Kodolányi János

Az égő csipkebokor

TARTALOM

ELSŐ KÖNYV

1. Előszó
2. Gósen és Jákób
3. Királyok lábnyomai
4. A Hikszoszok
5. Já és a többiek
6. Királyt keresünk
7. A vízilovak talpai alatt
8. Efráim csontjai a pusztában
9. Pásztorbotot, korbácsot tartok...
10. Bánya
11. Téglavetők
12. A kis hercegnő
13. Szinuhe, ha sikerülne!
14. Nebmaare megretten
15. A vének tépni kezdik szakállukat
16. „Terád gondolok, szerelmem”
17. Bizonyára héber fiú ez!
18. „Egy fiút szültem, kettőt adott Isten”
19. Amram
20. A sólyom leszáll a fészekbe.
21. Amenhotep
22. A gyermek fejére teszi a tiarát.
23. Haldokló öregember ágyánál
24. A Sólyom visszaszáll a Napba
25. Amram megáldja Mószét
26. A tudományok birodalma
27. A csillagok a lélekben ragyognak
28. Testvérbarátok
29. Nefertiti
30. A Nap gyermekei
31. A beavatás
32. Az ember célja, hogy fénnyé váljék
33. „Szolgátok vagyok, s mindenki szolgája”

MÁSODIK KÖNYV

1. A látóhatár városa
2. A saábai hadjárat
3. Ostrom irgalmatlanul
4. Aton oltára körül
5. A jó Szinuhe részeg
6. Menj, és uralkodj Gósenben
7. A szolgaság útján
8. Uszirszafi Gósenben
9. Ki kell menekülni
10. Te leszel a Szabadító
11. Mósze fellépett a lépcsőkön
12. Az alkirály
13. Szetamon meg Eye tervei
14. Hazug urak, gyalázatos asszonyok
15. Nincs semmi hit
16. „Héber vagy félhéber fattyú”
17. Maror meg Selomith
18. A halott egyiptomi a fűben hevert
19. A révész gondolkodott
20. Midián, azaz Mitanni
21. Ugariti csillagok
22. Fehér szamáron Jethróhoz
23. A különös bot
24. Éragiza isten hegye
25. Jethro leányai a kútnál
26. Jethro megcsókolja Uszirszafit
27. „Szeretném veled eltörni a korsót”
28. Hála legyen a név viselőjének!
29. Mósze úgy érezte, gyökeret vert
30. A sólyom a napba szállt
31. A lélek nyugtalan
32. Eheje, áser, eheje!
33. A király szolgaságából az isten szabadságába

HARMADIK KÖNYV

1. Meribat Kades
2. Hobáb és Já-Hevah
3. Két király, hét csapás
4. A nép istené
5. Hajnalban Egyiptom földjén
6. Uszirszafi híre Gósenben
7. Bölcsesség és rémület
8. Övezzük fel magunkat
9. A Kos meg a Mérleg értelme
10. Ahogy az ember viselkedik, úgy viselkedik Isten is
11. Elbocsátlak titeket!
12. A közös Szent Tűz
13. Lovak, harcikocsik a Sástengerben
14. A számok értelme
15. A nép áldozni akar
16. Kígyók földje
17. Egyiptomba nincs többé út
18. A nyakék lánc is
19. Szináj, rólad hirdetem ki a törvényt
20. Én vagyok Jahveh!
21. A hetedik égben
22. A zafírtáblák
23. Most csak gránittáblán olvashatjátok
24. Király vagy főpap lehetett volna
25. Az örökkévaló jelenléte
26. A Törvény magyarázata
27. Cippora
28. Félelmes világ
29. A mester
30. Mósze már nem a miénk
31. Ok nélkül sírtok, majd sírtok okkal
32. Hazudtunk! Hazudtunk!
33. Az ember nem méltó az égi birodalomra, ha nem akarja megvalósítani a földön
34. Öltözz atyád ruháiba
35. Az árnyék árnyéka lehajol
Búcsúszó

Első könyv

1. Előszó

Önts vizet a kezemre, fiam és tanítványom, nehogy mocskos kézzel nyúljak a régi szent dolgokhoz. Illő, hogy a tanítvány szolgálja mesterét, ezért ne vonakodj ettől a szolgálattól te sem. Mert írva van, hogy Élisa vizet öntött mesterének, Élijáhunak kezére, s ezzel példát mutatott minden tanítványának, hogyan kell szolgálnia mesterét. Én ugyan nem vagyok Élijáhu, csupán a nagyok tanítványainak egyike, s te nem vagy Élisa, fiam, de ki tudja, nem választ-e ki egyikőnket a Szent, áldott legyen, nagy és dicső szolgálatokra? Ha pedig engem nem, hanem téged, hiszen fiatal vagy még, s nem tudhatjuk, milyen út nyílik előtted, akkor is illő, hogy megtanuld: tiszteld a mestert, szolgáld őt, s nevelődj alázatosságra, mert csak az tudja elhordozni akár a kicsi, akár a nagy terheket, aki alázatos. Éppen ezért mondják a Bölcsek, hogy fontosabb a mester szíves szolgálata még annál is, amit tőle tanul, mert a legnagyobbat tanulja meg, az alázatosságot, ami nélkül semmi egyéb tudomány meg nem tanulható.

Mondom, nem akarok mocskos kézzel nyúlni a régi szent dolgokhoz. És ez a kézmosás legyen jelképe a lélek megtisztálkodásának is. Mert mikor tiszta kézzel föllebbentem a nehéz függönyöket Mósze atyánk történetéről, nemcsak ő lesz előttetek láthatóvá az örök időtlenségben, hanem az Örökkévaló is, áldassék, valamint az a világ, amelyben nincs sem tér, sem idő, de amelyből tér is, idő is származik.

Különösen tisztán kell közelítenünk ahhoz a világhoz, fiam, mert Mósze atyánk ifjúságától kezdve késő vénségéig, amíg csak Isten csókja vissza nem vette a lelkét, a nagy fáradalmak, megpróbáltatások, alázatos imádságok és Istennel folytatott szent pörlekedések között oda akarta vezetni népét, Izraélt s népével együtt az egész emberiséget.

Itt, az illatozó olajfa árnyékában csendesedjék el a lelked, fiam, s testben-lélekben tisztán figyelj. Én, Rabbi Jochanan ben Geula, öreg vagyok már, hajam, szakállam őszbe csavarodik, elmém gyengült, tudásom csekély, de alázattal szólalok meg, te pedig nyisd ki a füledet. Ne csupán a testi füledet, fiam, hanem azt a lelkit is, amely nemcsak a testi füllel nem hallható hangokat hallja meg, hanem még a fény hangjait is. Figyelj ezekre a hangokra, tán az én rekedtes, öreges hangom éreztet majd belőlük valamit. És nyisd tágra a szemedet, fiam, ne csak a testi szemedet, hanem a lelkit is, amely látja a láthatatlant, látja a hangot, a mennyeit. És ne gondolj semmi egyébbel, csak azzal, amit lelki füled hall, lelki szemed lát. Sőt a testi füleddel-szemeddel ne is érzékelj most semmit, feledd el, milyen rút, gyenge, görnyedt, öreg ember szól hozzád, ne vedd észre szavaim nyerseségét, mondataim ziláltságát, összekapkodott jelzőim, fakó jelképeim szegénységét, ne törődj vele, mikor eszünk, tűrd a szomjúságot is, amíg egy-egy szakasz elmondása után pihenőt tartok, amikor ihatsz. Lásd, jó itt a csendben, a virágzó olajfa mézes illatai között az árnyékban ülni, cirógattatni arcunkat a könnyű szellővel, s megfeledkezni minden nyomorúságról, nehéz kötelezettségről, ami a világban vár bennünket. Ha pedig elborul az Ég, dörög és villámlik, szakad a zápor, csattog a jégverés, majd födél alá megyünk, fiam, s a gyékényre ülve folytatjuk megfeledkezésünket a kívül tomboló-fenekedő világról. Lehetséges, fiam, hogy némely éjszaka le sem fekszünk, hanem a Hold fényénél vagy a lámpa barátságos világánál beszélgetésben töltjük az időt hajnalig. Bár tudod, mennyire szükséges már nekem az éjszakai alvás. Hiszen évről évre jobban kívánkozom a mihamar elkövetkező szunnyadás után, amikor őseimhez térek majd, s velük szunnyadok, ahogy az egész Kozmosz szunnyadni fog egyszer, hogy azután ismét új teremtés kezdődjék, új világ és új ember az újra elkövetkező szunnyadásig.

Így készülj föl, fiam és tanítványom, silány elbeszélésem meghallgatására. De annyira már ismersz, hogy tudod, minden erőmet, minden jó szándékomat össze fogom szedni, amire csak képes vagyok még, mert meg van írva, hogy a mester szeresse tanítványát, mint önmagát, én pedig szeretlek téged, mint enmagamat, még magamnál is jobban, ha lehetséges. És azt is megmondották Tanítóink, ha nincs meg tanítvány és mestere között a tökéletes bizalom, jobb, ha elválnak útjaik. Mert hiábavaló akkor a mester minden igyekezete, a tanítvány minden tudásvágya, semmi jó nem származik belőle, sőt inkább rossz. De hát erről, ugye, fiam, köztünk szó se essék.

Türelmetlen vagy, szeretnéd már hallani, ki volt, mi volt, milyen ember, milyen lélek, miféle szellem volt Mósze atyánk. Mert sokat hallottál, olvastál róla, de mindez zavaros, homályos. Nemhogy tisztábban látnád, amit látni kívánsz, hanem még kevésbé látod. Ha igazán őszinte vagy - s az vagy! -, még meg is vallhatod, több lett benned a kételkedés, mint a tudás, több a kérdés, mint a bizonyosság... Bele is fáradtál talán olyan régmúlt események vizsgálgatásába, amiknek, mint mondani szokták: nem veszed semmi hasznát... Jó, ne tiltakozz, de néha kételkedel Mósze atyánk történetiségében, azt gondolod, mondai, jobb esetben mitikus alak, benne testesítette meg egy nép a legjobb szándékait, legtisztább céljait, rejtett, szellemi történetét, egész sorsát. Hogy csupán merő szimbólum, mint annyi más efféle hatalmasan megnövesztett félisteni alak.

De ha figyelmesen hallgatsz, a zavar, a homály fokról fokra elenyészik, a világosság egyre nő, a jelkép valóságos életté tüzesedik, s a történeti valóság valóságosabb lesz, mint ha valamelyik nemrég élt hadvezér, államférfi, művész levelezését, naplóját olvasod, múzeumban a kabátját, botját, kalapját, papucsát szemléled, fényképeit nézegeted. Ennek így kell lennie, fiam, mert én tudom, ki, mi volt ő, azt is tudom, hogy *volt.* Így tehát neked is hinned, tudnod kell végül, s meg kell győzetned magad általam. És le kell borulnod az élet és a halál e nagysága előtt, ha majd szavaimat befejezem. Mert én csak mélységes megrendüléssel tudok gondolni óriási alakjára, amihez foghatót nem mutathat föl nép.

2. Gósen és Jákób

Nép? Nem volt nép. Egy sereg törzs, nemzetség, család gyüledéke volt, amelyet csak lazán fogott össze a közös eredet tudata s emlékezés egy valamikor volt, valamikor megnyilatkozott Istenre, akinek ismeretét az ősatya, Ábrahám vitte magával a Folyamközből Kánaánba, s adta tovább fiának, fia fiának s a késői unokák némelyikének. Ábrahám Terahtól származott, mi pedig tudjuk, hogy ez a Teráh pedig maga a Hold volt, a Nap fia és férje, akivel először a Hajnalcsillagot, Hélal ben Elóhimot nemzette, aztán, mérhetetlen termékenységében a többi csillagokat, még akkor, amikor nem volt idő, s nem volt látható világ. Az örök jelenben. Ez az örök jelen azonban fokonként múlttá változott, mert a világgal együtt süllyedő ember számára menthetetlenül múlttá változik az időtlen isteni világ, amelyet valaha közvetlenül szemlélt az időtlenségben. Múlttá válván, az ember csak a folyton egymásra hullámzó megnyilvánulásokat látja, magát, az örök, időtlen, isteni valóságot nem. Így lépett a láthatatlan, érzékelhetetlen Isten helyébe a Holdnak, a megnyilvánulásnak, a tükröződésnek imádása, Teráh imádása. Nem az Atyáé, hanem az égitesté. Teráh isten volt, s tőle származott Ábrahám.

De lám, a terahiták kicsinyke néptörzs az Eufrátesz mentén, a tikkasztó sivatag, a félelmes pusztaság szomszédságában, ide s tova vándorolva nyájaival hasonló jámbor rokontörzsek között, amelyek valamennyien ugyanannak az Istennek gyermekei voltak, ha nem nevezték is éppen Teráhnak, hanem Szinnek, Nannarnak vagy egyébnek, elvitték időtlen emlékeiket Istenükről más tájakra, s igyekeztek nemzedékről nemzedékre átadni, kiválasztva ennek a tudásnak méltó hordozóit, a testben-lélekben-szellemben alkalmasakat. De jaj, az ember fokról fokra süllyed az anyagi világba, s vele együtt süllyed maga a világ. Hiába vigyáz az ajándékul kapott kincsre, hiába őrzi, takargatja, ássa el titkos helyre, óhatatlan, hogy egy-egy darabkát olcsó áron el ne vesztegessen belőle. A természet semmit sem ád ingyen. Hogy nyájaid jóllakhassanak, s belőlük jóllakhass te is, hogy a gyapjúból ruhát szőhess fázó testedre, bőrükből sarut varrhass forró homoktól égetett, kövektől hasogatott lábadra, őrizned, terelgetned, itatnod kell, s hogy megtehesd, cserébe odaadod nappali imádságaidat, éjszakai elmélkedéseidet. Hogy a földből gabonát csikarj ki, s legyen kenyered, oda kell adnod verejtékedet, izmaid fáradságát, a pihenésből pedig nem veheted el azt az időt, ami elmélkedésre szükséges. Lopnod kell és csalnod, hazudnod kell, sőt ölnöd is, ha más mód nincs életed megtartására. Ölnöd nyájaid legelőjéért, gabonaföldedért, ivóvizedért.

S valahányszor ezt teszed, odaadsz valamit az örök, isteni kincsből. Apránként vesztegeted el a tudást. Odaadod a mindennapi falatért, családod falatjáért, ivóvizéért, földedért, lisztedért cserébe az igazi kincseket, mert ha életed, gyerekeid, rokonaid, néped élete áldozatul esik a természet támadásainak, velük együtt áldozatul esik az alkalom, hogy te is, ők is, valamennyien továbbadják Isten ismeretét s a szent feladatot, amit be kell töltenetek: a visszatérést a Gan Édenbe, az Istennel való egységbe, amelyből az ember kiszakadt.

Minden erőnket össze kell szednünk, meg kell feszítenünk, hogy megállhassunk ezen a lejtőn, *legalább* megállhassunk, ha már gyengék vagyunk, hogy már visszatérjünk az elveszett Paradicsomba. De hányan vannak, akik valóban érzik az egyre gyorsabb süllyedést, s meg akarják állítani? Kevesen, igen kevesen, s egyre kevesebben. Az emberek száma szaporodik, az Édenre emlékezőké fogy. Ábrahám még meg akart állni, s meg is állt. Izsák még meg akart állni, és meg is állt. Jákób küzdött az angyallal, s bár belerokkant a küzdelembe, hiszen kimarjult a csípője, de még megállt. Fiai azonban már meg akarták ölni testvérüket, aki az Ég csillagaival beszőtt, csodálatos ruhát viselte, s még jó, hogy csak egy kiszáradt kútba dobták,

majd eladták rabszolgának Egyiptomba. Jákób az atyai áldást már csalással vette meg. És Izmaél, Ábrahám egyik fia nem Hágártól, a rabszolgától született-e, akit Szárai követelésére kitaszított a pusztába, éhség, szomjúság, forróság, éjszakai hideg s ólálkodó vadállatok veszedelmei közé? Uramisten, micsoda aljasságokat, hazudozásokat, csalásokat, versengéseket műveltek Jákób fiai is, nem szólván a tömeggyilkosságról, amit húgukért, Dinahért követtek el Szikhemben, csupán mert Szikhem fejedelme olthatatlan szerelemre lobbant Dinah iránt. Persze, mindez jelkép. Nem valóságos személyek története.

Csodálkozhatunk-e azon, hogy már Ábrahámnak meg kellett semmisítenie Teráh, a Holdatya bálványát, s hogy hűségesen megállhasson a láthatatlan, az érzékelhetetlen, az anyaghoz nem köthető Isten mellett, ki kellett vándorolnia Szineár földjéről, a Hold tartományából, féltékenyen őrizve legnagyobb kincsét, Isten és az Éden emlékezetét? És ki ne értené meg Ráchelt, aki apjától, Lábántól való távozásakor ellopta a *teráfokat*, a csodatevő bálványkákat, s még hazudott is, csak hogy megmentse magának őket? Pedig ez a Ráchel Jákób felesége volt, kétszer hét évig szolgált érte, s ő szülte a kiválasztott fiút is, Jószifot, azt az egyet, aki az égboltozat képére szőtt csodálatos köntöst megkapta.

Ez a nép - a hikszosznak nevezett keveréknép - egyiptomi uralma idején, sőt tán e harcias népséggel együtt vonult Gósenbe, hogy éhen ne haljon a kiégett pusztában. Az okos Jákób fölismerte a történelmi helyzetet, tudta, mennyit ér az Alsó Birodalom trónusán egy nagy katonai erővel rendelkező hódító király, aki könyörtelenül eltapossa a legyőzött ország városait, fejedelmeit, hivatalnokait és isteneit, a saját istenének épít templomot, s örömmel üdvözöl minden istent, aki nem tartozik Egyiptom istenei közé. Jákób megragadta ezt az alkalmat. Bevezette éhező, szomjazó, a leselkedő pusztai népektől körülólálkodott népét Gósenbe, s miután hálásan leborult az uzurpátor király lába előtt, hűséget fogadván a maga, egész népe nevében a győzőnek, berendezkedett a bőség tartományában, s nyugodtan hunyta örök álomra a szemét.

És következtek az egyre sokasodó nemzedékek. Gazdag földön éltek, pálmaligetek hűvös árnyékában, csillogó csatornák között, bőséges legelőkön legeltették nyájaikat, marháik elszaporodtak, csinos házakat építettek félig egyiptomi, félig héber módon, de sátrakban is laktak, ahogy legeltető népnek kényelmes és kellemes. Véneik és bölcseik még őrizték Jákób, Jiszhak, Ábrahám emlékét s az ő Istenük emlékét, azét az Istenét, aki nem égitest, nem is bálvány, mint Teráh bálványa volt, nem lakik és nem él *teráfokban*, mint Ráchel istene és istenei, kövekben, fákban sem él, meg nem nyilvánul.

Jól élt ez a nép, elfelejtette múltját, az éhséggel küzdő atyák szenvedéseit, Isten után sóvárgó vágyait. Citerákat pengetett, gabonát vitt az állami raktárakba, amiknek elseit Jószif építtette, gyapjút szállított Kemt, azaz Egyiptom híres takácsainak, hogy lenge fátylakat szőjenek illatszertől illatozó, kenetekkel kellemkedő, ékszerekkel ékeskedő, bűvös asszonyoknak, válogatott templomi táncosnőknek nemcsak a hikszosz uralom alatt álló Birodalomban, hanem Felső-Egyiptomban, Kusban, Szaábában, Ofirban, a tengerparti gazdag foinik városokban, a virágos-erdős Krétában. Az ő héber asszonyaik szépek voltak, szépek és szerelmesek. S mert sok volt köztük a gazdag, hamarosan eltanulták a hikszosz előkelő hölgyektől és papnőktől a finom fátylak, ritka illatszerek, bűvölő kenetek, gyönyörűséges ékszerek használatát. De kell az ilyesmit tanulni? Mestereink mondják, hogy: „sok lány, sok neveletlenség, sok asszony, sok varázslat”, márpedig Egyiptomban sok volt a lány, sok az asszony, varázslat pedig annyi, mint a világ egyetlen országában sem. S annyi szajha, hogy a nagy városokban egész utcákat tartottak megszállva. A kánaáni, az edomita, az amalekita, a beduin s mindenféle arab népség asszonyai szintén ismerték az illatszereket, a keneteket, az ékszereket, a héber leányok, asszonyok tehát tanultak tőlük valamit, mielőtt Egyiptomnak

ebbe a példátlan iskolájába kerültek. De ott aztán részük volt mindazokban a finomságokban, amikről pusztai életükben álmodni sem mertek. De hát valójában tehettek róla? Még dicséret érdemli e jámbor hébereket, mert nem merültek el annyira a mágiába, mint a „fejlettség" oly „magas" fokán álló egyiptomiak, akiknek íme, meg kellett érniök, hogy szinte tökéletes kultúrájukat szinte semmibe véve, egy mitanni keverékhad bátorkodott legyőzni őket, s befészkelvén magát a Deltába, egészen az Eufrátig terjedő birodalmat teremtett. Egyszerű, nyers katonai állam volt ez, noha nem annyira pásztorjellegű, mint azt a „hikszosz" névből félreértés alapján Manetho képzeli. Az elpuhult egyiptomihoz képest „barbár", de más, egyszerűbb népekhez viszonyítva erősen hajlamos a kifinomultságra. Egyiptomba kerülve pedig mohón szívta magába a Nílus-völgy cizellált életformáját, mintha csak vesztére ment volna oda, mint lepke a lángba.

Kezdetben a megdöbbent egyiptomiak tehetetlenül, majdnem megbűvölve nézték a hihetetlent: gyorsan berendezkedtek, hatalmas várat és várost építettek a keleti deltaág mellett, megrakták katonasággal, adófizetésre kényszerítették a városokat, falvakat, s a lakosság nőit, gyermekeit rabszolgaságra hurcolták. De mikor az egyiptomiak fölocsúdtak sérelmük kábulatából, s támadni kezdték őket, teketória nélkül keményen megtorolták a támadásokat. Városok sorát rombolták le, kegyetlenkedtek, uralmukat egyre délebbre tolták, és semmi kétség, hogy a Thébába szorult királyok, mint például Szekenen-ré, adófizetői lettek a hikszosz királyoknak. Ők pedig mihamar fölvették Egyiptom királyainak címét, hatalmas templomot építettek istenüknek, Szutechnek, aki nem más, mint a későbbi Szeth néven ismeretes gonosz egyiptomi isten. Emlékműveket emeltek saját dicsőségükre, nem olyan tökéletes művészettel, mint az egyiptomiak, de mégis utánozva azokat. A lovat az egyiptomiak eladdig nem ismerték, arra meg gondolni sem mertek volna, hogy a hátára üljenek, csatába nyargalásszanak rajta. Most, vesztükre, megtanulták, mire lehet használni a lovat. A hikszosz-arab lovas katonaság gyors mozdulatait, rajtaütéseit rettegve tisztelték. A hikszosz király pedig minden nyáron megjelent Auan városában, katonai szemlét tartott népeinek rettegtetése végett, s gondosan kifizette katonái zsoldját. A hikszosz királyok csakhamar joggal nevezhették magukat a „Népek Urának". A görögösen Apofisznak nevezett Apap király pedig ezt vésette emlékművére: „Ő (azaz Apap) készítette ezt (az oltárt), emlékül Atyjának, Szutechnek, Auris Urának, amikor minden országot az ő (a király) lába alá vetett." Egy gránitból faragott oroszlán mellén pedig ez a felírás olvasható: „Az országok átölelője." Ez megszokott cím szkarabeuszokon, bélyegzőkön is, amiket Palesztina déli részében ástak ki a régészek.

Hogy maga Auan vagy Avarisz hol feküdt, milyen volt, csak sejtjük, mert kő kövön nem maradt belőle. Ugyancsak nyoma sem maradt Szutech hatalmas templomának sem, pedig, mint Hacsepszut királynő írja „... örökké tartó anyagból építették". Dehát, hogy mindennek ma már nyoma sincs, akármilyen „örökkétartó" volt valaha, szintén érthető. Mert a hikszoszok kiűzése után az egyiptomiak gondosan kitöröltek, kivakartak, leromboltak, megsemmisítettek minden nyomot, ami saját gyalázatukra emlékeztette őket.

A hikszoszokról beszélnünk kell, mert döntő módon hatottak Egyiptom s a héberek sorsára. Josephus Flavius hébernek tartja őket, de voltaképpen mitanniak voltak, egy Szubartuból eredő indogermán nép. Foinik, amurru, edomita, mindenféle arab, kánaánita s egyéb sémi népség csatlakozott hozzá. Életmód dolgában nagy különbségek voltak a hikszoszi népek között. Régi városlakók, tengerjárók, kereskedők, pusztázó rablók, sátorban tanyázó pásztorok, akik két-három napnál tovább nem ültek ugyanazon a helyen, ma itt raboltak ki egy gazdag karaván, holnap már a nyomukat sem lehetett látni. A gazdag városiak, persze, éppen úgy gyűlölték a vad, szegény sivatagiakat, mint azok őket. Bizonyára annyi kellemetlenséget okoztak egymásnak, amennyit csak tudtak. Aligha hiányzottak a maró csúfnevek sem, amikkel

a városiak a rettegett sivatagiakat, a sivatagiak az irigyelt városlakókat illették. Az óriási birodalom Auanban, majd Onban székelő királya bizonyosan nem tudta őket úgy szemmel tartani, hogy ez a kavargó néphalmaz időnként összeomlással ne fenyegette volna. De összefogta őket az indogermán lovas uralkodó osztály s a gyermekes hiúság, hogy íme, ők *együtt* a világ urai, országok kirablói, a Nílus deltájától Aranta-Orontesig, a Frát-Eufráteszig, lóháton, mindenütt otthon vannak.

Így kerültek a hikszoszokkal együtt a héberek Gósenbe, szívük szerint való király uralma alá, mint olyan rokonok, akiket nem az asztal végére ültettek, hanem éppen a háziúr mellé. Mert Gósen igen fontos tájéka volt a hikszosz birodalomnak: őrizte az Ázsia felé vezető utat, a birodalom népeivel való kapcsolat egyetlen útját. Ezen termékeny, szelíd, vízben bővelkedő vidéken ütötték fel sátraikat a héberek a hikszosz királyok szeretetének melegében. Szaporodtak, gazdagodtak, elvetvén most már a jövendő minden gondját.

3. Királyok lábnyomai

Hogy ennek a romlásnak előbb-utóbb keserű gyümölcsöket kellett teremnie, azon ne csodálkozzék senki. Mert az sem volt véletlen, hogy a hikszoszok olyan játszva, szinte egy rohammal rá tudtak ülni a művelt egyiptomiak nyakára. Hogy csak úgy előbukkanva az ismeretlenségből, lovaikon a Nílusig nyargalhattak, megitathatták a szent vízből, s néhány év leforgása alatt járomba törték a Kettős Birodalmat.

Az Amenemhet-család kétszáztizenhárom évig, egy hónapig és néhány napig uralkodott, aztán eltűnt örökre. Negyedik Amenemhet fiú hátrahagyása nélkül halt meg, utóda egy Szebek-nefru-Ré nevű hercegnő volt, négy évig ült a trónon, aztán nyomaveszett. Zűrzavar szakadt Egyiptomra. Senki se volt, aki az Isten fiának címére méltó lett volna, aki nemes származását fel tudta volna vinni a mitikus korig, az Istenig. Új dinasztia alapítására nem volt remény. S ahogy zűrzavar, fejetlenség uralkodik a kaptárban, ha a méhkirálynő elpusztul, fejetlenség, dologtalanság, éhség, pusztulás, reménytelenség lett úrrá Egyiptomban is. A szegények igyekeztek kivonni magukat a munka alól, a gazdagok iparkodtak mennél többet kifacsarni a szegényekből, s csak saját jólétükkel, gyarapodásukkal, élvezetükkel törődtek. Hiszen ki tudja, mit hoz a jövendő! Bizonytalan időkben az okos ember gyűjt, gyűjt minden áron, minden módon igyekszik megszilárdítani hatalmát, letörni a gyengébbet, kifosztani a védtelent, s mert holnap még így is elveszítheti mindenét, élvezi a mát, ahogy csak tudja. Eszik, eszik, vadat, sült libát, új meg új módon elkészített halakat, mártásokat. Iszik, iszik lepecsételt korsókban tartott régi, drága bort, gondosan főzött sört, narancslevet, ha pedig minden bajt, gondot, félelmet egy csapásra tökéletesen el akar felejteni, hát iszik abból a titkos tüzes italból, amit Isten tudja, hol, kik, hogyan készítenek, s amitől lángot vet az ember torka, ég a bele, szikrázik a szeme, mintha eleven parazsat nyelt volna. Ez aztán ledönti az embert, ha mégoly erős is. Ha valamelyik óriási királyszobor inni tudna, még azt is ledöntené talapzatáról.

Ha a világ sorsa bizonytalan, a papok meg az asszonyok hatalma megnő. Gyarapodnak az áldozatok, az istenek szobra előtt szaporodnak a virágok, fényesebbek a körmenetek, pompásabbak a táncok, hatalmasabban zengenek az énekkarok, a hangszerek. A templomok oszlopos udvarai benépesülnek, szinte mozogni sem lehet a hömpölygő népáradattól, amely a szfinxekkel szegett szent utak medrében zúg. Szünet nélkül kanyarog a füst az oltárokról, s az istenek jóslatait közlő papok nem győznek mindenkinek igazat mondani.

A bottal behajtott adó, mindenféle javadalom, a kicsikart, csalással, hazugsággal, fondorlattal szerzett ékszer, finom ruha, cifra saru, messzi országokból hozott illatszer, arcfesték, szemfesték, szemöldökfesték, körömfesték, kenet, a drága óbor, gyümölcs meg egyéb jó és szép adománya a gazdag földnek s a szegény parasztnak hol találna méltóbb helyet, mint egy bűbájos asszonynál? A nagy művészek falfestményei, mozaikjai, a kiváló mesteremberek cédrusból, elefántcsontból faragott bútorai, szekrényei kinél lelhetnének nagyobb méltánylást, mint a művelt nőknél? Mivel lehetne szebben fizetni mindezért, mint női szépséggel, kacagással, tánccal, zenével, csókkal, még több, még kábítóbb csók ígéretével?

Míg az előkelők, a gazdagok, a műveltek így úsztak a ma minden gyönyörében s a holnap lappangó félelmében, egy Szechemré-Chutaui nevű király ült a trónon, s uralkodott, fel, egészen a Nílus második kataraktájáig. Szechemré uralma igen rövid volt, alig tartott néhány évig. Négy király következett s mindegyiknek egy-egy fia. Dinasztiát egyik sem tudott alapítani.

A tartományok ama fejedelmei, akiket Harmadik Szeszosztrisz ki nem irtott, elérkezettnek látták az időt, hogy fölkeljenek egymás ellen, s élethalálharcot vívjanak a trónusért. Trónkövetelő trónkövetelőt követett. Mindegyikük a legnyakatekertebb módon hivatkozott családjának isteni eredetére, s a legerélyesebben támogatta jogcímeit fegyverrel. Harcaiktól vérszemet kaptak némely magánszemélyek is. Mindig akadnak ugyanis önzetlen férfiak, akik pillantásukat magasabb célok felé vetik, lemondanak a szórakozás, a testi örömök hívságairól, nemes buzgalom szállja meg őket hazájuk sorsáért, a szegények könnyeitől siralomra fakadnak, s mindent föláldoznak saját önzetlen hatalmuk érdekében. Viszont mindegyikük aljas jöttmentnek, harácsolónak, hazug csalónak, vakmerő törtetőnek jelentette ki a többit. Mind azzal kezdte, hogy rogyásig rakott rabszolgákat meg szamarakat, hajókat küldött a templomoknak, elhalmozta az isteneket ajándékokkal, áldozatokkal, óriási alapítványokat tett a papoknál, majd azzal folytatta, hogy megvesztegette az ellenfél vezéreit, katonáit - ezeket csak ígéretekkel -, fölemelte az adókat, újabb beszolgáltatásokat követelt, újabb meg újabb könyörtelen felügyelőket nevezett ki, egyre több és több parasztot, iparost veretett meg, köttetett fára, dobatott a folyóba... s egy szép sírfelirattal végezte, elmondván Usziré előtt, hogy sohasem hazudott, mindig védelmezte az özvegyet és az árvát, könnyített a nép terhén, elengedte az adót, lisztet ajándékozott az éhezőknek, letörölte a könnyeket.

Még idegen kalandoroknak is megfájdult a foguk a Kettős Birodalom trónusára. Egy ideig távolról, kaján örömmel figyelték az eseményeket, amikről szemfüles kémeik jelentéseket tettek. Majd maguk is széjjelnéztek a Birodalomban, mint közönséges utazók, nyájas kereskedők, tanulni vágyó papok, könnyűkezű orvosok, netán éppen mint tevehajcsárok. Némelyek tekintélyes szamárkaravánnal, szolgasereggel, pompás ruházatban látogatóba érkeztek valamely előkelőséghez, akit hirtelenében személyesen akartak testvéri érzésükről biztosítani. - Felajánlották önzetlen segítségüket ennek vagy annak, mert megbizonyosodtak ügyük igazságáról, ellenfeleik ügyének gyalázatosságáról. Volt köztük mitannibeli, foinik, arab. És éppen egy fekete núbiainak sikerült meghódítania a trónust, fejére tennie a kettős tiarát. Isten tudja, hogyan. Ezt azok maguk sem értették, akik uralomra juttatták. Talán néhány reménytelenül önzetlenkedő tartományi fejedelem úgy vélekedett, hogy ha már ő nem, hát inkább egy núbiai feketebőrű, hadd eméssze a düh ellenfeleiket. És szövetkezvén a núbiai érdekében, egy szép napon világra szóló ünnepségek között megkoronázták a feketét. Ellenfeleit azonban nem emésztette meg a düh, sőt inkább erőfeszítésre ösztönözte. Most a núbiai szövetségesei is csatlakoztak azokhoz a kisemmizettekhez, akik felháborodva keseregtek Egyiptom szégyenén. Napról napra bőszítőbb híreket terjesztettek a gyalázatos király udvaráról. A szemérmetlen szokásokról, szertartásokról, a vakmerő istentelenségekről, jogtiprásokról, a Palotát ellepő núbiai hercegek, hercegnők, katonák, varázslók, bűbájoskodó asszonyok arcpirító tetteiről, szerelmi kapcsolatairól, fenyegető varázslatairól... általában a végső pusztulásnak erről a messzebűzlő fészkéről. A saját vakmerőségeiket, jogtiprásaikat, gyilkosságaikat, istentelenségüket, varázslataikat, szerelmi tobzódásaikat, a saját fészkük bűzlését, persze, csak afféle apró botlásoknak, emberi gyengeségeknek, ártatlan tévelygésnek tekintették, ha ugyan gondoltak rájuk. De nem is gondoltak. Hogy gondolhattak volna, mikor, jaj, szívük csordultig telt hazájuk sorsa felett érzett fájdalommal, a hajnaltól késő estig görnyedő parasztok sajnálatával, vérlázító igazságtalanság alatt nyögő népük ezernyi bajával-jajával.

Ilyen körülmények között a derék núbiai nem uralkodhatott sokáig. Egyedül lévén győztes, és egyedül ülvén a trónuson, most már mindenki ellensége lett, mondhatjuk: a puszta léte egyesítette ellene a Birodalmat. Papok, trónkövetelők, tartományi fejedelmek, katonai csapatvezérek, hajóparancsnokok, szobrászok, mesteremberek, teherhordók, parasztok, még a loncsos rabszolgák is öklüket rázták a Palota irányában, átkokat szórtak a „piszkos feketére”

válogatott napokon, órákban, alkalmas csillagállások szerint. Füstöltek, olajat néztek, pálcikákat raktak keresztbe, maguk mögé pöktek, s hátrafelé kapartak a lábukkal, mindennél erősebb rontásokat végeztek éjszakánként olyan titkos helyeken, ahol a leggonoszabb lelkek gyülekeznek... Egyetlen hatalmas összeesküvés volt az egész ország. A templomok még jobban megteltek ájtatos néppel, mint eddigelé, a szfinxekkel szegett utakon még kevésbé lehetett mozdulni, istenek és papok meggazdagodtak, az áldozatok füstje szünet nélkül terjengett a városok fölött.

Egy nap, senki se tudta, hogyan, miért, a Palotát ordítozó fegyveresek szállták meg, a szerencsétlen núbiait összes feleségével, gyermekével, tanácsadóival, udvari előkelőségeivel, a varázslókkal, vajákos asszonyokkal együtt részint agyonverték, részint fejjel lefelé a Palota falaira akasztották.

Megtisztítván így a Palotát, a tisztogatás buzgalma közepette az egyik trónkövetelő, ki az eddigi mozgalmakban több tapasztalatra tett szert, mint ellenfelei, nyakon ragadta a pillanatot, s még mielőtt mások összeszedték volna magukat, ő az Ámun-templom főpapja segítségével trónra ült. Ünnepélyes megkoronázásakor kiáltványt intézett forrón szeretett népéhez, nyájának nevezte, jó pásztorkodást ígért, s nem titkolta alacsony származását. Ő legalább nem akart hazudni. Emlékművein is szégyenkezés nélkül úgy emlegeti szüleit, mint akik névtelen, közönséges, cím nélkül való emberek voltak. Nefer-hotep volt ő, a Szebek-hotep család ivadéka, amely ellepte fél Egyiptomot.

Nos, de ez a király megállt a talpán, helyesebben: megült a trónján. Nem volt közönséges ember, már ami a képességeit illeti. Tizenegy évig uralkodott, rendet teremtett, ahol rendetlenség volt - s hol nem volt rendetlenség? De Egyiptom új ragyogása nem tartott sokáig. Ő maga nagy király volt, de a kora sötét.

Utána még nagyobb süllyedés következett, a Birodalom tartományokra hullott szét. És bár Théba a legtekintélyesebb volt valamennyi között, az ott sorra következő három király, akit mind Intefnek hívtak, keserves üggyel-bajjal tudta csak felszínen tartani összezsugorodott uralmának lyukas hajóját. Egy ebből az időből származó dekrétum keserűen megátkozza Egyiptom minden uralkodóját, aki kegyelmezett a bűnösöknek, mert ennek a következménye, hogy nincs igazi király, uralkodó, vagy bármiféle úr az egész Birodalom fölött. Hagyjuk ezt a rövid időt, ne szomorítsuk szívünket az elaljasodás látványával, fiam és tanítványom. Mert kell-e nagyobb süllyedés, mint mikor egy nyomorúságos tartomány királyai, mintegy a mélységből kiáltva, megátkoznak minden uralkodót, aki valaha megbocsátott a bűnösöknek? Ott látjuk most az „Ég Fiát”, a valaha isteni eredetű királyok szánalmas utódait a dicső trónuson gazdag, önző, mindenre kapható „híveik” között, tiarájuk csupán jelkép már, egy Birodalom jelképe, amely nincs. S ezt a jelképet is a velejáró címekkel csak addig tarthatja meg, amíg támogatóik hasznot húznak belőle. Az utánuk következőknek a neveit sem jegyezhetjük föl. Volt, aki két-három évig „uralkodott”, sőt olyan, aki csak két hónapig. Királyok száza, aki nem volt király, bár a koronát, a pásztorbotot s a korbácsot viselte. Királyok, akik szüntelen viaskodásban szerezték vagy próbálták megtartani trónusukat, amíg zsarolóik megtűrték őket a helyükön.

S miközben elvesztek a meghódított vagy vazallus területek, nőtt a zavar, a szegénység, fokozódott a pöffeszkedés, a zsarnokság, tombolt a marakodás, íme, fölbukkantak a hikszoszok, s megteremtették uralmukat a cifra, pompás, illatos romhalmazon.

4. A Hikszoszok

Nagy csapások: pestis, szárazság, földrengés, vesztett háború, idegen megszállás idején az emberek töprengve, fölháborodva kérdezgetik egymástól is, maguktól is: mit vétettünk, mit vétettem, hogy ilyen súlyosan kell bűnhődnünk? Mert úgy érzik - s joggal -, hogy valamiképp, tudva-tudatlanul, áthágták a Világegyetem törvényeit, s erre felel a Világegyetem megtorlással.

Ezt kérdezgették hát az egyiptomiak is. Töprengve az alázatosak, fölháborodva a kevélyek. De, mert romlott időkben mindig az alázatosak vannak kevesebben s a kevélyek aránytalanul többen, csak néhányan értették meg, hogy bizony, a bűneik nagyok. Helyesebben: egyetlenegy igazi bűnt követtek el, a többi mind abból az egyből következett: elvesztették kapcsolatukat az isteni világgal. Lehorgasztott fővel jártak, és sírtak magányukban. De a kevélyek fölháborodva mondták: mi volt a bűnünk, hogy a barbárok szolgaságába kellett jutnunk, hogy városainkat, templomainkat lerombolták, gyermekeinket, nőinket rabszolgának hurcolták el, idegen zsarnoknak fizetjük javaink javát, s görnyedünk a kíméletlenül ránk rakott terhek súlya alatt? Mi nem loptunk, nem csaltunk, nem sanyargattuk a népet, nem káromoltuk az isteneket, nem vontuk meg tőlük az áldozatokat, ott voltunk minden körmeneten, mi nem tapostuk a jogot... miért hát a büntetésnek ez a rettenetes súlya rajtunk?!

Dehát a népek sorsát őseik szabják meg, ahogy mi is megszabjuk a jövendő népét. Egyiptom állapota megmutatta, miféle bűn szülte ezeknek a nemzedékeknek a sorsát, s milyen bűnben kell őket magukat is elmarasztalni. Ha akarod, megmondom, mi volt a nagy bűn jele. Az, hogy nem volt dinasztia. Mert nem volt olyan család, amely Istentől származónak vallhatta volna magát. Miért nem volt ilyen család? Mert nem volt férfiú, aki magát Isten fiának és szolgájának mondhatta volna. Trónusra, hatalomra, vagyonra, élvezetekre, korlátlan szabadságra törekedett, aki a trónusra vetette vágyó tekintetét, ha még oly tisztességes, jó szándékú, jól nevelt, vallásos, jogtisztelő volt is egyébként. Az Ég Fia, az Isten Fia cím csak puszta dekoráció volt, nem igazság. Ahogy a három thébai Intef fején üres jelképpé vált a kettős tiara, éppúgy üres dísszé, jelképpé lett az „isteni király” cím is.

Dehát volt az egyiptomiaknak vallásuk, hittek isteneikben, áldoztak nekik, a nap megszabott óráiban imádkoztak hozzájuk, megtartották az ünnepeket, nem maradtak távol templomaiktól, buzgón részt vettek a pompás körmenetekben! Voltak tanult, buzgó papjaik! Igen, mindez igaz. De elvesztették az *egy* Isten, a láthatatlan, a megnevezhetetlen Isten tudatát. Hittek a sokban, nem hittek az Egyben. Hittek a láthatóban, nem hittek abban, akit a látható szimbolizál. Hittek az erőkben, de nem hittek az Egyensúlyban. Olyanok voltak, mint a mesebeli gyermek, aki eltéved az erdőben, fától fához fut, keresi otthonát, de mert csak fákat lát, nem látja az Otthont. Ilyen erdő a Természet, a fák mind mások, mégis mind csak fák, bolyongunk köztük, tévelygünk az elvarázsolt erdőben, fülelünk a hangokra, összetévesztjük a visszhangokkal, megcsaljuk magunkat, rémületünkben énekelünk, imádkozunk, bánatunkban csüggedten sírunk, vigaszt keresve gyönyörködünk szépségeiben, varázslatosságában, toporzékolva kiáltozunk, fásultan leülünk, halálos kimerültségünkben tehetetlenül lefekszünk... de az Otthont nem látjuk, elvesztettük az *egész* erdő képét, nem tudjuk, hol keressük a boldog Házat. Az okos gyermek kavicsokat vitt magával, időnként elejtett egyet, s a kavicsok nyomán visszatalált otthonába. Bátran járt az erdőben, gond nélkül gyönyörködött szépségeiben, nem félt a gonosz hatalmaitól, nem kiáltozott, nem csüggedt. Az ostoba gyermek azonban búzaszemeket szórt el, de mikor visszafelé indult, a búzaszemek nem voltak sehol. Fölszedték a madarak. Most hát kétségbeesik, szívét dermesztő rémület facsarja, riadva fut fától fához,

azt hiszi, ezt már látta, az majd nyomra vezeti, de hiába. Ilyen gyermekek voltak az egyiptomiak is. Hány okos dobált kavicsot az úton? Nagyon kevés. A papok néhány kiválósága, egy-egy, aki látta a köveket: a régi Birodalom köveit, a még azoknál is régibbeket, az Ember egész útján eldobáltakat, föl, föl a végső Magasságig, Gan Édenig, az Otthonig, ahonnét az időtlenségből elindult. De az ostoba gyermekek sokkal-sokkal többen vannak, mint a kiválasztott okosak. Ők a búzaszemeket keresték, de régen megették a madarak.

Embertársait csak az szolgálhatja, aki minden erejéből szolgálja Istent. Istent csak az szolgálhatja, aki tudja, hogy Isten fia. Valaha a nagy isteni dinasztiák tudták ezt. A trónra ülő új királyt pedig nehéz próbáknak vetették alá, hogy megbizonyosodjanak, tudja-e, amit tudnia kell. Kezébe adták a hét kulcsot, amivel a világ titkos kapuit megnyithatta, a kulcsok legnagyobbját is, a kereszt alakút, az Égi Ember jelképét, aki az anyag, a tér-idő keresztjére feszítette magát, mikor elszakadt Istentől. De mit tudtak ezek az uralomra vágyó újabb királyok? Mit hittek? Tudták, hogy az istenek, istennők ezrei miféle varázslatokra reagálnak. Tudták, mire van szükségük, hogy hatalmukat biztosítsák, ellenfeleiket letörjék. Tudták, hogyan kell fenyegetőzni, pompázni, diplomáciai fondorkodásokban az istenekre hivatkozni, hajózni, vesztegetni, ígérgetni, ceremóniákon királyian viselkedni, érzelmeiket elrejteni, szavaikkal az igazságot kétértelművé tenni, az asszonyokat élvezni, áldozatot bemutatni, Usziré szobrát reggel megmosdatni, fölöltöztetni, este levetkőztetni, lefektetni... Mindent tudtak, amit királynak tudnia kell. De nem tudták, honnét jöttek, hová mennek, nem tudták, hogy Isten fiai. Nem voltak igazi királyok.

Ha az ember vétkezik, minden megromlik körülötte. Tudjuk, hogy a hikszosz uralom elején hét évig tartó szárazság uralkodott Egyiptomban. Józif, a héber, ezt előre látta, ezért gyűjtötte a gabonát hét bő esztendőn át. Ebből is láthatod, fiam és tanítványom, hogy a barbár, nyers, erőszakos hikszosz nép nem volt annyira romlott, mint a művelt, elpuhult egyiptomi, hiszen királya, nem tudjuk melyik, de bizonyosan még a megszállás elején, megálmodta a jövendőt, s akadt egy tiszta ember, aki álmát meg tudta magyarázni. Az sem a romlottság jele, hogy ezt a férfiút a király a tömlöcből hozatta ki, maga elé bocsátotta, magyarázatait meghallgatta, hitt bennük, s korlátlan hatalmat adott neki a gabonával való gazdálkodásra. Nem volt kevély. Nem mondta: ki ez a rabszolga? Miért vetették tömlöcbe? Gazdája felesége ellen elkövetett parázna merényletért? Hanem így szólt: vezessétek elém, hadd magyarázza meg különös álmomat! És így szólt: felügyelővé teszlek, cselekedj mindent a saját szándékaid szerint.

De volt-e ilyen álomlátó Egyiptom szabad területén? Volt-e király, aki maga elé bocsátott volna egy rabszolgát, hogy álma értelmét megmagyaráztassa vele? Volt-e király, aki egy börtönbe vetett rabszolgát meg tudott volna bízni ekkora vagy akár félekkora, tizedrész ekkora hatalommal a népe javáért? Nem azt mondta volna-e az a király: rabszolgát nem engedek a színem elé, börtönviselt nyomorultat nem hallgatok meg, s óvjon Ámun, nem adok a kezébe hatalmat! Mert én, én, én király vagyok, az alacsony sorban élőt, a rabszolgát és a rabot észre sem vehetik isteni szemeim!

Ilyen kicsiny jelekben mutatkozik meg a sors.

5. Já és a többiek

Persze, nem szabad hinnünk, hogy az a néhány héber, aki Jákóbbal letelepedett a Delta mellett, s feleségekkel, gyerekekkel, szolgákkal együtt is alig tett ki néhány száz főt, egy-két évtized alatt hatszázezerre szaporodhatott. Még akkor sem, ha szép számmal csatlakoztak hozzá rokon nemzetségek, csoportok a pusztaságból.

Tanítóink és Mestereink tudják, hogy nem egy-egy személyről, egy mégolyan népes családról van szó, hanem egész törzsekről, amelyek Ásernek, Zabulonnak, Gádnak s így tovább nevezték magukat. Hiszen az egykori Ugaritban talált foinik ékiratos táblák olyan időkben említik Áser, Zabulon nevét, amikor a legendás héber hagyományok szerint a nevek viselőinek még egyes személyeknek kellett volna lenniök. Nem, a Jákób-fiak nevei egy-egy népet jelölnek, jellemvonásaik, viszonyuk egymáshoz s a világhoz egy-egy nép vonásai, viszonyai. Ha ez az igazság, akkor arra is gondolhatunk, hogy maga Ábrahám, az ősatya sem volt egyetlen személy, hanem egy egész törzs jelképe? Igen, gondolhatunk. Egy nem nagy, de egységes törzs Ábrahámnak nevezte magát, s Ábrahám alakjában látta önmagát, sorsát, céljait, testi-lelki vonásait, létének szellemi értelmét és tartalmát.

Ez a nép Terahtól, a Holdistentől származott. Az Ábrahám-nép terahita volt. De szakított a Hold bálványozó tiszteletével, kivonult a holdimádó Úr területéről, s Hauránba ment. Ott szabadon élhetett eszmei vallásának. Nemzedékeken át őrizhette belső világossága fényét, amely, ha csak egy szerény kis törzs népét fürdette is ragyogásában, az egész világ, az egész emberi faj fénye volt. Ez a kis népség főpapját, beavatott fejedelmét nevezte generációkon át Ábrahámnak. Ezért mondhatjuk, hogy Ábrahám százhetvenöt évig élt. Majd utána Jiszhaknak nevezték magukat a törzs főpap-fejedelmei néhány nemzedéken át, aztán Jákóbnak. Ennyi elegendő, hogy megértsük a hagyományok nyelvét. Nemhiába figyelmeztetnek bennünket Tanítóink és Mestereink, hogy három réteget keressünk az Írásokban, ne elégedjünk meg az első jelentéssel, amit a puszta szó a tudatlanok elé tár. Ugyancsak így érthetjük meg azt a hagyományt is, hogy Ábrahám Mamré tölgyligetében lakott, távol a világ tülekedésétől, s Isten arca előtt járt. Ha ugyanis a Mamré szó mássalhangzóit másként pontozzuk, Memrát kapunk, Memrá pedig a szó, az Ige, az isteni első Megnyilvánulás. E Memrá ősi, hatalmas „tölgyesében” élt tehát az ábrahámita nép, s ne csodáljuk, hogy Isten arca előtt járt. Mi volt ez a tölgyes? Az Él-imádók törzseinek ligete.

Jákób „fiai” tehát nem egyes fiúk voltak feleségeikkel, szolgáikkal, szolgálóikkal s a hozzájuk csapódott vándorló sémiek kisebb-nagyobb csoportjai, hanem egy sereg rokon törzs nagy családja a Jákóbnak nevezett főpap-fejedelem körül. Afféle szabad, patriarkális, jámbor szövetség, amilyen akkoriban seregestül élt a világban, legeltetve vagy éppen ősi város-államokban fészkelve, idővel mit sem törődve, félig-meddig még szent révületben istenekkel-istennőkkel, angyalokkal lépten-nyomon találkozva és társalogva a határtalan legelőkön, szabad pusztákon, nyájas dombokon, komor hegyek között, hol egyesülve, hol hadakozva más rokonokkal, más istenekkel, istennőkkel, főpap-fejedelmekkel a Vörös-tengertől a Folyamközig, Kisázsiáig, le Egyiptomig, amerre a harcias-vérszomjas Hajnalcsillag s testvére, a nyájas, békességes Esticsillag: Káin és Ábel mutatta az úttalan utat. Nem is tizenkét törzs volt, csak néhány.

Hogy pedig Jákób népe nem csupán egy maroknyi család volt, mindenestül alig kétszáz fő, hanem egész kis törzsszövetség, azt talán bizonyítják a hikszosz-korból ránk maradt nevek is. Csak néhány névről van szó, hiszen mondottam, hogy az egyiptomiak gondosan megsemmisítették, kivakarták, összetörték süllyedtségük minden bizonyítékát. De még az alig hat-hét

név között is találunk Jákóbot, Jószifot, Chanant, Jochanant, s hányat találnánk még, ha minden hikszosz név megmaradt volna, amit annak idején kőbe véstek! Hátha még a papiruszt-tekercseket is meglelnénk, amiket bőszen összetéptek, sárba tapostak, elégettek a megalázott egyiptomiak! Vannak szent szkarabeuszok Jákób, Jákób-Él fölírással is.

Bevonulván Gósenbe ez a nép, hamarosan szaporodásnak indult.

Arra nem szabad gondolnunk, hogy a hikszosz uralom alatt az egyiptomi előkelőségek: a hivatalnokok, felügyelők, írnokok, mérnökök, szobrászok, mesteremberek - sőt papok - egy lábig az ellenség áldozatává lettek volna. Hát persze, akik nagyon berzenkedtek az új uralkodó, az új rendszer, az új istenek vagy inkább isten, Szutech ellen, akik kiköptek a hikszosz urak előtt, öklüket rázták feléjük, lázadásokat szítottak, kárt tettek csatornákban, épületekben, templomokban, lesből öldökölték az idegen katonákat, varázspraktikákkal halált, betegséget, tűzvészt, mindenféle kellemetlenséget okoztak, keserű halállal lakoltak tetteikért. De akkoriban is voltak okos emberek, ők meggondolták a meggondolandókat, főként mikor látták, hogy az idegen uralom nem omlik össze a kitűzött határidőkre, a hikszosz királyok nem pusztulnak sorra leprában, pestisben, nem szakad rájuk az Ég, nem nyílik meg alattuk a föld, sőt uralmuk egyre szilárdabb, véglegesebb. A hikszoszoknak is szükségük volt mérnökökre, csatornaőrökre, tolmácsokra, számvevőkre, raktárosokra, kereskedőkre, hajósokra. Az élet nem állhatott meg, ellenkezőleg, gazdagodnia, pezsegnie kellett. A Nílus vízállását szemmel kellett tartani, az áradásról hírt adni, vetést-aratást idejében elrendelni, az állami raktárakat ellenőrizni, gabonát, gyapjút, húst, fát, aranyat, köveket szállítani... Ehhez a változatos tevékenységhez szakemberek kellettek. A szakemberek pedig csak egyiptomiak lehettek, héber udvari emberek s más rokon méltóságok ellenőrzése alatt.

Az igazán okosok hikszosz úrhoz adták feleségül leányaikat. Igyekeztek nagyralátó fiaiknak egy-egy szerényebb hikszosz leányt szerezni feleségül. Sőt az igen-igen okos egyiptomiak azzal is eldicsekedtek, ha lányukat, húgukat, akár fiatal, feltűnően szép feleségüket is hikszosz előkelőség udvarába vitték mellékfeleségül. Hát még ha királyi Palotába került valamelyikük!

S a másik oldalon mi történt?

Mihamar tőrülmetszett egyiptominak igyekezett látszani minden hikszosz, aki adott magára valamit. A királyi palotát Fáraónak, azaz Per-ó-nak nevezték, a király egyiptomi tiarát viselt, díszes egyiptomi ruhába, fejkötőbe öltözött, jelvénye a korbács és a pásztorbot volt, a ceremóniák egyiptomiak. Az épületek utánozták az egyiptomi építészetet. Divattá lett egyiptomi üvegedényeket használni, ékszereket viselni, szokásokat fitogtatni, egyiptomi módon finomkodni és előkelősködni. Mindez silány utánzat volt, de nekik mérhetetlenül tetszett. Hozzájárult az egyiptomi mágia félelmetessége is. Jól tették a hikszoszok, ha nem kicsinylették e varázstudomány erejét, hanem igyekeztek megtanulni a saját földi-másvilági életük érdekében. Szkarabeuszokat viseltek a nyakukban, helyeztek halottaik mellére. A papoktól megtanulták az egyiptomi istenek-istennők rangját, tevékenységét, beavattatták magukat a misztériumokba, Usziré elé kívántak járulni haláluk után. Uszirévé akartak válni, ahelyett hogy az Alvilágba tértek volna port enni, moslékot inni, dideregni. Holttestüket bebalzsamoztatták. Ezt a drága, előkelő temetkezési módot annyira helyeselték, hogy nemcsak az egyiptomivá vált Józif, hanem még a héber Jákób is bebalzsamozva, egyiptomi sírboltba temetkezett. Józif azonban a héberek szemében mindörökre megmaradt önfeláldozó, szelíd Alkonyati Csillagnak a testvérek másféle Csillagai között. Jákób pedig, az Atyák Istene, Él Saddáj főpapjának, a szigorú Urénak.

Hogy a hikszoszok Szutech istent, Anta istennőt s más sémi isteneket valamiféle bálvány képében imádták, bizonyos. Az is bizonyos, hogy elfogadták egy sereg egyiptomi isten

istenvoltát. Kérdés azonban, voltak-e a hébereknek bálványaik? Már az ábrahámiták is állítottak a szent helyeken nagy köveket, maccébákat, olajat öntvén rájuk. Ezek már bálványok. Ráchel ellopta atyja, Lábán teráfjait, s féltékenyen óvta őket. Jákób-Jiszraélnek semmi kifogása sem volt ellenük, többé-kevésbé megmaradtak hát a jákóbiták között. A nép egyes töredékeiben élő Jaó-Já vallása bálványimádással járt. Jának ötféle anyagból készítettek bálványt, s amíg vándorló életmódot folytattak, szent ládába zárva vitték magukkal, ez a láda volt a trónusa is. Mint istentrónust, finom, Sittimből való akácból, szent mértékekre, szent eljárásokkal, művészi szépségben készítették, arannyal verték ki, mélyértelmű jelképekkel borították: körrel, háromszöggel, négyzettel, ötágú csillaggal, kereszttel, egymásba ékelt háromszöggel, s e jelképek jelentését a láda hordozói, őrzői, áldozói bizonyosan tudták. Rajta állott bálványa, a Hold megszemélyesítője. De a ládát el kell választanunk a bálványtól, fiam, mert már szent mértékei, ősi jelképei vallják, hogy sokkal-sokkal régibb, mint a rajta álló bálvány. Első szimbolikus ábrázolása ugyanis a Térnek, a Világegyetemnek, Isten első megnyilvánulásának. De hát akkor miért nem gömb? Azért, mert a gömb köré rajzolt négyzetből származik, s jelenti a gömb alakú tér mellett a látható világot. Ha azt mondod, hogy ez a kör első négyszögesítése, igazad van. De a gömböt készíteni nehéz is. Vinni, trónusnak használni pedig lehetetlen. A gömb alakú Teret jobban ábrázolják a szent edények: kelyhek, tálak, bögrék. A kocka ősrégi jelkép. Ha síkjait kiteríted, megkapod a szent Hatost és a keresztet, a titkok végső Kulcsát. Ha átlósan metszed, megkapod a szent Hármast, az isteni hierarchia legfelsőbb számát, négy oldala pedig a Négyes, az anyagban megvalósuló világ szent száma. De még egy nagy titka van a kockának, fiam. Az, hogy benne van a Semmi és a Minden, mai nyelven szólva: egyensúlyban vannak benne az erők. Ez hát nagyjában a Kocka, s ne is időzzünk mellette tovább.

A szent Ládának nevezett kockát megtaláljuk más sémi népeknél is, nem valami szokatlan kuriózum tehát. Ott van az arabok Kaábája, ott van az étiópiai Szövetség ládája Zuqualában, a keresztény templomban, szent liget közepén. Azt mondják, még Salamon korában hozták Jeruzsálemből, amikor Saába arabjai összeköttetésben voltak a zsidó királysággal.

Erre a ládára állították később, de még igen régen Já bálványát, ezen a trónuson székelt a Világ Ura, ebben foglalt helyet, ha vándoroltak, vagy csatába rohantak. Szánalmas dolog! A Kockában ábrázolt anyagtalan Tér fölé odaállítottak egy aranybálványt, mert már alig értették meg, mi a Tér. Nekik kézzelfogható, látható istenalak kellett, kezdetben jelképül, később valóságos imádat tárgyául. Já nem az abszolút Isten, hanem a világteremtő Isten. Demiurg.

Mely törzs istene volt Já? A nyomok szerint Efráimé. Hogyan, miért? Ma még nem tudjuk. Já útja Mitanni egyik sarkától Egyiptomig, ismeretlen. Csak Jáhvéé ismeretes. Jáhvéé Egyiptomból Jeruzsálembe, onnét szerte a földközi-tengeri világba. Egészen a mai templomokig, prédikálószékekig.

Hol állt Já Ládája és bálványa? Hordozható sátorban állt, kívül a lakott helyeken, csendes, érintetlen ligetben, víz mellett, Efráim törzsének telephelyén. E sátor minden alkotó része szent mértékre, szent eljárások szerint, szent időkben készült remekbe. A vásznak, az oszlopok, a tartórudak, a karikák, a függönyök. Mert maga a sátor is a Világegyetemet jelképezte, akár a kocka. Ezt jelképezték az udvarok kívül, a Sátor részei belül. Efráim válogatott férfiai, az ‘is Elóhim vagy Kohanim gondozták, őrizték, bontották le, állították fel szükség esetén - mikor még vándoroltak -, ők végezték az áldozatokat, szolgáltak az istentiszteleten, rendezték az ünnepeket, tanulták, énekelték a könyörgő, hálaadó, dicsőítő imádságokat. Ők voltak birtokában az egész tudománynak, isten ismeretének. Ők értették a szent betűk sokféle jelentését a közönségestől a misztikusig. Ők ismerték a számok és a világegyetem kapcsolatait, törvényeit. A mértékeket, amelyek harmóniában voltak a

számokkal és a betűkkel, valamint a formákkal. Az elemeket: tüzet, vizet, levegőt, földet s ezek értelmét a láthatatlan és a látható világban. Az esztendőket a Nap, a Hold, a Hajnalcsillag s minden egyéb bolygó - Él - járása szerint. Az isteni napokat, heteket, hónapokat és éveket, a „kerekeket", a világkorszakok tevékeny és szunnyadó állapotait, az örökkévalóságokat, amelyek hetes ciklusokban váltják egymást. Ők tudták, mit jelent Isten „pihenése" a hetedik „napon", s mikor kezdődik egy-egy „pihenés" a tevékeny korszak után. Ők ismerték az Ember titkát is, mennyei eredetét a Gan Édenben, leszállását a mélységbe s onnét vissza a magasságba. Ismerték a Kettes Szám gonoszságát, mert a Kettes az első bűn. És ismerték a Hetest, a négy anyagit s a három istenit, a világ rejtett alkotó erőit, pusztulásra ítélt, valamint halhatatlan elemeit. Akarod, hogy megmondjam, még mit ismertek? Ismerték a tűz, a víz, a levegő és a föld számait, mértékeit, színeit, fémeit és drágaköveit, napjaikat, óráikat, tulajdonságaikat, tevékenységüket. Még a ruhák anyagának, színének, alakjának jelentését is tudták. El sem tudom sorolni tudományuk szédületes sokaságát. Elég, ha röviden annyit mondok, hogy mindent tudtak, amit az Ember valaha tudott, amit a népek s a népek kiváló tudósai, szentjei, fejedelmei tudtak. Vagy majdnem mindent. Mert azt már ők sem tudták, hogy Já bálványa merő ostobaság.

Tudományukat gondosan őrizték, nem szórták disznók elé, nem hajigálták ebeknek. Kiválasztottak tehették csak magukévá, testben-lélekben épek, erős értelműek, különös képességekkel megáldottak. Tiszta, kiváltságos ősi családok sarjai, de csak az elsőszülöttek. Már kora gyermekségtől kezdve hosszú éveken át nevelődni kellett a tudományra. Szigorú életmódot folytatni. Tisztának lenni testben-lélekben. Bátornak, nyugodtnak, kitartónak minden helyzetben. Próbákat kellett tenni, hibátlanul megállni. Átesni hét beavatáson, hét fokozaton. Mert azt is tudták, amit mi nem tudunk már, fiam: a tudás hatalom s a hatalom veszélyes. Nem adható akárki kezébe. Csak azokéba, akik méltók rá, s nem a maguk, hanem Isten szolgálatában használják.

A sátrat Ohel Moednek nevezték, főpapja a legnagyobb tudós volt valamennyi között, a legősibb család ivadéka, a legtisztább testi-lelki életet élte, s a legtökéletesebben állta meg a próbákat, beavatásokat. Méltó volt mind a hét Kulcs birtokára. Teljes joggal nevezték őt Jehosuáhnak, azaz Megszabadítónak s Rab Kohanimnak, azaz Főpapnak.

Akarod tudni, voltak-e egyéb bálványok is Jáén kívül? Voltak. Némely törzsek például aranyból öntött bikaborjút imádtak, Él szimbólumát. Akár a foinikok vagy némely arab törzsek. Volt Anat-bálványuk, s egy emberarcú bikát Dán-élnek neveztek. Olyanok is voltak, akik haltestű embert imádtak, mint ugyancsak a foinikok meg a filiszteusok. Mi volt ez az ember-hal, ez a Dágon? Ha akarod, megmondom: az Égi Ember, Ádám Kadmon jelképe. A végtelen Tér erőinek tengerében lebegett, a Szellem tengerében, fiam, az ős Napében, a Fényben, a meg nem nyilvánult Anyában. És amikor kilépett az Ős Napból, hasonlatos volt a halhoz, a Kígyóhalhoz. De a nép már csak a rejtelmes Halat látta s imádta benne, a tudósok tudták csupán, hogy hiú, otromba bálvány, mert az Égi Embernek nincs képe.

Ábrázoltak és imádtak bolygókat is. Ahány bolygó, annyi Él, Rafaél, Gemaél, Zadkiél, Chamaél... Az eredeti, egyetlen Él elrejtőzött az Élek seregében. Imádták Aserathot is, a „kedves, szép istennőt", a „mezők őrzőjét".

De hagyjuk most az Éleket, isteneket és bálványaikat. Ennyiből is érthető, milyen rövid a lépés tőlük az egyiptomi istenekhez, istennőkhöz.

És még azt kell mondanunk, hogy ez a nép nem romlott meg teljesen. Mert makacsul ragaszkodott hagyományaihoz, szerény életmódjához, tisztelte tudósait, s ha homályosan is, de szívében hordta még az egyetlen otthon, az Édenkert emlékét.

A bálványimádás kérdésében régi nagy rabbiink sem egységesek. Van, aki azt mondja, semmiféle emberi vagy állati alakot ábrázolni nem szabad, mert az már bálvány. Van, aki úgy vélekedik, hogy csak állatfejű alakot nem szabad ábrázolni, az egyiptomiak Sebekjére, Anubiszára s egyéb isteneire gondolva. Olyan engedékeny rabbi is akad, aki csupán „az ölében gyermeket tartó asszony" ábrázolását tiltja, vagyis Eszitét s a foinikok, szíriaiak, babiloniak s egyéb népek istenanya-istenfiú képeit. Még ezek a későbbi vélekedések is mutatják, milyen ingatag volt a héberség abban a régi korban, amikor Gósenben élt istenek és istennők beláthatatlan serege között.

6. Királyt keresünk

A hikszoszoknak keserves adókat fizető jöttment thébai királyok tehetetlenek voltak több mint száz éven át. De az ellenséges uralom megalázó nyűgének csodálatos tisztító hatását látjuk éppen Egyiptomban. Legelőször a Delta-vidéki papság hívő, tudós elemei tértek magukhoz, s tartottak önvizsgálatot. Megismervén pedig bűneik döbbenetes nagyságát, s keserű bánattal megbánva őket, visszatértek igazi kötelességeikhez, már amennyire tudtak. A hikszosz uralom alatt szenvedő országban könnyen lemondhattak világi hatalmukról, politikai fondorkodásaikról, vagyonukról, javaik mohó növeléséről, mert a király mindjárt az elején megkönnyítette számukra a döntést: elsöpörte világi hatalmukat, vagyonukat a színtérről, politikai fondorkodásaikat kegyetlenül megtorolta, kereskedelmi tevékenységüket megfojtotta. Hiába hajlongtak széttárt karral a legelőkelőbb papi küldöttségek a „fáraó" előtt, hiába vetették magukat hasra is, hiábavalók voltak magasztaló szavaik, önmagukat becsmérlő jelzőik, akármilyen művelt, finom, irodalmi formába öntötték. Midőn könnyezve bizonygatták, hogy nélkülük nem teljesíti kötelességeit a nép, vetetlen maradnak a földek, elposványosodnak az öntözőcsatornák, terméketlenné válnak a pálmák, elpusztulnak a gyümölcsök, beköszönt az éhség, és nem hét évig tart, hanem hetvenhét évig, éhen vesznek maguk a hikszoszok is, a szakállas király csak nevetett, meglóbálta aranyfogós korbácsát, s trónusa elefántcsont karjára csapva így kiáltott:

- Majd hozunk *magunknak* gabonát, datolyát, zöldséget, bort Szíriából! Ti pedig dögöljetek éhen!

Hasztalan magyarázták azt is, hogy a templomok vagyona isteni vagyon, szent célokat szolgál, a király összevonta szemöldökét, s a szó máris a küldöttség torkába fagyott. Beszélhettek ők akár értelmes ésszel, akár ihletett lázban, mondhatták, hogy abbamaradnak az építkezések, összedőlnek a házak, sírnak, fenyegetőznek az istennők, istenek, a király egyetlen erős érvvel felelt az anyagi romlás ecsetelésére: *fölemelem a thébaiak adóját.* S egyetlen bősz ordítással az istenére hivatkozott: *Szutech mindegyiknél erősebb!* Az előkelő papok reszketve hátráltak a bejárat felé, rémülten pillantottak az őrálló oroszlánokra s a még fenyegetőbb testőrökre, boldogok voltak, mikor kívül kerültek az utolsó kapun.

Később, évek múltán mégis enyhült a helyzet. A papok beletörődtek óriási vagyonuk, sok ezernyi rabszolgájuk, adófizető parasztjuk, mesteremberük elvesztésébe, s hogy csak annyijuk legyen, amennyit a buzgó hívek önként adnak nekik. Titkos kincsestáraik mélyén őrzött aranyukra, drágaköveikre, ékszereikre pedig ráülhettek, mint a kincsőrző kutya. Lassan-lassan rendbejött minden, mert hiszen előbb-utóbb rendbe szokott jönni. Már a halottak számára is érkeztek alapítványok, folytatni lehetett az áldozatok bemutatását, meg lehetett ülni az ünnepségeket, ha nem is olyan pompával, mint hajdan. Józif a hét szűk esztendő elmúltával higgadtan, tapintatosan kormányzott, megteremtette a tökéletes állami gazdálkodást, gondoskodott a parasztok tisztességes megélhetéséről, a mesterembereket bő javadalmazással jutalmazta, őrködött a tisztviselők, felügyelők fölött, kitüntetésre ajánlotta a becsületeseket, megtorolta a zsarolásokat, visszaéléseket, jogtalanságokat. Alkirályi méltóságában hosszú időre kivívta minden értelmes egyiptomi tiszteletét, de még messze országok elismerését is.

Most már a papok maguk buzdították az egyiptomiakat, hogy dolgozzanak serényen. Még a királyért, az alkirályért, minden rokonukért, barátaikért is áldoztak, s a hikszosz ünnepek fényét megjelenésükkel, zenekaraikkal, táncosnőikkel, lobogóikkal emelték. A hikszoszok kezdtek egyiptomiak lenni, átalakulásuk egyre rohamosabb volt. Sznobok voltak. A király már

nem bőgött oroszlán módjára, mikor egyiptomi küldöttség jelent meg előtte. Még le is ülhettek a trónteremben.

Odaát, a thébai oldalon, lényegében hasonló átalakulás történt, noha nem így. A papság szoros kapcsolatot tartott a hikszoszi terület papságával, tanácsokat kapott és adott, értesüléseket cserélt ki, támogatást nyújtott óriási vagyonából, de ugyanakkor szintén szigorú önvizsgálatot tartott. Meglátta, megértette bűneit, a porba ült, homokot szórt a fejére, könyörgő napokat, engesztelő ünnepeket rendezett, jámborságra intette nemcsak a parasztokat, hanem az előkelőségeket is. Afféle szokatlan gondolatai nem támadtak ugyan, hogy földjeit, gazdaságait, műhelyeit, raktárait oszlassa föl, de könnyített a nép nyomorult helyzetén, vigyázott tisztviselőire, a jogtiprásokat megtorolta, általában a tisztulás útjára lépett. Különös szigorral válogatta ki a papjelölteket, a vizsgákat megszigorította, boldog-boldogtalant nem avatott be a tudomány titkaiba, csak mert gazdag... Szívós munkával, kellő alázattal előkészítette azt az időt, amikor a vetélkedő, hitvány uralkodók sora kipusztul, s valóban nemes család kiváló sarját ültetheti trónra. Akkor ismét igazi dinasztia uralkodik Egyiptomon, a pártharcok megszűnnek, hozzá lehet látni az ázsiai barbárok kiűzéséhez. Valljuk meg, valahányszor egy tehetséges gazembernek el kell tűnnie a trónról, a papság segített az eltűntetésben. Nemcsak hathatós mágiával, hanem méreggel, tőrrel, balesettel is. Kedves, bár ritkán alkalmazott módszere volt révületbe ejtett emberrel megöletni a királyt sétája, csónakázása, vadászgatása közben, netán éppen családi asztalánál vagy a hálószobájában. Ha pedig valamelyik király nagyon is vigyázott magára, orvosai betegséget állapítottak meg, hathatós gyógyszerekkel kúrálták, végül vagy meghalt orvosai körében, vagy koponyalékelést kellett végezniök rajta, s ez használt mindenképpen. A leszúrt király holttestét utóda a folyóba dobatta, híveit fejjel lefelé a Palota falaira akasztatta, a kisebbeket szétkergette. Akik pedig orvosaik, családtagjaik karjai között lehelték ki lelküket, gondos mumifikálás után nagy dísszel a Halottak Városába kerültek. De akár így, akár úgy múlt ki a király, hovatovább senki sem mert a Palota környékén mutatkozni, udvari előkelőségekkel szóba állni, pláne udvari hivatalt vállalni. A legerősebb király is mintha leprás lett volna pereputtyostul. Ki lehetett annyira erős, hogy elviselhette volna a szüntelen fenyegetettség átkozott légkörét? Fülük volt a falaknak! Gyanús volt minden arc, minden tekintet, minden pillantás. Gyilkost kellett sejteni a legalázatosabb rabszolgalányban is, az ágy, a bizalmas kettes sem nyújtott biztonságot. Méreg lappangott a halban, a húsban, a süteményben. Az illatszerekben, a kenőcsökben. A fésűben, a borotvában. Tőrt rejtegethetett akármelyik bizalmas írnok, a csónak evezőse, a Palotába halat szállító halász. Igen, halált rejtegetett a királyi tiara. Ebbe előbb-utóbb okvetlenül bele kellett őrülni. Még megkönnyebbült a király, amikor mellébe vágták a tőrt, vagy orvosai súlyos betegséget állapítottak meg rajta. Amilyen mohón vágyott a királyságra, olyan mohón kívánta a szabadulást akár a halál árán is. Ha meggyötört szívét Usziré mérlegére vetette, az isten bizonyosan megbocsátott minden bűnt a szerencsétlennek, s bevezette Amenti legistenibb üdvösségébe.

Ennek azonban így kellett lennie, hogy végül senki se sóvárogjon a hatalomért, inkább válassza a legnyomorultabb szolga csendes békéjét, mint ezt a pompázatos poklot.

Akkor aztán elérkezett az ideje, hogy méltó királyt ültessenek a trónra, s hosszú uralkodást biztosítsanak neki. A thébai Ámun-templom „prófétája”, egyben a király mindenkori helyettese s a hadsereg főparancsnoka bizalmas beavatottjai körében megtanácskozta, melyik előkelő család az, amelynek múltja többé-kevésbé mítoszi mélységekben vész el. Van-e egészséges, értelmes, tisztességes fiúsarja? Tanult-e eleget, tanítható-e még, hogyan állta meg a helyét válságos pillanatokban? Milyen a jelleme? Hogyan bánik szolgáival, barátaival, ellenségeivel? Milyen a szerelmi élete? Nem volt sem testi, sem lelki, sem szellemi életének, állapotának olyan íze-porcikája, redője, nem lehetett olyan ismert vagy titkos szokása,

családjának, baráti körének, tevékenységének olyan zege-zuga, amit a legnagyobb gonddal, leghidegebb tárgyilagossággal meg ne vizsgáltak volna. Mikor aztán kihallgattak tanúkat, elolvastak feljegyzéseket, leveleket, számadásokat, bizalmas jelentéseket, névtelen üzeneteket, s a jelölt, aki királyságra nem is gondolt, megtaláltatott, még alkalmas feleséget kellett lelni számára. Olyan leányt, aki méltó az isteni királyhoz. Arra is méltó, hogy a király halála után betöltse isteni feladatát az új király megkoronázásáig. Ennek a ritka leánynak azonban már egy régi királyi családból kellett származnia. Mikor kiszemelték az isteni nőt, ugyanolyan hosszadalmas, tárgyilagos, részletes vizsgálat következett.

Segítségül hívták, persze a csillagászokat is. Gondosan mérlegelték a csillagok állását, milyen volt a kiszemeltek születésekor, mikorra kell kitűzni a döntő lépés megtételét. Homályos esetben tudós papot küldtek Anuba, hikszosz területre, vizsgálja meg az ott őrzött titkos följegyzéseket akár évtizedekre menően is, hogy a konstellációk természetéről, vagyis az Égi Világ jeleiről biztos értelmezéseket kapjanak. Ott aztán a Nagytemplom föld alatti könyvtáraiban a főpap s a beavatott könyvtárosok segítségével kihüvelyezték a régi tekercsek titkait, megtanácskozták a dolgot. Szerencsére a hikszoszok nem nyúltak a hét pecséttel őrzött följegyzésekhez, áruló sem akadt, aki a mérhetetlen szellemi kincsek tárházába vezette volna őket. Érintetlenül hevertek a kőtáblák, bőr- meg papirusztekercsek a ládikákban, csupán a finom port kellett lefújni néhány ritkán használt írásról, mert időtlen időkön át a por ide is behatolt.

Anuban, a Nagytemplom föld alatti részében együtt volt az Istenek Tanácstermének mind a negyvenkét istene, körben, ahogy az Első Birodalom kezdetén ide ültették őket. Thot, az isteni Tanító szelleme suttogott a halálos csendben a sakálfejű, bikafejű, tehénfejű, vércsefejű, krokodilfejű, majomfejű, emberfejű istenek kőajkáról, s a roppant faragott kőkockák tökéletesen kizárták a világot. Idegen láb sohasem léphetett be ide az isteni királyok s a főpapok legdöntőbb tanácskozásainak színhelyére.

Szándékaik tisztességesek voltak, valóban választaniok kellett: továbbsüllyedjenek-e piszkos kis egyéni érdekek fertőjébe, a zsarnoki hatalom hajszolásának őrületébe s ezzel együtt a nyomorúságba, fölbomlásba, vagy kénytelen-kelletlen rálépnek a becsületes útra, s mentik, ami menthető.

Ilyen lelki tusakodások, sóvárgások, ilyen politikai, gazdasági hányattatások között végre siker jutalmazta fáradozásaikat. Megkoronázták azt a királyt, aki, mikor közölték vele szándékaikat, rémülten kiáltotta:

- Engem? Éppen engem? Miért? Ó, jaj, kíméljetek meg ettől, irtózom a tróntól, nem vagyok alkalmas, boldogan szeretnék élni birtokomon, kedves szolgáim között!

Éppen ez volt a jel, hogy a férfiú trónra való. Hiába szabódott, hiába tiltakozott, könyörgött, gorombáskodott hát, a thébai Ámun-templom főpapja s a titkos tanács tagjai, akik csendes elvonultságában fölkeresték, nem tágítottak. Elébe tárták az istenek akaratát, a csillagok állását, az ország siralmas állapotát, a nép szenvedéseit, a végső pusztulás szörnyű képét, tapintatosan némi fenyegetést is alkalmaztak, s erőfeszítéseik végső jutalma olyan gyönyörű koronázási ünnepség lett, amilyent régóta nem látott Théba.

7. A vízilovak talpai alatt

Amint Amósze trónra lépett, reménykedés, bizakodás forró árama töltötte el egész Egyiptomot. Nemcsak a Felső-, de az Alsó-Birodalom is megremegett ettől a tüzes áramlattól. Még a legtudatlanabb szegény vénasszonyok is úgy érezték, új élet, új világ következik most, megújul az egész Világegyetem, Mi tudjuk, hogy tévedtek, mert kellő távolságból szemléljük az eseményeket, de ők valóságnak vették az ábrándokat, azt hitték, egy csapásra, csodaképpen megváltozik minden. A sötétségből, íme, ragyogó világosságba léptek. S a világosságnak most már sohasem lesz vége, ez már örökké tartó, végleges állapot.

Pedig még azt a keveset is, amit tenni lehetett, milyen lassan, milyen sokára lehetett megtenni! Amósze kicsi dolgokon kezdte, s úgy haladt a nagyobbak felé. Kipróbált jó barátokat állított a hivatalok élére. Megrostálta a tisztviselőket. Tisztességes családokból új kormányzókat ültetett a tartományok élére. Őrködött az igazságszolgáltatás fölött. Megtorolta a hatalmaskodást. Gondoskodott az adók emberséges, de szigorú behajtásáról. Átszervezte a hadsereget, lovakat tenyésztett, harckocsikat készíttetett, gyakoroltatta a katonákat a hikszoszok hadviselésében. Hajókat építtetett, tataroztatott. Gondosan gazdálkodott a gabonával. Ő maga is példát mutatott a tisztességes, szorgos életre: kora reggeltől késő éjszakáig tanácskozott, intézkedett, szemlélt, elszámoltatott, terveket vizsgált, ítélkezett. S mert a papság lelkiismeretes része jó előre megmunkálta már a talajt, rendeleteit volt kivel végrehajtatnia. Lassan-lassan az erkölcsi tisztaság üdítő levegője áramlott szét az egész Birodalomban. Persze, a hikszoszoknak járó adókat pontosan fizette, mert még nem érkezett el a leszámolás napja.

Akik csodát vártak, nem láttak csodát. Akik rögtönös változást reméltek, csak némi jeleit látták a változásnak. Akik fenték a fogukat, hogy a hikszoszokat az őket szolgáló egyiptomiak minden rokonságával együtt fejjel lefelé a falra fogják akasztani, fogcsikorgatva dörmögték: „Mit ér az egész, ha nem köthetünk föl minden hikszosz gazembert a szolgáikkal együtt? Derék ember a király Őistensége, de nem tesz semmit!” Bizony, nemzedékeknek kellett elmúlniok, míg az ország annyira megerősödött, hogy birokra tudott kelni a hikszosz uralommal.

Elkövetkezett az az idő is néhány jobb király uralkodása múltán. S miközben a thébai ország egyre erősödött, rendeződött, a hikszoszok egyre gyengültek, bomlottak. Elterpeszkedtek a hatalomban, beleposhadtak biztonságukba, kevélyekké váltak, semmit sem tartottak természetesebbnek, mint hogy egy óriási birodalom birtokosai, s hogy ez a birodalom csak úgy magától megáll. A király kényelmesen pöffeszkedett palotájában, udvari népe nyalta a talpát éjjel-nappal, hazudott, amennyit csak bírt, a valóságos helyzetet meghamisította, hazug jelentésekkel hajhászta dicséreteit, jutalmait. Ki-ki zabált, ivott, pompás új ruhában járt, csodálatos parókát viselt, nyakát-karját-kezét-fülét megrakta ékszerekkel. Varázslatos nőkkel kéjelgett, szebbnél szebb nyaralókat építtetett, buja kertekben hűsölt, illatfelhőben lebegett... Igyekezett boldog-boldogtalan mennél valódibb egyiptomi lenni. A katonaság zsoldja kézen-közön elfolyt, élelmük rosszabb volt a mosléknál, ruházatuk silány, szállásuk tetves, mocskos, húgyszagú. A jó fegyverzetet gorombasággal pótolták: a tisztek verték az altiszteket, az altisztek a katonákat. Harcokban megrokkant derék hősök koldultak az utcákon, s üvöltve mutogatták szörnyű sebhelyeiket, csonka tagjaikat. Családjuk éhezett, ha ugyan csinos feleségük, leányuk nem bocsátotta magát áruba a szörnyen elszaporodott foinik kocsmákban. Mindenki kockázott. Mindenki lopott. Mindenki csalt. Az Igazság pedig elfordította arcát és sírt.

Az egyiptomi papság azonban, megtisztulván a bűnbánat keserű könnyeiben, kitartott a meglelt úton, egyre szorosabbra fűzte kapcsolatait a thébai papsággal, s láthatatlan gerincévé vált az újra fölkelő egyiptomi hatalomnak.

Csak futtában említem a legfontosabb mozzanatokat, fiam és tanítványom. Át kell ugranunk néhány királyt, s rátérnünk a végső leszámolás eseményeire.

A harc kicsiben indult egy csordakút tulajdonjoga körül, majd évtizedekig tartó borzalmas küzdelemben folytatódott. Először az adókat tagadták meg a thébaiak. Vakmerőségüket megtorlás követte: büntető hadjárat Théba ellen. De a hikszoszok már érezték Théba fogait. Kudarc kudarcot ért, a kedvetlen csapatok elfutottak az első thébai harckocsi láttára. A határon itt is, ott is csetepaték tüze villogott, innen is, onnan is rémmeséket hadaró vert katonaság özönlött vissza. A Delta királya mozgósította távoli helyőrségeit. De hiába.

Végre nem volt mit tenni, ki kellett üríteni Alsó-Egyiptomot. Ekkor aztán Felső-Egyiptom seregei megkezdték az igazi háborút. Csapatai lépésről lépésre követték a visszavonuló ellenséget, miközben az országban megkezdődött a tisztogatás. Hogy ez milyen szigorú volt, láthatjuk a hikszoszi uralom emlékeinek csekély voltából. Föltúrták Egyiptom földjét, kiforgatták a sírokat, széthányták a halottakat is. A föld színén pedig kő kövön nem maradt. Az aprómunkát a kőfaragók végezték el: gondosan lekalapáltak minden betűt, ami a hikszoszokra emlékeztetett.

Fölkelt a nép is. Az utolsó hikszosz király nemhiába panaszkodott, hogy „éjjel-nappal nincs nyugta a nílusi vízilovak lármája miatt". A fölkelt nép mint vízilovak bősz tömege törtegázolta a hikszoszi hatalmat, mint a nádat. Ölte-rabolta sanyargatóit. Se szeri, se száma a dicsérő feliratoknak ebből a korból. Egy férfi azzal büszkélkedik, hogy az aunai Palota elfoglalásakor két királyi feleséget meg két leányt ejtett zsákmányul, s tett rabszolgájává, egy másik valamely kormányzói palota megszállásakor három előkelő nőt zsákmányolt. Így a bennszülött egyiptomiak. A hadsereg pedig szintén megmutatta, mit tud. Most már nem szedett-vedett népségből regrutálódott, hanem három jól fölszerelt, jól begyakorolt hadtestből állt: centrumból és két szárnyból. Ekkor lett az egyiptomi igazi katona.

De ahogy a hikszoszok hátrább-hátrább szorultak, ellenállásuk egyre nőtt. Az utolsó hikszosz király, Apapi, akit a görögös Apofisz néven említenek, összeszedte legjobb csapatait, mozgósította birodalmának rokonnépeit, kemény rendszabályokat alkalmazott, így aztán hosszú, dühöngő, elkeseredett háború alakult ki. Hol ellanyhult, hol újra fellángolt, sikerek váltakoztak balsikerekkel, s nem túlozunk, ha mintegy száz évre tesszük a makacs birkózásnak ezt a kavargó, könyörtelen korszakát. A viadal Hacsepszut királynő s férje, majd utóda: Harmadik Tutmósze alatt érte el tetőfokát. A harcias, igen okos királynő ezt írja: „Ismét helyreállítottam, amit leromboltak, befejeztem, ami félbemaradt, mióta az ázsiaiak az Alsó-Birodalomban, Auariszban laktak, és a barbárok az Alsó-Birodalom népe között éltek, s rombolták, amit teremtettünk, anélkül hogy Ré istenről valamit tudtak volna." Katonai jelentések tudósítanak, hogy Auant sikerült megszállni, még mielőtt a hikszoszokat kiűzhették volna Egyiptomból. Csak Hacsepszutnak sikerült hozzáfognia a romok eltakarításához, a régen abbamaradt épületek befejezéséhez.

Férje, Harmadik Tutmósze, nagy katona, erőskezű uralkodó volt, makacs, szívós, kitartó jellem, megpróbáltatásoktól, fáradalmaktól nem riadt vissza, legelöl rohant ütközetekbe harckocsiján, tűrt forróságot, éhséget, mint akármelyik katonája. Képzelőereje nem volt mindennapi. Képességei akkor mutatkoztak meg teljességükben, amikor felesége, Hacsepszut meghalt. Évekig tartó hadjáratban nyomorgatta a hikszoszokat, példátlan hadászati és

harcászati tudással tépte alkotórészeire birodalmukat. De még ő is csaknem egy évtizeden át ostromolta az Aranta melletti Kadest, ezt a fontos hídfőállást.

De most már föllélegezhetünk, fiam és tanítványom, mert végre helyreállt Egyiptom egysége, a két Birodalom újra összeforrt, ellenségei messze futottak, kezdődhetett az új élet, az igazi, a ragyogó.

Soha ilyen gazdag, ilyen győztes, ilyen boldog nem volt Egyiptom. Ha a boldogságot jóléttel mérhetnők, minden ok meg is volt a boldogságra. Aranyban, drágakövekben vájkált. A nyert csaták ontották a zsákmányt. Egyiptom népe naponként gyönyörködhetett seregestül hajtott foglyokban, szakállasakban és csupaszokban, fehérekben és barnákban, kistermetűekben és tagbaszakadtakban, meztelenekben és köpönyegesekben. Válogathatott bennük. Mustrálhatta a rabnők tömegét is, volt közöttük fiatal meg öreg, sovány meg kövér, fehér, kék szemű s barna, fekete szemű, közönséges meg előkelő, szakácsnőnek való meg ágyba... És bámulhatta a rogyásig rakott hajókat, amelyekből hordók, ládák, zsákok tömegét rakták ki, teli csupa drágasággal. Rabolt teheneket hajtottak a Nílus mentén csordákban, lovakat tereltek ménesekben, szamarakat, öszvéreket ezrével. Hát még szebbnél szebb aranyedények, karperecek, orrkarikák, nyakékek, hajdíszek, fülbevalók, gyűrűk! Mind remeke a művészetnek. Az egyiptomiak ez időben úgy öltözködtek, hogy alig lehetett megkülönböztetni a közönségest az előkelőtől. Ha csak parókájáról nem.

Új templomok, paloták épültek, új meg új kertek támadtak, fák, virágok illatoztak a városokban, új mesterséges tavak ringattak nyíló lótuszokat, kecses csónakokat... Volt sör, bor fúlásig, a kocsmák éjjel-nappal nótaszótól, szíriai zenétől zengtek. Théba fényárban úszott éjszaka, még aludni sem akart senki, akár a gyermek, aki sajnálja otthagyni játékait éjszakára.

Miközben a harcias király valahol a világ végén elszánt barbárokkal harcolt, s barna arcát verejték és fölkavart homok fedte, sátrában osztogatta a parancsokat, vagy robogó harckocsiján állva a csaták forgatagába vetette magát, odahaza egyre újabb gyapjúfátylakba öltöztek a nők, egyre szebb parókát készítettek az előkelők, ünnep ünnepet követett, kirándulás, táncmulatság, vadászat, csónakázás, játék egymás sarkára hágott... Még a parasztnak is kijutott a jóból. Hát még a mesteremberekeknek! Nem győztek bútort, vázákat, hajókat, fegyvereket készíteni, el sem sorolhatjuk a mesterségeket, a kőművesektől a parókakészítőkig, mind-mind virágzott. A művészek pedig? Nem győzték a szobrok faragását, domborművek vésését, gazdag sírhelyek festését, paloták mozaikpadlatának remekberakását, falak díszítését... Mondom, ha ettől függ egy nép boldogsága, ha az ember célja a jó étel-ital, szép ruha, kényelmes, gazdag lakás, boldogok lehettek... Boldogok halálukban is, mert gondosan készített múmiájukat drága ékszerekkel rakva helyezték el vagyont érő bútorok, vázák között, a falakra festett földművesek, rabszolgák, mesteremberek pedig hordták nekik a halotti áldozatot az idők végeztéig. Ha valamely törekvő ifjú nemes életcéljául azt a hármat tűzte ki, hogy tábornok lesz, zeneszó mellett ebédel, s naponta megiszik egy korsó szíriai bort, okvetlenül el is érte. Semmi sem állott az útjában, hogy az egyiptomi nép megtalálja üdvösségét mind ezen, mind pedig a másvilágon.

Ha pedig egy paraszt a fiát kézen fogva végigvezette a hatalmas templomudvarok lenyűgöző oszlopsorán, s megmagyarázta neki a ragyogó színekben pompázó képeket, a kápráztató képírások vélt értelmét, így szólt hozzá: „Tanulj, fiam, tanuld meg az írás-olvasás, számolás tudományát, légy írnok. Mert ha írnok leszel, megnyílik előtted a boldog élet kapuja, nem kell izzadnod a tűző Napon, terhek alatt roskadoznod, hanem hűvös csarnokban üldögélsz, finom ruhát viselsz, válogatott ételeket, italokat élvezel... Rajta, fiam, térjünk be az iskolába, tanulj szorgalmasan!” A fiú pedig kimeresztette gyulladástól vörös, álmos szemét, keze fejével

megdörzsölte taknyos orrát, s máris látta magát, amint méltóságteljesen lépked a lépcsőkön hóna alatt táblával, papirusztekerccsel.

A tisztviselők elé kitűzött legfőbb elv a szigorúság volt. A király isteni hatalma nemcsak tiszteletet, hanem félelmet is sugárzott. E roppant tekintély előtt megtört a Kadesben konokul ellenálló szíriai-kanaánita népek koalíciója. Hacsepszut meg Tutmósze az egész világ előtt bebizonyította istenvoltát. A győzelmes hadjáratokat káprázta tó diadalmenetek követték végig a Nílus mentén Thébába, a folyó mindkét partján összezsúfolódott nép leborult a közelgő pompás bárka láttán, amely égi jelenségként úszott vörös vitorlái szárnyán, s bárkák végeláthatatlan sora követte. A győztes isteni király méltósága megkívánta a válogatott csapatokból álló, ragyogóan fölszerelt, díszruhában pompázó testőrséget. Valahányszor megjelent a nyilvánosság előtt, isteni alakját előkelő katonai hatalmasságok s külföldi királyfiak karéja vette körül. Hajthatatlan szigorúság, céltudatosság sugárzott a király alakjáról, a Fehér Ház olyan dicső volt, mintha maga a Nap lakott volna benne. A szigorúság azonban joggal párosult. Még a király ellen elkövetett merényletek bűnöseit sem végezték ki a legfelsőbb bíróság ítélete nélkül. Minden vádlottat ki kellett hallgatni, a tanúkat tüzetesen kikérdezni, megadni a szót a vádlottnak s védőinek, csak ezután ítélt a bíróság. Nem csoda, ha ilyenek láttán a kurta eljárásokhoz szokott nép „a törvény helyreállítójának" nevezte a királyt. A jog és igazság hatalma alól nem bújhatott ki egyetlen korrupt tisztviselő sem, lett légyen kiskirály a maga tartományában. Következmények nélkül a legsilányabb rabszolgát sem lehetett agyonütni. E kor fiai joggal jegyezhették föl: *„A törvény uralma alatt élünk."* Harmadik Amenhotep pedig így jellemzi önmagát: *„A törvény szilárd volt, nem ítéltem elhamarkodottan, hanem a tényekre figyeltem, s ezzel ujjongást és örömet szereztem népemnek."* Figyelemre méltók azok a szavak is, amiket a király egy újonnan kinevezett helytartónak intézett: *„Gyalázat Isten előtt, ha az ember pártoskodik. Ez olyan tanítás, amit követned kell. Nézd meg jól, mi az, ami ismeretlen előtted, és aki a királyhoz közel áll, miért van távol az országtól. Az ilyen vezér szilárdan megáll itt, a maga helyén... Ne légy igazságtalanul dühös egy emberre, hanem arra haragudj, ami miatt haragudni kell. Kelts félelmet magad iránt, hogy féljenek tőled. Mert csak az az igazi vezér, akitől félnek. Lásd, az a vezér dolga, hogy jogot szolgáltasson!"*

Így lépett Egyiptom a világhatalom útjára. S ha egy népet boldoggá tehet a világhatalom, Egyiptom egész népe boldog lehetett.

8. Efráim csontjai a pusztában

Milyen állapotba kerültek a héberek e történelmi jelentőségű változások után?

Azt lehetne mondani: lecsapolták a mocsarat, kivesztek a békák. De szerencsére az egyiptomi államrezon nem törekedett egész népek kipusztítására, pláne nem olyanéra, amit nem is mondhatott népnek.

A seregek áthaladtak rajta oda-vissza, előbb a hikszoszok, majd az egyiptomiak, mindenféle vegyes népség. Ki amit tudott, elvitt. A rokonfajtákból álló hikszosz katonaságnak nem kellett túlságosan erőszakoskodnia a héber nőszemélyekkel, de az egyiptomiak, akik között szép számmal voltak núbiai feketék, lebui vörösök, kusi barnák s egyéb mocskos, idegen elemek, gyakran megölték vagy rútul megcsonkították az ellenszegülő héber nőket, mert irtóztak tőlük, mintha nem is emberek volnának. Kár, baj, emberhalál, pusztulás esett hát a héberek vagyonában is, személyében is. Az egyiptomiak általában gyűlölték őket, mert a hikszoszok rokonságát s támogatóit látták bennük. Némelyek dühükben olyasmit is kiáltoztak, hogy e nélkül a leprás népség nélkül a hikszosz uralom nem állhatott volna meg olyan sokáig. Nem Józif, a héber szervezte-e meg a termelést, nem ő vetette-e meg az állami gazdálkodás alapjait, nem ő építtetett-e csatornákat, magtárakat-raktárakat országszerte? És nem buzgólkodott-e itt is, ott is héber tisztviselő, felügyelő, nem volt-e az egész héber csürhe megbízható támogatója a barbárok uralmának? És bár maga a szorongatott nép ott az átjáró szoroson Egyiptom és Ázsia között, két világ határán, éppen annyira volt bűnös, mint maga az egyiptomi, szótlanul tűrte helyzetének szomorú következményeit. De abban az időben a népek még megértették, hogy a történelem forgandósága, a hatalom változandósága hozzátartozik a bizonytalan világhoz. És hogy ma az egyik király, holnap a másik, ma az egyik isten, holnap a másik erősebb, de akár egyik, akár másik hadsereg vonul át a népen, a katonák természete mindig ugyanaz. Háborúban a rokonnép harcosa ugyanúgy erőszakoskodik, lop, rabol, gyújtogat, mint az idegené. Szutech istené csakúgy, mint Horé.

Az igazi nagy békák, az előkelők, a gazdagok, akiknek helye-feneke a hikszosz király palotája körül volt, nem várták meg a mocsár teljes lecsapolását, hanem fölszedelőzködtek, s eltávoztak a kiszoruló hadsereggel. Ott is megvolt a maguk fontos dolga: élelemről gondoskodtak, takarmányról a lovak számára, ügyeltek a szállítmányokra, ellenőrizték a gabonát, a húst, rendben tartották a királyi udvar, a főhadiszállás, a vezérek háztartását... Aranyukat, drágaköveiket, mindenféle értéktárgyukat a hadsereg szállítmányaival együtt elvitték tovább-tovább, kellő biztonságba.

Az egyszerűbb tisztviselők, kereskedők meghúzódtak Gósen ligetei között, visszavedlettek szegény héberré, mocskos ruhában jártak, szorgalmasan dolgoztak. Miután tudtak az egyiptomiak nyelvén, még hasznukat is lehetett venni. Tolmácsok lettek, buzgón vezették az egyiptomiak egy-egy eltévedt csapatát a helyes útra, szép szóval gondoskodtak számukra mindenről, amit kívántak. Igyekeztek egy-egy finnyás héber nőt kioktatni az idők s a katonák természetéről.

Maga a nép reszketett, imádkozott, virrasztott. Vénei éjjel-nappal tanácskoztak. Mit volna jó tenni? Kivonulni mindenestül vagy maradni? Mind a két véleménynek megvoltak a meggyőződéses hívei. Megvoltak az érveik is. Szünet nélkül vitáztak, étlen-szomjan, rekedten és tüzesen, azzal a lázzal, ami a sorsdöntő pillanatban meg szokta szállni még a higgadt lelkeket is. Révületben dadogó próféták zavaros szavait hüvelyezték, olajat néztek, faggatták isteneiket, álmokat igyekeztek megfejteni, jeleket magyaráztak, értesüléseket cseréltek ki és

mérlegeltek, jósoltattak efóddal, még egy-két hathatós egyiptomi varázsmódszerrel is megpróbálkoztak, így például a piramis alakú kristállyal, amelyből a „nézők” szokták megismerni a múltat s jövendőt. De lám, a mérleg serpenyői nem billentek határozottan egyik oldalra sem. Mert jó, maradunk, de mi lesz a sorsunk ebben az átjáróházban, Gósenben, minden veszély torkában? Hiszen úgy ülünk itt, mint egérfogóban az egerek! Helyes, igaz, de ha megyünk, hová menjünk? Vissza Kánaánba, ahol az ősatyák éltek? Teli van Kánaán mindenféle népekkel s istenekkel. Éllel, Baál Aleyannal, Móttal, Teráhval, Szinnel, Semessel-Samassal, Anattal, Astárral, Istárral... Egyiktől ez a törzs irtózott, a másiktól az, aszerint, hogy milyen istent imádott. Azt is meg kellett gondolni, hogy ők szépen elfértek Jákób atyai szárnya alatt, mint testvértörzsek, együtt vándoroltak Negeb térein, együtt vonultak Egyiptomba, együtt éltek békén a termékeny Gósenben, ha pedig volt is közöttük versengés, irigykedés isteneik különböző volta miatt, homályosan ott lebegett fölöttük Él Adón, Ábrahám, Jiszhak és Jákób istene - de hátha azok a népek féltékenyen szembefordulnak velük, hontalan nyomorultakkal? Hátha országról országra űzik s eközben tökéletesen kifosztják őket? Avagy: a héberek némely törzseit befogadják ugyan, de a többit elűzik isteneik miatt? Szakadjanak el akkor egymástól, gyengüljenek egyre jobban, míg el nem vetődnek valamely sziklás pusztaságba, ahol aztán éhenhalnak? Hová, hová, hol az otthonuk? Nem, semmiképpen nem térhetnek már vissza oda, ahonnét jöttek!

Ha meg itt maradnak, betelik rajtuk a leigázott népek törvénye. Hiszen természetes, hogy a győztesek rabszolgaságra vetik őket. Szolgaságban élni a szabadság nyájas korszaka után irtóztató volna, bár ez a dolgok rendje.

Az akkori főpap-fejedelem, az akkori Jákób, vén, okos, szívós kis ember, szakállát tépte, port hintett a fejére, ruháit megszaggatta s zokogott. Kérte a Véneket, nyugodjanak bele a sors rendelésébe, vállalják a szolgaságot, bízzák magukat Él Adónra, az Atyák Istenére. És maradjanak. Maradjanak mindnyájan. Hivatalához, felelősségéhez tartozott a ritka képesség, hogy érvelni, meghatni, szakállt tépni, homokot szórni, ruhát megszaggatni, könnyeket ontani, isteni eredetű bölcs igéket kiáltozni egyaránt jól tudott. Végül beletörődtek a maradásba. Akiket az egyiptomiak megöltek, nyugodjanak békében a Világkorszak utolsó napjáig, amikor is elkövetkezik a bosszú. Akik elmenekültek, járjanak szerencsével, találjanak új otthont, bárhová veti őket a sorsuk. Némely családok könnyebben meglelik helyüket a világban, ha van elegendő aranyuk, ékszerük, tudnak nyelveket, jártasak a tudományban, helyén az eszük. Róluk pedig mindez elmondható. Hoi, Adón, kiváló férfiak, elvesztésük nagy gyász, de öröm, hogy élnek. Nos, mi pedig, akik maradunk, legyünk szerények, szegények, szorgalmasak, alázatosak... Mert mit mondanak a bölcsek? Ezt mondják: *„Élj hét évig, mint a disznó, s bizonyosan meggazdagszol!”* Éljünk hét évig, hetvenhét évig disznók módjára, s meg fogunk gazdagodni.

E határozatot az efráimiták Jehósuahja, Já főpapja és Sátrának őrzője megvetéssel hallgatta. Aránylag ifjú férfi lévén, nem volt hajlamos zokogásra, porhintésre, ruhaszaggatásra. Harcias volt, mint istene, Já, aki haragjában üvölt, mint az oroszlán, vad felhőkön nyargal, égő dárdákat dobál az Égből, rettentő csatabunkójával népeket zúz össze. Megkérdezte Ját, kifaggatta az efódot, többször is meghallgatott egy szűzen maradt öregasszonyt, aki révületében csalhatatlan jóslatokat szokott dadogni. Mind e jelek, hangok, jóslatok azt kívánták, hogy a nép menjen vissza az Atyák földjére, elöl vigye a Szent Ládát s Já képét, szálljon szembe a megpróbáltatásokkal, ne ijedjen meg a veszélyektől, mert csak a gyáva népnek nincs hazája.

Fanatikus beszéde megingatta a Vének egy részét, de Jákób újabb érveinek, tisztes szakálla megtépésének sikerült őket visszahajlítani a helytelen útról. Legfőbb érve az volt, hogy Él Adón minden istennél hatalmasabb Isten, Já, Baál Aleyan meg a többi csupán fia, fiainak fia, szavuk tehát csak másodsorban mérlegelendő.

Ekkor Jehósuah szent lázban elhagyta a tanácskozást, törzse lakóhelyére sietett, összehívta saját Véneit, s kiadta a parancsot, Já parancsát: indulunk! Az Ohel Moed papjai lebontották a sátort, füstölések között Ládájába helyezték az istent, kiadták a szükséges utasításokat, a férfiakat fegyverük bátor forgatására buzdították, s egy alkalmas napon, amit a jóslatok, a jelek s a csillagok megjelöltek, kora hajnalban kivonultak Gósenből. Velük mentek az asszonyok, a kisdedek, minden holmijukkal, öszvéreikre rakván azokat. De maradtak otthon is sokan. Nemcsak a vének, nemcsak a betegek, nemcsak azok az ifjú lányok, akiknek szíve egy más törzsbeli ifjúhoz vonzódott, nemcsak az ifjak, akiket más törzs leányaihoz kötött a szerelem, hanem azok is, akik megszokták Gósen szépséges földjét, a hazájuknak tekintették, mert ide fűzte őket nemzedékek sorsa, őseik csontja, egy-egy megszokott, kedves egyiptomi istenség jelenléte. Ők keserves zokogások, ölelgetések, áldások, jótanácsok közepette kísérték ki a távozókat a törzs földjének határáig, leültek a dombokon, és hosszan tekintettek a kivonulók serege után, pedig könnyeiktől nem láttak semmit. Aztán úgy tértek vissza kicsiny falvaikba, mint akik eltemették kedveseiket. Ijesztő csend, kongó üresség fogadta őket.

Efráim elszakadt törzséről csakhamar leverő híreket hallottak átvonuló katonáktól: elvesztek a pusztában. Ellenséges népek támadták meg őket, hiába volt velük Já Ládája, csodatevő képe, hiába forgatták derekasan fegyvereiket a harcosok. A támadók harcikocsikkal, lovassággal rendelkeztek, s úgy legázolták őket, mint a nádat. Holttestük a legszörnyűbb elbánásban részesült, ami képzelhető: temetetlenül hevert a homokban, amíg a szelek jótékonyan el nem temették. De addig is sakálok, hiénák lakmároztak rajtuk. Néhányan visszamenekültek, magukkal hozták a Szent Ládát s Já̀t, aki cserbenhagyta bűnös népét. Jának mindig igaza volt.

Ne részletezzük, fiam és tanítványom, a gyász hosszú napjait, amikor az otthonmaradt efráimita töredék zsákba öltözött, szemétbe ült, fejére homokot, hamut szórt, haját lebontotta, emlőit lemeztelenítette, sípok jajongtak, siratóénekek zokogtak a ligetekben, s az emberekkel együtt sírtak az elhagyott kis házak, a gyomverte gyümölcsösök, a poshadó csatornák. Nemcsak a maradék Efráim sírt. Hanem az egész nép. Testvéreik pusztulása legyőzte a kaján diadalt, ami elfogja az embert, ha bekövetkezik az előre megmondott rossz. A Vének keserűen vádolták magukat, miért nem tartották vissza a vakmerőket erőszakkal? Szegény vén Jákób szemrehányást tett Él Adónnak, mért nem adott a szájába hathatósabb érveket, mért nem indította meggyőzőbb sírásra? De ha jól meggondolta, Él Adón nem tehetett mást, mint amit tett. Törvényei kettősek: elveszít egy törzset, hogy a maradék el ne vesszék, s a többi törzs is megmaradjon. Baál Aleyan legyőzte Já̀t, de Já azért él, s ezúttal azok közt, akik nem követték utasítását.

9. Pásztorbotot, korbácsot tartok...

Az egyiptomiak is természetesnek tartották, hogy a legyőzött nép szolgájuk legyen ezután.

Az elfoglalt országok élére megbízható királyokat állítottak, s rájuk bízták, kormányozzanak tetszésük, törvényeik, szokásaik szerint, csak az adókat küldjék pontosan, s ha katonákra van szükség, indítsanak csapatokat, ahová rendelik.

Meghagyták a hébereket is ott, ahol voltak. Az ő Véneik pedig mocskos ruhába öltöztek, siralmas képpel várakoztak a király fogadóterme előtt. Mikor bebocsátást nyertek, hasra feküdtek a trón előtt. A vén Jákób nem is gondolt saját papfejedelem voltára, szolgának, kutyának, semminek nevezte magát, a Véneket, az egész népet pornak az isteni király talpa alatt, szavukat hitványabbnak a légyzümmögésnél. Hűséget fogadott valamennyi héber örök időkre. Legnagyobb boldogságuknak mondta, ha a király Őistensége tetszése szerint tapos rajta. Mindenkit hathatós átokkal sújtott, aki nem úgy merészelne gondolkozni, érezni, mint ők itt, népük hitvány képviselői. Nyomatékul s engesztelésül néhány nyomorúságos ajándékot helyezett a trón lépcsőjére: nehéz aranyedényeket, amelyek ötvösremekléssel ábrázolták az egész Világegyetemet, oldalukon kacskaringós csigavonalakkal, a Világok ékes füzérével, serlegeket, amelyek úgy ragyogtatják a bort, mint a vért, nyakláncokat, amelyek a Nap villogó sugarait utánozzák, gyűrűket, amelyek rubinjába ősi, titkos jeleket vésett egy rég elporladt kéz, karpereceket, függőket... Mindez, mint a Vén mondta, magának Ábrahámnak a hagyatékából származott. És valóban nem hasonlítottak Egyiptom remekeihez. Azt is megjegyezte a Vén, hogy kinn az udvaron néhány lebui öszvér áll más csekély ajándékkal: szövetekkel, bőrmunkákkal s egyéb használati tárgyakkal megrakva, nemkülönben tizenkét szűz leány a legszebbek közül, bár a király Őistensége szemében rút vénasszonyok csupán. De azért találjanak tetszésre, mosogatni jók Őistensége legkisebb szolgájának konyháján. Holmi szegényesebb étkezések alkalmával táncolni, énekelni, zenélni is tudnak.

Míg ezeket elmondták, alig láttak valamit a Palota tróntermének szépségéből, a király körül álló előkelőségekből. A nagy termetű núbiai testőrök, pávalegyezőket lengető mezítelen szolgák, hűsítő italokkal jövő-menő válogatott, szintén mezítelen szolgálók seregére pedig akkor sem mertek volna pillantani szemérmességükben, ha történetesen nem takarták volna el arcukat a király vakító színe előtt.

Csak akkor tekintettek föl, amikor egy előkelő úr héberül megparancsolta. S látták a király barna arcát, mint egy oroszlánét, a fehér kendők redői közt, mintha sörény övezte volna. Egyiptomi nyelven szólt néhány mondatot, s bár a héberek értették, mégis megvárták, amíg az előkelő tolmács héberül megismétli. Ezt mondta a király:

- Pásztorbotot meg korbácsot tartok a kezemben.

Ebből megtudták, hogy Egyiptom népeihez tartoznak, élhetnek földjükön, rabszolgaságra nem hurcolják őket, még kevésbé kell félniök a legszörnyűbbtől: tömeges kivégeztetésüktől. Amíg tehát buzgón szolgálják a királyt, a Pásztor nyájként bánik velük. De ha nyakaskodnak, rosszat táplálnak szívükben, meg fogják ismerni az aranyfogós korbácsot, azaz a törvény szigorát. Mondom, mindezt nyomban megértették, mert akkoriban az emberek tömören beszéltek, tömör volt a hallgatásuk is. A szavaknak pedig emeleteik és pincéik voltak. Elegendő lett volna a királynak csak fölemelni előbb a pásztorbotot, majd a korbácsot, éppígy megértették volna. Az a fölismerés is átvillámlott agyukon, hogy a kegyes bánásmódot csakis a katonáskodástól való irtózásuknak köszönhetik. De Él Adón, Astarót meg a többi isten

visszatartotta őket a hadakozástól, még Já sem az egyiptomiak ellen vezette népét, hanem akarva-akaratlanul egy rokon nép dühös tábora ellen.

Haj, de azért ez a megjelenés a mostani király előtt Men-noferben, azaz Memfiszben, a régi fővárosban, mégis más volt, mint az a régi, amikor Első Jákób tisztelgett a hikszosz fáraónál. Az a király a saját kezével emelte fel a leborult küldöttséget, még meg is csókolta a sánta Jákóbot, barátjának és testvérének nevezte, foinik-héber nyelven szólt, nyájasan kitárta Gósen kapuját, minden isten és istennő gazdag áldását kérte rájuk.

Mindent összevéve, mégis elégedetten távoztak a Fehér Ház falai közül. Még méltóságos viselkedésüket is visszanyerték, mikor a Palota mellékudvarán a megrakott szamarak dolgában intézkedtek, az Udvar egyik írnokának lajstrom szerint átadták a rakományt, nemkülönben az iruló-piruló, aggodalomtól könnyező tízéves szüzeket. Vigasztalták őket, ne féljenek, jó sorsuk lesz, gyönyörű termekben élnek, válogatott ételeket esznek, hajukat a világ legügyesebb fodrásza készíti ki naponta, drága ékszerekben válogathatnak, fürdőszobában illatosíthatják testüket, noha, sajnos, mezítelenül kell szolgálniok, hacsak a király maga mellé nem emeli egyiküket-másikukat mellékfeleségül. Ők, a Vének, naponta imádkoznak majd, nem fukarkodnak áldozatokkal sem, hogy mind a tizenkettő ebben a szerencsében részesüljön. Végül megáldották a szüzeket, s elbúcsúztak tőlük. Ők pedig megvigasztalódtak valahogy attól a tudattól, hogy a héberek sorsát tartják puha kezükben, és minden pillantásuknak, mozdulatuknak, mosolyuknak-könnyüknek történelmi súlya van.

Ezzel a Vének, Jákóbjukkal együtt, szamarukra ültek, s hazaindultak az eredménnyel. Útközben egy fenchiu, azaz foinik kocsmában ruhát cseréltek, gondosan lemosták kezükről az idegenek mocskát, hajukat-szakállukat megfésülték, s étkezéshez telepedve, megbeszélték a helyzetet. Tanácskozásukba bevonták a kocsmárost is, mint aki majdnem héber. Ez az okos férfiú sokat látott-hallott, és semmit sem felejtett. Értesülvén a küldöttség dolgairól, jó reménységgel biztatta a hébereket. Jogi állapotuk tiszta volt - várhattak-e többet, mint amit kaptak? A nép él, s élni fog, élteti Melkart, áldassék mindörökké. (Ez a foinik ugyanis Melkartot imádta, akit bár a héberek semmibe vettek, most mégis áhítatosan simogatták szakállukat s bólintottak, minden istenre szükségük volt.) Azt is kijelentette a kocsmáros, hogy az ajándékokkal megváltották minden javaikat, a lányokkal pedig minden héber nő szabadságát s érintetlenségét. Mondom, okos ember volt a kocsmáros, amellett szép, szálas, barna arcú, fekete szemű, fekete szakállú. Öltözéke tekintélyre vallott, nyaklánca, karperece, gyűrűje jómódra, viselkedése műveltségre. Nem csoda, hogy majdnem boldognak érezték magukat, mikor szertartásosan elköszöntek tőle, s megint elfoglalták helyüket a szamarakon.

Odahaza összehívták az egész népet, s ki-ki beszámolt utazásáról. Ezúttal néma csendben hallgatták őket, csak akkor hozakodtak elő kíváncsi kérdésekkel, mikor mindent megtudtak töviről hegyire. Milyen volt a király? Milyen teremben fogadta őket? Leszállt-e trónusáról, hogy fölemelje a földön hasalókat, csókkal illesse orcájukat? Hány előkelőség tartózkodott a király körül s miféle? Milyen volt a ruhájuk? Megcsodálták-e a drága ajándékokat? Örvendeztek-e a gyönyörű szüzeknek? És így tovább, végeérhetetlenül. Jákóbjuk nem felelt e hívságos kérdésekre, de a többi követ némelyike éreztette, milyen tisztességgel bántak velük. Az emberek szeretik az illúziókat, az okos pedig óvakodik attól, hogy ábrándjaikat lerombolja. Majd elvégzi ezt az idő lépésről lépésre, avagy egy csapásra. Elvégzik az új ábrándokat, amik szünet nélkül kigyulladnak a nép lelkében.

A héberek örömünnepet ültek. Megtisztálkodtak, díszes ruhát öltöttek, áldozatokat mutattak be isteneiknek, ki-ki a maga módján, a maga hagyományai szerint. Az ünnep szertartásai alig különböztek, bár az istenek nem voltak azonosak. Bálványaikat körülhordozták a falvakban - még egy egyiptomit is, Eszit istennő bálványát, buzgón énekeltek, zenéltek, táncoltak,

füstöltek, doboltak. A nők különösen szépek voltak ezen az ünnepen: koszorút tettek szépen fésült fejükre, kezükben pálmaágat s lótuszvirágot vittek, mint a tavaszi nagy ünnepen szokás. A bálványokat hordozó papok roskadoztak istenük súlya alatt, mert bár az istenképek eléggé kicsinyek voltak, a bennük lakozó erő súlya nagy. Még Eszit képmása alatt is csaknem összerogytak a hordozók, jelezvén, mekkora erő lakik benne.

A szertartásokat, imádságokat, szent táncokat, énekeket általános mulatság követte. Feledték a múltat, a szorongattatást, a jelen nehézségeit s a jövő bizonytalanságát, kivonultak a szabadba, pálmaligetek árnyékába telepedtek, ettek az áldozati állatok húsából, sört ittak rá, duhajkodtak, fogócskáztak, egyiptomi módra labdáztak, csónakáztak a szélesebb csatornákon, gyors táncdalokat daloltak, tapssal, kézidobbal verték a tüzes ritmust, kacagtak, bolondoztak, enyelegtek. Miért ne tették volna? Messze jártak már a hadak a pusztaságban, messze voltak a körülzárt vén kővárak. A harci szekerek robogása, a lovak vad nyerítése, a nyilak zúgása, a viaskodók üvöltése, az ostromlott városok éhező-szomjazó népének jajkiáltása nem hatolt idáig. És nem hallották a homokban fetrengő sebesültek nyögését, imádságait, átkait sem. Miért ne ünnepeltek, örvendeztek volna? Hiszen a királyi pásztorbot képe lebegett felettük. A korbács más népek hátán csattogott, azoknak a népeknek megvan a maguk istene, forduljanak ahhoz.

Mikor kialudták magukat, érezték, hogy Isten jó, s az élet szép. Békésen láttak munkához. Nem kellett megszakadniok benne, szabadok voltak, maguknak dolgoztak komótosan, játékosan, énekelve, ősi szertartásokat követve, magát a munkát is jámbor istentiszteletnek tartva. Most még inkább ügyeltek az imádkozás, a mosakodások, az áldozatok elvégzésére, a „szokásos” mozdulatokra és szertartásokra, hiszen az akaratlanul is elkövetett hibák végzetes következményekkel járhattak. Boldogulni akartak, szaporodni és sokasodni, nevetni, játszani, gyerekeket oktatni, fürödni, isteni titkok fölött elmélkedni, élni, élni! Úgy vélték, nem kell disznó módjára élniök, hogy meggazdagodjanak, sem hét évig, sem egy évig... A disznó módjára való életet letudták, amikor a háború keresztül-kasul kavargott rajtuk...

Ha sejtették volna, hogy nem hét, de hetvenhét évig kell majd disznók módjára élniök, s még meg sem gazdagodhatnak, nem ültek volna örömünnepet.

10. Bánya

Harmadik Tutmósze több mint negyven évig tartó dicsőséges uralkodás után békén elhalálozott, hatalmas, viruló birodalmat hagyva kijelölt utódjára. Második Amenhotep, majd Negyedik Tutmósze alatt az ország hatalma megszilárdult, a Délen próbálkozó núbiaiak véres vereség után belátták, hogy Egyiptom testébe nem tanácsos beleharapni, a fegyverek zaja elült. Ekkor a király hozzálátott, hogy a megnövekedett Birodalom gazdasági kincseit tökéletesen kiaknázza. Puntból ugyan hoztak mirrhát, gumigyantát, ébenfát, elektront, illatszert, kenőcsöt rogyásig, Kusból elefántcsontot, Libanonból cédrusfát, Han-nebuból, azaz Mykénéből márványt, Lebuból erős, termetes szamarakat. Hatnubból, Ansama környékéről alabástromot, otthon is bányásztak aranyat, ezüstöt, de ha egy birodalom megindul a föllendülés útján, nem éri be semmivel. Itt volt például az olyannyira fontos réz. Réz nélkül lehetetlen bronzot önteni, bronz híján fegyvereket készíteni, fegyverek nélkül viszont a Birodalmat megvédelmezni, kiterjeszteni. Ezért munkába kellett fogni a Szináj-félsziget rézbányáit, kék meg zöld malachit és zafír nélkül nem készíthetők némely fontos edények, valamint titkos, szent szövegeket tartalmazó táblák, főpapi jelvények, istenszobrok s egyéb vallási kegytárgyak. Ilyenek híján az istenek tisztelete csorbát szenved, márpedig az istenek kegyétől függ a Birodalom nagysága és jóléte. Bányászni, bányászni kellett tehát mennél előbb, mennél szorgalmasabban.

De a nagy állandó hadsereg sok dolgos férfit kényszerített munkátlanságra. Az óriási építkezések lekötöttek minden kezet. Még a rengeteg rabszolga sem volt elegendő. Mióta a bíróságok szigorúan a törvényekhez tartották magukat, nem lehetett bárkit akármiért kényszermunkára küldeni a Nílus menti kőbányákba. Márpedig a meggazdagodott úriemberek szebbnél szebb nyugvóhelyeket építtettek a Holtak Városában, hiszen minden egyiptomi legfőbb vágya a szép sír volt. Hát elvonhatták-e a kőfaragókat, a kőműveseket, a szállítómunkásokat ettől a mindennél fontosabb munkától? Nem, nem, a gondolat is irtóztató. Elvezényelhették-e a munkásokat a roppant királyi építkezésektől? Az új templomoktól, palotáktól, emlékművektől? Persze, hogy nem. Az istenek számára építeni kell, takarékoskodás, huzavona nélkül. Ember, ember kellett a gyönyörű kertek alkotásához, ápolásához is, a kertek az isteni világ láthatatlan szépségeit tükrözik a nyomorúságos földön. Ember, ember kellett a hajókra, a raktárakba, a rakpartokra, ember a szaporodó csordák, nyájak mellé, ember a fazekasok műhelyeibe, a kőfaragókéba, az asztalosokéba... És ember, minél több olcsó ember az elhagyott bányákba. Márpedig a földről nem hajthatták el a fellához, hiszen akkor ki termelt volna gabonát. A paraszt munkája nélkül sivataggá vált volna az egész ország, pusztasággá a király, a kormányzók, a templomok, az alapítványok óriási birtokai. Egyiptomot szünet nélkül ostromolja a sivatag. - „Ha szólítasz Nyugat homokját hordani: jövök, jövök!” - mondja a szél. Elég nyomorúság származott abból, hogy a hikszosz betörés meg a pártharcok idején elhagyták a csatornákat, nem törődtek a Nílus áradásainak, apadásainak pontos mérésével, az egész vízgazdálkodás bonyolult szervezetét ebek harmincadjára hagyták.

Honnét vegyenek hát embert?

A kérdés megoldása igen egyszerű: ott voltak a héberek Gósenben. Hát szükséges, hogy gyapjút, vásznat szőjenek? Korántsem, kaphatunk máshol eleget. Finomabbat, mint az övék. Mykénében olyan vásznat szőnek, mint a selyem. Van selyem is, amennyi csak kell. És a mi finom gyapjúszöveteink? Ezek az átlátszó, színes fátyolok könnyűek, mint a pehely, puhák, mint a legszebb asszonyok bőre, ami úgy látszik át rajtuk, mint a pókhálón.

Kellenek a héberek agyagedényei? Erre a kérdésre egyetlen szót sem szabad vesztegetnünk. Meg sem szabad említenünk a kikötőben tízezrével sorakozó kőkorsókat, a tömegével készült vagy behozott rézedényeket, alabástrom kancsókat, illatszertartókat s egyéb tárgyakat.

Kell-e a sajtjuk? Ó, hiszen az egész Nílus-völgy bőven tejelő tehenektől, juhoktól nyüzsög. Hát még a kánaáni csordák; a szíriaiak? Egyék meg a sajtjukat maguk.

Ellenben van Gósenben elegendő erős férfi. Bányába velük.

Egy napon a héberek királyi felügyelője kihirdette: ennyi meg ennyi ép, egészséges férfiú gyülekezzék, s induljon a Szináj-félsziget bányáiba.

Ez volt a vészteljes jövendő első komor jele. Az egész nép megriadt. Ezúttal első ízben vált igazán egységessé. Vénei megértették, hogy ez csak a kezdet, súlyos idők következnek, hacsak a Birodalom össze nem omlik valamely erős isten haragjának súlya alatt. Meg is tettek mindent, hogy a saját isteneik valamelyike legyen ez a haragos, erős isten. Sokan fordultak akkor Já istenhez, az aranyból, ezüstből, rézből, malachitból, zafírból, türkizből és elektronból készült bálványhoz. Tizenkét bikát, tizenkét kecskebakot, tizenkét kost, tizenkét ürüt s tizenkét bárányt áldoztak neki. Az áldozatok egy részét teljesen elégették. Nem fukarkodtak illatos füstölőkkel, kenyérrel, borral sem. Karjukat az égre tárták, imádságokat énekeltek. Égi tüzet kértek egész Egyiptomra. Gondosan tisztálkodtak, böjtöltek, vigyáztak minden szóra, mozdulatra, hangra.

Egyformán búsultak minden házban. Egyformán várták könyörgéseik eredményét. S egyformán csalódtak. A kitűzött nap közelgett, de nem történt semmi. Ki kellett hát válogatni a bányák torkába, valósággal a sötét Seolba szánt férfiakat. Még az sem vigasztalhatta őket, hogy az egyik nemzetiségbelinek mennie kellett ugyan, de a másiknak nem. Mert valamennyiből menni kellett.

Hogy hány ezer erőteljes férfiút kívánt a héberek felügyelője, nem tudjuk. Talán négyet? Talán tízet? Annyit, amennyire szükség volt. Számuk nem lehetett túlságosan nagy, de gondoljuk meg, a nép kicsiny volt, ha úgy tudott is jajgatni, mint egy nagy. És hát nem fáj-e a négyezer éppen úgy, mint a négyszáz, a negyven vagy a négy? Nem fáj-e azoknak, akiknek adniok kell, s azoknak, akiknek menniök?

Bánya? Hiszen a bánya valóságos Alvilág! Nemcsak ércek vannak ott, hanem Kusor is, a sémi népek Héphaisztosza, aki összeolvasztotta-kalapálta. Nemcsak az alvilági óceán vizei fakadoznak föl benne gonoszul, hanem a megholt lelkek is ott senyvednek a mélyben, ott eszik a port, isszák a moslékot, dideregnek béna szárnyukba burkolózva, irigykednek a jóságos Nap fényében fürdő élőkre, s lesik az alkalmat, hogy árthassanak nekik. Ez a legborzasztóbb. Oda már csak az kívánkozhatik, akit a sors csapásai teljesen összetörtek, mint maga Jákób is, mikor fiai hírül hozták legkedvesebb fia, Józif halálát.

A bányamunkások életéről sok riasztó hír járta. Örökké a mélységben kell dolgozniok, csak néhány pislogó mécses világít körülöttük az örök sötétségben. Nyaktörő létrákon ereszkednek le, kapaszkodnak föl az aknákban, tárnákban. Tüdejük fojtó levegőben zihál, verejtéktől lucskos mezítelen testük. Pihenés nélkül vágják, törik, ássák a köveket, s ha egy-egy járat dúcai összerogynak, seregestül lelik halálukat a szerencsétlenek. Lezúduló sziklák nyomorítják meg azokat is, akik életben maradnak az omláskor. Eledelük kenyér, hagyma, némi só, italuk alvilági poshadt víz. Imádkozásaikat sem végezhetik el, mert akik az Alvilágba kerülnek, hiába imádkoznak - de még időt sem engedélyeznek rá a könyörtelen munkavezetők. Aki a bányába leszállt, sohasem kerül vissza. A bánya torka nyeli, nyeli az élő embereket, mint a feneketlen lyuk a vizet, s többé nem ad vissza senkit. Akit bányába visznek, meggyászolhatja saját halálát, meggyászolhatja a családja, zsákba öltözve, haját lebontva,

szemétbe ülve, fejére port szórva, sírhatnak a siratók, jajgathatnak a fuvolák. De amíg a valóságos halál elragadja az élőhalottat, hány korbácsütés csattog a hátán, mennyi szidalmat kell hallgatnia a kegyetlen felügyelőktől! Pedig a felügyelők éppen olyan rabszolgák, mint a munkások, bár nem törik a követ, s korbácsot viselnek. Mert ha nem halad a munka úgy, ahogy követelik tőlük, őket is megverik a még magasabb rangú felügyelők, azok, akik sohasem szállnak a mélybe.

A sémiek nem is kedvelték soha a bányamunkát. Rabszolgákat küldtek a tárnákba, ők meg kívül, a napfényen, elszámoltak, szállítottak, rendezkedtek, intézkedtek. Most a hébereknek kell a bánya torkába menniök, a hébereknek, holott nem rabszolgák, hanem a Birodalom szabad népeihez tartoznak.

De mit tehetnének? A törvény: törvény. A király: király, élet-halál korlátlan ura, hatalma isteni hatalom, hiszen Hor fia. Horé, a gyalázatos, átkozott istené, minden istenek között a legalávalóbbé. Egy pillanatra sem hal meg, hogy pihenni lehetne tőle, örök gyermek, felnőtt korában is gyermek...

A Véneknek már az a sorsuk, hogy követségbe járjanak népükért. Mielőtt tehát kiválasztották volna a bányába indulókat, Jákóbjukkal együtt mocskos ruhába öltöztek, megraktak tizenkét erős szamarat szövetekkel, vásznakkal, agyagedényekkel, ezüstserlegekkel, alabástrom-vázákkal, mindenféle régi drágasággal. Kiválasztottak tizenkét tízéves szüzet, fölcicomázták, kioktatták őket. S elindultak a tartomány székhelyére, ahol Gósen kiskirálya trónolt.

Királynak nevezték a héberek, nemcsak mert a tartományok kormányzói királyként uralkodtak, királyi módon éltek előkelőik körében, tisztviselőket tartottak saját különadóik behajtására, palotájuk káprázta tó szépsége majdnem vetekedett a thébai Fehér Házéval, hanem hízelgésből is. Sohasem árt, ha a kormányzót királynak címezzük, az első felügyelőt kormányzónak, az ezredest fővezérnek, a tizedest tiszt úrnak. Ha a rangos embert többre tartjuk, hiszen ő maga is többre tartja magát. Ha alázatosan lealacsonyítjuk magunkat a nagyok előtt.

Mikor a Véneket bebocsátották a trónterembe, ugyanúgy vetették magukat hasra, mintha a király Őistensége elé jutottak volna. Engedélyt kapván a szólásra, elsírták népük panaszát. Ők eddig szabadon, békén végezték szorgos munkájukat, mert Amósze, áldassék az emléke az idők végéig, kegyesen kiterjesztette rájuk, hitványokra a törvény igazságát. Azóta is tapasztalta minden király, hogy odaadó, hűséges gyermekei, vágyuk, boldogságuk csak egy: éjjel-nappal szolgálni a király Őszentségét, az egész földkerekség jóságos urát. Érte áldoznak, imádkoznak mindennap, harmatozzék rá az istenek egész seregének bőséges áldása... Ugyancsak kívánják, hogy a király (mármint a kormányzó) fényes színe előtt tetszésre találjanak, akár életük árán is. De a rendelet, amit valamely ismeretlen főtisztviselő adott ki tévedésből, minden bölcsessége, jószándéka ellenére azokba a jogokba ütközik, amiket eddig élveztek.

- Mi az, hát vonakodtok a munkától? - szólalt meg rekedtes hangon a kormányzó, s csodálkozásában homlokára húzta szemöldökét.

Ezt látván, a körülötte álló előkelőségek is felhúzták a szemöldöküket, még dús parókájukat is megrázták csodálkozásukban.

- Ó, ó! - kiáltoztak erre a mozaikos padlón térdeplő Vének, marokra fogták kócos szakállukat, s úgy rázták, mintha ki akarnák tépni. - Távol legyen! Távol legyen tőlünk, király! Népünk minden erejét megfeszítve dolgozik éjjel-nappal, s énekel munkája közben, mert boldog, hogy a te vigyázó szemeid előtt dolgozhat neked és a Fehér Háznak! Hanem a bánya...

- Beszédetek csupán légyzümmögés a fülemben - szakította meg ismét a kormányzó a szegény Jákóbot.

- Tudjuk, magosságos urunk, mi pedig por és szemét vagyunk a lábad alatt - helyeselt az ekkori ősz Jákób buzgón. - Por és szemét a mi egész gazdagságunk, még inkább az a csekély bíborszövet háromféle színben, a vászon csak fehéren, az őseinktől örökölt aranyedények, alabástromkorsók s egyéb silány tárgyak, amiket lábad elé teszünk, hogy taposs rájuk. Ugyancsak szégyelljük a tizenkét tízéves szűz rútságát, de szebbeket nem válogathattunk nyomorúságos népünk leányai közül...

Ekkor türelmetlenül intett a kormányzó, s Jákób majdnem elharapta a nyelvét, olyan gyorsan elhallgatott. Feszülten figyeltek az urak is, vállig érő parókájuk gazdag fodrai meg sem libbentek.

- Ajándékaitokat kegyesen elfogadjuk - nyugtatta meg a hébereket az alkirály némileg fejedelmi többesben. - Próbáljátok azonban megnyitni értelmeteket az egyszerű igazság előtt. Bányászni *kell*. Ki bányásszon? Ti fogtok bányászni. Nem valamennyien, csupán négyezren. Miért ne bányásznátok? A földkerekségen mindenütt vannak bányák.

- Igazságod ragyog, mint a fényes Nap, ó, király - hebegte Jákób. - De sehol sem bányásznak szabad héberek. Nem a munkától irtózunk, ó, király, hanem hogy férfiaink elszakadjanak családjuktól...

- Vihetik a családjukat is - nyugtatta meg a kormányzó.

A Vének csaknem felüvöltöttek rémületükben, de a bölcs Jákób uralkodott érzelmein, ábrázatán és szavain, széttárta karjait, homlokával érintette a kőkockát, s így rebegett:

- Köszönjük kegyességedet, ó, király! Sohasem feledjük, milyen atyai szeretettel gondolsz családjainkra. De hallgass meg mégis: hogyan áldozhatnak, hogyan ünnepelhetnek, imádkozhatnak fiaink a bányában, a pusztaságban, a föld alatt? Istenünk haragot táplál szívében irántatok a mi bűneinkért!

A kormányzó legyintett.

- Vihetitek isteneiteket, áldozhattok nekik, ünnepelhettek, imádkozhattok.

- A föld alatt? Az Alvilágban? A holtak lelkei között? - kiáltoztak a Vének, mert nincs annál szörnyűbb, mint halottak közelében tartózkodni, hát még elvinni az istent, ott áldozni, imádkozni, ünnepelni!

- Elmétek gyatrább a herélt szamárénál, értelmetek nehezebb a malomkőnél - türelmetlenkedett a kormányzó, de nevetett is a hallatlan ostobaságon. Erre harsány nevetésben törtek ki mind az előkelőségek, térdüket csapkodták, parókájukat rázták, elfordultak, úgy tettek, mintha könnyet törölnének a szemükből.

- Most azonban elég - fejezte be a kormányzó a Vének kihallgatását. - Menjetek békével. A kitűzött napon legyen mind a négyezer férfiú ott a családjával, ha követni akarja őket. Amit mondtam, megmondtam.

Búsan tértek haza a Vének. Íme, a kormányzó nem szereti a hébereket. El akarja őket pusztítani. Nemcsak a négyezer szerencsétlen férfiút, hanem a családjukat is. Ártatlan nőket, gyermekeket kényszerít a föld feneketlen mélyébe, hogy ottvesszenek. Mert melyik asszony ne követné urát akár a Seolba, ha megteheti? Melyik gyermek hagyná cserben atyját? Melyik ne osztoznék sorsában?

De ez csak a kezdet. Ma négyezret követel, holnap ismét négyezret, mindaddig, míg valamennyi férfi el nem vész. Bele akarja tömni a héberség minden épkézláb fiát a föld gyomrába. Csekély vigasz, hogy majd egyszer bosszút áll ezért Él Adón, az Úr. Vagy még inkább Já, az oroszlánképű, üvöltő, villámokat szóró, viharban száguldó isten.

Mire azonban hazatértek, meglelték a biztató szavakat is. Ajándékaikat a király kegyesen elfogadni méltóztatott, ugyancsak ott maradtak a szüzecskék is. Mindez nem maradhat jótékony hatás nélkül. Ruhának, szent edénynek, a rájuk vésett titkos ábráknak, jeleknek varázsuk van, de varázsuk a lányoknak is. Adja Isten, hogy mindnyájan a király Palotájába kerüljenek, vagy ha nem, a legelőkelőbbek ágyasházába. Tudják a dolgukat, a héber nőben bízni lehet. Lám, azok az első ajándékok, azok az első szüzek is megtették a magukét, mikor az első küldöttség járult a király elé.

Mindazáltal a nép korántsem ujjongott, mint akkoriban, hanem hallgatva, komoran törődött bele sorsába. Voltak, akik most éppúgy, mint hajdan, fölvetették a kivándorlás gondolatát, de alig hallgatta meg őket valaki. Hát nem intette-e őket Efráim romlása türelemre? Íme, akik maradtak, mindmostanig békében éltek, gyarapodtak. Az ő csontjaikat pedig örökre betemette a homok.

Most már csak arról volt szó, hogy kik menjenek. A Vének kihirdették, jelentkezzenek önként. Önként az Alvilágba? Hát akad ilyen őrült? Ilyen kétségbeesett? Ilyen boldogtalan, aki önként mondjon le a ragyogó napfényről? Senki sem jelentkezett.

Ekkor kijelöltek négyezer népes családot, hogy abból menjen egy-egy. A kijelölt családok tomboltak a dühtől. Miért ők? Miért nem más családok? Talán mert azok megvesztegették a Véneket? No, ők hajlandók kétszer annyit adni, csak válasszák amazokat, a titkon vesztegetőket.

Minden falu kavargott, minden család gyűlölködéstől izzott, minden szempár szikrázott. A békésebb természetűek sírtak. Sikoltoztak az asszonyok, öklüket rázták, köpdöstek.

Ekkor a papok megkérdezték a teráfokat s az efódot, mit tegyenek. Az isten tanácsa ez volt: vessenek sorsot, s akit én, az Isten, kijelölök, annak a száma jön ki. Összegyűltek tehát a tanácskozás terén a Vének, a papok s a nép felnőtt tagjai, egy megszentelt aranypohárba kockát tettek, s maga Jákób vetette ki mindenek szeme láttára, egy-egy számhoz egy-egy család nevét kapcsolva. Napkelettől napnyugtáig folyt a kockavetés. A nép imádkozott, s ha egy-egy család neve kikerült a bajból, a szerencsés nyerők összeölelkeztek, táncoltak, énekeltek, hálaadó imádságot kiáltoztak. De akinek a nevét kivetették, kétségbeesett, átkozódott, szidta a szerencséseket, sírt, vagy némán hazament.

A kitűzött napon együtt volt batyujával a négyezer komor férfi s nagy tömeg a családjuk tagjaiból. Elindultak a Szináj-hegyek felé. Komoran, szótlanul, síró gyermekeiket csitítgatva, imádságokat suttogva. Batyuikat szamarak vitték, de volt, aki maga cipelte, mert félt, hogy kedves tárgyait ellopják az egyiptomi katonák, tisztviselők.

Hát a bánya nem a legkellemesebb munkahely, de a munkások helyzete jobb volt, mint amilyennek a vészhírek mondták - vagy manapság gondoljuk. Igaz, hogy a föld mélyében kellett dolgozniok, s munkájuk nem volt könnyű, de nem éjjel-nappal, csupán a nap egy-egy szakaszában. A csoportok négy-óránként váltották egymást. Igaz, hogy a pusztában kellett lakniok, de voltak házaik egy-egy kicsiny kerttel, egyenes utcák keresztezték egymást a házak között. Tartottak kecskét, juhot, szamarat. Volt gabonáshombár, voltak sütőkemencék, volt ivóvíz. Fölállították oltáraikat, megülték ünnepeiket. Bálványaikat egy érintetlen pálmaligetben, kis tó partján, sátor alatt őrizték a szent edényekkel, füstölőkkel, ruhákkal, illatszerekkel, olajjal, borral együtt. Élelmezésük tűrhető volt, ettek kecskehúst, birkahúst,

mindenféle madarat, madártojást, kenyeret, gyümölcsöt, főképp hagymát, datolyát. Ruhát is kaptak az állami raktárakban: vásznat, szövetet, sarut. Hogy a munkavezetők, a felügyelők, írnokok gorombák voltak? Hát ez akkoriban nem volt szokatlan.

Egészben véve a szinái hegység bányászainak, családjuknak nem volt rosszabb élete, mint Egyiptom egyéb népeinek. Ami igazán rossz volt, a pusztának köszönhették. Ettől már elszoktak. De rokonaik még ezt a kemény életet élték, mint például a már említett Áser-törzs, amely az egyiptomi határ mentén tanyázott, s némely nemzetségei bizonyára a Jákób papfejedelem népéhez csatlakoztak, meg a Negeb térein éldegélő Kemuer-törzs, ennek is csak a nevét ismerjük, Hasziszéval együtt.

Mikor így nagy vonásokban vázolom a héber nép helyzetét s állapotát Egyiptomban, nyomatékosan hangsúlyozom, hogy korántsem beszélhetünk rabszolgaságról. Csupán olyan munkakötelezettségről, ami minden más népet nyomott, egyiket jobban, a másikat kevésbé. Hogy a bányától irtóztak, érthető. De lassanként megszokták, bár meg nem szerették. Valami homályos szorongás mindig megmaradt bennük. A bánya: Alvilág. Sohasem tudhatja a bűnös ember, hogyan állnak bosszút a holtak a birodalmukba való betörésért, csendjük háborításáért. Mindig történtek kisebb-nagyobb balesetek. Ezek a holtak lelkeinek művei voltak.

Több férfiút már nem „hurcoltak" az egyiptomiak bányamunkára. A Szinájon dolgozók fiakat-leányokat nemzettek, a termékeny asszonyok bőségesen szültek, leányaikat bányamunkáshoz adták férjhez, s azok új munkásokat hoztak a világra... A Gósenben maradt rokonok alkalomadtán üzeneteket küldtek a Szinájra, a munkások közül is jártak némelyek Gósenben. A bányák népének Vénje szoros kapcsolatot tartott Gósen Véneivel. Az összetartozás érzése sohasem csökkent. Ki-ki számon tartotta nemzetségét hetedíziglen, azt a tudatot pedig, hogy ők is Ábrahám népe, sohasem lehetett volna kitépni lelkükből. Tudjuk, hogy a régi népek emlékezete milyen elképesztően szívós. Ha megvizsgáljuk több ezredévet őrző hagyományaikat, kiderül, hogy tízezer, ötvenezer, gyakran ennél is több esztendő eseményeit burkolják. Nem úgy, ahogy a mi történelmi tudatunk őrzi a múltat, hanem tömör, összefoglaló képekben. Ők ezeket a képeket még értették. Ha nem is mindenki, de a Vének, a Bölcsek, a Tanítók. S a képek titkos tartalmát nemzedékről nemzedékre őrizték, magyarázták, továbbadták.

Hogy pedig a bányák népének élete csorbítatlan emberi élet volt, bizonyítja több óhéber betűkkel televésett szináj-hegyi kőemlék, amelynek szövegét máig nem sikerült elolvasni. Némely tudós hamisítványnak tartja. Pedig nem az. A rézbányák, a drágakőbányák népe állította örök emlékezetül. Voltak tehát kőfaragók, akik maguknak dolgoztak, voltak tudósaik, akik történelmi távlatból szemlélték népük sorsát, voltak írástudóik, voltak titkos tudományt művelő Bölcseik, volt zavartalan kultuszuk... A kőemlék arról tanúskodik, hogy a bányák héber népe nem volt rabszolga. Rabszolgák sohasem állítottak *maguknak* emléket. Csak másoknak!

Hát vajon a kormányzónak ajándékozott tizenkét zsenge szűz betöltötte-e föladatát? Bizonyosan betöltötte. Ismerve a héber nőket, ebben nem szabad kételkednünk. Odaadó, okos, türelmes asszonyok lettek, de sohasem feledkeztek meg azokról, akik az egyiptomi előkelők palotáiba küldték őket. Szüleik, rokonaik meglátogatták az irigylendő életmódban pompázó leányaikat, vallásosságra, szelídségre, alázatosságra intették. Oktatták a tudnivalókban, gyermekeiket megtanították az ősi isten, Él Adón tiszteletére, apró bálványkákat állítottak szobájuk sarkába, áldoztak, még éjjel is fölkeltek, s leborultak előttük. Kétnyelvűek lettek, de maguk között héberül beszéltek. Megtanították anyanyelvükre kisdedeiket is. E kisdedek aztán felnőttek, iskolába kerültek, megismerkedtek az egyiptomi tudománnyal, magas rangra jutottak, jól házasodtak, meggazdagodtak. De még ők sem vesztek el a héberek számára. Az

őshéber szokásjogban különös kiváltságok illették meg a nőt. E jogokra a félhéber ivadékokat a héber anyák gondosan oktatták. Tisztelték anyjukat, anyjuk nemzetségét, inkább érezték magukat hébereknek, mint egyiptomiaknak.

Így hát minden fontos őrhelyen ott állt egy héber asszony, egy félhéber férfi, s vigyázott népe sorsára. A Vének kívánságait, panaszait pártolólag terjesztette az alkirály elé. Az alkirály rendeleteit héber tisztviselő hajtotta végre. Héberek vetették ki az adót. Félszemüket behunyták, ha egy kissé silányabb volt a gyapjú, kevesebb a vászon, durvább a liszt, lassúbb a szállítás, vontatottabb a munka. De kinyitották mind a kettőt, ha sérelem esett valamelyik góseni családon, keményen megbüntették a hatalmaskodókat. Nagy héber ünnepek alkalmával a héber egyiptomi hazament nemzetsége szállására, együtt énekelt a többivel, gazdag áldozatot tett az oltárra, meghatottan borult le a bálvány előtt, boldogan táncolt a körmenetben... Szívét gyakran hagyta egy-egy barna szemű, bárányka arcú héber leánynál, aki aztán eltörte a fazekat egyiptomivá lett szerelmesével, de otthoni módon is megülte a nászt, s bevonult egy kedves, szellős, nagy kertben álló házba úrnőnek, anyának.

Ilyen okosan rendezték el viszonyukat a héberek az egyiptomiakkal.

11. Téglavetők

Haj, de Théba távol volt Gósentől, odáig nem nyúlhattak el a tapintatos kezek. Igaz, olykor-olykor Théba városába is elvetődött egy-egy héber kereskedő, aki tudós, államférfi s istenének kohanja volt egy személyben, ismeretséget kötött, tájékozódott, nyitva tartotta szemét-fülét a vendéglőkben, figyelte a rakparton kirakodó-berakodó hajókat, szót váltott mindenféle hajóskapitányokkal, még a templomok külső udvarán is elácsorgott a tömegben, borzongva bámulta az égnek meredő pilónokat, a cifra erdőként sorakozó oszlopcsarnokokat, a roppant nagyságú szobrokat, a félelmetes szfinxek sorát, ezer elképesztő csodáját a világ hatalmas fővárosának - de a Fehér Ház, az istenség lakóhelye zárva volt előtte. A szegény góseni hitt a lehetetlenben. Abban azonban nem hitt, hogy a Palota kapuja megnyílhat előtte. Régen, nagyon régen volt, hogy a héber Jákób a Vének társaságában leborult Amósze előtt, lábai elé rakta ajándékait, tizenkét válogatott szűzzel kedveskedett a királynak. Akkor más volt a történelmi helyzet. Most a király talán nem is gondolt a Delta sarkában éldegélő kis idegen népre, palotájában távoli nagy népek, tágas, gazdag tartományok követei, királyai fordultak meg, asszírok, babilóniaiak, görögök, mitanniak, hittiták... el sem lehet sorolni valamennyit. És mind egész karavánnal érkezett, kincsek, ritka fátylak, szövetek súlya alatt roskadozó tevék, szamarak, ökörfogatok végeláthatatlan sorai, fekete, barna szolgák tömege, rabszolgák egész hada, előkelő hölgyek, kövérek, ékszerrel rakottak, mint a bálványok, csillogó ruhába öltözött, ápolt szakállú férfiak... A Palota kapui előtt goromba őrök álltak, szelídített oroszlánok szundikáltak, bizony nem mehetett be akárki. Hány testőrparancsnok, hány írnok, felügyelő, udvarmester, ajtónálló szoros szűrőjén kellett átjutnia annak, aki a Palota belsejébe kívánkozott? Hány helyen kérdezték ki apróra, írták fel a nevét, jelentették tovább, amíg napok múltán megkapta a kerek elutasítást, vagy ügyét elintézte egy alacsony rangú tisztviselő? Aki el akart adni valamit, a Palota gazdasági hivatalába küldték, ajánlatát megvizsgálták, áruját egész sor ellenőrzésnek vetették alá, aztán írást adtak róla, az írással elmehetett abba a hivatalba, ahol a csereértéket utalták ki, onnét valamelyik raktárba... Lányt hozni ide? Hiszen láthatta a jámbor góseni, hogy ez a város teli van szebbnél szebb nőkkel, talán hercegnők tolongtak az utcákon, nevetgéltek a verandákon, a kertekben, a templomudvarokon még éjszaka is, a lámpák ragyogó fényében! Hiszen a hűvös alkonyati órákban zene szólt minden házban, kacagás, ének zengett a tavakon, vidám nők sikongtak a Níluson ringó csónakokban, nők táncoltak a díszes hajókon... Mennyi szép nő, mennyi csodálatos ruha, mennyi ékszer, mennyi bodrozott paróka! Ide lányokat hozni Gósenből? Hát elképzelhető, hány szép királyi származású nő él a Fehér Ház számlálhatatlan termeiben? És hány válogatott rabszolganő?

A jámbor góseni szédülve, lesújtva hajózott haza a Deltához valamely büdös teherhajón, szótlanul tűrte a hajóslegények taszigálásait, a kapitány csúfolódását, a kábító napsütést a fedélzeten vagy a fojtó dohszagot a hajó mélyében. Szinte nem is hallotta a ketrecekbe zsúfolt ludak gágogását, a szomjazó marhák bőgését. Csak ült, ült a batyuján, száraz kenyeret majszolt, bámulta a lassan elvonuló tájékot, a földjükön dolgozók örökösen egyforma mozdulatait, az öntözővedrek mozgását le-föl, le-föl a csikorgó emelőgépen, a lomhán forgó nagy fakerekeket, a pálmák árnyékában villogó házacskákat, a partszélen lubickoló gyerekeket, a végtelen csapatokban szálló madarakat s a kék, örökké változatlanul kék eget. Agyában a látottak zavaros képei kavarogtak, szívében pedig ott kuporgott a bús igazság, hogy Théba messze van Gósentől, Théba félelmesen nagy, a király hatalma végtelen, a Palota az Égig ér. Ő pedig, aki itt ül fáradtan a hajó sarkában, sohasem tehet népe érdekében semmit, ha igazán nagy baj fenyegeti.

Pedig tudta - a héberek mindig tudtak mindent -, hogy a király, Harmadik Amenhotep, súlyos intézkedéseket tervez a héberek ellen. Maga a király talán nem is tudott a héberekről, csak annyit, hogy a Deltánál él egy nép, melyet föl lehetne használni egy-két tervezett város építésénél. Hol lesznek ezek a városok? A Delta keleti ágánál, a Nílus meg a Hercegfalnak nevezett erődítménysor között. Honnét lehetne oda munkásokat vezényelni? Gósenből. Talán ennyi az egész, amit a királynak a mérnökök s a munkavezetők mondtak. De ennyi is elég volt, hogy a minden kósza hírre érzékenyen figyelő góseniek mély aggodalomba essenek. Mindig mély aggodalomba estek, ha valahol róluk volt szó.

No, de a hírek kézen-közön, nem tudjuk, hogyan, elszivárogtak a Fehér Házból Gósenbe, s korántsem voltak annyira riasztók, mint eleinte. Várost ugyanis nem lehet máról holnapra építeni. Hány tervet készítenek addig, hányat dobnak el, hányszor veszik számba a szükséges anyagok sorát: ennyi követ innen, annyit onnan, ennyi fát eminnen, annyit amonnan... Ennyi téglát kell kivettetni, annyi árkot ásatni... Itt meg ott kell már jó előre fákat ültetni, hogy megnőjenek, mire a tervből város lesz... Mi minden történhet addig!

Harmadik Amenhotep nagy uralkodó volt. S mint minden nagy uralkodó, ő is az örökkévalóságnak épített. Elsősorban templomokat, egész templomvárosokat. Azután két város építését határozta el katonai, nemkülönben gazdasági okból. E városok egyike, Pa-Tum, valójában nem lett volna új, de a tervek olyan nagyszabásúak voltak, hogy joggal lehetett újnak mondani. A másik azonban merőben vadonatúj volt. Igaz, nem tudta befejezni, majd csak évtizedek után folytatta Első Ramesszu, s fejezte be Második Ramesszu, amikor is nevét tőle nyerte. De mindegy, Amenhotep elhatározta, hogy két várost épít, s akarata olyan volt, mint az Istené.

De csalódtak a héberek, amikor arra számítottak, hogy két város építése nem történik máról holnapra. Mert bizony akárhány tervet dobtak is el, akárhányat változtattak meg, a mérnökök határidőre dolgoztak, s mire a király elfogadta a tervet, már gondoskodás történt a szállítandó anyagok dolgában is. Az Asszuánnál levő nagy gránitbányába egy sereg új munkást vezényeltek, a kőfejtést azonnal megindították. És megindultak a hajók lefelé a Níluson, kőtömbökkel rakva.

Intézkedés történt, hogy a foinik hajók mennél több fát szállítsanak Libanonból. Óriási rakományok érkeztek a Deltába, egész utcasorokat raktak fából. Fa meg fa volt mindenütt. A hajók egyre hordták, a munkások egyre rakták, mintha fával akarták volna elborítani egész Alsó-Egyiptomot.

Ugyanakkor a héberek felügyelője, azaz a tartomány alkirálya elrendelte, hogy a héber férfiak, akik betöltötték huszadik évüket, s nem haladták meg a negyvenediket, naponta vessenek ki négyszáz téglát és szállítsák Pa-Tumba. Még jobb, ha a Nílus keleti ágánál végzik a téglavetést, így megtakaríthatják a szállítást, s vizet is találnak, amennyi csak kell. A téglavetéshez szükséges szalmatöreket, polyvát az állam adja. Munkájuk idejére kapnak élelmet, ruhát. És persze napi munkabért is.

Hát ez a rendelet vajmi kellemetlen volt, de a héberek különösebb zúgolódás nélkül fogadták. Még örültek is, hogy nem hurcolják őket kőbányába, a Nílus felső folyásához. Négyszáz tégla nem sok. Ha nem lesz ki mind a négyszáz, majd szemet huny a félhéber felügyelő, a héber munkavezető, a héber lánnyal összeházasodott írnok, netán maga az alkirály is, hiszen palotájában szép számmal élnek héberek. Rajta tehát, vessünk téglát, eddig nem csináltuk, de semmi az. Míg mi dolgozunk, az öregebbek meg az asszonyok elvégzik odahaza a munkát. Hét végén hazamegyünk, ha fölkel Sálem csillaga, megtisztálkodunk, elvégezzük

ájtatosságainkat, megáldjuk a kenyeret meg a bort, s Szabbat után visszatérünk a Nílus mellé téglát vetni. Majd csak vége lesz ennek is.

Okosan gondolkoztak, ezt elismerték a Véneik. A munka megkezdése előtt könyörgő áldozatot mutattak be minden bálvány előtt, fölkészültek, ahogy kell, az asszonyok hagymát, kenyeret, sót tarisznyáztak, mit lehet tudni, hátha nem adják ki pontosan az élelmet a raktárból... A férfiak megölelték anyjukat, feleségüket, megcsókolták gyermekeiket s elindultak. Családjuk szokás szerint elkísérte őket a kis faluk határáig, s egy-egy dombra telepedve sokáig nézett utánuk.

A héber téglavetők Pa-Tum külső peremén meg végig a Nílus-ág partján afféle ideiglenes épületekben laktak, tízes csoportokban dolgoztak. Csoportvezetőik felelősek voltak a munkáért, a rendért, ők vették föl az élelmet, s osztották ki igazságosan, tartották nyilván a munkásokat, vigyáztak, hogy mindnyájan dolgozzanak, ne csatangoljanak el mások rovására, s a fejenként megszabott téglamennyiséget kivessék. Héberek voltak, maguk választották őket. Tíz-tíz csoportvezető fölött ugyancsak egy-egy magasabb rangú vezető állt, az már egyiptomi vagy félegyiptomi. Ő a tizedeseket számoltatta el, kiadta a raktárból a polyvát, a szerszámokat meg az élelmet. Naponként pontos elszámolást készítettek, kijelölték a téglák rakóhelyét, általában egész nap futkostak, kiabáltak, sürgettek, hiányoltak, lajstromokat írtak, írnokokkal vitáztak, számon kértek, s botjukat méltóságosan emelgették. Igazi urak voltak, míg a csoportvezetők csak látszatra azok, valójában igen kellemetlen volt a helyzetük, mert szigorúságukat héber testvéreik megrótták, elnézésükért meg a fölötteseik büntették őket.

De azért a munka nem volt tűrhetetlen. Mikor megszokták a mocskos munkát, amitől tetőtől talpig olyanok voltak, mint a disznók, jókedvűen dolgoztak. Énekszó, tréfa, fecsegés járta. Csak esténként volt feszült a hangulat, mikor a kivetett téglát számolták... Akkor aztán kiabáltak, fenyegetőztek, átkozták egymást, s az egész életüket. Fogadkoztak, inkább kivándorolnak családostul, semmint itt túrják a sarat egész nap, s még igazságtalanságot is tűrjenek. A csoportvezetők lemondtak, követelték, válasszanak újakat helyettük. De mikor itt-ott választásra került sor, ismét csak őket választották.

Családjaik meg hordták az ajándékokat a kormányzó palotájába. Szentül hitték, hogy sokat könnyítenek ezzel a munkások sorsán. Még a munkások is hitték, hogy nem négyszáz, hanem öt- vagy hatszáz téglát kellene vetniök, ha az alkirály nem tekintene rájuk kegyesen az ajándékok miatt. Voltak aztán olyan elvetemült héber tisztviselők, akik rémhíreket koholtak a minden rosszra elkészült emberek között, bizalmas értesüléseket sugdostak az asszonyok fülébe, de nyomban meg is vigasztalták őket, mondván:

- Az én szívem azonban hozzátok húz, majd meglátom, mit tehetnék értetek... Igaz, hogy nehéz, talán az életemmel játszom, de megteszem, amit tudok...

S akkor garmadával érkeztek hozzá az ajándékok: libák, vásznak, bíborszövetek, sajt, gyümölcskenyér, gyenge bárány... Az alattomos gazemberek híztak, gazdagodtak. Mit tehetett a férjéért, fiáért élő-haló asszony, ha tudta is, hogy mindez merő zsarolás? Sohasem lehetett tudni, hátha csakugyan baj fenyeget, s akkor nem várhat védelmet mástól, csak ettől az elfajzott zsarolótól.

Mert a király messze van, Théba hatalmas, a Fehér Ház megközelíthetetlen. Amenhotep épít, ez a dolga, minden igazi királyé ez. Bele kell törődni, még jó, hogy így van és nem másként. Tudja is a király, hogy kik a héberek, hol élnek, milyen a sorsuk! Elég egy rosszindulatú szó valamelyik tanácsos ajkáról, aki gyűlöli a hébereket, s máris rájuk szakad a végzetes csapás valamilyen nem gyanított formában.

12. A kis hercegnő

Történt pedig ebben az időben, hogy a Fehér Ház egyik hercegnője, Szetamon már nem titkolhatta áldott állapotát, s mert a születendő gyermek orvosi segédlettel történő elvetélésétől irtózott, elhatározta, hogy Alsó-Egyiptom régi fővárosába, Men-noferbe utazik, ott titkon meg tudja szülni gyermekét. Bizalmas szolgái, szolgálói társaságában hajóra szállt, és szerencsésen meg is érkezett az ősi Fehér Házba.

Volt oka félelemre. A király felesége, Tiy szigorú asszony volt, vigyázott a Palota erkölcseire. A saját szerelmi viszonyát a thébai Eye főpappal igazán csak államérdekből tartotta fenn, mert gondolnia kellett öregedő ura bármikor bekövetkezhető súlyos betegségére, talán halálára, s akkor neki kell helytállnia. Ez hát kényszerűség volt. De semmiféle állami érdek nem igazolta azokat a keresztül-kasul szövődő szerelmi kapcsolatokat, amik időnként botrányban robbantak ki, s amiket a királynénak kellett eligazítania a maga könyörtelen módján. Résen volt éjjel-nappal. Besúgói esténként bizalmasan beszámoltak kis szobájában tapasztalataikról, elfogott, lemásolt leveleket nyújtottak át, titkos kézfogásokról, csókolózásokról, csónakázásokról tettek jelentést, a Palota faláról a Nílus nádasába bocsátott kosarakról, s a kosarakban nyivákoló gyermekekről hoztak hírt, gyanúokokra figyelmeztették félelmes úrnőjüket. Még az udvarban élő királyfiak, királylányok egészségi állapotáról: étvágyáról, étvágytalanságáról, szeszélyes kívánságairól is referáltak. A királyné kényelmes karosszékben ült, udvarhölgye némán vette le a hatalmas parókát az úrasszony kopasz fejéről, helyezte egy cédrusállványra, majd gyakorlott ujjakkal gyengéden megkente, megnyomogatta csillogó koponyáját. Míg az éjszakai előkészületek folytak, a besúgók sorra lekuporodtak a padlóra, és elsuttogták mondanivalóikat. Néger rabszolgák, rabszolgalányok, szíriai, foinik, mitannibeli szolgák, szolgálók, halk szavú orvosok, méltóságteljes konyhafőnökök, főszakácsok, udvari sarufelügyelők, parókakészítők, illatszergondozók, királyi, hercegi kocsihajtók, csónakosok, kertészek, katonák, testőrök váltakoztak a kis szobában. Tiy felséges asszony sovány, barna arcán megfeszült minden izom, széles, keskeny ajkát összeszorította, arccsontjai keményen kimeredtek az alabástromlámpa fényében. Fejét ide-oda forgatta az udvarhölgy szapora ujjai alatt, s olykor kéjesen nyögött. Nem lehetett tudni, attól-e, amit hallott, vagy a fejnyomogatástól. Véleményt sohasem mondott, nem sikoltott sem fölháborodásában sem örömében, nem vágott komor képet, csak figyelt feszülten és okosan, barna szemét olykor-olykor az előtte kuporgó arcába döfte, mint két éles tőrt.

A jelentések rövidek, tömörek voltak. Egy-egy halk kérdés hangzott csupán, aztán az utasítás. Ilyesféleképp:

- Figyeld tovább. Lesd meg a kertben. Nézz körül a szobájában. Kutasd ki az ágyát. Szólj az orvosának. Motozd meg a halárust, aki már kétszer hozott neki halat.

Vagy efféle:

- Mielőtt holnap hajnalban kikocsizik, rendbe kell hozni a kocsija tengelyét.

Azért ugyanis, hogy egy megrendezett pillanatban, mikor a lovai megvadulnak, eltörjön a kocsi tengelye.

Így tartotta szemét Tiy az egész palotán, annak minden zugán, de a városon, a templomokon, a tavakon, a gyakorlótéren, a folyóparton, sőt a legtávolabbi tartomány számottevő családjain is.

Míg ő szokásos kihallgatásait tartotta, a király éjszakai nyugalomra készítette Usziré szobrát. Gondosan megmosta illatos fürdőben, megtörölgette puha kendővel, felöltöztette éjjeli ruhájá-

ba, s ágyba fektette, mint egy gyermeket. Mire elvégezte esti szertartásait, imádságait és áldozatait, a királyné is végzett az utolsó besúgóval, magára adatta hálóruháját, beköttette kopasz fejét, s egy intéssel elbocsátotta szolgálóit. Ekkor ágyába feküdt, s várta a királyt.

Amenhotep király kényelmes házióltözetben lépett a kis szobába, mint évtizedek óta mindennap. Kissé görnyedt volt, kopaszra borotvált fején ezüstösen csillogott a serkedő haj töve, sovány mellén látszottak a bordák árnyékai a lámpafényben. Nyaka körül villogott a zománcozott, széles aranylánc, csontos derekát finom öv, széles csat díszítette. Csupán egy puha, fehér kendőt viselt maga köré csavarva, inas lábán arannyal díszített bőrsarut.

Nesztelenül járt, de igen határozottan. Letelepedett abba a karszékbe, amin az asszony ült imént, kényelmesen hátradőlt, nagy, vaskos, szőrös kezét az elefántcsont-karra nyugtatta, kinyújtott lábát keresztbe vetette. És sóhajtott.

- Fáradt az én uram? - kérdezte Tiy halkan s olyan gyengéden, ahogy csak tudta. Bal karjára könyökölt, barna szeme hosszan nyugodott ura arcán.

A király bólintott és mosolygott.

Halkan beszélgettek néhány szót, aztán a király aludni tért. S a Palotában halk neszek, suttogások, surranások támadtak, mintha egerek motoznának. Árnyak suhantak a folyosókon, lépcsőkön, mint kóborló lelkek. Magányos sétálók andalogtak a kert mozdulatlan fái alatt a holdfényben, csobogott a tó ezüstös vize, csónak siklott a csörgő fodrokon. Ajtók nyíltak, csukódtak. Hárfa pengett, fuvola sírt. Kacagás gyöngyözött a távolban. A Palota sok-sok előkelő lakója gondtalanul örült a hűvös esti levegőnek, a holdfénynek, a víznek, az illatoknak, a szabadságnak és a szerelemnek.

Hogyan történt, hogy Szetamon, a kis hercegnő elkerülte Tiy besúgóinak figyelmét, az éjjel-nappal éber királyné sastekintetét? Ki volt ez az okos leány, aki túl tudott járni az Anya eszén? Ki volt a boldog egyiptomi ifjú, aki életét kockára vetve karjába zárhatta a remegő hölgyet? Hol és hogyan? Talán sikerült megvesztegetnie valamelyik kertészt, s egy kis kéjesen berendezett kertiházban vagy illatozó, sűrű lugasban ölelkezett az elvakult pár? Vagy talán a két szép fiatal szerelmes túláradó szíve hatotta meg a kertészt, s képtelen volt elárulni a titkos szerelmet a hatalmas úrasszonynak? Tán saját ifjúkorára, halott szerelmesére gondolt, s egy könnyet törölve ki szeméből elfordult, hogy semmit se lásson? De arra is gondolhatott, hogy jobb bele nem avatkozni az isteni király leányának dolgába.

Ki volt az ifjú herceg? Melyik tartományi alkirály daliás fia? Nem tudjuk. Azt sem, hányszor találkoztak, hányszor élvezték a tökéletes gyönyört egymással. Hányszor sikerült elsuttogniuk egymás nevét, szerelmi vallomásaikat, hányszor sóhajtottak Eszit istennőhöz mámorukban.

Odafenn, a Fehér Ház királyi lakosztályában aranyosan csillogott az éjszakai lámpa fénye, király és királyné aludt - ha egyáltalán aludt valaha a kemény akaratú, céltudatos asszony -, s a kapuk előtt összeütötték kardjukat az egymást váltó őrök, s jelszót kiáltottak, a nagy folyóról hajók csikorgása hallatszott, vízimadarak kiáltoztak hangosan, a túlsó parton zúgott, morajlott a Város, lámpái vörös fényfelhőt vetettek az égre... S a Palota kertjében, elbújva a mulatozók szeme elől, mindent felejtett s mindent megtudott a két szerelmes.

Azt sem tudjuk, fiam és tanítványom, hogy a révült leány el tudta-e mondani halálos-boldog dadogással, miközben szerelmese mezítelen mellére hajtotta könnyű fejét, s a kedves szív dobogását hallgatta:

- Fiam lesz tőled... ó, ha meghalok is, nem bánom... Ha meghalok is, őneki élnie kell!

Nem tudjuk, hogyan hallgattak azután sokáig, hogyan bújt a leány a férfi óvó karjába, s hogyan tanakodtak a tennivalón, hogy megmeneküljenek a fölöttük lebegő veszélytől, s világra jöhessen a fiú... Mert hogy fiú, azt mind a ketten biztosan tudták.

Csak annyit tudunk, hogy az előkelő fiatal katonatisztet váratlanul a núbiai határra rendelték. A titkos anya sokat sírt magányában, sokat töprengett, de nagyon-nagyon boldog volt. Egy pillanatig sem érezte bűnösnek magát. Hát csak azoknak szabad szeretni, akiket érdekből, latolgatva a várható hasznot, egymásnak szánnak? Csak az isteni királyné számításai szerint doboghatnak a szívek? De el kell taposni az égi tüzet, ha a könyörtelen Asszony kioltásra ítéli? Nem, nem, nem! Az ember a földön meg akarja valósítani az égi Életet, a Nap s a Hold végtelen szerelmét, csillagokat akar szülni... Eszit és Usziré teremtő hevét kívánja újra meg újra megélni, s világra hozni Hort, az örök Gyermeket. Ebbe nem avatkozhat semmiféle földi érdek. Semmiféle királyi, birodalmi, katonai, meg a gonosz Szeth tudja, miféle cél! Inkább vesszünk, de nem tagadhatjuk meg az isteneket, az istenek belénk oltott akaratát!

A gyenge kis hercegnő, Szetamon, leborult Eszit szobra előtt, és sírt boldogságában. Várta, várta szerelmesét, és sírt kétségbeesésében. Figyelte a méhében növekvő magzat jeleit, s ujjongva énekelt. Figyelte a királyi Anya arcát, a leselkedő tekinteteket, s halálra vált rémületében. Álmában gyermeket szoptatott, egész testét mámor járta át, ébren pedig kínosan töprengett, hol szülje meg az álombeli királyfit, hogyan mentse meg Anyja karvalykarmaitól.

Így teltek-múltak a hónapok, míg egy reggel a fiatal anya fürdőszobája illatos csendjében megértette, hogy most már nem titkolózhat tovább. Vagy alázatosan a királyné lába elé borul, fejét a padlóba veri, átöleli a félelmes Anya csontos térdét, vezekel és meghal, vagy vakmerően kifut a világba drága terhével, megszüli titkon, fölneveli akár egy nyomorúságos vályogviskóban, de nem adja, nem adja meg magát soha.

Végre eldöntötte, mit tegyen.

Maga elé hívatta Huyát, a királyi Anya udvarmesterét, s megparancsolta, tegyen meg minden előkészületet, mert Men-noferbe kíván utazni. Az öreg udvarmester nem csodálkozott. Régen leszokott már erről. Legföljebb mímelte a csodálkozást, mikor ez volt a kötelessége. Mozdulatlan képpel fogadta a kis királylány gyermeteg hangon kiadott utasításait, mélyen meghajolt, karját széttárta, s így szólt:

- Amint parancsolod, isteni Szetamon.

Majd fölegyenesedett, s igen halkan, ahogy ebben a házban illett, megkérdezte:

- Ha az isteni Anya utazásod oka, célja felől érdeklődik, mit mondhatok neki?

Szetamon egy pillanatra meghökkent, mert erre nem gondolt. De Eszit, a kegyes istennő okos feleletet sugallt neki. Zöld szemét Huyára vetette, arcát szomorúság öntötte el, olyan ártatlan, olyan gyermeki volt, mint minden nő, amikor hazudik.

- Mondd neki, amit úgyis tud. Nemrégiben tért az Anya édesatyja, jóságos nagyatyám, Yuaa Usziréhoz, s csakhamar követte őt az Anya anyja, jóságos nagyanyám, Tuau is Amentibe. Ők az örökké tartó boldogság szigetén élnek, de mi ittmaradtunk nagy bánatban és gyászban. Temetésük nagyon megviselt engem is. Nappal szomorkodom, éjjel pedig hallom a búcsúztató énekeket s a zene szívszorító hangjait. Szeretnék más tájra, más helyre menni egy időre, hogy a fényes udvari életből elvonulva, zavartalanul imádkozhassam s vigasztalódhassam.

Fejét lehajtotta, s egy pillanatig némán, mozdulatlanul ült kényelmes székében. Aztán fölvetette megint, megrázta dús parókáját, s a mennyezetre pillantva folytatta:

- Gyötör és zavar a sok idegen, aki a Palotában él! Háborgat az idegenek közönye s a sok gyűlölködés, ami isteni Atyám másodfelesége, Kirgipa miatt eltölti ezt a házat. Lelkem békességéért jobb lesz, ha egyelőre elmegyek innét.

A kelleténél többet magyarázott, s ezt érezte is, de nem tehetett róla. Képtelen volt röviden hazudni. A félelem, hogy tervét megakadályozhatják, bőbeszédűvé tette. És valójában igaza is volt. Nem mintha elviselhetetlen lett volna számára a két öregszülő, Yuaa meg Tuau halála, a két öregé, akit már alig-alig látott, s akiknek eltemetése nagyon is egyszerű volt. Sokkal inkább gyászolta szerelmesének, az ifjú katonatisztnek váratlan távozását. A rászakadt magány elviselhetetlen volt ebben a házban, ahol éppen Kirgipa, a mitanni király leánya és óriási udvara, a viszálykodások, féltékenykedések, fondorlatok és besúgások már-már elviselhetetlenné tették az életet. Kereste most a zavartalan nyugalmat, kettesben akart lenni méhének gyermekével. Álmaiba akart merülni, s boldog suttogásokat, ölelkezéseket, esküket és mámorokat akart újra fölidézni. Képzeletben követni akarta titkos férjét távoli útján, áldásaival elhalmozni, szótlanul könyörögni az isteneknek, hozzák vissza, hogy örökké együtt legyenek.

Bánatos arca, könnyel lepett nagy zöld szeme, szomorú testtartása, lecsüggesztett kis keze meggyőzte az udvarmestert. Legalábbis a mély meghajlás, a kifogástalanul széttárt kar erre vallott. Huya nem szólt többet, hanem mintha méltóságteljesen táncolna, kihátrált a szobából.

Szetamont egy kissé fölizgatta a tökéletes hazugság, de elhatározta, kitart mellette. Még akkor is, ha az örökké gyanakvó Anya magához rendeli, s egész éjszaka gyötri kérdéseivel.

Az isteni Anya azonban ezúttal nem törődött vele, s nem rendelte magához. Túlságosan lekötötte mások megfigyelése, mások intrikájának meghiúsítása, nevezetesen Kirgipáé, Mitanni királyának leányáé s háromszáztizenhét szolgálójáé, akit magával hozott az Aranta mellől tanácsadóival, udvarmesterével s mindenféle kémeivel, isteneivel, istennőivel s azok szolgáival együtt. Tiynek ugyanis, a királynénak volt egy igen nagy bánata. Nem volt fia. Négy leánya született, egy meghalt. Született fia is, de néhány napos korában meghalt. Tiy fejéből senki sem tudta kiverni a gyanút, hogy fiát alattomosan megölték. Megölte az ázsiai királyok valamelyike, akinek keze mindenüvé elnyúlt. És ha bizonyíték kellett, hát volt az is. A hírhedten nagyravágyó, alattomosan fondorkodó, semmilyen eszköztől vissza nem riadó mitanni anyakirálynő, Mutemua fiatal leánya, Kirgipa, összes varázslóival, méregkeverőivel, kémeivel együtt. A gyámoltalan király, Amenhotep pedig orránál fogva vezettette magát, mert fiúra vágyott, trónörökösre, hogy az folytassa építkezéseinek nagy ügyét. Mert csak Tiy tudta igazán, milyen gyámoltalan a király. Csak ő látta bizalmas kettesben, meztelenül, kettős tiarája, fejedelmi kendői, korbácsa és pásztorbotja nélkül.

Szetamon gyorsan megnyugodott, látva, senki sem törődik vele. Ő sem törődött hát senkivel, csupán megszületendő gyermekével.

A kitűzött napon a királyi hajók egyikére szállt, szolgálói fürgén elhelyezték útipoggyászát, s a hajó elindult. Szetamon boldogan helyezkedett el az ékes sátor árnyékában, puha vánkosra dőlt, aranypohárból gyümölcslevet szürcsölt, nagy, zöld szeme ábrándosan legelt a távolodó óriási városon. De nem a várost látta, hanem álmait. Boldog emlékei fájtak, visszavágyott a Palota kertjébe, az illatos lugasba, a szellős, kedves kis kerti házba, ahol megsemmisült szerelmese karjaiban, s akkor találta meg igazán önmagát, amikor elvesztette. Tiszta levegő áramlott a folyó fölött, minden, ami volt, elmaradt, Théba templomainak vaskos pilónjai s a nyugati dombon álló Palota erkélyes, oszlopos épületei, a vastag falak, amelyek a Fehér Ház titkait elzárták a világtól, a rakodópartok raktárai, a hordóhegyek, bálahalmok, zsákormok s a

mozdulatlan, nehéz teherhajók mind elvesztek a messzeségbe, s Szetamont csak a nagy víz fölött szálló madarak meg a csodálatos emlékek kisérték.

Teljes biztonságban úszott a tökéletesen épített királyi bárka lefelé a folyón. Vörös vitorláiba gyenge nyugati szellő kapaszkodott. Kipróbált parancsnok, válogatott hajósnép vezette. Olyan volt a hajó, mint az isteni Bárka, melyen Ámon-ré vitorlázik az Ég tengerén. Mennyei zene dudorászott a vitorlakötelek között, a partok nesztelenül úsztak hátrafelé, a mezítelen hajóslegények szótlanul jöttek-mentek, mint a lelkek, bőrük csillogott, mintha másvilági Nap árasztaná rá sugarait. A kék, rózsaszínű, fehér fátyolokba öltözött szolgálók csodálatosan mosolyogtak, egyikük hárfát pengetett, másikuk fuvolázott, harmadikuk csengő triangulumot ütögetett, kettő lágyan énekelt. Illatszerek édesítették meg a levegőt, de kéjesen át-átcsapott rajtuk a zamatos vízillat s a halszag. Szetamon már kissé kövérkés, nehezülő teste puhán pihent a vánkosokon. Arca átszellemült révületben mosolygott, hosszú, zöld szemét behunyta, ujjai tétován játszottak a mozaikasztalkán álló aranypohárral.

A hajó, mintha a Palota egyik úszó darabja lett volna, csendesen vitte isteni terhét, s maga is boldog volt, hogy vihette.

13. Szinuhe, ha sikerülne!

Thébában senki sem törődött tovább Szetamonnal. Ha Tiy, a féltékenységtől, örökös félelemtől zaklatott Anya egy pillanatra fölhagyott kémkedéseivel, csak azért tette, hogy buzgón imádkozzék a gyalázatos mitanni szajha, minden pereputtya s valamennyi ázsiai barbár szörnyű pusztulásáért. Évek óta nem szűntek meg imádságai, de, sajnos, az egyiptomi istenek, élükön Ámon-révél, nem akarták meghallgatni. Sehonnét sem érkezett híre dögvésznek, tömeges bőrpoklosságnak, orgyilkosságnak, lázadásnak az idegen királyi udvarokból, Kirgipa pedig egészséges volt és szép, orvosai, vajákosai, hazulról hozott szolgálói vigyáztak rá, mint a szemük fényére. Igen, vígan éltek, gazdagságban és gyönyörben, bizonyára ismerték a Fehér Ház ravasz módszereit, különös véletleneit, kiváló orvostudományát s félelmes mágiáit, de szinte semmibe vették. Az istenek? Az istenek tétlenek maradtak.

Tiy keserű kudarca láttán már-már elfordult Egyiptom isteneitől. Egy időre mellőzte őket, s egyedül Szethez, a Szutechből lett gonosz istenhez fordult buzgalommal. Áldozatokat juttatott neki, alapítványokat tett számára, papjait elhalmozta ajándékokkal, szívébe zárta egész gonosz isteni népét. Ó, Szet és minden alvilági serege! - sóhajtotta naponta többször is, és úgy megszokta ezt a fohászkodást, hogy olyankor is ellebbent ajkáról, amikor nem kellett volna. A keserűség teljesen áthatotta, mint spongyát a mérges folyadék. Minthogy azonban roppant erővel uralkodott magán, szíve mérgezettségét egyedül Usziré tudhatta, a szívek vizsgálója és ismerője.

Amenhotep pedig, a derék, jámbor, de gyámoltalan király, akinek csak a járása volt határozott (mert ilyenre szoktatták), s csak emlékművein dicsekedett vadászatokon elejtett vadbivalyok, vízilovak, oroszlánok százaival, néhány barátságos szó ejtése után Kirgipa lakosztályába vonult éjszakára. Ehhez elvégre joga volt. Annyi feleséget, szolgálót, szeretőt tarthatott, amennyit csak akart. De ő fiúra vágyott, s ez volt az igazi baj. Tiy nem szülhetett neki fiút, reménysége napról napra fogyott, hát még ha a király meg sem osztja vele többé ágyát... Eye, a főpap csak azért tartotta fenn viszonyát az Anyával, mert az államérdek megkívánta, az állam érdeke pedig szerencsés módon azonos volt a saját érdekével. Szerelmi vágyát Tiy kielégíthette vele, azonban gyermeket nem szülhetett, legalább addig, amíg a király él. Csak csekély vigaszt lelt hát benne Tiy, igazi vigasza az lett volna, ha fiút szülhetett volna Amenhotepnek, s ugyanakkor Kirgipa minden népségével együtt elhagyja Egyiptomot.

Bizalmas gondjairól gyakran tanácskozott az isteni Anya a király orvosainak egyikével, a kiváló Szinuhéval. A fiatalember eredete homályos volt, állítólag egy kosárkában halászták ki nevelőszülei a Nílusból, tehát gyaníthatólag királyi vérből származott, s ez javára szolgált. Értelme ugyanis királyi volt, ez kitűnik emlékirataiból is, amiket a kitűnő finn tudós, Mika Valtari tett közzé. Kiváló eredménnyel végezte tanulmányait a thébai Ámun-templom iskoláiban, orvosi tudományokat hallgatott Tam-ta-resiben, azaz Denderában, bölcseletet Anuban, a híre olyan nagy volt, hogy fölvették a Fehér Ház orvosainak kollégiumába. Különösen koponyalékelései tették hírnevessé. S mert a királyi koponyalékelő megöregedett, keze már reszketett, előkelő betegein végzett műtéteinek nagy része halállal végződött, éppen az ő javaslatára nevezték ki királyi koponyalékelővé. Cinizmusa megóvta attól, hogy higgyen az orvostudományban, de eléggé tanult volt, hogy gyógyításai sikerrel járjanak. Miután tehát Tiy mindenfelől kikémleltette, s bőséges tájékoztatást nyert családi körülményeiről, életmódjáról, szeretőiről, anyagi helyzetéről, kedves ételeiről-italairól, minden szokásáról, eléggé megbízhatónak látta, s föltárta előtte titkos szenvedéseit.

Tíz-húsznaponként magához rendelte szobájába, de ilyenkor bizalmas udvarhölgyét sem tűrte meg maga mellett. Az orvos sovány volt, gyors mozgású. Szabályosan hajolt földig, s úgy tárta szét mind a két karját, ahogy királyi személy előtt szokás, de látszott rajta, csupán azért viselkedik így, mert a világ minden szokásában járatos. Az emberben viszont, legyen királyné, vagy nyomorult rakodómunkás a Nílus-parton, szépséges hölgy vagy utcasarki koldusasszony, akinek orrát-fülét lerágta a lepra, csupán esendő, szenvedő testet látott... s bár minden gyógyítás haszontalan, hiszen a test sorsa, hogy sírba szálljon, mégis gyógyítania kell, mert az emberek sajnálnivalók. Hanyagul öltözködött, ruhájáról szinte érezni lehetett a szegények városrészének bűzét. Még akkor sem öltött mást, ha a Palotában volt dolga. Látszott azonban rajta, hogy naponta fürdik, kezét-lábát minden lehető alkalommal megmossa, szappant is használ, fejét, vállát olajjal keni, lábára vigyáz. Királyi koponyalékelői címével mit sem törődött. Csak arra volt jó, hogy előkelő betegeitől szemrebbenés nélkül kérjen meghökkentő tiszteletdíjat. Hanyagul, de biztosan járt-kelt, akaratlan büszkeségét az előkelő bölcsőnek - a szurkos kosárnak a Nílus nádasában - köszönhette, bár lehet, hogy ezzel sem törődött. Gyaloghintót csak akkor használt, ha küldtek.

Letelepedett a padlóra, összefonta lábszárait, bokáját megfogta, s kérdezés nélkül tette meg gyors jelentését a király, a Második Feleség, az udvari előkelőségek egészségi állapotáról. Elfogulatlanul jártatta barna szemeit a királyné arcán, mintha rejtett betegségeket kutatott volna. Némi sajnálkozás sugárzott a szeméből, részvevő lágyság, mintha mondta volna:

- Te is beteg vagy, mindenki beteg. Titkolod ugyan bajodat, de majd elpanaszolod egyszer, s akkor én nem tudok segíteni rajtad. Bár megteszek mindent, amit tudok.

Kirgipa nem jutott áldott állapotba. Ettől a hírtől Tiy mindig megkönnyebbült, s elhatározta, visszatér az istenekhez, kiszámította, melyiknek mit fog ajándékozni. De Szetnek is, a Gonosznak, mert neki köszönhette Kirgipa meddőségét, néhány ügyesen alkalmazott növény mellett, amit a mitannibeli „szajha” - így nevezte - eledelébe főzetett.

A király őisteni kegyelmessége gyengélkedik, fejfájások kínozzák, de férfiúi erejét nem vesztette el. Ennek Tiy örült. Még remélt. De el is keseredett, mert csak Kirgipa és „alávaló hordája” húz ebből hasznot, nem szólva a legborzasztóbbról: a fenyegető fiúról.

Mi volna jobb? Ha a király teljesen elvesztené nemzőképességét, vagy ha fokozni lehetne? Mind a kettő nagy szerencsétlenséggel járna. Mert az első esetben örökre le kellene mondania a fiúról, a másodikban meg jobban megerősödnék Kirgipa helyzete, s előbb-utóbb megszülné Amenhotepnek a várva-várt fiút. Igaz, sok történhetik egy fiúval, amíg megnő, s koronát tesznek a fejére, de egy meg nem levő fiúgyermeket könnyebb kitudni a számításból, mint egy meglevőt, akire éjjel-nappal vigyáznak. Akinek épségéért mindenki a fejével felel. Még az orvosok is.

A legjobb az volna, ha az isteni férfiú megőrizné, sőt fokozná szerelmi képességeit, de nem a mitannibeli „döghöz” fordulna - mint nevezte -, hanem őfelé, Tiy felé... Ezt kellene valahogy elrendezni.

Hosszan eltűnődött a dolgon, mint már annyiszor. Érzelmeit nem árulta el. De ha nem tudott volna is annyira uralkodni rajtuk, mint ahogy tudott, eltakarta volna az arcára kent tökéletes festés. Meg az esti órákra kiválasztott ékszerek kápráztató ragyogása. Mert Tiy sohasem hanyagolta el magát. Ennyire még nem volt kétségbeesett. Makacsul küzdött az aggasztóan szálló évekkel, a gyötrő álmatlansággal, étvágytalansággal s a vénítő gondokkal, a hervasztó szomorúsággal. Jól tudta, milyen könnyű a férfiakat elvakítani, mennyire hajlamosak föllángolni egy különös gonddal megválasztott ruháért, egy szépen festett arcért, egy nadragulya-cseppekkel ragyogóvá tett szempárért. Ezért a szépítés, az illatos fürdők, a bőrt bársonyossá tevő kenetek, a sokat sejtető ruhák, a tökéletes festékek minden bűvölő hatását igénybe vette.

Gondolnia kellett Eye főpap vonzalmának megtartására is, hiszen a jövő ezen fordulhat meg. Ami Eyét illeti: nem volt oka aggodalomra. Eye nemcsak okos ember, hanem becsvágyó is, nem dobja el a királynét a legszebb, legfiatalabb szűzért sem, lévén egy királyné: királyné, aki mellett, ha egy kicsit szerencsés az ember, király is lehet. Dinasztiát alapíthat.

- Elmehetek, kegyelmes asszonyom? - riasztotta fel töprengéséből az orvos.

- Várj még - intett az isteni Anya s elmosolyodott. Éppen ebben a pillanatban szúrta szíven megalázó helyzetének minden kínja. Suttogva folytatta: - Szinuhe, az orvos mindenképpen bizalmas barát. Hadd kérdezzek valamit bizalmasan. Tudom, ha valaki segíthet rajtam, az éppen te vagy.

Az orvos úgy pillantott rá, mintha ezt gondolta volna: ahá, itt a vallomások ideje! De az arca csak őszinte segíteniakarást fejezett ki.

- Mindnyájan halálos betegséget hurcolunk magunkban, kegyelmes asszonyom, csak néha nem tudjuk. Mondd el a tiédet. Segíteni szeretnék rajtad.

- Tudom. Tudom. Éppen azért... Figyelj rám. - Egészen előrehajolt, majdnem az orvos arcáig, sötét szemét az orvos engedékeny szemébe fúrta, gyötrötten mosolygott. Olyan közel volt a férfihoz, hogy az látta a bíborpirosra festett ajak finom redőit, a kitágult pupillát, formás keble pedig szédítő lótuszillatot árasztott rá. De semmit sem árult el izgalmas észrevételeiből, arca, tekintete alázatos maradt s engedékeny.

- Csak te, csak te tudnád megtenni, Szinuhe - suttogta a királyné fojtott izgalommal -, hogy uram, az isteni Amenhotep férfiúi ereje éppen akkor lángoljon föl, amikor nálam van jó éjszakát kívánni.

Hátravetette magát székében, félig lehunyt szemhéja alól éles pillantást vetett az orvosra.

Szinuhe elgondolkozott.

- Kegyelmes asszonyom, mindent értek. Ne vedd sértésnek, ha azt mondom: csodálom az isteni Úr közönyét. De lehetetlen őt nem bírálnom, amikor veled szemtől szemben ülök. Józan ésszel nem érthetem meg az ő tartózkodását irányodban, kegyelmes asszonyom. De, ha gyanúm helyes, Kirgipa udvarában van egy minden hájjal megkent tudós orvos, aki olyan gyógyszereket ad be alattomban ő isteni kegyelmességének, hogy a Második Királyné meglátogatásakor képtelen ellenállni.

- Mondd, mondd! - sürgette Tiy izgatottan, s megint közelhajolt az orvoshoz.

Ő azonban nem zavartatta magát, hosszan, gondolkozva beszélt. Arca szigorú volt, de megértő.

- Talán tehetnék valamit. Elsősorban orvosi kötelességem folytán megvizsgálom ő isteni kegyelmességét. Gondos vizsgálat után javasolni fogom, hogy változtasson az étkezésén. Másféle ételeket, másféle bort rendelek neki, s az étkezés idejét is korábbra szabom meg. Néhány napon át magam készítem el a fogásokat a konyhán. Azután majd meglátjuk. Mikor szokott nálad megjelenni esténként?

- Pontosan akkor, amikor a homokóra lejár, s új kettős óra következik - felelte Tiy, s szívére nyomta mind a két öklét. - Hej, Szinuhe! - sóhajtotta, mintha kiáltást fojtana el. - Ha sikerülne... csak egyszer... a többit már igazán rám bízhatnád!

Szinuhe kissé meghajolt ültében. Elismerés volt a mozdulat az isteni Asszony képességei iránt.

- Olyan régen élvezte már velem a gyönyört... haj, olyan régen, nem is tudom, mikor. Végtelen idő telt el azóta, Szinuhe, csodálom, hogy kibírtam. Tudom, most egészen új, egészen más lennék számára... ő maga is meglepődnék, annyira új, annyira más!

- Tudom - bólintott az orvos. - És józan ésszel nem is magyarázhatom meg Őistensége hosszú tartózkodását tőled.

- Köszönöm, köszönöm, Szinuhe - rebegte Tiy, s talán először árulta el érzelmeit, mióta a Fehér Házba került. Annyira elárulta, hogy a hangja is megcsuklott, mint egy izgatott szűzé, s nem állhatta meg, hogy kezét könnyedén az orvos vállára ne tegye. Majd gondolt egyet, lecsatolta bal csuklójáról a zománcozott, cizellált aranykarkötőt, s az orvos kezébe nyomta.

Szinuhe egyetlen pillantást sem vetett az ékszerre, hanem mélyen meghajolt, s közönyösen eltette silány bőrerszényébe. Majd fölkelt a földről, mindkét karját kitárta, s gyorsan hátrált az ajtó felé. Ott még egy biztató-hízelgő pillantást vetett a királyné felé.

Így történt, hogy annyi év hiábavaló küzdelmei után Tiynek sikerült háttérbe szorítani Kirgipát, győzelmet aratnia fölötte s barbár udvara fölött. A gyámoltalan, de határozott járású király az említett beszélgetést követő napon igen nyugtalanul viselkedett, a szokottnál hosszabban üldögélt Tiy székében, sarujával egyre a padlót sikálgatta, föl-fölvillanó szeme vércseként lebegett a legszebb pózában fekvő királyné keblén. Gyakran köszörülte a torkát s hallgatott. Tiy szívdobogva figyelte az ismerős jeleket, de közönyösséget mutatott. Vigyázott azonban, hogy éjszakai pompája s az ágy kívánatossága hódítóbb legyen, mint bármikor. A király egyszerre fölkelt, s rövid búcsúszót mondva, gyorsan, határozott lépésekkel kiment a szobából. Tiy azonban nem lázadozott. Tudta, most már csak rövid ideig kell várnia. És igaza volt. Mert másnap este a király képtelen volt uralkodni magán, vad szerelmi düh vetett lobbot benne, úgy tört a királynéra, mint egy vadállat... Ő pedig bebizonyította, hogy valóban egészen új és más.

Ezzel aztán egy csapásra tönkretette Kirgipa hatalmát. A többi már a maga megszokott útján folyt le. Amenhotep újraélte ifjúsága nászéjszakáit, a királyné pedig vérforraló gyöngédséggel suttogta a fülébe: - „Fiút akarok! Érzem, fiút fogok szülni neked!" És vágya olyan erős volt, hogy néhány heti türelmetlen várakozás után teljes győzelemmel kijelenthette:

- Áldott állapotban vagyok. Fogantam tőled, s most már tudom, hogy fiam lesz.

Nem csodálatos-e, kérded, fiam és tanítványom, hogy majdnem ugyanakkor, amikor a kis hercegnő messzi úton járt, s boldog félelemmel várta gyermekét, a Fehér Házban ugyanilyen boldog várakozással tekintett magzata elé az Anya? Mi történt az Egekben, hogy az anya és leánya ugyanattól a láztól elragadtatva, de nem pontosan egy időben s egyféle módon, de fiú születését várták? És hogy a két fiú olyan végzetes szerepet játszott a történelemben - az Anyáé a Birodalom történetében, a Leányé az egész emberiségében?!

Különös csillagállásokra kell gondolnunk, fiam és tanítványom, ha eszünkben tartjuk, hogy a világ eseményei mindig a másvilág szándékait tükrözik. Mi már nem hiszünk az asztrológia babonává süllyedt mágiájában, mosolygunk a csillagvizsgálókon, akik az események bekövetkeztét csillagállásokból kívánják kitudni, mi már lenézzük a hasztalanul számítgatókat, mert tudjuk, hogy az Égi Jelképek értelme sokféle, akárcsak minden más jelképé... De lehetetlen meg nem állnunk e csodálatos események láttán, amelyek párhuzamosan folytak le itt is, ott is. Arra kell gondolnunk, hogy Szetamon ifjú szerelmese ugyanolyan eszköz volt a Végzet kezében, mint Szinuhe, s a két születendő gyermeknek egykor szembe kellett kerülnie egymással, akárhogy s akármint, de sorsdöntő módon. Ha pedig a királyné nem fiút, hanem leányt szül vala, vagy fordítva, akkor talán egy iszonytató, elemi erejű, végzetes és tragikus szerelemben kell vala összecsapniok, pusztító szerelemben, amely áldozatul kívánja a gyengébb felet, tehát okvetlenül az Anya gyermekét, mert hogy nála a leány erősebb volt hitben, tisztaságban s bátorságban, ahhoz szó sem férhet.

14. Nebmaare megretten

Kirgipa vállat vont, lebiggyesztette szépen festett ifjúi ajkát, s azt mondta:

- Majd eljön még az én időm, túlélem azt a vén ringyót, akiről csak a festéket kell lemosni, nem marad más belőle, mint egy faggyúval kitömött zsák! Én várhatok. Fiút úgysem szül, hanem valami csipás, félcsípejű leányt... Én pedig fiút szülök, sok fiút, csak érkezzék el a kedvező csillagállások ideje...

Miután Kirgipának ezt a pökhendi kijelentését azonnal besúgták Tiynek, a királyi Anya, ha mégolyan beteg volt is, sokkal jobban vigyázott, mint eddig. Megrémült: hátha csakugyan nem fiút szül, hanem egy hitvány leányt? Az ázsiai barbárok varázstudománya némely téren fölülmúlja az egyiptomiakét. Hátha ebben bízik a nyegle, fiatal dög? Aggodalmában sűrűn folyamodott Szinuhe vigasztalásához, valamint az istenek jóindulatához. A fiatal orvos gyakran jelent meg a kis szobában, türelmesen hallgatta a királyné szorongó kérdéseit, s felelt olyan tudós közönnyel, amiből leplezett sajnálat, meleg odaadás sugárzott a második ifjúkorát élő asszony felé. Tiy ételfogásokat rendeltetett magának, életmódot szabatott meg, elmondta álmait, beszámolt a különös jelekről, amelyek éjjel-nappal, minden órában mutatkoztak, gyógyszereket követelt, amik akkor is változtassák meg méhében a magzat nemét, ha már leánnyá alakult volna...

Szinuhe tudta, hogy a nő egyképpen bolond, ha boldog, ha boldogtalan. Sőt egyszerre tud boldog s boldogtalan lenni... És a Fehér Ház isteni királynéja semmiben sem különbözik a szegény parasztasszonytól. Megnyugtatóan mosolygott, készségesen rendelt mindenféle különös eledelt: madártojásokat, ecetben pácolt vadlibát, olajban főtt tengerihalat, meg afféle kagylót, amit a Vörös-tenger szikláin szednek, s azon mód elevenen kell bekapni, egy kis citromlevet csöppentve rá. Italul libanoni bort javasolt, de legalább ötéveset, ebből is csak egy-két pohárkával étkezés után, keveretlenül. Mindent megtett, amit a királyné kívánt. Még az alvás idejét, a fölkelés óráját, a fürdő hőmérsékletét, a séták hosszúságát, a déli forró órák pihenőidejét is gondosan papiruszra írta. Adott egy doboz sárgás port is, amit a királynénak vízbe kellett hintenie, s meginnia este lefekvés után. Ez a mágikus erejű por okvetlenül megváltoztatta volna a magzat nemét, ha netán leánynak indul vala. Úgy magyarázott a fiatal orvos, mint egy nagyapa az unokájának. S elégülten bólintott, mikor Tiy örömmel újságolta, hogy a csodálatos portól mélyen, álomtalanul alszik, megfiatalodva ébred, s érzi, hogy fia lesz. Ekkor megint nem tudta megállni, hogy kezét az orvos vállára ne tegye, bár undorodott nem kifogástalan vállkendőjétől. Szinuhe pedig földig hajolva tette erszényébe a karkötőt, gyűrűt, láncot, mint valami kavicsot. Tiy ilyenkor arra gondolt, hogy az orvos egy szíriai táncosnő ölébe dobja az ékszert, de nem bánta.

Ami az isteneket illeti: Eyével, a főpappal beszélte meg a tennivalókat. Eye pontosan tudta, melyik istennek, istennőnek mit, mikor és hogyan kell adni. Ugyancsak tisztában volt azzal is, mi jár ilyen fontos esetekben a papságnak, a templomoknak. Eye tanácsára rábírta a királyt, állítson új szfinxsort egy új templom elé, s a király azonnal ki is adta a parancsot a kőbányák felügyelőjének, a szobrászoknak, a kőfaragóknak, hogy rövid határidőre álljanak a szfinxek hosszú sorban a templomhoz vezető út két oldalán. A kertészek felügyelőjét is figyelmeztette, meg ne találjon feledkezni a pálmákról, amiket teljes nagyságukban kell odaszállítani, s gondosan elkészített gödrökben elültetni.

Tiy nem szólt Eyének, de titokban gazdag ajándékot küldött Szet-Szutech, a gonosz isten templomának is, mert megrontotta Kirgipát minden mágiájával együtt. A rontás folytatását kérte tőle.

A király bámulatos erőre kapott a felesége iránt kivirult új szerelemtől, a várva várt fiú jelentkezésétől. Nem ugyan testileg, hanem lelkileg. Kínzó fejfájásai ugyanis egyre gyötörték, reggelenként nehezére esett a talpra állás, a déli órákban hosszan hevert ágyán, ablakrácsokkal, függönyökkel besötétített szobájában, alvás közben nehezen lélegzett. Testi állapotának gyengülése egyre jobban megmutatkozott arca megnyúlt vonásain, de a lelke új, nagy tervekért lobogott, mintha mindent, ami egész életében foglalkoztatta, egyszerre akart volna végbevinni. Talán érezte, hogy Egyiptom nagy föllendülése után hirtelen összeroppanás fog következni? Ezt az összeroppanást akarta megakadályozni? Ez ellen küzdött a csontjaiban is? Vagy ne tudott, nem látott semmit, csupán egy volt a Birodalommal, népével, korával, s vele, benne, általa élt?

Minthogy a fiúutód megszületése most már remélhető volt, a születendő gyermekre szilárd világot akart hagyni, nagy alkotásokat, amik kiállják az idők próbáját. Jól tudta azonban, hogy a Birodalom szilárdsága, nagysága nem annyira épületeinek monumentalitásában, mint inkább szellemi egységében rejlik. Nem egy silány kor épített nagyméretű templomokat, palotákat, csatornákat, de elég egy pillantást vetnünk az építmények stílusára, s rögtön látjuk, merő zagyva utánzatai régibb nagy korok formáinak. Amenhotep is szigorúan őrködött, hogy építményei, szobrai a régi klasszikus formában készüljenek, a régi nagy korok szellemét sugározzák, de volt annyira művelt ember, hogy megértse, mindez csak külsőség, hiányzik belőle a meggyőző tartalom.

Tartalomra törekedett tehát. Csakhogy lehet-e vallási tartalma egy kornak, amelyből hiányzik az izzó misztikus élmény? Lehet-e ezt az élményt mégoly okos „elgondolásokkal” pótolni?

Amenhotep uralkodásának végső éveit bizonytalan kapkodás jellemezte. Kevesebbet törődött a megkezdett építkezések folytatásával, ehelyett a vallási kérdések tisztázására vetette magát. Elődeitől egy nagy álmot örökölt: a Világbirodalom álmát. E Világbirodalom alapjait nagy hadvezéri képességekkel megáldott királyok - Amósze, Hacsepszut, Harmadik Tutmósze - sikerrel vetették meg, azonban annyiféle fajtából, népből, államalakulatból, életformából, vallási hagyományból, istenfogalomból tevődött össze, hogy inkább óriási mozaikhoz hasonlított, mint államhoz. E mozaik alkotórészeit nem foglalta össze semmiféle közös elv, eszme. Gerince a keskeny Egyiptom volt, de a gerinc szinte a test külső részén húzódott végig. A nagy tömb Ázsiára esett, föl egészen a Fratig, azaz Eufrátig. Ott éltek, kavarogtak, dolgoztak és gyűlölködtek az egymástól elütő legkülönbözőbb népek. Mindegyiküknek ősi időkbe nyúló hagyományai voltak. Ezeket mindegyik konok büszkeséggel őrizte. Mindegyik önállóságra, sőt, világuralomra vágyott. Elég volt hát egy erősebb lökés, hogy az építmény halomra dőljön, részei egymásnak rontsanak, s kialakítván valamelyes koalíciót, egy akarattal forduljanak Egyiptom ellen. S akkor megismétlődhet a hikszosz-uralom nyomorúságos kora.

A gerincet csupán egy keskeny földszoros kötötte össze a Birodalom testével. Ez jó is volt, meg nem is. Jó, mert elegendő volt ezt a keskeny részt védeni, s Egyiptom biztonságban élhetett. Rossz, mert elegendő volt elveszteni, s Egyiptom Ázsia igája alá kerülhetett.

De ha a Birodalom valamennyi népét olyan isten szellemi hatalma alá vetjük, amely istent mindegyikük elfogad, akkor valóban egy Akol lesz ennek az Istennek az akla s egy Pásztor az ő pásztora.

Csakhogy sem a sémi népek - kanaániták, foinikok, arabok, arámok, szíriaiak s rengeteg kisebb testvéreik -, sem a Kisázsiában egyre erősebben mozgolódó árják nem voltak hajlandók elfogadni Ámunt. Nem értették. Volt ugyan néhány egyiptomi isten meg istennő, akinek mását megtalálták saját isteneik körében, ezeket értették, de csak hasonmásnak, silány utánzatnak tartották s a sajátjukat az igazinak. Miért fogadják el tehát a hamisat a valódi helyett? Hogy pedig melyik a valódi, annak eldöntését mindig szívesen bízták magukra az istenekre, mégpedig nem csupán csudatételek alakjában, hanem fegyverrel, amikor is ők maguk szálltak csatába, s küzdöttek isteneik uralmáért. Vereségüket sohasem tekintették véglegesnek.

Mindez tökéletesen világos. Ők talán nem tudták ilyen világosan, mint mi, akik egyaránt távol vagyunk egyiktől is, másiktól is, de annál inkább tapasztalták. Látták. Hiszen az istenek sokféle ellentmondása valóságos zavarokban, nyomorúságokban, ezerféle bajban, keserűségben mutatkozott. Csak egyet mondjunk. Ámun szellemi, elvont isten volt ugyan, de olykor kiütköztek belőle valamely ősi törzsfő vérszomjas vonásai, s ilyenkor borzalmas volt. Gondolj csak Második Amenhotepre, a kíméletlen katonára. Irtózatos testi erejű férfi volt, íját hadseregének egyetlen katonája sem tudta megfeszíteni. A nyugtalan ázsiai népeket olyan kíméletlenül verte le, hogy emlékét évszázadok múltán is borzadva emlegették. Hét lázadó szíriai királyt fogságba hurcolt, közülük hatot sajátkezűleg akasztott fejjel lefelé a thébai Fehér Ház csarnokának oszlopaira, majd mikor csaknem meghaltak, leszedte őket, s föláldozta Ámun oltárán. Éppen Ámunén! Az áldozást maga hajtotta végre. A hetediket Kus legnagyobb városába küldte, s elrettentő például fölakasztatta. Hogyan lehetett volna elvárni tehát, hogy Ámunt a népek szeretettel fogadják, ha sohasem tudhatták, mikor vicsorítja rájuk vérengző fogait? Tisztelték, de utálták.

Ámun papsága nagy hatalomra tett szert. Birtokai egyre növekedtek, kincstárait egyre szaporították az ajándékok, alapítványok, növelték a sikeres kereskedelmi vállalkozások, az áldozatok s a halottakért bemutatott istentiszteletek. Hovatovább ez a hatalom elviselhetetlen súllyal nehezedett magára az államra. A királyok tehát már Harmadik Amenhotep előtt kénytelenek voltak korlátozó intézkedéseket tenni. Elsősorban elvették Ámun főpapjától a hadvezéri tisztséget, méltóságát az egyházi tevékenységekre korlátozták. Az állam legelemibb érdeke kívánta ezt, hiszen a főpap-parancsnok csak akkor volt hajlandó háborúba menni, ha egyháza hasznot húzott belőle. Így vált el az egyházi hatalom a világitól.

De ez alig volt elegendő. Mert az egyházi hatalom még így is megakadályozhatott bármit, ami nem esett ínyére. A királyt a markában tarthatta. Például nem adott pénzt olyan célokra, amiket nem helyeselt. Propagandát folytatott a nép körében a neki nem tetsző királyi parancsok végrehajtása ellen. Papsága bejáratos volt minden házba, minden viskóba, azt mondhatott, amit akart. Ha úgy tetszett, az egyház bezárta, vagy megnyitotta raktárait, ínséget éppen úgy támaszthatott, mint bőséget. A parasztok nagy része az ő földjein dolgozott, a mesteremberek tömege az ő műhelyeiben. Emelte vagy csökkentette a munkabért, a különadót, a beszolgáltatást. Járatta, vagy megállította a hajók ezreit.

Az Ámun-egyház megnőtt szarvát csak egy másik isten uralma segítségével lehetett letörni. De volt-e ilyen isten?

Volt. Ott székelt Onban, azaz Anuban. Első templomát bizonyosan még az ősi időben építették, mikor Alsó-Egyiptom külön állam volt. Papjai olyan tudományt őriztek, amit a Bűnök Földjén, a tengerbe merült földrészen tanultak, s hoztak ide a katasztrófa előtt. Ők készítették az első piramisok terveit. Ők írták s tanították a titkos történelmet. Ők őrizték a legrégibb s legfontosabb találmányok titkát, s az írás, a zene, a titkos nyelv s a szent tánc törvényeit. Elődeik még Thot, az isteni Tanító vezetésével érkeztek ide, s telepedtek le a sok

nyomorúságos faluállam közé. Akkor még a nép kőeszközöket használt, negyvenféle nyelven beszélt, csónakjai falutól faluig közlekedtek. Erről a koldusszintről emelték az országot Atum isten fényébe. Atum papjai voltak.

De világi hatalomra nem törekedtek. Megelégedtek tudományukkal, erkölcsi tisztaságukkal, a kovász szerepét vállalták, s szigorú beavatási módokkal rostálták ki soraik közül az oda nem valókat. Atum papjává lenni majdnem lehetetlen volt. Gyermekkortól nevelődni kellett rá, s a nevelést a papok végezték iskoláikban. Csak azt vették a szárnyuk alá, akit a csillagok kijelöltek. Gondosan megvizsgálták ugyanis a jelentkező gyermek horoszkópját, s ha úgy látták, hogy az Isten kiválasztotta, fogadták el ők is. Elsősorban erős jellem s nagy értelem kívántatott meg a növendéktől. Bátorság, hit, nyugodt vérmérséklet, hallgatagság, hűség, tökéletes önzetlenség. Olyan értelem, ami bele tud hatolni az elvont gondolkozás legmagasabb köreibe. Csak ha mind a hét tudományt tökéletesen magáévá tette az ifjú, azaz otthonos volt az írásban, a történelemben, a matematikában, a csillagászatban, az aritmetikában, a zenében és a haditudományban, juthatott el a végső beavatás küszöbére. Onnét pedig a halálba s vissza, az életbe vezetett a gyötrelmes út. Aki ezt az utat is megjárta, tökéletes, *felnőtt* ember volt, azaz ismerte a látható s a láthatatlan világok minden titkát, részesült a halál borzalmában s a föltámadás örömében, számára semmi sem volt sem kicsi, sem nagy, sem régi, sem új, sem félelmes, sem kedves, szabadon használhatta a tudomány minden fegyverét, a lelki erőket csakúgy, mint az anyagiakat, mert a folytonos éberség állapotában élt, és semmit sem fordított a maga hasznára. Joggal viselhette tehát aranyláncon a kis füles keresztet, az Élet Kulcsát.

Más népeknél, másutt is voltak titkos tanítások, többé-kevésbé szigorú beavatási fokozatok, de olyan eredeti tökéletességben és könyörtelenségben sehol, mint Onban. Aki ott elnyerte a Hetedik Beavatás jelvényét, már csaknem istennek számított. Szabadon mehetett akár a király elé is, bejelentés nélkül fogadták, legkeményebb bírálatát is tisztelettel hallgatták, soha kezet reá senki nem emelt.

Ők közönyösen nézték az Ámun-papság mohó törtetését, anyagiasságát, egyre növekedő világi hatalmát. Távol tartották magukat tőle, szótlan, zárt köreik, mint egy isteni testvériség, végezték csöndes munkájukat, az eredményt Istenre bízták. A hikszosz-uralom idején tanácsokat adtak a thébaiaknak, s ami jót Thébában műveltek, elsősorban Anu papjainak köszönhették. Persze nem köszönték, kikapaszkodva a mélységből s helyreállítva Egyiptom egységét, az állam nagyságát és saját uralmukat, mit sem törődtek tovább Anu papjaival.

Atumot azonosították Rével, a hajnali istennel s Ré-Horachtéval, az alkonyati istennel. Némely tudósok szerint Atum is, Ré is, Ré-Horachte is egyképpen a Nap. A kétféle Ré a Nap hajnali meg esti alakja. Azonban tévednek, fiam és tanítványom. Atum valóban a Nap, de nem az égitest, hanem annak isteni ősképe. Az alaktalan fény. A Megnevezhetetlen, az Ismeretlen, a Kimondhatatlan Nap ő. Ugyanaz, akit az egyiptomiak népiesen Uszirének, a Fekete Istennek neveztek, nem azért, mintha valóban „fekete” volna - hiszen ki tudna elképzelni fekete Napot! -, hanem mert az emberi értelem számára fölfoghatatlan, áthatolhatatlan, megismerhetetlen. Az égi Nap látható és érezhető. De ki láthatná az égi Nap ősét? Ki pillanthatna fényébe? Ki érezhetné sugarainak hevét? Az a Nap, fiam és tanítványom, akit Onban Atumnak, másutt Uszirének neveztek, valóban sötét, láthatatlan. Olyan a Föld gyermekei számára, mint az éjszakai lepkék számára a lámpafény: sötét barlang, amibe ostobán belemenekülnek a környező világ látható, fenyegető jelenségei elől, de megégnek benne egy pillanat alatt.

Már Negyedik Tutmósze, majd Második Amenhotep foglalkozott a roppant jelentőségű gondolattal, hogy az Anuban székelő Istent, a Végső Istent, Atumot jelenti ki egyetlen és legfőbb Istennek. Nemcsak politikai kényszerűségek sugallták ezt a gondolatot, hanem a meghódított Kelet népei is. Mert a királyaikkal, tudósaikkal folytatott viták során kitűnt, hogy

az ő Adónjuk, az Úr, maga sem más, mint Atum. Ha tehát Atumot egyetlen és legfőbb istennek deklarálják, nemcsak Ámun papságától szabadulnak meg, hanem egy csapásra az Atum-vallásban egyesíthetik a Birodalom minden népét.

Az öregedő Harmadik Amenhotep, életének tetteit vizsgálván, s megértvén a jót is, a rosszat is, elfordult haszontalan terveitől, s lelke föllobogó erejét ennek a nagy, ennek az alapvető tervnek a megvalósítása felé irányozta. Feledett minden mást: városépítést, nyilvános ceremóniákat, katonai ügyeket. Nem törődött Kirgipával, lemondott a testi gyönyörökről. Tiy iránt hálás hódolattal viseltetett ugyan, de a forró nászéjszakák elmúltak. Ezen még nem lehet csodálkozni, hiszen a királyi Anya állapota kíméletet kívánt, de Amenhotep a Fehér Ház más szépei között sem válogatott. Talán gyötrő fejfájásai vagy hanyatló férfiassága voltak ennek az okai? Ezek is, persze, hiszen napról napra érezte, milyen fáradt, itt is fáj, ott is szaggat az alattomosan jelentkező Halál, ideje sürgetni a végső nyugvóhelyének építését a Halottak Városában. De mégsem ez fordította figyelmét a vallás kérdéseire. Hanem a nagy gondolat, amit elődeitől örökölt, s amit ők nem tudtak megvalósítani: Atum istenségének általános érvényű kinyilatkoztatása, törvénybe iktatása, Ámun egyházának háttérbe szorítása... Olyan egységes, szilárd Világállam hagyása a születendő gyermekre, ami összefogja a népeket mindörökké.

Szeme kigyúlt, sápadt arca kipirult, szíve a sovány bordák alatt láthatóan vert, mikor a tanácsban körülpillantott a hódolattal figyelő előkelőkön, egyiptomi méltóságokon s ázsiai hercegeken, papokon, tudósokon. És halkan mondta:

- Ha egy Istent ismernek és tisztelnek a Nílus kataraktáitól a távoli Eufrátig, milyen hatalom törhetné össze a Birodalmat?

Ez a gondolat oly mélyen vésődött nemcsak a király, hanem a királyi Anya s a Fehér Ház minden előkelőségének agyába, hogy többé nem lehetett kiirtani. És bár az öregedő Amenhotep nem rendelkezett már annyi erővel, hogy a vallási megújhodás ügyét végrehajthatta volna, szüntelenül töprengett, tanácskozott, kisebb-nagyobb intézkedéseket tett, az igazi, döntő cselekvést másnapra halogatva. Érezte, hogy az óriási feladattal képtelen megbirkózni. Forradalmi elszántság, nagy tetterő, könyörtelenség kellett volna hozzá, s ez már nem volt meg benne. Pedig az állam kincstára teli volt. A nép nemcsak a szájával, hanem a szívével is „ragyogó királynak” nevezte őt. A tartományok kiskirályait, az előkelő családokat a kezében tartotta. Az ázsiai fejedelmek Thébában élő rokonai, követei buzdították. Tanácsadói biztatták. S mégsem tett elhatározó lépést. Tartott Ámun hatalmas papságától, de félt az istenektől is. Hiába, ő már nem tudott gyökeresen szakítani velük.

A királyné pedig látva Amenhotep, bizalmas nevén Nebmaare bizonytalankodását, egyre romló testi állapotát, valamint a királyi férj szinte csodálatos hódolatát iránta, aki a fiúutódot méhében hordozza, s ezért egyre-másra rendeli tiszteletére a templomokat s óriási szobrokat, olyan gyorsan s erélyesen, ahogy csak asszonytól telik ki, magához ragadta a Birodalom kormányzását.

Hogyan történt az ilyesmi? Eleinte az asszony csak tanácsokat ad. Úgy tesz, mintha nem bánná, ha ura egyszer-másszor nem követi őket. Majd csakhamar duzzog, apró-cseprő eszközökkel bosszút áll. Levert, szomorú, kedvetlen, a feje is fáj, nem eszik, álmatlanságról panaszkodik. A derék, gyámoltalan Nebmaare megretten, orvosaihoz fordul, vádolja önmagát. Aggódik, szörnyen aggódik a fiúért. Kedvét keresi az asszonynak. A mindenre éberen figyelő udvari népség persze nyomban észreveszi, hogy a király kedvében ők is úgy járhatnak leginkább, ha az isteni Anya kívánságait lesik, óhajtásait teljesítik. Hiszen az ő érdekük. Gondolnak a jövőre: a király Őistensége nem él már sokáig. Utóda még gyermek lesz. Ki

uralkodik utána? A királyné. Az isteni Anya. Okos ember tehát feléje fordítja arcát, mint a növények az éltető Nap felé, maguknak is, a Birodalomnak is használnak ezzel. És ha a „Sólyom az Égbe száll” - azaz a király Uszirévé válik, vagyis meghal -, itt lesznek ők, hűséges szolgái a királyi Anyának, körülveszik trónusát, hogy a „fészkében ülő Sólyom” erős, rendben levő birodalmat vehessen pásztorbotja alá.

Az arcok tehát jobban-jobban a királyné felé fordultak. A többi már az ő dolga volt. „Ne háborgassátok ősisteni kegyelmességét ilyen haszontalansággal - mondta. - Elég, ha nagy dolgokkal terhelitek.” A férje nyugalmáért aggódó asszony néhány rövid hónap leforgása alatt könnyedén kezébe kaparintja a hatalmat s kormányoz. A méltóságok, akik eddig csak tájékozódásért fordultak az Anyához, mielőtt tanácsaikat elmondták a királynak, most már nyíltan nála és vele tanácskoznak, a lenyugvó Napnak csupán kegyeletesen megadván a hódolat formáit.

A királyné pedig elsősorban Eyével tárgyal meg mindent, mert terve a jövőre már kész. Bizonyára kész volt régen. E terv egyszerű és világos: ha „a Sólyom az Égbe száll”, ő itt marad özvegyen a Fiúval. Mihelyt letelik a gyász, feleségül megy Eyéhez. Férjét megnyeri Aton vallásának, s ezzel kihúzza az Ámun-papság méregfogát. Erélyes intézkedéssel kiiktatja a hatalomból, elveszi birtokait, kincseit, az alsóbb papokat bevonja Atum-Aton egyházába, egyesíti Aton papságával, s ezáltal új egyházat, világegyházat alapít. Bátran kiterjeszthetí az egész Birodalomra, csak az istenek templomait kell némileg átalakítani, eltávolítva bálványaikat. Minden istenét! Baál Aleyanét és Baál Zebulét, Baál Mótét és Baál Hadadét. Astarótét s Istárét, Anatét és Antáét, az Élekét és az Asérákét... Törvénybe iktatni, hogy mindezek az istenek és istennők hamisak. Egy az igazi, a változatlan, az egyetemes: Aton. Mindez igen egyszerű! Ő majd végbeviszi, nem tétovázik annyit, mint isteni Ura. Miért is ragaszkodnék annyiféle istenhez? Miért keresse kedvüket, még a gonosz Szet kedvét is, ha ott az Egyetlen, a Legfőbb, a Leghatalmasabb? Mennyit szaladozott, hol ehhez, hol ahhoz, mennyi és hányféle áldozatot hozott, ajándékot adott, s mégsem volt benne bizonyos soha, hogy helyesen cselekszik-e? Nem szólván a költségekről. Hát nem sokkal helyesebb, hogy egy Istennek, *az* Istennek jár kedvében az ember, s mindig bizton várhatja áldásait?

Hogy az Ámun-papság inkább ragaszkodik vagyonához, mint istenéhez, hogy Szet, Ptáh, Szeb meg a többi papsága inkább hisz istene vagyonában, mint hathatós erejében, arról Tiy már lelkiismeretesen meggyőződött. Besúgói pontosan beszámoltak a papok magánéletéről, bizalmas nyilatkozatairól, a szentélyekben való viselkedéséről, az istenek iránt tanúsított közönyéről, sőt pimaszságáról, de azt is tudja, hogy Aton papjai valójában sohasem alakítottak egyházat, nem törekedtek hatalomra, megvetették a vagyont, őrizték, ápolták a tudományt, a hikszosz-uralmat rendületlenül élték át, s ami tisztulás bekövetkezett azokban az időkben, nekik köszönhető. Mi ennek a csodálatos, rendületlen erőnek a magyarázata?

Ha pedig itt lesz az isteni Fiú, a Sólyom a Fészekben, isteni Atyja pedig Amenti dicsőségét élvezi mindörökké, Aton ismeretében és tiszteletében fogja fölnevelni, nagy királlyá teszi, méltó feleséget választ számára... Fiai lesznek, a dinasztia nemzedékről nemzedékre új erőt merít Aton hitéből, valamennyi nép lázongás nélkül, békén él az egész világon... ó, és mindezt ő teremti meg, a nagy álom megvalósítója ő lesz! Nevét hódolattal fogják emlegetni a világ végeztéig!

Érthető, ha Kirgipa, a mitanni királylány nevét többé sehol sem találjuk meg a kor emlékei között. Hová s hogyan tűnt el a névtelenségben? Sohasem tudjuk meg. Talán visszatért Mitanniba.

15. A vének tépni kezdik szakállukat

Így alakulván a dolgok, nem csodálhatjuk, ha a kis Szetamon hercegnő háborítatlanul élhetett Men-nofer ősi Palotájában. Sokkal nagyobb dolgokban fáradoztak Théba isteni személyei, semhogy törődtek volna egy leány szeszélyeivel, szórakozásaival, utazgatásaival. Tudomásul vették, hogy egyelőre nincs köztük. Bizonyosan jól érzi magát, csónakázik, sétál, zenét hallgat, táncol, és táncosnőkben gyönyörködik, labdázik, imádkozik... amíg meg nem unja, s egy nap megjelenik ismét a Fehér Házban. Az ő részéről nem fenyeget semmi baj. Ha a legsürgősebb tennivalókon túl lesznek, férjet választanak neki, boldogan él majd késő vénségéig nagy családja körében.

Szetamont nem háborgatta semmi. Napjai édes merengésben, éjszakái boldog álomban teltek. Valóban sokat sétált a hatalmas kertben, csónakázott is a királyi tavon, esténként egy teraszon üldögélt, zenét hallgatott, fecsegett, bámulta a piramisok merev, iszonyú háromszögeit, amint belevésődnek a vérvörös alkonyati égbe, sima, fehér oldalukon szikrázik a fény, tüzelnek a hatalmas titkos jelek. Vajon mi ezeknek a lángoló felírásoknak az értelme? Ismeri-e valaki? El tudja-e olvasni? Mikor írták oda és kik? Nem a csodálatos világ, a teremtés titkai rejlenek-e a varázsbetűkben a tükörfényes síkon?

Szetamon az alkonyati órákban dalokat költött, finom, halk kis dalokat az égi szerelemről, hogy az istenek szerelmének egy vakító sugara őt is betölthette.

Csakhogy isteni teste napról napra nehézkesebb lett, már nem titkolhatta tovább állapotát. Észrevette szolgálói egy-egy pillantásán is, hogy tudják, miért utazott el Thébából. De csak vállat vont, nem szólt. Csaknem kihívó bátorsággal állt fürdőszobájának zöld csempével burkolt medencéjében, nyugodtan pillantott a fürdetőasszony szemébe, fordult előtte jobbra-balra, locsolta magára az illatos vizet. Arra gondolt, hogy titkos férje, akinek a nevét nem volt szabad kimondani, valahol Kusban harcol, ahogy bátor katonához illik. Neki pedig méltónak kell lennie a sorsára, akármilyen nehéz, hogy egyszer mosolyogva mondhassa a kedves férfinak, ha győztesen hazatér: „Egyedül hagytál a nehéz órákban, de mindig éreztem, hogy velem, nálam vagy, és gondolataid őriznek. Nézd a fiút, akit neked szültem titokban, a te vonásaid és az enyémek együtt mutatkoznak rajta. Szép, mint Hor, szép, mint isteni Atyja és Anyja, Ptáh és Nut!”

A szolgák meg szolgálók pedig úgy tettek, mintha nem vettek volna észre semmit. Maguk között suttogva tárgyalták állapotát, de előtte süketek voltak és vakok, ahogy a Fehér Ház isteni családjában kell. Reszkettek a félelemtől. Hiszen a királyi Anya mindnyájukat kínos halállal sújtja, ha a titok kiderül. Miért nem vigyáztak rá? Hogy lehettek ilyen bűnösen hanyagok? És jaj, a büntetést meg is érdemlik. Mert egy sem akadt köztük, aki még idejekorán besúgta volna a hercegnő vonzalmát valaki iránt... s hogy ki volt az a valaki! Melyik vakmerő férfi merte elcsábítani az isteni Szüzet, az ártatlan-tudatlan Gyermeket... Melyik élt vissza ostobaságával, lobbanékonyságával, kíváncsiságával... Melyik adott neki varázsitalt, s lepte meg aztán kábulatában... és hol, hol, hogyan? Hogy történhetett ilyesmi a mindenre vigyázó szemek előtt? Micsoda hatalom vezette orránál fogva ezt az ostoba libát, hogy ravaszul ki tudta vele játszatni az isteni Anya okosságát is?

Remegtek, suttogtak, tanakodtak, rémülten hallgatták egymás jóslatait, törték a fejüket, hogyan menekülhetnének végzetük elől. Szökést tervezett az egyik, öngyilkosságot a másik, tökéletes tudatlannak mutatta magát a harmadik, gondolván, ha úgy teszünk, mintha semmit sem tudnánk, elkerüljük a következményeket...

Csak a hercegnő nem törődött udvarának e rémült kapkodásával. Nyugodtan járt-kelt, evett-ivott, henyélt, sétált, ladikázott, zenélt és aludt... Úgy haladt át köztük a termeken, lépcsőkön, teraszokon, a cifra oszlopcsarnokok tükörfényes mozaikján, a nagy fák árnyékában, a nyíló lótuszokkal borított zöld vizű tavon, mint egy büszke égi jelenés, mint egy földre szállt csillag, mint egy kis istennő. Terhét könnyedén hordta, finoman festett arca sugárzott, ékszerei villogtak, zöld szeme olykor olyan révülten ragyogott, hogy majdnem félelmes volt.

Telt-múlt az idő, a távol harcoló katona egy sort sem küldött, nem is jött, hogy karjába zárja magános szerelmesét. Szetamon nem kutatott utána. Várt, várt. Olykor elszomorodott, nem hallotta a hozzá intézett szavakat, nagy szeme elborult, a piramisok idegen tömbjeit nem is látta... Tekintete átfúrta a messzeséget, minden erejét összeszedve követni akarta a Férfit ismeretlen útján. Utánaküldte vágyait, gondolatait. *Akarta,* hogy lássa őt, mintha mellette volna. *Akarta,* hogy érezze égő csókját. *Akarta,* hogy csontja velejéig érezze ölelése mámorát. *Akarta, akarta,* hogy minden porcikáját eltöltse folytonos jelenléte, a teste forrósága, a vére lüktetése, a szeme fénye, a hangja selyme, *akarta,* hogy beburkolózzék illatába, azt lélegezze be éjjel-nappal. Szetamon reggel és délben, este és éjszaka bizonyos órákban átadta magát a szándékos révületnek. Ilyenkor teljesen átalakult, majdnem testetlenné vált, arca átszellemült. És nem tudott semmit arról, ami körülötte történik. Az ijedt udvari nép úgy vélekedett, hogy az isteni Leány valamely égi Hatalomnak adja át magát ilyenkor. Óvatosan elsettenkedtek mellőle, meztelen lábuk alig érintette a padlót, ujjukat ajkukra tették s integettek. Az ajtónállók moccanás nélkül álltak, mint a szobrok, nehogy megzavarják az isten jelenlétét.

Óhatatlan volt azonban, hogy állapotának és viselkedésének híre ki ne szivárogjon a Palotából. Hiába a régi vastag falak, az óriási kertek, a királyi titkokat őrző félelem, a megközelíthetetlen távolság és magasság, a hír láthatatlan csermelyeken fut szerteszét. Igazán nem telt bele sok idő, s már a város, a környék minden asszonya tudta, mi történik a Palotában. Egyik értesülés a másikhoz tapadt, összeszerveződött, kerek történetté alakult. És bár az egyiptomiak óvakodtak attól, hogy nyíltan adják szájról szájra, bizalmas körben élénken tárgyalták az izgalmas botrányt. Botránynak, persze, nem minősítették, de az volt.

Azt se feledjük, hogy Alsó-Egyiptomnak ez a része teli volt héberekkel. Nemcsak jövő-menő kereskedők, iparosok, kocsmárosok, tisztviselők fordultak meg itt, hanem héber családok is éltek: földművesek, pásztorok. Végig a Nílus ágai mentén apró héber falvacskák, telepecskék tarkították az egyiptomi lakosság területét. Héber halászok húzták a hálót, madarászok járták föl tőreiket, vetették iszapból új meg új házakhoz a vályogot, fontak gyékényt, kötöttek kosarat, henyéltek az árnyékban, élték szegényes, de szívós életüket. Héber asszonyok mostak a folyóban. Héber lányok fürödtek rejtett zugokban, hogy megtisztuljanak. Héber gyermekek verték föl a környéket. A héber nők termékenysége új meg új rajokat bocsátott ki Gósen szűk fészkéből, s a rajok egyre tovább és távolabb vonultak a tiszta egyiptomi területek felé. De a hikszosz-uralom idejéből is szép számmal maradtak itt mindenféle kánaánita rokonnépek meg foinikok, főképp az olyan nagy város környékén, mint Memfisz.

Világuk merőben különbözött Egyiptométól. Őket nem kötötte kultikus tisztelet a királyi Családhoz. Hidegen szemlélték az egyiptomi életet, szorgosan szaglásztak hírek után, számon tartották, ami botrányos volt a szemükben. Bűnös, mocskos, elvetemült, aljas, istentelen, hitvány, gyalázatos. Bár viselték az egyiptomi ruhát, szerették az egyiptomi ékszert, csodálták az óriási építményeket, a gyönyörű kerteket, a város rendjét, az éjszakai világítást, a hajókat és a katonaságot, féltek némely egyiptomi istentől, varázslattól, magát az egyiptomit idegennek tekintették, erkölcseit, életmódját istentelennek.

No és most neszét vették, hogy Men-nofer királyi Palotájában egy hercegnő tartózkodik, a királyi Anya vér szerinti leánya, a legkisebb és a legszebb. Hogyan került ide egyedül? Hogyan ám! Titokban kellett menekülnie, mert paráználkodott, s ezúttal nem sikerült eltüntetnie paráznaságának következményeit, noha ebben az egyiptomi előkelő szajhák szakavatottak. Akár tetszik, akár nem, világra kell hoznia titkos bűne gyümölcsét. De ahogy a világra hozza, meg is fogja ölni. Ha csak kosárba nem teszi, és éjjel kötélen le nem bocsátja a Nílus nádasába. Hej, hogy ilyen förtelmes világban kell élnünk! Hej, hogy Él Adón vagy Baál Hadad, vagy Já el nem törli az egész nemzetséget a föld színéről! De meglátjátok, nagy csapás fogja érni őket... Nézheti-e az Ég ezt az undok kurválkodást? Nem is a saját fajtájával becstelenkedett, hanem valami fekete núbiaival. (Honnét sejthették, hogy a hercegnő szerelmese Kusban harcol a négerekkel?) Mindenre képesek. Sőt tudjuk, éppen az kell nekik. A néger. Az izgatja őket. Hej, hogy még az előkelőik, még az isteninek hazudott királyi sarjadékaik is ilyen elvetemültek! Még ha valami nyomorult felláh, koldus, halász nőszemély művel ilyent, hagyján. Vagy egy táncosnő, kocsmai kiszolgáló. De hogy a király leánya? Ez már sok, ez már égre kiáltó!

Nem is emlegették másként Szetamont, csak mint „bőrpoklost”. Nem akartak bajba kerülni valami besúgó miatt, hát így beszéltek róla: „A Bőrpoklos elbújt az emberek elől... A Bőrpoklos nem mer mutatkozni saját családjában. A Bőrpoklos hiába fürdik, hiába sürög-forog körülötte tizenkét orvos, tizenkét válogatott vajákos asszony, nem gyógyul meg soha... A Bőrpoklos a végét járja...” S hamarosan csakugyan mintha bőrpoklos lett volna a királyi lány, látták sebhelyekkel, fehér varral borított átkozott testét, a drága kenetek alól kiütköző förtelmes bőrszakadásokat, orra-füle lerothadását, érezték az illatszereken átütő bűzt... Lám, hiábavalók a finom szövetek, a gyönyörű ékszerek, a remek parókák, a kenőcsök és az illatszerek, mert a gyógyíthatatlan betegség, amivel a bosszúálló isten, Szet megverte, titkolhatatlan. Úgy kell neki! Szakadjon cafatokra átkozott teste.

Mondanom sem kell, hogy a boldog várakozással, türelmetlen izgalommal, révült szerelemmel eltelt ártatlan szív mit sem tudott bőrpoklosságról, botrányról, félelemről. Figyelte magzatának egyre sűrűbb életjeleit, büszke volt anyaságára, s titkos vágyakat és gondolatokat küldött távoli szerelmese felé abban a biztos tudatban, hogy üzeneteit a Legkedvesebb meg is kapja.

Arról sem tudott, hogy eközben a thébai Fehér Ház erélyes intézkedéseket tett az Ámun-vallás visszaszorítására s az Aton-vallás diadalmas útjának előkészítésére. A király kihirdette ugyanis, hogy Aton Ámunnal egyenlő nagyságú isten, mindig az volt, csupán hűtlenül megfeledkeztek róla. A tudósok gyorsan megállapították, hogy több ezer esztendővel ezelőtt, az Ötödik Dinasztia idején már Atumnak nevezték az alkonyati Napot, s hogy a látóhatár közelében levő Nap, Ré-Horachte valóban nem más, mint a régi Atum, akit szerte Egyiptomon kívül is mint Adónt, Attiszt imádtak, és imádnak máig. Ugyancsak emlékeztette a király a Birodalmat arra, hogy Anu főpapját emberemlékezet óta „Atum Fiának” nevezik, maga Negyedik Tutmósze is így nevezte magát, hozzátévén, hogy *„Horachte védelmezője”, aki megtisztította Anut, s Rének ajándékokat adott.* Sőt azt is elismerte a király, hogy az isteni Családban Aton sohasem volt idegen és ismeretlen, mert a királyi Anya megdicsőült szülei, Yuaa és Tuau Aton tiszteletét hozták őseik hazájából, Szíriából a Fehér Házba. A király tehát elrendeli, hogy az egész Birodalom népe ugyanolyan tisztelettel adózzék Atonnak, milyennel Ámunnak adózik, mert Aton mindig volt, mindig van, és mindig lesz, csupán az emberek bűnös feledékenysége szorította háttérbe méltatlanul. Az volt az érdekes, hogy a király ezt a törvényt nem a Palota erkélyéről hirdette ki, hanem az Ámun-templom előtt, óriási néptömeg jelenlétében, ünnepi díszbe öltözve, jobb kezében a korbáccsal, baljában a pásztorbottal, mellette pedig ott állt a királyi Anya, a Birodalom minden egyiptomi és ázsiai előkelősége s

maga Eye, a thébai főpap. A nép ujjongott, földre borult, szíve úgy repesett, mint a szélben lobogó színes zászlók erdeje, s azonnal megértette, hogy minden istenek és istennők fölött ott trónol az igazi, az egyetlen, a legnagyobb isten, Aton.

A másik intézkedés egy rendelet volt: ezután minden egyiptomi nemes család köteles elsőszülöttjét az Aton-papság iskoláiba adni, Aton ismeretében kioktatni, tehetsége szerint a fokozatokba beavattatni, de legalább az első fokozatba, a legegyszerűbbe mindenképpen. Mert ezután csak olyan férfiak végezhetnek szolgálatot a köz érdekében, akik Aton istenvoltát nemcsak elismerik, hanem ismerik is. Az olyan népekből pedig, mint amilyen a góseni héberség, ahol nincsenek külön nemesi családok, hanem az egész nép nemesnek tekinti és tartja magát, kivétel nélkül minden elsőszülött Aton iskoláiba küldendő, hogy az igaz Isten ismeretében megszabaduljanak hamis isteneiktől, s az Egy tiszteletében békességre, alázatra neveljék a népet.

A kis hercegnő zavartalanul élte a maga gyönyörű áloméletét, s nem is tudta, hogy körös-körül Alsó-Egyiptomban s Gósenben, mindenütt, ahol csak egy héber is akad, bősz felháborodás füstölög. Hogy a Vének éjjel-nappal tanácskoznak, miképpen akadályozhatnák meg elsőszülötteik „pusztulását". Mert az pusztulás! Az elsőszülött fiú náluk mindig csaknem szent volt. Más a jogi helyzete, mások a kötelességei, mások a vagyoni viszonyai, mint a többieké. Az elsőszülött, „aki megnyitja anyjának méhét", Isten elrendelt szolgája. Az Istené testestől-lelkestől. „Isten Embere", helye ott van az istenkép mellett, a szent ligetben, ő szolgálja, védi az istent, rendezi ünnepeit, végzi áldozatait... Döntő vállalkozások előtt, katasztrófák idején az elsőszülött gyermeket áldozzák fel Jának, Anatnak... Az állatok, a termények eleje is az istené... És most adják oda a legdrágábbat, elsőszülött fiaikat Atonnak? Azt, aki egyedül az ő Istenüké?

Szívük jéggé dermedt, agyuk fölforrt erre a gondolatra. Szinte eszelősen jajgattak, tépték szakállukat, dobálták ég felé karjukat, vitáztak, faggatták isteneiket, prófétáikat, kiáltozták szörnyű átkaikat, búsultak, emésztődtek. Az asszonyok lemeztelenítették hátsófelüket, s On vagy Théba irányába fordulva, átnéztek a térdük között. Kenyérrel, gabonával varázsoltak. Uszirét, az egyiptomi istent sűrűn emlegették átoknevén Mamuram-kakabnak és köptek. Sírva simogatták, csókolgatták elsőszülöttjüket, mint akit kivégzésre visznek. Rosszabb, ezerszer rosszabb volt ez a bányába hurcolásnál, hát még a téglavetésnél! Mert a bányát megszokták, ott a maguk módján élhettek, imádkozhattak, a téglavetés kényszermunkája lassanként elsorvadt, de az elsőszülöttek elvétele irgalmatlan fájdalmat okozott, s nem tudták, hogyan szabaduljanak tőle.

A Vének, Jákóbjukkal együtt a „király" elé járultak, ajándékok tömegét rakták a lába elé, nagy gonddal válogattak ki tizenkét szüzet, s ezúttal egészen gyengéket, akiknek a mellét féltenyérrel be lehetett takarni. És úgy fetrengtek a földön, ahogy még soha. Ruhájuk piszkosabb, rongyosabb volt, mint bármikor, fejük szeméttel borítva, szakálluk megtépve, bal vállukat lemeztelenítették. Üvöltve sírtak, rimánkodtak, mint a hadifoglyok, akiket kínos halálra visznek. Fenyegetőztek, valamennyien kimennek Egyiptomból, hadd veszítse el a Birodalom a legjobb munkásait, legbecsületesebb adófizetőit. Megölnek minden asszonyt, hogy ne szüljön többé. A Nílusba hányják elsőszülötteiket, hiszen ha Aton iskoláiba kell adniok, úgyis annyi, mintha a Nílusba fojtanák...

Jákóbjuk megmagyarázta, hogy a thébai Fehér Házban rosszindulatú tanácsadók ülnek, a héber nép régi gyűlölői, ki akarják irtani őket Él Adón miatt. Nyomorult fenchiúk ezek meg mitanniak, továbbá alávaló arámok, akik elől már Ábrahámnak távoznia kellett Ur Kasdimból. Jákób méltóságteljesen küzdött könnyeivel, szabatosan megfenyegette a „királyt", hogy ha Thébában őisteni kegyelmessége elé járulva trónusa elé borulnak, s leleplezik az

elpusztításukra irányuló szándékokat, maga a „király” is súlyosan bűnhődik hajthatatlanságáért.

De, sajnos, semmi sem használt. Sem a rengeteg drága ajándék, sem a tízéves szüzek, sem a mocskos ruhák, tépett szakállak, mezítelen vállak látványa, de még a Napnál világosabb igazság sem. A kormányzó megrettent ugyan a példátlan jelenettől, gondolkodóba is esett, látszott rajta, hogy szíve megindul a szerencsétlen vénemberek panaszán, mégsem tehetett semmit. A király parancsa isteni parancs. Végre kell hajtani. Megpróbált értelmesen a lelkükre beszélni.

- Nézzétek, ti ostoba Vének - mondta jóindulatúan. - Miért emlegettek halált, Nílust, gyalázatot, pusztulást? Hiszen nem történik a fiaitokkal semmi baj. Magatok tudjátok legjobban, hogy tanulni kell. Ti is tanultatok, tanultok éjjel-nappal...

- De a mi tudományunk igaz tudomány! - üvöltötték a Vének fölháborodva, hogy az ő tudományukat másféle tudományhoz merészeli valaki hasonlítani.

- Nem akarom kétségbe vonni - folytatta a kormányzó türelmetlenül. - De amint nem árt az egyiptominak, ha a ti tudományotokkal megismerkedik, éppen úgy nem árt a ti fiaitoknak sem, ha a mi tudományunkat megismerik. Aton ismerete fölemel benneteket...

A Vének Aton nevének hallatára tépni kezdték a szakállukat, fölüvöltöttek, azt kiabálták, hogy „a király mondta, nem mi!”

- Ostoba birkák! - dörrent rájuk a kormányzó, tenyerével a széke karját csapkodta, s egészen előrehajolt. - Hát nem értitek, hogy a mi Atonunk ugyanaz, aki a ti Adónotok?!

Persze, hogy nem értették. Hevesen rázták a fejüket, égnek tárták a karjukat és sírtak. Erre a kormányzó intett az őrség parancsnokának, kergesse ki ezt a társaságot, s ne bocsássa többé a színe elé. Csakhogy nem mentek jószántukból. Úgy kellett őket végigvonszolni a padlón, sorra kilökdösni, kicibálni a teremből.

De még mielőtt újszülötteiket a Nílusba hányták, a fiatal asszonyokat leöldösték, végül Egyiptomot elhagyták volna, Jákóbjuk két különösen tekintélyes, tudós Vén társaságában megalkudott a legrozzantabb, legbüdösebb teherjáró kapitányával, hogy Thébába vigye őket egyenesen a király elé. Ruhájuk ezúttal még mocskosabb volt, mint amilyenben a kormányzónál megjelentek. Kócos hajuk szemetesebb, szakálluk tépettebb. Olyanok voltak, mint három válogatott koldus. A kapitánynak sehogy sem fért a fejébe, mi az a rengeteg súlyos holmi, amit málháikban a hajóra cipeltetnek. De a málhák tartalma bezzeg nem volt koldushoz illő. Értékes edények, ékszerek, fátyolszövetek s egyéb ritkaságok rejlettek bennük. Továbbá tizenkét tízéves szűz is pironkodott a társaságukban, s a vének minduntalan oktatták őket, legyenek szépek, kenekedjenek buzgón, illatosítsák magukat, fessék arcukat művészin, használják sűrűn a tükröt, ha pedig a Palotába indulnak, csöppentsenek a szemükbe nadragulyát, hadd ragyogjon, mint Sálem csillagának fénye. A hajósok végül tekintélyes leánykereskedőknek vélték, akik szüzeket szállítanak Thébába.

Jákób és két társa egész utazás alatt alig evett, csak imádkozott. De eközben éberen ügyelt a rakományra meg a lányokra. Meg is érkeztek mindnyájan hiba nélkül, kifizették a kapitányt, s nyomban elindultak a Palota felé.

De bár a kisebb-nagyobb ajándékok gazdát leltek a tisztviselőknél, s a lányok is hamar elfogytak a legutoljára tartogatott legszebbig, a Sólyom trónтermébe mégsem jutottak el. Mindössze Huya, a királyi Anya udvarmestere fogadta őket. Értésükre adta, hogy őisteni kegyelmessége gyöngélkedik, a királyi Anya pedig gyermeket vár, pihennie kell. Merev képpel hallgatta meg a héberek panaszát, a szempillája sem rezzent. Az sem hatotta meg, hogy

a héberek a fogadás egész ideje alatt föl sem merték emelni a fejüket a padlóról, karjukat meg úgy terjesztették ki, mint a haldokló madarak a szárnyukat. És mint a süket, úgy hallgatta ajándékaik fölajánlását s a legszebb szűzét, akit, mint hangsúlyozták, magának őisteni kegyelmességének szántak.

Huya csak intett. A kihallgatás befejeződött. S amikor Jákób halkan megkérdezte, mi a boldogító válasz, amit az őisteni kegyelmessége irgalmas szívéről, Napnál ragyogóbb igazságosságáról meggyőződött népnek vihetnek, csak ennyit mondott:

- A király szava: Aton szava.

Lesújtva támolyogott ki a három öreg a Palotából. A szó szoros értelmében nem láttak, nem hallottak. A Fehér Ház csodái, a kapuőrző katonák díszes ruhája, fegyverzete, az oroszlánok félelmessége, a cifra oszlopok hatalmas galériái között elsuhanó mezítelen szolgálók, óriási néger szolgák, fenyegető testőrök, csevegő-kacagó előkelő hölgyek, méltóságosan lépegető parókás urak olyanok voltak számukra, mint az árnyékok. Az óriási falak mintha rájuk szakadtak volna. És bár nagy rakománnyal érkeztek, most nem volt semmijük, a szívük olyan nehéz volt, hogy csaknem összeroskadtak alatta.

Mit művelhetett volna három héber bölcs az óriási, fényes idegen városban? Hát érdekelte őket a rakpartok kavargó forgalma, az utcák nyüzsgő népe, a gyaloghintókban trónoló parókás-ékszeres előkelőségek látványa, a teherrel baktató szamársorok, ökörszívcsapatok, ökröstaligák, tevekaravánok áradása? A szíriai zenétől hangos kocsmák, a kevély katonatisztek ficánkoló paripái, a robogó harcikocsik serege, kopasz papok nesztelen suhanása, rabszolgák kiáltozása? A templomok roppant pilónjain lobogó zászlók csattogása, a szfinxsorok ijesztő nyugalma, a sokféle testszín, a sokféle ruha, a sokféle nyelv zűrzavara? A pálmák, virágok, dísztavak ékessége?

Addig bandukoltak, amíg egy foinik kocsmára bukkantak, ott üldögéltek, búsultak estig. A kocsmáros röptében meghallgatta égre kiáltó panaszaikat, s azzal vigasztalta őket, hogy hiszen ez így van most mindenütt, nemcsak az ő elsőszülöttjeiket kell az Aton-papok iskoláiba vinni, hanem a foinik fiúkat is... Aleyan Baál dolga, hogy mindent elrendezzen a világon.

Megutálták a hazug foinikot, de mégis az ő segítségével találtak egy hajóskapitányt, aki rokkant hajójára hajlandó volt felvenni őket három utenért, vagyis rézért Men-noferig. Azonnal a hajóra vonultak, elhelyezkedtek a zsúfolt fedélzet egy sarkában. Miután elvégezték az esti Kiddust, fejükre húzták mocskos köpenyüket, hogy ne lássák a csillagok fényét, akiknek útjait oly rosszul rendezik az Ofanim, a csillagok Lelkei.

Gósenre halálos csend szállt a három Vén megérkezése után. Mert a tanácsban úgy döntöttek, hogy minden elsőszülött fiút a Nílusba kell dobni. Ők úgyis Él Emberei lennének, az Úré ők, hadd haljanak meg hát áldozatul az egész népért, hadd vesszenek valóságosan a Nílusba, jobb ez, mintha Usziré-papokká kellene lenniök.

Szívszakadva dobta újszülött csecsemőjét a héber anya a folyóba, de lelkét fölemelte a tudat, hogy Él Adón kedvéért teszi. Ő, az úr, majd kárpótolja az első fiúért öttel-hattal, tán éppen tizenkettővel, nem szólván más ajándékairól: a bárányok, borjak szaporulatáról, gazdag aratásról, halzsákmányról s minden egyébről.

Persze, nem szabad azt hinned, fiam és tanítványom, hogy minden elsőszülött csecsemőt a vízbe fojtottak. Mert bár a bábaasszonyok számon tartottak minden születést, nem mindeniket jelentették a Véneknek. Sok anya inkább négyfelé vágatta volna magát, hogysem várva-várt első fiúmagzatát a zavaros hullámokba dobta volna. Mondtam már, hogy a héberség nem volt egységes nép. Így sokan találtak mentséget fiuk megtartására. Az egyik titokban szült

bábaasszony nélkül, gyermekét elrejtette. A másik leánykának mondta az újszülöttet, s várt, amíg megjavulnak az állapotok. A harmadik bejelentette újszülöttjét, aztán otthon nevelgette igazi istenfélelemben, gondolván, mire hatéves lesz, új király ül a trónra, s eltörli Atont mindenestül. A negyedik úgy tett, mintha vízbe ölné gyermekét, de kerülőúton hazavitte, szoptatta, titkolta. Meg a héber bábák sem voltak szigorúak, nem jelentettek be minden születést a kormányzói hivatal Aton-papjainál. Ha a tisztviselők felelősségre vonták őket, azt felelték:

- A héber asszonyok nem hívnak bennünket. Ők könnyen szülnek, nincs ránk szükségük. Mire mi megtudjuk, s oda megyünk, már szültek, s a gyermek nincs sehol.

Hogy is vehették volna a lelkükre a héber bábák, akik ott serénykedtek a legnagyobb misztérium, a szülés-születés körül - amikor is a szülő asszony környezetében gonosz lelkek ólálkodnak, s tisztátalan minden, amihez nyúl -, hogy magukra vonják a halottak visszajáró lelkeinek átkát, a biztos romlást? És hogyan vállalhatták volna, hogy ők, a héber nők megsegítői, az újszülöttek első dédelgetői, fürdetői kiszolgáltassák a szegény gyermeket az idegeneknek, valósággal a Nílusba fojtsák őket?

A rendelet kijátszása, a nép dühe, elkeseredése nagy méreteket öltött. A kormányzó kénytelen volt katonákat küldeni a héber telepekre, hogy kikutassák az újszülött fiúkat, nyomozzanak a születés körülményei felől, ha kell: hallgassák ki titkon, melyik házban sír csecsemő, hatoljanak be, vegyék el a gyermeket erőszakkal, s vigyék a papok intézetébe, hogy még az anyatejjel se szívjanak magukba héber tanításokat. Azt a mindenüket, hát nem értik meg, amit minden józan ember megért? Hogy egy Isten kell minden népnek az egész Földön, amint egy Isten, Aton uralkodik az Égben, s az istenek és istennők seregei csupán másodrangúak vagy még kisebbek? A király Őkegyelmessége tudja, mit csinál, hiszen isteni eredetű... Csak azok a nyakas, ostoba héberek lázadoznak ellene. Haj, bár pusztították volna ki valamennyit, mikor a hikszoszokat kiverték, vagy kergették volna velük együtt a pusztába, ahová valók!

Mindez igen rövid idő alatt játszódott le. Mert amilyen rohamosan gyengült Amenhotep egészsége, olyan rohamosan erősödött Tiy meg Eye hatalma. S elvégre ők sem értek rá, gyorsan, erélyesen kellett munkálkodniok, ha azt akarták, hogy a „Sólyom” igazi, hozzá méltó fészekre találjon.

De vajon milyen lesz a fészke annak a másik gyermeknek, aki szintén isteni méhben fogant, s akinek megfoganását nem üdvözölték csekélyebb örömmel, mint a Sólyomét? Akit anyja titkon táplált forró vérével, óvott aggódó gondolataival, s akinek születéséért talán sokaknak lakolniok kell?

Az ilyen gyermekek ritkán szoktak életben maradni, tisztára a véletlennek mondott isteni akarattól függött, hogy a Nílusba eresztett gyékénykosárkát észrevette-e valaki, s ha észrevette, volt-e benne annyi szánalom, hogy kiemelje, bőtejű szegény asszony mellére helyezze, vállalja a fölnevelésével járó gondokat.

Ez döntötte el sorsát Szetamon gyermekének is. Ő tudta, szilárdan tudta, nemcsak megleli valaki a fiúcskát, nemcsak megesik rajta a szíve, hanem ő maga fogja fölnevelni derék emberré, hőssé, isteni férfiúvá... Mert a szerelem, aminek a magzatot köszönhette, végtelen volt, végtelen, mint az Isteneké.

16. „Terád gondolok, szerelmem”

A Gyermek éjszaka jelezte jöttét. Szetamon boldog izgalommal készült a megpróbáltatásra. Elhatározta, hogy egyetlen jaj nem fogja elhagyni ajkát. Türelmetlen volt, alig várta a pillanatot, amikor gyermeke első sikolyát küldi a világba, s elbúcsúzik attól a másiktól, ahol eddig öntudatlan révületben ringott a Fény hullámain. Már látta arcát, szemét, haját, kezecskéit, érezte teste melegét - de milyen más, *végleges* lesz az a pillanat, mikor a karjában tarthatja, kebelére veheti, rámosolyoghat, megcirógathatja sziromarcát...

Hanem türtőztette magát és várt. Bebámult az éjszakai lámpa lángocskájába, mozdulatlanul feküdt és figyelt.

Végre tűrhetetlenné kezdtek válni fájdalmai. Fölkelt, le s föl járkált a szobában. Mindent megfigyelt, ami körülötte volt: a bútorok ékes cirádáit, egy mozaikos láda fényes zárját, a falakon körbefutó vadlibák sorát, a padló fényes, színes berakásait, mezítelen lábának jóleső hűvösségét... És mégsem tudott semmiről semmit. Csak később emlékezett a szoba minden részletére olyan pontosan, mintha semmi más gondja nem lett volna ezen az éjszakán.

Szürkült, a sápadt égboltozat bederengett az ablakon, hűvös szél áradt a szobába. Szetamon minden igyekezete arra irányult, hogy akkor szülje meg fiát, amikor a Nap éppen fölkel. Hajnali embert akart szülni, erőset, harciasat, ragyogót. Olyan fiút, akinek vérét a Nap első sugarai pezsdítik életre. Olyat, akit a Nap csókol meg először, Ré, az életadó Isten.

Most már türelmetlenül csengetett. A besiető álmos szolgálók arcán látta a hiába palástolt rémületet, de ő maga mosolygott, mint egy ártatlan szűz leány. Szeme tüzelt, arca égett, kopaszra nyírt feje ütemesen ringott előre-hátra, mintha csónakázna, finom, kicsiny ujjai öntudatlanul kaparásztak a vánkoson, mert most már le kellett ülnie az ágyra, érezte, a nehéz óra hamarosan közeleg.

- Itt az időm - mondta halkan, de szilárdan. - Készítsétek gyorsan a szobát, ahol szülni fogok. Mindent készítsetek el. Ó, ne féljetek, ti gyávák! Gyorsan, gyorsan!

- De honnét hozzunk bábát? - kérdezte Mami, az öreg fürdető asszony olyan ijedten, mint egy szegény parasztnő. - Hiszen sohasem szóltál semmit...

- Gyámoltalan! - szólt rá gőgösen a hercegnő. Fogát összeszorította, arca eltorzult egy pillanatra, ökölbe fogta a kezét. - Hát nem tudsz szülésnél segédkezni? Micsoda asszony vagy?

- Úrnőm, ne kívánd... - könyörgött térdre esve az öreg nő. - Mi lesz, ha az isteni Anya megtudja, hogy én... éppen én...

- És mi! Éppen mi! - sikoltozták a lányok, nem tudván tovább titkolni rémületüket. Karjukat az Ég felé emelték, mint halálos veszélyben szokás.

Szetamon megvetőleg pillantott rájuk, ajkát lebiggyesztette. Gondolkodott egy pillanatig, de eközben meg-megvonaglott a teste a fátyolszerű éjszakai ruha alatt.

- Az Isten fiút küld a földre, ti pedig rémüldöztök, karotokat emelgetitek, ahelyett hogy énekelnétek örömötökben - vetette oda gőgösen. - Jó, bújjatok el, szökjetek meg, tegyetek, amit akartok, majd megszülöm magam. Nincs szükségem rátok.

Ha lehetséges, ezektől a szavaktól még jobban megrémültek. Ebből az őrült lányból még királyné is lehet, hátha megemlékezik majd róluk, s rettentő bosszút áll? Mind a négyen térdre vetették magukat a türelmetlen, vadul, mégis átszellemülten mosolygó leány előtt, fürtös fejüket a padlózatba verték, úgy könyörögtek, szánja meg őket.

- Jól van - bólintott a kis hercegnő. - Menjen valaki, s hozzon bábát a város külső részéből, mindegy, hogy kit. De azonnal.

Erre fölugrottak, s ész nélkül rohantak az ajtó felé. Csak Mami, az öregasszony állt tétován, ujjaival ráncos ajkát gyűrte, homlokán összevonta a redőket, és így nyögött:

- Úrnőm, hogyan nyúlhatna hozzád akármilyen piszkos, ismeretlen nő?

- Talán a thébai Palota valamelyik udvari orvosát akarnád idehozni? - csúfolódott Szetamon. - Vagy tán az egész orvosi tanácsot? Hajón? A királyi hajók legszebbikén? Eredj, tedd, amit parancsoltam!

Mami belenyugodott sorsába. S miután belenyugodott, azonnal intézkedett is. Valamennyien kimentek, hogy elkészítsék a szülőszobát, s bábát keressenek a nagy város valamelyik zugában.

Szetamon járkált, leült, lefeküdt, fölkelt, türelmetlenül várta a végső pillanatot. Eközben szinte látta, hogyan futkosnak a szolgák, hogyan rendezik el a szobát, készítenek fürdőt, kendőt a gyermek fogadására... S hogyan fut valaki lélekszakadtan a város utcáin, kérdezősködik a katonáktól, hajnali munkára indulóktól bábaasszony után. Fájdalmai erősödtek, testében óriási terhet érzett, amely ki akart szakadni belőle. Homloka, tenyere verítékes volt, szeme piros karikákat hányt az alabástromlámpa gyengülő fényében. Mindegyre az ablakra vetette tekintetét, mert a hajnal egyre jobban derengett.

Hogy mennyi idő telt el, néhány perc csak vagy egy óra, nem tudta volna megmondani, a homokórát pedig nem figyelte. Nem törődött az idővel. Csak a hajnallal törődött, s azzal, hogy pontosan napkeltekor szülje meg fiát, mert ennek így kell lennie, ez a törvény. Az ő szerelmének gyümölcse nem születhet máskor.

Egyszer csak megjelent Mami szorgoskodó arccal. Szetamon boldogan tekintett rá, zöld szeme szinte kétszeresére tágult, s mámoros nedvességben úszott.

- Jöjj, úrnőm, a szoba kész, segítsen téged Nut s minden jóságos isten - suttogta az öregasszony. Gyöngéden karon fogta a hercegnőt, hogy támogassa.

De a lány kiszabadította karját, fejét felvetette, s büszkén, erélyesen megindult az öregasszony előtt.

A szobában már minden készen várta. Két lámpa égett egy asztalkán, a sarokban alabástrommedence állt, mellette ékes, öblös korsók. Egy másik asztalkán patyolatkendők fehérlettek. Kellemes, megnyugtató illat terjengett a kicsiny szobában, mintha a zöld, kék, piros virágok illatoznának a csillogó csempékről. A kicsiny ablak rácsait leeresztették, de azért a hűvös hajnali levegő beáramlott. Padlózata nem volt ennek a szobának, hogy a vajúdó nő a meztelen földre fekhessen. De egy díszes ágy mégis állott a fal mellett, fejtámlája tehénfejet ábrázolt, lábai tehénlábakat. Királyi ágynemű dagadozott az ágyon.

A hercegnő a földre ült, nyugtalanul tekingetett az ablakrácsokon beszűrődő világosságra. Testét láthatóan gyötörte a kín, de arca változatlanul mosolygott.

Alig vártak néhány pillanatnyit, zaj hallatszott, az ajtó kinyílt, s egy öreg héber asszony lépett be. Kicsiny, töpörödött anyóka, sovány testét fehér lenvászonba tekerte, fejét fátyolba

burkolta, barna, csontos arcából azonban sötét, eleven tekintet sütött. Orra előreállt, mint a madáré. Orrcimpájából aranygyűrű fityegett keskeny ajka elé. Lába mezítelen volt, csak egy vékony aranykarika csillogott a bal bokáján. Csontos, barna csuklóján szintén aranykarikát viselt. Mindezt Szetamon élesen megfigyelte, s azonnal tudott mindent. Azt is észrevette, hogy az öregasszony kíváncsian firtat körül, s nem tudja, mit tegyen: leboruljon-e, vagy csak meghajoljon, s ha meghajol, térdig hajoljon-e vagy csak derékból. A hercegnő nyomban megállapította, hogy nem mondták meg neki, kihez hívják. De a vénasszony okos volt, apró jelekből is értett. Nyomban tudta, hogy a bőrpoklos királylány ül előtte a földön. Ezért térdre vetette magát, mindkét karját szélesen kitárta, s héberül motyogott valamit.

Nem is tudott más nyelven. Utasításait Mami tolmácsolta a hercegnőnek, mert értett néhány szót. Egy királyi személy bizalmas szolgálójának mindent kell tudnia - mégsem szabad tudnia semmit.

Az első néhány rohamot Szetamon egyetlen jajkiáltás nélkül kibírta. Mikor a görcs engedett, átszellemült arcán fölsugárzott a mosoly, zöld szeme tágra nyílt, s egyre az ablakon csüggött. Keze vadul markolta a héber bába vállát, minden erejét össze kellett szednie, hogy pontosan hajnalra szüljön. Kopasz kis kerek feje, homloka, felsőteste verejtékben fürdött. De amikor az egyre erősebb, a „jó" fájások következtek, már össze kellett szorítania a fogait, hogy vadul föl ne sikítson, ne kiabáljon eszeveszett szavakat.

Mikor ismét egy kis pihenőhöz jutott, a fürdetőasszonytól írótáblát, papírt, ecsetet kért. Mami ezúttal csodálkozott, bár nem lett volna szabad. Meg is ijedt. Azt hitte, az isteni leány halálának közeledtét érzi, s utolsó üzenetet, végrendeletet akar írni a királyi Anyának. Az istenek elvették az eszét - ezt a gondolatot árulták el húsos arcvonásai... Mindent megír... a csábító nevét, az egész átkozott történetet... jaj, ezerszer jaj mindnyájunknak, akik hagyták, hogy a halálba menjen!

De nem tagadhatta meg a halkan kimondott parancsot, az ajtóhoz ügetett, s ott meghagyta az ott lézengő nőknek, hozzanak gyorsan írótáblát, papírt, ecsetet. Szetamon türelmetlenül várt. Mikor beadták az ajtó résén az eszközöket, a hercegnő a könyökére támaszkodott, maga elé tette a táblát, kisimította a papírlapot, egy pillantást vetett az ecsetre, megmártotta a tintában, s gyorsan, mintha valaki súgná, írni kezdett. Szaporán vetette a jeleket, egyik sort a másik után, mint akinek csak percei vannak az életből, aztán nem üzenhet soha a sötétbe borult világba. Ezt írta:

Terád gondolok, szerelmem, kínban és örömben égve,
távol vagy tőlem e súlyos, e sorsdöntő órán,
mégis mellettem állasz, boldogan fogom a kezed.
Magamba ölellek, mint mikor fiad fogantam,
sikoltok most is, mint akkor a kerti lugasban,
De akkor a kéj kínjától, most a kín gyönyörétől.
Akkor, mert méhembe zártam a Fiút, most, mert átadom néked,
ki messze vagy tőlem e súlyos, e sorsdöntő órán
s tán halálod kínjában rágod az idegen földet,
mint én harapom s tépem az itthonit, életadómat.
Ha meghalok, együtt járunk Aaru Mezején, együtt
a gyönyör Ligetében, ó, szerelmem, távoli kedves...

Nem tudta folytatni, az írónád kihullott kezéből, hosszú fekete sávot húzva a papírra. Szetamon arca eltorzult, testét hátravetette, körmei belekapartak a kemény földbe, arcát forró verejték árasztotta el, csikorgó fehér fogai közül nehéz, vad sikoltás szakadt ki.

De már azonnal megkönnyebbült, a fenevad, amely eddig kegyetlenül rágta egész belsejét, kitört a testéből, jóleső, meleg, áradó nyugalom szállta meg, majd elképzelhetetlen öröm, gazdag, semmihez sem hasonlítható mámoros boldogság... és fény, fény csapott az agyába. Domború melle megrázkódott a zokogástól, arcán könnyek vegyültek el a halálos verejtékkel. Ugyanekkor a két asszony szorgoskodó, feszült arcán mosoly futott át, mintha a Fényből rájuk is esett volna valami. S fölsírt az egyik világtól búcsúzó, a másik világot üdvözlő síró hang, mint egy ismeretlen állat hangja, aki kikecmergett a partra a Vizek ősbirodalmából, s már most tudja, hogy ezen a parton előbb-utóbb meg kell halnia. Ám a halálnak ez a görcsös sikoltása az élet hangja volt.

Mikor Szetamon, tisztába téve, ékes, piros bíboringben, parókásan, fáradtan mellére vette a fiút, megérintette aráncos kis arcot, s utána megcsókolta a keblén függő szívszkarabeusz betűit, olyan szép volt, olyan testetlen, hogy a két öregasszony elfeledkezett minden félelméről, aggodalmáról, szorongásáról, s önfeledten nézte a mosolygó fiatal anyát s a gyermeket.

- Húzzátok föl az ablakrácsot - suttogta a hercegnő.

Mami buzgón fölhúzta a rácsot. S íme, a nyitott ablakon beáradt a hajnali Nap vörösarany fénye, tűzben fürdette a piros ágyat, a piros ruhás anyát s a gyermek arcát. A csecsemő arca elfintorodott a vakító fénytől, nyöszörgött. Az anya odatartotta a fénybe, hadd fürödjék benne egész ráncos, mezítelen vörös kis teste, hadd járja át minden ízét-porcikáját, az agyát, a szívét, vére minden cseppjét. Majd magához szorította, emlőjére helyezte, s halkan imádkozott. A Nap dicsőségesen besugárzotta a két öregasszonyt, a szobát, a bútorokat, életre keltette a falak csempéin pompázó virágokat, s elhalványította a lobogó lámpák fényét.

- Mósze... fiam... - suttogta a hercegnő, s könnyei keble völgyecskéjébe peregtek, a két gömbölyű halom közé, melyek most teltek voltak az élet italától. Zöld szeme hosszan gyönyörködött a gyermekben, nem látta csúnya vörösségét, vén ráncait, vaksin hunyorgó szemét, gyámoltalan állatiságát, egész szánalmas, kiszolgáltatott kicsinységét - nem, az apa testének aranyos barnaságát látta, bőrének rugalmas feszességét, arca büszke fiatalságát a szerelem önkívületének időtlenségében, nagy, sötét szemét, férfiasságát, hatalmát. Mószét, a fiút látta olyannak, amilyen lesz. Kereste arcán a távolkerült titkos apa vonásait meg a magáét, s újra meg újra fölzokogott a gyönyörtől, mert mindent megtalált, amit keresett, a gyermek egészen az apja, de egészen az anyja is.

A bábának odaadta karkötőjét, s megparancsolta, hogy hét napig ne hagyja el a Palotát. Arra is figyelmeztette - s boldog arcán szigor ömlött el -, nehogy egy szót merjen szólni, csak annyit mondjon, hogy egy szolgálónak gyermeke született... De hiszen mi is vagyok én egyéb, mint szolgálója uramnak, gyermekemnek s Istennek? - tette hozzá elgondolkozva.

Hét napig ott lakott hát a héber asszony a Palotában. Nem járhatott kedve szerint akárhová, pedig, ha már ide került, látni szeretett volna minden csodát, ami egy ilyen palotát betölt (noha éppenséggel nem tartotta isteni háznak). Nem tudta elfojtani izgalmát a gyönyörűséges kert, a pazar oszlopcsarnokok, a csillogó-villogó falak, a tükörfényes padlózat, a másvilági képek, a teraszok, balkonok, galériák láttán. Él Adón különös rendelésének tartotta, hogy éppen őt hívták ide. Csak az fájt, kegyetlenül fájt, hogy nem mondhat el mindent odahaza. Talán mindnyájuknak meg kellene halniok, ha csak egy árva szó elhagyná az ajkát. Száraz kezét lapos mellére nyomva, el-elakadó lélegzettel bolyongott a Palota ama kis részében, amit kijelöltek tartózkodása helyéül. Majd meghalt a vágytól, hogy a többit is láthassa. Bizonyosan a legsilányabb szobák, a legegyszerűbb folyosók, a legkeskenyebb lépcsők, a legszegényesebb oszlopok ezek, ahol ő lakik, mégis olyanok, amilyeneket álmában sem látott. Az óriási kertnek

csupán egy kis félreeső csücske, mégis valóságos Édenkert, sohasem sejtett fák, bokrok, virágok virulnak benne, kanyargós útjai sárga kaviccsal hintve, mintha aranyrögökön járna a láb, vízsugarak csobognak lépten-nyomon, tündökölnek, mint a szivárvány, locsogásuk-fecsegésük égi zene... A kis tavon rózsaszínű lótuszok ringanak, hatalmasak, mint egy-egy tál... és milyen illat, micsoda illat mindenütt. Hát még az egész! Az igazi előkelőségek lakosztályai, kertjei! A királyéi! A trónterem és a trón! Ó, ha mindezt láthatná...

De nem láthatta. Be kellett érnie egy szobával, a folyosóval, amely a titkos Anya lakosztályába vezetett, ám a héber asszony éjjel-nappal elképzelhetetlen gyönyörben úszott, s csak annál nagyobb lett a gyötrelme, mert minderről örökre hallgatnia kell.

Kiszolgálták, mint egy hercegnőt. Ismeretlen ételeket hordtak, s olyan pompás sört, ami olvadt a nyelvén. Soha ilyen edényekből nem evett. Mintha áldozati edények lettek volna, tele gyönyörű, titkos értelmű díszítésekkel. Ágya, mint egy királyi hajó. Visszaringatta őt hajdani nászéjszakájába. Fürdőjébe zöld, illatos víz csorgott egy rézcsövön. Uram bocsá', még az árnyékszéke is csoda volt! Sokat hallott már a nagyurak palotáiról, de nem hitte. Most látnia kellett, hogy mindez igaz... látnia és hallgatnia róla.

Munkája nem volt nehéz, soknak meg alig volt mondható. Ügyelt előkelő betegére, tanácsot adott, mit egyék-igyék, milyen bűvös jelekre ügyeljen, milyen varázslatokkal hárítson el betegséget, gonosz veszélyt. Mert ilyenkor az anya környezete teli van gonosz lelkekkel, meg akarják rontani a gyermeket, hasgörcsöt, hányást okoznak, még el is cserélik. Mosnia, fürdetnie nem kellett. Itt minden reggel nemcsak tiszta, de vadonatúj ruhát készítettek a szobába, új meg új drága medencében fürdették a kisdedet... Irtóztató fecsérlés folyt! Semmit sem használtak kétszer, csupán az aranyedényeket, alabástromholmikat.

Ami a kis anyát illeti, a héber nő sóhajtozva állapította meg, hogy gyönyörű. Nemcsak finom, arányos alakja, bársonyos bőre, nagy zöld szeme, gyermekes arca volt szép, mint egy isteni virág - mindezt bizonyára anyai nagyszülei hozták Egyiptomba valahonnét Szíriából. Hanem az anyaság is megszépítette. Mosolya, szelíd hangja, gyengéd mozdulata égivé tette. Sohasem látott a vén bába ilyen átszellemült, csaknem folytonos révületben úszó fiatal anyát, pedig sok nő ment már át a kezén. Persze, nem csudálta hangosan, a gyermekre is minden este-reggel ráköpdösött, rondának, hitványnak, kis szarosnak nevezte, nehogy megirigyelje a leselkedő gonosz lelkek valamelyike, de magában eldöntötte, s Mami előtt sem titkolta, hogy gyönyörű férfiú lesz a gyermekből, mert a hímtagja példátlanul fejlett. Ő is Mószénak, Fiúnak nevezte egyiptomiasan, mint az anya. Azon nem törte a fejét, milyen Mósze, Tutmósze, Ramósze, Ahmósze... úgysem ismerte volna ki magát benne.

Így telt el hét nap, s a bábát gazdagon megajándékozva, megdicsérve és megfenyegetve útjára bocsátották. Lelkére kötötte Mami, hogy pillanatig se áltassa magát, mihelyt egy szót szól a látottakról, s nem ragaszkodik következetesen ahhoz, hogy egy szolgáló szült, számoljon le életével. Aztán kivezették egy mellékkapun.

Ezzel a héber bába örökre el is tűnik a szemünk elől. Éppen csak láttuk az alakját, egyikét a mindentudó héber bábaasszonyoknak, akik akkoriban világra segítették az újszülötteket, s az Írás szerint képesek voltak ujjat húzni még az isteni király rendeleteivel is. Hazudni pedig jól tudtak, ez kétségtelen, mert hazugságaikban mindig volt egy jó rész igazság. De tudtak hallgatni is. Hogy ez a bába a sírig hallgatott, ahhoz kétség nem fér. Azt is bizonyosra vehetjük, fiam és tanítványom, hogy együgyű elméje megértette, miért szült a kis hercegnő éppen napkeltekor, amikor a Nap letaszítja trónusáról a Hajnalcsillagot, a kegyetlen, harcias Helál ben Sahart, aki térdig gázol a vérben, mellére vért locsol, vállát vérrel mossa. Igen, és miközben hazafelé battyogott Men-nofer városán át, magas házak, előkelő nyaralók, gazdag

kertek között, nemcsak azon gondolkodott, miképpen nyugtassa meg aggódó családját, hanem azon is, hogy olyan fiú született, akinek a csillagállások rendkívüli sorsot szabnak... S hogy lám, a hercegi anya nem bőrpoklos, sőt kiválasztott Asszony az asszonyok között. Azt meg már igen könnyű volt tudnia, hogy az újszülött gyermek még ma vagy holnap gyékénykosárba kerül, remegő kezek helyezik el a Jeor nádasában valamely jól látható helyen... Hiszen így szokták a Palota hölgyei, ha nem törvényes úton jutnak gyermekhez. Így szokták másutt is, mint a bábaasszony igen jól tudta a saját tapasztalataiból.

Azon meg nem győzött csodálkozni a sok csodálnivaló közepette sem, hogy a fiatal anya, a még jóformán gyermek, milyen hősiesen vállalta a szenvedést, milyen büszke volt anyaságára. Ruhája alatt görcsösen szorongatta a papírlapot, amire a hercegnő vajúdása közepette a gyors sorokat írta. Úgy vélekedett, elolvastatja egy írástudóval, odaadja a főpapnak, őrizze meg, adja nemzedékről nemzedékre a világ végezetéig.

17. Bizonyára héber fiú ez!

Úgy is történt minden, ahogy a bába gondolta. Ahogy történnie kellett. A nyolcadik napon Mami, a bizalmas fürdető asszony, formás gyékénykosárkával jelent meg úrnője előtt. A kosárkát gondosan bekenték már szurokkal, így alkalmas volt a gyermek befogadására és vízbe helyezésére.

Szetamon megszoptatta kicsinyét, megcsókolgatta, s óvatosan elhelyezte a puhán kibélelt kosárban. Nem volt szomorú. Tudta, hamarosan visszakerül hozzá, s végül is ő neveli föl - hogyan is bízhatta volna másra?! Nem, az élete árán sem adta volna senkinek gyermekét, Mószét. Mindent tudott ez a tudatlan leány, mindent, ami a szerelmet s a szerelem óriási birodalmát jelenti. Nem habozott, ha ezeknek a törvényei a világ ostoba törvényeinek kijátszását kívánták. Egyszerűen és természetesen élte a csillagok örök életét, az Égi Családét: Napét, Holdét, Csillagokét, anyáét, apáét, gyermekét. Nem aggódott tehát, nem nyugtalankodott, nem tördelte a kezét, és nem sírt. Mindent úgy cselekedett, ahogy kell.

Aztán az alvó gyermekkel a kosárkában, Mami eltávozott. Szetamon pedig leült az asztalkájához, állát tenyerére hajtotta, nagy, zöld szeme a fal egyik fényes csempéjére tapadt. Képzeletében nyomon követte a bizalmas öregasszonyt, amint kendőjével letakarva a kosarat, közönyt színlelve lépeget a hosszú folyosókon, végig a galériákon, le a lépcsőkön, ki a kapun, át a Nílus-part pálmaligetein a vörös alkonyatban, amikor Ré-Horachte éppen eléri a látóhatárt, s halvány, szelíd fénnyel megjelenik az alkonyati Csillag, a Béke Csillaga. És látta, amint óvatosan körülnéz, nincs-e valaki a közelben, nehogy akkor helyezze a kosarat a nád közé, amikor jár arra valaki. Föltekint a halványuló égre, figyeli a flamingók kecses repülését, s amikor látja, hogy a jelek biztatók, a parti nádasba teszi a kosárkát. Ezután sietve elindul visszafelé.

Pontosan akkor nyitott be a fürdető asszony, a bizalmas barátnő, amikor Szetamon várta. Mosolyogva tárta ki mind a két karját, földig hajolt, s így suttogott:

- Készülj, úrnőm, most már jöhetsz.

Szetamon fölpattant székéről, magára terítette esti köpönyegét, fejére burkolta fátylát, s tetőtől talpig égszínkékben, ahogy a napnak ez az órája kívánta, nyakán, fülében, csuklóján, ujjain, bokáján a kiválasztott ékszerekkel, gyorsan, büszkén, de minden mozdulatával gyengédséget sugározva, kisietett az ajtón.

Odakint Mami tapsolt, s négy szolgáló sietett elő, ugyancsak esti öltözékben, ahogy a hűvösödő alkonyat kívánta. Kékben ők is és fátyolosan, mint egy-egy hercegnő, csak az tudta volna őket megkülönböztetni a királyi Család tagjaitól, aki nagyon járatos a szövetek és fátylak ismeretében. Meg aki tudta, hogy a szolgálók nem viselnek parókát.

Ilyenkor, alkonyattájt szokott Szetamon a Nílusban fürödni. Nem azért ugyan, hogy az életadó folyó lemossa testéről a bőrpoklosságot - mint a héberek mondták -, hanem hogy mennél hamarább megtisztuljon a szülés után. Mert a Nílus vizét az egyiptomiak és a héberek egyaránt szentnek tartották, sőt nemcsak a Nílusét, hanem minden folyóét. Tudod, fiam és tanítványom, hogy a víz, az „eleven” víz a Világóceán jelképe, az erőké, amelyek a végtelen Térben hullámzanak, és szülik a látható világot, a végtelen életet. A Nílusról meg úgy vélekedtek, hogy messze-messze, a látóhatár mögött, túl Szudánon és túl az óriási, erdővel borított hegyeken, magából az Égből ered, s belefolyván a tengerbe, ismét az Égi Tengerek fogadják magukba. Amint látjuk, az igazságtól éppen nem jártak messze.

A kis királylány és szolgálói előkelő nyugalommal lépkedtek a part felé, bár Szetamon futni szeretett volna. Legelöl haladt, nemcsak rangja szerint, hanem izgatottságában is. Mami kissé lihegve követte, a lányok könnyedén lépkedtek a csikorgó kavicson s a térdig érő fűben. A közelben súlyosan emelkedett a Palota régi fala, távolabb Men-nofer nagy városa nyüzsgött, s bocsátott érthetetlen ködöt-füstöt az alkonyati Égre. Mögötte, a sivatag határán hegyesen nyúltak föl a piramisok, mint ősvilági rémek, tükörfényes háromszögeiken vakítóan csillogott a búcsúzó Nap. Az Ég alja vörös volt, mint a tűzvész, de följebb zöldesbe játszott, s a Békecsillag alig észrevehető fénye szelíden hunyorgott már a messzeségben. Mozdulatlanul álltak a pálmák, szél sem lebbent. Nehéz illat terjengett a folyó fölött. Ünnepi pillanat volt ez, a természet visszafojtotta lélegzetét, csak a szíve dobogott halkan, hatalmasan.

Szetamon ekkor megpillantotta a kosarat a nád között s benne az édesen alvó gyermeket. Megállt. A látvány olyan gyönyörűséges volt, hogy szívére kellett szorítania mind a két kezét, ajkába harapni, nehogy sikoltson. Arcát pír futotta el. Pedig hiszen alig múlt el egy kevés idő, mióta megszoptatta, pólyába csavarta, kosárba tette a kisfiút. Éppen annyi csupán, amennyi Maminak kellett, hogy a nádasba lopja a drága kincset, s visszatérjen a palotába. És még ezt az időt sem vesztegette el Szetamon, hiszen lépésről lépésre kísérte az öregasszonyt képzeletében, a partra meg vissza. Mégis, ahogy ott feküdt a kis kosár a lágyan ringó vízfodrokon, hajladozó, bugás nádszálak között, benne pedig a gyermek, homlokához emelve apró öklöcskéit, mély álomban, mintha annak a Tengernek a hullámain ringana, ami csupa-csupa fény, a Nap utolsó piros sugarai pedig ráömlöttek kerek arcára, hunyt szemére, s arannyá varázsolták körülötte a Nílust, szinte megfoghatatlanul csodálatos volt. Sírnivalóan gyenge, magános, esendő, de egyben nyugodt, mint aki az Isten tenyerén pihen. A fiatal anya mozdulatlanul nézte, nem tudott betelni a képpel. Bőségesen megfizetett ezért a csodáért, de ha ezerszer ennyit kellett volna fizetnie, azt is boldogan vállalta volna.

Az Égre pillantott, s íme, az alkonyati Csillag már tiszta fénnyel ragyogott Nyugat felől, ahol Amenti van, a holtak s a boldog üdvözültek országa, Aaru örök mezeje, a béke, a csend, az örök pihenés, a soha nem múló öröm isteni világa.

El kellett játszania szerepét, s örömmel játszotta. Csengő hangon fölkiáltott:

- Nézzétek, egy gyermek! Ott, a sekély vízben, a nád között!

Kinyújtotta kezét a kosárka felé. Mami nehézkesen lépkedett előre, mélyen lehajolt, talán mert őt is meghatotta ez a pillanat, s el akarta rejteni könnyeit. A négy leány azonban fölsikoltott, keblére nyomta kezét s megtorpant. Igen, igen, egy kis kosár s benne egy alvó gyermek! Milyen szép! Milyen édes! Ó, ha nekem ilyen aranyos kisfiam lehetne! Mert fiú, az bizonyos. Leányt sohasem tesznek ki a Nílusra, mindig fiút... s az ilyen fiúk sokra viszik az életben!...

Nézzük, nézzük, még ne nyúljunk hozzá, véssük szívünkbe a képet, hogy ha mi is gyermeket foganunk, ilyen szép legyen, mint ez!

A nádas mögött egy fiatal héber lány leselkedett. Kíváncsian nézte a szokatlan jelenetet. Első pillantásra megismerte a királylányt, mert különbséget tudott tenni nő és nő, ruha meg ruha között. Tudjuk, ő maga sem volt közönséges leány, családja szent ősök emlékezetét őrizte, apja pedig Él Saddájnak, a Saddu-hegy Istenének, a Nagy Istennek főpapja volt. Mirjam különös képességekkel megáldott vagy megvert leány lévén, messze vidéken tiszteletben részesült, nemcsak a héberek, hanem némely egyiptomiak között is. Már a ruházata elárulta rendkívüliségét, nem volt ugyanis rajta semmi más, csak fehér, fehér, fehér. Finom fehér fátyol a fején, fehér ruha, vállán fehér kendő. De a neve is elárulta volna, ha a ruhája nem, mert lázadást jelentett, meg csillagot és tengert, a tenger csillagát jelentette, s a lázadó szellemet, amely áttör a korlátokon.

Fekete volt a haja, barna, szép formájú az arca, erős, kissé nagy a szája, ajkai csücskében finom, alig látható redő húzódott meg. Nagy szenvedések, nagy gyönyörök jele. Fülcimpáján aranyholdacskák rezegtek, mellén aranyláncon szintén a Hold képét viselte.

Ez a különös leány szeretett alkonyatkor egyedül kóborolni. Legszívesebben pedig éppen a Nílus partján üldögélt, bámulta a lassan hömpölygő vizet, a part homokjába redőket rajzoló apró hullámokat, a sütkérező kicsiny halak lebegését, a nádas hullámzó lengését s a nagy-nagy víz fölött kitáruló Eget. Ilyenkor megragadta az Isten ereje, azt sem tudta, hol van, hogyan került ide, révületében néha ijesztő, néha elbűvölő képet látott, ajka zavaros szavakat motyogott, amiket csak hozzáértő tudós fejthetett meg. Ha érintették, nem érezte, ha szóltak, nem hallotta... Ha pedig akadt volna lelketlen ember, aki durván fölrázta volna, Mirjam bizonyosan ájultan rogy vala össze, mint egy élőhalott.

Figyelte a jelenetet, mozdulatlanul hajolt előre, arca feszült volt, sötét szeme égett. Tudta, hogy szerepe lesz most, s azt is tudta, mi. De türelmesen várt. Ajka körül mélyen bevésődtek a finom árkok, mintha kimondhatatlanul szenvedett volna.

- Bizonyosan héber fiú ez! - kiáltott a hercegnő messzecsengő hangon. - Kitették, mert nem akarták a Jeorba dobni!

- Héber fiú! - sikoltották a lányok, s összecsapták a kezüket.

- Hogy milyen gyámoltalan, milyen szép, milyen gyenge! - szánakozott őszintén Szetamon, s Mirjam látta, hogy két nagy, ragyogó könnycsepp gördül végig a szép, fiatal hölgy művészien festett arcán.

- Emeljétek ki, és hozzátok ide! - parancsolta megcsukló hangon a hercegnő. Olyan volt a hangja, mint a szerelemtől ittas madáré.

A szolgálók versengve futottak, belegázoltak a sekély vízbe, óvatosan fölemelték a kosarat. Mindegyik vinni szerette volna. De Szetamon már egészen a víz szélén állt, bele is lépett, karját nyújtotta a gyermek felé. A feszülten figyelő Mirjam ebből a mozdulatból sokat megértett, s most közelebb jött egy kissé a nőkhöz.

- Mósze! - szólt hangosan a hercegnő, magához ölelte a kosarat, kitakarta az alvó gyermeket, hosszan nézte mezítelen testét, majd megcsókolta a mellén. - Mósze, a vízből emeltelek ki. Most születtél meg másodszor.

Ekkor körülnézett, megpillantotta Mirjamot.

- Ki vagy, leány? - kérdezte komolyan.

- Amram leánya, Mirjam - suttogta a héber leány. Sötét szeme izzón nézte a hercegnőt, mintha a szívébe akart volna látni... s bizonyosan látott is, olyan leány volt. Majd a gyermeken pihentette meg tapadó tekintetét s megint a hercegnőn.

- Nem ismersz valakit a héber asszonyok között, aki éppen szült, és táplálná ezt a gyermeket? Bizonyosan héber anya tette ki.

Pontosan az történt, úgy történt, ahogy Mirjam előre látta. A végzet ujját csak a vak nem ismerte volna föl, mert anyja alig két hete szült, éspedig fiút, teje pedig olyan bőséges volt, hogy bízvást jóltarthatott két akármilyen erős gyermeket. Bólintott, s nyugodtan mondta:

- Anyám, Jozabét nemrégiben szült, ő majd táplálja a gyermeket.

- Ide tudnád hívni?

- Nyomban hívom, úrnőm.

Meghajolt, s már futott is, át a síkságon, végig a parton, pálmák alatt, bokrok között. Fehér alakját eltakarta a nádas hullámzó sűrűje.

Szetamon a fűbe telepedett, köréje ültek a szolgálók. Kebelén ringatta a gyermeket, dédelgette, ujjával cirógatta, gőgicsélt neki, nevetett megránduló arcocskáján, azt mondta: ni, alig több egyhetesnél, s már mosolyog! Szerette volna megszoptatni, mellét feszítette a tej, de nem szabad, most szerepet játszik, mesét és legendát, nem ronthat el semmit, mert mindennek jelképes értelme van. A lányok meg az öregasszony részt vesznek a titokban, mit szólnának, ha emlőjét a gyermeknek adná!

Akármint vágyott tehát az édes, csiklandozó érzésre, amikor a puha ajkak mohón szívják a csecset, uralkodott magán. Nem mutatott a gyermek iránt mást, csak szánalmat és irgalmat.

Mami elsorolta a kisded szépségeit, fölhívta rájuk a hercegnő figyelmét, a lányok pedig csodálták minden porcikáját, megcsókolgatták selymes bőrét, könyörögtek, adná nekik is oda egy pillanatra, hogy tarthassák. De Szetamon ezt mégsem engedte meg. Szorosan magához ölelte Mószét, zöld szeme a távolba merengett, talán az apát idézte ide a Nílus partjára az ismeretlen helyről, ahol tartózkodott, akár élve, akár halva.

Kis idő múltán - már teljesen leszállt az est, kigyúltak az óriási csillagok, a Béke csillaga úgy tüzelt, mint egy kék szikra, a bólogató fák feketére váltak, homályba vesztek a piramisok háromszögei, a folyó lustán csobogott a messzeségbe - ismét fölbukkant a fehér ruhás alak, mellette pedig szaporán lépkedett egy másik, nem tiszta fehérben, ruhájának színei elmosódtak a homályban.

Szép szál, derék, karcsú fiatalasszony állt meg a hercegnő előtt. Tétován nézett körül, mert Mirjam bizonyosan nem mondott neki többet, mint amennyit kellett. Majd ruhájáról, ékszereiről, parókájáról, finom viselkedéséről megértette, ki előtt áll, mélyen leborult, széttárta mindkét karját, ahogy jól nevelt asszonyhoz illik.

- Ülj mellém - parancsolta Szetamon.

Az asszony egyetlen mozdulattal a fűbe ült, ruhája alá vonta lábait, anélkül, hogy igazgató mozdulatot tett volna. Figyelmesen tekintett a hercegnő arcába. Kerek képű, nagy szemű, kissé hajlott orrú, barna nő volt, orrában karika csillogott, fejkendője alól kivillogtak aranyfüggői. Kezét összekulcsolva ölében nyugtatta.

- Ezt a kisfiút - kezdte halkan, megindultan Szetamon - a Jeorba tette valaki. Ott a kosár, amiben feküdt. Bizonyosan héber anya szülte, nem akarta sem a papoknak, sem a folyónak adni. Észrevettem és megszántam. Leányod, Mirjam éppen itt járt. Azt mondta, te fölnevelnéd a gyermeket. Igaz?

Jozabét nem szólt, csak bólintott.

- Fiút szültél? - kérdezte a hercegnő, s majdnem hozzámondta: „te is”, de uralkodott magán. Csupán az alvó gyermeket cirógatta meg az ujja hegyével.

- Fiút szültem, úrnőm, éppen két hete - felelte Jozabét büszke, mély hangon. - Nem elsőszülöttem, hanem a második. Nem kell odaadnom, sem elpusztítanom. - Sóhajtott. - Kívánságod parancs, úrnőm. Szegényesen élünk, de Él Saddáj ölében erősek és elégedettek vagyunk. A gyermeket úgy fogom táplálni, mint a magamét, anyja leszek, a gyermekeim testvérei lesznek.

Ezt szép egyszerűen mondta, a hercegnő egy pillanatig sem kételkedett benne. Nemcsak mert az asszony tökéletesen őszintének s jámbornak látszott, arca, szeme jó volt, ruházata tiszta, egész viselkedése nyugodt és előkelő, hanem, mert sohasem kételkedett kívánságainak teljesítésében. Hogyan is lehetne valami másként, mint ahogy ő akarja? Továbbá azt is

természetesnek gondolta, hogy aki egy gyermeket saját tejével táplál, majdnem annyi, mintha a vérével táplálná, joggal érezheti s vallhatja magát anyjának, többi gyermekét testvéreinek.

- Minden héten elhozod Mószét, hogy lássam, szépen fejlődik-e - utasította a héber asszonyt. - Mert gondom lesz rá s reád is.

Ekkor a csecsemő arca eltorzult, elvörösödött, kezét ökölbe szorította, és keservesen sírt. Szetamon aggódva hajolt föléje, s már nyúlt az emlője után, hogy megszoptassa az éhes kisfiút. De idejében észbe kapott. Ez a pillanat a szívébe nyilallt, a melle szinte fájt. De oda kellett adnia a visító, rugdalózó csecsemőt Jozabétnek. Ő már kapott is utána, mihelyt a sírását meghallotta, buzgón kiemelte duzzadt, barna emlőjét a ruhája alól, s ügyes mozdulattal a mohó szájba helyezte a szőlőszemhez hasonló csecset. Egy kis kapkodás, egy kis cuppogás, türelmetlen sírás... aztán szopott, szopott Mósze teljes erejéből. Új anyja megsimogatta a csapzott kis fejet, térdét föltámasztotta, hogy kényelmesen feküdjék, húsos arca szelíden mosolygott.

- El tudnád tartani? Elég lesz kettőnek? - aggodalmaskodott Szetamon, bár látta, hogy aggodalma fölösleges.

- Haj, akár hármat is! - nevetett halkan Jozabét, kivillantva gyönyörű, egyenletes fogait telt ajkai közül. - Ez az emlőm Mószéé lesz, a másik meg Aharoné.

Míg a szoptatás folyt, egyikük sem mozdult. Szetamon sóváran nézte a gyermeket, megsimogatta saját mellét. Mami, akár egy nagyanya, gyöngéden gyönyörködött a látványban, nem tudta megállni, hogy egy-egy elragadtatott szót ne sóhajtson el a nagy csendben. A szolgálók pedig, kecsesen ülve a fűben, előrehajoltak, hogy az izgalmas esemény minden mozzanatát lássák. A sötétség hirtelen szállt le, s jóformán csak a csillagok porzó fénye világította meg őket rejtelmes ezüstfénnyel. Mirjam mozdulatlanul állt, mint egy hófehér szobor. Nagy, sötét szeme kitágult, mint aki lát valamit, amit más nem láthat, s a látványról nem tudja levenni a tekintetét.

Mikor a gyermek jóllakott, fáradtan kiejtette szájából a csecset, s úgy maradt félrebillent fejjel, ahogy elaludt. Egy tejcsöpp villogott az ajkán. Jozabét eltakarta emlőjét, a gyermeket gondosan bepólyázta, majd visszahelyezte a kosárkába. Ezután az egészet magához ölelte, s megint egyetlen mozdulattal, könnyedén, támaszkodás nélkül, mint egy karcsú szarvas, fölállt.

- Este van, úrnőm, engedd meg, hogy most hazamenjünk. Közeleg a Kiddus ideje, sőt talán már el is mulasztottuk, ahogy a Csillag mutatja. De Él Saddáj megbocsát nekünk, mert az ő kedvét kerestük.

Így mentegetőzött a kedves asszony, zavartan mosolygott, lassan ringatta karcsú testét a kosárkával.

Szetamon vonakodva emelkedett fel a földről, megsimította a homlokát, mintha fájdalmas gondolatát akarná elhessegetni, aztán megrázta dús parókája fürtjeit, s halkan nevetett.

- Járjatok békével - mondta kedvesen, őszintén. És akaratlanul fejet hajtott az idegen asszony előtt. Bizonyára sohasem tett még ilyent. Ám ettől a pillanattól fogva, hogy ez a szép, délceg nő megszoptatta a fiát, testi közelségbe jutott hozzá, vérük-tejük együtt áramlott a gyenge kis test lüktető ereiben, dobogó szívében. Mintha együtt szülték volna a gyermeket, ő, Szetamon, a kihordását, a fájdalmakat vállalta, ez az asszony pedig a táplálást, a gondozást éveken át. Szerette volna megölelni, megcsókolni az idegen asszonyt, annyira nem volt számára idegen. Milyen különös! Valahonnét, a messze Ázsiából, a sivatagok, a Libanon, a Hermon hegyei közül származott ez az asszony, isteneit másként nevezte, másként imádta, más volt a nyelve, mások a törvényei, a szokásai, más az öltözete, másfélék az ékszerei - s mégis itt találkoztak a

Nílus partján, egy kisgyermek gyámolatlan teste fölött, hogy vérük-tejük összeömöljék benne. Ő, Szetamon, akit a héber asszony rokonai bőrpoklosnak neveztek, akit lenéztek, megvetettek, s akitől féltek, meg Jozabét, aki sohasem merte volna hinni, hogy valaha egy egyiptomi úrnő gyermekét dédelgeti keblén. Talán ebben a végzetes találkozásban, eggyéforrásban része volt annak a néhány csepp szíriai vérnek, amit Szetamon homályos eredetű nagyszüleitől örökölt? Adónnak, akit a különös nevű Yuaa meg Tuau magával hozott Egyiptomba, s akit Atum néven a Birodalom kiválasztottjai is ismertek?

Mindegy, sötét este volt, nem lehetett töprengeni. Szetamon nem is töprengett, egyszerűen élte az életét, gondolta egyszerű, egyenes gondolatait, s főképp érezte sorsa nagyságát és szépségét.

Elindultak hát, Jozabét meg Mirjam a parton végig a város távoli, túlsó pereme felé, ahol egy kis házban, pálmák alatt, egy tehén, egy borjú, néhány kecske meg juh társaságában már türelmetlenül várta az ura, Amram, mert az otthon hagyott kisfiú ugyancsak ordított az éhségtől. A hercegnő és kísérete pedig a Palota irányában, meg-megállva, némán, meghatottan a történtektől. Szetamon egyre utánanézett a távolodó nőknek, amíg hamarosan elnyelte őket a sötétség.

18. „Egy fiút szültem, kettőt adott Isten”

Így történt, fiam és tanítványom, hogyan is történhetett volna másként?

Jozabét meg leánya, a tizenkét éves Mirjam szaporán haladt a kanyargó gyalogúton. Ők sem szóltak semmit. Jozabét türelmetlenkedett a saját csecsemője miatt. Bizonyosan érezte másik emlőjében a duzzadó tej feszességét, ebből tudta, milyen éhes lehet a kis Aharon. Olykor egy-egy pillantást vetett Sálem csillagára is, és látta, hogy az esti Kiddus ideje már jócskán elmúlt. Egyre szaporázta hát lépéseit, valóban úgy járt, mint egy szarvas, könnyed, hosszú lépésekkel, fejét fölemelve, derekát kifeszítve, ügyesen és hajladozva a gazdag kertekből kicsüngő ágak alatt, elkerülve köveket, bokrokat. Biztosan járt, mint aki pontosan ismeri az utat. Mirjam olykor el-elmaradozott, aztán észbe kapva, néhány szökkenéssel anyja után futott, mint egy hófehér, fiatal ünő.

Jó messzire mentek, ismét kiértek a Nílus messzenyúló partjára. Balról a végtelen folyó csillogott, jobbról néhány pálma bólogatott fekete, hosszú ujjaival. A kis ligetben egy csoport vályogház állott, talán öt vagy hat. Valahol kecske mekegett, álmos tehén bőgött. Állatok nehéz szaga terjengett az illatos levegőben. Most szaporán ugatott egy kiskutya is. Otthon voltak, a héber telepen. Már messziről hallották Aharon sírását.

A ház nyitott ajtaján kiaranylott a mécses fénye. Amram állt a küszöbön. Az ajtófélfához támaszkodott, feje fölért a szemöldökfáig. A kutya ugatására kilépett, a közeledők felé ment, nyomban megismerte őket járásukról s a kutya ugatásáról.

Jozabét meg Mirjam belépett a házba. Az anya azonnal a sarokban álló bölcsőhöz futott, letérdelt, s így, térdeltében nyújtotta Mirjamnak a kosárkát. Máris kiemelte síró gyermekét, ölébe kapta, csicsígatta, gügyögött, meleg, turbékoló hangon kérdéseket intézett a hunyorgó kisfiúhoz, amikre az föl-fölcsukló zokogással válaszolt. Egykettőre egy zsámolyra ült vele, kibontotta súlyos emlőjét, s a síró hang egyetlen félbehagyott sikoltással elnémult.

Amram csodálkozva nézte a Mirjam karjában fekvő másik gyermeket. Barna arca megfeszült a figyelemtől, fekete szakálla reszketett a mécses fényében. Magas, vállas alakja egészen előrehajolt, elgondolkozva vakargatta bozontos mellét. Övig mezítelen volt, testét csak egy egyiptomiasan körülcsavart kendő takarta.

- A Jeorban találtátok? - kérdezte halkan, s fejével a szurkos kosárkára intett.

Mirjam bólintott.

- Héber, vagy egyiptomi? - kérdezte tovább.

- Egyiptomi.

- Haj, haj... - dörmögte az apa, megfogta a szakállát s járt egy-két lépést a simára tapicskolt agyagpadlón. Majd megint megállt Mirjam előtt, jól megszemlélte az alvó gyermeket s a kosarat. - Sem apja, sem anyja - mondta egy kis szánakozással.

- Apja az apám, anyja az anyám - jelentette ki Mirjam egyszerűen. - Anyám már meg is szoptatta.

Ezzel mintegy pecsétet ütött a dologra: már nincs mit változtatni, Jozabét vállalta a gyermeket, anyjává lett. Amram a tény hallatára jobban megmarkolta dús szakállát, s megint járt néhány lépést. Ezúttal nem Mirjam elé került, hanem a kis Aharont szoptató felesége elé. Kissé szétvetette mezítelen lábszárát, jól megállt a talpán, mintha a talajba nőtt volna. Nézte,

nézte szelíden mosolygó feleségét, a mellére tapadó gyermeket, barna arca, sötét szakálla csillogott. Fekete szeme égett, mint a szénparázs. Majd eleresztette szakállát, mindkét kezével megfogta felesége vállát, egy kicsit megszorította, lehajolt, arcul csókolta. Ezután pedig még mélyebbre hajolt, s megcsókolta a gyermek fejét is. Most megfordult, Mirjamhoz lépett, két ujjával megfogta a leány állát, őt is megcsókolta az arcán. Végül a gyermekhez hajolt, s homlokon csókolta. Ezzel a szótlan szertartással saját gyermekéül fogadta a jövevényt.

- Írás nem volt mellette? - kérdezte ezután.

- Nem, de mindent tudunk - felelte Mirjam. - Mósze a neve.

- Mósze... - mondta a fiatal apa ünnepélyesen. A név kimondásával visszavonhatatlanul elismerte saját fiának.

A kis házban csend volt s gyönyörű nyugalom. Jozabét vigyázva tette le melléről Aharont, gondosan bepólyázta, bölcsőjébe helyezte. Majd elvette Mirjamtól Mószét, megigazgatta a pólyáit, s odatette őt is a tágas bölcsőbe. Egymás mellett feküdt a két gyermek, meghatottan nézte őket.

- Egy fiút szültem? - kérdezte vidáman. - Egyet, de kettőt adott az Isten.

- Azt mondod, lányom, hogy mindent tudtok? - kíváncsiskodott Amram.

- Azt - erősítette hevesen Mirjam. - Ez királyi gyermek, s a világ végéig emlegetni fogják, hogy héber férfiú lett.

Mirjam, a különös lány szavát mindig úgy fogadták, mint kinyilatkoztatást. Még ha egyszerű dolgot mondott, például azt kérdezte, hol a kenyér, vagy megfejje-e a tehenet, azon is elgondolkoztak egy pillanatig, hátha mást is jelent. Most azonban semmi kétértelműség sem volt a szavaiban, hát hallgattak és csodálkoztak. Mirjamnak bizonyosan látása volt, azért beszél így.

Mószén egyelőre nem látszott, hogy a világ végéig emlegetni fogják, mint héber férfit. Öklét halántékára emelve aludt. Mellette, ugyancsak halántéka mellé emelt öklöcskékkel, mozdulatlanul aludt két héttel idősebb testvére, Aharon. Mit sem tudtak egymásról, egyiptomi neve volt az egyiknek, héber a másiknak, de rövid idővel ezelőtt ugyanannak az anyának tejét szopták, s azt szopta tizenkét évvel ezelőtt Mirjam is.

Apa, anya és leány asztalhoz ültek. Jozabét odakészítette a kenyeret, sót, sajtot, a serlegben a bort. Amram még hat agyagmécsest vett elő, sorra meggyújtotta az első lángjánál, s az asztal közepére helyezte. Betakarta fejét kendőjével, áhítatosan Kiddust mondott. Ezután eloltott a hét égitestet jelképező lángokból hatot, csak a legelsőt hagyta égve, megtörte a kenyeret, feleségének, lányának adta. Ugyancsak elosztotta a sajtot is. Szótlanul ettek, pedig a szívük tele volt hálával, örömmel. A nap eseményeinek értelmén elmélkedtek. Különös is volt! Jozabét, erős, friss, szép asszony létére majdnem tizenkét évig nem szült, s már nem tudott hová lenni a szomorúságtól. Attól félt, Isten örökre bezárta a méhét. Sokat imádkozott, elvégzett minden csalhatatlan varázsműveletet, hiába. Majd az a több mint két keserves év következett, amikor Amram nem közeledett hozzá a király rendelete következtében. De erről később. Most meg alig szülte meg Aharont, íme, még egy fiút adott neki az Isten. Pótolta azt, aki elmaradt! Megjutalmazta jámborságát. Megajándékozta türelméért. Kétszeresen teljesítette forró kívánságát. És milyen fiút adott? Haj, királyi vérből valót, idegent ugyan, mégsem idegent, mert íme, a saját tejével táplálja... És Mirjam szerint beszélni fognak róla a világ végezetéig... De hogyan beszélnek? Mint héber férfiúról!

Megvacsorázván, Amram még egy pillanatig állt a széles bölcső előtt, marokra fogta szakállát, bólogatott. Majd kiment, hogy megnézze az állatokat, bezárja az ajtót. Mert gonosz a világ, nem olyan szelíd és jóindulatú, amilyen a hajdani ősök idejében volt. Most már zárkózni kell... régen egyek voltak az emberek, szívük, ajtajuk nyitva...

Csakhamar mélyen aludtak valamennyien a kis vályogházban, a pislogó mécses világa mellett. A tűzhely felől hűvös éjszakai szellő áradt be a Nílusról, vízillatot hozva a fülledtségbe. Halaványan hunyorgott a parázs a hamu alatt, mint egy álmos fél szem, a meszelt falakon s a mennyezet silány gerendáin hosszú árnyékok lengtek, óriásivá növesztették a szegényes bútorokat: asztalt, néhány széket, egy ládát (rajta a család büszkeségét: az alabástromból faragott illatszertartót), a néhány deszkából eszkábált alacsony ágyat, amit ülőhelynek is használtak, sőt ettek is rajta, az ajtó mellett alvó hasas kőkorsókat.

Ebben az egyszerű héber házikóban álmodta első alaktalan álmait Mósze.

19. Amram

Mikor történtek ezek az események? Az esztendő melyik szakában, melyik napján?

Rabbi Chanina bar Papa szerint Niszan hó huszonegyedikén. A jámbor Rabbi azt mondja, ezen a napon a szolgáló angyalok az Örökkévaló elé állva így szóltak: - „Világnak Ura, aki egyszer a tengernél dicsőítő éneket fog zengeni ezen a napon, szabad-e annak a vízben elpusztulnia?”

Rabbi Acha bar Chanina szerint a fontos esemény Szivan hó hatodikán történt. E jámbor Rabbi azt mondja, ezen a napon a szolgáló angyalok így szóltak az Örökkévalóhoz: - „Világnak Királya, megengeded-e, hogy Szivan hónak ezen a napján, amikor majd a Törvényt fogod adni a Hegyen, elpusztuljon az, aki megkapja Tőled a Törvényt?”

Így kellett lennie, mert íme, a fiú, akit e napon kitettek a nádasba, nem veszett oda. Én azt hiszem, fiam és tanítványom, hogy Niszan hó huszonegyedikét kell elfogadnunk, mert a huszonegyes szám, mint a szent hármasnak önmagával való hétszeri szorzata, fontos szám. És ha meggondoljuk, milyen természetes módon élte Szetamon a mítoszt, csodálkoznunk kellene, ha nem ezen a jeles napon hajtotta volna végre nagy tettét.

Hogy a szolgáló angyalok csakugyan a helyükön voltak, s kellőképpen figyelmeztették az Örökkévalót végbeviendő nagy terveire, kitűnik a Mósze körül forgolódó asszonyok szívének tisztaságából, bátorságából, elméjük okosságából. Mert nem mondhatjuk puszta véletlennek, hogy éppen Szetamon szülte őt, mély szerelme gyümölcseként, a világ törvényeinek ellenére, s meg is tudta tartani. Az sem véletlen, hogy az egyébként nagyon ijedős Mami, Szetamon bizalmas szolgálója olyan szépen megállta a helyét. És véletlennek mondhatjuk-e, hogy a természetük szerint cserfes szolgálók ebben az esetben mélyebben hallgattak, mint a sír, s hogy az ártatlan gyermek láttán szűzi lelkükben csak rajongó csodálat, ártatlan öröm lobogott az irigység, a káröröm, a gonosz dac sárga tüze helyett? Mit mondjunk továbbá Mirjamról, aki megleste a jelenetet, s azonnal megértette, miről van szó? Hát Jozabétról, a gyermekágyból alig fölkelt fiatal anyáról, aki nyomban futott a hívásra, s odanyújtotta emlőjét az éhes gyermeknek? Aki nem hivatkozott fáradtságra, nem emlegette, hogy éppen neki is született fia, azzal kell törődnie, nem sajnálta tápláló tejét az idegentől? Sőt Él Saddáj különös ajándékának tekintette őt? Mit szóljunk a jószívű asszonyok e példátlan összeseregléséhez? Mit gondoljunk a csodáról, hogy ennyi igazi, tiszta lelkű nő találkozhatott Mósze kosárkája körül? Isteni rendelkezés nélkül nem buzgólkodtak volna az angyalok nők képében.

De lássuk, mit tudunk Amramról, az apáról meg Jozabétről, az anyáról. Mit tudunk erről a különös családról, amelynek ölében nagyra, óriásira kellett nőnie a gyermeknek.

Hagyományaink följegyzik, hogy Amram is, felesége is Lévi Házából származtak. Ez a Lévi jövevény törzstöredék volt, mint a neve is elárulja, mert Lévi, *lavjú:* jövevényt, csatlakozót jelent. Ma már tudjuk, hogy Lévin éppen úgy nem szabad egyetlen személyt, ősapát, pátriárkát értenünk, mint Ábrahámon, Jiszhakon vagy Jákób „fiain”. Törzs volt ez is, mint a többi, mint a sémiek egyéb törzsei: Jiszmaél, Edom, Amalek s a kánaánita népek egyéb kavargó, hol ellenséges, hol testvéri társasága. Ezekből verődött össze a jákóbiták egy csoportja, töredékekből, talán itt-ott egész törzsekből, a Jákób-él tisztelői, ahogy egy fennmaradt hikszosz emlék nevezi Istenüket. Voltak köztük jelentékenyek is, mint Efráim, amelyet a maga külön harcias istene pásztorolt, s voltak olyanok, amelyeknek Gósenben való tartózkodásáról a próféták sem tudnak, így Jehuda, Simeon. Magam is említettem korábban, fiam és tanítványom, hogy Ásernek, Zabulonnak nyomát sem találjuk az egyiptomi héberek között,

ugyanis Keret, Szidon „királya” hadba vonulása idején találkozik velük Palesztinában. József népét pedig, Jószifot, leverték „testvérei” csillagokkal beszőtt köpönyege, azaz a vallása miatt, eladták Jiszmaél népének rabszolgául, s az Egyiptomba hurcolta a hikszosz uralom idején. Törzse hamar elegyiptomiasodott, s csak „fiai” tértek vissza a héberek közösségébe a hikszoszok kiűzése után.

Ilyen, a jákóbitákhoz csatlakozott töredék, jövevény nép volt a Lavjú-Lévi törzs. Nem is törzs, hanem nemzetség. Neve nem istent jelöl, hanem helyzetet, viszonyt, állapotot.

E kis nemzetség, Lévi Háza, nem is nevezhette külön névvel istenét, mert az egyszerűen Él volt, nem szerepelt mellette még más, alacsonyabb rangú isten, istennő, valamely törzs, nemzetség külön istene, sem az eredeti, de már értelmét vesztett Isten deformálódott neve. Ők ugyan Él Saddájnak, a Hegy Istenének, jelképes értelemben Nagy Istennek nevezték, mert tudod, hogy *saddu-szada* „hegyet” jelent, azt a hegyet, ahol az Istent hajdanában, elmosódott évezredekben tisztelték. De akinek fülében Tanítóink figyelmeztetése, hogy a szavaknak, különösen a neveknek, több értelmük van, sőt igazi értelmük éppen a legmélyebb rétegben lappang, több puszta légyzümmögésnél, tudják, hogy ez a hegy azt az egyetlen, igazi, szellemi Hegyet jelenti, ahol az Isten trónol, másodsorban pedig azt a képzelt hegycsúcsot, ahová a Hold legmagasabb állása idején emelkedik. És azt is tudják, hogy Él látható képe maga a Hold, de korántsem azonos vele, csupán tükröződik benne. Mindezt jól megfontolva, mondhatjuk, hogy a léviták maroknyi nemzetsége Élt, a mennyei hegy Nagy Istenét imádta, az Ősnap „fiát” és „férjét”, a világot teremtő férfias istent, akinek „fiai” a csillagok. Csakhogy bálványt nem állított neki, s magát a Holdat sem imádta, nem esett olyan zavarosságba, mint a terahiták, akiket Ábrahám egy évezreddel előbb éppen emiatt hagyott el. A Lévi-törzset bizonyára zaklatták a többi népek szokatlan istentisztelete miatt, mert szent hegyein nem állított bálványt, nem ölt áldozatul sem embert, sem állatot, megelégedett az oltáron égő tűzzel, termények, illatszerek áldozásával... De van-e nagyobb gyönyör, fiam, mint lábbal taposni mások istenét, üldözni más istenek híveit?! Akik fegyverrel legyőzettek, rabszolgaként kerültek a győzők kezére. Akik okosan meghódoltak, bálványok előtt áldoztak ezután, s elvesztették eredeti nevüket. De akadt egy maroknyi kis töredék, éppen Él Saddáj főpapja körül, amely sem fegyver, sem hódolás által nem volt kényszeríthető a győzelmes nép isteneinek imádására. Ez a konok, hűséges kis nép bizonyára számkivetve barangolt a pusztaságban, amíg a jákóbitákhoz nem csatlakozott, fölismervén Jákób-élben, Jiszraél Istenében ugyanazt az Istent, akiért üldözést szenvedett. Így került aztán az éhség űzte jákóbitákkal Egyiptomba.

Könnyű lett volna a kedvező hikszosz-uralom idején elfelednie ősi Istenét, az Igazit, az Egyet, a Nagyot és az Urat, s a hatalom húsosfazekai mellett lezülleni akár a hikszoszok isteneihez - válogatni lehetett bennük! -, akár a többi héber törzs sokféle bálványainak imádásához, a véres áldozatokhoz, a vad táncokhoz, mámoros ünnepekhez, a kézzelfoghatóhoz, és a durvához, hiszen ezek az istenek többé-kevésbé szintén a Holdisten emlékét őrizték, mint például maga Já is, a lándzsát, bunkót forgató. Vagy imádni Asirat-Asera képében az Ősnapot, a megnevezhetetlent, akit imádni is merő káromlás. Imádhatták volna a véres Anatot vagy Antát, a térdig embervérben lubickoló, mellére vért locsoló, vállát vérrel mosó istennőt, a Hajnalcsillagot, imádhatták volna őt eredeti férfiúi alakjában is, mint Hélál ben Sahart. Imádhatták volna az ábeli szelídségű, odaadó, önfeláldozó esti Csillagot is, Sálemet, a Békét... De ők hallatlan konoksággal megmaradtak Él Saddáj mellett, akit sem a Hold képében, sem bálványokéban nem szabad imádni, csupán lélekben és igazságban. Mert ő a Világ Ura és Királya, minden, ami látható, hallható, fogható és érezhető, csupán a teremtménye, még a saját képe, a sötétség fölött lebegő Hold is.

A Lévi-törzs, éppen jövevény volta miatt, nem foglalhatta el a legelőkelőbb helyet a többi jákóbita népség között. Nem neki jutott a Gósen legtermékenyebb része. Még csak Gósenben sem lakott a szó szoros értelmében. Hanem kicsiny, öt-hat vályogházból álló telepen éldegélt a Nílus mentén, közel Men-noferhez s eléggé távol a góseniektől. Csak így érthetjük meg, miért volt olyan közel a Palotához Amram házacskája is. Men-nofer alatt éldegéltek, a hegyvonulat nyugati csücskénél, amely dél felől határolja Gósent. A ma Mont Fort nevű csúcson tartották istentiszteleteiket, ünnepeiket. Az is lehetséges, hogy maguk választották ezt a helyet, miközben a többi törzs mohón osztozkodott a lapályos, vizes, csatornákkal át- meg átszőtt termékeny területen. A léviták elsősorban Istenükre gondoltak, hegyet kerestek, ahol „lakjék" közöttük, szerényen félrevonultak a tartomány peremére, jövevényekhez, csatlakozókhoz illőn.

Ebből a hajszolt kis népből származott hát Amram és felesége, Jozabét.

Hagyományaink megemlítik, hogy Amram Él „főpapja" volt s a Nagytanács tagja. Ami a főpapságot illeti: nem szabad valami előkelő, pompában élő, szolgákkal, szolgálókkal körüllebzselt hatalmas úrra gondolnod, fiam. Az akkori héber főpapok, bár tekintélyes férfiak voltak, korántsem hasonlítottak a főpap-királyokhoz vagy éppen a jeruzsálemi hatalmas Chananhoz. Nem laktak palotában, díszes kert közepén. Nem viseltek nehéz, drága ruhákat, csak akkor öltöztek ősi öltözékükbe, amikor Istenük előtt szolgáltak. Kincseik, szent edények, tálak, füstölők, lámpák, jelképes értelmű ékszerek voltak, senki sem tudta, mikor készültek, hogy hívták a remeklő mestert. Volt köztük jómódú, de a gazdagságtól tartózkodtak. Nem is főpapok voltak, hanem igazi *rab kohanim*, az Isten szolgáinak fejei. Éltek, mint más: földet műveltek, birkát nyírtak, szőttek, fából szerszámokat faragtak, bort szűrtek, ellenőrizték a csatornák állapotát, miközben maguk is izzadtak a vízhúzó gém súlya alatt, madarásztak, tojást szedtek, sásból szőnyeget fontak, végezték azt a munkát, amit a népük. De elsősorban tanultak. Erről már szóltam. És tanítottak. Erről nem szóltam. A hét három napján, alkonyat tájt, amikor a munka befejeződött, maguk köré gyűjtötték tíz-tíz „isten embere" kis társaságát, valamely árnyékos fa hűvösébe telepedtek, s magyarázták a tudnivalókat. A hallgatók kérdeztek, ők feleltek. Juhbőrre írt időtlen régi írásokat olvastak, amelyekről vallották, hogy magának Ábrahámnak, Jiszhaknak, Jákóbnak a keze vonásai. Történeteket mondtak el, s kifejtették értelmüket. Türelmesen vitáztak egy-egy szó, kifejezés tartalma fölött, ahogy Keleten ma is szokás. A tízzel megbeszélték az ünnepek rendjét, a szolgálatot, a szertartásokat, az imádságokat és a táncokat. Ez a tíz azután ismét maga köré gyűjtött tízet a csekélyebb tudásúak közül, s egy-egy fa alá telepedve, tanított. Emezek megint a saját körükben tanítottak tízet-tízet, hogy végül is odahaza, a családban, ki-ki megtanítson mindenkit a tudományra. És papja legyen a háznak.

Nos, efféle *rab kohanim*, efféle főpap volt Amram is. Szegény, egyszerű ember, mint a többiek, feje a tíz tizedesnek, a maroknyi kis csoportnak. De tudta, hogy Istenről neki vannak a legtisztább fogalmai, ő ismeri a lényegét, s neki kell ezt a lényeget fönntartania, továbbadnia a világ végezetéig.

Szótlan, megfontolt, nyugodt férfiú volt, nyájas, de szigorú. Lassú mozdulatokkal végezte munkáját. Volt egy kis földje a Nílus mentén, nem nagyobb, mint a többieknek, s ugyanúgy maga vetette be Jozabét meg Mirjam segítségével, mikor az árvíz eltakarodott, mint a többi családok. Learatta, kicsépelgette maga. Gondozta a csatornákat, vigyázta a másokét. Borjat nevelt, eladta. Kecskét tartott, tejükből sajtot gyúrt a két nő. Miért részletezzem? Csendes, szorgos, de nem mohó élet volt az övék, mindenüket maguk termelték, készítették, megelégedtek azzal, amijük volt. Még egy kis szőlőt is műveltek a hegyoldalban, ahol a Léviek

szőlői virultak. A bor nem vetekedett sem a libanonival, sem a szíriaival, sem a ciprusival, de vidáman itták esténként a közös serlegből, evés után.

Rabbiink szépen mondják el, hogyan szállt föl Isten Ádám, Káin, a Vízözön-nemzedék, Szodoma bűnei miatt fokról fokra a Hetedik Égbe, majd hogyan ereszkedett le a Hetedik Égből a hatodikba, az ötödikbe és így tovább, Ábrahám, Jiszhak, Jákób, Lévi, majd Kohat idejében, egészen a legalsó szféráig, s megült annak a peremén. Én azt hiszem, fiam és tanítványom, hogy Amram környezetében egészen a földre szállt, velük lakozott, társalkodott, tanácskozott, olyan szép rendben élt az egész ház, az egész Lévi-nemzetség mindenestül. Kezdve a bölcs aggokon, a tevékeny férfiakon, le a gyermekekig, végezve a szép, karcsú, délceg leányokon és jámbor asszonyokon. Sőt az állatokat se hagyjuk ki, fiam, mert ahol isteni rendben élnek az emberek, ott az állatok is boldogok. Ha még volna bátorságom hozzátenni a növényeket is - és miért ne volna? -, azt mondanám, a földek, a pálmaligetek, a szőlők is azért virultak olyan buján, mert gazdáik sohasem hullottak ki Isten közelségéből. Az édeni állapot valóban magától elkövetkezik, ha az emberek Isten kebelén élnek.

De a világ korántsem élt ám Isten kebelén. Ezt meg kellett szenvedniök nekik is. Mikor kihirdették a héberek kikiáltói, hogy minden elsőszülött fiút, aki megnyitja anyja méhét, ezután nem Istennek, hanem az egyiptomi királynak, azaz Atonnak kell szentelniök, Amram búskomorrá vált. Nem igaz ugyan, hogy a saját leendő fia sorsán aggódott, mint zavaros hagyományaink hiszik, mert neki már volt leánya, aki megnyitotta az asszony méhét, születhetett volna hát fia bízvást, nem lett volna elsőszülött. Olyan szigorúan kell értelmeznünk ezeket a törvényeket, fiam, amilyen szigorúan értelmezték ők. De sírt, sírt könyörtelenül, némán, magányosan, mert sírt az egész héber nép. Megszaggatta szakállát, nem fésülte hosszú, fekete haját ő sem, mint a többi héber férfiú a siralom e napjaiban. A Lévi-Ház képviselőjeként ott ült a Nagytanácsban, a Vének között, s ő is hozzájárult az elkeseredett határozathoz: ha már a Nílusba kell fojtanunk fiainkat, odaadván őket a Nílus istenének, fojtsuk magunk a vízbe, semhogy megtagadjuk saját ősi törvényeinket.

Borzalom, siralom, gyász, keserűség volt ezután az életük. Az asszonynép hosszasan üvöltözött, mint a nőstény oroszlán, ha veszélyben a kölyke. Engesztelő áldozatok füstje kavargott az Égre egész Gósenben. Rakásra öltek bikát, kost, bakot, jerkét, bárányt, galambot. Adataink vannak *szarap* néven egy gyermekáldozatról, nem kétlem, hogy ezt a borzalmas áldozatot is bemutatták itt-ott, önként adva oda néhány kedveset, hogy a többit megmentsék. Alázatos imádságtól gyűlöletteli varázslatig mindent megpróbáltak, s mint hallottad, ajándékkal megrakva Jákóbjukat is elküldték tizenkét válogatott szűzzel, hogy meglágyítsa a király szívét.

Ekkor Amram, felöltve szent ruháit, magára borítva égszínkék bíborköpönyegét, amelyen háromszázhatvanöt kicsiny aranycsengettyű csilingelt, homlokára kötve a tenyérnyi széles aranylemezt, amelyen néhány rejtelmes betű ragyogott, fölékszerezve magát szent ékszereivel, ünnepélyes áldozatot mutatott be az egész nép apraja-nagyja előtt, s kihirdette, hogy mától fogva nemcsak tartózkodni fog feleségétől, hanem el is küldi, mintha sohasem ismerte volna. Könnyű neki, meddő a felesége, tíz év óta nem szült... - gondolták némelyek. Az összes felnőtt férfiak lázasan kiáltozták:

- Követjük példádat! Nem ismerünk asszonyt, inkább vesszen ki a magvunk, semhogy elsőszülötteinket idegen istennek adjuk!

És úgy is tőnek.

Több mint két esztendeig nem tekintett Amram a feleségére. Sőt hazaküldte a szüleihez. Pedig ölelhette volna bátran, tíz év óta nem volt gyermeke! Amram tettének híre terjedt mind az egész Gósenben, s a férfiak tömegesen követték példáját. Hogy milyen nehéz volt helytállniok

elhatározásukban, gondolhatjuk a héber nők szépségének, tüzességének ismeretében. A férfinép indulatos, gyűlölködő, verekedő-fenekedő, az asszonynép fásult, lusta, perlekedő lett. Az egész héberség beteg.

Jozabét megcsókolta férjét, leányát, összeszedte cókmókját, s alázatosan lehajtva fejét, hazament. Ugyanúgy ment haza sok más héber asszony is. Ez volt a Vének s az Isten akarata. Inkább sohase öleljenek férfiút, mintsem magzatukat Atonnak adják, a Nílusba fojtsák. Nem volt Gósenben vidám lagzi, elhallgattak a sípok, dobok, citerák, nem gyűjtöttek bort, hogy a leányok eljegyzésén megigyák. Jaj, nem éldelegtek ifjú szerelmesek a pálmák hűvösében alkonyatkor, s elfordították arcukat, hogy ne lássák szerelmesük vágytól hevült képét. Akik mégsem tudtak uralkodni magukon, kétségbeesve, fogcsikorgatva ölelkeztek, remegve a gondolattól, hogy nem leányt, hanem fiút fogan a szűz, akinek méhéről a pecsétet letépték.

Amram szótlanul végezte munkáját leánya, Mirjam társaságában. A gyermek tízéves volt, de erős, fejlett, mozgékony. Szép, sudár termetű, mint az anyja, de a szeme nagyobb és sötétebb. Majdnem olyan szép volt, hogy kiválaszthatták volna a tizenkét szűz közé, akiket Thébába küldtek. De a Vének, gondosan latolgatván s mindenfelől jól megforgatván a leányka kellemeit, úgy vélték, a bokája egy kissé vaskos, márpedig az egyiptomiak különösen kényesek a karcsú bokára, mert első pillantásuk a nő lábára esik, csak azután halad fölfelé a combokra, a csípőre, a derékra, kebelre, végül az arcra. Romlottságuk jele ez, azonban így van. Ha sikerre akarnak számítani, vigyázniok kell a bokára. Továbbá az emlőcskéjét sem lehetett félmarokkal letakarni. Héber férfiú csak örül ennek, azonban az egyiptomi a kicsiny mellet kedveli, mert romlottságában nem gondol a gyermekek szoptatására. Így hát Mirjam kimaradt a tizenkettőből. És otthon dolgozott az apjánál.

Följegyezték tanítóink, hogy Mirjam megáldatott - vagy megveretett - a bölcsesség s a látás képességével. Amram ugyan arra vélte leánya gyakran révedező természetét, magányos őgyelgéseit, szinte önkívületi állapotait, hogy bánkódik az anyja után, csak nem mer róla beszélni. Hát persze, bánkódott is, de mégsem ez volt különös viselkedésének oka.

Egy este, mikor Mirjam asztalra készítette az ennivalót meg a borral telt serleget s a mécseseket, Amram pedig megmosakodva az öntözőcsatorna vizében, éppen fejére borította kendőjét, hogy a Kiddust elmondja, a leány megállt előtte, rávetette nagy, sötét szemét, s nyomatékosan így szólt:

- Meddig tartóztatod még meg magadat anyámtól? Meddig lesz még üres a ház, meddig eszünk ketten, iszunk csak ketten a pohárból? És meddig takarják még be a héber férfiak az élet forrását?

Amram megütközve nézte a leányt. Ő pedig bátran folytatta:

- Kegyetlenebb vagy te a királynál! Mert a király törvénye csak az elsőszülötteket sújtja, te azonban, s akik téged követnek, a fiúkat is, a lányokat is sújtod. Válogatás nélkül valamennyit, akik nem születnek erre a világra. Él Saddáj embere vagy te? Nem, rosszabb vagy, mint az idegen király!

- Mióta mer a leány... - kezdte Amram, s fölhúzta sűrű szemöldökét a homlokára. De hirtelen észbe kapott. Leánya nyugodtan, mozdulatlanul nézett reá, szeme égett, mint az eleven szén. Amram meghökkent. Gondolkodóba esett.

Így ült néhány percig az asztalnál, elfelejtette meggyújtani a mécseseket, megtörni a kenyeret. Olykor firtató-csodálkozó pillantást vetett Mirjamra. És csodálkozott a lányán, mert moccanás nélkül állott előtte, még a szempillája sem rezzent. Úgy nézte az apját, mint egy másvilági szempár.

Amram fölkelt, marokra fogta dús szakállát, járt néhány lépést a szobában. Mirjam nem mozdult. Csak a szemével követte apját.

Végre az apa megállt előtte, szétvetette mezítelen lábát, jól megnézte a leányt még egyszer, ezután a szeme sarkából egy szempillantást vetett az ágyra, az asztalra, s néhány halk szót dünnyögött, aminek értelmét Mirjam nem tudta. Lehetett átok is, fohászkodás is, áldás is.

- Jól teszik az apák, ha tanulnak a gyermeküktől - mondta most már hangosan, érthetően Amram. - A te szádból az Úr szól, Mirjam, és szavaid nem puszta légyzümmögés a fülemnek.

Egy pillanatig sem habozott. Mert miről tudjuk, fiam és tanítványom, hogy Isten közöttünk tartózkodik? Arról, hogy nyomban észrevesszük, ha *nincs* közöttünk. Amram megértette, hogy Isten nem volt vele, mikor az áldozatot bemutatta, elhatározását kihirdette. Elhatározása istentelen volt. S ez nyomban világossá lett számára, amint a leányka, Isten szavát mondva, vagyis az Igazságét, megszólalt. Nagyobb bűn volt elfojtani az élet forrását, a szerelmet, mint odaadni az elsőszülöttet Atonnak.

Amram tehát egy pillanatig sem habozott, hanem ledobta kendőit, s bár a Béke csillaga már fönn ragyogott az Égen, elhalasztotta a Kiddust. Ehelyett határozott lépésekkel kiment a házból, eloldozta csónakját, a folyóra lökte, belehágott, megragadta az evezőt. Elindult Jozabétért.

Mirjam pedig kifutott utána, leült a homokra s énekelt.

Már jócskán besötétedett, mikor fülét megütötte a víz csobogása. A csónak hirtelen előbukkant a homályból. Ketten ültek benne.

Nem kívánom ecsetelni ennek az estének a szépségét. Nem akarom jellemezni a gyöngéd, de erős mozdulatot, amivel a férfi partra segítette az asszonyt, amivel az asszony, a férfi vállát átkarolva, partra lépett. Azokat a táncos mozdulatokat sem tudnám ábrázolni, amikkel Mirjam fölugrott a földről, s anyja-apja elé futott, mint egy szarvasünő. Így futottak az első emberek, akik még szinte szemtől szembe látták Istent az Éden bezárt kapuja mögött, amint reájuk néz, és szomorúan mosolyog.

Röviden szólva: Amram, Jozabét meg Mirjam hármasban hallgatták a Kiddust, gyönyörködtek az apa érces, meleg hangjában, kiterjesztett barna kezében, boldog arcvonásaiban. Hármanették a megtört kenyeret, a sajtot, itták a közös serlegből a bort. És noha ez a bor nem mérkőzhetett sem színével, sem ízével, sem illatával a libanoni, a szíriai vagy a ciprusi borral, zamatosabb volt azoknál, mámora pedig elbűvölőbb. A három szempár úgy ragyogott, mint a hat kis agyagmécses, a hetedik mécses pedig, mint a nyitott házajtón bevillogó Béke csillaga.

Amram még akkor este bement feleségéhez, Jozabéthez, s nála maradt hajnalig. Mirjam imádkozott, s édesen aludt. Reggel az apa, miután megették sózott kenyerüket, ittak rá egy-egy bögre frissen fejt tejet, marokra fogta szakállát, s így szólt:

- Ez a leány, Mirjam, mától fogva csak fehér ruhában járhat. Szőj neki új ruhákat, Jozabét. Mert őbenne a Bölcsesség és az Igazság szelleme lakik.

Ezután a hegyre ment, megfúvatta a kagylóhéj-kürtöket, az Úr ősi szent kürtjeit, összehívatta az egész népet. Főpapi díszbe öltözött, fölszította az oltár tüzét, amit az Égből lehulló láng gyújtott meg legelőször, s azóta sem aludt ki soha. Áldozatot mutatott be, szebben énekelve a szertartásos imádságokat, mint bármikor. De csodák csodája, nem bűnbánó, nem engesztelő, nem könyörgő, hanem éppenséggel hálaadó imádságok voltak. Papjai pedig elrendelték, hogy énekeljenek és táncoljanak mindnyájan, mert ez a hálaadás napja.

Énekeltek, sípoltak, doboltak és táncoltak tehát, eleinte félénken, vonakodva, majd egyre bátrabban és boldogabban. Ujjongott, keringett, kacagott, dalolt, zenélt az egész nép. A bánat szörnyű súlya alól fölszabadult emberek sírtak örömükben.

Végezetül Amram kihirdette, hogy tegnap elment a feleségéért, hazavitte, fölkereste éjszaka... és föl fogja keresni ezután is. Mert az Úr megvilágosította elméjét egy gyermek szava által, e gyermek pedig a saját leánya, Mirjam. Mit mond az Úr? Ezt mondja:

- Ne légy kegyetlenebb a királynál! A király csak elsőszülött fiaidat követeli, de te minden fiút és minden leányt, akik meg sem születtek. Ne takard be az élet forrását. Ne fojtsd meg a szerelmet! Én adom fiaidat és leányaidat, én ismerem, mielőtt anyjuk méhébe fogadná őket, én tudom, kit mire szánok! Fogadjátok el, én adom. Akinek Atoné kell lennie, legyen Atoné. Aki a Jeoré, legyen a Jeoré. Mert valamennyien az enyémek azok is, akiket Atonnak, azok is, akiket a Jeornak s azok is, akiket nekem adtok. Enyémek a meggyilkoltak, enyémek a gyilkosok. Mindnyájan az enyémek vagytok, a magamét adom nektek. Fogadjátok el őket, ahogy adom. Én vagyok az Úr.

A nép elámult e szavak hallatára. Nem akart hinni a fülének. Két esztendővel ezelőtt ugyanez a főpap, ugyanez az Amram, ugyanitt, ugyanígy ünnepélyes áldozat s imádságok után, éppen az ellenkezőjét mondta annak, amit ma mond. Az ellenkezőjét cselekedte annak, amit ma cselekszik. Mi ez? Melyik szavának higgyünk? Nem az Úr nevében beszélt akkor is, mint most? Beszélhet az Úr egyszer így, másszor úgy, akarhat egyszerre kétfélét? Vita támadt, a férfiak hevesen lármáztak. Hát persze hogy beszélhet kétféleképpen az Úr! Persze, hogy akarhat kétfélét! Nem változik-e a világ pillanatról pillanatra? Nem lehet ma jó, ami tegnap rossz volt és fordítva? És nincs-e az emberi szavaknak egyszerre nem is két, hanem három értelmük? Nem áldás-e az átok, nem átok-e az áldás? Nem merő sötétség-e az Úr fénye az emberi szemnek, nem világosság-e ez, ami az Úrnak sötétség? Nincs-e bonyolult kettősség mindenben, s a kettősségben is nincs-e még bonyolultabb kettősség? Nem ez a kettősség-e az igazi, az egyetlen bűn? És végezetül: nem egy-e a kettősség a Végső Egyben?

Így vitáztak a férfiak, boncolgatva és hasogatva Amram szavait is, egymáséit is. Így vitáztak hevesen, kiabálva, töprengve, hadonászva, szakállukat babrálva, tépve, rázva, kinek milyen volt a természete. Az oltáron pedig magasra gomolygott a füst, szétterült a sötétkék alkonyati égen, fűszeres fa édes illata s tömjénszag lebegett a Hegy fölött. A nép, az ifjak mámoros serege énekelt, dobolt, zenélt és táncolt. Hatalmas körfüzért formálva kecsesen forogtak a táncosok, mint az égbolt csillagai, egy-egy dobbanással szétváltak, egymás körül keringtek, kezükkel integettek, egymás derekát ölelték. Koszorú virított a fejükön, ékszerek csilingeltek fülükben, csuklójukon, bokájukon. Repültek a bő ruhák, pihegtek a keblek, mámorosan megnyíltak a nedves ajkak, tüzeltek az egymásba kapcsolódó sötét szempárok. Táncoltak a legények, táncoltak a családapák. Táncoltak a leányok, táncoltak az anyák. Tipegve, kényesen, finoman táncoltak a lengő szakállú öregek s a ráncos anyókák. Sikongva táncoltak a gyermekek. A fűben mászkáló kisdedek ujjongva ütögették össze kezecskéjüket a zene, a dal, a tánc ütemére. Egy-egy anya kiugrott a füzérből, odafutott, kiemelte gömbölyű emlőjét, s megszoptatta őket. Aztán megcsókolta, s visszafutott a táncba. A főpap nem táncolt, mozdulatlanul állt a körben, mint a csillagok között a Nap. Arca sugárzott. Még két éve komor volt, mint egy bűnösé.

Ott ünnepelt a boldogok között a legboldogabb: Jozabét is. Ott táncolt tetőtől talpig tiszta fehérben Mirjam. Láthatta mindenki: fehérben volt, mint akiket meg szokott lepni a bölcsesség s a látomás szelleme. Lehetett-e vitázni, mikor Mirjamot látták? Nem a főpap leánya volt-e? Nem, nem, minden kétely eloszlott, hiszen Amram kijelentette, hogy egy

gyermek szava mondta meg neki az igazságot: A gyermek itt volt. Tiszta fehérben, fején virágkoszorú.

Ettől fogva a héber férfiak nem tartóztatták meg többé magukat a héber nőktől. A ligetek, a csatornapartok, a dombhajlatok lankái, a szőlők sötétzöld csalitjai ismét vendégül látták az andalgó, csókolódzó szerelmeseket, messze-messze visszhangozták boldog dalaikat. Nemcsak a kis Lévi-Ház vidékein, hanem szerte egész Gósenben. Az asszonyok szültek, elsőszülött fiukat Atonnak adták, szavuk jelképes járása szerint „a Nílusba dobták", megsiratták, meggyászolták, de ölelkeztek megint, s másikat szültek. Igyekeztek elrejteni elsőszülött fiaikat a kormányzó kopói elől. Voltak, akik megmakacsolták magukat, s vízbe dobták gyermeküket. És voltak, aki továbbra is megtartóztatták magukat az asszonytól. A héber nép viselkedése nem volt egységes.

De Amram s a Lévi-Ház életébe békesség költözött. Nemhiába mondják Tanítóink, hogy *„az egyetlen törzs, amely megőrizte szívében Jiszraél reménységeit, Lévi volt"*. És azt sem mondják hiába, hogy *„Az igazak között is igaz volt Amram, Jozabét férje, Aharon és Mirjam atyja, s Amram igazságára épült a világ."*

Ebbe a családba, ebbe a törzsbe, ebbe a világba került Mósze.

20. A sólyom leszáll a fészekbe.

Figyeld csak, fiam és tanítványom, hányféle illat szálldos a levegőben ezen a hajnalon. A virágzó szőlő könnyű illata, a jázminbokrok fehér csillagainak zamata, a piros meg halványsárga rózsák dús illatának lehelete, a környező falvak tornyáig látszó lankák s szántóföldek búzavetésének lebegő virágpora - s mindenek fölött az olajfáé, amely alatt ülünk. A tó felől bizsergető vízpárát hoz a déli szél, a part vadvirágok szagával terhesül. És nézd, milyen kék a kora reggeli Ég, egyetlen felhő sem vet rá foltot. Nézd a fákat, hogy fürödnek a Nap aranyfényében. Hallgasd a rigók füttyét, van köztük egy, amely mintha szüntelenül számon kérné a világtól: „Hol a Biblia? Hol a Biblia?" Legyen ez a fuvolázó kiáltás intő szó nekünk is, fiam.

Szánkban van még a friss tej íze és a jó álom íze is, szívünkben békesség lakik, meg az Igazság keresésének gyönyöre. Folytassuk hát az események nyomon követését.

Láttuk, hogyan fogadta a világ Mósze megérkezését. Lássuk most, hogyan fogadta a királyi Anya s Amenhotep fiáét.

Bár Tiy nem először szült életében, s minden szülését nagy várakozás előzte meg országszerte, ezúttal az izgalom, az aggódás, a türelmetlen várakozás sokkal nagyobb volt, mint bármikor. A Fehér Ház csillagtudósai éjjel-nappal számításokba merültek, mikor kell megszületnie a Sólyomnak. Hízelgő véleményeikkel s jóslataikkal izgalomba ejtették nemcsak magát a Fehér Házat, hanem az egész Birodalmat. Biztos számításaik szerint egy sohasem volt, páratlan, a világ sorsát eldöntő nagy férfiúnak kellett születnie, valóságos Isten fiának, olyan egyéniségnek, aki örökre egyesíteni fogja a szétdarabolt, összezavarodott, szinte reménytelen különbözőségbe hullott emberiséget. Olyannak, aki végleg uralomra juttatja az Igazság napfényét az egész világon. Olyannak, aki megszüntet minden ellentétet, harcot, torzsalkodást, irigységet, fenekedést az emberek között, varázsigéivel, tetteivel, hatalmas szívének, elméjének, akaratának, jóságának tüzében összeolvasztja Egyiptomot Ázsiával, a foinikokat a szíriaiakkal, a hébereket az arabokkal, a núbiaiakat a szudániakkal, a krétaiakat a foinikokkal, a lebukat az egyiptomiakkal, Ámun egyházát Aton egyházával, a parasztokat az adóbehajtókkal, a kormányzókat egymással, a rabszolgákat gazdáikkal, a szegényeket a gazdagokkal, a férfiakat a nőkkel... Mindenki a maga reményeinek, vágyainak, érdekeinek, álmainak teljesülését várta, olyan hajnalhasadást, amilyen még sohasem volt.

Hatalmas áldozatok füstje szállt az Ég felé minden templomban. Énekkarok zengtek, zenekarok pengtek, lobogók lobogtak, adományok és alapítványok áramlottak az egyházi kincstárakba, imádságokat rebegtek a felláhok a földjükön, miközben a vízemelő gépek ostorfáját húzták, varázsigéket motyogtak a nők, varázsműveleteket végeztek éjjel és nappal, senkinek sem volt sürgősebb dolga, mint latolgatni, melyek a kedvező napok, s melyek a kedvezőtlenek, mit mutat a füst iránya, a madarak repülése és kiáltása, mit lehet kiolvasni a jelek tébolyító sokaságából. Néztek olajat, kristályt, állati beleket, májat. „Hiteles" horoszkópok kerengtek a Birodalomban a Fráttól Lebuig és Kusig, persze, csak a műveltek körében, de azért az aspektusok és konstellációk „megbízható" magyarázatai leszivárogtak a legalacsonyabb társadalmi rétegekbe is. Még a börtönökbe is behatoltak, ahol rettegve várták büntetésüket a rablók, gyilkosok, királygyalázók, istenkáromlók, tolvajok. Az igazi horoszkópok csak a legbeavatottabb férfiak kezében fordulhattak meg, csupán ők ismerhették azok valódi megfejtését, de még az sem volt bizonyos, hogy ők az igazat mondták-e. Mert Ámun főpapja másféle horoszkópot kapott a tudósoktól, mint Aton főpapja, mindegyik a maga érdekében magyarázta, magyaráztatta a jeleket... Hogy pedig mit jelentettek a királynak, azt senki sem tudta.

De hát akármi volt az igazi, a valóban hiteles horoszkóp, tény, hogy a várva várt Sólyom nem kilenc, hanem hét hónapra született. Ezt lehetett különös szerencsének is magyarázni, lévén a hetes szám, mint a világ összes folyamatainak kulcsa, szent. Régi tapasztalatok tanúsították, hogy a hét hónapra született egyének különös lelki képességgel léptek a világra. De a kilences szám mellett is sok súlyos érv szólt, lévén a szent Hármasnak, a legfőbb Szellemiség hármas aspektusának önmagával való szorzata. És emellett az élettani törvények is a Kilencest igazolták.

A Hetesnek mámorosan örvendett nemcsak a Fehér Ház, hanem az egész Birodalom. Rendkívüli gyermek! Igazi Istenember, már a születésével is tanúsítja isteni voltát. Közönséges halandók, de még a királyok is kilenc hónapra születnek, ő a királyok között is Király. Óriási ünneplés lángolt végig Egyiptomon. Istentiszteletek, áldozatok, szemkápráztató tömegtáncok, elbűvölő zene, csattogó zászlók az égbe nyúló templom-pilónokon. Théba egész népe az utcákon, tereken kavargott. Táncolt, ujjongott, tapsolt. Gyalogszékeikben fontoskodó képpel ülő méltóságok alig tudtak áttörtetni a tolongó népen, mindenki úgy bámulta őket, mintha ők szülték volna a megváltó királyfit. A munka abbamaradt. Tétlenül pihentek a hajók a partokon, a kapitányok a kocsmákban ittak, verekedtek, táncosnőknek tették a szépet. Henyéltek a rabszolgák, már akiknek nem kellett fontos ügyekben lótó-futó gazdáikkal ügetniök a gyalogszékek rúdja alatt. Meggazdagodtak a koldusok, mindenki adományt szórt. Ezer meg ezer boroskorsó szájáról törték le a pecsétet, a sok sörrel öntözni lehetett volna. Rengeteg szarvasmarhát, juhot vágtak, a sült liba illatától szinte elkábult Egyiptom. A kavargás, ünneplés éjszaka sem lankadt, sőt tán fokozódott. Akkora volt a zenebona, hogy úgysem lehetett volna aludni. Új ruhák, új ékszerek, új parókák tették még szebbé az észbontó nőket. Általános bűnbocsánatban részesültek a börtönök lakói, hogy nyomban kocsmába siessenek, leigyák magukat, összeverekedjenek a nőkön, mellékutcákban rabolják össze a költségeket, örömittas ünneplőket üssenek agyon, s megint a rendőrség kezére, majd a börtönbe kerüljenek.

Kisebb-nagyobb mértékben ugyanezek történtek a többi városban is. Még a kicsiny, szegény falvak sem akartak kimaradni az ünneplésből, összegyűlt a nép a községháza előtt, ünnepelte a kiszabaduló rabokat, énekelt, táncolt, libát evett, sört ivott, kihúzta hivatalából az írnokot, az adóvégrehajtót, a bírót, s megtanította őket könyörögni annyi parancsolgatás után.

A Palotában orvosok serege állta körül a királyi Anyát, és segédkezett a szülésnél. Félmeztelen s meztelen szolgálók, bábák, ápolónők futkostak a folyosókon, rohangáltak a lépcsőkön, mintha mindegyiküktől a Birodalom sorsa függött volna. Topogtak őrhelyükön az őrök, tisztjeiket mohón sürgették, mi újság. Fejükben országos mulatság terveit forgatták, csak szabaduljanak a szolgálatból. Rendőrparancsnokok loholtak a Palotába fontoskodó képpel jelentést tenni, parancsokat venni. Még a kapuban lebzselő oroszlánok is izgatottan bőgtek, csapdosták farkukkal az oldalukat.

A király elnyűve ült egy teraszon, fejét vizes kendővel hűsítette, tenyerével szorongatta fájó homlokát, behunyta fáradt szemét. Szíve szabálytalanul zakatolt, füle zúgott, mint a vízesés. Legöregebb orvosa, egy hasas, izzadó férfiú állt mellette. Csaknem összeroskadt az ácsorgásban, de a király nem adott engedélyt a leülésre. Percenként futott valaki a jelentéssel, hogyan érzi magát a királyi Anya, szerencsésen folyik-e a szülés, mikorra várható a gyermek. Ilyenkor fölkapta nehéz fejét, s újra meg újra megtudakolta, nem feledkeztek-e meg valami hathatós varázslatról: füstölésről, talizmánok és amulettek használatáról, mágikus erejű ételek etetéséről, italok itatásáról, hathatós igék pontos elmondásáról... Aztán visszasüllyedt izgatott tétlenségébe, fejfájásába, káprázataiba. Az orvos pedig megmártotta egy alabástrommeden-

cében a borogatóruhákat, s olyan gonddal helyezte a király fejére, mintha élet-halál fordulna meg a mozdulatán.

Megálltak az állam kerekei, egyébként is Huya, a királyi Anya udvarmestere intézett mindent már hónapok óta.

A Sólyom abban a pillanatban született meg, amikor a Nap vörös korongja elérte a látóhatár peremét. Akkor nyöszörgött először, amikor az Esti Csillag zöldes fénye fölragyogott a homályosuló Égen. A királyné fürdőinek felügyelője azonnal rohant a király lakosztályába a hírrel, térdig hajolt, mindkét karját kitárta, s ünnepélyesen jelentette:

- A Sólyom leszállt a Fészekbe, isteni király!

Amenhotep fölemelkedett kényelmes székében, ledobta a vizes kendőket, sovány arca kipirult az örömhírtől. Már a következő pillanatban a teraszra sereglettek a Palota összes előkelői: a király udvarmestere, a Palota őrségének főparancsnoka, a hadsereg főparancsnoka, a hajóhad főparancsnoka, a királyné udvarmestere, a Palota tisztviselőinek felügyelője, a királyi szandálok felügyelője... a királyi illatszerek felügyelője, a királyi parókák felügyelője... rengeteg felügyelő és főparancsnok. Méltóságos, de némileg rokoni léptekkel közeledett Eye, a *Nap Árnyéka* templom főpapja, mögötte Meryre, Anu Naptemplomának fiatal főpapja... És Khon isteni főpapja Men-noferből meg más istenek főpapjai... Mahu, a rendőrfőnök... Majd a Palotában tartózkodó idegen követek talpig díszben... Jethro, a mitanni király állandó követe, Reguél főpapja, Hiob, Uz és Uziél főpapja, Baálám, akit méltósága nevével emlegettek csupán, s Edom prófétája volt. Jöttek már a vazallus országok képviselői is: Szíriáé, a foinik városoké, a kánaáni városfejedelmeké, az araboké, az amalekitáké... Mind igyekezett egyszerre lázasan buzgó s rendíthetetlenül méltóságos lenni. Széles karéjban sereglettek a király elé, földig hajoltak, karjukat kitárták. Pentu, a Palota szertartásmestere, kissé félrébb állt, nyájas, de könyörtelen pillantással ügyelt, hogy ki-ki az őt megillető helyen álljon. Napok óta dolgozott ennek az ünnepi pillanatnak a megrendezésén, s most figyelte, ki sértődött meg halálosan a számára kijelölt hely miatt.

Pedig ez csak olyan bizalmas örömnyilvánítás volt, az igazi nagy fogadás majd a trónteremben fog lefolyni. De azért a külföld képviselői már ott szorongatták kezükben a királyuktól kapott szerencsekívánatok papírtekercseit és égetett agyagtábláit. Hódolattal nyújtották át az ékesen megfogalmazott ékírásos szövegeket. Bizonyára jó előre elkészítették, mégpedig két alakban: egyben fiú s egyben leány születése alkalmára. Minden üdvözlő levélben ott sorakoztak a szívbéli ajándékok listái, ezeket szintén hosszas tárgyalások, latolgatások előzték meg.

A király boldog volt. Kegyesen megengedte, hogy valamennyien fölegyenesedjenek, megköszönte a jókívánságokat, elvette, s Pentunak adta az írásokat.

Hanem milyen volt a Sólyom?

Noha minden pontosan akkor és úgy folyt le, ahogy a csillagtudósok kiszámították, a gyermek éppenséggel nem hasonlított sólyomhoz. Ványadt, könnyű,ráncos kis állatka volt, alig tudott nyöszörögni a gyengeségtől. Az orvosok, köztük Szinuhe, a királyi Anya bizalmasa, minden tudományukat összeszedték, hogy életben maradjon. Minduntalan a sarokba vonultak tanácskozni, állukat két ujjuk közé fogták, bal karjukat vállkendőjük alatt a hátuk mögé dugták, ügyeltek minden mozdulatra, arcvonásra, pillantásukra, ahogy ilyen alkalommal, ilyen helyen illik. Csupán Szinuhe viselkedett botrányosan. Arca egy csöpp lelkesedést sem mutatott, amikor a csecsemőre nézett, sőt inkább mintha arra gondolt volna: megint egy gyógyíthatatlan ember. A többiek úgy tettek, mintha ilyen, sólyomhoz hasonlóan erős, eleven csecsemőt még soha nem láttak volna. Különösen a koponyáját csudálták nagy cuppogások

között. Lehetett is, mert az újszülött koponyája szokatlanul nagy, főképpen hátul igen öblös volt. Hirdette, milyen hatalmas lélek, mekkora tüzes szellem lakozik benne.

Mindenféle nagyerejű füvekből kevertek fürdőt a gyermeknek, óvatosan fürdették, mint egy tojást, gyöngéden bepólyázták a Palotában található legpuhább patyolatba, melegített vánkosok közé helyezték, a vánkosokat sűrűn váltogatták. Eközben két másik orvos a királyi Anyát látta el. Mikor aztán az anyát és gyermekét szerencsésen áttelepítették az agyagpadlójú földszinti szülőszobából lakosztálya szobájába, meg kellett kísérelni a gyermek szoptatását. Ez azonban nem volt könnyű, az orvosok megizzadtak aggodalmukban. A gyermek nem tudott szopni. Nem *akart,* mondták az orvosok tapintatosan, mintha annyira feszült volna az isteni életerő a gyermekben, hogy tejre szüksége sem lett volna. Tiy hasztalanul noszogatta a gyámoltalan kisbabát, hiába erőltette bágyadt ajkai közé csecsét... a gyermek nem szopott.

Az orvosok ekkor már egy másik szobába vonultak tanácskozni, mert bár mindent előre láttak, s így volt rendjén, ahogy a kis Sólyom viselkedett, a horoszkópokat össze kellett egyeztetniök, hogy az egyetlen helyes módszert alkalmazhassák. Hamarosan megfeledkeztek az udvariasság törvényeiről, s egymást kegyelmes uramnak, méltóságodnak, csodálatos tudósnak szólítgatva gorombaságokat kiabáltak... Az idősebbek általában olyan csodafüvekkel készült főzettel akarták itatni a csecsemőt, amik belülről, a gyomor s a bélcsatorna útján erősítik, tisztítják, gazdagítják a vért, s ennek következtében az egész testi állapot gyors fejlődésnek indul. De még ők sem értettek egyet az alkalmazandó füvekben. Két fiatalabb orvos - egyikük Szinuhe volt - fürdőket javasolt, a teákat elvetette, s kitartott az anyatej erőltetése mellett. Hosszú vitatkozás után Szinuhe véleménye győzött. Ugyan mind a négy másik orvos mereven szembefordult vele, de egyszer csak észbe kaptak: nem tanácsos a királyi Anya bizalmasával ellenkezniök. Még valamennyiöknek kitöri a nyakát. Szinuhe viselkedése is óvatosságra intette őket. A hanyagul öltözött fiatalember kijelentette, hogy az új halálraítéltet, aki ott bágyadozik anyja mellett, úgysem lehet meggyógyítani, de hát mindnyájan halálos betegséggel születünk, csupán arról van szó, hogy a halált hosszabb-rövidebb időre elodázzuk. Ha a királyi orvosok kollégiumának úgy tetszik, hogy az elodázást megrövidítse, ám tessék, vállalják érte a felelősséget. Ő diólevél-főzetből készült fürdőket javasol, a szoptatás folytonos megkísérlését, attól pedig nem fél, hogy a gyermek éhen fog halni.

Hát csak haljon meg Szinuhe szabályai s ne az ő módszereik szerint, gondolták az orvosok. Bevonultak tehát a királyné szobájába, s egyhangúlag elrendelték, hogy diólevélből készítsenek főzetet, abban fürdessék a Sólymot, ősisteni Anyasága pedig gyakran kísérletezzék a szoptatással.

- De ha a szopás elmaradása miatt elapad a teje? - kérdezte egy bábaasszony.

- Akkor keresek egy bő tejű fiatal anyát, aki szoptassa - felelte Szinuhe. - Van a külvárosban elég!

Amint látod, fiam és tanítványom, minden a maga módján történt.

A Fiú születését azonban nem fogadták olyan egyöntetű ujjongással, ahogy az országos ünneplés mutatta. Rejtelmes úton híre futott, hogy a kis Sólyom idétlen. Talán meg sem éri születésének egyhónapos fordulóját. Ennek Ámun egyháza igen örült, de Anu egyháza aggodalomba esett. Azok a körök, amelyek az egységes Birodalomért s a Birodalom egyetlen, mindenütt érvényes Istenéért rajongtak, szorongva lesték a királyfi állapotáról szóló híreket. Azok meg, akik gyűlölettel gondoltak Egyiptomra, az egyházi hatalomra, s tűrhetetlennek találták vazallusi helyzetüket, mohón várták a gyermek halálhírét...

Haj, az ő isteneik és istennőik nem hagyják cserben népüket! Bosszút állanak Egyiptomon! Eltakarítják az útból a fenyegető új istent! Győzni fog Baál Hadad, Baál Aleyan, Baál Mot,

győzni fog Él, győzni fog Asirat, Moloch, Adón, Attisz... a Sólyom meghal, fia, az újszülött Sólyom szintén, azután zűrzavar következik, a kormányzók megkezdik a harcot egymás ellen, kerület kerülettel viaskodik...

Ám a vad remények lassanként lelohadtak. Vagy teljesedésük ideje távolodott. Mert Negyedik Amenhotep, a Sólyom a Fészekben, buzgó fürdetések folytán erőre kapott, megtanult szopni is. Ráncos teste kigömbölyödött. Sokat sírt ugyan, kivörösödve, ordítva, ökölbe szorított kézzel hadonászva sírt, rikácsolt órákig, főképpen éjjel. De ez is természetes volt: részint mondani akart valamit, s a nyelv nem állván még rendelkezésére, dühödten viaskodott mondanivalóival, részint a gonosz lelkek ármányait győzte le nagy erőfeszítéssel. Aki arra hívatott, hogy véglegesen egyesítse az emberiséget, nem alhat szünet nélkül már a pólyában sem. Romboló erőkkel veszi fel a harcot, s mire tipegni, beszélni kezd, föladata lényegét már el is végezte. Aztán rohamos fejlődésnek indul, magasra nő, mint a pálma, izmai megacélozódnak, elméje kitárul, természetes módon ragad meg minden tennivalót, tanulnia is alig kell.

Aton papjai most már erősen bizakodtak. Ámun papjai várakozó állást foglaltak el. Az előbbiek mérhetetlen tudásukra támaszkodtak, az utóbbiak közvetlen tapasztalataikra. Aton papjai tudták, hogy korforduló előtt áll a világ, döntő eseményeknek kell következniök döntő egyéniségek munkája nyomán. Optimisták voltak: hitték, hogy néhány kiválasztott az Istenhez tudja vezetni a világot. Ezt a döntő egyéniséget a Fiúban látták. Ámun papjai meg úgy gondolkodtak, hogy a trón várományosa gyenge, idétlen, szánalmas gyermek, eltengődik egy ideig az orvosok kezei között, de előbb-utóbb visszaszáll a Napba, ahonnét jött. Várjunk tehát türelmesen, attól pedig ne féljünk, hogy a gyámoltalan kis király fölforgatja az isteni Rendet, aminek Egyiptom a nagyságát köszönhette évezredek óta máig. Ők pesszimisták voltak: azt hitték, az egyház nélkül senki sem juthat el Istenhez.

Csak annyit mondjunk még, hogy a király, a gyámoltalan Nebmaare fia születése után új életre pendült. Kínzó fejfájásai csökkentek, jobban tudott aludni, étvágya megjavult. Ismét visszanyerte mozdulatainak határozottságát. Kedve támadt az államügyekhez is, tanácskozott, leveleket diktált, követségeket fogadott, terveket vitatott meg. Valóban Hor szolgája akart lenni, ahogy ifjú korában tanulta s elképzelte. Hozzájárult ehhez a királyi Anya visszavonulása is. A Sólyom a Fészekben teljesen lekötötte figyelmét. Akármit mondhattak a tudósok, aggódott a fiáért. Óvta, vigyázta, gondozta, éjjel-nappal vele, csak vele törődött. Órákig el tudta nézegetni a gyenge gyermek arcát, s elgondolkozott, milyen óriási súlyt kell majd hordoznia, ha atyja visszatér Amentibe Usziréhez. Hány évnek kell addig eltelnie, amíg a világ sorsát bátran a kezébe veheti! S ezekben az években neki, az Anyának kell helytállnia.

Anyai s királynői felelősségének tudatában még szorosabbra fűzte szerelmi kapcsolatát Eyével. Másra nem támaszkodhat. Eye az egyetlen Ámun-főpap, aki megértette, hogy egy istennek, Atonnak kell uralkodnia az egész Birodalomban, s hogy bár Ámun hatalmas isten, a világ fenntartója és kormányzója, akit imádni kell, ha azt akarjuk, hogy evilági dolgaink rendben haladjanak, de van egy még nagyobb, egy végleges, egy megfoghatatlan Isten, akinek Ámun is csupán teremtménye. Eye okos ember, csodálatosan érti, hogyan kell békés egyensúlyban tartania Ámun egyházát Atonéval. Ez a legnagyobb érdeme. Hogyan csinálja, hogyan sem, hogy Ámun papjai nem gyűlölik? Hanem ellenkezőleg, tisztelik, tanácsára hallgatnak, rendelkezéseit habozás nélkül végrehajtják? Ez az ő titka.

Amenhotep pedig, visszatérvén egészsége, Huya, a királyné udvarmesterének tanácsára elhatározta, hogy egy időre Men-noferbe telepszik. Ott ugyanis, mint Eye, Tiy s Huya meggyőződtek róla, okvetlenül tanácskoznia kell Alsó-Egyiptom s a határszél csapatainak főparancsnokával, megszemlélnie a hadgyakorlatokat, az erődítményeket, megvizsgálnia az

építkezéseket, mert Ázsia népei között nyugtalanság támadt a király betegeskedésének s fia gyenge állapotának hírére.

Nagy kísérettel hajóra szállt, elutazott Men-noferbe. Nehéz szívvel hagyta el feleségét s kisfiát, de megértette, hogy királyi kötelességét nem hanyagolhatja el. Öreg orvosát, Ahmószét azonban magával vitte, mintha mégsem bízott volna annyira magában, ahogy mutatta.

21. Amenhotep

Így érthető, fiam és tanítványom, hogy a királynak alkalma volt megismerkednie Mószéval, így vágnak össze a dolgok. Mert tudjuk, hogy a király megszemlélte a gyermeket, akit Jozabét, a héber asszony időnként elvitt a palotába. Csodálkozó kérdésére így magyarázta meg neki Szetamon kedvesen, okosan, hogy a Nílusban fürödvén, egy kitett héber gyermekre bukkant, megszánta, kiemeltette a sás közül, anyát keresett neki, most pedig csupa szánalomból s irgalomból, amit a konok héberek névtelen fiúgyermeke iránt érez, de puszta mulatságból is, gondoskodik róla, mint a magáéról. Meg a királyfi születésekor született fiúkat úgyis a Palota nevelteti.

Amenhotep intett a földre borult Jozabétnek, mire az fölkelt, átnyújtotta neki a pólyába csavart csecsemőt. A király ügyetlenül tartotta egy pillanatig, kíváncsian nézegette a csík módjára fürge, sötét szempárt, a finom orrocskát, a gőgicsélő ajkat s elmosolyodott. Fiára gondolt, akit ott kellett hagynia Thébában. Éppen mert a fiára gondolt, észre sem vette a hasonlóságot a kisfiú s a leánya között, vagy ha észrevette, ebben a pillanatban természetesnek tartotta. Egy kicsit fájt is a szíve, hogy ez a gyermek olyan erős, kövér, az övé meg annyira gyengécske. Mély szánalom fogta el, sóhajtott, arra gondolt, bár a Fészek Sólyma is ilyen lenne, mint az a vaktában kitett héber kisfiú. Ez, akinek neve sincs, anyja az az asszony, aki éppen szoptatja, apja ismeretlen. Mósze... Fiú... ennyi és semmi több.

Leányára tekintett, látta, milyen fürkészve pihen arcán a jól ismert, nagy zöld szempár, s hogy lesi érzéseit. Ellágyult, megcirógatta lányát, gyöngéden kezébe adta a kisdedet. És újra elmosolyodott. Olyan volt, mint egy nagyapa.

Számítása szerint tanácskozásait, katonai szemléit, határvidéki vizsgálatait, az építkezések ellenőrzését néhány hónap alatt be kellett volna fejeznie. De kiderült, hogy sokkal több a dolga, mint képzelte. A csapatok rossz állapotban voltak. Ruhájuk, élelmezésük silány. Laktanyáik rondák, rozogák, büdösek, fegyvereik elavultak. Kiképzésük olyan csapnivaló, hogy a király rémülettel gondolt a hettiták, az asszírok félelmes hadaira. Harcikocsi sem készült olyan mennyiségben s minőségben, mint kellett volna. A lóállomány leromlott. Baj, baj és gond mindenütt. Mindezért önmagát okolta.

Meghökkentő volt az építkezések állapota is. A héberek otthagyták munkahelyüket, nem vetettek téglát. Felügyelőik úgy igyekeztek elvenni kedvüket a hanyagságtól, hogy bizalmi férfiaikat suttyomban elfogták, börtönbe csukták, agyonkorbácsolták. Úgy gondolkodtak ugyanis, hogy a legjobb gazda a rémület. De a héberek annál rosszabbul dolgoztak, mennél jobban úrrá lett rajtuk a félelem. Megszöktek, elbujdostak. Végre a kormányzó úgy vélte, ezzel a komisz csordával nem megy semmire, Théba messze van, a király beteg, a trónörökös életképtelen, de ha olyan volna is, mint egy kocsihajtó, mikor lesz még belőle férfi. Férfi és király? Hát nem törődött tovább a téglavetéssel, felügyelői tessék-lássék maszatoltattak az építkezésen, vagy teljesen abba is hagyták. A munkások élelmére, bérére fordítandó javakat jobb helyre tették. A kormányzó annyit fordított a maga hasznára, amennyit csak bírt. Thébába küldött jelentései azonban gyönyörűek voltak. A tiszta klasszikus stílus remekei.

A király bejárta a keleti fal vonalát is, megszemlélte az erődítményeket, a határőrségeket. Érkezésének híre messze megelőzte, a parancsnokok éjjel-nappal takaríttattak, javíttattak, szépíttettek. Kihordatták a raktárakból a jó ruhákat, díszbe öltöztették csapataikat. Válogatott fegyvereket osztottak ki, javítottak az élelmen, sört is adtak naponta. Lótás-futás, rendezkedés folyt az egész határ mentén. De egy királynak nehezebb hazudni, mint sokan képzelik. A

gyámoltalan Nebmaare elég időt töltött életében katonák között, laktanyákban, erődítményekben, korántsem felejtett el mindent. Amit nem vett észre, könyörtelenül észrevette Ramósze, a Vezír. Ennek az embernek az volt az egyetlen törekvése, hogy királyi nyugvóhelyet építtessen magának, s a rávésendő öndicsőítések szórul szóra igazak legyenek. Ettől nyögtek alantasai. Mert kíméletlenül körmére nézett mindenkinek, s szigorúan megtartotta a törvényeket. Ennél nagyobb csapást a félreeső vidékek felügyelői, írnokai, parancsnokai el sem tudtak volna képzelni.

Ámde a nagy csatorna gyalázatos állapotát semmiféle javítgatással, szépítéssel sem lehetett titkolni. A tények ordítottak. A csatornát néhol egész iszaptenger tette járhatatlanná, vize zöld, hínáros, penészes volt, benőtte a sás. A töltések hiányosságait talán sohasem pótolták. Néhol a nyomuk is elenyészett. Ha beállt a dagály, a Földközi-tenger vize bezúdult a latyakos csatornába, eláradt szabadon, összevegyült a sós Maru limányaival, tavaival, a Vörös-tenger vize meg fölkígyózott a földszoros közepéig, a kétféle víz szabadon ölelkezett, mint két erőszakkal elválasztott testvér. Aztán ami visszavonult, az visszavonult. A víz nagy része azonban ott poshadt tovább is a lapályon.

Amenhotep eleinte udvarias volt, szelíden figyelmeztető, számonkérő, korholó. Türelmesen akart végére járni föladatának. Buzgólkodott is, örült, hogy tevékenykedhetik. De a megszámoltatott, kérdőre vont személyek már ettől is irtóztak. A király arcának egy-egy rándulása, szemének egy-egy villanása, kezének egy-egy mozdulata börtönt, halált hozhatott a fejükre. Hát még mikor egyre gyakrabban elvesztette türelmét, s megmarkolva széke karját, előredőlt, ordított, szeme sárgára változott, mint az oroszláné.

- Szavatok olyan a fülemben, mint a légyzümmögés! Por és szemét vagytok a talpam alatt! Pusztuljatok előlem! - üvöltötte.

Csakhogy hamar belefáradt a tennivalókba, úgy érezte, erői képtelenek szembeszállni ennyi hanyagsággal, közönnyel, ostobasággal. Feje ismét fájt, borogatnia kellett. Émelygett a gyomra, gyakran hányt. Szédelgett. Tüdeje zihált. Órákig hevert a teraszon. Hűsítette arcát a tengerről áramló szellővel. Öreg orvosa aggodalmason topogott körülötte, majdnem összeesett a fáradtságtól, de a király nem engedte, hogy üljön. Erről tudta az orvos, hogy ura igen rosszul érzi magát.

De azért nem engedett kötelességeiből. Makacsul végére akart járni dolgainak, ép, szép, erős birodalmat akart hagyni a fiára. Harcikocsin már nem tudott utazni, ehhez túlságosan törődött volt. Gyalogszéken vitette hát magát végig Gósenen, a Hercegfal mentén, erődítménytől erődítményig, laktanyától laktanyáig, csatornától csatornáig. Míg a szálas rabszolgák egyenletes léptekkel vitték, elterült a kényelmes ülésen a napernyő alatt, szemét behunyta, s nagyon fáradtnak érezte magát.

Csak az nyugtatta meg, hogy Thébából galambpostán érkező levelek jó híreket hoztak. Fia napról napra erősödött. Ha a leveleknek hinni lehetett, máris valóságos isteni értelem lakozott benne. És minden szokása istenfira vallott. Ugyancsak jól érezte magát a királyi Anya is. Thébában minden rendben volt, a legnagyobb rendben, ki-ki lelkiismeretesen végezte dolgát, az emberek boldogok voltak, hogy reggeltől estig dolgozhattak. De nemcsak a levelek, hanem a Thébából Men-noferbe érkező tisztviselők is csupa jót mondtak. Ez kibékítette a gyámoltalan, derék Nebmaarét, s föltette magában, addig nem tér vissza a fővárosba, amíg Alsó-Egyiptomban is mindent olyan jó rendbe nem tesz, amilyen Felső-Egyiptomban uralkodik.

A levelek, amiket ő küldött csaknem naponta a thébai Fehér Házba, nem árulták el sem rossz egészségi állapotát, sem a tapasztalt gyalázatosságokat, sem aggodalmait, hanem nagy rendről,

jólétről, elégedettségről számoltak be. Bőségesen esett még szó az isteni Sólyomról a Fészekben meg nagy vadászatokról a Nílus mocsarai között és a sivatagban, amikor is őisteni kegyelmességének méltóztatott elejteni huszonkét vízilovat, háromszáznál több antilopot s harminchat oroszlánt. (Ezek a számok folyton emelkedtek.) A valóság pedig az volt, hogy a király csak nehezen tűrte a forróságot, a fáradalmakat, fejfájásai, dührohamai szaporodtak, kegyetlen megtorlásai rémületbe ejtették alárendeltjeit. Ramósze, a Vezír minden intését pontosan végrehajtotta, mert igazat akart mondani a sírja falán: *„Uralkodóját hűségesen szolgálta éjjel-nappal."* Persze mindenki igyekezett „jól feküdni" a királynál, a szó szoros értelmében. Ezért eleinte egymásra tolták a felelősséget a kormányzók, a katonák, az előkelőbb tisztviselők, de ebből annyi veszedelmes gyűlölség fakadt, annyi méreganyag halmozódott fel a jövőre, hogy észretértek, s valamennyien a góseni héberekre igyekeztek hárítani a bajok okát. Viselkedésük gyümölcsözőnek bizonyult. A király haragja a héberek ellen fordult, azok pedig megfoghatatlanok voltak, hiszen nem játszottak fontos szerepet az állam kormányzásában. Egész tömegük megbízhatatlan, lusta, rosszindulatú, alattomos, közönyös volt. Minden, ami csak tetszik. Bizonyítékot találtak ezret. Itt volt például az építkezések megakadása. Nem vetettek téglát. Megszöktek a munkából. Aztán meg az elsőszülött fiúk bejelentése. Eltitkolták, lányoknak hazudták, vagy egyenesen a Nílusba dobták őket. Igyekeztek zűrzavart támasztani. Összejátszottak a határ mentén kóborló rokonaikkal, átszökdöstek hozzájuk, majd azokból telepedett egy-egy család a góseniek közé. A Szinájon dolgozó héber bányászok egész csoportjai el-eltűntek, fölbukkantak Gósenben, vagy nyomuk veszett a pusztaság rokonnépei között. Fölitta őket a homok, elnyelték a sziklák. Az adót csak vonakodva hordták be. Örökké sérelmeket hangoztattak. Földjük nem terem, állataik elpusztulnak, juhuk nem ad gyapjút, erről jajgatnak örökké. Bizonyos, hogy összeesküvéseket is szőnek rejtelmes zugaikban, gyalázatos bálványaik körül, s fenékig vájkálnak a legsötétebb mágiában. Hát a héberek, igen, tőlük származik Alsó-Egyiptom minden baja. Ha ők nem volnának...

Minden nép szívesen keni bűneit más népekre, fiam. Most láthatjuk, hogy a hébereket egyenesen azért helyezte sorsuk Egyiptomba, hogy az egyiptomiak minden hitványságát ők hordozzák. Ha nem éltek volna itt, mondhatjuk, be kellett volna őket hívni. Mint ahogy a héber engesztelőünnep napján egy bakkecskét felelőssé tesznek minden meg nem vallott bűnért, s kiűzik a pusztaságba, úgy tették Azazéllé a héber népet az egyiptomiak saját meg nem vallott bűneikért. De abban az időben Azazél még nem kecske, hanem egy sorsvetéssel kiválasztott férfiú volt, büntetése pedig nem egyszerű kiűzés, hanem halál valamennyi bűnösért. Az egyiptomi urak is a halált szerették volna kimondani a héberek fejére.

Ez azonban lehetetlen volt. A király dühében felakasztatott ugyan egy-egy nagyon bűnös tisztviselőt valamely nagy épület falára intő jelül, de hogy kiirtson egy népet, arra mégsem vetemedett volna. Gyanút sem akartak ébreszteni benne önmaguk iránt efféle vakmerő kívánsággal. Men-nofer Palotájában egyre több thébai udvari előkelőség lebzselt. Elsősorban azért, hogy megkönnyítsék a király munkáját, s csak másodsorban avégből, hogy szemmel kísérjék intézkedéseit, s a thébai hatalmakat tájékoztassák. Itt volt Pentu, aki nélkül nem lehetett volna illő rendet tartani a Palotában. Itt volt Ani, egy nélkülözhetetlen főtisztviselő. Ugyancsak ide telepedett Paneheszi feleségével, három kisleányával, szintén nélkülözhetetlen tisztviselő. Havonként egyszer-kétszer lehajózott Huya, a királyi Anya udvarmestere. Többnyire vele érkezett jelentéstételre Mahu, a rendőrfőnök. Eye, a *Nap Árnyéka* templom főpapja szintén gyakran fölkereste a Palotát, hogy a királlyal valláspolitikai kérdésekről tanácskozzék, ilyenkor ott volt Anu városának Aton-főpapja, Meryre is. Majdnem naponta látható volt a Delta-vidék katonai főparancsnoka meg a hajóhad fővezére, a nevüket nem tudjuk. És említettem már a legnagyobb hatalmasságot, a Vezírt, Ramószét, ezt a hűséges embert, aki mindnyájuknál „jobban feküdt" a király előtt. Közülük többen folyton a király

sarkában voltak, gyalogszékeik körülsereglették az övét, vele utaztak mocsarakon, úttalan utakon, sivatagokon keresztül, igyekeztek fölhívni figyelmét rejtett galádságokra, titkolt hanyagságokra, hogy még jobban „feküdjenek” a királynál. Már az alsó-egyiptomiak dolga volt aztán, hogy a király haragját magukról a héberekre fordítsák.

Alig telt el néhány hét, s a szegény Nebmaare olyan szövevény kellős közepében vergődött, amiből nem volt szabadulás. A szövögető pókok igen alkalmas zugot találtak a Delta távoleső vidékén, itt nem rontotta össze hálóikat az okos Tiy, szabadon dolgozhattak céljaikért. Céljuk pedig az volt, hogy itt tartsák a királyt remélhetőleg hamarosan bekövetkező haláláig, s mint külön csoport, jól szervezetten nézzenek szembe Tiy és Eye uralmával, a kellő oldalra álljanak a pártharcokban, olyan viselkedésre kényszerítsék a thébai Ámun-egyházat, ami az ő érdekeiknek kedvez.

A beteg, holtra fáradt, dührohamokba hajszolt, majd meg fásultságba merült Amenhotep a maga gyámoltalanságában, feleségétől távol mit sem tudott a cselszövényekről. Csak annyit látott, hogy sohasem ér végére a munkájának, napról napra új nehézségek, új sürgős tennivalók bukkannak elé, s hazautazását folyton halasztania kell.

Űzött-hajszolt öreg napjaiban csak legkisebb leánya, Szetamon s a fogadott gyermek, Mósze nyújtott vigasztalást. Szetamon sajnálta apját, nagy gyöngédséggel vette körül. Látta, mennyire hiányzik a királynak a thébai családi kör, az étkezéseket úgy rendezte hát, hogy ő is jelen legyen. Mikor pedig látta, hogy apja milyen nyájasan mosolyog a kisfiúra, sűrűn a Palotába hozatta, ott tartotta néha napokig szoptatóanyjával együtt, az asztalnál ölében ringatta, fölhívta apja figyelmét a gyermek új meg új szépségére, szemének okosságára, súlyának gyarapodására, jó természetére, sugárzó mosolyára. A király szeretettel pihentette fáradt szemét a fiatal anyán, a valóban erős, szép gyermeken, elnézegette a barna arcú, nagy szemű héber asszonyt, aki egyetlen mozdulattal letelepedett a mozaikpadlóra, hogy szoptassa a kisfiút. S mosolygott. Mindenki mosolygott ebben a belső szobában: a király, a hercegnő, Jozabét, az asztalnál ülő előkelőségek, a szolgálók, az ajtónállók. Mosolygott a nyitott ablakon beragyogó alkonyati Nap, mosolyogtak a falakat díszítő gyönyörű csempék. Az asztali aranyedények is mosolyogtak, melegen, hangtalanul.

Szetamon szebb volt, mint amilyennek apja valaha el tudta volna képzelni. Alakja egy kicsit megtelt, asszonyosan puha volt, mégis rugalmas, könnyed. A nap s az óra minéműsége szerint választott ruháján átsütött ápolt teste aranyos fénye s pirosra festett csecsbimbóinak színe, tüze. Ékszerei ragyogtak, csörögtek minden mozdulatára. Hasonlíthatatlan bájjal nyúlt egy-egy kancsóért, tányérért, abban a mozdulatban pedig, ahogy atyjának töltött, vagy odanyújtott valamit, annyi melegség volt, hogy a király öreg szeme elhomályosult. Ha a gyermeket ölében tartotta, megcsókolgatta, kisujjával cirógatta gömbölyded arcát, s halkan gügyögött, nevetgélt, a derék Nebmaare letette a gyümölcsöt, s önfeledten pihentette szemét rajtuk. Külön gyönyörűségére szolgált, ahogy Jozabét, a szegény héber asszony, szoptatta a kicsit, ahogy eközben Szetamon nézte őket, s puhán fodros ajka önkéntelenül összecsucsorodott, mintha együtt élvezné a tejet a kisfiúval. Nebmaare itt valóban nem volt Amenhotep, a Sólyom a Palotán, Hor Szolgája, nem volt isten, és nem volt oroszlán. Gyönyörűségében, csodálkozásában megmegrázta fejkendője méltóságos redőit, mikor Jozabét természetes mozdulattal a padlóra ült, vagy könnyedén fölállt, mint vackáról a fiatal szarvastehén. Már többször eszébe jutott, hogy zsámolyt hozat a héber asszonynak, de ezért a mozdulatért mégsem tette. Apró finomságok, kicsiny gyönyörűségek, játszi kellemességek tették számára kedvessé az alkonyati étkezéseket, elfeledte gondjait és aggodalmait. Mindenét szét tudta volna szórni ilyenkor boldognak-boldogtalannak, mindenkit szeretett.

A kis hercegnő teljesen beleringatta atyját a családi hangulatokba. Ne érezze Théba hiányát, Mószében a saját fiacskáját lássa. Volt egy nagy-nagy terve is a hercegnőnek. Meg akarta tudni, mi lett a sorsa a férfiúnak, aki láthatatlanul itt lebegett köztük, s meg-megsimogatta Szetamont. A férfiét, akinek sohasem mondta ki a nevét. Él-e, hal-e? Hová lett, mi történt vele? Ha él, szerette volna visszahozni az ismeretlen helyről. Ha pedig meghalt, szerette volna tudni, eltemették-e tisztességesen, tett-e valaki alapítványt halotti áldozataira. Ki is lesett egy alkalmas pillanatot, amikor kettesben voltak, s a király ügyetlenül tartotta ölében a kis Mószét. És míg révedezve mosolygott a gyermekre, miközben bizonyára a sajátja, a Sólyom járt elméjében, Szetamon, nehezen színlelve a közönyösséget s csaknem fuldokolva az őszinte vallomás kényszere alatt, odavetette a kérdést:

- Atyám, volt egy héber tiszted, a Palotában szolgált, de egy nap váratlanul eltűnt. Hol van?

- Lehetséges - dünnyögte a király. Egészen lefoglalta figyelmét a mereven rábámuló sötét gyermekszem. - Nézd, ez a gyermek *lát*, ez a gyermek *néz*!

- Haj, igen, lát és néz... - sóhajtotta a hercegnő, s olyanformán bicsaklott meg a hangja, mint a vadgalambé. Ezt a kicsiny megbicsaklást senki sem tudta közönyösen hallgatni, a férfiak halálba mentek volna érte, a nők ölni tudtak volna miatta. - Nem tudod, miért rendelték őt máshová? És hogy hová... talán Kusba?

Nebmaare leányára fordította szelíd, bágyadt tekintetét, hosszasan nézte. Szetamon egyszerre megmerevült. De nem történt semmi, apja csak emlékei között turkált.

- Mi volt a neve? - kérdezte egykedvűen.

- A neve... a neve... - Szetamon lehajtotta a fejét, majd fölvetette, nagy zöld szeme nyíltan, ártatlanul, de bánatosan ragyogott apjára. - A neve... - s megint az a bizsergő halk kis megcsuklás - a nevét nem tudom már... - fejezte be suttogva.

A király elnevette magát, ujja hegyével megcsiklandozta a csecsemő puha állát, mire a kis Mósze ajka megrándult.

- Mosolyog! Látod, mosolyog! - örvendezett öregesen. - Már az enyém is így mosolyog, már ő is mosolyog, a te kisöcséd.

Ekkor halkan belépett Jozabét, mélyen meghajolt a király előtt, s elvette tőle a gyermeket.

Szetamon kísérlete kudarcot vallott. Azon az estén nem engedte haza Jozabétet, ott ültek, játszottak a kis Mószéval a hercegnő szobájában. Mikor a gyermek s a dajka aludni tért, a magányos anya párnáiba fúrta kopasz fejét, és keservesen sírt.

Így éltek, fiam és tanítványom, a men-noferi Palotában, valahányszor a király visszatért nehéz körútjairól, s fájó fejét, zakatoló szívét, ziháló tüdejét, fölkavart lelkét gyógyítgatta, pihentette a kis családi körben. Szetamont jobban szerette mindenkinél, legalább annyira, mint a Fiút, hiszen több kapcsolat fűzte hozzá, mint a tehetetlen kis trónörököshöz. Mindig is jobban szerette nénjénél, a hideg, merev, könyörtelen szépségnél, Baketamonnál. Pedig nem volt olyan szép. Sőt egyiptomi fogalmak szerint éppenséggel nem. De míg őt mintha lágy aranyból formálták volna forrón, Baketamon olyan volt, mint a csiszolt gyémánt. Így ebben a kis körben nyerte vissza újra meg újra lelke üdvösségét, így pihent meg az érzelmek e finom áramlásában.

Nagyon is érthető, hogy a király egyre szívesebben tért meg a kedves fészekbe gyötrelmes útjáról. És egyre nehezebben szánta rá magát, hogy a Palotán, leánya nyájas körén kívül hurcoltassa magát a zavaros, fenekedő, aljas világban. Csak itt látott kedves arcokat, őszinte szemeket, szíves mosolyt, röviden: csak itt érzett igazi szeretetet. Márpedig egyre nagyobb

szüksége volt a szeretetre. Ahogy vénült, ahogy hanyatlottak testi erői, ahogy megértette a világ javíthatatlan gonoszságát, úgy sóvárgott egyre több és több szeretet után. Mondhatnánk, isten voltával már végleg betelt. Valamikor önként értetődőnek tartotta, hogy az ő isteni személye előtt mindenki leborul, mindenki csak jót kíván neki, mindenki csak magasztalja. Hogy előtte erejét veszti a képmutatás, az önzés, a gonosz indulat. De hát nem hazudnak, gonoszkodnak, ármánykodnak-e az emberek Isten előtt is, miközben leborulnak trónusánál, magasztalják, dicsőítik, és kegyeiért imádkoznak? Nem igyekeznek-e képmutató jámborságukkal javukra fordítani jóindulatát, s ellenségeik vagy riválisaik megrontására kérni őt? A szegény, gyámoltalan Nebmaare nem vallotta ugyan meg magának sem, hogy unja saját istenségét az emberek alázatával, magasztalásával, dicsőítésével együtt. De érezte, csak apa és nagyapa szeretne lenni, mint akármelyik közönséges öregember. Itt pedig, az ősi Men-nofer biztos falai között leánya, a héber asszony meg a kisgyermek meleg otthonában apa is, nagyapa is lehetett háborítatlanul.

Mikor végre Thébába kellett látogatnia, észrevette, hogy nem indul szívesen. Bánat szállta meg öreg szívét, mikor elbúcsúzott leányától. Tétovázva csókolta meg a kis Mószét, s kegyesen intett a leboruló Jozabétnek meg a meghatott Maminak, aki az érzékeny jelenet szemtanúja volt. S amint a hajó kifeszítette vörös vitorláit, a Palota, a város pedig távolodni kezdett, a király két legördülő könnycseppet törölt le arcáról, maga is csodálkozva, mert talán sohasem sírt még, mióta isteni lelke testet öltött.

Thébában nem kis keserűséggel tapasztalta, hogy minden a legnagyobb rendben folyik az ő távollétében is. Tiy igazi uralkodó lett, s Huya meg néhány más főtisztviselő, de elsősorban Eye segítségével pontosan s erélyesen kormányoz. Kisfia, negyedik Amenhotep, szépen megerősödött ugyan, de mikor mohón a karjába vette, s magasra emelte, csalódást érzett. Már annyira hozzászokott Mósze izmosságához, barna szeme fényéhez, hangtalan mosolyához, üde gőgicséléséhez, hogy ezt a könnyű testet, ezt a révedező szempárt, ezt a rémült sírást tökéletesen idegennek, majdnem ijesztőnek látta. Gyorsan a dajka kezébe adta a kisfiút, szomorúan elmosolyodott s kiment a szobából. Ó, Aton és Usziré, Ámun és Hor, ti istenek és istennők valamennyien, hogyan is lehetséges, hogy azt a másik, azt a folyóból kivett héber kisfiút egy idegen, szegény asszony táplálja, neveli a maga módján, s mégis olyan, mint egy isteni fiú, ezt pedig, az orvosok gondos felügyelete alatt királyi ágyból született, minden módon óvott és ápolt, az isteni Anya tejével táplált gyermeket csak szánalommal lehet nézni? Ott a gyermek, aki csak terhére volt ismeretlen szüleinek, olyan, mint egy királyfi. Itt a várva várt Fiú, szüleinek reménye és szeme fénye, már a bölcsőjében király, olyan, hogy megesik rajta az ember szíve!

A Fehér Ház hideg szertartásai között sehogy sem találta a helyét. Régi szokása szerint esténként bement a királyi Anya szobájába, helyet foglalt a nagy székben, ahol az imént készítette elő feleségét bizalmas szolgálója éjszakai pihenésre, de csak nézte az asszonyt, s csodálkozott, mennyire idegen a művészien festett arc, a hidegen okos, mindig fürkésző sötét szempár. Sajnálkozva megsimogatta felesége homlokát, jó éjszakát kívánt, de a tekintete messze járt, maga sem tudta, hol. Még itt is, ebben a bizalmas szobában az Állam érdekei szabtak meg minden mozdulatot, minden érzelmet.

Étkezései magánosak voltak, noha az előkelőségek körülállták kicsiny asztalánál. A királyi konyha felügyelője szertartásosan hozta a fogásokat, a királyi kertek felügyelője a gyümölcsöt, a királyi boroké ünnepélyesen törte le a korsó pecsétjét, a királyi pohárnok lassan töltött... A hatalmas teremben ünnepélyes, hideg csend honolt, az ajtónálló őrök meg sem moccantak. Csupán a nagy pávafarok legyezőket lengető néger óriások mozogtak ütemesen, mint két gépezet.

S mert úgy látta, hogy az államügyeket is készen, elintézve terjesztik elé, tökéletesen fölöslegesnek érezte magát. Már csak egy helyen volt rá szükség: Men-noferben, a leánya, a héber asszony meg a szívet-lelket vidító kisgyermek körében, Gósen szomszédságában, ahol annyi a baj, annyi a reá váró elintézetlen ügy. Mintha a thébai udvar szándékosan hagyta volna magára a Delta vidékét, hogy legyen egy távoli sarka a világnak, ahol halálra zaklathatja s boldogan kifújhatja magát.

Rövid ottlét után Amenhotep elhagyta Thébát, hajóra szállt s visszatért Men-noferbe. Szomorúan, de megkönnyebbülten foglalta el nagyapai helyét a Palotában, megnyugodva sétálgatott kedves kertjében. Étvágya visszatért a bizalmas asztalnál, fejfájásai enyhültek, szíve nyugodtabban dobogott, álma édesebb volt. Olyasformán állott a dolog, mintha ismét két birodalom alakult volna ki, az Alsóban ő kormányozott, a Felsőben Tiy meg Eye. Hát, ha így van, legyen így. Csak legyintett. Mikor pedig újra megcsodálta a héber asszony könnyed mozdulatát, amellyel a padlóra ült, szíve megtelt örömmel. A kis Mósze kacagásait már ő is hangos nevetéssel kísérte, mikor felemelte a gyermeket, s harapdálta erős mellecskéjét, mintha meg akarná enni.

22. A gyermek fejére teszi a tiarát.

Mintegy három esztendeig folyt így az élet.

Mósze felcseperedett, erős, eleven kisfiúvá nőtt. Hosszú, barna haja a vállát verte, nagy szeme sötét fénnyel, tűzzel, vidámsággal ragyogott. Egy kicsit különös, hosszúkás metszésű volt ez a szempár, erősen egyiptomi, de a góseniek között nem volt ritka. Sok egyiptomias szempár villogott ekkoriban a héber nép között, különösen a Deltához közeleső vidékeken.

Egyébként két ikerfiú között alig lehetett volna nagyobb különbséget elképzelni, mint amilyen Mósze és Aharon között mutatkozott. Mósze már karcsú volt, csontjai hosszúak, Aharon inkább zömök, húsos, rövidebb csontú. Mósze arccsontjai kissé kiálltak, Aharon arca hosszúkás volt. Mósze homloka széles, öblös, Aharoné magas, keskenyebb. Mósze orrocskája egyenes volt, Aharoné gyengéden hajlott, a cimpáknál kissé lapos. Mósze ajka húsos, de nagyocska, Aharoné is húsos, de kicsiny, némileg kifelé forduló. Mósze füle kerek volt, a koponyájához simuló, Aharoné parányi hegyben végződött, mint valami fülelő állaté, s nem lapult a koponyájához. Hát még a természetük! Mósze eleven volt, fürge, csintalan, Aharon lassú, merengő. Mósze erőszakos volt, Aharon engedékeny. Ha veszekedés támadt köztük, mindig kiderült, hogy Mósze kezdte. És az is, hogy igazságtalannak, jogtalannak érzett valamit. Aharon meg engedett, csakhogy ki ne kelljen állnia a testvérkéjével civakodni.

Mósze úgy szerepelt a kis héber telep ismerős családjai előtt, mint Amram és Jozabét édes gyermeke, mint Aharon ikertestvére. Azonban ezt nem firtatta senki. Olyan természetes volt, hogy testvérek! Hiszen egy anya szoptatta őket. Hogy is nevezhette volna Mósze másként Jozabétet, mint anyámnak, Amramot, mint atyámnak, Mirjamot, mint nénémnek? És hogyan nevezhette volna másként Mószét Jozabét, mint fiacskámnak, Amram, mint fiamnak? Nem azért adta-e őt Él Saddáj, mert hűségesek voltak, bizakodók és erősek? Nem kárpótlás volt-e az elmaradt fiúért?

Otthon igen vígan élte világát Mósze. Játszott Aharonnal, játszott velük Mirjam is, ha ráért. Hempergett a fűben, vájkált a folyó lágy iszapjában, gyűjtött sima kavicsot, színes kagylókat. Visítozott a többi gyerekkel. Mezítelen testét barnára sütötte az erős napfény, sáros volt és maszatos.

A két gyermeket ugyanazok a csodák vették körül. A szelíd, bús tekintetű tehén. A vadóc, olykor nevetségesen ugrabugráló borjú. Ez mindig volt, noha Amram évről évre eladta. Olykor üsző, olykor meg bikaborjú. A kis fekete kutya, a jó játszótárs, amelynek pompásan lehetett huzogálni a farkát, s bár megharagudott érte, nem harapott. Kóborlásaikon elkísérte őket a sűrű nádasba, amikor madártojást kerestek. Csoda volt a sok madár is, kicsi meg nagy, fütyülő, krúgató, kelepelő, csicsergő. Fekete, fehér, rózsaszínű. Rövid orrú, hosszú orrú. A tojásaik meg pláne csodálatosak voltak. Azután a pálmák, e magas, karcsú, méltóságosan lengedező csokrok s a másféle fák, olajfák, fügefák, amiken mászkálni lehetett. Mert Mósze már hároméves korában fölmászkált a vastagabb, alacsonyabb törzsekre, ügyetlenül, izzadva-küszködve, de szívós kitartással. Csoda volt a munka is, amit Mirjam meg a szüleik végeztek, el lehetett bámulni órákig, még segíteni is szabad volt. Mindennél nagyobb csoda volt a csónak, de ezt gondosan megkötve tartották, a bogot gyönge ujjuk nem tudta kibontani, s ez volt a szerencse, mert Mósze bizonyosan kievickélt volna Aharonnal a nagy vízre, s akkor... Ó, a végtelen csodák ott kezdődtek igazán, a vízen, s a vízen túl, a messziben, ahová csak kívánkozhattak, de egyelőre nem juthattak el. Viszont anyjuk kézen fogta őket, s elvitte a hegyre, az oltárhoz, amikor rengeteg nép gyűlt össze, atyjuk másvilági díszben jelent meg

előttük, talpig kék bíborköpönyegben, homlokán aranykoronával, kezében aranyfüstölő, s abból édes, részegítő füst áradt az Ég felé. Minden mozdulatára csilingeltek az aranycsengők. Atyjuk valóságos isten volt, alig ismertek rá. Gyönyörűen énekelt s vele az egész sokaság. Mindenki leborult előtte, ő pedig kiterjesztette erős, barna karját, s Él Saddáj áldását kérte mindnyájukra. Egész sereg cifra ruhás férfiú segédkezett körülötte, válogatott lányok táncoltak, válogatott férfiak jöttek-mentek szertartásosan, sípok ujjongtak, citerák zengtek, kézidobok peregtek. Mikor kábultan a sok látnivalótól, a sok énektől-zenétől anyjuk meg Mirjam ölében hazatértek, s Amram is megjelent a háznál félmeztelenül, dereka körül csavart vászonban, vállán hosszú, fehér kendő, fején is kendő, a kisfiúk némán nézték, szólni sem mertek hozzá, arra meg nem is gondoltak, hogy megérintsék. Sőt mikor egyenként fölemelte s megcsókolta őket, áhítatukban mosolyogni sem tudtak, csak bámulták szakállas arcát, nagy sötét szemét, s érezték, titokzatos erő árad belőle.

Mirjam maga mellé ültette őket a fűbe, ha gabonát őrölt, gyékényt font, gyapjút gerebenezett, ruhát varrogatott. Mirjamot is tisztelték, nemcsak mert sokkal nagyobb volt náluk s kész, érett nő, hanem mert mindig fehérben járt, más nők meg nem. És volt benne valami különös, amit a kisfiúk nem értettek, csak éreztek, ami tökéletesen illett fehér ruhájához. Észrevették, hogy Mirjam néha messze elbámul, szeme tágra nyílik, teste mozdulatlan. Ha szólnak hozzá, nem hallja. Ha megérintik, nem érzi. Ha rákiabálnak, megrázzák: fölriad, elsápad, reszket. Hamar megtanulták, hogy csendben üldögéljenek, amíg magához nem tér. Mirjam szépen tudott mesélni. Lélegzetüket visszafojtva hallhatták történeteit. Ábrahámról, mindnyájuk ősapjáról mesélt, hogyan vándorolt ki szülőföldjéről, hogyan élt egy óriási tölgyesben, hogyan társalgott az angyalokkal, vitázott Él Saddájjal magával. És két gonosz városról is mesélt, amelyeket Él tűzzel pusztított el egy borzalmas napon. Mesélt az áldozatra vitt Jiszhakról, Jákób nyájairól és Lábán lányairól, a cifrára faragott fűzfavesszőkről, amiket Jákób az itatóvályúkhoz szurkált... A vörös testű Ésauról... Vége-hossza nem volt történeteinek, s egyik szebb volt a másiknál.

Bizonyos napokon anyjuk szépen megfürdette, megfésülte, tiszta gyolcsba öltöztette Mószét, nyakába akasztotta az aranyláncon függő szkarabeuszt, maga is ünneplőbe öltözött, azután csónakba ült, s elevezett egy óriási épülethez. Ennek az épületnek magas, félelmetes, sötét kőfalai voltak. Hogy miért nevezték Fehér Háznak, Mósze nem tudta. Mindig nagyon izgatott lett, valahányszor anyja megfürdette, megfésülte. Kíváncsian érdeklődött, megint a Fehér Házba mennek-e... s türelmetlenül sürgette anyját, induljanak már. Olykor Mirjam is velük tartott, de Aharon soha. Ezért Mósze kiváltságosnak érezte magát Aharonnal szemben, szegény kis bátyja pedig szomorúan vonult félre, hogy magánosan játszadozzék, még inkább ábrándozzék Mósze távolléte alatt. Olyan árva volt ilyenkor, hogy még sírdogált is.

Ott aztán, a Fehér Házban kitárultak előtte a csodák, amiket csak ő láthatott. A félelmes, szigorú katonák rámosolyogtak a kapuban, néha meg is csiklandozták. Az oroszlánok behúzták farkukat, eloldalogtak előlük. A kertben szinte csilingeltek a szökőkutak, s neki szabad volt a vízsugarak alá tartania kezecskéjét, hogy megfogja a szivárványló fényt. Kenyérdarabokat dobált a tavon úszkáló nagy fehér madaraknak. Kiabált az ismerős szolgák, szolgálók után. Végül egy széles, ragyogó lépcsőn elébe futott az a kedves asszony, aki áttetsző fátylaiban, csillogó ékszereinek díszében, bodros parókájában nem is földi nőnek, hanem égi jelenésnek látszott, olyannak, amilyenek Mirjam történeteiben ereszkedtek le az Égből. De az ölelése, a hangja, a csókja meleg volt, a teste sima és illatos, nagy zöld szeme könnyben úszott. Úgy ragadta magához Mószét, mintha meg akarná enni, fölfalni szemével-szájával-karjával, egész testével-lelkével. Mósze boldogan simult hozzá, s azonnal megmutatta legújabb kincseit, amiket a markában szorongatott. Beszélt neki Aharonról, Amram apáról, a tehénről meg a borjúról, a kutyáról s a madarakról, a papírkáka között

rejtőző tojásokról, a szomszédos gyerekek hőstetteiről. Szetamon pedig mohón csüngött a gyermek arcán, egyetlen szavát, mozdulatát, pillantását el nem szalajtotta volna. Nagy, zöld szeme ilyenkor nemcsak a kisfiút látta, hanem az örökre eltűnt férfiút is, akinek drága vonásai, mozdulatai elő-elősejlettek Mószéból.

Belépett a király is, kissé görnyedten, fáradtan, de elmosolyodott. Mósze csodálkozott rajta, miért borul le előtte mindenki, mint apja, Amram előtt. Hiszen nem visel bíborkék köpönyeget, csilingelő aranycsengőket, a homlokán sincs aranyabroncs, arca sem olyan bátor és nyugodt, mint Amramé, arról meg ne is beszéljünk, hogy teljesen csupasz; nincs olyan fényes, dús fekete szakálla, mint Amramnak. Mindig fehér vászonkendőt visel a dereka körül, felsőteste mezítelen, csak a vállán van kendő. De ilyen akárkinek lehet, nem kellene leborulni előtte. Mósze nem félt az öregembertől, apámnak szólította, mint Szetamont anyámnak. A térdére mászott, babrált ékszereivel, kendője redőivel. Különösen a nyaka körül ragyogó zománcos aranyékességet szerette. A király mindig szelíden szólt hozzá, kedvesen mosolygott, játékokat adott neki. S Mósze, ledobálva magáról a szokatlan ruhákat, mezítelenül futkosott, mászkált, játszott a nagy szobában. Fakockákból várat, piramist, laktanyát, templomot épített, golyókkal gurigázott, sikongott, tapsolt. Kényszerítette anyját, Szetamont, s anyját Jozabétet, sőt néha a királyt is, hogy játsszék vele. Együtt evett velük a mozaikos kis asztalnál aranytányérból, aranypohárból, aranykosárból... s miket evett! Milyen mézes süteményeket, fűszeres apró kalácsokat! Milyen gyümölcsöket! És mit ivott! Narancslevet, mézzel édesített citromlevet, szőlőlevet! De azért olykor-olykor játék közben szopni is kívánt. Jozabét anyához szaladt, kibontotta emlőjét, térdére támaszkodott és szopott. Ekkoriban három-négy-, sőt ötéves korukig is szoptak a gyerekek.

Volt azonban a palotában három férfiú, akiktől Mósze félt. Bizonyára megérezte, hogy két anyja sem szereti őket. Három magas, hallgatag, barna képű, szakállas ember. Nehéz, hímzett ruhákat viseltek, sarujuk sem olyan volt, amilyent Mósze megszokott, hasonlított a katonák bocskorához. Hosszú hajukba gyöngyfüzéreket fontak, gyöngyöt viseltek befont szakállukban is. Fejükről derékig érő kék, zöld meg piros kendő csüngött. Így is különböztette meg őket: a Kékkendős, a Zöldkendős, a Piroskendős. Tudta, hogy idegenek, hiszen semmiben sem hasonlítottak másokhoz. Egymás között érthetetlen nyelven szóltak, hangjuk kemény volt, olykor mélyen a torkukból kahintották föl, olykor meg az orrukon bocsátották ki.

A gyermek olyan, mint a kutya: lelki szemével látja a fénykört, ami egy-egy embert körülvesz, és eszerint ítéli meg őket. Az egyiktől bújik, akármilyen nyájasan közeledik hozzá, a másikhoz bizalmasan odasimul, még ha nem nyájaskodik is. Az egyiket néma rémülettel nézi, a másikat mosolyogva. Az egyik elől visítva elfut, a másikhoz odaszalad, térdére mászik, átkarolja a nyakát, szépnek mondja és nevet. Nos, ez a három férfiú „csúnya ember” volt Mósze szemében, bár a ruhájuk, a szakálluk, az ékszereik különös színei, szépségei ámulatba ejtették. Az öreg „királyapa” pedig szép volt, noha csak egyszerű vászonruhát, vászonkendőt viselt, olykor még saru sem volt a lábán. Ki volt ez a három férfiú?

Ugyanazok, akikkel már Thébában is találkoztunk az ifjú Sólyom születésekor, a „spontán” örömnyilvánítás alkalmával. A piros kendős férfiú Baálám, Edom prófétája, a zöld kendős Hiob, Uz állandó képviselője és papja, a kék kendős pedig Jethro, Mitanni követe s Reguél főpapja. Közülük kettő, Baálám meg Hiob, konok szívóssággal gyűlölte a hébereket, mindent elkövetett ellenük. A harmadikat, Jethrót Mósze csak azért utálta, mert ruhája, szakálla hasonlított a másik kettőhöz. Később azonban ellenszenve csökkent, maga sem tudta miért. S akkor így beszélt, szétvetve izmos lábacskáját, kidüllesztve barna, domború mellecskéjét, félve-kihívón:

- A zöldkendős csúnya! Utálom! Haragszom rá! A piroskendős csúnya! Utálom, phi, phi! - és köpködött, hátrafelé kapart meztelen lábával, mint a kutya. - A kékkendős sem szép, de nem mondom, hogy phi, phi. Legszebb a királyapa.

A három ázsiai egy-egy prófétája volt népének, mert jól mondták Tanítóink, hogy Isten minden népének rendel prófétákat, akik az ő szavait a maguk módján tolmácsolják. Hiob meg Baálám neve nem is személyi név, hanem olyanforma hivatásnév, mint Ábrahám, Jiszhak, Jákób. Hiobot jámbor írásmagyarázóink azonosítják azzal a Hiobbal, akit annyira megvert az Úr, noha hűséges volt hozzá. Bűnét állítólag itt követte el, a királyi udvarban, mégpedig azzal, hogy a héberség vesztére tört. Ezért kellett bűnhődnie gyermekei, állatai elvesztésével, vagyona pusztulásával, bőrpoklossággal, míg csak tanúságot nem tett türelméről, s minden megbocsáttatván neki, mindent visszanyert. Ez így, persze, puszta legenda. Szép szövögetése jellemző motívumoknak. De igazság, mély igazság rejlik benne, csak ismernünk kell a jelképek nyelvét. Ez a Hiob a királyi udvarban csakugyan ősi fenekedést táplált a héberek ellenében, még a hikszosz időkből származó vagy annál is régibb okok alapján. Mint főpap és tudós tisztában volt Jákób-él meg az ő Teráhja között levő őseredetű ellenségességgel. Az ilyen évszázadokon, sőt évezredeken át tartó makacs gyűlölségek gyökere mindig az istenek különbségében rejlik. Ebben rejlett Hiob gyűlöletének oka is. A népekben azonban elhomályosodnak a gyökerek. Ők csak azt tudják, ami éppen előttük van. De tudattalan emlékezésük végtelen időkbe nyúl vissza, érzelmek, indulatok tapadnak hozzá, s ezek időszerű magyarázatokat kívánnak. Így lesz a gyűlölet eredeti okából mindenféle erőszakolt, naiv, helyt nem álló magyarázat: gyűlöljük, mert büdös, mert görbe az orra, mert másként énekel, mást eszik, másképp köszön... A sokkal későbbi Hiob bűne tehát azé a Hiobé volt: gyűlölte a héberek istenét. Egy reinkarnálódott Jób bűnhődött bűneiért, mint már neve is tanúsítja. Nem szokatlan jelenség akkoriban.

Baálám neve pedig nyíltan jelenti próféta voltát. Hogy melyik Baálnak: Hadadnak, Motnak, Aleyannak vagy egyébnek volt a prófétája? A földrajzi, vallástörténeti s bibliai adatok Baál Peorra vallanak. Gyűlölete a héberek iránt, mint edomitáé, feneketlen volt. Egyetlen küldetésének tekintette, hogy végképp megsemmisítse őket. Okokat immár nem szükséges kutatnunk. Érdekes, hogy Baálám próféta, akinek később meg kellett volna átkoznia a honfoglaló héberséget, akarata ellenére csak áldani tudta, így tévén jóvá a királyi udvarban elkövetett bűneit.

A harmadik ázsiai „barbár”, a kék kendős Jethro jóindulatú férfiú volt, amint ez mihamar kiderült. Mert tudta és akarata nélkül a kis Mósze volt e három férfiú érzéseinek, még bölcsességének is a próbaköve. De most el ne feledjük, hogy mind a három tudós éppúgy otthonos volt a csillagok ismeretében, mint akár az egyiptomi beavatottak. Csakhogy mily különbség mégis tudós és tudós között, fiam! Az egyiptomiaknak eszükbe sem jutott, hogy máshol is kereshetnék a világraszóló Fiú apját-anyját, bölcsőjét, mint a Fehér Házban. Mert hiszen mily más családban születhetik sorsdöntő nagyság, történetformáló egyéniség, mint az isteni családban? És születhetik-e másként, mint törvényesen? Születhetik-e, például, titkon, senkitől sem sejtve, egy szerelmes leánytól s egy névtelen katonatiszttől? Nem, ez olyan vakmerő föltevés volna, mintha holmi külvárosi koldustanyán, mesterembernél, halásznál, ó, jaj, netán éppen egy kocsmai kiszolgálólány ágyában keresnők a Kiválasztottat! Isteni Szellem csak isteni családban ölthet testet, nem szoptathatja közönséges anya, nem alhat gyékényvackon, mindez beszennyezné s megzavarná az égi-földi törvények harmóniáját. Így aztán az egyiptomi csillagtudósok azonnal tudták, hogy a hét hónapra született Sólyom a várva várt Fiú, ő fogja egyesíteni a világ minden népét, hogy Isten dicsőségébe vezesse.

Ámde az ázsiai tudósok szemét nem vakította el a király iránt érzett hódolat. Ellenkezőleg, nagyon is nyitva volt a szemük, annál jobban kinyitották, mennél több látnivaló akadt a Fehér Házban. Pontos számításaikat nemcsak Egyiptom papjaitól szerezték, hanem a saját hazájukból is, azon az érthetetlen nyelven, azzal a titkos jelírással, amit csak ők ismertek. Az egyiptomi jelkép-megfejtéseket összevetették a hazaiakkal. És figyeltek, firtattak, nyomoztak, kémkedtek, gyanútlan emberektől híreket szereztek, ahogy már a követek szokták mindmáig. Isteneik szolgálatában tették, mert isteneik szemében az egyiptomi istenek és istennők ellenséges hatalmak voltak. Mindent a saját isteneik érdekei szerint néztek, ítéltek meg. Most pedig, hogy Aton végső előretöréssel fenyegette államocskáik, városaik, népeik isteneit, még inkább résen voltak.

Tudták-e vajon, hogy a királyi családban más fiú is született, nemcsak a Sólyom? Tudtak-e Szetamon titkos szerelméről, amit maga Tiy sem gyanított? Figyelték-e a kerti lugasban éldelgő leányt? Nyomon követték-e Men-noferbe, ott ődöngött-e valamelyik besúgójuk a hajón Szetamon körül tán mint hajós? Tudtak-e a Palotában történtekről? S mikor a Fiú megszületett, kaptak-e róla jelentést valamelyik előkelő szolgálótól? Összeegyeztették-e az eseményeket számításaikkal? Szakállukba markoltak-e fölkiáltva? Ez az? Késő volna e kérdésekre választ keresnünk. De az idők, az események, az emberek s a csillagállások ismeretében nem csodálkozhatunk, hogy a három ázsiai többet tudott Mószéról, mint maga a királyi család, mint maguk a legtanultabb egyiptomi papok. Lehet, hogy így gondolkodtak: a Sólyom születése összevág a csillagok állásával, de ez nem elég, meg kell keresnünk a Fehér Házban született fiú ellentétét, mását, párját. És éles szemük így fedezte föl Mószét. Figyelmüket egy kis esemény igen felajzotta.

Hagyományaink följegyzik a kedves kis jelenetet, hogy Mósze egy alkalommal éppen akkor tartózkodott mindkét anyjával együtt a király társaságában, mikor királyi funkcióját teljesítve, visszatért a trónteremből. Amenhotep ezúttal teljes díszben jelent meg a kisfiú előtt, életében először. Mósze elejtette játékait, száját nyitva felejtette, tüzes, sötét szeme kitágult. Úgy nézte „királyapát", mint egy csodát. Ezúttal először gyanította, miért borulnak le előtte a legnagyobb méltóságok is, ahogy a nép leborul Amram apa előtt a hegyen. Mert a királyon díszes, sárga ruha volt, piros csíkos, fehér szoknyáját nehéz aranyöv fogta össze, csípejéről hosszú lepel hullott a földig, bíborpiros-bíborkék lepel, gondosan elrendezett redőkben. Vállát halványsárga fátyolkendő takarta, nyaka körül vállig érő aranyék ragyogott, drágakövek kék, vörös, zöld szivárványa sugározta körül fáradt, de szokatlanul méltóságteljes arcát. Fején hatalmas bíborkék tiarát viselt, homloka fölött aranykígyó kunkorodott, nyakszirtjéről bíborvörös szalag lengett. És ahogy Mósze ámuló szeme jobban megnézte az isteni jelenséget, egy-egy széles karkötőt is megpillantott a király felsőkarján. Ez is csupa arany, csupa piros, zöld, kék drágakő.

Ez nem a „királyapa" volt, akit Mósze olyan jól ismert, akit annyira szeretett, akitől sohasem félt. Arca, ajka, szeme is csak hasonlított hozzá. Ismeretlen szigorúság áradt róla, szeme, mint az oroszláné, mozgása kimért, olyasféle, mint Amram-apáé az oltár mellett. Mósze lába a padlóba gyökerezett, moccanni sem tudott.

A szobában levők mind leborultak a király előtt, csak a kis Mósze maradt úgy, ahogy állt: mozdulatlanul, szinte kábultan a csodálattól.

A Vezír, néhány előkelőség meg palotabéli főtisztviselő haladt a király nyomában. Ott volt köztük a három ázsiai követ is, teljes nehéz díszben.

Amenhotep szertartásosan, de fáradtan intett, a két asszony fölemelkedett. Most egy díszesen öltözött főember a királyhoz lépett, hogy elvegye tőle és elzárja a tiarát. De a király szeme megakadt az ámuldozó Mószén, szigorú ajka elmosolyodott.

- Mit bámulsz, kisfiam? - kérdezte a jól ismert, nyájas hangon.

- Azt... azt, ott a fejeden... - dadogta Mósze nekibátorodva, ujjával a tiarára mutatott. - Meg azt, ott a nyakadon... Olyan szép!

A király Mószéhoz lépett, fölemelte, karjába vette. Bizony, nehéz volt beteg, fáradt karjának az izmos kisfiú, de Mósze iparkodott segíteni neki egy kis ugrással.

- No, nézd meg hát közelről - biztatta a „királyapa". És Mósze megnézte egészen közelről. A bíborkék, magas tiarát, a fölkunkorodó kobrakígyót, a vállig érő, színes, csillogó nyakéket... Hosszan bámulhatta mindezt, s csodálkozhatott a kígyón, a nyakdísz csaknem érthetetlen tökéletességén. - Tetszik? Tapogasd meg. Szabad - unszolta a király. Mósze pedig óvatosan megérintette ujjával a tiarát, a nyaklánc egybeillő szemeit, a csiszolt köveket. De a kígyóhoz nem mert nyúlni. - Mi az? Félsz tőle? - kérdezte a király, s fölnevetett a karján ülő Mószéra. - Nem bánt! Érintsd meg. - S ekkor Mósze óvatosan, csiklandozó izgalommal megérintette a kígyót is.

Mindnyájan mosolyogva gyönyörködtek a kisfiú gyönyörűségében, már csak azért is, mert a király mosolygott.

Ekkor hirtelen nekibátorodott Mósze. Vakmerően két kézre fogta a tiarát, vigyázva, de biztosan leemelte a király kopasz fejéről, belenézett, jól megszemlélte belülről is, kívülről is... aztán a saját fejére tette.

A bíborkék tiara úgy elfödte a fejét, mint egy fazék. De sötét szeme kivillogott a kígyó alól, barna arca büszkén sugárzott, diadalittas volt, szinte részeg. Ajkát összeszorította, jobbját fölemelte.

Amenhotep hangosan nevetett. Nyomában harsány nevetésre fakadtak az előkelőségek is. Csupán a három ázsiai arca nem moccant. Ajkuk még csak mosolyra sem enyhült, sőt elkomorodtak mind a hárman, s jelentősen összenéztek. Nem nevetett a két anya sem. Jozabét elfehéredett, kinyújtott keze rémülten kapott a kisfiú felé, de nem érhette el, közel lépni pedig nem mert. Egy pillanatig dermedten állt a helyén, ajkát beharapva, remegve, sápadtan. Akkor idegei, inai elernyedtek, térde összecsuklott. Megtántorodott, a földre omlott, a király lába elé.

Szetamon sem nevetett, még csak nem is mosolygott. Lélegzete elakadt, nagy szeme kitágult, arcát lángoló pirosság öntötte el. Szinte merő tűzben állt tetőtől talpig. Különös, zavart érzések árasztották el, megállt a szíve, majd kettőzött erővel dobogott. Ujjongott ez a szív, ujjongott és repesett, mint madár a kalitkában, mikor megpillantotta fiókáját, fiókáját magasan, egy hatalmas fa ágán, teljes díszben és szépségben. Ő is kinyújtotta karját a kisfiú felé, ő is feszülten állt a helyén, egy lépést sem tudva tenni, majd őt is elhagyta minden ereje, leroskadt, leborult a héber asszony mellé.

Az öreg Amenhotepet meglepte a három ázsiai, de különösen a két nő viselkedése. Csodálkozva tekintett körül.

- Keljetek föl - mondta bosszúsan leányának s a héber asszonynak. - Hiszen nem történt semmi baj! Ez az ártatlan gyermek csak játszik.

- Bocsáss meg neki, isteni király - nyögte Jozabét.

- Keljetek föl, mondom! - türelmetlenkedett a király.

Mósze úgy nézett körül, mint egy igazi király. Nevetséges és csodálatos volt egyszerre.

A két nő fölkelt, mind a kettőnek könnyes volt a szeme. Mind a kettő egyszerre nyúlt a gyermek felé. A király már ismét mosolygott, Mósze pedig komolyan nézte őt.

- Most vegyük le, mert a helyére kell vinni - kérlelte Amenhotep Mószét. Maga is sajnálta, hogy el kell venni a királyi játékot a kisfiútól.

- Nem, nem! Még nem! - kiabált Mósze türelmetlenül.

Hát a fején hagyták még egy pillanatig, de aztán elvették, s a főtisztviselőnek adták. Mósze csüggedten nézett utána.

Ekkor a király végre leült, ölébe vette a kisfiút. Zavart, feszült csend támadt, nem tudták, min gondolkodik a király. S mi lesz a különös esemény következménye rájuk.

- Ó, uram, kegyelmes király - dünnyögte a szakállában levő gyöngyszemeket morzsolgatva Baálám. - Engedd meg a te alázatos szolgádnak, hogy szóljon.

- Szólj - bólintott a király.

A fojtó csendben halkan dongott Baálám hangja, mint a darázs dongása.

- Ez a fiú tudta, mit cselekszik. Ez a fiú el fogja venni koronádat. Ez a fiú el fogja venni a Birodalom koronáját.

- Mit mondasz? - hökkent meg a király. Arca kínosan elsötétült, szemét összehúzta.

- Én is azt mondom, amit szolgatársam mondott - tette hozzá a maga véleményét Hiob, Uz és Uziél prófétája. Hangja szilárd volt és éles. Mindenki elsápadt a hallatára. - És figyelmeztetlek, öld meg. Öld meg, népét pedig, a héber népet, pusztítsd el. Mert a fiú szövetkezni fog néped ellenségeivel, megtámadja Egyiptom kapuit, koronádat pedig örökre elveszi. Ölesd meg tehát, s pusztítsd el a hébereket is, kegyelmes úr.

Micsoda? Megölni egy ártatlan, játszó kisgyermeket? Ezt a kisfiút, aki most is itt ül a térdén, nyakékét babrálja, s mit sem törődik az elhangzó gyilkos szavakkal? A kisfiút, leánya örömét, az ő gyönyörűségét, legbékésebb óráinak kedves társát? És kipusztítani e gyermek szüleinek népét, ennek a szép asszonynak a népét, aki tejével táplálja a gyermeket? Hát lehetséges ilyent még csak ki is gondolni?

- Őrült vagy! Őrültek vagytok! - kiáltotta rekedten. - *Hogyan* pusztítanám el azt a népet? No, halljam, ti őrültek!

Rémület lebegett a nagy szobában. Látnivaló volt, hogy a királyt gyilkos fejfájás gyötri, arca vonaglott, szempillája repdesett, homlokán kidagadtak a kéklő erek, veríték gyöngyözött az arcán. Melle nehezen zihált, mintha ki akart volna szakadni a lelke. És remegett a keze.

Ó, csak elszökni valahová ez elől a gyalázatos, alattomos, kegyetlen népség elől - ezt a tehetetlen vágyat mutatta minden arcvonása. - Csak nem látni többé az undorító pofákat, nem hallani az alattomos sakálok hangját... Élni közönséges öregként egy csendes zugban együtt a két kedves asszonnyal s az okos, villogó szemű kisfiúval, hiszen mintha a saját fia volna... vagy az édes leánykáé! Belerúgni, belerúgni az előtte fetrengőkbe, ne szólítsák többé királynak, istennek, kegyelmesnek, ne lessék a szeme rebbenését, a hangja rezzenését, a keze moccanását... Levetni minden terhet! Csak szerető arcokat látni, csak kedves hangokat hallani...

De Baálám bátor volt. Hideg alázattal nézte a királyt, mintha a szívébe, májába, veséjébe látna. Várná a dühkitörés pillanatát, utána a rögtönös halálét.

- Pusztítsd el őket tűzzel, ezt tanácsolja a szolga - szólt élesen.

A király csúfondárosan nevetett. Olyan volt a nevetése, mintha késsel metélték volna az arcát.

- Ostoba vagy - kiáltotta rekedten. - Mikor tűz által pusztult el két város, istenük megmentette őket, azóta nem fog rajtuk a tűz. Te mit tanácsolsz, Hiob?

Bősz kíváncsisággal fordult a próféta felé. Hiob fölpillantott a mennyezetre, azután letekintett a földre, mert vak ravaszságában segítségül akarta hívni mind az égi, mind a föld alatti hatalmakat, hogy megküzdhessen a földi hatalommal, amely szorongatta s így szólt:

- Pusztítsd el őket vízzel uram. Ezt a gyermeket pedig dobasd a vízbe.

A király most már nem nevetett, hanem félelmesen elkomorodott.

- Lám, és még mit tegyek? - kérdezte fenyegetően. - Nem tudod-e, hogy ősüket, Noaht istenük kimentette a vízözönből, s megesküdött neki, hogy többé nem bocsát vízözönt a földre? Azóta nem fog rajtuk a víz. Te ostoba!

- Akkor karddal pusztítsd el őket! - kiáltotta Baálám.

- Igen? Karddal? Te meg nem tudod, hogy ősüket, Jiszhakot megmentette istene a kardtól, mikor atyja föl akarta áldozni? Mit árthat nekik a kard? - folytatta a csúfondáros, hideg vitát a király. - Hát ilyen ostobák vagytok, ti, népek prófétái?

- Óvakodj ettől a gyermektől, óvakodj! - kiáltotta ismét Baálám. - Óvd fejedet koronád elrablójától!

- Ez az ártatlan gyermek rabolná el a koronádat! - suttogta Szetamon.

Jozabét azonban hallgatott és remegett. Arra a jóslatra gondolt, amit Mirjam mondott, mikor a gyermeket hazavitte Amram házába.

A helyzet félelmes volt, feszültségét alig lehetett már elviselni. Az egyiptomi előkelőségek sohasem látták még uralkodójukat ilyen földúlt állapotban. Mindegyikük féltette a bőrét. Mert amilyen kiszámíthatatlan egy dühös oroszlán, olyan kiszámíthatatlan egy dühös isteni király. Hogy mi késztetheti borzasztó parancsra, sohasem lehet tudni. Látták, mennyire komor, s mennyire szenved. Pentu titokban integetett a három ázsiainak: térjenek észre, csillapítsák le valahogy a királyt. De integetését csak Baálám értette meg. El is szánta magát egy javaslatra, ami tökéletesen tisztázhat mindent. Vastag, dongó hangon így szólt:

- Isteni uram, hallgasd meg ismét a te szolgádat. Döntsön Isten a kérdésben. Hozass be két lapátot, legyen az egyiken egy halom izzó parázs, a másikon egy halom tiszta arany. Amelyikhez nyúl a gyermek, az döntse el a sorsát.

Úgy gondolkodott ugyanis, hogy Mósze nem nyúl majd a parázshoz, nehogy megégesse az ujjait. De annál inkább nyúl az aranyhoz!

- Úgy legyen! - szólt a király némi dühös örömmel, hogy végleg elintézheti ezt az ügyet.

Pentu nyomban intézkedett, hogy a királyi konyháról hozzanak egy lapát parazsat, a királyi kincstárból pedig egy halom aranyat a próbára. Míg ezekre várakoztak, Amenhotep a dühkitörés után mély apátiába esett. Fájó homlokát tenyerébe hajtotta, szemét behunyta. Arca most sápadt volt, szinte sárga. Láthatólag nem is tudta, hol van, kik állnak körülötte. A teremben olyan volt a csend, mint egy piramis méhében. Még a pávatoll-legyezők sem suhogtak a két néger rabszolga kezében. Ki-ki dermedten várta az eseményeket. Csak a kis Mósze nem hederített semmire és senkire. Bátran játszadozott a király nyakékének piros, kék, zöld kövecskéivel. Olyan biztonságban érezte magát, mint Ábrahám kebelében.

Egy szolga behozta a két lapátot. Izzó szén az egyiken, tiszta arany a másikon. Letérdelt, a két lapátot a király elé helyezte.

Amenhotep fölriadt fásultságából, körülhordozta idegen tekintetét a teremben, s így szólt:

- Szetamon, vedd a gyermeket, s állítsd a két lapát elé. Mondd, hogy válasszon.

A hercegnő biztos lépésekkel sietett atyjához, elvette tőle Mószét, s a két lapát elé állította. Bizonyos volt a dolgában. De Jozabét aggódott. Hátha valóban az arany után nyúl a kisfiú, s meg kell halnia? Sőt el kell pusztulnia az egész héber népnek is? Aggodalmából látszott, hogy nem igazi anyja a gyermeknek. Mert lám, az igazi anya jobban ismerte.

- Melyiket akarod a két csecse játék közül? - kérdezte Szetamon a kisfiút kedvesen. És mellé kuporodott, bal karjával magához ölelte, jobb kezével előbb a parázsra, aztán az aranyra mutatott. - Nézd, milyen szép! Melyiket akarod?

Hagyományaink azt mondják, ebben a pillanatban Gábriél főangyal lépett Mósze mellé, s unszolta, nyúljon a parázsért. Lehet benne valami igazság, ha értjük a jelképet, fiam. Mert Mószénak természetében volt a vonzódás a tűz iránt, akárcsak a víz iránt is. Hajnalban született, mikor a Nap korongja éppen fölbukkant a látóhatáron, s aranyvörös fénybe borította az Eget. Hajnalban született, amikor még fönn ragyogott Sahar csillagának tüzes fénye, a harci csillagé, amíg néhány pillanat múlva ura, a Nap, le nem taszította a mélybe. És vízbe helyezték Mósze kosárkáját, a hatalmas Nílus hullámai ringatták a papírsás között. Alkonyatkor emelték ki a vizek világából, amikor a Nap utolsó sugarai borították vörösaranyba a világot, és Sálem szelíd csillaga feltűnt az Égen.

Mósze tehát rámeredt a parázsra. Megbűvölték a gyönyörűen sajgó-ragyogó széndarabkák, s habozás nélkül beléjük markolt. Ránevetett anyjára, Szetamonra. A hercegnő ijedten fölsikoltott, megragadta Mósze meztelen karját, odaugrott Jozabét is. De hiába, az eleven szén már megégette ujjacskáit, s a kisfiú rémülten fölsikoltva a királyhoz menekült. Kezét a szájába dugta, féllábon táncolt, visított, visított torkaszakadtából.

- Isten döntött, a gyermek valóban ártatlan - jelentette ki a király, s ezúttal ismét mosolygott. Térdére emelte a gyermeket, magához szorította, hagyta, hogy a két anya vigasztalgassa, csókolgassa hólyagos ujjait. Sőt bal karjával a két asszony vállát is átölelte, mert egyek voltak ők most a szeretetben és az igazságban.

Hagyományaink azt mondják, Mósze szájába vette a parazsat, ezért dadogott egész életében. Nos, lehetséges, hogy a szájba vett parázstól dadogóvá válik az ember. Mósze úgynevezett dadogása, nehézbeszédűsége azonban másként magyarázható, mint majd az események során látni fogod. Mert nem vette szájába a parazsat, nem volt már annyira kicsi, hogy mindent a szájába gyömöszöljön. Akkor sem tehette volna meg, ha akarja, hiszen ujjai egy pillanat alatt megégtek. Annyira megégtek, hogy Szetamonnak meg Jozabétnek gyógyító kenőccsel kellett bekenniök, lágy patyolattal bekötözniök. És csak hosszas dédelgetés, vigasztalás, a király nyakékének a nyakába akasztása után csillapodott a fájdalma. Bekötött kezével még fogni sem tudott, csak tartogatta maga elé. Arca könnyes volt, de már mosolygott, melle még zihált, de már el-elcsukló hangon kérdezgette királyapát, hogyan csinálták ezt a nyakéket, hogyan rakták össze ilyen pontosan a színes köveket... Mondom, még sokáig tartott, amíg megnyugodott.

A két ázsiai próféta pedig megszégyenülten távozott a teremből. Megkönnyebbülten láttak dolguk után a többi méltóságok. De a király szomorú volt, mélységesen szomorú. Elgondolta, ha őt állították volna kicsiny korában ilyen kegyetlen választás elé, ha ő nyúlt volna a parázsba, ha neki kellett volna így szenvednie az emberek gyanakvása, irigysége, gonoszsága

miatt, nem utálta volna-e meg az egész világot? És viselni tudta volna-e a tiarát évtizedeken át?

Másnap Hiob meg Baálám a király elé járulva, bemutatta királyuk visszahívó levelét. Az agyagtáblára égetett ékírásos szöveg bizonyosan készen volt már ideérkezésük óta, csak elő kellett venni s bemutatni. Rajtuk voltak a királyok pecsétjei is. Amenhotep intett - s küldetésük befejeződött. Megszégyenülve utaztak haza, az egyik Uzba, szülőföldjére, a másik Edomba. Jethro maradt.

23. Haldokló öregember ágyánál

Harmadik Amenhotep egészségi állapota rohamosan gyengült. Voltak napok, amikor fel sem tudott kelni. Besötétített szobában feküdt mozdulatlanul. Fején borogatás, asztalkáján gyógyszerek... de sem a borogatás, sem a gyógyszerek nem segítettek rajta. Fejfájásai annyira gyötörték, hogy belekábult. Alig látott, alig hallott, alig érzett. Enni nem tudott, hiába készített öreg orvosa Ahmósze válogatott ételeket válogatott állatok válogatott szerveiből, csodahatású növényekből, fűszerekből. Hiába volt az ételek készítésénél ő maga is jelen. A király kelletlenül ízlelte a gyógyító eledelt, aztán öklendezni, hányni kezdett, egész testét kiverte a hideg verejték. Zihált, mint egy halálra sebzett oroszlán. Arccsontjai kiálltak, bordáit meg lehetett volna számlálni. Olyan gyenge volt, hogy a kanalat is kiejtette a kezéből.

Nem törődött semmivel, nem érdekelte semmi. Úgy tett ugyan, mintha meghallgatná a jelentéseket, bólintott is, de talán azt sem tudta, miről van szó.

- Nem kívánok mást - suttogta leányának, Szetamonnak, mikor az leült az ágya mellé, s megfogta apja csontos, nyirkos kezét -, nem kívánok mást, csak még egyszer látni szeretném a fiamat. Aztán elmegyek Amentibe, leányom... szívesen megyek.

A hercegnő mosolygott, bátorította. Majd meggyógyul. Hiszen ma sokkal jobban van, mint tegnap volt. Intézkedett, hogy jöjjön el a királyi orvosok egész kollégiuma. Nagy tudósok, mindent tudnak, hamarosan meggyógyítják az apját. De a király csak sóhajtott, behunyta a szemét, s tagadólag ingatta fejét a vánkoson.

A királyi fürdők felügyelője gondoskodott a gyógyító fürdők elkészítéséről. A királyi kenetek felügyelője naponként háromszor, éjjel kétszer füstölte a szobáját mágikus füstölőkkel, amelyek okvetlenül elűzik a gonosz lelkeket. A királyi parókakészítő minden reggel új, szebbnél szebb parókát helyezett a fáradt fejre, s két lépést hátrálva kijelentette, ősisteni kegyelmessége alig látszik többnek harmincévesnél. A királyi saruk felügyelője aranyos sarut húzott csontváz-lábára, s bizonyosan tudta, hogy a járás sokkal könnyebb bennük, mint a tegnapiakban. A királyi ruhák felügyelője önmagát múlta fölül a könnyű patyolatkendők, szoknyák, palástok kiválogatásában. Sürgős levelet is írtak Mitanni királyának, küldje azonnal a csodatevő Istár-szobrot. Szegény Nebmaare mindezt tűrte, tudomásul vette. Hagyta, hogy két főtisztviselője, Ramósze meg Pentu lábra támogassa, a fogadóterembe vezesse, trónusára ültesse, fejére tegye a tiarát, kezébe adja a pásztorbotot meg a korbácsot a hivatali ceremóniákra: adót hozó követek fogadására, tanácskozásra s más efféle fárasztó haszontalanságokra kényszerítse. Aztán visszaroskadt ágyába, az öreg Ahmósze lábujjhegyen belépett, megtapintotta ütőerét, borogatást tett a fejére, megnézegette, meglötyögtette a gyógyszereket, s eközben olyan mosolygó ábrázatot vágott, mintha minden a legnagyobb rendben volna. Ez is hazudik, mindenki hazudik... - gondolta a király, de a vén orvos kérdésére, jobban érzi-e magát, ráhagyta: jobban... sokkal jobban. A kedvéért még evett is néhány falatot, ivott egy-két kortyot.

Ha fejfájása enyhült, megkérte leányát, hívja el Jozabétet s a kis Mószét. Vánkosai között üldögélve elnézegette a kisfiút, amint ott játszott tetőtől talpig meztelenül a szobában, kockáit rakosgatta, ide-oda futkosott, az ő ágyához is odament, csacska kérdéseivel zaklatta. A gyermek nem érti, ha valaki beteg. Egy-két pillanatig úgy viselkedett, amint anyja, a hercegnő, anyja, a héber asszony parancsolta: suttogva beszélt, lábujjhegyen lépkedett. De ha összedőlt a vár, ha valamelyik bútor alá gurult a golyó, megfeledkezett az intelmekről, s vígan kiabált. Majd meg hirtelen abbahagyta a játékot, királyapa ágyára ült, s kíváncsian firtatta, mi van

ebben a tégelyben, mi abban a másikban, mi ez a sárga az üvegben, hát az a piros mi... És ugye, jó betegnek lenni? De most már elég volt, keljen föl királyapa, vegye föl a szép ruháját, tegye fejére azt a nagy kéket... Az asszonyok csitították, ki akarták vinni, de Mósze nagyon jól érezte magát királyapa közelében, s a király is intett: csak hagyják.

Mósze ekkor már elmúlt négyéves. Olyan eleven volt, mintha megette volna a parazsat.

Szetamon lassan-lassan beletörődött különös özvegységébe. Látta, hogy apja távozóban van, talán egy-két hónap vagy hét, talán annyi sem, és nem kaphat többé választ a kínzó kérdésekre: hová lett a szeretett férfiú, miért tűnt el olyan váratlanul, él-e, hal-e, hol nyugszik a holtteste, eltemették-e tisztességesen, áldoznak-e a sírján... De mégsem kérdezett semmit. Talán a király már nem is tud róla. Lehet, akkor sem tudott. Ha megmondaná a nevét, tán csak a fejét csóválná... De miért, miért sem, azt a nevet Szetamon nem akarta kimondani. Őrizte, mint legnagyobb titkát, őrizte, ahogy egy beavatott őrzi a rábízott tudást. Hovatovább már nem is emberi név volt, hanem egy isteni érzés, egy isteni akarat, egy mindennél hatalmasabb törvény jelképe. Az, aki hordozta, és Szetamon szívébe véste ezt a nevet, egyre szépült, egyre távolodott, de azért mindig ott volt vele és benne. Ő pedig, az akkori kis révült hercegnő, egyre jobban megtanult hallgatni. Most is olyan, kissé gyermekes, lányos, gyöngéd, puha nő volt, mint akkoriban, de a hangja keményebben csengett, akarata erősebb volt, mozgása határozottabb. Tömörebb lett, ha lehet így mondani. Csak nagy zöld szeme révedezett el most is, mikor a kisfiút nézte, vagy apja ágyánál üldögélt.

Egy napon a király a tükrét kérte Szetamontól. Mikor megkapta, hosszasan nézegette magát benne. Csak ketten voltak a szobában, a nyitott ablakon erős reggeli napfény tűzött a király arcára, ijesztően kirajzolta megnyúlt vonásait, sárga színét, sötét szemének beesettségét, széles ajkának bágyadt, fanyar fintorát, a halálravált és halnivágyó öreg arcot, kopasz fejet. A csiszolt ezüstlap kerek fényfoltot vetett a falra, mintha valamely ismeretlen csillag lebegett volna a szobában.

Aztán a csontos kéz fáradtan lebocsátotta a tükröt, s a fénykorong eltűnt.

Itt az ideje, valóban itt az ideje, hogy elmenjek, leányom - mondta színtelen hangon a király, visszafekve vánkosaira. - Miért jönnek az orvosok? Mit tudnak ők? Semmit. De én, én tudok már mindent. Tudom, hogy ami volt, s ami van, és ami lesz, mind csak álom. Álom volt a születésem, álom az életem, álom a halálom is. Valamikor, nem is régen, örökkévaló dolgokat akartam alkotni, leányom. Örökkévaló? Ez is csak álom volt. Az is álom, hogy egyszer valaki mégis megteremti az örök Birodalmat, egyesíti benne az egész emberiséget... Mit is építettem hatalmam teljességében, erőm birtokában? Palotákat és templomokat. Templomot Théba mind a három templomnegyedében. Falakkal kerítettem őket. Oszlopcsarnokokkal díszítettem. Hatalmas szobrokat állítottam a kapuk elé. Hosszú-hosszú sorokban emberfejű szfinxeket állítottam és kosfejű szfinxeket egy másik hosszú-hosszú úton. Templomokat építettem más városokban is, Men-noferben, Anuban, Abidvában... Uszirének és Ptáhnak és Szetnek és Ámonnak... Templomot építettem anyád emlékének is, fölállíttattam a szobrát a tieddel s nénédével együtt. Építettem csatornákat. Megépítettem a síromat, anyádét s a tiedet is meg a többi gyermekekét. Álom, álom. Hány gyermekem volt? Hány halt meg? Jöttek, megjelentek egy pillanatra, aztán elmentek. Mint az álmok. Istennek neveztek? Most már tudom, minden ember isten. A király is, a felláh is, a halász is, a koldus is, mind-mind, a négerek, a héberek, a fenchiúk, a mitanniak... Ez az egyetlen valóság. A többi álom. Adj innom.

Szetamon föltámasztotta apja fejét, megitatta mézes citromlével. A király letörölte ajkáról a kicsordult cseppet, visszafeküdt, hallgatott. Mintha aludt volna. De nem aludt, mert egyszer csak tovább beszélt, behunyt szemmel, kezét összekulcsolva süppedt mellén.

- Az volt a sorsom, hogy ezt az álméletet mint király éljem végig. Jobb lett volna, sokkal jobb, ha nem királyi ágyban látom meg a világ tünékeny fényét, leányom, hanem egy szegény paraszt, egy nyomorult halász viskójában. Mert akkor nem hajszoltam volna annyi meddő álmot. Nem építettem volna az örökkévalóság számára haszontalan épületeket.

- Ne mondj ilyent - tiltakozott Szetamon. Gyöngéden megtörölte egy kendővel a király arcát. - Minden nagy király épített. Nézz csak ki az ablakon.

Ujjával az odalátszó piramisok éles, fényes háromszögeire mutatott. Mint a tükrök verték vissza a délelőtti napfényt, a rejtelmes betűk villogtak fehér síkjaikon. Ott meredezett a királyi kert nagy fái mögött a három legnagyobb, kissé balra a lépcsős, távolabb, alig láthatóan, mint nagy szülei mellett a kis gyermek, egy csapott élű kisebb. Valamennyi a legfőbb igazságot hirdette, a legnagyobbat, az örökkévalót: az Isten hármas szellemi megnyilvánulását, Mennyben és Földön a szent Hármasságét.

- Igen, ők még hittek. Mena hitt. Kufu hitt. Kefren hitt. Ők hittek, mert láttak. De mi már nem hiszünk. Mi már nem látunk. A mi szemünk elől végtelen messzibe tűnt az isteni világ, hosszú volt az utunk idáig, most ködben tévelygünk, sötétben botorkálunk. Mi már csak utánozzuk azokat, akik hittek, mert láttak. De én tudom, leányom, még ők sem hitték, hogy művük az örökkévalóságnak szól. Tudták: hasztalan, amit építenek. Csak éppen nem állhatták meg, hogy el ne mondják az embereknek, meg ne mutassák nekik évezredeken át, amit hittek, láttak. Hogy ők is higgyenek, lássanak. Majd eljő az idő, nincs is messze, amikor az emberek értetlenül bámulják ezeket az óriási építményeket, nem tudják, milyen isteni igazságot vernek vissza róluk a napsugarak... el sem tudják olvasni többé. Már nem érnek föl odáig. Tetvekké válnak, az óriási képeket, amiket Mena, Kufu meg a többiek mutatnak nekik, meg sem látják. Iszonytató elgondolni, hogy az emberek számára hiábavalók még ezek a mérhetetlen világos jelek is... Hányszor tapasztaltam, hogy mindent megtesznek, mindent vállalnak, mindent eltűrnek, elviselnek, csak látniok ne kelljen! Gondolkozniok ne kelljen. Tudniok ne kelljen. Ettől irtóznak legjobban. A szegény befúrja magát nyomorúságába, csak hogy ne tudjon. A gazdag befúrja magát hatalmába, élvezeteibe, csak hogy ne lásson, ne tudjon. A király befúrja magát birodalmába, háborúiba, építkezéseibe, ünnepségeibe, csak hogy ne lásson, ne tudjon. Haj, hányszor tapasztaltam, hogy az emberek milyen dühödten utasítják el maguktól a tudást. Mennyi aljasságot, gaztettet, bűnt vállalnak, csak látniok ne kelljen! Hát mondd, nem volt akkor álom Kufu, Kefren, Mena meg a többi nagyok hite is? Nem álom a roppant építmények sora, amit teremtettek?

Megint elhallgatott, csak bágyadt szeme bámult mereven a piramisok háromszögeire. A hercegnő is hallgatott. Gyötrelmes volt hallani búcsúzó apja végrendeletszerű szavait. Nem látta-e ő is saját életének, érzéseinek, tetteinek álomszerű voltát? Hová lett a karcsú férfi, akinek karjaiban a másvilággal egyesült? Hová a révületek és mámorok, testnek-léleknek-szellemnek forró egyesülése?

Szetamon zöld szeme elhomályosult.

A király csodálatosképpen mintha felelni akart volna gondolataira, halkan így folytatta:

- Amíg még szólni tudok, s amíg agyamat használni tudom, leányom, hadd mondjam meg neked és csak neked, hogy mindent haszontalannak tartok, amit láttam, hallottam, tettem. Minden szándékomat meddőnek. Minden lelkesedésemet hiúnak. Minden alkotásomat szánalmasnak. Minden szavamat hazugságnak. Hazugságnak még imádságaimat is, mert azok is, az

istenek, akiknek áldoztam, akikhez imádkoztam, akiket öltöztettem-vetkőztettem, merő üres bábok. De azért mégsem éltem hiába. Nem. Mert akartam tanulni, látni, *mertem* tudni. S ki merem mondani is, amit tudni merek. Igaz - keserűn elmosolyodott -, csak most, mikor már elszállni készülök, s annak, amit mondok, már semmi következménye nem lesz! De megmondom. Én nem vagyok király. Utánam már nem következnek királyok, amilyenek a régiek voltak. Ők istenek és királyok voltak egyszerre - kimutatott a piramisok felé. - Én isten vagyok, de király nem tudtam lenni... ehhez nem volt bennem elég alázat. S mert nem voltam olyan alázatos, amilyenek az istenkirályok voltak, csak mímeltem a királyságot. Magamra akasztottam az oroszlán farkát, de nem lettem oroszlán, sőt tudtam, csak egy döglött oroszlán farkát viselem. Ez az igazság. A döglött oroszlán farkát magára fogja akasztani a fiam, az unokám s minden utódom, amíg utódaim lesznek, de már nem lesznek oroszlánok. Hagyjuk... Bátornak kellett volna lennem, elvetni ezt a kétszínű játékot, eldobni oroszlánfarkat, tiarát, korbácsot és pásztorbotot, eldobni az Élet Keresztjét is, mert mindez már az én számomra nem volt semmi. Viseltem, mert kívánták, viseltem, mert ez volt a sorsom. Csakhogy - mélyet sóhajtott - jobb lett volna elvonulnom egy kis vályogviskóba, legeltetni ökreimet, húzni az öntözőgémet, enni a kenyeret, hagymát sóval, inni a folyó vizét, nézni a csillagokat, szeretni egy asszonyt, aki magamért szeret, gondoskodni a névtelen családról, nevetgélni gyermekeimmel, megtanítani őket vetni... vagy halászni... vagy hajózni... Megtanítani őket a legnagyobb igazságra, az egyetlenre: minden ember isten, isten öléből származik, mint a csillagok, élete csalóka álom, de a léte örökkévaló... Ó, jaj, de jó lett volna erre megtanítani őket, téged, a nénédet, anyádat, öcsédet... És együtt üldögélve az esti Csillag ragyogása alatt, összeforrni végtelen örömmel, kimondhatatlan boldogsággal az Egyben, az Istenben...

Szetamon torka elszorult, megragadta atyja kezét. Ajka megnyílt, de szólni nem tudott. Csak nézte-nézte az öreg arcot s a fáradt vonásokon legördülő két nehéz könnycseppet.

Ültél már halálra készülő öregember ágya szélén? Figyelted hol rémülten kitáguló, hol gyanakvón összeszűkülő szembogarát, olykor gyermekesen gyámoltalan, segélykérő, olykor petyhüdt, reménytelen arcvonásait? Láttad elferdülő ajkát, amint halkan beszélt, szinte akaratán kívül? Fogtad forró vagy hideg nyirkos kezét? Tapogattad ki-kihagyó, majd hirtelen meggyorsuló érverését? Amely olyan, mint a hegynek futó ember lélegzése: ki-kifullad, megáll, aztán nekiiramodik, mintha a csúcsra akarna elérkezni? Visszafojtottad lélegzésedet, ha lihegő melle hirtelen megállt, bordái besüppedtek, és sóhajtottál mélyet, mintha helyette akarnál szívni életadó levegőt?

Így ült Szetamon apja ágya mellett, így figyelte, hallgatta, így fogta a kezét. Az öregember néha mereven nézett rá, mintha gyanakodnék, hogy ott akarja hagyni, majd meg gyengéd szeretettel, mint aki könyörög, hogy hallgassák meg, csak egyszer az életben, most, utoljára. Néha a minden mindegy lemondásával hunyta be a szemét, magába fordult, hiszen már csak ott, legbelül van keresnivalója. Néha meg rátapadt a tekintete, föl akarta szívni lánya képét s a szoba ismerős tárgyainak, fényeinek-árnyékainak marasztaló világát. Még nem jutott odáig, hogy tökéletes közönyt érzett volna az élet dolgai iránt, szerette volna, ha leánya, minden élők között a legkedvesebb, egészen közel férkőzhetett volna hozzá, akit többnyire csak szertartásos tevékenységek közepette látott, s akinek minden mozdulatát, szavát, arcrezzenését, pillantását megszabta a súlyos szerep. Mert most már letette tiaráját, levetkőzte szerepéhez tartozó ruháit, letette királyi álarcát, csupán ember volt, mezítelen, közönséges ember. Isten volt, aki ledobni készült magára vett alakját. És el akarta mondani, suttogó, rekedtes, kapkodó szavakkal, amit a hosszú szereplés során senkinek sem mondhatott el.

Csakhogy amit mondott, merőben értelmetlen volt Szetamon számára. Szíve teli volt ugyan szerető szánalommal, de érezte a magány hideg leheletét is, amely rá fog szakadni, ha apja

elmegy, hiszen már nem lesz senkije, akire föltekinthet. Szerette volna visszatartani az életben, maga mellett, mert ő még itt áll a világ kellős közepén. Figyelte szavait, tudta, sohasem fogja elfelejteni, mint azokat sem, amiket a kerti lugasban suttogott ugyanilyen halkan, szaggatottam, lihegve a Legkedvesebb. Azonban nem értette őket. Mert a búcsú szavai voltak. Azután meg neki fia volt, s mikor a gyermek fején megpillantotta atyja tiaráját, tudatossá vált benne, hogy igen, királynak akarja látni, isteni királynak, népeken uralkodó Hatalomnak, dicsőnek, ragyogónak! Aki előtt leborul mindenki, ő maga is, nem lehet másként! Az istenek tudják, miképpen lesz király, hogyan teszi fejére a tiarát, s hogyan hordozza. Mint ahogy tudták, miképpen kell a világra érkeznie, megmaradnia a fenyegető veszedelmek közepette. Ha Szetamon tudott valamit, akkor éppen azt tudta kétkedés nélkül, hogy szerelme isteni szerelem, a férfi, akinek odaadta magát, isteni férfiú, a gyermek isteni gyermek csakugyan. A Fiúnak, minden egyéb név nélkül, királynak kell lennie, neki és csak neki, senki másnak.

Hogyan érthette volna meg hát a távozni készülő királyt, midőn élete haszontalanságáról vallott, s magasztalta a paraszt, halász, hajós jeltelen életét?

Arra gondolt, itt az utolsó alkalom, amikor ő is elmondhatja titkát. Mintegy viszonzásul az őszinte szavakért. Hogy megossza valakivel, aki most az életét osztja meg vele, rábízza örökre, vigye magával Amentibe, Aaru ragyogó mezeire, tegye mérlegre Usziré előtt, mint saját szívének egy részét... Mikor a király fáradtan elhallgatott, már-már letérdelt elé, már-már megnyitotta ajkát. De nem tudott szólni mégsem. Miért halmozza el saját ügyeivel-bajaival, érzéseivel, emlékeivel, összes titkával ezt a szegény beteget, akinek már a rászálló légy is teher? Fölegyenesedett hát, összezárta ajkát, mély sóhajtással merített erőt hallgatásra - és figyelt tovább. Nagy magánosságát, amiben felnőtt, s amit életében egyszer tört meg csak a szerelem, tovább kellett hordoznia. Akire az istenek rábízzák teremtő titkaikat, annak egyedül kell lennie a sírig.

- Mit is mondtam? - suttogta a király, tekintetét leányára fordította, s ferdén elmosolyodott. - Nem tudom már... Csak azt tudom, és azt akarom mondani, hogy könnyen válok meg a világtól. Terhemre van, már régóta terhemre van, s én is terhére vagyok. Az emberek boldogok, amikor megkoronázzák a királyt, s boldogok, mikor eltemetik. Én hát boldoggá fogom tenni őket, noha ők engem sohasem tettek boldoggá. Hadd higgyék, utánam az igazi következik, reményeik megvalósítója. Én már régóta csak mímelem, hogy meg akarom valósítani reményeiket, tudtam, hogy lehetetlen. Éppen ezért könnyen hagyom itt őket. Botorkáljanak tovább egyre sötétebb útjukon, segíteni nem lehet rajtuk, mert amit keresnek, bennük van, csak meg kellene találniok. És hiába mondod nekik, hogy lássák meg, bolondnak tartanak... De mindegy, sokan mondták már ezt, megmondta Imhotep is több, mint ezer évvel ezelőtt, az emberek ismételgetik szavait, de nem tudják, nem tudják... - Legyintett, széles ajka megrándult. - Csak azt akarom mondani, igen, hogy könnyen megyek el. Majdnem olyan könnyen, mint az első emberek, akik élet és halál között nem láttak szakadást. Igaz, engem nem vetettek alá a beavatás próbáinak, kezembe adták ugyan a kulcsokat, de nem kényszerítettek a kapuk kinyitására... Azt hazudták, a király nem tehető próbára... Hazudtak. Hazudtak, mert féltek, hátha nem állom meg, s akkor mit tegyenek? Hol keressenek olyant, aki valódi... igazi király... amilyen Mena volt, Kefren meg Kufu... a hétszeres beavatottak... Silány kornak a királyai is silányak. Én még silány voltomban is nagy voltam nekik... túlságosan nagy… Ó, jaj, nevetnem kell!

Petyhüdt ajka valóban megrándult, mintha nevetne, de sírásnak is beillett.

- Majd akkor... majd egyszer... ha mégis eljön egy valódi király. Egy igazi király. Egy oroszlánnak született oroszlán. Aki maga ragadja kezébe a kulcsokat, bátran belép mind a hét

kapun. És akinek a suttogása is oroszlánüvöltés lesz az ő fülüknek. És aki megrázza majd őket, megfordítja és hajszolja, viszi az úton mind a süketeket, bárgyúkat, vakokat, lomhákat. És panaszaikon csak nevet, nyögéseiket meg sem hallja, kiáltásuk elől befogja a fülét! Aki használja majd a korbácsot és a pásztorbotot, nem puszta díszképpen tartja az ünnepek szertartásain... Ó, ha eljön az erős ember, leányom, a Kiválasztott! Majd ő, majd ő nem kíván viskóban lakni, mert előtte viskó és Palota semmi lesz! Nem kíván vetni és aratni, mert előtte vetés-aratás mind semmi lesz! Nem kíván halászni, hajót kormányozni, mert előtte halászat és hajó semmi lesz! És nem vágyik névtelenségre a névtelenek között, mert előtte név és névtelenség semmi lesz! Majd ő, majd ő...

Lihegve beszélt, föl-fölemelte csontos kezét, arca ragyogott, szeme égett. Szetamon ijedten hajolt fölé, gyöngéden nézte a rámeredő sötét szempárt, mindkét csuklóját megragadta, attól félt, ez a végső pillanat.

- Nyugodj meg, nyugodj meg - csitította csengő hangon. - Nem szabad! Feküdj csendesen. Hívatom Ahmószét. Pihenj, pihenj...

- Ne félj - suttogta megint a király megnyugodva. - Most láttam valakit, róla beszéltem. Nyugodt vagyok. Ne aggódj, nem szólok már többet. Jó pihenni, jó csendben lenni. Több mondanivalóm nincs. Megteszem utolsó királyi kötelességemet, ahogy illik - tette még hozzá csúfondárosan, széles ajka megint fintorra rándult. - Jó haldokló leszek s jó halott. Ezt az utolsó játékot még tisztességesen eljátszom.

Ezután csakugyan nyugodtan feküdt, behunyt szemmel, szótlanul. Szetamon meg sem mozdult mellette. Zöld szemét újra meg újra végigjáratta atyja arcán, sovány, majdnem kisfiús alakján, ahogy a vörös bíbortakaró alatt keményen, de súlytalanul kirajzolódott. A Nap elhaladt a kert fái fölött, távol szikrázva csillogtak a piramisok síkjai. Itt benn a szobában pedig tompa fényben zöldelltek, piroslottak, sárgállottak a falat burkoló csempék, a padló mozaikkövei, az asztalkán heverő tükör s a gyógyszeres tégelyek és üvegek.

Szetamon elrévedezett. Atyjának arra az arcára gondolt, amit még ifjúkorában mintázott és faragott róla Bek, a királyi főszobrász. Lágy, sima, ártatlan és tiszta volt az az arc, nagy szeme nyugodtan nézett a világba, mintha semmit sem látott volna belőle, s mégis, mint aki mindent lát. Kissé széles arccsontjai simák voltak, kerekdedek, mint egy szűzé, akinek arcára még nem vésték nyomot a szenvedélyek. Finom faragott ajka is olyan, hogy Szetamon vágyat érzett a megcsókolására, valahányszor látta a szobrot. De azt is tudta, hogy ez a száj, akár csókolják, akár csókol, nem érez semmi vágyat. Testetlen, súlytalan volt a kőarc, fehér, mint egy jelenés. A könnyedén elrendezett, simán megfaragott fejdísz majdnem remegett, akár az igazi vászon. Homlokán úgy kunkorodott föl a kígyó, mintha isteni titkok medencéjéből innék. Kissé hanyag, könnyed, de nyugodt, végtelenül engedékeny volt az alak testtartása is. Egy isteni ifjú nyugalma, aki természetes jóindulattal odaengedi magát a világnak. Szetamon nagyon szerette ez a szobrot. Órákig tudta nézni, ha alkalma volt megállni előtte, nem érzett fáradtságot, szempillája sem rezzent, mikor bámulta. Szeretett volna az ölébe telepedni, simogatni, csókolgatni, lesni, mikor villan meg a fény a mozdulatlan szempárban. Így simogatta, csókolgatta a Legkedvesebb arcát, ajkát is, így leste a szemében fölvillanó mámoros-mámorító fényt.

Egy másik, gyémántkemény, sötét, erezett dioritból faragott szobor jutott most eszébe Szetamonnak. Ezt Bek atyja, Men, ugyancsak királyi főszobrász faragta, de az ő elnagyolt, összefoglaló módján, biztos vésővel, biztos kalapáccsal. Ezen a szobron hosszú, sovány arca volt a királynak, vonásai erőteljesek, mint aki minden szenvedést, örömet ismer, és semmit sem felejt. Szeme nagy itt is, nyugodt, de nem odaadó, nem engedékeny. Ajka erőteljesen széles, de összeszorított, mint aki mindhalálig hallgat. Fejtartása határozott és szertartásos, így

szokta tartani a fejét, mikor az általa épített nagy Ámun-templom előtt megjelent magasra emelt trónusán, kezében korbáccsal, pásztorbottal, vállán bíborpalásttal, fején magas fejdísszel. Így nézett el a szfinxek hosszú során, a tomboló embertömeg, a zászlók és jelképek hullámzó tengerén. Az az Amenhotep volt ő, akit Szetamon gyermekkora óta legtöbbször látott: a király. De még ezen a nagy formákban összefoglalt arcon is ott játszott valami megfoghatatlan, megmagyarázhatatlan, rejtelmes lágyság, mintha a kő alatt bújna meg. Ugyanaz, amit Tiy, a királyi Anya „gyámoltalanságnak" nevezett, s ami miatt némi elnézéssel Nebmaarénak szólította bizalmas körökben.

S most itt feküdt előtte a szunnyadó, nagybeteg apa. Arca fáradtan pihent a vánkoson, homloka felleges volt, barázdái kétszerte nagyobbnak mutatták, mint amilyennek Szetamon ismerte. Arcának csontjai jobban kiálltak, mint Bek szobrán, nem takarta lágy, meleg hús, sima bőr. Serkedő ősz szakálla kiütközött sárga bőrén, mint kiégett földön a tarló. Nyakaráncos volt, izzadság lepte. Kezét összekulcsolta pihegő mellén, mint egy halott. Szetamon önkínzó fájdalommal vizsgált meg minden vonást a kegyetlen fényben. Kényszerítette magát, hogy nézze, nézze, mert nem akarta elfelejteni. Föl is kelt, belemártott egy kendőt az alabástrommedencébe, s apja fejére borította. Amenhotep hálásan pillantott rá, mosolygott. A hercegnő pedig úgy helyezte el a borogató kendőt apja csapzott homlokán, hogy hasonlítson Men szobrának fejdíszéhez. Mikor elkészült, visszaült a helyére. Szívét fájdalom facsarta össze. Olyan szánalmas, olyan rettenetes volt a vizes kendőből utánzott fejdísz a csaknem élettelen arc fölött, hogy Szetamon eltakarta a szemét. És így vaktában nyúlt ismét a kendőhöz, zilálta szét, ne hasonlítson a királyi fejékhez. Bűnösnek érezte magát a kegyetlen játékért, amiről atyja semmit sem tudott. Engesztelésül fölé hajolt, lágyan megcsókolta.

De hát a három arc közül, amit a hercegnő maga elé idézett, s maga előtt látott a valóságban is, melyik az igazi? Melyik az egyetlen, a megmásíthatatlan Amenhotep? Az, akit Bek ábrázolt ifjúnak, szelídnek, gyengének? De hiszen elmúlt. Nincs többé. Hát az-e, akit Men faragott ki biztos ütésekkel a szikrázó dioritból? Az sem, az sem. Elmúlt, nincs többé. Csak ez maradt, ez a kusza, szenvedő, összerombolt arc, ez a verejtékes, széles homlok, ez a remegő orrcimpa, ez a sárgás arccsont, ez a lefittyedt nagy száj. Ó, hát ez az igazi Amenhotep? Nem, nem. Ez sem marad meg soká. Mert még a múmia is megváltozik, olyanná lesz, mint egy kiszáradt, megfeketedett fadarab.

És melyik az igazi Szetamon? Az a kislány-e, aki anyja, Tiy szobrán Baketamon mellett áll? Az-e, aki vígan csónakázott a Palota kertjében, utazott bíborhajón a Níluson, csevegve csipegette az unott ételeket a királyi terem asztalkája mellett? Az-e, aki atyja-anyja és a Birodalom méltóságainak társaságában megjelent a nép előtt, szertartásosan viselte ruháit, ékszereit és mosolygott? Vagy az, aki nesztelenül suhant a kert kavicsos útjain, el-elbújó holdfényben, szívdobogva várta titkos szerelmesét, a mellére dobta magát, s odaadta ajkát, testét csókjainak? Az-e, aki mámorának szédületében úgy érezte, meghal, de ugyanakkor halhatatlan életre is támad? Az, akinek arcát kínba és gyönyörbe torzította a másvilági szenvedély? Az, aki fogcsikorgatva viselte a szülés állati fájdalmait, vagy az, aki mennyei szépségben ölelte kebelére a csecsemőt? Végül ez-e az igazi Szetamon, aki megkeményedett szívvel hordozza örökre bezárt emlékeit, tudja, mit akar, tudja, mi a küldetése... s most itt ül halálosan fáradt apja ágyánál? Nem múlik-e el holnapra ez az arca is, nem változik-e meg rajta talán most egy vonás, egy redő, egy ráncocska... s akkor már nem lesz az soha, ami eddig volt?

Melyik hát az igazi Amenhotep, s melyik az igazi, az egyetlen Szetamon?

Hirtelen megértette, melyik. Az az Amenhotep, aki valamennyi elmúló arcát nézi. Az a Szetamon, aki minden emlékezetes arcát figyeli. Az arcok elmúlnak, a figyelő ugyanaz marad. A figyelő: az *én*.

Aki Amenhotep sokféle arcát figyeli, ugyanaz, mint aki az én arcomat figyeli. És, aki a Legkedvesebb arcát figyelte, ugyanaz, mint aki Amenhotepét s az enyémet. Ez a figyelő nem sír, és nem nevet, nem akar, és nem ítél. Csak figyel. Csak van. Nem született, és nem múlik el. Sohasem változik, mindig ugyanaz. Kit figyel, kit néz valójában? Önnönmagát. Nem is figyel: szemlél, önmagát szemléli.

Szetamon nem részesült mélyebb oktatásban. Annyit tudott az istenekről, amennyit egy hercegnőnek tudnia kell. Elfogadta őket úgy, ahogy tanulta. Részt vett az áldozatokon, az ünnepeken, imádkozott, táncolt és énekelt. Cselekedte, élte az istenek akaratát úgy, ahogy minden jámbor nő. Korán meggyőzték, hogy isteni család gyermeke, más, mint a közönséges emberek. Neki Amentiben is királyi életmód jár, a másvilági parasztok neki vetnek és aratnak, neki fejik a másvilági teheneket, számára öntözik a másvilági kerteket, neki hordják a másvilági gyümölcsöket... Mindez igen egyszerű volt és természetes. Most azonban, mikor váratlanul megértett valamit, amiről persze, azt hitte, soha, senki sem értette meg, egyszerre belenyilallt az igazság: mindenkiben, kivétel nélkül *mindenkiben* ugyanaz a rejtelmes, örökkévaló, változatlan Szellem ragyog, ég, szemlél. Mindenkiben, a parasztban, s a királyban, a rabszolgában s a főpapban, a koldusban s a dúsgazdagban, az egyiptomiban, s a négerben, a foinikban s a héberben, az öntudatlan csecsemőben s a vén bölcsben, a szerelem mámorát élvezőben s a haldoklóban, az éberben s az alvóban... Ugyanaz, ugyanaz, ugyanaz!

Ez a gondolat annyira izgatta, hogy akaratlanul fölpattant a helyéről, s ide-oda járkált a szobában. Kiáltozni szeretett volna: figyeljetek, mindnyájunkban az örök, a halhatatlan Isten él, értsétek meg, ne szomorkodjatok, és ne gyűlölködjetek, hiszen magatokban hordozzátok a halhatatlanságot!

De nem kiabált, haldokló atyja fölriadt volna... Visszaült tehát székébe az ágy mellé, nézte a hunyt szemű, fáradt arcot, szeméből könnyek peregtek... Azonban nem a siratás könnyei, hanem a magasztos megértésé.

24. A Sólyom visszaszáll a Napba

Amenhotep valóban jó beteg volt, jó haldokló s később jó halott. Bármilyen csekélyre becsülte királyságát, igazi király volt, úgy viselkedett, ahogy elvárták tőle, s ahogy illett. Szavának állt.

Szelíden tűrte, hogy a Thébából érkezett orvosok kara gondosan megvizsgálja, még segített is nekik, ahogy tudott. Szemrebbenés nélkül vette tudomásul, hogy állapota éppen olyan, amilyennek lennie kell. Mikor az udvari méltóságok újra meg újra örvendeztek, mennyivel jobb az arcszíne, mennyivel frissebb, erőteljesebb, mint tegnap volt, hálásan bólintott. Ha föl-öltöztették, s a tanácsterembe támogatták, igyekezett határozott lépésekkel járni, uralkodott arcvonásain, méltóságteljesen ült trónusán, fejét fölemelte. Ha levetkőztették, s ágyba fektették, csendesen pihent. Bevette a gyógyszereket, megitta a bűvös italokat. Orvosait minden alkalommal megvigasztalta, hogy érzi a gyógyszerek jó hatását, már csaknem egészséges. Ha fürdették, fürdött. Ha kenték, hagyta. Csak Szetamon tudta, hogy mindez gyötrelmes és haszontalan játék, s legszívesebben elbújna s meghalna, mint egy állat.

Az orvosok reggeltől estig tanácskoztak, vitatkoztak, udvariasan sértegették egymást. Valamennyien úgy tettek, mintha legfőbb gondjuk a király életének megmentése volna, de tudták, semmi sem okosabb, mint mennél előbb bebalzsamozni, és örök nyugvóhelyére kísérni. Ideje lejárt. Alig várták már, hogy lerázhassák ezt a terhet, ezt az akadályt, a beteg királyt. De úgy kellett tenniök, mintha mindent elkövetnének meggyógyítása érdekében.

Valósággal kővé meredtek, mikor Szinuhe, a királyi koponyalékelő egy hosszú tanácskozás után legyintett, s így szólt:

- Azt hiszem, megírhatjuk a királyi Anyának, hogy a Sólyom rövidesen a Napba száll. Készüljenek a temetésre, s arra, ami a temetés után következik.

Ahmósze megbotránkozva bámult rá, a többiek felháborodva tiltakoztak. De százszor is meggondolták, hogy gorombaságot mondjanak neki, hiszen Tiy bizalmasa volt, s ezután még többet árthatott nekik, mint eddig. Gorombaság helyett javasolták, hogy lékelje meg a király koponyáját, ilyen esetekben használni szokott. Agyát valamely gonosz lélek tartja megszállva, az gyötri, sorvasztja halálra. Ki kell onnét bocsátani a gonosz lelket. Magukban pedig úgy okoskodtak, hadd haljon meg a király a koponyalékelő gazember szerszámai alatt.

Szinuhe azonban okos volt, bár ebben az időben élte nagy szerelme legőrültebb korszakát, aminek során minden vagyonát egy hideg, előkelő szépség ölébe szórta, mint erről életrajzírója, Mika Valtari tudósít. Most éppen azon törte a fejét, miképpen adhatná el haszontalan, de egyetlen rabszolgáját is. Hát volt bátorsága kereken megtagadni a koponyalékelést. Ehelyett kijelentette: a király menthetetlen, csomagolják hajóra, s vigyék Thébába, hogy a Fehér Házban halhasson meg. Fontos, hogy minden szabályosan történjék, a kormányzásban bekövetkező változás éppúgy, mint a bebalzsamozás, a temetés, az áldozatok...

Miután nem bírták rábírni a műtétre, kénytelen-kelletlen elfogadták indítványait. Az udvari nép tehát fölkészült királyának utolsó utazására.

Pompázatos, ünnepélyes utazás volt. Mintha Amenhotep máris Usziré bárkáján hajózott volna. Amerre a királyi hajók elhaladtak, végig a hosszú, kacskaringós folyamon, sorfalat állt a nép a parton.

Szetamon, persze, szintén elkísérte atyját az utolsó utazásra. Éjjel-nappal mellette volt, gondoskodott róla, kiszolgálta, ápolta. Kíséretében volt az öreg Mami is, de nem vehette sok hasznát, mert folyton sírt. Egyre azt hajtogatta, érzi, valami rettenetes fog történni, s nem éli túl. Sőt a hercegnő szolgálói közül senki sem. Nem mondta, mi lesz az a rettenetes, de Szetamon úgyis értette. Azonban mit sem hederített rá. Nemcsak hitte, de tudta is, hogy minden ármánykodás, ami ellene és Mósze ellen indulhat, meg fog törni az isteni Hatalmak akaratán... Mósze király lesz, mert királynak kell lennie.

A kis Mószét, persze, nem vitte magával Thébába. Túlságosan veszélyes lett volna. A királyi Anya, meg Eye s az egész Fehér Ház tudomásul vette, hogy a hercegnő szeszélyből, szánalomból magához vett, fiaként nevel egy héber gyermeket, akit a Nílusból emelt ki, de Szet s az Alvilág minden gonosz hatalma föl fog kavarodni, ha az éles szemű, karvalyszívű Anya észreveszi a gyermek és Szetamon között a hasonlóságot. Ebben az esetben már könnyű a többit kitalálnia. Hirtelen utazás Men-noferba, magános, zárkózott élet a Palotában, lemondás a legjobb családokkal való érintkezésről, szurokkal bekent kosár, héber anya... Könnyű lett volna azután vallomásra kényszeríteni a cinkostársakat. Mami már a vallatás puszta gondolatára is csaknem meghalt. Igen, Mószét ott kellett hagyni Jozabét gondjaiban, míg az események lezajlanak, s anyja visszatérhet Men-noferba.

Amenhotepet pedig a kikötőben kényelmes gyaloghintóba emelték, s nagy dísszel-pompával a Fehér Házba vitték. Szegény Nebmaare békésen tűrte ezt is. Noha már erősen megtört, az orvosi tudomány életben tartotta a még reáváró kötelességek elvégzésére. Igazán királyian és atyaian viselkedett, mikor jókívánságaik kifejezésére elébe járultak a Fehér Ház előkelőségei, Théba s más felső-egyiptomi városok méltóságai, ágya mellé pedig leült a királyi Anya az alkalomhoz illően kifestve, öltözködve, fölékszerezve. Finom ujjai közé vette a nagybeteg király aszott kezét, s föléhajolt, hogy pillantásából a kívánságait lesse. Ott volt Baketamon is, a karcsú szépség, ragyogón, de hidegen, mint egy gyémántkristály. Ő annyira a saját külön életét élte, hogy csak rendkívüli alkalommal lehetett látni anyja környezetében. Festett arca komoly volt, de távoli, nagy barna szeme nyugodtan pihent atyja arcán. Szetamont mintha észre sem vette volna. Mindig lenézte a húgát, fitymálón beszélt róla. Pedig sokkal-sokkal szebb volt nála, igazi egyiptomi szépség, karcsú, izmos, fölényes, nagy szemű, szép ajkú, arca szívhez hasonlított, keze-lába olyan, mint Mut istenasszonyé. Az emberek elkábultak szépségétől, ha megjelent a tömeg előtt királyi díszben, mint egy jelenés. Szetamon maga is csodálta ezt a különös szépséget, mellette szánalmasnak látta önmagát. Baketamon mégis irigyelte kicsi kora óta. Miért? Mert ő volt a legkisebbik? Bántotta, hogy jobban féltik, dédelgetik, mint őt? Ez is. De még inkább az, amiért Szetamont lenézte: vonzódtak hozzá a férfiak, ő pedig megvetette a férfinépet. Mocskosnak érezte még a férfiúi pillantásokat is. Érintésüktől iszonyodott. Minden testi közelségtől borzadt. Hideg, távoli csillagnak érezte magát, a húgát pedig földi, érzéki, piszkos lénynek tekintette. Aljasnak látta a mosolyát, nem bírta elviselni zengő-csengő hangját, különösen az akaratlan kis megbicsaklást a hangjában. Bőszítette a kacagása. Undorodott kövérkés, puha alakjától, mert olyan volt, mint egy meleg fészek, ölelésre kész. Járását, mozdulatát nem tudta látni sem.

Baketamon könnyedén, nyugodtan lépett be violaszín fátylaiban, villogó ékszerei tüzében, utánozhatatlan mozdulattal térdelt atyja ágya mellé, megérintette hideg, iszamos kezét, mosolygott, ahogy kell. Valóban királyi leány volt tetőtől talpig, minden mozdulatában királyi. Szetamon torka elszorult, mikor látta, mennyire királyi ebben a pillanatban az atyja is, mennyire uralkodik fájdalmain, hogy erőt vesz gyengeségén. Szerette volna kikergetni a szobában levőket, elvinni apját egy titkos helyre, ahol nincs más, csak ők ketten, hadd haljon meg békén, csendesen.

Harmadik Amenhotep tehát tisztességesen végigjátszotta egy haldokló istenkirály és családapa szerepét. Mindent meg akart adni az embereknek, amit vártak tőle. Éppen ezért az alázatért mondta őt a királyi Anya gyámoltalannak, s nevezte némi finom megvetéssel Nebmaarénak. De élete utolsó napjaiban kitűnt, hogy éppen ez a gyámoltalanság volt a legnagyobb ereje.

Szabályosan halt meg, a legcsekélyebb hiba nélkül. Temetése felől rendelkezett, a kormányzással a király gyermekkorára a királyi Anyát bízta meg, első tanácsosául Eyét nevezte ki. Az összes szükséges okiratokra rányomta pecsétjét, bár kezét már Tiy fogta. A gyermekre, Negyedik Amenhotepre nyájasan mosolygott. De Szetamon tudta, hogy már folytonos révületben él, ébrenlét és álom küszöbén. Lát és hall, de mindent valami mással zavar össze. Így aligha figyelte meg a kisfiú élénk mosolyát, riadt, nagy szemét, meglepően öblös, fazékszerű koponyáját, vézna alakját. Csak megrándult az arca, szeme a távolba révedezett, gyönge keze tétovázva simított végig a gyermek fején. A kis Sólyom riadtan elfordult, és sírva fakadt. Nevelője kézen fogta, és kivezette a szobából.

Ezután már csak néhány óráig élt. Pedig megérkezett Istár csodatevő szobra is Mitanniból egy megható levéllel együtt. Éjszaka orvosai körében, Tiy karjaiban, Eye s két lánya társaságában megszűnt lélegzeni. A Sólyom visszaszállt a Napba.

Nem akarlak a balzsamozás részleteivel, a múmia becsavarásával, aranyburokba való behelyezésével, ravatalozásával, majd a temetés lefolyásával untatni, fiam és tanítványom. Nem vagyok regényíró, még kevésbé kultúrtörténész, egyszerű rabbi vagyok csak, Rabbi Jochanan ben Geula. Tanulmányaid alapján el tudod képzelni az ünnepélyeket és a szertartásokat. Van róla némi fogalmad, hogyan helyezték el a királyi holttestet Usziré szent bárkáján, hogyan füstöltek, énekeltek a papok százai, hogyan zengett a zene, hogyan hangzottak a megrendítő siratók, hogyan zúgott a nép, lengtek a zászlók. És hogyan hajózott át a szent tetem a Níluson, sziklás hegyek, mély szakadékok, nyaktörő meredélyek közé, a hatalmas síremlékekkel, áldozati templomokkal, régi-régi oszlopcsarnokokkal, istenképekkel beépített és benépesített, komor birodalomba. Elég, ha annyit mondok, hogy a Nap utolsó sugarai ragyogták be a kietlen hegyek éles ormait, a mély völgyeket hosszú, sötét árnyékok borították, mikor Harmadik Amenhotep elfoglalta helyét a hármas szarkofágban, rázárták és lepecsételték az ajtókat, elhelyezték a korsót, amely a belső szerveit őrizte, a mellékhelyiségekben fölhalmozták a legszükségesebb bútorait és használati tárgyait. Majd kivonultak a papok a keskeny folyosókból is, kővel zárták el a bejáratot, ezt is lepecsételték és bevakolták. Ekkor tűnt el a Nap a látóhatár szélén, messze-messze a sivatagon túl, hogy itt lenyugodjék, Amentiben pedig fölkeljen.

Bizonyosak lehetünk benne, hogy a derék Nebmaare jó halott volt, ahogy ígérte. Isteni Szelleme akadály nélkül átesett az istenek tanácsának vizsgálatain, szívét megmérték, majd Usziré intézkedésére belépett az Utolsó Kapun, s elfoglalta örök helyét a másvilági Birodalomban. Árnyéklelke meg türelmesen üldögélt a sírkamrában múmiája fejénél, elégülten szemlélte a falakon sorakozó képeket, amelyek a számára hordott áldozati ajándékokat és adókat ábrázolták: töméntelen gabonát, szarvasmarhák végeláthatatlan sorát, rabszolgákat, rabnőket a világ minden tájáról, gazdag ételeket és italokat az idők végezetéig. Egészen bizonyos, nemcsak azért ült meg türelmesen sírjában, mert mumifikált teste ide kötötte, nemcsak azért várta megnyugvással árnyéklelke végső föloszlását, mert a sír kijárata többszörösen el volt zárva. Nem. Hanem, mert tudta, hogy a Nap csodálatos sugárzása, amire pedig az árnyéklelkek annyira vágynak, merő haszontalanság a földi szépségekkel: Nílussal, szántóföldekkel, palotákkal és viskókkal és templomokkal együtt. Mindettől már régen tökéletesen elszakadt. Csakugyan, fiam, semmi jelét sem láttuk, hogy bosszúval sújtott volna bárkit is a halála után következő időkben, mint annyi más egyiptomi király tette.

No, de itt maradt utána a Birodalom s annak ezer érdeke, gondja-baja, problémája. Itt maradtak a Birodalom népei, e népek vezetői. Itt maradt elsősorban Tiy meg Eye, roppant felelősséggel a vállán. Itt az ötévesnél alig több Negyedik Amenhotep, ez a csenevész, hallgatag, sajnálatra méltó kisfiú. És az ő gyönge vállára várt a sors, hogy elhordozza az óriási Birodalom terhét.

Egyelőre senki sem hitte, hogy ez lehetséges. De mindenki úgy viselkedett, mintha nem lett volna méltóbb, rátermettebb a kis Amenhotepnél. Király volt máris, hatalom és erő. Isteni lénye még alig-alig nyilatkozott meg ugyan, de leborultak előtte, parancsait lesték, arcvonásait, pillantását, mozdulatait figyelték. Az óriási közösség, Egyiptom rejtelmes múltban gyökerező közössége felé fordult mágikus erejével, s mágikus viszonzást kívánt. Csak ez tarthatja össze a birodalomnak sok-sok elágazó részletét, emberfajtáját, tevékenységét, s egyenlíti ki a szöges ellentéteket, a széthúzó erők hatásait, ez teszi ellenállóvá, ez ragadja a láthatatlan cél felé. A mágikusan dobogó, sugárzó nagy Szív tartja ébren a munkálkodók munkakedvét, a szenvedők bizakodását, ez ragyogja be a boldogok örömét, az alvók éjszakáját. Azonban a Szívnek együtt kell dobognia Isten szívével, hogy erőt áraszthasson a közösségbe. Átadja azt, ami felülről áramlik lefelé, átadja, ami alulról áramlik fölfelé.

De, fiam és tanítványom, a vak is láthatja, hogy Egyiptom ebben az időben szétbomló közösség volt.

Akár tudatosan, akár ösztönösen, mindenki a mágikus nagy Szívre vágyott, hogy benne eggyé legyenek a százezrek. Egyiptomiak és sémiek. Nagyok és kicsinyek. Gazdagok és szegények. Ifjak és vének. Kinek a keblében dobog az a nagy Szív?

Mikor a thébai Ámun-templom előtt bemutatták a népnek Negyedik Amenhotepet, a kisfiú riadtan nézte a félelmes tömeget. Emberrajok csüngtek a fákon, tolongtak a templomkerületet - az Opelt - övező vastag falakon, a házak ablakaiban is, mindenütt, ahol kapaszkodni lehetett, ahol egy talpalatnyi hely volt. A kavargó sokaság némán borult a földre, s ez a némaság, amelyben hallani lehetett a kék-vörös zászlók suhogását, olyan ijesztő volt, hogy a szegény gyermek csaknem elájult. De aztán még ijesztőbb pillanat következett: a nép fölemelkedett, hullámzott, zúgott, majd eget verő üvöltésben tört ki. Galambok tömege riadt föl az üvöltésre, madarak csapongtak rémülten, s Amenhotep maga is halálraválva keresett menedéket. Nem bújhatott sehová. Jobb felől a királyi Anya állott teljes díszben, bal felől Eye főpapi ruhában, mögötte Baketamon, mint egy hideg istennő, meg Szetamon. És az előkelőségek. Körös-körül mozdulatlan fekete testőrök álltak díszruhában, díszfegyverzettel, távolabb, a Templom pilónjai előtt a roppant sötét kőkolosszusok ültek. És falak, végtelen oszlopcsarnokok meg emberarcú szfinxek kettős sora egészen a középső Templomváros kapujáig. Nem, innen nem volt menekülés. A kis Amenhotep dermedten ült magas trónusán, szinte elveszve az öblös elefántcsontszékben. Félrebillent fején súlyosan emelkedett a kettős tiara, vékonyka nyakán egészen a melléig csüngött a széles nyakék, vézna karját keresztbe fogta a mellén, egyik kezében a korbácsot, másikban a pásztorbotot szorongatta, de félő volt, hogy elejti mind a kettőt. Huya, a királyi Anya öreg udvarmestere integetett neki, álljon föl, de a sok oktatás ellenére is vagy nem értette az intést, vagy nem mert fölállni a zsámolyra, félt, hogy lezuhan, s elnyeli a nép félelmesen hullámzó, dörgő tengere. A közelebb állók észrevették a kisfiú gyámoltalanságát, és sírva fakadtak a meghatottságtól. Egyszerre karok erdeje tárult felé, hogy segítsen. Persze, ez csak önkéntelen mozdulat volt, segíteni úgysem tudtak volna, hiszen nem értek fel odáig, de a fiúcska még jobban megrettent tőlük. Hogy a pillanat szertartásossága csorbát ne szenvedjen, Eye fölhágott a lépcsőre, szelíden, de erősen hóna alá nyúlt a kis királynak, és lábra állította. Ekkor láthatóvá vált teljes nagyságában, helyesebben

kicsinységében az isteni Fiú. Egy kissé támolygott, minduntalan a lába elé nézegetett, fején a magas tiara előrecsúszott. Eye halk biztatására mégis fölemelte soványka, sápadt arcát, nagy szemét az Égre vetette. Vakítóan tűzött a Nap, izzott az Ég kékje, izzottak körös-körül az épületek falai s a színes oszlopok. Mintha minden csupa merő drágakőből készült volna. Egy kissé nekibátorodva, minden erejét összeszedve így állt a kis király, talpig díszben, aranyosan, ékkövesen, tiarásan, kezében az aranyfogós korbáccsal s a pásztorbottal. Csípejéről hosszan lecsüngött a bojtos oroszlánfarok.

Csak néhány percig állt így az oroszlánfarkú, gyámoltalan kisfiú, aztán elfehérült az arca, szemét behunyta, fogát összecsikorította, ujjai görcsösen szorongatták a királyi jelképeket. Hátrahanyatlott az öblös trónusba.

A nép semmit sem vett észre, tombolt, ujjongott, üvöltött, táncolt. De Tiy és Eye egyszerre ugrott a gyermekhez, a főudvarmester pedig intézkedett, tegyék a királyt gyalogszékbe, s a diadalmenet azonnal induljon vele a Palotába. Így csak néhány bennfentes előkelőség meg a papok egy része tudott a történtekről. A nép tombolva kísérte a Fehér Ház kapujáig, s folytatta az örömünnepséget egész nap és egész éjszaka.

De mi történt a kis királlyal?

Nagy sebbel-lobbal vitték hűvös, csendes szobájába, leemelték a gyalogszékről, s ágyára fektették. Szorongva állták körül az ágyat. Nem tudták, mihez fogjanak. Senki sem szabadulhatott attól az érzéstől, hogy súlyos, talán végzetes idők jelei mutatkoztak meg előttük - de hogyan magyarázzák?

A királyi Anya azonnal intézkedett, hogy hívják az orvosokat, elsősorban Szinuhét. Nem kapkodott, nem látszott rémültnek, inkább elszántnak. Most megérlelődött benne az elhatározás, hogy mennél gyorsabban feleségül kell mennie Eyéhez, s fiút szülnie, fiút, fiút mindenáron. Megvetéssel gondolt halott férjére, a gyámoltalan Nebmaaréra, íme, még csak egy erőteljes fiút sem tudott nemzeni. Két lánya egészséges, egy fia volt, meghalt, ez a másik meg aligha éri el a férfikort, lehet, hogy már most meghal. Eye is ilyesfélét gondolhatott, mert jelentős pillantást vetett a királynéra. Itt az idő, mondta sötét szemének pillantása, itt az idő, hogy feleségem légy, nyíltan uralkodjam veled, s dinasztiát alapítsak! A szép Baketamon hidegen figyelte a kisfiút, arcán némi undor látszott, mint mindig, ha betegséggel, rútsággal, szegénységgel, *testtel* állott szemben. Ezt mondta az arca: szegény kis béka, halj meg mennél előbb, undorító ölelésből származtál, mocsokból és állatiasságból... Szetamon igyekezett tárgyilagosan szemlélni a dolgot, de képtelen volt rá. A kisfiú szenvedése megrendítette. Nemcsak őt, hanem a saját fiát is látta, Mószét, ilyen rettenetes állapotban. Mindkét öklét a szívére nyomta, forró fohászt küldött az istenekhez, valamennyihez, kicsikhez és nagyokhoz s a Legnagyobbhoz. Akinek létéről apja betegágya mellett győződött meg, hogy ilyen csapást ne engedjenek az ő édes, egyetlen, titkos kisfiára zúdulni soha. Ugyanebben a pillanatban ijesztő öröm is nyilallt át egész testén, majdnem a szerelmi kéjhez hasonló erővel: ez a gyermek nem királynak termett, az Alvilág hatalmában van, meg fog halni, talán most rögtön... s akkor Mósze következik, mindegy, hogyan!

Huya intézkedett, az orvosok egyike már jött is sebbel-lobbal, amelyik örökké a Palotában szokott tartózkodni, vagyis Ahmósze. A kisfiú állapota nem változott. Eszméletlenül feküdt, egész testét görcs rángatta, fogai csikorogtak, szája habzott, szeme hol kinyílt, s kimutatta ijesztő fehérjét, mint a vicsorgás, hol becsukódott. Öklét úgy összeszorította, hogy piros körmei vérig vájtak a tenyerébe. Oroszlánfarka lecsüngött az ágyról.

- Ó, ez az isteni betegség, a szentek és a kiválasztottak betegsége! - kiáltotta Ahmósze. Ezzel mindnyájukat fölszabadította a szorongás fojtogatása alól. Megkönnyebbülten sóhajtottak, arcuk fölragyogott: megvan a helyes szó! Isteni betegség!

- De ilyen fiatal korban? Hiszen még gyermek! - csodálkozott Eye.

- A fiú: isteni fiú. Semmi csodálnivaló nincs benne, kegyelmes uram, hogy a szent betegség ilyen korán jelentkezik.

Hanyatt fektette a gyermeket, feje alá vánkost tett, fogait szétfeszítette, puha kendőt dugott közéjük, merev ujjait kinyitogatta. S utasítást adott, hozzanak melegített kendőt. Nyomban meg is kapta a száguldó szolgáktól. Az orvos beburkolta a kis Amenhotep vézna mellecskéjét, s most már minden megtörtént, amit tehetett.

Mire két-három orvos előkerült még, csak helyeselni tudták az öreg Ahmósze intézkedéseit. Szinuhe ezúttal sem jelent meg. Háziasszonya s rabszolgája nem tudták megmondani, merre jár, napok óta nem látták.

Ez volt Negyedik Amenhotep első rohama. Ettől fogva néha-néha ismét megszállta a szent betegség, különösen egy-egy váratlan izgalom után. Vigyáztak rá, óvták minden hangos szótól, zajtól, sokadalomtól, forróságtól, éjszakai hidegtől, fáradalomtól. Úgy viselkedtek, mintha Aton különös kegyelmébe fogadta volna, a kegy jelei a rohamok. Hanem szívük mélyén ott nyújtogatta kígyófejét a gondolat: nem él soká, nem lesz belőle igazi király.

Néhány heti illedelmes várakozás után Tiy eltörte a korsót Eyével, s most már mindent elkövettek, hogy házasságuk fiút gyümölcsözzék. A királyi Anya végre erélyesen hozzálátott, hogy két lányát is férjhez adja. Rendet akart teremteni a családban. Elhatározását egy este közölte a leányaival, abban a székben ülve, amelyikben a gyámoltalan Nebmaare szokott üldögélni, miközben felesége, éjszakára kikészítve, öltöztetve az ágyán könyökölt. Nebmaare-val azonban könnyebb volt boldogulnia, mint ezzel a két semmi lánnyal.

- Soha - jelentette ki röviden Baketamon, s olyan megvetően nézte anyját, mint egy tehenet.

- Soha! - mondta halk, de elszánt hangon Szetamon is. És nagy zöld szeme, kerek arca éppen olyan kemény volt, mint a hideg Baketamoné.

Tiy elkészült nagyobbik leánya ellenkezésére, de Szetamonéra nem. Ugyancsak meglepetve bámult Szetamonra Baketamon is. Mi ez? Ő, a kis lotyó, akiből csak úgy süt a vágy már kicsi kora óta, hogy öleljen, s öleljék, azt mondja: soha?

A királyi Anya felbőszült. Ám igyekezett elrejteni indulatait, ahogy uralkodóasszonyhoz illik. Egy pillanatig nézte Baketamont, egy pillanatig Szetamont, aztán közölte velük megmásít-hatatlan akaratát.

- Férjhez fogtok menni. A leánynak kötelessége a férjhez menés. Ez törvény. Ez az Isten akarata. Nem tűröm, hogy megszegjétek Isten törvényét. Keresek számotokra férfiút, olyat, akit a Birodalom érdekei kívánnak. És eltöritek a korsót velük, fiút szültök, aztán tehettek, amit akartok. Most gondolkodjatok a dolgon.

Hogy mit gondoltak, könnyen ki lehetett találni. Attól a pillanattól kezdve, hogy a királyi Anya tudatta velük szándékát, Baketamon egyetlen férfit sem engedett a közelébe. Sem tisztviselőt, sem orvost, sem rabszolgát. A Palotának abban a részében, ahol lakott, csak nőket tűrt meg. Még a kertben sem tartózkodhatott férfi. A virágokat nők gondozták, a kerti utakat nők tartották rendben, még a csónakban is, ha sétacsónakázásra ment, csak nők evezhettek. Nyilvános istentiszteleten nem vett részt, papot sem akart látni. Viselkedése fölforgatta a Palota egész rendjét. Tiy hiába tanácskozott Eyével, majd más okos előkelőkkel, hiába adott

ki kemény parancsokat, a makacs hercegnő fittyet hányt neki. Egyszerűen megtagadta az engedelmességet. Botrány.

Szetamon pedig mit tett? Már másnap elrendelte, hogy a hajók egyike álljon készenlétben, mert utazik. Mire Tiy megtudta, mit forgat a fejében Szetamon, hajója már messze vitorlázott Men-nofer felé. Gyorshajót menesztett utána, magát Pentut küldte rajta, szigorúan meghagyván, vissza ne merjen jönni Szetamon nélkül. De nélküle tért vissza. Leborult a királyi Anya lába elé, s jelentette: az isteni hercegnő kereken megtagadta a hazajövetelt, utasította hajója parancsnokát, még nagyobb sebességgel haladjon, ha pedig a királyi Anya erőszakot kívánna alkalmazni, készüljön el a legrosszabbra. Mert ő, Szetamon, tőrt fog döfni a szívébe, de élve nem látja a Fehér Házat. Csak akkor, ha maga is látni kívánja.

Lázadás volt ez, palotaforradalom, s méghozzá két királyi leány lázadt fel nemcsak Tiy, hanem a törvények ellen is. A hatalmas Anyakirálynő, a Birodalom ura, nem tudott ellenük tenni semmit. Baketamont még csak megértette valahogy, különösen mikor besúgói estéről estére nyomozásuk eredménytelenségéről számoltak be, de Szetamon különös viselkedése sehogy sem fért a fejébe. Megbízta a rendőrfőnököt, nyomoztasson utána, ugyanakkor megbízta Huyát is, nyomoztasson a rendőrfőnök után. A kapott bizalmas hírek még jobban megzavarták. Szetamon magánosan él a men-noferi Palotában, társaságot nem hív, társaságba nem jár, egész napját a vízből kimentett héber fiú meg annak szoptatóanyjával tölti, nyugodt, jókedvű, egészséges, étvágya kitűnő, mélyen alszik, pontosan részt vesz az istentiszteleteken, imádkozik és áldoz, játszik a kisfiúval, sétál, csónakázik... Egyszóval tökéletesen elégedett. Férfiú pedig nem mutatkozik körülötte. Ezen Tiy nem győzött álmélkodni. Bizonyosnak hitte, hogy Szetamon közelében van egy férfi, akivel titkon szerelmeskedik, aki, ha másként nem, éjjel mászik be hozzá a falon, vagy surran csónakon, hogy rejtett helyükön találkozzék vele... De a nyomozók sem falon mászó férfit - ha ilyesmi lehetséges lett volna! -, sem surranó csónakot, sem titkos bejárást, rejtett zugot nem találtak. A tehetetlen Anya kénytelen volt várni, várni, amíg a rejtélyre fény derül. Fogcsikorgatva várt, eszményképe kicsinykorától fogva a nagy Hacsepszut királynő volt, s el sem tudta képzelni, hogy valami akarata ellenére történjék.

25. Amram megáldja Mószét

Bezzeg a kis Mósze nem volt sem ványadt, sem nyavalyatörős, mint a szerencsétlen király. Mikor a hercegnő, folyvást siettetve, meg is fenyegetve a hajó kapitányát, végre a Palotába érkezett, s a sürgősen magához rendelt Jozabét kézen fogva elébe vezette drága kisfiát, Szetamon könnyekre fakadva ölelte magához, halmozta el csókjaival, és máris érezte, milyen izmos, hajlékony, milyen kemény a teste, milyen barnapozsgás, kicsattanó az arca.

Mósze örömrikkantással futott hozzá, ölébe ugrott, szorosan átkarolta a nyakát, összevissza csókolta a hercegnőt, mélyen beszívta illatát, alig fért a bőrébe boldogságában. Majd hirtelen észbe kapott, kibontakozott az ölelésből, s egy-két lépést hátrálva megállt, mélyen meghajolt, mindkét karját kitárta, ahogy illik. Mert már csaknem hatéves volt, valóságos férfiú, nem viselkedhetett úgy, mint egy csúszkáló kisgyermek, aki sír anyja ölelése után.

Szetamon szelíden fölemelte a leboruló Jozabétet, megcsókolta kétfelől, aztán újra a kisfiához fordult. Zöld szeme lángolt a gyönyörűségtől. Igen, ez fiú! Délceg, izmos, karcsú, igazi kis férfi. Melle domború, lábán, karján játszanak az izmok, olajos bőre olyan, mint az elefántcsont. Fejét fennhordja, dús haja a vállára omlik. Szeme, amelynek metszése az anyáéra vall, színe az apáéra, tüzel, mint a fiatal csikóé. Orrcimpái érzékenyen rezegnek. Mikor az udvarias üdvözlésen is átesett, nyomban kíváncsiskodni kezdett, játszani akart. Ledobta egyiptomi szoknyáját, könnyű vállkendőit, s megmutatta a hercegnőnek, hogyan vívott meg bottal egy nála sokkal-sokkal nagyobb fiúval. Támadóállásba helyezkedett, előreugrott, hátraszökött, ütött és vágott, s végül hangosan kacagott.

Vége-hossza nem volt a beszámolónak. Jozabét arról beszélt, hogy ura Amram már tudományra fogta a fiúkat, szent szövegeket tanultat velük, ugyancsak oktatja őket Isten igazi ismeretére is, már ahogy gyermeki értelmük megbírja. Egyszersmind könnyű munkára szorítja őket. Segítenek datolyát szedni, halászni, aratáskor markot szedni, szőlőt kacsozni-kötözni, a veteményeskertben gyomlálni, kis kapával kapálni. Ezek a tevékenységek azonban nem akadályozták Mószét, hogy hadsereget alakítson a fiúkból, fővezérnek jelentse ki magát, Aharont pedig kinevezze főpapnak, olyannak, amilyen Amram. Mósze mindig kezdeményező, Aharon pedig a jobb keze. Mirjam békíti őket, ha összevesznek, ez pedig naponta megtörténik, mert Aharon csendes ugyan, de szívósan őrzi az idősebb testvér tekintélyét. Azt is elmondja Jozabét, hogy Mósze a végletekig igazságos, nemcsak pajtásai perpatvaraiban ítél igazságosan, hanem a fölnőtteket is gyakran megleckézteti. Nem ismer félelmet, nekimenne még a szent Hápi-bikának is. Amram meg is mondta - pedig nagy szó, amit Amram mond! -, hogy immár két próféta van a családban, Mirjam meg Mósze. Amram bölcs férfiú, szívesen tanul a gyermekeitől. Így abban sem kételkedik, amit Mirjam Aharonról mond: ő is próféta lesz, de másként, mint Mósze. Hogy hogyan, nem lehet tudni, de Mirjam bizonyosan tudja azt is.

Mósze elmerülten nézegette Szetamon hófehér alabástromból faragott illatszertartóját, de mikor igazságosságáról beszélt az anyja, odavetette:

- Él Saddáj az igazság Istene. De ezt az emberek csak mondják. Ha az igazságra figyelmeztetik őket, mindenre képesek. Hát féljek tőlük?

- Látod, úrnőm? Hallod? - suttogta Jozabét mosolyogva. - Ezt szokta mondani mindig. Hej, bárcsak látná, hallaná az *igazi* anyja!

A hercegnő álmélkodva hallgatta a kisfiú szavait, zöld szemébe könnyek szöktek. Egy nagy lélek, egy bátor szív jelenléte csapta meg. Mósze pedig hirtelen Jozabéthez futott, átölelte, megcsókolta, s azt mondta:

- Te vagy az igazi anyám!

Majd gyorsan Szetamonhoz fordult, megölelte, megsimogatta arcát, megcsókolta, s így szólt:

- Meg te!

Jozabétet meghatotta Mósze viselkedése, sóhajtott, ragyogó szemét a fiúra vetette, azonban nem tudta elnyomni bánatát sem.

- Isten őt adta nekem az elmaradt fiúért. De bár szülnék még ilyen fiúkat, mint Mósze meg Aharon! Lehetséges volna? Azt hiszem, nem. Isten bezárta méhemet, mióta Aharont szültem. Mirjam vigasztal, hogy Isten nem akar a két csodálatos gyermek után silányabbat adni, ilyent meg úgysem adhat többé... Leányra pedig mi szükség Mirjam mellett? Hogy fiúkat adjanak Atonnak vagy a Jeornak, szolgákat a királynak?

Egy kis szomorú csend támadt. Csendes volt Mósze is, a padlón ült, figyelmesen nézte a két asszonyt, a két anyát, a gyönyörű illatosat, ékszereset s a kedves szegényet. Szetamon meg Mószét s Jozabétet nézegette töprengve, mint aki mondani akar valamit, de halogatja.

Végre elszánta magát, s halkan, kedvesen, némi sajnálkozással, meg-megbicsakló meleg hangján, nagy zöld szemét hol Jozabétra, hol a gyermekre vetve, hol meg behunyva, mintha valamit figyelne önmagában, így szólt:

- Jozabét, kedvesem, most már Mósze nagy fiú, itt az ideje, hogy tudós mesterek oktassák. Ezért elhatároztam, egészen magam nevelem tovább. Itt fog élni a Palotában vagy a thébai Fehér Házban, mint herceg a hercegek és hercegnők között, mert itt az ő helye. Ne bánkódj, Jozabét, ne sírj - hajlott hozzá gyöngéden, s megérintette ujjával a héber nő tiltakozóan fölemelt kezét. - Tudom, valósággal anyja vagy Mószénak, nem akarsz megválni tőle. Nem is akarom. Ahogy Mósze eddig gyakran fölkeresett engem, ugyanúgy ezután gyakran föl fog keresni téged. Nem az a célom, hogy elszakítsam tőled, tőletek, igazi otthonától, testvéreitől. Hanem az, hogy tökéletes nevelést kapjon, betöltse a maga helyét... az legyen belőle, aminek lennie kell. Nagy férfiú, hatalmas és erős... uralkodó férfiú...

Jozabét mindig érezte, hogy Mósze nem marad örökké a Nílus-parti szegényes kis házban. Egyszer ki kell repülnie, mint a Sólyomnak a fészekből, ki kell repülnie a másik fiúnak, Aharonnak is. Mirjam már az első napon megmondta: híres férfiú lesz, nevét úgy fogják emlegetni a világ végezetéig, mint a legnagyobb héberét. Az is természetes, hogy az anyák nem kötözhetik szoknyájukhoz a fiúkat, nem maguknak nevelik, hanem másoknak, még közönséges esetben is az unokáiknak. Míg kicsiny a gyermek, ott ugrándozik mellettük, mint egy kis borjú, nyalja az anyját, nyalja az anyja, szoptatja bőséges édes tejével, óvja alattomos támadások ellen... ez az élet rendje. Azután pedig, mikor bikává fejlődik, hatalmas, erős, büszke, fehér bikává vagy vörös bikává, csak bámulhat utána, csak csodálhatja, csak mondogathatja magában: én hordoztam őt a méhemben, én szültem kínnal, vérben és könnyben, én tápláltam tejemmel, én óvtam, dédelgettem... eredj hát most, gyönyörű, fiatal mennyei Bikám, legeltesd népedet, védd farkastól, oroszlántól... Isten veled.

Mikor most hallania kellett, hogy a válás pillanata elérkezett, mégis összefacsarodott a szíve, fejét lehajtotta, arcát kendőjébe takarta, barna orcáján könnyek harmatoztak. Így ült a fényes padlón szótlanul, körmével a mozaikkövek szegélyét rajzolgatta, szíve úgy dobogott, hogy lüktetéseit látni lehetett feszülő vászoninge rezzenésein.

A nagy csendet Mósze sem törte meg. Lassan Jozabéthez lépdelt, hozzásimult, megölelte a nyakát, simogatta könnyes arcát. Szetamon némán nézte őket.

- Tudod, Fiú, miért sír Jozabét anyád? - kérdezte aztán a hercegnő csendesen.

- Tudom, anyám - bólintott a fiú. - Mert el akarsz tőle venni. De nem kell sírnia. Megígérted neki, hogy gyakran hazamehetek innét. Haza is megyek. Ha megtiltanád, akkor is hazamennék, mert Él Saddáj igazságos, és nekünk is igazságosaknak kell lennünk. Ha megtiltanád, anyám, akkor is elmennék, átmásznék a falon vagy kiásnám, elvennék egy csónakot, ha nem lehetne, úszva mennék haza. De te nem tiltod, sőt magad küldesz majd. Ne sírj, anyám - vigasztalta Jozabétet, simogatta, csókolgatta könnyes arcát, a kedves, egyszerű, barna arcot, amely annyiszor hajolt fölé, mikor szoptatta, mikor aludt, mikor sírt, mikor lázas volt, vagy megütötte magát... Lecsókolta hosszú, sötét szempillájáról a gyöngyöző könnyeket, amely szempillák annyiszor tárultak ki az ő mosolygó nézésében, s annyiszor csukódtak le fáradtan, mikor reá dolgozott meg a bátyjára. Érezte a könnyek sós ízét, s a megsózott kenyérre emlékezett, amit apja, Amram adott neki esténként, a hét lángocska s a Békecsillag fényében. Aztán még ezt mondta: - Ne félj, anyám, Él Saddáj a mi istenünk, atyám az Ő szolgája, én is az leszek. Majd meglátod, nevedet az enyémmel együtt fogják emlegetni, noha asszony vagy, s nem élhet a neved unokáidban. Mégis él, nemcsak unokáidban, hanem azok unokáiban is, a világ végéig. Elhiszed?

Jozabét mosolygott is, sírdogált is, de meg is rettent a gyermek felnőttes szavaitól. A hercegnő büszke volt és csodálkozott. Mindig csodálkoznak az anyák, ha gyermekeik valami okosat mondanak. Miért? Talán bárgyúknak, tökkelütötteknek kéne lenniök? Hát nem az-e a természetes, hogy a gyermek *még tud* gondolkodni, *még ismeri* az egyszerű igazságokat, s ki is meri mondani? Majd csak később fásul el a társadalom beteg kényszerei között, a gyáva, irigy, romlott felnőttek társaságában. Mikor a földhözragadt emberek erővel lehúzzák, s a földhöz ragasztják őket.

Ha visszagondolunk hajdani játszótársainkra, testvéreinkre, gyermekkorunk részeseire, föltűnik, mennyire azok voltak már akkor, akik később lettek. Ha megvizsgáljuk a nagy emberek, a szentek, a nagy gonosztevők, a nagy szerencsétlenek, a nagy halálraszántak gyermekkori alakját, bámulunk, mennyire ugyanazok voltak kicsiny korukban, mint haláluk pillanatában. És csak akkor, a halálukban értjük meg minden korábbi tettüket, szavukat, szokásaikat, még a járásukat, a pillantásukat, a nevetésüket is. Így ne csodálkozzunk Mószén sem, hogy kisfiú korában lényegében ugyanazt mondta, amit öreg korában mondott, sőt azon se, hogy egész sorsát ismerte. Mondtam már, mennyire éber gyermek volt.

De hát akkor, mondhatnád, fiam és tanítványom, teljesen fölösleges volt elszakítani héber otthonától, egyiptomi otthonába emelni, egyiptomi tudósokat fogadni mellé mesterekül, hiszen ugyanaz maradt volna Amram meg Jozabét mellett is. Jól mondod, fiam, ugyanaz maradt volna. De aligha ragadhat vala annyi eszközt a kezébe, mint amennyit az egyiptomi tudósok adtak. Nem tehet vala szert annyi ismeretre. Nem okulhat vala a két világ, héberség meg egyiptomi összevetéséből. A gyermek hatéves korában már befejezett egyéniség. De éppen hatéves korában érett eléggé arra, hogy a szükséges ismereteket megragadja, megértse, használatukat megtanulja.

Tudjuk, Mószéből Szetamon királyt akart nevelni. Helyesebben: *abba* a királyi méltóságba akarta ültetni, *amibe* született. Amire hivatott. Ezért okosan cselekedett, amikor magához vette, a királyi méltósághoz szükséges eszközöket a kezébe adta: megnyitotta előtte az utat, amelyen járnia kellett.

Jozabét is megértette ezt, inkább ösztönösen, mint értelemmel. Belenyugodott hát a hercegnő akaratába. Nemcsak mert egy királyi hercegnővel alig lehetett volna ellenkeznie, hanem mert Mirjam megmondta Mószéról, amit mondott, s Mirjam azt foglalta szavakba, amit saját szíve éjjel-nappal dobogott.

Letörölte hát könnyeit, alázatosan elmosolyodott, s így szólt:

- Legyen, ahogy úrnőm s az Isten akarja.

Szetamon határtalanul boldog volt. Nem tudta, mit tegyen. Szerette volna szétosztani mindenét, önmagát is. Mindent helyesnek, igaznak, jónak látott. Jozabétet megölelte, megcsókolta. Leakasztotta gyönyörű nyakláncát, s Jozabét nyakára csatolta, a vékony ezüstláncon függő szívszkarabeusz mellé, amelyen Jákób-él rejtelmes neve csillogott. Lecsatolta tenyérnyi széles karpereceit, a zománcozott aranyból remekelt, drágakövekkel rakott nehéz abroncsokat, s Jozabét karjára helyezte. Ugyancsak levette bokaékszereit is, sajátkezűleg kapcsolta Jozabét erős, barna bokájára. Mindezt lelkes örömmel, kacagva, unszolva tette, nagy zöld szeme sohasem volt ilyen izzó, kerekded arca ilyen gyermekesen sugárzó. Jozabét pirulva szabódott, restellte, hogy ilyen gazdag ékszereket viseljen, de még inkább, hogy megjutalmazzák Mósze neveléséért. Hiszen fiaként szerette, Isten különös ajándékának tartotta, összeforrott vele testelelke, az ő vére áramlott a gyermek szívében!

- Emlékül adom, Jozabét - nyugtatta meg Szetamon, mert finoman megérezte a héber asszony tiltakozásának igazi okát. - Jóságodat megjutalmazzák az istenek, én nem jutalmazlak. De méltó, hogy a királyi fiú anyja királyi ékszereket viseljen, akárcsak én, a másik anyja. Ezért fogadd el, tégy engem egészen boldoggá.

Így hát megegyeztek. Mami, a már erősen megvénült, de változatlanul kövér és szorgos, bizalmas szolgáló asztalkát, ételeket, italokat, virágokat hozatott be a lányokkal. Megilletődve foglaltak helyet, s olyan áhítattal ettek-ittak, mintha áldozati lakománál ülnének. Jozabét torkán mindegyre elakadt a falat, mikor a jó étvágyú, vidám Mószéra tekintett. Szetamon torkán is, mikor a barnapozsgás, villogó szemű fiúra pillantott, Jozabét el-elszomorodott, könny rezgett hosszú pilláján. Szetamon szemében is könny csillogott boldogságában.

Másnap Mósze még hazament Jozabéttel. Kora reggel együtt vonultak a Hegyre, részt vettek az áldozat bemutatásán, énekelve imádkoztak, karjukat az Égre tárták, szinte elszakadtak a nyomorúsággal teli földtől. Mósze anyjával s Aharonnal állt az asszonyok csoportjában, mert még nem töltötte be teljesen a hatodik évét. Soha ilyen fölemelőnek, elragadónak, lenyűgözően hatalmasnak nem érezte az istentiszteletet, mint most. Az áldozati füst révületbe ejtette, a válogatott leányok, köztük Mirjam, előbb lassú, majd egyre szédítőbb körtánca annyira elragadta, hogy minden porcikája együtt táncolt a táncolókkal. Tapsolt és kiáltozott. Biztatta Aharont, tapsoljon, kiáltozzon ő is.

- Anyám! - mondta kipirulva, el-elakadó hangon, toporzékolva. - Anyám! Nézd, úgy táncolnak, mint a csillagok! Mindegyik egy-egy csillag! És mi is csillagok vagyunk, de csak nézzük őket!

Jozabét csodálkozott, s mikor hazafelé mentek, elmondta Amramnak. A főpap Mósze fejére tette jobb kezét, Aharonéra bal kezét s hallgatott. Mirjam megjegyezte:

- Bizony semmi sem rejtőzik el Mósze elől. Ő nemcsak látja a csillagokat, de meg is tudja mutatni nekünk.

Jozabét meg Mirjam ezután Mósze csekély holmiját készítették el. Nevetséges! Hát kellett Mószénak a Palotában az otthon szőtt vászon? Kellett az öreg héber varga által készített saru? Kellett az egyszerű öv? A világ legszebb vásznaiban, patyolataiban, fátylaiban válogathatott,

naponta újat ölthetett. Aranyozott sarut viselhetett, mindennap mást. Zománcos arannyal, drágakövekkel díszített övet szoríthatott a derekára. De Jozabét meg Mirjam úgy érezte, tisztesség dolga, hogy fölkészítsék Mószét, meg aztán szívük vágyát is teljesítették, mikor vele adták egyszerű holmijait.

Amram ezt a napot arra szánta, hogy atyai oktatásban részesítse új útra induló fiát. Mószéval meg Aharonnal kiballagott a Nílushoz, csónakba ültek, s kievezett velük az elhagyatott, árnyékos helyre, ahol óriási fűzfákról csepegett a víz a vízbe, félig a folyóba dőlt régi tönkök hevertek, mint alvó krokodilok, a nedves árteret selymes fű s rengeteg virág borította. Itt, a csónakban ülve beszélt Amram, mégpedig ekképpen:

- Fiam, Mósze, ez az a hely, ahol anyád először megszoptatott, először tisztába tett, és először megcsókolt. Mert ezen a helyen talált meg a hercegnő a szurkos kosárban. Meg kell mondanom, fiam, hogy nem Jozabét anyád szült, hanem talán egy másik, ismeretlen héber asszony, akinek első fia voltál, s nem akart sem Atonnak adni, sem a folyóba fojtani. Nem egy méhből születtél tehát Aharonnal, fiam, s nem én nemzettelek. Azonban mégis én vagyok az atyád s Jozabét az anyád, Aharon meg Mirjam a testvéreid, mert Isten ajándékul adott nekünk, mikor ismét az ő igazságára tértünk. Ezért szívtad Jozabét tejét, s lettél nekünk fiunkká, testvéreidnek testvéreivé. Sohase feledd el, fiam, s te sem, Aharon, hogy minden ember ugyanabból az anyaméhből születik, ezért mindenki mindenkinek testvére, atyja és anyja.

A két fiú most olyasmit tudott meg, amiről eddig sejtelme sem volt. Mósze éles tekintettel figyelte atyját, ahogy a csónak orrában ült, s dús, fekete szakállát simogatta. Aharon meg csodálkozva szemlélte Mószét, mintha most látná először, s így szólt:

- Hát akkor miért parancsolgatsz te nekem? Miért vagyok mindig csak alvezér, te meg mindig fővezér?

- Éppen mert én kosárban születtem, egy napon a királlyal, nem úgy, mint te! - kiáltotta Mósze.

- Csend legyen! - torkolta le őket szigorúan az atya. - Mósze úgy született, mint egy titkos királyfi. Mósze kosárkája s a víz, ahova helyezték, megannyi jel. Ha most nem értitek, majd megértitek később. Mindennek megvan a maga három értelme, fiaim, ezt ne feledjétek.

Aztán tovább folytatta oktatásait, miközben a két fiú csendesen ült a csónak hátsó padján és figyelt.

- Mósze, fiam, sohase feledd, hogy egy szegény, egyszerű héber asszony emlőjét szoptad. Sose feledd, hogy az az asszony Istentől rendelt anyád. Azt se feledd, hogy az én fiam vagy, én pedig Él Saddáj fia és szolgája vagyok. Ne feledd nénédet, Mirjamot, mert ő talált meg téged, ő hívta ide anyádat, s ő mondta, hogy neved a világ végezetéig élni fog mint a legnagyobb héber férfiúé. Végül ne feledd, hogy egy tejet szoptál bátyáddal Aharonnal. Akárhol légy, akármerre járj, gondolj rá mint testvéredre. Ő itt él majd ennek a szegény, sanyargatott, idegenbe szakadt népnek a körében, te pedig a királyi Palotában, gazdagság és hatalom fénye vesz körül. De te ott leszel idegen, s akkor is sanyargatni fognak, amikor tetőtől talpig arany meg drágakő borít, ha selyemben jársz, gyaloghintón visznek, korbács lesz a kezedben. Igen, ott leszel idegen. Fiaim, folyók és sivatagok, hegyek és völgyek, városok és mocsarak választhatnak el titeket egymástól, de a két kéz, amely összefonódott az én házamban, mikor egymás mellett feküdtetek a bölcsőben, ne bocsássa el egymást soha. Ez az igazság törvénye, ez Él Saddáj törvénye, ezt véssétek a szívetekbe mindörökre.

Hogy értették-e atyjuk intelmeit, nem tudjuk. De azt igen, hogy meghatott figyelemmel hallgattak. Amram arca a szokottnál is komolyabb volt, barna szeme a szokottnál is nyájasabb

szigorral fordult feléjük, mozdulatai a szokottnál is nyomatékosabbak, kimértebbek voltak. A fiúk érezték, különös jelentősége van annak, hogy erre a helyre hozta őket, bizalmas hármasban úgy szól hozzájuk, mint fölnőttekhez. Igyekeztek hát minden szót a szívükbe vésni, hogy halálukig el ne felejtsék.

- Gondoljatok a népre, amelyből származtok - folytatta Amram. - De ne igyekezzetek mindenáron a kegyeit keresni. A ti dolgotok az, fiam, hogy Isten szavát mondjátok a népnek még akkor is, ha bedugja a fülét s berzenkedik, sőt borzad Isten szavának hallásától. Lelke lusta, mint a vadbivaly, szeret elheverni a meleg pocsolyában, szereti megtölteni a bendőjét, kérődzni... De ti suttogjátok, kiáltsátok szőrös fülébe az igazságot, verjétek fejbe, szurkáljátok, űzzétek az igazság botjával, zaklassátok és verjétek, verjétek ki mocsaraiból, a csendes sűrűből, űzzétek és vezessétek, mikor hogy kell, Istenhez, az örök hazába. Vigyázzatok, hogy egy se vesszen el közülük, de azért, hogy egyet kíméljetek, el ne veszítsétek az egészet. Ezt tudnod kell, Mósze, a Palotában is, tudnod kell Aharon, a Lévi nép vályogházában. Mert mi az igaz férfiú dolga ezen a világon? Az, hogy az igazságot keresse, az igazságot hirdesse, az igazságot szolgálja, s ne csak megállítsa a népet folytonos süllyedésében, hanem fölemelje, Istenhez vezérelje, hazájába, ahonnét kivettetett, visszatérítse. Légy te ilyen férfiú a Palotában, Mósze, légy te ilyen férfiú a vályogházban, Aharon. Testvérek vagytok, ugyanazt cselekedjétek.

Szünetet tartott, megmarkolta szakállát, gondolkodott. Mikor látta, hogy a két fiú moccanás nélkül csüng szavain, lassan meggondoltan folytatta:

- Ha még nem értenétek is szavaimat, jól a szívetekbe véssétek, mert később visszatérnek azok álmotokban is, és érteni fogjátok. Hallgassatok rám, atyátokra. Ne tévesszen meg benneteket senki, mondván: az Isten ilyen, az Isten olyan, az Isten itt van, amott van. Mert Él Saddáj, az Úr nem ilyen és nem olyan, nincs itt vagy amott. Isten megfoghatatlan, Isten ábrázolhatatlan, Isten leírhatatlan, Isten megformálhatatlan. Amint megfogja, ábrázolja, leírja, megformálja valaki, már nem Isten, hanem teremtmény. Ezért ne higgyetek a bálványokban sem. Még Efráim Baál Jáhujában, Dán emberfejű bikájában, Jehuda emberfejű oroszlánjában, Aleyan Baálban, Mót Baálban, még Molochban se higgyetek. Erő és hatalom lakik ugyan bennük, de csak teremtett erő, korlátolt hatalom. Egy erő és egy hatalom van csak, valamennyi világ fölött, a tevékeny világok és a szunnyadó világ fölött, az Úré, Él Saddájé, áldassék mindörökre.

Megsimogatta kékesfekete szakállát, szemét behunyta, bólintott. A fiúk is bólintottak.

- Hazudik mindenki, fiaim - folytatta aztán erélyesen -, aki azt mondja, a sokaságban és a különbözőségben mutatkozik meg Isten nagysága. Nem, hanem az egyben és az azonosságban. A sokaság és a különbözőség bűn, fiaim, a bűn következménye. Szátánáh ez a világban, az Elhajlás és a Széthullás. A Látszat és a Káprázat. A Hazugság és a Hamisság. Aki valóban tudja, ki és mi az Isten, nem a sokaságban, nem a különbözőségben gyönyörködik, hanem az Egyben és az Egyezésben. Hazudik, aki azt mondja, tiéd a világ, ember, tiéd a föld, tiéd a kincs. Mert a föld Istené, a kincsek Istené. Minden Istené. Istené vagy magad is, mindenestül. A Gonosz szabta ki a földeket, a tengerpartokat, a Gonosz mérte ki a birtokokat, rekesztette el a folyókat, kerítette be a városokat, vonta meg ember és ember állapota között a határokat. Aki azt mondja, ez az én földem, az én erdőm, az én folyóm, az én hegyem, az én határom, Szátánáh szolgája, és maga is gonosz. Ezért, fiaim, véssétek a szívetekbe: egy az ember, egy az örökkévalóságban, s egy a hazája, a Gan Éden, ahol Isten orcáját szemléli. Oda térjetek vissza, oda vezessétek, űzzétek-verjétek, vigyétek a népet.

A héber gyerekek mindig híresek voltak arról, hogy különös tiszteletben részesítették az öregeket. Atyjukban Isten megbízottját látták, anyjukban az életet adó örök Anyát, a Napot. Ezért tudott és mert Amram is két kisfiának ilyen magasztos Igazságokat mondani. Jól tudta a saját tapasztalataiból, atyja, nagyatyja tapasztalatából és tanításából, hogy szükségtelen a többértelmű szavakat töviről hegyire megmagyarázni, a tisztelet, amivel szavaira figyelnek, eltörölhetetlenül beléjük vési azokat. A lényeget értik, amit pedig nem értenek, majd évek során megtelik tartalommal. A két fiú mozdulatlanul ült, s hallgatta a jól megválasztott helyen atyja ünnepélyes szavait.

De mégiscsak elfáradtak, s ezt Amram észre is vette. Hát néhány szót vetett még az elmondottak végére, s azzal be is fejezte legfontosabb mondanivalóit.

- Ti holnap elváltok, fiaim, de ez ne legyen elválás. Nem a közelség, nem a látás, a hallás, a tapintás, nem a közös fedél, a közös asztal, az egy kenyér köti össze az embereket, hanem Isten. Aki ismeri Istent, lehet bárhol, bármilyen messze, beszélhet bármilyen nyelven, imádkozhat, énekelhet, táncolhat akármilyen módon, lehet a bőre ilyen vagy olyan színű, élhet akármiféle szokások szerint, járhat mezítelenül vagy talpig ruhában, lehet vén vagy fiatal, férfi vagy asszony: összetartozik, testvére egymásnak... Még az is semmi, hogy az egyik még él, a másik már meghalt. Az igazi világban, fiaim, a valóságban, nincsenek nyelvek, testszínek, ruházatok, szokások, nincs életkor, nincs élet és nincs halál, nincs távolság és nincs közelség, nincs férfiú meg nő, nincs idő és nincs hely, fiaim, az igazi, a valóságos világban nincs sokaság és nincs különbözőség, nincsenek kijelölt földek, elhatárolt erdők, folyók, nincs szegénység, nincs gazdagság... az igazi, a valóságos világban nincs rész, ott csak egész van. Most nem mondok többet. Hanem imádkozzunk.

Biztos mozdulattal fölállt a csónak orrában, fejére húzta kendőjét, kitárta karját. A két fiú is fölállt, vállkendőjét a fejére borította, ég felé tárta karját. Nagyon megilletődöttek voltak mind a ketten. Amram pedig behunyta a szemét, hangja ércesen szállt a Nílus nesztelenül hömpölygő, napsütötte síkja s a part suhogó papírbozótja, füves terei fölött.

- Isten, atyáink, Ábrahám, Jiszhak, Jákób Istene, Él Saddáj, a Hegy Istene, egyedüli Úr és Hatalom, igazság Istene! Mióta elhagytuk hazánkat, ahol ártatlan gyermekek voltunk, s Veled együtt laktunk, tétován botorkálunk a sötétben, s keressük a Hozzád vezető utat. Érezzük és tudjuk, hogy együtt süllyedünk a világgal, s a világ együtt süllyed velünk. Együtt romlunk a világgal, s a világ együtt romlik velünk. De évezredek távolán, világok távolán is látjuk még Arcodat, feléje fordulunk, minden erőnket összeszedjük, hogy el ne veszítsük soha. Meg akarunk állni a végzetes úton, amelyre első Atyánk, Ádám, első Anyánk, Hevah lépett, leborulunk már csak sejtett Arcod előtt, mindent megteszünk, hogy akár egyetlen lépéssel is közelebb jussunk Hozzád. De nemcsak magunk akarunk megállni, nemcsak mi igyekszünk egy-egy lépéssel közelebb jutni Hozzád, hanem segítjük az embereket is, unszoljuk, noszogatjuk, kényszerítjük őket, hogy ugyanezt tegyék. Mert mit ér a magunk üdvössége, ha mások kimaradnak belőle? Mit ér minden erőfeszítésünk, ha mások elmaradnak tőlünk? Lehetséges-e eljutnunk Hozzád egyedül? Nem vagyunk-e mi, szegény emberek, valamennyien egyek? És ha elhull közülünk akár egy is, nem vele hull-e az egész? Hoj, Urunk, Él Saddáj, a Hegy Istene, itt áll most Előtted szolgád és fiad két ártatlan fiával. Ők még gyermekek, de éppen ezért közelebb vannak Hozzád, nem homályosította még el bennük Arcod ragyogását a világ csalóka fátyola. Az ő szavaikat mondom én a magaméival együtt. Kérlek, áldj meg bennünket. Adj erőt az útra, amin ez a két gyerek elindul. Igazságod ragyogjon a szívükben, akárhová vesse őket a sorsuk. Ragaszkodjanak igazságodhoz jobban, mint életükhöz. Önts beléjük bátorságot, ne rettentse meg őket sem hatalom, sem halálfélelem, sem magányosság. Uram, Él Saddáj, életben-halálban, hatalomban-rabságban, gazdagságban-nyomorúságban,

vigadalomban-bánatban vallják, amit most vallunk együtt: egy az Isten, egy az Úr, egy a Hatalom, az Ország és a Dicsőség, egy a három legfőbb Erő, Te, a Szent. Minden világok világán keresztül, minden örökkévalóságok fölött. Te. Úgy van, úgy legyen.

Még egy pillanatig így állt, kitárt karral, behunyt szemmel a szikrázó, forró égbolt alatt, s így állt a két megrendült kisfiú is. Amram talán nem is tudja, hol van, mit mond. Csaknem lebegett a ladik orrában. Olyan volt, mintha válláról bíborkék köpönyeg omlott volna le egészen a szikrázó víztükörig, mind a háromszázhatvanöt apró aranycsengő rezgett, csilingelt volna a lába körül, homlokán pedig széles aranyabroncs ragyogott volna, belevésve a rejtelmes betűk: Az Úr Szentje. A két fiúcska megilletődve látta a főpap fordított képét a víztükörben, a kék mélységben, amint lefelé tárja karját, lefelé fordul aranyabroncsos feje, mintha lefelé nyúlna az Égből, hogy magához emelje a mélység lakóit.

Ezután visszaültek a helyükre, de nem indultak még, hanem néhány percig csendesen nézelődtek. A hely minden részlete, minden vízfodor, fa, nádszál, virág, illat s a forró levegő áramlása, Men-nofer idelátszó épületei, a piramisok csillogó tükörlapjai olyan tisztán megmaradtak emlékezetükben, hogy bizonyára sem az idő, sem a halál nem törülhette le többé. Túlságosan valóságos volt minden, semhogy elmúlhatott volna.

Azután Amram izmos keze megragadta az evezőt, inas combja megfeszült, s a csendet megtörte az evező loccsanása, a víz csörgése.

Ez a nap olyan ünnepélyesen telt el, ahogy hajnalban az áldozással kezdődött. Mirjam már előző este megfőzte a vacsorát, ezúttal Mósze legkedvesebb ételét. Mikor a Csillag ragyogni kezdett s Amram meggyújtotta a lángocskákat, maga elé tette a kenyeret meg a bort, mindnyájuk torkát elszorította valami csendes fájdalom. Az esti áldás, a megtört kenyér szétosztása után a szokottnál is szertartásosabban fogták kanalukat, s merítették az öblös fazékba. Mósze szeme fölcsillant, látva kedves ételét, a sokféle zöldségből készült levest, amelyben káposzta, kelkáposzta, zöldbab, borsó, apróra vágott répa, egy-két apró hagymafej kínálgatózott illatos levében, de szemébe könny szökött. Arra gondolt, talán utoljára eszik e jól ismert, kedves, kissé kicsorbult öreg edényből, utoljára merít az Amram által faragott fakanállal. Keze az asztalra hanyatlott, szíve elszorult, szólni sem tudott, csak körülnézett a kedves arcokon. Apja lehajtott fejjel hörpölte a levest, sötét szakálla rezgett, homloka széles volt és barna, mint a kő. Anyja meghatottan mosolygott, kicsiny kortyokban nyelte a levest, hosszú szempilláját lebocsátotta sötétbarna szemére. Nyugodt volt az arca, de egy kissé szomorú. Mósze fölfedezte rajta a munka, az álmatlan éjszakák, az örömök és csalódások vonásait, de csodálatosan szépnek látta szelíd alázatában, anyai nyugalmában. Mirjamra tekintett ezután: nénje már öreglánynak számított, bár szép volt, délceg, izmos. Ebben a pillanatban, mintha nem tudott volna magáról, a fölemelt kanál megállt kissé nyitva hagyott húsos ajka előtt, tág szeme a falra meredt, ahol a hét láng árnyékai kergetőztek. Mósze tudta, abban a különös állapotban van, amiből nem szabad fölriasztani. Aharon apja jobbja felől ült, Mósze mellett, így éppen az arcélét látta. Dús, barna haja a vállára göndörödött, homloka kissé kidudorodott, orra alig észrevehetően hajlott volt, szája húsos, eléggé mohó. Szertartásosan merítette-emelgette kanalát, buzgón evett, gondosan rágott. Mósze nagy szeretetet érzett mindnyájuk iránt, soha még ekkorát, mint most. Szinte alig tudta elviselni, mikor odakint lustán elbődült a tehén. A nyitott ajtón beáramlott a nagy Folyó hűvös illata, könnyű szélben suhogtak a pálmák, a vén fügefa koronája szinte zenélt. Mósze meghatott tekintetét különös erővel ragadta meg a küszöbön fekvő fekete kutya képe. Első lábát elnyújtva, hogy legalább félig lehessen a szobában, orrát az illatok felé emelve, hegyes fülét figyelmesen föltartva, sárgán parázsló szemmel figyelte az asztalnál ülők minden mozdulatát. Mósze most tökéletesen megértette, amit atyja mondott: minden *egy*. Egyek ők valamennyien, de egy velük ez a kis ház, ezek az

egyszerű bútorok, ez a régi kőfazék, a benne párolgó leves, a mécsesek, az árnyékok, a nyitott ajtó, a levegő, a tehén bőgése, a küszöbön figyelmező kutya... Mind-mind *egy.* Ugyanannak a rejtelmes Egynek a részei.

Így telt el az utolsó este. Másnap Amram megáldotta Mószét, fölemelte arcával egymagasságba, a szemébe nézett, jobbról-balról megcsókolta. De nem szólt semmit. Mirjam forrón magához ölelte, megcsókolgatta, megsimogatta hosszú haját, mosolygott, s ezt mondta:

- Láttam az életedet, Mósze. Nem búcsúzom el tőled, mert nemcsak látogatóba jössz haza, hanem teljesen... teljesen... és sohasem mégy el közülünk.

Aharon azonban sírva fakadt. Elkísérte anyját meg Mószét Men-nofer határáig, egész úton bőgött. Egyre rimánkodott anyjának, forduljanak vissza. Jozabét alig tudta meggyőzni Mirjam szavaival. No és csak tanulni megy Mósze a Palotába. Ez a hercegnő akarata. Teljesíteni kell, mert hercegnő, mindenkinél hatalmasabb, meg Mósze az ő fia is. Ekkor aztán hüppögve megcsókolta Mószét, leült a fűbe tehetetlenül és búsult.

Ők pedig továbbmentek a folyóparton a Palota felé.

26. A tudományok birodalma

Talmudi hagyományaink nem sok szót vesztegetnek Mósze neveltetésére, tanulmányaira. Csak a lényeget mondják el. De mi ismerjük a körülményeket, s könnyen kiegészíthetjük a nagy általánosságban vázolt képet egészen pontos részletekkel.

Mósze végleges lakosztályt kapott a Palotában. Voltak fényes szobái, volt gyönyörű fürdőszobája. Árkádos galériái, hűsülő teraszai, oszlopos folyosói. Külön lépcsői külön kertre szolgáltak. Voltak szolgái és szolgálói. Testőrei és ajtónállói. Mindaz, amit eddig csak látott és csodált, most az övé lett.

Hazulról hozott ruháit Mami gondosan összehajtogatta és eltette. Kapott helyettük finom, ékes egyiptomi ruhákat. Minden reggel másikat. Napközben is mást meg mást. Sávos bíborkendőt csavart olajjal gondosan kent teste köré, aranyos övvel szorította össze a derekán. Naponta új meg új sarut kötött a lábára egy térdelő szolgáló. Fején patyolatkendő lengett. Minden napnak, a nap minden órájának megvoltak a maga öltözékei, színei, ékszerei. Csak tapsolnia, intenie kellett, mindent megkapott. Bámulatosan kitalálták, mire van szüksége.

Mósze mindezt eddig is látta, ismerte, de különös volt, hogy most teljes jogú úr a sok csoda közepette. Úgy érezte, egész lénye kitágul, hatalma korlátlan, szabadsága teljes. Meg is riadt ettől az érzéstől, lehetetlennek, álomszerűnek látszott, attól félt, egy váratlan pillanatban rárohannak az óriási szolgák, a fekete katonák, megragadják, letépik ruháit, leszaggatják ékszereit, s mezítelenül kilökik a Palota valamelyik kapuján: mehet világgá. Avagy - ilyesmire éjszakánként gondolt, mikor álmatlanul hevert ágyán, s még álomszerűbbnek látszott minden - föld alatti börtönbe hurcolják, sötét, dohos verembe zárják, ahol hiába ordít és tombol, hiába sír és rimánkodik, az öles kőfalak elnyelik a hangját. Nem volt mellette Jozabét anya, a szilárd biztonság, a védelmező szív. És amit eddig gyönyörű játéknak látott, most egyszerre ijesztően idegen lett és fenyegető.

Érzéseiből semmit sem árult el. Reggel bement anyja, Szetamon lakosztályába, udvariasan üdvözölte, aztán hozzásimult, megcsókolgatta, mélyen beszívta másvilági illatát. Gyönyörködött új meg új ékszereiben, simogatta hatalmas parókáját. Együtt ettek, de a hercegnő kérdéseire, hogy aludt, mit álmodott, nem árulta el az igazat. Csak megnyúlt arca, lázasan ragyogó szeme mutatta, hogy titkokat rejt magában. Szokatlan neki ez a hely - gondolta Szetamon, s mindent elkövetett, hogy jól érezze magát.

Vele volt reggeltől estig, még éjszaka is besurrant hozzá, figyelte, alszik-e, elnézegette a halvány lámpafényben fia arcát, hullámos haját, egyenletesen lélegző domború mellét, s lehajolva, gyöngéden megcsókolta. Mósze eleinte nem aludt, de úgy tett, mintha aludnék. Szerette volna átölelni anyja illatos, meleg nyakát, a keblére bújva csókolgatni, ott aludni el az ölében... De már nagyfiú volt, valóságos férfi, restellte az efféle vágyakat. Nyugodtan feküdt tehát, meg sem moccant.

Napközben labdáztak anyjával meg vidám, szépséges szolgálóival. Kergetőztek a homokos utakon. Bújócskáztak a sűrű bokrok mögött. Csónakáztak a tó rengő lótuszai között, morzsával, kölessel etették a tátogó, piros, aranyfényű halakat. Csónakjukhoz csalták a hattyúkat, olyanok voltak, mintha alabástromból faragták volna őket. Kettesben étkeztek a mozaikos asztalkánál, libasültet, fiatal vadkacsát, halat, mártásokat és süteményeket. Ittak narancslevet, mézzel ízesített citromlevet, sűrű szőlőlevet. Mindig válogatott, ritka virágok díszítették az asztalt. Mósze nem tudta megérteni, honnét hozzák, hiszen a kertben mindig megvolt valamennyi virág. Csak a hervadtakat metszették le a hallgatag kertészek.

Lovai is voltak Mószénak, meg ragyogó fegyverei. Volt könnyű harcikocsija, ezüsttel kivert küllőkkel, elefántcsont-mellvéddel. Fiatal, szótlan, izmos hajtók álltak rendelkezésére. Elakadt a lélegzete, kipirult az arca, tüzelt a szeme, lobogott a haja, mikor a tüzes lovak toporzékolva engedelmeskedtek a hajtó markának, megfeszítették a gyeplőt, nyihogtak, fújtak, sörényüket rázták, farkukkal oroszlán módjára csapkodtak. Robogott a kétkerekű könnyű kocsi, porfelleget kavart, de a hajtó mozdulatlanul állt a száguldó pallón, félkézzel fogta a gyeplőt, a másikkal ostorát suhogtatta, s éles kiáltásokat hallatott, mint egy vad madár. Mószénak is meg kellett tanulnia, hogyan vesse meg a lábát a kocsin, kissé behajlítva a térdét, hogy váratlan zökkenőknél, vakmerő fordulóknál egyensúlyban tudjon maradni. Ha megbillent egy katona, aki mögötte állt, varázslatos ügyességgel kapta derékon. Ez tetszett Mószénak. A száguldás a kocsin. A lovak vadsága, a hajtók keménysége, biztonsága. A veszélyes kanyarulatok és fordulók, a lelket rázó zökkenések egész testét mámoros csiklandozással tüzelték. Nem tudta elfojtani boldog életkedvét, akaratlanul rikoltotta: még, még! És kipirult a gyönyörűségtől.

Fegyverei használatára is kioktatták. Egy kiöregedett katona, aki virágjában egy ezredet vezényelt, tanította tőrforgatásra, kardvívásra, a hosszú pajzs használatára, a harci szekerce alkalmazására. Kicsinyek voltak a fegyverei, s inkább ékszerek, annyi arany, ezüst, drágakő borította őket, de Mósze büszke volt rájuk, igazi katonának érezte magát. Különösen annak örült, ha a vén hadfi mélyen meghajolt előtte, kitárta sebhelyekkel borított karját, s figyelmeztette, hogy egyszer valóban harcolnia kell, igazi csaták forgatagában egész hadseregeket kell győzelemre vinnie.

Forrásaink elmondják, hogy anyja tudósokat fogadott mellé, akik herceghez méltó tudásra oktatták. A mesterek Anuból jöttek, a közeli Napvárosból, s Aton legkiválóbb papjai voltak. Hosszú, fehér ruhát viseltek, mellükön aranyláncon füles kereszt függött, fejük kopasz volt, arcuk csupasz. Soványak, hallgatagok, komolyak voltak, járásuk is lassú és nesztelen. Halkan, csaknem suttogva szóltak, türelmüket lehetetlen volt megingatni. Mósze azonnal elnémult, méltóságteljesen viselkedett, szavait megválogatta, érzéseit fékezte, amint a mesterek valamelyike földig hajolt, s közölte, hogy ma a rejtett írás tanulását folytatják, vagy a közönséges írását, avagy a matematika elemeit tanulmányozzák. Hét mester járt Mószéhoz, minden tudományág egy-egy beavatottja. Hogy melyik volt öreg, melyikük fiatal, azt csak gyanítani lehetett, mert mintha egyiküknek sem lett volna kora. A sovány, fiatalosról kitűnt, hogy már hatvanéves, a hatvannak látszóról, hogy csupán harminc. Valamennyinek könnyed mosoly játszott az ajka körül, de ugyanakkor mind oly végtelenül komoly volt, mintha az egész Földet kellene hordoznia, s jaj volna, ha elejtené.

A tudomány akkoriban még teljes egészében isteni tudomány volt. Ha ezeknek a tudósoknak azt mondta volna valaki, hogy más a tudomány, s más a vallás, őrültnek vagy gonosztevőnek tekintették volna.

Éppen ezért a matematika nem a számok mennyiségével, hanem isteni értelmével foglalkozott. Kozmológia és kozmogónia volt egyben. A zene? Nos, a zene matematika és aritmetika is volt. Ugyanaz, ami ezek, csak más jelképrendszer. Építészetet mondasz? Hát ez nem matematika, aritmetika és zene? Vagy a történelmet említed? Mi más ez, mint az ember viszonya Istenhez és önmagához? Ha pedig az orvostudományt kérdezed, hát az ember testében, a test folyamataiban nem az egész Kozmosz jelentkezik? Nincs-e ott a láthatatlan, tapinthatatlan isteni Szellem, a test-kozmosz értelme, szervezője, tevékenysége? Végezetül a teológiát ne is említsd, fiam. Benne együtt van valamennyi tudomány, együtt Isten, ember és Kozmosz. A maga legfelsőbb nyelvének szimbólumaira fordítja az összes egyéb tudományok jelképeit, s összefoglalja végérvényesen, a hogy a piramis élei és lapjai foglalják össze a

köveket, járatokat, kamrákat, aknákat. Csúcsa az Égre mutat, ahol minden Egy. Abban az Egyben egyesül matematika és aritmetika, zene és építészet, orvostudomány és történelem, nyelv és tánc, test, lélek és Szellem... Ott egy az ember Istennel.

Ha pedig azt gondolod, hogy ilyenformán úgynevezett profán tudományok, tevékenységek akkoriban nem voltak, helyesen gondolod. A világteremtések végtelen sorozatában, tevékeny és szunnyadó világokban mindennek megvan a maga helye, célja, sorsa, értelme. Éppen ezért az ember minden tevékenységének, mozdulatának szentnek kell lennie. Minden napjának ünnepnek. Minden szavának költészetnek, minden hangjának zenének, minden mozdulatának táncnak. Szívéből csordulnia kell a csodálkozásnak és az örömnek. Egész lényének és létének dalolnia kell az angyalokkal: szent, szent az Isten, szent a lét, szent az ember! Valamikor így volt, fiam. Ami szépség és igazság van még a tudományban, a munkában, a nyelvben, a táncban, a zenében, az építményekben, az egész világban, mind-mind emlékezés a szent életre, amit az ember valaha élt. Így nem lehet, s nem is szabad elválasztani a szentséget a tudománytól sem.

Mósze mesterei ezt nagyon jól tudták. Mikor tanítványukat a kezükbe vették, azzal a buzgó elhatározással fogtak munkához, hogy remekművet formálnak ebből a kiválasztott anyagból. Gyöngéd türelemmel, kitartással, áhítattal, felelősséggel és lelkesedéssel tanítják meg, hogyan kell szabadon szállni a végtelenség felé. S mert Mószében megvolt a mohó kíváncsiság s a bátorság, munkájukat siker kecsegtette. A fiú az első napok riadtsága után megnyugodott, biztonságban érezte magát, s ekkor határtalan erők szabadultak föl benne. A mesterek feje, Menhotep hízelgés nélkül jelenthette Szetamonnak, akit már mindenki Mósze anyjának tekintett, hogy a gyermek kíváncsisága lankadatlan, munkakedve határtalan, értelme csodálatos, jóakarata szilárd, csak a konoksága aggasztó egy kissé, mert mindent azonnal tudni vél, s makacsul kitart mellette. Szetamon örült a kíváncsiságnak, a munkakedvnek, az értelemnek, a jóakaratnak, még a konokságnak is örült, sőt ennek örült igazán, konok kitartás nélkül ugyanis nem lehetne király a beláthatatlanul zavaros körülmények között.

Persze, a mesterek csak lépésről lépésre tárták föl Mósze előtt a tudományok birodalmát. Fejlettségéhez, képességéhez szabták a föladatokat. Ahogy a kivénült ezredes csak gyermekhez illő fegyvereket adott a kezébe, ahogy a robogó harcikocsin biztos kézzel fogta mellette a gyeplőt a kocsihajtó, mögötte pedig ott állt a katona, hogy derékon kapja a veszélyes fordulóknál, ugyanúgy csak gyermeki értelemhez illő oktatásban részesítették a tudományok mesterei is. És mindig készen álltak, hogy a veszélyes fordulónál elkapják, a talpára állítsák. Kiváló nevelői rátermettségüket tanúsítja azonban, hogy nem rágták szájába a tudományt, mint dajka a csócsát, nem óvták szolgai módon sem fáradozástól, sem erőfeszítésektől, sem csalódásoktól. Büntetéseket is alkalmaztak: kavicsra térdeltették, eltiltották a csónakázástól, a labdázástól, a narancslétől - ezt nagyon szerette! -, hogy a saját bőrén érezze ostobasága vagy hanyagsága következményeit. De tartózkodtak attól, hogy eltiltsák például a vívástól, a kocsizástól, a birkózástól, mert kárt okoztak volna neki. Legfőbb törekvésük az volt, hogy Mósze ismerje meg önmagát, hiszen ez mindennek az alapja. Erre épül a világ s az Isten ismerete. Próbálja ki testi-lelki erőit, maga tapasztalja, miben gyönge, miben biztos. Üsse meg magát, ha ügyetlen. Lássa következményeit a henye szónak, a végig nem gondolt gondolatnak, a vaktában művelt cselekedetnek, csapjon rá vissza a természet, a világ, mihelyt nem cselekszik okosan. De sohase panaszkodjék, ne siránkozzék, ne vádaskodjék, ne hazudjon, ne féljen, ne fusson segítségért másokhoz. Hanem bízzék önmagában.

Nem titkolták előtte, hogy hét beavatáson kell átjutnia, amíg eléri a számára lehetséges legnagyobb tökéletességet. Azt is értésére adták, hogy a beavatások egyre súlyosabbak lesznek, míg végül elérkezik a legfőbbhöz, az utolsóhoz: a halálba való beavattatáshoz. Ha

azon is hiba nélkül átesik, többé nem győzheti le sem evilági, sem másvilági erő, nem lesz fölötte hatalma a halálnak sem, mindent megtehet, amit csak akar. De soha semmit nem szabad a maga érdekében, a saját dicsőségéért, nagyságáért, hasznáért tennie, csupán másokért, mások fölemeléséért. Egyedül Istenért. Apránként azt is megértették vele, mi ennek az oka s a célja. Oka, hogy az emberi faj fokról fokra süllyed a vak anyagiság mélyeibe, s vele együtt süllyed maga a világ. Ezt a süllyedést megakadályozni elsősorban bennünk magunkban kell, ez kötelességünk. Meg kell tennünk az utat visszafelé, amelyen az emberi faj s a világegyetem a mostani alacsony fokra süllyedt. Célja pedig az, hogy magunkkal együtt fölemeljük az emberi fajt, fölemeljük a világegyetemet, visszaállítsuk a kezdeti harmónia állapotába, egyszóval: tökéletessé tegyük.

Kicsi példákon szemléltették ezt Mószével a mesterek. A kertben sétálgatva és beszélgetve megkérdezték tőle: nem arculcsapása-e az igazságnak, hogy míg ők ebben a csodálatos királyi kertben, virágok, bokrok, fák, patakok, tavak, szökőkutak, fények és árnyékok, színek és illatok gyönyöreit élvezik, a felláh izzadva öntözi földecskéjét, a tevehajcsár a sivatag forró poklában gyalogol, a hajós inaszakadtából feszíti a lapátot, a kőfejtő roskadásig forgatja kalapácsát, s boldog, ha este gyékényvackán megpihenhet? Mósze azonnal fölháborodott, s rávágta: igen, ez arculcsapása az igazságnak! Miért? Hogyan? S Mósze bátran, egyre hevesebben magyarázta, miért és hogyan. De a pap szelíden ingatta fejét s mosolygott. Nem, nem érti helyesen Mósze a dolgot. Királyi kertek, királyi szépségek kellenek, hogy emlékeztessék az embert az örök szépségre, a másvilági kertekre, amelyeknek ezek a királyi kertek a tükrei. Hogy lássa, mi az emberhez méltó és illő környezet, milyen szépségekre és gyönyörökre van szüksége, joga, mi az, amit vak anyagiasságában elveszített. Hogy sóváran, irigykedve, sajgó szívvel lássa, ilyennek kell lennie az ember, *minden ember* kertjének, ilyennek a gabonaföldeknek, a pálmaligeteknek... Ilyen fények és árnyékok, színek és illatok közt élhetne az egész emberi faj, ha isteni módon élne. Így lenne ünnep minden napja.

És a figyelő Mósze előtt fölragyogott egy csodálatos kert képe. Hatalmas kerté, amely kiterjed az egész Földre, magába foglalja az egész emberiséget. Most már látta, nem az az igazság arculcsapása, hogy ők gyönyörű kertben sétálnak, hanem az, hogy mások, ezrek, százezrek nem sétálnak gyönyörű kertben.

Ugyancsak megkérdezték tőle, nem bűn-e, hogy ő, Mósze meg királyi Anyja, az egész isteni Család, a nagyok és előkelők ékes, finom ruhákat viselnek, minden nap minden szakában más-más színűt, s más meg más ékszerekkel díszítik magukat, ugyanakkor pedig a parasztok durva kendőnél vagy a csupasz bőrüknél egyebet nem viselhetnek, a csupasz bőrüknél, amibe Isten öltöztette az embert. Ékszert alig látnak, legföljebb egy-egy ezüstkarikát csuklójuk, bokájuk védelmére a gonosz lelkek ellen, nyakukon egy silány szkarabeuszt, fülükben körömnyi aranygombot, hogy meg ne vakuljanak. Igen, ez gyalázat, égre kiáltó bűn - fakadt ki pirosra gyúlva Mósze. De lám, megint kiderült, hogy a ruhák s az ékszerek a csodálatos isteni világ jelképei, s kell hogy legyenek. Égre kiáltó bűn csupán az, hogy az emberek ezrei, százezrei nem ölthetnek pompás ruhákat, nem gyönyörködhetnek piros, zöld, kék, sárga kövekben, nem használhatják testük-lelkük erősítésére.

És a gondolataiba merült Mósze előtt fölragyogott egy hatalmas kép: az egész emberi faj képe, fehéreké, sárgáké, vöröseké és feketéké, akik mind királyi ruhában járnak, szebbnél szebb ékszereket viselnek embervoltukhoz méltón. Gyalázat, hogy vannak mezítelenek, vannak rongyosak, mocskosak, büdösök, vannak, akik silány rézholmival pótolják a Nap, a Hold nemes fémeit, a csillagok köveit. Szelíd mestere pedig figyelmeztette, hogy minden állam, minden társadalom, minden közösség gyalázata és szégyene, vádlója és leleplezője a benne

jajgató szegények, vonszolódó rongyosok, rimánkodó éhezők, sanyargó mezítelenek, néma kivetettek tömege.

Azt nem mulasztották el megmagyarázni Mószénak, a mesterek, hogy lám, Ámun egyháza milyen mérhetetlenül gazdag, birtokain, hajóin, templomudvarain mégis nyüzsögnek a szegények. Miért? Mert Ámun papsága csak önmagára, a saját hatalmára, jólétére gondol, mondván: így szolgálhatjuk Ámunt s a népet. Ha mi nem volnánk gazdagok és hatalmasak, a népet senki sem tudná fölemelni Ámunhoz. Valójában pedig egyre mélyebbre nyomják, egyre inkább rabszolgáikká teszik, s ők maguk is szolgaságba süllyednek.

Hát az nem borzasztó-e, kérdezték Mószétól, hogy ő s az Isteni Család meg az előkelő méltóságok sült libát, mártásban úszó halakat, gránátalmát, narancsot, szőlőt esznek, gyümölcslevet, libanoni, szíriai bort, aranyszínű sört isznak, mindig kialusszák magukat, testüket vadászattal, vívással, birkózással, evezéssel, labdázással edzik, rózsaolajjal kenik, illatszerekkel illatosítják, míg ugyanakkor csipásokkal, sántákkal, bőrpoklosokkal, görbevállúakkal, ferdecsípejűekkel, lázasokkal, köhögőkkel van teli a világ? Mósze fölháborodott, toporzékolt, ő maga tetőtől talpig ép, egészséges, erős, maga körül csak épeket, szépeket lát, de hány beteget s nyomorultat látott már, aki alig vonszolja magát, s mégis dolgoznia kell. A szelíd pap azonban nyájasan megmagyarázta neki, hogy minden ember tökéletesen ép, egészséges lehetne, ha emberhez méltó életet élne. Mert a betegség Isten és ember viszonyának megzavarodásából támad, a betegség a harmónia hiánya. Íme, az isteni törvényeknek fittyet hányó ember magára szabadítja a természet rontó erőit, a gonosz isteneket, az alvilági hatalmakat, a pusztító démonokat, pedig ezek önmagukban sem nem rontók, sem nem gonoszak, sem nem pusztítók, csupán olyanok, amilyenekké az ember teszi őket. Borzasztó, hogy így van, noha nem kellene így lennie. Tökéletessé kell tehát lennünk testben-lélekben, Isten törvényei szerint kell élnünk, s tökéletessé kell tennünk másokat, mindenkit. Akkor megszépül az emberiség, nem lesznek többé csipásak, bőrpoklosak, sánták, ferdecsípejűek, köhögősek és béna vánszorgók...

Mósze szeme előtt pedig fölragyogott a hatalmas kép: az egész Földet gyönyörű, illatozó kertek, ringó búzavetések, viruló szőlők, gyümölccsel rakott pálmák borítják, királyi ruhákban, kékben, zöldben, sárgában, pirosban, fehérben járnak az emberek, ékszereik villognak, mint a csillagok, testük erős és délceg, szemük mosolygó, arcuk sugárzó. Mindnyájan tudják, hogy Isten Fiai, a csillagok nemzették őket. Mozgásuk tánc, nyelvük költészet, hangjuk zene.

Elálmélkodott ezen a képen, nagy szeme tágra nyílt, moccanás nélkül ült a lágy fűben, szíve izzott. Igen, igen, tökéletesnek kell lennie mindenben. Erősnek és bátornak. Tudnia kell mindent. Le kell győznie a hatalmasságokat és a kapzsiságot, amik az embert megfosztják isteni méltóságától, s a nyomorúság sötétjébe taszítják. Le kell győznie a halált is, mint mesterei mondták, hogy mások is legyőzhessék. Isten, Isten! Él Saddáj, a Hegy Istene! De hatalmas, de gyönyörű vagy te, s de jó, hogy engem választottál ki a Te nagyságod megismerésére!

Mósze szemében könny ragyogott, tüdejét teleszívta friss levegővel, úgy érezte, hogy szíve szét akar pattanni a gyönyörűségtől.

Ilyenformán nevelték Mószét mesterei. Így értették meg vele, hogy kiválasztott gyermek, de kiválasztottsága súlyos felelősséget, szüntelen, éber szolgálatot ró rá, s mindezt örömmel kell hordoznia.

A papok boldogan jelentették a hercegnőnek, hogy neveltjük fejlődése példátlan. Szetamon ezt maga is látta, s hajnalban meg este áhítattal borult le Hor szobra előtt, hálát adott

csodálatos segítségéért, kérte, vigyázzon a Fiúra ezután is, tegye dicsőséges szolgájává... És sírt, mikor emlékezetében újra meg újra átélte a thébai királyi kert holdfényes éjszakáit, a lugasban megismert égi gyönyört, a csókokat s a mámorokat, önmaga teljes elvesztését s újjászületését. Suttogva kimondta a nevet, amit nem hallott tőle soha senki.

Mósze gyorsan haladt az írásjelek ismeretében, a számok világában, a mértékek jelentőségének fölfedezésében is. Mesterei először csak az alakot magyarázták meg s az első, a fölszínen levő tartalmat. Majd fokról fokra mélyebbre szálltak, s megmagyarázták a második s a harmadik értelmet is. Persze, az igazi titkokat s a titkok kapcsolódásait még nem magyarázhatták meg. De sokra magától rátalált. Így tanult és okult, így bomlott-virágzott ki, így erősödött testben-lélekben, így telt meg egyre jobban és jobban a tökéletesség vágyával, így nyújtogatta ki kezét egyre újabb meg újabb tudás után. Szép szál fiú volt, mindenben ügyes. Bátorságát a szolgák, katonák is őszintén dicsérték, éles eszét félelmesnek tartották, udvariasságát, nyájasságát, őszinteségét az anyja bámulta.

Hanem mikor lefeküdt elefántcsont-ágyába, s beborította végtelen szárnyával a csend, szívében föltámadt Jozabét simogatása, csókja, szelíd, türelmes hangja. És arra a kis házra gondolt, amelyben most ők alusznak, akik szegénységükben elhalmozták végtelen gazdagságukkal.

Ha leszállt az éjszaka, elméjében fölsugároztak a Nílus-parti ház fái, a gyér pálmák, s a terebélyes fügefa. Látta a súlyosan fekvő tehenet, amint a végtelenbe bámul, kérődzve jár széles állkapcsa, fülét meg-megbillenti a legyek zaklatásai miatt, bojtos farkával legyint egyet-egyet az oldalán. A kecskéket is látta, meg a juhokat, amint türelmesen térdelnek Mirjam ollója alatt, gyapjuk, mint a forgács, hull a földre. És a kis fekete kutyát, amely nem hasonlított az előkelők gondosan tenyésztett karcsú agaraihoz, bátor szelindekjeihez, de hűségesen hajtotta fejét a küszöbre, barna szeme a háziak minden mozdulatát követte, értelmes pofája szinte mosolygott. A csónakot is látta, amint egy kőhöz kötve ütemesen ring a folyó fodrain, apró halak sereglik körül, olyan, mint egy bölcső, amelyben láthatatlan csecsemő alszik. Látta, igen, tisztán látta a vizet hullató vén fűzfákat, a vízbe dőlt korhatag tönköket, mint megannyi lomha krokodilt. Mindent látott, mindent. Ott járt-kelt előtte Amram derékig meztelenül, dereka körül az olcsó vászonkendőt régi, megfeketedett bőröv fogta össze, fejéről széles vállára omlott fehér kendője. Így lépett a csónakba, hogy halászni menjen. Fölötte bíborkék égbolt, alatta bíborkék mélység. Látta őket este a hét láng fényében, ott ültek a durván ácsolt asztal körül, Amram fölemelte szakállas arcát, barna kezét kiterjesztette a kenyér meg a bor fölött, Jozabét, Mirjam meg Aharon azonban lehajtották a fejüket, mozdulatlanul hallgatták az áldást. Mósze elrévedezve a nyájas képeken, végül vánkosába fúrta arcát, mert szívét késként hasogatta a fájdalom. Arra gondolt, hogy Amram meg Jozabét, Mirjam meg Aharon s az ő népe végig egész Gósenben milyen gyötrelmes megaláztatásokat szenved. Hogy napi négy-ötszáz téglát meggyúrni, kivetni, halomba rakni ötvenesével, eközben semmit sem enni, csak izzadni, szó nélkül tűrni a felügyelők szidalmait, csúfolódásait és ütlegeit, micsoda megpróbáltatás, azt Mósze nem tudta, mert nem tapasztalta. Csak hallotta. De azt már igenis megértette, mi az, hogy egy anya a saját szülöttét a Nílusba dobja, képtelen lévén odaadni az egyiptomiaknak. Tudta, mert meg tudta mérni ezt a gyötrelmes szenvedést Jozabét, Amram, Mirjam meg Aharon szeretetén.

Mikor anyja, Szetamon imádkozni ment vele valamelyik templomba, ő nem imádkozott, hanem Amramra gondolt s a Hegyen füstölgő oltár körül éneklő-táncoló népre. Amikor a hercegnő az istenek, istennők neveire, természeteire, tevékenységeire, hatalmára oktatta, megtanulta ugyan, de nem sokat hederített rájuk, mert Él Saddájra s Amram oktatásaira gondolt. Amikor mesterei a régi királyok tetteire, uralkodásuk korára, miként tére tanították,

megjegyezte a nevüket, korukat, cselekedeteiket, de Ábrahámra, Jiszhakra, Jákóbra gondolt, meg Józifra s Józif csodálatos történetére. Amikor Atonról beszélt a mester, Mósze elmerült Él Saddáj megfoghatatlan lényében, s ezt annál könnyebben tehette, mert Aton valójában ugyanannak látszott, amilyennek Él Saddájt jellemezte Amram apa: kimondhatatlannak, ábrázolhatatlannak. Így élt Mósze a Palotában egy másik életet.

Időnként hazament Jozabéthez látogatóba. Gyaloghintón vitte négy nagytermetű néger. Mögötte két katona lépdelt teljes fegyverzetben, karddal, szekercével, sisakosan. Oldalán egy fiatal szolga haladt, hogy kéznél legyen, ha valamit kíván a herceg. Így utazott Mósze már csak a rangja miatt is, pedig szívesebben bandukolt volna gyalog, vagy evezett volna csónakban, egyedül. Szívesebben toppant volna be régi otthonába úgy, mint régen, mezítláb, félmeztelenül, de vígan, mintsem hercegi öltözetben, ékszeresen, illatosan lépjen ki gyaloghintójából, lássa az elébe siető háziakat mélyen meghajolni, intsen, hogy egyenesedjenek föl bátran, majd a rabszolgák, a katonák, a szolga jelenlétében üdvözölje anyját, apját, testvéreit, megölelje, megcsókolja őket... Azok meg fitymálva nézegessék a szegényes házat, az udvaron kérődző tehenet, a kecskéket s a juhokat, s a kis fekete kutya felé rúgjanak, mikor a lábikrájuk körül csahol. Szégyellte talán gyermekkori otthonát? Szégyellte Él Saddáj főpapját, a főpap feleségét, prófétaleányát s Aharont, a leendő prófétát? Szégyellte szegény, szolgává süllyesztett népét? Igen, szégyellte, de nem a Palota tányérnyalói, hanem önmaga előtt. Él Saddáj előtt, Aton előtt, mindegy, hogyan nevezik. Szégyellte, hogy nem élnek olyan kertben, mint ő, nem esznek olyan ételeket, nem isznak olyan italokat, mint ő, nem viselnek válogatott, finom ruhákat, káprázta tó ékszereket, nem alszanak elefántcsont-ágyban, mint ő. Nem élnek királyi életet, mint ő. És szégyellte, hogy ezen nem tud változtatni.

Szüleit minden méltóságuk ellenére is feszélyezte Mósze hercegi életmódja. Testvérei inkább csodálták, mint örültek neki. Ők ugyan nem kívántak palotát, kertet, hattyúkat, bíborszövetet, aranyövet, illatos kenőcsöt, szikrázó-villogó ékszert, elefántcsont-ágyat, libasültet, vadat és halat, narancslevet, szíriai bort. Jól tudták, Isten ölében éldegélnek, ha szegényesen is. Azt meg nem bánták, hogy Mósze valóságos herceg, úgy kell lennie mindennek, ahogy van. De a különbségek túlságosan nagyok voltak, semhogy szemet hunyhattak volna. Attól tartottak, terhére vannak Mószénak. Jaj, mert a kis ház siralmas volt ám a Fehér Házhoz képest, az udvar nyomorúságos a királyi kert mellett, a szelíd tehén valóságos nevetség, ha a kapuőrző oroszlánhoz hasonlítja az ember, kecskék, juhok igazi csúfság, ha a Palota válogatott, tüzes ménjeire gondolunk... S hát még mindennek a szaga! Tehénszag, kecskeszag, juhok húgyának csípős szaga, gyapjúszag, halszag... Mósze most csak szépséget lát maga körül, gyönyörű, karcsú, könnyed járású fiatal nőket, szobornak beillő férfiakat... Akármilyen jó fiú, akármilyen szeretet töltötte be a szívét, akármilyen boldog volt ebben az otthonban, lehetetlen, hogy a tátongó szakadék, Palota meg viskó, egyiptomi meg héber, illatszer meg trágyaszag, paripa, oroszlán meg juhok, kecskék, tehén, virágok meg letaposott fű között föl ne táruljon előtte. És ölelhette, csókolhatta őket Mósze akármilyen hévvel az előkelő üdvözlés szertartása után, beszélhetett akármilyen nyájasan, ülhetett akármilyen boldogan a kicsorbult kőfazék mellett, meríthette kanalát akármilyen mohón kedves zöldséglevesébe, bizonyosan csak őket akarta megvigasztalni. Hiszen a nyelve is más volt, mint régen. Hónapról hónapra, évről évre figyelték, hogy mond szokatlan, egyiptomias szavakat, hogy borítja föl a héber szórendet, téveszti el a szavak értelmét. Hogy kell néha gondolkoznia, hogy a helyes kifejezést megtalálja. Ahogy egyetlen intéssel elküldi közeléből a fekete rabszolgákat, a katonákat, az is idegen, szokatlan. Csak nézték, gyönyörködtek benne, nem akartak hinni a szemüknek. Megtapintották ruháját, megcsodálták nyakékét, fülbevalóit, karpereceit, gyűrűit... Egyre hosszabb időnek kellett eltelnie, míg megszokták ezt a Mószét, s megtalálták a másikat, a régit. Míg kifakadt belőlük a régi kacagás, kimondták a régi szavakat, bátran cselekedték a régi

szokásokat. Ó, ha tudták volna, mennyire fáj ez Mószénak! S milyen boldog, mikor visszatalálnak a hajdani hangra!

Akkor találta meg önmagát, ha mindnyájan éppen olyanok voltak, mint azelőtt. Pedig Jozabét arra is gondolt, hogy Mósze látogatásakor illendően öltözzenek. Még azokat az ékszereket is magára vette, amiket a hercegnőtől kapott. Akaratlan versengés volt ez a másik anyával, aki most teljesen magáénak akarja a Fiút! Így szerette volna, még idegen ékességekkel is, idekötni? Nem csodálkozhatnánk rajta, hiszen a nők kisebb-nagyobb mértékben mindig versengnek egymással. A forró szeretet, ami Jozabétben Mósze iránt élt, kellőképp indokolná ezt. Megmutatni a másiknak: szegénység ide, héberség oda, mégis ő kerekedik fölül. De meg kell hagyni, józan asszony volt, s azonnal elrestellte magát. Lám, Mirjam azonnal megmondta, hogy örökre összekapcsolódott a héber nép sorsával... nem volt hát nevetséges, ha nyakéket, karperecet, fülönfüggőt akaszt magára? Bizony nemcsak nevetséges, de szégyenletes is. Így nem nyúlt az ékszerekhez, nem is beszélt róluk. Hanem visszatért eredeti tervéhez: majd Mósze feleségének ajándékozza őket, sorstársának, a kiválasztott asszonynak. Nála lesznek méltó helyen. Királyi férfiú királyi nejének szépségét ragyogtatják majd.

Jegyezzük meg, hogy az ékszereket Amram gondosan megvizsgálta, aztán egy erős ládába zárta, egyéb szent értékei közé. Helyeselte, hogy Jozabét nem kívánja viselni, hanem a menyüknek szánta. Volt a ládában még egyéb is, erről nem szólt: egy darabka finom papirusz, rajta piros festékkel írt egyiptomi sorok. Amram egy men-noferi héber bábaasszonytól kapta, aki nagy titokzatossággal semmit sem volt hajlandó elárulni eredetéről, sőt nyomatékosan kijelentette, halál fia, ha csak egy szót mond is. Amram nagy nehezen kibetűzte az írást, de nem tudta eldönteni, vajon istenekről szóló misztikus költemény-e, vagy egyszerű dal csupán. A költemény néhány sora misztikus értelemre utalt: *„Terád gondolok, szerelmem, kínban és örömben égve, távol vagy tőlem e súlyos, e sorsdöntő órán, mégis mellettem állasz, boldogan fogom a kezed..."* Amram a „gyermeket ölében tartó Asszony" bálványára gondolt, s úgy vélekedett, az ő szavai ezek, mikor az istenfiút szülte. Voltak azonban részei a költeménynek, amelyek valóságos, földi szerelemre és szülésre vallottak: *„...tán halálod kínjában rágod az idegen földet, mint én harapom s rágom az ittenit, életadómat..."* De hát a pogányok gyakran beszélnek úgy az istenek dolgairól, mintha durva földi világban történnének. Meg aztán Amram nehezen tudta elképzelni, hogy egy nő írni tudjon, s méghozzá ilyesmit! Nem tudott hát dönteni a kérdésben, noha sokszor eszébe jutottak a költemény különös szavai, hát eltette a ládába aranyserlegei, tányérjai, mécsesei, füstölői, ősi ékszerei s Jozabét kincsei közé. Rábízta a jövőre, derítse ki az írás igazi értelmét.

Amit most elmondtam neked, fiam és tanítványom, persze nem egy hét, nem egy hónap, nem is egy év leforgása alatt történt. Csupán összefoglalom az eseményeket. Hiszen Mósze oktatása is éveken át tartott, nem töltötték a fejébe tölcsérrel az emberiség óriási tudáshalmazát már gyermekkorában. Hanem fokról fokra adagolták képességei, rátermettsége szerint. És látogatásai is éveken át tartottak hosszabb-rövidebb időközökben, ahogy a körülmények engedték. Az évek gyorsan repültek, azok, akik mindig együtt voltak, szinte észre sem vették, mennyire megváltoztak eközben. Szetamon már nem volt többé az a kerekded, bájos, gyermekes leányka, aki titokban szült. Erős, kemény, hallgatag, méltóságteljes, de mosolygásra kész, érett asszonnyá fejlődött. Mami, a bizalmas, öreg szolgáló megvénült, arca elrejtette ugyan érzéseit és gondolatait, de éppen ezért különös méltatlankodás telepedett rá, mintha akaratán kívül valami halálos titok birtokába került volna, amiért még életével lakolhat. Szetamon biztos fölénnyel mosolygott rajta, de csak ők tudták, milyen rejtély kapcsolja őket össze. A szolgálók sohasem öregedtek, mert évről évre változtak. Mind fiatalok, mind szépek, mind üdék, illatosak, ékesek, kedvesek voltak, mind gyönyörűen táncoltak, elbűvölően zenéltek, értettek koszorúk, csokrok kötéséhez, vázákban

való elrendezéséhez, mind tudósai voltak öltözésnek-vetkezésnek. A Birodalom legelőkelőbb lányai közül válogatták őket. Ezért valami avatatlan, aki néhány év múltán lépett volna a Palotába, örökéletű tündéreknek vélte volna őket. Ugyancsak változatlanok voltak a katonák, a testőrök, a Palota belső szolgái, a kemény, szótlan, figyelmes néger meg egyéb óriások. Ők sem változtak, sem külsejükben, sem viselkedésükben. Mintha mindnyájan az öröklét italát itták volna. Hanem a tisztviselők, a fölügyelők, írnokok bizony öregedtek a lefolyt évek során. Fejüket finom paróka födte ugyan, testüket változatlan szabású és minőségű ruha, ékszereik a méltóságukkal együtt sokasodtak, ha azonban valaki véletlenül paróka nélkül látta volna kopasz fejüket, észrevehette volna, hogy ezüstösen csillog. Arcvonásaik is megnyúltabbak, inaik is fásultabbak lettek.

Hát Amram, Jozabét meg Mirjam? Haj, öregedtek ők is. Amram szénfekete hajába, szakállába fénylő ezüstszálak keveredtek, csontos karjai nehézkesen mozogtak, ajkát jobban összeszorította, mint régen, s még kevesebbet szólt. Jozabét és Mirjam pedig? Nos, a keleti nők gyorsan fejlődnek, tíz-tizenkét esztendős korukban anyányiak, medencéjük szülésre kész, mellük szoptatásra alkalmas. De a harmincadik évük felé öregasszonyok. Öregasszonnyá kezdett válni Jozabét is. Akkor sem számított fiatalnak, amikor Aharont szülte, Mószét szoptatta, hiszen tíz évnél tovább nem szült Mirjam születése után. Aztán szálltak a munkás esztendők, minden év egy-egy arcvonást tett keménnyé Jozabét arcán, egy-egy mozdulatot nehézkesebbé. Öregasszony lett, szép öregasszony. Teli csöndes méltósággal, bölcs nyugalommal, nyájas alázattal, szívós türelemmel. Voltak bánatai. Nemcsak, amik mindenkit nyomtak, hanem sajátjai is. Három volt a legnagyobb. Az egyik, hogy Aharon után nem következett több gyermek. Elszorult a szíve, könnybe lábadt a szeme, ha anyákat látott, akiket tíz-tizenkét, sőt tizenöt gyermek rajzott körül, az egyik még szopó, a másik már férjhez menő leány vagy izmos legény. Belőlük hatalmasan, szinte megállíthatatlanul áradt az élet folyama. Az ő forrása bezáródott. Restellte, bűnösnek érezte magát, titokban gyakran sírt. Félt, hogy Amram fiatal szolgálót vesz majd, s ez szül neki gyermekeket. Amram azonban szelíden ostobának nevezte s megnyugtatta:

- Virágos kert vagy te, Jozabét, teli vagy rózsával. Lótuszok nyílnak benned. Nem gyönyörűség a virágoskert? Gyümölcsöt csak hármat termettél ugyan, de van-e hozzájuk hasonló? A fügefa kosárszám termi a fügét, a pálma a datolyát, de semmiben sem különböznek egymástól. A te gyümölcseid mindenkiétől különböznek, Jozabét.

- Hoj, de nagyon jó vagy, uram - hálálkodott az asszony s arcához szorította az ura kezét. - Úgy beszélsz, mintha három csodálatos gyümölcsöt termettem volna!

- Tied a harmadik is - erősítette meg a főpap. - Nem az én magomból támadt ugyan, de a te véreddel táplálkozott. Bűnös pedig nem vagy, hiszen az Úr ajándékul adta a másik kettő mellé!

- De nem nemzetted... és nem én szültem...

- Annál csodálatosabb! Annál csodálatosabb! Isten az öledbe helyezte fájdalom és vér nélkül, én pedig fiamnak vallottam. Adj hálát érte, én hálát adok mindennap.

Jozabét megnyugodott, s még jobban szerette Amramot és a gyermekeket. De azért a szomorúság ott lebegett az arcán és nagy, sötétbarna szemében.

Másik bánata Mirjam volt. A prófétaság nagy teher, mondhatjuk: átok! Ezt a terhet, ezt az átkot mindennap, a nap minden percében érezte Jozabét. Uralkodott ugyan magán, de szíve összefacsarodott a félelemtől, valahányszor fölvillant Mirjam szemében a jól ismert, őrülethez hasonló fény. Ijedten figyelte a lány mámorban ragyogó arcát, meg-megvonagló lihegő ajkát, önfeledt sikolyait, dadogó, érthetetlen szavait. Amramhoz futott, hívta, hallgassa, fejtse meg,

amit mond. Ha ura távol volt, lekuporodott Mirjam mellé, s feszülten figyelt, minden szót, minden hangot, hangsúlyt, lihegést, sikoltást, kiáltást megjegyzett magának, hogy pontosan el tudja mondani. De szenvedett, nagyon szenvedett. Jól látta, szenved Mirjam is, nem azzal a szenvedéssel ugyan, amivel ő, nem is úgy, ahogy más, közönséges emberek szoktak szenvedni, hanem egészen más módon. Ezt nem tudta megmagyarázni, de fölismerte nyomait leánya fájdalmas arcán, fáradt, vontatott mozgásán. Mirjam öregedett, öregedése azonban nem hasonlított más, férjhez nem ment lányokéhoz. Nyoma sem volt benne irigységnek, félszegségnek, duzzogásnak. Sohasem mondott éles szót. Nem volt elégedetlen. Sőt inkább nyájas, szelíd, szolgálatkész. A gyerekeket sem ajnározta azzal a beteg mohósággal, amivel a vénlányok szokták. Inkább tanítgatta őket. Munkáját nem végezte kelletlenül, szorgalmas volt, munka közben énekelt. Nem hanyagolta el a ruháját sem, nem volt mocskos, plengyuha, loncsos. Mindig makulátlanul ragyogott rajta a fehér ruha, szépen viselte, maga mosta a Nílusban, maga fehérítette a Napon, gondosan javította. Olyan volt, hogy Amramnak, a főpapnak sohasem kellett szégyenkeznie miatta. Mégis öregedett.

Aharon nőtt, erősödött, kezdett legénnyé serdülni. Kissé lassú volt, mint gyermekkorában, tűnődő, merengő. Hallgatag, mint az apja. Jószívű, csaknem puha, mint az anyja. Révedező, mint a nénje. De nem olyan kíváncsi s nem olyan heves, mint néhány héttel fiatalabb öccse. Amram a tudomány első, édes gyümölcsei után keményebb, rágósabb gyümölcsöket adott neki, kezdte beavatni a legelvontabb titkokba, s Aharon minden erejét megfeszítve igyekezett befogadni őket. De sajnos, a főpap nem titkolhatta sem maga, sem mások előtt, hogy Aharon egyelőre majdnem képtelen behatolni az örökkévaló világ birodalmába. Mindent tökéletesen megtanult ugyan, hiba nélkül tudta a szent történeteket, a szent énekeket, a szertartások, ruhák, ékszerek, tárgyak, díszek, ékességek értelmét, sohasem tévedett, amikor a világ teremtéséről, a teremtő erőkről, a csillagok rejtett dolgairól volt szó, de Amram tudta, hogy mindez nem válik a vérévé, nem abban a láthatatlan világban él. Ismerte a formákat, de nem tudta megismerni a lényegüket. Csak a tanítást értette, amit atyja elébe tárt, a tanítások szellemét nem. Ez volt Jozabét harmadik bánata.

Hát Mósze?

Vannak különös pillanatok, amikor a naponta látott személy változását ütéshez hasonlóan érzékeljük. Egyszerre elcsodálkozunk, ma más áll előttünk, mint tegnap. Így látta meg Szetamon is fiában, hogy íme, csaknem felnőtt legény, nem az a gyermek többé, aki mintha még tegnap is lett volna. Alakja arányos, válla, melle széles, mozgása biztos, arca bátor, szeme villogó, hangja érces. Hirtelen az a férfi állt előtte döbbenetes valósággal, akinek a nevét még atyja halálos ágya mellett sem mondta ki. A hercegnő szívére szorította mind a két kezét, csaknem fölsikoltott a váratlan jelenéstől. Egyszerre mintha ott állt volna előtte a Legkedvesebb a Fiúban, a Fiú alakja, vonásai, hangja alatt és benne, egy volt vele és mégis ő. Ahogy anyjára nézett, ahogy egy kissé oldalvást fölvetette a fejét, ahogy megigazította lecsúszó vállkendőjét, ahogy intett, ahogy járt: ő volt, ő, mindenestül. A hercegnő szívét forró vérhullám lepte meg, összerezzent, szemét be kellett hunynia, mint régen, amikor a holdfényben először fölbukkant a sötét fák alatt. Mélyen teleszívta tüdejét, hogy megőrizze nyugalmát. Eddig is saját testéből, véréből szakadtnak érezte a Fiút, eddig is azonnal magához kívánta ölelni, megcsókolni, ha a közelében volt, de soha úgy, mint most. Fájdalmasan mosolyogva állt föl székéből, lépett Mószéhoz, vállára tette a karját, arcul csókolta, minden erejét össze kellett szednie, hogy forrón magához ne ölelje mind a két karjával, szájon ne csókolja, ahogy anyának nem szabad. Megszédült egy kissé, nevetett, s így szólt:

- Hiszen valóságos férfiú vagy! Hadd lássalak jobban. Már a szakállad is ütközik, te gyermek! Hoj, hogy múlik az idő, itt állsz előttem, fiatal férfi, anyád pedig öregasszony már, s elmarad tőled...

Mósze fegyverforgatásban, kocsihajtásban, birokban éppúgy kitűnt, mint a tudományban. Régi mestereit újabbak váltották föl, magasabb fokú beavatottak, nagyobb tekintélyek, birodalomszerte tisztelt személyek, olyanok, akiket messze, a határokon túl is ismertek. Kiváló orvos magyarázta neki az emberi test s a világegyetem kapcsolatait, a csillagok erejének hatását a bőrre, a vérre, a szívre s a mirigyekre, a füvek, magvak, virágok és ásványok titkait, a fémekét s a drágakövekét. Híres csillagász leplezte le előtte a titkot, amit a köznép nem tud, nem is tudhat: az égitestek gömb alakú voltát, egymáshoz való viszonyát, útjukat a Térben, sorrendjüket, ahogy a Tér rétegeiben elhelyeződnek. Tanította, hogy a Nap áll, s a bolygók körülötte keringenek. Olyan is van köztük, amit sohasem lát emberi szem, de az erők megfigyelése bizonyosan rávall. Ez a Titkos Főpap, a legtudósabb matematikus, aritmetikus avatta be a számok olyan rejtelmeibe, amiket föl sem foghat közönséges ész. Föltárta Mósze előtt az igazságot a piramisokról is, bebizonyította, milyen balgatag a tudatlanok állítása, hogy ezek a roppant építmények csupán sírhelyei hajdani nagy királyoknak, meddő emlékei a hasztalan küzdelemnek, amit az ember az elmúlás ellen folytat. Mósze megdöbbentő dolgokat tanult. Hozzászokott a legfőbb igazság tanításához: *hidd, hogy semmi sem lehetetlen, tudd, hogy ember és kozmosz: egy, ismerd meg tennenmagadat*. Tehát már tökéletesen alkalmas volt a végső igazságok befogadására. Arra, hogy megismerje az emberi faj és Egyiptom titkos történetét. Arra is, hogy Aton, a Kimondhatatlan, a Megnevezhetetlen, a Megismerhetetlen lényét megközelítse, amennyire lehetséges. A világ legnagyobb bölcse avatta be az ellentmondások bozótjába, s mutatta meg számára az egyetlen utat. Már olvasta Thot, az isteni Tanító titkos írásait, és megértette, hogy Isten a Semmi és a Minden, a Nulla és a Végtelen. A világ minden pontja középpont s egyszersmind gömbfelület is. Isten a Fény, de számunkra Sötétség, minden erő végső Egyensúlya, a Meg Nem Nyilatkozó, a jelképek végső, egyetlen Értelme.

Immár semmi sem gátolta meg Mószét abban, hogy megértse: az ember tudatán kívül nem létezik semmi, a világ kitágulása azonos a tudat kitágulásával, összehúzódása a tudatnak Istenbe való visszasűrűsödésével, s hogy ez a két folyamat nem folyik sem térben, sem időben, csak a nyelv kénytelen folyamatnak nevezni.

Mószénak mindezt nem lett volna szabad megtudnia, ha nem vallja felelősséggel: elárulni a rejtett tudományt annyi, mint pusztító fegyvereket nyomni a tudatlanok kezébe. Ennél százszor jobb a halál. Hallgatott. Udvarias, okos, nyájas, fegyelmezett legény lett belőle, csak annyit mondott, amennyit az emberek el tudtak viselni. Egy szóval sem többet.

Mindenki, aki megpillantotta, azonnal félelmet érzett iránta. Pedig korántsem volt félelmes. Inkább nagyon is szerény, kedves. De sugárzott belőle az erő. Akarata ellenére mindenkit lenyűgözött, engedelmességre indított. Mi volt ez az erő? A tudás. A tudás teljessége. És a hallgatás.

Ezt a lenyűgöző erőt érezték meg mind a Fehér Házban, mind a Nílus parti kis viskóban. Ez előtt hajolt meg anyja, Szetamon rajongó csodálattal, ez előtt anyja, Jozabét szeretet, bámulat vegyületével, amit csak azok az asszonyok érezhetnek, akik tejükkel tápláltak egy óriást. Amram megőrizte nyugodt méltóságát Mósze iránt, hiszen főpap volt s elvégre az apja. De nem tagadta meg elismerését. Sőt így szólt:

- A Fiú rövidesen többet tud, mint az apa. Hála legyen Istennek!

- De hiszen - csodálkozott Aharon -, a Fiú mást tanul és másként, mint mi! Hogy tudhat többet nálad? Nem te őrzöd-e az igazi tudást?

- Fiam, gondolkozz - intette Amram szigorúan, mint már annyiszor. - Isten: egy, az emberi faj: egy, tehát a tudás is: egy. Csak a nevek, az arcok s az utak különbözők. Aki nem az Egyet tudja, semmit sem tud. Volt idő, mikor csak egy nyelv és egy tudás volt, a tanult ember abba az időbe száll le. Avagy nem mindegy, hogy létrán, lépcsőn vagy kötélen ereszkedik-e a kútba? És nem mindegy-e, hogy míg te létrán szállsz le, veled együtt - egy egyiptomi - lépcsőn? Voltak dolgok, amiket az ősi időkben csak barlangok falaira írtak. Nem mindegy-e, hogy melyik nyíláson mégy a barlangba, s melyiken az egyiptomi, az arab vagy a néger? Nem volt-e bűn, mikor a Vénekkel én is hirdettem: ne szüljön többé a szűz, ha pedig mégis szült, inkább fojtsa elsőszülöttjét a folyóba, semhogy Atonnak adja? Íme, Mószét Atonnak nevelik, s mégis Istené ő, téged Él Saddájnak nevellek, s mégis milyen nehezen akarsz Istené lenni!

Aharon sem titkolta, hogy Mósze ereje lenyűgöző. Valahányszor találkoztak, félelmet érzett. Bosszankodott emiatt. De beszélgetéseik során, ha fogas kérdés merült föl, hamar meghátrált Mósze érvei előtt. Tehetetlen volt vele szemben. A fiú értelme vágott, mint a bárd, sütött, mint a parázs, gyors volt, mint a nyíl. Csak egy elégtétele maradt Aharonnak: Mósze nehézkesen beszélt. Nem „dadogott", mint hagyományaink mondják, inkább úgy kell érteni, hogy „nehéz-beszédű" volt, azaz kereste a héber szavakat, összetörte a héber mondatokat. Márpedig arra igen ügyeltek ezek az emberek, hogy tökéletesen szóljanak, akárcsak a mai beduinok. Egy-egy hiba, egy-egy nehezen megfogalmazott mondat után Aharon nem is hallgatta el véleményét.

- Ha nem volnál herceg, ha nem volnál tizenöt esztendős, anyánk szájon verne, atyánk megvesszőzne most!

- Igazad van - hagyta helyben Mósze szégyenkezve -, megcsúfolom a szót, amivel Isten a világot teremti. De itt vagy te, hogy kijavítsd, amit mondok.

Amerre Mósze megfordult, az emberek lehajtották fejüket, sokan le is borultak előtte. Nemcsak a rangjának szólt a hódolat, hanem a személyének is. Mert jól mondja az írás: *„Mószét Anu papjai megtanították az egyiptomiak minden bölcsességére."* A közönséges ember nem ismeri a bölcsesség mérhetetlen titkait, de érzi nagyságát, s meghajtja előtte fejét, elismervén ezzel, hogy a Föld gyermeke, s a porban, mindig csak a porban keresi az igazságot.

Mósze pedig nyájasan bólintott és hallgatott. Megtanulta a törvényt: *„Csukd be a szádat, nehogy a Titokról beszélj, zárd be a szívedet, nehogy hangosan gondolkozzál, ha pedig a szíved megszökött tőled, hozd vissza a helyére, mert ez a szövetségünk célja."* Mósze szája hallgatott még álmában is, szíve pedig a helyén volt.

27. A csillagok a lélekben ragyognak

Szetamon semmit sem törődött a Birodalom ügyeivel. Egyetlen érzés volt benne, mint izzó szén: szerelme - ehhez tartozott a Fiú iránt érzett szeretete is. Egyetlen gondolat, cél és meggyőződés: Mószéból királynak *kell* lennie. Sohasem kérdezte meg a csillagjósokat, milyen sors mutatkozik Mósze képletében, mik az istenek tervei. Tudta, hogy a tudósok még maguk közt sem mondják meg az igazat, legföljebb egy-kettő akad, aki tudja, de az hallgat. Szüksége sem volt rájuk. Mósze képlete a szívébe volt írva. És ha igaz - márpedig igaz! -, hogy *„a csillagok, amelyek az égboltozaton láthatók, voltaképpen a lelkedben ragyognak”*, akkor Mósze csillagai, az övéivel együtt, szüntelen ott ragyogtak a lelke mélyén.

Elvonulva Men-nofer ősi Palotájában, csak akkor kezdett az előkelőségekkel sűrűbben érintkezni, mikor a Fiú már felserdült. Akkor is az ő érdekében, nem a saját szórakozására. Ó, szórakozásra nem volt szüksége! Nem élt üres életet, szíve nem volt szivacs, amit újra meg újra friss környezetbe kell mártani, hogy megteljék, súlya legyen, kitáguljon. Teli volt vágyakkal, indulatokkal, elképzelhetetlen örömökkel, sajgó, titkos bánatokkal, anélkül is izzott ez a szív, forrt és lüktetett, mint az eleven tűz. Agya sem volt tapló, amibe új meg új szikrát kell vetni, s akkor is csak füstölög. Agyvelő volt a javából, igazi emberi agyvelő, csodálatos hangszere a lélek és a Szellem láthatatlan ujjainak, érzékeny, finom, minden égi érintésre teljes erővel zengő.

Így hát Szetamon talán nem is tudta, hogy a Birodalom élete milyen válságok között hányódik. Istenek és emberek harcával mit sem törődött. A Fehér Ház magas kőfallal kerített kertjeiben talán a világ kezdetétől fogva ugyanúgy csörgedeztek a patakok, rezgett a tó, csobogtak a szökőkutak, illatoztak a fák, pompáztak a virágok, csicseregtek, fütyültek, csacsogtak a madarak, lebegtek a hattyúk, sürögtek a halacskák. A teraszokon, árkádokon, erkélyeken ugyanúgy jöttek-mentek a halk léptű, szépséges szolgálók, álltak a siketnémáknak látszó őrök, forgolódtak az okos tisztviselők. A termek és szobák mozaikos padlói, csillogó falai mindig egyformán tükörfényesek voltak, mint egy mennyei házban, ahol ismeretlen a Föld pora-szemete. Ugyanúgy füstölögtek a jó illatú füstölők, nyíltak az alabástromedényekben művészien elrendezett virágok. Pengett a citera, pattogott a kisdob, csilingelt a triangulum, lelkendezett a síp. Pergett a tánc, duruzsolt az imádság. Csicsergett vagy brummogott a vigyázva ejtett emberi szó. Zengtek a tekercsekről vagy amúgy, könyv nélkül szavalt elbájoló költemények, történetek. Az istállókban ugyanúgy toporzékoltak a csillogó szőrű lovak. A gyakorlóhelyen csattogtak a kardok, robogtak az arannyal-ezüsttel kivert kocsik, vijjogtak a küzdők kiáltásai. A kapukban ugyanolyan változatlan lustán hevertek, ődöngtek az oroszlánok. Váltották egymást, kardjukat keményen összecsattantva, a sisakos katonák. Örökkévaló élet folyt itt, s hogy a világban mi kavarog, fenekedik, lappang, gyűlik, csap föl, arról Szetamon nem tudott, de nem is akart tudni.

Híreket kapott ugyan rendszeresen, így értesült a királyi Anya szüléseiről, de csalódásairól is, mert egyik lány a másikat követte: Nezerurhut, Nefertiti, Mezemmut. Szetamon el tudta képzelni a királyi Anya s Eye keserűségét. A gyámoltalan „Nebmaare” mégis nemzett két fiút, az első meghalt ugyan, de a második él, Eye azonban csak leányokat nemzett... Hogyan alapítanak tehát új dinasztiát? Szetamon édeskeveset törődött a thébai Fehér Házzal, a királyi Anyával meg Eyével, de határtalan örömét szerette volna világgá kiabálni. Mert ahogy távolodott a várva várt új fiú megszületésének reménye, úgy közeledett Mósze királyságának ideje.

A hercegnő azt is hallotta, hogy a leányok igen szépek. Nem hitt ugyan a szokásos lelkendezéseknek (a szemtelenséggel voltak határosak, ha mégoly ronda volt is a királyi Család valamelyik gyermeke), azonban szavahihető szemtanú hozta a hírt: Szinuhe, az orvos. Maga a királyi Anya küldte, értesítse leányát a király közeli házasságáról, nézzen jól körül, tegyen jelentést a Men-noferben folyó életről, lehetőleg a hercegnő bűneiről, titokban tartott dorbézolásokról, paráznaságról és politikai cselszövésekről, de Szetamon csak gyanította ezt. Nem törődött vele.

Szinuhe egy kicsit megöregedett, és mérhetetlenül meggazdagodott. Minden hájjal megkent rabszolgája ugyanis gabonaüzleteket kötött, majd meg üres kőkorsókat vásárolt ezrével, s beraktározta a kikötőben Théba alatt, mert úgy spekulált, hogy Ámun papsága ki akarja éheztetni a népet. Egy szép napon csakugyan eltűnt minden gabona, lázongások ütötték fel a fejüket, s a ravasz rabszolga akkor aztán aratott, anélkül, hogy vetett volna. De ugyan miért vásárolt éveken át kőkorsókat? Mert Ámun papsága a nép és az istenek érdekében telitömte raktárait olajjal, hogy az ínséget s következményét, a lázadást jobban megalapozza. Az olaj azonban csak korsókban tartható. A papok tehát vásárolni kezdték a korsót minden mennyiségben. Mondanom sem kell, hogy a rabszolga busás haszonnal vált meg korsóitól. A nyereség a gazdájáé lett.

Szinuhén azonban nem látszott meg a nagy gazdagság. Ugyanolyan hanyagul öltözött, mint régen. Csak a testi állapota vallott jómódra. Kövér volt, ugyanis mindennap libasültet evett, jó bort ivott.

Miközben beszámolt Szetamonnak a thébai Fehér Ház eseményeiről, a földön ült, közönyös, okos szemét nem vette le a hercegnőről. Figyelmét semmi sem kerülte el. A simulékony gyermeklány helyett hűvös, hallgatag, érett asszonyt talált, aki tökéletesen magába zárta érzéseit s gondolatait, bár nagy zöld szeme nyájasan pillantott az orvosra. Gyanított valamit Szinuhe, mikor a szobába belépett Mósze, meghajolt anyja, majd az orvos előtt, s egy székbe telepedett. Megfigyelte, hogy a nyájas közönyösséggel nézegető szempár fölragyogott, forró szeretet s csodálat tüzelt benne. Csak nem szeretője a hercegnőnek ez a délceg, izmos, szép arcú, férfiasan viselkedő fiú? Nem, nem, hiszen már az első szavával anyjának nevezi. Akkor hát nem más, mint Mósze. Na, hogy megváltozott, hogy megnőtt, megszépült! És milyen szokatlan erő sugárzik nyugodt, sötét szeméből! Milyen királyian mozog, ül, beszél! Csak tán nem *igazi* fia a hercegnőnek?!

Szinuhe úgy elgondolkozott, hogy még az udvariasság legelemibb törvényeiről is megfeledkezett. Azaz nem kelt föl ültéből, nem hajolt meg térdig a herceg előtt, nem tárta ki karját. Csak ült és figyelt. Hogyan tudhatná meg, hogy Szetamon szült-e már, s ha igen, ezt a fiút szülte-e? A szurokkal bekent kosárka, a gyermek megtalálása, fiává fogadása, előkelő nevelése még nem bizonyíték. Hiszen őt magát is a Nílusba helyezett kosárkában találták szülei, éppen a Fehér Ház egyik fala alatt. Szinuhe gyanította, hogy a szurkos kosár Men-noferben is ugyanolyan eredetű, mint az övé volt Thébában, de éppen úgy tehette ki egy héber asszony a gyermekét, mint Szetamon. A fiú is lehetett egyiptomi-héber keverék vagy tiszta egyiptomi, de héber is, Szet és minden serege sem tudta volna kiismerni magát ezen a téren. Valóságos, kézzelfogható, látható orvosi bizonyíték kellett volna, például a hercegnő csecsbimbóinak megbarnult színe vagy a köldökétől lefelé húzódó barnás sáv. Csakhogy a melle gombját bíborpirosra festették, a hasát meg, sajnos, nem láthatta. Így hát legyintett, pedig érdekes lett volna tudni, miféle tervei vannak Szetamonnak a fiúval.

No, tegyenek, amit akarnak. Szinuhe néhány közönyös szóval rajongó túlzás, árjongás nélkül elmondta, hogy a királyi Anya leányai szépek, különösen Nefertiti valóságos csoda. Ha a kegyelmes hercegnő elfogadná a királyi Anya és Eye őméltósága legszívélyesebb meghívását,

saját szemével csodálhatná. Szetamon fejében fölvillant egy gondolat: hátha a csodálatos szépségű Nefertitit feleségül vetethetné Mószéval? Egyetlen lépés - de döntő lépés! - volna ez a trónus felé. Csak ezt az egy lépést kellene megtennie Mószénak! Hátha olthatatlan szerelemre gyulladnak egymás iránt? A sudár Mósze meg a gyönyörűnek mondott hercegnő! Minden összevág! A sors intése ez! Hiszen Nefertiti csaknem testvére a fiúnak! Igaz, csak ő tudja ezt, az anyja, de valamikor megtudhatja mindenki. A nagy napon, királlyá koronázása napján, ő maga jelentheti ki magát igazi, valóságos anyjának. Akkor végre kideríthetí azt is, hová, hogyan, miért tűnt el Mósze atyja.

Rögtön úgy döntött tehát, hogy Mószéval együtt hosszabb tartózkodásra visszatér Thébába. Ott lesz Amenhotep esküvőjén.

Szinuhe láthatóan őszintén örült elhatározásának. Thébában majd csak nyílik alkalma a hercegnő mellének megvizsgálására, valami orvosi ürüggyel még a hasát is megnézheti. Ha gyanúja igazolódik, mérhetetlen változások várhatók Egyiptom történetében. Szinuhe ugyan nem sokat hederített sem a múltbéli, sem a jövő változásokra, de szerette az emberek, e halálos betegek ügyes-bajos dolgait szemlélni, akár érdekelve volt bennük, akár nem.

Mósze tehát kivitette magát gyalogszéken a viskóba, s hosszabb időre elköszönt szüleitől, testvéreitől. Jozabéttel zöldséglevest főzetett, jóízűen kanalazta a többiekkel együtt. Anyja meg Aharon szólni sem tudtak mit a sors csodálatos intézkedésére, amivel mintha egykettőre megvalósítaná Mirjam régi jóslatát. A Fiú Thébába megy! Megteszi az első lépést a hatalom felé! Maga sem tudja még, maga sem akarja, de úgy lesz. Mikor pedig Mirjam megrázta a fejét, s kijelentette, hogy Mósze utazása fontos, de nagysága nem az lesz, aminek gondolják, Amram maga torkolta le, mondván:

- Ezúttal helytelenül szól a leány. Mert a Szellem nincs vele. Én jobban látok, jobban ítélek ebben a dologban. Mósze király lesz Thébában, ura az egész Birodalomnak, ő lesz a Fölszabadító, aki a rabságból kiemel, a Megváltó, aki szenvedéseinktől megment. Küldetését csak Uészetben viheti végbe, ugyan hol másutt? Talán ebben a nyomorult Gósenben?

Amram ezúttal is bölcsen szólott, nem tudtak ellene vetni semmit. Mirjam elhallgatott és mosolygott.

A hébereknek egész történetük során mindig elkelt volna egy Szabadító, egy Megváltó, de soha annyira, mint ezekben az időkben. A Birodalom kettős tiaráját a fiatal Amenhotep viselte, azonban Tiy kormányzott Eyével. Az okos házaspár szemét nem lehetett hízelgéssel bekötni. Rajonghattak a fiatal király istenségéről, erejéről, kiválóságáról akárhogy, anyja meg Eye tisztán látták, mennyire nem való a trónusra. Ámun magasrangú papjai, akik mindig tudtak mindent, szintén elterjesztették, hogy Amenhotep „nem igazi király”. Először is beteg. Időnként borzasztó görcs lepi meg, eszméletét veszti, szája habzik, szeme kifordul, alig tud lélegezni... Ez szent betegség ugyan, de nem élhet vele sokáig. Amúgy is gyenge. Olyan, mint egy szűz leány. Vékony csontú, széles csípőjű. Szeme szokatlanul nagy, s olyan ijesztő fényben ég, mintha mindig várná a gyötrelmes rohamot. Hangja vékony, nem férfihang. Nagy feje is betegségre vall, vajon születhetik-e benne ép gondolat? Másodszor: ha nem fogná a korbácsot-pásztorbotot a királyi Anya, ha nem állna mellette tanácsaival az előrelátó Eye, Amenhotep felől régen összeomlott volna az egész Birodalom. Tehát csak várni kell, várni türelmesen, ehhez a papok mindig értettek. Ám nem tétlenül várni. Növeljük a nehézségeket. Jó, az égbe szállt király Aton egyházát akarta hatalomra juttatni, mert már Negyedik Tutmósze így kívánta, de a gyámoltalan Nebmaarétól nem kellett félni. Egész életében elfoglalták a rámaradt óriási birodalom gondjai, az építkezések, a déli határon fel-felvillanó lázadások, kisebb-nagyobb háborúk. Csak utolsó éveiben gondolhatott igazi terveire: a vallási

megújulásra. Ehhez azonban egy hosszú élet sem lett volna elegendő. Nem is igazi meggyőződésből akarta, csupán politikai okokból. Veszélytelenségéről az okos Eyének könnyű volt meggyőzni őket. Nebmaare csekély erejét végül sikerült belefojtaniuk Alsó-Egyiptom zavaraiba. Hitvány kormányzókkal, rongy felügyelőkkel, naplopó katonatisztekkel, népnyúzó írnokokkal vesződött, ki akarta takarítani Alsó-Egyiptomot... no, bele is halt. Hát a fia sem veszedelmes. Csak várjunk. Az a fő, hogy a nép saját bőrén tapasztalja, nincs élet a régi Ámun nélkül. Éhezve, sírva vallja meg: kenyerünket, olajunkat, ruhánkat, békességünket, múltunkat-jövőnket Ámunnak köszönhettük, lám, amint elfordul tőle a király, máris el kell vesznünk! Ámun papjai ezt a nagy leckét Istenért s a népért akarták Egyiptom fejébe verni. Oktatási módjuk érthető volt: fölemelni a kötelező beszolgáltatásokat, adókat, hivatkozván a nehéz időkre, amik Ámun papságára szakadtak. Kíméletlenül behajtani minden szem búzát, kölest, datolyát, minden marék gyapjút, sajtot, húst... és a templomok mélységes raktáraiba süllyeszteni. Majd jó lesz, ha a király meghal, Aton hatalma ismét lehanyatlik, jó lesz érvnek: íme, Ámun máris elhalmoz benneteket jótéteményeivel, mihelyt visszatértek hozzá. Ugyanezért vásárolták össze az olajat is. A népet a gyomrán kell megfogni, kormányozni. Aton papjai hihették, hogy az emberiséget csak az értelem útján szabad vezetni, az ő dolguk. Ámun papjai a saját módszerükben hittek. És eddig sohasem csalódtak.

Továbbá egyre-másra csökkentették a munkabért s az élelmet. Hogy is adhattak volna többet, mikor a király elvette birtokaik nagy részét, kizárta őket a hajózásból, kiüldözte a világ kereskedelméből? Lám, hiszen rengeteg templomot, iskolát, kórházat, miegymást kell fenntartaniok, maguknak élniük kell... miből? Miből?

Még tovább: bővebb adakozásra, nagyobb áldozatokra noszogatták a népet. Megrémítették, hogy a halottakért nem tudják már bemutatni az áldozatokat, a lelkek tehát bosszút lihegve járnak majd vissza, ellepik egész Egyiptomot, szörnyű csapások tömegét zúdítják rá: bőrpokolságot, meddőséget, gyermekhalált, véres belháborút, földrengést, csillaghullást, békát, sáskát, hangyát, legyeket, mérges kígyókat, szúnyogokat... Nem hangosan hirdették ezt, nem a templomudvarokon, a városok terein, hanem szűk körben, halottjukat gyászolók, gyermekükért remegők, betegükért aggódók, nyomortól irtózók előtt mondogatták. Ha pedig a Nílus áradása néhány hüvelykkel sekélyebb volt, máris mondogatták: persze, Ámun s a holtak lelkeinek bosszúja. Ha egy-egy nagyobb területet elleptek a sáskák, nyomban diadalmaskodtak: ugye megmondtuk, többet kell adnotok az áldozatokra? Ha elhullott a marha, figyelmeztetniök sem kellett senkit, tudták, ez is a holtak éhező-szomjazó, kóborló lelkeinek munkája.

És végezetül: az évezredek óta fölhalmozott mérhetetlen kincsekből semmit sem bocsátottak a királyi pénztár rendelkezésére. Bezárták a templomkamarákat, eldugták az aranyat, a drágaköveket, széthordták megbízható előkelőségek pincéibe, és panaszkodtak: semmink sincsen. Ott volt aztán Piomban a Loper-rohunt, a „labirint”, ez az óriási kincstár, patkó alakú folyosója ezer lépés hosszú, építményei hatszáz lépés szélesek, föld alatti, föld feletti emeleteiben egyenként ezerötszáz helyiség, a helyiségekben arany, drágakő, ősi edények, ékszerek mérhetetlen tömege, az egész a papság szigorú, titkos őrizete alatt, oda hordták, amit nem bízhattak senkire, s aminek őrizésére nem volt sem kamra, sem pince, sem zár a templomokban. Így aztán csakhamar recsegni-ropogni kezdett a Birodalom egész épülete. Elsorvadt a kereskedés, egyre nagyobb hiány támadt fontos árukban. Tétlenül hevertek a hajók, munka nélkül lézengtek a hajósok, éheztek a rakodómunkások, hitelbe ittak, dorbézoltak a dühös hajóparancsnokok. Az iparosok munkája egyre fogyott, de úgysem jutottak elegendő nyersanyaghoz. Emiatt adót sem tudtak fizetni. Az építkezés pangott. Annál jobban szaporodtak a verekedések, rablások, lázongások. És miután a bajok gyökeréig senki sem láthatott, Ámun mellőzésében, Aton fölemelkedésében kereste mindenki az igazi okot. Ebben

kétségtelenül volt is igazság. Mert ha Ámun főpapsága nem bénította volna meg a gazdasági életet, ha nem talált volna akaratlan szövetségesekre a folyamközi, a szíriai kereskedőkben, pénzemberekben, s ha ilyen módon nem alakult volna ki egy hatalmas, fojtogató láncolat, akkor a Birodalom élete nem bénult volna meg.

A fiatal Amenhotep, mint mondtam, semmit sem tudott minderről. Hiába is tudott volna: nem értette volna meg. Hiába is értette volna meg, úgysem tehetett volna semmit. A királyi Anya, meg Eye annyira kezében tartotta a kormányzást, hogy Amenhotepnek a saját kisded ügyein: fogadásokon, Hor szobrának megmosdatásán, felöltöztetésén, esti lefektetésén, sétán, csónakázásokon, ünnepségeken kívül semmi tennivalója sem maradt. Még a királyi pecsétjét is tudta nélkül nyomták a rendeletekre.

Tiy meg Eye kormányzását pedig tétovázás jellemezte.

A királyi Anya folytatni kívánta a vallási reform megvalósítását. Szellemileg egységes birodalmat akart fia kezébe tenni. Akármilyen erősnek érezte magát, hasonlónak eszményképéhez, Hacsepszuthoz, egyszer neki is meg kellett vénülnie, s eltávoznia Amentibe. Erre az időre borzadva gondolt. Tudta, hogy fia nem lesz hosszú életű, s nem tud megbirkózni ekkora birodalom vezetésének föladatával. Mi következik azután? Az újabb fiú nem született meg. Háromszor esett teherbe, háromszor bizakodott, háromszor csalódott. Haszontalan leányok születtek, pedig volt már két haszontalan, akivel semmit sem tudott kezdeni. Elkeseredésében mindenáron erőszakolta tehát Aton tiszteletét, sorvasztotta Ámunét, hogy mennél hamarabb az Egy Isten hatalma alá terelje sokféle népét. Így még volt némi remény, hogy Amenhotep az ő halála után együtt tudja tartani a Birodalom népeit és ezerfelé ágazó érdekeit. Mindent megtett, amit tehetett: menyasszonyt keresett a fiának. Mennél előbb egészséges trónörököst akart látni a Palotában.

Eye, persze, támogatta a királyi Anyát terveiben. Célja egy volt: hatalmon maradni, aztán egyedül uralkodni. Ámun-főpap létére már a derék Nebmaare idejében Aton ügye mellé állt, ez volt a járható út. De ugyanakkor csendre intette Ámun egyházát és türelemre, mert szakítást, kultúrharcot nem akart. Nyílt harcban őszintén állást kellett volna foglalnia, s a nyakával fizethetett, nem szólva távoltekintő terveinek bukásáról. Majd egyszer elkövetkezik az az idő, amikor Ámun mindent busásan visszakap, amit most elveszít. Csak bízzák az ő bölcsességére. Hát rábízták, nem szálltak szembe, csupán titokban.

Eye nem bánta, ha a király megnősül, ez a rendje, azonban Tiyjel szemben egy pillanatig sem hitte, hogy fiút fog nemzeni. Ha meg mégis, olyan beteg lesz az is, mint az apja, nem éri meg az uralkodás idejét. Ellenben bízott benne, hogy Tiynek fia fog születni tőle. Mikor három leány született, elkeseredése tán még nagyobb volt a királyi Anyáénál is. Most már elszánta magát mindenre. Még arra is, hogy feleségét jóval korábban küldje Amentibe, mintsem az akarta volna.

Hosszas tanakodás után úgy határoztak, hogy Amenhotep számára megkérik Mitanni királyának, Dusrattának Taduchipa nevű leányát. Tiy akarata volt ez, döntését sok erős érvre alapozta. Először is a saját származására. Félig-meddig szíriai volt, szülei: Yuaa meg Tuau anyai ágon mitanniak, apain szíriaiak. Tiy tehát erősen vonzódott Szíriához, Mitannihoz. Aton már azért is tetszetős volt számára, mert emlékeztette ősei Adonjára. Másodszor: akárhogy gyűlölte a Mitanniból való Kirgipát, a gyámoltalan Nebmaare legutolsó mellékfeleségét, el kellett ismernie, nagyon szép, nagyon életerős, nagyon öntudatos nő volt, s éppen ezért gyűlölte. De hát más, ha egy mitannibeli királylány az ő férjének a felesége, s megint más, ha a fiának. Hír szerint a fiatal Taduchipa nemcsak igen szép, kívánatos, eleven leányka, hanem okos is, királyi feleségnek való. Harmadszor pedig: nagyon megkönnyíti majd a király s a

távollevő országok szoros kapcsolatát. Ha a Folyamköz, Hatti meg Szíria közt fekvő Mitanni királya apósa lesz Egyiptom királyának, számíthat hűségére. De számíthat Szíria hűségére, a Folyamköz meg Hatti féken tartására is.

Így hát szép levelet küldtek Dusrattának, s ünnepélyesen megkérték Taduchipa kezét Amenhotep számára.

A válasz kedvező volt. Dusratta igazi államférfiúnak bizonyult. Egy szóval sem említette Kirgipa esetét, hanem „igen örült a követségnek s az új kapcsolat létesülésének a két ország között". Csakhamar újabb levél érkezett Mitanniból: a király tudatta, hogy leánya elindul Egyiptomba az Amenhoteppel tervezett házasság megkötésére.

Feszült várakozással tekintett az egész Palota a hercegnő érkezése elé. Tiy áldozatokkal, adományokkal, alapítványokkal halmozta el mind Aton, mind Ámun egyházait, az előbbieket nyíltan, az utóbbiakat titokban. Minden lehetséges isten, istennő jóindulatát biztosítani akarta. Még Szetről és seregeiről sem feledkezett meg. Fiút akart, erős, uralomra termett fiút, aki majd átveheti Amenhotep örökét. Eye is áldozatokkal, ajándékokkal és alapítványokkal kedveskedett mind Atonnak, mind Ámunnak. Atonnak nyíltan, Ámunnak titokban, de ő sem feledkezett meg a hatalmas, gonosz Szetről és népéről. Hogy ne szülessen fiú a királyi ágyban, ha pedig mégis születnék, távozzék mennél gyorsabban Aaru mezeire.

No, a királyi leányka szerencsésen megérkezett a Nílushoz teveháton, óriási, fényes karaván kíséretében. Ott mindnyájan hajóra szálltak, s Thébába utaztak. Egész hajóhad volt, bíborvitorlás, hatalmas hajók serege. Díszőrség vigyázott a királylányra és udvarára. A hajókon zene szólt, táncoló leányok szórakoztatták a vendégeket, étel-ital a Fehér Ház főszakácsának kezéből került asztalukra, bor Libanonból, Szíriából - s mind lepecsételt korsókban! -, gyümölcs minden elérhető országból. A nép tombolva ünnepelte a látványt, ezrek meg ezrek tolongtak a partokon. Egyiptomban új reménység támadt, mint mindig, ha pompás királyi, egyházi esemény történt.

Thébából ugyanakkor egy másik királyi hajóraj is indult, fedélzetén Tiyjel, hogy félúton elébe menjen a menyasszonynak. A két hajórajnak Chmunuban kellett találkoznia. Találkoztak is pontosan, egyforma távolságra Chmunutól, mintha a rendezők meg a hajóparancsnokok zsinórral mérték volna ki az utat. Meg is izzadt mindenki a legutolsó hajóslegényig, hogy a találkozás ilyen kitűnően sikerüljön. Most aztán előbb a királyleányt kísérték előkelői a királyi Anya hajójára, majd a királyi Anyát a menyasszonyéra. Nyájasan összecsókolóztak, Tiy leányának nevezte Taduchipát, Taduchipa leborult Tiy előtt, s anyjának nevezte, minden úgy történt, ahogy illett. A két hajóraj ezután együtt vonult Uészet-Théba felé. A partok népe mennyei boldogságban úszott.

Ünnepség ünnepséget követett a Fehér Házban. Hódoló, szerencsét kívánó, ajándékokkal kedveskedő küldöttségek tapostak egymás sarkára. Végeérhetetlen sorban vonultak a megrakott tevék, szamarak a Palotába. Rabszolgák, rabszolgálók ezrei érkeztek a Birodalom minden sarkából. De ezzel nem akarlak fárasztani. Gondolhatod, milyen átkozott versengés folyt országok, királyok, családok között. Milyen mértéket öltött a kémkedés, hogy megtudják, ki mit ajándékoz az új királyi párnak. S milyen könyörtelen módon akarták elgáncsolni egymást az ajándékozásban.

A korsó eltörésének ünnepére érkezett hát Thébába Szetamon is Mószéval.

Mondtam, fiam és tanítványom, hogy éppen ezekben az időkben jobban sóvárogtak a héberek a Megváltó után, mint bármikor. Oka ennek az volt, hogy míg a Birodalom külső-belső ügyei egyre riasztóbb mértékben zilálódtak, Eye jónak látta katonailag mennél szilárdabbá tenni. Ő a jövőbe tekintett, abba az okvetlenül elkövetkező időbe, amikor az ázsiai népek föllázadnak a

meggyengült ország ellen, szövetséget kötnek egymással s megtámadják, mint annak idején a hikszoszok. Nos, a katasztrófának nem volt szabad megismétlődnie. Ezért Eye a király nevében elrendelte a már régen megkezdett, de hanyagul abbahagyott építkezések folytatását. Ímmel-ámmal építettek ugyan, de alig volt látszata. Pedig a Delta-vidék városait meg kellett erősíteni, új meg új épületekkel alkalmassá tenni nagyszámú katonaság meg egyéb lakosság befogadására. A hajdani Auan, most Hatu'art építése alig haladt, pedig a felügyelők rengeteg téglát készíttettek a héberekkel, tömegével hordattak követ, fát is, de mindez a drága anyag fölhasználatlanul hevert, kallódott, pusztult. Gyors lendületet parancsolt Eye Qesem építkezéseire is. Munkába kellett venni Zo'an építését, bár nem volt a megholt király terveiben. Új laktanyák, falak rakását rendelte el mindenütt. Sok ezer munkást küldetett a Hercegfal erődítményeinek helyreállítására, valamint folytatni kívánta a sós tavakat összekötő, eliszaposodott, sok helyütt bedőlt, eldugult Nagy Csatorna rendbe hozatalát. Hatalmas méretű építkezések voltak ezek, az idő pedig sürgetett. Eye könyörtelenül hajszolta felügyelőit, rettentő megtorlásokkal fenyegette őket. Tervező mérnökeivel kiszámíttatta, hogyan lehetne mindent a legrövidebb idő alatt elvégezni, a határidőket azután ő maga még jobban megkurtította, ezekhez kellett szabniok a munkát a felügyelőknek.

Hogy szokott történni az efféle a gyakorlatban? A felügyelők, le akarván rázni magukról a felelősséget, még keményebb megtorlással fenyegették meg alárendeltjeiket. Az alantasabb tisztviselők, miután még jobban féltek, mint a felügyelők, botozással, börtönnel, elevenen való elrothadással, fölakasztással rémítették a munkavezetőket. Ők meg irgalmatlanul botozták a tizedeseket, s a tizedesek még irgalmatlanabbul továbbították a botozást a munkásokra. Ne feledjük azt sem, hogy akármilyen szigorú rendben folyt a munka, a lopás, a sikkasztás nem lanyhulhatott. A tizedesek lopták a polyvát, a munkások kenyerét. A munkavezetők lopták a téglát, a követ, a fát kicsinyben. A felügyelők ugyanezt cselekedték nagyban. Ez a láncolat a kormányzóig terjedt, aki hatalmas tételekben használta el az épületanyagokat saját építkezéseire, s ami nem kellett, eladta vállalkozóknak, kereskedőknek. Egyre nagyobb hiányosságok támadtak. Kiadták tehát a parancsot, hogy emeljék föl a fejenként kivetendő mennyiséget. Miért részletezzem? A bot végül a héberek hátán csattogott, a munka egyre több lett, ijesztően több, az élelem egyre kevesebb, végül egészen el is tűnt. De eltűnt a téglavetéshez szükséges polyva is. Ehelyett parancsot kaptak - a parancsok úgy szaporodtak, ahogy fogyott az élelem s a polyva -, hogy ezután a munkások kötelesek maguk gondoskodni a polyváról, s maguknak kell élelmezniök magukat.

Most aztán a héberek megismerték az igazi zsarnokságot egész vicsorgó, könyörtelen voltában. Eleinte zúgolódtak, aztán lázadoztak. Megtagadták a munkát. Hogyan dolgozzunk, ha polyva után is nekünk kell szaladgálnunk? Hogyan dolgozzunk, ha nem adnak enni? Hogyan dolgozzunk, ha nem kapjuk meg a munkabért? Mi ez? Gyalázat! Gazság! Lábbal taposása a törvényeknek, lábbal taposása embervoltunknak!

És nem dolgoztak.

Ekkor a munkavezetők elfogtak néhány tizedest és eltüntették. Korábban is műveltek olykor ilyesmit, hasznos és egyszerű módszer volt a munkások féken tartására, de most rendszert csináltak belőle. Aztán megindult a munka, roham a téglák ezreiért fizetés, élelem, polyva nélkül.

A héberek tisztes, jámbor szegénységét éhes, mocskos, lázadó szegénység váltotta föl. Visszasírták a boldog időket, mikor még maguk válogathatták ki a bányába menőket, szabadon érintkezhettek velük, tisztességes munkahelyeken lakhattak, bért kaptak, volt élelmük, istenüket is imádhatták, pihenőjüket megtarthatták. Visszajajgatták a boldog éveket, mikor csupán háromnégyszáz téglát kellett vetniök naponta. Visszarimánkodták a tűrhető napokat, mikor csak egy-

egy tizedest vertek a felügyelők, csak egy-két bizalmi emberüket tüntették el, csak a felét lopták el élelmüknek.

Visszasírták a múlt minden gyalázatát, igazságtalanságát. Visszakívánták az időket, amikor azt hitték, rosszabb már nem lehet. Visszasóvárogták Harmadik Amenhotep csaló, komisz kormányzóit, tisztviselőit. Igazi jótevők voltak ezekhez képest.

S mindehhez járult még, hogy elsőszülöttjeiket vagy Atonnak adták, vagy rettegve titkolták, vagy a vízbe fojtották, vagy életre sem csókolták.

Hogyne áhítoztak volna a Szabadító, a Megváltó után! Hogyne reménykedtek volna, amikor Amram révén híre terjedt, hogy Mósze, a hercegnő fogadott fia Thébába utazott. Hogyne adták volna szájról szájra Mirjam jóslatát, amit a gyermek születésekor mondott: *„Emlegetni fogják őt a világ végezetéig, mint a legnagyobb héber férfiút!”* És hogyne suttogták volna a nevét, mondván: „Mósze vissza fog térni mint király, s leveszi vállunkról a szenvedést!”

Amenhoteptől, a királytól ők sem vártak semmit, akárcsak egész Egyiptom. Inkább abban bizakodtak, hogy hamarosan meghal, utána pedig Mósze lép a trónra teljes dicsőségben, mint hajdan Józif, a héberből lett „fáraó”. Csak így tudták elképzelni Mószét, csak így a szabadulást. Mósze lesz a Második Józif!

Már történeteket tudtak Mósze tetteiről. Legendákat beszéltek róla, milyen erős, milyen tanult, milyen jó vívó, kocsizó, nyilazó. Azt is tudták, hogy feleségül fogja venni a legszebb hercegnőt, kettős házasság lesz Thébában, Amenhotepé meg Mószéé. Sőt némely jól értesültek olyasmit is mondogattak, hogy a király betegsége miatt lemond, s Mószét jelöli ki utódául. Nemcsak a korsót fogja tehát eltörni egy hercegnővel, hanem ünnepélyesen meg is koronázzák.

Már senki sem mondta, hogy anyja, Szetamon bőrpoklos. Ha az volt is, régen megtisztult. Megtisztította Mósze szeretete. Ekkor kezdték gyanítani azt is, hogy a hercegnő a valódi anyja, ő tétette ki a sás közé szurkos kosárban. Ezért Szetamon nevét héberesítették, Bitjáhnak nevezték, ami annyit jelent, mint *Jáh leánya*, de gondolhatunk Béthjáhra, azaz *Jáh Házára* is, hiszen az igaz ember az Isten Háza, benne lakik az Isten. Akár így, akár úgy értelmezzük azonban a nevét, mindenképpen kitűnik, hogy Szetamon valódi szerepe nem maradt teljes titokban.

Az általános hiedelem mégis az volt, hogy Mósze héber. Mennél többet vártak tőle, mennél több tanúságát adta kiválóságának, annál héberebb lett.

Egyre nagyobb nehézségekkel küzdő Birodalom, egyre több elégedetlenség, növekvő nyomor, egyre komiszabb állapotok Gósenben... Ugrásra készen álló, ma még előzékenykedő ellenfelek, a Fehér Házban pedig ünnepségek, fogadások, zene, tánc, evés-ivás, lakodalom... A Níluson királyi hajók... A hatalmas városban kivilágítás, zenebona, verekedés, gyilkosságok, istentiszteletek, körmenetek, áldozati füst...

A héberek Szabadítójukért imádkoztak mindennap.

28. Testvérbarátok

Mósze megismerkedése a királyi Családdal a legünnepélyesebb rendben történt. A vén Huya mindent tökéletesen intézett, Pentu, mint mindig, most is a helyén volt, baj tehát nem történhetett. Amúgy sem történt volna, hisz Mósze kitűnő nevelésben részesült. Szertartásos lépésekkel haladt anyja, Szetamon baloldalán, a teljes díszben pompázó Tiy, a kissé alacsonyabb széken mellette ülő Eye s az elefántcsont-trónusán félénken helyet foglaló Amenhotep felé. A hercegnők rang szerint távolabb ültek. Először a király előtt borult le, csak akkor emelkedett talpra, mikor a király, ugyancsak szertartásosan, megengedte neki. Ezután a királyi Anya elé borult, s bár nem kellett volna, széttárta a karját, így akart hódolni az anyakirályné előtt. A hódolatnak ez a túlzott formája szemmel láthatóan meglepte s meghatotta az Anyát, mert festett szemöldökét a homlokára húzta s bólintott. Most Baketamon felé fordult a Fiú, s kifogástalanul meghajolt. A jeges szépség szintén bólintott, de csak úgy, mint valamely idegen herceg előtt, akiben a megvetett férfit látja. Mósze azonban mit sem vett észre, vagy úgy tett, mint akit nem érint semmiféle érzelem, s a három fiatal hercegnő felé fordult. Ott ültek anyjuk mellett, de egy lépcsőfokkal alacsonyabban Baketamonnál. Nezerurhut, a legidősebb megrázta hatalmas parókáját, s kíváncsian tekintett Mószéra. Mezemmut, a legkisebb alig tudta türtőztetni gyerekes vihogását, száját eltakarva ékszeres kezével. Nefertiti azonban, a középső, nyájasan, királyian fordult Mósze felé. Valóban gyönyörű volt. Karcsú, magas, tökéletes alakú, a nyaka szórul szóra hattyúi, arca finom, bájos, okos szeme óriási, s olyan sötét, mint a feneketlen kút. Gyermeki ártatlanság és királyi gőg vegyült össze benne, fiús karcsúság és asszonyi kerekdedség, mozdulataiban, testtartásában közvetlen természetesség és csiszolt fegyelem. Bizonyosan tudta, milyen szép, hiszen hallotta eleget, szeme is volt hozzá, hogy a tükréből lássa, de úgy viselkedett, mintha szépsége a világ legtermészetesebb dolga lett volna. Nem csoda! Abban az időben a lányokat egyetlenegy célra, föladatra, hivatásra nevelték: szerelemre. A királyi palotában csakúgy, mint a felláh viskójában, vagy akár a külvárosok nyomortanyáin. Egyiptomban éppúgy, mint Arábiában, Foinikiában, Krétában, Mitanniban, Szíriában, Núbiában vagy bárhol. Mint minden igazi életcél, föladat és hivatás, ez is művészet, márpedig nagy. Tökéletesnek lenni benne: kötelesség. És a sírig tanulni kell, mert az öreg nagymama bölcs viselkedése csak betetőzi, megkoronázza az egész hosszú élet kemény próbáján kifinomult szerelmi tudományt.

Már a három-négyéves kislány tudja, mi a szépség, mi a varázsa, bűvölete, hatalma, szerepe a világban. Hogyne tudták volna ezek a korlátlan gazdagságban és hatalomban nőtt, oktatott leányok? És hogyne tudta volna Nefertiti, az ekkoriban mintegy tízéves leány, akinek arcát, szemét, ajkát, fogait, nyakát, mellét, teste minden ízét remekbe alkották az istenek, s emellett még okos is volt? Hogyne tudta volna, hogy szépségét úgy kell hordoznia, mintha nem tudna róla, vagy mintha közömbös volna hatásai iránt? Hiszen ez is hozzátartozik a bájak leplezéséhez. A nő szépsége - még csúnyasága is! - mágia, tudják ezt a nők gyermekkoruktól vénségükig, tudta Nefertiti is, és tökéletes volt e mágiában. Lenyűgöző szépsége sugárzott, mint a drágakő, mint a csillag. De nem hideg volt, hanem forró, biztató, ígéretes, Baketamon lázító szépsége mellett az övé megnyugtató volt. Baketamon sötét indulatokat, elsősorban romboló bosszúvágyat keltett férfiban-nőben egyaránt, Nefertiti elringatott, szelídített. Nefertitinek azonnal mindenki kiszolgáltatta magát. Még akkor is, ha tudta, hogy vesztét akarja. Aligha volt férfi Egyiptomban, aki ne fogadta volna el kezéből a mérget is, ha csókra nyújtotta a száját.

Mószét egy pillanatra megütötte a hercegnő csodálatos szépsége. Majd elmosolyodott, szemében kedves, testvéri szelídség csillant meg. Két éles szempár figyelte őket ebben a pillanatban: Szetamoné meg Eyéé. Szetamon nyomban észrevette a hatást, amit Nefertiti Mószéra tett, s úgy megdobbant a szíve, hogy kezét a keblére kellett nyomnia. Titkos látomása megvalósult! Itt állt a Fiú, férfiban éppen olyan tökéletes, mint nőben Nefertiti. Itt állt a leány, nőben éppen olyan tökéletes, mint férfiúban Mósze. Fiatal, erőtől ragyogó sötét szemükben fölvillant a fény, ami jelzi, hogy mind a ketten egyszerre emlékeznek a másvilágon együtt töltött örökkévalóságra, testben-lélekben egyek, rögtön megfoghatnák egymás kezét, s hívás nélkül elindulhatnának együtt életük útjára.

A másik szempár, Eyéé, szintén észrevette azt, amit Szetamon. De méltóságteljes arca elborult egy pillanatra. Eye nem esett a feje lágyára. Azonnal tudta, milyen veszélyek származhatnak ebből az egymásra ragyogó két szempárból. Látomásszerűen megnyílt előtte a jövő: Mósze, a jöttment héber fattyú, Szetamon fogadott fia, Egyiptom trónusán ül, fején a kettős tiara, kezében a korbács meg a pásztorbot, mellette teljes királynői díszben a gyönyörű Nefertiti, saját leánya, a trónus lépcsein pedig három-négy fiú üldögél, egyik erősebb, életrevalóbb a másiknál.

No, de Mósze máris a mitannibeli hercegnőhöz, Taduchipához fordult, térdig hajolt előtte, széttárta karját. Az idegen leány még hazai viseletében ült Amenhotep mellett, egy lépcsőfokkal alacsonyabban. Hosszúkás, gondosan festett arca elpirult, meghajtotta a fejét. Parókát nem viselt, dús, fekete haját magasra tornyozták, gyöngyfüzérekkel, drágakövekkel, aranycsillagocskákkal ékesítették. Szép volt, mint egy festett kép, de ügyetlen, gyámoltalan, éppen ezért félénk. Nem győzte bámulni a Fehér Ház különlegességeit, az embereket, a ruhákat, a szertartásokat, a szokásokat. Mióta Egyiptom földjére tette a lábát, szünet nélkül ámult-bámult, csodálkozott. Igaz, hogy otthon kioktatták mindenre, látott elég egyiptomi embert, szobrot, vázát, edényt, mindabból azonban valami elképesztő látomás alakult ki benne Egyiptomról. Mikor a valóságot megpillantotta, egészen más volt, mint az álom. Hol rajongásba esett, például a királyi hajón, hol megrémült, például az óriási város házainak, roppant pilónjainak, szfinxalléinak, megrendítő királyszobrainak, erdőhöz hasonló oszlopsorainak láttán. Mikor pedig az első piramisokat megpillantotta, remegett, szemét behunyta, csaknem összerogyott. Még most is, itt a fogadóteremben, a rokoni találkozás, ismerkedés színhelyén egyre forgatta a fejét, egyre rajta felejtette a szemét valami érdekességen. Örömében gyakran tapsolni szeretett volna. Elbűvölték a szép szál ajtónállók, a néger rabszolgák, a tündér szolgálók, meg a folyton áramló, kellemesen hűvös, illatos levegő is. Egyelőre mindent összezavart, eltévesztett. Gyakran hitte, hogy egy-egy rabszolga magasrangú előkelőség, valamelyik előkelőség csak rabszolga. Csakugyan, némelyik rabszolgának nemcsak a hivatala volt magas, hanem a viselkedése, a ruházata is finom. Némely előkelőség meg olyan hanyagul öltözött, mintha rabszolga lett volna. Az arcokat is összecserélte. Eye arcát Huyáéval, vagy Huyáét Pentuéval.

A kinek-kinek rangjához, családi helyzetéhez illő üdvözlés, a nevek ünnepélyes kikiáltása, a megszabott mozdulatok, lépések megtörténte után a király leszállt trónusáról, jelezvén, most már csak rokon és semmi más. Ekkor rokoni csókváltás következett. És szabad terefere, vidám nevetgélés. Étkezés, zene, tánc.

Amenhotep kissé zavart, félénk, de nagyon nyájas volt. Megölelte, megcsókolta Mószét, barátjának és testvérének nevezte. Mósze megmagyarázhatatlan szánalmat érzett a király iránt. Gyenge, nőies alakja, ártatlan nagy szeme, szelíd ajka mélyen meghatotta. Rögtön kijelentette, hogy segíteni, szolgálni akarja őt, s ez nem volt puszta udvariasság, hanem igaz baráti szó. Amenhotep így értette, mert Mósze vállára tette könnyű karját, s így szólt:

- Régóta hallottam már rólad, régóta szerettelek volna látni. Nem is engedem, hogy visszamenj a Deltához. Itt kell maradnod mellettem.

Mikor ezt mondta, akaratlanul körülpillantott a teremben. Némi riadtság látszott az arcán. De szelíd, húsos ajka gyermekien mosolygott.

Még a korsó eltörésének ünnepe előtt alkalma volt Mószénak bizalmasan beszélgetnie a királlyal. S megismernie titkát, amiről a Birodalomban csak suttogni lehetett, azt sem mindenütt.

Egy este megjelent Mósze lakosztályában Amenhotep udvarmestere, Ani, s közölte, hogy az isteni Sólyom azonnal látni kívánja.

Mósze egy kis szobában találta meg a királyt. Tehénfejekkel díszített, arannyal, elefántcsonttal kirakott ágyán feküdt, könyökére támaszkodott, arca sápadt volt, szeme szokatlan tűzben ragyogott. Csaknem teljesen mezítelen volt, mindössze a derekán hevert egy könnyű kis takaró. Fáradtnak, de izgatottnak látszott.

Még meg sem hajolt Mósze, máris megszólalt:

- Jöjj, ülj ide az ágyam szélére. Látni akartalak, azonnal látni. És kérlek, ha ezután belépsz hozzám, ne hajlongj. Jöhetsz bármikor, éjjel-nappal, kivéve, ha a feleségemmel leszek. Légy igazi barátom és testvérem.

Mikor Mósze leült, megfogta a mellén csüngő arany füles keresztet s folytatta:

- Köztünk akkor sem volna szabad titoknak lenni, ha nem lennénk rokonok és barátok.

- Mikor avattak be? - kérdezte Mósze csodálkozva, mert elképzelhetetlennek tartotta, hogy ez a vézna, gyenge, bizonytalan fiú ki tudta állni akár a legalsóbb beavatások megpróbáltatásait is.

- Engem mestereim beavatottnak jelentettek ki, s nyakamba akasztották a keresztet - magyarázta a király csaknem kisfiús hangon.

Ahá, tehát így vagyunk - gondolta Mósze. - Beavatottnak jelentették ki, mert király, s mert a királynak beavatottnak *kell* lennie, akár megvan benne a testi-lelki rátermettség, akár nincs. Mit bánják ők, hogy ez a hason csúszó hízelgés a Birodalom vesztére vezet?

- Vannak, akik beavatottak lesznek, anélkül, hogy megállnák a próbákat - mondta a király túlságosan gyorsan. Szavait majdnem hadarta, mint egy izgatott gyermek, vagy egy nő. - Mert nekem kivételes betegségem van, Mósze, szent betegségem, bizonyosan hallottál már róla. Valahányszor meglep, mindig beavatást nyerek egy-egy magasabb titokba. Tudásom közvetlen tudás, magától atyámtól, Atontól származik. Mert őseim Aton gyermekei voltak, s én az ő ivadékuk. Aton gyermeke vagyok. Atyám, a Nap egyenesen szól hozzám, azért vesztem el öntudatomat, s azért gyötörnek halálos görcsök.

Mósze egy pillanat alatt megértette Amenhotepet. Most már tudta, miért sajnálja.

- Csak nekem, egyedül csak nekem nyilatkozik meg a Nap, senkinek másnak - hadarta Amenhotep. Látszólag feszült állapotában beszélni, beszélni kívánt, szabadon, nyíltan egy bátor jó barát jelenlétében. - Ebben különbözöm az emberektől, még az isteni Család tagjaitól is. Téged éveken át tanítottak, nos, engem is megtanítottak a szükséges tudnivalókra. De téged nem taníthattak meg arra, amit én tudok. Amire engem nem kellett tanítani, mert magammal hoztam születésem előtti időkből, a Napból. Téged beavattak a tudományok fokozataiba, talán a legutolsóba is...

- Nem, abba még nem - rázta a fejét Mósze. - Az utolsó próbákat még nem álltam ki. A halál legyőzésének próbáját még nem ismerem.

- Nos, nos, Mósze, én azt is ismerem. Kicsiny korom óta ismerem. Mikor megkoronáztak, akkor szállt meg először atyám, a Nap, akkor ismertem meg a halált. Ezt senki sem tanulhatja meg, ezt csak én tudom. Mondd meg, nekem, Mósze, hiszen testvérbarátok vagyunk, nem lehet hát köztünk titok, mondd meg - hevesen megragadta Mósze kezét finom, nőies ujjaival, amelyek aligha tudták volna megfeszíteni egy közönséges íj húrját -, hogyan történik a halálba való beavatás?

Előredőlt, nagy, izzó szemét Mószéra tapasztotta, húsos ajka gyermekesen megnyílt a kíváncsiságtól.

- Nem tudom, testvérem, nem tudom - felelte Mósze sajnálattal. - Ezt a titkot még nem közölték velem, én sem mondhatom meg neked.

- Látod? Még te sem tudod. Hát nekem nincs is rá szükségem. Nincs... rá... szüksé... gem...

Ezt már csak nyögte, dadogta. Szeme szinte a kétszeresére tágult, vad, lázas fény parázslott föl benne. Nyitott ajkán hörgés szakadt föl. Hátradőlt ágyán, fogait összecsikorította, szemfehérjét kifordította, kezét ökölbe facsarta. Vézna, széles csípejű, gyenge teste rángott. S elvesztette eszméletét.

Mósze szíve megállt egy pillanatra. Életében most látott először a szent betegségben szenvedőt. Tudta, hogy a rohamot szokatlan izgatottság előzi meg, ösztönösen féltette a királyt, mikor olyan feszülten, hadarva beszélt. S most itt vergődött, gyötrődött előtte, sápadt arca eltorzult, ajka habzott, melle zihált, torka hörgött, ujjai a tenyerébe vésődtek...

Nem kiáltott segítségért, nem csengetett, nem is tapsolt, hogy hívjanak azonnal orvost, nem. Tudta, mit kell tennie. Kinyújtóztatta a rángatózó testet, gyengéden szájába nyúlt az eszméletlen királynak, kihúzta a nyelvét, nehogy visszaforduljon a torkába s megfojtsa, puha vállkendője csücskét a szájába dugta, mert a nyelvét is elharapta volna... aztán nyugodtan, végtelen gonddal simogatni kezdte a királyt. Erős ujjai végigjárták öblös koponyáját, sima homlokát, feszült arcizmait, sovány nyakát, csontos mellkasát, végig a karját, a hasát, a combját, le, egészen a lábujja hegyéig. Ekkor visszafelé megismételte a simogatást. Mikor ismét a fejéhez ért, óvatosan fölemelte, alátette a tenyerét. Így pihentette, mint atya a fuldokló gyermekét. Mosolygott rá, pillantása szinte átfúrta a haldokló szemhéját. Halkan szólt hozzá. Duruzsoló, egyenletes hangon, indulat nélkül. De erő volt a hangjában. Tudta, hogy hangja áthatol az eszméletlenség kemény kérgén, betör a szunnyadó lélekbe, ahol a titkos Én lappang, aki sohasem szunnyad, sohasem kábult, sohasem öntudatlan.

- Figyelj, figyelj! Ne félj, ne fuss, ne menekülj! Légy nyugodt. Isten tenyerén nyugszol, nem árthat baj, nem közelíthet fájdalom, nem sírsz, és nem kiáltasz. Nem halsz meg, soha-soha nem halsz meg, ezt tudod. Mindig tudtad. Aludj most, pihenj. Nem kínoz már görcs, nem csikorognak a fogaid, nyugodtan lélegzel... Aludj...

Elégülten látta, hogy a görcsbe rántott test megnyugszik, tagjai kiengednek, a süppedt mell egyre folyamatosabban lélegzik, a vadul verő, el-elakadó szív kezd ütemesen dobogni, a szempillák csendesen lebocsátkoznak, s alig remegnek, az ujjak kioldódnak a tenyérből.

Még egy kis simogatás, még egy kis csendes suttogás, egy kis türelem, az akaratnak még egy kis megfeszítése... és a király csendesen aludt.

Mósze ekkor hosszasan elnézte a nyugodt arcot. Sápadt volt még, de a vér gyöngéd pirossága kezdett elömleni rajta. Az ajak már nem volt nyitva, s össze sem szorult, mint az imént. Olyan

volt a király, mint egy megvert kisfiú, aki szepegve, de boldogan elpihen megbocsátó atyja karjai között.

Mikor Mósze meggyőződött róla, hogy a roham véget ért, a király alszik, visszaült helyére s elgondolkozott. A díszes falak kitágultak körülötte, eltűntek a Fehér Ház óriási falai, de megjelent az egész világ is sokféleségében és egységében, mint egy látomás. Mószénak igen erős képessége volt arra, hogy részletet és egészet egyben lásson. Ezt a képességét mesterei éveken át gondosan fejlesztették. Türelmes gyakorlatokkal alkalmassá tették, hogy tudatában tartsa, amit lát, még ha önkívülethez hasonló állapotban látná is. Most pedig látni, látni akart a kimerülten alvó király mellett. S amit látott, megrendítette, pedig hozzászoktatták, hogy semmitől se rendüljön meg, hiszen minden természetes és törvényszerű, ami akár az anyagi, akár a lelki vagy szellemi világban történik, csupán van. A *van*-nal szembenézni megrendülés nélkül, ez volt Mósze neveltetésének egyik fontos célja.

Mit látott Mósze, ami annyira váratlan volt, hogy majdnem megdöbbent tőle?

Vakító, örvénylő fénygömböt, olyan óriásit, hogy befödte az egész égboltozatot. Alatta mélyen, mint megannyi hangyabolyt, országok, városok, kisebb-nagyobb falvak parányi halmazait. Ezüstszalagok, apró tükrök, zöld meg sárga selyemdarabok mellett. Hangyák milliói nyüzsögtek a parányi bolyok között, néhol hosszan vándorolva egyik bolyból a másikba. Még jól meg sem figyelhette a vakító fényben ezt a különös képet, mikor a Naphoz hasonló óriásgömb mellett föltűnt egy sápadtabb, ezüstös fényben ragyogó óriási gömb. Egymás mellett örvénylettek csodálatos izzásban, hevük sütötte Mósze arcát, szemét be kellett hunynia. Így ült mozdulatlanul, hunyt szemmel, nem tudta, meddig. Hirtelen a sápadtabb, ezüstös fénygömbből kivált egy aranyosan fénylő kicsi gömb, egyre távolodott tőle, egyre lejjebb szállt a hangyabolyokkal telt világ felé, míg egyszer csak megállt, remegve világított, aztán hirtelen lezuhant, olyan gyorsasággal, hogy Mósze szívverése elállt, s csaknem fölkiáltott ijedtében. De megerősítette szívét, elnyomta fölsajduló bánatát, s tovább figyelt. Mit látott akkor? Egy másik ragyogó gömböt, amely, mintha Keleten emelkedett volna föl kékesen, majd egyre följebb szállt az égboltozaton, egyre jobban megközelítette az ezüst színű fényörvényt, mintha oda törekedett volna. Ugyanekkor látta, hogy a bolyok népei összevissza futkosnak, megütköznek, egymásba kapaszkodnak, a legnagyobb zűrzavarban kavarognak, üldözik egymást, menekülnek. Mikor azonban a kékes fénygömb egészen az ezüstös csillagörvény közelébe érkezett, minden mozgás megszűnt, a bolyok népe mintha megdermedt volna. Ebben a pillanatban a kékes csillag - mert az volt! - beleolvadt, belefolyt az ezüstfényűbe, elviselhetetlen fény sugárzott szét, s az ezüstcsillag is félelmes robbanással belezuhant a mérhetetlen aranyözönbe. Most olyan nagy sugárzás ömlött szét az egész űrben, hogy Mósze semmit sem látott, eltűntek a hangyabolyok, a kék szalagocskák, a tükrök, a színes selyemszalagok, csak fény volt, fény, fény, s elborította az egész világot. Mósze valahogy sejteni kezdte, hogy nemcsak a másodikul fölemelkedett csillag egyesült viharzó szerelemben az ezüstfényű csillaggal, hanem az is, amely olyan fájdalmasan zuhant a látóhatár alá, de hogy miképpen, ezt Mósze nem tudta, ebből nem látott semmit.

Ezután a vakító fényözön hirtelen kialudt, Mósze nem látott semmit. Kezével eltakarta arcát, mozdulatlanul ült, kissé nehezen lélegzett. A sötétség körülvette, úgy pihent a sötétségben, mint valami fészekben.

Ekkor levette kezét arcáról, fejét hevesen megrázta, szemét kinyitotta. Egyszeriben megjelent előtte a mozaikkal díszített fal, a tehénfejű ágy s rajta a fáradtan szendergő király. Úgy feküdt az ágyon, mint egy halott, fiús arca, lányos ajka mozdulatlan volt, homloka sima, de szinte élettelen. Vékony karja kinyújtva hevert teste hosszában, a derekán átvetett kék takaró meg sem mozdult. Lábujjai fölmeredtek.

Mósze szívét fájdalom facsarta össze.

Fölkelt, járt néhány lépést a szobában, hogy megnyugodjék. Újra meg újra megállt a pihenő király mellett, újra meg újra emlékezetébe idézte a különös képeket, próbálta megmagyarázni őket. Tudta, hogy az elviselhetetlenül fénylő erős örvény a Nap, de nem az égitest, hanem Ősnap, amelynek a Nap csupán látható képe. Az ezüstfényű óriási csillag a Hold, nem az égitest, hanem az az Őshold, a Nap fia és szeretője, aki a Holdban csak megmutatkozik. És azt is tudta, hogy a szelíd, aranyfényben csillogó csillag, amely a Holdból kivált, aztán alászállt az Alvilágba, a Béke Csillaga, a Sálem. Ugyancsak megértette, hogy a kék fényű csillag maga a Hélál ben Elohim vagy Sahar, a hajnali csillag...

Mindez igen egyszerű volt. De az igazi kérdések ezután következtek. Miért mutatkozott meg előtte váratlanul az Égi Család? Miért egyesült a Sahar a Holddal - Szinnel -, holott le kellett volna buknia, mert ő a Szátánáh, az Elhajlító, a Vádló, a Romboló, a Gyilkos? Amram tanításai s az anui csillagászok szerint az, ami történt, lehetetlen. Ugyancsak lehetetlen, hogy Sálem úgy bukjék alá az Alvilágba, ahogy Saharnak kellene alábuknia.

Mósze tehetetlen volt.

Azt azonban hiába akarta elhessegetni, ami az egész idő alatt a lelke mélyén kígyóként szisze-gett: a király hamarosan meghal, te pedig király leszel, király leszel, ez a sorsod, ez a jövőd.

Mikor végre szembenézett ezzel a gondolattal, és sziszegését bátran a tudatába engedte, nyomban megjelent a szépséges Nefertiti alakja. Karcsún, gyöngéden, hívogatón, szelíden és ékesen. Nagy szeme bársonyosan tapadt Mószéra, egyenes, finom, felemelkedő orra kissé incselkedő volt, keskeny, tökéletes rajzú ajka mosoly és komolyság között lebegett, nagy, okos homloka szinte világított.

Mósze ismét behunyta a szemét, hogy ne lássa, majd meg kinyitotta, hogy a szegény király látványa megszabadítsa minden hiú képzelgéstől.

Valóban és igazán *csak őt* akarta szolgálni. Korholta önmagát, vádolta és restellte, meg is ijedt, mert úgy érezte, valamiféle fekete mágia bűvöletébe esett. Hiszen ez a roppant város teli sötét erőket sugárzó ősi épületekkel, tanult papokkal, hát még a Halottak Városa, ahol rosszul eltemetett, áldozatokkal meg nem nyugtatott, szerencsétlenül járt, megölt holtak lelkei kóborolnak!

Míg így tűnődött s viaskodott érzéseivel, a király kinyitotta megtört szemét, s Mószéra mosolygott.

- Hol vagyok? - suttogta.

- Itthon vagy, testvérem - felelte Mósze boldogan, hogy nincs egyedül, s törődnie kell ezzel a szerencsétlen fiúval.

- Ó, jaj, te láttad... te láttál... - nyögdécselte Amenhotep. - Senkinek sem szabad beszélned róla. Úgyis többen sejtik, mint szabad lenne. Most fáradt, nagyon fáradt vagyok... jobb volna örökre aludni. Örökre, örökre aludni a fényben, amit láttam. Minden olyan üres, olyan elviselhetetlenül üres! Minden olyan nyomorúságos és szánalmas! Minden olyan reménytelenül zavaros! Miért kell királynak lennem? Hiszen tudom, hogy sohasem valósíthatom meg, amit akarok... mert senki sem érti!

Bágyadtan legyintett, fejét elfordította.

- Majd én segítek - bátorította Mósze. - Azért kellett idejönnöm, hogy segítsek neked.

- Segítesz? Ugye, segítesz? - lelkendezett a király, megint Mósze felé fordult, megtört szemét rávetette, kezét gyöngén megfogta. - Tudom én, kértelek is. Mert mit kell nekem megvalósítanom, testvérem? A szeretet uralmát. Az örökkévaló békéét. Atyám, a Nap egyformán árasztja éltető erejét a világra, behatol a föld alá is, nélküle még a férgek sem volnának a földben, még ásványok sem a mélységekben. Ő nemzette az aranyat is. Fákat, virágokat, állatokat, vízben, levegőben úszó állatok millióit nemzette, s élteti szeretetének soha nem lankadó sugaraival. Erre kell tanítanom a népeket, testvérem. A csillagokat is ő nemzette, atyám, a Nap, erre kell tanítanom az embereket. Csakhogy egyedül gyenge vagyok. Testem nem bírja el a Nap látványát, összeroskadok alatta, lihegek a súlya alatt. És nem bírom a magam erejéből az óriási tennivalókat, testvérem. Királynak kell lennem, háborút viselnem, békéért alkudoznom, építkeznem, megbirkóznom lomhasággal, ostobasággal, ravaszsággal, fekete mágiával... És néhány nap múlva férj is leszek, gyermekeim lesznek... Hoj, milyen ostobaság! Milyen üresség! Holott az volna a dolgom, hogy éjjel-nappal hirdessem a Nap dicsőségét, jóságát, szeretetét, a Nap egyetlen hatalmát!

Mósze megpróbálta megnyugtatni a királyt.

- Titkaidat nem fecsegheted szét a világba, testvérem - magyarázta. - Az emberek tömege nem bírja el a te titkaidat. Szétkapkodja, fölfalja, kiokádja, összetapossa, végül röhög, vagy átkozódik. Még ennél is nagyobb baj, ha ellened fordítja, s mindazok ellen, akik hisznek a szeretet Napjában.

- De én elhatároztam, hogy mihelyt kezembe veszem a kormányzást a maga egészében, semmi mást nem teszek, csak hirdetem az igazságot - erősködött a király. - Inkább fogadjon vissza szerető ölébe atyám, a Nap már ebben a pillanatban, semhogy mást tegyek, mint ami hozzám, a Nap fiához méltó. Ebben segíts, mert én, látod, nem bírom el magam a terheket.

- Engem arra tanítottak, hogy lehetetlen mindenkit visszavezetni a Gan Édenbe - vitázott vele Mósze. - Csak a kiválókat. Csak a megmérteket. Csak akik jók, bölcsek és értelmesek. Csak aki tud hinni a lehetetlenben.

- Engem a tanítások nem érdekelnek - legyintett megint a király. - Csak egyet tudok: atyám a Nap, az ő dicsőségét kell hirdetnem, megvalósítanom. Mondd, mit ér az üdvösség, ha csak én részesülök benne? Mit ér, ha csak néhányan, a kiválasztottak? Mit ér, ha akár egy is kimarad belőle? Van-e, lehet-e számomra üdvösség... egyedül?

- Nem, nincs ilyen üdvösség - helyeselt Mósze.

- Látod. Akkor hát mint királynak arra kell törekednem, hogy mindenki, érted min-den-ki üdvözüljön. Sohase lássam többé a Napot, ne érezzem éltető sugarainak simogatását arcomon, térjek az Alvilágba, szunnyadjak az örökkévalóságon át, ne térjek vissza soha atyámhoz, ha küldetésemet nem tudom elvégezni.

Kimerülten hátradőlt, sóhajtott, behunyta a szemét.

- Ámun papjai azt mondják - folytatta suttogó hangon, a szemét sem nyitva ki s meg sem mozdulva, csak húsos ajka körül játszott szomorú mosoly -, hogy célunk a népért dolgozni, a nép nélkül. Aton papjai meg azt tanítják, célunk Istenért dolgozni a néppel. Ámun papjai hazudnak, semmi kétség. A népért a nép nélkül dolgozni nem lehet. Mert ha a nép nem vesz részt az üdvösség közös munkájában, mit ér minden? Aton papjainak igazuk van abban, hogy Istenért kell dolgozni, de gyakran bizony a nép ellenére kell dolgozni Istenért, ezt már észrevettem, ámbár alig engedett beleszólást az ügyekbe anyám meg a tanácsadója. De erről ne beszéljünk, testvérem... - megint legyintett ajka fanyar mosolyra rándult. - Majd, majd másképpen lesz - folytatta a király. - Te most tanúja voltál atyámmal, a Nappal való

találkozásomnak. Jól tudod, mi történt. De akik óhatatlanul tanúi ennek, azt mondják, nem vagyok igazi király. Nem engedik, hogy teljes királyi hatalommal uralkodjam, megakadályozzák, hogy Istenről, csak Istenről beszéljek. Ó, igen, ők is azt akarják, hogy egyedül Aton uralkodjék a Birodalomban, a hamis istenek tűnjenek el örökre! De szándékuk nem őszinte, tudatlanok és vakok. Ha ismernék Atont, nem akarnának hadsereget és háborúkat, nem tűrnének semmilyen igazságtalanságot, nyomorúságot, kegyetlenkedést. Nem tennének különbséget egyiptomi meg nem egyiptomi között. Sohasem felejtenék, hogy minden élőt és élettelent a Nap nemzett, mindnyájan az ő gyermekei vagyunk, azok is, akik megfeledkeztek róla, s azok is, mint én, akik szemtől szemben láthatják...

Hosszasan hallgatott. Nagyon fáradt volt. Mósze már azt hitte, ismét szunnyad. Az ő gondolatai is zavarosak voltak. Amit az imént látomásában tapasztalt, majdnem azonos volt Amenhotepével, szinte ugyanezekkel a szavakkal beszélhetett volna róla ő is.

Amit a király Istenről mondott, tökéletesen egyezett Amram tanításaival. Most az előtt a döntés előtt állt, hogy támogasson egy királyt, aki Atyjának nevezi Atont, s egész népét válogatás nélkül Istenhez kívánja vezetni. Lehetséges ez? Minden ember, minden faj egyesítése, az egész világé, növényeivel, állataival, az egész természettel együtt, mert hiszen az emberek egyesítése az egész Világegyetem egyesítését vonja magával.

A terv óriási, a vállalkozó gyenge, beteg. Igen, támogatnia kell minden erejéből! Még akkor is, ha mindez merő lázálom.

Amenhotep olyan magányosnak látszott, hogy Mósze csak azt érezte, mellette kell állnia, segítenie, támogatnia, ne legyen annyira egyedül.

Míg így elmerült gondolataiban, a király csendesen elaludt. Mósze még egy gyengéd pillantást vetett rá, elrendezte takaróját, aztán kiment. Az ajtónállót figyelmeztette, ne zavarják a királyt, alszik. Arról senkinek sem szólt, hogy rohama volt. És arról sem beszélt senkinek, mit mondott terveiről, álmairól a király.

Úgysem érti meg senki, csupán ő.

29. Nefertiti

Megtartották a korsó eltörésének ünnepét. Mondhatom, fényes ünnep volt, senki sem gyaníthatta volna, milyen súlyos válság dúl a Birodalom lelkében. A nép ismét örülhetett és gyönyörködhetett, ismét bizakodhatott. Théba előkelői újra kitehettek magukért. Ámun papsága versenyre kelt Aton papságával a királyi pár dicsőítésében, az áldozatok bőségében, magasztosságában.

Napokig tartott az ünnep.

Mikor eltörték az alabástromból készült korsót, s baj nélkül elmúlt a nászéjszaka is, Aton és a király híveit a legjobb reménységek töltötték el. Mintha csodálatos égi erő szállta volna meg őket, bizakodva tekintettek a jövő felé.

Ekkor a király törvényt bocsátott ki, hogy ezután Aton az egész Birodalom egyedülvaló Istene, elrendelte kötelező tiszteletét, Aton-templomok építését minden városban, áldozatok bemutatását, megszabott imádságok mondását, énekek éneklését, s megbízta Meryre fiát, akit főpapnak nevezett ki, gondoskodjék rendeleteinek szigorú végrehajtásáról.

Ezeket nem vitatta meg sem a királyi Anyával, sem Eyével, tudtuk, beleegyezésük nélkül cselekedett. Bár mind a ketten Aton hívei voltak, mégis vérig sértette őket Amenhotep eljárása. Érezték, korlátlan hatalmuk megingott. Tiy ebbe nem tudott belenyugodni, hiszen Hacsepszut volt az eszményképe, aki zsarnoki módon uralkodott férje mellett, mintha az nem is lett volna király. Eye pedig megrettent: ha így kezdődik a dolog, még rosszabbul folytatódhatik. A beteg király utóbb is egészséges fiúgyermeket nemz, s az ő tervei dugába dőlnek.

Tapintatosan és okosan uszítani kezdte Tiyt, vessen gátat a király szertelen intézkedéseinek, mert jaj lesz, ha Ámun papsága nyílt harcot kezd Aton egyháza s a király ellen. Ebbe mindnyájan belebukhatnak. Így hát ketten magyarázták a királynak, hogy nem szabad ilyen rohanvást haladnia. Ám Amenhotep, amilyen szelíd, csaknem nőies ifjú volt, olyan hajthatatlannak mutatkozott.

- Atyám és tanácsadóm - mondta Eyének -, nemcsak király vagyok, hanem a Nap gyermeke is. Intézkedéseimet a Nap sugallja. Őt kell szolgálnom. Kérlek, ne szólj bele a dologba.

- De ha erőszakosan szolgálod Atont, föllázad Ámun - érvelt Eye.

- Ámun nincs. Papjait pedig meg fogja semmisíteni Aton. Vagy előbb-utóbb megértik, hogy Aton az Egy, igaz Isten, és szolgálják őt. Ámun egyháza meg fog szűnni. Én mindenkit az egyetlen útra vezetek.

Ekkor afféle családi lázadás tört ki a Fehér Házban. Tiy meg Eye tűrhetetlennek érezték, hogy Amenhotep valóban király legyen, ne csupán dicsőséges báb. Tiy kijelentette, hogy teljesen magára hagyja, tegyen, amit akar, s viselje érte a felelősséget maga. Soha többé nem szól bele semmibe. Ezúttal még sírt is, megható mozdulattal kente szét erősen öregedő arcán a festéket, a legtragikusabb hangon sikoltozott, egykori férje lelkét idézte tanúul, rábízta, ítélje meg maga, mi lesz a Birodalomból, aminek boldogulásáért élete minden percét áldozta. Eye ugyanekkor államférfiúi érvekkel támogatta felesége könnyeit. De Amenhotep csodálatosképpen nem ingott meg. Szokott szelíd módján kijelentette, tudja, mit akar, s egy tapodtat sem tágít. Elérkezett az ő ideje, saját felelősségére kell cselekednie. Be fogja bizonyítani, hogy az emberek jók, értelmesek. Meg fogja mutatni, hogy visszavezethetők a

helyes útra. A szeretet, amit a Nap oltott a szívükbe, összeölelkezik az ő szívében lobogó nagy szeretettel, s nincs messze az idő, mikor nem lesz többé szükség hadseregre, hajóhadra, még törvényekre sem, békében élnek, dolgoznak, imádkoznak, énekelnek egymás mellett a legkülönbözőbb népek, a legellentétesebb érdekek és társadalmi osztályok, s Aton dicsőséges nevétől visszhangzik a világ.

Szavai mélyen lesújtották a királyi Anyát, elkeserítették Eyét. Kijelentették, járjon akkor a saját veszedelmes útján, ők nem tartanak vele.

Amenhotep elszomorodott, már-már attól lehetett tartani, hogy végzetes roham lepi meg. De hajthatatlan maradt. Behívatta írnokát, s ott a fülük hallatára diktált egy új törvényt. Ebben elrendelte, hogy minden nevet, amely Ámunéval kapcsolatos, meg kell változtatni. A saját nevét ezennel Eknatonra változtatja, jobban mondva fölveszi igazi, valódi nevét, a hamisat, hazugot pedig örökre leteszi. Elvárja, cselekedjék mindenki így önként, tiszta belátásból, mert Ámun nincs többé.

Az emberek pedig, akiknek nevében Ámun szerepelt, azonnal megváltoztatták nevüket. Még a gőgös, hideg Baketamon is Baketatonra változtatta a nevét. Igen, bosszúból-e, gyűlöletből, irigységből vagy puszta megvetésből, Baketamon nyomban Baketatonná lett, mihelyt az új törvényt a király ellátta pecsétjével. Példája nyomán versengés indult meg az előkelőségek között a névváltoztatásban. Mindenki igyekezett „jól feküdni” Eknaton, vagyis *Aton Elégedett* lábai előtt.

A törvényt néhány nap múlva újabb követte. Eknaton elrendelte, hogy építsenek számára új fővárost, messze Théba alatt, a Szikomor kerületben, mintegy félúton Théba s Men-nofer között. Vadonatúj várost a puszta homokon. És nevezzék el Aketatonnak, azaz *Aton Szemhatárának,* mert ezután ott fog lakni, távol Uészet Ámun templomaitól s mindenféle egyéb, Ámunnak szentelt, Ámunra emlékeztető épülettől. Új korszak következik, új élet, új birodalom, illő tehát, hogy új fővárosa is legyen.

Mérnököket rendelt magához, elkészíttette új fővárosa terveit. Építőmestereket bízott meg a királyi palota, az udvari előkelőségek házai, a dísztavak s a templomok tervezésével, építésével. Azt is elhatározta, hogy új Holtak Városát nyit meg a Nílus balpartján, ahol a halottak Aton nevében pihenjenek, s az áldozatok az ő új szertartásai szerint folyjanak. Elhívatta Tutmószét, a hivatalos szobrászok által semmibe vett, lenézett, részeges szobrászt, s megbízta új szobrok faragásával, domborművek vésésével az épülő főváros számára. Még azt is megmagyarázta neki, milyen stílusban dolgozzék. Új, szabad szellemet kívánt a művészetben, nem akart többé semmiféle megszokottat, megmerevedettet látni. Eleven, friss életet akart, a Nap éltető sugaraiban boldog, könnyed, vidám, szabad alakokat, ahogy a régi művészek eddig csak az állatokat ábrázolták. Tutmószénak nem kellett sokat magyaráznia, tudta, miről van szó. Éppen túlságos művészi szabadsága miatt közösítették ki az előkelő udvari szobrászok, rásütvén a káromlás bélyegét. Végre boldog volt. Hatalmas műtermet kapott az új város építkezései mellett, olyan követ válogathatott, amilyet akart, annyi segédet fogadhatott, amennyire csak szüksége volt, igazi király lett a maga birodalmában. És ezúttal féktelen boldogságában ihatott, míg eddig nyomorában ivott. Még gúnyrajzokat is firkantott az ideiglenes kocsmák népének röhögtetésére a királyról, nem szimatolt utána a rendőrség.

Hirtelen fölszabadulás, pezsgés, elevenség támadt az újra szomjazó lelkekben. Naponta megdörzsölték szemüket az emberek: vajon igaz mindez? Jól látnak? Nem valami csalékony álom játszik velük, hogy aztán annál borzalmasabb legyen az ébredés? Ámun nevét csak a legnagyobb hódolattal, megszabott mozdulatok közepette volt szabad kiejteni, még Aton fölemelkedése óta is, papok, rendőrök, besúgók, kopók, buzgó polgárok őrködtek fölötte, s

törték ki a nyakát, aki másként merészelte emlegetni. Most meg a király maga jelenti ki, hogy nincs többé, templomait nem akarja látni sem, a régi fővárost elhagyja, s újat építtet... hát lehetséges ez? Mint mikor a termeszállam királynője meghal, s fölbomlik minden rend, megáll minden munka, azonképpen, akik eddig is üresnek érezték már Ámun vallását, most egyszerre kedvük szerint tehettek Ámunnal, amit akartak: megtagadhatták az istentiszteleten való részvételt, bolondoknak nevezhették, akik ajándékokat, alapítványokat hordtak oltáraira. Ha akartak, ki is köphettek papjai előtt, nem történt semmi. Még a nép is örült, remélte, ezután a teljes uralomra emelt Aton, maga az életadó, tápláló Nap elárasztja áldásaival. Tódultak a munkások is Aketatonba, szorgosan ásták a falak alapjait, rakták a téglákat, ácsolták a gerendákat, ültették a fákat, faragták a köveket. Haj, másként folyt most a munka, mint azelőtt. A felügyelők nem botozhatták meg őket, a király fölemelte bérüket, megjavíttatta élelmüket. Ezrével áradtak tehát Aketatonba az ország minden részéből. Eddig munka nélkül lézengtek, mert az Ámun-egyház elszegényedésére hivatkozva sem tisztességes bért, sem elegendő élelmet nem adott.

És íme, ahol eddig sivatagi homok kavargott a szélben, most szorgos emberhad nyüzsgött. Állványok meredeztek, falak támadtak, pilónok törtek az égre, kordék nyikorogtak, tevekaravánok bőgtek, szamarak, öszvérek poroszkáltak rogyásig rakva, kalapácsok csengtek, gerendák döngtek, szekercék csattogtak, munka végeztével pedig megteltek a rögtönzött kocsmák, zengett a szíriai zene, forogtak a táncosnők, kurjongattak a részegek.

Mindez kétségbeesésbe döntötte a királyi Anyát meg Eyét. Tiy passzív ellenállásba vonult, megsértve, méltóságában megalázva, álmaiban csalódva. Eye újabb meg újabb terveket forralt. Még hevesebb iramot diktált a Deltában folyó építkezéseknek, mintha végső leszámolásra készülne, amikor is ott fogja meghúzni magát pártos csapataival, előkelő híveivel, mint megvívhatatlan várban. Terveit előmozdította, hogy a király magához rendelte a Delta katonai parancsnokát, Horemhabot, s meghagyta, csökkentse haderejét a lehető legkisebbre, nehogy fenyegetést lássanak benne az ázsiai népek. A megbeszélés a fiatal, nagyratörő Horemhab meg a király között igen heves volt. Horemhab először érvekkel hadakozott a király esztelen kívánsága ellen, majd mikor tapasztalta, hogy ez a szelíd, halk szavú, ártalmatlan tekintetű, nőies, vézna ifjú hajszálnyit sem enged, ordítozni kezdett, mintha egy laktanya udvarán ostoba katonákat agyusztált volna. Korbácsával az asztalt verte az isteni Eknaton orra előtt, képe kivörösödött, mintha gutaütés fenyegetné. Eknaton szelíden rendreutasította, de hiába. Végül Horemhab átkozódva a földre hajította méltósága jelvényét, az aranynyelű korbácsot, s odakiáltotta a királynak, keressen más hülyét, aki hajlandó tétlenül nézni a Birodalom összeomlását, egy pillanatig sem marad parancsnok. Már-már ki akart rohanni a szobából, mikor Eknaton szenvedő, szomorú tekintete meglágyította a szívét, ura elé borult, s így szólt:

- Amíg én melletted vagyok, király, egy becsületes embered bizonyosan lesz. Egy, aki nem hazudik neked, nem csal meg, s nem akar építeni a te ostobaságodra. Visszamegyek tehát a Deltához, s megpróbálom végrehajtani parancsodat, de úgy, hogy Ázsia átkozott barbárai se növesszék meg túlságosan a szarvukat.

Eknaton mosolygott, megölelte Horemhabot, kezébe nyomta elhajított korbácsát.

A jelenetnek azonban - a hallgatózók révén - híre futott a Fehér Házban, majd csakhamar az egész Birodalomban. És akik tudtak olvasni a jelekből, most már nem kételkedtek sem abban, hogy a király „nem igazi” király, sem abban, hogy Egyiptom fölött átok lebeg.

Eye tűzzel-vassal rendelkezett Alsó-Egyiptomban. Tiy valósággal betegen húzódott vissza a Palota egyik részébe. Horemhab nehéz szívvel visszautazott a Deltába, szélnek eresztette

csapatai alját, de rávetette magát a harckocsik gyártására, a lovak beszerzésére s a megmaradt elitcsapatok következetes gyakoroltatására. Eye építkezéseit pedig támogatta. A király odaadóbb hívei még mohóbban teljesítették az új törvényeket a saját érvényesülésük meg a családjuk érdekében. Az új város rohamosan épült óriási költséggel, elképzelhetetlen pazarlással. Szaporodtak Aton templomai az egész Birodalomban, oltárok ezrei emelkedtek, imádságok, himnuszok születtek... Ámun papjai pedig szótlanul, lesütött szemmel jártak, alázatosak és nyájasak voltak. Vártak. Persze, nem tétlenül. Még buzgóbban terjesztették gyilkos híreiket a király súlyos betegségéről, már őrültnek is mondták, búsan emlegették orvosai aggodalmát, s a királyi Anya bizalmasának, Szinuhe udvari koponyalékelőnek azt a szándékát, hogy a Birodalom érdekében megfúrja a király fejét.

Eknaton naponta többször is találkozott Mószéval. Mindig testvérien nyájas volt hozzá, megölelte, megcsókolta, egy asztalnál evett-ivott vele, lelkesen magyarázta terveit, új meg új bíztató sikerekről számolt be. Mósze napról napra jobban sajnálta ezt a szerencsétlen, magányos ifjút. Egy pillanatig sem kételkedett benne. Ám aggódott módszerei, eszközei miatt. Aggodalmait nem hallgatta el. Jaj neki, ha fegyvertelenül akar szembeszállni a könyörtelen erőkkel. Biztatta, embereit válogassa meg jól, ne bízzék meg állítólagos értelmükben, szavaikban meg mégúgy se, vesse őket szigorú vizsgálat alá, mert könnyen lehetséges, hogy egyik pillanatról a másikra ellenségeihez csatlakoznak. Horemhab véleményét támogatta; legyen olyan hadserege, hogy senkinek még csak eszébe se jusson a lázadás. Ámde hiába beszélt. Eknaton egy ideig figyelmesen hallgatta, majd szeme kitágult, révedezni kezdett. Húsos, gyermekes ajkán megjelent az az ártatlan, álmodozó mosoly, amit Mósze - s bizonyára még sok más - nem tudott meghatottság nélkül nézni.

- Barátom és testvérem - mondta a király szelíden. - Én tudom, hogy atyám, a Nap mindenkit egyformán eláraszt forró szeretetének sugaraival. Ember, állat, növény, még a kövek is tudják ezt, szeretettel fordulnak felé. Csak meg kell magyarázni, hogy minden szeretet a Napból árad felénk, s megértik. Egymást szeretettel kell támogatniok. Hiszen mindnyájan egyek a Napban. Milyen egyszerű ez, testvérem! Milyen egyszerű! Látjátok, hogy úgy cselekszem, ahogy beszélek, ahogy imádkozom, úgy imádkozom, ahogy atyám, a Nap kívánja tőlem, mindnyájan szeretettel fordulnak felém, bíznak bennem, követnek. Hiszen nincs magasztosabb és boldogabb út, mint amely Isten felé vezet. Boldog út ez, teli van örömmel, szépséggel. Fény önti el, vakító fény. Hát miért ne értenék meg, hogy fegyvertelenül, őszintén, szeretettől eltelve fordulok feléjük, s hívom őket a Nap dicsőségébe?

Mósze néha elhatározta, nem marad a thébai Fehér Házban, de mikor ilyesmit mondott a király, s látta nagy, barna szemében a rajongás lobogását, mégis maradt. Érezte, előbb-utóbb szörnyű szerencsétlenség történik: leszakad a Palota mennyezete, tűzvész tör ki az óriási városban, fegyveres csőcselék dönti be a kapukat, hajigálja ki a sikoltozó emberek ezreit az ablakokon, vér festi vörösre a Nílus hullámait... Ilyen meg efféle szörnyű látomások gyötörték, s éjszaka nemegyszer ugrott talpra riadtan, futott valamelyik teraszra, s bámult a város felé, nem tűzvész vöröse villódzik-e a sötét égboltozaton? Ebben az óhatatlanul elkövetkező pillanatban ott akart lenni a király mellett.

Az élet azonban látszólag a maga biztos medrében folyt, sem lázadás, sem tűzvész, sem a Palota összedőlése nem következett. Eknaton pedig egyre bámulatosabb tervekkel foglalkozott. És mintha minden igazolta volna az emberek tiszta értelmébe vetett hitét.

Egy reggel azonban ijesztő hír futott végig a Palotán. A fiatal királyné, Taduchipa, aki eddig még mindenen ámult-bámult, s akinek gyermekes csodálkozása egy pillanatra sem hagyott alább, meghalt. Arcán ugyanazzal a csodálkozó kifejezéssel találták szobájában, az ágyon fekve, ahogy megérkezése óta mindig látták. Mintha ezen az utolsó pillanaton csodálkozott

volna legjobban, ami olyan váratlanul elragadta a szokatlanságok, különösségek, furcsaságok és csodálatosságok világából. Este még nem volt semmi baja, reggelre halott volt. Hogyan, miképpen? Senki sem tudta. Az orvosok valamely ismeretlen rontást gyanítottak a hirtelen halálban. De hiába gyanakodtak és tanakodtak, hiába végeztek mindenféle varázsműveleteket, hogy az ártó személy kilétét, tettének okát megtudják, fáradozásuk meddőnek bizonyult.

Gyász szakadt hát a Fehér Házra, a király szinte megdermedt a csapástól. Sápadtan, remegve nézte a halottat, szeme kitágult, ajka reszketett. Orvosai készen álltak, hogy az okvetlenül bekövetkező rohamnál segítségére legyenek, azonban a roham elmaradt. Eknaton szótlanul állt, mintha nem e világban lett volna. Talán végigfutottak lelkén a rövid idő emlékei, amit ezzel a csodálkozó gyermekkel töltött, talán éppen az utolsó éjszakára gondolt, amikor karjában tartotta, csókolta, becézte őt? Aztán lassan megfordult, s gépies léptekkel kiment. Visszavonult lakosztályába, a temetésig jóformán senkivel sem érintkezett, semmivel sem törődött, csak gondolkozott és hallgatott.

Tiy magánkívül volt a keserűségtől, a dühtől, a tehetetlen bosszúvágytól. Már-már úgy látszott, hogy a csodálkozó asszonyka teljesíti leghőbb vágyait, megvalósítja nagy terveit, fiút adván a Birodalomnak, s most, íme, egyik napról a másikra, mintha meg akarta volna csúfolni őt, meghalt. Tiynek ez sehogy sem fért a fejébe. Mindenáron tudni akarta, ki rombolta össze álmait, amikor minden a legszebb rendben haladt a megvalósulás felé. Nem sírt, hanem dühöngött, átkozódott, fenyegetőzött. Ő is lakosztályába zárkózott, s éjjel-nappal a legsötétebb varázslatokba merült. A Birodalom leghíresebb olajnézőit, kristálynézőit, horoszkópusait hívatta a Palotába, mondják meg, miért kellett Taduchipának ilyen váratlanul meghalnia. Hiszen még aznap este táncolt, mitanni éneket énekelt, maga kísérte citerazenével énekét, jó étvággyal evett, sokat kacagott, s pirulva próbálkozott néhány nehéz egyiptomi mondat hibátlan elmondásával. Most meg, tessék, halott, drága, fiatal testét a Holtak Városának balzsamozói lúgos medencékben úsztatják, nemrég forrón dobogó szívét kivették, a koporsókészítők már kalapálják, vésik, zománcozzák utolsó lakhelyét, az aranyburkolatot... Ó, jaj, rágondolni is rossz! Ki tette, ki az alattomosan lappangó ellenség, aki ilyen kegyetlen tőrt döfött belé? Ezt azonban sem a nézők, sem az asztrológusok, sem az orvosok nem tudták megmondani, még azok a néger varázslók sem, akiket Núbiából, Kusból hozott a Palotába.

A történelemtudomány sem tud mit kezdeni ezzel az esettel, fiam. Taduchipa egyik napról a másikra eltűnik a szemünk elől, még a múmiáját sem találták meg eddig. A szerencsétlen kis hercegnő nevetve, csodálkozva, táncolva bukkant föl Mitanniból, egy-két évig ámuldozott Egyiptom csodáin, királyné volt, ruháit egyiptomi ruhákkal cserélte föl, úgy-ahogy megtanulta férje anyanyelvét, megjelent az ünnepségeken, áldozott új istenének, énekelte és imádkozta himnuszait, imádságait, labdázott, csónakázott, ékszerekben gyönyörködött, aztán lemerült az Alvilágba, sohasem kerül elő többé.

Míg a balzsamozáshoz szükséges hetven nap eltelt, míg a Fehér Ház gyászolt és készülődött, Tiy varázslókat, tudósokat, besúgókat mozgósított, míg az orvosok a király talán végzetes rohamára vártak, Eye pedig fölkészült minden eshetőségre, Mósze sok órát és napot töltött együtt a királlyal. Azt hitte, támaszra lesz szüksége, de kiderült, hogy Eknaton megdöbbentő nyugalommal viselte el a csapást. Egyiptomi számára hátborzongató volt a mosolya, amivel Taduchipát emlegette, s arról a soha meg nem szűnő, tiszta boldogságról beszélt, amiben része van, amióta felesége a Nap szerelmébe visszatért.

- Aton sohasem akar és sohasem tesz rosszat gyermekeinek - mondta csendesen. - Miért siratnám Taduchipát, testvérem? Boldog volt, amíg élt, még boldogabb most, hogy az igazi létbe átkerült. Lobog a Fényben, mint maga is tiszta fény, mi pedig sírva tekintsünk utána a

sötétségnek ebből az alacsony világából? Vajon nem arról tennénk-e ezzel bizonyságot, hogy magunk is a sötétség fiai vagyunk? És nem ismerjük istenünket, a Napot?

Mósze csodálkozott és örült. Elméjében megfordult a gondolat, hogy a fiatal királynét megmérgezték, mert halálos döfést akartak adni a királynak, meg akarták semmisíteni a királyi Anya terveit s végső soron magának Aton egyházának a hatalmát is. Éppen ezért örült, hogy a király szinte eszelős nyugalommal fogadta a veszteséget, s ezzel súlyos csapást mért a gyilkosság kitervezőire. Csodálkozása annál nagyobb volt, mert ezt a gyenge, nőies, beteg fiút voltaképpen senki sem avatta be az isteni titkokba, a füles keresztet csupán hízelgésből ajándékozták neki, s mégsem roppant össze sorsának súlya alatt.

Miközben Ámun papsága buzgón terjesztette a hírt, hogy a királyné hirtelen halála a megsértett, letaszított Ámun bosszúja, s még több is fogja követni, Eknaton, visszavonulva magányába, himnuszt írt a Naphoz, s elrendelte, hogy minden Aton-templomban énekeljék. Lelkes elragadtatás könnyei között mondta el a himnuszt Mószénak egy sötét este, mikor álmatlanul üldögéltek a hűvös teraszok egyikén, s bámulták Théba városának vörösen reszkető fényeit. Nem is elmondta, hanem elénekelte. Testét előre-hátra himbálva a hosszú hullámok görgéséhez hasonló verssorok ütemére, egyenletes hangon, néha kissé nőies, néha meg szinte lázasan izzó szemében a város fényének lobogásával, fiús karját kinyújtva mondta:

Szép fölragyogásod az Ég peremén,
te élő Aton, aki elsőnek éltél!
Mikor az Ég alján fölragyogsz csodásan,
eltöltesz minden földet a szépséged özönével.
Mert szép vagy, hatalmas és sugárzó,
mikor magasan ragyogsz a Fiad felett.
Sugaraid átölelik a népeket,
átölelnek mindent, amit teremtettél.
Ré vagy te, és rabul ejtesz mindent,
raboddá kötözöl mindent nagy szerelemmel.
Távol vagy bár, sugaraid itt lobognak a Földön,
magasan vagy bár, fénylő lábnyomaid a napok!

Így énekelt a fölkelő Napról, a forró szeretet sugarairól és a fényről, mikor Taduchipa örökre lehunyta őztekintetű szemét, s a sötétség házába, a sírba készült távozni. Így görgette a hosszú, lángoló himnusz sorait elragadtatott hangon, amihez hasonlón kevesen énekeltek. Talán csak azok az első emberek ujjonghattak így, akik még félrévületben éltek és haltak, a mítoszi kor mélyén. Azok az emberek, akik nem hasonlítottak még a mi majomszabású alakunkhoz, járásuk lebegés volt, létük tánc, hangjuk és nyelvük zene.

Ha lenyugszol az Ég peremén,
sötétbe merül a világ, mintha halálba merült volna.
Szunnyadnak szobácskáikban az emberek,
fejüket befödik, orrukat betakarják,
és egyikük sem látja a másikat...

Úgy folytak lázas szavai, mint csillogó hullámok az éjszakában, és Mósze teljesen átadta magát nekik. Mintha a különös ifjú könnyű keze kőtáblákba karcolta volna himnuszát, Mósze lelkében minden szó, minden hangsúly, minden mondat megmaradt, elmondhatta volna elejétől végig - s el is mondta, elmondta gyakran élete során, elannyira, hogy mások is megtanulták, soha el nem felejtették.

A temetés után nem következett sem lázadás, sem katasztrófa, a király nem halt meg, sőt nagyobb lelkesedéssel vágott neki az álmaiban látott meredek útnak. Elment a Látóhatár Városába, megszemlélte az építkezéseket. Ünnepélyes alapító nyilatkozatot tett, kőbe vésette, s elhelyezte a királyi palota alapozásába. Ebben a nyilatkozatban így nevezte önmagát: *„Ré-Horachte főpapja, aki ujjongva üdvözli a Látóhatárt, az ő nevében: parázs Atonban!”* Négy határkövet is állított a város mellett, minden égtáj felé egyet, s rávésette: *„Eskümet, amit atyámnak, Atonnak tettem, sohasem fogom megszegni, soha és mindörökké. Nem, hanem álljon kőoszlopon a délkeleti határon ugyanúgy, mint a Látóhatár Városának északkeleti határán, valamint az északnyugatin is. Ne verjék le soha, ne mossák le soha, ne dobják ki soha, és kővel se dobálják meg soha, darabjait ne hordják el sehová. Ha pedig veszendőbe menne, ha összetörne, ha a kőoszlop, amelyen írva van, összeomlanék, ugyanazon a helyen, ahol volt, ismét meg fogom újítani.”*

Majd meg visszatért Thébába, hogy befejezze a nagy Aton-templomot, amit atyja, Amenhotep-Nebmaare kezdett építeni, s amit vontatva épített tovább Tiy meg Eye. Amíg ez a templom véglegesen el nem készült, s az Aton-szertartások meg nem kezdődtek benne, Ámun papsága a lassan emésztő parázs türelmével várakozott, bízva az okos Eyében, de még inkább az égi Hatalmakban, akiket biztos módszerekkel szoktak beavatkozásra bírni az egyház érdekében. Mikor azonban a templom elkészült, s Eknaton maga tartotta meg benne a fölszentelő ünnepséget mint Aton főpapja, az Ámun egyház elérkezettnek látta a nyílt harc idejét. Herhor, a *Nap Árnyékának* főpapja, díszbe öltözve, fején a kis arany kosszarvakkal, fülében, nyakán, csuklóján, valamennyi ujján megrakva értékes mágikus erejű ékszerekkel, gyaloghintajába szállt, utat nyitó fullajtárokat futtatott maga előtt, templomi őrséget rendelt maga mögé, elment a Palotába, hogy még egyszer megkísérelje jó útra terelni a királyt.

Fogadtatása a trónteremben folyt le. Eknaton királyi jelvényeibe öltözve, trónusán ülve fogadta, így is jelezvén, hogy nem mint jó barát vagy vitatkozó fél, hanem mint uralkodó kíván találkozni látogatójával, tehát amit mond, kötelező törvény. Társaságában tartózkodott az öreg Ramósze, a király néhai atyjának vezíre, most is vezír, mert egyetlen törekvése az volt, hogy a királyt - bármelyiket - haláláig híven szolgálja. Jelen volt még az ugyancsak megöregedett Pentu szertartásmester is. Meg Mósze. Őt Eknaton külön megkérte, legyen ott a fontos találkozásnál.

Herhor térdig meghajolt, s kitárta karját. Eknaton sokáig hagyta ebben a helyzetben az öregurat, mintha elmerült volna gondolataiban, s észre sem venné. Pentu halk figyelmeztetésére adott csak engedélyt, hogy fölemelkedjék, de nem ültette le. Ez a gyalázatos bánásmód vérig bőszítette a hatalmasságot. Úgy is viselkedett, ahogy nem akart. Nyomban a legháborgóbb hangon, szemrehányásokkal kezdte. Orrán át eregette a hangokat, fújt és harákolt, mint egy harci mén.

- Isteni király - kezdte. - Ámun nevében, áldott legyen mindörökké, az ő szent ügyében járulunk eléd. Isten indíttatására szükségesnek látom, hogy alázatosan figyelmeztesselek: szörnyű csapások várnak reád s a Birodalomra, ha...

Eknaton fölemelte keskeny jobbját, amiben a korbácsot tartotta, s halkan így szólt:

- Ha nem jöttél volna, izennem kellett volna érted. Mert közölni akartam veled, hogy új fővárosom, Aton Látóhatára áll. Most már hamarosan oda kell költöznöm. Ezzel örökre megszakítok minden kapcsolatot Ámun városával, Uészettel, átengedem sorsának, amit megérdemel. Ámun tette naggyá, s Ámun megsemmisülésével kell visszasüllyednie minden bűnével, hazugságával, erőszakosságával, alattomosságával, kegyetlen uralomvágyával arra a színvonalra, ami megilleti. Inkább élek sátorban, ha kell, mintsem ezt a hazug várost, ennek

hazug templomait, hazug Palotáját lássam. És majd csak akkor keresem föl ismét, ha üres istenképei, népnyúzó áldozatai, véres ünnepei, istenkáromló énekei egészen a múlté lesznek. Ez szándékom és akaratom, eddig sem titkoltam, most halljad a saját számból.

A főpap mélyen meghajolt, ahogy a király szavát illik fogadni, de ráncos homloka lángolt, nagy aranykarikákkal terhelt füle égett, vékony ajka remegett. Ujjai tétován kaptak a mellén függő kereszthez, vadul babrálták. Lélegzete elakadt.

- Isteni király - nyögte, mint akit taglóval leütöttek. - Isten indítására jöttem, hogy borzasztó tévelygésedet alázattal megmagyarázzam, fényes elmédet megnyissam az igazság számára. - Szétvetette karjait, fölkiáltott: - Mi lesz a Birodalomból, mi lesz a nyomorult nép sorsa, ha te, isteni király, megbénítod s megnémítod Isten szavának közvetítőit, ha...

- Ré szavait hallottad az imént - figyelmeztette Eknaton előredőlve trónusán, s mereven nézte a főpapot. - Az én atyám, az én hódolatra méltó atyám megtanított engem az ő valódi lényének ismeretére, s eltöltött igazságával. Szavai ismeretesek szívemnek, s arcom előtt megnyilatkozott ő. Megértettem őt, ő pedig megértett engem.

Ezek a szavak halkan, de határozottan csengtek a hatalmas teremben. Falak, oszlopok visszaverték, mintha az egész teremtett világ ismételte volna. A trónus mögött szoborszerű nyugalommal álló néger szolgák ütemesen lengették pávatoll-legyezőiket, de a királynak nem volt szüksége hűsítő szellőre, hűvös volt és nyugodt, bár szavai forrók. E megrendítő pillanatban Ramósze, a vén, kövér, mindig szolgálatkész vezír nem fojthatta vissza rajongását, s így kiáltott:

- Te vagy Aton egyetlen gyermeke, az ő törvényeinek birtokában élsz! Te vezetted a hegyormokat, félelem lakozik mélyeik titkos kamráiban, ahogy a népek szíve is teli félelemmel... És a hegyek úgy sóhajtanak feléd, ahogy a népek!

- Mit is mondhatnék hát? - gyötrődött a főpap, s megint keresztjéhez kapott, fején az aranyszarvacskák előremeredtek, mintha döfni akarna. - Éjjel-nappal, szünet nélkül imádkozunk és áldozunk érted, isteni király, hogy fogadd szívedbe a mi égő fájdalmunkat...

Eknaton intett Pentunak, az pedig kicirkalmazott léptekkel a főpaphoz ment, udvariasan a fülébe súgta:

- Az isteni kegyelmű úr most egyéb sürgős állami üggyel kénytelen foglalkozni.

Tehát Herhort kidobták. Korához, tudományához és rangjához illő módon, de kidobták. Húsos, laza arcát elöntötte a vér, nyakán kitágultak, szinte pattogva vertek az ütőerek, halántékán verejték gyöngyözött. Majd nyomban elsápadt, fehér lett, mint a mész. Egy pillanatig tétován tekingetett hol a királyra, hol a vezírre, hol Mószéra, majd Pentura, mintha most látná őket életében először. Mintha nem étkezett volna estéken zeneszó mellett saját hajlékában Ramószéval, s nem értettek volna mindig egyet mindenben, mintha nem fitymálta volna bizonyos körökben Mószét, a gyanús származású herceget, mintha nem Pentu szolgált volna neki évtizedeken át olyan hírekkel, amiket hasznosítani lehetett a kereskedelemben az egyház s a nép szent javára. Lám, most kimértek és közönyösek, arcuk sem rándul, szemük egyetlenegy megértő, együttérző pillantást nem vet reá... A Palotából, ahol hosszú időn át egyike volt a legfélelmesebb hatalmaknak, úgy lökik ki, mint egy mocskos kutyát, mint egy silány rabszolgát... mint egy...

Térdig hajolt, kitárta mind a két karját, s a legszabályosabb lépésekkel, amiket valaha láttak ezek a régi padlómozaikok, kihátrált a teremből.

- Tudod-e, testvérem, hogy ezután elkészülhetsz minden rosszra? - aggodalmaskodott Mósze a kihallgatás után.

Eknaton leszállt trónusáról, Pentunak nyújtotta jelvényeit, tiaráját s elmosolyodott. Szelíd volt a mosolya, mint egy gyermeké.

- Tudom. Elkészültem mindenre. Taduchipa halála óta semmi sem fog meglepni. Őt már odaadtam Atonért, odaadok mindent, magamat is. Ha kell, odaadom az egész Birodalmat. Csak egy célt, egy boldogságot ismerek: mindent odaadni Atonért.

S még aznap törvényt diktált írnokának, elrendelte Ámun minden, még oly csekély megmaradt vagyonának, összes földjeinek, bányáinak, hajóinak, épületeinek elkobzását, a templomi kincstárak megnyitását, leltározását, végezetül pedig a legrettentőbbet: magának a fajumi Lope-rohuntnak, e roppant, áttekinthetetlen kincstárnak a föltárását, leltározását, a papi őrök eltávolítását, helyükbe királyi katonaság kirendelését, megbízván e példátlan rendelet végrehajtásával Horemhabot, a Delta katonai parancsnokát teljes személyi felelősséggel.

Az írnok keresztbe tett lábbal ült, írótábláját a térdén tartva, mozdulatlan arccal hallgatta a király rövid, halkan kiejtett szavait, de mikor erre a végső pontra került a sor, az írónád megállt a kezében, elsápadt, szeme értetlenül meredt a királyra. Ő azonban nem törődött vele. Félig eldőlve heverőjén, térdét ütögetve formálta meg a szavakat a legszabatosabb stílusban.

- Most azonnal tisztázzák le, s hozd vissza, hogy rányomjam pecsétemet - utasította az írnokot, amikor az utolsó szót is leírta. - Még holnap ki kell hirdetni.

Mósze nem ringatta magát kétségekben a most meginduló harc könyörtelensége felől. Íme, már bizonyos, hogy Taduchipát Ámun egyháza ölte meg azzal az évezredes gyakorlattal, amit bőséges tapasztalatai művészetté csiszoltak ezen a téren. Az is bizonyos, hogy a küzdelem mindaddig nem fejeződik be, amíg egyik fél holtan nem marad a porondon. Melyik lesz ez a fél, azt Mósze máris tudta. Az, amelyik tisztább, felsőbbrendű eszméket vall, s becsületesebb módszerekkel küzd. Csakhogy Mósze azt is megtanulta mestereitől, hogy bár a világ sohasem nyugszik, amíg a sárba nem húz, el nem tapos mindent, ami szent, valami elpusztíthatatlanul megmarad. Lehet azután a vereség mégoly tökéletes, az Ember valahol, valamiképp újra kezdi a küzdelmet, s megint megment valami töredéket ebből az emlékezésből. És fölébresztve másokban is, továbbadja az idők végezetéig.

E különös, meglepetésekkel, súlyos veszélyekkel teli időkben Mószét is nagy veszély fenyegette.

Tizenhét esztendős volt, erős, egészséges, fiatal férfiú, s még az ő rendszeresen kifejlesztett akaratereje, magasrendű szellemi élete sem tudta megfékezni szerelmi vágyait. Életmódja csak erősítette ezeket a vágyakat: sok zenét, dalt hallott, szebbnél szebb táncokat látott, maga is táncolt. Szépség vette körül. A Palota minden része tökéletes művészetet sugárzott, tiszta művészet volt minden fala, oszlopa, bútora, használati tárgya, de elvégre ezt már megszokta, hiszen Men-noferben is csupa szépség volt minden, noha másfajta, mint itt. Hanem a nők szépségét nem lehetett ám megszokni. Sőt mennél válogatottabb szépségeket látott, annál jobban hajtotta feléjük a szinte elviselhetetlen vágy. Egyre inkább kinyílt a szeme, egyre nehezebb volt behunynia. Tökéletes termeteket, bájos arcokat, elbűvölő szemeket, izgató ajkakat, csalogató kebleket, tündéri mozgást látott minden pillanatban, részegítő szavak és mámorító kacagások, borzoló suttogások, elragadó énekhangok, csalfa tréfák gyönyörködtették. Orrát betöltötték a világ legdrágább illatszereinek illatai. Nemcsak a főúri családokból kiválasztott sok szolgáló volt szép, hanem a rabnő is, aki a legsilányabb munkákat végezte. És mennyi változat a szépségben! Fehér bőrű kékszemű, szőke feketeszemű, fekete barnaszemű... Bársonyos, sima, csillogó testek. Ahány fajta, annyi különös báj. Annyiféle járás, mozgás,

testtartás. Annyiféle ruha, ékszer, illat. Csak intenie kellett volna, s megnyílik előtte a gyönyörök bódító kertje.

De mesterei fogadalmat tétettek vele, hogy mindaddig nem nyúl nőhöz, míg a beavatottság legmagasabb fokát el nem éri. Csak akkor lesz joga élni e szépségekkel, e gyönyörökkel, a szabadsággal, ha életnek-halálnak ura, ha csontja velejéig ismeri a világ csalékony voltát, a bűvöletek és varázslatok iránt pedig közönyös tud maradni.

De milyen nehéz volt Mószénak közönyösnek lennie ennyi asszonyi bűvölet iránt! A szüntelenül feléje áramló csábítás, a testek, hangok, ruhák, illatok kifinomult varázslata behatolt álmaiba is, és gyötrelmessé tette éjszakáit. Milyen könnyű lett volna mondania: mindez az enyém, válogathatok, parancsolhatok, uralkodhatok... nem von felelősségre senki! Mi rossz származhatik abból, ha örömöt szereznék másnak is, magamnak is? Nem azért adta-e Isten a világot az embernek, hogy a magáévá tegye? Miért tűrjem vágyaim gyötréseit, mikor könnyíthetnék magamon? Miért ne nyújtanám ki kezemet az édesnél édesebb gyümölcsök után, hogy leszakítsam, élvezzem?

Azonban újra meg újra legyőzte kívánságait, mert eszébe jutott a törvény: mindezzel a gyönyörrel csak akkor élhet, ha tudja, mennyire csalóka, s a káprázatok nem uralkodnak többé rajta. Ellenkezőleg, ő uralkodik minden káprázaton. Egyetlen meggondolatlan pillanatért, a kéj egy pohárnyi mámoráért nem dönthette romba annyi év fáradságos eredményeit. Hiszen mindezen a szépségen s gyönyörön túl ott várakozott rá a legnagyobb szépség, a legnagyobb gyönyör: Isten ismeretének szépsége és gyönyöre. Ő pedig erre vágyott, erre tette föl életét.

Mégis, valahányszor találkozott Nefertitivel, elveszettnek érezte magát. Mind az előkelő, mind a rab tündérekkel le tudott számolni, de a fiatal hercegnővel nem. Az a sok feszülő vágy, kínzó kíváncsiság, mohó falánkság, ami feléje sugárzott a Palotából, egyetlenegy tükörben gyűlt össze, s tűzött rá vakítón, forrón, csábítón. Hamarosan észrevette, hogy anyja, Szetamon örömmel látná, ha közte és Nefertiti között kigyúlna az isteni szerelem szenvedélye, s ez csak növelte érzéseit a hercegnő iránt. Mindig iparkodott kedvét keresni anyjának. Hogy most is a kedvében járjon, mindent elkövetett volna. Hát még éppen ilyen módon, ami számára is a legfőbb kívánság volt!

A hercegnőt mindennap látta, mindennap beszélgetett, énekelt, zenélt, mulatozott vele, mégis napról napra szebbnek látta, csábítóbbnak és finomabbnak, okosabbnak és kedvesebbnek. Ahogy járt, ahogy mozgott, ahogy nevetett, beszélt, hallgatott, ahogy nézett, ahogy behunyta a szemét, ahogy a labda után szökkent, ahogy táncolt vagy ült, hevert, evett-ivott, ahogy durcáskodott vagy szomorkodott, elviselhetetlenül szép volt. Könnyed alakja karcsú, mint a gazelláé, nagy barna szeme ártatlan, de fürkésző, mint az antilopé, nyaka, mint az alabástrom-edény, melle, mint az elefántcsontból faragott tökéletes félgömb, melle bimbaja, mint a kicsattanó szőlőszem, karja, keze, mint a lótusz szára s mint a lebbenő pillangó. Hangja tökéletes hangszer, amelyen egy érzékeny lélek hibátlanul játszik, hol melegen bársonyos, hol fojtottan forró, hol gondtalanul csengő, teli-teli árnyalatokkal. Éneke madárcsattogás, trillázás, zengő fény. Hangtalan zene a mozdulata is, fegyelmezett s mégis tökéletesen szabad. Ha meggondoljuk, Nefertiti valóban egyike volt az emberi faj legszebb nőinek, akik valaha éltek a földön, nem csodálkozhatunk Mósze szenvedélyén s gyötrelmes kísérletein, hogy mennél illőbb hasonlatokkal rajzolja káprázó szeme elé a gyönyörű leány kifejezhetetlen szépségét.

Mósze gyakran úgy érezte, ezért a lányért hajlandó volna odadobni életét mindenestül. Még az Édenről is lemondana érte, hogy az övé legyen. Örökre, persze, mert Mósze kezdte már elveszteni ennek a szónak az értelmét.

A baj - s egyben a legfőbb gyönyörűség - az volt, hogy mintha Nefertiti is valami hasonlót érezne Mósze iránt. Mintha tánc közben felé-feléragyogtatná sötét, nagy szemét, nem a gyémánt hideg villódzásával, hanem az égő szén forró fényével. Mintha sima, illatos kis kezét hosszasabban nyugtatná olykor a vállán. Mintha dús fekete haját, amit sohasem nyírtak, s amit sohasem takart paróka, az ő gyönyörködtetésére fésültette volna magasra, s tűzdelte volna meg gyöngyökkel, rubinokkal, smaragdokkal. S úgy forgatná, emelgetné-hajtogatná hosszú, fehér nyakát, mintha az ő szájának kínálná csókra. Mósze gyakran üldögélt szobájában álmatlanul a lámpa mellett, s ékes szavakon töprengett, amiket papiruszra írjon, Nefertiti lakosztályába küldjön egy szótlan szolgával. A papír holdfényes kertről, csábító gránátalmákról, piros bélű fügékről, illatozó lótuszokról, kecses hattyúkról, rózsalugasról, örök isteni szerelemről, halálos gyönyörről szólt volna... de sohasem írta meg. Mert mikor már nyúlt volna az írónád, a festék, a papír után, egy hang így suttogott benne: - Ne add oda elsőszülöttségi jogodat egy pillanat gyönyöréért. Ne zuhanj vissza az úton, minek nagy részét már megtetted. Ne fuss káprázatok után. Légy úr. Uralkodj magadon. S a világon...

Ekkor hátradőlt székében, karját megfeszítette, öklét az asztalkára nyugtatta, szemét behunyta. S így maradt mindaddig, amíg szoba és lámpa, papír és asztal, Palota és a világ el nem tűnt előle Nefertiti alakjával együtt. S nem látott mást, csak a sugárzó fényt, ami betöltötte a lelkét.

Egy este vagy éjszaka, nem tudta, mikor, mert az idő megállt, csendesen nyílt az ajtó. Nefertiti lépett be nesztelenül, mint az illatos szellő. Egy pillanatig mosolyogva állt Mósze mögött, az ajtót könnyedén betette, karja azonban ottmaradt a kilincsen. Nagy, bársonyos szeme égett, rátapadt a székében mozdulatlanul ülő Mószéra, amint öklét az asztalkán nyugtatva, fejét hátravetve a lámpa lángocskájába meredt. Olyan volt, mintha kőbe faragták volna. Felsőteste mezítelen, derekán könnyű, körülcsavart kendőt fogott össze az öv. Ugyancsak mezítelen lábszárát maga alá húzta. Mit művelt vajon? Min gondolkozott olyan révületben, hogy az ajtó nyílását, a mögötte álló leányt sem vette észre?

Nefertiti könnyedén közelebb lépett, de mindkét karját kinyújtva tartotta, mint a vak. Éjszakai ruhát viselt, halvány, áttetsző, rózsaszínű fátyolt, de noha földig ért, tisztán átsütött rajta a teste bársonya. Lábán rubinszínű saru piroslott, mintha friss vérbe gázolt volna. Keze, lába körmei szintén pirosak voltak. Arca, ajka azonban festetlen s éppen ezért szokatlanul halvány, mintha szenvedélye a szívébe kergetett volna minden vért. Fekete hajában mindössze egy nagy rubin villogott, mint a csillag. Így állt, figyelt, meg akarta érinteni a mozdulatlan Mószét, meg nem is...

Végre elhatározta magát, kezét a herceg vállára tette.

Mósze fölriadt, hátrafordult. Szeme, mint a részegé, tétován tekintett a hercegnőre. Úgy bámult rá, mint aki jelenést lát, valamely évezredes halottat, aki előjött sziklasírjából, s a másvilág testetlen, mégis csábító fényében lebeg előtte. Nem tudott hinni a szemének. Vélte, látomásából lépett ki a csodálatos alak. Megdörzsölte szemét, megint Nefertitire vetette. Arcát vad vérhullám pirossága öntötte el.

De szólni nem tudott. Csak ült kábultan előredőlve, s nézte a leányt.

- Min gondolkoztál olyan elmerülve? - kérdezte Nefertiti halkan, de a hangja mégis fényes volt, mint a sötétben csillogó láng. Mosolygott.

- Nem... nem gondolkoztam - szólt rekedten Mósze.

- Ó, hercegem - suttogta most egészen erőtlenül Nefertiti, és mind a két karját Mósze vállára nyugtatta, kitágult szeme egészen közelről ragyogott hosszú szempillái közül. És sóhajtott. - Nem tudtam tovább várni. Azért jöttem ide, hogy megmondjam: nem tudok tovább várni.

Lelkem lángol, testem ég, szívem repülni szeretne, mint a kalitkába zárt madár. Hiába vártalak minden éjszaka, most eljöttem hozzád. Itt vagyok, jöjj, élvezzük a gyönyört, simuljunk össze ajkunktól a térdünkig, miénk az éjszaka, miénk a gyönyör...

Ráborult Mószéra, mint a remegő rózsabokor, elárasztotta illatával, teste forró rózsáival. Mósze arca a keblére simult, s Nefertiti, vadul megragadva a herceg fejét, magához szorította, mintha bele akarná fojtani a testébe.

Váratlanul elérkezett a döntő pillanat. Amiről Mósze annyit ábrándozott, amire hiába keresett szavakat, amire sóvárgott, s amitől menekült, itt volt. Karja mohón ölelte át a leány hajló derekát, arcát a keblébe fúrta, érezte bőre forróságát és illatát, lebomló fekete haja ráhullt, mint a vízesés. Bágyadt gyengeségében is vad volt a leány, mohó a finomsága is, merész a tartózkodásban, félénk az elszántságban, odaadó és fegyelmezett... Szűz volt, aki egyetlen őrült pillanatban mindent el akart dobni, s mindent meg akart kapni. Lihegett, suttogott, hangja el-elakadt, szeme ragyogott, mint a megszállotté.

Mósze fölemelkedett, magához ölelte, s kábultan a szenvedélytől, ágyára ültette. Nefertiti alulról fölfelé nézett rá sűrű hajbozótja közül, mint az erdőben leselkedő tündér. Nem tudta, mit tegyen, mit mondjon, de kész volt engedelmesen végigdőlni az ágyon, s átadni magát az ölelésnek.

Így nézték egymást időtlen időkig. Akkor Mósze szeme előtt kezdett testetlenné válni a piruló leány, idő és tér eltűnt, Mósze mélyen magába merült, mintha feneketlen kútba ereszkedett volna. Érezte, hogy hűl le a vére, hogy ver egyre szabályosabban a szíve, hogy távolodik egyre jobban és jobban a lánytól.

Nefertiti észrevette, mi megy végbe a férfiban, de nem értette, nem is akarta érteni. Úgy érezte, Mósze csak nem tud hinni a valóságban, olyan váratlanul lepte meg. Odaadón mosolygott, jobb keze önkéntelenül simogatta Mósze mezítelen karját.

De jaj, a férfiú, akiért mindenre hajlandó volt, akinek lelkében már odaadta magát, akit testébe-lelkébe akart fogadni, egyre idegenebbül állott előtte. Mintha szakadék nyílt volna köztük, s egyre tágult volna. Keze megsimogatta izmos, barna karját, itt állt, érezte lassú lélegzetét, mégis távolodott érthetetlenül. Karját csüggedten az ölébe eresztette, mosolya megfagyott, szemében a halálra sebzett antilop rémülete ragyogott.

Mósze egyszerre s együtt látott mindent. A szakadék ott tátongott az ő lába előtt is. Még át lehet lépni. Meg át lehet ugrani. De már… már csak bele lehet zuhanni. És beletemetni mindent. Kiválasztottságát, hivatását, beavatottságát. Mi következik azután, ha ezt a szüzet a magáévá teszi? Forró ölelkezések, csókok, végeláthatatlan kéj, rabság, házasság, parancsnoki állás valamelyik hadseregben, talán fővezérség, talán királyság, ha a szerencsétlen álmodozó valóban meghal… Lassú, de óhatatlan belesüllyedés a földi nyomorúságba...

Hogyan álljon a főpap elé? Mit mondjon, mikor közli vele végső beavattatása napját, s kérdezi, tökéletesen tiszta-e testben-lélekben? Hogyan lépjen a halál kapuja elé, amin túl a világegyetem titkai föltárulhatnának előtte? Mondja: atyám, nem vagyok méltó a tudásra, csalódtatok bennem, csalódtam magamban, elcsábíttattam magamat egy szép szűz által, odadobtam öleléséért az isteni tudományt, elcseréltem a gyönyörért egész végtelen örök kincsemet? És bujdosson Isten szava elől a pusztaságban, mint Kain, akiről Amram beszélt? Zuhanjon le az Égből, mint azok az istenfiak, akik nyomorúságba döntik a népeket, ahelyett hogy visszavezetné az embereket Istenhez?

Világos volt előtte, hogy életének ez a nehéz pillanata a legnagyobb kísértés, a legszörnyűbb próba. Íme itt remeg, didereg és izzik előtted a leány, akit régóta kívánsz. Önként jött, hogy

neked adja magát. Szépségéhez, kedvességéhez, okosságához, ügyességéhez nincs hasonló az egész Birodalomban, sem fehérek, sem barnák, sem feketék között. Szabad és szabad vagy te is. Mind a ketten szüzek vagytok, szívetekben ugyanaz a kívánság lobog. Ha megöleled, olyan gyönyörben részesülsz, amiben sohasem volt része emberi halandónak. Olyan gyönyört adsz, amilyent senkinek sem adhatsz többé életedben. Anyád kívánsága is az, hogy eltörjétek a korsót. A Birodalom java, ha elfoglalod a szegény Álmodozó helyét. Úgyis az Alvilágba ereszkedik, mert nem bírja el a Nap fényét. És néped, a kizsarolt, szolgaságba taposott, megalázott héber nép, atyád, Amram, anyád, Jozabét, testvéreid, Aharon meg Mirjam, a kis vályogház, valamennyi kis vályogház reszketve vár, szabadítsd meg a nyomorúságtól, adj neki emberi életet, békét, ételt és italt és szabadságot... Mindez az öledbe hull, csak ki kell nyújtanod a kezedet, magad felé fordítanod a szépséges leány arcát, karodba ölelned testét, kéjt adni és kéjt kapni…

De képtelen volt átnyúlni a szakadékon, moccanni is képtelen volt, karját összefonta széles mellén, szemét behunyta, ne lássa a leányt, el ne gyengüljön nyílt, alázatos odaadásától.

Mikor kinyitotta a szemét, Nefertiti gőgösen ült előtte, domború mellét kifeszítve, kezét ökölbe szorította, arca sápadt volt, szeme hidegen ragyogott. Ajka megvető, egyben halálosan megalázott és megalázó mosolyba rándult, keskeny volt, mint a késpenge.

Így nézett Mószéra dermedten és dermesztően, mintha meg akarta volna ölni.

- Ki vette el bűvöletével férfiúságodat? - suttogta a fogai közül sziszegőn. - Mondd meg, hogy bosszút álljak rajta. - S mert Mósze hallgatott, folytatta: - Jó, nem árulod el, de megtudom. Most pedig légy átkozott. Olyan átkozott, amilyen megalázott vagyok én.

Mósze megrémült. Eddig nem gondolt rá, milyen megalázó a viselkedése. Bántani, gyötörni, megsemmisíteni nem akarta Nefertitit, hogyan is akarta volna, hiszen szerette! Gyöngéden lehajolt, megsimogatta a hercegnő fejét, megfogta a kezét, mellé ült, átölelte a vállát. Nefertiti ekkor sírva fakadt. Mósze vállára borult, egész teste vonaglott a zokogástól. Elárasztotta Mósze vállát, mellét forró könnyeivel. Sűrű hajába markolt, beborította vele görcsösen rángó arcát, összeomlott, mintha eltaposták volna. Szólni nem tudott, csak fuldoklott, mint aki mélységben fetreng, s hiába nyújtja a kezét segítségért.

Ez volt az utolsó, a legnagyobb, a csaknem elviselhetetlen kísértés. Mint a legtöbb férfi, Mósze sem tudta elviselni nők s gyermekek zokogását. Nem bírta látni könnyeiket. És semmi sem csábítóbb, mint megvigasztalni egy összetört nőt, könnyes arcát addig csókolni, amíg fölragyog rajta a hálás mosoly, majd megistenül a kéj mámorában. A reménytelenség sötétjéből figyelni őt, megfürdetni az üdvösség sugaraiban - van-e ennél ellenállhatatlanabb vágy a férfiúban?

Mósze is megingott. Érezte, hogy forr a vére, hogy árasztja el a vágy, hogy feszülnek meg az izmai. De az utolsó pillanatban, amikor már a leány is ajkához közelítette ajkát, sikerült visszamerülnie önmagába. És a vére lehűlt, izmai elernyedtek. Nyugodt volt most már tökéletesen, végképpen nyugodt. Nefertiti áradó könnyei, fuldokló zokogása nem rendítették meg többé. Egyszerre végtelenül erősnek érezte magát, rendíthetetlennek, mint a szikla.

- Ne sírj, hercegnő, ne sírj - mondta csendesen, egyre leány fejét simogatva. - Meg kell mondanom, hogy szeretlek, csak téged szeretlek, és férfiúságomat nem kötötte meg semmilyen bűvölet. Ne érezz sem bosszút, sem megalázottságot. Ugyanúgy szenvedek, mint te. Még jobban. De le kell mondanom a gyönyörről, amit kínálsz, mert vár rám a Halál Kapuja... Azon a kapun be kell lépnem. Találkoznom kell a rémekkel és a szörnyekkel, szembe kell velük néznem, meg kell ismernem a halált, le kell győznöm, s vissza kell térnem az emberek közé. Fogadalmaim sorát nem szeghetem meg, mint a király sem szegheti meg

kőbe vésett esküjét, amit Atonnak tett. - Egyre folyamatosabban beszélt, látta, hogy a hercegnő zokogása csillapul, s figyeli szavait. Mikor pedig a fejét is fölemelte, sima homlokából elzilálta a sűrű hajat, s komolyan nézett Mósze szemébe, bátran folytatta: - Nefertiti, te édes, te szép, te egyetlen. Te, az istenek legtökéletesebb alkotása. Tudod, hogy elfacsarodik a szívem, mikor azt mondom, oda kell adnom téged, hogy cserébe megismerhessem a halált? Ha csak magamat fosztanám meg a gyönyörtől, nem fájna annyira, de téged is megfosztalak, szerelmem, s ez mindennél jobban fáj. Úgy éreztem az első pillanattól fogva, mikor megláttalak, hogy te értem születtél, én pedig érted. Mintha az örökkévalóságban együtt lettünk volna, s azért választottuk volna testünket, hogy így találkozzunk, így legyünk egymásé. De most már tudom, sohasem találkozunk. Én belépek a Halál Kapuján, te belépsz az Életén. Menj békével. Légy áldott. Gondolj rám szeretettel. Én a legnagyobb szeretettel gondolok rád, mert téged választott ki Aton, hogy próbára tegyen. Rólad mondok le Atonért. - Sóhajtott, lehajtotta a fejét. - Nagyon nehéz...

Nefertiti érezte, valami nagy, elképzelhetetlenül nagy dologról van szó, de nem értette. Most már meggyőződött róla, hogy Mósze szereti, kívánja, ahogy ő Mószét, s ez megnyugtatta hiúságát. Sőt a herceg még hihetetlenül meg is nőtt a szemében, mert viselkedése, homályos szavai olyan távoli, az egész világon túl levő célra mutattak, amit föl sem tudott érni ésszel. Mint mindenki, ő is hallott a beavatásokról, némely templom mélyén, titkos helyen, ennek vagy annak az ősi piramisnak a belsejében végbemenő félelmes szertartásokról, ijesztő próbákról, amikre a férfiak egyike-másika évekig készülődik. Azt is tudja, hogy a papok és tudósok rendekbe tartoznak, aszerint hogy milyen vizsgát tettek. Ez már öltözködésükben, címeikben, jelvényeikben is megnyilatkozik. De amit hallott, inkább zavaros mese volt, nem firtatta, nem is firtathatta, hiszen a titkokat nem árulta el senki. Végül megmaradt a mellett a gyermekes elképzelés mellett, hogy ünnepélyes vizsgákról, kikérdezésről van szó, s ha a jelölt meg tud felelni, az őt megillető rendbe sorozzák. Csakhogy akár igazak a rémítő mesék, akár nem, miért kell lemondani a szerelem gyönyörűségeiről? A férfiak sok érthetetlen ostobaságot követnek el. Képesek elhagyni otthonukat, szeretteiket, gazdaságukat, kényelmüket, mindazt, amit „boldogságnak” neveznek az asszonyok, hogy Ázsia homoksivatagaiban harcikocsin robogjanak, sebeket adjanak és kapjanak, megvadult lovak patáival tapostassák agyon magukat. Betegségek démonainak seregével viaskodnak Afrika őserdeiben, hogy néhány újfajta fát, követ, állatot hozzanak. Viharokkal szállnak szembe, hogy olyan tengereket lássanak, amiknek vize semmiben sem különbözik az ismert tengerekétől... De ha vannak is olyan bolondok, sohasem hitte volna, hogy Mósze, ez a minden tekintetben kiváló ifjú, visszautasítsa őt egy szertartás, egy vizsga kedvéért. Azonban, ha a nők nem is értik, miért fordult el tőlük valaki, az ilyen férfit csak még jobban csodálják. Nefertiti is olyan ámuló csodálattal vetette rá ártatlan szemét, mintha istent látott volna.

- Mósze, szerelmem - suttogta szolgálatkészen. - Ha fogadalmad tilt tőlem most, nem fog tiltani holnap vagy egy év múlva. Teljesítsd kötelességedet, aztán jöjj vissza hozzám. Én várlak. Akármikor, akárhol, éjjel vagy nappal, mikor teljesen szabad leszel, jöjj és ints. Szolgálód letérdel előtted, megcsókolja lábadat, hajával törli le sarud porát, mert a tied testestől-lelkestől. És örömében reszket, ha ölébe fogadhat.

Könnyedén a földre ereszkedett, szorosan átölelte Mósze térdét, arcát lába fejére fektette.

Mósze ismét gyengeséget érzett, de most már könnyebb volt győznie. Fölemelte a leányt, gyengéden visszaültette maga mellé, megsimogatta nehéz, dús haját, s így szólt:

- Nem, édes szerelmem. Amit most mondtam, örökre szól. Nem volna tökéletes a lemondásom, ha abban reménykedhetnék, hogy egyszer, akár holnap, akár egy vagy tíz év múlva, mégis megölelhetnélek. Elválásunk örök. Az én utam kifelé vezet a világból, de úgy, hogy

másokat is kifelé vezessen. Te magad vagy az egész világ. Ha tőled el tudok válni, el tudok az egész világtól. Pedig minden szépségét, báját, kedvességét, gazdagságát, csodálatosságát, minden színét, édességét, illatát, minden forróságát és gyönyörét benned mutatta meg. Ez vagy te, Nefertiti. Neved aranycsengettyű csilingelése a fülemnek, sohasem fogom úgy kimondani többé, ahogy eddig csendes éjszakákon kimondtam. Az alkonyati szellőben a te suttogásodat érzem, a lótuszok szirmai a te arcod tökéletességét idézték elém, a füge méze a te ajkad zamatát, a kertek illata a te testedet, a libanoni borban a te ölelésed mámorát ittam... És mennyivel több vagy te mindennél! De most menj békével.

Nefertiti szeme izzott, mikor Mósze szavait hallgatta, lágy karja egyre szorosabban fonódott a herceg nyaka köré, kissé nyílt ajkát egyre közelebb vitte az övéhez. Égi rajongás sugárzott finom, hosszúkás arcán.

- Szolgálód vagyok, boldog szolgálód, szerelmem - suttogta odaadón, mikor Mósze befejezte szavait. - Legyen úgy, ahogy az én uram akarja. De a szolgáló is kérhet valamit. Arra kérlek, arra az egyetlenegyre, hadd csókoljalak meg búcsúzóul. Csak egyszer hadd csókoljalak meg.

Szelíden meg akarta csókolni, de Mósze fölállt:

- Nem. Egyetlen csókot sem adhatsz. Én sem csókollak meg, Nefertiti. Mondtam, menj békével.

Ekkor felállt a hercegnő is, komoran tekintett Mószéra, mindkét kezével végigsimította duzzadó mellét, csípőjét, gömbölyű farát, megrázta fejét, sötét haja a vállára hengeredett.

- Istened egy őrült lázálma. Istened nem isten, mert ilyet nem kívánhat tőled. Istened nincs, és nem is volt soha. Majd megérted magad is, előbb vagy utóbb. Akkor olyan üres lesz az életed, mint a kagyló, amelyből kirothadt az élet. Mint az üres kagyló fogsz visszasüllyedni a tengerbe, elborít a homok, befon a hínár, senki és semmi sem marad utánad... Még emlékek sem, egy csók emléke, akár egy búcsúcsóké is... Egy szív emléke sem, amely a te szíveden dobogott... egy kézé sem, amely a te hajadat borzolta, egy hangé sem, amely a te nevedet mondta... Nem fogsz emlékezni egy ölelésre sem, amely igazi gyönyört adott neked... Mert te nem ember vagy, nem ember, hanem szörny, nincs benned szeretet, csak akarat... Maradj hát egyedül, örökre...

Az utolsó szavakat egyre szenvedélyesebben mondta, egyre vadabbul, egyre fájdalmasabban. Mindkét kezét ökölbe szorította, kerek vállán rántott egyet-egyet, fejét fölvetette, éjsötét szeme olyan nagyra tágult, hogy uralkodott egész sápadt arcán. Aztán gyors mozdulattal összecsavarta magán a rózsaszínű fátyolt, s kisietett a szobából. Nem vágta be az ajtót, nem, annál sokkal fegyelmezettebb volt még őrületében is, de olyan szorosan tette be maga után, mint egy sírkamra zárókövét.

Mósze halálosan fáradt volt. Ágyára dőlt, feje alá kulcsolta kezét, szemét a díszes mennyezeten jártatta. Mellette a lámpa lángocskája lobogott. Valóban, tengerparton heverő üres kagylónak érezte magát, amit lassan-lassan mosnak a hullámok, visszanyelnek a mélységbe, évezredeken át szitál majd rá a homok, befedi egészen, belepi a hínár nyálas, barna szövedéke. Feje zúgott. Hátha csakugyan nincs is az az Isten, akiért lemondott legégőbb kívánságáról? Akiért odadobta ezt a leányt? Hátha az egész csak a papok szemfényvesztése, akik a káprázatok után futó emberiségen így kívánnak uralkodni. Hátha maguk között ravaszul fölnevetnek, valahányszor Atonról van szó, dörzsölik a tenyerüket, s egyetértőleg bólintanak igen, igen, az egész óriási szellemi épületet csodálatosan raktuk össze évezredeken át, de így uralkodhatunk csak, uralkodni pedig kell, különben rajtunk uralkodnak a hitványak... Hátha ez az igazság? Az ember arra törekszik, hogy tudatába fogadja az egész világot. Világ a tudaton kívül nincs is, ahogy tágul a tudat, úgy tágul a világ... De mit ér annak

a megismerése, amit tudatunkba fogadhatunk, ha éppen azt nem ismerhetjük meg, ami kívül van rajta? Ha Istent megismerem, már nem Isten, csupán az istenek egyike. Ha tudatomat Istenig tágítom, megszűnik Isten lenni, mert része lesz a világnak. Miért taszítottam el hát Nefertitit, vele együtt miért utasítottam el a világot, az életet, ha Istent, aki kívül és túl van a tudatomon, sohasem ismerhetem meg? Ha a végső beavatás, a Halál Kapuján való belépés csak tökéletes kieszelt csalás, káprázat, papok varázslata a hatalomért?

Ó jaj, Mósze ide-oda vetette magát ágyán, fetrengett, mint az eltaposott állat, nyögött, sóhajtozott, homlokát verejték lepte, ajkát véresre harapdálta, körmeivel belevájt arcába. És könnytelenül sírt.

A Palota zúgott, a város morajlott, a Nílus vize locsogva surrant, olyan volt mindez, mint az időtlen tenger morajlása. Hűvös éjszakai szél áramlott be az ablakon, meglobogtatta a lámpa lángját, a vén fák susogtak odakint. Valóban, máris üres kagyló volt Mósze, amiből az élet kirothadt. Nem emlékezett sem egy csókra, sem egy szívre, sem egy simogató kézre, sem egy hangra, amely a nevét suttogná... Nem emlékezett egyetlenegy ölelésre sem, amely igazi gyönyört adott volna… Nem volt benne szeretet, de most még akarat sem.

Nemhiába oktatták azonban mesterei meg Amram, hogy pusztaságon kell átvergődnie annak, aki Istent keresi, s az istentelen magányt kell megismernie annak, aki Isten felé tör, Mósze most ráismert a tikkasztó pusztaságra, az istentelen magányra. Amint ráismert, már meg is nyugodott. Csodálatos tisztán látta Amram vályogházát, a kérődző teheneket, a tehén tőgyét öklelő borjút, a néhai kiskutyát, a hullámokkal csókolódzó csónakot, a vén szikomorfát. Hirtelen megjelent Jozabét, lassan a malomkő mellé telepedett, egyenletes mozdulatokkal forgatta. Barna arcára mély árnyékot vetett a fehér fejkendő. Kilépett a házból Mirjam, kezét előrenyújtotta, mintha tapogatóznék, révült szeme nagy volt, ajka érthetetlen szavakat dadogott. Hirtelen felbukkant Amram, vállán földig érő bíborkék köpönyeg, nyakán, csuklóján ékszerek, homlokán aranyabroncs, karját az Égre tárta, magas alakja a bíborkék vízben fejjel lefelé mintha egy végtelen alsó Égbe nyúlna... És lábánál ott ült ő meg Aharon; visszafojtott lélegzettel hallgatta a főpap szavait, de a szavakat nem lehetett érteni, mert némán mozgott a szája... s mégis tudta Mósze, hogy mit mond. Ezt mondja: „Egy az Isten, az Úr, Él Saddáj...”

Mósze fölugrott ágyáról.

- Amram nem hazudik! Amram nem csal! Amram nem akar uralkodni! Amram sohasem gondol hatalomra! Amram igaz! Jozabét igaz! Mirjam igaz! Aharon igaz!

Minden mondatnál a levegőbe sújtott öklével, mintha láthatatlan ellenséget akarna lebunkózni.

Visszaült ágyára, arcához emelte a kezét, érezte Nefertiti hajának bódító-lázító illatát. Elrévedezett. Jaj, milyen csodálatosan szép, hogy emberek milliói élnek együtt a földön... Találkoznak reggel, meghajolnak egymás előtt, Isten áldását kérik egymásra, örvendeznek, hogy megint találkozhattak... megcsókolják gyermekeiket, kedveseiket... Gyönyörködnek a felkelő Napban, a frissen csillogó falevelekben, a hűvös szellőben, a hömpölygő vizekben... Megetetik az állatokat, halásznak, és gyönyörködnek a halakban... madarásznak, és gyönyörködnek a szálló madarakban... Vetnek, és bokáig süppednek a lágy, termékeny iszapba... Aratnak, és énekelve szedik a markot... Lisztet őrölnek, és csodálják a fehér, omló lisztet... Fölragyog a Béke Csillaga, és szívüket nyugalom szállja meg... Asztalhoz ülnek, meggyújtják a hét lángot, megáldják, kiosztják a kenyeret, megáldják, kézről kézre adják a bort... Ismét örvendeznek a csodán, hogy a láthatatlan világból, íme, testet öltve megismerhették egymást, láthatják egymás arcát...

Mósze megint sírt. De nem könnytelenül, hanem édes könnyeket ejtve. Szíve megtelt élettel, a zúgás hullámai egyre újabb meg újabb életekké váltak.

Most újra kimondta Nefertiti nevét, a név csilingelt, mint az aranycsengettyű, fájdalom hasított Mósze szívébe. De ez a fájdalom már nem üres lemondásból eredt, hanem szerelemből, mert most Nefertitit is úgy szerette, mint az egész világot. Nem másként, nem úgy, mint aki birtokolni kíván, hanem úgy, mint aki csak szemlél, de egy azzal, amit szemlél.

Kiment szobájából, végighaladt a folyosón, a csarnokokon, a teraszokon, lelépdelt a lépcsőkön. Az éjszakai nyugalomba merült Palota őrei mozdulatlanul álltak a lámpákkal megvilágított őrhelyeken. Mint akik sohasem alusznak, nyitva volt a szemük, testük meg-megrezzent, némelyikük halkan köhintett. Szabályosan fejet hajtottak a herceg előtt. Mósze szeretett volna mindegyikükhöz odalépni, vállon veregetni őket, egy-egy zacskó aranyat nyomni a kezükbe, s így szólni:

- Menjetek haza. Te fekete, indulj Núbiába, Kusba vagy Szomáliba, ahová akarsz. Bújj fűkunyhódba, csókold meg feleségedet, gyermekeidet, gyönyörködj bennük, érezd a csodát, hogy a semmiből jöttetek, most együtt vagytok, naponta láthatjátok egymás arcát. Te barna-bőrű, eredj haza a Jordán mellé, bámuld vén városod durva falait, borulj le Baál Hadad előtt, énekelj és táncolj, csókold meg kedveseidet, gyönyörködjetek egymásban, csoda történt veletek, leszálltatok a semmiből, s most szerethetitek egymást, amíg vissza nem tértek a semmibe... Menjetek, fussatok mindnyájan, hiszen van-e annál nagyobb csoda, hogy a Nap minden reggel együtt lát benneteket, s együtt, mikor lenyugszik?

Lassan kóborolt a végeláthatatlan kertben, a fekete fák alatt. Holdfény nem volt, de a finom kaviccsal fedett utak csillogtak, mint a régi arany. Itt sűrű bokrok mélyén pittyegett egy madár, fölriasztották csikorgó lépései, ott a tó vize csillogott hályogosan, mint az ezüstlemez. Lugashoz érkezett, rózsák csüngtek a sötétben, csak nehéz illatuk árulta el őket. Bement a lugasba, leült egy fehér kőpadra. És hallgatott. Hallgatta a gallyak halk zizegését, a szellő suhogását. Mintha lelkek jártak volna, suttogtak, ölelkeztek volna az illatozó sötétben. Mintha egy hang megkérdezte volna:

- Itt vagy?

Mósze valósággal látta, hogy egy gyenge kis leány egy erős, fiatal férfi karjába omlik. Hallotta, hogyan csókolják egymást hangtalan, hosszú csókkal. Szívét meleg öröm árasztotta el. Gyönyörködjetek egymásban, mindennél nagyobb csoda, hogy alájöttetek a semmiből, mint a csillagok, megismertétek egymást, szépséget láttok egymás arcában.

Mósze nem volt egyedül. Szíve nem volt üres, mint a kagyló, amelyből kirohadt az élet, s amit a tenger görget céltalanul, míg be nem lepi az évezredeken át szitáló homok, a nyálkás hínár. Végtelen élet tengere zúgott körülötte, fölötte és alatta, új meg új életek rajzottak ki belőle, tértek vissza, s ringtak tovább az örökkévalóságban.

Hajnalig ült a lugasban, s mikor a Nap fölbukkant a keleti hegyek mögött, önfeledten imádkozott.

30. A Nap gyermekei

Szetamont nagyon elcsüggesztette Nefertiti és Mósze házasságára épített terveinek összedőlése. Mósze ugyan semmit sem szólt különös találkozásukról, a hercegnő úgyis megtudta volna a két fiatal viselkedéséből, ha nem lettek volna önkéntes besúgói. De voltak, elsősorban a vén Mami. Most is ő volt bizalmas szolgálója, s miközben tett-vett, nyögött, sóhajtozott, minduntalan megállt, hogy fáradt csontjait pihentesse, folyton járt a szája. Hogy a Palota személyzetének tömegéből ki volt a héjaszemű, rókafülű, aki fölfedezte Nefertiti titkos útját Mósze szobájába, majd Mósze magános éjszakai sétáját össze tudta kötni a hercegnő látogatásával, s ki tudta belőle hüvelyezni az egyetlen lehetséges igazságot, sohasem derült ki, de nem is derülhetett, hiszen mindenki kémkedett, leselkedett, suttogott, következtetett, mert sorsa, gyakran élete függött a helyzet ismeretétől. Egy röpke pillantás, egy véletlenül elejtett szó, egy mozdulat, egy szokatlan ruha, ékszer, fegyver, egy el nem fojtott indulat, megfigyeléséhez kiegészítő, magyarázó megfigyelések, gondosan megfogalmazott következtetések, olykor csupán fölvillanó sejtelmek csatlakoztak, s érthetetlen utakon elterjedtek az egész Palotában. A szolgákat, szolgálókat uraik dolgozó tárgyaknak tekintették. Csakhogy nem voltak tárgyak, hanem süketnémáknak látszó személyek, akik már szolgálatuk miatt is hozzászoktak a figyeléshez. Így aztán Szetamon egy-két nap múlva mindent tudott, ami a lényeget illeti. De, mondom, világosan beszélt a két ifjú lélek viselkedése is.

Az elkeseredett anya menteni akarta, ami menthető. Elhatározta, hogy a két testvér, Mezemmut meg Nezerurhut közül házasítja össze valamelyiket a fiával. De másként fogott hozzá: nem bízta föllobbanó érzésekre, hanem egy alkalommal elmondta tervét Mószénak, s egyenesen megkérdezte:

- Két testvéred, Mezemmut meg Nezerurhut közül melyikkel törnéd el szívesebben a korsót?

Mósze nyugodtan telepedett egy öblös székbe, anyja illatszeres tégelyével játszadozott, s mosolyogva mondta:

- Ha arról van szó, hogy valakivel eltörjem a korsót, csak Nefertitivel törném el, isteni anyám. De szó sincs ilyesmiről.

- Miért? Miért? - kérdezte Szetamon izgatottan. Elmúlt már harmincéves, hajdani érzései emlékekké ülepedtek, lassan-lassan átalakultak, tervekké formálódtak, amiket fia köré font. Hideg, nyugodt, céltudatos, hallgatag asszonnyá fejlődött, minden meddő szerelmi vágya abban a fáradhatatlan törekvésben lobbant újjá, hogy fiának feleséget keressen, az éppen úgy rajongjon Mószéért, ahogy ő rajongott a Legkedvesebbért, ahogy rajong a fiáért. Semmi sem döbbenthette volna meg jobban, mint ez a határozott elutasítás. - Talán nem reméled, hogy Nefertiti a tied lehet? És ha őt nem kaphatod meg, nem kell senki?

Mósze letette a tégelyt, anyjára fordította mosolygó, erős tekintetét, s rendíthetetlen nyugalommal mondta:

- Amíg át nem léptem a Halál Kapuját, nem gondolhatok nőre.

- Miért? Miért? - ismételte Szetamon a kérdést. - Hiszen Eknaton sem lépett át azon a Kapun, amit említesz, s mégis megkapta a Keresztet! Ha ő megkaphatta, miért ne kaphatnád meg te is? Nem vagy te éppen olyan herceg, mint ő volt? Meg merné tagadni a főpap a végső beavatás jelvényét, ha kérnéd tőle?

- Kereszt és kereszt között különbség van, anyám - magyarázta türelmesen Mósze. - Különbség abban, hogy ki hogyan kapja meg. Arra is gondolj, szeretett anyám, hogy ahány beavatott, annyiféleképpen lép be a Halál Kapuján.

- Nem értem, nem értem - rázta szép fejét a szigorú Szetamon. - Ha megkapod a Keresztet, eltöröd a korsót Nefertitivel, megnyílik előtted az út a trónusig is!

- Kérlek, ne vitázz erről - figyelmeztette Mósze gyöngéden. - Mindent összedöntenék, ha eltörném a korsót Nefertitivel. Mindent kockára vetnék, ha nővel hálnék. Mit érne számomra az olyan Kereszt, amit parancsra, hízelgésből kapnék?

- Ez rettenetes, ez hihetetlen! - kiáltotta a hercegnő, s összecsapta a kezét. - Hiszen így tönkreteszel mindent, ami...

- Hagyd, isteni anyám - intette megint Mósze. - A törvényeken nem vitatkozhatunk. Ha arra gondolsz, hogy tönkreteszem a te terveidet, igazad van. De bele kell nyugodnod.

- Nem, nem nyugszom bele! - tiltakozott szokatlanul hevesen, parókáját rázva a hercegnő. - Hiszen akkor vége az egész életemnek. Soha, sohasem tudod meg, fiam, mit tettem, mit adtam érted. Milyen örömmel mondtam le a saját életemről, hogy benned és általad éljek. Az istenek adtak téged nekem, mert én az isteneknek adtam magam, tökéletesen, őszintén, habozás, félelem, önző szándék nélkül. Átléptem minden korlátot, nem bántam meg soha, újra megtenném. Most azonban azt akarom, hogy te is lépd át a korlátokat, ne törődj semmilyen szabályokkal és törvényekkel, hadd az utolsó beavatást azoknak, akik enélkül nem tudnának magasra hágni, ne vedd el a keresztet sem, ha nem akarod, hogy önként adják... Te több vagy, nagyobb vagy mindenkinél, te kiválasztott vagy, téged földi asszony szült ugyan, de az Isten nemzett, neked nincs szükséged titkos próbákra, rejtelmes beavatásokra, papok ceremóniáira... Neked nem kell megtartóztatni magadat senkitől és semmitől, hozzád akkor is szól az Isten, ha nőt öleltél... Tiéd minden, tiéd a világ, a hatalom, a dicsőség, tiéd a tökéletes szabadság... Ne a halál, hanem az élet kapuján lépj be! Vajon van-e ennél tökéletesebb beavatás?

Hevesen, kapkodva beszélt, érzései el-elfojtották a hangját, az a kis turbékoló megbicsaklás, amiért halálba mentek volna a férfiak, ölni tudtak volna a nők, meg-megismétlődött. Szép, hosszúkás, zöld szeme szenvedélyesen tapadt Mósze arcára. Előrehajolt ültében, megérintette Mósze erős kezét, aztán megragadta forrón, mint egy szerelmes.

Fia azonban csak mosolygott. Nem ingott meg állhatatosságában. Most már, az után a nehéz éjszaka után, könnyű volt ellenállnia, bár sajnálta az anyját. Szelíden megsimogatta a kedves, okos, szépen kifestett arcot, ráhajolt, megcsókolta, és nevetve így szólt:

- Isteni anyám, ne okozz fájdalmat magadnak és nekem szavaiddal. Ha átléptem a Halál Kapuján, s nem pusztulok bele, visszatérek hozzád s a világba. Addig légy türelemmel. Talán eltöröm valakivel a korsót, talán nem. De Nefertitivel soha, pedig ő az egyetlen, akit feleségül kívánok. Nezerurhut? Ismered őt, magad sem gondoltad komolyan. Mezemmut? Hoj, hiszen félelem száll meg, valahányszor megjelenik két törpéjével, mint egy alvilági lélek, gonosz szolgái között! - Vidáman nevetett, hogy elüsse beszélgetésük élét, s nevetésre késztesse anyját.

Csakhogy Szetamon nem nevetett, hanem intett, távozott, s elfordult tőle. Nem akarta, hogy lássa keserű könnyeit. Mert bizony leborult ágyára, mikor egyedül maradt, arcát a vánkosba fúrta és zokogott, mint azon az éjszakán, mikor megtudta, hogy a Legkedvesebb messzire tűnt előle, hiába várja a kerti lugasban.

Mósze ezután tökéletesen megszilárdult elhatározásában. Nyájassága, kedvessége hideg volt, viselkedése zárkózott. A Palota hölgyei egyre jobban csodálták, s egyre dühödtebben kísér-

leteztek, hogy megtörjék. Ő mintha nem is vett volna észre semmit. Nefertitivel úgy érintkezett, mint akármelyik idegennel, testvére ugyan, de érinthetetlen. Nezerurhut, ez a mindig sértődöttnek látszó, fejletlen leányka sajnálatot ébresztett benne, különösen mikor észrevette, hogy kelleti magát előtte. Kopasz fejét óriási paróka födte, nagyon büszke volt rá, forgatta, mutogatta sűrű bodrait, s megsértődött, ha Mósze közönyösen tekintett rá. Mezemmut sovány, csontos, nagy szájú, széles arcú, erős állú leány volt, ő meg azzal a két törpével büszkélkedett, akit Afrika őserdeiből hozott ajándékul egy katonai büntetőcsapat parancsnoka. A két apró emberke csak a derekáig ért föl egy átlagosan fejlett egyiptomi férfinak, de úgy viselkedett, mintha óriás lett volna, valamely hatalmas ország királyi párja. Házaspár voltak, Reneheh férfi, Pare asszony. Fűből kötött szoknyát viseltek, fejük búbján csomóra kötötték a hajukat, bűvös erejű csontpálcikákat meg virágokat tűzdeltek bele. A büszke kis férfiú totemjelekkel borított, ráncos arcát szakáll díszítette, sűrű szemöldökei szigorúan árnyékolták kicsiny, ravasz, fekete szemét, nagy homlokát redők barázdálták, kezéből sohasem adta ki szép kis íját, arasznyi nyílvesszőit. Neje, a nálánál is kisebb Pare ugyancsak tetovált arcú, széles ajkú, bátor, fürge kis szörnyeteg, folyton érthetetlen szavakat kerepelt. Mezemmut sehol sem jelent meg két törpéje nélkül. Ünnepségeken mellette állt a marcona kis férfi hősi állásban, íjával és nyilával, akár egy fejedelem, apró felesége meg a hercegnő körül forgolódott, elvette és tartotta kendőjét, tükrét, illatszeres üvegecskéjét. A nép röhögött. Mezemmutnak tetszett ez a mulatság, gyakran megjelent Théba utcáin, terein, templomudvarain, s élvezte az emberek megrökönyödését, ugrató kiáltozását, harsány kacagását.

Miután Mósze tökéletesen lemondott Nefertitiről, az egész Fehér Ház minden művészetével, szépségével, bűvöletével, mulatságaival, ármánykodásaival, szerelmeivel és gyűlöleteivel együtt olyan közömbössé vált számára, mint egy naponként hallott, megunt hazugság. Tisztában volt azzal is, hogy a szépségnek ebben a csodálatos világában a tulajdon élete sem biztos, mert ha az Ámun-egyház valamelyik hatalmassága vagy egy féltékeny előkelőség végképp szabadulni akar tőle, nincs az a testőrség, nincs az az orvosi tudomány, nincs az a hathatós mágia, ami megmenthetné. De ezzel meg kevesebbet törődött, mint Mezemmuttal és törpéivel.

Csupán két személyhez fűzték szoros érzelmi kapcsolatok: anyjához meg a királyhoz. De anyja is fárasztotta, minden alkalommal újra meg újra kezdte a szelíd vitát beavatásról, házasságról, hivatásról. Hol kedvesen, hol erőszakosan, hol ravasz célzásokkal, hol okos érvekkel vagy éppen könyörgéssel igyekezett rábírni, adassa meg magának a Keresztet, törje el a korsót Nefertitivel vagy valamelyik másik húgával, hiszen láthatja, hogy a király nem él sokáig, de ha élne, akkor is hamarosan beláthatatlan zűrzavar dönt halomba mindent... készüljön erre a rövidesen bekövetkező alkalomra.

Mósze hűségesen kitartott Eknaton mellett. A kora reggeli meg a késő esti órákat katonai tudománnyal töltötte, hogy a király mellett lehessen majdan elkövetkezendő szorongató időkben. Eknaton ugyanis, mint Mósze hamar megállapította, maga volt a katonai tehetetlenség. Nemcsak fogalma sem volt fegyvernemekről, stratégiáról, taktikáról, élelmezésről, a hadmozdulatok végrehajtására szükséges időről, utakról, erődítményekről, hegyekről, vizekről, szállításról, a katonai tudomány elemeiről, hanem még a kíváncsiság legcsekélyebb jelét sem mutatta irántuk. Annyira kívül estek a világán, mint azok a tengerek, amikre sohasem indul hajó. Akárki könnyedén becsaphatta, tisztára vezéreinek hűségén múlt, hogy ellene nem fordították csapataikat. És csaknem a véletlenen, hogy az ázsiai országok ki nem kergették az egyiptomiakat határaik közül. Valahányszor efféle kérdésekről esett szó, Mósze megdöbbent a király tökéletes közönyén.

Eknaton elégedetten hallotta Horemhab jelentését Szakkarából, hogy ennyi meg ennyi ezer katonát leszerelt, szélnek bocsátott. Gyermekes ajka ártatlanul mosolygott, szelíd arca sugárzott, nagy szemét boldogan vetette Mószéra.

- Látod, testvérem - mondta -, megint egy lépés a szeretet békéje felé. Húszezer férfi teszi le a gyilkoló fegyvert, hagyja ott a gyalázatos laktanyákat, s tér vissza boldogan otthonába. Ez a húszezer ember vet és arat, gyapjút nyír, sarut készít, marhákat legeltet, halászik és vadászik, körülveszik gyermekei s áldják Atont, a szeretet Istenét. Áldanak engem, Aton fiát.

Mikor Mitanni királya Mani egyiptomi követet szemtelenül letartóztatta, legyintett.

- Írjatok királyi testvéremnek, tudasson a letartóztatás okáról. Ha kíván valamit, teljesíteni kell. Mindig szeretettel volt irántunk, országában oltárok állnak Aton tiszteletére, himnuszait naponta éneklik, bizonyosan valami félreértés van a dologban.

Ramósze, a kivénült Vezír fölháborodottan jelentette, hogy Aziru, amalekita fejedelem kétszínűen viselkedik, csapatokat gyűjt, fegyverkezik, titkos tárgyalásokat folytat Mitannival, Szíriával s némely palesztinai város királyával koalíció létrehozására Egyiptom ellen. A király csak a fejét csóválta, elgondolkozva vakargatta előreugró állát, s így szólt:

- Levelet írtunk neki, közölje őszintén a szándékait. Ha szeretettel bánunk vele, elszégyelli magát. De nem is hiszem, hogy olyan aljas volna, amilyennek mondod, Ramósze.

Persze Aziru bókoktól, alázattól, lelkes szolgálatkészségtől csepegő levelet küldött, s a király diadalmaskodott.

- Látod, Ramósze? Látod, Mósze testvérem? Tudtam, hogy derék ember, szeret engem, sohasem lesz hűtlen. Aton szeretete az ő szívében is győz.

Horemhab gyakran megjelent a Palotában, mert unta a kenetteljes levelezést. Fölháborodott a parancsokon, aggódott a Birodalomért. Gyorshajón jött, a kikötőből egyenesen a Palotába rohant, gyalog, meg sem mosdva, át sem öltözve, mindössze két tiszt meg egy szakasz katona kíséretében, mint akármelyik alantas parancsnok. Szabad bejárása lévén, nem sokat ceremóniázott holmi szabályos bejelentéssel, hanem a király elé toppant. Mélyen meghajolt ugyan, karját széttárta, de alig hadarta el az előterjesztések szokásos bevezetőjét: „Mindenben Réhez hasonlítasz, amit szíved akar, megtörténik, ha éjszaka kívántál valamit, napkeltekor már itt is van, ha azt mondod a víznek, jöjj fel a hegyekre, óceán tör elő a hegyormokig” - máris így folytatta:

Keress magadnak más bolondot, isteni uram! Mert én lábad elé teszem rangomat, nem szolgállak tovább! Szétszednek bennünket, mint keselyűk a dögöt!

Eknaton sohasem haragudott meg Horemhabra, egyáltalán nem sértődött meg a királyi fülnek szokatlan, szentségtörésként hangzó szavaktól. Amilyen finom, gyengéd ember volt, annyira szerette a férfias viselkedést. Csillapítólag tette vékony kezét a jól megtermett, mintegy negyvenéves férfi vállára, mosolygott. És ezzel a mosollyal tüstént lefegyverezte. Horemhab hűségesen szolgálta tovább, káromkodva, öklével hadonászva, minden istenekhez fohász-kodva, éjjelt is nappallá téve. Bár maga megvallotta, hogy sem Atonnal, se Ámunnal, sem az istenek, istennők légióival nem törődik, egyedül a fegyverben hisz, mert attól félnek leginkább az emberek. Az istenek teremtik ugyan a birodalmakat, de csak a fegyver tarthatja meg.

Kihallgatásain többnyire jelen volt Horemhab régi barátja Szinuhe orvos is, hogy kéznél legyen, ha vitájuk a szent rohammal végződnék. Szinuhe bizalmasa volt még a királyi Anyának, olykor-olykor ártatlan besúgásokkal kedveskedett neki, de Atonban, Ámunban, Szetben, Uszirében, Ptáhban meg a többi istenben ugyanúgy nem hitt, akár Horemhab.

Csakhogy a fegyverekben sem. Az orvosi tudományban legkevésbé. Tisztán látott. És sajnálta azt a rajongó királyt Tiy, Eye, Herhor, Meryre meg az ázsiai királyok, fejedelmecskék, hercegek, sejkek lankadatlan cselszövényei között. Könnyekig meghatódott, ha Eknaton elmondta valamelyik himnuszát a Naphoz. Bámulattal csüngött lángoló arcán, tágra nyílt, ártatlan szemén, ezen a csodálatos csúnya, kisfiús arcon és szemen, amely így tudott lobogni a világ annyi fenyegetése, konok megnemértése, ármánykodása, fenekedése közepette.

Ilyen s efféle találkozások után Horemhab bosszankodva mondta Mószénak:

- Tiy Hacsepszut akar lenni, Eye dinasztiát akar alapítani, s lesi a király halálát. Ugrásra készen vár, hogy ismét jogaiba ültesse Ámunt, Aziru meghódoltatta Szidon királyát, Ziannidát, a hittita Szeplel rátámadt Mitannira, s kétséges, Dusratta meddig áll ellent zaklatásainak, ez az őrült meg oltárokat emeltet Atonnak, és himnuszokat költ! Ha pedig megmagyarázom neki, hogy harci kocsikra, lovakra, laktanyákra, fegyverekre van szükségem, a szeretetről beszél, ami minden fegyvernél jobban összekovácsolja a népeket. Pénzt követelek tőle kémeim fizetésére, ő meg azt mondja, nem kémekre, hanem nyílt szívre van szükség. Mindennap várom, mikor kezd háborút valami titokban szőtt szövetség ellenünk, ő meg azt az időt várja, amikor minden ember egymás keblére omlik, s együtt énekli az ő himnuszait a Nap dicsőségére. A legnagyobb baj pedig az, hogy szeretem, szeretem ezt a szegény őrültet, annyiszor csináltatok magamból bolondot, ahányszor akarja.

Horemhabnak nem sikerült megnyittatnia a fajumi Lope-rohunt kapuit, hiába tette személyesen felelőssé a király e szigorú parancs végrehajtásáért. Minden fáradozása meddő maradt. A kincstárt őrző papok nyomtalanul eltűntek. Horemhab megkísérelte mérnökök, munkások segítségével föltárni a bejáratokat, de a fölrobbantott kövek mögött üres barlangokba jutottak, s azokból nem nyílt járat semerre. Egy helyütt sikerült egy szépen épült ősrégi folyosóba jutniok, de az is vakon végződött. Ekkor cselhez folyamodott, gazdagon megfizetett néhány csellengő, alacsonyabb rendű papot. A papok fűt-fát ígértek, egyikük hozott is egy pergamenre rajzolt térképet, a jutalmat megkapták, ámde tájékoztatásaik használhatatlanok voltak, lévén a térkép merő hamisítvány. Így végül le kellett mondania a kincsesbánya megnyitásáról, hiába remélte, hogy talál ott magának is, amiből titokban harci kocsikat, fegyvereket vásárolhat, s annyi csapatot tarthat, amennyit jónak lát.

Sok keserűségét, a szép Baketaton iránt érzett dühös szerelmét bőségesen oltogatta borral Mósze lakosztályában. Kitartó vigasztalója volt Szinuhe, az orvos, hiszen neki is elegendő oka volt a vigasztalódásra. Mósze sohasem ivott a lerészegedésig, de szerette hallgatni ezt a két különös embert, aki nem hitt semmiben, mindent tudott, és érthetetlenül szerette a királyt. Az ivás első szakaszában búslakodtak a Birodalom állapotán, szidták Őistenségét, szidták a királyi Anyát, szidták Eyét, szidták mind Atont, mind Ámunt, de leginkább Szetet, mért nem pusztítja el valamennyit. A második szakaszban kölcsönösen csúfolták egymást: Horemhab Szinuhe áltudományát, Szinuhe Horemhab katonai korlátoltságát. A csúfolódás egymás szidalmazásával végződött, Horemhab kijelentette, hogy sajátkezűleg vágja ketté az orvost, Szinuhe szerényen megengedte ezt neki, legalább megszabadul ilyen erőszakos, tudatlan szamár zaklatásaitól. A főparancsnok ordított, korbácsával az asztalt verte, Szinuhe mosolygott, s fölajánlotta orvosi segítségét, miután őt is halálos betegnek tartotta. Ettől a katona gyorsan lecsillapodott, semmitől sem félt a világon, csupán a betegségektől. A részegség harmadik szakaszában Horemhab beleélte magát korai halálába, kérte Szinuhét, ne hagyja el soha, csak benne bízik. Elsorolta, milyen föladatok állnak előtte. Kifejtette politikai és katonai terveit. Borba mártott ujjával térképet rajzolt az asztalra, hadállásokat jelölt meg, tócsákból városokat, várakat, folyókat formált, részletesen kifejtette, mennyi és milyen hadserege van Azirunak, Dusrattának, a byblosi hűséges vén Ribaddinak, honnan várható

támadás, milyen hadműveleteket fog ő folytatni minden elgondolható helyzetben... Ekkor már csak ő beszélt, vastag, szőrös öklére támasztotta nagy fejét, jobbjával rajzolt, parancsolt, hadonászott, Mósze meg Szinuhe pedig hallgatták. Az orvos nem titkolt megvető közönnyel, Mósze feszült kíváncsisággal. A lassan-lassan, már hajnal felé bekövetkező negyedik részegségi szakaszban Horemhab áttért a politikai helyzet magyarázatára. A bortócsák most embereket s érdekcsoportokat ábrázoltak, az iménti hadállások átalakultak cselszövésekké, szövetségekké. Két nagy, szemben levő arcvonal Aton meg Ámun egyházát jelentette, számtalan más, kívül-belül levő front egyéb isteneket, vallásokat ábrázolt. Nem felejtette ki a gazdasági erőket sem: kereskedelmet, ipart, mezőgazdaságot. Szótlanul hallgatták, ő meg beszélt rekedten, ki-kitörő dühvel, fenyegetőn vagy bánatosan. Végül - s ez volt az utolsó szakasz - Horemhab hozzáfogott önmaga igazolásához. Mit tehetne ilyen körülmények között? Éppen szeretett, de őrült királya érdekében kénytelen egy követ fújni Eyével, akinél aljasabb gazembert nem hordozott még a Nílus. Úgy rendelkezik Alsó-Egyiptomban, mintha ketté akarná szakítani a Birodalmat, hogy megalapítsa a saját, rothadt hikszoszi uralmát Thébával szemben. Lázasan építkezik, csatornákat ás, kezébe vette az élet minden ágát... s mindezt azzal az álnok pofával, mintha Aton híve volna, végre akarná hajtani Negyedik Tutmósze meg Nebmaare terveit, s mindhalálig szolgálná Eknatont. De eközben folyton csillapítja és kecsegteti Ámun egyházát, arra hivatkozik, hogy hiszen ő maga is Ámun főpapja... várjanak tehát türelemmel, majd elérkezik az ő ideje, s akkor visszacsinál mindent. Neki, Horemhabnak egyelőre hasznot kell húznia Eye fondorlataiból, hiszen állomása Szakkara, seregei a Deltában vannak, s miért ne hitegetné Eyét, ha segítséget kaphat tőle? Majd a végén minden elválik - suttogta fenyegetően Horemhab, részeg szeme vörös volt, állatian villogott. - A leszámolásnál ott lesz ő is. Sem Aton, sem Ámun nem érdekli, de szeretné látni, kire hallgatnak a csapatok: őrá-e vagy Eyére? Már most megjósolhatja, hogy őrá. S ha egyszer leszámol Eyével, azt tehet, amit akar. Majd megmutatja, lesz olyan hatalmas és szilárd, olyan gazdag és boldog Egyiptom, amilyen Negyedik Tutmósze idejében volt.

Részegségének ebben a prófétai szakaszában Horemhab földhöz akarta csapni a serleget, s következett a végső mozzanat, aminek bekövetkeztekor Szinuhe erélyesen távozásra bírta. Nem mintha a Palotában bárki akadályozhatta volna a dorbézolásban, hanem mert ismertek ők egy csapszéket a kikötőben, ahol olyan tüzes, méregerős titkos italt mértek, amitől egy vadbivaly is elterült volna. A kocsmát Szinuhe rabszolgája fedezte föl, a főparancsnok pedig igen kiváló helynek tartotta, ott aztán, a válogatott vendégeknek fönntartott belső szobában könnyen elfelejtette Atont meg Ámunt, az őrült királyt, Tiy és Eye cselszövényeit, az ázsiai kétszínűségeket, a tudományok hiábavalóságát, a nők észbontó varázslatait s minden egyebet, ami csak gyötri az embert. Miközben az orvos erélyesen rángatta a hadvezért, ő édes könnyek között tiszta gyönyörnek, szajhának, hideg kígyónak, a nők legaljasabbjának nevezte Baketatont, reménytelen szerelme tárgyát, botrányos módon részletezte, hogyan tanítja majd meg a gyönyör élvezésére, ha egyszer a karmai közé kaparinthatja. Most már nem tudta, hol van, mit beszél, csak sírt, átkozódott, nyögött. Végül belekezdett abba a csúfolódó dalba, amit jobban szeretett minden himnusznál és imádságnál, éppen ezért csak a részegségnek ebben a szakaszában énekelte. A dal valamelyik kikötőben vagy névtelen utcában keletkezett, s körülbelül így szólt a mi nyelvünk szerint:

Láttam tüzénél a kovácsot,
veri a bronzot éjjel is,
többet dolgozik, mint egy állat,
keze, mint a krokodilé.

Láttam a kőfaragót is:
pihenés nélkül kalapál
s ha elkészül egy kődarabbal,
rázuhan, akár egy halott.

Láttam a borbélyt: mint az őrült,
lót-fut az utcán s könyörög,
borotvál, fodroz, vért csapol és
hajlong, de hasa csak korog.

Láttam a hajóst: a Deltába
szállít húst, bort meg olajat,
keze véres a rossz kötéltől
s halálra csípik a legyek.

Láttam a takácsot is: sorsa
rosszabb, mint a rab asszonyé,
görnyed, hasát veri a térde,
kehes tüdeje fulladoz.

Láttam a futárt: induláskor
végrendelkezik és zokog,
mert Ázsiában puszta várja,
barbárok és fenevadak.

Láttam a vargát: átkozódik,
veri a bőrt, s mert éhezik,
fölfalja a vékonyabb talpat,
azon mód nyersen, szárazon.

Láttam az asszonyt: folyóparton
mossa, öblíti a ruhát
néhány rézért rakományszámra,
szomszédja éhes krokodil.

Láttam végül a halászt: sorsa
valamennyinél átkosabb,
mert közelebb a krokodilhoz,
egy billenés - már vége van.

Mindig hibátlanul énekelte végig, az utolsó szavaknál: „egy billenés... már vége van”, maga is tántorgott, mint a megénekelt halász a tátogó krokodilok között.

Horemhab meg a vezír, Ramósze rábírták a királyt, hogy új fővárosba indulása előtt látogassa meg Alsó-Egyiptomot, vizsgálja meg az ott folyó építkezéseket, tartson kihallgatásokat, fontolja meg a panaszokat, szemlélje meg csapatait, tegye népszerűvé magát a lakosság előtt. Aton ügyének is használ ezzel, mert a nép, látván isteni személyét s tapasztalván pásztori gondoskodását, csak jobban lelkesedik a Nap s a Nap fia, a király iránt. Horemhab remélte, hogy ravaszul kinyitja a rajongó király szemét sürgetőbb látnivalókra is, mint amilyen az örökké sugárzó Nap.

Eknaton elfogadta a javaslatot. De miközben az utazás készületei folytak, váratlanul eltörte a korsót a szépséges Nefertitivel. Hogyan jött létre ez a gyors házasság? Tiy és Eye együttes szorgalmazására-e, akik előtt a király meghajolt, mintegy bizonyítani akarván, hogy elköltözése nem változtat irántuk érzett szeretetén? Vagy annyira magánosnak érezte magát

özvegységében a sok idegen, megbízhatatlan, hízelgő, fenekedő ember között, hogy szomjazott egy igazi szívre, amely előtt a nap bármelyik órájában föltárhatja érzéseit? Egy figyelő lélekre sóvárgott, aki meghallgatja lángoló zsoltárait, ragyogó gondolatait, szárnyaló terveit?

Mósze szívét megütötte a hír, de csak egy pillanatra. Nefertiti már olyan volt a számára, mint akárki más. Igaz, szebb, tökéletesebb, de éppen olyan távoli vagy közeli, éppen olyan idegen vagy kedves. Izgalom nélkül vett részt az ünnepségeken, udvariasan hódolt az új királynő előtt, bár szépséghez szokott szeme nem győzött betelni a széles, magas, kék fejdíszében, válogatott ékszereiben tündöklő, gyönyörű leány képével. Az ünneplő sokaság tombolt, mikor a fiatal pár megjelent Aton templomában, s a széles úton, a hatalmas téren magasan a hullámzó fejek tengere fölött trónusuk elringott a Palota felé. Mindenki ujjongott, zászlók és virágok áradata pompázott a vakító napfényben, zengett a zene, szárnyalt az ének... Csak Szetamon volt szomorú. Ő a vézna kis beteg király helyén egy délceg, büszke, erős, fiatal férfit látott, Mószét s egy másikat, egy nem valóságosat és nem testit, aki összeolvadt a Fiúval: a Legkedvesebbet. Úgy érezte, minden hiábavaló volt, amit eddig tett, érzett, élt.

Nefertiti úgy viselkedett, mint igazi királynéhoz illik. Nyugodt volt, szép volt, okos és kedves volt, ajkán olyan csodálatos, rejtelmes mosoly játszott, mintha Eszit istennő csókja lebegett volna rajta. Eknaton pedig büszke volt s gyermekesen boldog. Úgy ült trónusán felesége mellett, mintha azonmód, tiarásan, kezében a korbáccsal meg a pásztorbottal, nyakán arasznyi, drágakövekkel rakott ékességgel, egyenesen a Nap örök birodalmába tartaná bevonulását, ahol rend, nyugalom, szeretet, békesség honol, s minden ember boldog.

Így a tervezett alsó-egyiptomi utazásból nászút lett.

A királyi hajók serege földíszítve készen állt. Minden hajóskapitány, minden hajós, minden testőr, minden szolga és szolgáló a helyén. Eknaton közvetlen környezetéhez tartoztak: Eye, aki azért utazott a királlyal, hogy résen legyen, ha valami neki nem tetszőt akarnának a fülébe súgni, s hogy tájékoztassa az Alsó-Birodalom ügyeiről a helyszínen, Mósze, hogy elkísérje Anuig, ahol föl kellett készülnie utolsó beavatására, Ramósze, a Vezír, Horemhab, Szinuhe, az orvos, Ahmósze, a néhai király volt orvosa, ma már csak kegyeletből tartogatott vén emlék, továbbá a nélkülözhetetlen, már szintén vén Pentu főtisztviselő, végül Tutmósze szobrász, hogy vázlatokat készíthessen a királyi pár utazásáról tervezett domborműveihez. Valamint a szükséges szolgálattevő méltóságok: a király fürdőjének felügyelője, a királyi szandálok felügyelője, a királyi parókák gondozója, a király illatszereinek felügyelője... és így tovább. De ne feledjük el a királyné kíséretét sem, udvarmestertől, titkártól a fürdő, a kenetek, a ruhák, a saruk s minden elképzelhető meg elképzelhetetlen ruhadarab, ékszer, tárgy felügyelőiig. A hajókat még másféle nélkülözhetetlen nép is ellepte. Zenészek, táncosnők, akrobatanők. Az egyik hajón húsz válogatott nő tevékenykedett, akinek legtökéletesebb volt a melle és a háta, s aki még nem szült. Húsz evezőt forgattak, ébenfából készültet, az evezők fogója ezüst volt, arannyal kirakva. Mikor a hajók unalmas, elhagyatott vidéken haladtak, a királyi pár mulattatására a húsz válogatott nőt a vízbe ugratták, s vidám, előkelő halászok hálókkal fogták el őket, mint megannyi gyönyörű halat. Ám ilyen alkalmakkor a lélek hasznos magába-szállásáról sem feledkeztek meg: a rabszolgák egy fából faragott múmiát hordtak körül a hajókon koporsóban, egy rabszolga költő énekelt, mindenkit az örömök élvezésére figyelmeztetvén, mert: *„Nyugatról még senki sem tért vissza, s aki a Sötétség Országába költözött, nem nyeri vissza többé az elveszített Napot.”* Voltak játékok is: labda, kocka, sakkféle figurás játék, ezt Eknaton igen szerette.

Így utazott a Nap Fia gyönyörű feleségével, s a partokon összegyűlt a nép, hogy lássa és ünnepelje.

Minden nagyobb városban megálltak, ünnepi istentiszteletet és áldozatot tartottak Aton oltáránál, zenéltek, énekeltek, táncoltak, együtt dicsőítették a lakossággal a Jóság Istenét, a világra áldást, szeretetet árasztó Napot. Az egyszerű emberek tízezrei áhítattal omlottak porba az isteni pár előtt, szívükben új remény kelt e mennyei társaság, e csodálatos pompa, e kápráztató felsőbbrendűség láttán. Ők mit sem vehettek észre a tündéri nők perverz mulatságaiból, cselszövényeiből, a jól álcázott irigységből, gyűlölködésből, a papok, politikusok, katonák fenekedéseiből. Isteneknek látták a méltóságteljes férfiakat, istennőknek a rafináltan öltözött, festett nőket.

Mindenütt, ahol a király partra szállt, készenlétben kellett lenniök a következő javaknak: tizenötezer jó kenyér ötféle formában, tizennégyezerkétszáz másfajta kenyér, kétezer kalács, hetven korsó bor, kétezer edény, száz kosár szárított hús, hatvan korsó tej, nyolcvan korsó tejszín, fa a konyha számára, kosarak fügével, szőlővel, virágok és koszorúk az asztal díszítésére. Mindezt előre kihirdették az összecsődített népnek, s a kellő időben minden megvolt, amit a szabályok a királyi asztal számára megkívánnak.

Egy napon a királynak megdöbbentő kívánsága támadt, ifjú felesége pedig lelkesen tapsolt az ötletnek. (Ő egyébként az első naptól kezdve ura minden kívánságának, ötletének, tervének lelkesen tapsolt.) Eknaton a fejébe vette, hogy a legközelebbi faluban kiszáll, akármelyikben, ami éppen útjába akad.

Az előkelőségek, mindenféle felügyelők és hölgyek elsápadtak, s alázatosan magyarázták, hogy a terv csodálatos, de helytelen. Miért helytelen? Volt érvük: a tisztátalan föld beszennyezné az isteni párt, az alantas élet gonosz erői megrontanák életerejüket, mindenféle sötét mágia hatásainak tennék ki magukat, tehát beláthatatlan következménye lenne meggondolatlan tettüknek. Ámde a király konokul megmaradt szándéka mellett, mondván:

- Erre az alantas életre is a jóságos Nap fénye árad, ezekre a szegény falvakra is kiterjed atyám, Aton áldása, ezek a tisztátalan emberek is az ő gyermekei, nem félek sem a földtől, sem a mocsoktól, sem a gonosz varázslatoktól. Sőt megparancsolom, hogy váratlanul szálljunk partra ott, ahol én mutatom, senki ne merészelje hírül adni senkinek, nehogy változtassanak valamit megszokott életükön.

A király: isten. Mindennek úgy kell történnie, ahogy akarja. Amit szíve kíván, megtörténik. Ha éjszaka támad valamilyen kívánsága, napkeltekor már itt van. Azt mondja a víznek: emelkedj a hegyekig, s máris óceán tör elő, elborítva a hegyormokat.

Így a Sakál-kerület egyik faluja mellett, alkalmas helyen parthoz siklottak a hajók, s a királyi pár Mószéval, a vezírrel, Eyével, Horemhabbal, a két orvossal meg a többi előkelőséggel, férfiak-nők pompázatos seregével partra csónakázott.

Amint a piros vitorlák közeledtek, a parton mosó asszonyok, halászgató férfiak, pancsoló gyerekek máris ordítva futottak a faluba, s fölverték a népet. Ki-ki otthagyta munkáját, izgatottan tódult a partra. Aki éppen borotválkozott, fél arcán szőrrel, fél arcán habbal igyekezett a ritka látvány megtekintésére. Kimásztak odvaikból a betegek, botjukra támaszkodva baktattak a vének. Állapotos asszonyok elsőnek törtettek a színhelyre, hogy jól megnézhessék az isteni társaságot, fölszívják a sok szépet, ragyogót, csodálatosat, és szép gyermeket szüljenek. Ott állt a falu bírája is, előkelőn, bár mocskosan, kezében a méltóságot jelentő bottal, ott sereglettek az elöljárók, ott szorongott a királyi magtárak számvevője, egyszóval, mindenki, aki mozdulni tudott.

Ahogy a királyi pár földre - jobban mondva: szőnyegre - tette a lábát, a nép leborult, homlokával érintette a kiszáradt földet, s halálos csendben várt. Eközben a faluban magukra hagyott nyomtató ökrök, zsákhordó szamarak rémülten bőgtek, a kutyák ugattak, a karonülő gyerekek visítottak.

Eknaton kegyesen így szólt:

- Emelkedjetek föl a porból, testvéreim, hiszen mindnyájan a Nap gyermekei vagytok. Hódolatotok nem nekem szól, hanem atyámnak, aki elküldött, hogy az ő áldását továbbítsam nektek s mindenkinek, aki a világon él.

Félve emelkedtek térdre, majd fölálltak, de mukkanni sem mertek megrendültségükben. Olyanok voltak, mint a révültek, nem tudták, valóság-e, amit látnak-hallanak, vagy kápráztató jelenés.

Ekkor a király kinyilvánította szándékát, hogy bemegy a faluba, s mindent megnéz a saját szemével. Nefertiti lelkesen tapsolt, mire örömujjongás tört ki az előkelő társaságból. És megindultak a parton fölfelé, elöl Eknaton Nefertitivel, Mósze, Eye, Ramósze meg Horemhab, mögöttük a fölügyelők, a többi kíséret. Persze, a szolgák szőnyegeket terítettek az isten pár elé, hogy ne lépjen a tisztátalan földre.

Néhány bólogató pálmafa körül ablaktalan vályogházak kuporogtak, mintha azt a kevés árnyékot keresnék, ami megvédi őket a kigyulladástól. Egyszerre kitárta mindennapi életét a névtelenek sivár tanyája. A falu, ahol gyerekek, libák, szamarak, tevék, szarvasmarhák élnek együtt, egymás piszkában vájkálva, tülekedve, ordítva, bőgve, nevetve, énekelve. A nyitott rozoga ajtókon be lehetett pillantani a házacskák sötét belsejébe, ahol nem volt semmi más, csak néhány korsó meg temérdek szemét. Egy tekintélyesebb házban, ez nyilván a bíróé volt, trágyát égettek, maró füstje kitekergett az ajtón, s növelte a falu bűzét. Egy borbély ácsorgott rémülten az utca közepén, kezében villogó réztányér, meztelen karján gőzölgő vizes kendők, feketén a mocsoktól. Bizonyára kiáltozva járkált papucsában, csinosodásra csábítva az embereket, mikor a váratlan esemény kővé dermesztette. Szebbnél szebb fiatal nők ácsorogtak mindenfelé, ruhájuk szinte semmi, de mindegyiken ékeskedik néhány ékszer, talizmán. Arcuk mint az ártatlan bárányoké. Sugárzik róluk, hogy életük egyetlen célja, rendeltetése, tartalma, minden vágya a szerelem, a szerelem meg a gyermek. Jó szemű, értelmes ember azonnal el tudja képzelni, milyen burjánzása van itt időtlen idők óta a szerelmi bűvöletnek, milyen ártatlanul gonosz kavargása féltékenységnek, irigységnek. Hány torkot metszettek el itt csendes éjszaka bosszúból, mert valaki más nővel ölelkezett, vagy éppen nem ölelkezett azzal, akivel kellett volna.

És ott álltak megbűvölten az alázatos, vizslatekintetű vénasszonyok is, hatalmasságai életnek-halálnak, születésnek-temetésnek. Vékony, száraz karjukat égnek emelték, mintha imádkoznának. A férfiak meg hallgatagon, lesütött fejjel, mozdulatlanul lecsüggesztve tétlen karjukat. Erős, széles, esetlen alakok, bőrük napszítta s vörös, mint a bronz. Egyikükön-másikukon kék ing, bő, rövid nadrág lobog, de a legtöbbjük teljesen mezítelen. Milyen megdöbbentő, ahogy moccanás nélkül állnak, kopasz koponyájukat legyek lepik, homlokuk hátracsapva, mintha szekercével nagyolták volna, pofacsontjuk kimered, orruk nyomott, álluk szögletes, csupasz. Hosszú, egyenes szemöldökük alól fekete szem szegeződik a királyi társaságra. Szájuk nagy, foguk hibátlan, mintha egész életük csak evésből, őrlésből állana, mint a malmoké.

Eknaton csodálkozva, ártatlan szemét tágra nyitva nézi őket. Nefertiti kíváncsian mosolyog, az a szép mosoly lebeg rajta, amit Eszit istennő lehelt rá születésekor. Hol őket, hol a királyt nézi, nem tudja, mit kell ilyenkor tenni.

Itt áll egymással szemközt a két nép: a mennyei meg a földi. Egyik nézi a másikat, de nem tudja, mit mondjon, hogyan viselkedjék. A király szerint valamennyien a Nap gyermekei, valamennyit egyformán szereti az Atya, az ő szemében nincs különbség közöttük. És a bölcsek által tudott dolog, hogy mindegyikük lelkének mélyén ugyanaz az Isten ragyog. Mégis mi történnék, ha most egymáshoz futnának, megölelnék, megcsókolnák egymást? Ha a kényes előkelők belépnének a trágya-füstös házacskákba, ennének a csorbult edényekből, innák a Nílus vizét, ölükbe vonnák a maszatos gyerekeket, megcsókolgatnák vörös, csipás, gyulladt szemüket, finom ruhát adnának rájuk? Vagy a falu népe vonulna boldog ujjongással a királyi hajókra, vadat, halat, mártást, mézet, süteményt enne, bort inna, énekelne, táncolna a szépséges zenészlányok muzsikájára, s az előkelők kínálgatnák őket? Ugye, mindez nem nagy dolog, szinte semmi?

Csak állnak egymással szemben, kíváncsian, félénken, tehetetlenül.

Végre a király megerőlteti gyenge hangját, s így szól:

- Azért jöttünk közétek, testvéreim, hogy lássunk benneteket, s megtudjuk, hogyan éltek. Van-e teher, ami alatt túlontúl nyögtök, kívánság, amit gyakran foglaltok imádságaitokba, szomjaztok-e valami után, ami nélkül elepekedtek... Hallani akarom a szavatokat.

Állnak némán, konokul, mozdulatlanul. Szemüket lesütik, homlokukat leszegzik.

- Parancsolom, hogy szóljatok - türelmetlenkedik Eknaton. - Hallani akarlak benneteket. Parancsolom, igazat mondjatok. Parancsolom, ne féljetek. A Nap Fia vagyok, királyotok, ismerni akarom az igazságot.

Most óvatosan mocorognak, egymásra tekingetnek, lökdösik egymást. Végre előlép egy kék inges paraszt, szabályosan meghajlik térdmagasságig, kitárja karját. Borotvált koponyáján ragyog a napfény. Körös-körül pedig még nagyobb a feszült csend, elhallgatnak a gyermekek is, csak néhány szamár ordít valahol, mint akinek semmi sem jó. A pillanat ünnepélyessége megbénít mindent.

- Isteni úr - kezdi a kékinges rekedten, mintha a torkát szorongatnák. - Katonád voltam nyolc esztendeig, jártam Szíriában, harcoltam Megiddo alatt, meg is sebesültem a vállamon, meg a jobb bokámon, szembenéztem a halállal nemegyszer, tehát most is szembenézek. Ha meg kell halnom, haljak meg. Téged dicsőítlek, holtomban is, Istenünk, Engedelmességünk, minden örömünk forrása, kegyesség kútja.

- Miért halnál meg? - csodálkozik Eknaton. - Csak beszélj tovább.

- Amint parancsolod - buzdult neki a volt katona elszántan. - Nem mondhatok sokat, de te sokat megtudhatsz belőle, ha akarod. Élünk, ahogy tudunk. Ahogy istenséged élnünk enged. A féreg megette a gabona felét, a víziló a többit. Kérlek, értsd úgy, ahogy kell. Sok az egér a mezőn, a sáskák meg ránk csaptak. A barom tilosban jár, zabál, a verebek lopnak, urunk, s egyre szaporodnak. Ami maradt, a tolvajok kezébe esett. Annyi a tolvaj, mint a veréb, mint a sáska. A barom belepusztul a cséplésbe meg a szántásba. Ekkor jön csónakon az írnok, a királyi raktárak írnoka, s be akarja hajtani a termést. Jaj a felláhnak, isteni király! Jaj a szántóvető népnek, kegyelmes királyné! A tisztviselők botot viselnek, a négereknek korbácsuk van, pálmakorbácsuk. Add ide a gabonát, mondják ők. Add ide a szemedet is, mondják ők. Ha pedig a szemünket nem vájják ki, csak azért nem, hogy láthassuk nyomorúságunkat. Mert ha nincs mit adni, isteni király, a felláhot megverik, összekötözik, a vízbe dobják, ahol elmerül. Hulláját senki sem temeti el, csak a krokodilok. Árnyéklelke átkozódva bolyong, s megrontja az élőket. De ez nem minden. A felláh asszonyát, uram, előtte kötözik meg, kicsinyeit szintén. A szomszédok menekülnek, akinek maradt valamije, a hátán viszi, hogy megmentse. -

Fölemelve mindkét karját, hogy tanúul hívja az Eget, sóhajt, aztán hirtelen a király elé veti magát a porba. - Ölj meg, taposs meg, megérdemlem, mert megmondtam az igazat! - kiáltja rekedten. - Újabban az egyház nem sanyargat, mert elvettél tőle mindent, isteni király, de annál jobban sanyargatnak a megcsalt istenek. Üsd le a fejemet, uram, csak azért menekültem meg a háborúból, hogy te ölj meg isteni kezeddel.

Eknaton mozdulatlanul áll. Majd körülhordozza szomorú szemét a pisszenés nélkül álló, láthatólag halálát váró népen, mintha természetes volna, hogy ne csak ez a vakmerő kiszolgált katona haljon meg, hanem mindenki, akinek a nevében szólt.

- Jól van - mondja halkan a király, s int, hogy álljon föl. - Mindent hallottam, mindent megértettem, mindent tudok. Bajod nem történhetik, mert aki egy ujjal is nyúl hozzád, irgalmatlanul megbüntetem.

- Sohasem tudod meg, király! - sóhajtja a kékinges felláh, fölemelkedve.

- Mindent megtudok! - kiáltja türelmetlenül Eknaton. Az imént sápadt volt, arca egyre halálosabban elfehéredett, Mósze meg Szinuhe már aggodalmasan tekint össze, de most kipirul az arca, elöntötte a vér, homloka lángol.

Az a különös izgalom szállja meg, ami szent betegségének rohamát meg szokta előzni. Mósze megfogta a könyökét, a két orvos előrefúródik, Eye kövérkés arcán rosszul palástolt düh vonaglik, mintha mondaná: „Hát kellett a mocskos földre lépned, kitenned magadat a silány, alantas nép gonosz bűvöletének?" Nefertiti azonban semmit sem vesz észre, mosolyogva csodálkozik a látnivalókon, fürdik a szegény emberek bámulatában, kellemesen izgatja az a világ, amibe még sohasem tette a lábát.

- Ha isten vagy is - kiáltja vakmerőn, szorongó torokkal a kékinges -, akkor sem tudhatnád meg, mikor állnak rajtam bosszút a hivatalnokaid!

- Te nagy vagy, mi pedig kicsinyek! Hangyák vagyunk az elefánt lába alatt! - rikoltja a csoportból egy kétségbeesett hang.

- Mi vagyunk az emberek alja! Mi vagyunk a söpredék! - ordítja egy másik.

A királyon remegés fut végig, a hangulat elviselhetetlenül forró. Nefertiti belekarol a királyba, hozzásimul.

- Menjünk vissza, már elég volt - súgja.

- Nem, nem, várjatok, hadd mondjam meg ezeknek a szegény embereknek, hogy mindent megtudok, semmit sem lehet elrejteni arcom előtt, akár a Napé előtt sem! - kiáltja a király szokatlanul csengő hangon. - Hadd tudják meg, hogy ismerem az igazságot. - Vézna, fiús testét kihúzza, meglepően megnő, nagy szeme lángol. - Ámun papjai azt mondják, a népért a nép nélkül. Hazugság és csalás! Mert nélkületek nem lehet értetek alkotni semmit. Azt mondják Aton papjai: Istenért a nép nélkül. Ez tévedés, mert Istenért kell dolgoznunk, de nem nélkületek. Újabban vannak olyanok is, akik azt hirdetik: a néppel a népért. Ez meg hitvány, céltudatos lázítás. Én azt mondom, s ezt atyám, a Nap sugalmazta nekem: Istennel az Istenért. És ha megértenétek...

Hangja elcsuklott, térde megrogyott, feje előrebukott. Mósze résen volt s elkapta, az orvosok hozzáugrottak. Nefertiti meglepődve fordult felé, arca elfehéredett, élesen sikoltott, mint a héja. Ugyanekkor a nép torkából rémült kiáltás tört elő, a közelebb állók eltakarták arcukat tenyerükkel, s hátráltak, a hátrább állók előretódultak, hogy lássák, mi történt.

Mósze a királyt szőnyegre fektette, letérdelt, karját a feje alá tolta, hogy magasabban feküdjék. Nefertiti a király mellé omlott, arca fölé hajolt, magas, széles királynői fejéke érintette Mósze vállát. Látszólag nem törődött semmivel, mert először látta urát ilyen állapotban, eddig csak suttogásokat hallott szent betegségéről. Olyan váratlanul következett be a borzasztó esemény, hogy Nefertiti csaknem eszméletét vesztette rémületében. Könnyű kezét Eknaton ziháló mellkasára tette, talán önkéntelenül azt hivén, megállt a szívverése. Arca eltorzult, mikor látta a vonagló vézna testet, amit csak alig egy-két hét óta tartott karjában, most pedig szörnyű, ismeretlen erő rángatta-tekerte. Megborzongott, mikor az összecsikorított fogak élesen sikí-tottak, mint a fűrész. Ahogy a sokszor csókolgatott, duzzadt ajak elferdült a kíntól, ugyanúgy ferdült el az a finom, keskeny, mindig istennői mosolyban lebegő ajka is. Aztán tehetetlenül fölpillantott, éjsötét, hosszú szempillákkal árnyékolt szeme Mósze szemébe merült.

Csak egy pillanatig tartott ez a szembenézés, de Mósze meglátta benne, amit Nefertiti sohasem mondhatott ki: „Látod - mondta ez a sötét szempár. - Eldobtam magamat, mert nem nyújtottad felém a kezed. Királyné lettem egy halott király mellett. Miért nem te szóltál a néphez őhelyette, miért nem a te oldaladon álltam itt? Mit tettél velem?” És ekkor a nagy szemből, a világ legszebb szeméből, kigördült egy-egy könnycsepp. Nem fordult el, tovább nézett Mószéra, a könnyek leperegtek puha sziromarcán, megültek finom rajzú ajka csücskében, aztán a mellére hullottak.

Mósze szeme azonban kemény volt és elutasító. Csak a királlyal törődött. Ekkor a királyné feje ráborult Eknaton mellére, a vádoló szempár eltűnt Mósze elől.

Az orvosok intézkedtek, Eknatont Horemhab meg Szinuhe gyöngéden fölemelték, s a hajóra vitték. A nép némán követte őket. Hajóikra szálltak a kíséret tagjai is, a kapitányok fölvonatták a vitorlákat, a hajók méltóságosan kiúsztak a folyamra.

- Soha többé nem szabad megengedni - fakadt ki Eye izgalomtól vékony hangon, izzadt homlokát törülgette, ajka remegett, térde rángatózott -, hogy Őistensége ilyen helyzetbe kerüljön. Sőt azt is megkérdezem tőletek - körülhordozta szűk, ravasz szemét a jelenlevőkön, azaz Horemhabon, Mószén, Ramószén, Pentun -, megengedhető-e, hogy államügyekkel foglalkozzék? Nem volna-e jó ezeket a súlyos, fárasztó és számára izgalmas tevékenységeket valami tanácsra ruházni, őt pedig, az isteni királyt, meghagyni zavartalan vallási tevékenységében? Nem volna-e hasznosabb a Birodalomra, az egész emberiségre, ha inkább csodálatos himnuszait írná, énekelné, s Aton dicsőségére az istentiszteletekkel foglalkoznék?

A jelenlevők rosszkedvűen bólogattak, de nem mondtak semmit. Ki-ki megtartotta gondolatait magának. Tutmósze, a szobrász papiruszt feszített táblájára, térdére fektette, s egy darab szénnel villámsebesen rajzolt valamit. Korsó állt előtte, melynek pecsétjét az imént törte le, olykor húzott belőle egy hosszú kortyot, megfeledkezvén a serlegről. Hosszú haját erélyes mozdulatokkal vetette hátra nagy homlokából.

De két nap múlva a király ismét kedvesen, nyugodtan jelent meg hívei között Nefertitivel. És az Eye által felvetett kérdések elodázódtak, a nyomott hangulat fölengedett. Mikor Nefertiti találkozott Mószéval, szép szeme már bársonyosan nyugodt volt, ajkán ott lebegett az istennői mosoly.

31. A beavatás

Mósze elvált a királytól, s bevonult az anui Aton-templom egyik elkülönített épületébe, ahol az utolsó beavatásra kerülők készültek a döntő próbára.

Igen régi, eléggé komor, szép épület volt ez, nem nagy, de gondozott kertben. Mindössze hatan laktak itt kicsiny, magányos szobákban, végezték elmélkedéseiket, tartották lelkigyakorlataikat, böjtjeiket, merültek a tudomány legvégső kérdéseibe. Eledelüket naponta egyszer egy alsó rendbeli fiatal pap hozta szótlanul, nesztelenül, aztán eltűnt másnapig. Nem volt bőséges, csupán egy darab búzakenyér, egy csipet só, egy marék füge vagy datolya, egy korsó víz.

Este a hűvös idő beálltával mind átmentek egy másik, ugyancsak ősrégi, elhagyott épületbe, ott az öreg főpap, Meryre jelent meg köztük egy vastag falú, homályos teremben. Összehajtott lábszárral ültek az ütött-kopott padlókövezeten, Meryre egy fadobogóra telepedett, s halkan beszélt. Ők moccanás nélkül figyeltek. Jegyzetet nem volt szabad készíteniök, mert Thot, a félisten, aki az első embereket tudományra tanította, maga nem írt. De meg azért sem írhattak, mert egy-egy ilyen följegyzés, amely a legnagyobb titokról készült, óhatatlanul profán kézbe kerülhetett. Igaz, azt az írást, amit ők maguk között használtak, aligha értette volna meg valaki, mert csupa egyszerű jelből állott, egyáltalán nem hasonlított sem a levelezésben használt folyóíráshoz, sem a rejtett képíráshoz, de mégis kötelező volt a legszigorúbb óvatosság.

A vén Meryre egyike volt azoknak a tudósoknak, akiknek életkorát nem lehetett a külsejéről leolvasni. Kopasz feje, komoly, mozdulatlan, de mindig nyájas arca, a sok virrasztástól és olvasástól gyulladt fekete szeme, sovány, könnyed, rugalmas tagjai ugyanúgy vallhattak negyvenéves férfira, mint nyolcvanévesre. Hangja nyugodt volt és vastag, mint a dongó zummogása. Indulatok nem fojtották el, nem emelték, és nem süllyesztették, mindig tökéletes tisztasággal, hibátlan mondatokban, a legklasszikusabb szépséggel beszélt, s olyan egyenletesen, mint a hömpölygő folyam hullámai.

Most már nem tanultak külön-külön matematikát, aritmetikát, zenét, kozmogóniát, építészetet, orvostudományt, történelmet, haditudományt, hanem e részenként megismert tudományokat foglalták össze a legmagasabb egységbe. Olyan elvont világban kellett járniok, ahol csak metafizikai formák vannak, evilágiak, anyagiak nincsenek.

Kérdezhetnéd, fiam és tanítványom, hogy hol s hogyan keletkezett, és milyen volt a jelrendszer, amiben a legmagasztosabb tudást össze kellett foglalniok. Nos, csak annyit mondhatok, hogy ezt a jelrendszert az emberi faj a mítoszi korból hozta magával a nyelv, a tánc s minden egyéb kifejező módszerrel együtt. Nem „találta föl” tehát egyik nép sem, egyik nép fia sem. Igazuk volt az egyiptomiaknak: Thot, az isteni tudós egyenesen az Égből kapta, s adta tovább, ahogy a babiloniak szerint Hani, a halformájú isten, a sumerok szerint Enlil, a vizek istene, más népeknél mások, de mindig istenek, félistenek, titánok. Ez a jelírás nemzetközi volt, vagyis az egész emberi faj értette, használta, őrizte, továbbadta. Egy részük máig is használatos, gondolj csak a keresztre, a körre, az egyes szám függőleges vonalára, a két fekvő párhuzamosra, a fekvő nyolcasra, hogy többet ne is mondjak. Gondolj csak a skandináviai, a grönlandi, az észak-kanadai sziklákon fönnmaradt rovásokra, ősrunákra, gondolj a kínai-japáni írás némely jelére... Az egész Föld sziklái, barlangjai teli vannak ilyen általános, titkos értelmű, de nemegyszer számunkra is érthető, ma is használatos jelekkel. Nem szavakat, pláne nem szótagokat vagy éppen hangokat írtak így, hanem Ég, Föld, világ, ember, Isten, élet, halál, csillagok viszonylatait, lényegét, törvényét. Hadd figyelmeztesselek, fiam és

tanítványom, hogy ma is mindenütt használatos a vörös ötágú csillag, a sarló és kalapács jele, egyik a tudás teljességét jelképezi, másik a Szaturnusz-korszakot, földmívesek és mesteremberek egykori korszakát, a latin irodalomból jól ismered ezt. A Szaturnusz jele csillagászati munkákban ma is a sarló-kalapács.

Nem foglak jelképek magyarázatával fárasztani, ez a tudománynak olyan területe, amin ma is csetlenek-botlanak a régészek meg a teológusok. A régészek, fiam, holmi díszítésnek, „ornamentikának" tartják ősrégi edényeken, fémtárgyakon, teológusok meg figyelemre sem méltatják őket. Mi ne legyünk vakok, mint a régészek, ne legyünk tudatlanok, mint a teológusok, hanem csodálattal vegyük tudomásul, hogy az ember faj egy, kultúrája is egy, írása, nyelve is csak egy és nem több. A mítoszi kor legdrágább öröksége.

Mikor a hat beavatandó gyér sétáján megállt Anu főterén, éppen az Aton nagy temploma előtt álló karcsú obeliszk előtt, tudta, hogy a magas oszlop csúcsa a hármas isteni egységet jelenti, négyszögű oldalai, négyzetes alapja pedig az anyagi világ négy dimenzióját: a hosszúságot, szélességet, magasságot, mozgást (azaz időt), így hát az obeliszk a maga teljességében a látható és láthatatlan világot együtt, hetes számában ábrázolja s a teremtést is az isteni hármasságból az anyagi négyességbe. És azt is tudta ez a nagyrahivatott hat ifjú, hogy a világ minden táján ezt jelképezik a szent épületek építészeti elemei: a homlokzat négyszöge s az orom háromszöge. Tudta azt is, hogy a piramisok óriási háromszögei s alapjuk négyszöge ugyancsak a világ teljességét ábrázolják s magát az embert, ezt az egyszerre égi és földi lényt. Ég és Föld között ezt a csodálatos összekötő kapcsot. Ne legyünk földhözragadtak, mint a teológusok, fiam, vegyük tudomásul azt is, hogy a minden népnél ismeretes Teremtéstörténet nem a látható világ megszületését mondja el, hanem az egész világ ama metafizikai formáinak megteremtését, amik a térben-időben folyamatosan megvalósulnak, nemcsak az „idők kezdetén" és most, hanem még sokáig a jövőben.

A történelem, mint szigorú titkos tudomány, ugyancsak szolgált meglepetésekkel az avatásra készülőknek. De lásd előbb, miért volt titkos a történet, s még a sokkal későbbi zsidó királyoknak is miért volt szabad évenként csak négyszer olvasniok a történeti múltról szóló tekercseket. Azért, mert aki egy nép útját ismeri, kezében tartja egész sorsának kulcsát is. Gonosz hatalmi vágyból megnyerheti hát a népet, azt tehet vele, amit akar. Vagy tudatlanságból okozhat szörnyű károkat, talán végzetes katasztrófákat. Nos, ez megszívlelendő dolog. De mik voltak azok a rejtett ismeretek, amiket csak most, pályafutásuk végén ismerhettek meg? Íme, lelki szemük előtt láthatták az emberi faj beláthatatlan mélységek ködébe burkolt eredetét. Láthattak szárazföldeket, amiket ma már hiába keresnénk, tengereket, amik eltűntek. Látták a Földet olyan állapotban, amikor a jeges sarkok helyén még örökké zöldellő erdőségek terültek el, nem volt tél soha, és nem volt szárazság. Látták az óriási ázsiai beltenger partján viruló népeket, városokat, amelyek ma ismeretlenül szunnyadnak homoksivatagok alatt. Látták az Ember egymásra következő fajait és fajtáit, az Ember különböző alakjait, ahogy ma is megfigyelhetők az anyaméhben fejlődő magzaton. Végül látták a mai Embert, amint az isteni világra emlékezik, inkább révült, mint éber állapotban, félig-meddig álomeletet élve s ragyogó álmainak megvalósításán dolgozva. Látták a három fajtát, a jáfetitát ugyanazon a valaha volt földrészen együtt élni, elválni, szétrajzani, látták a sémit, amint átvonul egy még iszapos földnyelven Afrikából Ázsiába, a Vörös Tenger, a Vörös Föld tájaira, a Vörös Népet, amit ma is foiniknak nevezünk. És látták őket kisebb-nagyobb csoportokra bomlani, szétvándorolni, mert ahogy távolodtak az őshazától, úgy váltak külön-külön el a nyelvek, s szaporodtak az istenek. De nemcsak a sémieket, kámitákat, jáfetitákat látták így a végtelen időben, hanem minden más népet is, tudományuk nem volt elfogult, egészében ismerkedtek meg az emberi faj sorsával, s ha szívük húzott is egyik vagy másik fajtához, elméjüknek nem volt szabad részrehajlónak lennie. Még a Bűnök Földje, titkos nevén Am-uru népét, az am-urit

is elfogulatlanul nézték, a népet, melynek tudósai saját féktelen hatalmuk szolgálatába állították tudományukat, s ezért négy borzalmas katasztrófa során a tenger mélyébe kellett vesznie. Bármilyen sajnálatos sok-sok millió ember, egy évezredes kultúra, mérhetetlen anyagi és szellemi kincs pusztulása azoknak, akik itt ültek a tanterem kövén, mesterük meg minden mester tudománya tőlük származott át mindmostanáig. Rájuk emlékeztet a csillagok ismerete, az égi törvények elolvasásának tudománya, a titkos jelírás, matematika és a kozmogónia, s még mindaz a tudomány, amit ma megnevezni nem tudunk, mert lelkünk tudatalatti rétegeibe süllyedt, ott hordozzuk magunkban mint őstudást. De rájuk emlékeztette a közönséges emberek millióit is a roppant piramisok sora, a beléjük épített sokféle ismeret s a rejtelmes írásjelek szikrázó képe a piramisok tükörsima háromszögein. Rájuk emlékeztették az olyan anyagok, mint az üveg, a prichalkum, az elektron s más ötvözetek, a rettenetes erejű robbanó por s egyebek. Mósze és társai látták az utolsó katasztrófából menekülő Thotot és társait, s megtanulták, hogy az akkori Deltába telepedett kivándoroltak hogyan építettek a folyamág mentén éldegélő, csónakázgató, kőeszközöket csiszolgató, zagyva népecskékre új országot évszázadokon át kitartó buzgalommal, türelemmel, tervszerűséggel, elannyira, hogy már az első egyiptomi uralkodók, az elsüllyedt Am-uru leszármazottai csodálatunkra méltó piramisokat tudtak építeni.

Nem akarom részletezni, fiam, miféle történelmet tanultak a tanítványok utolsó beavattatásuk előtt, s hogyan tették tökéletessé, végtelen időket, távolságokat, érzéseket, feladatokat áttekintővé a látásukat, ennyiből is láthatod, hogy roppant felelősséget vállaltak, hiszen a teljes tudás felelőssége óriási. De csak aki birtokában van, áll meg rendületlenül a talpán, néz szembe félelem nélkül az élettel és a léttel, tudja, mit mivel kell mérnie, látja célját, s mond biztos ítéletet önmaga s embertársai fölött. Csak az ilyen embert nem csalhatja meg a forgandó világ ezer csalékonysága. Csak az ilyen ember méltó, alkalmas az emberek vezetésére.

Csak még egyet. A titkok két olyan csoportját is megismerték, amik az emberiség történetében évszázadokon át csaknem napjainkig rejtve voltak, aki pedig ismerte őket, nem mondhatta ki halálveszedelem nélkül. Ismerték az égitestek gömbölyű voltát, tudták, hogy a planéták a Nap körül keringenek, a nap viszont valamely más Nap körül, tudták, hogy a galaktikák egymástól rohanva távolodó világegyetemek, némelyikük a kitágulás, az anyagba ömlés, némelyikük az összehúzódás, fénybe oldódás állapotában van. Megértették, hogy a Nap csupán egy tükör, egy láthatatlan, Napfölötti Nap sugarait gyűjti magába, s árasztja szét a világba. Sugarait a „Nap szeretetének" nevezték s nem ok nélkül. Ez a láthatatlan, érzékeinkkel, műszereinkkel nem tapasztalható Nap: Aton. Tudták ezenkívül azt is, hogy nemcsak látható, de láthatatlan égitestek is vannak, ezek érzékszerveinkkel felfoghatatlan sugárzásokat bocsátanak ki, fekete sugarakat, szemünk tehát nem láthatja őket. De látták valaha azok az ősi emberek, akiknek érzékszervei merőben különböztek a mieinktől, sokkal szellemibbek lévén.

Ennyit a csillagászat körébe tartozó legtitkosabb titkokról.

A másik tudás, ami hosszú-hosszú időn át nem volt közönséges ember kezébe adható, az „át nem léphető kör" titka. Megtanulták s megértették, hogy a tudat mindig egy-egy szféra határain mozog, ez a szféra azonos a kitáguló világegyetem határaival, konkrét száma mindig változó, de a kulcs, amivel ki lehet számítani, az úgynevezett Nagy Istenek hét titkos száma és jele. Ez a hét Nagy Isten a „soha át nem léphető kör" őre. Számuk misztikus értelmezés szerint: 3, 1, 4, 1, 5, együtt olvasva 3,1415. Ma π-nek vagy Ludolf-féle számnak nevezzük, s a kör, a gömb méreteinek kiszámításánál használjuk. Hadd írjam ide a porba botommal, fiam, hogy lásd az egyetemes, rejtett jelképekben való ábrázolás formáját is: Δ | — ★ Amint megfigyelheted, az isteni háromszög után az anyagi világ négyszöge, majd az emberi teljesség

ötszöge következik. Nem volt bolondság tehát, hogy a vén Meryre főpap így beszélt erről a tárgyról:

- A hét Nagy Isten feje Usziré, a fekete Isten, mindig azon a szférán kívül van, amit a hét Nagy Isten számaival számíthatunk. Ne süllyedjetek soha odáig, hogy Uszirét valamilyen alakban gondoljátok, mint a tudatlanok milliói. Nem más ő, mint valamennyi kör Köre. Ha tudatunkat a világ legvégső határáig tágítjuk - tovább nem tágíthatjuk -, Usziré mindig kívül marad a hét Nagy Isten által őrzött, át nem léphető körön. Ezért tanította az isteni Thot, hogy sötét isten, s hogy mindenütt gömbfelület s ugyanakkor mindenütt középpont. És figyeljetek, a szent kulcs által megadott kör sem hely, nem gyűrű, nem is létezik a látszatok világában, hanem csak a végtelen feltétlenségben. Mert ez a határ választja el a végeset a végtelentől, éppen ezért csak a hét Nagy Isten lépheti át, földi ember közönséges módon nem. Hogy hogyan, tapasztalni fogjátok a Halál Kapuján túl.

Tanulás előtt így imádkoztak: „Jöjj hozzánk, Nap! Maradj, pihenj velünk!" S ugyanezt kiáltották, mikor az öreg Meryre aznapi fejtegetéseit befejezte. Attól tartok, fiam és tanítványom, mai ember aligha értené meg azt a tudományt, amit akkoriban nemcsak Egyiptom, de az egész világ tudósai tanítottak titkos helyeken, templomok mélyének vastag falai között, vagy kint a pusztaságban, ahol nem háborgatta őket senki. Te azonban nem rázod hitetlenül a fejedet, fiam, új kor gyermeke vagy, te tudod, hogy Einstein óta a tudósok ismét megtanultak helyesen gondolkodni.

Mószénak és társainak éppen úgy tökéletes barátságot kellett érezniök egymás iránt, mint a beavatás bármelyik alacsonyabb fokán álló jelölteknek. Titkuk nem lehetett egymás előtt. Minden közös volt. Fogadalmak kötelezték őket tökéletes szüzességre, áldozatkészségre, a gyengék, elhagyottak, árvák, sorstól sújtottak megsegítésére, életmentésre még saját életük kockáztatásával is. Tudniok kellett - s tudták is -, hogy bárhová veti őket a forgandó szerencse, bárhová állítja a hivatás kötelessége, bármilyen anyagi helyzetbe jussanak is, egy, az egész világra kiterjedő tudós rend, az isteni tudásba beavatottak rendjének családjába tartoznak, s nem kerülhetnek a világnak olyan sarkába, ahol a beavatott tudós ajtajának tárva, asztalának terítve, karjának segítésre készen nem kell lennie, valahányszor egy tudós kopogtat. Nem szabad nézniök, milyen néphez tartozik, visel-e szakállt vagy sem, pompás öltözékben jár-e, avagy éppenséggel mezítelenül, dúskálkodik-e javakban vagy koldul, milyen néven tiszteli istenét, tisztel-e istent valamilyen módon, vagy némán a szívében hordja, nevét ki sem mondja.

Mósze társai közül hárman egyiptomiak voltak: Pinehasz, Hofni meg Hor. De azért ők sem álltak közelebb Mósze szívéhez, mint Szakkai, a héber, akit Manassze-törzsbeli szülei mint elsőszülöttüket voltak kénytelenek a „Nílusba dobni", azaz Aton papságának nevelésére bízni. És semmivel nem állt távolabb tőle a foinik Ribaddi, Biblosz királyának, Ribaddinak fia, mint a másik négy. Valóban olyanok voltak, mint a testvérek. Anyjuk földi nő, atyjuk igazában Isten volt, mint a királyoké. Pinehasz magas, karcsú, finom csontú, csapott homlokú, hosszú fejű, fekete szemű férfi, szeretett énekelni, gyönyörűen hárfázott. Hofni viszont egyiptomi származása ellenére alacsony volt, erősen sárgás bőrű, hallgatag, ritkán mosolygó, minden figyelmét a matematika felé fordította. Hor fürge, ügyes, fiatal legény, arccsontja széles, paraszti eredetre vallott. Villámgyorsan, de nyugodtan vívott, biztosan lőtt célba, eldobott szekercéje hajszálra talált, lelkes tanulmányainak legfőbb tárgya a haditudomány volt. Gyakran vitatkozott Mószéval, mindent tudott nemcsak Egyiptom, hanem az ázsiai országok haderejéről, stratégiájáról, taktikájáról is. Szakkai zömök, álmosnak látszó, szakállas fiatalember, szelíd, mint a bárány, naponta többször imádkozott a szokásos imádságokon kívül is, szép, tiszta kendőt terített ilyenkor a vállára, hajlongva térdelt, arcra borult, a világgal

semmit sem törődött. A fiatal Ribaddi sovány, de nem magas, igen heves ifjú volt, szaporán beszélt, egyiptomi mondataiba fenchiú szavakat kevert, mindig nevetett, csúfolódott, vitázott. Fő tudománya az asztrológia volt. Minden idejét számításokkal, képletek magyarázatával töltötte, gyakran fölkereste Pet-Uszirét, a király főasztrológusát, ősi följegyzéseket bújt vele. Dicsekedve mutatott egy elefántcsontból faragott szekesztánst, amit Pet-Uszirétől kapott kitüntetésül. De akárhogy elmerült számításaiban, mindig dúdolt. Istenek harcairól, szerelmeiről, haláláról, föltámadásáról.

Rossz jel, ha valakinek nincsenek barátai. Mósze barátairól eleddig nem szóltam, sok egyéb mondanivalóm volt. Bátyjáról, Aharonról tudsz, fiam, hallottad, hogy ezt a csendes, nehézkes, révedezésre hajlamos fiút már gyermekkorában elnyomta Mósze heves, olykor erőszakos természete, megbénította éles, gyors gondolkodása, engedelmességre szorította vakmerő céltudatossága. De forró szeretet fűzte őket egymáshoz s nem túlzok, ha azt mondom, hogy habozás nélkül életüket adták volna egymásért. A gyermekkor vidám éveiben rengeteg héber fiúval-lánnyal került barátságba Mósze, tudjuk, csapatot szervezett, ő volt a vezér, Aharon az alvezér. Kis katonái, akiket érdemük s képességeik szerint jutalmazott rangokkal, olykor lázadozva bár, de buzgón kitartottak mellette. Valahányszor Mósze hazatért látogatóba, odaszállingóztak, körülülték, csodálták és szerették. Mósze meg akkor is a régi gyermeki módon bánt velük, mikor hercegként élt, gyaloghintón utazott, szolgák, katonák kísérték. Megölelte, megcsókolta őket, nem tűrte, hogy mást lássanak benne, mint a régi Mószét. Ellenben a Palotában nem talált barátra. A lézengő, vadászó, nőket hajhászó, örökké szerelmi ügyeiket tárgyaló, evő-ivó, pompás ruhákban feszítő idegen hercegek alattomosan kiszorították volna maguk közül Mószét, ha magától vissza nem vonul társaságukból. Az egyiptomi előkelő családok sarjaival sem volt alkalma barátságot kötni. Jöttek és mentek, voltak és eltűntek, egy ideig ragyogtak a Fehér Ház fényében, tanultak valamit, azután igyekeztek jó pozícióba helyezkedni, beléptek a hadseregbe, élére álltak vállalataiknak, gazdaságukba tértek vissza, s Mósze csak elvétve találkozott velük valami ünnepségen. Udvarias, kedves érintkezésük sohasem mélyült barátsággá. Mósze meglehetősen magányos ifjú volt, de zokszó s kár nélkül tűrte magányosságát, nem vált emberkerülővé, mogorvává, noha sokkal nagyobb tanultsága, mélyebb tudása gyakran türelmetlenné, sőt gőgössé tette. Ezeket a föl-fölbukkanó hibákat azonban esti elmélkedései során könyörtelenül ítélte meg, s minden erővel igyekezett kiirtani magából.

Itt, Aton templomának csendes, eldugott épületében könnyen összeforrott társaival, úgy érezte, valamennyien testvérek, összetartoznak, mint egy fészek madarai. Csendes, vidám hangulat uralkodott köztük, vitáik elképzelhetetlen gyönyörrel árasztották el szívüket, mindnyájan meg voltak győződve róla, hogy késő vénségükig együtt fognak tevékenykedni az emberek üdvéért, Istennek tetsző szorgalommal, örömmel.

Mósze sokkal-sokkal jobban érezte magát itt, az egyszerű vén házban, mint akár Men-nofer, akár Théba Palotájában. A szűkös kenyér, az egy-két marék datolya, füge, a korsó víz jobban ízlett neki, mint a mártásokban illatozó fácán, az aranysárga zsírban úszó sült liba, a halak minden fajtája, a vadak sokféle zamata, a drága bor. Egyszerű életmódjuk olyannyira kedvére volt, mint Amram házának szerény rendje. Ha este gyékénnyel takart szalmazsákján lepihent, olyan édesen merült álomba, mint odahaza a kis héber viskóban. Itt ugyan nem gyújtottak este hét lámpát, nem áldották meg s osztották ki a kenyeret, a bort, de közös vacsoráikon fölváltva imádkozott közülük egy-egy, s a kevéske egyszerű ételt olyan boldogan költötték el, mint valaha abban a héber házikóban.

Együtt mentek Aton templomának ősrégi, föld alatti termébe, ahol a bolygók kövei, amelyek az Égből hullottak, s azonmód álltak itt körben, ahogy találták őket, komoran feküdtek a

vásott kőpadlón. Mindegyiken egy-egy régi jel volt, ami a titkait adta tudtul. Itt állták körül a halk szavú, magas, sovány Pet-Uszirét, a csillagászt, mikor az Ég titkait magyarázta, haladtak kőtől kőhöz lábujjhegyen, nehogy fölverjék a síri csendet. Valóban, mint egy raj testvérmadár tárták ki lelkük szárnyát, hogy a mélységbe szálljanak, a magasságba repüljenek. Mind egyet gondoltak, egyet éreztek, egyre vágytak, egyet akartak.

Lelkesedésük egyforma volt, mikor Pet-Usziré bevezette őket az avatatlanok előtt soha meg nem nyíló óriási terembe, ahol a bolygók gömbjei hosszú, láthatatlan karokon forogtak a Napot ábrázoló nagy fehér üveggömb körül, aranyos volt az egyik, bíborvörös a másik, bíborkék a harmadik, ezüst a negyedik, zöld az ötödik, fekete a hatodik, narancsszínű a hetedik... de íme, a Föld is ott forgott és keringett közöttük, világoskék gömb, kisebb a gyűrűs Szaturnusznál, az óriás Jupiternél - persze ők nem így nevezték őket! -, csaknem jelentéktelen labda, mégis közepe a világegyetemnek, mert rajta él az Ember, aki a Teremtés valamennyi szféráját magában hordozza. A kis csoport mindegyik tagjának szíve ugyanúgy dobogott, szeme ugyanúgy tágult kerekre, ugyanúgy sóhajtottak valamennyien, s emelkedett bátor lelkük az Ég csodái közé. Némán álltak, figyelték a forgó-futó színes testeket, a csillagász halk szavait, hallgatták az egyenletes duruzsolást, amit rejtett gép okozott a vastag fal mögött. Folyton áramló víz mozgatta az egész látványt éjjel-nappal olyan pontosan, hogy akármikor meg lehetett tudni a csillagok állását az arányok átszámításának ismeretében. A kör alakú terem koromfekete falán világító festékkel ábrázolták a csillagképeket: a Kozmikus Embert, a Halakat, a Kost s így tovább. Fölemelő, elbűvölő volt ez a tág, kör alakú terem, a fekete falon foszforeszkáló csillagképek, a mennyezeten zümmögve forgó-keringő színes gömbök csillogó járása - mindegyik égitestben lámpa égett -, ez a kicsinyített, mégis hatalmas Kozmosz. Csendben álltak, figyeltek, Pet-Usziré pedig a helyhez illő suttogó hangon beszélt:

- Fiaim, amit eddig értelmetekkel tudtatok és megértettetek, itt láthatjátok most szemetekkel is. Íme a világnak az a részecskéje, amelyben élünk. Gondoljátok hozzá még a Láthatatlan Főpapot is, akit nem lehet ábrázolni, s a fekete csillagokat, amiket mai szemünk már nem láthat, mert mélyen belesüllyedtünk a létnek olyan alsó szférájába, amelyben durva érzékeink nélkül nem igazodhatnánk el, de a magasabbakhoz illő érzékeket már elvesztettük. Ti azonban megtanultátok, hogy belső érzékeiteket hogyan fejlesszétek, s hogyan emelkedjetek ismét a magas, elvesztett szférákba. Rövidesen elérkezik az a pillanat is, amikor valósággal látni fogjátok a Láthatatlant. Vigyázzatok, hogy el ne veszítsétek, amit látni fogtok a Halál Kapuján túl, tapasztalataitokat hiány nélkül, a maguk teljességében hozzátok vissza az életbe. De erről Meryre őszentsége tájékoztat benneteket. Én csupán arra akarlak figyelmeztetni, fiaim, hogy amit itt láttok, a valóságnak egyik oldala. Közönséges ember ezt sohasem láthatja. Éppen ezért nem hirdethetitek meggondolatlanul, ami a ti számotokra olyan természetes, hogy az égitestek gömbölyűek, hogy így forognak és keringenek, ahogy látjátok, mert a vak tömeg ragaszkodik érzékcsalódásaihoz, s bár hiszi, hogy a csillagok istenek és istennők, azt már nem hiszi, hogy alakjuk ilyen, amilyennek látjátok, s hogy így mozognak. Vigyázzatok, végtelen kárt okoztok magatoknak is, az embereknek is, ha erről beszéltek. Meg fognak ölni benneteket, fejjel lefelé akasztanak a várfalakra, máglyákra visznek, hogy lelketek is megsemmisüljön, kövekkel vernek agyon, hogy árnyéklelketek vissza ne járjon. Most a Sötétség Korát éljük, fiaim, mint tudjátok. Mindaddig, amíg a világ s benne az ember ismét visszafelé nem térül a Fény felé, képtelen megérteni azt, ami durva érzékeivel nem igazolható. Mint mondtam, ez a kép a valóságnak csupán egyik oldala. Földi életünk színhelye. De sohase feledjétek, hogy az embert nem zárhatjuk a világegyetemnek csupán ebbe a kicsiny sarkába, fiaim, mint rabot a tömlöcébe, mert az ember az egész világegyetem lakója, mindenütt ott van, mondhatnám, a világ az ember burka. Élete véges, de léte végtelen. A világegyetem alkotója egy, a világ egy, az ember egy, de nem külön-külön, hanem együtt: egy.

Ilyenformán oktatta a kis csoportot a csillagász. Mindent megértettek, szemükkel látták a világ egyik csücskét. Milyen világos volt most számukra az is, hogy amit itt látnak, csupa merő jelkép, láthatatlan, isteni teremtő erő működésének, felsőbb rendű értelmének jelképe, s hogy talán nem is olyan nehéz e jelképeket alkalmas módon más jelképekre lefordítani, mint ahogy a régi eredetű írásjeleket, a kört, a háromszöget, a keresztet, az ötszöget s így tovább, le lehet fordítani ugyancsak égi eredetű képekre vagy hangokat jelző folyamatos jelekre. Így, aki az égi jelek kulcsát ismeri, mindent leolvashat róluk, ami a Földön volt, van és lesz, azt is, amit az emberi lélek, ez a végtelen égboltozat, magában rejt. Ugyanígy a matematika, a geometria is égi viszonylatok alkalmazása és jelképrendszere, amit Thot ugyanúgy az Égből kapott, mint az írást.

A vén Meryre bevezette őket az Istenek Csarnokába. Ez a sohasem látott nagyságú terem, amelynek mennyezetét körben elhelyezett vaskos, egy darabból faragott kőoszlopok tartották, falai pedig a legkisebb csücsökig borítva voltak ragyogón festett ábrázolásokkal, a király s a kormányzók ünnepélyes tanácskozásainak színhelye volt. A mennyezeten csodába illő módon sorakoztak az égi csillagképek, csupa félelmetes alak, csupa másvilági szörnyeteg. És csupa szín. De nem is a falak meg a mennyezet pompája volt annyira lenyűgöző, mint a széles körben elhelyezett, sötét dioritból faragott istenképek, a negyvenkét főisten félelmetes alakjai. Itt meredt maga elé rejtelmes gőggel Mot, a keselyűfejű istennő, amott állt, hegyes sakálorrát, figyelő sakálfülét fölmeresztve Anubisz, ott meg, karcsún, fátyollal fedett arccal Eszit... Emitt a bájos fiú, Hor lépett elő könnyedén, ujját ajkára téve, rejtelmesen mosolyogva, örök ifjúságában, álszakállasan, bájosan. És a többi isten, istennő egymás mellett, bikafejű és tehénfejű, oroszlánfejű és krokodilfejű, macskafejű és keselyű... meg emberfejű is. Egyik aranykorongot tartott szarvai között, másik keresztet a kezében... mindenféle jelvényeket, jogarokat, virágokat... Mind a negyvenkettő, aki a Birodalom negyvenkét kerületéből érkezett ide, itt gyülekezett, a nagy Tanácsban, hogy segítse a királyt meg a kerületek kiskirályait fontos döntéseikben. Magas kőemelvényen állt a királyi trónus, fekete erezett dioritból, minden része szent mértékekre készült, minden formája szent ábrázolása titkoknak. Körülötte, minden istenalak előtt, egy-egy alacsonyabb kőszék, annak az alkirálynak a helye, akinek kerületében az isten, istennő temploma áll. Ezek a székek is a hozzájuk tartozó isten szent mértékei szerint készültek. Továbbá itt álltak azok a nagy kövek is, amelyekre a legfontosabb alaptörvényeket vésték.

A templomi épületeknek ez a része igen-igen régi volt, abból az időből való, amikor először egyesítették az Alsó- meg a Felső-Birodalmat, s valamennyi istent összegyűjtötték Usziré vezetése alatt a közös tanácsterembe.

Itt megértettek a tanítványok, hogy amiként egy isten főhatósága alá sorolták a valamikor egymástól elkülönülten élő tartományok isteneit, ugyanígy akarják végül egyesíteni a világ valamennyi országát és istenét egy még főbb isten, Aton hatalma alatt. Már tudták, hány évezred múlt el türelmes, titkos munkában addig, amíg a sok külön istent és istennőt sikerült összebékíteni ebben a teremben, de most a munka meggyorsult, itt álltak már az új korszak küszöbén, amikor a nagy terv megvalósul, s a világ minden istene Aton uralma alá sereglik, hogy aztán puszta formává, emlékké váljék. Ilyen céltudatos, lassú, türelmes, lankadatlan, titkos munkával kell a szétszóródott, egymással szembekerült emberi csoportokat, az egész, széthullott istenvilágot újra egyesíteni.

- Hallottátok és megértettétek - magyarázta a visszhangtól kongó teremben a vén Meryre körülötte csoportosuló figyelmes tanítványainak -, hogy az Égen látható ködvilágok egyre távolodnak egymástól, a világ tágul, ahogy az emberi tudat tágul. Olyan ez, ó, tanítványaim, mint egy irtóztató robbanás. Valamikor, amikor sem idő, sem tér nem volt még, csak az az

állapot, amit az Aranytojás képében képzeltünk el, amikor tehát Minden Semmi volt, a Semmi pedig Minden, megindult egy robbanás, ó, tanítványaim. És ami addig egy volt, részekre kezdett szakadni. Végtelen serege a részecskéknek, mint megannyi szikra, pattant ki, s megvalósította a teret. Indult végeláthatatlan messziségbe, s megvalósította az időt. Mióta tart a robbanás és meddig? A számokat tudjátok. Ilyen szikrák az emberi fajok és fajták is, ilyen szikrák az egyes emberek, ó, tanítványaim. Mire kell törekednünk? Arra, hogy a robbanás megszűnjék, a szikrák száguldása megálljon, s minden, ember és világ együtt visszafelé húzódjék az örök Egybe. Ezen a munkán kell fáradoznotok, ó, tanítványaim. Nézzétek - s ujjával körülmutatott a mozdulatlan, sötét dioritszobrokra -, ezek az istenek és istennők, akik valamikor a maguk világában uralkodtak, vetélkedtek, birokra keltek a teljes uralomért egymás rovására, íme, szégyenletesen megcsúfolták az istenség eszméjének igazi tartalmát. Hoj, tanítványaim, mennyi időre, munkára, türelemre, mennyi áldozatra volt szükség, amíg elérkezett a pillanat, hogy a Birodalom valamennyi istene, istennője összegyűljön ezen a helyen! És mennyi, amíg Usziré minden isten fölé emelkedett! De még ma is szívósan ragaszkodik uralmához Ámun, ez a kegyetlen, önző, véres, zavaros isten... nem is ő már, hiszen ki hisz benne igazán? Hanem egyháza, mert neki köszönheti zsarnoki hatalmát. Nos, kedves tanítványaim, mi már magunk között kimondhatjuk, hogy a töredékistenek, a részistennők, e szétpattant kis szikrák sorra kialszanak. Nincs messze a nap, mikor idekerül Baál Hadad, Baál Mot, Baál Aleyan, Baál Já, Baál Molok, Astarót, Attisz, Istár, Dumuzi meg a többi-többi mind, egyelőre, hogy békés tanácsban segítsenek igazgatni az emberiséget. Majd megüresednek, tiszteletre méltó „emlékké" válnak, mérföldkövekké, amelyek jelzik az ember útját visszafelé, az Egyhez. Ó, tanítványaim, mennyit vesztett már ez a negyvenkét isten is régi uralmából! Ámde olyanok is vannak, akik megőrizték eredeti értelmüket, mint például Eszit. - A fátyolos arcú istennő szobrához lépett, tenyerével letörölgette a finom port, s hangosan olvasta a rejtett jeleket tanítványai előtt: - *Az Isten Anyja vagy te, úrnő, az Ég királynője.* Ugye, ugye? Íme, az Ősnap, aki a Holdat szülte, férjét, fiát és szeretőjét, együtt a Hajnalcsillagot nemzették, majd az Ég minden csillagát mérhetetlen szerelmi kiáradásban. Tisztelet hát neki, tanítványaim, mert ő a Nap, ő Aton, ha a neve nem is az. De helytelenítjük, hogy szobrát tizenkét pap cipeli roskadozva, mintha összeroppanna az isteni súly alatt, bárha a szobor csupán arasznyi olykor. A kép már üres, ó, tanítványaim, a név is üressé válik lassanként, de Aton dicsősége egyre nő, világossága egyre terjed.

- Szabad-e szólnom, isteni ember? - kérdezte ez alkalommal Mósze a főpaptól.

- Szólj, tanítványom - intett Meryre kegyesen.

- Isteni királyunk, Eknaton számtalanszor említette előttem s mások előtt is a Napot mint atyját, tehát mint férfiút. Nem tévedés ez?

- Tévedés, ó, tanítványom, s ti is megjegyezhetitek magatoknak a király tévedését - bólintott a főpap. - Fiam, Meryre, az uészeti Aton-templom főpapja, nemegyszer figyelmeztette a királyt tévedésére. Miután a Nap szült mindent, nem lehet férfiúi erő, hanem csak női. Ezt bizonyítják a nyelvek is, mármint azok a nyelvek, amelyek még tisztán őrzik az ősi tudást. De őistensége, a király nem akar tanításokat hallani, azt mondja, hozzá minden emberi tanítás nélkül közvetlenül szól atyja, a Nap, valahányszor szent betegsége megszállja. Hoj, tanítványaim, pedig semmi sem olyan fontos, mint Isten lényének igazi ismerete! Szörnyű csapások származnak abból, ha valaki Isten lényének ismerete nélkül vállalkozik az emberek vezetésére! Mi, akiken a felelősség nyugszik, nem is titkoljuk egymás előtt a fenyegető veszedelmet, azonban támogatnunk kell a király törekvéseit, mert jók. Hanem résen vagyunk, tanítványaim, legyetek résen ti is. Legyetek éjjel-nappal éberek. A király el fogja vezetni az embereket egy határkőig, ahol tovább nem mehet, ha pedig menni akarna, mi gondosan

megakadályozzuk ebben. Ha valóban ismerné Aton lényét, nem mondaná, hogy „Istennel az Istenért”. Ez szépen hangzik ugyan, de merő zavarosság. Mert íme, aki Istennel munkálkodik, annak már nem kell Istenért fáradoznia, hiszen célját elérte. Na de hagyján. Mi azt valljuk, hogy Istenért a nép által, ebben benne van minden.

Egy álló évig tanultak, elmélkedtek így a tanítványok. Most már nem tartottak titokban előttük semmit, minden szféra minden kulcsát a kezükbe adták. Bátran tehették, hiszen válogatott fiatal férfiak voltak, végighaladtak eddig hat, fokról fokra nehezebb próbán, fogadalmakat tettek, esküdtek, életüket adták zálogul a titkok megőrzéséért. Egyikük sem leledzett a százhatvanhárom testi hiba egyikében sem, lelkük is tiszta volt, szüzességük tökéletes, igazságérzetük szilárd, alázatuk teljes, felelősségük nagy, bátorságuk rettenthetetlen. A világ csalóka szépségei, csalóka félelmei nem tudták megtéveszteni őket, egyéni hatalomra nem vágytak, anyagi javakra nem törekedtek. Méltók voltak hát a legvégsőbb igazságok ismeretére is. Haj, sokan indultak a Birodalomban a legmagasabb csúcsok felé, de némelyek már az alsó régiókban elmaradtak, lett belőlük munkafelügyelő, számtartó, pallér, ácsmester, hajós vagy valami egyéb alacsony rangú vezetőember. Mások a következő fokozatok egyikén-másikán rekedtek meg, ők magasabb pozícióba kerültek. Sokan alsóbb rendű papok lettek valamelyik kisebb templomban. Ismét mások már-már a cél előtt buktak meg, legtöbbjüket nő ejtette csapdájába, nem tudtak megbirkózni kínzó vágyaikkal. De némelyek maguk hátráltak meg a növekvő nehézségek előtt. Voltak, akik megrémültek a végső próba rettenetességétől, mert hallották, hogy meg kell halniok, újra vissza kell térniök az életbe, s bizony megtörténhetik, hogy örökre holtan vesznek a borzalmak színhelyén, ha öntudatuk nem eléggé erős. Így maradtak mindössze hatan. Közülük öt itt végezte tanulmányait Anuban, csak Mószét oktatták királyi anyja által meghívott mesterek a saját otthonában. Most azonban neki is el kellett szakadnia anyjától, ott kellett hagynia a Fehér Ház pompáját s kényelmét, a legegyszerűbb szegénységet kellett vállalnia társaival együtt - s amint tudjuk, könnyen vállalta, hála Amram házának, a kis héber viskónak, boldog gyermekkorának. Hála az anyatejnek, amit Jozabét emlőjéből szívott.

Így tanulta meg Mósze az egyiptomiak minden tudományát Onban, azaz Anuban, mint írásaink mondják.

Most már csak az utolsó próba volt hátra, az utolsó beavatás, a legszörnyűbb, a legfélelmesebb, a Halál Kapuján való belépés.

Ne áltasd magad, fiam és tanítványom, tudatlan, érzelmes leírások által, amelyek valami gyöngéd költői jelképek sorozatát vélik beavatásnak. Nem szabad holmi angol magániskola tanári karára gondolnod, amely a kérdésben megadja a feleletet úri tanítványának, diadalmasan kérkedik a csemete elképesztő tudásával, s ragyogó bizonyítványt állít ki neki, a képviselő papa, a jótékonysági elnök-mama iskolatámogató buzgalmára spekulálva. Azt se hidd, fiam, hogy nők valaha is részesülhettek igazi beavatásban. Ezt csak érzelgős nőírók képzelik, akiknek szépelgő lelkében tudatlanság sűrű sötétje honol. A nő másféle szervezete, másféle lelki alkata mindig alkalmatlan volt és marad a megpróbáltatások elviselésére, amiken a beavatottnak át kell esnie. Már a havonként bekövetkező tisztulás is lehetetlenné teszi beavatásukat. Hát még szerelmi életük sok egyéb zűrzavara, a foganás, a szülés, a szoptatás feladatai, az ezerféle baj, betegség, aminek egyetlen nő sincs híjával. Az érzelmi élet különösségei, a sokféle finom mellékút, amin ez az élet kanyarog, s amit ellenőrizni majdnem lehetetlen. Igen, abban a beavatássorozatban, amin az életút buktatói, állomásai, megpróbáltatásai minden embert végighajszolnak, részesül a nő is, több-kevesebb tanulsággal. A nő is születik, az már beavatás a lét egyik szférájából egy másik szférájába. Beavatás az első

szerelmi ölelés, mert ismét más szférát nyit meg. Megint másféle beavatás a szülés, az anyaság új szférája.

És végezetül, kihagyva most már efféle mozzanatokat, beavatás a halál, egy olyan merőben új szféra megnyílása, ahol a tér-idő világ dimenziói tökéletesen hiányoznak. A tudatos, rendszeres beavatás azonban más. A jelölt néhány évbe, hónapba, majd órába sűrítve szándékosan, teljes tudattal végigjárja nemcsak az emberi élet valamennyi állomását, hanem az egész emberi fajét is a maga teljességében, időtlen örökkévalóságában. Ahogy a méhben fejlődő magzat végighalad az egész törzsfejlődés minden szakaszán, évmilliókat sűrít kilenc hónapba, hogy végül a faj jelenébe lépjen, jövőjére pedig csupán a be nem forrt koponyavarratok utalnak, ugyanúgy, a jelölt végighalad az emberi faj egész létén, nem csupán az életén. Ezt a próbát kiállni, ezt az elképzelhetetlen sűrítést elviselni csak a hibátlan férfiak egynéhánya képes.

Hogy a végső beavatás mily borzalmas, mennyire nem fogható hozzá sem az ismert misztériumvallások enyhe formája, sem a keresztyénség puszta formasággá süllyedt keresztelése, szerzetesi, papi fölkenése, azt ma is példázzák a természeti népek beavatási szertartásai. Véresnél véresebb, kínosnál kínosabb, szörnyűnél szörnyűbb próbákon kell átesnie a férfiasság sorába lépő ifjúnak jajszó nélkül, gyakran eszméletlenül, halálos sebekben vergődve, vérében úszva. Mellének bőrét fölhasítják, szíjat fűznek bele, körben futtatják, amíg a kíntól, vérveszteségtől össze nem esik. Meghasogatják hátán a bőrt, vérével kenik be. Fölmetszik nemiszervét, kitördelik a fogát, orrába pálcikát szúrnak. Mindez sivár emléke egy valaha volt hatalmas beavatási szertartásnak, züllött, üres forma, meddő próba... de aki átesik rajta, méltó népének felelős vezetésére, mert az élet feladatai előtt nem hátrál meg. Mondjanak a körülmetélés szokásáról is a tudósok akármit, fiam, kereshetik higiénikus okait, magyarázhatják jelképes kasztrálásnak, amit az atyák saját féltett hatalmuknak érdekében hajtanak végre fiaikon, én azt mondom, ez is maradványa egy beavatási módnak. Hajdanában bizonyára csak valami hosszadalmas ceremóniának része volt, s nem is gyermekeken, hanem férfikorban levő ifjakon hajtották végre, valami jele a szövetségnek, amit az ifjú az atyákkal s az Istennel kötött. Csak annál súlyosabb volt a bűn, amit Jákób fiai a szikhemi királyon és népén elkövettek, amikor a körülmetélés szertartása után megtámadták és leöldösték.

Némely népnél, például a trákoknál szokásban volt a királyt keresztre feszíteni, kicsúfolni, leköpdösni, majd a keresztről levéve életre téríteni, s ekkor megkoronázni. Csak ez a módszer nyújtott némi biztosítékot, hogy az uralkodó nem fog megfeledkezni sem istenvoltának magasztosságáról, sem embervoltának nyomorúságáról, s a hatalmat, amit a kezébe adnak, embertársai s Isten céljai érdekében fogja használni, nem saját, személyes dicsőségére, hatalmára. Igen sajnálatos, hogy őseink e hasznos szokásai kimentek a divatból.

De ne merüljünk el túlságosan a kérdésben, fiam, elégedjünk meg puszta utalásokkal. Óriási terület ez, felöleli a világ minden népének, a történelem minden korának változatos beavatási szokásait. Hát még milyen szövevényes a szertartások szimbolikája!

Az egyiptomiaknál is sok és sokféle beavatás volt. Az istenek, istennők mindegyikének más és más. Mert az istenek valaha egy-egy kicsiny közösségé voltak, noha egyetemes érvénnyel, s e közösségek, amennyire a nyomok mutatják, a csiszolt kőkorszakban alakították ki kultuszukat. A kultuszok megmaradtak a kialakult Birodalom tartományaiban is. Az Eszit - ma elterjedt görög nevén Izisz - istennő titkaiba való beavatás például nagyjából úgy történt, hogy a jelöltet előbb egy nyitott, majd egy zárt ajtón bocsátották be az avatás helyére. Itt aztán három próbán kellett átesnie, akár népmeséink hőseinek: tűzpróbán, vízpróbán, levegőpróbán. E próbák alatt természetesen révült állapotban volt. Ezután szemtől szembe megjelent előtte Eszit istennő, fátyol nélkül, arcát a beavatott látta. De látta a világot igazgató szellemeket is,

nemkülönben az éjféli Napot, miután mindez az Alvilágban történt. A jelenségek a „csillagok nyelvén” szóltak hozzá, s amit mondtak, nem volt szabad elfelejtenie. Állapota hasonló volt a mitikus kor embereinek közönséges állapotához, tehát tudatos révület, s ahogy azok látták belső érzékeikkel a kozmikus eseményeket, úgy látta ő is. A mindennapi életbe visszatérve a beavatott most már ugyancsak a „csillagok nyelvén” adta tovább tudását a népnek, tehát képekben, szimbolikusan, rejtetten. A valóságot a nép nem bírta volna elviselni.

Ebből az egy példából is láthatod, fiam és tanítványom, hogy a beavatások egyetlen igazi célja és tartalma az volt, hogy a romlott embert visszahelyezzék az ősi mitikus állapotba, megtapasztaltassák vele ember és Isten közösségét, bebizonyítsák előtte élet és halál viszonylagos voltát. És ezek után visszabocsássák őt a mindennapi életbe, ahol semmit sem szabad igaznak tartania, csupán ember és Isten kapcsolatát, semmit sem komolyan vennie, csak az embert.

A szó szoros értelmében át kellett tehát lépnie a tudat körét, a világegyetem körét, az „át nem léphető kört”, amit a hét Nagy Isten, a Fölügyelők csoportja őrzött, s akiknek titkos száma, mint mondtam: 3,1415.

Amit most futólag vázoltam, Mósze meg társai sokkal jobban tudták, mint én. Így tisztában voltak a rájuk váró roppant megpróbáltatással, élettel-halállal leszámoltak, féltek ugyan, de bátran vállaltak mindent. Hogy az esemény miképpen fog lefolyni, természetesen nem tudhatták, mert ez a titkok halálos titka volt. Még abban sem voltak bizonyosak, hogy mindnyájan ugyanazon módon nyerik-e el a beavatást.

Erről meg később sem beszéltek. Ki-ki megőrizte a saját titkát.

Mószéval pedig ez történt:

Meryre főpap a kiszolgáló alsóbb rendű pap útján megparancsolta, hogy tartson háromnapi teljes böjtöt, szavakkal ne imádkozzék, hanem meditáljon, szigorúan vizsgálja meg lelkiismeretét, vajon nem terheli-e bűn, azaz hűségesen megtartotta-e fogadalmait, továbbá nem leledzik-e akár a gőg, akár a nagyravágyás, akár a vagyonszerzés, akár a hazugság, a meggondolatlan fecsegés vagy más ilynemű silányság hibájában? Mindezt meg még más egyebet a hallgatag papocska nem sorolta föl, Mósze úgyis tudta.

Teljesen elkülönült tehát kedves társaitól, s kicsiny, homályos szobájában tartózkodva szigorúan böjtölt, még egy korty vizet sem nyelt, noha ételét-italát megkapta. Könyörtelenül vizsgálta önmagát. Elmélkedett, s ha valamely imádság, fohász, himnusz jutott eszébe, kirázta magából. Szavak nélkül imádkozott, egész állapotával, amely hasonlított a félálomhoz. Mósze számára ez nem volt szokatlan, sőt akkoriban még a közönséges emberek számára sem az egész kerek világon. Csakhogy ő tudatában volt állapotának, s hosszú tanulmányai során el is sajátította megszerzésének módját. Világosan szólva: alkalmassá tette magát személyes énjének elvesztésére.

A három nap elteltével ismét megjelent a nesztelen papocska, s elmondta a főpap üzenetét:

- Tisztálkodj meg, öltözz fehérbe, légy mindenre készen.

Mósze fejet hajtott. Nem mondhatjuk, hogy nem szorult össze egy kicsit a szíve, nem sápadt el némileg, s nem remegett meg a súlyos szavak hallatára. Most még visszaléphetett. Megmondhatta a papnak, hogy nincs készen, s akkor újabb várakozási időt engedélyeztek volna neki. Három ízben adhatott ilyen választ, a harmadik esetben végleg kizárták volna az avatásból. Nem büntetésből, nem megalázásból, nem is megvetéssel, hanem teljes megértő tisztelettel, hiszen az eddig megállt kisebb-nagyobb próbák máris a Láthatatlan Világ közelébe emelték. De érezte, hogy mindenre kész, s nem üzent a főpapnak semmit.

Kiment tehát a kert vízmedencéjéhez, a tisztálkodási szabályok szerint megfürdött. Ez nem afféle mindennapi fürdés volt, hanem minden mozzanatának megvolt a maga mély jelentősége. Durva, fehér vászonruhába öltözött, s megint szobácskájába térve, a padlóra ült. Még most sem evett, nem ivott.

Félig révülten ült a kőpadlón, mozdulatlanul, ölébe ejtett kézzel. Semmire sem gondolt. Csak akkor riadt föl, mikor belépett a pap, megérintette vállát, s intett, hogy kövesse. Mósze nem kérdezett semmit. Mint valami alvajáró lépdelt a pap nyomában, keresztül a kerten, át egy kis ajtón, megint végig egy kőkockákkal kirakott, magas fallal kerített udvaron, megint ajtón lépett be... s most sötét, szűk folyosóban találta magát. Érzékei finomak voltak, megfigyelése éber, mint a vadállaté.

Észrevette, hogy a szótlan pap hirtelen eltűnt egy láthatatlan oldalajtón. Követni akarta, de csak puszta fal volt előtte. A keskeny ajtócska olyan pontosan illett e kőfalba, hogy körmével is hiába kaparta, sehol sem talált rést. Mit tegyen? Talán valamilyen ismeretlen okból így vetik vissza, így zárják ki? Forduljon vissza szégyenszemre? De hát miért? Mit vétett? Mit találtak benne? Miféle tévedés vagy igazságtalanság ez? És miért nem mondták meg világosan?

Így töprengett, s már-már vissza akart fordulni, mikor indulatai lecsillapodtak, s úgy döntött, hogy tovább kell mennie.

Folytatta útját. Kezével tapogatózott a hideg falakon, mert alig látott. A folyosót csak az ajtó nyílása világította meg úgy-ahogy, de most az is becsukódott, teljes sötétség szakadt rá. Itt ugyan már elveszhetett volna. Figyelmét megfeszítve hallgatózott, nem hall-e valami neszt. Síri csend volt, süket, hullámzó csend és sötétség. El kellett indulnia. Megértette ugyanis a folyosó, a bezárt ajtók, a sötétség értelmét, s most már nem habozott tovább.

Akár a nyakát szeghette volna valami láthatatlan gödörben, helyéről elmozdult kőkockában. Nekimehetett volna egy éles saroknak. Beverhette volna a fejét holmi láthatatlan szemöldökgerendába. Le is üthették volna. Mindez megfordult a fejében, de nem tágított. Lassú, egyenletes, óvatos lépésekkel ment tovább. Jobbra fordult, balra fordult, egyenest haladt, mikor hogy kényszerítették a falak. Ujjai könnyedén érintgették a köveket. Mélyen, nyugodtan lélegzett. Hiszen ez sem tart örökké. A folyosónak eleje volt, végének is kell tehát lennie.

Csakugyan, vége volt. Keze körben tapogatózott, de nem talált kiutat. Most hát gondosan megvizsgálta a falat, türelmesen végigtapogatta, el is képzelte, mi lehet ott. Az volt, amit keresett. Egy kis ajtó széles kőkerete, csupasz, egyszerű deszkalapja. Kilincs, zár után kutatott. Nem talált semmit. Nyomta az ajtót, előbb csak a kezével, majd a térdével, vállával, végül minden erejével pattanásig feszítve dőlt neki... Lehetetlen, hogy akár a sarkaiból is ki ne tudná vetni. Ha ajtó, nyílnia kell. Nyílnia vagy szakadnia. Most már nem fordulhat vissza, bezárult mögötte a folyosó, ha megnyitnák is, hogyan lépjen ki rajta. Milyen arccal, milyen szégyennel?

Homlokáról sós verejték csorgott a szájába, izmai ropogtak, tüdeje zihált. Újra meg újra nekirugaszkodott a láthatatlan ajtónak. Majd kimerülten leült, a falnak vetette hátát, pihent, gondolkozott. Ne tudná a főpap, hogy ő itt van? Tévedett a vezetője? Valami zavar támadt, elfelejtették kinyitni az ajtót? Aminek zárát csak ők ismerik? Elromlott a zár?

Fény villant agyában. Fölkelt, szabályosan dörömbölni kezdett. Öklével hármat ütött, várt. Ötöt ütött, figyelt. A vastag fa tompa dörömbölése úgy verődött vissza a zegzugos falakon, mintha nem egy, hanem tíz Mósze dörömbölt volna. S ahogy elült a zaj, megint mély, síri csend borult Mószéra.

De lám, milyen meglepetés! Mikor ismét dörömbölni akart, az ajtó csikorogva, lassan kitárult. Kicsiny, silány szobába lehetett látni, nem volt benne más, csupán egy fából tákolt heverő, egy asztal meg egy szék. Az asztalon agyaglámpa fénye reszketett, s egy nagy serleget világított meg. Csakhogy egyebet is látott a szobában: fiatal nőt, amint éppen a székhez lépett, leült, és kíváncsian tekintett a belépőre. Bizonyosan ő nyitott ajtót. Nem volt szép, hosszú fejű, sárgás bőrű, vézna egyiptomi nő, tetőtől talpig mezítelen. Pirosra festett nagy szája nem mosolygott, de nem is volt elutasító vagy zárkózott. Ékszerek díszítették, fülén, nyakán, csuklóján, bokáján arany, mindenféle drágakő ragyogott. Szeme hosszú volt és fekete, festéssel is meghosszabbította. Első pillantásra látszott, hogy papnő, talán táncos, talán zenész Aton templomában. S itt lakik a kopár, kicsiny szobában... vagy éppen azért küldték ide, hogy őt útba igazítsa. De akkor miért nem hagyta nyitva az ajtót?

Mósze mélyen lehajolt, mert az alacsony ajtón csak meggörnyedve léphetett be. Az asztalhoz ment. Nézték egymást és hallgattak.

A nő tökéletes közönnyel ült a széken, állát tenyerébe támasztotta, egykedvűen nézte Mószét. Ő pedig tele volt feszültséggel, bizonytalansággal s aggodalommal: tudta, minden, ami történik, a beavatásnak része, de azt nem, hogyan, mit kell tennie. Szilárdan eltökélte azonban, hogy történjék bármi, nem hátrál.

Most észrevett a mezítelen nő nyakékszerén egy jelet, ami elárulta, hogy táncos, mégpedig a halotti táncokat szokta táncolni. Egyike azoknak a hajlékony testű, szinte súlytalan, majom-ügyességgel mozgó nőknek, akik gondosan redőzött, hosszú ruhában, a fejükön sarkig érő, fonott parókával, melynek vastag varkocsát labdaszerű csomóba kötik, szertartásos mozdulatokkal emelgetik ég felé hosszú lábszárukat, döntik hátra felsőtestüket, nyújtják földig kezüket, suhogtatják, redőzik, lengetik átlátszó fátyolruhájukat a fuvolák és kézidobok vontatott, síró zenéjére. A nő ezekre a torkot szorongató halotti ünnepekre emlékeztette Mószét.

- Bizonyosan azért vagy itt, hogy útba igazíts engem - mondta nyugodtan. - Mondd meg hát, kérlek, merre menjek innét?

- Nem tudom, merre akarsz menni - felelt a nő kissé nyávogó, vékony hangon. - Csak annyit tudok, hogy dörömböltél, s beeresztettelek.

- Egy pap vezetett, de a sötét folyosóban eltűnt. A főpaphoz kell mennem - magyarázta Mósze. - Hová nyílik innen az ajtó?

- Az az ajtó ott egy kertre nyílik - intett maga mögé fejével a táncosnő. - Ezen az ajtón meg, amin beléptél, nem láttam még belépni senkit. Nem tudom, ki vagy, honnan jössz, mit akarsz. De aki a szobámba jön, választania kell. Mit választasz? Engem - s vékony, vörös körmű ujjával a mellére mutatott - vagy ezt a serleg bort?

- Nem sértő szándékkal mondom, mert szép vagy és kedves - felelte Mósze udvariasan -, azt is tudom, amilyen közönyösnek mutatod magad, annyira gyönyörűséges az ölelésed, én azonban fogadalmat tettem, hogy nem érintek nőt. Bocsáss meg tehát, ha a bort választom.

- Legyen, ahogy akarod - vont vállat a nő. Fölállt, megfogta a serleget, Mószénak nyújtotta. - Idd ki fenékig.

Olyan volt a mozdulata, testtartása, az arckifejezése, a tekintete, mint azoké a nőké, akik a halálraítéltnek nyújtják az utolsó poharat. Mószét megborzasztotta ez a különös egyezés, de azért ajkához emelte a bort, s lassú, egyforma kortyokkal kiitta. Erős vörösbor volt, valami kesernyés mellékízt, ismeretlen illatot is érzett benne. A hűvös folyadék mintha egész testében szétömlött volna, jóleső bizsergést okozott, feje azonnal elkábult. Már megbánta, amit tett.

Bizonyára vissza kellett volna utasítania a bort is, csakhogy nem éppen ezzel követett volna-e el hibát?

Miután napok óta nem evett, nem ivott, az erős ital annyira megszédítette, mintha fejbe verték volna.

- Akkor hát menj utadra - figyelmeztette a nő, könnyedén megfogta Mósze könyökét, s az ajtó felé vezette. - Magad választottad ezt az utat.

Kinyitotta az ajtót, lábujjhegyre ágaskodott, könnyedén megcsókolta Mósze homlokát.

Mósze kilépett a kertbe. Már erősen alkonyodott. Néhány öreg szikomorfa állt a kis kertben mozdulatlanul a szélcsendben. Mósze körülnézett. De csak egy magas kőfalat látott, rajta egyetlen kis ajtót. Nem tehetett hát mást, arrafelé tartott, lépései könnyűek voltak, de eléggé bizonytalanok. Tétován lépegetett a homokon, nem tudta, hová jut, mi vár rá. Az ajtó előtt töprengve megállt. Igazán különös! Hát ajtóról ajtóra kell haladnia, anélkül, hogy végre eljuthatna a beavatás színhelyére? Hány ajtó lesz még és hány folyosó? Mert hogy megint folyosó következik, abban bizonyos volt. De hátha ez már maga a beavatás színhelye? Hátha ezek az ajtók, folyosók nem egyebek, mint a beavatás formái? Hogy ez a nő bort itatott vele, bizonyára hozzátartozik a dologhoz. Csakhogy nem lett volna szabad meginnia... Mert jaj, hátha ő maga választotta a halált? És sohasem kerül vissza a világba? Talán le kellett volna ülnie az ágyra, megpihenni egy kicsit, összeszedni gondolatait... aztán a nőt, az életet választania, mert bizonyosan ennek is megvolt a maga súlyos jelentősége!

Most már azonban nem fordulhatott vissza, a nő talán nincs is már ott, eltűnt, mint a pap. Hogyan találjon ki akkor innét?

Mélyet sóhajtott, Isten kezébe ajánlotta magát, nem bánja, ha megölik is, mert a bort választotta az ölelés helyett...

És benyomva az ajtót, belépett rajta.

Szűk, sötét, veremszerű helyiségbe került. A kőfalak nyers hideget árasztottak. A levegőnek penészszaga volt. Lába csupasz földre lépett, ez a különös helyiség nem volt kőlapokkal kirakva. Ugyan mit kereshetett itt?

Visszalépett a szabadba, jól körülnézett. De a magas falon, ami a kertet kerítette, sehol sem látott ajtót azon kívül, amin idejött, meg ami most itt tátongott előtte. Csak nem részeg? Hátha megcsalják érzékei?

Gondosan körüljárta a falat, jól megnézte minden kövét. Nem, nem volt nyílás vagy ajtó sehol. Nos, nincs mit tennie, be kell lépnie mégis az odúba. Talán le fog ülni és vár. Igen, hátha ebben a szűk, nyirkos, rossz illatú helyiségben részesül a végső tudásban? Hátha türelmes várakozás után itt terem a főpap, s fölvilágosítja az egésznek az értelméről?

Ismét belépett hát, nem húzta be az ajtót, hogy legalább lásson a homályban. A sarokba ült, maga alá húzta lábszárát, kezét ölébe nyugtatta, várt. Nehéz, sűrű csend súlyosodott rá, feje kavargott a részegítő italtól, a szigorú böjttől, a szorongató izgalomtól. De mindennek ellenére csodálatosan élesek voltak az érzékei, agyában pattogó, fényes gondolatok cikáztak. Alig ült egy-két percig, észrevette, hogy a helyiség túlsó falánál nyílás tátong a földben. Mósze gondolkodás nélkül fölugrott, odalépett. Csakugyan, szűk nyílás volt, lépcsők vezettek bele.

Tovább! Tovább! - gondolta Mósze. - Inkább tévedjek, mint megálljak, inkább haljak meg egy mély verem fenekén, senkitől sem tudva, mintsem meghátráljak, vagy ölbe tett kézzel üljek!

Lassan lefelé ereszkedett a lépcsőn. Magas, keskeny, nyaktörő lépcső volt, durva kövekből rakták. Jó mélyre ereszkedett, fölötte a szűk nyílás szürkén derengett már csak, mikor tapogató keze mindenütt puszta földet érzett, s lába előtt elfogytak a kőfokok. Mósze vakon, óvatosan haladt tovább a meredeken lejtő, hepehupás, göröngyös úton, fejét lehúzta, vállát mélyen meggörnyesztette, mert alig fért el a gyalázatos lyukban. Úgy érezte, valósággal tudva és akarva botorkál végső vesztébe, de nem tudott meghátrálni. Isten kezében van, lássuk, mi lesz a vége. Valahol ott, a láthatatlan mélységben kell lennie a helynek, ahol mindent megtud.

A levegő egyre fogyott, Mósze feje kavargott a bortól meg attól az ismeretlen fűszertől, amit belekavartak. Lába olyan könnyű volt, hogy erővel kellett visszatartania lépéseit, nehogy valami alattomos gödörben összetörje magát menthetetlenül. Keze szüntelenül tapogatott, de mást, mint nyirkos, durván ásott földet sehol sem érzett. Vakon törtetett előre, mint egy vakondok, amelynek sötét, föld alatti folyosója éppen akkora, amekkora ő maga. És csakugyan, néhány lépés után annyira megszűkült a járat, hogy Mószénak előbb kétrét görnyedve, majd térden csúszva, végül hason mászva kellett előrefurakodnia. Helyzete azonban egyre kétségbeejtőbb volt. Mert végül is olyan szoros lyukba kellett beerőszakolnia magát, hogy megfordulásról többé szó sem lehetett. A levegő is fogytán volt, ziháló tüdeje merő büdösséget szívott minden lélegzetvételnél, csaknem megfulladt. Egész testét kiverte a verejték. Bő ruhája a testére ragadt, karja, lába köré csavarodott. Arca lucsokban ázott. Feje zúgott. Íme, ez a sorsa, ez a gyalázatos vég, mert megitta a halált jelentő bort. Mert a pusztulást választotta. Önként, meggondolatlanul, csupán fogadalmához ragaszkodva, pedig a kérdés az volt: vakon kitartasz-e szüzességi fogadalmad mellett, követed-e a merev szabályokat, vagy van bátorságod fölrúgni őket, ha az élet forog kockán? Nem volt bátorsága! Ragaszkodott a korlátokhoz. Nem törte át őket. Ó, jaj, most már hiába érti, hiába, innen csakugyan nincs visszatérés többé! Itt fullad meg nyomorultan, mint egy patkány...

Nagy nehezen lecibálta magáról ruháját. A ruhát, amit egyetlen könnyed mozdulattal le lehetett dobni, órákig tartó keserves fáradozással tudta csak lehántani magáról. Szakadt, hasadt, foszlott. Egyre türelmetlenebbül tépte-gyűrte magáról, hol hason, hol hanyatt fekve, minden mozdulat után pihenve egy kicsit. Ó, csak már lehántotta volna! Végre azonban sikerült. Mezítelen volt, teste hideg földön feküdt, mindenfelől hidegen szorongatta a nehéz föld. Mintha féregként a föld gyomrában kecmergett volna. De milyen megkönnyebbülést érzett mégis, mikor ruhája nyűgétől sikerült megszabadulnia!

Némileg erőre kapván, folytatta kapaszkodását a lyukban. Könyökére támaszkodva húzta magát előre egy-egy arasznyira. Most már mennie kellett tovább, tovább, mert azt még remélhette vad kétségbeesésében, hogy a lyuk egy gyönyörű terembe torkollik, de azt nem, hogy megfordulhat, s visszatérhet oda, honnét jött.

Hány óráig tartott ez a halálos vergődés? Bizony nem tudta, nem is gondolkozott rajta. Csupán egyetlenegy makacs, konok erő uralkodott benne: az akarat, hogy továbbjusson, ki ebből a koromsötét, büdös, nedves odúból, amíg ismét szabadon lélegezhet, vagy amíg feje eléri a lyuk végét, s nincs tovább semerre. Sem előre, sem hátra.

Talán nem is igaz, ami történik vele? Ilyen föld alatti vájat nincs is? Tán csak attól a részegítő keveréktől álmodja mindezt? Ott fekszik a fából faragott egyszerű ágyon eszméletlenül, a nő már elment, otthagyta őt, s amit most elszenved, csupán borzalmas látomás? Vagy így kell elpusztulnia nyomtalanul annak, aki abból a borból iszik?

No, de egyszer csak hirtelen kitágult az üreg, Mósze remegő ujjai nem tapintottak földet sehol. Fejét is fölemelhette, majd a derekát, térdre tudott emelkedni, végül rendesen ülhetett is. Több levegőhöz jutott. Néhány üdítő lélegzet után figyelni kezdett, hátha hall valamit.

Csak megerőltetett szíve döngő dobogását hallotta, mintha katonák vonultak volna a feje fölött, vagy mintha láthatatlan öklök vernék a barlang oldalait.

Tovább. Mósze fölállt, s most már lábon haladt előre, óvatosan, kinyújtott karral, minden pillanatban várva, hogy fejét beleüti valamibe, vagy hogy ismét olyan borzalmas lyukba kell másznia, amilyenből kivergődött. De nem mutatkozott semmi közvetlen veszély. A levegő ugyan fojtó és büdös volt, a sötétség, a csend elviselhetetlen, ámde sem szakadék, sem szűk lyuk nem nyílt Mósze előtt. Apránként csúsztatva mezítelen lábát, a földön lépkedett türelmesen. Olyan fáradtnak érezte magát, hogy csak a legnagyobb akaraterővel tudta mozdítani tagjait. Érezte, testén sárrá mázolódott szét a verejtékben ázott por.

Igen, de ismét nyaktörő meredély következett. Mósze térdre ereszkedett, úgy mászott lefelé, farral előre. Már éppen leszámolt a legrosszabbal: egy feneketlen kúttal vagy más efféle alattomosan tátongó vesztőhellyel, mikor a talaj ismét vízszintesre fordult, s az Alvilágnak ez a mindenre kész vándora szinte könnyedén léphetett tovább. Amíg csak falba nem ütközött, téglafalba... nem is téglafalba, hanem simára faragott kőfalba. Mósze óvatosan végigjárta a falat. Minden arasznyit gondosan megtapogatott a földtől addig, amíg csak fölért a keze. Igen, faragott, hatalmas kövekből rakott fal ez, semmi kétség, ha csak nem álom az egész. Mert ugyan miképpen, kik, miért építettek ide falat? Ilyen magasat, erőset, mintha valami több ezer éves vár alapja volna?

Amint tapogatózott, szívbe nyilalló örömmel vette észre egy alacsony ajtó ugyancsak kőből faragott keretét.

Nos, ha ajtó, akkor zörgetni kell rajta. Lehetséges ugyan, hogy nincs mögötte semmi. Ősidőktől elhagyott, földdel behányt épületmaradék lehet, az ajtó itt maradt a fallal... De hát miért vezet hozzá ez a borzalmas hosszú, szűk, meredek út, miért van az egésznek kőbe foglalt nyílása, kőből rakott lépcsője odafönt?

Mósze sokáig üldögélt a nyomasztó sötétben s gondolkodott. Most már remény pislákolt benne, most már kezdte helyeselni, hogy nem a nő, hanem a bor, a halál után nyúlt. Hiszen az élet csupán tűnő káprázat, halál pedig nincs... Isten, bocsásd meg, hogy egy pillanatig kételkedtem igazságodban!

Fölkelt, dörömbölt az ajtócskán. Vastag volt, arasznyi is talán, hangja úgy pufogott a mélységben, mintha sziklák zuhantak volna egy kútba.

Várt, figyelt, újra dörömbölt. Egyre erősebben, egyre szaporábban. Nem kímélte erős öklét, nem érezte, hogy leveri róla a bőrt.

Ekkor recsegve-csikorogva megnyílt az ajtó, s Mósze tétovázva belépett az ismeretlenségbe.

Mi volt ez az ismeretlenség? Kicsiny, alacsony kamra. Vörösbarna kőkockákból épült, padozata is régi, dísztelen kőkockákkal kirakva. Mennyezete két ékalakban összeillesztett, roppant súlyú faragott kő. A kamra közepén egy darabból faragott üres szarkofág állt. Mindez pedig azért volt látható, mert agyagmécses égett a szarkofág peremén, libegő lángocskája megvilágította az érthetetlen, rejtelmes helyiséget s a mozdíthatatlanul súlyos kőalkotmányt.

Senki sem volt a kamrában. Ki nyitott ajtót?

Mósze csodálkozva állt a kamrában. Nem értett semmit. Míg kábult gondolkodása ismét működni kezdett, a halavány világosságban végignézett önmagán. Mezítelen teste mocskos volt, verejtékpatakok ágaztak rajta végig, mellén összeragadt a szőr. Ökle, könyöke, térde sebes volt, vérzett. Bal csípeje úgy fájt, mintha eltörött volna. Erre is csak most eszüdött rá, amikor végre egyenesen állhatott, s tagadhatatlan szorongása engedett. Agya azonban most is

olyan furcsán kábult volt, mint az előbb. Csodálatosan idegennek érezte a testét, érzéketlennek, lebegőnek. Nem volt részeg, ellenkezőleg, öntudata talán sohasem volt ilyen éber, mint most, de álomszerűnek, hihetetlennek látszott minden. Mennyire megsérülhetett, ha még ebben az állapotban is érezte a fájdalmat.

Még lihegett, de gyorsan összeszedte magát. Félelme elmúlt. Gondolkozott. Mindenképpen meg akarta érteni, hogyan került ide. Csakhogy ez lehetetlennek látszott. Tervszerűen kényszerítették a borzalmas útra? Ha megfulladt volna, hogyan ássák vala elő a mélyből? Ott rothadt volna el a szűk odúban? Tán ezt is akarták? Vagy tudták, hogy keresztülvergődik az akadályokon? Talán figyelték is egész föld alatti útján? De hogyan? És kik? A főpap? Tán most is látják, amint itt áll a sziklakamrában? Csakugyan, miképpen nyílt meg az ajtó, ki tette ide az égő mécsest? Hol jött be és mikor, aki meggyújtotta?

Egyre inkább érezte, hogy láthatatlan szemek figyelik. Idegei pattanásig feszültek, nyugtalanul jártatta tekintetét a szarkofág talapzatán, hátha oda bújt el valaki, a finoman összeillesztett kőhasábok szélein hátha rést fedezhet föl valahol, csak egy kisujjnyit. Sehol sem mutatkozott semmi jel. A talapzat tömör volt, a kövek közé késpengét sem lehetett volna dugni. Nem, nem volt magyarázat semmire.

Megpróbálta jelképesen értelmezni, ami vele történt. Az egymásra következő zárt ajtókat, a lépcsőket, a meredek alagutat, a szoros, fullasztó vájatot, amelyben csak hason csúszva, könyökére támaszkodva, fulladozva-izzadva, ruháját letépve tudott továbbvergődni, végül ezt a kőkamrát, szarkofágot, mécsest... A kamra alakját, méreteit... Mindez valamiképp összetartozott, lelke mélyén értette is... Akaratlanul az ember születésére gondolt, útjára más-más szférákon át, végső küzdelmére a levegőért, a világosságért...

Annyira elmerült önmagában, hogy észre sem vette, mikor a kamra túlsó falán megfordult egy kockakő, nyílás támadt, s a nyíláson belépett Meryre, a vén főpap. Csak akkor riadt föl, mikor a betóduló levegő megremegtette a lámpa lángját. A kő ekkor fordult éppen a helyére. Nem látszott a falon semmi.

A főpap azonban nem hétköznapi ruháját viselte. Ilyen ruházatban sohasem látta őt Mósze. Vállán hosszú, bíborvörös kendő virított, csücskei a földig értek. Combját ugyancsak bíborvörös, körülcsavart kendő takarta, széles, zománcozott arannyal díszített öv szorította össze a derekán. Fején különös, szegletes, magas, ugyancsak vörös fejék tornyosult. Mellén két, tenyérnyi rubintábla függött aranyláncon, a táblákon a tizenkét csillagkép jele aranyból kirakva. Olyan volt, mint egy jelenés. Mósze szentül hitte, hogy nem a főpap valóságos alakja, akit évek óta személyesen ismert, akiben legfőbb mesterét tisztelte, hanem csak az árnyéklelke, a Ká-ja, s mágikus úton küldte ide, miközben ő maga bizonyára alszik. Megint olyan kísérteties érzése támadt, hogy mindez nem igaz. Ott fekszik az első szobában, ahol a táncosnő megitatta, révületbe került a kevert bortól, s amit azóta tapasztal, csupán látomás. Egy másik világ jelképeinek nyomasztó sorozata.

Ekkor a főpap lassan fölemelte jobb kezét. Olyan gyűrűk csillogtak ujjain, amilyeneket Mósze nem látott, pedig jól ismerte Meryre gyűrűit. Aranykeresztet tartott a karikájánál fogva, alsó szárát Mószéra szegezte, s halkan így szólt:

- Ki vagy te, s hogy kerülsz ide?

Mószét meglepte a kérdés. Annál inkább, mert a hang Meryre hangjára emlékeztetett ugyan, de nem volt egészen az. Suttogó hang volt s mégis kemény.

- Mósze vagyok, atyám, Szetamon hercegnő fogadott fia - felelte tétován, mert arra gondolt, hogy Amramot és Jozabétet kellett volna mondania, de bizonyára gőgből említette csak Szetamont. - Nem tudom, hogy kerültem ide - folytatta szintén. - Udvarokon, kerteken mentem át, ajtókon dörömböltem, föld alatti barlangokban és odvakban csúsztam a hasamon... és most nem tudom, hol vagyok.

- Amram és Jozabét fia, Mósze - szólt megint suttogó, de rideg hangon a főpap -, tudod-e, miért vagy itt?

- Tudom, atyám - felelte Mósze ezúttal szilárdan. - Meg akarom ismerni Istent s az okok világát.

- Ez a hely a Halál Szobája - folytatta Meryre árnyéklelke. - Tudod-e, mi a halál?

Tudom, atyám, káprázat, akár az élet. A mi számunkra a szunnyadás állapota, amiképpen a holtak számára a mi életünk nem más, mint szunnyadás.

- Tudod-e hát, mi az igazság?

- Tudom, atyám - válaszolta Mósze egyre nyugodtabban. Az, hogy az Isten: világosság, a világosság: Isten, az ember: világosság és minden világosság.

- Azonos ez a világosság a fénnyel, amit a szem lát?

- Nem, nem azonos, atyám. Az a világosság, amit a szem lát, csupán hasonlat. Mert az isteni világosság a szem számára áthatolhatatlan sötétség.

A főpap vagy árnyéklelke bólintott. Leeresztette kinyújtott karját, s hirtelen fölcsattanó, félelmes hangon kiáltotta:

- Mi tehát a te kötelességed?

Mósze alázatosan lehajtotta fejét, s így felelt:

- Kötelességem az embereket a világosság felé vezetni. Velük s az egész világegyetemmel együtt a világosságba jutni.

- Mi tilos számodra?

- Tilos a gyűlölet, az irigység, tilos a bosszúállás. Tilos a szegények, az elhagyottak, a nyomorultak, a rabszolgák, az eladottak, gyengék, gyámoltalanok állapotával való visszaélés. Tilos az emberek megkülönböztetése, mert az ember: egy, mint Isten is egy.

A főpap bólintott. Arca ennek ellenére hirtelen kegyetlen és ijesztő lett, sovány vonásai megkeményedtek, vékony száját összeszorította, kezét, amelyben a kereszt volt, ökölbe fogta, s Mószéhez lépve fenyegetően kiáltotta:

- Menj innen!

- Hová menjek, atyám? - kérdezte Mósze, s riadtan körülnézett. - Vissza azon az úton, amin ide jöttem?

- Nem, azon már nem mehetsz vissza - kiáltotta Meryre még ijesztőbben. Hangja túl akart áradni a szűk kőkamra falain, de megtorlódott, mint zuhatag a keskeny folyamágyban. Félelmes volt. Arca pedig még fenyegetőbb, hidegebb, mint az imént. A kulccsal a puszta falra mutatott. - Oda menj! Ott menj át, és ismerd meg a halált!

Mósze kábultan lépegetett a külső falhoz, megkerülve a szarkofágot. Most az ellenkező oldalon tehetetlenül megállt s hol a szemközt álló főpapot, hol a kőalkotmány peremén libegő lámpát nézte.

- Ott, ott lépj be! - mennydörögte a főpap.

- Hogyan lépjek be, mikor faragott, nehéz köveknél egyéb nincs?

Ó, szörnyű látomás ez, most már bizonyos, hogy nincs is itt, az első szobában fekszik tehetetlenül, minden, ami történik vele, csupa merő káprázat.

Az is olyan volt, mint a káprázat, hogy a lámpa egyszerre kialudt, s olyan nehéz sötétség borult Mószéra, mintha minden rászakadt volna. A sötétből fenyegetőleg dörgött a főpap követelő hangja:

- Lépj be! Lépj be! A Halál Csarnokába!

Mósze szédülten forgott, tapogatózott... s lám, megnyílt a fal. Tétovázva lépett egyet a nyílásban. Ekkor azonban összekavarodott minden. Mószét láthatatlan, durva kezek ragadták meg. Karját, derekát, vállát, nyakát, lábszárát, bokáját. Egész sereg könyörtelen kéz. Zűrzavaros, dühös ordítozás támadt. Fogd meg! Kapd el! Húzd inkább! Vigyázz, kösd meg! Mintha rablók csalták volna kelepcébe, vagy gyilkosok, talán valamelyik előkelőség bérelt pribékjei. El fognak vele bánni ebben a föld alatti, ravaszul megépített barlangban. Megölik, eltüntetik örökre.

Mószében hirtelen lobbot vetett az ártatlan ember féktelen dühe. Mint a tűz járta át minden porcikáját. Noha kábult volt, s mindaz, ami vele történt, inkább látszott rémálomnak, mint józan elmével magyarázható valóságnak, s a hosszú böjtöléstől eléggé el is gyengült, nem adta meg magát. Egy őrült ereje ömlött izmaiba. Rúgott, kezet-lábat csavart, ököllel csontokat zúzott. De mintha árnyékkal viaskodott volna, érezte, vasmarkok szorítják gúzsba, csuklójára, bokájára kötelek csavarodtak, nyakába hurkot vetettek, majdnem megfojtották. Az ordítozás pokoli volt. Mósze Meryre nevét kiáltozta. Hiába. Végül már csak nyöszörögni tudott. Nyöszörögni és imádkozni. Összeroskadva feküdt a kőpadlón a vak sötétségben.

Ebben a pillanatban lámpák fénylettek fel, öt-hat lámpa... egy hetedik is... Mósze káprázó szemmel tekintett körül. Sós verejték csípte a szemét, letörölni nem tudta, mert mind a két kezét hátracsavarták s megkötözték. Így, mint valami forgó szivárványon át, látta, hogy vaskos kőoszlopokkal díszített teremben van. A falakról rikító színekkel festett borzalmas jelenetek vicsorogtak: kínpadra vont meztelen emberek, szorgos hóhérok, ugató kutyák, gubbasztó keselyűk, ólálkodó sakálok. Mósze most már tudta, hogy alattomos ellenségei kezébe került, nem fognak irgalmazni neki.

Egész sereg félmeztelen férfi futkosott, kiabált, hadonászott körülötte. Ugyanolyan rémséges alakok, mint akik a képeken szurkálták, nyúzták, pörkölték, fogókkal gyötörték a megkötözött halálraítélteket.

Mósze indulatos, erőszakos férfiú volt, mindig nagy önuralommal tudta csak megfékezni haragját. Hosszú, fegyelmezett gyakorlatokkal mégis ránevelte magát a szelíd, türelmes viselkedésre. Most megkötözve feküdt, mint egy tehetetlen barom, s emberölésben gyakorlott vad fickók vették körül, a falakról is válogatott gyötrelmek meredeztek rá, miközben odafönt, messze, emberek milliói ettek-ittak, aludtak, nevetgéltek, ölelkeztek, nyugodtan hömpölygött a folyam, suhogtak a nádasok, szálltak a madarak, ficánkoltak a halak, baktattak a tevék, ügettek a lovak, úsztak a hajók, sütött a Nap... itt feküdt könyörtelen hóhérai kezében, s nem tudott róla senki, nem kereste senki, nem siratta senki... Minden erejét megfeszítve tépte, húzta a kötelékeket. A pálmarostból font gúzs a húsába vágott. Összecsikorított foga csaknem kitört. Egész teste savanyú verejtékben ázott, mocskos volt és véres. Vad indulatok doboltak halántékán. Pusztítás, emberölés eszeveszett vágya öntötte el dagadó szívét. Agyát percről

percre tűz árasztotta el, szédült. Vad szeme kidagadt üregéből. De látta, látnia kellett, hogy innét nincs menekülés.

Kimerülten megadta magát sorsának, csupán egyet akart tudni: miért történik vele mindez. Ki félti tőle oktalanul a hatalmát. Ki lát benne veszélyes ellenséget. Melyik főpap, melyik templom, melyik államférfi, melyik hadvezér, melyik uralomra vágyó főember. Ó, hiszen még az is lehetséges, hogy egy nő pusztíttatja el ilyen gyalázatos módon, egy nő, akit visszautasított, s ezáltal halálra sértett. Valamelyik hazai vagy idegen hercegnő, tán egyik előkelő hölgy, aki a Palotában szolgál, s hasztalan vetett rá szemet... ő észre sem vette. Vagy a kegyetlen, férfigyűlölő, szép Baketaton. Lehet, hogy valamelyik oszlop mögött titokban gyönyörködik kínjaiban, nyomorult állapotában. Vagy... Nefertiti? Nefertiti, aki fölajánlotta magát egész életére, s ő elutasította? Most, most mindjárt be is lép, teljes királynéi díszben, istennői szépségben, mosolyogva, szelíden, halkan, s így szól:

- Eldobtam magam miattad, egy halott felesége lettem... légy te is halott.

De mindez vad lázálom. Káprázat, őrület. Legyen, ahogy akarják. Haljon meg ártatlanul, ok és cél nélkül. Az imént azt mondta a főpap (vagy az álpap) kérdésére, hogy tilos gyűlölnie, bosszút állnia... Mindegy, akárki hozta rá ezt a borzalmas véget, éljen, vigadjon, dúskálkodjék, tudjon nyugodtan aludni, gyönyörködni asszonyban, gyermekben...

S ekkor megcsendesedett, mozdulatlanul feküdt a kőpadlón, szemét behunyta, igyekezett lassan, mélyen lélegzeni. Annyira kábult volt, mintha elvesztette volna eszméletét.

Tökéletesen megnyugodva s beletörődve sorsába, fölpillantott.

Négy mezítelen, izmos ember a terem hátsó sötét sarkából nehéz, durván ácsolt keresztet cipelt elő. Az oszlopok között lefektették a padlóra.

- Gyerünk, keresztre vele! - kiáltotta egy mocskos ruhájú, sovány férfi, aki afféle felügyelőnek látszott, mert bot volt a kezében. - Hozzátok és rajta!

Mósze moccanás nélkül tűrte, hogy a kereszthez hurcolják, tagjait egyenként eloldozzák, s nyomban a keresztre kötözzék. Karját végignyújtották a gerendán, visszafordították, úgy kötözték rá, hogy könyökével mintegy támaszkodott. Hosszú szenvedést, lassú haldoklást szánnak hát neki. Legyen, ahogy akarják. Éljenek boldogan. Ő is él, rákötözve a keresztre, megadja magát nekik, mint Isten, akit szétdaraboltak, szanaszét elszórtak a földön. Megadja magát, mint az isteni Szellem, aki önként száll az anyag keresztjére, hogy kiárassza áldásait a világon. Eddig nem tudott róla, hogy Egyiptomban is keresztre feszítik az embert, bizonyosan csak ezek csinálják itt, titokban, ezek az ázsiaiak...

Úgy kell meghalnia, ahogy a Nap hal meg, mikor útjának tetőpontjára hág, s lefelé hanyatlik az Alvilágba. A Nap a világ keresztjén ragyog... Nem is igaz, hogy meghal, nem, nem, ez csupán látszat. Ostoba emberek milliói hiszik csak. Mennyit tanult ő, mennyit, s milyen gyönyörűséges volt tanulni! Tudni! Jaj, kimarjul a válla... és a lábszára zsibbad a gúzs szorításában. Már teljesen megadta magát sorsának, nem hánykolódott, tűrte, kötözzék, ahogy akarják. Mélyen elmerült a megaláztatás e feneketlen szakadékában. Úgy érezte, tökéletesen egyedül van a félelmes világban, mindenki elhagyta, hiába kiáltana, sírna, könyörögne vagy átkozódnék, hiszen mestere, a főpap is éppen olyan kegyetlen, mint ezek a hóhérok, hasztalan kiáltozta a nevét. Sőt kegyetlenebb, ha ugyan valóban ő s nem valami gyalázatos hasonmása volt. Igen, kegyetlenebb kínzóinál, bizonyos, hogy ő intézi mindezt, ő adta ki a parancsot ilyen nyomorult módon való elpusztítására. Vagy mégis maga Meryre, s akkor két ábrázata van: egy szelíd, bölcs meg egy aljas, kegyetlen ábrázata. Most leleplezte magát, ez ő, az igazi Meryre, aki nem ismer más célt, mint a hatalmat...

Halálosan fáradt volt, már nem kívánt mást, csak meghalni. Nem is annyira a testi megpróbáltatás fárasztotta ki, hiszen erős férfi volt, testi hibája, szervi baja sem volt, kibírhatta volna akár napokig is ezt a sanyarú helyzetet, ámde a keserű csalódás azokban, akiknek tudását köszönhette, akikben szentül hitt, akiket szeretett és tisztelt, fölemésztette erőit. A borban is kellett valami lassan ható méregnek lennie.

Szomorú, gyalázatos káprázat az élet valóban, jobb túllenni rajta, s bemenni abba a másik világba, ahol nem uralkodik a szenvedélyek, érdekek, hazugságok, kegyetlenségek őrülete.

Mikor Mószét derekasan a keresztre kötözték, a felügyelő rekedtes hangja új parancsot recsegett:

- Jól van, állítsátok a helyére!

S a félmeztelen férfiak megragadták a keresztet, fölállították, végét a kőkockák közt tátongó üregbe eresztették. Most vastag faékeket kapkodtak elő, fejszével a gerenda tövébe verték.

Mósze felnyögött, mikor függőleges helyzetbe emelték. Nyikorogtak a gúzskötelek, teste súlya meghúzta izmait, kifeszítette inait. Rekeszizma megfeszült, bordái csak a legnagyobb megerőltetéssel tudták végezni a lélegzés munkáját. Agyában tüzes karikák kergetőztek, szíve vonaglott. Irtózatosan nehéznek érezte magát, a föld lehúzta, teste úgy csüngött, mint egy vízzel teli tömlő. Ó, a test, most megmutatta, mennyire vonzódik a földhöz!

- No, most gyere le onnét! - kiáltotta csúfondárosan a felügyelő. Karját összefonta a mellén, inas lábszárát szétvetette, hegyesen köpött. A köpés pontosan Mósze jobb arcát érte.

Erre a többiek is a kereszt elé csoportosultak, izzadó homlokukat törölgették, némelyikük a sebeket vizsgálta, amiket Mószétól szerzett a verekedésben. Nehéz munkájukat befejezvén, a kapott rúgásoktól, ütésektől, facsaró fogásoktól még jobban megvadulva kajánul csúfolták a szerencsétlent, aki a kereszten függve közönyösen nézett le rájuk, majd el messzire, a falra, ahonnét egy megkínzott ember vicsorgó arca bámult rá.

- Gyere le! Szállj le! No, te nagy legény, te herceg! Király szerettél volna lenni, mi? Uralkodni akartál? Adót kivetni, embereket hurcolni, katonákat halálba kergetni? Asszonyokat rabszíjra fűzni, ágyadba hurcolni, meggyalázni? Gyermekeket falhoz vagdosni, öregeket fejjel lefelé a falra akasztani? Aranyágyban henteregni, disznólkodni, falni, vedelni cimboráiddal, a hozzád hasonló hitvány urakkal? Röhögni az emberek szenvedésein kurváid között? Ezt akartad? Mi? Felelj! Hallgatsz? Gyere le! Állj bosszút rajtunk! Nesze! Nesze!

Versengve köpdösték, orrukból húzták le a nyálat, megcélozták Mósze arcát, szemét, száját. A köpések záporként zúdultak rá. Átkozódtak, rágalmazták, szidták, gyalázták, röhögtek rajta. Bókoltak előtte, térdig hajoltak, széttárták karjukat, isteni felségnek címezték, majmolták az udvari népet. Mósze pedig félrebillent fejjel, lefittyedt ajakkal, meg-megremegő tagokkal függött előttük tehetetlenül, sorsába belenyugodva, szemét le nem véve arról a borzasztó képről, ami éppen szembevigyorgott vele a túlsó falról. Kiszáradt nyelve a szájpadlásához tapadt, torka égett.

Ekkor a főpap halk, vastag hangját hallotta, de olyan távolról, mintha a Nílus hömpölygött volna köztük:

- Adjatok neki inni.

Mósze szívében meleg hála hullámai áradtak el. Hát mégis van benne valami csekély morzsája az emberi érzésnek? Szemét behunyta, ajkát akaratlanul kinyitotta. Csöcsös korsó hideg érintését érezte száján, mint egy halott csókját. Mohón nyelte az italt. Keserű volt s erős, mint az eleven tűz. Lángok kígyóztak végig a torkán, összeszorították a gyomrát, égették a

beleit, lobogó hévvel töltötték el minden porcikáját. Fejét elfordította, még tudta, hogy halálos mérget itattak vele, de nem fájt már ez sem, a forró tűz jólesett... Teste csodálatosan megkönnyebbült, mintha lebegett volna, vagy mintha sikerült volna megszabadulnia tőle. Anyagtalanul lebegett, a kereszt andalítóan ringott vele jobbra-balra, mint gyermekkorában a pálma, amelyre datolyáért mászott. Könnyű szél lengette, fény áradt rá, mint ugyanakkor, régen, tízéves korában. Egyszerre minden nevetségessé vált. Sírnivalóan nevetségessé. Az élet rohamosan összezsugorodott, mint a kígyó bőre vedléskor, érezte, csak egy mozdulat, s kibújik belőle. Otthagyja a porban megüresedve. Csak arra kell vigyáznia, hogy el ne veszítse öntudatát. Görcsösen kapaszkodott emlékeibe. Emberek, jelenetek és helyzetek, hangulatok, suhogó szavak kavarogtak előtte a fényben, illatok is meg ízek meg testek, szakállak, arcok, kezek tapintása... igyekezett kiválasztani, megrögzíteni valamelyiket, hogy hozzátapadjon a tudata. Jozabét kézimalmot forgatott... Mirjam gyapjút gerebenezett és mesélt... Akkor lépcső ereszkedett le az Égből, Isten angyalai le és föl jártak rajta... Jákób viaskodott az angyallal... Malaák Elohim... és a birokban kimarjult a csípője... Szent a hely, ahol állasz! Aharon ballag lassacskán, horogvesszőt húz maga mögött a porban... Nevet. Nevet, nevet minden. Óriási férfialak bíborkékben, bíborkék az Ég, lent a mélység, lebeg a vizek fölött... Nevet. Minden, minden nevet. Hát nem gyönyörű ez a kékség, ez az arany, ez a zöld fény? Nefertiti, szerelmem, fogadalmam tilt tőled, most itt vagy, látod, milyen szép így! Hogyan ideillesz ebbe a fénybe! Mily sötét a hajad, befödi a világot, mily karcsú a nyakad, nincs olyan alabástrom a földön, nincs művész, aki így ki tudta volna faragni... Puha és illatos a bőröd, Nefertiti, mint a lótusz szirma, a neved aranycsengettyűk csilingelése... hallod az aranycsengőket? Ó, átölelni téged, anyámmal, Szetamonnal, anyámmal, Jozabéttel, atyámmal, Amrammal, nénémmel, Mirjammal, öcsémmel, Aharonnal... a szegény héberekkel, a szegény egyiptomiakkal, a szegény szíriaiakkal, a szegény négerekkel együtt... a fákkal, az állatokkal együtt... az egész világgal együtt!

Mósze csodálatosképpen mindent tud most. Tudja, hogy be kellett lépnie a bezárt ajtókon, végig kellett vergődnie a sötét alagúton, ahogy a születő gyermek vergődik végig anyja testének csatornáján, be kellett lépnie a kőkamrába... Meryre nem hazudik. Meryre nem kegyetlen. Meryre nem gonosz. Szereti őt. Azok sem gonoszok, akik megkötözték, leköpdösték, kicsúfolták... Nem, azok is szeretik őt. A felügyelő sem akarta megölni. Nem akart ártani neki senki. Nincs, aki bosszút akart volna állni rajta. Senki, senki sincs, aki el akarná pusztítani... minden, ami történt, nevetséges, nevetséges játék... Minden játék. Minden csak elsuhanó képek káprázata.

Mósze szíve könnyű, boldogan mosolyog. Hogyan is nem értette ezt eddig?

- Isten, miért dicsőítettél meg engem! - kiáltja elragadtatva. S nem tudja, hogy ugyanakkor az ajka is mozog, ziháló tüdejéből sóhaj száll, halk szavak suttogják lelke mámoros kiáltását.

32. Az ember célja, hogy fénnyé váljék

Nem tudja, mi történik vele, s mégis tudja. Mintha nagyon magasan lebegne, látja idegenné vált testét ernyedten csüggni a kereszten, mintha semmi köze sem volna hozzá. Szánalmasan nevetséges ez a test, kitekert karja, fölhúzott térde, besüppedt bordái, lapos hasa, félrebillent, lógó feje, nyitott szája olyan sírnivalóan nevetséges, hogy Mósze nem győz csodálkozni rajta. Figyelmét mégis ráfordítja, kíváncsi, mi történik vele? Most nem hatol tovább a fénybe, nem keresi a gyönyörű alakokat, nem szól hozzájuk, csak azt szeretne tudni, mi következik most, mihez kezdenek ezek a nevetséges bolondok, akik azt hitték, meg tudják ölni.

És látta, hogy óvatosan kiemelik a kereszt végét a gödörből, mindenestül a földre fektetik. Serényen megoldozzák a kötelékeket. A felügyelő pálcájával hadonászva sürgeti őket gyors munkára. A gúzsoktól megszabdalt testet a kőpadlóra fektetik, kinyújtóztatják, tapogatják, mint gyermekek a bábut, mikor halottasdit játszanak.

Ekkor a terem végén belép Meryre, a főpap, a testhez siet. Olyan, amilyen mindig lenni szokott: fehér kendő a combja körül, hosszú, fehér kendő a vállán, kopasz feje szinte világít a lámpák fényében. Homlokán kék-arany szalag. Mozdulatai nyugodtak, mint mindig. A felügyelő térdig hajlik előtte, pálcáját a földre veti, kitárja mind a két karját.

- Elvégeztük, isteni mester - mondja alázatosan. És a többiek is mind alázatosan meghajolnak előtte.

Lám, milyen mulatságos. Meryre a test mellé térdel, tapogatja, kezébe veszi csuklóját, feszülten figyel. Majd fülét a mellére tapasztja, hallgatózik, arca olyan, mintha távoli lépések neszét vigyázná, s találgatná, azé-e, akit vár. Fölemelkedik s int.

Három fehér ruhás, hosszú hajú fiatal nő siet nesztelenül a testhez. Ceremóniás mozdulattal letérdelnek, gyengéden megmossák, majd alabástromedényből olajat öntenek a testre, könnyedén kenegetik mellét, vállát, combját, hasát, karját, minden ujját. Vigyázva hasra fordítják, gyöngéden kenik a hátát, a farát, a combja belsejét, a lábujjait ízről ízre, izomról izomra, tagról tagra. Eközben énekelnek. Halkan, fájdalmasan, vontatottan, ahogy a halott megkenésekor szokás. A főpap mozdulatlanul áll, a félmeztelen férfiak, akik hóhéroknak képzelték magukat, körben csoportosulnak, s némák, mint a gyászolók.

Mire a pontosan megszabott mozdulatok végigjárják az egész testet, ismét három nő tűnik fel az oszlopok között. De ezek öregek, nagyon öregek. Sovány, sötétsárga tagjaikon élesen játszik a lámpák fénye, fehér ruhájuk lobog, széles orruk kimered fejkendőjük árnyékából. Összetekert gyolcsot hoznak, mindegyikük egyet-egyet. Amint a holttestet megpillantják, jajgatásban törnek ki. Vonító siratóénekekbe kezdenek. A fiatal nők, akik az imént végeztek kegyes munkájukkal, átadják helyüket az öregasszonyoknak. De együtt énekelnek velük, a hat női hang gyászosan keveredik össze a nagy teremben. Mi történik most? Fuvolák siralmas jajgatása szólal meg az oszlopok mögött a sötétben, kis dobok pufognak és peregnek lassú ütemben. A három öregasszony azonban nem térdel tétlenül. Serényen kibontják a vásznakat, s olyan gyengéden, mint egy csecsemőt, bepólyázzák a tehetetlen testet. Szabályosan úgy, ahogy a múmiát szokás. Tetőtől talpig pólyában fekszik csakhamar, olyan, mint valamely óriási lepke bábja.

Mikor ez is megtörtént, táncosnők lebbennek elő a homályból. Lám, hiszen köztük van az is, aki az üres szobában serleggel s önmagával kínálta Mószét. Violaszínű, hosszú, elöl hasított fátyolruhában rajzanak ki a fényre, mint a pillangók. Vastag varkocsuk földig ér, vége

labdaszerű csomóba kötve lengi körül karcsú alakjukat. Lassan lépkednek, karjukat keresztbe teszik mellükön, fejüket lehajtják. Festett arcuk fájdalmat mutat. Nem földi, hanem egyetemes fájdalmat, a világ, a létezés fájdalmát. Előbb füzérben, majd körben táncolnak a nagy lepkebáb körül. Hosszú lábszáruk ütemesen leng, hol az égre dobják, hol karikát vágnak, majd hátrahajlanak, könnyű ruhájuk szabályos redőkben omlik, kavarog körülöttük. A fuvolák sírnak, a dobok tompán pufognak. A tánc üteme egyre gyorsul, csakhamar örvényben forognak a fejek, a fátylak, a lábak, a hajfonatok. Szédítő e tánc. Így lejtik másvilági táncukat az elköltözött lelkek, így örvénylenek Usziré ítélőszéke előtt, így fogadják azokat, akik az ítéleten átestek, s ezután már örök létezés várja őket.

Mósze tudta, hogy minden annak rendje-módja szerint, egész nevetségességében, játékosságában és komorságában megy majd végbe. Csakugyan, fehér ruhás papok lépkedtek elő, megragadták a bepólyált testet, ezt a különös, nagy bábot. Fölemelték. Megindultak vele a kőfal felé. A főpap megnyomott egy rudacskát, s íme a kőhasábok egyike lassan kifordult helyéből. A négy halottvivő pap belépett a szűk kis kamrába, ahol Mószét a vörös ruhás főpap kérdezgette. Hét táncosnő fölkapta a lámpákat, körülállta a szarkofágot. Most a testet a kőládába fektették, éneklő hangon imádkoztak, örök nyugodalmat kívántak neki, könyörögtek árnyéklelkének, ne kóboroljon, ne gyötörjön senkit, nyugodjék meg örökre. Mikor pedig ez is megvolt, a lámpákkal együtt kivonultak mindnyájan, a kőhasáb visszafordult a helyére... És Mósze látta, hogy a siket csendben, a templom alá épített kis kamra sűrű sötétjében senkitől sem sejtve, mereven fekszik a halott... Mozdíthatatlan kőkockák őrzik nyugalmát. Kiürül az oszlopos terem is, férfiak-nők halotti lakomára lépdelnek szótlanul a közös étkezőszobába. A gyolcsba burkolt test pedig pihen kőágyában. Mósze pillantása áthatol a vászonburkolaton: arca, mint a lárva, merev, kisimult, csak ajka bal csücske fittyed le még most is, mintha megvetné az életet, a halált, önmagát, az egész mindenséget.

Mósze elfordul ettől a silány látványtól, de persze nem lehet ezt „fordulásnak” mondani, mert csak annyi történik, hogy amint kíváncsisága megszűnik, azonnal egészen más világ tárul föl előtte.

Ez az „elfordulás” elszakadásnak is mondható, de nem a gyolcsba burkolt tehetetlen alaktól - azt már akkor teljesen idegennek érezte, mikor a padlóra fektették! -, hanem attól, aki nézte.

Ebben a pillanatban, ha szabad „pillanatnak” mondanunk, rémület és szorongás fogta el. Mert különös lángok lobogták körül, óriási, kígyó alakú lángok, vörösek, tekergők, fejüket, testüket feléje nyújtogatták, sziszegésük harsogás volt, harsogásuk sziszegés. Betöltötték az egész teret, mintha az óceán vihartól korbácsolt tajtékzó hullámai kígyókká változnának. Mint a sziklákon megtörő hullámok, csaptak föl s zúdultak vissza a mélységbe. Mindez, persze, hasonlat. Hasonlat a láng, hasonlat a kígyó, a sziszegés meg a harsogás, hasonlat az óceán és a hullám, hasonlat a tajték, a hullámtörés, még az is csak hasonlat, hogy vörösek voltak a lángok. Sőt hasonlat a rémület, a szorongás. A valóságban nem volt sem mélység, sem magasság, csupán végtelen tér. És a térben ez a rémület, ez a szorongás.

Mósze lebegett a lángokban. Iszonytatóan félt, hogy megsemmisül. Félelme világméretűvé lett. Éppen ezért görcsösen ragaszkodott tudatához, mármint ahhoz a különös tudathoz, ami kemény volt és tűszerű, s abban az egyetlen igében testesült meg, hogy „vagyok”. Mósze „van”, s nem lehet, hogy ne legyen! Mószénak lennie kell! Ha nem volna, örökre megszűnne minden. Megszűnnék a tér, amiben lebeg.

S amint ezt a görcsös félelmet, a nemlét félelmét legyőzte, eltűntek a lángkígyók, eltűnt az egész vonagló óceán, s íme, most szelíden remegő kék fény vette körül. Kékség, kék űr, a végtelenségig kék. Az egész tér csupa kék. Odaadó, kéjes vágyat érzett, hogy föloldódjék a

Kékben, de nyomban félelem fogta el, hátha vágya teljesül, s akkor nem tud, nem lát többé... elvész mindörökre. Tudatát még vadabb erővel irányította saját létének megfoghatatlan vágyára, s ekkor a Kék eloszlott, s megjelent a Fehér. Fehér, mint a hó, mint a sohasem sejtett tisztaság, fehér, mint a tökéletes könnyűség. Fehér volt a tér a végtelenségig, de a „fehér" is hasonlat, ahogy hasonlat a „hó". És ha azt mondom, hogy Mósze, pontosabban az a tudat, ami Mószének nevezte magát, s ami ezt a nevet az örökkévalóság óta viselte, most könnyű, az is csak otromba hasonlat, mert súlyról, vonzásról, anyagról, tehetetlenségről már szó sem lehet. Fény vette körül, maga is fény már, a teljes tudat fénye, nincs különbség Mósze-fény meg Világ-fény között. Most mérhetetlen ujjongással tudja, hogy *van,* van a Fényben, s a Fény betölti őt is, az egész világegyetemet is. Most már nem fél többé. Szabadon kiárasztja magát, szétömlik a Fényben, fénnyé válik, tudatának az a görcsös kapaszkodása, összeszűkülése, éles tűszerűsége megszűnik, érzi, hogy rohan ez a tudat minden irányban, s hogy válik egyre teljesebbé.

Mi mérhető s hasonlítható ehhez a kiáradó szabadsághoz, ehhez a boldog kitáguláshoz, ehhez a fényhez, ehhez a végtelen örömhöz? Még hasonlatok sincsenek rá. Mósze már nem hasonlatokban lát, s nem viszonylagosan. Ragyog a teljes lét fényében, azonos vele. Tudata egy a Tér tudatával. Egy, és nem oszthatja meg semmi.

A tiszta sugárzás hullámokra hasad, fénynyalábokra, lebegésekre, olyan ez, mint a zene hullámzása. Ámde pontosabban kell szólnom: nem a fényhullámzás olyan, mint a zene, hanem fordítva: a tökéletes tiszta zene olyan, mint ez a remegő hullámzás. Mósze azonban nem alulról látja a létet, mint mi, nem is felülről, ahogy el lehetne gondolni, hanem belülről. Egyszerre és minden irányban a végtelenségig.

A tiszta fénynek ezt a remegését a nagy próféták és látnokok szárnyakhoz hasonlították. Alaktalan Létezők szárnyaihoz, egy párhoz, két párhoz, több párhoz... s ezt a hasonlatot faragták durva szárnyas alakokká a szobrászok, festették a festők, írták le a költők. De hát „szárnyakról" szólni éppen olyan lompos anyagiasság, mint „alakokról": emberi vagy állati formába dermedt angyalokról. Mósze magát a rezgést látja, az egyetemes, szétáradó rezgést s fényt. Ha azt mondjuk, hogy zenét hall: hárfák zengését vagy trombiták harsogását, az is csupa merő ostobaság és tehetetlenség. Mert ez nem zene, hanem maga az ujjongás, a határtalan öröm. Szüntelen ujjongása erőknek, amik visszafelé áradnak, de ugyanakkor ki is tágulnak, rejtélyes folyamatokban hatnak, de ugyanakkor tétlenek... Ó, jaj, csak ellentéteket lehet mondani erről az állapotról, amiben Mósze tudata lebeg.

Ha erőltetni akarjuk az ellentéteket, amiket Mósze érez és lát egyszerre, azt mondhatnám, pontnyi kicsiség és lenyűgöző nagyság, nevetségesség és fölemelő magasztosság, odaadó alázat és világ fölött trónoló, isteni biztonság, tökéletes kiszolgáltatottság s teljes, tiszta akarat, megnyugvás és mozdulatlan, időtlen tett... Fölhagyok a reménytelen kísérlettel, fiam és tanítványom. Azokra a szent írókra és nagy tanítókra utallak, akik első, második, harmadik s meg távolabbi Égbe ragadtattak, azokra, akik tanítják, hogy az ember végső célja, hogy fénnyé váljék, azokra, akik fénykörökről, szakadékokról, lángokról, szárnyakról, égi állatokról, trónusról, kardról, harsonák zengéséről, hárfákról beszélnek, azokra, akik porfírból, rubinból, lazúrkőből való palotát írnak le, s azokhoz, akik számba veszik az isteni Követeket, Fölügyelőket, Trónállókat, s mindazoknak az erőknek seregeit, hierarchiáit rendre elsorolják, akik a Térben tevékenykednek. Olvasgattad, de olvasd újra Hénochot, Jezsajást, Ezékielt, Dánielt, János apostolt, olvasd álmélkodva a gnosztikusok nagyjait, a szférák és teremtő aiónok ismerőit, s akkor némi sejtelmed lesz arról, amit Mósze látott. De ne ragaszkodj Teológusok módjára az alakokhoz, a szárnyakhoz, a zenékhez, a harsonákhoz és az angyalok karénekének dicsőítő szavaihoz, fiam... Ezek csak durva hasonlatok.

Tehetetlenül elhallgatok hát, fiam, hallgassunk mind a ketten, míg Mósze, távol minden anyagi régiótól, a tiszta fényben lebeg, egyre táguló tudata magába fogadja a világ érzékelhetetlen erőit, lényegeit, s olyan isteni öröm részese, amire nincs emberi szó, nincs zengő ritmus, csengő rím, pengő zeneszerszám. Kacagásé, amire nincs mérték, nincsen hasonlat, nincs a nyelvnek ritmusa és ríme, nincsenek fuvolák és húrok...

Lásd, öreg szemem könnytől csillog, nem röstellem, mert az a szívből jövő kívánság buggyantotta ki, hogy te is részese légy annak a tiszta örömnek, teljes tudásnak, anyagtalan lebegésnek, amibe Mósze emelkedett. Részese légy, fiam, velem együtt, minden emberrel együtt, még evilági életünk során. Hogy így legyünk tökéletesek, amennyire lehetséges, így váljunk méltóvá az Ember elnevezésre.

33. „Szolgátok vagyok, s mindenki szolgája”

Mószét az elmondott események után harmadnapra négy pap kiemelte a szarkofágból, s a nagy Aton-templom elé vitte. Már szürkült a hajnal, de a csillagok még ragyogtak.

Ott letették a keleti kapu küszöbére, s némán körülállták. Némi várakozás után magasabb rendbéli papok jöttek fehérben, éppen heten. Buzgó munkához láttak. Óvatosan, könnyeden megbontották a gyolcstekercset, amibe a három vénasszony burkolta Mószét. Gyorsan lecsavarták a múmia lepleit. És összehajtogatva letették a kőalapzatra a test mellé.

Mire végeztek, három harmadik rendbeli pap lépkedett ki a templomból. Orvosok voltak. A már ottlevők feszült figyelmétől kísérve ők is a test mellé kuporodtak, nézték, tapogatták, forgatták, hallgatták Mószét. Fölemelgették, visszaeresztették fásult karját, mozgatták a lábszárát, hajtogatták a térdét. Gyöngéden mutató- meg hüvelykujjuk közé vették lezárt szemhéját, egy pap égő lámpát adott, annak a fényénél vizsgálták szeme fehérjét, a szemgolyó állapotát. Gondosan számba vették teste sérüléseit: a kisebb-nagyobb karcolásokat, véraláfutásokat, a szoros kötelékek nyomait, bal csípőjén a zúzódást. Tégelyeket vettek elő az övükön csüngő orvosi tarsolyból, gondosan bekenték előbb a sérüléseket, majd másféle kenőccsel az egész testet kopasz koponyájától a sarkáig. Egyetlen foltot sem hagytak ki.

Mire munkájukkal végeztek, Keleten vörös csík jelezte a Nap jövetelét. De a Hajnalcsillag még harcias fényben ragyogott.

Ebben a pillanatban kilépett a templomból Meryre, a vén főpap. Tetőtől talpig fehér díszben. Homlokán kék-arany szalag ékeskedett, mellén a drágakőtáblákra arannyal írt állatövi képek jelei. Karcsú derekán bíborkék öv szorította össze a combja köré csavart patyolatkendőt. Lábán vörös saru virított, ugyancsak vörös szíjai körülfonták inas lábikráját.

Mindnyájan térdig hajoltak előtte, széttárták karjukat. Majd hátrább léptek, helyet adtak a szótlan, méltóságteljes, igen komoly, csaknem komor főpapnak a test mellett.

Meryre ég felé tárta karját, imádkozott. Ezután az egyik orvospap karcsú nyakú alabástromkorsót nyújtott neki szertartásos mozdulattal. Minden lépésnek, minden mozdulatnak, arckifejezésnek szigorú szabályok szerint kellett történnie, olyan volt mindez, mint egy lassú tánc.

A főpap tetőtől talpig meglocsolta a korsóból Mósze testét valami átható illatú, vízhez hasonló folyadékkal. Bőven öntött minden testrészére, de leginkább a mellére, a hasára. A kinyújtóztatott test úgy feküdt a puszta földön, mint egy hulla. Színe szürkéssárga volt, tagjai merevek, bár nem annyira, hogy ne lehetett volna hajlítani. Csontos mellkasa sem mozdult. Kidomborodó, nagy szeme bezáródott, mikor az orvosok kinyitották a szemhéját. Arca sima volt, kissé széles orra erősen fölágaskodott, ajkának bal csücske most is lefittyedt egy kissé, mintha gúnyos megvetéssel mosolyogna a világon.

A három orvospap ismét mellé kuporodott, s dörzsölni kezdte a testet. Szabályos mozdulataik könnyedén, mégis erélyesen siklottak végig a mellkasán, a hasán, a combján, a karján. Míg egyikük a bordáit dörzsölte, másikuk a karján dolgozott, harmadikuk hosszú, izmos, elfásult combján. A többiek pedig szótlanul figyelték Mósze testét s az orvosok munkáját. Meryre fejtül állt, éppen Mósze mozdulatlan arcába nézett.

És íme, láss csodát: a test egyre hajlékonyabbá lett, a feszes bőr lassanként elvesztette szürkés árnyalatát, sárgásbarna színe megtisztult. Könnyű, alig észrevehető rángások cikáztak végig karizmain, lábikráján. Egyik pap pelyhet tartott Mósze orra elé: a fehér pehely mintha reszketett volna.

- Mósze, Amram fia, térj vissza! - suttogta a főpap egészen a merev arc fölé hajolva. Szelíd volt a hangja, de unszoló, mint az apáé, aki mélyen alvó gyermekét nem akarja hirtelen fölriasztani. Hosszú, gyűrűs ujjaival könnyedén végig-végigsimogatta Mósze domború homlokát, szemhéjait, s újra meg újra ismételte, de egyre erősbödő hangon: - Mósze, Amram fia, térj vissza! Mósze, fiacskám, térj vissza! Térj vissza! Térj vissza!

Ezt már csaknem kiáltotta, éppolyan szelíden, sürgetően, hívogatólag, mint az előbb.

Remegés rángott végig a kinyújtóztatott testen, a bordák alig-alig, mégis észrevehetően, görcsösen emelkedtek, süllyedtek, a laza hasizmok megremegtek. És reszketett a szempillák sűrű, finom függönye, mintha valaki nyitotta volna, de nem tudott megbirkózni a kőnehéz súllyal.

- Mósze, fiam, térj vissza! Térj vissza! - kiáltotta a főpap, ezúttal oly erős hangon, hogy a nyitott templomajtón bekondult a hang az épület belsejébe, s megint visszaverődött a vastag falakról.

Ekkor Mósze kinyitotta nagy, barna szemét. Ittasan nézett az Égre. Melle nehézkesen szívta a hajnali hűvös levegőt. A földön fekvő ujjai megmozdultak, mintha húrokat pengetnének. Ajkáról eltűnt a fitymáló mosoly, nyelve megmozdult, megnedvesítette száját.

Most másik alabástromkorsót nyújtott a főpapnak az egyik orvospap, s ő mélyen előrehajolva Mósze feje fölött, ügyesen ajkához illesztette a korsó száját. Néhány cseppet öntött a remegő ajkak közé, várt, ismét öntött, ezúttal többet, harmadszorra már maga az eleven száj szívta az italt, mint csecsemőé az anyatejet.

Most már csaknem szabályosan lélegzett. Szeme nyitva volt, eltűnt belőle az az érzéketlen pillantás, ami az imént hasonlóvá tette az őrülthöz. Arcát pirosság öntötte el, kezét nehézkesen a mellére fektette.

Ebben a pillanatban kibukkant a Nap bíborvörös korongja a látóhatár mögül. Vörös lángok gyúltak ki a templom festett oszlopfőin, a tető élein. A magas, karcsú obeliszk aranycsúcsa ragyogott, mint a láng. A Hajnalcsillag elsápadt, s lehullott a mélységbe. Vörösben ragyogott a távoli dombok gerince, a kertek fáinak csúcsa, izzottak a hosszú, sávos felhők, mint egy diadalmas tábor zászlai. Könnyű szellő lebbent végig a világon, megsimogatta Mósze rebegő szempilláit, tiszta életerőt támasztott feszülő orrcimpáiba, behatolt táguló-összehúzódó tüdőszárnyaiba, szétfutott millió vékony erecskéibe. Legyezgette kenetek és gyógyító folyadékok hűvösében párálló bőrét.

Mikor végül teljesen eszméletre tért, már nem feküdt a templom előtt a szabadban - erről talán nem is tudott -, hanem bent, a templom belsejében, a kőpadlóra vetett puha gyékényen. Első tudatos pillantása a festett oszlopok gyönyörű sorára esett, a képekkel díszített sima kőfalakra, az aranyból kovácsolt függőlámpákra, a tetőzet alatt beragyogó Égre s a turbékoló galambokra, amint magukat kelletve forgolódtak az ablakpárkányokon.

Mósze nyugodtan feküdt. Nézelődött, mint a bölcsőben ringó gyermek s mosolygott. Még most is az a csodálatos boldogság, az a lebegő könnyűség, az a soha nem hallott zene, az az alázat és magasztos dicsőség uralkodott rajta, amiben az Egek részesítették. Oda vágyott vissza, annak emlékeit éldelte félig-meddig révülten, annak mérhetetlen békéjét, nyugalmát ízlelgette még most is. Olyan különös volt itt minden! Mintha a templom oszlopai, falának

gazdag szépsége, az ablakpárkányok, a galambok, az Ég - mind-mind álomszerűen anyagtalanok lettek volna. Érezte, ha kinyújtaná a kezét, elérné a legmagasabb oszlop faragott lótuszleveleit, kinyúlna az ablakon, áthatolna a falakon. És ha akarná, lebegni tudna a föld felett, lépés nélkül járni, korlátlanul szállni, hegyeken, falakon át, ahová csak tetszik.

Mosolyogva kinyújtotta jobb kezét, a levegőbe tapogatott, mintha pókhálóba nyúlkálna. Csakugyan, olyannak tetszett most a világ, mint a pókháló. Foszlékonynak, tünékenynek. Ahhoz a valósághoz képest, amit téren és időn kívül megtapasztalt, semminek. De szép volt, mert mögötte ott világított az igazi.

Mósze igen gyorsan lábra kapott. Az élet árama sokszoros hevességgel járta át testét-lelkét, s mint ahogy a mesében hallunk a halottaiból föltámasztott hősről, erősebb, szebb volt, mint valaha. Csendes pihenése, magános elmélkedései, a biztos tudás, hogy valóban nincs halál, s hogy az ember valóban az örökkévalóság lakója, és csupán tőle függ, az Örökkévaló hazában akar-e élni vagy a hamis látszatok gyötrelmeiben hányódni, a szilárd valóság tisztaságától akar-e megittasodni, vagy silány mámorokkal feledtetni kétségeit - emberfölötti erővel töltötte el. Még félig-meddig szendergőnek látszott, pedig tökéletesen éber volt, éber mindörökre.

Ezután már egyszerű dolgok következtek.

Mindennapi fehér ruhájában megjelent a főpap. Arca olyan nyájasan mosolygott, mint egy kedves ifjúé. Tiszta, barna szeme végtelen barátsággal sugárzott Mószéra. Kimért mozdulatait közvetlen vidámság hatotta át, jobbjával intett, mintha jelezné, hogy erre, erre jöjjön... s Mósze csakugyan repesve futott felé a messziből, bár mozdulatlanul feküdt a gyékényen.

- Kelj föl és járj! - biztatta a főpap, mint kisgyermeket az apja.

Mósze boldogan fölemelkedett fekvőhelyén. Szeme ártatlan tudástól ragyogott. Arca olyan boldog volt, mint még soha. Boldogságában nem volt semmi testi, semmi érzéki. Mérhetetlenül csodálkozott, hogy íme, föl tud ülni, egy könnyű mozdulattal lábra is áll, nevetségesen imbolyog egy kissé a talpán, mintha vízen lebegne, s nem a templom kemény kőkockáin állna. S lépni tud, lépni, mindez olyan könnyű és meglepő... A főpap felé közeledett, mélyen meg akart hajolni, ki akarta tárni mindkét karját, de ebben a pillanatban Meryre is kitárta karját, s Mósze a mellére borult. Átölelték egymást, mint két régi jó barát, akik egy faluból származnak, együtt töltötték gyermekkorukat, közös volt ételük-italuk, örömük-bánatuk, de el kellett válniok, külön utakon jártak, most pedig, lám, többé sohasem szakadnak el egymástól. Nem kell szólniok, nem kell kérdezősködniök, mindent tudnak, elég, ha egymás szemébe pillantanak, ha látják egymás boldog mosolyát. Látszatra Meryre sok-sok évvel idősebb Mószénál, csak látszatra, mert valójában pontosan egyidősek. Látszatra Meryre arcvonásai több tapasztalatról beszélnek, mint Mósze sima ifjonti arca, csak látszatra, mert minden lényegesről ugyanazok a tapasztalataik, ugyanaz a tudásuk. Látszatra Meryre magasabb fokozatán áll a világi hatalomnak, de csak látszatra, mert Mósze hatalmát éppúgy nem veheti el senki, mint a főpapét. Mondom, ami különbség van köztük: életkor, testi vonások, társadalmi helyzet, gyakorlati téren több vagy másféle ismeret, csak látszat. Nem több ez a különbség, mint ami kettejük ruházata között van. Meryre az Aton-templom papjainak ruházatát viseli, homlokán arany-kék szalag ékeskedik, ujján főpapi gyűrű, lábán piros saru, Mósze pedig azt a „bőrruhát", amit az Isten az ember testbe szállásakor adott rá, azaz mezítelen.

A főpap jobbját Mósze vállán tartva s könnyed gyöngédséggel támogatva őt, ha netán megtántorodnék még egyelőre szokatlan helyzetében, átvezeti a templom tágas szentélyén, egy mellékszobába nyit. Ott hét magasrangú pap álldogál csendes beszélgetésben. Mikor belépnek, térdig hajolnak a két jó barát előtt, karjukat kitárják. E tiszteletteljes üdvözlés után

szerényen oldalt lépnek. A főpap Mószéval egy régi-régi cédrusfából készült, elefántcsont faragásokkal díszített láda elé áll, lassan fölemeli a tetejét. Semmi különös nincs a ládában, csupán mindenféle ruha, öv, saru.

- Öltöztessétek föl testvérünket - int a főpap a papoknak.

Ők sorra a ládához járulnak. Egyikük egyszerű, piros-kék sávokkal díszített kendőt bont szét, Mósze dereka köré csavarja, ügyesen elrendezi redőit. Másikuk aranycsatos selyemövet kanyarít a dereka köré, rácsatolja, ujjával próbálja, eléggé szoros-e. Harmadikuk finom, de nem különleges bőrsarut választ, miközben félszemmel méregeti Mósze lábát, térdre ereszkedik, lábára húzza a sarut, megköti szíjait. Negyedikük meglobogtat egy könnyű gyolcskendőt, Mósze vállára teríti. Ötödikük fejkendőt borít a fejére. Hatodikuk egy másik, kisebb, rézveretű ládához lép, turkál benne, fülbe való aranykarikákkal tér vissza. Könnyedén Mósze kifúrt fülcimpájába illeszti az ékszert. A hetedik pedig tenyérnyi széles, nem hivalkodó, de igen régi s igen szép zománcarany abroncsokat hoz, Mósze karját, csuklóját, bokáját ékesíti velük.

Mósze mindezt mozdulatlanul tűrte. Megértette a jelképes öltöztetés értelmét, tudta, melyik ruhadarab, ékszer mit jelent. Örök isteni szelleme most már a lélek és a test új, végleges és tiszta burkait vette magára, azaz testben-lélekben másodszor megszületett. A címe is ez: *kétszerszületett.*

Mikor fölöltözve állt előttük, a papok ismét mélyen meghajoltak, kitárták karjukat. Meryre pedig az egyik puszta falhoz lépdelt, megnyomott valamit, s íme, egy kockakő lassan elbillent a helyéből. A főpap remekművű aranyládikát emelt ki az üregből, szertartásosan Mószéhoz fordult, mindkét kezében finoman tartva a ládikát. Egy pillanatig hallgatott, szemét behunyta. Mindnyájan moccanás nélkül álltak. Teljes csend uralkodott a kis homályos szobában.

- Íme, fiam és testvérem, barátom és társam Isten szolgálatában, fölékesítelek téged a tökéletesség jelével. Átadom neked a szent kulcsot, a hét kulcs legnagyobbikát és legszentebbikét. Amit meg akarsz nyitni, nyisd meg, amit be akarsz zárni, zárd be. Hatalmad és szabadságod teljes. Senki el nem veheti, senki meg nem csorbíthatja. Tetteidért, szavaidért nem tartozol többé felelősséggel senkinek, csupán tennenmagadnak. Vezesd embertársaidat. Isten szegény elkóborolt gyermekeit a Fénybe. Minden titok birtokában vagy. Közölj belőlük ki-kivel annyit, amennyit elbír.

Áhítattal megcsókolta a keresztet, s aranyláncra fűzve Mósze nyakába akasztotta. Mósze vállára tette kezét, hangját fölemelte, s kinyilatkoztatásként mondta:

- Tudod, amit tudunk, tanítsd, amit tanítunk!

Ekkor megölelte Mószét, megcsókolta jobbról-balról. A papok ismét térdig hajoltak Mósze előtt, kitárták karjukat, majd sorra hozzáléptek, megilletődötten megölelték, megcsókolták ők is.

Mósze szemében könnyek ragyogtak. Szíve csordultig telt magasztos szeretettel. De egyszersmind restellte is magát. Úgy, hogy mikor az utolsó ölelést, csókot is elvégezte a hetedik pap, egy kövérkés, kerek arcú, barátságos tekintetű férfiú, önkéntelenül mélyen meghajolt valamennyiök előtt, karját széttárta, s így szólt elszoruló torokkal:

- Szolgátok vagyok, szolgátok és mindenki szolgája. Hálát adok ezért Istennek.

Most hát Mósze fönn állt a meredek hegy ormán, teljes dicsőségben, hatalomban. És miután mindnyájan hódoltak előtte, a főpap így szólt:

- Szállj le, barátom és testvérem, vegyülj el a világ forgatagában, végezd kötelességeidet, légy hasonló a legszegényebbekhez... Kössön össze velük s minden létezővel az isteni szeretet.

Mósze pedig leszállt élete hegyéről, aminek meredek oldalain, szűk hasadékain, keskeny ösvényein fölhágott a legmagasabbra.

Ezután mindnyájan a templom legdíszesebb étkezőhelyiségébe vonultak. Terített, virágkoszorúkkal díszített asztalok várták őket, a festett oszlopok mellett papok s papnők álltak kézmosó medencékkel, törlőkendőkkel, olajjal. Elvégezvén kezük megmosását, fejüket, vállukat és felsőtestüket olajjal kenték meg a könnyűkezű, mosolygó leányok, ők pedig helyet foglaltak az asztalkáknál. Alacsonyrendű fiatal papok sora lépdelt ezután elő, nehéz, régi aranytálakon válogatott ételeket, karcsú korsókban mindenféle italokat hozott. Mósze külön asztalkánál ült, szemben a főpappal. De még nem volt szabad nehéz ételekhez nyúlnia, neki külön edényekben szolgáltak tejben főtt gyenge galambbal, zöldséggel, naranccsal, italul tiszta vizet kapott.

Halk, vidám beszélgetés, kínálgatózás, nevetgélés zsongott a színes csempékkel kirakott, oszlopos teremben. Friss alkonyati szellő ömlött be a nyitott ablakon, amelynek párkányain esti fecsegésüket tartották a fecskék. Edények, tányérok, serlegek andalító csörgésébe hamarosan zene hangjai vegyültek: szép leányok kuporogtak a padlóra, fuvolák ujjongásával, kis kézidobok pergésével, hárfák és citerák zengésével-pengésével tették magasztossá a lakomát. Majd táncosnők szökdeltek a terembe, kék, zöld, piros fátylaik kavarogtak, mint a forgószél, vékony testük hajlott-lebbent, hosszú lábszáruk villogott a ruhák sziromfelhői között. Hol füzérben kanyarogtak, aprókat lépve meztelen lábukkal, hol párokra szakadtak s pörögtek, hol vakmerő ugrásokkal fordultak meg a levegőben, hol maguk körül forogtak, hol meg hátravetették magukat, csupán lábujjukra meg kezük könnyedén kifeszített ujjaira támaszkodva, s a habos ruhák úgy omlottak le barna testükről, mint a vízesés hullámai. Értelme volt a táncuknak: mindazt a bájt, bűvöletet, varázslatot, édességet, káprázatot eltáncolták, ami a világban mámorossá teheti az embert. Virágok nyílását, lepkék kergetőzését, pálmák hajlongását, felhők szállását, vizek omlását, madarak násztáncát, majmok furcsaságát, bor részegségét, asszonyok csábítását, csók és ölelés révületét.

De nem akarom fárasztani figyelmedet, fiam és tanítványom.

Mósze másnap virradatkor frissen, dagadó szívvel, tettekre, megpróbáltatásokra, szenvedésekre és örömökre egyaránt fölkészülten lépett ki a templomépületek egyikének kapuján. Mellette volt a főpap s a templom hét magas rangú papja, ugyanazok, akik felöltöztették.

Az Ég ezúttal nem volt olyan tiszta, mint amilyen szokott lenni. Ritka esemény készülődött: esőfelhők vonultak az északi látóhatár alól, nehéz, bodros, sötétkék felhők. A réseken kiragyogó Nap sugaraiban szivárványos függöny lengett, s a magasból lehullva végigsöpörte a tájat. Gyönyörködtek a ritka látványban, az eső ezüstös redőiben, az átragyogó napsugarak izzó aranyában, a felhők hömpölygésében, s az aranyszalagokban, amikkel a Nap díszítette őket. Ég, föld, eső és napfény egybeolvadtak, egybemosódtak, puhán reszkető fény áradt el a mindenségben, a pálmák koronái reszkettek az illatos szellő simogatásától. A kis csoport mélyen elmerült a látványban. Hasonlított annak a világnak a fényeihez, ahol Mósze is, a főpap is járt, s ahol képzeletükben járni szoktak a teljes beavatásban nem részesült, de annak határáig el-eljutó papok. Mindnyájuk elméjében ugyanaz a gondolat fogamzott meg, le lehetett olvasni derűs arcukról:

Ez jó jel... Mósze különös jó jel alatt lép ki a világba!

Ezzel az érzéssel köszöntek el tőle. Testvéri ölelés, csókok közepette mondtak egymásnak búcsút, kölcsönösen Isten áldását kérték egymásra.

Mószénak ezúttal nem volt szabad - helyesebben: nem volt illő! - szolgasereg kíséretében, díszőrök védelme alatt, gyaloghintón távoznia Anuból. Egyedül, bot, élelem, ivóvíz nélkül vágott neki az útnak a Nílus felé. Olyan volt, mint más jómódú, jó családból való férfiú. Semmi más nem különböztette meg tőlük, csak ruhájának egyszerű finomsága, tisztasága meg a nyakában függő kis füles kereszt. Ezt azonban nem fitogtatta, inkább eltakarta fehér vállkendőjével.

Lassú, egyenletes lépésekkel haladt a házak, kertek között. Tizenkilencedik évében járt ekkor, termete karcsú volt, csaknem sovány, mellkasa domború, mozgása könnyed, de minden részében szabályos, kidolgozott, fegyelmezett. Kendővel takart fejét egyenesen tartotta, nagy, hosszú vágású, sötét szeme ártatlanul, de tudással telve ragyogott ki kendője redői közül. Arca férfias volt, nyugodt, mintha barna kőből faragták volna, telt ajkán halvány mosoly lebegett, a megértés, a biztos akarat mosolya. Gyermek volt, de tökéletesen felnőtt gyermek, olyan, aki nem tartozik sem apához, sem anyához, akit érzelmei nem kötnek sem házhoz, sem tájhoz, gyermek, aki mindenkiben apját-anyját, testvéreit látja, akinek minden táj hazája, minden ház otthona, minden nyelv anyanyelve.

Észre sem vette a munkába sietőket, a teherrel rakott tevék csilingelő sorát, a hamiskás egykedvűséggel baktató szamarakat, a rabszolgák kiáltásait, a házaló mesteremberek éneklő imádkozását, reggeli fecsegésre összeállt asszonyok hadonászását, fiatal nők bámész elcsodálkozását. Egyenletesen, nyugodtan haladt a Nílus felé.

Mire a jó távol levő folyamot elérte, a sötétkék felhők elborították az eget. Szemerkélni kezdett az eső. Most éppen ideért a lengő függöny, erős, illatos szél hajtotta dél felé. Hirtelen zuhogni kezdett a zápor. Mohón verte a gyér pálmák lecsüngő leveleit, a part sásrengetegén dagadó hullámokat vágott, paskolta a füvet, suhogott a folyam elhomályosodó, végtelen tükrén. A felhőréseken áttűző Nap fölvillanó vitorlákat bukkantott elő a sűrű esőfüggöny közül, föllobbantotta őket, mint a lángokat.

- Jöjj közénk, ó, Nap, maradj velünk, pihenj nálunk... - sóhajtotta Mósze. Lekapta fejéről, válláról a kendőket, hóna alá fogta, kopasz fejét, olajos testét átengedte a hűvös eső kemény paskolásának.

Lelépkedvén a folyópart fövenyére, kikötött csónakot talált egy nagy kő mellett. Ebben kellett föleveznie egy darabon, ahonnét már gyaloghintón folytathatja útját szolgálóival. A csónak kéjesen fürdött a hullámokban, s az esőben, Mósze nem tudta megállni mosolygás nélkül.

Második könyv

1. A látóhatár városa

Miközben végigkísértük Mószét ifjúságának útján addig a pillanatig, amikor teljesen fölkészülve kilépett a világba Aton anui templomának kapuján, s elmondhatta magáról, amit Írásaink mondanak róla: *„Beavatást nyert az egyiptomiak minden tudományába”*, lásd, a kertünkkel szomszédos földön learatták a gabonát. Olajfánk régen elhullatta virágait. Forró nyárban érlelődik a szőlő, a fákon alma pirosodik - együnk belőle, mielőtt hozzáfognánk Mósze élete ama rejtett oldalának feltárásához, amely benne van ugyan az Írásokban s a hagyományokban, de olyan módon, hogy csak az elfogulatlanul látó szem hatolhat bele.

Abban az időben Negyedik Amenhotep, vagyis végleges néven Eknaton, udvarát áthelyezte a Látóhatár Városába. Fölépültek az új paloták, az előkelőségek elfoglalták őket, s velük együtt egyre több nép vonult a városba: munkások, akik a folyton gyarapodó építkezéseken dolgoztak, mesteremberek, akik bőséges foglalkozást találtak a máshol általános pangásban, kereskedők, akik remélték, hogy a világ minden részéről összehordott áruikat elhelyezhetik az új hatalmasságok házaiban, kertészek, akik buzgón szorgoskodtak a sivatag homokjából támadt város szépítésén, papok, akik Aton oltárainál állottak, mindenféle művészek, akik festményekkel, domborművekkel, szobrokkal kívánták szolgálni istenüket és királyukat. Az élet napról napra pezsgőbb lett, az új főváros heves életvágya mohón feszegette a szűknek bizonyuló határokat. Úgy látszott, Eknatonnak sikerül éltető erővel besugároznia a Birodalmat. Ha valaki olyan érkezett a városba, aki tíz éve nem volt ezen a vidéken, nem ismert rá. Gondosan megtervezett, pálmákkal szegett, mindenféle nagy fákkal árnyékolt, tiszta, kövezett utcákat látott, s ha nem tudta, hogy a fákat többnyire teljesen kifejlett állapotukban szállították ide, s helyezték gondosan megtrágyázott, bőven öntözött földbe, csodának vélhette gyors növekedésüket. A paloták, sőt a kisebb házak is művészi ízléssel épültek. Színes oszlopok, könnyed teraszok, szellős verandák, rácsos ablakok gyönyörködtették a szemet, a sok szín és forma ragyogott a tüzes napfényben. Csak annál káprázatatóbb volt ez a ragyogás, mert mindenütt kertek, parkok, csillogó tavak, ápolt virágcsoportok, öntözött pázsitszőnyegek árasztottak hűvös illatot, s keltették föl az ámuló szemlélőben a mennyei Aaru emlékét. Itt olyan királyi pár lakott, amely ifjonti lelkesedéssel s vallásos áhítattal akarta megvalósítani az emberhez méltó világot. Ebből a ragyogó, harmonikus, csaknem zenei szépségből kellett újjáalakulnia az egész világnak, a Birodalom minden egyes lakójának.

Milyen élet folyt a gyönyörű fővárosban?

Amint fölbukkant a szent Nap piros korongja a keleti hegyláncok mögül, megszólaltak Aton templomának harsogó kürtjei. Mint másvilági kakasok, adták hírül, hogy új nap kezdődik teljes szépségben, dicsőségben, örömben, áhítatban. A kisebb templomok pilónjain és erkélyein kisebb-nagyobb kürtök zengték örömittas kiáltásukat a világ minden tája felé. Színes ruháikban, virággal koszorúzva, ékszereiket csillogtatva-villogtatva vonultak az előkelőségek az Aton-templom oszlopos udvarára reggeli áldozathoz. De vonult az egyszerű nép is meg a katonaság, mert a hajnali áldozaton részt venni nemcsak kötelesség volt, hanem hasznos is. Nem remélhetett érvényesülést, anyagi-erkölcsi boldogulást, aki elhanyagolta. És bár az úri nép késő éjszakáig mulatozott, mégis legyőzte álmosságát, nyűgösségét, lelkes áhítatot mutatott, hiszen nem lehetett tudni, nem súgja-e be valaki lanyhaságát a király környezetének. A nép, persze, szívesen ment, mert szilárdan hitt Eknaton istenségében, meg aztán munka végeztével korán álomra tért, s kialudta magát.

Maga a király is megjelent a hajnali áldozáson Nefertiti királynéval együtt. Személyesen helyezték el virágaikat az oltáron, együtt imádkoztak a főpappal - Meryre, a vén anui főpap fiával -, s énekelték a himnuszt, amit a király költött a Naphoz. Fölemelő pillanat volt ez! A hatalmas oltár mögött a főpap fehérben, bíborkék köpenyeggel a vállán, kopasz fején virágkoszorú, mellén rubintáblákon az Állatöv aranyos jelei s a füles kereszt, kezében illatfüstölő, szemben vele a királyi pár, ugyancsak koszorúsan, s az előkelőségek meg az alacsonyabb rangú úri nép, hátul és körös-körül a katonák, a mesteremberek, a munkások s néhány csoport paraszt, akinek éppen dolga van a városban. A vaskos pilónok ormán zászlók csattognak, az oszlopcsarnokok színei égnek a kora reggeli fényben, az égboltozat magas és kék, galambok keringenek az óriásépületek fölött, hűvös levegő áramlik a keleti hegylánc felől, kertek és fák illatától terhesen. Zeng az ének, a zenekar szívemelő melódiákat játszik, előbb lassú, majd egyre gyorsabb ütemben forognak-keringenek a táncosnők, kéken kanyarog a füstölők nehéz füstje, virágok, virágok borítják az oltárt, minden reggel friss virágok, amiket részben a templom kertészei válogatnak gondosan, részben maga a hivő sereg hoz.

Ezután megkezdődik a napi munka a nép s a napi henyélés, szórakozás, ármánykodás az urak számára. Kerteket, teraszokat és verandákat vidáman fecsegő, nevetgélő, ételben-italban válogató, zenélő-daloló szépségek s előkelőségek lepnek el. Az utcákon nyüzsögnek a csikorgó taligák, szamarak, tevék taszigálják egymást, árusok üvöltik dallamosan áruik dicséretét, vándor iparosok ajánlkoznak mindenféle munkára, játszó gyermekek zsivajognak, bevásárló szakácsnék igyekeznek a bazárba, s tárgyalják az árakat, katonák vonulnak gyakorlatra... A Nílus partján hajók indulnak, bálákat, hordókat, zsákokat, ládákat cipelnek a rakodómunkások, meztelen testük ércként ragyog a fényben. Rabszolgák ütemes lépésekkel gyaloghintókat visznek. Hajcsárok marhacsordát terelnek a vágóhidak felé, négerek roskadoznak gyümölcsöskosarak alatt, szíriaiak cipelnek rudakra akasztott borostömlőket, evezősök egyhangú dala hangzik egy nagy hajó felől... Forr, zsibong, lüktet az élet mindenfelé.

Ilyenkor intézi a király is az állam ügyeit. Követségeket fogad, tárgyal, elrendel és megtilt, bírósági ítéleteket vizsgál felül, építési terveket beszél meg a mérnökökkel, fogadja főszobrászait: Tutmószét meg Antét, számvetéseket ellenőriz, jelentéseket hallgat. Társaságában mindig ott van a világ legszebb asszonya, Nefertiti hallgatagon, finoman, fején magas, széles, kék fejdísz. Mindent lát, mindent tud, nélküle a király semmilyen kérdésben nem dönt, nélküle nem készül épület, szobor, festmény, ünnepség. Halk és nyugodt a királyné, ha pedig észreveszi, hogy urát fölizgatta valami, gyöngéden ráteszi vékony kezét a karjára, karcsú, piros körmű ujjaival megfogja a könyökét, nagy, sötét szeme csillapítóan tekint a gyermekes, érzékeny arcba.

A déli órák forró petyhüdtségében pihen az egész város. Munkásnép és előkelőségek az árnyékba húzódnak, azok a pálmák, szikomorfák hűvösébe, ezek szellős teraszokra. Elcsendesül a nyüzsgés. A hajók lebocsátják a vitorlákat, mint madarak a szárnyukat, a parton tevék kérődznek, szamarak álldogálnak, hajcsáraik, szétvetve karjukat, a fűben alszanak. Délután azonban varázsütésre ismét pezsegni, forrni kezd az élet. S folyik a munkálkodás alkonyatig, amikor ismét áldozat és istentisztelet következik. A kürtök harsognak, a zenekar zeng, a táncosnők forognak, a tömeg énekel. És míg fárasztó munkáját befejezve lassan rágcsálja estebédjét a munkás, az előkelőségek kertjei megtelnek vidám csevegőkkel, csónakázókkal, labdázókkal, szerelmesekkel. Kigyúlnak a lámpák a teraszokon, hárfák pengenek, dobok dobognak, fuvolák sikonganak, a rabszolgák pecsétes korsókkal loholnak lépcsőn föl, lépcsőn le, rakott tálakat emelnek fejük fölé a mezítelen szolgálók... Az új főváros, Aketaton, a Napisten Látóhatára, gondtalanul vigad, szeretkezik, mint az isteni Kert halhatatlan lakói.

És Théba, a thébai Fehér Ház?

Annak semmi köze Aketatonhoz s a királyi párhoz. Tiy, az öregedő isteni Anya visszavonult a politikai tevékenységtől, csupán besúgóit fogadja esténként. Mert szemmel kell tartania a romlásba rohanó királyt s elvakult törtetőit, hízelgőit. Eye, a főpap-férj szintén úgy tett, mint aki halálos sértettségében tökéletesen visszavonult, miután bekövetkezett a teljes szakítás Ámun és Aton között, s az ő tökéletes egyensúlyozó művészetére, úgy látszik, semmi szüksége már senkinek. Várja idejének elkövetkezését, mert hogy elkövetkezik, mégpedig teljes összeomlás, feneketlen zűrzavar, kétségbeesés közepette, amikor is a csalódott emberek milliói az ő nevét kiáltozzák, az ő segítségét kérik, abban bizonyos. Éppen ezért fegyvereit és embereit kéznél tartja. Sűrűn megfordul a Deltában, erőszakolja katonai építkezéseit, tárgyalgat Horemhabbal, Alsó-Egyiptom katonai parancsnokával, aki mindent megtesz a király őrült rendeleteinek kijátszására, mert nem akarja, hogy ez a szegény álmodozó egyszer minden védelem nélkül maradjon. Eye mint előkelő „magán"-ember tartózkodott Alsó-Egyiptomban, de lehet-e magánember a királynő férje, a király mostohaapja, végrendeletileg kinevezett főtanácsadó, Ámun főpapja? Nem lesik-e arca minden rezdülését, minden óhaját, figyelmeztetését, akik tudják, hogy a világ forgandó, a király beteg, hívei alattomos haszonlesők, s Ámun egyháza fogcsikorgatva várja az alkalmat a végső leszámolásra? Ne legyünk elvakultak. Gondoljunk a jövőre. Az előrelátás az igazi bölcsesség. Szép, szép, hogy Eknaton olyan világbirodalomban akarja egyesíteni a népeket, amelyben Aton szeretete uralkodik, s a tiszta értelem kormányoz, szép, szép, hogy össze akar békíteni oroszlánt a zebrával, tigrist az antiloppal, farkast a báránnyal, krokodilt a csecsemővel, marhát a rózsával, fehéret a feketével, hogy egyetlen istenbe akarja olvasztani a kisebb-nagyobb istenek ádázul gyűlölködő seregét... Eknaton tervei csodálatosak. De várjuk meg a végüket. Mi történik, ha a beteg király egy napon elbúcsúzik a világtól, s visszatér a Napba? Vagy ha a Birodalomban ugrásra kész, acsarkodó erők nekiugranak Egyiptomnak? Tehát türelem. Tiszteljük Eyében a leendő hatalmasságot. Úgysem kell tenni semmit, hagyjuk a dolgokat a maguk folyására, nem szükséges föllázadni, fejünket kockáztatni, úgyis összedől minden magától... s milyen jó lesz akkor fölülkerekedni, s behajtani a jutalmat a csendes kitartásért.

Lám, éppen akkoriban, mikor Mósze kilépett a világba, lázadtak Arábia déli csücskében, Saábában Egyiptom ellen. Saába, a híres aranytermő ország, az aranynál is drágább opobalzsam egyetlen szállítója etiópiai hódításnak esett áldozatául, s megtagadta az adófizetést Egyiptomnak. Íme, máris kezdődik! Ha a lázadás elharapódzik, ha maga a vazallus Etiópia hivatalosan is megtagadja függőségét, s fegyverre kél, csatlakozik hozzá Núbia meg a többi néger állam, Arábiából pedig a Vörös-tenger mentén egy másik lázadó hadsereg nyomul föl a parton, magával sodorja a többé-kevésbé rokon népeket, átcsap Palesztinára, Szíriára, a foinik városokra, Mitannira, szövetkezik Hattival, az asszírokkal, Babilóniával, harapófogó kapja el Egyiptomot dél felől s a Delta felől egyszerre, mi következik akkor? Összeroppan a Birodalom, mint a dió. Hiszen a bolond álmodozó évek óta mindent elkövet a hadsereg fölbomlasztására! Nincs is más megbízható sereg, csak Horemhabé, de azt lekötik a Deltánál... S igazán csekély ügyesség kell hozzá, hogy Horemhabot Eye meg az Ámun-egyház mellé hajlítsák a Birodalom érdekében... hát még ha Eknaton éppen akkor, a kellő pillanatban meg is halna?

A vén vezír azonban, Ramósze - akinek egyetlen célja az volt, hogy sírjára vésethesse (mégpedig hazugság nélkül): *„Egész életemben éjjel-nappal hűségesen szolgáltam a királyt"* - azonnal munkához látott. Gyorsposta útján a fővárosba rendelte Horemhabot. Mósze ugyanekkor először Thébába ment, hogy találkozzék kétségbeesett anyjával, aki már azt hitte, sohasem látja többé, akárcsak a Legkedvesebbet. Onnan Aketatonba utazott, a királyhoz. Éppen a kellő időben érkezett, hogy részt vegyen a tanácskozáson.

A király olyan szelíd, olyan lelkes volt, mintha minden a legjobb rendben folynék. Mósze elé sietett, megölelte, megcsókolta kétfelől, örvendezett, hogy látja, maga mellé ültette, nyomban föl akarta neki olvasni legújabb himnuszát. Horemhab szintén örvendezett Mószénak, de a király gyermeteg kívánsága fölháborította. Le s fel rohangált a kihallgatás termében, kiabált, meg-megállt Eknaton előtt, s lemondással fenyegette.

- Föl akarják gyújtani a Birodalmat - kiáltotta dühtől vörösen -, s te, király, himnuszt akarsz mondani nekünk? Saába máris ég, rövidesen füstölni fog maga Etiópia, lándzsáikat köszörülik a feketék, Edom, Jerusálim, Kádes meg a többi szennyes barbár ugrásra készen lesi az alkalmas pillanatot, hogy széttépjen bennünket. És te, te himnuszokon töröd a fejed? Mióta kormányozol, egyetlen törekvésed, hogy lezülleszd a hadsereget, katonáim röhögnek rajtam... és te himnuszokat mondasz? Itt a parancsnoki korbácsom! Nesze! Egy pillanatig sem tartom tovább a kezemben, nem vagyok kutyapecér!

A király, mint mindig, megrettent, az öreg, pohos Ramósze pedig köhécselve csitította Horemhabot. De a dühös katona illetlenül kiabált tovább.

- Kit küldesz Saábába? Engem? Persze, azt hiszed, majd megy Horemhab, ő az egyetlen katona talpnyaló díszkatonáid között. De ha én Saábába hajózom, ki marad a Deltánál? Míg a büdös arabokkal vesződöm, ki véd meg a feketéktől? S ha a feketéktől megvédelek, ki védelmezi a Deltát? Talán Aton papjai a te himnuszaiddal?

- Ne haragudj, barátom és testvérem - kérlelte a király csüggedten. És faragott székébe ereszkedve, tenyerébe hajtotta homlokát.

Ekkor nyílt az ajtó, Nefertiti lebegett be rózsaszínben, kékben, könnyedén, mosolygó-komolyan. A hódolattal köszöntőknek csak intett a kezével, a királyhoz sietett, gyöngéden átkarolta meztelen vállát. Horemhabra szemrehányó tekintetet vetett.

- Miért nyugtalanítjátok az én isteni uramat? - kérdezte halkan. - Ő tudja, mit kell tennetek. A saábai lázadás leveréséről vitáztok?

- Arról, isteni asszony - készségeskedett az öreg Ramósze. - Éppen jókor jöttél, hogy szelídséged harmatjával hűsítsd indulatainkat, okosságod borotvaéle elválassza tévedéseinket az igazságtól.

- De hiszen olyan egyszerű, isteni testvérem! - kiáltott föl kedvesen a királyné. Könnyedén megsimogatta Eknaton fölsugárzó arcát, és a tehetetlenül bosszankodó katonára, majd Mószéra nyájas pillantást vetett. - Vedd föl a földről korbácsodat, Horemhab. - S mikor a parancsnok fölemelte korbácsát, Mószéhoz fordult: - Nem gondolja az én testvérem, hogy jó lesz, ha Horemhab a Deltában marad, s ő megy Saábába a lázadás leverésére?

Mósze meghajolt.

Egyszeriben mindnyájan fölragyogtak. A király gyermekes örömmel tapsolt, szeme odaadóan tapadt felesége virágarcára, mint egy másvilági lényre. Ramósze mélyen meghajolt, amennyire csak pohos hasa engedte, vékony, száraz karját kitárta. Horemhab megsuhogtatta korbácsát, nevetett.

- Ha Mósze vállalja a Vörös Föld toprongyos csürhéjét, azt a szedett-vedett rablóbandát, rajta! Szedje rendbe, ha tudja, s menjen Saábába. A thébaiak pedig vonuljanak Etiópia határához, nehogy, miközben ő Saábában vesződik, kedve legyen a négerekkel együtt ránk törni dél felől.

Mósze elgondolkodott. Miért küldi a királyné Arábiába?! Talán hogy távol legyen tőle, idegen földön? Kudarcot valljon a hitvány sereggel, így tegye magát veszélytelenné? Vagy éppen azt kívánná, ha a nehéz feladatot dicsőséggel oldaná meg? Diadallal térne vissza? Még most is

szereti, még most is fáj neki, ami történt? Önmaga érzéseitől fél, vagy romlásba akarja dönteni? De hiszen szemmel látható, hogy állapotos. Már van egy kisleánya, most bizonyosan reméli, hogy fiút szül, trónörököst. Még ennek ellenére is veszélyesnek érzi magára Mószét? Ó, ezen csak mosolygott. Ha tudná, milyen távol van tőle, nem akarná eltávolítani!

Gyorsan megegyeztek mindenben. Eknaton mindenbe örömmel beleegyezett, mint aki boldog, hogy lerázhatja magáról ezt a bosszantó, érthetetlen, ostoba ügyet. Sehogy sem fért a fejébe, mit akarhatnak a saábaiak meg az etiópiaiak. Miért lázadoznak? Miért bontják meg a gyönyörű békességet? Miért nem férnek meg boldogan Aton békéjének ölében? A nagy testvéri közösségben? Hiszen Egyiptom s ő, a Nap Fia Isten szépségét akarja megvalósítani ezen a világon! Hát nem bolond mindenki, aki ahelyett hogy virágokat, illatos fűszereket áldozna Atonnak, himnuszokat énekelne, táncolna, gyönyörködve jóságában, fegyvert ragad, ordít, vérben gázol, sebeket kap és ad, falvakat éget, nőket hurcol el, férfiakat tesz rabbá? - Ostobák és értelmetlenek - dünnyögte szomorúan, félkarral átölelve könnyedén hozzásimuló feleségének vastagocska derekát. - Milyen gyönyörűen lehetne élni, ha megértenék, amit akarok... De kérlek, nagyon kérlek, testvérem, Mósze, kíméletesen harcolj. Igyekezz tárgyalásokat kezdeni, meggyőzni őket szándékuk ostobaságáról. Magyarázd meg nekik, milyen szép, boldog élet várakozik rájuk, ha szívükben győz a szeretet. Hiszen emberek ők is, lehetetlen, hogy meg ne értsék: minden ember Isten gyermeke. Szeressék egymást, hogy Istent szerethessék. Szeressék Istent, hogy egymást szerethessék. - Hevesen beszélt, a szavak torlódva törtek elő gyermekes, duzzadt ajkán, szép, barna szeme ragyogott. - Kérlek, Mósze, kíméld, szeresd őket, hiszen testvéreink. Úgy harcolj, hogy ne haljon meg senki. Házaikat ne gyújtsd fel, ne rombold le. Ha ostromra kerül sor, csak a falaikat törd, otthonaikat ne. Vigyázz, katonáid ne raboljanak, ne erőszakoskodjanak. Rabokat ne ejts, Mósze, fivérem, én nem akarok rabszolgákat látni. Szeretettel győzd meg őket, Mósze. Világosítsd meg elméjüket. Mondd meg, szeretném, ha egyetlen katona sem volna a világon...

A vezír meghatottan itta a király szavait, köhécselt, ujja hegyével a szemét tapogatta. Horemhab alig tudta elrejteni dühös jókedvét. Nefertiti odaadóan simult a királyhoz, szeretettel, de némi sajnálkozással nézett le rá, amint ott ült a széles székben, véznán, kisfiúsan, s félkarjával átölelve tartotta a derekát.

Mósze pedig meghajolt, karját széttárta, s így szólt:

- Isteni testvérem, mindent úgy fogok cselekedni, ahogy Isten s a lelkiismeretem parancsolja. Semmi mást nem keresek, mint Isten akaratának betöltését.

Ezek a szavak tökéletesen megnyugtatták a királyt.

2. A saábai hadjárat

Hagyományaink nem sokat tudnak Mósze arábiai hadjáratáról, azok pedig, akik életével foglalkoznak, meg sem szokták említeni. Még a legkiválóbb, alexandriai Philo, héber nevén Jedidjá, sem mond róla semmit Mósze-életrajzában. De számottevő Talmud-följegyzések kétségtelenné teszik, hogy igenis megbízatást kapott a lázadó Saába megfékezésére, s feladatának embere is volt.

Először galambpostát küldött Anuba, magához hívta Hort, testvérét és tanulótársát, akivel együtt készült az utolsó beavatásra. Hor gyorsan megérkezett, és azonnal tanácskozásra ült össze Mószéval. Nem kímélték az időt, éjjelt nappallá tettek, hol a szoba csendjében, hol a Palota kertjének holdvilágos útjain sétálgatva, hol egy teraszon heverve a nap tikkasztó óráiban, töprengtek, jegyezgettek, tanácskoztak. Hor, a fürge, mindig vidám, paraszti származású legény, aki egész életét a haditudományoknak szentelte, s kapásból mondta a világ minden országának hadseregéről a titkolt adatokat, most elemében volt. Nem győzte köszönni, hogy Mósze éppen őt választotta első munkatársául.

Indultak-érkeztek a futárok, tisztek mindenféle fajtája sürgött-forgott Mósze lakosztályában. Parancsok repültek, jelentések érkeztek. Hajók sorakoztak a félig-meddig kiépült rakparthoz, vonták föl vitorláikat, s indultak fölfelé a Níluson. Mit szállítottak a hajók Kobtiba, a Nílus-parti kikötőbe, ahonnét a Vörös-tenger Szauu nevű kikötőjéhez szárazföldi út vezetett? Nos, harcikocsikat, lovakat a harcikocsikhoz. Szamarakat a málhák hordozására. Hatalmas mennyiségű lisztet, sózott húst, szárított halat nemcsak a sereg élelmezésére, hanem hogy kiosszák a netán nélkülöző ellenséges lakosság között. Bálákba csomagolva rengeteg ruhát, sarut, mindenféle tarisznyát. Rakományszám kőkorsókat meg bőrtömlőket ivóvíz raktározása végett. Ugyancsak szénát, abrakot a lovaknak, szamaraknak, töméntelen préselt datolyát, fügét embernek-tevéknek. Thébában a hajók csapatokat is vettek fedélzetükre: íjászokat, parittyásokat, fejszéseket, lándzsásokat. Gyakorlott kocsihajtókat meg vívókat, akik harcikocsikról tudtak hadakozni. Bámész nép sereglett a hajókhoz, gyorsan híre terjedt, hogy lázadás tört ki Arábiában, veszélyben az arany, de félő, hogy föllázad maga Etiópia is, és a négerekkel szövetkezve megtámadja Felső-Egyiptomot Mozgósítás állapotába került a fél ország, abba a látszólagos zűrzavaros, áttekinthetetlen, olykor tébolyodott állapotba, ami valójában maga a legnagyobb rend, a legtisztább célszerűség.

Míg Mósze Aketatonban intézte a katonai ügyeket, főhadsegéde, Hor hol mellette volt, hol Thébába rohant, hol Kobtiban sürgött-forgott, hol meg följebb nyargalt, a núbiai-etiópiai határ mellé, s éjjel-nappal intézkedett, ellenőrzött, szemlélt, rendelt, tiltott vitatkozott, szállított, visszaküldött, elkobzott, lefoglalt... Ha száz keze lett volna, akkor is alig győzi vala. Tiszteket nevezett ki, tiszteket csapott el. Gyakorlatoztatta a kiszemelt csapatokat. Tolvajokat, sikkasztókat korbácsoltatott meg, küldött kényszermunkára a kőbányákba. Utakat javíttatott, szállítmányokat továbbított, hajókat rendelt, hajóparancsnokokat leckéztetett. Igyekezett kemény fegyelmet tartani az Eknaton uralkodása óta rohamosan züllő katonaság között. Réme volt az egész Felső-Egyiptomnak.

Nemcsak a hadsereg, a tisztviselők, iparosok lomha fegyelmezetlensége, nemtörődömsége okozott nehézségeket, hanem egy merőben szokatlan esemény is. Az aszuáni nagy kőbányák munkásai abbahagyták a munkát, magyarán mondva: föllázadtak. Sztrájkoltak. Most, ebben a bonyolult helyzetben látták elérkezettnek az időt, hogy nyomorult helyzetükre fölhívják a király figyelmét. Miután híre terjedt a bizalmas tanácskozáson mondott szavainak, a munkások kijelentették: „Hát szeretettel akarja legyőzni az ellenségeit? Kíméletet parancsol?

Ne törjék a házaikat, ne gyújtsák föl, ne rabolják ki? Ne öljenek, ne tegyenek rabszolgává senkit? Szeretet, szeretet Aton nevében? De mi tizennyolc napja éhezünk! Nincs kenyerünk, nincs halunk, nincs hagymánk! Pedig mi nem vagyunk ellenség, mi egyiptomiak vagyunk! Dolgozunk! Mi adunk követ a templomokhoz, a palotákhoz, a laktanyákhoz, a mi köveinkből faragnak szobrokat a királynak meg az isteneknek!" Így beszélt Mósze előtt a munkások bizalmiférfiainak egy csoportja, amikor Mósze Kobtiba utazott, s Hor tágas, de rendetlen sátrában fogadta a küldöttséget.

- Nagy szót kell mondanunk! - kiáltotta egy elszánt kőfaragó, s fölemelte kérges, összevagdalt tenyerét. - Igazán, a Palota birodalmának ezen a helyén rosszat cselekszenek a mi uraink! És ha az Isten nem árasztja reánk is annak a szeretetnek egy kis sugarát, amit olyan bőségesen akar kiárasztani ellenségeire, inkább meghalunk, de nem dolgozunk tovább. Elszéledünk a birodalomba, megmagyarázzuk másoknak is, hogy ne dolgozzanak. Bizony, akár fejjel lefelé a falakra akaszthatsz bennünket, kegyelmes urunk, de követ, követ nem kaptok tőlünk egy darabot sem.

A kőbányák felügyelője, okos, nyájas úr, halkan és előzékenyen magyarázta a szótlanul hallgató Mószénak meg Hornak, hogy a munkások hazudnak, néhány lázító, akit rablógyilkosságért ítéltek kényszermunkára, ravaszul visszaél a háborús állapottal, s ezen a módon akar kereket oldani. Mósze azonban a felügyelő ápolt ábrázatára, majd a nehézkesen topogó munkások marcona, sápadt, elkeseredett arcára pillantott, s nyomban tudta, hol az igazság. Tapsolt, belépő testőrtisztjének megparancsolta, azonnal kötöztesse meg a felügyelőt munkásai szeme láttára, a bányászoknak pedig Hor szállítson a hadsereg készleteiből lisztet, sót, szárított halat, főzeléket. Új felügyelőt nevezett ki, s megparancsolta, csökkentse a kiszabott munkát két tizeddel. Így sikerült helyreállítani a rendet s a munkásokat munkájuk folytatására bírni. A történtekről maga tett jelentést a királynak, mikor visszatért Aketatonba.

De bár a nyugtalanságot lecsillapította, mindenfelé zengett a keserű dal, Horemhab kedves dala, amit részegen szokott énekelni:

Láttam tüzénél a kovácsot:
veri a vasat éjjel is,
többet dolgozik, mint az állat,
keze, mint a krokodilé.

Az ország nem lelkesedett túlságosan a háborúért. Elmúltak a nagy hadvezér-királyok napjai, amikor Egyiptom belekóstolt a terjeszkedésbe, a háborúskodás mámorába, s ujjongva dúskált a csatákon szerzett gazdagságban. A derék Nebmaare uralkodásának végső évei áporodott nyugalomban s jólétben teltek, a világ tökéletesen megszilárdult, mi sem volt természetesebb, mint hogy az uralkodó népnek megvan a bőséges eledele, jó ruhája, tisztességes otthona, elegendő ékszere, ipar, kereskedelem egészségesen lüktet, semmi gond, semmi aggodalom, az utak biztosak, a hajók olcsók és gyorsak, ki-ki gondoskodhat méltó sírhelyéről s árnyéklelke számára áldozatokról. Most meg háború van? A király Aton nevében szeretetet hirdet, de háborút akar viselni? Méghozzá Arábiában, Saába földjén? Mi közünk hozzá? Ezt a „mi közünk hozzá"-t természetesen elsősorban Ámun egyháza terjesztette, kajánul kidomborítván az ellentmondást, ami Aton virágos oltárai, szeretettől lángoló himnuszai s a hadikészülődés között a csecsemőnek is szembetűnik.

No, de a gyatrán élelmezett, zsoldjuktól elütött, elül-hátul megcsalt, becsapott, rosszul öltözött, silányul fegyverzett katonaságot, amely tetves-bolhás, pókhálós laktanyáiban a saját rondaságától bűzlött, s hovatovább rablóbandának kezdte tekinteni magát, a csaló, tolvaj, sikkasztó tisztek és felügyelők, lelkiismeretlen szállítók kisöprése után sikerült hadakozásra

alkalmas szervezetté formálni. Már hallgattak a vezényszóra, teljesítették a parancsokat, tűrhetően meneteltek, ruhájuk jó volt, fegyverük használható, gyomrukat naponta háromszor meg tudták tömni, laktanyáikat kimeszelték... így hát elindulhatott az egész tábor Szauu felé, a Vörös-tenger kikötőjébe. Ott már várták a hajók, hogy átszállítsák a tengeren, s partra tegyék Saába földjén. Minthogy azonban a kémjelentések szerint Saába királya, akit forrásaink Kikanosznak neveznek (de ez bizonyára görögösített alakja egy ma már kideríthetetlen névnek), védekezni szándékozott a partra szállás ellen, gondosan ki kellett dolgozni az invázió többféle tervét. Saábának szerződése volt Egyiptommal, hogy kikötőjét nyitva tartja minden idegen hajó számára, ez pedig gyakorlatilag kiszolgáltatta Egyiptomnak, mert hiszen olyan hatalom, amely vele versenyezhetett volna, nem hajózott a Vörös-tengeren. És éppen az volt Kikanosz szemtelensége, hogy Etiópia éveken át folytatott uszítására megtagadta az egyiptomi hajók bebocsátását, ugyanakkor pedig megszüntette a szerződésekben vállalt áruk és nemesfémek kiszolgáltatását, valamint az adók és ajándékok megfizetését is. Kikötőjében etiópiai hajók állomásoztak. A két állam - Saába meg Etiópia - úgy gondolkozott, hogy könnyű lesz elbánni a vallási gyűlölködés által megosztott, katonailag, gazdaságilag hanyatló Birodalommal, amelynek trónján egy rajongó, tehetetlen, talán őrült király ül. Arra számítottak, hogy Ámun egyháza is megragadja a kínálkozó pillanatot, elbánik Aton egyházával, akár a király elkergetése vagy megölése árán is. Tudták, hányféle érdek, sérelem, bosszúvágy feszeng a látszólag csendes felszín alatt, hányan várják az alkalmat, hogy megszabaduljanak Eknatontól és körétől, hányan fenik a fogukat, miközben hajlonganak előtte, s himnuszait éneklik. Tudták, milyen titkos terveket sző Eye, milyen keserű duzzogás emészti a Thébában maradt királyi Anya szívét, arról is meg voltak győződve, hogy Horemhab, Alsó-Egyiptom parancsnoka Eye mellett s a király ellen foglal állást a döntő pillanatban, s megint hatalomra segíti Ámun papságát, mert hallottak dühös kifakadásairól, amiket a király előtt sem fékezett. Ugyancsak nem volt titok előttük, hogy a világ sokféle istenei, köztük az öveik is, féltékenyen fenekednek Aton ellen, s prófétáikat, papjaikat iránt tartozó kötelességeikre figyelmeztetik. No és ott volt még a sok kisebb-nagyobb ázsiai állam és király, ők fogcsikorgatva tűrték Egyiptom fennhatóságát, sóvárogva emlékeztek azokra a szép időkre, amikor tetszésük szerint szövetkeztek, hadakoztak egymás ellen, s mindegyikük a saját világhatalmára törekedett.

Kikanosz tehát megerősítette kikötőjét, rendbe szedte fővárosának, Szanáának magas, sziklás hegyen épült várát, katonaságot gyűjtött, élelmet halmozott, s elszánta magát a védelemre.

Ezalatt az egyiptomi csapatok átvonultak a Vörös-Földön. A hadjárat bázisa Szauu kikötője volt, ott rendezték be a csapatok szállását, raktározták be a fegyvereket, az élelmet, állították föl a sebesültek kórházát, onnan továbbították a híreket a fővárosba, a király parancsait a harctérre. A világ e legforróbb kikötőjének poklában zsúfoltak össze mintegy harmincezer katonát, több száz harcikocsit, több ezer lovat, szamarat, tevét, marhát, itt gyűlt össze a sok segédszolgálatos lézengő, orvosok, hajcsárok, raktárosok, pékek, szakácsok, fegyverkovácsok, szíjgyártók, uzsorások, varázslók, kereskedők, tolvajok tömege, a minden hadsereget minden időben körülrajzó italmérők, zenészek, szajhák éhes raja. A köves, árnyéktalan vályog-városban mozogni sem lehetett.

Hajóra szálltak a csapatok, a vitéz, parókás tisztek harci vágytól ittasan tüzelték katonáikat, a hadjárat megkezdődött.

A partra szállás a sekély kikötőben nem került sok erőfeszítésébe az egyiptomi hadseregnek. Hajói könnyedén uralkodtak a tengeren. Némi csetepaté után Mósze megvetette lábát a parton, hajóival elzárta a kikötőt, s miközben lépésről lépésre előnyomult a városban, az ellenség visszavonult Szanáa magas várába, vastag, kőből rakott falak közé. Etiópia megígért segítsége

elmaradt: nem tudott beférkőzni a bezárt kikötőbe. De meg az etiópiaiak úgy számítottak, hogy csak húzza a harcot védekező állásban Saába, Egyiptomban majd kirobbannak a belső ellentétek, s a többit megteszik a föllázadó vazallusállamok.

Alig múlt el néhány hét, s Mósze meg hadsegéde, Hor körülzárta Szanáát. Ezt a hadműveletet tökéletesen hajtották végre. Mósze örömmel jelenthette a királynak, hogy vesztesége jelentéktelen, a harcikocsikat be sem kellett fognia, akár visszaküldheti valamennyit, katonáinak harci kedve jó, járványos betegség nincs, csupán rövid idő kérdése, hogy a világtól teljesen elzárt várost megszállja s királyát tárgyalásra kényszerítse.

Eknaton örvendező levelet küldött Mószénak. Biztosította testvéri szeretetéről, megnyugtatta, hogy naponként imádkozik érte. Ismét figyelmébe ajánlotta a szeretet parancsát: kímélje ellenségeit, ne pusztítsa el a lakóházakat, ne ejtsen rabokat, ne zárja el a vizet, sőt helyesnek vélte, ha Mósze hajítógépeivel lisztet, sót, olajat, szárított húst dobáltat a városba kövek meg tűzcsóvák helyett, hadd lássa a nép, milyen őszinte szeretettel viseltetik iránta. Mellékelten küldött még egy himnuszt is a Naphoz, igen szép himnuszt, s elrendelte, a tábori istentiszteleteken énekeltesse csapataival, sőt kusita nyelvre fordítva s agyagtáblára írva nagy tömegben hajigáltassa be az ellenséghez.

- Miképpen vélekedel ezekről a parancsokról? - kérdezte Mósze hadsegédét, Hort, mikor korán reggel sátorába lépett az aketatoni királyi postával.

Hor éppen hajnali testgyakorlatait végezte egy színes gyékényen. Tetőtől talpig mezítelen volt, paraszti teste gőzölt a hajnali hűvösségben. Hanyatt feküdt a földön, lábszárát lassan maga fölé emelte, hátrahajtotta, amíg lábujjai el nem érték a feje fölött a talajt. Így maradt egy pillanatig, majd ismét visszahelyezkedett természetes helyzetébe, felült, s miközben rabszolgája illatos olajjal kente vörösesbarna bőrét, a királyi levél olvasásába merült.

- Mindent meg kell tennünk, testvérem - mondta meghatottan -, hogy ezt az isteni embert föl ne falják a vadállatok. Parancsait pedig teljesíteni fogjuk.

Mósze bólintott. Letelepedett egy könnyű székre, hangosan olvasta a himnuszt. Hor öltözködött, de látszott rajta, hogy nem tudja, mit művel, annyira elmerült a költemény hallgatásában.

- Ezért nem hagynám cserben isteni testvéremet - mondta lelkesen Mósze. - Ezért adnám érte habozás nélkül az életemet is, ha kell. Mert volt-e valaha király a földön, aki Isten fiainak nevezte volna ellenségeit, testvéreinek Atonban? És ismer-e a világ története olyan királyt, aki az ostromlott városba élelmet hajigáltat, megtiltja az ölést, a gyújtogatást, aki nem akar hadifoglyokat, s imádságokat szórat az ellenség nyelvén? Volt-e valaha uralkodó, aki merőben az ellenkezőjét tette annak, ami szokás, sőt ami törvény?

- Gondold meg, testvérem - figyelmeztette Hor, nekiülvén sajtból, tejből álló reggelijének, amit rabszolgája helyezett az asztalkára -, gondold meg, milyen fájdalmas lesz az ő bukása!

- Bukni fog, de olyan dicsőségesen, ahogy még senki! - felelte Mósze. - Bukásának fénye beragyogja az eljövendő évezredeket. És nem lesz hiábavaló.

Elrendelte hát, hogy a hajítógépek lisztet, sót, szárított húst dobáljanak a városba zsákokban, olajat kecskebőr-tömlőkben. A gyönyörű naphimnuszt lefordíttatta, gondosan agyagtáblákra vésette folyamközi ékírással, kiszáríttatta a tüzes napfényen, s aztán százával hajigáltatta a körülzárt városba, a falakon öklüket rázó, üvöltöző, rontó varázslatokat végző, nyilazó, köveket dobáló ellenség közé.

De hát azért liszttel, hússal, olajjal meg imádsággal mégsem vehették be a várost. Egyebet is hajigáltatott tehát kitűnő hadigépeivel: óriási köveket, lándzsákat. Íjászai is derekasan dolgoztak: szüntelenül lőtték a falak védelmezőit. És bizony itt is, ott is halálüvöltéssel zuhant a mélybe néhány ellenséges katona, kitárt karral, fejjel lefelé, mint a béka. A kövek sem mindig a vastag falban tettek kárt, hanem átlendülve céljukon, a város házainak tetejét törték be, otthonokat döntöttek romba, ártatlan utcai népeket, asszonyt, gyermeket, öregembert ütöttek agyon. Hiába, másféle módját a várak megvételének még nem találta ki a katonai tudomány!

Hanem azért a bedobált élelemnek meg az imádságnak is megvolt a maga csodálatos hatása. Saába népe ugyanis nem egy akarattal, nem általános lelkesedéssel szegült szembe Egyiptomnak. Ott is voltak, akik nemcsak tűrhető, de természetes állapotnak tartották az Egyiptomtól való függést, akiket érdekeik a Fehér Ház barátságának ápolására késztettek, s anyagi hasznuk lévén, korántsem érezték magukat Egyiptom által kizsákmányoltaknak. Eddig rémülten hallgattak, féltették a fejüket, de most a különös ellenséges lövedékek fölbátorították őket. Itt voltak a kézzelfogható érvek: liszt, olaj, hús, só... Kell-e világosabb bizonyíték igazuk mellett? A nép eleinte ámuldozott, nem hitt a szemének, de aztán, látva, hogy a liszteszsákok, olajostömlők nem bántanak, a só igazi só, nem méreg, a hús ízletes és tápláló, a városban pedig csak szűken kiszabott élelemhez lehet jutni, megrohant minden áthajított adományt, s ujjongva kapkodta széjjel.

Mások meg nem akartak fejjel menni a falnak. Úgy gondolkodtak, hogy Egyiptom hatalmának vége még korántsem következett el. Óvatosnak kell hát lenni. Ne építsünk vaktában a távoli Hatti alamuszi terveire, Assur hatalmi törekvéseire, a palesztinai városok királyainak seregeire, Szíria cselszövényeire, Núbia, Szudán sokszor megalázott néger hercegeinek bosszúvágyára... Ne számítsunk vaktában Ámun elnémított papjaira, Aton hamaros bukására. Az sem olyan bizonyos, hogy Egyiptom királya a halálán van, hogy őrült, s hívei máris cserbenhagyták, ellenségei fogságba vetették... talán már meg is halt, de halálát titkolják... Mi lesz aztán, ha mégis Egyiptom győz?

Ismét mások régóta fenekedtek Etiópia vagy a saját királyuk s uralkodó köreik ellen. Ők a bizonyos vereség után hatalomra kívántak jutni. Ezért már jó előre érdemekre törtek: titkon leveleket lőttek ki nyíllal a városból, elárulták a védelem gyenge pontjait, beszámoltak a nép barátságáról Egyiptom iránt, és saját hódolatukról biztosították az isteni Palotát. Elmondották, hogy naponta háromszor titkon áldoznak Atonnak, az egyetlen, igaz Istennek, megszerezték a csodálatos imádságot, száz meg száz példányban lemásolták, terjesztik, buzgón éneklik.

Ezeket a híreket, jelentéseket Mósze meg Hor este a sátorban gondosan mérlegelték, boncolták, s úgy vélekedtek, minden a legjobb úton halad. Papírra rajzolt térképeiken megjelölték a gyenge szakaszokat, eszerint adták ki a hadművelet parancsait. Eddig a csapatok vesztesége nagyon kevés volt, egy nagyobbfajta hadgyakorlaton több halál, sokkal több sebesülés esik. A csapatok jól tűrték az éghajlatot is, itt, a hegyek erdős-ligetes magasságában nem izzott úgy a levegő, mint odalent a mélyben. Víz volt bőven, nemcsak ivásra, de mosakodásra is. Az utánpótlás jól működött, volt hús, sajt, datolya, füge, olaj, hal, kenyér. Helyükön álltak az orvosok is, a betegeket nyomban kezelésbe vették, ha pedig súlyosabb volt az eset, hátraküldték a kikötőbe vagy éppenséggel haza, Szauu jól berendezett kórházába. A tábori rendőrség Mósze szigorú parancsára kíméletlenül távoltartott minden nőszemélyt, így a nemibetegségek sem ütötték föl fejüket a csapatok között.

Csak türelem tehát, s Szanáa vára könnyen az ostromlók ölébe hull.

Egy éjjel Mósze dolga végeztével sátrába tért. Szép, csillagos, hűvös, holdfényes éjszaka volt, a hegyek erdőségei némán pihentek. Csak itt-ott hallatszott kiáltás, mozgolódás, csörömpölés, katonák vontatott éneke, őrszemek jelszava. Tűz nem égett sehol, nehogy az istentelen ostromlottak kilődözzenek a henyélő katonák közé, mert bizony megtették az elvetemültek, mit sem törődve Sálem csillagával s az embernek-állatnak olyan szent nyugalommal.

Mósze még el akarta végezni esti mosakodását, imádságát, majd kiadni az éjszakai őrségek új jelszavait, aztán nyugovóra kívánt térni, nyugovóra, mert igen fáradt volt. Néhány jelentés megvizsgálását is kora reggelre hagyta.

Rabszolgája, az öreg Tutu körülményesen becipelte fakádját, a vállára vetett törlőkendőket sorra elhullatva, s félszemmel urára pillantott, észrevette-e ügyetlenségét. Majd kifelé cammogott, hogy egy korsó hideg meg egy korsó meleg vizet hozzon, ám a sátorajtóban megállt, fülelve előrehajolt, aztán titokzatosan integetett Mószénak.

- Őrség jön fáklyával... - suttogta. - Valakit kísér. Nem látom jól...

- Eredj, hagyj magamra, aludj jól - utasította Mósze. - Isten áldása legyen rajtad.

Tutu öregesen meghajolt, kitárta karját, s hátrálva lépkedett a sátornyílás felé. Csaknem összeütközött az őrséggel. Egy fiatal, parókás, hetyke százados lépett be öt komor, félmeztelen katona kíséretében. De lám, a katonák között egy nő lépkedett. Magas, dús termetű szépség, amilyeneket ajándékba szoktak válogatni a Fehér Ház számára. Egyszerű öltözetet viselt: négyszögletű, sarkig érő vászoninget, vállán széles, fehér gyolcskendőt, olyan volt, mint akármelyik idevaló fiatalasszony öltözete. Ámde ápolt, sötétbarna, selymes bőre, kerek arca, festett, duzzadt ajka, ecsettel rajzolt, hosszú szemöldöke, a fülében, orrában, nyakán, karján villogó drága aranyékszerek szépsége, szurokfekete hajában csillogó babnagyságú gyöngyei előkelő nőre vallottak. És a viselkedése még inkább. Lassan, testét lustán himbálva, csípőjét ringatva lépett be, kidomborodó nagy fekete szeméből hideg pillantást vetett a sátor belsejére s Mószéra, egyetlen villanással áthatolt rajta, megmérte, megítélte. Nagyon biztos volt önmagában, mint azok a nők, akik tudják, hogy bájaik ellenállhatatlanok. S hozzászoktak, hogy gyermekkoruk óta mindenki lesi kívánságaikat. Hány éves lehetett? Tizenötnél semmivel sem több. Termetét forrásaink „hatalmasnak” és „kövérnek” mondják, egész megjelenését elbűvölőnek.

Mósze csodálkozva fordult a kapitányhoz. Bosszús volt, mert nem foghatott esti imádságához. Egyébként sem szerette harctéren a nőket. Ez a nő azonban, bár öltözete egyszerű volt, mégsem látszott közönséges szajhának, aki belopakodik a férfiak e fülledt, veszedelmes, izgató gyülekezetébe, hanem céltudatos, fölényes, parancsoló személynek.

- Kegyelmes herceg - mondta a nyalka, fiatal kapitány feszesen -, ez a nő, amint mondja, Saába királyának leánya, Tarbisz. Titkos utakon szökött hozzánk, az őrség elfogta. A legrosszabb történhetett volna vele, ha nem viselkedik olyan parancsoló módon, hogy katonáink féltek hozzányúlni. Mindenáron veled kívánt találkozni, herceg, így átadták nekem, hogy vezessem eléd.

Miközben a kapitány szépen kihúzta magát, s drága parókáját kényesen megsimítva, kardját hegyével a földnek támasztva a legkápráztatóbb pózban megtette jelentését, a hölgy természetes mozdulattal helyet foglalt Mósze tábori ágyán, könyökére támaszkodott, kövérkés arcát félrebillentette, s bár szemlátomást nem kívánt elkápráztatni senkit, durva, fehér ruhája megfeszült dús combján, csípője pedig könnyedén kidomborodott. A félelemnek nyoma sem mutatkozott szokatlanul nagy, szép metszésű, bársonyosan fekete szemében, inkább kíváncsiság s nyugodt, mosolygó fölény. Egyenesen, de nem kihívóan nézett Mósze arcába, mint aki mérlegeli, jó lesz-e ezzel a férfiúval összesimulni ajaktól térdig, s élvezni a szerelem

gyönyörét. Gondolatait azonban csak egy kis akaratlan jel árulta el: nyelve piros hegyével megnedvesítette duzzadt ajkát, kissé hajlott orrának mozgékony cimpája pedig kitágult, mint a nemes paripáé.

Mósze azonnal tisztában volt vele. Nemcsak őt látta, hanem a várost, a királyi házat, a környezetet, az aggódó, heves, szorongó, dühös arcok seregét is. A meghasonlást, amiből jött. Szinte hallotta, amint a jövőért aggódó fejedelem gyors el-elnyelt szavakkal magyarázza lányának négyszemközt egy sötét szobában, hogy menjen az egyiptomi főparancsnok házába, asszonyi alázattal kínálja föl magát neki, hátha harc nélkül megegyezhetnek a leány segítségével, s feleségül menvén Mószéhoz, megmenti nemcsak az országot, hanem a kelepcébe került családot is. Mósze előtt azonban az is megvilágosodott, hogy férfiúi s hadvezéri tekintélyét örökre tönkre kívánják tenni a csábítással. Hagyományaink szerint ebben a pillanatban Száraira gondolt, aki szolgáló volt, Rebekára meg Ráchelre, akik pásztorlányok voltak, s nem kívánta megnyerni a király leányát. Még inkább emlékezett anyja, Jozabét méla dalaira, amik döntő pillanatokban mindig visszakísértettek a múltból, mint egy másik, igazibb világ üzenetei.

- Mit kíván a hercegnő? - kérdezte a testőrkapitányt.

A fiatal tiszt udvariasan fordult a heverőn várakozó leányhoz, hogy tört arabra fordítsa a herceg kérdését, de Tarbisz elmosolyodott, s ügyetlen, ám annál elbűvölőbb egyiptomi szavakkal egyenesen Mószénak felelt.

- Hallottam kiválóságodról - mondta könnyedén, szépen zengő, meleg hangon, sötét szeme pillantás nélkül merült Mósze tekintetébe, kövérkés, ápolt kezével a durva katonai pokrócot simogatta, amivel az ágyat letakarták, s ami éppenséggel nem volt hercegi holmi. - Mondták... kedves vagy... okos vagy... - Ujjai ügyesen összecsavarták a takaró csücskét, játszottak vele - nem akarod ellenségeid pusztulását... nekem fáj látnom a háborút. Áldoztam Sálemnek, Terhi isteni fiának, imádkoztam hozzá... És aggódó szívemben sugallat támadt... Bocsáss meg, szolgálód csak nehezen beszél a te anyád nyelvén... - Elmélázott, szemét még tágabbra nyitotta, gyűrűs ujjai még hevesebb izgalommal babrálták a takaró összecsavart végét. - Szeretet lopódzott szívembe irántad... Itt vagyok, Tarbisz, a király leánya, szolgálód. - Fölegyenesedett, kidomborította telt mellét, jobb keze görcsösen szorongatta a csücsköt, baljával a haját simította meg, szurokfekete, fényes, gyöngyökkel fonott haját, s bátran nézett a hercegre, mint aki tudja, hogy ajánlata nem megalázó önmagára, ellenkezőleg, a herceg tekintse kitüntetésnek. Bizonyos is volt benne, hogy pillanatnyi habozás nélkül igent mond, azonnal elküldi testőrét, s reggelig élvezi vele a szerelmet. - Uram - folytatta akadozva bár, de könnyedén, s a hangja zengőbb lett forró érzéseitől. - Uram, azt kívánja Sálem isten, akinek csillaga most fönt ragyog, s békességet áraszt a hadakozókra... hogy a tied legyek, végy feleségül, én pedig kiszolgáltatom neked a várost... harc nélkül... vér nélkül... És legyen örök békesség köztünk s a Fehér Ház között. Uram, szüljek trónörököst neked...

Mikor ezt mondta, lehunyta hosszú szempilláját, ahogy illik, a fejét meghajtotta, de ujjai még szaporábban simogatták a takaró csücskét.

- Kérlek - suttogta alázatosan -, küldd el szolgáidat, hogy zavartalanul beszélhessünk, s megmutathassam neked szépségemet.

Mósze azonban másként döntött. Igaz, hogy vér nélkül, megegyezéssel keríthetné hatalmába a várost, ahogy a király kívánja - de ilyen szégyenletes módon? Nem, nem, Mósze csak legyintett erre. Le tudott mondani arról a nőről, akit vad szenvedéllyel kívánt, akit egész lelkével csodált és szeretett, aki mintha az örökkévalóságban együtt bolyongott volna vele a lét térségein, akit elválaszthatatlan, neki rendelt, boldog testvérének érzett... ez az először

látott hercegnő pedig egyszerre hajlandó elárulni saját országát, ölelésével megvásárolni apja, családja biztonságát, testére ráadásul adni a várost...

Mósze mosolygott.

- Mondd meg a hercegnőnek - utasította a kapitányt - hogy ajánlata nagyon megtisztel. Azonban a várost mint katona kívánom elfoglalni, s nem mint királyának veje. Vezesd a hercegnőt biztonságban egy külön sátorba, gondoskodj kényelméről, állíttass ajtaja elé őröket, bánj vele származásához, rangjához, szépségéhez méltón. Amikor pedig kívánja, kísértesd a legelső vonalig, bocsásd útjára, kikiáltókkal adasd tudtára a város védőinek, hogy királyuk leánya indul hozzájuk, küldjenek elé kíséretet.

A hercegnő egyre sápadtabban, egyre szikrázóbb szemmel hallgatta Mósze kimért szavait. Szerette volna a pillantását elkapni, de a herceg, tábori asztala mellett állva, kezét aranyos tőrén nyugtatva, csak a testőrkapitányhoz beszélt.

Mikor befejezte, a kapitány fölemelte kardját, tisztelgett. Ám tétovázott még, mert el sem tudta képzelni, hogy az ilyen csábító ajánlatra így lehessen válaszolni. Ilyen izgalmas történetet, hogy az ostromlott város királyának leánya közönséges öltözékben, egyedül kiszökik a várból, ellenséges csapatok közt keresi meg a fővezért, fölajánlja neki magát feleségül, kezére akarja adni fővárosát, s még mindennek tetejébe szép is, fiatal is, szűz is, sohasem olvasott azokban az írásokban, amelyek elképesztő kalandokat mesélnek.

Nemcsak ő tétovázott, hanem a hercegnő is. Elképzelhetetlennek tartotta, hogy akarata ne valósuljon meg. Széles, alacsony homlokát lassan elborította a harag pírja, kezét ökölbe szorította, ajka azonban mosolygott. De a herceg nyugodt, udvarias elutasítása tiszteletet is ébresztett benne a fiatal férfi iránt. Most már odaadta volna magát neki csupán magáért az érzéseiért, nem mint királyleány, nem mint atyjának, családjának, városának megmentője, hanem mint nő, mint akármelyik nő.

Mósze intett a századosnak, s a döntő pillanat elmúlt. Tarbisz ekkor hideg gyűlölettel biccentett Mósze felé, s gyorsan megfordult. Fejét fölvetve, arányos testét kiegyenesítve lépett ki a sátorból. A parókás százados peckesen lépdelt utána. Eltűntek a sötétben.

Mósze pedig behívta öreg rabszolgáját, Tutut, elkészíttette fürdőjét, majd tetőtől talpig tiszta ruhában a földre borult, s elvégezte imádságát. Mikor azonban ágyára heveredett, megcsapta a királyleány bódító, édes illatszerének, a ritka opobalzsamnak illata. Mósze mélyen beszívta az illatot, s Nefertitire gondolt. Olyan messze volt tőle az a különös éjszaka, az a csodálatos szépség, mint egy eltűnt világ emléke.

3. Ostrom irgalmatlanul

Másnap kora reggel talpon volt, elvégezte testgyakorlatait, imádkozott, megreggelizett, s nyomban tanácskozásra hívta tábornokait.

Hor érkezett elsőnek. Mósze tudatta vele szándékát: holnap napkeltekor rohamot rendel a város ellen, mert a király leányának titkos látogatása érettnek mutatja a helyzetet. Részletesen beszámolt a látogatásról, a leány ajánlatáról, s Hor maga is Mósze véleményén volt. Mikor a parókás, méltóságteljes tábornokok sorra beléptek, s elfoglalták helyüket Mósze egyszerű asztala körül, Hor szólalt meg. Röviden elmondta a királyleány jövetelét, kifejtette annak hátterét, megmagyarázta, hogy magában a királyi családban s a hadvezetésben is súlyos ellentétek támadtak, mindez a kémek jelentéseivel s a városban levő, Egyiptomhoz hű emberek leveleivel is összevág.

A tábornokok hallottak már a leány éjszakai látogatásáról, Mósze viselkedéséről. Némely öreg tábornok helytelenítette az elutasítást. Olyan buzgó hívei voltak Eknaton elveinek, annyira ragaszkodtak utasításaihoz, hogy nyíltan kárhoztatták a kitűnő alkalom elutasítását. Hiszen minden úgy történhetett volna, ahogy Őistensége kívánja! Ostrom, vér, pusztítás nélkül be lehetett volna sétálni a városba házasság árán, egy nem is csúnya, nem is vén, nem is alacsony származású nővel, sőt éppen a király lányával, irigylésre méltó ifjú szűzzel! Hogy is viselkedhetett a kegyelmes herceg olyan meggondolatlanul? Hát nem vallja Őistensége csodálatos elveit? Nem hordja szívén intését, hogy tárgyalások útján hódítsa meg a várost, nem is a várost, hanem az ország szívét? A dörmögő, mérgüket nyelő öreg tábornokok dühödten képzelték magukat Mósze helyébe, megfeledkeztek reumájukról, nehéz lélegzésükről, nem haboztak volna a szép hölgy ölelését elfogadni. Aztán mennél hamarabb hazautazni a szép fővárosba, élvezni fürdőszobájuk gyönyöreit, a libasültet, a mártásos halat, a szíriai bort s a zenével, tánccal lelkesített vidám társaságot. Mit rontana dicsőségükön, hogy öleléssel foglalták el a várost, s nem karddal! Bizony, egyetlen levelecskét sem szakítana le koszorúikból ez az ölelés. A város elfoglalása a cél, méghozzá mennél kevesebb pusztítás, veszteség árán... s ha a város elesett, egy szava sem lehet senkinek.

A fiatalabbak azonban csodálták Mósze szilárdságát. Ők nem titkolták, mint az öregek, hogy a király hadvezetési elveit bárgyúságnak tartják. Katonai tettekre vágytak, meg akarták mutatni, hogy oroszlánfészekben születtek, s vérben akarnak gázolni, félelmet kelteni a népekben, kitartani a nagy királyok, Negyedik Tutmósze meg Harmadik Amenhotep hagyományai mellett. Olyan dicsőség fényét kívánták parókás fejük köré, amilyen Ahmószét, a hikszoszok rémét meg Első Tutmószét, a hajóskapitányból lett királyt övezte. Szégyellték volna magukat, ha vezérük együtt hál az arab hercegnővel, s szerelmi gyönyöreit vele fizetteti meg. Lehet, hogy Őistensége aranyláncot, birtokot adományozott volna a győztesnek, költeményt írt volna a szeretetről, hálaéneket a Naphoz, mert gyermekei közül nem harapott fűbe senki, de hát a király őrült, nem is igazi király. (Ezt nem mondták!)

Mósze nem sokat körülményeskedett. Ismertette a városban uralkodó állapotokat, kifejtette terveit. A hozzászólások végeérhetetlen áradata megindult. Mósze többször megfigyelte, hogy ezeken a tanácskozásokon sok szó szokott esni a király istenségéről, magasztos elveiről, a boldogságról, amit a Birodalom népeire áraszt, a saját tántoríthatatlan hűségükről a király iránt, valamint arról a meghitt viszonyról, ami az öreg méltóságos meg kegyelmes urakat már a régi királyhoz, de még inkább a mostanihoz fűzte és fűzi. Gyakran hivatkoztak saját tapasztalataikra, hajdani hadjáratokat, csatákat boncolgattak, s makacsul igyekeztek párhuzamot vonni az események között. Legfőbb igyekezetük arra irányult, hogy helyzetüket biztosítsák, a

felelősséget egymásra hárítsák. És határtalanul megkönnyebbültek, valahányszor Mósze a felelősséget vállalta. Érthetetlennek tartották, hogy ilyen fiatalon föléjük kerekedhetett, meg voltak róla győződve, ha nem Szetamon az anyja, semmire sem viszi. Mindent tekintélyük megóvása érdekében mondtak, tettek.

A fiatalabbak értettek is valamit ezekből a szavakból, őket még az ügy is érdekelte, mert ezen a réven remélték megvalósítani álmaikat. Ők meg külön utakon igyekeztek járni, egyéni érdemeket kívántak szerezni, magukra akarták vonni a Palota figyelmét. Ezért vakon kardoskodtak merész terveik mellett, amikkel nem állt arányban a tudásuk. Az meg valóban gyötrelmes volt, hogy folyton védekeztek az öregek fitymálásai ellen. Mindez az elkeseredett harc, persze, a legtökéletesebb udvariasság formái között zajlott, bókokkal, fellengző címzésekkel, egymás érdemeinek magasztalásával, nyájassággal, előzékenyen. De Mósze csaknem a szemével látta szívük vonaglását, májuk fehéredését, veséjük zsugorodását, epéjük csordulását.

Mósze tapasztalhatta, milyen nehéz parancsolni. Hányféle érdek, indulat húzódik meg a tekintély, az alázat, a nyájasság, a lelkesedés, a hűség álarca alatt. Hányféle titkos törekvés alakítja a szavakat, rendezi az érveket. Hányféle még a tudatlanság is. Hányféle a konokság. Természete szerint indulatos férfiú volt, gyakran nehezére esett legyűrni az ajkára tolongó goromba szavakat. Hamarosan kiderült, hogy Horon kívül senkire sem támaszkodhat. Most is, ezen a kora reggeli tanácskozáson, szemét behunyva ült alacsony tábori székén, úgy hallgatta a szakszerű locsogást. Lelkében kirajzolódtak az arcok, amilyenek valóban voltak. Belelátott a szívük belsejébe, ahogy önmagukba nem láthattak soha, figyelte, milyen buzgón iparkodnak betömni a lelkükben tátongó ürességet nagy szavakkal, tetszetős érvekkel, egyéniségük kidomborításával, méltóságuk fitogtatásával. Olykor fölpillantott, s tekintete találkozott a mellette ülő Hor megértő pillantásával. Hor is lehajtotta csontos, sötétbarna parasztarcát, ajkán mosoly lebegett, erős ujjai könnyedén forgatták a szénrudacskát, amivel egy papírlapra látszólag hadműveletek tervét rajzolgatta, de Mósze észrevette, hogy a rajzoknak semmi értelmük, akárcsak az egész hosszadalmas tanácskozásnak.

Végre Mósze fölállt, meghajolt, s így szólt:

- Köszönöm, kegyelmes és méltóságos uraim, bölcs tanácsaitokat. Végtelen tapasztalatotok könnyűvé teszi számomra a döntést. Valóban nem fukarkodtatok, hogy tudásotok legjavával szolgáljátok Őistenségét. Parancsaimat testvérem, Hor útján délig meg fogjátok kapni, a támadás végrehajtásának módjairól este kaptok bizalmas utasítást. Méltóztassatok addig riadókészültségbe helyezni a csapatokat. Aton áldása kísérje lépteiteket.

A vezérek udvarias hajlongások közepette szétoszlottak.

Mósze szívében sajnálkozás támadt az egész vezérkar iránt. Kedvetlenül járt le s föl a sátorban, hallgatott. Micsoda zűrzavar, micsoda tehetetlenség, milyen félelem a gondolkodástól - s rájuk bízták ezrek és ezrek sorsát, életét! Micsoda konokság a hiú törtetésben, milyen kényelmes korlátoltság! Mint megannyi víziló, minden pillanatban elfeküsznek a szabályok, szokások, hagyományok, üres szavak meleg posványában. És milyen dühödten védekeznek minden kényszer ellen, ami kizavarja őket békés pocsolyájukból. Milyen vakok, s milyen jól érzik magukat a vakságban! Szerencsétlen király, velük kívánja fölépíteni Aton birodalmát, a népek testvériségét...

Hor egy ideig még rajzolta hadállásait a széndarabkával, majd hirtelen fölismervén azokat az öntudatlan képzelgéseket, amiknek a rajz csak jelképük volt, fölkelt, s elnevette magát.

- Mondják, hogy Szanáa királya a várfal déli részét kígyók ezreinek odatelepítésével akarja megvédeni. Nos, testvérem, a kígyókat nem oda hordatta, hanem ide, a mi táborunkba. Ide, mégpedig Őistensége révén. Ezt kell gondolnom, valahányszor tanácskozásban veszek részt. Jobban megvédik Szanáát a mi vitézeink, mint az ő kígyói.

- Ha ők kígyók, nekünk kígyóbűvölőknek kell lennünk, testvérem - mosolygott Mósze. Az asztalra támaszkodott, Hor rajzát nézegette. Elgondolkozott, majd fölkapta a papírt. - Mi ez? Hiszen itt a holnapi támadás tökéletes terve!

Hor is a rajz fölé hajlott... és csakugyan, a város bevételének olyan egyszerű módja világosodott meg előttük, mintha isteni kéz írta volna. A kusza vonalak, firkálmányok, elkent szénfoltok között tisztán fölismerhető volt a város falainak minden részlete, a védők helyzete, saját csapataiknak szinte önként adódó feladata. A két vezér egymásra nézett.

- Ezt láttam, miközben a sok hosszadalmas beszédet kellett hallgatnom! - kiáltotta Mósze vidáman.

- Azt rajzoltam, amit mind a ketten láttunk! - örvendezett Hor.

Nyomban munkához láttak. Hol leültek az asztal mellé, hogy egy-egy vonást papírra vessenek, hol járkáltak a sátorban, vagy még le is telepedtek a gyékényre. Rövid idő múltán tökéletesen elkészült a hadművelet tervének minden részlete. Beosztották a csapatokat is, ide íjászokat, oda lándzsásokat, amoda hajítógépeket, emide létrás rohamcsapatokat helyeztek. Számokat írtak, rendelkezéseket foglaltak rövid, tömör szavakba, s papírdarabokra írták. Minden olyan világos, olyan teljes, olyan egységes volt, mint egy láthatatlan, mégis szilárd épület.

Ezzel meglévén, szokásos szemleútjukra indultak. Naponta legalább kétszer, néha háromszor is bejárták a tábor egy-egy részét, külön-külön, Mósze erre járt, Hor arra. Testőrt vagy más kíséretet sohasem vittek magukkal, egyedül jártak, hogy föltűnést ne keltsenek. Persze, a szemfüles katonák kitalálták a módját, miképpen adjanak jelt jövetelükről, megvolt a maguk titkos hírtovábbító módszerük, mégis érezték a vezérek könyörtelen kezét. Hiszen kisebb-nagyobb gyalázatosságokat, rendetlenséget, csalást, lopást, szökést, fegyelmetlenséget úgyis el kell tűrni ekkora sokadalomban, de szükséges, hogy a katonák érezzék a parancsnok igazságos szemét, súlyos kezét.

Mindennek megvolt a maga, évezredek óta kialakult rendje. Ez önként adódott az együttlét törvényeiből, a feladatokból, a helyzetből, s annyira beleszívódott az emberekbe, hogy maguk vigyáztak rá a saját érdekükben meg örökölt megszokásból is. Voltak azonban újítások, amiket szitkozódva fogadtak, igyekeztek elgáncsolni, kijátszani, botrányba fullasztani. Aztán megszokták, mint a tinó a jármot, a hajcsár kiáltásait. Voltak kényszerű intézkedések is, amiket nem értettek, merő bakafántoskodást, hatalmaskodást, hiú ostobaságot, sőt egyenest ellenük irányuló komiszságot láttak bennük. Efféle szokatlan rendelkezések nemritkán lázadásba kergették a katonákat, akkor aztán következtek a vizsgálatok, a megtorlások keserves napjai.

Mószénak s persze Hornak is megvolt a maga érthetetlen rigolyája. Ezzel már Kobtiban, a hadjárat kezdetén gyötörni kezdték a katonaságot. De akkor voltak igazán elemükben, amikor elfoglalták a kikötőt, s berendezték a végleges tábort. Például mindenkinek az erre a célra készített helyen kellett leraknia anyagcseréje salakját. Röviden: pervátákat kellett ásni gondosan kiválasztott helyen, oda kellett járni, minden megkönnyebbülés után egy lapát földet kellett rávetni. Erre a célra minden katonát rövid nyelű ásóval láttak el, úgy kellett rá vigyáznia, mint a fegyverére. Ki hallott már ilyen ostobaságot? Egy lapát elvesztéséért korbácsolás! Hát nem saját ügye mindenkinek, hol talál alkalmas helyet a félremenésre? Bizony, nem volt saját ügye. Nem választhatta ki tetszése szerint a bokrot, a gödröt, árnyékos

ligetet, a főparancsnok meg hadsegéde kíméletlenül megkövetelte nevetséges rendszabályai végrehajtását, keményen büntetett tisztet is, közkatonát is a mulasztásokért. Még azt is megparancsolták, hogy a táboron kívül jövő-menők, hírvivők, a kikötőbe járók, ha útközben szükségletüket kell végezniök, ásójukkal vájjanak egy kis gödröt, azután gondosan temessék be.

Mósze meg Hor sohasem fáradtak bele intézkedésük céljának magyarázatába. Tisztaság, tisztaság - mondták -, nem akarom, hogy ártalmas lelkek seregeit szabadítsa hadseregünkre a gondatlanul elhagyott rondaság. Inkább pervátákat akarunk, mint orvosokat, temetéseket. Legyetek tiszták testben, ahogy tisztáknak kell lennetek lélekben.

Azt is megszabták, mikor s hányszor kell mosakodni, fürödni. Ki hallott már ilyet? Vajon Amósze, a Tutmószék s más nagy hadvezérek mosakodással nyerték meg csatáikat? Nem lesz-e a katona akarva-akaratlanul mocskos? Vajon fényes padlózaton zenére táncolunk-e vagy menetelünk? Hát még a harcok! Arra ügyeljünk-e, hogy ne legyünk véresek, nyálasok, vagy arra, hogy beverjük az ellenség fejét? Tisztaságunkat óvjuk-e vagy életünket? Ha pedig pihenőhöz jutunk, mosakodással, fürdéssel lopjuk az időt, ne inkább aludjunk, zabáljunk, kockázzunk, nők után nézzünk? Valóságos bolondság. Nemhiába kölyök a fővezér, kölyök a hadsegéde, nem tanulta még meg, mi az igazi katonaélet.

A Folyam mentéről származó katonák még csak hagyján. Ők bátran belegázoltak a tengerbe, szívesen fürödtek, úszni is tudtak. De a Vörös-Föld forró pusztaságainak szülöttei, akik homokkal szoktak tisztálkodni, s minden csepp vizet drága kincsnek tekintettek, iszonyodtak a tengertől. Nem függőlegesen, hanem vízszintesen mérték a víz nagyságát, s elborzasztotta őket, hogy a látóhatárig ér. Rettegtek a belefulladástól. Szorongva kuporogtak a parton, üvöltöttek félelmükben, bottal, korbáccsal kellett vízbe terelni őket. Sírtak, mint a gyermekek. Imádságokat rebegtek, mint a halálraítéltek. A tisztek, altisztek káromkodtak, másfajta katonatársaik csúfolták, vízbe nyomták őket. Mélabúsak lettek, étvágyuk elveszett, álmukban tengeri szörnyekkel viaskodtak, vagy egyáltalában nem tudtak aludni. Mósze tehetetlen volt, nem használt sem jó szó, sem okos magyarázat, sem rideg parancs. Mikor aztán a hegyvidék patakjai mentén táboroztak, az egész tébolyodott népség megváltozott. Ujjongtak, hálaéneket énekeltek, hasra feküdtek a csörgedező erek mentén, tenyerükkel locsolták arcukat, belegázoltak a hideg vízbe, úgy viselkedtek, mint a részegek. Ezután nem hajtották őket a tengerhez. Hanem a víz közelében tanyázó csapatok a patakra mentek tisztálkodni, a távolabb levőknek pedig szamárháton, öszvéren tömlőben hordták a szükséges vízadagot.

És lám, Mósze elérte, hogy járvány nem mutatkozott a hadseregben. A katonák egészségesek voltak, a legkényesebb orr sem érezte rajtuk az átható szagot, ami nélkül katona akkoriban el sem volt képzelhető. A magas rangú, előkelő tiszteknek megvolt a hordozható kádjuk, illatszereket, kenőcsöket hordtak magukkal, szolgáik közül nem hiányzott a dögönyöző, hogy fürdés után testüket felüdítse, ruházatuk tiszta volt, parókájuk ápolt és divatos, de íme, Mósze csodát tett: a tisztaság elhatott a legbárgyúbb katonák közé, s egészségesen szidták Mósze meg Hor rigolyáit, csúfolták rendszabályait.

- Nem bánom, ha szidalmaznak, azt sem, ha csúfolnak - mondta Mósze, mikor tisztjei kajánul tudtára adták, hogy vélekedik róla a legénység. - Csak legyenek tiszták.

S újra meg újra hangoztatta, hogy csak testben-lélekben tiszta hadsereg nyerheti el az igaz ügy győzelmének koszorúját Vezérei udvariasan lelkesedtek, maguk közt meg gúnyosan mondogatták:

- A herceg istentiszteletet akar csinálni a háborúból. Úgy mosdatja, fürdeti katonáit, mintha áldozásra akarná vezetni őket. Már igazán csak a böjt hiányzik, hogy hasonlók legyünk a

négerekhez... De lám, ők is hiába mosdanak, böjtölnek, imádkoznak és táncolnak csata előtt, eddig mindig a mi mocskos csapataink győzték le őket. No és minek katonának a fürdés? - mondták mások csodálkozva. - Még megérjük, hogy naponta tiszta ruhát, parókát is kapnak, mint az úriemberek. Mire hazamegyünk, jól sem érzik magukat vályogházaikban fürdés, paróka, illatszer nélkül. Hoj, így kell ám megvetni Aton világtestvériségének alapjait!

De pöcegödröknél, kisásóknál, mosdásnál-fürdésnél is sokkal több gondot okozott Mószénak az a szigorú parancsa, hogy minden nőszemélyt távol kell tartani a hadseregtől. Ez volt a leglázítóbb minden újfajta rendelkezése között. És a legértelmetlenebb. Mert miért harcol a katona? Tán a kimért élelemért? A csekély zsoldért? A hiúságért, hogy lám, fegyvert visel, hatalmaskodhat, különb ember másnál? Avagy a győzelem dicsőségéért? Kitüntetésért, előléptetésért? Lehetséges, hogy ezekért is - az igazi cél mégis a zsákmány meg a nő. A nő is zsákmány. Csodálatos érzés, ha válogathatunk benne, dirigálhatjuk, rémíthetjük, kiszolgáltathatjuk szeszélyeinknek. Ez ám a szabadság! Távol az otthontól, a sastekintetű felügyelőktől, a családtól, a falu ellenőrzésétől, a napi gondok nyűgétől, korlátlanul tehetjük a nőkkel, amit akarunk. Ellenállnak? Sírnak? Annál vérforralóbb. Remegnek, lábunk elé borulnak? Annál izgatóbb. Menekülnek, visítoznak, karmolnak, köpködnek? Annál mulatságosabb. Ha kövér kell, itt a kövér. Ha sovány, itt a sovány. Ha szűz, van az is. Ha férjes asszony? Tessék, vidd. Nagy szemű, kis termetű? Válogasd. Jól megtermett, fekete bőrű? Van az is. Szegény, buta gyámoltalan? Ezrével, ezrével, csak rajta. Gazdag, művelt, illatos, kényes? Ez is a tiéd, csak légy szemfüles. Zsákmány még az ajánlkozó szajha is, úgy iszik, táncol, nevet, énekel, ölel, ahogy akarod. Jóformán semmibe sem kerül, elél a tábor morzsáin, boldog, ha egy-egy karkötőt, gyűrűt, láncot, egy-két göngyöleg fátylat, új sarut, kendőt dobsz neki. Nincs szebb, lélekemelőbb, mint este a tűz mellett dorbézolni néhány rátermett kurvával, feledni múltat és jövőt, élvezni a jelent, kiröhögni bút-bánatot. Ebben tiszt meg közlegény mindig egyetért.

Csakhogy Mósze nem így vélekedett. Azt mondta: a háború férfidolog. Semmi keresnivalójuk benne az asszonyoknak. Ne aljasítsuk le a nőt a nem neki való élettel, amit magunk is csak kényszerből tűrünk. Kerüljünk ki tisztán a mocsokból. Ha ölni kell, öljünk, ha halni kell, haljunk, de emeljük szívünket Istenhez, legyünk méltók igaz ügyünkhöz. Ha a nőt meghempergetjük a durva férfiélet sarában, tönkreteszünk mindent, ami szent. A szerelmet, az anyaságot, a testvériséget. Aláássuk mimagunk becsületét, arcul verjük minnenmagunkat, elpusztítjuk a szép együttélés, az áldott munka, a tiszta öröm, a magasztos isteni rend alapjait. Nézzétek, milyen borzalmas a letaposott nő! Milyen jóvátehetetlen kár! Itt meggyalázott lányok hevernek félholtan, akiken egész század gázolt keresztül, ott asszonyok tépik a hajukat zokogva, ártatlan gyermekeik körülállják őket, szívük dermedt, szemük üres, tüdejük zihál. Emitt olyanok haldokolnak, akiknek mellét levágták, ölükbe dárdanyelet taszítottak, mert hűek akartak maradni tisztaságukhoz. Amott vénasszonyok siratják halott leányaikat, akik önkezükkel vetettek véget életüknek. És nézzétek azokat, akik sátraitokban szorgoskodnak. Kenyeret, húst tesznek elétek, de míg alázatosan mosolyognak, szívükben sziszeg a kígyó: mérgezd meg! Öld meg! Szúrd hátba, mikor ölel! És nemcsak kívánságaitokat lesik, hanem az alkalmat is, hogy megszökhessenek. Vagy nézzétek a szajhákat, akik a tábor körül rajzanak, festett képük, nadragulyával tágított égő szemük, csörgő ékszereik, magakelletésük milyen üres. Milyen dühödten táncolnak, milyen visítozva kacagnak, úgy bontják le a hajukat, mint a gyászolók. Szívük, mint a szivacs, csak kapni akarnak, mert semmijük sincs, amit pedig ti elvesztek tőlük, keserű és mérges. Nem akarok hát nőt látni a táborban, sem szajhát, sem megerőszakoltat, sem szegényt, sem gazdagot. Még tiszti feleséget, még menyasszonyt, még nőtestvért sem, aki elkísérte szerettét.

Azt is megmagyarázta, hogy nem nyavalyás, lomhán csámborgó, férfiasságukban megmételyezett katonákkal kíván harcolni, akik dülöngélnek meneteléskor, mintha hajón tántorognának, nyögve ülnek le az útfélen, lázasan hevernek a sátrakban, mocskosak és büdösek. Az ilyen katona szégyene Istennek, a királynak, saját népének, önnönmagának.

De bizony a nők kíméletlen eltiltása dühöt, nemritkán lázadást támasztott, s még a tisztek is zúgolódtak. Naponként ádáz verekedés tört ki a kikötőben, az ott szolgáló katonák még életük kockáztatásával is el-elkaptak néhány nőt, s összevesztek rajtuk. A városka utcáin nappal is gyakran hallatszott a megtámadott nők vad segélykiáltása. Kolompot, gongot, rézedényt vertek, mintha tűz tört volna ki, az emberek otthagyták munkájukat, s rohantak segíteni. Éjszakánként pedig szörnyű lárma hallatszott a tengerpart felől, a várból éktelen gyalázkodás, fenyegetőzés, zúgó kőzápor, jégesőként recsegő nyílverés válaszolt rá. Őrjáratok futottak a kavarodás színhelyére, ám még őket is megtámadták a dühös katonák. A legtöbb büntetés ilyen esetek miatt adódott, mégpedig kegyetlen büntetés.

Mósze is, Hor is ernyedetlenül vigyáztak a rendre. Apró-cseprő kihágásokkal, hanyagságokkal nem sokat törődtek. Ha egy katona pokrócát ellopta valaki, lopott helyébe mást egy másik katonától. Ha a gyakorlatozás nem folyt úgy, ahogy kellett volna, megelégedtek a dorgálással. De az élelem elegendő voltára, jóságára, a tisztaságra, a nőzési tilalomra igen vigyáztak. Nemritkán szemük láttára korbácsoltatták meg a bűnösöket.

No, de végre is az annyiszor kigúnyolt liszteszsákok, olajostömlők, húscsomagok és halashordók meg a tisztaság, az önmegtartóztatás mégis megérlelték gyümölcsüket. Este Hor személyesen osztotta ki a papírra írt rendelkezéseket a másnapi rohamra. A csapatok rendben elfoglalták helyüket, a hajítógépek mind egy gyenge pontra irányozva készen álltak a rejtegető fák között. Mikor az esti csillag föltündökölt az Égen, az egész táborban istentiszteletet tartottak Aton vallásának rendje szerint: virággal, zászlókkal, himnuszokkal, tánccal, noha táncosnők nélkül. Elénekelték a béke énekét. Azután bő estebéd következett, s a tábor álomra tért. Csak az őrök meg az éjszakai madarak kiáltozása hallatszott a végtelen erdők csendjében. Éppen Újhold volt, derengő fény lebegett a sötét tájak s a komor, csorba falú város felett.

Mikor pirkadt a hajnal, vadul fölrikoltottak a kürtök, megperdültek a dobok, érces torkok vezényszavakat ordítoztak... Megkezdődött a véres roham.

A hajítógépek fáradhatatlanul dolgoztak. Óriási kövek hasogatták a levegőt, csattantak a falon, vertek port, freccsentettek kőesőt. Zúgtak a kövek innen oda, onnan ide. Nyílfelhő borította el az ostromlókat is, az ostromlottakat is. Recsegés, üvöltözés, ujjongás, jajgatás, zúgás, süvöltés tombolt mindenütt. Dúlt arcú, verejtékes, piszkos emberek rohangáltak összevissza, mégis rend volt mindenütt, a szakértő láthatta, tökéletes rend. Itt egy hatalmas hajítógép gúzskötelei feszítettek meg karvastagságú, ruganyos husángokat, vezényszó, csattanás, harsogó zúgás... a katonák mereven figyelték lövedékük útját, fölordítottak, mikor a várfalon omlottak a megbomlott kövek. Fiatal tisztek ugráltak a gép körül, mint a táncosok, parókájukat lobogtatta a hideg hajnali szél. Ott egy sor íjász térdelt, vette célba a kibukkanó védőket. Vezényszó, pendültek a húrok, száz nyíl süvöltött a távolba. Megint vad ujjongás: néhányan lebukfenceztek a falról a mélybe. Emitt lajtorjákat cipeltek félmeztelen férfiak, barna testük gőzölgött, tátott szájukból dühös kiáltás rikoltott. Kapcsokkal illesztették össze a létrákat... s máris rohantak a falak egy kiszögellő, alkalmas része felé. Amott csökönyös szamarakat püföltek a hajcsárok, a roskadásig rakott állatok, Isten tudja, honnan, Isten tudja, hová és mit szállítottak. Az erdő egy sarkában rohamcsapatok gyülekeztek, unalmukban, ami szinte elviselhetetlen izgalmat leplezett, kardjuk, szekercéjük élét vizsgálgatták, pajzsukat döngették, levették sisakjukat, törölték homlokukat, igazgatták a saru szíját, vagy csak ácsorogtak, vidám megjegyzéseket kiáltoztak és röhögtek.

Mikor a Nap jócskán fölemelkedett a vakító kék Égen, egyszer csak létrák százai nyúltak a megbontott falakra, imbolyogtak, ledőltek, újra fölemelkedtek... mint megannyi majom, kúsztak föl rajtuk a rohamcsapatok. Pajzsukat fejük fölé tartva, kardjukat, szekercéjüket megmarkolva szökdeltek fölfelé, föl, egyre följebb... Jaj, most egy létra ledőlt a szédítő magasból, hullottak az emberek, üvöltés rázta meg a szorongó nézők szívét... Mit üvöltöttek? Aton nevét, a Hajnalcsillagét, Usziréét, Horét, a kegyelmes Háthorét? Vagy anyjukét, feleségükét, szeretőjükét, gyermekeikét? Tán Szet, a gonosz isten neve rikácsolt elkékülő ajkukon? És hányan, hányszor kiáltottak még isteni, emberi neveket görcsös rémülettel, dühös átkozódással, reménytelen sóhajjal, imádkozón vagy káromlón, a halál szakadékába hullva? Hányan búcsúztak, hányan röhögtek, hányan sírtak, hányan nevettek hetykén? S hányféle nyelven? Egyiptomin, arabul, foinikon, amharául vagy éppenséggel núbiai, kusi törzsek csacsogó nyelvén? Forró víz gőzfellege, forró szurok füstje szállt föl utánuk.

Mósze, Hor meg a vezérkar néhány magas rangú öreg tisztje egy domboldalból kiugró lapos sziklán állt. Figyelték az ostromot. Hírvivők ácsorogtak a közelben. Meg egy csapat szamár, öszvér, ha távolabbra kell parancsot vinni. Néha egy-egy kő zúgott el fölöttük, recsegve csapott a bozótba, fákat tört ki. Fáradt nyilak is zúgtak olykor, de erőtlenek voltak, mint a fullánkjukat vesztett darázs. A domboldalon azonban mégis hevert két halott, négy döglött állat, egy parókás öreg tábornokot éppen kötözött az orvos a bozót tisztásán. Akik a harc menetét figyelték, mit sem törődtek kővel, nyíllal, halottal, sebesülttel, szamárhullával. Csendesen álltak, olykor-olykor halk megjegyzést tettek. Mósze parancsot adott, egyik tábornok intett hírvivőjének, papírra firkantott néhány szót, de élőszóval is elmondta, meg is ismételte háromszor. Aztán a hírvivő elrohant, vagy öszvérre kapott s elvágtatott. Eltűnt a zűrzavarban. Más hírhozók éppen megérkeztek, porosan, izzadtan, lihegve a sietéstől. A látszólagos zűrzavar egyre nőtt, de Mósze és társai elégedettek voltak. Rendben folyt minden.

Alkonyatkor elzúgott az utolsó kő, elsivított az utolsó nyíl, amit a városból lőttek. A falak déli oldalán akkora rés tátongott, mintha földrengés rázta volna szét a köveket. Itt-ott még gőzölt a lezúdított forró víz, füstölt a szurok, keserű illatát szertevitte a szél a környéken. Elcsendesült a romboló ordítozás, csak a falak mögül verődött még lárma. Elszigetelt házcsoportokban, pincékben, vermekben folyt még harc, elvakult kis csapatok leverése, kipiszkálása, embereké, akik halálraszántan, az öngyilkosság vad mámorában küzdöttek reménytelenül. Asszonyok, akik elvesztették urukat, atyjukat, gyermeküket, s most a legrosszabbtól féltek, a kényre-kedvre való kiszolgáltatottságtól, zúdítottak még itt-ott egy dézsa forró vizet, lobogó szurkot a szűk utcákban rohangáló ellenségre.

A harc eldőlt, méghozzá nem nagy áldozatok árán. Mert a bedobált liszteszsákok, olajtömlők, halashordók megtették a magukét: a nép föllázadt uralkodója ellen, s megbénította a védelmet. Enélkül hónapokig ülhettek volna Mósze csapatai a jól megépített vár körül, amíg Etiópia össze nem szedi magát, s a hátukba nem támad Felső-Egyiptom határán. Mósze a siker dicsőségét átengedte Eknatonnak, az ő szokatlan ötletének. De Hor azt mondta:

- A szeretet a király iránt ne tegyen igazságtalanná bennünket, testvérem. Őistenségének csodálatos gondolata támadt, de ezt csak egyszer művelhetjük, ha most meghazudtoljuk jóindulatunkat. Mert ha elvadult katonáink úgy dúlnak, fosztogatnak, erőszakoskodnak, gyújtogatnak, féktelenkednek, ahogy ilyenkor szokás, dobáltathat a király azután annyi lisztet, húst, halat, olajat vagy akár mézes süteményt, amennyi a Birodalomban összeszedhető, az ellenség jóllakik vele, de eszeágában sem lesz hinni nekünk. Ez hát olyan fegyver, amit könnyen ellenünk fordíthatnak ellenségeink. És egymagában itt sem volt elegendő. Erős fegyelem, jó fegyverek, kellőképpen gyakorolt csapatok nélkül ezt a sziklafészket sem foglalhattuk volna el. Én azt hiszem, a győzelemben a mosakodásnak, a pöcegödröknek s a

nők távoltartásának legalább olyan nagy része volt, mint az adományoknak. Ez pedig a te érdemed, testvérem, ne hárítsd el magadtól.

Igen, igaza volt Hornak: ha most ez a tiszta, jól megfegyelmezett, nőktől keményen megtartóztatott hadsereg elhány magától minden féket, s kétszeresen akarja pótolni, amitől a könyörtelen fegyelem eltiltotta, kárba vész az egész hadjárat erkölcsi értéke. A kerek világ egyik szélétől a másikig azt fogják mesélni, dalolni az egyiptomiakról, hogy aljas módon becsapták Szanáa népét, meghazudtolták önmagukat, lábbal taposták a legalapvetőbb isteni törvényeket, alávaló módon küzdöttek... S lesz-e ezután joga Egyiptomnak felsőbbrendűségére hivatkozni más népekkel szemben? Vajon az Isten, bármilyen isten, nem köpi-e ki az ilyen hitvány, hazug uralmat?

A vár elestének pillanatában Mósze azonnal összehívta a hadsereg magas rangú tisztjeit, hogy a sürgős teendőket megbeszéljék. A diadalittas öreg tábornokok - ott feküdt köztük hordozható ágyán a megsebesült öregúr is - nehezen akarták megérteni, hogy a csapatokat meg kell fosztaniuk harcuk gyümölcsétől. Eltekintve attól, hogy merőben szokatlan és igazságtalan, egyáltalában végrehajtható-e? Hiszen vért, verejtéket áldoztak a győzelemért, fáradoztak, nélkülöztek, tűrtek, virrasztottak... sebeket kaptak, halottaik vannak... Dühük fékezhetetlen, örömük az Eget veri! Ki lehet-e ütni a zsákmányt, mikor már a markukban van? Szelídségre lehet-e fordítani izzó gyűlöletüket? Megbocsátásra-e a feneketlen bosszúvágyat? Nem, nem - csóválták a fejüket a tábornokok -, hiszen még lázadás üt ki, saját életünket kockáztatjuk. No és, amiről nem beszéltek: maguk is elképzelték már, milyen kincsekkel megrakodva térnek majd haza, hány és hányféle rabszolgával gyarapítják gazdaságukat, palotájukat. Véleményük szerint ki kell ugyan adni a király intencióit követő parancsokat és szigorú tilalmakat, de végrehajtásukat nem kell, mert nem is lehet megkövetelni.

Mósze látta, hogy hiába foglalta el Szanáát a lehető legrövidebb idő alatt, a lehető legcsekélyebb áldozattal, valójában elvesztette a csatát. A dúlást-rablást, kegyetlenkedést képtelen megakadályozni. Még tábornokai számára is elképzelhetetlen a hadviselésnek ez a merőben szokatlan, csaknem őrült módja. Hát még a fiatal, alantas tisztek, győzelemittas, mohó altisztek s a katonák számára! Összefonta karját, komoran nézett önmagába. Úgy érezte, feneketlen szakadék előtt áll. Tisztán látta, hogy szokatlan rendszabályai csak egy körömnyivel emelték magasabbra a hadsereg erkölcsi színvonalát, de ez korántsem elegendő olyan magasztos elvek megvalósításához, amilyeneket a király szolgál, amilyeneket nekik is szolgálniuk kell. És még ez a csekély eredmény is semmivé válik, ha nem tudja megakadályozni a féktelenkedést. Nem szépítette a dolgot. Keserűen látta, hogy tehetetlen.

Mi kellett volna, hogy a diadal valóban dicsőséges, emberhez-istenhez méltó legyen? Jól megválogatott, testben-lélekben tiszta, Isten szolgálatára elszánt, tántoríthatatlan külön hadsereg. Amely most ott állhatna a csőcselék mögött, lefogná a kezét, szájára tapasztaná a tenyerét, ha kell, még fegyverrel is megakadályozná a gyalázatosságokat. De ilyen csapata Mószénak nem volt. Nem is lehetett. Hiszen erre a súlyos feladatra éveken, tán évtizedeken át szigorúan nevelt férfiakra lett volna szükség.

Egyelőre nem tehetett mást, mint Hor társaságában megfogalmazta parancsait, tilalmait, kiadta tábornokainak, utasította őket, hogy továbbítsák tisztjeikhez, azok pedig hajtsák végre altisztjeik útján. De hatékony megtorlások kiszabása helyett meg kellett elégedni néhány tömör, súlyos utalással Atonra, a háború igazságosságára, Őistensége hadseregének törvénytiszteletére, a legyőzött ellenség megalázásának förtelmességére, saját becsületükre. Ez nem az volt, amit Mósze szeretett volna, de hát a semminél mégis több.

Valami csekély eredménye is volt, mert azok a tisztek, akik bíztak Mószében meg Horban, s bizalmukat igazoltnak látták a meglepően könnyű győzelemmel, még a saját biztonságuk árán is igyekeztek megállítani a bősz rohamot. Itt-ott verekedés támadt, nem egy tisztet megöltek a fölháborodott katonák, mikor ki akart menteni karmaik közül egy-egy sikoltozó nőt, szakállánál fogva vonszolt öregembert... De a rend mégis fölbomlott. Eszeveszett, borzalmas osztályozás kezdődött a reszkető városban. Csak ezt a pillanatot várták. Elég volt a pöcegödrökből, mosakodásokból, elég a nőtlenségből! Katonák vagyunk, véreztünk, megérdemeljük a győzelmet! Ki meri elvenni? Tán a tiszt urak még a morzsát is sajnálják tőlünk? Vagy az az átkozott Mósze meg az alvezére mindent magának akar megtartani? Hogy gazdagabb legyen a királynál is? És végül a nyakunkra üljön egészen?

Szanáa szerencsétlen lakói küldöttséget menesztettek az egyiptomi főhadiszállásra. Azok a kusita urak, akik kezdettől fogva ellenezték a lázadást, kendővel takart fejjel, condrákba öltözve, vállukat lemeztelenítve, szakállukat megtépve borultak Mósze elé, s ékes, jajongó szóval könyörögtek, teljesítse ígéreteit, mutasson olyan kegyességet, amilyenről a király himnuszai énekelnek, hiszen a nép ártatlan, ők maguk pedig mindent megtettek barátságuk bizonyítására... Az ostrom alatt élelmet kapott a nép, most meg el akarják pusztítani az utolsó lábig?

Igazuk volt. Mósze szégyellte magát. Okádni tudott volna az utálattól, sírni a szomorúságtól. Őszintén megmondta a véleményét.

- Veletek szomorkodom, testvéreim. Ami a városban történik, gyalázat és alávalóság. Ha csak egy maroknyi tisztességes csapatom volna, alvezérem és testvérem parancsnoksága alatt ott őrködne most a városban, hogy semmi gyalázat ne essék rajtatok. Felelősnek érzem magam, mert jót akartam ugyan, de rosszul cselekedtem. Most itt állok, gyalázat borítja fejemet, s csaknem tehetetlen vagyok. Azonban mindent megteszek, amit tudok. Menjetek békével, mondjátok el ezt a népnek.

Ha Mósze nem bocsátotta volna el érintetlenül a királyleányt, s ennek nem terjedt volna híre a városban, most nem hittek volna neki. Aljas képmutatónak, minden egyiptominál ravaszabb gazembernek tartották volna. De így, ha nehezen is, hittek benne, s némi reménnyel távoztak.

Mósze pedig így szólt Horhoz:

- Testvérem, nem nézhetjük tétlenül a gyalázatosságot, amit a városban művelnek. Nem tűrhetjük, hogy a világ minden népe mocskolódva beszéljen rólunk. Isten törvényeinek megcsúfolását nem vehetjük magunkra. Szedjük hát össze a jóravaló tiszteket, s menjünk magunk a városba, inkább haljunk meg saját katonáink kezétől, mint Isten ítéletétől.

Hor egyetértett Mószéval. Egy-egy kikiáltót vettek maguk mellé, bejárták az egész tábort, kihirdették, hogy minden tiszt és katona, aki hűséges Atonhoz s a királyhoz, csatlakozzék hozzájuk. Nem volt könnyű dolguk. Az egész tábor részeg volt a győzelemtől, a bosszúvágytól, a bortól. Mószét meg Hort csúfondáros röhögés, átkozódás, fölemelt ököl, dühös tekintet fogadta. Miután testőreiket nem hozták magukkal, a katonák azt hitték, mondhatnak, tehetnek, amit akarnak. Némelyek még követ is ragadtak, hogy megdobálják vezéreiket, mások leköpdösték őket, fegyvert fogtak rájuk. Mégis akadtak fiatal tisztek, okosabb altisztek, akik akár hűségből, akár érdekből csatlakoztak hozzájuk. S körútjuk végén, bár nem nagy, de megbízható csapat tömörült körülöttük. Azonnal szakaszokra osztották, s megindultak a városba.

Romba dőlt házak, égő utcasorok, áthatolhatatlan törmelék, keresztül-kasul hányt gerendák, meztelenre vetkőztetett, megcsonkított hullák, kidobált bútorok, tépett szövetgöngyölegek, szanaszét szórt edények, cserepek alvilági képe fogadta őket. Mocskos, véres, nyálas katonák ordítoztak mindenfelé. Itt egy nőt tepert le nyolc-tíz röhögő vitéz, egyikük kockát vetett, milyen sorrendben gyalázzák meg, mások kibontották övüket tettre készen. Ott gúzsba kötött

embereket hajszoltak lándzsa-döfésekkel, szidalmakkal rabságba. Emitt egy vénasszony emelte égre száraz karját, szikkadt melle, mint a zacskó csüngött pucér hasára, ősz haja keverve porral, korommal, szeméttel. Amott egy halom arany- meg ezüstholmit cipeltek roskadozó katonák valami kiszemelt gyűjtőhelyre, ahol osztozkodhatnak. Másutt egy csapat íjász doronggal szórta szét a romokat: gyűrűk, láncok, karkötők bányászata folyt csaknem szótlanul. Ismét máshol egymásba kapaszkodtak, dülöngéltek, torkuk rekedtéig ordítoztak, visító leányokat cipeltek magukkal. Mósze meg Hor szembefordult a csürhével. Tisztjeik, katonáik parancsokat üvöltöttek, káromkodtak, szitkozódtak, fenyegetőztek. Mósze a város egyik felében, Hor a másikban igyekezett úrrá válni a háborgó indulatok bősz hullámain. Kezükben karddal, köveken, hullákon, szeméten törve át, mennydörgő hangon ordítozva, itt lépésről lépésre hatolva, ott futva, emitt romokra kapaszkodva, amott gödörbe hágva hadakoztak a tömeggel. Egyik-másik tiszt reménytelennek látva az ügyet, elkullogott. Vagy agyonverték őket. Netán olyan is akadt, aki jobbnak látta, ha maga is azt cselekszi, amit mindenki? Sem Mósze, sem Hor nem tudta, mi történik embereivel. Tették, kiáltották, amit tenniök, kiáltaniok kellett. Nyugalmukat nem veszítették ugyan el, de ez nem a sátorbeli tanácskozások, tervezgetések vagy éppenséggel az elmélkedések nyugalma volt. Hanem feszült, égő nyugalom, egy más világ vakító nyugalma.

Mikor aztán találkoztak, kiderült, hogy egyikük mellett sem maradt senki. Ruhájuk leszakadozott, testük véres volt s teli sebekkel. Hor kezében fogta parókáját, kopasz feje verejtékesen izzott a lenyugvó Nap vörös fényében. Mósze fején sem volt paróka, megfeledkezett róla, koponyáján ökölnyi daganat piroslott. Kődobástól vagy bunkócsapástól származhatott, csak akkor tapogatta meg, mikor alvezére figyelmeztette rá.

Körülötte tombolt a győzelem gyalázatos vihara.

- Mósze, testvérem - sóhajtotta Hor, szakadt kendőjével megtörölgette arcát, fáradtan egy gerendára rogyott, piszkos sarujával odább rúgott egy horpadt aranyserleget. - Mósze, testvérem - ismételte szomorúan -, könnyű volt meghódítani a várost, de nehéz meghódítani a győzelmet!

Mósze mellé ült, vérző térdét nyomogatta két ujjával. Nem szólt. Az a gondolat foglalkoztatta, hogy milyen tisztességesen viselkedtek ezek a katonák, amíg harcolniok, éhezniök, szomjúhozniok kellett, s milyen vadállatiak most, mikor méltónak kellene mutatkozniok a győzelemre.

- A hiba bennünk van, testvérem - dünnyögte halkan, s átkarolta Hor vállát. - Bennünk, de főképpen bennem. Most látom, hogy nem elég Istent ismernünk, vagy talán... talán nem ismertük meg még eléggé Őt, azért kerültünk ebbe a bűnös állapotba?

- Van egyéb baj is - toldotta meg Hor. - A király tudja, mit kell tennie, de nem tudja, miképpen. Féltem őt, féltem egész Egyiptomot. Még jobban féltem a szent ügyet. Nem elegendő magasztos himnuszokat, gyönyörű imádságokat írni, nem elég templomokat építeni Atonnak a Birodalom minden sarkában, nem elég oltárokat állítani, énekelni, virágot áldozni, illatszereket füstölni, táncolni... idegen uralkodókat a testvéri szeretetre figyelmeztetni. Nem elég - rázta meg tépett parókáját keserűen. - Kell egy életre-halálra kész fegyveres csapat is, amely kikényszeríti a szent törvények megtartását. De hát ez ellentmond a király elveinek, ellentmond magának Atonnak is. A kérdés ez: össze lehet-e párosítani a szeretetet az erőszakkal vagy sem. Ha össze akarjuk egyeztetni a kettőt, ugyanazt tesszük, amit Ámun. Ha pedig nem, akkor Aton ügye elveszett.

A két vezér elhagyatva ült a gerendán, s bámult a mélybe, a villogó tengerre. Olyanok voltak, mint akármelyik megtépett, mocskos közkatona - csak éppen szomorúak. Vesztesek, kifosztottak.

4. Aton oltára körül

Eknatont nagyon leverte Mósze jelentése. Csüggedten ült karszékében, vézna alakja csaknem elveszett benne. Válla előregörnyedt, nagy fejét lelógatta, kinyúló álla nagyobbnak látszott, mint egyébként.

- Nyolcszáz halott, ellenségnek mondott testvéreink meg annyit vesztettek, hogy nem is tudják - dünnyögte keserűen. - Hoj, Nap, megöltük, s megölettük gyermekeidet s miért? Csupa merő ostobaságból. Gyűlölöm ezt a diadalt, gyűlölöm!

Hátravetette magát székében, összekulcsolta s kifordította tenyerét, a tarkója alá tette. Nagy szemét behunyta, arca a mennyezetre meredt.

- Ők meghaltak, mert meg kellett halniok - csillapította Mósze. - Egyik sem halt meg ok nélkül. De a győzelem minket is lesújt, isteni testvérem, engem meg Hort. Mert gyalázatosságot műveltek a katonáink. Nincs nép a földkerekségen, amely ezután hinne nekünk!

- Mósze testvérem mindent megtett, hogy megakadályozza a szégyent - magyarázta Hor hevesen. - Maga válogatta ki a tiszteket, katonákat, személyesen szállt szembe élükön a megvadult csőcselékkel. Sajnos, hiába. Mert az egész sereg csőcselékké változott.

- Hor testvérem megfeledkezik arról, hogy ő még nálam is derekasabban igyekezett megmenteni a győzelem tisztaságát - hárította el magától a dicsőséget Mósze csaknem bosszúsan. - De hát gyengék voltunk. Engedd meg, uram, hogy kifejtsem véleményünket, az enyémet meg Hor testvéremét, ebben az ügyben.

A király letörten bólintott, s megint előregörnyedt a székben.

- Üljetek le ide mellém - kérte őket.

Mind a ketten letelepedtek egy-egy kisebb székre.

Mósze nyugodtan, alig-alig mozdítva kezét, hangját föl nem emelve, szinte hidegen kifejtette a következőket:

- Az események megmutatták, hogy a baj gyökerei igen mélyre nyúlnak. Őistensége utasításai helyesek voltak ugyan, mert az ellenségnek jóindulattal, szelídséggel való legyőzése, helyesebben *meggyőzése* az egyetlen mód, ahogy embertársainkkal bánnunk kell. Mindnyájan egyek vagyunk Atonban, lehetetlen tehát úgy bánnunk másokkal, ahogy magunkkal nem bánnánk! Hogy egy erős várost másként, mint fegyverekkel, ostromgépekkel, vérrel és vitézséggel nem lehet elfoglalni, abban még nincs semmi meggyalázó. De hogy a győzelem után meghazudtoltuk minnenmagunkat, az már igen súlyos bűn, rettenetes következményekkel jár. Lisztet, húst, olajat, halat hajigáltunk az ostromlottaknak, utána pedig vérlázító módon kifosztottuk őket. Otthonaik kímélését hirdettük, utána meg szétromboltuk családi fészkeiket, kiforgattuk őket a legszegényebb odújukból, ahol meghúzhatták volna magukat. Uram, isteni testvérem, még a kutyának is megvan a maga vacka, ahol akkor sem verik őt, amikor a büntetést megérdemli! És mi gonoszabbul bántunk Szanáa lakóival, mint a kutyákkal. Ékes himnuszaidat, szépséges imádságaidat írtuk agyagtáblákra, s dobáltuk a falakon át. Mikor pedig a falakat leromboltuk, ocsmányul leköpdöstük a himnuszokat, s az imádságokat sarkunk alá tapostuk. Aton nevében közeledtünk Szanáa népéhez, majd arculvertük, meggyaláztuk a népet, mely hitt nekünk. Asszonyaikat megbecstelenítettük, lányaikat megszeplősítettük, véneiket a szakálluknál fogva vonszoltuk, gyermekeiket megkínoztuk, fejüket köveken törtük

össze. Miért? Mert a győzelem mámorában nem volt megbízható, válogatott csapatunk, amely a törvény megtartására kényszerítette volna diadalittas, bosszúért, zsákmányért lihegő katonáinkat. Röviden szólva: nem gondoltuk végig Isten és ember kapcsolatát, így nem is vonhattuk le a következményeket. Megalapoztuk, jól megalapoztuk a háborút, de nem alapoztuk meg a győzelmet. Most elmondhatjuk, hogy a háborút megnyertük, de méltatlanoknak bizonyultunk a győzelemre. Így hát valójában vesztesek vagyunk. Fegyvereink elpusztították az ellenség hatalmát, de szavaink ellenünk fordultak, s elpusztították saját erkölcsi hatalmunkat. Ezzel a siralmas valósággal bátran szembe kell néznünk, ha nem akarunk még mélyebbre csúszni a lejtőn.

Míg Mósze mindezt kifejtette, a király mozdulatlanul, hunyt szemmel ült, s megfeszített figyelemmel hallgatta.

- Mit tegyünk tehát? - kérdezte végül halkan. Nagy, izzó szemét előbb Mószéra, majd Horra vetette.

- Mindaz, amit Atonról tudunk - felelte Mósze szintén csendesen - tiltja, hogy másféle eszközökkel éljünk, mint a szeretet, a szelídség, a tisztelet és a jóság eszközeivel. Másféle hatalmat, mint tisztán szellemit, nem szabad alkalmaznunk embertársainkkal szemben. Ezt sem velük *szemben,* hanem érettük, az ő fölemelkedésükért. Így viszont hovatovább széthull a Birodalom egysége, elvész a tér, ahol munkánkat el kell végeznünk. A nyájak szétszaladnak, szakadékba hullanak, egymást tapossák, farkasok, oroszlánok, keselyűk áldozatai lesznek, mire való akkor kezedben a pásztorbot?

- Ha megengeded, isteni király - szólt közbe Hor, s csontos, barna parasztarca megkeményedett, derekát kihúzta elszántságában -, én is eléd tárnám véleményemet.

- Kérlek, szólj, testvérem - bólintott felé Eknaton.

- Már Mósze testvéremnek is alkalma volt kifejteni, hogy szükségünk van egy gondosan kiválogatott, éveken át oktatott, gyakorolt, Aton ismeretére megtanított seregre, amely semmi másra nem szolgálna, mint az alapvető isteni törvények megtartásának ellenőrzésére. Mósze meg én ebben tökéletesen egyetértünk. Tanácsolnám azonban, hogy ennek a seregnek a magvát elsősorban a legalább négy fokozatot elnyert Aton-papságból válogassuk, lehetőleg minden tagja, tehát a rang nélküli katonája is olyan ember legyen, aki legalább két próbán átesett. Mert, isteni uram, én sok esztendőt szántam az országok haderejének és igazgatásának tanulmányozására, s észrevettem, hogy ott van rend, ott uralkodnak a törvények, következésképpen ott van erkölcsi erő is, ahol nem születés, szerencse, megvesztegetés, rokoni támogatás, hatalomvágy, törtetés juttatja a felelős férfiakat rangjukhoz, hanem a beavatások sikeres megállása. Ez hosszú időt kíván, gondos válogatást, szigorú nevelést, kemény ellenőrzést, isteni uram, de hidd el, valaha, időtlen időkkel ezelőtt, így volt ez a társadalmakban, s a Bűnök Földje, Am-uru éppen azért pusztult el, mert beavatott parancsolói elárulták szent céljaikat, továbbá, mert olyanok lettek a nép urai, akik nem nyertek beavatást az égi titkokba.

Mósze ezzel teljesen egyetértett. Azonban Eknatont kínosan érintette Hor előadása, hiszen neki a legnagyobb beavatás kulcsát, a karikás keresztet úgy akasztották a nyakába, hogy semmilyen próbát nem kellett tennie. Igaz, betegségét a Nappal való egyesülés szent révületének tartotta, azonban a maga akaratából, a maga erejéből semmit sem tett érte. Arról sem sokat tudott, miképp vezették az ős társadalmakat, hisz nem tanulta. Hosszasan, kínlódva gondolkozott. A kis teremben csend volt, semmi sem zavarta bizalmas beszélgetésüket. Végre Eknaton megrázta nagy, öblös fejét, s így szólt:

- Nem lehet, testvéreim. Értsétek meg, milyen veszélyes útra lépnénk. Előttetek Ámun egyházának példája. Neki mindig megvolt a harcias, mindenre elszánt papi serege, megvoltak

a fegyverei is, titkos robbanóporok, anyagok, gépek, mindenféle ősi ismeretek, amiket sohasem adott ki a kezéből, s mindig a saját uralmának érdekében használt. És mi lett a vége? Tudjátok, már atyám, éljen boldogan örökké Usziréban, kénytelen volt megnyirbálni hatalmát, ha azt nem akarta, hogy maga az istenkirályság dőljön romlásba. Csalás, hazugság, vesztegetés, gyilkosság, alattomos ármánykodás, az isteni tanok kiforgatása, fekete varázslat, gazdagság egyfelől, siralmas nyomorúság, koldusszegénység másfelől voltak az eredményei Ámun uralmának s uralmát védelmező halálra kész seregének. Hol láttunk fegyveres papokat, hol, testvéreim? Ámun egyházában. Aton ereje pedig éppen fegyvertelensége, szelídsége, alázatossága. Fegyverezzük fel Atont, az én jóságos Atyámat? Istent, aki egyképpen megáldja minden gyermekét, a füvecskét éppúgy, mint a szikomorfát, a galambot éppúgy, mint a keselyűt, a halat csakúgy, mint a halászt, a követ, mint a kőtörőt? Áldott sugarainak kezeibe lándzsát adjunk, szekercét, bunkót, tőrt, tűzcsóvát? - Hevesen rázta a fejét. - Nem, nem, nem, testvéreim, nem! Ilyent nem tehetünk. Nem ránthatjuk gonoszságunk szintjére az ő jóságát, nem fordíthatjuk lángoló orcáját a mi silány harcaink felé, hogy csak nekünk világítson, de sötétbe borítsa azokat, akik minket nem tudnak még megérteni. A hatalom, testvéreim, óhatatlanul gonosszá tesz. Gonosszá, ha nem szellemi, ezt ti is tudjátok.

- Akkor hát tétlenül nézzük, hogy Birodalmunk, népeink széthulljanak? - kiáltott a hazájáért, hazája küldetéséért aggódó Hor.

- Nézzük tétlenül, hogy még egy ilyen győzelem, amilyet Szanáán arattunk, s végképp elveszítjük jogunkat a népek kormányzására? Végleg méltatlanná válunk minden győzelemre? - tette hozzá Mósze.

A király kiegyenesedett ültében, szemét szokatlanul tágra nyitotta, finom rajzú, gyermekes ajkán csodálatos mosoly lebegett, nagy álla fölmeredt, de csúnya arca meglepően megszépült, sugárzott. Egy merész mozdulattal, mint a madár, ha repülni készül, vetett a fején, fehér kendője lágy redőkben fogta körül arcát, s hullott meztelen vállára. Finom, gyenge kezével a szék karjára csapott.

- Nem, nem, testvéreim! - kiáltotta érces hangon, mint akiben vakító fény gyúlt, s bizonyosan tudja, mit kell tennie, nem is ő teszi, hanem valaki más, aki a szívében lakik, s mindenkinél, nála is nagyobb. - Nem alakítunk fegyveres csapatokat Aton törvényeinek őrzésére, mert ezek a törvények bele vannak írva minden létező lény szívébe. Nem szervezünk világi hatalmat Atonnak, testvéreim! Nem vonjuk le Istent a sárba, nem. A hatalom gonosz, gonosz, ezt én nagyon jól tudom. Hanem bátran levonjuk a tanulságot szomorú szanáai győzelmünkből. Nem folytatunk többé háborút! - Jelentette ki boldogan, szinte mámorosan az elhatározás örömétől. - Soha, soha nem fogunk többé fegyvert embertársaink ellen.

- De mi történt volna, ha nem verjük le Szanáa és egész Saába lázadását? - kérdezte a meghökkent Hor.

- Semmi sem történt volna. Semmi. Csupán új szerződéseket kötöttünk volna vele, nem kaptuk volna ilyen olcsón az aranyat, az ébenfát, a mirrhát, a gyantát, az elektront, mint eddig, lemondanánk a finom kenőcsökről, a ritka illatszerekről... hát nem lehet opobalzsam nélkül élni? Alattvalóink milliói talán naponta opobalzsammal illatosítják magukat? Láttam, láttam, hoj, láttam őket, láttam parasztjaimat abban a nyomorult faluban, ahol... emlékszel, Mósze testvérem?

- Isteni uram, de mi történt volna, ha nem állnak csapataink Etiópia határán, míg Szanáát ostromoltuk, s az ellenség elárasztotta volna Felső-Egyiptomot? - firtatta illetlen következetességgel Hor, a konok paraszt.

- Ó, testvérem, Etiópia hamarosan belátta volna, hogy csak a felelőssége, a gondja lett volna több - torkolta le a király sugárzó makacssággal.

- És az ázsiai népek? A barbárok? Amelyek már megízlelték egyszer a hikszoszi uralom édességét, s akármikor szívesen elözönlenék a Deltát? - kérdezte Mósze.

- Nos, uralkodóikat meggyőzzük jóindulatunkról, szeretetünkről, s hidd el, testvérem, néhány év leforgása alatt mindenről meggyőződnének. Máris szép eredményeket értünk el. Nincs olyan ország, nincs olyan város, ahol ne igazi testvéreink uralkodnának. Még Aziru is éppen most biztosított újra gyönyörű levélben odaadó hűségéről. Csak egy mód van Aton boldog birodalmának megvalósítására: a szeretet, a megértés, a méltányosság. Atonnak nincs nagyobb ellensége a fegyvernél. A fegyver félelmet támaszt, a félelem védekezést, a védekezés: támadást. Igen, testvéreim, ha el akarjuk kerülni - s el kell kerülnünk - az olyan győzelem gyalázatát, amilyet Szanáában arattunk, *nem szabad győznünk.* Ha pedig nem akarunk győzni, nem szabad fegyvert emelnünk. Hiszen ez olyan világos, olyan tiszta, mint maga a Nap! Hiszen ez a Nap igazsága!

Mósze meg Hor látták, minden vitatkozás meddő volna. Szívük megtelt csodálattal s odaadó szeretettel a király iránt, érezték azt a tehetetlen bénultságot, ami annyiszor taszította esztelen dühbe Horemhabot, s annyiszor kényszerítette, hogy ismét fölemelje a király lába elé dobott parancsnoki korbácsot. Mélyen meghajoltak előtte, kitárták karjukat, s hátrálva lépdeltek az ajtó felé. A király lelépett székéből a három lépcsőfokon, testvériesen megölelte, megcsókolta előbb Mószét, majd Hort, s karját a vállukra téve, kikísérte őket a szobából a küszöbön túl. Ez is különös volt, ez a szinte szentségtörő közvetlenség, ez a gyermekes nyíltság és illetlenség. A Fehér Ház minden lakója szinte szakrális táncot lejtett a nap minden órájában, maga a király pedig viselkedésének minden mozzanatát szent szabályok szerint végezte. Jelkép volt itt minden, még az ékszer alakja, az illatszerek minősége is jelkép. Eknaton pedig minden pillanatban összezavarta, fölrúgta a jelképek e bonyolult, évezredes szövevényét, kitört belőlük, mint most is, mikor karját a herceg s Hor vállára téve együtt lépkedett velük az ajtóhoz, sőt azon túl is, majd megállt, és integetett az őrség szeme láttára. Már maga ez a kis jelenet megmutatta, milyen lényeges változás történt a Birodalom életében. Tiy elájult volna a Palota isteni rendjének fölforgatásán, ha látja.

Ha nem látta is, hallotta besúgóitól. Volt oka a keserűségre. Thébában meghúzódva, a királyi udvarral minden nyílt kapcsolatot megtagadva, ült az elcsendesedett Fehér Házban, figyelte, hogyan bomlik a Birodalom, hogyan morajlik a közeledő összeomlás földrengése, míg fia, a szerencsétlen, beteg király, akit maguk között „gyűlöletes álmodozó”-nak neveztek az Ámun-papok s mindazok, akiket vérig bántott Ámun-hitükben, süketen és vakon áll a fenyegető vészben, himnuszokat költ, imádságokat szövegez, s napról napra olyan törvényeket ad ki, amikkel csak gyorsítja a végső katasztrófát.

Mósze maga is látta a romlás megdöbbentő jeleit, mikor hosszú idő után ismét Thébába került. A város csak árnyéka volt önmagának. Mióta a király az új fővárosban élt, mintha napról napra elszívta volna a hatalmas város vérét. Előkelő, gazdag osztályait lecsapolta. Az utcákon jóformán csak szegényeket lehetett látni, félmeztelen férfiakat, nagy hasú, vékony lábszárú gyermekeket, lézengő asszonyokat. Az arcokon konok tespedtség ásítozott, céltalan, meddő kavargássá változott az egykor oly pezsgő, hangos élet. Mósze, miközben gyaloghintaján a Palota felé vitték, a termitákra gondolt. Azok kavarognak ilyen riadtan összevissza a bolyban, ha elpusztul a királynő. Ott bomlik föl így a termékeny rend. Kínos látvány volt ez Mószénak, szíve elfacsarodott. Érezte, rövid idő múltán nemcsak Théba, hanem az egész Birodalom a pusztuló termitaboly sorsára fog jutni. Nemcsak itt, hanem minden városban, hovatovább minden faluban megzavarodik az élet, összevissza futkosnak az

emberek, végül tétován megállnak, átengedik magukat sorsuknak, éhség, nyomorúság, reménytelenség bénítja meg őket... A Birodalom pereme leszakadozik, majd kettészakad az ország maga is, szétrothad, szétmállik, részeire hull, mint egy óriáskígyó teteme, férgek ütnek benne tanyát... Ha csak még előbb lázadás nem tör ki, s a most még féken tartott erők egymást torkon nem ragadják. Honnét jöhetne a megújulás? Ámun egyházából? Ezt Eknaton minden vagyonától, hatalmától, még erkölcsi hitelétől is megfosztotta - legalább látszólag. A thébai Ámun-templom s a Birodalom valamennyi Ámun-temploma bezárva, lepecsételve meredez. Mósze látta a roppant épületet: pilónjain nem lobogtak zászlók, kapuján nem járt ki s be senki, téres udvarait fölverte a gyom, szentélyének ajtaja zárva volt, mindez messziről is látszott, nem kellett bejárni az udvarokat, oszlopcsarnokokat, olyan volt, mint egy óriási csigaház, amelyből kipusztult az élet. A templom környékén egy-két Ámun-pap társtalanul, szegényesen, komoran surrant az utcán, s igyekezett elvegyülni a nép között. Mósze lelki szeme látta a lepecsételt szentélyben álló Ámun-szobrot s a szent isteni Család másik két tagjának, Mut istenanyának s Khonszunak, a Gyermeknek elhagyott szobrait a süket félhomályban. A főpap reggelenként nem töri le hosszas szertartással szentélyük agyagpecsétjeit, nem díszíti őket zöld, fehér, rózsaszínű szalagokkal, nem áldoz nékik mézzel kevert olajat, nem éget tömjént, nem imádkozik, nem énekel előttük... Belepi őket a finom por, amit láthatatlanul hord a sivatag felől fújdogáló szél. Így állnak a búsongó istenek egész nap, híveik elhagyták, vagy titkon siratják őket, átkozzák azokat, akik ilyen sorsot szántak nekik, s bosszúvágytól eltelve várják föltámadásuk napját. Mósze nem sajnálkozott a haszontalan bálványok sorsán, nem szánta őket, hogy este senki sem „fekteti le", azaz helyezi drága szekrényükbe, nem lázadozott azért sem, hogy a nemrég még félelmetes hatalmú főpap eltűnt a nép szeme elől, s valahol titkon gyászolja a mérhetetlen vagyont, amit a király egyetlen rendelettel részben önmagának, részben Aton egyházának adományozott. Tudta, a hatalom csak eltűnt, de nem semmisült meg. A főpap nem hirdet ugyan törvényeket a templom lépcsőiről Opet ünnepén félelmes szertartások közepette, de szájról szájra suttogott parancsokat osztogat, s titkon büntet. Az egyházi naptárt hatályon kívül helyezték, de láthatatlanul, a föld alatti rejtett szobákban és kamrákban ugyanúgy megülik az ünnepeket, mint dicsőségük teljes századaiban. Kincseik szintén megszűntek, de ki tudná kikutatni a száz lakatnál erősebb eskükkel, átkokkal őrzött kincstárakat? Hiába próbált meg mindent Horemhab, a fajumi Lope-rohunt mérhetetlen kincseihez mégsem tudott hozzáférni. Mósze tisztán látta az elhagyott templom sötét mélyében a vicsorgó hatalomvágy fogait, nemcsak Thébában, hanem a Birodalom minden Ámun-templomában s Ámun terjedelmes isteni rokonságának templomaiban.

Annál hivalkodóbban mutatkozott Aton gyönyörű új templomának főpapja, a fiatal Meryre s az Aton-papság gyorsan növekedő hada. Bezzeg sürgött-forgott a nép Aton oltárai körül, hordta a virágot, énekelte a király naphimnuszait, táncolta táncait, harsogta imádságait. A sima kockakövek közül nem nőtt gyom, az oszlopcsarnokok fölött fellegekben szállt a tömjén súlyos füstje. Zászlók csattogtak a pilonok ormán. A papok pirosan, nyeglén, méltóságosan jöttek-mentek, ruhájukat lobogtatta a szél, mellükön aranykereszt csillogott, mintha valamennyien elnyerték volna a legmagasabb beavatási fokot. Siralmas látvány volt Mósze számára, hogy míg ő a háborúban élete kockáztatásával is érvényt akart szerezni a Törvénynek, itt tömegével akasztották méltatlanok nyakába a Kulcsot, s a tiszta szellem Istenének egyháza dúskál az Ámuntól elkobzott vagyonban, hatalomban. Mi változott hát? Csak annyi, hogy a főpapot Meryrének hívják, s nem Thébában, hanem Aketatonban székel, a papok nem kosszarvat, hanem keresztet viselnek, a mérhetetlen vagyon most nem Ámuné, hanem Atoné...

Az elhagyott Fehér Házban hideg csend uralkodott. A kapuőrző oroszlánok bolhászkodtak, ásítoztak. Az őrök mozdulatlanul álltak helyükön. A hivatalokban ugyanúgy fontoskodtak a tisztviselők, mint évszázadokon át. Ugyanaz a kínos szigor fogadta a látogatót, mint régen, az öreg Nebmaare idejében. A vén udvarmester, Huya szinte táncot tipegett, mikor Mósze elé sietett, mozdulatai tökéletesek voltak, arca szabályos nyájasságot mutatott, egy fokkal sem többet vagy kevesebbet, mint amennyi a herceget megillette. Parókája hatalmas remekmű volt. Rokkant csontjait alig-alig tudta mozgatni, hasa nagyobb volt a kelleténél, tüdeje fulladozott, alig tudta összeszorítani beesett ajkát, lihegnie kellett. Szinte hallani lehetett csigolyái csikorgását, mikor térdmagasságig meghajolt Mósze előtt, s karját kitárta. Halkan beszélt, ahogy a szent helyen illett, de még a suttogása is beteges volt.

Mintha sírjaikból visszajáró árnyéklelkek ütöttek volna tanyát a hatalmas épület tarka oszlopai, falai, árkádjai, teraszai, galériái között. Mintha nesztelenül lebegtek volna a megdermedt székeken, henyéltek volna a heverőkön. És mintha az ő síri illatuk vegyült volna a ritka illatszerek, válogatott virágok könnyű illatába.

Mósze Szetamonhoz sietett. A hercegnő ekkoriban mintegy harmincöt-harminchat éves lehetett, nem éppen fiatal, ha nem is vén. Szépségét nem rabolhatták el az évek: fürdők, kenetek, festékek, dögönyözők, parókakészítők, ékszermívesek, szabók gondoskodtak a nap minden pillanatában megőrzéséről. Könnyű, violaszínű fátyolruha lengett kissé meghízott, de büszke tartású alakján, arca olyan volt, mint egy művészi festmény, kezét-lábát mintha elefántcsontból faragták volna. Mozdulatain, mosolyán kemény, csiszolt merevség csillogott, s Baketatonra emlékeztette Mószét. Mi minden volt e keménység, e szikrázó élesség alatt! Milyen remegő élet, milyen elfojtott szenvedély, mennyi el nem sírt könny, mennyi meddő remény, hasztalan álom, el nem csókolt csók, forró emlék! Olyan volt a hercegnő, mint egy szivárványos, sima, fényes kagyló, amelyben gyöngéd, finom élet reszket. Mert a szeme, nagy, hosszúkás, kissé domború szeme a régi volt: ragyogó, mélyre néző, ártatlan, zöld szem. És most is azzal a büszke odaadással pillantott a Fiúra, mint hajdanán, mikor a Fiú az öreg király karján ült, s játszi meggondolatlansággal fejére tette a tiarát.

A sima, illatos karok olyan mozdulattal fonódtak Mósze nyakára, mintha istentiszteleti szertartást végeztek volna. Szertartásos volt a hercegnő minden mozdulata, még alázatos meghajlása is, amivel az ölelés után fiát üdvözölte mint herceget és főparancsnokot, mint az isteni Család tagját. Mósze is szertartásosan viszonozta a meghajlást, de meghatódott a kis remegésen, ami anyja szép, piros ajkát egyszerre sugárzóan meleggé, lányosan puhává tette.

Leültek, s egy fiatal szolgáló mézes süteményt, bort, aranypoharakat helyezett az asztalra. Sokáig szótlanul nézték egymást. Majd Mósze illőképpen megkérdezte anyját, hogy van, nincs-e valami panasza, nem kíván-e valamit, biztosította fiúi szeretetéről, szolgálatkészségéről. Anyja halkan, a találkozás megrendültségétől meg-megbicsakló hangon, a régi hangon, amiért halálba mentek volna a férfiak, ölni tudtak volna a nők, válaszolgatott. Majd az ő kérdései következtek, szabályos, illendő kérdések, de a Fiú feleleteit mohóbban hallgatta, mint ahogy ilyen szórul szóra megszabott mondatokat hallgatni szokás.

Ettek néhány süteményt, ittak egy-egy pohár bort, s most egyszerre levetette Szetamon a csillogó kagylóhéjat, elvesztette keménységét is, ami Baketatonra emlékeztetett. S bár kissé kimérten, hűvösen, de mégis remegőn kezdett beszélgetni azokról a dolgokról, amiket életbevágóan fontosaknak hitt.

Először is kifejtette, hogy a helyzet tarthatatlan. Minden téren teljes a szakadás. A király Aketatonban, a királyi Anya pedig itt, Uészetben, teljesen elkülönülve él egymástól már évek óta, a szakadék egyre mélyül köztük. Csupán annyi az érintkezés, hogy kölcsönösen kémked-

nek. Nem állítja ugyan, hogy a beteg, hibbant Álmodozó kémkedő természetű, nem, ennél sokkal ügyefogyottabb. Nem is él a való világban. Hanem a hívei annál inkább. Iszonyatosnál iszonytatóbb terveket, szándékokat tulajdonítanak egymásnak. Anya és fia között ma már olyannyira elmérgesedett a viszony, hogy még a gyilkosság szándékával is gyanúsítgatják egymást. Nagy mester a bajkeverésben Nefertiti. Ez a gyönyörű, bájos, művelt asszony napról napra gonoszabb. Mondják, az az oka, hogy irtózik a beteg királytól, minden öleléskor fél, hogy meghal a karjai között - suttogta Szetamon egészen Mószéhoz hajolva. - Meg aztán az is elkeseríti, hogy harmadszor is leánya született. Most már alig remélhet fiút. Bizonyos, hogy az istenek haragja nehezedik erre a házasságra, a Gyűlöletes Álmodozó nem képes fiút nemzeni. Ezt rebesgetik az Ámun-jósok, ám Aton papjai, az égi rendszer ismerői hallgatnak. Borzasztó idők következnek - suttogta még titokzatosabban, szeme kitágult, finom kezét Mósze erős kezére tette. - Ki fogja megmenteni a világot? Ki teremt végre rendet? Ki üt szét az ármány-kodók, hazugok, törtetők gonosz hada között? A thébai palota összeesküvések fészke, nem is csoda, csupa asszony lakja, Tiy, Baketaton, Mezemmut két törpéjével, Nezerurhut, ez az ostoba, csúf és álnok nőszemély, meg hát itt van ő is... - keserűen elmosolyodott. Szívesebben lenne akárhol, mint itt. Azonban a helyén kell lennie, arra szemelték ki az istenek, hogy a Fiú királyságának egyengetője legyen. S mikor ezt mondta, kerek arca kigyúlt, zöld szeme ragyogott, ajkán fölsugárzott a gyermekes, rajongó mosoly. Olyan volt, mint egy fiatal szerelmes.

Mósze figyelmesen hallgatta anyját. Persze, zavaros volt, amit hallott, a hercegnő szemmel láthatólag a kisemmizett Ámunhoz húzott, bizonyosan szoros kapcsolatot tartott papjaival, különösen csillagjósaival, talán titkon tárgyalt magával a főpappal, a Nap Nézőjével is.

Mósze figyelmes hallgatásától bátorítva szemrehányásokat tett, miért nem vette feleségül Nefertitit. A Fiú mosolygott.

- Akkor most az én feleségem volna olyan gonosz asszony, amilyen a királyé - mondta, mintha gyermekkel vitatkoznék.

- Ó, nem, nem - tiltakozott hevesen a hercegnő, s hátravetette magát öblös székében. - Nefertiti ebben a borzasztó házasságban romlott el. Képmutató lett, a nyilvánosság előtt gyöngéd a királyhoz, vidám is, igazi feleség s pompás királyné, de hálószobájában retteg, gyötrődik és utálkozik. Erről vallanak bizalmas szolgálói. Ezt mesélik az Ámun-papok is, akiknek füle, szeme, keze elér a Palotáig. Ha Mósze felesége volna, mindez nem alakult volna így. Fiút szült volna Mószénak, nem is egyet, s a trónust olyan méltó férfiú foglalhatná el, aki dinasztiát alapít, s aki mellett Nefertiti áldása lehetne a világnak. Ettől Szetamon nem tágít, ismeri az asszonyi lelket, különösen jól ismeri Nefertitit, a szívébe, a veséjébe, a májába lát, tudja, szerencsétlen, semmi más. Megérti s megbocsátja gonoszságát. Mi más legyen egy kétségbeesett asszony, mint gonosz? Mit tegyen mást, mint gyűlölje azokat a nőket - a királyi Anyát, Szetamont, Mezemmutot, Nezerurhutot, Baketatont -, akikről úgy véli, hogy boldogok a maguk módján, vagy akiknek boldogtalanságát köszönheti? Azonban még minden jóra fordítható - magyarázta, s megint kemény lett és hűvös, akár egy államférfi. - Ha a király meghal, márpedig ez minden pillanatban várható, s a zűrzavar lázadássá, polgárháborúvá fajul - ez is akármikor bekövetkezhet -, akkor elérkezik Mósze ideje. Csak ő fékezheti meg a háborgó erőket, senki más. Mikor a tenger hullámai összecsapnak, hogy elnyeljék a Birodalmat, csupán ő állhat meg a veszedelemben. Csak ő lehet méltó utóda a nagy királyoknak. Isteni származása, különös gyermekkora, neveltetése, tudása, ereje, teste-lelke-szelleme, mind erre a sorsdöntő hivatásra és küldetésre predesztinálják. Igen, ha a döntő pillanat elkövetkezik, a helyén kell lennie. És a király halála után azonnal feleségül kell vennie Nefertitit. Nemcsak mert ő az igazi, neki rendelt férfiú, nemcsak mert Nefertiti az

igazi, hozzá illő asszony, nemcsak mert testvérek, hanem mert az isteni Anyának is, Eyének is tervei vannak vele, s ezeket a káros terveket meg kell akadályozni. Miért ne volnának tervei neki, Szetamonnak is, ha tudja, hogy egyedül ő ismeri a jövőt, ő akarja a jót, a helyeset, az istenek akarata szerint valót?

Mósze türelemmel hallgatta. Olykor elmosolyodott, olykor szelíden megsimogatta anyja puha, kövérkés kis kezét. Egy szót sem szólt, nem intett sem tagadólag, sem helyeslőleg. Olyan távol volt anyja gondolataitól és érzéseitől, mint egy nagyapa, aki nyájasan figyeli unokája meséjét.

Szetamon megérezte a Fiú igazi érzéseit, s egyre kézzelfoghatóbb érveket mondott. Hangja is egyre keményebb, szabatosabb lett, a kis, véletlen turbékolások eltűntek belőle. Horemhabbal kell szövetkeznie - magyarázta. - Horemhab igazi katona, tisztán lát, hűséges a királyhoz, egyet akar: megnövelni a Birodalmat. Célja érdekében bárkivel összefog, aki segítheti, Horemhab sohasem fordulna szembe a királlyal, nemegyszer odadobta ugyan főparancsnoki korbácsát, de aztán újra fölvette megint, tudja, ha ő nem szegül szembe a romlással, akkor senki. Szereti a Gyűlöletes Álmodozót, ez bizonyos, sajnálja, megesik rajta a szíve. Most Aton ügye mellé szegődött, mert ezt kívánja tőle Őistensége, de éppúgy csatlakozik Ámunhoz is, ha a Birodalom érdekében ezt látja szükségesnek. Neki mindegy, melyik isten, csak erős legyen. Csak ne bénítsa meg a fegyverforgató kart. Horemhab egy istent ismer csupán: Hor sólymát. Most kénytelen-kelletlen az alattomos Eyével működik együtt, mert Eye segíti a király őrült rendeleteinek kijátszásában. Horemhab tisztán lát, ő az egyetlen igazi férfi ebben a nyomorult, lealjasodott országban. Mószén kívül. Tudja, mindennek vége, ha a király a Napba száll, s nincs megbízható, erős hadsereg, amely tudja, mit akar, s meg nem tántorodik soha. Nem siralmas-e, hogy ez a nagyszerű férfiú olyan silány gazemberrel kénytelen szövetkezni, mint Eye? A képmutató, mindenre kapható, alattomos törtetővel, aki egyszemélyben volt évtizedeken át Ámun első prófétája s Aton híve? Aki Ámunnak is, Atonnak is azt súgta: türelem, majd mindent elrendezek érdekedben, ha itt az alkalmas pillanat, most csak ülj békén s hallgass. Bizony siralmas ez, kész siralom, híven mutatja, hova süllyedtünk Amenhotep, az isteni atya halála óta. Hát Horemhabot nem szabad Eye szövetségében hagynunk! Itt van Mósze, győzött a Saába ellen folytatott háborúban, megmutatta, hogy kell egy bevehetetlen várost, messze a tengeren túl, játszva elfoglalni. Erős, jól megszervezett, harcedzett sereggel tért vissza. Csapatai rajonganak érte, egy szaváért tűzbe-vízbe mennének...

Mósze keserűen mosolygott. A gyalázatos győzelemre gondolt.

- Nos, csak egyet lehet, egyet *kell* tenni - folytatta a hercegnő, s úgy ült székében, úgy beszélt, mint egy királynő. Zöld szeme összeszűkült, úgy fúródott Mósze szemébe, mint a tű. - Egyet kell tenni fiam. Meg kell állapodni Horemhabbal. Együtt kell működni vele. Bárhogy is, ki kell semmizni Eyét. A te királyságod érdekében meg kell nyerni támogatását, s ha Őistensége meghal, ti ketten meg tudjátok akadályozni a Birodalom összeomlását. Le tudjátok fogni a romboló kezeket. Végleges uralomra tudjátok juttatni akár Atont, akár Ámunt, ahogy szükséges. Új birodalmat alapítasz, fiam, új dinasztiát. Visszaadod a Birodalomnak a békét, a biztonságot, a nyugalmat, a jólétet...

Mikor látta, hogy Mósze sem igent nem mond, sem nemet, fölállt, mindkét karját Mósze vállára nyugtatta, szerető gyöngédséggel, sugárzó bizalommal, hódolattal tekintett arcába.

- Fiam, egyetlenegy fiam - suttogta kedvesen, szép zöld szemébe könnyek szöktek, most megint az a puha, odaadó, kerekded kis hercegnő volt, aki valamikor, nagyon régen, egy másik világban, egy másik életben talán, szívdobogva várta a Legkedvesebbet a rózsalugasban. Mószében csakugyan a lugas képe révült föl, s rózsaillatot érzett. - Fiam,

bizonyosan nem emlékszel már arra a különös napra, amikor nagyatyád karján ültél mint kisgyermek, s levetted fejéről a tiarát... Levetted, és a saját fejedre tetted.

Mósze mosolyogva bólintott. Igen, emlékszik, élete minden pillanatára emlékszik, arra az időre is, amikor még csak csúszkált a földön, s anyja, Jozabét ölébe kapaszkodott, hogy édes tejet szopjon tápláló emlőjéből. És arra is, hogy egy sötét félkörben ült, körös-körül pedig fényes körök ragyogtak: ő az asztal alatt, a szoba az asztalon égő lámpa fényében úszott. Tanulmányai során megtanulta, hogyan kell egész életének minden pillanatát a tudatában tartani - hogyne emlékezett volna hát arra a jelenetre? Hiszen akkor már futkározott, beszélt, megfigyelt, ítélt... nagyfiú volt! Igen, úgy látja most is, mint akkor, az öregedő, kissé hajlott nagyapát egészen közelről, gyönyörű ruhában, fején a kettős tiarával, a fölkunkorodó kígyóval, nyakán a napsugarakhoz hasonló, széles nyakékkel. Korbácsát, pásztorbotját odanyújtotta egy méltóságteljes bácsinak, akinek forradás húzódott a bal arcán, mintha összevarrták volna, őt meg a karjára emelte, s ekkor egészen közel volt a jól ismert, öreges,ráncos, jóindulatú archoz, a csillogó-villogó nyakékhez s a tiarához.

- Igen - mondta Mósze bólintva. - Emlékszem. A tiara olyan nagy volt, hogy a fülem sem látszott ki alóla. És mindenki megrémült, csak én nem, mert tudtam, hogy a király szeret.

- Hoj, fiam, fiam - hatódott meg e szavaktól Szetamon. - Így volt! Én is, Jozabét is leborultunk atyám előtt, de igazában előtted borultunk le... előtted, mert jelet láttunk az eseményben, megijedtünk a jeltől, s féltettünk téged. De most már nem féltelek, attól fogva tudom, királynak kell lenned, király leszel... Tedd fejedre a tiarát!

Mósze azonban megfogta anyja mindkét csuklóját, fölemelkedett székéből, lehajolt a nála alacsonyabb kis hercegnőhöz, s megcsókolta a homlokát. Szetamon boldogan simult a Fiú széles mellére, beleegyezésnek vélte ezt a gyöngédséget. Mósze azonban nevetett, s így szólt:

- Abban is jelet kell látnod, anyám, hogy a tiara nagy volt a fejemre, még a fülem is elmerült benne. Úgy érzem, a tiara nem az én fejemre való.

Szetamon zavartan nevetett, nem tudta, játszik-e a fia, vagy komolyan beszél. Vidámságából mégis arra következtetett, hogy egyelőre meg akarja fontolni a dolgot, nem utasítja el azonnal, visszavonhatatlanul.

5. A jó Szinuhe részeg

Szinuhéval a kosfejű szfinxek útjának elején találkozott. Mósze gyaloghintaja meg az orvosé olyan közel került egymáshoz, hogy mind a ketten egyszerre kiáltották:

- Hó, megállj! Üdvözöllek, Szinuhe!

- Állj, állj, nézd csak, Mósze herceg!

A két férfiú örömmel nyújtotta egymás felé a karját. Kölcsönösen érdeklődtek egymás egészsége iránt. A királyi koponyalékelő azonban nem a szokásos formulával felelt, hanem ferdére húzta elnyúzottnak látszó képét s legyintett:

- Aligha bírom már soká ezt a halálos betegséget, mármint az életet - mondta csúfondárosan. - Az általános haldoklás engem is pusztít, hercegem. Utálat és unalom öldös. Tudok egy figyelemre méltó vendéglőt, nem volna kedved velem jönni?

Megint a megszokott tiszteletlenség. Mintha Mósze nem az lett volna, aki volt, mintha csak úgy be lehetett volna hívni egy kocsmába. Ferde, csúfondáros képe olyan nyájasan, saját örömét is kigúnyolva mosolygott Mószéra, mintha valami közönséges halásszal vagy sarukészítővel akadt volna össze. Láthatólag rossz bőrben volt, sokkal soványabb, mint legutóbb, ruházata még rendetlenebb, hitványabb, foltosabb, mint egyébként. Szeme vörös. Kaptah, a félszemű, ravasz képű rabszolga úgy ácsorgott mellette tiszteletlenül, mintha naponként együtt részegeskedtek volna.

Mósze bólintott, s megkérte a királyi koponyalékelőt, mutassa az utat a figyelemre méltó vendéglő felé. - Szinuhe azt mondta, csak meg kell fordulnia, mert ő maga éppen oda tartott. Így a két gyaloghintó egymás mellett haladt át a hatalmas Ámun-templom előtt elterülő téren, előbb széles, majd keskeny, kanyargós utcába fordult, a Nílus felé igyekezett. Nem messze a kikötőtől, jól kívül a városon, alacsony, ütött-kopott emeletes ház elé érkeztek. Szinuhe megálljt kiáltott, kiszállt gyaloghintójából.

- Hercegem - mondta s meghajolt. - Legjobb lesz, ha szolgáidat hazaküldöd, mert nem tudom, meddig maradunk itt. - Kapkodva turkált övében, hogy kifizesse a két csillogó bőrű, hófehér fogát mutogató négert, de nem talált semmit. A ravaszul hunyorgó félszeműhöz fordult. - Hé, adj csak egy utent a fickóknak - mondta előkelően. - Nem találom a pénzemet.

A rabszolga bosszúsan vájt elő egy rezet mocskos övéből s morgott.

- Már maholnap egészen az enyémből élsz. Mi lesz, ha én is kifogyok mindenből? Eladsz, ugye?

- Ne pimaszkodj - intette le az orvos. - Mintha nem az enyémből lopnál. Olykor-olykor visszaadsz belőle valamit. Eredj, amerre akarsz. De ha nem leszel otthon, mire hazamegyek, vagy ha leiszod magad, elpáhollak.

- Ezt érted, de nélkülem még gyaloghintóba sem szállhatnál - vetette oda a rabszolga. Meghajolt, vagy inkább csak jelezte a meghajlást.

Mósze nem küldte el gyaloghintóját és szolgáit. Megparancsolta, várjanak.

Szinuhe a herceg vállára fektette karját, úgy kalauzolta be a kapun. Eközben dohogott, nem haraggal, inkább magát mórikálva:

- Olyan szégyentelenül lop, mint egy hivatásos tolvaj. Mint egy királyi felügyelő. Azt hiszed, nincs nálam réz? Még ezüst is. De így visszaszerzek tőle valamicskét, mert fél, hogy őt páholják el a négerek, ha nem tudok fizetni, miután engem nem páholhatnak el. A botrány tökéletes lenne. No, erre jöjj, herceg, balra. Itt most ne ijedj meg, s ne utálkozz, ez sem rondább, mint akármelyik aketatoni előkelőség fogadóterme, csak piszkosabb meg büdösebb. A mi helyünk nem itt van, egészen csinos hely, majd meglátod.

Áthaladtak egy nagy ivón. Homályos volt a helyiség, padlója, falai koszosak, a levegő sör, bor, silány ruhák, izzadság szagától sűrű. A terem közepén terjedelmes nyitott tűzhely terpeszkedett, nagy tűz lobogott rajta, mindenféle fazekakban étel főtt, nyársakon liba, tyúk, marhahús pirult, keserű füst s ételszag kavargott a különös oltárról. Áhítatos alakok állták körül, buzgó pillantások figyelték a vendéglős szertartásait, az arcokon csodaváró buzgalom honolt, avatott megjegyzések hangzottak innen is, onnan is, mint valami révületben rebegett imádság töredékei. A vendéglős maga is olyan terjedelmes volt, mint a tűzhely, zsíros, barna képe éppúgy izzott, mint a parázs a nyársak alatt.

A vendégek: hajcsárok, halászok, hajósok, utcai árusok, rabszolgák. Java részt a földön, kicsiny, nehéz asztalkák körül ültek, s a világ mindenféle nyelvén vitatkoztak. A két új vendégre futó pillantást sem vesztegettek. Csupán a vendéglős hagyta el fazekait és nyársait, s a belépők elé loholva minden erejét összeszedte, hogy térdig hajoljon, de nagy hasa megakadályozta benne.

- Csak tessék, csak tessék beljebb - nyögte lihegve.

A kis szoba, ahová beléptek, csakugyan merőben elütött a nagy ivóteremtől. Gyönyörű festmények ragyogtak a fehér falakon - Tutmósze, a király szobrásza pingálta őket - magyarázta az orvos -, mert legszebb emlékei ehhez a szobához fűződnek. A padlózat színes kőkockákból készült, a bútorok kiváló mesteremberek kezét dicsérték. Széles heverők nyújtózkodtak az elefántcsonttal berakott asztal körül, válogatott szőttesekkel takarva, párnákkal borítva. A mennyezetről bronzlámpa függött, öt láng égett benne. A szobán nem volt ablak, csupán a mennyezet alatt egy keskeny szellőztető nyílás. A világ zaját, az ivószoba tülekedését, ricsaját vastag falak rekesztették ki, olyan volt a kicsiny, kedves, ízléses, csöndes szoba, mintha a tenger fenekére süllyesztették volna.

- No, hercegem, nem rossz, mi? - dicsekedett Szinuhe boldogan. Összedörzsölte kezét, mint egy házigazda, majd mélyen meghajolt, karját kitárta.

- Üdvözöllek, herceg, ebben a lebujban, ahol nem gyötörnek a világ nyomorúságai. Foglalj helyet.

Leheveredtek. Nyílt az ajtó, fiatal nő lépett be, kezében réztálca, a tálcán két kicsiny üvegpohár meg egy karcsú kis kőkorsó. Csinos, délceg nő volt, tisztességes, kék csíkos kendő a dereka körül csavarva, vállán ugyancsak kék csíkos vászonkendő, ékszer csak a fülében meg a jobb csuklóján, láthatólag igen régi. Nem volt éppen fiatal, szűznek sem lehetett volna mondani bizonyosan, de melle szép formájú volt, kerek, barna arca őszintén nyájas, szép, barna szeme nagy, bársonyos pillantású, a mozgása pedig nyugodt, finom, kerekded. Kezében a tálcával mélyen meghajolt, szó nélkül az asztalra helyezte, s azonnal két lépést hátrált. Mósze az első pillantásra észrevette, hogy a nőnek köze van az orvoshoz, s csak tőle kaphatta a szép, régi ékszereket is. Mert bármilyen szabatosan és személytelenül viselkedett a nő, valami finom sugárzás áradt belőle, a levegő megtelt bizsergő feszültséggel.

- Hát itt van az a csodálatos ital, hercegem, ami sehol másutt nem kapható az egész Birodalomban, s itt is csak megbízható emberek ihatják, ugyanis a papok legféltettebb titka. Íme, a papnő elénk helyezte az istenek italát. Számodra bizonyosan nem lesz meglepetés,

herceg, hiszen a legtitkosabb titkok ismerője vagy - fontoskodott a királyi koponyalékelő, fölvette a poharat, forgatta, gyönyörködött a színes fénykarikákban, amiket az arcára vetett. Majd ünnepélyesen fölemelte, s egyetlen hörpintéssel leöntötte a torkán. Harákolt, szeméből könny buggyant ki.

Mósze is ivott. Torkát, gyomrát, egész testét tűz járta át, az ő könnye is kibuggyant. Csodálkozva tette le a poharat. Az ital ugyanaz volt, amit beavatásának legsúlyosabb pillanatában nyújtottak neki a kereszten. Egyszerre átfutott rajta annak a pillanatnak minden borzalma, minden kínja és gyötrelme, de gyönyöre is, a magamegadásnak az a csodálatos békéje, amit akkor tapasztalt. De meg is döbbent. Hogyan lehetséges, hogy ami a beavatás legféltettebb titkai közé tartozik, itt forog közkézen, egy csapszékben, akárki hozzáférhet, ha megbízhatónak látszik, meg tudja fizetni az isteni italt? Melyik hitvány pap árulta el, melyiknek a titkos üzlete?

Szinuhe újra töltött a kis kancsóból, s mohón fölhajtotta poharát, mint aki sürgősen meg akar szabadulni kínjaitól egy láthatatlan kereszten. Mósze azonban megrázta a fejét, eltolta poharát, nem ivott. Amúgy is kevés beszédű volt, most azonban magába merülten hallgatott.

- A szép istennő ezúttal hagyjon magunkra - kedélyeskedett az orvos, a szerény szolgálatkészséggel várakozó nő felé nyújtotta karját, megveregette formás farát. - Egyébként - folytatta barátságosan - előtte akármit beszélhetünk, mindent megért, s hallgat, mint a sír. Az egész Birodalomban nincs hozzá fogható okos asszony. No - fordult a nőhöz, kezét az engedelmes, kerek csípőn nyugtatva s fölnézve kissé szomorkás, anyás arcába -, ha úgy érzed, hogy italunk elfogyott, jöjj vissza, s majd meglátjuk a többit.

Ekkor a nő mélyen meghajolt, s kihátrált az ajtón.

- Sajnos - kezdte Szinuhe az asztalra könyökölve, vörös, gyulladt szemét a hercegre vetve - az istenek itala nem segít. - Keserűen elvigyorodott. - S még ettől az ideig-óráig tartó másvilági vigasztól is meg kell válnom, ugyancsak e szegény és alázatos istennőtől is, aki vigasztalásában részesít. Mert holnap indulok Horemhabhoz, az átkozott katonához, ott pedig részem lesz a világ minden nyomorúságában, hülyeségében, aljasságában és reménytelenségében. Éppen ezért a sors különös kegyét látom benne, herceg, hogy találkozhattunk.

- Mit keresel Horemhabnál? - kérdezte Mósze.

- Gondolhatod, hogy nem vitatkozni s énekelni akarok vele - nevetett Szinuhe. - Hanem írt, hogy azonnal menjek hozzá tábori orvosnak, kísérjem el Szíriába, kötözzem, vagdossam, varrjam a sebesültjeit...

- Szíriába? - csodálkozott Mósze. - Miért megy Horemhab Szíriába?

- Miért menne Horemhab Szíriába? - ismételte a kérdést az orvos. - Hát hadakozni. Miközben Aziru barátunk és testvérünk hódolatteljes levelet ír a Nap Fiának Aketatonba, szorgosan szövögeti egy ellenünk irányuló szövetség szálait. A szövögetés olyan sikeres volt, hogy a fenchiú városok föllázadtak Egyiptom ellen, Palesztinában habiru hordák szorongatják Jerusálimot... de Aziru, persze, még az eddigieknél is meghatóbb levelekben biztosítja a királyt testvéri szeretetéről.

- Aziru föllázadt? - csodálkozott Mósze.

- Herceg, te bizonyosan Kétszerszületett vagy, minden hódolatom a tied tudományodért, csodálatos lelki nagyságodért... - ültében meghajolt, orra az asztalt érte. - Azonban olyan ártatlan gyermek vagy, mint maga a király. Azirunak több esze van, semhogy föllázadjon.

Nem, ő kegyesen hódol a király előtt, nem lázad föl, csak a fenchiúkat, a habirukat uszítja, ő csak édesgeti, fenyegeti Mitannit, ajánlatokat tesz Hattinak, kecsegteti Babilit... Majd csak akkor veti le álarcát, amikor a sokféle lázadásban, ellenállásban, hadakozásban kellőképp kifáradtunk. Hoj, herceg, Aziru okos ember. Ide-oda futtat bennünket a szíriai sivatagban, egyik kőfészektől a másikhoz, előre, hátra, szétmorzsolja csapatainkat, szétzilálja kötelékeinket, halálra untatja katonáinkat, éhezteti, szomjaztatja őket, aztán majd csak a végén, alkalmas pillanatban... Mitannival, Hattival, Babilival együtt, közös erővel, mikor már nem kell a kis királyocskákkal, mindenféle népecskékkel osztoznia... Addig pedig - kegyesen hangsúlyozta -, testvérem és barátom, Nap Fia, hódoló szeretettel hajlik előtted porba a te szolgád, egész országom s én magam... por vagyunk isteni lábod alatt... - Ahogy már szokta.

Hörpintett egyet, harákolt, keze fejével megtörölte gyulladt, könnyes szemhéját.

- Figyelj csak, herceg - folytatta csendesen. - Horemhab nem huny szemet, vannak útjai-módjai, amik megbízható értesülésekhez juttatják. Minek tagadnám? Én is egyike vagyok útjainak-módjainak. Ebben a romlott világban még nekem is kémkednem kell. Bizonyára tudod úgyis. No, hát miközben bizalmas hírhordója vagyok az isteni Anyának, lévén udvari orvos és királyi koponyalékelő, s feladatom lévén, hogy szemmel tartsam a Palotában meg az összes Palotákban élő szent személyek gyomrának, hasának, májának, veséjének s egyéb szerveinek állapotát... miért ne fordítsam jóra ezt az elaljasító mesterséget? Röviden: megtudtam, hogy a nemes Azirunak, meg a vele egyívású, hűséges testvéreknek itt is vannak ám szövetségesei, nők meg férfiak... akik jobban utálják a Gyűlöletes Álmodozót, mint amennyire a hazájukat szeretik... s úgy gondolkoznak, legyen csak mennél nagyobb a fölfordulás, keservesebb a nyomor, gyötrelmesebb az élet, reménytelenebb a jövő, majd annál hamarabb jönnek ők, annál előbb hatalomba ülnek ők... Érted?

Mósze bólintott.

- Kívánsz neveket is hallani, hercegem? - mondta az orvos csúfondárosan. - Nem, nem kívánsz, miért feketítsem be előtted olyan tisztelt személyek nevét, mint Tiy, a királyi Anya, Eye, a királyi főtanácsadó, Ámun első prófétája s Aton híve, Baketaton, a gyönyörűséges aggszűz, aki elsőnek ragasztotta nevéhez Aton nevét Ámuné helyett... A tiszteletre méltó uészeti Ámun-főpap nevét is ki kellene ejteni számon, de jobb, ha nem teszem, bár ez a hely tökéletesen biztonságos, én itt otthon vagyok. Nos, ne csűrjem-csavarjam, a sok nyögő beteg között vizsgálódván sikerült megtalálnom a járvány fészkét: Azirut. De eközben Horemhab sem ült süketen és vakon, már mondtam neked, herceg, megvannak az útjai-módjai. Most hát megérett a helyzet. Horemhab Palesztinába megy ugyan, hogy fölszabadítsa a szorongatott Jerusálimot, s keblére ölelje a segélykérő leveleket küldöző derék Abdchipát, de Jerusálim alól úgy fogja üldözni a szakállas habirukat, hogy belekössön Aziruba, s elvegye a kedvét hódolatteljes levelek írásától. Hát ebben a hadjáratban fogok részt venni én összes orvosi műszereimmel. Kész vagyok meglékelni Aziru koponyáját.

Mósze közbeszólás nélkül, igen figyelmesen hallgatta az orvost. Könyökére támaszkodva hevert az asztalnál, éles tekintetét nem vette le a királyi koponyalékelő hol fanyar, hol dühös, hol kétségbeesetten csúfondáros arcáról. Most nem gondolkozott, hagyta magára ömleni a szavak, a képek, a gondolatok áradatát s az érzéseket is, amik Szinuhe megkeseredett szívéből folytak.

A királyi koponyalékelő töltött, ivott és folytatta:

- Mondanom sem kell, herceg, hogy sem testem, sem lelkem nem kívánja ezt az utazást. Jobb volna olykor itt, olykor Aketatonban nagyképűsködnöm a betegek meg a mondva csinált betegek körül, olykor egy kis zamatos hírt vinni innen oda, onnan ide a saját jólétem érdekében...

Ha meg nagyon gyötör a szentséges személyek sokféle bűze-mocska, eljönnöm ebbe a kedves, hűvös lebujba... Elvégre mi is az én bajom? Azon az egyen kívül, ami halálos baja minden embernek, semmi. Talán kívánkozom Szíriába, Palesztinába, meg a jóságos Szet tudja, hová? Harcikocsira termettem én? Üvöltésekre, ordításokra, hörgésekre vágyik a fülem csiklandó szíriai zene helyett, amit itt helyben megkaphatok? Szeretek kemény földön hálni, heteken-hónapokon át szárított halat enni, poshadt vizet inni? Nem vonz más látvány, csak a fölvágott hasú, törött lábú, átvert szügyű katonalovak vergődésének látványa? Buzgó tevékenység láza hevít, hogy bőrpoklos, pestises embereket válogassak, temetésükre parancsot adjak. Hát tán kíváncsiság emészt a vén kőfalakkal kerített városok iránt, amelyeknek lakói forró vizet, lobogó szurkot öntögetnek katonáink fejére? Nem, nem, én minderre nem vágyom, sohasem vágytam.

- Akkor miért mégy? - csodálkozott Mósze.

- Azért - suttogta előrehajolva az orvos, és kegyetlenül megkeményedtek arcvonásai, zavaros, vörös szeme összeszűkült, ajka csücskén kifröccsent a nyál -, azért, herceg, mert mindaz, amit néhány szegényes szóval megemlítettem most, gyönyörűséges zene, égi szűziesség, imádságos csend, harmatos béke, isteni rend ahhoz képest, amit idehaza látok, hallok, tapasztalok. Aminek bűze éjjel-nappal facsarja az én sokféle büdösséghez szokott orromat. Előtted nem titkolok semmit, kiöntöm a szívemet, herceg, mert kell valakinek lennie az életben, akinek az ember mindent elmond. Kinek mondjam másnak? Öreg szüleim, hála valamennyi istennek, meghaltak, szerencsére, mert tönkretettem őket, kiforgattam utolsó nyugvóhelyükből is, eladtam a sírjukat hamisított aláírásukkal egy szuka kedvéért, akinél szebb szukát s piszkosabban hideget sohasem ismertem... - Tenyerével végigtörölte kipirult arcát, mintha a bőrt akarná letörölni róla. - Gazdasszonyom szelíd nőszemély, de dühbe gurul, valahányszor a magam módján kezdek beszélni az emberekről meg az istenekről, s forró vizet loccsint félvak rabszolgám lábára az enyém helyett. Ez a derék nő - fejével az ajtó felé biccentett - mindig vigasztalni akar, nagy áldás, már arra is gondoltam, hogy eltöröm vele a korsót, de tiltakozik ellene... Mindegy, a vigasztalást én nem bírom elviselni... És a hercegnők? A hercegnők, az isteni hercegnők? Hoj, ők romlottabbak, mint valamennyi szajha együttvéve, aki Horemhab serege körül rajzik. No, de nem erről akarok beszélni - kapott észbe, s megint ivott. - Az igazság az, hercegem, hogy igen magas papi személy részéről kitüntető ajánlatot kaptam, vizsgáljam meg Őistenségét, hívjam össze a királyi orvosok kollégiumát, állapítsuk meg, hogy Őistenségének agyában gonosz lélek ütött tanyát, csak koponyalékeléssel lehet onnét eltávolítani. Ők, mármint a főpapok, ismerik csodálatos kezem biztosságát, művészetemben megbíznak... ám én is ismerhetem az ő kezüket s csodálatos művészetüket... és amennyiben nem lékelném meg Őistensége koponyáját a Birodalom érdekében, majd meggyőznek vonakodásom ostobaságáról.

- Arra akarnak kényszeríteni, hogy öld meg a királyt? - Rettent meg Mósze.

- No, miért mondjuk így? Arra akarnak kényszeríteni, hogy gyógyítsam meg a királyt. Elveimet azonban ismered, herceg. - Arca komollyá vált, csaknem sötétté, fölemelte jobbját, mutatóujját fölmutatta. - Először: én gyógyíthatatlan betegnek tartok mindenkit, magamat is közéjük sorolva, herceg. Nem kezeskedhetem róla, hogy a király élete megrövidül, ahelyett hogy meghosszabbodnék. Másodszor: tudom ugyan, hogy az istenek és istennők az igazság ismerői számára nem egyes különálló isteni személyek, hanem ugyanannak az egy Istennek külön-külön megszemélyesített és imádott tevékenységei, tulajdonságai, működései és erői. Míg maga az Egy, a változhatatlan Isten nem ismerhető meg, ezek a részistenek megismerhetők, s tökéletesen megnyugtatják az élet nyomorúságaival küzdő embert... Miért mondom ezt? - tűnődött el egy pillanatra, s olyan lett a szeme, mint a főtt halé. - Igen, tudom. Nohát, azt akarom mondani, hogy ennélfogva nekem semmi közöm sem Aton, sem Ámun

hatalmi viaskodásaihoz. Mint tanult ember - igaz, hogy orvos lévén, nem állok egy színvonalon sem az első, sem a második prófétákkal, de még az isteni könyvek íróival vagy az égi rendszer ismerőivel sem - annyit tudok, hogy Aton a Megismerhetetlen, a Meg Nem Nyilvánuló, míg Ámun nagyon is megismerhető s megnyilvánuló, csaknem kézzelfogható... legalábbis mostanában. Így hát attól tartok, a Megismerhetetlen nem fogja tudni megtartani hatalmát és javait, ez papjainak borzasztó tévedése... mert vagy lehúzzák őt Ámun szintjére, s megtartja hatalmát, kincseit, de akkor nem lesz többé Aton, s összeomlik az egész tiszta, csodálatos tudomány vagy... igen, igen... Ámun az alacsonyabb rendű, Ámun a silány, Ámun az emberi, Ámun az erős... ő fog győzni... és akkor jaj, jaj, ezerszer jaj minden igaz embernek, minden tiszta embernek, minden Istenhez vonzódó, értelmes, művelt embernek... Engem azonban ne vonszoljanak bele ocsmány harcokba, amiket Aton meg Ámun nevében vívnak minden elgondolható fegyverrel! - kiáltotta, s öklével az asztalra csapott, hogy a kis, kecses kőkancsó nagyot ugrott ijedtében. Gyulladt szemét rámeresztette Mószéra. - Én ugyan nem hatoltam be a végső titkokba, de jó orvos vagyok, nem akarok mást, mint hogy enyhítsem a halálos betegek kínjait arra a rövidebb-hosszabb időre, amíg úgyis meghalnak... a szegényekét ingyen, a gazdagokét meg úgy, hogy fizessenek a szegények helyett is. - Megint az asztalra csapott. - De hagyjanak. Engedjék meg, hogy becsületes legyek. - Hirtelen elszomorodott, fejét lehajtotta, arcát megint végigtörölte a tenyerével. - Csakhogy nem hagynak. Megmondom úgy, ahogy van: elszököm innen. El-szö-köm... Testem-lelkem utálja a háborút, de ott legalább kedvemre gyógyíthatok... a nyilaktól, a kövektől, a dárdáktól nem kell úgy félnem, mint... - hadarított a kezével, reszketve töltött, mohón ivott, lecsapta poharát. - Horemhab ostoba katona, káromkodik, saját kezűleg veri katonáit, lehetetlenre kényszeríti őket, ha kell... de szeretik, s én is szeretem, igaz ember, nem hazudik... Hát, herceg, ilyen a mi búcsútalálkozásunk - vigyorodott el keserűen. - Ne törődj velem többé. Remélem, valamely gazdátlan harci kocsi megvadult lovai szerencsésen agyongázolnak, vagy fejbe kólint egy kő, szíven talál egy nyíl. És lerágott csontjaimat eltemeti a homok örökre... mert homok, az aztán van, hercegem, homok, homok, elegendő az egész Birodalom betemetésére. - Megint legyintett, arca nyájasra változott, gyulladt szeme szeretettel pillantott Mószéra, nagy, keskeny ajka szelíd mosolyra húzódott. - Hoj, herceg, olyan vagy te, mint egy isteni gyermek - sóhajtotta megenyhülten. - Ha elnézem karcsú alakodat, szép, nyugodt, könnyű tartásodat, ahogy féloldalra dőlsz a vánkosokon, barna, tojásdad arcodat, nagy, sötét szemedet, szemedben a lenyűgöző sugárzást, homlokodat, amely tágas, domború és fényes, mint a Hold, ártatlan ajkadat... hogyan is kerülhettél te *ebbe* a világba? Honnan jöttél, ki küldött? Lám, meg sem látod a disznók tülekedését magad körül, törtető lármájuk nem ér el hozzád, olyan vagy, mint aki hegycsúcsról hegycsúcsra lépdel, nyugodtan, biztosan, szemét le nem véve a csillagról, amit mások nem látnak, révület és iszonytató öntudat fényében... Herceg, hallgasd meg egy szegény orvos tanácsát, aki nemcsak sebekben és belekben vájkál, nemcsak nyögéseket, jajgatásokat és zokogásokat hall, nemcsak a mélységből fölnyúló kezeket, a fölakadó szemeket látja, hanem... hanem itt háborog és kavarog előtte a tenger is, a tenger... Kétfelől föltornyosul, egymásnak szegül... - mindkét karját fölemelte, arca átszellemült, szemét behunyta. - Föltornyosul, herceg, mint egy-egy iszonytató fal... de meddig marad így? Mikor zúdul össze, mikor temet el mindent? - Ismét Mószéhoz fordult, szemét sürgetően nyitotta felé. - Eredj, eredj innét. Akárhová, akárhogy. Menj, mondom neked, menj. Amíg lehet. Mit keresel itt? Mire vársz? El akarsz merülni velünk? De hát ez lehetetlen. A te dolgod más, talán magad sem tudod még, mi, de más. Hányan vannak a föld hátán olyanok, mint te? Talán hárman-négyen. Menj, keresd meg őket. Húzódjatok ki a pusztába, vagy bújjatok a sziklahegyek közé, hajózzatok, akár ússzatok egy távoli szigetre, őrizzétek meg magatokat arra az időre, mikor összeomlott minden, s újra kell kezdeni az életet... Válogassátok ki akkor a megmaradtakat, s fogjatok hozzá velük! Mit akarsz itt? A trónuson egy beteg rajongó ül, én

mondom, az orvosa, beteg, beteg! Nem lát, nem hall, nem érez... Nézd meg öblös fazékfejét, előrenyúló állát, zavaros, rajongó szemét, idétlen ő, egy-két ezer évvel korábban született, mint kellett volna... Apját-anyját sem választotta meg jól, olyanok, amilyeneket éppen kapott ebben az ocsmány világban... s kik veszik körül? Züllött, mohó, mindenre elszánt emberek... alattomos, komisz nők... keresztes papok, akik Ámun hatalmára, vagyonára vágyakoznak, s most azt hiszik, övék a világ! Ugyanilyen silányok az ellenségei is, herceg, nézd meg őket, én ugyan nem tartozom az égi rendszer ismerőinek osztályába, csupán orvos vagyok, de kérdem: mi jogon viselik a kos szarvait, az aranyszarvakat? Haha, ugyanolyan jogon, mint Aton papjai a keresztet! Ez az igazság.

Rádőlt az asztalra, majd összeszedte minden erejét, kihúzta magát, hangja ércesen csengő volt, arckifejezése komor és sürgető:

- Mit keresel köztük? Akár a Gyűlöletes Álmodozó hívei, akár ellenségei között? Hadvezér vagy, jó, leverted a szakállas arabokat, jó... hazajöttél diadallal, jó... De mit segítettél ezzel? Segítettél valakin, valamin? A királyon, Egyiptomon, a népen? Nem, semmit sem segítettél. A világ zuhan tovább, egyre mélyebbre. Mi akarsz lenni? Főparancsnok? Horemhab? Bízd csak őrá. Hallom, te lisztet, húst, halat, olajat, mézes süteményt hajigáltattál az ostromlott városba. Horemhab ilyesmit nem művel, nem ám! Hanem azt mondja katonáinak: rajta, ti büdös disznók, ti mocskos kutyák, ti gyáva sakálok, másszatok a falra, üssétek, vágjátok, öljétek, tapossátok, aztán tietek a világ! Úgy ám, herceg, Horemhab nekünk való hadvezér, meg is jósolom, a te számodra nincs talpalatnyi hely, ő lesz egész Egyiptom hadvezére, főparancsnoka s egyszer, talán, a királya is, mert ő legyűri ellenségeit, azzal az istennel szövetkezik, aki segíti... Hát ki, mi akarsz te lenni ezen a földön? Király? Itt? Ebben a rothadó országban? Ebben a büdös juhakolban? Mondok neked valamit, herceg - előredőlt, egészen ráfeküdt az asztalra. - Itt csak olyan király lehetséges, aki legföljebb egy fokkal, *egyetlenegy* fokkal áll magasabban a népénél. Horemhab például. De már az a szegény, beteg rajongó sem, mert sokkal, sokkal magasabban áll. Te pedig? Te nála is magasabban, mindenkinél magasabban, az egész kornál magasabban... Téged, herceg, megölnének, megfojtanának királyságod első napján. Vagy, ami még borzasztóbb: lehúznának magukhoz. S hogy uralkodhass, lehúzatnád magadat... nem, nem, ne gondold komolyan, nem húzatnád le magad, inkább meghalnál... de miért kell meghalnod? Élned kell, herceg, csakhogy nem itt és nem úgy... Most egy kicsit összezavartam a gondolataimat, nem tudom... igen, igen, a tenger! Neked nem szabad belefulladnod a tengerbe, mikor a hullámok összecsapnak. Ne fájjon a szíved, tudnod kell, tudod is, jobban, mint én, hogy akik a nagy korszakok fordulóján a tengerbe fulladnak... No, hát fulladjanak. Te, herceg, ne sírj, és ne sajnálkozz, mint a vénasszonyok szoktak, te állj a világ fölött, és tekints előre. Izé, most eszembe jut Amenemhet intelme a fiához, ismered? Hát hogyne ismernéd?

Mindkét karjával az asztalra feküdt, merev, vörös szeme az üres kis kancsóra szegeződött, ajka dadogva, majdnem révületben dünnyögte a verset:

Figyeld, amit mondok, így lehetsz király a földön,
így uralkodhatsz országok fölött, így teheted a jót.
Figyeld a szavam, így lehetsz király a földön...

- Hogy is? Hogy is? Igen, figyeld csak, érdemes meggondolni, mit mond!

Keményítsd meg szívedet minden alattvalód iránt,
mert a nép, a nép, fiam,
arra figyel, akitől retteg.
Ne közelíts hozzá egyedül,

ne engedd a testvéri szeretet szavát
közel a szívedhez.
Ne ismerj barátot, ne legyen bizalmasod senki,
a tökéletesség magányos, mint a szikla,
a tökéletesség mindig egyedül áll.
Ha alszol, magad őrizd a szívedet,
mert senkije sincs az embernek a balsors napján.

- Nincs, nincs, herceg, a balsors napjai ránk szakadtak máris, és nincs annak senkije, aki tökéletes. Az emberek olyanok, mint a házinyulak. A házinyulak a tehénistállóban. Meleg, büdös lyukakban laknak, összebújnak és boldogok. Ki-kimerészkednek a félelmes világba, fülüket hegyezve rágcsálják a szénát, amit az óriási marhák lehullatnak az alomra, játszanak és kamatyolnak, minden mozdulásra visszabújnak lyukaikba. Házinyulak! De mit is akartam mondani? Igen, folytatom Amenemhet intelmeit. Vajon kegyetlenség ez a magány, amire fiát figyelmezteti? Nem, herceg. Mert íme, ezt mondja tovább:

Adakoztam a koldusnak, tápláltam az árvát,
magam elé bocsátottam az alsóbbrendű szegényt,
akár a leggazdagabb magasrangút.
Akik kenyeremetették, föllázadtak ellenem,
ezért rettegett az is, akinek kezet nyújtottam.

- No, mi az? Üres a korsó? És te nem is ittál? - Fölkapta a korsócskát, megrázta, gyanakodva tekintett Mószéra. - Ohó, herceg, az nem igazság! Míg én részegre iszom magamat, te józan maradsz, és hallgatod, amit fecsegek?

Ekkor csendesen nyílt az ajtó, s a nő belépett. Nyugodt volt, de nagy, barna szeme aggodalommal tekintett a királyi koponyalékelőre.

- Hol a feneketlen Alvilágban kujtorogtál, te asszony? - támadt rá bosszúsan Szinuhe. - Üres a kancsó! Hozz másikat!

- Részeg vagy, Szinuhe - mondta csendesen a nő. - Elég volt. Úgy látom, Őkegyelmessége nem is ivott, csak te. Hát most eredj haza. Gondoskodom gyaloghintóról.

- Ne gondoskodj te semmiről, csak arról, ami a kötelességed. Hozz krokodilvért, vagy mi ez a csodálatos lötty. Az Egekbe, az Egekbe akarok szállni, elég volt a Jeor partján... holnap nem látsz, elmegyek örökre, tudod.

- Hoj, Szinuhe, ne mondj ilyen szomorúkat - kérlelte a nő alázatosan. - Hozatok gyaloghintót, menj haza, aludd ki magad, s meglátod, ittmaradsz, miért mennél el?

- Mondtam már, elmegyek, de addig is az Egekbe akarok szállni ebből a sötét Alvilágból, ahová a kegyetlen istenek taszítottak - ágált Szinuhe. - Ez az úr is elmegy - mutatott reszkető ujjal Mószéra. - Tudod, ki ez az úr? Ez Mósze herceg, hadvezér és felső fokozatú pap. Az isteni Család tagja, ő is elmegy.

A nő mélyen meghajolt, kitárta szép karját, de aztán megint az orvoshoz fordult. Szerette volna meggyőzni, hogy üljön gyaloghintóba, menjen haza, aludja ki magát, másnap pedig gondolja meg kétségbeesett tervét, s maradjon idehaza. Szinuhe nehéz fejét ingatva hallgatta, mintha méhek zúgtak volna a füle körül, de nem tágított. Inni akart, rá akarta beszélni Mószét, hogy ő is igyék, hallani sem akart gyaloghintóról. Majd meglepő fordulattal a rabszolgáját követelte, hozzon gyaloghintót, nem tűri, úgymond, hogy a világ legjobb, legszelídebb asszonya futkosson gyaloghintó után... Nem, nem, ő ezt az asszonyt feleségül fogja venni, kijelenti a herceg előtt, eltöri vele a korsót...

- Hoj, Szinuhe - sóhajtotta az asszony, szemét ellepte a könny, kezét szép mozdulattal a szívére tette -, hogy törhetném el veled a korsót, mikor te örökké futni akarsz? Hiszen most is háborúba kívánsz menni...

- Megyek is - hebegte az orvos makacsul. - De aztán, aztán, mikor visszajöttem, eltörjük a korsót. Beleegyezel? - hízelgett, mint egy gyermek, karját az asszony izmos derekára övezte, tenyerével megveregette a tomporát. - No jó, helyes, akkor hozz még egy kis kancsóval... most a herceg is iszik. Ugye, iszol? Gyaloghintó pedig nem kell, szerelmem, ma már nem megyek haza, itt alszom a te gyékényeden. Nem akarom tönkretenni utolsó napomat, attól félek, valamely sunnyogó, alázatos pap vár a lakásomon, s arra kényszerít, hogy találkozzam az Első Prófétával... egy titokzatos folyosó végén, sötét odúban... Én azonban józan vagyok, szerelmem, színjózan! Nem megyek haza, nálad alszom, holnap pedig hajóra szállok és hajrá! Vár a szíriai homok, hogy csontjaimat magába fogadja.

Hátradőlt a kereveten, úgy kiáltotta:

- Krokodilvért, istenbort, az Egekbe akarok szállni! Nem akarok lezuhanni a világba! A herceg is iszik!

Ekkor a nő mosolyogva a herceghez fordult, s kedvesen mondta:

- Uram, a jó Szinuhe részeg. Kérlek, tiltsd meg, hogy igyék. Ha én meg akarom tiltani, beárul a gazdánál, s a gazda kidob, mert rontom az üzletét. De rád bizonyosan hallgat, ki tudná megtagadni a te parancsodat? - Bájosan eltakarta szemét, de ez önkéntelen mozdulat volt, Mósze erős, sugárzó tekintete ellen védekezett. Majd Szinuhe vállára tette a karját, gyöngéden unszolta: - Nem bánom, aludj nálam, talán ha kijózanodsz, hallgatsz rám, s nem mégy el abba az átkozott barbár országba.

És fölvette a kis korsót, a poharakat a háta mögé dugta, szomorkásan mosolygott.

- Hát akkor engedelmeskedem ennek a derék asszonynak - adta meg magát Szinuhe. - Mindenre rávesz, nem tudok ellentmondani neki, olyan jó, s annyira szeret. - Támolyogva fölcihelődött a heverőről, mélyen meghajolt Mósze előtt, mindkét karját kitárta, de hirtelen az asztalba kellett kapaszkodnia, hogy el ne dűljön. Mégis ez a meghajlás, ez a hódolat ezúttal meghatóan őszinte volt, nem olyan csúfondáros, mint máskor. De utolsó intelmeit nem tudta lenyelni.

- Emlékezz rám, herceg, emlékezz arra, amit mondtam - Szepegett, könnyei végigcsordultak keserűen elfintorodó arcán. - Érzem, mi már nem találkozunk többet. Ne maradj ebben a pusztuló országban, herceg. Keményítsd meg a szívedet minden alattvalód iránt... Irántam is. Ne ismerj barátot, ne legyen bizalmasod senki, a tökéletesség magános, mint a szikla... mint az obeliszk, herceg. Nekem azért van bizalmasom, mert tökéletlen vagyok. Ne törődj velem. Hagyj el, hagyj a homokon, hagyj azokkal, akiket az összecsapó tengerár elborít... Szetre s minden seregére mondom, tisztességesen fogok elmerülni, becsülettel, ahogy illik olyan orvoshoz, aki semmit sem tud, csak azt az egyet... hogy mindnyájan halálos betegek vagyunk ezen a világon... kivéve téged meg tán négy-öt embert. Áldjon meg az az Isten, aki nekem nem akar megnyilatkozni... ha-ha, de hiszen ha megnyilatkoznék, már nem is volna Isten! Igaz?

Mószéhoz támolygott, megölelte, megcsókolta, sírt és nevetett.

- Ha ez az asszony nem volna, meg kellene innom leghatásosabb mérgeimet - motyogta még vigyorogva. - Ő megbocsátja minden bűnömet. Azt is, hogy hamisított aláírással eladtam öreg nevelőszüleim sírját annak a dermedt szívű szukának a kedvéért... meg a kémkedéseimet is, de

azok csekélységek. Szegény anyám, apám holtteste... árnyéklelkük hazátlanul kóborol és zokog... Áldjanak az Istenek.

Búcsút intett, végigdőlt a vánkosokon, mint aki elájult.

Mósze egy aranygyűrűt dobott az asztalra. Az orvos a kereveten nehéz, kábult álomba merült. Úgy feküdt, mintha leütötték volna, hanyatt, félrebillent fejjel, szétgórált tagokkal; nyitott szájából nyál csurrant a vánkosra. Arca sápadt volt, halottnak látszott. Mintha mélységes tenger fenekére süllyedt volna.

- Majd elhelyezem szegényt - sóhajtotta a nő. - Most jöjj, herceg, kivezetlek innét.

Mósze a nesztelenül suhanó nő nyomában elhagyta a szobát.

6. Menj, és uralkodj Gósenben

Hajóra szállt, s Aketatonba utazott.

A király igen rossz hangulatban fogadta. Egy kis homályos szobában feküdt, bágyadt, gyenge volt, megint roham után. Senki sem volt mellette, csak Nefertiti. A szép, ifjú királyné fölállt székéből, mikor Mósze belépett, s szomorúan mondta:

- Kérlek, testvérem, kíméld az Isteni Sólymot. Nagyon nehéz éjszakája volt... pihennie kell. Megint találkozott atyjával, s ez nagyon megviselte.

- Jöjj csak, jöjj, testvérem - suttogta a király. Nagy nehezen félkönyökére támaszkodott. - Örülök, hogy látlak. Ülj mellém.

Nefertiti az ágy szélére telepedett, Mósze pedig elfoglalta az üres széket. Szíve elszorult a szánalomtól, főképp mert érezte a szegény álmodozó szörnyű társtalanságát. Nefertiti ugyan meghatóan aggódó, gyöngéd volt, megfogta a király kezét, lassan simogatta, nagy, fekete szeme aggódón pillantott rá, de Mósze átlátott rajta, tudta, hogy ez csak játék, színlelés, noha olyan tökéletes, hogy már majdnem igaz. Eknaton hálásan szorította meg felesége kezét, rajongva rámosolygott. Mószét azonban nem lehetett félrevezetni.

- Hallottál már a szörnyűségről? - motyogta a király. - Hogyan lehet ezt elviselni? Ezt az aljasságot, ezt az ostobaságot, ezt a gonosztettet?

- Csillapodj, testvérem - nyugtatta a királyné, könnyű kezét a király homlokára tette. - Az emberek olyanok, amilyenek. Magadhoz akarod ölelni őket, ők pedig eltaszítanak. Ne törődj velük.

- De hát miért nem értik meg... miért nem? - panaszkodott a király, mint egy kárvallott kisfiú. - Hiszen én mindent megteszek értük! Ők pedig... Most, ha nem akarom tétlenül nézni, hogy a Birodalmat tönkretegyék, eddigi munkám minden eredményét megsemmisítsék, megcsúfolják, kénytelen vagyok csapatokat küldeni rájuk... Már meg is engedtem Horemhabnak... Istenem, hogy kiabált Horemhab, hogy szidott, megint elém dobta korbácsát... mintha nem a Nap Fia, nem király volnék... De igaza volt. Nem hagyhatjuk a derék Abdchipát Jerusálimban magára, sem Ribaddit. Abdchipa kétségbeesett leveleket ír, könyörög, segítsünk rajta, mert Aziru bujtogatja a habirukat, s nagyon szorongatják... A habirukról pedig nem is hallottam, most kibújtak a föld alól, s el akarják pusztítani Aton jerusálimi oltárát... Rettenetes. Csak azt nem hiszem, hogy Aziru olyan kétszínű volna, hiszen legutóbb is hűségéről biztosított, ajándékot küldött, testvérének nevezett... Nem hihetem, ilyen nagy aljasság nem lehetséges, Abdchipa téved, Horemhab senkiben sem bízik. Megparancsoltam neki, hogy Aziruval egyetértésben járjon el, tekintse testvéremnek, aki éppúgy szolgálja Atont, mint én... meg is ígérte. Ez némileg megnyugtat. Lapaya pedig megtámadta Megiddót, szörnyűség, de nem csodálkozom rajta, Lapayában sohasem bíztam, azonban Aziru. Benne bizonyos vagyok.

Nefertiti gyöngéden simogatta az izgatott király remegő kezét. Mósze észrevette, hogy lelke távol van innen, merengő mosoly játszott finom, telt, festett ajkán, szemét behunyta.

- Ha Horemhab idejében érkezik, meg tudja menteni Jerusálimot is, Megiddót is, megerősíti Ribaddi helyzetét, s nagyobb háború nem következik, csírájában el fogja fojtani - vigasztalta Mósze a királyt. - Ha pedig úgy látja, hogy Aziru valóban hűtlen, alattomos bujtogató, meg fogja büntetni, bízd ezt reá. Horemhab sohasem vetemednék becstelenségre.

- Heves, heves és vad, türelmetlenül vad! - kiáltotta a király fakó hangon. - Nem hallgat rám! Ha pedig ellenkezem vele, lábamhoz veti korbácsát... De hát kit állíthatnék a helyébe? Téged? Gondoltam már rá, testvérem. Azonban őt sem akarom elveszíteni, ha elveszíteném, örökké fájna. - Hevesen rázogatta öblös fazékfejét, arca olyan szenvedést árult el, mintha nyúzták volna. - Hadd menjen hát, ha már mást nem tehetünk - folytatta fájdalmasan. - ő is azt mondja, ha nem cselekszünk gyorsan és erélyesen, mérhetetlen baj következik, általános háború, vérfürdő, összeomlás... A Birodalom nem képes hosszú háborúra... Igen, így talán a kisebb bűnnel elejét vehetjük a nagyobbnak. A kisebb vérengzéssel a nagyobb vérfürdőnek, a csekélyebb kegyetlenséggel a megbocsáthatatlan kegyetlenségnek... De hát nem borzasztó ez, testvérem? - kiáltotta megint iszonyodva, s egészen fölült ágyán. - Csak bűnnel előzhetjük meg a nagyobb bűnt, csak vérrel a több vért, csak háborúval az általános öldöklést?

Mósze hallgatott, Nefertiti, mintha fölébredt volna, szaporábban simogatta a király kezét, gyöngéd erőszakkal visszanyomta vánkosára, anyásan csillapította:

- Ne keseregj, testvérem, ne gyötörd magad. Aton megbocsátja neked, ami történik, mert látja a szívedet...

- Igen, igen, látja a szívemet - helyeselt a király. - Tudom, hogy látja. Ismét találkoztam vele, ezért vagyok ilyen rossz állapotban. Csak hát rettenetes elgondolni, hogy Aton jóságos, Aton minden gyermekét szereti, Aton szelídséget kíván tőlünk, mi pedig, miközben hirdetjük törvényeit, énekelünk és imádkozunk hozzá, nyomban meghazudtoljuk magunkat, megcsúfoljuk törvényeit... Azt mondod, ezzel a csekélyebb bűnnel elébe vágunk a nagy bűnöknek? Keserű vigasz, de mégis vigasz. Testvérem - fordult élénkebben Mószéhez - az állapotokat ugyanúgy ismered, mint én. Tudom, segítségemre kívánsz lenni, ahogy eddig is mellettem álltál. Ó, mindenki mellettem áll ebben a Palotában s máshol is, kivéve Ámun papjait, de senki sem úgy, mint te meg Horemhab. Bizony, ha testvérem, Nefertiti szerelme s a ti odaadó hűségetek nem erősítene... Mert Nefertitivel, szerelmes testvéremmel együtt éltük születésünk előtt örök életünket, s együtt fogjuk élni halálunk után is, te pedig, Mósze s Horemhab is, olyanok vagytok, mint Palotám alapkövei. - Könnyezett, ám uralkodni igyekezett magán, lenyelte könnyeit, sóhajtott, ércesebb hangon folytatta: - Hogy a súlyosabb bajokat elhárítsuk, testvérem, el kell menned Gósenbe. Ott most a helyzet kényes. Akármint titkolják előttem, a panaszok fülemhez jutnak. Nincs más, aki rendet tartson, érvényesítse a Birodalom s Aton törvényeit, csak te. Megbízlak hát, hogy mint kerületi kormányzó, mint testvérem, mint a királyi Család tagja uralkodj Gósenben. Utazz oda, foglald el az ezennel elbocsátott Men helyét, s uralkodj Aton nevében s az én nevemben, hogy rend legyen ott, békesség, jólét és nyugalom. Gósen ma minden más kerületnél fontosabb. Ott tartja fenn az összeköttetést Horemhab az országgal, ott halad át az utánpótlás, ott állnak az élelmiszerraktárak... Ezt te jobban tudod, mint akárki más. Nagy építkezések folynak ott már évtizedek óta, azokat sem szabad elhanyagolni. Gósen a köldökzsinór, azon kapja az életadó vért egész Ázsia. Most, a háború idején jobban kell rá vigyázni, mint bármikor. Nem akarok többé Gósenből panaszokat hallani. Ha már el kell követnünk a háború, az öldöklés, a pusztítás rettentő bűneit, legalább tegyünk jót Gósennel.

A sok szó kimerítette, visszadőlt vánkosára, behunyta szemét, arca fásulttá változott, előreugró álla leesett, lihegve lélegzett. Nefertiti aggódva hajolt hozzá, verejtékes homlokát simogatta.

- Jól van, jól van, aludj, testvérem - biztatta szelíden, s ugyanakkor Mószéra vetett gyors, óvatos pillantást, vajon mit lát az arcán, a szemében. A herceg azonban mozdulatlanul ült helyén, sötét szeme változatlan együttérzéssel pihent a király arcán, nagy homloka hűvös volt, mintha kőből faragták volna.

- Amit parancsolsz, megteszem - mondta egyszerűen és nyugodtan.

- Menj hát - suttogta a király, s rányitotta ártatlan, rajongó szemét. Gyermekesen elmosolyodott. - Neked az a föld, az a nép nem ismeretlen. Mindent tudsz. Nem is kell többet mondanom. Mihelyt kipihentem magam, remélem, még ma, kiadom a rendeletet, addig is készülj, válaszd ki embereidet, intézkedj, állj indulásra készen. Az idő sürget, a helyzet rossz. Mióta Horemhab átment Ázsiába, nem leszek nyugodt, amíg te el nem foglalod helyedet. Intézz mindent úgy, ahogy jónak látod, ahogy szükséges. Az én képemet viseled, s tudom, ha te vagy ott, éppen annyi, mintha magam volnék ott. Türelem, jóság, igazság járjon veled, testvérem. Légy azon a földön maga a jóságos Nap.

Ismét fölemelkedett, Nefertiti segített neki. Mósze az ágyhoz lépett, megölelték, megcsókolták egymást. Eközben óhatatlan volt, hogy Mósze egészen közel ne kerüljön a királynéhoz, ne érezze teste kisugárzását, illatát, ne érintse arcával a király vállát átfogó sima kart, s ne tekintsen mély, fekete szemébe. Csak egyetlen kicsiny mozdulatot kellett volna még tennie, hogy megérintse ajkával a kissé nyitott, szinte kínálkozó, puha ajkat. De Mósze olyan távol volt az asszonytól, mint azon a forró napon a nyomorúságos faluban, mikor a király görcsben vonagló teste fölött összehajoltak, s az asszony pillantása teli volt váddal és szemrehányással.

Ellépett a királytól, térdig meghajolt, kitárta karját, s nyugodtan, egyenesen lépdelt az ajtó felé.

Megbízatása örömmel töltötte el. Sorsszerűnek érezte, bár nem látta távolabbi következményeit. Csak annyit tudott, hogy olyan helyre került, ahová mindig vágyott, gyermekkora színhelyére, Jozabét meg Amram közelébe, igazi hazájába. Annyi jót tehet a szegény, idegen néppel, amennyit csak akar. Még arra is gondolt, hogy íme a tiara, ami éppen az ő fejére illik, ennél szebbet, nagyobbat nem kívánhatna magának, ha akarna sem. De hát nem vágyott királyságra soha, semmire sem vágyott, s hogy most mégis afféle király lett, ha kicsi is, ha csak egy kerületé is, kéretlen ajándéknak tekintette, alkalomnak a jótettre. Éppen ezért örült. Úgysem találta a helyét sehol. A saábai csúfos győzelem után tétlenül lézengett előbb az aketatoni, majd a thébai Palotában, nem talált feladatot, hazátlannak érezte magát. Az ellenséges viszonyban álló két udvar egyikében sem volt otthon, semmi köze sem volt a lebzselő, előkelő népséggel, úgy érezte, másról, mint ruhákról, mulatságról, szerelmi ügyekről, botrányos politikai eseményekről nem is beszélhetne velük, nem értik a szavát, ő sem az övékét. Magányos volt, de nem kívánkozott társ után. Nyugodt türelemmel várta sorsának azt a fordulatát, aminek közelebb kellett vinnie igazi helyéhez, hivatásához, tevékenységéhez.

Azonnal rajként rebbentek föl benne a tervek. S míg a Palota lépcsein, folyosóin, teraszain és galériáin végiglépdelt, már ott járt a csatornákkal át- meg átszelt termékeny Gósenben, a héber telepek között, hallotta gyermekkora édes nyelvét, látta pálmáit, legelőit, legelésző marhacsordáit és juhnyájait, a kis házak előtt kuporgó nőket, amint kézimalmot forgatnak, gyapjút fésülnek, lent gerebeneznek s dalolnak, dalolnak üde, pattogó vagy álmodozó dalokat. Már átélte azt a pillanatot, amikor Amram házába lép, mindenki elámul, a karjába öleli, megcsókolja, ruháját simogatja, meg sem tud szólalni az örömtől. Mikor fölragyog a Béke Csillaga, Amram meggyújtja a kis mécseseket, Jozabét asztalra teszi a kenyeret, a zöldséglevest, a nagy boroskupát, leülnek mellé, mint régen, s elhangzik az áhítatos áldás. Mindenki bizalommal tolong hozzá, körülveszik öregek és ifjak, férfiak és nők, kicsik-nagyok, elmondják panaszaikat, örömüket-bánatukat, ő pedig segíteni fog, mert segíteni *tud* rajtuk. Igazságot tesz, könnyeket töröl le, vigasztal és erősít, korhol és bátorít...

Ez a küldetése, ezért tanult, tapasztalt, gondolkodott, elmélkedett, ezért lépett át sértetlenül a Halál Kapuján is. Ezért lett erősebb, mint mások. Ó, hogy segítse őket a fölfelé vezető úton vissza, vissza a Hazába, ahonnét kiszakadtak.

Míg a Palotából kifelé haladt, azt sem tudta, hol van, arra sem gondolt, hova megy, csak a boldog érzés töltötte el egész valóját, hogy íme, ezt akarta mindig, gyermekkora óta, amikor azt hitte, nem akar semmit. Nem látta az őröket, a rábámuló udvari hölgyeket, az oszlopokat, a kerteket... Csak ment, ment nyugodt, könnyű járással, ragyogó, sötét szemét maga elé irányozva egyenesen, ajkán mosoly, homlokán hűvös fény... Boldog volt.

Egyszer csak a városon kívül találta magát. Körös-körül messzi pusztaság, gyér pálmák, a látóhatár alján vörösbarnán vonuló hegyek. Az ég vakított, a Nap forrón sugárzott, mint egy óriási halom parázs. Távolba veszett a folyam, madarak szálltak a víz fölött, néhány vitorla lebegett a tükrön. A herceg leborult a part csendes magányában, leborult, s szavak nélkül imádkozott.

Nem akart hibázni, mint Szanáában.

Mire a lángoló alkonyatban a Palota egyik kerti házában levő lakására érkezett, már jelentette a vén Tutu, hogy Őistensége küldöttje várakozik reá. A fogadócsarnokban Paatonemheb ült. Nemrégiben került a király hivatalainak élére, a levelek, a rendeletek, a törvények szövegének felügyelője volt, később, Eknaton halála után Ré-Horachte főpapja lett Anuban. Előkelő származású, tekintélyes, művelt ember, kissé zömök, kövérkés, nyájas, nyílt szívű, mindig mosolygó férfiú. Szokatlan halkan beszélt, olykor alig lehetett megérteni, s ez természetellenes volt nála. Éreztetni kívánta, mennyi titok tudója, milyen súlyos felelősség nehezedik rá, mennyire vigyáznia kell mindenre, amit mond, életek, sorsok, országok függnek egy-egy kimondott szavától. Pedig hoj, mennyire szeretne vidáman hangoskodni, hogy kitárná a szívét, ha lehetne!

A kötelező udvariaskodások, kérdezősködések után nyomban a díszes övén függő bőrtokhoz nyúlt, szertartásosan megnyitotta, s előhúzta a papírtekercset, amit a király küldött Mószénak. Áhítatosan megcsókolta, kibontotta, s olyan halk, alázatos hangon, mintha a király személyesen volna jelen, fölolvasta a szöveget. Mósze megtudta, hogy nem csupán kormányzója a huszadik kerületnek, hanem valamennyi szomszédos kerület felügyelője is, amelyekben héber lakosság található, így a tizennegyediknek, a tizenhatodiknak, a tizenegyediknek, a tizennyolcadiknak s a nyolcadiknak. Ezekben a kerületekben megföllebbezhetetlen intézkedési joga van a hébereket érintő minden ügyben, míg a huszadikban teljhatalmú kormányzó minden téren, a király képviselője, testvére. Hatalma korlátlan, egyedül a király Őistenségének tartozik felelősséggel.

Az irat teli volt a legszebb fordulatokkal, díszítő jelzőkkel, klasszikus mondatszerkezetek tündököltek benne, s Paatonemheb olyan sugárzó arccal olvasta, mint egy költő a legszebb költeményét.

Ezután Mószénak nyújtotta a tekercset. Ő is megcsókolta, kibontotta, hangosan elolvasta, ahogy szokás. A szöveg végén ott ékeskedett a király pecsétje.

Mósze másnap hajóra szállt, s elindult a Delta felé. Senkit sem vitt magával, csupán Tutut, a vén, rokkant rabszolgát. Tutu ezért elégedetlen volt. Jól érezte magát Aketaton langyos semmittevésében, bőségében. Csak ura személyes szolgálatával kellett törődnie, ez pedig alig volt több a semminél. Most el volt keseredve, hogy itt kell hagynia a gonosz, de kényelmes várost.

Mószének rangjához illő kísérethez volt joga, de kereken megtiltotta, hogy bárki is vele tartson a Palotából. Úgy akart utazni, mint akármelyik közönséges szabad ember, akinek egyetlen értéktelen rabszolgája van csupán. Ezt Paneheszi, a Palota főtisztviselője valóságos szégyennek tekintette, alkudozott is Mószéval, de végül kénytelen volt belenyugodni a hatalmas herceg szokatlan kívánságába.

- Kegyelmes uram, bizonyára tudod, miért cselekszel így, én por vagyok a lábad alatt, nem bírálhatlak. Ha valakire, valamire mégis szükséged lesz akár útközben is, vagy személyedhez s méltóságodhoz illő fényt kívánsz kifejteni, méltóztassál üzenni postagalamb útján, én mindent elrendezek.

De hát Mószét tetszés szerint tartották egyiptominak vagy hébernek, ahogyan éppen tetszett, s az utazás e szokatlan, herceghez nem illő módja ezúttal a hébernek rovatott föl.

7. A szolgaság útján

Gósen a sírás-jajgatás, a fogak csikorgatásának földje volt. A héberek egyre mélyebben süllyedtek a szolgaságba, már nem is voltak egyebek, mint rabszolgák. De míg a rabszolgákra úgy vigyáztak gazdáik, mint a háziállataikra, a héberek jólétével nem törődött senki. Ellenkezőleg: inkább azzal törődtek kegyetlen uraik, hogy mennél gyalázatosabb sorsban mennél rohamosabban pusztuljanak. Miért nem vonultak ki a hikszoszokkal? Mivel hódították meg őseik a hikszoszverő Amósze szívét s az utána következő királyokét, hogy megtűrték ezt az idegen, „bőrpoklos" csürhét? Milyen könnyeket sírtak, milyen szavakat mondtak, milyen ajándékokat adtak, milyen rettenetes varázslatokat végeztek, hogy a kemény királyi szívet meg tudták lágyítani? Milyen titkok ismerői, milyen erők állanak szolgálatukra? Nyelvük, minden szokásuk, életmódjuk, öltözködésük, vallásuk tökéletesen idegen. Bezárják magukat saját világukba, nem hajlandók feloldódni, keveredni, ma sem váltak egyiptomivá. Ha akad is köztük, aki egyiptomi szolgálatba lép, csak töredéke az egész népségnek. Nem titkolják megvetésüket Egyiptom istenei, istennői iránt, külön ünnepeket ülnek, más, tökéletesebb tudománnyal hivalkodnak, olyanok, mintha a világegyetem csúcsán ülnének...

Ha egy nép elindul a szolgaság lejtőjén, nincs többé megállása, urai előbb csak kicsiny kínzásokkal, apróbb megaláztatásokkal gyötrik, majd rákapnak, egyre komiszabb, egyre hatalmaskodóbb, egyre kegyetlenebb urak ülnek a régiek helyébe, s már szinte kötelezővé válik a rabszolgának tekintett nép mennél fondorlatosabb gyötrése. Kibírtad? Nem dögöltél bele? Majd meglátjuk, kibírod-e ezt, beledöglesz-e ebbe! Térdig hajoltál? Hajolj földig. Földig hajoltál? Csússz a porban. Mássz hason. Nem vagy méltó másra... mert tegnap földig hajoltál, tegnapelőtt térdig. Valamikor magad válogattad ki fiaidat a szinái bányákba. Most nem válogathatsz többé, elhajtunk valamennyiteket, ha akarunk, ingyen, téglát vetni, csatornát ásni, falakat rakni, gerendákat faragni, s még enni sem kaptok. Valamikor kétszáz-négyszáz téglát kellett kivetnetek naponta, adtunk hozzá polyvát is... ma hatszázat-nyolcszázat vessetek, polyvát pedig nem kaptok... Rakjátok a téglát százasával, ezresével rendbe, hordjátok az épülő városokba, osszátok szét, szakadjatok meg. Ti a királyt kegyetlen vadállatnak nevezitek magatok között, Aton nevének hallatára kiköptök, hátrafelé kapartok a lábatokkal, fiaitokat inkább megölitek, semhogy tanulónak adjátok Aton iskoláiba, vagy nem szültök... nem is ölelkeztek... Azt mondjátok, Atonnak szánni az elsőszülöttet annyi, mint a Nílusba fojtani... Egyetlen Aton-templom sincs Gósenben, ahol virágokat áldoznának, tömjént égetnének, ahol énekelnétek Őistensége csodálatos himnuszát, elmondanátok imádságait... pedig szerte a világon, Núbiától az Eufrátig állanak templomai, oltárai, égnek illatszerei! Titeket még az sem győz meg, hogy aki héber hozzánk csatlakozott, íme, gazdag és hatalmas, családja tekintélynek örvend, jövendője biztos. Dolgozzatok, dolgozzatok hát rogyásig, és gebedjetek meg!

Egy szolgaságba taszított népet elnyomni, kínozni, megalázni mindenkinek kötelessége. Ha akarna, sem tehetne mást, elgáncsolná a közvélemény. De miért akarna más lenni? Jobb, igazságosabb, emberségesebb? Miért? Volna ebből valami haszna? Sőt kára volna. Elismerést aratna? Ellenkezőleg, megvetést, csúfságot, aljas gyanút. Jobbnak érezné magát, tisztábbnak, becsületesebbnek? Vallásosabbnak? Éppen nem, hiszen mennyivel jobb hatalmaskodni, erőszakoskodni, micsoda kéj ez, ilyen gyönyört a legszebb asszony sem adhat, ilyen mámort a birtok, az ékszerek garmadája sem. Összevonod a szemöldöködet, s a szolganép reszket. Fölemeled a kezed, és jajgat. Kinyújtod a kezed, s mindenét odaadja. Azt mondod: tízezer ember fusson ide, s fut, mint egy sereg juh. Megint azt mondod: fussatok amoda, s nyakát

szegve rohan, akár a halálba is. Van-e részegítőbb ital a hatalomnál? Az állattal azt teheted, amit akarsz. Már ez is csodálatos érzés. De mennyivel csodálatosabb, ha az emberrel teheted?! Az emberrel, aki olyan, amilyen te vagy: beszél, imádkozik, énekel, sír, nevet, születése-halála ugyanaz, ami a tiéd... s mégis hatalmadban van. Istenét is megtagadtathatod vele, ha akarod! Kényszerítheted, hogy megcsókolja a kezedet, amivel ütöd. Mondathatod vele, hogy ez az ő igazi szabadsága. És mondja. Neveztetheted éhségét jóllakottságnak... még böfög is hozzá. S miközben megfojtod, utolsó nyögésével vallja, hogy jótevője vagy. Ezután még megvetéssel le is köpheted. Azt fogja mondani, megcsókoltad. Végül vallásos is vagy, mert istenednek tetszik, amit más nép istene ellen művelsz.

A héber férfiak késő este kábultan dőltek vackukra, nem akartak mást, csak aludni, elmerülve a sötét kábulat örvényébe. Asszonyaik kenyérdarabkával várták őket, tehetetlenül ültek mellettük a vackok szélén, kezükben a kenyérrel, s a sóval, de a férfi aludt, mint az állat, falni sem tudott. Már nem dicsérték a Lavju-törzs főpapját, Amramot, mert fölmutatta nekik az isteni törvényt: szaporodjatok és sokasodjatok... Elhallgattak a citerák, kihaltak a szerelmes dalok, elnéptelenedtek a ligetek. Már csak arra volt ereje a népnek, hogy egy-egy ünnepen sírva énekelje jajszavát az istenkép előtt, elimádkozza hasztalan könyörgéseit, szörnyű átkokat s varázslatokat mondjon rabtartói fejére, ezt is hiába. A fiatal nők még ravasz módszerekhez folyamodtak: este kedvesük mellé ültek, tükröt tartottak elébük s mondogatták: „Te szép vagy, de lásd, én még sokkalta szebb vagyok!” így ébresztgették bennük a lusta vágyat, így izgatták őket és magukat, így csikarták ki a ritka ölelést, a bágyadt csókot, így fogantak aztán, s születtek egyre újabb meg újabb rabszolgákat. Folyamodtak még ennél is keservesebb izgatószerekhez: mandragóra magvához, szárított s porrá tört bogarakhoz, italokhoz, bűbájoskodáshoz. A nép züllése végzetes volt már.

A héberek mindig szegények voltak más népekhez viszonyítva. Ám az a szegénység fölemelő, gazdag szegénység volt. Az elegendő kevés szegénysége. Nem voltak akkora nyájaik, csordáik, mint némely egyiptomi nagyúrnak vagy arab sejknek, de megéltek belőlük. Nem szüreteltek olyan jó szőlőt, mint a libanoniak, a szíriaiak, a ciprusiak, de minden este megáldhattak egy serleget, mindnyájan ihattak egy kortyot. Mézzel vegyítve bőven áldozhatták isteneiknek. Nem viseltek selymet, sem fátyolszövetet, de volt fehér vásznuk, nagy ünnepre bíbort öltöttek az istentiszteleten szolgálók. Nem csilingeltek rajtuk remekbe készült ékszerek, de minden család őrzött a ládájában néhány ősi, szent csecsebecsét, amivel méltóképpen léphetett istene elé. Gyűrűje, fülkarikája, karperece mindenkinek volt betegség, terméketlenség, csapások elhárítására. Egyszerű, nemes ékszerek. Nem laktak palotában, árnyas, hűvös kertek közepén, de vályogházaikat egy-egy vén szikomorfa, néhány pálma árnyékolta, s az árnyék éppen olyan kellemes volt, mint az előkelő kertek ritka fáinak, bokrainak hűvöse. Nem ettek mindennap sült libát, fácánt, antilopot, mártásos halat, de a sajt, a túró, a kenyér, a nádasban szedett madártojás, olykor egy-egy vadkacsa vagy jóízű hal nem hiányzott asztalukról. Volt szépség, tánc, dal, csók, játék... szegények voltak, de - néhány romlott kivételtől eltekintve - nem is akartak mások lenni. Bölcs szegénységüket megszentelte a tudat, hogy istenük gondoskodik róluk, s amit ad, jámbor hálával kell fogadniok. De most? Mindenki csalt, lopott, tülekedett, panaszkodott, míg a kevesek annál nagyobb fényűzésben éltek. Folyton emelt adókkal, folyton szaporított beszolgáltatásokkal szipolyozták őket, s jaj volt annak, aki elmaradt. Rendőrök járták a házakat, botoztak, szitkozódtak. Öregembereket a szakálluknál fogva vonszoltak. Ökrös kocsikra rakták a nyomorultak utolsó holmiját is és elszállították. Nem hogy nekik legyen, hanem hogy a hébereknek ne legyen. Kiürítették a pincéket, fölsöpörték a hombárokat. Aki dühében ki merte nyitni a száját, megkötözték, elhurcolták. Az egyiptomiak mindig görbe szemmel nézték az országukban élő idegeneket, a hikszoszok neve általánosan „dögvészes” volt, egyiptomi nyelven „aatu”. A héberek neve

közismerten „bőrpoklos” vagy „nyomorék”. Könnyen elképzelhető, hogyan bántak azzal a néppel, amelyet saját tisztességes nevén sohasem említettek. Annál szomorúbb volt ez, mert a Birodalom egyedüli, igazi istene, Aton uralkodott hivatalosan minden nép fölött. A trónuson pedig a Nap Fia, a jámbor himnuszköltő és imádságíró Eknaton ült.

A nép Vénei éjjel-nappal tanakodtak, mit tudnának tenni. Szüntelenül kérdezgették isteneiket, jósoltattak urimmal és tummimmal, efóddal és olajjal, néztek kristályt, mint az egyiptomi „nézők” rendje, figyelték a leölt juhok máját, a madarak belét, lesték röpülésüket, számon tartottak minden szokatlan jelenséget: különös alakú fát, kétfejű borjút, furcsa követ, hangot. Soha ilyen tiszteletben nem részesítettek foggal, hat ujjal világra jött gyermeket, burokban születettet, eskórost, dadogót, révületben beszélőt, álmodót, félkegyelműt. Olykor villámszerűen ragyogott végig egész Gósenen valakinek a jóslata, hogy aztán hamarosan kialudjék, s még nagyobb legyen a sötétség. Biztató hírek pezsdítették meg a szíveket, messziről jött, rokonfajtájú emberek mondták, bomlik a Gyűlöletes Álmodozó birodalma, omlik a börtön, itt Baál Hadad kelt föl, ott Baál Aleyan, amott Baál Mót... Aziru herceg nevét imádságaikba foglalták, ünnepi táncot jártak, mikor meghallották, hogy Biblosz királya, a vén Ribaddi szorongatott helyzetbe került, a vele szomszédos város, Szidon királya, Zirunida meghódolt Azirunak, Tirá királya, Abumilki hasztalan könyörög segítségért a Gyűlöletes Álmodozónak, választ nem kap, Abdchipa bezárva ül Jerusálimban, a magát habirunak, azaz „testvérnek” nevező nép keményen ostromolja. És tomboltak örömükben, mikor híre terjedt, hogy Megiddót megtámadta egy Lapaya nevű csodálatos hős. Horemhab Gósenen átvonuló csapatait alázattal fogadták, ki is szolgálták, ahogy tudták, de a legerősebb átkokat mondták ki rájuk. Horemhabot mint vérivó kutyát, mint alávaló sakált, mint hullarabló hiénát emlegették, s ha varázslataikba nem esett volna hiba, száz halállal kellett volna már elvesznie, elevenen elrothadván, ízenként széttépetvén, megnyúzatván, belei ellenfeleinek derekára csavartatván, szemei kitolatván, hullája temetetlenül hagyatván, hogy még csontjait is leköpjék az elkövetkező tisztességes nemzedékek. De hát a széllel szállongó, kecsegtető híreket csüggesztők követték, s a reménység nyomban kétségbeesésre fordult.

Az öreg Amram ugyan szótlan férfiú volt egész életében, most azonban komor lett, mint egy fekete bálvány. Szavát sem lehetett venni. Dolgozgatott ugyan, de csak ímmel-ámmal, kedvetlenül. Tehenét, kecskéit, juhait régen elvitték adóba, így a gyapjút, sajtot nem tudta beszolgáltatni. Az utolsó szemig összesöpörték csekélyke gabonáját, egy marék lisztje sem volt. Ráadásul konoksága miatt, büntetésből föl is emelték az adót kétszeresére, a gyapjút, a sajtot egyharmaddal megtoldották. Hívei adakoztak főpapjuknak némi csekélységet, de részint nem volt mit adniok, részint Amram visszautasította, mondván:

- Él Saddáj táplál, amíg jónak látja. Ha pedig éhen veszt, ő tudja, miért teszi. Adjátok a liszteteket, sajtotokat gyermekeiteknek vagy az egyiptomiaknak. A gyapjúval tömjétek be az ő szájukat, ne ordítsanak olyan éktelenül. Velem ne törődjetek.

A nép sírt. Leborult Amram lábához, megcsókolta hitvány ruhája szegélyét. Jozabét nem sírt. Dolgozgatott az átokverte házban, de a kézimalom tétlenül hevert, nem forgatta énekelve senki. Eledelül néhány vadlúdtojást, egy-egy szárazon pirított halat tudott csak az asztalra tenni. Amram megáldotta, kiosztotta azt is, imádkozott, énekelt, szótlanul ettek. Keserű volt szájukban a falat, inkább kiköpték volna. Hiszen még néhány évvel ezelőtt boldog szegénységben éltek! Bor? Bor a régi családi serlegben? Milyen kétségbeejtő még emlékezni is ama régi szegényes napokra, mikor kinek-kinek jutott néhány korty. Hogyan is lehet a Béke Napjának előestéjét megünnepelni kenyér meg bor nélkül?

Aharon is komor volt. Egész nap alig lehetett látni, elkerülte a házat, úgy tett, mintha sürgős dolgai volnának. Halászni ment a csónakkal, majd a csónakot is elvette egy rideg, hallgatag

adófelügyelő - csak intett az írnoknak, írja: csónak, ilyen meg ilyen -, s az írnok már írta, a rendőrök már vitték. Földobták az ökröskocsira más holmi tetejébe. Azóta Aharon csak horoggal halászhat meg szigonnyal. Magános horgászatai közben egyre azon töpreng, nem kellene-e az egész családnak, az egész nemzetségnek kivándorolnia innét, csatlakozni valamelyik rokon néptörzshöz, amely a pusztában vándorol... De érzi, nem lehet itthagyni a nép többi részét, ha pedig mindnyájan, az egész héberség el akarna menni, az egyiptomiak inkább lemészárolnák őket egy lábig. Mert ez lázadás volna, s a mostani szorongatott pillanatban Horemhab rettentően megtorolná. A héberek nem lázadhatnak. Jákób-él olyan helyre telepítette őket, ahol mindig rendnek, békességnek, biztonságnak kell uralkodnia. Egyiptom és Ázsia között átjáró folyosó Gósen.

Meg hogyan is lehetne rábírni az egész népet a kivándorlásra? Az egyik törzs ezt akarja, a másik azt. Az egyik Ját imádja, a másik Asérát, a harmadik Aleyan Baált. Az egyik félreeső helyen lakik, csatornákkal jobban védett területen, sorsa valamivel könnyebb, a másik annyira kétségbeesett, hogy már mozdulni sem tud. Az egyik újra meg újra hisz a jelekben, a jóslatokban, föllelkesül a szállongó híreken, a másik nem hisz már semmiben. És hol a vezető? Efráim Jehósuahja bizonyosan magának követelné a vezéri pálcát, jóllehet egyszer már romlásba vitte törzsét, még a Já-képet is elvesztette. De hát az ő telephelyén áll az Ohel Moed, a Szövetség Sátra, valamennyi törzs testvériségének jelképe, szent helye. Miért ne kívánhatná magának a Lavju-törzs is a vezetést? Él Saddáj népe, Él Saddáj főpapja? Nem ő tartja-e fönn időtlen idők óta az igazi, az ábrázolhatatlan Isten nevét? Teráhtól a mai napig, sőt Teráh előtt is Nachorig, Szeruig, még azt megelőzve Reuig, de Pelegig is és vissza az új emberfaj őséig, Noahig? Igen, de itt van végül az egész nép Jákóbja, az ősapa utóda, azé, aki idevezette a népet az éhínséggel sújtott pusztaságból, ő ne kívánná a vezérség jogát most és mindörökké?...

Aharon csak magában évődött, nem akarta közölni kétségeit, megoldhatatlannak látszó kérdéseit atyjával, Amrammal. Töprengő, lassú gondolkodású fiatal férfiú volt, mindig bizonytalan a dolgában.

Mirjam viszont csodálatosan bizakodó maradt ebben a súlyos helyzetben is. Akármit kellett látnia maga körül, nyugodt volt és mosolygó. Mindig talált munkát, s közben dúdolgatott, mint gyermekkora óta folyton. Már ez magában vigasztaló volt, de Mirjam másképpen is vigasztalt. Elsősorban sohasem panaszkodott, sohasem elégedetlenkedett. Ha az egyiptomiak vinni akartak valamit, vigyék. Majd ha nem lesz mit, nem visznek többé. Akkor aztán megérkezik a Szabadító, éppen a kellő pillanatban. Elviselhetetlen rabszolgamunkát kell végezni a nagy építkezéseknél? Hát ha majd *valóban* elviselhetetlen lesz, bizonyosan megérkezik a Szabadító. Dehát addig is nyomorog, pusztul a nép... Igen, Él Saddáj megrostálja a népet, csak az erősek maradnak meg, a kiválasztottak. Akik mindennel szembenéznek, ha eljön a Szabadító, s kivezeti őket a Szolgaság Földjéről. Mert eljön, eljön, ez bizonyos.

Mirjam fehér alakja föltűnt a szegény viskókban, vitte a vigasztalást, a mosolyt, a szép énekeket és a segítséget. Osszátok meg, amitek van - mondta. - Akinek van egy marék lisztje, adjon félmarékkal annak, akinek semmije sincs. Aki egy kosár fügét szed, adjon egy fél kosárral annak, akinek nincs fügefája. Aki egy tömlő bort meg tudott menteni az írnokoktól, adjon néhány kupával annak, akitől mindent elvittek. Akinek két kendője van, adja az egyiket a mezítelennek, akinek pedig csak egy, hasítsa ketté, kösse derekán szorosabbra a maradékot, a másik részét pedig csavarja egy gyermek testére. Osszátok meg mindeneteket. És ne szomorkodjatok, a szomorúság beteggé tesz. Úgy rajzanak a szomorú emberek körül a gonosz lelkek, mint odvas fa körül a darazsak. Igyekezzetek jól aludni, az álom a szunnyadó világ

újjáteremtő állapota. Szülessetek újjá minden reggel. Miért átkozódtok? A meg nem fogant átok fejetekre hull vissza, a megfogantért pedig felelni fogtok. Imádkozzatok, a Szabadító el fog jönni...

Így beszélt Mirjam. S ahol a reménytelenség kiszívta a lelkek erőit, ő takarította a házat, ellátta a marhát, megitatta a juhokat, levágta a gabonát, megőrölte a lisztet, megmosdatta a gyermekeket, leült a szövőszékhez, és szőtt egy-két araszt, pörgette az orsót, s font néhány könyöknyit. Beszélt Jákóbról, aki hét évig szolgálta keservesen Ráchelt, de csak Leát kapta meg, majd újra hét évig szolgált, míg csakugyan övé lett Ráchel. Elmondta, hogyan adták el Józifot, hogyan dolgozott egy előkelő egyiptomi házban, hogyan őrizte meg tisztaságát, hogy szenvedett börtönben, s miképpen dicsőült meg. Tudott másféle történetet is. Gyakran elmesélte egy szép, hűséges fiatalasszony megpróbáltatásait. Az asszony ura távoli útra indult, bátyjára bízta feleségét, kérte, vigyázzon rá, míg visszatér. A gonosz testvér azonban szemet vetett rá, előbb hízelgéssel, majd fenyegetéssel üldözte, de hiába. Mikor pedig a férj visszatért, bosszúból beárulta hűtlenségért. A szegény asszonyt a férje kidobta a házból, ő pedig ment, mendegélt... Mi történt vele? Mikor Mirjam hallgatói a legkíváncsibbak voltak, abbahagyta, s azt mondta, másnap folytatja. És folytatta. Nagy hallgatóság gyűlt köréje, némán, szájtátva, ragyogó szemmel hallgatták, hogyan vándorolt az igazságtalanul elkergetett asszony idegen földön, hogyan szállt hajóra, hogy került a hajó tomboló viharba, hogyan akarták tengerbe dobni a hajósok a hűséges asszonyt, hogy megmeneküljenek a haragvó isten dühétől, hogyan kegyelmeztek meg neki, s tették aztán partra... Majd folytatja máskor - mosolygott Mirjam s fölkelt, továbbment, ahol szomorúak, éhezők, reménytelenek, betegek várták.

De haj, mégsem fogadták mindenütt szívesen. A baj komisszá teszi az embert. Ő is hiába viselt fehér ruhát, hiába maradt szűz, hiába volt a lévita főpap leánya s próféta, íme, ráripakodtak, elkergették, kicsúfolták, durván felelősségre vonták. No, itt a prófétalány - mondták dühösen. - Hirdeti már, hogy eljön a Szabadító. Mióta hirdeti? Húsz éve? A világ pedig egyre gyalázatosabb, sorsunk egyre tűrhetetlenebb. Volt-e már valaha nép reménytelenebb állapotban, mint mi, mióta a Szabadító eljövetelét hirdeted? A férfiúét, akinek nevét a világ végéig emlegetni fogják, s aki nagyobb lesz minden hébernél? Íme, az egyiptomiak bőrpoklosnak, nyomoréknak mondanak minden idegent, de mi már valóban bőrpoklosok vagyunk és nyomorékok, mint a kezetlen-lábatlan koldusok. Te pedig azt mondod, osszuk meg, amink van? Egy marék lisztből adjunk fél marékkal, egy kosár fügéből fél kosárral, még egyetlen kendőnket is hasítsuk ketté, adjuk másnak? Takarodj innét, nem akarjuk megszégyeníteni atyád, a főpap nevét!

Mások csak ültek, hallgattak vagy sírtak. Mirjam szavai úgy peregtek le róluk, mint olajos testről a víz.

Ismét mások úgy viselkedtek, mintha igazat adnának Mirjamnak, de titokban elásták, amijük volt, s könyörögtek a fél marékért, a fél kosárért, a kettészakítottért. Még jajveszékeltek is. A férfiak sok helyütt azt mondták, követni kell Efráim példáját, ki kell menni a sivatagba, aki jön, jön, aki marad, marad. Nem is dugva, hanem kiabálva mondták: embert kell áldozni Jának, embervérrel bekenni oltárát, arcát, ládáját, embervérrel meghinteni a népet, mert a veszedelem nagy. A mai nép azonban elsatnyult - kiáltották -, kivetkezett ősi erényeiből, ma senki sem ajánlkozik áldozatra önként, nem úgy, mint valaha, amikor válogatni lehetett a hibátlan elsőszülöttekben, az anyák maguk hozták áldozatra fiukat. De ha már így van - s ezért nem segít rajtunk Já! -, válasszunk magunk, kötözzük meg, mint Ábrahám Jiszhakot, ontsuk vérét Já táplálására. Emeljük föl Ját, állítsuk az egész nép élére, aki pedig nem hajlandó követni, vágjuk le egy szálig, taszítsuk mindörökre a feneketlen Seolba!

A főpap, a lévita Amram mindenről tudott, mindent hallott, látott, de nem nyilatkoztatott ki semmit. Mit vártak volna tőle az emberek? Azt, hogy hamarosan szabadulást hirdessen. Valami világra szóló ünnepet, amelyen mindenki táncol, énekel, eszik-iszik, örökre elveti minden gondját. Hogy ez a várva várt ünnep hogyan s miképp fog beköszönteni, azt kellett volna megmagyarázni Amramnak. Ám ő tudta, hogy ilyen ünnep sohasem lesz a világ végezetéig, amíg el nem jön az Istenember, az Égi Ember teljes fényben és dicsőségben, s fölmenti a vezeklés terhe alól magát Ádámot a bűnért, amit elkövetett. Az lesz az igazi Szabadító, megszabadítója az egész világegyetemnek. Ezt azonban többé-kevésbé minden tanult ember tudta, homályos fogalmai az egyszerű népnek is voltak róla, de nem őt akarták, hanem azt a hőst, aki *már most,* azonnal megszabadítja őket szolgaságuktól.

Ilyet azonban Amram nem adhatott nekik. Már Mirjam prófétaságában is kételkedett. Nincsenek-e hamis próféták? Nem viselik-e magukon az igazi próféta vonásait, nem úgy viselkednek-e, mint a szellemtől igazán megszállottak? Nem szokott-e beteljesedni egyik-másik jóslatuk, míg a fődologban siralmasan tévednek? S mikor derül ki tévedésük? Csak a végén, mikor a nép már fejjel ment a falnak. Itt van, például éppen az efráimiták esete. Istenük, Já arra buzdította őket, hogy menjenek ki a sivatagba, hagyják el Gósent. Fölszedték tehát az Ohel Moedet, kivonultak. Mégis ottveszett csaknem az egész törzs Já képével s a Sátorral együtt. Alig tudták magukat összeszedni. Azután vitázhatott róla évekig mindenki, hol követtek el hibát. A prófétálás hamisnak bizonyult, következménye végzetesnek. Mostanában pedig annyi a próféta, jóslat, jel, hogy senki sem ismeri ki magát bennük. Lehet, maga Mirjam is ilyen próféta, tudtán, hibáján kívül. Mósze nevét azonban sohasem említette a leány, csak a Szabadítóról beszélt, aki nemsokára megérkezik. Amram eléldelgett a szép emléken, mikor megtalálták a kosárban a gyermeket, Jozabét a saját fia mellé fektette. Mirjam pedig révületben jósolt: „Nevét az idők végezetéig emlegetni fogják, nagyobb lesz minden héber férfiúnál, ő lesz a legnagyobb héber." Csüggedező szívében újra meg újra megszólalt a hang, a leányos, kedves hang, de már régóta kételkedett benne. Mósze messze járt, a király mellett élt, fegyverét forgatta, győzelmet aratott, anyját, aki szoptatta, atyját, aki oktatta, bátyját, akivel játszott és tanult, nénjét, aki vigyázott rá, s régi héber történeteket mesélt neki, régen elfelejtette. Ó, elfelejtette már királyi jólétében a kis vályogházat, a fügefát, a tehenet, a néhai kiskutyát, a csónakot s a békés estebédeket, mikor anyja elébe tette a zöldséglevest a csorba kőedényben. Már igazi anyanyelvén sem tud talán.

Aztán meg azt is kívánták volna Amramtól az emberek, hogy erősítse meg őket féktelen bosszúvágyukban. Lángokban és romokban akarták látni a Birodalmat, elnyomóikat fejjel lefelé lógni a várfalakon, míg a bujkálókat és futamodókat úgy vadásszák ellenségeik, mint a nádasok vadjait. Ilyesféle elképzeléseikben nem erősíthette meg őket Amram. Ezért olykor-olykor még azzal is meggyanúsították, hogy az egyiptomiakhoz húz, tán titokban el is adta magát nekik.

Amram tiszte szerint tanította a Tízeket, de ez hovatovább csak formaság volt már, hallgatták magyarázatait, tovább is adták csoportjaiknak, csakhogy igazi hit nélkül. El is maradoztak, nem értek rá, megbetegedtek, utazniok kellett... Csak a heti pihenő napján gyülekeztek össze az áldozaton, énekeltek, imádkoztak, még a szent táncokat is eljárták, noha sokan nem lehettek ott, mert az egyiptomiak nem tűrték a hetedik nap megünneplését, akkor is dolgoztattak. A főpap mégis mindent elkövetett ezeknek a napoknak szép megülésére, magasztosan végezte szolgálatát, mint régen. Ilyenkor lelke megtisztult aggodalmaitól, fölemelkedett a sivár világ fölé, s igyekezett fölemelni ezt a szerencsétlen, kiszolgáltatott népet is. Ebben, csak ebben az egyben látott Amram mentséget, nem a prófétálásokban, jelekben, jóslatokban, kósza hírekben.

Egy nap fegyveres matszai, azaz rendőr jelent meg Amram házánál, s megparancsolta, hogy Aharon is vonuljon be munkára. Aharon hát komoran elment. Csók, könny, áldás, imádság búcsúztatta. Anyja egy darab kenyeret adott az útra, s mindnyájan elkísérték a falucska határáig. Szorongva néztek távolodó alakja után: vajon milyen sorsa lesz, kibírja-e, látják-e még valaha, s ha igen, milyen állapotban? Ha elképzelték, hogyan fog görnyedezni a hajszolt munkában, éhezni a kevésen, ami a héber asszonyok, lányok által hordott közös ételből jut, hogy verik a felügyelők, hogy alázzák meg a porig a hajcsárok, s neki hallgatnia kell, szívük összefacsarodott. De nem szóltak. Hazabandukoltak hallgatagon, s a kis ház még szomorúbb lett, még csendesebb, még üresebb... Íme, az egyik fiú elment a királyi Palotába, fény, pompa, szolgasereg veszi körül, nem is ad hírt magáról, a másik pedig lesüllyedt azok közé, akiken Mósze előkelő társai hidegen uralkodnak. Az egyik éppen úgy nem tér vissza a kis vályogházba, mint a másik.

8. Uszirszafi Gósenben

Gósen városait és falvait ekkoriban egy különös idegen kezdte járni. Szép, délceg, karcsú, fiatal férfi, barna arcú, nagy szemű, komoly, szűkszavú ember. Ruházata egyszerű volt, barna csíkos derékkendőt, fején, vállán közönséges, fehér vászonkendőt viselt, dísztelen bőröv a derekán, olcsó, erős, vastag talpú saru a lábán. Csupán egy vén, madárfejű, gyulladt szemű, kis vézna rabszolga kísérte, talán nem is volt többje ennél az egy szál silány rabszolgánál. Ékszerek alig díszítették, mindössze arany fülkarikák, csuklóin egy-egy sima aranyabroncs, nyakában vékony aranyláncon szívszkarabeusz, semmi más. Rabszolgája tiszta volt ugyan, de nagyon szegényes. Mindössze a bal fülében viselt egy kis aranygombot szemfájás ellen.

A fiatal férfi maga hordozta útra való iszákját, holott szolgájának kellett volna vinnie, különös, nyugodt, biztos viselkedésén, lenyűgöző tekintetén kívül ez volt a legszokatlanabb. Mert hogyan is hurcolhatja valaki maga a poggyászát, ha szolgája van?

Uszirszafinak nevezte magát, s azt mondta, kereskedő. Ám az okos, gyanakodó emberek hamar észrevették, hogy nem ad el, nem vásárol semmit, csupán érdeklődik, nézelődik, kíván-csiskodik. Jobban érdeklik az emberek, mint a gyapjú, a szarvasmarha, a szövet, az ékszer vagy a rabszolgák. Nem, a világ egyetlen kereskedője sem utazik gyalog, hanem vagy tevén vagy szamáron, kísérete nem egyetlen rabszolga, hanem egész sereg, már csak a hitele érdekében is, övében pedig elegendő drágakövet, aranyat, rezet hordoz, hogy legyen mivel vásárolnia, írnokot is visz magával, aki a szerződéseket, nyugtákat, kötelezvényeket megírja. Kihirdeti, milyen áruban utazik, elsősorban az előkelő, gazdag házakat keresi föl, ahol ritka, értékes, de potom olcsón kínált áruit bemutathatja, elmondja, hol járt, hova készül, hol vannak raktárai, merre járnak hajói, kivel áll évtizedek óta bizalmas lábon, kinek milyen csodálatos holmit szállított, mekkora a családja, hány szép ágyasa van, s milyen tekintélynek örvend széles e világon. Uszirszafi azonban semmiféle kereskedőhöz sem hasonlít. A gazdag palotákat elkerüli. Járókelőket szólít meg az utcán, különösen a héberekkel áll szóba szívesen. Jó szeme van, messziről megismeri őket, még ha egyiptomi módon öltöznek is. Sohasem érdeklődik eladó áruk iránt. Inkább azt kérdezi, hová valósi, mit dolgozik, mennyi a bére, mekkora a családja, van-e valami panasza, mik a reménységei.

Vajon nem kém ez az ember? Nem valamelyik ázsiai barbár fejedelem, hadvezér küldte, hogy Egyiptom viszonyait kitudja? Hihetetlen volna, hiszen igazi szabad egyiptominak látszik, noha ruhája nem illik előkelő külsejéhez. Szeme szelíd, de lenyűgöző, átlát a vesén és a májon, a szív belsejébe néz, ki tudna előtte hazudni. Nagy tudósnak kell lennie, elejtett szavai Ég és Föld ismeretére vallanak. Vajon nem ama titokzatos férfiak egyike, akiket az istenek küldenek a világba, hogy sorsokat intézzenek, eszméket szórjanak el, a történelem titkos erőit mozgassák? Bizonyára csodákat is tud tenni, nagyobbakat, mint a varázslók akármelyike. A csillagokból pedig úgy olvas, mint a Szent Írók rendjének papjai. Mindez a szeméből látszik. Hatalom sugárzik belőle.

Híre futott a különös kereskedőnek, neve elszállingózott egész Gósenben, szájról szájra adták, s egyre burjánzóbb történeteket költöttek köré. Miután Uszirszafi szívesen időzött útmenti, olcsó vendégfogadókban, ahol egy korsó sör, darab sajt mellett hallgatta a jövő-menő szegény utasok, munkások, rabszolgák beszélgetését, híre hamarabb elterjedt, mintsem gondolni lehetne. Magukat a kocsmai iszogatókat az lepte meg legjobban, hogy jelenlétében megszűnik minden ortályozás, a leghírhedtebb verekedők békén ülnek a földön, a hamis kockával játszók abbahagyják az ostobák kifosztását, csak neki, Uszirszafinak beszélnek, s méghozzá olyan nyíltan, hogy nyomban börtönbe lehetne őket hurcolni.

Nem bizalmaskodtak. Nem vertek a vállára, nem ugratták vad tréfáikkal, nem csúfolták öreg rabszolgáját sem, de szívesen fizettek egy korsó vékony sört, egy falat sajtot, ő pedig elfogadta, s beszéltette őket. Körülülték a nagy, füstös szoba nyitott tűzhelyét, maguk elé helyezték korsóikat, ételüket s beszéltek, beszéltek, hadonászva, lelkesen, keserűen, dühvel, szomorúan, bizakodva, ki hogy akart és tudott. A vendéglős abbahagyta a nyársak forgatását, a parázs fújását, a cselédek szidalmazását, a tűzhely peremére támaszkodott, vagy maga is a földre ült, s mire észbe kapott volna, már beszélt. Ott ácsorogtak, üldögéltek a vendéglő szolgái, szolgálói is. Elszegényedett héberek, akik eladták magukat öt-tíz évre vagy éppenséggel halálukig. Avagy szüleik adták el őket gyermekkorukban, hiszen jobb fogadóban dolgozni, mint téglát vetni, sást, nádat irtani, földet talicskázni, követ hordani és faragni, gerendákat emelni hajnaltól késő estig, tűrni a munkavezetők szidalmait, botütéseit. Legalább enni lehet. Inni is, ha ügyes az ember, vagy valamelyik berúgott vendég odalöki maradék sörét. A nő meg, ha csinos és kedves, még a szerencséjét is megcsinálhatja.

Uszirszafi figyelt, kérdezett. Úgy ült az emberek között, mint egy magukfajta. Keveset evett, alig ivott. Mégis olyasfélét éreztek ezek a durva, szegény, tudatlan emberek, mintha a fiatal férfiú fejjel magasabban ült volna, láthatatlan trónusfélén, viselkedése olyan méltóságteljes volt, arca minden nyájassága mellett félelmetes, a szeme pedig nagy, hosszúkás, sötét, ellenállhatatlan. Gyakran megismétlődött, amit egy thébai vendéglő különszobájában tett a kiszolgálónő: asszonyok, lányok a tenyerükkel mintegy elhárították a szeméből sugárzó erőt. És zavartan mosolyogtak.

Ha nem találtad volna ki, fiam és tanítványom, ki volt ez a különös kereskedő, tudd meg: Mósze volt. Rabszolgája pedig Tutu.

Forrásaink meghatóan írják le, miképpen hagyta el gyaloghintaját, tette le méltóságának jelvényeit, ékszereit, drága, szépséges ruháit, bocsátotta el szolgáit és testőreit, szállt le Gósen népének mélységeibe, hajolt meg a rabszolgák népe előtt, élte életét, vette magára sorsát. Menthot, az utolsó valódi egyiptomi főpap s az őt idéző Josephus Flavius révén azt is tudjuk, hogy másik neve Uszirszafi volt. És hogy a „bőrpoklosok", a „nyomorékok" között járt-kelt, tevékenykedett, vigasztalta, bátorította, erősítette őket.

De hát miért nem tartózkodott Zo'an Palotájában, ahol a királyi rendelet értelmében készen várta a díszes széke? Hiszen a kerület alkirálya, Men szintén megkapta a szentséges papírt, s napról napra várta utóda ünnepélyes bevonulását.

Látni akarta a népet, amelynek kormányzását vállalta. Ezért utazott el Aketatonból mint egyszerű ember, egyetlen rabszolga kíséretében, közönséges hajón, szinte eltűnt nyomtalanul, el sem búcsúzva senkitől. És elmerült Gósen csatornákkal keresztül-kasul szeldelt, zöldellő, ligetes földjén, kisebb-nagyobb városokban, falvakban, elszórt telepeken, míg Zo'an Palotájában hiába várta Men, az eddigi alkirály. Pedig Mósze az ő városában is megfordult, a hajdani hikszosz fővárosban. Bejárta kertes, zegzugos utcáit, ácsorgott építkezéseknél, figyelte a héber munkások sorsát, jól megjegyezte magának, hogyan gyötrik a hajcsárok és felügyelők, szóba ereszkedett a lakossággal s a téglavetőkkel, még egy-egy felügyelő mellé is letelepedett a kőre, amelyen a szigorú úr ült, botját a lába közé fogva s keserűen szidalmazva lusta munkásait.

Megfordult Pitomban, azaz Pa-Tumban is, az épülőfélben levő városban, amelynek eddig egyetlen híressége Tumnak, a lenyugvó Napnak régi, szép temploma volt. Most valóságos magtárvárossá építették ki, *'ára miszkenóth*-tá, mint a héberek mondták, *Csűrök Városává*. Hosszú, alacsony, vastag falú épületeket raktak itt a kényszermunkára parancsolt héberek, az épületek cellákra voltak osztva, s csak felülről volt rajtuk nyílás. Ott öntik be egész Gósen termését a cellákba. A város polgári részén, melynek neve Theku vagy Thuku - ezt a héber

lakók Szukkóthra ferdítették -, ölnyi vastag várfalakat építettek részben kövekből, részben téglából. Zo'anban is, Pa-Tumban is hemzsegtek a munkások ezrei. De nyüzsgött a sok felügyelő, hajcsár, írnok is meg a fegyveres matszai, a lebuk közül válogatott rendőr. A felügyelők jó árnyékos helyen, kövön üldögéltek, botjukat nemcsak mint jelvényt, hanem mint fenyítőeszközt is kézügyben tartották. A hajcsárok rohangáltak, ordítoztak, káromkodtak, kezük szaporán sújtott, akár kellett, akár nem. Elég volt, ha valakinek a szeme nem úgy állt, ahogy kívánták. A fegyelmet még szigorúbbá tették a rendőrök. E szálas, szótlan, fegyveres férfiak méltóságteljesen járkáltak nemcsak az építkezések területén, hanem a városban is, naplopót, szökevényt, lázítót szimatoltak mindenkiben, s jaj volt annak, akit elhurcoltak. E sok lótó-futó, görnyedező, cipekedő, ellenőrző, felügyelő népség között minduntalan feltűnt egy-egy loholó írnok, hóna alatt cipelve tábláját, papírtekercseit, övére akasztva írószerszámait, fontoskodó képpel, tudománya és szerepe gőgjében. Mósze minden talpalatnyi helyet bejárt, mindenkitől kérdezősködött. Itt rákiabáltak, ott kicsúfolták, emitt nyíltszívűen szóba álltak vele, amott rendőrök kezére adták, s kénytelen volt felmutatni a királyi levelet, hogy megmentse a bőrét. Ekkor alázatos hajlongás, hebegés következett, Mósze azonban megparancsolta, ne merjen szólni az esetről senki. Ő Uszirszafi kereskedő, ha valaki mást mond, készüljön el a legrosszabbra. S mert ezek után a rendőrök azt hitték, a nagyhatalmú herceg saját titkos megfigyelőivel ellenőrizteti őket, örültek, hogy szárazon kerültek ki a bajból.

Elkerült Mósze a tartomány legtávolabbi, keleti peremére is, a sós tavak, mocsarak, végtelen nádasok vidékére, amelyen túl már az arab sivatag következik. Nehézkesen cammogó, zúgolódó rabszolgája, Tutu kíséretében bejárta a hosszú erődítményfal, a *Chetem* vagy *Chetam* vidékét, amit az itt lakó héberek *Sur*-nak neveztek. Itt még nagyobb építkezések folytak, mint beljebb, a Delta felé. Már az öreg Amenhotep elégedetlen volt a falak, laktanyák állapotával, s elrendelte a rendbe hozatalukat, de csak ímmel-ámmal folyt a munka, nem volt, aki erős kézzel irányította volna. De mióta Eye s még inkább Horemhab, a Delta főparancsnoka vette kezébe az építkezések ügyét, hangyabollyá változott az egész Arab Kerület. Eknaton ugyan a fegyverkezés csökkentését rendelte el Aton szeretetére apelláló irataiban, azt nem tiltotta meg, hogy téglát vessenek, követ faragjanak, gerendát ácsoljanak, falakat rakjanak. Mind Eye, mind Horemhab sürgősnek ítélte a munkát. Hiszen a saját terhei alatt roskadozó országot bármikor megtámadhatták ellenségei. Olyan gátat kellett építeni, hogy az egész egyesült Ázsia hadai se tudjanak áthatolni rajta. Szerencsére itt volt a héber nép, adott elegendő munkáskezet. Másrészt meg szerencsétlenségre volt itt, mert akármikor szövetkezhetett fajtarokonaival, s megnyithatta előttük a keskeny utat. Nos, Eye éppen ezért bánt vele olyan könyörtelenül. Két legyet ütött egy csapásra: volt munkás, meg a nép is gyengült. Ebben a kerületek minden kormányzója egyetértett vele. Meg aztán Eye és hívei arra az időre is készültek, amikor a Gyűlöletes Álmodozó meghal, s ők veszik kezükbe a hatalmat. Sietni kellett, ez az idő bármikor bekövetkezhetett.

A Nagy Fal, a Chetam, héberül: *Sur* tehát rohamosan épült. Mószénak alkalma nyílt látni a sürgés-forgás óriási méreteit Pihachirotnál, ahol az Egyiptomba vezető karavánút bekanyarodik a tavak, mocsarak, csatornák zegzugai között a Delta felé.

Itt határőrség állomásozott. Tisztjei, hivatalnokai a szünet nélkül jövő-menő karavánokat ellenőrizték, vizsgálták, vámolták, izzadva, porosan, folytonos ordítozás, szitkozódás közepette. Minden utazóban kémet gyanítottak, minden rakományban dugárut. Egy-egy karaván ellenőrzése a végtelenségig tartott. Míg egy csoporttal végeztek, s a határsorompót fölemelték, a várakozók csaknem tusára keltek az elsőségért. Mindenfelé tevék, szamarak ácsorogtak, bőgtek, ordítottak, gazdáik azonban úgy aludtak állataik árnyékában, mint a holtak. Csak ha a sorompó megnyílt, támadtak életre, akkor aztán hajrá! A karavánszerájokban, fogadókban

nem fértek el az utasok, kiszorította őket a katonaság. Ahol pedig katonaság van, bőven esik rablás, verekedés, duhajkodás.

Pihachirotnál vonultak át Horemhab csapatai is. Mindenféle népség: lándzsások, parittyások, íjászok. A karavánok összetorlódtak a katonasággal, a kötélre fűzött állatok közé emberek gabalyodtak. A hajcsárok botjai zuhogtak a megvadult állatok oldalán s éppen nem véletlenül a katonák fején. Kard ki, szekerce elő... s máris ordítottak a vámőrség tisztjei, rohanvást jöttek katonáik, hogy válogatás nélkül mindenkit szétverjenek a közelből.

Ugyancsak itt igyekeztek a fősereg mögött az utánpótlás roskadásig rakott karavánjai is. Vitték a fegyvert, a ruhát, a sátrakat, a lisztet, az olajat, a szárított húst... ki tudná fölsorolni rakományukat? Persze, ők is elsőséget követeltek, nélkülük megbénult volna a hadsereg. Elsőségüket ugyanúgy csikarták ki, mint a katonák meg a kereskedők a magukét.

De érkeztek harci kocsik is nagy csörömpöléssel, hahózással, óriási porfelhőt verve. A torlódástól megvadult lovaik ágaskodtak, a hajtók bömböltek, verték lovaikat, mintha csatába sodródtak volna. A lovakról cafatokban szakadt a tajték, mint megannyi gyapjúcsomó. Ki hogy tudott, menekült előlük: aki nem tudott, a kerekek vagy a paták alá került.

Lárma, kavargó por, rondaság, rendetlenség mindenütt. Dehát ennek így kellett lennie.

Mószét mindez nemigen érdekelte, csak a héber munkásokra volt kíváncsi. Itt, az épülő Migdol, egyiptomiasan: Makhtel, azaz *Torony* környékén annyi héber dolgozott, mint másutt sehol. Egy tágas síkságon hevenyészett barakktábor terült el, Mósze Tutu társaságában ott keresett szállást éjszakára. De alig látott embert, az is öreg, rokkant vagy beteg volt, s nem kívánt mást, csak megtérni atyáihoz. Egy nagy épületben - deszkákból, gerendákból tákolták azt is, akár a többit - óriási, nyitott tűzhelyen, roppant kondérokban asszonyok főztek. A Gósen lakosai által gyűjtött szegényes adományokból készítettek estebédet a munkásoknak. Fáradt, rongyos némberek voltak, annyira fásultak, hogy a szájuk sem járt. Mószéra rá sem hederítettek. Ő pedig nem állt velük szóba, eleget tudott így is. Nem is tartózkodhatott sokáig a sivár nyomortelepen, egy rendőr rászólt, hordja el magát, amíg jódolga van. Ha kereskedő, amint mondja, menjen a gazdagokhoz, ezek sem eladni, sem venni nem tudnak, bőrpoklosok, nyomorékok.

Egy kivájt agyagoldalban téglagyár működött. A munkások egyik része agyagot lapátolt, másik része rúdra akasztott kosarakban cipelte a keverőhelyre. Itt vagy háromszáz, tetőtől talpig meztelen ember öntözte, szalmával hintette, taposta a dagadó keveréket, mint valami kolosszális kenyértésztát. Barna, sovány testükről csurgott a verejték, arcuk izzott a forró napfényben, legyek légiói zúgták őket körül, de csak járták, járták a cammogó táncot megállás, pihenés nélkül. Csak akkor kaptak gyulladt szemükhöz, ha a legyek már elviselhetetlenül csípték. Többnyire nem beszéltek, vagy halk, dünnyögő hangon váltottak néhány szót. A felügyelők egy-egy pálma gyér árnyékában üldögéltek, ahogy szoktak: térdüket álluk alá húzva, botjukra támaszkodva, látszólag bóbiskolva. Ám annál élesebben csattant a hangjuk, ha valahol tétlenkedést láttak. Akkor is láttak, ha véletlenül elbóbiskoltak: hadd tudják a piszkos nyomorékok, hogy rajtuk a szemük. És hogy a megszabott napi téglamennyiségnek meg kell lennie, ha beledöglenek is.

Máshol a már jól megdolgozott agyagot vetették a földön kuporogva százával, ezrével, gépiesen, minden mozdulatot kiszámítva, minden mozzanattal takarékoskodva. A kész téglákat egy csoport férfi vállrúdon függő deszkára rakta, s szaporán vitte a szárítóhelyre. Egész téglaváros szikkadt a tűző Napon. Innét vitték aztán szamarakon, ökröskocsikon az épülő falakhoz, majd az állványokra, föl a magasba, ahol ugyancsak mezítelen, szakállas héberek munkálkodtak megállás nélkül mérőeszközeikkel, zsinórjaikkal, kalapácsukkal,

kanalukkal. A Migdol épült, nőtt, mintha húzták volna. Nemcsak itt, hanem végig a fal mentén egyik tengertől a másikig.

Mósze meg a vén rabszolga éjszakára többnyire a szabadban húzta meg magát. Dideregtek vékony kendőjük alatt. Faluban, városon mindig került födél a fejük fölé, valamelyik szegény héber házban meg egy-egy falat kenyér, sajt, egy marék datolya, füge is. Bár a gyanakvó lakosok féltek a héberül csak rosszul beszélő idegentől, föllélegzettek, mikor kitűnt, milyen egyszerű, szíves, nyájas ember, milyen szokatlan fény ragyog a szemében. Itt azonban, a határ mentén nem volt falu, nem akadt vendégszerető ház. Mósze jól tűrte a hideget, de Tutu öreg tagjai meggémberedtek, csontja hasogatott. Bizony százszor is visszasírta az aketatoni szép napokat, amikor puha ágyon aludt, meleg vízben fürdött, teraszon hűsölt, csak urának saruival, ruháival, parókájával, borotválásával s hasonló apróságokkal törődött.

Dehát erről a siralmas helyről is továbbmentek, el a Krokodil-tó vidékére, ahol a régen bedőlt, begyöpösödött, eliszaposodott csatornát hozták rendbe ugyancsak héber kényszermunkások. Ez a csatorna a Vörös-tengert kötötte össze a Krokodil-tavon s egyéb kisebb-nagyobb tavakon át a Nílus főágával. Az öreg Amenhotep uralkodása alatt csak tessék-lássék dolgoztak rajta. Most azonban ismét munkába vették, ha már úgyis van elegendő ingyenmunkás. Nemcsak a csatorna medrét állították helyre, hanem sást is itt szedtek a téglavetéshez. Mióta a szalmát is megtagadták a héber téglavetőktől, maguknak kellett gondoskodni róla. Szalma azonban nem volt, hát sással pótolták. Inkább öregemberek, nők foglalkoztak ezzel a munkával, hogy megkönnyítsék férfiaik dolgát, hiszen a megszabott téglamennyiséget mindenképpen ki kellett vetniök. Sarlóval vágták, szétszórva szárították, majd kévékbe kötötték, aztán a téglavető-helyen apróra taposták, s így keverték az agyag közé. Pihachirot környékén bőven volt sás, nád, ezért is nevezték ezt a várost Sásasnak. De vágták, gyűjtötték máshol is, végig minden csatorna mentén. Fennakadásnak nem volt szabad lennie.

Nos, a nagy csatorna mentén Mósze láthatta, hogyan s hányféleképpen lehet egy népet halálra gyötörni. Hiszen építettek a királyok ennél a műnél sokkal-sokkal nagyobb szabásúakat is. Harmadik Amenemhet alkotta például a Miri-tó óriási víztárolóját meg a fajumi Lope-rohuntot, a föld alatti kincstárat. Még régebben, sokkal régebben, évezredekkel korábban a piramisépítő istenkirályok munkások százezreit mozgósították példátlan építkezéseikhez. E megdöbbentő kőhegyek, amelyek egyszerre szolgáltak az emberiség tudományának kőbe fogalmazott rendszeréül, a királyok legmagasabb fokon való beavatásának színhelyéül, roppant mágikus erők edényeiül, sírhelyül, a világ minden tája felé sugárzó figyelmeztetőül, mérnökök, bányászok, csatornaépítők, felügyelők, írnokok, szállítómunkások, cementkeverők tömegét mozgatták évtizedeken át s olyan korban, amikor a kicsiny városkirályságok, falufejedelemségek még alig tömörültek egységes állammá. Hát a szédületes nagyságú templomok, csarnokok, amelyeknek faragott oszlopait hét ember karja sem foghatja át, s amelyek mellett a világ legnagyobb épületei is eltörpülnek? A hegyorom-nagyságú pilonok? És a csatornák szövevényes hálózata, amely évezredek óta védelmezi a keskeny tápláló folyam-völgyet a sivatag halálos ölelése ellen? A felső folyamvölgy sziklák közé robbantott hajózható medrei, a víztároló medencék sora? Az egész mérhetetlen munka, aminek elvégzéséhez, fenntartásához, fejlesztéséhez elképesztően kevés a Mósze koráig eltelt három-négyezer esztendő s a lakosság milliónyi munkáskeze? Hiszen e hatalmas építkezés mellett még vetettek, arattak, állatot tenyésztettek, sarut készítettek, szőttek-fontak, vizet hordtak, gyümölcsöt termesztettek, szobrokat faragtak, lakóházakat építettek, kerteket ültettek, virágokat ápoltak, aludtak, táncoltak, ünnepeltek, temettek, áldoztak, imádkoztak, kereskedtek, hajóztak, domborműveket véstek... Mi volt mindehhez képest a Nílus-Vörös-tengeri csatorna rendbe hozatala, a Földközi-tengertől a Vörös-tengerig nyúló erődítményfal, a magtárak, várfalak, tornyok építése?

Azok a hajdani építtetők, de még a jámbor Nebmaare is, nem rabszolgákkal vitték végbe műveiket, legalábbis nemcsak azokkal. Honnét vették volna a rabszolgák százezreit csupán építkezéseikhez? Vagy talán rabszolgaságba döntötték egész népüket, s kegyetlen konoksággal munkára kényszeríttették? Nem, e monumentális munkák végrehajtásán maga az egész nép fáradozott, s ha a királyok alkalmaztak is kényszerítő eszközöket, inkább a belőlük sugárzó mágikus erő lelkesítette, s nem korbács hajtotta, nem hajcsárok kergették. Megkapta eledelét, födelét, ruháját, pihenését, mulatságát, áldozatait, istentiszteleteit, gondoskodtak róla, mint pásztorok a nyájról. A munkások, mesteremberek önként sereglettek munkára a rabszolgák és kényszermunkások mellé. Isteni erő hatotta át őket, csak így épülhettek művek az örökkévalóság számára olyan korban, amikor a két birodalom, Alsó- meg Felső-Egyiptom még nem egyesült.

Ám Gósenben a rabszolgaságnál is könyörtelenebb módszerek uralkodtak. Munkára hajszoltak mindenkit, aki mozogni tudott, a gazdag termőföldek pedig parlagon maradtak. Napról napra emelték az elvégzendő munka mértékét. Újabb meg újabb adókkal tetézték a nép terhét, s a gazdag nyájak, csordák megcsappantak. Rogyásig kellett dolgozni, de még élelmet sem kaptak cserébe, sem ruhát, sem pihenőt, sem ünnepet, sem mulatságot, sem dalt, sem egy jó szót. Itt nem volt öröm, szerelem, itt már az áldozatok füstje is a földre csapódott. A király magasztos himnuszokat írt, imádságot szerzett, szíve csordulásig telt a jóságos Nap szeretetével, az emberiség iránt érzett odaadással, de Gósenben vad gyűlölet uralkodott. Eye és társai csak saját céljaikat nézték, saját hatalmukat szolgálták... Horemhab pedig katona volt, csak katona.

Uszirszafi egyetlen vén rabszolgája kíséretében bejárta az egész tartományt Ethamtól Pa-Tumon keresztül a Nagy Falig, fölkanyarodott Auan felé, visszatért a Szichor nevű Nílus-ág mentén. Utazott gyalog, szamáron, ökröskocsin, hált szegényes vályogházban, szabad ég alatt, egyszer-másszor valamely tiszt jóvoltából laktanyában, katonák között, avagy füstös-lármás vendégfogadó szobasarkában. Megismerkedett mindenféle törzshöz tartozó emberekkel, áldást mondott efráimita, lévita, benjáminita meg mindenféle egyéb szokások szerint, karjába emelt szegény, beteg gyermekeket, vitázott vénekkel, szívébe fogadta a siralmakat, mosolygott az örvendezőkkel, elhallgattatta a káromkodókat... Mint talmudi forrásaink mondják, mindenütt vigasztalt, biztatott, bátorított, megnyugtatott, de keserűségében nemegyszer hagyta el ajkát a kiáltás:

- Jaj, jaj, testvéreim, jaj nektek és jaj nekem! Miért nem halhatok meg, hogy ezáltal megszabadítsalak titeket?

Megtörtént, hogy valamelyik munkafelügyelő vagy hajcsár hébernek nézte, aki egyiptomi módra borotválkozik, öltözik, viselkedik, de valójában lézengő „bőrpoklos”. És ráripakodván munkára kényszerítette. Mósze nem szólt, levetette ruháit, beállt a téglavetők közé. Együtt izzadt, fáradt a munkásokkal, ette silány eledelüket, tűrte a hajcsárok szidalmait, hallgatta társai keserű sóhajait, kifakadásait: „Miért nem halunk meg inkább? Vagy miért nem küldi el már istenünk a Szabadítót?” És ő is felsóhajtott, ő is kifakadt: „Miért nem küldi el Isten a Szabadítót?” Tutu meg egész nap tétlenül siránkozott Mósze méltatlan helyzetén, s a röhögő felügyelőknek zokogva magyarázta, hogy ura előkelő férfiú, herceg, a király testvére, mindenkinél nagyobb hatalom, a világ legtanultabb tudósa. Este álomra dőlvén a vackon, kifakadásaival zaklatta Mószét. Őbenne azonban Jozabét dalai visszhangzottak a távolból. Amram szava zengett, Mirjam meséi csilingeltek. A fáradt emberek pedig mint az állatok aludtak a földön, hortyogtak és motyogtak, sóhajtoztak és nyögtek, vakaróztak, köhögtek, bebüdösítették verejtékük savanyú szagával a fülledt deszkaházat, egyik-másik dünnyögő-éneklő hangon halkan imádkozott, előre-hátra himbálva törzsét ültében.

- Uram, uram - panaszkodott Tutu. - Mire való ez? Hát nem gyalázat, hogy herceg létedre ilyen barmoknak való helyen töltöd az éjszakát? Király vagy ezen a földön, s téglát vetsz, sarat taposol, egész tested csupa mocsok, tűröd a gaz hajcsárok szidalmait?

Mósze egy dalra gondolt, igyekezett kiásni a gyermekkor éveiből, s most tűnődött, hogyan is hangzott... Halkan dúdolgatta magában, de egy helyen újra meg újra elakadt.

- Uram, mire való ez? - siránkozott Tutu tovább. - Hát nem szégyen, hogy egy gyékényen alszol velem, a rabszolgáddal?

Mósze végre megtalálta a dallamot, s most elejétől végig sikerült eldúdolnia.

- Uram, kegyelmes uram - folytatta Tutu a korholást. - Nekünk aranyos kocsin, teljes királyi díszben, kezünkben korbáccsal, fejünkön koronával, testőrök, szolgák, titkárok, hintóvivők, fuvolások és dobosok között kellene bevonulnunk székhelyünkre, előttünk térdig kellett volna hajolniok az előkelőségeknek, méltóságoknak... ünnepi lakomával, sült libával, mártásos halakkal, lepecsételt borokkal, tánccal, zenével kellett volna fogadni minket, s így fekszünk ezen a tetves-bolhás vackon, halálra csípnek a szúnyogok, lélegzeni sem tudunk a büdösségben...

Mósze arra a képre gondolt, mikor mindnyájan körülülték az asztalt, a nyitott ajtón beragyogott a Békecsillag, a folyam felől illatos szellő áradt a házba, hét lámpa világocskája lebegett a kedves arcokon, csillogott a szelíd szemekben. Amram megtörte, kiosztotta a kenyeret, Jozabét elébük helyezte a csorba kőedényt a zöldséglevessel, a kis fekete kutya pedig a küszöbön feküdt, s hűségesen figyelte minden mozdulatukat.

- Kegyelmes uram, isteni herceg - zúgolódott Tutu, nem kapván feleletet szavaira -, ha már ott hagytuk a Látóhatár Városát... nem sajnálom, mert becstelen népek lakják, hivalkodók, hazugok, paráznák, halhólyagot húznak a hímtagjukra, hogy az asszony ne foganjon, még olyant is hallottam becstelen nőikről, hogy elpusztítják magukban a magzatot... Kegyelmes herceg, ha már ott hagytuk őket, jó, de miért nem lakunk akár Zo'anban, akár Pa-Tumban, vagy ahol akarunk? És ha már be akartad járni ezt a nyomorúságos földet, miért nem járjuk gyaloghintón, tisztességes módon?

Mósze olyan tisztán látta újra a jelenetet, mikor Amrammal s Aharonnal a csónakban ültek, s atyja mintha az égboltozat bíborkék palástját borította volna magára, hogy csak félfüllel hallotta Tutu sirámait. A komor deszkaházat, a pókhálós gerendákat nem is látta az árva mécsesfényben.

- Kegyelmes uram - fakadt ki Tutu olyan hangosan, hogy egy munkás rájuk szólt, fogják be a szájukat -, hiszen csak meg kellene mutatnod a leveledet, s a felügyelők meghalnának rémületükben! - Kissé halkabbra fogta reszelős hangját, de nagyot csapott sovány, szőrös combjára, nem is a szúnyogok miatt, hanem inkább konokul hallgató urának szánva a csapást. - Uram, kegyelmes uram, én már vén vagyok ehhez a mulatsághoz. - Sajnáltatta magát, hogy meginduljon rajta a herceg szíve. - Könnyű neked, fiatal vagy, erős, izmos... Sokat vívtál, birkóztál, labdáztál, futottál, nyilaztál, vadásztál... ahogy igazi herceghez, Őistensége testvéréhez illő. De én? Engem eladtak a szidoni vásáron, azóta törtem követ, hajtottam tevét, húztam evezőlapátot, arattam, csépeltem egy gazdag úr birtokán, forgattam malomkövet, voltam szakács... Minden voltam, mindenféle munkában törődtem... És bár én is herceg voltam Szíriában, nemegyszer megkorbácsoltak, gonosz gazdasszonyok forró vizet öntöttek a lábamra... - Egyre lelkesebben sajnáltatta magát, majd ismét hangosan kifakadt, látván, hogy nem tudja szóra bírni urát: - Én már életem végén járok, kegyelmes uram, én már belefáradtam, én összeesek, meghalok... nemcsak gyöngeségem, de lelkem szomorúsága miatt is!

Mósze legyintett, hogy elhallgattassa Tutut, s így szólt:

- Itt egy egész nép pusztul, s te a magad siralmait hajtod?

Igen, egy nép pusztult, nem hősiesen odadobva magát egy szép eszmének, egy magasztos célnak, hanem részenként, némán, elaljasodva, ahogy a lelketlen test rothad... Feledve származását, nem bízva isteneiben, csak a mindennapi falatot keresve és védelmezve, mint az állat, szemét alig-alig vetve a magasba, ahol a Fény sugárzik... Nem nyílik ajka a régi dalokra, az ősi imádságokra, csak nyög, panaszkodik vagy átkozódik, bosszúért liheg. Semmitől, senkitől nem vár semmit, legkevésbé önmagától. Szabadítót vár, de nem tudja, honnét, hogyan. Mindent rábíz a sorsára, s éppen ezért hovatovább odajut, hogy nem lesz sorsa, csupán végzete. Akinek pedig sikerült magát megmentenie, mindenét elássa, hazudik, elveti nyelvét, ruháját, eldobja tudományát, fél nevetni, nehogy gyanút keltsen, alávaló módon hízeleg a hatalmasoknak, képes egy komisz felügyelőt isteni úrnak nevezni, a saját fajtáját szidni, megvetni. Mósze találkozott jómódú héberekkel is: túlzottan gondos egyiptomi nyelven beszéltek, egyiptomi módon borotválkoztak, öltözködtek, még az orrukat is megváltoztatták volna, ha lehetséges. Saját szegényeiktől iszonyodtak, úgy tettek, mintha szavaikat meg sem értenék. Ó, Mósze mindent látott, mindent megértett, mindent megismert... s ez a nép, ez a hitványul züllő nép Amram, Jozabét, Mirjam, Aharon népe volt, akiktől mindenét kapta. A tápláló tejet, az isteni tudomány magvát, a testvéri szeretetet.

- Most már elég - zúgolódott Tutu álmatlanul, egyre a szúnyogokat csapkodva s ide-oda forogva fekvőhelyén. - Most már szabaduljunk innét mennél előbb, ebből az átkozott tartományból. Írj Őfelségének, hogy fordítsa tekintetét erre a trágyadombra, tegyen igazságot, hiszen eleget láttunk. Kergesse ki innét ezt a csürhét, telepítsen helyébe más, tisztességes népet. Csapja el felügyelőit, írnokait, tisztjeit... csapd el magad! Megteheted, de nem is érdemli meg ez a hitvány népség, hogy törődj vele. Úgy tűr, mint a rabszolga. Pedig nem is rabszolga, szabad nép, jogai vannak. Milyen nép az ilyen? Olyat is hallottam, hogy valami Jának vagy Jáhunak embert áldoztak. Rajtaütöttek valakin, lefogták, megkötözték, az elé a Já vagy Jáhu elé hurcolták, megölték, vérével bekenték az istenük képét. Igaz ez? Hát persze hogy igaz, ilyenek ezek, az áldozat héber volt, nem ám egyiptomi vagy valamely matszai! Legalább lett volna annyi becsület bennük, hogy ellenségük közül áldoztak volna föl valakit.

Mósze hallgatott. Elhatározta, hogy mielőtt teljes méltóságában Zo'anba tér, s elfoglalja székét, elmegy szüleihez, mint egyszerű kereskedő, mint Uszirszafi, csupán ennek a vén, zúgolódó rabszolgának a kíséretében. Mert ott kell végződnie ennek az útnak, ahol bölcsőjét ringatták. Fáradt, szomorú fejét ott akarta lehajtani, ahol első álmait aludta.

- Holnap elmegyünk innét - mondta halkan. De Tutu már elszunnyadt. Kopasz madárfeje félrebillent, vékony ajka megnyílt, kilátszott néhány gyér foga. Mósze elmosolyodott a szegény rabszolga láttán, aki úgy aludt mellette, mint egy gyámoltalan gyermek.

9. Ki kell menekülni

Jozabét az ajtó küszöbén ült, mozdulatlanul bámult az alkonyatba. Az Ég vörös volt. A Sivatag finom homokja lebegett ott, az vöröslött, mint a parázs. Az égi tűz visszaverődött az alacsonyan elnyúló domboldalakról, így a küszöbön ülő asszony egyik oldalát a lángoló Nap világította meg, másikat a visszatükröződő gyengébb, sejtelmesebb világosság.

Fejéről vállára omlott a hosszú, fehér kendő, arca égett az alkonyatban, szemét olykor be-behunyta, mintha elvakult volna, erős, barna kezét lecsüggesztette térdéről. Mozdulatlan volt, mozdulatlan az egész táj, semmilyen nesz sem zavarta meg a csendet. Még a kis vályogház mellett álló hatalmas fügefa levelei sem moccantak. Néhány gólya szállt hosszú szárny-csapásokkal a távoli folyam felé. S a sötét, görcsös fügefa olajosan csillogó levelei között ugrált egy kicsiny, szürke madár.

Egy feketén fölmeredő pálmacsoport felől két férfi közeledett a ház felé. Hirtelen bukkantak föl, mikor Jozabét ismét kinyitotta a szemét, s révülten maga elé bámult. Először úgy érezte, saját lelke titkos mélyéből tűnt elő a két emberi alak, olyan váratlan, olyan meglepő volt, mint valami jelenés. Elcsodálkozott, a szíve boldogan megdobbant. Még félig álmodozott, s az Ég olyan tüzesen vörös volt, a fényküllők olyan magasztosan fényesek, hogy nem tudott különbséget tenni látomás meg valóság között.

De aztán jobban megnézte őket, s boldogan megdobbanó szíve összefacsarodott a félelemtől. Vajon mi jó jöhet a világból? Minden idegentől megfélemedett, minden férfiban a fenyegető világ gonosz követét látta.

Az egyik férfi karcsú volt, egyenesen lépkedett a sok-sok éven át kitaposott, kanyargó gyalogösvényen. Fején fehér kendő, vállán fehér átalvető ruha, mellkasa mezítelen, combja körül csíkos, redőkbe szedett rövid ruha, lábszára egyenes és könnyed. Barna arca fölragyogott a fényben, s a szeme távolról is úgy csillogott, mint a drágakő. Vállán kicsiny iszákot vitt, jobbjában hosszú botot, nyilván méltóságának jelét. Jozabét a közeledő férfiú egyszerű ruházata ellenére is megérezte, hogy előkelő ember, s félelme még csak nőtt.

A fiatal férfi mögött görnyedt öregember battyogott nehézkesen, szemmel láthatóan fáradtan. Kopasz fejéről vállára csúsztatta a kendőt, nagy orra előrehorgadt, mint egy csőr. Sovány mellkasa izzott a vörös világosságban, mint a réz. Vékony lábszárát rosszul megkötött, barna ruha verte, térde előrecsuklott minden lépésnél, görbén járt, maga volt az élő kedvetlenség. Botjával úgy araszolt, mintha dühösen beleszúrta volna a kemény földbe, s csak nehézkesen tudta volna kirántani. Jozabét azonnal látta, hogy ez a rosszkedvű, fáradt öreg a büszke fiatalnak rabszolgája, de érthetetlen volt, miért nem viszi ő az iszákot, miért az előtte haladó úr. Ez még jobban megzavarta Jozabétet.

Mikor néhány lépésnyire voltak a háztól, megálltak, s az úr könnyed intéssel előrebocsátotta a szolgát. Maga botjára támaszkodva nyugodtan várt. A szolga pedig az asszonyhoz cammogott, hódolatteljes mosolyt erőltetett szíjas arcára, térdig hajolt, kitárta mindkét karját, mintha hercegnőt üdvözölt volna. Rekedtes hangon mondta:

- Köszöntelek, úrasszony, békesség legyen veled és egész házadon.

Jozabét fölállt, már korántsem a régi, egyetlen mozdulattal, ahogy a szarvasünő kel föl pihenéséből, hanem öregesen, nehézkesen. A hódolatteljes köszönés megdobogtatta szorongó szívét, jobbját restelkedve a homlokához emelte, barna arca könnyedén elpirult, mint egy leánykáé.

A rabszolga folytatta:

- Uram, Uszirszafi, a kereskedő tisztelettel kérdeztet, úrasszony, megengeded-e, hogy eléd járuljon, köszöntsön, hódolatát bemutassa?

Jozabét még magához sem térhetett e tökéletes udvariasság láttán, mikor a fiatal férfi elébe járult, leborult a földre, botját elvetette, ahogy királyi személy előtt szokás.

- Kelj föl! Kelj föl! - kiáltotta Jozabét ijedten, s akaratlanul lehajolt, megfogta a férfi vállát, hogy azonnal fölsegítse méltatlan helyzetéből. Hiszen ő csak asszony, méghozzá héber asszony, úrnő ugyan ebben a szegény házban, maroknyi népe előtt is a főpap tisztelt felesége, de egy szemmel láthatóan előkelő egyiptomi úr előtt mégis senki és semmi. Jó szeme volt Jozabétnek, most már bizonyos volt benne, hogy az egyszerűen öltözött, egyetlen rabszolgával utazó Uszirszafi kereskedő, akinek különös járását-kelését titokzatos mesékkel magyarázták az emberek, valójában nagyon előkelő személy. Talán az Isten angyala, malaák Élohim kereskedő alakjában, égi követ, a Láthatatlan Birodalom látható hírnöke.

A férfi fölemelkedett, s ekkor a csodálkozva félreálló rabszolga különös jelenetnek volt szemtanúja. Már az is merőben szokatlan volt, hogy ura előreküldte az egyszerű héber asszonyhoz, megparancsolván, a legillendőbb hódolattal kérjen engedélyt közeledésére. Hát még amikor látta, hogy ura ölelésre tárja karját, mosolyog, Tutu kővé meredt a bámulattól.

- Fiam - leheli az asszony, s ráborul a herceg vállára.

- Anyám - mondja ő, s magához öleli, megcsókolja az asszony arcát kétfelől, szelíden simogatja a fejét... s az asszony sír, könnyei elöntik a herceg vállkendőjét.

Így álltak, összeölelkezve, hosszasan. Mósze egyre simogatta anyja fejét, a kendő leomlott Jozabét hajáról. Őszes volt már bizony, őszes a sűrű, fekete haj, feje úgy feküdt a vállán, mint madár a fészkében, szemét behunyta, hogy ne lásson, csak érezzen, vagy jobban lásson, mint ahogy testi szemmel lehet. Barna karja szorosan fonódott Mósze erős válla köré, alakja megmegrándult a boldog zokogástól.

- Fiam! Fiam! - mondta el-elfúló hangon. - Tudtam! *Én* tudtam! Mindig tudtam!

- Jól tudtad, anyám - dicsérte Mósze halkan, mint egy gyermeket. - Itt vagyok, hazajöttem. - S kibontakozva az ölelésből, már ismét szokott nyugodt hangján kérdezte: - Hol van atyám? Hol van a bátyám? Hol van a néném?

És leült a küszöbre, mint egy fáradt utas, aki hazaérkezett.

Tutu is letelepedett a hatalmas fügefa alá a senyvedt fűbe. Ámulva nézte őket, nem tudta megfejteni a különös jelenet titkát.

Jozabét kigyönyörködte magát a fiában, maga is leült Mósze mellé, mintha már nem bírta volna tovább a váratlan boldogság terhét. Majd fölugrott, évekkel fiatalodva, a házba ment, fölszította a tüzet, korsókkal, fazekakkal zörgött, megint kiperdült, újra meg újra elnézte a fiát, megsimogatta, nevetve törölte le kibuggyanó örömkönnyeit, szava elakadt. De Mósze azért megtudta, hogy Amram a Tízek társaságában tanít, napnyugtakor hazajön, Mirjam a környékbeli házakat járja, mert ma van a kényszermunkások számára folyó élelmi gyűjtés napja, Aharon pedig... jaj, Aharon szintén ott görnyed valahol a téglavetők között, tűri a hajcsárok szidalmait, talán botütéseit is, vagy már nem is él, hiszen őt jobban gyötrik, főpap fia... S megint eleredtek Jozabét könnyei, de most már keserű bánatában.

Aztán kikérdezte Mószét, miért jár-kel a tartományban, miért adja ki magát kereskedőnek, mi kényszerítette erre a fárasztó, nem is veszélytelen életmódra. Mósze mindössze annyit mondott, hogy meg kell ismernie a nép életét, amely gyermekkorában testét-lelkét táplálta. A fügefa alatt pihenő Tutu megint nem érte föl ésszel, miért nem szól a herceg mérhetetlen hatalmáról.

Megérkezett Amram. Méltóságteljesen, hallgatagon szemlélte a küszöbön ülő idegent s a távolabb heverésző öreg rabszolgát. Tétovázott egy kicsit, szokása szerint marokra fogta már szürkülő, nagy szakállát, bozontos szemöldökét összevonta, de aztán fölragyogott öreg arca, szeme kigyúlt, s halk, vastag hangon fölkiáltott:

- Csak nem a Fiú ül atyja házának küszöbén? Ekkor Mósze fölpattant, mélyen meghajolt atyja előtt.

- Fogadd házadban a Fiút - mondta alázatosan - olyan szívvel, amilyennel valamikor térdedre ültetted.

A két férfi erősen összeölelkezett, megcsókolta egymást. Amram nem szólt, restellte volna, ha elcsuklik a hangja. Erős keze remegett, fejét elfordította, szemét fia vállához törölgette, titkolta kibuggyanó könnyeit. És a Fiú vállkendője már nedves volt anyja könnyeitől.

Hirtelen bukott alá a Nap, a vörös lángolás még fönn villódzott az Égen, de már halványan remegett Sálem csillaga. Ekkor tetőtől talpig fehérben, dúdolgatva megérkezett Mirjam is, mint egy jelenés az alkonyati homályban. Egy pillanatra megtorpant, majd hirtelen fölragyogott az ő sötét, bársonyos szeme is, elkacagta magát, s egyenesen Mószéhoz futott. Olyan könnyed volt most a futása, mint tizenkét éves korában, mikor a folyampartról hazafelé szaladt, hogy elhívja anyját a vízből kiemelt kosárkához.

- Öcsém! Öcsém! - kiáltotta csengő hangon. Leborult a küszöbön ülő Fiúhoz, átölelte lábszárát, fejét a térdére nyugtatta, pihegett az örömtől.

Együtt voltak hát mindnyájan, csak Aharon hiányzott. A kényszermunkás, aki valahol idegenben, tán egy város épülő falain, tán egy távoli határerődítmény mellett nyögve dől a puszta földre, sajgó vállát simogatja, feltört lábát kenegeti nyálával, miközben elsuttogja estéli imádságait káromkodás, szitkozódás, panasz, jajszó, kétségbeesett röhögés lármájában. Mósze talán látta is, de nem ismerte meg a sok ezer között. Az utasok megmosdottak a fügefa alatt, Mirjam öntötte a vizet Mószéra is, a rabszolgára is. Jozabét mind a kettőjük vállát, lábát bekente olajjal. Az estebéd időközben megfőtt, az a fajta zöldséges leves, amit Mósze gyermekkora óta szeretett. Amram meggyújtotta a mécseseket, mindnyájan körülállták az asztalt, a kevéske kenyér, a csorba kőedényben párolgó étel olyan volt a libegő lángocskák fényében, mint áldozat az oltáron. Tutu az ajtó mellett állt, mint rabszolgát nem illette meg más hely, meg aztán idegen volt, más isteneket imádott, másféle módon. De azért nem küldték ki a házból, Amram ugyanis így vélekedett:

- Akárhogy nevezi isteneit, istennőit, akármilyen szánalmas képekben ábrázolja is őket, Él Saddáj, istenünk, mindenekfölött való egyetlen Isten, az ő alkotásai az összes istenek, az ő gyermekei, akik faragták, festették, imádták őket... A szolga tehát legyen a házban. Kiddus után pedig üljön velünk az asztalhoz.

Kiddus után valóban közéjük ült Tutu is. Éppen Aharon szokott helyére, Aharonéra, aki éppen olyan rabszolga, mint Tutu, de szigorúbb úr hatalma alatt senyved.

Együtt eszegették a régi otthonban az Amram által megtört s kiosztott savanykás kenyeret, hörpölték a zöldséglevest a csorba kőedényből. De bor nem volt a serlegben. Amit a hatóság meghagyott, a kényszermunkásoknak kellett. Újra meg újra kérdezgették Mószét, hogy került

Gósenbe, miért hagyta el a Palotát, mik a tervei. A Fiú elütötte a kérdéseket, mosolygott, mindössze ennyit ismételgetett egyre:

- Látni akartam a népet s a nép nyomorúságát, amely keblére ölelt, testemet-lelkemet táplálta. És íme, egy kanál levest akartam enni anyám főztjéből.

Hát beszéltek ők. Amram a nép sorsáról, elnéptelenedő istentiszteletekről. Jozabét arról, hogy már régóta nem tartanak állatot sem, még kutyájuk sincs. Mirjam meg elmondta, hogyan adakoznak a kényszermunkások ellátására, s milyen sok a beteg asszony, gyermek. Tutu, jóllakván, módját ejtette, hogy a Látóhatár Városának fényéről, lakóinak becstelenségéről ejtsen néhány szót, közbeiktatván, hogy neki mint egykori szíriai hercegnek milyen nehéz látnia ezt a megdöbbentő rothadtságot Egyiptomban. Azt is megemlítette, hogy a kegyelmes herceg, mármint az ő gazdája, mindig úgy bánt vele, mint igazi herceggel, még az iszákot is ő viszi helyette. Ám most, ebben az átkozott tartományban nem tud méltó ellátásáról gondoskodni.

Mósze rápillantott, s ez elég volt, hogy elhallgattassa.

Az esti imádság elmondása után a nők visszavonultak kicsiny szobájukba, a rabszolga fáradtan álomra dőlt a fészerben, ahol azelőtt a tehén szokott állni, Amram meg Mósze pedig elballagott a folyam partjára a holdfényben. A két férfiúnak bizalmas megbeszélnivalója volt.

Ott, ahol egykor a csónak ringatózott kikötve a csacsogó vízfodrokon, s Amram feledhetetlen beszélgetése történt a két fiúval, letelepedtek a magas fűbe. A Hold mögöttük ragyogott, ezüstfátyollal vonta be a bokrokat, s hosszan csillogott a Nílus tükrén. Hideg, nedves esti szél lengedezett, a két férfi beburkolódzott kendőibe. Máris hullott a harmat, lucskossá tette a füvet, s a vén fűzfák halkan hullatták leveleikről a vízcseppeket. Távol úgy ragyogtak a piramisok, mint a jégkristályok.

Sokáig üldögéltek szótlanul az ezüstös fényben. Végre Amram megkérdezte:

- Hol jártál, mit láttál, s mit akarsz tenni?

Mósze összehajtott lábszárral ült, bokáját megmarkolta, mozdulatlan volt. Csak kendője lebegett a szellőben, arca árnyékba került, de nagy szeme égett, mint a drágakő. Csendesen beszélt, olyan nyugodt volt, mint aki magasan ül a világ fölött. Akadozva kereste a szavakat.

- Gósen alkirálya vagyok. Hogy miért, nem firtatom. Ha ellenségeim így akartak eltávolítani a király mellől, csak köszönetet mondhatok nekik, Isten eszközei, jót tettek. Ha pedig valóban elhatott valami ennek a tartománynak a jajszavaiból az ő füléig, mikor már az Egekre kiált, s engem mint félig-meddig hébert e jajszó csillapítása végett küldött ide, akkor még jobban kell szeretnem őt, mint eddig szerettem. Azonban lehet, hogy ellenségeim is küldtek s a király is. Mindegy, itt kell lennem, itt kell dolgoznom. De hogy becsülettel dolgozhassam, saját szememmel kell látnom a nép állapotát. És láttam.

- Hoj, hát alkirály vagy! - örvendezett Amram, marokra fogta szakállát, arcát az Égre fordította, nagy sóhaj szakadt ki melléből. - Micsoda áldás! Micsoda kegyelem! Az én szegény házamból került alkirálya ennek a szerencsétlen népnek!

- Sohasem felejtettem el azt a házat - mondta Mósze.

- És hogy mertél, hogy tudtál... mint Uszirszafi, mint kereskedő... - lelkendezett Amram. Ekkora csoda láttán elvesztette méltóságteljes nyugalmát. Még a kezét is Mósze vállára tette izgalmában.

Mósze ügyet sem vetett apja csodálkozására, hanem folytatta:

- Kérded, atyám, mit láttam. Mondhatnék neked valami újat? Íme, mindent megmondanak a csillagok! - jobbját fölemelte, az Égre mutatott. - Új korszakban élünk, de a régi még itt van, s gonosszá változott benne minden, ami azelőtt jó volt. A világ lesüllyedett, de még távol van a süllyedés legmélyebb fokától. És amilyen süllyedést látok a héberek ellenségeinél, ugyanolyant maguknál a hébereknél is. Nem állanak egyenesen, Ég és Föld között, ahogy embernek állnia kell, meggörnyednek, mint az állat, négykézláb másznak, szemüket a földre vetik, az Ég emléke is elhomályosul már bennük. A szolgaságban nemcsak az úr bűnös, hanem a szolga is. A szolgaság, atyám, nem oka a bajnak, hanem következménye. Ha az úr megtagadja istenfiúságát, zsarnokká válik. Ha a szolga elfelejti istenfiúságát, elaljasodik, és rabszolgává válik. Akik tudják, hogy Isten gyermekei, azt is tudják, hogy a szolga szintúgy Isten gyermeke. És akkor lehetetlenné kell válnia minden zsarnokságnak s minden szolgaságnak.

Amram mélyen elgondolkozott, majd így szólt: - Lassan, fokról fokra süllyedtünk a szolgaságba, fiam. Tegnap jobb volt, mint ma, tegnapelőtt jobb, mint tegnap. Lépésről lépésre ereszkedtünk le a lépcsőn, fiam, mindig csak egyet-egyet léptünk, egyet-egyet taszítottak rajtunk, s azt hittük, itt majd megállunk, holnap majd följebb hágunk eggyel. De hát ezen a lépcsőn megállás nincsen. Jobb lett volna, sokkal jobb, ha egyszerre, egyetlen durva taszítással löktek volna a mélybe, mert a zuhanásban éreztük volna, milyen magasról esünk, mi az, amit elhagyunk. És akkor kiáltottunk, kapaszkodtunk, védekeztünk volna...

- Igen, akkor a nép belekapaszkodott volna istenébe, s ha összetört volna is, szolgaságba mégsem süllyedt volna - helyeselt Mósze. - De, ahogy urai, mint mondod, fokról fokra süllyedtek lefelé, úgy kellett süllyedniük nekik is. Egymást taszították, egymást vonszolták a mélybe. Jól tudod, atyám, hogy azt nézték, ami tegnap volt s tegnap azt, ami tegnapelőtt, a különbség olyan csekélynek látszott, hogy nem riadt föl bennük a kétségbeesés hangja. Pedig bizony, ha állapotukat Istenhez való közelségükkel mérik, észre kellett volna venniök, hova vezet az út, milyen végtelen a legcsekélyebb eltávolodás is Istentől. Csak látszólag hajszálnyi, igazában mérhetetlen. Aki egy tapodtat tágít, a semmibe vész. És ha csak egy tágít is, magával sodorja valamennyit. Ezt látom én a saját szememmel.

Ahogy kisfiú korában föllázadt és toporzékolt minden igazságtalanság ellen, most is kigyúlt a szeme, kezét önkéntelenül ökölbe fogta, megfeszítette derekát.

- Gondolod, hogy mi is bűnösek vagyunk, nemcsak zsarnokaink, akik idáig juttattak bennünket? - töprengett Amram.

- Atyám - mondta halkan, szenvedélyesen Mósze. - Kit lehet szolgaságba törni? Aki gyenge. Ki gyenge? Aki nem hisz önmagában. Ki nem hisz önmagában? Aki nem hisz Istenben. Ki nem hisz Istenben? Aki nem ismeri őt. Ki nem ismeri őt? Aki nem keresi. Ki nem keresi? Aki nem törekszik visszatérni hozzá, hanem megelégszik a süllyedtség állapotával. Aki pedig ezzel megelégszik, atyám, az maga okozza saját szolgaságát.

- Dehát... dehát... - kapta föl a fejét Amram, s marokra fogta ezüstösen csillogó szakállát, kerek szemmel bámult a Fiúra. - De hát csak nem azt akarod mondani, hogy ez a nép jól érzi magát a kényszermunkában? Hogy önként adta oda a hetedik napot is, a szent napot, a nyugalom napját? Hogy szívesen hordja mindenét urainak, jómaga pedig boldog, ha könyöradományból élhet? Hogy akar sarat taposni, téglát vetni, falat rakni, földet ásni... miközben gazdag földjei parlagon hevernek, csordái, nyájai pusztulnak, szőlői elvadulnak, ruhája leszakad a testéről?

- Nem, nem - rázta a fejét Mósze. - De a szolgaságban nem az a rossz, hogy sarat kell taposni, téglát vetni, falat rakni, a földet parlagon hagyni, kifogyni marhából, juhból, húsból, tejből,

gyapjúból, rongyban meztelenkedni... úgy enni meg a sovány ebédet, hogy a megtört kenyérhez egy korty bor sem jut! A szolgaságban az a rossz, atyám, hogy az ember négykézlábra ereszkedik, arcát elfordítja az Égtől, csak a földet nézi, a földet látja, túrja, nem keres mást. A szolgaságban az a rossz, hogy az ember olyasmiben keres mentséget, ami még mélyebbre taszítja. Azt hiszi, ha több kenyere, több olaja, lisztje, bora, gyapjúja, marhája, ruhája, ékszere volna, megszűnnék a szolgaság. Holott csak még borzasztóbb szolgaság lesz belőle: a jólét fennhéjázó szolgasága. Istent, Istent mutassátok meg a népnek, emeljétek föl a fejét akár erőszakkal is, hogy lássa az Eget, akkor nem lesz szolga a szegénységben sem.

- Hoj, ez nagyon nehéz, ha nincs mit enni. Ha az ember hátát iga és korbács görnyeszti a földre. Ha éjjel-nappal azt kell keresgélnie, amit a föld ad - sóhajtotta Amram. - Fiatal vagy te, fiam, fiatal és türelmetlen. Hol éltél? Amíg a házamban voltál, megvolt a mindennapi kenyér, s ha a népet elnyomták is, még nem jutott odáig, ahol most van. Fölemelhette a fejét, kereshette az Eget. Aztán a Palotába kerültél, arany, elefántcsont, lazúrkő... puha ágy, selyem, fátyol, ékszer... libasült, mártásos hal, mindenféle gyümölcs, ital... zene, tánc, ének, nevetés, szépség... festett, ragyogó asszonyok, csillagok még a szolgálók is... játék, szerelem, hatalom... Hoj, hogyan érthetnéd meg ezt a népet?

Csüggedten lehajtotta szakállas fejét, szemét behunyta, mintha látni sem kívánná azt az életet, ami Mószét, az ő fiát eltérítette az igazság tiszta látásától. Ebben a pillanatban idegenség férkőzött közéjük. Magány vette körül mind a kettőjüket, noha egymás mellett ültek, mint annyiszor, az elmúlt esztendők során. A Hold fenséges fénnyel árasztotta el őket, a folyó felől csípős szellő fújt, üres, néma volt a tájék, s ők mintha nem is látták volna egymást. Hallgattak egy ideig, nézték a végtelen, csillogó folyót, a hályogos vízen föl-fölcsapódó halak cuppanását hallgatták. Aztán Mósze megszólalt:

- Atyám, nem szólhatok arról, hogyan tanultam, s hogyan léptem át a Halál Kapuját. Ez titok, megérted, hogy hallgatnom kell róla. Csak arra kérlek, távoztasd el szívedből a szomorúságot, tépd ki a bizalmatlanságot, fordulj felém azzal az atyai szeretettel, ami most is forrón buzog benned irántam. Gondold meg, ha ez a nép valóban Isten gyermekének érezné magát, hagyta volna-e, hogy napról napra egy fokkal mélyebbre taszítsák? Nem, mert aki az első megaláztatást elutasítja, nem lehet szolgává. Gondold meg, egyszer el kellett érkeznie a lázadás pillanatának is. A támadásének. Az élet föláldozásának az életért. Ez a nép nem lázadt. Még a pusztába sem ment ki, mint Efráim.

- Efráim csaknem elpusztult - vetette ellen Amram komoran.

- Elpusztult, mert egyedül volt. Magára hagyták, de megmentette hitét, a becsületét, az emberségét. És jóllehet, ottveszett istene, Já is, mégsem ingott meg a belehelyezett hite. Új képet alkotott neki...

- Csak nem követhetjük? - csodálkozott Amram. - Él Saddáj, az egyetlen, igaz Isten, Ábrahám, Jiszhak, Jákób Istenének népe nem követhette a faragott bálványt, a véres Ját!

- Nem - bólintott Mósze. - Igazad van. Él Saddáj népe és Aleyan Baál népe és Mót népe és Aséra népe és a többi isten népe nem követhette Ját. De lásd, lenne-e ennyiféle isten, ha mindenki az Istent, az Egyetlent kereste, ismerte volna? Azt se feledd, atyám, hogy az embereknek éppen a lehetetlent kell tenni. Amikor éhsége földre görnyeszti, fölállnia, kiegyenesednie, az Égre néznie. Amikor maga az egész világ süllyed és sötétül, megállnia szilárdan, visszafordulnia, a Fény felé küzdenie magát. Ó, még a fák, a füvek is fölfelé törekszenek, a Nap fényében fürdetik fejüket, kitárják ágaikat, kibontják leveleiket, megnyitják virágaik kelyhét, noha gyökereik mélyen a földbe nyúlnak, és ki nem téphetik őket, ha pedig kiszakadnak, végük. Igen, lehetetlent kívánnak ettől a néptől, mert lehetetlent

kíván tőle Isten! - Egyre hevesebben beszélt, egyre folyamatosabban, jól megfontolva, öklével a térdét ütögetve, égő szemmel, sugárzó arccal. - Azt kívánja, ne zuhanjon a világgal együtt, hanem emelje magához a világot. Azt kívánja, minden erővel, mindenáron, minden kétségbeesést legyűrve álljon meg, forduljon meg, térjen vissza, ha csetelve-botolva, éhezve, megsebezve, megszaggatva, mezítelenül, körmével kapaszkodva, törött csonttal is, a halálba is menjen, fusson Istenhez. Hordja le a hegyet, ha meghágni nem tudja, ússzék át a tengeren, ha csónakja nincs, törje be puszta öklével az Egek boltozatait, tudja, *tudja,* hogy Isten gyermeke, ott a helye Isten térdén, s vele együtt oda kell visszajutnia a világnak is. - Kitárta karját, a Hold az arcába világított. - Mindennek, mindennek, atyám, a csillagoknak is, minden világnak, valamennyinek, ami valaha volt, és valaha lesz... - Amramhoz fordult, kezére tette a kezét. De hiszen te tudod, tőled tanultam, mikor még alig nyiladozott az értelmem... és mindent, amit azóta megtanultam, erre a tudásra építettem... Miért borít el hát az öreges sajnálkozás, miért nem az értelmedre figyelsz, kemény, isteni értelmedre?

A főpap lehajtotta fejét, szakállát tépdeste. Nehezen lélegzett. Így ült sokáig szótlanul, önmagával tusakodva. Aztán föltekintett, arca bűnbánó volt, mint egy gyermeké.

- Fiam - mondta igen halkan, alázatosan. - Az atyák tanuljanak gyermeküktől. Szememet elhomályosították a könnyek, amiket népem sorsának láttán sírtam. A férfi dolga azonban nem a sírás, hanem a látás. Kinyitottad a szememet. Jobban ismered Istent, mint én, az ő főpapja. Most mondd még meg, mit kívánsz tenni. Mósze elmondta.

- Miután látok, atyám, tennem kell. Azt teszem, ami a legkönnyebb, szégyellem magam miatta, de nincs más választásom. Könnyíteni fogok a nép sorsán, vigyázok az igazságra, védelmezem az emberi méltóságot. Kenyeret, ruhát, földet akarok adni az embereknek. Vetéseket akarok látni, hallani akarom a cséphadarók csattogását. Dalt akarok hallani, atyám, nevetést... Amit egy király, akinek hatalma jóformán semmi, megtehet, én megteszem.

- Szüntesd meg a kényszermunkát! Szüntesd meg az elsőszülöttek elrablását! Tedd, hogy a szüzek méhe megnyíljék - kiáltotta Amram sürgetőleg.

- A kényszermunkát nem szüntethetem meg - felelte Mósze csaknem hidegen. - Az egész emberiség sorsa kényszermunka. Ez a királyok törvénye, ez volt Amenhotepé, ez Eknatoné, ez lesz a többié is. A kényszermunkától csak magatok szabadíthatjátok meg magatokat. Úgyszintén oda kell adnotok az elsőszülötteket is, mert ez ugyanolyan királyi törvény. Magatoknak kell megszabadítanotok elsőszülötteiteket, s bizony meg is szabadulnak, mihelyt megismeritek Istent, akinek odaszánhatjátok őket. Most Atoné ők vagy a Jeoré, ha Atonban nem tudjátok megismerni az egyetlen, igaz Istent. És szüzeitek méhét majd ugyanazon Isten nyitja meg, akinek önként, örömmel adjátok elsőszülötteiteket. Eledelt és igazságot adhatok nektek. Istent nem adhatok, ha magatoknak nincs. Amíg Játok, Aleyánotok, Mótotok, Asérátok, mindenféle bálványotok van, s annyi istenetek, ahány nemzetségetek, a szolgaság nyomorúsága nem szűnik meg rajtatok.

A Hold magasan lebegett, az Ég olyan áttetsző volt, hogy szinte túl lehetett látni rajta a végtelenségbe. A bokrok olyanok voltak, mintha mozdulatlan füst telepedett volna a síkságra, zöldes, néhol világosabb, könnyebb, néhol sötétebb, nehezebb füst. Egerek motoszkáltak a fűben. A távoli piramisok csúcsán fény sugárzott.

Sokáig hallgattak, nézték a Holdat.

- Kemény szavak ezek - mondta végül Amram.

Mósze mosolygott. Miért volnának kemények? Atyja annyira megfáradott, megöregedett már, hogy fél az igazságtól? Ez az egyszerű, tudós, hallgatag ember odaadta volna magát az érzelmeknek? Hát akkor ki kell ragadni belőlük. Férfiú dolga a tudás, asszonyoké a sírás.

- Csak kétféle módon lehet megmenteni ezt a népet - mondta kissé akadozva, a hosszú hallgatás után ugyanis keresgélnie kellett az alkalmas héber szavakat, s a hangsúlyozása is megint erősen egyiptomias volt. - Az egyik mód az, hogy az egész világot egyszerre emeljük ki a mélységből. Mindenestül és egyszerre, igen. Ezzel próbálkozik a király. Amit ő akar, csaknem kétségbeesett munka. És mennél tovább halad benne, annál kétségbeesettebb. Igazán reménytelennek kell mondanom. A láthatatlannak képzelt Nap istenségét akarja elfogadtatni az egész világgal, Atonét, az Egyét, az igaziét, akit az ember valaha színről színre látott, s akitől elszakadt. A király, mint maga mondja, az Igazság Megvalósítója, s annyira irtózik minden hazugságtól, hogy írásaiban nem használja Maatnak, az igazság istennőjének jelét sem, mert vallja, hogy csak egy Isten van, Aton, a többi pedig csupa silány hazugság. Meg akar szüntetni minden háborút. Még akkor sem akar kardhoz nyúlni, ha a Birodalom belepusztul. Mert Aton a jóság, a kegyelem, a szeretet, az áldás, minden, ami létezik, Aton édes gyermeke. Virágot, illatszert, tejet áldoz Atonnak. De hányan értik meg ezt az Istent? Megértik-e a népek, melyek az erő istenében hisznek, Ámunban, Baál Hadadban, Jában, Anatban, Istárban, a térdig vérben gázolókban, akik vállukat embervérben mossák? Azokban, akik vihar szárnyán repülnek, dörgésük megrettenti a szíveket, villámot csóválnak a világ fölött, hegyeket szakítanak szét, meghasogatják a földet, föltornyozzák a tenger vizét, s embert, embert kívánnak áldozatul? Haj, atyám, Aton túlságosan magasan lebeg az emberek fölött, túlságosan elérhetetlen, érthetetlen, megfoghatatlan. Aton nem fuvolázik a parti nádasokban, nem üldögél kutak peremén, nem lakik kőben, fában, vízben, nem tekint a templomok szentélyeiből híveinek sokaságára, nem mond jóslatokat... Hányan értik meg őt? Most, hogy a király Ámunt letaszította, templomait bezáratta, a nép elkeseredve várja a szörnyű büntetést, reszket félelmében, Gyűlöletes Álmodozónak nevezi a királyt. Aton oltárai állnak ugyan, folynak az áldozatok, az ünnepeket megülik. Ámunnak nincsenek már ünnepei, de kik vallják Aton hitét? A király néhány bizalmas híve, akiket a mélyből emel föl, egyszerű származású emberek. Az előkelők közül azok, akik szent kötelességüknek tartják szolgálni a királyt, mert Isten ő s a Nap Fia. Meg akik hatalmukat hozzákötötték. Ázsiában pedig, Ázsiában is épültek templomok Atonnak, áldoznak is oltárain, megtartják ünnepeit, éneklik a király himnuszait, imádságait, de kik? Ó, atyám, csak az oda küldött papok, tisztviselők, a katonaság magasabb rangú tisztjei. Meg néhány egyiptomi kereskedő, aki hűségét fitogtatja a király iránt. A nép? Bizony a nép továbbra is saját véres isteneit, istennőit imádja a régi borzalmas szertartások szerint. És máris várja a pillanatot... az alkalmat - tette hozzá némi töprengés után, hogy jobb szót válasszon -, amikor majd ledöntheti azokat a templomokat, felkoncolhatja papjait, fejjel lefelé a falra akaszthatja a tiszteket, előzheti a katonákat... Katonáink ma is csak csúfolják Atont - tette hozzá s legyintett, visszagondolván a saábai ostromra. - A királynak tovább kell mennie az úton - folytatta ismét tárgyilagosan. - El kell törülnie Ámun után valamennyi isten tiszteletét. Be kell záratnia templomaikat. El kell űznie papjaikat. Össze kell törnie képeiket. S mi lesz ebből? Mi lesz? Mit tesz a nép, ha elveszik tőle Hápi-bikáját, Sebek-krokodilját, Ptáht, Hort, Chnumot, Maatot, Hathort? Bizony, atyám, össze fog omlani a Birodalom. A világ istenei máris szövetkeznek, hogy elpusztítják az Egyet. Hát ha majd Egyiptom istenei is fölkelnek hatalmuk védelmében? Milyen pusztítás lesz abból? Jól mondta Szinuhe, a királyi koponyalékelő részegségében: össze fog csapni a tenger, s minden elmerül benne, ami most él és virágzik.

- S ebben a tengerben el fog merülni a héber nép is? - kérdezte Amram igen halkan. Fölhúzott térdére könyökölt, szakállát fogta, figyelmesen hallgatta a Fiú fejtegetéseit.

- Ebben a tengerben el fog merülni a héber nép is - mondta Mósze atyja szavait ismételve. - A világ nem emelkedik egy fokkal sem följebb, hanem még mélyebbre süllyed. Mert Aton ilyen silány módon nem győzhet, az istenek pedig helyreállítják ugyan hatalmukat, ürességük mégis nyilvánvalóvá lesz. Marad a puszta fegyver, az erőszak, a félelem, a nyers világi hatalom. A vad birok életre-halálra, könyörtelenül.

- Hát akkor te miért szolgálod mégis a királyt? - kiáltotta csodálkozva Amram.

- Atyám - felelte Mósze kissé szomorúan -, én Aton első rendbeli beavatott papja vagyok. Tudom, az ő ügye az egyetlen ügy az egész mindenségben. Amíg az ő ismeretére el nem jut minden ember, az élet üres, meddő, hiábavaló és gonosz. Ezt nem kell megmagyaráznom neked, atyám, Él Saddáj főnapjának. A király Aton fia, őt szolgálja minden gondolatával, tettével, egész valójával. Nekem tehát szolgálnom kell őt. Én tudom, hogy Aton ideje még nem érkezett el, a világ, az ember rohan a sötétségbe, zuhan a mélybe, az idők teljessége pedig, amikor mindennek meg kell fordulnia, hogy visszatérjen Atonba, még nem érkezett el. De a király nem tudja. Ha tudná, másképp cselekedne. Magam is kifejtettem előtte a tennivalót. Kicsiny, beavatott csoportból kell egyre nagyobb, egyre erősebb sereget alakítani, megingathatatlan sziklát, s arra építeni Aton Birodalmát. Hogy áldozatul ne essék az alantosoknak, az emberiség söpredékének. De erre a munkára képtelen...

- Hát akkor... hát akkor mit lehet tenni? - töprengett Amram gondterhesen.

- A másik mód, atyám - folytatta Mósze ismét fölélénkülve -, az, hogy ki kell menekülni az összecsapó tengerből. A keskeny úton, az egyetlen úton.

- Kimenekülni? Hogyan? Hová?

- Össze kell szedni népedet. Össze kell szednie a népednek önmagát. Föl kell emelnie a fejét, ki kell egyenesednie. Meg kell látnia az Eget ismét. Haj, atyám, hányszor hallottam a keserű kiáltást utamon: elhagyott minket istenünk! De azt nem, hogy: elhagytuk Istent. Hányszor a siránkozást: istenünk elfordította rólunk az arcát! De azt nem, hogy: elfordítottuk arcunkat Istentől. Hányszor a csüggedt panaszt: istenünk nem tekint ránk? De azt nem, hogy: nem tekintünk Istenre. Hányszor a könyörgést: istenünk, bosszulj meg minket! De azt nem, hogy: Isten, szeretünk téged! Istenünk, törzsünk, nemzetségünk, családunk istene, istenasszonya, de soha: Isten, mindenek Istene. Vajon elhagyja-e Isten azt, aki nem hagyja el őt? Elfordítja-e arcát arról, aki nem fordítja el arcát Tőle? Nem tekint-e arra, aki őrá tekint? Hűtlen-e ahhoz, aki Hozzá hű? Távol van-e attól, aki a szívében hordja? Atyám, elveszítette ez a nép a józan eszét, mert elveszítette Isten igazi ismeretét. Azt hiszi, ha összeomlik a Birodalom, ő nem temetkezik a romok alá. Ha a tenger hullámai összecsapnak a romok fölött, ő nem vész el benne. Pedig az Isten tudata maga a lét, aki elveszti Isten tudatát, elveszti a létét.

- Ez igaz, fiam - helyeselt Amram. Szeme csillogott, nem tudta titkolni gyönyörűségét fia okosságában. - De láthattad azt is, hogy akkor, amikor lehet, ez a nép megüli ünnepeit, áldozik, imádságait buzgón énekli... az oltárok állanak, még száll róluk a füst, noha vékonyabban és keserűbben, mint régen.

- Igen, igen - bólintott Mósze, de a holdfényben látni lehetett, hogy ajka fanyarul megrándul, szemét pedig behunyja egy pillanatra. - Igen - ismételte -, ünnepek még vannak... Áldoznak is, imádkoznak is... Régi törvényeikhez, szokásaikhoz ragaszkodnak... De hát Isten ismerete ez? - kiáltott föl hirtelen. - Nem! Puszta, üres szokások ezek, atyám, vagy még inkább varázslatok, Aleyan Baál, Mót Baál, Já Baál meg a többi véres, mocskos, silány, parázna, gyűlölködő, bosszúvágyó isten varázslata. Hová lett Ábrahám, Jiszhak, Jákób istene? Hiszen Ábrahám azért vonult ki hazájából, hogy tisztán megőrizze istenének alaktalan alakját. Atyám, ha ez a

nép meg akar menekülni, össze kell törnie isteneit! Újra meg kell ismernie atyái Istenét, akit a szívében hordoz.

- Él Saddáj már csak a mi szívünkben él, a Lavju-törzs maradékának szívében - helyeselt Amram büszkén, jól marokra fogva csillogó szakállát. - Örömkönnyek szöktek a szemembe, fiam, igaz szavaid hallatán.

- Van még egy töredék ebben a népben - folytatta Mósze -, amely nem lett hűtlenné az egy, igaz, láthatatlan, megfoghatatlan, ábrázolhatatlan Istenhez. Miért nem megy ki ez a nép a pusztaságba, mint Ábrahám?

- Hagyjuk itt hazánkat, ahová Jákób vezetett, áldott az emléke mindörökké? - döbbent meg Amram. - S vesszünk, mint Efráim népe?

- Hazátokat? - kérdezte Mósze csodálkozva. - Hát hol van hazája embernek e földön? Nem Isten-e a hazája? Nem benne és nála van-e a haza? Nem hozzá kell e hazafutnia? Haza! A szolgaság földje, a nyomorúságé, az elaljasodásé, a siralomé, a félelemé, az átkozott rabszolgaságé és kényszermunkáé: haza! Csak mert Jákób vezetett ide az éhínség idején. A bálványok, a gyűlölet, a fegyver földje: haza! Atyám, ne zárkózzatok be házaitokba, rémüldözvén a szabad pusztaság veszedelmeitől. Ne korlátozzák lábaitokat a szűk földdarabok, amikért fogcsikorgatva küzdötök, bár javarészt parlagon hevernek, s nem legelésznek rajtuk a régi kövér csordák, nyájak. Igazi hazánk a szívünkben van, ott hordozzuk Istent s a láthatatlan országot, ahova haza kell mennünk. Az ígéretnek azt a földjét, amiben őseink laktak, Isten színe előtt járván. Memrá szépséges ligetét, ahol, mint gyermekkoromban mondtad nekem és Aharonnak, Ábrahám egész családjával élt. - Büszkén kiegyenesedett, karját fölemelte, arca ragyogott a tündöklő holdfényben, szeme olyan lenyűgözően égett, hogy Amram moccanni sem tudott előtte. - Atyám! Törje össze ez a nép isteneit és istennőit, szabaduljon meg tőlük és varázslataiktól, boruljon le az egy Isten előtt. Tisztuljon meg testében-lelkében. Legyen a népek előtt büszkén járó nép, ahelyett hogy velük együtt kullog a nyomorúságban és a sötétségben. Tudjon elszakadni a földtől, ahol idegenek igájában, kényszermunkában görnyed. Törölje le keserű könnyeit, gondolkozzék. Némuljanak el siralmas panaszai, fogadja el a sorsát, vágjon neki a pusztaságnak. Menjen, menjen ki az emberek, a házak, a templomok, az istenek, a mocsarak, a szitkozódó felügyelők korbácsai, a téglák, a félig épült falak, az erődítmények közül, menjen, menjen fölemelt kézzel, az Égre tekintve. Keresse meg azt az ősi földet, amire már alig-alig emlékszik, Isten földjét... s hazája lesz mindörökké.

Ez még keményebb beszéd volt, Amram le is csüggesztette fejét a súlya alatt. Hogyan? Törje össze bálványait... ó, bárcsak megtenné. Tisztuljon meg testében-lelkében, emelje föl a fejét? Jaj, ezt kellene, így kellene, ezt tanítják a legjobbak. És kövesse az egy Isten hívását? Él Saddáját, a láthatatlanét, ábrázolhatatlanét? De lám, kézzelfogható isten kell nekik, azt mondják: „valóságos” isten. Megtűrik Lavju törzsének istenét, mondják, mondogatják, hogy őseik istene ugyanilyen volt. Főpapjaik még tudják, ő az igazi Isten, de csak maguk között, titokban, suttogva beszélnek róla. A törzsek pedig egészen elmerültek bálványisteneik imádásába. És már csak gőgből sem csatlakoznának a Lavju-törzs istenéhez. Igaz, Jákób istene ez volt, de már csak jámbor hagyomány... Ami pedig a legnehezebb: vonuljon ki az egész nép Gósenből fölemelt kézzel a pusztaságba. A bizonytalanba, az idegenbe? Itthagyva házait, földjeit, aklait - a hazáját? És keresse azt a hazát, amit Isten megígért neki, vagyis magát az Édent?

- Nagyon... nagyon nehéz ez... - dünnyögte csüggedten. - Fiam, ez lehetetlen.

- Mondtam már, atyám, hogy az Isten az embertől lehetetlent kíván. Aki nem tud hinni a lehetetlenben, annyi, mintha önmagát vesztené a tengerbe. Annak a részeg orvosnak igaza

volt: össze fognak csapni a tengerek, csak az menekül meg, aki hinni tud a lehetetlenben. Istent, Istent adjátok vissza a népnek, atyám! Ha pedig kudarcot vall ez az erőfeszítés, jobb, ezerszer jobb, ha az egész nép elmerül, nevét letörlik a népek tábláiról... emléke is elvész. - Fölkelt, járt néhány lépést, az Égre tekintett, egészen más hangon mondta: - Itt az utolsó imádkozás ideje, atyám. Te öregecske vagy, fáradt a munkától. Imádkozzunk.

Kissé távolabb ment, kitárta karját, majd leborult a fűbe. S mintha megszűnt volna számára a világ.

Amram ott helyben borult le imádkozni. Hol előre-hátra hajlongott, hol fölegyenesedett, a Hold felé emelte karjait. Mintha a Holdat imádta volna, pedig Él Saddájt imádta, akinek a Hold csupán tükre a végtelen Űrben.

A csendet csak egy-egy bagoly rikoltása törte meg. A folyam apró hullámainak csacsogása betöltötte a világot ringató zsongással.

Távol a Sivatagban tutulni kezdtek a hiénák, mintha a Holtak Városának lelkei jajgatnának.

10. Te leszel a Szabadító

Másnap Szabbat volt. Mindnyájan fölmentek a hegyre. Amram felöltötte főpapi ruházatát, ékszereit, homlokán az aranyabroncs ragyogott. A szokottnál is nagyobb méltósággal végezte teendőit. Hangja messze szárnyalt, imádsága könnyekre fakasztotta a megcsappant számú népet. A szolgálatot végző papok, a zenélő, táncoló leányok arca révülten ringott. Magasra szállt az illatszerek kék füstje a kora reggeli Égre. Az emberek nem tudták, miért, de ilyen szép áldozaton már régóta nem voltak.

Uszirszafit senki sem ismerte meg, bár néhányan erősen figyelték, s keresgélték emlékezetükben az arcot, amit láttak valamikor.

Mósze félrevonult a néptől, nem kívánt szóba ereszkedni senkivel. Úgy látták, az egyiptomi szerényen félreáll, noha vonzódik a héberek istentisztelete iránt.

A nap beszélgetéssel, pihenéssel telt el. Amram a fűben ülve elmondta, hogyan vitázott Ábrahám az úr követével, ne pusztítsa el a bűnös várost, ha talál benne néhány igazat. Lassan, megfontoltan beszélt. Jozabét meg Mirjam szórul szóra ismerték a történet minden szavát, még a szüneteket is, amiket Amram időnként tartott, hogy szép lassú folyást adjon a történetnek, mégis mozdulatlanul csüggtek az elbeszélő ajkán, lélegzeni sem mertek néha. Arcuk kipirult, szemük ragyogott. Lustán, mégis feszülten ültek a fűben, ujjaik öntudatlanul játszottak egy-egy letépett fűszállal. Mósze atyjával szemközt heveredett a fűbe, úgy itta a történet szavait, mint a mélyről fakadt forrásvizet. Gyermekkora könnyű boldogsága bizsergette a szívét, s a történetben elmerülve, csodálatos mélységek és magasságok tárultak föl előtte. Tutu, a vén rabszolga is ott ült velük, foghíjas száját kitátotta, szemét kerekre nyitotta, arcán mosoly játszott.

Békesség, nyugalom, tisztaság és csend harmatozott rájuk a felhőtlen Égből. Valóban úgy érezték, a világ befejeződött, visszatért az időtlen szunnyadás állapotába, s egy világkorszak elteltével fog majd ismét tevékenykedni. Most semmit sem tud önmagáról, csupán az Istenről, akinek ölében elpihent. De ebben az Isten-tudatban benne volt minden tudat, ami az idők kezdetétől fogva kigyúlt.

Majd néhány látogató szállingózott Amramékhoz. Jobb-rosszabb ünneplőbe öltözött, szépen fésült asszonyok, egy-két hallgatag férfi. Mósze azonban nem vegyült közéjük, messze elgyalogolt a folyam felé. Egyedül akart lenni, ahol kíváncsi kérdezősködések, haszontalan panaszok nem zaklatják. Maga helyett ott hagyta Tutut, de szigorúan intette, el ne árulja egy pillantással sem, ki ő, mi volt utazásának igazi célja. Tutu állta is a parancsot, bár nehezére esett. Kalandjairól, különböző gazdáinak természetéről, a sokféle munkáról mesélt, amit végeznie kellett, gonosz úrasszonyokról, akik forró vizet loccsintottak a lábára, majd leszólta Egyiptom csodáit, a piramisokat, a templomokat, a palotákat, a szobrokat, hiszen ezeknél sokkal-sokkal szebbek, nagyobbak vannak az ő hazájában.

Mósze távol járt, a Nílus elhagyott partján, elmúlt évek nyomait kereste. A nagy fák, amelyek gyermekkorában boldog játékaikat látták, kidőlve korhadoztak a térdig érő sás között, a nagy kövek, amelyek mellett Aharonnal horgásztak, fürödtek, ugyanúgy feküdtek az iszapban, mint akkor. Bokrokat keresett, amelyek tövében hanyatt fekve az Eget bámulta, de most mintha odébb vándoroltak volna. Fészkeket, amelyekben csipogó fiókáit etette egy piros tollú madár. Messzire elcsatangolt, ráismert egy-egy képre, a tájak a régi fénnyel ragyogtak, s fölcsillantották a régi értelmet. Megkereste a helyet is, ahol hercegi anyja kiemelte kosárkáját a papírkáka bozótjából, s Jozabét először megszoptatta.

Mósze különös ember volt, fiam és tanítványom, mindig arra törekedett, hogy egész életét tudatosan lássa, egyetlen mozzanatát se hullassa el. Kitartó lelkigyakorlatai révén elérte, hogy földön csúszó csecsemő korából is voltak tiszta emlékei, képek, fények, árnyékok, alakok, ízek és érintések. Születésének homályos gyötrelmeit pedig visszahozta az időtlen múltból beavatásának ama szörnyű része, amikor lépcsőkön, sötét odúkon, folyosókon és kapukon haladt át, s egy-egy lélegzetért is keservesen küzdenie kellett. A teljes létet idézte tudatába Mósze, azt is, ami a halál után következik. Így kerekedett önmaga fölé, így látta, figyelte azt a Mószét, aki folytonos alakváltozáson haladt át az időben, s mégis mindig ugyanaz.

Magános kóborlásában, szemlélődésében mindent élesen látott, mégis mintha kívül lett volna a világon. Önnönmagán is. Látta, hogyan libegnek el a hajók vitorlái a messzeségben, hogyan úsznak a távoli, mozdulatlan piramisok, mint roppant háromszögű vitorlák, csúcsuk vörös, közepük fehér, aljuk fekete, élesek és sugárzók, az Égből vetődnek a földre, a földről ágaskodnak az Égbe, sima síkjukon izzó jelek. Látta a hajladozó pálmákat s a távoli város templomainak kapuormát. A virágsziromként csapongó flamingócsapatokat, a lomha gémeket, a cikázó fecskék nyilait s a ringatózó nádbugák tengerét. De úgy látott mindent, mint megfoghatatlan, testetlen fények rezgését s bennük önmagát, mint testetlenül lebegő-suhanó, tiszta tudatot.

Egyszer csak észrevette, hogy a Nap alkonyatra hajlik, a Sivatag finom porfellege vörösen izzik, mint a füst, az árnyékok megnyúlnak a földön. Ekkor mintegy visszatért a világba, s hazafelé indult. Szíve könnyű volt, minden porcikája megtelt erővel, mennyei nyugalom árasztotta el lelkét, szeme nyugodtan ragyogott.

Este a Béke csillagával együtt megint kigyúlt a hét kis láng, Amram megáldotta a kenyeret, asztalhoz ültek. Jozabét szemét egy-egy könnycsepp harmatozta be, azonban nem szólt, nehogy elárulja gyengeségét. Hiszen oly szép ez az este, s vége lesz ennek is mindjárt, a Fiú holnap ismét elmegy, ki tudja, hová. És mikor kerül újra a szerető fészekbe. A másik pedig, Aharon, Isten tudja, hol szenved, mikor, hogyan, milyen állapotban látják viszont, ha ugyan látják valaha. Amram töprengve hallgatott, lassan meregette kanalát az edénybe. Tutut magát is megérintette valamennyiök hangulata, szaporán csámcsogott, homlokán összefutottak a ráncok, tán a sok érthetetlen kérdésen törte a fejét, amivel találkozott.

Hajnalban fölszedelőzködtek. Mósze megint vállára vette az iszákot. Mikor indultak volna, Amram intett, s Mószéval együtt a házba ment. Kinyitotta a család kincsesládáját, a szent ruhák, ékszerek, régi aranytárgyak közül kikotort egy kis papírtekercset. Olyan tisztelettel fogta erős, barna ujjai közé, mint egy csodatevő gyűrűt vagy mint egy ritka pillangót. S így szólt a figyelmesen várakozó Mószéhoz:

- Fiam, ezt az írást egy öreg héber bábaasszony hozta éppen abban az időben, amikor születtél. Eltettem, mert, mint láttam, valamely régi imádság ez. Te jártas vagy a tudományban, előtted az írások kitárják minden rejtelmüket, a legvégsőket is. Szép, finom írás, könnyű kéz festette, a papír is finom, a festék drága, kiváló. Nem tudom, miért, de neked kell adnom az itt eltöltött nap emlékére. Valami már régen azt súgta nekem, hogy őrizzem meg, adjam neked, ha férfiúvá érsz. Tedd el.

Mósze csodálkozva vette el a kicsiny tekercset, kibontotta. Igen, könnyű kézzel írt sorok voltak, a festék nem fakult meg, olyan volt, mintha ebben a pillanatban írták volna. Népies írás, ügyesen, formásan összevont, folyamatos jelek. A papír kiváló, vékony, erős, sima, amilyent a Palotában használnak. Mósze különös meghatottságot érzett. Arcához emelte az írást: könnyű, távoli, édes illat szállt föl róla, kertek, virággal díszített asztal, áttetsző, rózsaszínű, halványzöld fátyolok, mosolygó, szelíd ajak, sugárzó szem, csillogó, sima

csempék, oszlopok képét lebegtette föl a lelkében. Révedezve állt néhány pillanatig, arca komoly volt, de lágy.

Megköszönte az emléket, bőrövébe rejtette.

Megölelték, megcsókolták egymást, elindultak. Jozabét sírt. Istenem, az asszonyok sorsa! Mindig elbúcsúznak valakitől, aki a szívükhöz nőtt, mindig kísérnek egy kedves személyt, aki mintha meghalt volna. S mindig várják visszatérését, föltámadását, még akkor is, ha utolsó útjára indul.

Jozabét eltakarta arcát kendője sarkával, Mirjam sötét szeme hosszan tapadt a Fiú arcára. Mikor a kanyargó gyalogútra léptek, megállt, s határozott hangon így szólt:

- Te leszel a Szabadító.

Mósze megtorpant. Mindnyájan megálltak, Mirjamra tekintettek. A leány mosolygott. Nyugodtan állt, tetőtől talpig fehérben, barna arcán aranyos napfény s belső ragyogás. De legkülönösebb a szeme volt. Kitágult a sötét szem, mintha messze látott volna, túl az embereken, az egész világon, egy csodálatos alakot, aki itt van mellette, s mégis megfoghatatlan. Majd mintha közeledett volna az alak a messziből, s egyszerre azonossá vált volna Mószéval. Mirjam boldogan fölkacagott, megtapogatta Mósze karját, megfogta vállkendőjét, mintha meg akart volna bizonyosodni, hogy csakugyan itt áll, s igazán ő. Mindezt mintegy álomban cselekedte, éber álomban. A többiek pisszenés nélkül figyelték.

- Igen - ismételte Mirjam csengő hangon -, te leszel a Szabadító.

Még vártak egy-két pillanatig, de nem szólt többet. Arcának szokott kifejezése visszatért, szemében kihunyt a különös fény, tekintete mintegy visszafordult a világba, ajka úgy mosolygott, ahogy mindig. Gondtalannak, büszkének, igen nyugodtnak látszott.

Hogyan fogadták ezeket a meglepő szavakat?

Kigyúlt arccal, könnyel a szemükben. Amram is megrendült. Tutu úgy nézett hol Mirjamra, hol Mószéra, hol a héber házaspárra, mintha megőrült volna. Igen rosszul, egyiptomival, szírrel, foinikkal kevert nyelven beszélt, azt hitte, rosszul érti, amit hallott. De a Szabadító, a „masiakh" csak egyet jelenthetett, azt, hogy ez a herceg, az ő ura, a tartomány új alkirálya, akinek viselkedését eddig sem tudta fölérni ésszel, nem is ember, hanem égi követ, emberalakba öltözött isten. Olyan lény, aki, ha akar, fölemelkedhet a levegőbe, áthatolhat vastag falakon, vihart, földrengést támaszthat, megnyithatja a hegyek ormát, s tüzes folyamot áraszthat a földre, kettéválaszthatja a tengert, hullámait a hegyekre torlaszthatja... Egyetlen intéssel halálra sújthat minden gonoszt, megdicsőíthet minden tiszta szívet... És ennek az isteni férfiúnak ő, éppen ő a szolgája.

Mósze pedig komoran összevonta szemöldökét, elfordult, arca megmerevedett, fejét megrázta, s mint aki lehetetlen kívánság ellen szabadkozik, így szólt:

- Ne mondj ilyent, Mirjam. Senki sem szabadíthat meg senkit, csak önnönmagát. Igaz akarok lenni, de megszabadítani csak magatok tudjátok magatokat. - S Amramhoz fordulva nyomatékosan mondta, az esti vitára célozva: - Találjátok meg Istent, hogy megtaláljátok magatokat, s meg fogjátok találni a Szabadítót is.

Nem tudta, hogy gyermekkorában Mirjam azt mondta róla: „Nevét ismerni fogják az egész világon az idők végezetéig, ő lesz a héber férfiak között a legnagyobb." Titkolták előtte ezt a jóslatot, nehogy megrontsa a szívét.

- Amit most nénémtől hallottatok, ne említsétek soha - figyelmeztette őket Mósze, s elindult a gyalogúton.

11. Mósze fellépett a lépcsőkön

Men-hotep, röviden csak Men, ahogy általában emlegetni szokták, nem tudta mire vélni az új alkirály eltűnését. Hetek múltak, mióta megkapta a Fehér Ház értesítését s a parancsot, hogy adja át hivatalainak azt a részét, ami a góseni kerület s a héberek ügyeit érinti, de Mósze nem jelentkezett.

Men-hotep eddig abban a megnyugtató tudatban élte ragyogó életét, hogy személye „urának szívében trónol", amint korábbi urának, Harmadik Amenhotepnek is a szívében trónolt. E kedvező helyzetért akkora hálát érzett a derék Nebmaare iránt, hogy elsőnek épített templomot székvárosában, Zo'an-ban az istenné lett király emlékére, mikor pedig másutt is épültek templomok, elhatározta, hogy Pa-Tumban s Pakuszban is épít egyet-egyet. De a váratlanul érkezett parancs elvette a kedvét. Némileg takarékoskodnia kell ezután. Mindamellett díszes fogadtatást készített elő Mósze hercegnek. Zenekarok gyakorolták a játékot, katonák a díszfelvonulást, leányok a táncot. A hajósok a Nílus keleti ágán a mulatságos hajócsatát, amit gyapjúval burkolt, ártatlan lándzsákkal fognak vívni. A legjobb akrobaták fáradhatatlanul dolgoztak kápráztató mutatványaik tökéletesítésén, edzették, gyakorolták magukat a birkózók is. Men kiterjedt birtokairól, amelyek egészen a középső Nílus vidékéig szóródtak szét, a falvak felügyelői maguk elé rendelték a parasztokat, akiknek az adóval, ajándékokkal el kellett számolniok, hajókon hordták Men szigorú írnokai elé a föld minden kincsét, a mesteremberek minden remekét, hogy Mósze herceg fogadásának egy hétig tartó ünnepén bőségesen legyen minden.

Minden megtörtént, aminek történnie kellett. Ám a napok múltak, és semmi hír. Men egyre nyugtalanabb lett. Felesége, Neferhotep, a királyi család távoli tagja, egyre kínzóbb kérdésekkel zaklatta urát. Szükség volt ezekre a kérdésekre? Hiszen ott tekeregtek magának Mennek a lelkében is, mint ágaskodó kígyók. Az alkirály már két postagalambot is menesztett a Fehér Házban levő előkelő rokonához, de csak annyi felelet érkezett, hogy a herceg eltávozott Aketatonból, már Zo'anban kellene lennie. Ez még jobban nyugtalanította a király szívében trónoló Ment. Nem talált magyarázatot. Csak nem ölték meg útközben Mószét? Csak nem süllyedt el a hajója? De hiszen egy herceg, a király testvére és barátja, a saábai hadsereg volt főparancsnoka, első rendbéli pap, a Kereszt tulajdonosa, s ki tudja, még mi, nem veszhet el, akár egy varrótű. És Men hosszasan tanácskozva feleségével, parancsot adott a készülődések folytatására. A vadászok felügyelője éppen a rendezendő vadászatok tervét terjesztette elé, az alkirály tehát elfogadta a terveket, s az agarak felügyelője megkapta a vadászatok felügyelőjének utasításait, hogy valamennyi kutyapecér tartsa jó állapotban a kutyákat, oktatásukat el ne hanyagolja. Azonban Mósze herceg nem mutatkozott.

Az alkirály valóban nem tudta, mit tegyen. Homályos szorongás fogta el, szíve olyan lett, mint a szivacs: üres és száraz. Mohón szívott be mindent, jót-rosszat egyaránt. Mi a helyes, mi a helytelen ilyen körülmények között? Egyik írnoka, Kanisár, aki a Krokodil-tó mellett folyó csatornamunkáknál tevékenykedett, már két levélben sürgette, küldjön élelmet a héber munkások számára, s Men nem értette, miért e szokatlan kérés. Hiszen a héberek maguk élelmezik a munkásokat időtlen idők óta, ez már csaknem törvénnyé vált, miért zaklatja hát Kanisár. Az alkirály magyarázatot kívánt, azonban az írnok csak annyit írt, hogy az élelemre sürgős szükség van, küldje azonnal. Nyomatékul mellékelt egy lajstromot, amelyen a legfontosabb élelmiszereket szedte számba. Az alkirály elképedt. Mikor azonban másik írnokától, a Chetem építkezéseinél tartózkodó Keniamontól is hasonló levelet kapott, elképedése megdöbbenéssé nőtt. Felesége tanácsára mégis úgy látta jónak, ha az élelem elküldéséről

értesíti írnokait, kiadja a parancsot összegyűjtésére, de az útnak indítással még vár. Mert minden lehetséges manapság. Meghalhatott a Gyűlöletes Álmodozó, a gonosztevő, csak a híre nem érkezett el még idáig. Talán egyelőre titkolják a halálát, de már más ül a hatalomban, bizonyára Eye vagy Szenkaré, az előkelő ifjú, akit a király fiúutód hiányában éppen ekkoriban fogadott fiává. Avagy Ámun papjai lázadtak föl, s megölték a királyt? Tán már nem is Aketatonban tartózkodik az udvar, hanem Uészetben? Miért nem kap részletes utasítást a Fehér Házból? Mit csinálnak ott azok a léhűtők?

Men-hotep meg a felesége megállapodtak abban, hogy ha a nyugtalanító jelek csalnának, s baj nélkül múlnának el ezek a napok, mind a ketten Szokariba zarándokolnak, saját kezükkel építenek egy kis cellát a Hápi-bikák múmiáinak sírhelyénél, vezekelnek, megtisztulnak bűneiktől, s jámbor életet élnek azután.

Egy nap az alkirály éppen ügyes-bajos emberekkel foglalkozott fogadótermében, mikor rendőrfőnöke térdig hajolt előtte, és halkan jelentette:

- Uszirszafi kereskedő, akiről már szóltam egyszer - miután bejárta egész Koszemet, tegnap este megérkezett Zo'anba, s rabszolgájával együtt a Fehér Hal elnevezésű fogadóban aludt. A fogadó tulajdonosa egy Kaftból való fenchiú, nekem bizalmas emberem.

- No és? - csodálkozott az alkirály.

- Mit tegyek vele?

- Mit tett ő?

- Kegyelmes uram, bejárta egész Koszemet, kérdezősködött, firtatott, vizslatott, lázította a munkásokat. Megfordult a falvakban is. Végül meglátogatta a héberek törzsének egyik főpapját, Amramot. Mindenütt kereskedőnek mondta magát, de semmit sem vett, semmit sem kínált, raktárai nincsenek sehol, áruszállítmányairól senki sem tud. Egyszer éppen itt fogta el egy matszai, de csodálatosképpen elbocsátotta. Mikor kikérdeztem, ötölt-hatolt, végül kijelentette, inkább meghal, de nem beszél. Megkorbácsoltattam, hallgatott. Végül eleresztettem. Mit parancsolsz, kegyelmes uram?

Men-hotep húsos ajkát rágta. Elfeküdt székében, összevonta őszes szemöldökét, maga elé bámult. Kövérkés, húsos arcú, alacsony férfi volt, kissé nehezen lélegzett, különösen mostanában.

- Hagyd - döntött végül. - Hagyd és figyeld. Manapság nem tudhatjuk, ki kihez, hová tartozik. Kit milyen paranccsal, miért, hová küldenek! Hagyd és várj.

- Ahogy parancsolni méltóztatol, kegyelmes uram - vette tudomásul a rendőrparancsnok, maga is szálas, széles vállú, barna bőrű matszai.

Ezután néhány felügyelő következett, majd egy harmadik rendbéli pap, aki azon siránkozott, hogy hallomása szerint Őistensége minden isten, minden istennő templomát bezáratja, vagyonát elkobozza, papjait elkergeti, mi lesz Ptáh papjainak sorsa. Sovány, csontos, kopasz öregember volt a pap, vörös szemhéja reszketett, torkából alig tudta kiszorongatni a hangokat, teljesen össze volt törve. Men megnyugtatta, hogy ilyen törvényről nem tud, de azt hiszi, aligha kerül rá sor. Az öreg pap elgondolkozott, szaporán vakargatta fényes koponyáját, végre földerült az arca. Hálásan hajlongott, elment. Az alkirály töprengett, nem mondott-e valamit, amit nem kellett volna, de végre megnyugodott. Ő csupán *hiszi*, ilyen borzalmas törvényre nem kerül sor.

Ebben a pillanatban jelentette a főudvarmester, hogy Uszirszafi kereskedő kíván Őkegyelmessége lába elé borulni. Az alkirály szinte fölugrott székéből meglepetésében. Szíve megdobbant. Különös, bizonytalan érzés lepte meg, mintha hajón ült volna.

Uszirszafi belépett. Karcsú, nyugodt, fiatal férfi, egyszerű ruhában, ékszere jóformán semmi. Azonban tetőtől talpig olyan tiszta, mint egy előkelőség. Men először ezt látta szokatlannak. Aztán megijedt. Uszirszafi arca, különösen a szeme megdöbbentő volt. Men nem tudta, mi döbbentette meg, a nyugalma, a biztonsága, az átható ereje-e vagy megmagyarázhatatlan fénye. Olyan fény áradt az állítólagos kereskedő barna, ránctalan arcáról, olyan ragyogás sötét, nagy szeméből, amilyet az alkirály sohasem látott senkinél. Az az érzése támadt, hogy le kellene lépnie székéből, s a jövevény elé borulnia.

Uszirszafi lassan az alkirály elé lépkedett, könnyedén meghajolt, de nem szólt. Övéből tekercset húzott elő, homlokához, ajkához érintette, kibontotta, s egyenletes, csaknem halk hangon olvasni kezdte. Az alkirály már a tekercs megcsókolásakor elsápadt, szívében megcsendült egy kellemetlen, visító hang, nyomban rá felesége megtört hangját hallotta. „Ha baj nélkül múlnak el ezek a napok, elzarándokolunk a szent Bikák temetőjébe, megtisztítjuk lelkünket." Csüggedten érezte, hogy a baj nem múlt el, hanem éppen itt van. Akárhogy uralkodott magán, térde, állkapcsa gyengén remegni kezdett.

Az írásból kitűnt, hogy ez az Uszirszafi kereskedő, aki bejárta egész Gósent, akit kis híján elfogatott, maga az új alkirály. Őistensége testvére és barátja, volt főparancsnok, első rendbéli pap, Aton első prófétája... Hihetetlen. S egyszerre átfutott agyán minden kérdés, amire nehéz lett volna felelnie, minden várható és várhatatlan baj, ami fenyegette. Ha Mósze a királyi hajók valamelyikén jött volna, méltó kísérettel, rangjához illően, ha ünnepélyesen vonult volna be a Palotába, ha annak rendje-módja szerint történt volna a királyi parancs fölolvasása, az alkirályi szék átadása és elfoglalása, kölcsönös hajlongások, jókívánságok, baráti nyilatkozatok, szerencsekívánságok között, aztán istentisztelet, áldozás Aton templomában, lakoma valamennyi előkelőség jelenlétében, zene, tánc, vigalom... majd szórakoztató mutatványok sora, birkózók, tornászok, játékütközetek, végül vadászat az ősbozótban, a mocsarakban vízilóra, párducra... igen, akkor aggodalomra nem volna ok. Az ügyeket nyugodtan meg lehetne beszélni bor mellett, barátilag. Csakhogy ez a félelmes ember fölrúgott minden megszentelt szokást, még saját méltóságát is semmibe vette. Góseni csavargása arra vall, hogy nem utálja a hébereket. Nemhiába rebesgetik a Fehér Házban évek óta, hogy valójában héber vagy félhéber. Hát meghalt a király? Megölték? Men-hotep keserűen nevetett magában. Nem, sőt annyira él, hogy *éppen ezt* az embert küldte ide csaknem királyi hatalommal. Ezt a hébert vagy félhébert, aki nem átallotta egy szál rabszolga kíséretében bejárni kerületét, piszkos héber házakban enni, aludni, sőt itt-ott munkába is fogták némely ostoba barmok... Ó, jaj, igen, a rendőrfőnök egyszer olyasmit mondott, hogy Uszirszafit munkába fogták... sarat tapostattak vele, téglát hordattak, földet cipeltettek...

Vannak pillanatok, amikor az ember agyában a dolgok végtelen tömege zsúfolódik össze. Egyszerre kérdések és feleletek, aggasztó események, reményteljes mozzanatok, félelmes jelek, hírek, értesülések, biztató érvek, körülmények. Egyszerre remeg az ember a zuhanástól, s tágul ki tüdeje az emelkedéstől. Ilyen pillanata volt ez Men-hotepnek. S míg minden átkavargott elméjén, igyekezett előkelő úrhoz illően viselkedni. Nyugalmat erőszakolt magára, nyájasan tekintett a fiatal férfira, meghordozta sárgás szemét a terem ékes csempékkel díszített falain, bal keze önfeledten játszott a nyakában függő szkarabeusszal, jobbja könnyedén tartotta a királyi iratot. Jó volt most a mozdulatok, a viselkedés szertartásos formáiba kapaszkodnia, közben majd csak jóra fordulnak a dolgok. De azért a hangja is reszketett, meg a keze is, miközben ő is hangosan fölolvasta az írást.

Még van egy mentség - nyilallt át az agyán egy vakító gondolat. - Hátha Uszirszafi megölte Mószét, elvette a királyi levelet, s most vakmerően az alkirályi trónusra akar telepedni, hátha ez a ravaszul kieszelt terv valamelyik ázsiai király fejében fogamzott meg, talán éppen Aziruéban? Igen, hátha így akarják áttörni az ország egyetlen bejáratát, megfészkelni magukat a Deltában, s romba dönteni az egész birodalmat?

Egy új hikszoszi hatalmat építeni a Gyűlöletes Álmodozó országának romjain?

Tisztelettel visszaadta az iratot, arcába visszatért az élet pirossága. Világosbarna oroszlánszemét összehúzta, lomhán hátradőlt székében, hosszan nézte Uszirszafit. Óvatosnak kell lennie, ha végzetes helyzetében meg akarja állni a helyét. Mósze arca, szeme, nyugodt viselkedése, félelmes fölénye azonban bizonytalanná tette. Ha mégis a herceg volna, ügyetlen gyanúsításával örökre tönkretenné a maga, családja, egész nemzetsége jósorsát, tán a puszta életét is.

- Uram - mondta halkan, csaknem tagolva a szavakat. - Te mint Uszirszafi kereskedő jártad be a kerületet. Nálam is úgy jelentetted be magadat, mint Uszirszafi kereskedő, Őistensége levelét alattvalói s gyermeki hódolattal fogadom, pecsétje előtt leborulok. De tudnom kell, Uszirszafi, a tiszteletre méltó kereskedő áll-e előttem, vagy a királyi herceg, az isteni Család kegyelmes tagja?

- Aki a levelet hozta, Uszirszafi kereskedő. De aki fölolvasta, s most a te kegyelmes szádból is hallgatta, Mósze herceg.

Ekkor övébe nyúlt, s elővette a gyűrűt, amit csak a király testvére és barátja viselhet, a korlátlan hatalmú úr.

Men-hotep már messziről látta, miféle gyűrű ez. Ám azért ujjai közé fogta, szeméhez emelte. Így némi időt nyert, összeszedte magát. Méltóságosan lelépdelt székéből a három lépcsőfokon, térdig hajolt Mósze előtt, karját kitárta, arcáról nyájas, alázatos, mégis önérzetes mosoly sugárzott. Szó nélkül visszaadta a gyűrűt, s így szólt:

- Por és szemét vagyok a lábad alatt, kegyelmes herceg!

Mósze pedig föllépdelt a három lépcsőfokon, a díszes székbe ült. Men-hotep engedelmet kért, hogy átadhassa hatalmi jelvényeit. Ezután tapsolt, előhívatta tisztviselőit, jelentést tett az ügyek állásáról. Méltóságos volt, arcizma sem rándult. Mósze mindent a legnagyobb rendben találhatott: a munkák folytak, adót, mindenfajta szolgáltatást pontosan teljesítettek, Aton áldozatait nagy fénnyel, áhítattal mutatták be a templomokban, a király által kiutalt élelmet éppen most fogják elszállítani a munkásoknak, fennakadások, hanyagságok voltak ugyan ezen a téren, de mihelyt a szigorú ellenőrzés, amit Men maga végzett, kiderítette, nemcsak kemény megtorlást alkalmazott, hanem a szállítmányok megtetézését is elrendelte. Bemutatta Mószénak írnokai levelét, lajstromait s a saját utasításait. A nép helyzete egy kissé nehéz, mondta sajnálkozva; ennek oka elsősorban a munkák sürgőssége, de maga a nép is. Konok, makacs, az intézkedésekben rosszindulatot keres, gyűlölködik... Men eközben egy-egy vizsla pillantást vetett Mósze arcára. Hanem a herceg arca nyugodt volt. Szinte közönyösen hallgatta a volt alkirály tüsténkedő szavait, nagy, sötét szeme mozdulatlanul figyelt. A felügyelők és írnokok megrettenve jöttek-mentek, hajlongtak, hozták jelentéseiket, beszámolásaikat, suttogva beszéltek, aggódó képet vágtak. Men-hotepet is éppen Mósze rendíthetetlen nyugalma, ráfüggesztett tekintete aggasztotta. Mire dolgának végére ért, tökéletesen összetört. Kiküldte embereit, s lelkes örömet mímelve, nyájasan hadart valamit a Palota életéről, vadászatokról, lakomákról, ünnepekről, érdeklődött a kegyelmes herceg kívánságai felől, biztosította, hogy nála odaadóbb szolgája nincs a kerek világon, boldog, ha por és szemét lehet Mósze lába alatt...

Ő azonban elhárította buzgólkodását.

- Köszönöm, kegyelmes uram, szolgálataidat. Mindent láttam, mindent megértettem. És mert bejártam az egész kerületet, alkalmam volt látni jóságod jeleit, szorgalmad eredményeit is. Most leveszem a gondokat, amiket a bőrpoklosok és nyomorékok igazgatása rakott a válladra, élvezd a nyugalmat. Mik a terveid?

Men-hotep szolgálatkész arccal, de szorongó szívvel válaszolta, hogy legelső dolga feleségével együtt elutazni Szokeriba, saját kezűleg ragasztani egy kis vályogviskót a szent Bikák temetőjében, akkorácskát csak, mint egy fecskefészek, s ott meghúzódva vezekelni, megtisztítani lelküket, öreg korukhoz illőn elkészülni végső nyugvóhelyük elfoglalására, amit szintén a szent Bikák temetőjének egyik sarkában építtetett. A vezeklés után pedig kormányozni akarja még kiterjedt birtokait, jólétet, boldogságot akar árasztani szeretett parasztjaira mint igazi, jó pásztor. Engedelmet kért, hogy ő is érdeklődjék a kegyelmes herceg tervei iránt. Mert a környéken kitűnő vadászterületek vannak, a vízilovak azoknak az utódai, akik valaha álmatlanná tették az utolsó hikszosz király éjszakáit bömbölésükkel, madár pedig annyi van... Vadkacsa, vadliba, gólya, daru, gém, flamingó, sas, sólyom, kócsag... Napokig járhatja a mocsarakat, bozótot, égig érő nádast, fiatal férfiú számára jobbat-szebbet el sem tud képzelni. És hát a nők! A kegyelmes herceg, mint daliás, fiatal férfi, bizonyára nem egy szépséget látott ebben a tartományban. A lakosság nagy része a hikszoszok ivadéka, arányos, karcsú, fekete szemű, eleven nép... Vannak azután fenchiuk, őslakók is, később bevándoroltak is... Meg héber nők...

Eközben óvatosan leste Mósze arcát, tekintetét. Nem látja-e a mohóság jeleit, nem villan-e föl a szeme, nem nyalja-e meg akaratlanul az ajkát? Mósze azonban félbeszakította lelkes szavait:

- Tervem az, hogy nem ebben a csodálatos nagyvárosban tartom székhelyemet, hanem a kerület régi fővárosában, Pakuszban. Igaz, sokkal kisebb, nem is ékesítik szépséges paloták, de közelebb van a néphez. Most egyelőre itt maradok. Csakhogy nem a te palotádban, amit annyi barátsággal ajánlasz föl nekem, hanem a királyi palotában fogok lakni!

Fölkelt székéből, jelezve, a kihallgatásnak vége. Men-hotep ismét meghajolt, kitárta karját. Teljes reménytelenségében csupán annyit rebegett, hogy tisztelje meg asztalát jelenlétével, tegye örökre boldoggá őt, feleségét, egész családját. Mósze azonban ezt is visszautasította. Majd öreg rabszolgája gondoskodik arról a csekélységről, amire szüksége van. Most a királyi palotába megy, ott mindent megtalál. Ez a példátlan sértés végképp elnémította Men-hotepet. Arca hamuszürke lett, ajka reszketett. Most már méltóságát, címeit sem érezte biztosnak, még azt sem, amire legbüszkébb volt: *a királyi titkok ismerője* címét. Túlzott buzgalommal tapsolt, udvarmesterének megparancsolta, álljon gyaloghintó, katonai díszkíséret a herceg rendelkezésére. Mósze azonban megbiccentette a fejét, s egyedül távozott a palotából.

A kapu előtt Tutu várt rá. A földön üldögélve megjegyzésekkel bosszantotta a nyüzsgő népet. Éppen egy magas, fehér ruhás, kopasz férfival vitázott, s bölcs sajnálkozással kiáltotta:

- Te minden púpos állatról azt hiszed, hogy teve!

- Te meg szalmából csavarhatnál a fejedre sapkát! - vágott vissza a másik.

- Viszed te még a mi gyaloghintónkat! - mérgelődött Tutu, s a köréje csoportosuló nép harsányan röhögött.

12. Az alkirály

Bevonult a régi királyi palotába, egykettőre összeállította udvarának személyzetét, a helybéli katonaságból testőrséget alakított. Elcsapta a rendőrfőnököt, mást állított a helyére. A királyi felügyelőket, írnokokat egyelőre megtartotta, mert ismerték a viszonyokat, a két írnokot pedig, akik Men-hoteptől élelem küldését sürgették, magasabb rangra emelte. És hozzáfogott, hogy a nép érdekében annyira érvényesítse az igazságot, amennyire csak lehet.

Sok tennivaló várta. Meg kellett vizsgálnia az építkezéseket, hogy a kirótt munkamennyiségeket csökkenthesse. Ugyancsak gondosan mérlegelnie kellett azt is, mennyi munkás szükséges, hogy a fölöslegeseket hazaküldhesse földet művelni, állatot tenyészteni, mesterséget folytatni. Látta, ellentétbe kell jutnia Eyével, a királyi főtanácsadóval, hiszen kíméletlenül hajszolta az építkezéseket. Horemhab főparancsnok nem fog lemondani az erődítmények, laktanyák, raktárak, városfalak építésének eddigi mértékéről. De még náluk is nehezebb feladat az egyiptomi előkelőségek, hatalmasságok, tisztviselők, az egész nem héber lakosság féktelen hatalmaskodásának megtörése. Persze - mondják - az új király héber vagy félig héber, gyékénykosárban találta egy hercegnő, valamelyik héber asszony tette ki... Hát most kebelére öleli bőrpoklosait, nyomorékjait, ő, akinek bőrpoklos volt az anyja. Nem kell ide új hikszosz megszállás, itt van már, maga az alkirály hajtja végre. Mósze felkészült erre a gyalázatos gyanúsításra, s elhatározta, hogy szelíden, csillapítótag, de, ha kell, erőszakkal is eltapossa.

A kényszermunkások egy részének elbocsátását szerencsére lehetővé tették azok a hadifoglyok s menekültek, akiket Horemhab serege küldött hátra. Megiddót elkeseredett harcok árán fölszabadította, a lázadó Lapaya herceget megölte, majd Jerusálim alá vonult, s egyetlen, hajnaltól késő estig tartó, véres ütközetben szétverte az ostromló habirukat. Nagy vérengzést vitt végbe köztük, istenüket, szent ládájukat elvette, igen sok harcost foglyul ejtett, táborukat bekerítette, a hadsereget távolról követő asszonyokat, gyermekeket ezrével fűzte rabszíjra, s indította útnak a Delta felé. Ezt a habiru népséget Mósze saját kerületében telepítette le, miután a héberekkel rokonfajta volt. Ját imádta. A csúfos kudarccal végződött hadjáratba pedig annyira beleunt, hogy örömmel vállalta a termékeny tartomány megművelését, így a lakosság száma megduzzadt. Bizonyára ekkor került Gósenbe az Áser-, a Zabulon- s tán a Jehuda-törzsnek valamely töredéknépe is. Keserves kínhalálra, bányamunkára, mindenre elkészültek, azonban mikor látták a termékeny lankákat, gazdag legelőket, a csatornákkal öntözött szántóföldeket, a viruló gyümölcsösöket és pálmaligeteket, sírtak örömükben. Csatlakoztak a Já-imádó efráimitákhoz, hálaadó ünnepséget rendeztek, ökröket vágtak áldozatul, napokon át folyt a lakoma, tánc, vigasság, ének. Aztán munkára kellett őket fogni, egy részükkel fölváltani a héber kényszermunkások nagyon is kimerült részét, fegyelmezni őket, s ez nem volt csekélység. Ugyancsak sok bajt okozott a régi lakosság féltékenysége. Egyszerre nagyon értékesek lettek a parlagon heverő szántók, a műveletlen szőlők, az elhanyagolt kertek, a néptelen legelők. Versengés, irigység, gyűlölködés lángolt föl Gósenben, parázs verekedésekre került sor, megtorlás megtorlást, bosszú bosszút követett a fogat fogért, szemet szemért törvénye alapján. Mósze rendőrségének ugyancsak jól kellett állnia a talpán, hogy rendet tarthasson. Hanem az indulatok lassanként lecsillapodtak, főként mikor a habiruk meggyőződtek róla, hogy minden vitás ügyet pontosan elintéznek a bíróságok, hiszen csupán a helyi bíróságoknak hat fokozatuk van, s aki nem nyugszik meg az ítéletben, fellebbezhet, végső fokon az alkirály személyesen dönt. Még a bíróságok mellett is

ott volt a nép Véneinek tanácsa, ahhoz is fordulhatott. Végre csendesség lett a tartományban, s a munka békésen folyhatott.

A királyi raktárakból eddig is kiutalták az élelmet, csupán kézen-közön eltüntették. Mintha fölszívta volna a homok. Bőven áradt a raktárakból, egyre sekélyebbé vált, egyre vékonyabbá, végül elenyészett. Mósze szigorú tisztviselői azonban nyomon követték a tápláló folyamot, medrében tartották, nem tűrték, hogy elfolyjék, beleömlesztették a munkahelyekre vezető egyre keskenyebb csatornákba, szétárasztották az emberek ezrei között, akár a Nílus iszapjának áldott televényét. Csökkentették a munkateljesítményt, a szent napokra pihenőt engedtek. Mintha Gósen népe fölött derengeni kezdett volna az Ég. A szívek bizakodóbbak lettek, a fejek fölemelkedtek, a gerincek kiegyenesedtek. Tisztább levegő áramlott az egész kerületben. Sokan hazakerültek a rabságból, így Aharon is. Az asszonyok sírva ölelték keblükre kedveseiket.

Mósze szilárdan, nyugodtan haladt a megkezdett úton. Legendás híre támadt a héber alkirálynak. Mert most már óhatatlanul és véglegesen héberré lett. Származásáról, gyermekkoráról kerek történetek alakultak a nép között. Szüntelen görgető-csiszoló munka volt ez, ahogy a folyam csacsogó hullámai kergetik, mossák, fényesítik a követ, míg olyan nem lesz, mint egy törékeny tojás. Nevét Musehnek magyarázták és értelmezték, a „mu” gyermeket jelentett, a „seb” pedig tavat, de a Nílust is. Adtak neki más, héber neveket is, amiken atyja, anyja, nagyatyja, nagyanyja, testvérei, sőt állítólagos dajkája is becézte. Mind e nevek között általános maradt az Uszirszafi. Egyre többen dicsekedtek vele, hogy látták, vendégük volt, ölébe vette gyermekeiket, még olyanok is akadtak, akiket állítólag megajándékozott egy-egy drágakővel, gyűrűvel. Történeteket terjesztettek róla, hogyan taposta a sarat szótlanul, hogyan vetette a téglát zúgolódás nélkül, hogyan tűrte egy felügyelő büntetéseit. Mósze-Uszirszafi körülrajongott hőssé lett. Öreg, tekintélyes emberek csak azért keresték fel a Palotában, hogy a szemébe pillantsanak, meghatott szavakkal megáldják.

Csakhogy amilyen mértékben nőtt a nép szeretete Mósze iránt, olyan mértékben nőtt az előkelő egyiptomiak s általában a nem héber lakosság idegenkedése, majd gyűlölete. Az úri nép egy ideig remélte, hogy vidám élet kezdődik a Palotában. Az új alkirály, Őistenségének testvére és barátja, a győztes hadvezér, a nagytudományú, hatalmas férfiú számolatlanul szórja a kincseket, bontja a pecsétes boroskorsókat, szakácsok hadával sütteti-főzeti az ételeket, zene, tánc, vadászat, kirándulások, játékok, bajvívás, ünnep követi lépten-nyomon egymást. Hullanak a rangok, a herceg egy szemvillanása elegendő lesz, hogy a gazdag héber meg foinik bankházakkal, kereskedőcégekkel zsíros üzleteket lehessen kötnie, mi sem lesz könnyebb, mint meggazdagodni a hadseregnek fölajánlott szállításokon. Ugyancsak bővebben csordul haszon az építkezéseken is, lévén Eye Mószénak rokona. Ők ugyanis nem kételkedtek Mósze királyi származásában mindaddig, amíg nem csalódtak. Mósze nyájas és türelmes volt mindenki iránt, de ostobán tárgyilagos, botrányosan igazságos. Ünnepségekről, lakomákról, vadászatokról, táncvigalmakról, úriemberekhez illő és méltó magasztos életről szó sem volt. Egyre többen suttogták megdöbbent képpel, hogy Mósze héber származású, anyja Bithjáh volt, ami *Isten Leányát* jelent. Vagy Jochebed, mások szerint Jozabét. Héber fattyú, csupán befurakodott a királyi családba. Ott aztán mindent megkapott: keresztet, saábai fővezérséget, kincseket, hatalmat... Most meg beleült a nagykiterjedésű szántóföldek, szőlők, gulyák, nyájak, vadászterületek, papír- meg üveggyárak, mindenféle műhelyek birtokába... Hanem várjunk csak, innét fogja megdönteni hébereivel meg egyéb Delta-beli idegenekkel a királyi családot. Előbb Eyével bánik el, azután a királyi Anyával, végül Horemhabbal, s egyszer csak ott fog ülni az istenek székében.

A nők kezdetben rajongtak érte. Majd furcsállták. Végül meggyűlölték. Elhíresztelték róla, hogy herélt. Mert a Palota régi női lakosztályát feloszlatta, a hölgyeket hazaküldte, a felügyelőt elbocsátotta. Jómaga csupán néhány szobában lakott, a Palotát csaknem teljes egészében fönntartotta a király számára, ha netán ellátogatna egyszer ide. Napjai hajnaltól estig munkában teltek, maga ellenőrizte az írnokok munkáját. Falvai adóit, szolgáltatásait fokozatosan csökkentette, nem is csoda, hiszen a saját személyére alig fordított valamit. A város előkelő hölgyei sírtak, toporzékoltak, átkozódtak dühükben. (Mentségükre legyen mondva, akkor sem kellett volna nekik ez a gyanús héber vagy félhéber férfiú, ha egyedül lett volna a világon!)

Mósze nem zárkózott el a Palotába. Gyakran bejárta a tartomány egy-egy vidékét, megfordult városaiban, hogy lássa, teljesítik-e parancsait. Saját szemével akarta látni, milyen a nép sorsa. Nem gyaloghintón vitette magát, hanem két szamár közé alkalmazott hordszékben, amilyenben a felügyelők szokták bejárni a gondjukra bízott földeket. Mellette baktatott szamárháton írnoka, Tuan, egy hallgatag, finom mosolyú, fiatalos, de már koros férfiú, táblájával, papírjaival, írószerszámaival.

Naponta kisétált a városba is. Teljesen egyedül, még távolról sem követték őrök. A rendőrfőnöknek megtiltotta, hogy személyes biztonságával törődjék. Magánosan járkált a nagy város utcáin, betért a templomok oszlopos árkádjai alá, kisétált a város falain túl, ahol még megvoltak a hikszosz uralkodók erődítményei, sáncai. Messze elballagott a sekély, lassan folydogáló víz mellett, elgyönyörködött a papírkáka rengő-hullámzó tengerében, a magas sűrűben, amit így jellemez az egyiptomi mondás *„Erdő ágak nélkül, bozót lombok nélkül, vizek aratása, mocsár ékessége.”* Kezét hátul összekulcsolva lépkedett, meg-megállt, elmerült gondolataiba. A nagy város templompilónjain színes lobogók röpködtek a szélben, az ég felhőtlen volt, mégis suhantak rajta felhők: vízimadarak seregei. A pálmaerdő karcsú törzsei olyanok voltak, mint egyformára faragott oszlopok, az alkonyati Nap ferdén tűzött át soraikon. Távolabb gondosan művelt szántóföldek zöldelltek, mintha merő smaragdból rakták volna össze. Jövő-menő parasztok haladtak el Mósze mellett, csupán egy kötényke takarta ágyékukat, testük barna volt, arcuk nyugodt, szemük feketén villogó. Fejet hajtottak a magános sétáló előtt, elhallgattak, úgy tekintettek rá, mint egy földre szállt istenre. Mikor pedig megkezdődött a napnyugta ragyogó színjátéka, Mósze megállt valamely halom tetején, mozdulatlanul merült el a csodálatos látványban. Vörösen lángolt az ég, majd hirtelen zöldre változott, mint egy óriási csiszolt üvegfal. Aztán lassan-lassan violába, végül sötétkékbe borult. S a mérhetetlen üvegfal fénylő hátterén óriásira nőttek a hazafelé tartó emberek, a nesztelenül lépkedő szamarak, a nagyváros felé közeledő karavánok tevéinek fölmeredő alakjai. Mikor a Nap utolsó szikrázó parazsa elérte a látóhatárt, a templomok pilonjain fölhangzott a papok éneklő imádsága. Mósze a fényeknek arra a másvilági lángolására emlékezett, ami a Halál Kapuján való átlépésekor tárult föl előtte. Arra a vörösre, arra a kékre, arra a fehérre, aminek ez csak halvány mása.

Hajnalonként, testgyakorlása, tisztálkodása, imádsága s igen egyszerű reggelije után - személyes kiszolgálását most is Tutu, a folyton dohogó vén rabszolga végezte - bejárta a várost. Szerette a pezsgő, vidám hajnali lármát, a kavargó színes ruhák, testek látványát, a szálas-vállas barna matszaikat, a kecses, könnyed szíriaiakat, a fürge, vöröses bőrű naámik, a fekete lassú nehaszik, a majdnem fehér temhik hangosan tülekedő csoportjait. A fekete szemek csillogó sokaságát. A kereplő szavú nőket. A halaskosarak körül lebzselők vitáit, harsány nevetését, kiáltásait, az árusok vontatott énekét, a pajzán kölykök fülsiketítő lármáit. Nagy tömeg kavargott Ptáh temploma előtt a tágas térségen, teherrel rakott szamarak tülekedtek, hajcsáraik hadonászva követeltek utat. Majd meg Szíriába induló karaván tevéi kanyarodtak el hosszú láncban, összetűzve, csengőik csilingeltek, gőgösen föltartott fejük,

mint megannyi sémita fejedelemé, eltekintett a forgatag fölött. Púpjukon irdatlan málhát cipeltek, vagy fegyveres kísérők trónoltak rajtuk, meg szakállas, kendős, barna képű kereskedők. A hajcsárok most még frissen ballagtak mellettük, s ércesen ordítottak.

Szerette a halászokat. Kosaraikban a Nílus mindenféle állata nyüzsgött, hemzsegett, vonaglott, ficánkolt: szögletes fejű vagy tökhöz hasonló, puffadt halak, tüdővel lélegzők, amelyek vadul igyekeztek szabadulni haldokló testvéreik közül, karhosszúságú, ezüstfehér óriások, piros szeműek, nagy szárnyúak meg hosszú, tekergő kígyóhalak. Hínárzöld rákok meresztgették ollóikat. Hajnalban szedett kagylók feküdtek nagy halomban, ezeket a tengerpartról szállították gyorshajókon. A halak mellett mindenféle főzelék zöldellt, piroslott, kéklett, sárgállt kínálkozón. Meg ponyvára kirakott datolya-kolbász beláthatatlan sorai. A félmeztelen matszai rendőrök lomhán járkáltak közöttük, mint egy-egy alkirály. És a szagok, bűzök, illatok milyen fergetege hullámzott itt! Nők illatos kenőcsei, olajai, férfiak izzadságszaga, állatok bűze, halak, virágok, gyümölcsök zamatos szaga. Ó, hogy szerette Mósze a városnak ezt a kora reggeli nyüzsgését! A fékezhetetlen élet, a habzó vidámság, a törhetetlen, szívós akarat e vad lüktetését! A sokfajta embernek ezt a gyönyörű, színes, viharzó áradását. A napi munkának ezt az ellenállhatatlan, mindig új reményét, túláradó bizakodását! A kiabálást, fecsegést, veszekedést, kacagást, kötözködést, éneket, viháncolást, dühös üvöltést, szamárordítást, tevebőgést, targoncák nyikorgását, patakopogást, lábak ezreinek csoszogását, ezt a buja tenyészetet!

Az emberek, persze, azonnal megismerték uralkodójukat, s mély meghajtással tértek ki útjából. Akik történetesen háttal fordultak felé, riadtan hagyták abba az alkudozást, s ugrottak félre, barna arcuk gyermekien elpirult a restelkedéstől. Fogócskázó kölykök után úgy vetették magukat a fölpattanó asszonyok, mint a párducok. A villogó, sötét női szemek hódolattal tekintettek a magánosan járkáló hatalmas úr arcára, aztán szemérmesen elbújtak a sűrű szempillák függönye mögé. Fiatal nők gazellatekintete, borjúszeme, őzpillantása feledkezett a délceg, lassan lépkedő férfiún, a gyengéd ajkak áldó szavakat suttogtak. A kavargó-hullámzó tömeg némán állt, míg elvonult, mintha ama thébai csoda ismétlődött volna meg, amikor a Palota kertjének taván vízbe esett egy előkelő hölgy ékszere, s a játékos csónakcsatát csak úgy volt hajlandó folytatni, ha kedves ékszerét visszakapja... a király egyik mágusa tehát puszta szavával a tó vizét egyik oldalra torlasztotta, a szárazon maradt feneken aztán megtalálták a karkötőt. Így torlódott félre a nép tengere Mósze előtt. Nem kellett szólnia vagy intenie. Engedelmeskedtek nagy, sötét szeme pillantásának, az arcáról sugárzó erőnek. Mósze tudta, senki sem merne kezet emelni rá.

Olyan volt Mósze, mintha egy másik, idegen, igen-igen magasan levő világból szállt volna a földre. Magános, nyugodt, nyájas, de szigorú. Szemében lenyűgöző erő ragyogott, mintha a messzibe tekintett, s mégis meglátott volna mindent. Sőt jobban meglátott, mint azok a szemek, amelyek mindig a körülöttük levő világot fürkészik. Mintha láthatatlan, ám annál érezhetőbb burok vette volna körül, vonzó és taszító egyszerre. A tiszta, gyermeki lelkekben a rajongó szeretet érzéseit lobbantotta lángra, a bölcs, tapasztalt férfiakban hódolatot ébresztett, az irigyeket, gyűlölködőket, törtetőket, kapzsikat, a nyegléket, tudatlanokat megfélemlítette. A rajongók meghajoltak előtte, lába elé akartak borulni, kezüket a ruhája után nyújtották, mások meg visszahőköltek, elkotródtak, vagy sunyi alázattal hajlongtak, mintegy fölhíva magukra a hatalmas úr figyelmét.

- Ha a király - mert így nevezték egyszerűen - elköltözik innen Pakuszba, az egész város utánamegy. Zo'an kihal. Pakusz megnő - mondogatták az emberek.

Hanem hamarosan bekövetkezett, amit Mósze várt.

13. Szetamon meg Eye tervei

Éppenséggel nem lepődött meg, mikor egy kecses, díszes kis gyorshajón Zo'anba érkezett Eye küldötte Men-noferből. Eye a legjobb taniti papírra írt, legszebb sorokkal kérte tiszteletre méltó rokonát, Őistensége testvérét, neki magának is kegyelmes barátját, az isteni herceget, Aton első prófétáját, volt fővezért s így tovább, részesítse látogatásának mérhetetlen gyönyörében, mert Men-noferben tartózkodik, és semmire sem vágyik annyira, mint Mósze látására. Ettől eltekintve néhány fontos kérdésről is tanácskozni óhajtana vele, csodálatos elméjének, páratlan tudásának forrásából szeretne egy-két cseppet meríteni.

Mószét nem lepte meg a levél tartalma, sem tökéletes, klasszikus, tizenkettedik dinasztiabeli stílusa. Már régen úgy döntött, ha Eye hívná, azonnal elmenne hozzá, noha az ő rangja s méltósága nagyobb Eyéénél. Közelebbi rokona a királynak, hiszen anyja a király testvére, míg Eye csak férje a királyi Anyának, s nem isteni származású. Ámde meggondolta, hogy Eye sokkalta öregebb nála, így hát nem alázhatja meg azzal, hogy magához rendeli, neki kell hozzá utaznia.

Ezúttal mint alkirály indult útnak, tehát az őt megillető legdíszesebb hajót, legelőkelőbb kíséretet rendelte magának. Éreztetni akarta Eyével saját személyének fontosságát.

Bevonulása a hatalmas városba csakugyan királyi volt. Gyaloghintaját válogatott négerek vitték, egy szakasz díszruhás katona tisztította előtte az utat a bámészkodók tömegében, mögötte ugyancsak gyaloghintókon haladtak palotájának dologtalan előkelői: főudvarmester, a ruhák és parókák felügyelője, a testőrség főparancsnoka, a fürdők felügyelője, a konyhák, az ékszerek felügyelői meg a többi felügyelő. De valami botrányosat most is művelt. Gyaloghintaja mögött ugyanis rögtön Tutu két izmos szamár hátára szerelt kényelmes gyalogszéke következett, úgy ült benne, mint egy főpap. A menetet szálas testőrök követték, egész kis hadsereg. Az összegyűlt nép ujjongott. Zászlók lobogtak a város közepén álló hatalmas Ptáh-templom pilonjain, az oroszlántestű szfinxek talapzatán ember ember mellett szorongott, visító kölykek súlya alatt hajladoztak a pálmák, szikomorfák. A rendőrség alig tudta vissza szorítani a sokaságot, még a széles virágtáblákat is letaposták.

Eye leszállt a vén Fehér Ház komor várfalai közül, hogy feleúton fogadja vendégét, ahogy illik. A találkozás Ptáh temploma előtt történt. Eye nem csekélyebb fénnyel érkezett a várból, gyaloghintaját szintén válogatott négerek vitték, mellette pávatollat lengető szolgák ügettek, testőrsége csillogott-villogott díszruhájában, ékes fegyverzetében. Vezényszavak hangzottak, kürt riadt, a katonák félkört formáltak. Mósze katonáinak félköréhez csatlakoztak, a két gyaloghintó egymás mellé állt, az előkelő férfiak kiléptek belőle, néhány lépésnyire egymástól megálltak, fölemelték kezüket, térdig hajoltak, karjukat széttárták... Mindent pontosan egyszerre, mintha egymás tükörképei lettek volna. Kölcsönösen biztosították egymást örömükről, mindegyik kijelentette, hogy por és szemét a másiknak lába alatt. Eget verő ujjongás reszkettette meg a levegőt. Az óriáspilónokon kürtök zengtek.

Az első napon még nem történt semmi. Előbb Mósze kereste föl Eyét lakosztályában, nála evett, majd Eye adta vissza a látogatást Mósze lakosztályában, s evett nála. Este közös vacsora a város és a kerület előkelőinek jelenlétében. Ragyogó pompa, káprázatos parókák, ékszerek. A nőkön alig volt egyéb, mint egy-két átlátszó fátyol, aranyos-szalagos öv, nyakék, gyűrű, karkötő meg festék. Eye büszkélkedett a Birodalom legjobb zenekarainak egyikével. De volt egy énekkara is, amely két vak énekesből állott, térdelve s egymás vállára téve kezüket olyan

szépen énekeltek, hogy a vendégkoszorú szeméből kicsordult a könny. Táncosnők, akrobaták is szórakoztatták az előkelő társaságot.

Meg kellett látogatnia Mószénak Pták világhírű templomát is, együtt áldoznia vendéglátójával a világtojást kalapácsával széttörő, teremtő erőt árasztó istennek, akinek fél szeme a Nap, fél szeme a Hold. Az áldozat örökké emlékezetes fénnyel folyt le, akkora tömeg jelenlétében, hogy ezrek szorultak ki a tágas udvarból. Mósze saját szemével láthatta, mekkora hatalma van itt Eyének, s milyen forró ünneplésben részesíti a nép.

Ezután Eye kora reggel, fölkeléskor látogatta meg Mószét. Ez bizalmas, rokoni, bár nem kevésbé szertartásos látogatás volt. Mószét igen feszélyezte, mert gyermekkori héber környezetében sokkal nagyobb szemérmességre szoktatták, mint amilyen az egyiptomiaknál dívott. Meg aztán először testgyakorlatát szokta elvégezni, majd fürdött, s tisztába öltözve imádságait mondta el. Eye azonban, mihelyt udvarmestere hírt vitt Mósze fölkeléséről, nyomban átment hozzá udvari előkelőségeivel, s fölborította szokásai rendjét. Mószénak tűrnie kellett, hogy az öregúr a fürdőszobájában üljön, miközben lemosták, dögönyözték, olajjal kenték, keze-lába körmeit rendbe hozták, ruháját, parókáját, ékszereit ráadták. Egész nap kellemetlenül érezte magát emiatt. Ám a bizalmas látogatást viszonoznia kellett, így másnap hajnalban ő nézte végig, amint az öreg Eye hízott testét a fürdőben forgatták, majd dögönyözőpadon markolászták, dörzsölték, ő meg nyögött, sóhajtozott a kéjes gyötrelemben. Csak akkor tért magához, mikor öblös elefántcsontszékébe telepedett, egy-egy körömápoló nő fürgén munkába vette keze-lába körmeit. Hátradőlt székében, hájas testéről olajillat szállott, kopasz fején ezüstösen csillogott a serkedő haj, húsos arcán kéjes mosoly bágyadozott, mint egy óriási csecsemőén, kicsiny, barna szeme ravaszkásan csillogott. Vékony, fakó, vontatott hangon beszélt, mint egy öregasszony, s egy-egy nyájas bók közibe megjegyzéseket szúrt az építkezések sürgősségéről, a habiruk letelepítésének veszedelmeiről, a velük való kíméletes bánásmód helytelenségéről. Rajongva csodálta a király nem e világra való, magas röptű gondolkodását, meggyőződéssel hangsúlyozta, milyen csodálatosan egy égi atyjával, Atonnal, majd hirtelen megint a héberekről meg a habirukról kezdett beszélni: milyen makacs, konok, lusta, gyűlölködő nép, mennyire ráillik a bőrpoklos meg a nyomorék elnevezés. Ezután dicsérte a herceget, hogy csökkentette parasztjainak, mesterembereinek adóját, de figyelmeztette, intézkedései rossz vért szülnek, mert elkapatják a népet, a birtokosok pedig elszegényednek, ha követni akarják.

- Ám éppen most van szükség minden utenre, mikor a Birodalom súlyos megpróbáltatások előtt áll - kiáltotta fakón, még jobb kezét is elkapta a térdelő fiatal nő kezéből s fölemelte. - A kerületek nem bírják sokáig a háború költségeit, Őistensége pedig semmit sem hajlandó adni a királyi javak jövedelméből. Itt van még a kíméletlen elbánás is, amiben Ámunt részesíti. - Széttárta vastag karját, a két körömcsiszoló hölgy mozdulatlanul várt. - Hát nem lehetett volna másként? - kérdezte fájdalmasan, arca eltorzult, mint egy síró csecsemőé. - Azt kell hinnem, szándékosan akarja ellenségeivé tenni nemcsak Ámun papjait, hanem az egész népet, a Birodalom minden népét. Most meg mit hallok? - kérdezte előredőlve s kezét visszaadva a várakozó nőknek. - El akarja tiltani az összes istenek tiszteletét, be akarja záratni templomaikat, elkobozni vagyonukat, földönfutóvá tenni papjaikat... - Duzzadt ajkát összecsucsorította, megint kinyitotta, ide-oda forgatta a fejét, mint egy csecsemő, ha anyja emlője után kapkod. Táblás arca olyan elkínzott volt, mintha görcsök marnák a beleit. - Igaz ez?

Mósze mozdulatlanul ült a nagyúr előtt, teljes díszben, parókásan. Sötét szeme szinte pillantás nélkül pihent a gyötrődő arcon. Eyét láthatóan nyugtalanította ez a tekintet s a fiatal herceg szótlansága. Mósze tökéletesen tisztában volt vele. Eye félt tőle, de meg is fenyegette, ha tovább is emberségesen bánik a héberekkel, s nem hagy fel az adók és egyéb szolgáltatások

leszállításával. Viszont szeretné megnyerni a maga oldalára, hogy könnyebben ellenőrizhesse, szembeállítsa a királlyal, s a remélhetőleg hamaros trónüresedés után elüsse a királyságtól. Mint minden ostoba ember, a királyi főtanácsadó is ravasz volt.

A körmök fényesítése után a szertartásosan lépkedő urak ráadták Eyére finom, kék csíkos ruháját, derekára csatolták aranyos övét, vállára terítették s elrendezték könnyű, sárga csíkos köpenyét, nyakába akasztották csillogó láncát, csuklóit zománcos karkötőkkel ékesítették, végezetül bíborvörös, gondosan bodorított, vállig érő parókát helyeztek a fejére. Egy sereg szép nő tükröket tartott körülötte, ő pedig, lassan forogva s magát elégedetten nézegetve, itt-ott igazíttatott öltözékén. Parancsai panaszosak voltak, mint aki képtelen megkapni környezetétől a legapróbb csekélységeket is. Eközben azért beszélt Mószéhoz. Dicsérte hadműveleteit, amikkel Saába lázadását leverte. Milyen hadsereg volt az! A történelem legragyogóbb hadserege, pedig volt már néhány tehetséges király ezen a földön. Mósze mindent megtehetett volna, amit csak akart. Miért adta vissza a hadvezéri korbácsot? Nem volna okosabb Felső-Egyiptomban tartózkodnia egy erős, fegyelmezett, jól felszerelt hadsereg élén?

- Nem, ez a hely itt sokkal fontosabb - rázta a parókáját Mósze. - Délről nem fenyeget veszély, itt, a Deltában kell tűrhető állapotokat teremteni, nehogy Horemhab veresége esetén betörjön az ázsiaiak szövetsége. Mert akié a Delta, azé a Birodalom.

Eye néhány lépést tett, hogy lássa, tökéletes-e a combja köré csavart ruha éle, hibátlan-e a redők esése. Ártatlanul nevetett.

- Horemhab veresége? Hát meg lehet verni Horemhabot? - Majd egyenesen Mószéhoz fordulva halkan, nyomatékosan mondta: - Kegyelmes rokonom, nagy baj származhatik abból, ha te helytelenül ítéled meg Horemhabot. Csodálkozom is rajtad, mert igen okos, tanult férfiúnak ismerlek, már sihederkorodban kész csoda voltál... - Hirtelen hamiskásra változó arccal tekintett Mószéra. Suttogott. - Még arról is szó volt köztünk, hogy feleségül veszed Nefertitit... bizony mondom, aligha lett volna kifogása ellene. Hiszen ez szinte magától kínálkozott! S mennyire másként volna most minden, mennyire másként!

Mósze csaknem undorodva nézte ezt az embert. Aztán inkább szánakozott rajta. Milyen serdületlen! Semmit sem szólt az elhangzott szavakra.

Eye egyetlen királyi intéssel elbocsátotta öltöztetőit, s mikor magukra maradtak a szobában, komoly képpel így szólt:

- Fiam, mert megengeded, ugye, hogy ezzel a bizalmas megszólítással illesselek, édes fiam, én nyílt ember vagyok. Megmondom, ami a szívemen fekszik. És, hidd el, hogy a királyi Anya sem gondolkozik másként, mint én. - Mósze vállára tette kövérkés, rövid ujjú kezét, kicsiny, barna szemét a szemébe fúrta. - Az a szép terv még most sem késő. Beszéljünk nyíltan: Őistensége nem e világra való, ezer évnek kell még elmúlnia, amíg magasztos eszméit megértik. S mert nem e világra való, nem sok idő múlva istené lesz. Akkor itt marad a fölforgatott, elszegényített, ellenségeitől megsarcolt Birodalom. Ki fog rajta segíteni? Őistenségének nincs fia, súlyos csapás ez, az istenek megtagadták tőle a fiúutódban való gyönyörködést, akár tőlem is, sajnos... - Lehorgasztotta fejét, szippantott egyet-kettőt, elfordult egy pillanatra. Majd visszaült Mósze mellé, mint aki nem tudja állva elhordozni a ránehezedő súlyt. Kezét nem vette le Mósze válláról. Meghatott szünetet tartott, míg összeszedte magát, s még vékonyabb hangon folytatta. - Ki tudja akkor megállni a helyét a zűrzavarban? Talán Szekaré, az örökbe fogadott fiú? - Szomorúan rázta a parókáját. - Nem, fiam, nem részesült olyan nevelésben, nem szerzett olyan tudást, hogy ekkora feladattal meg tudna birkózni. Hát talán egy másik örökbe fogadott fiú? Rebesgetik, hogy Őistensége fiává készül fogadni Tutanchatont is, minden eshetőségre. Tutanchatont! Hiszen az beteg, gyenge

fiú, akárcsak ő maga. Vagy éppen azért vonzódik hozzá? De hát hol vannak, mit művelnek az égi rendszer ismerői s a nézők? Semmit sem mondanak az égi jelek mostanában, vagy nem lehet olvasni belőlük? Gondolkozz csak, hiszen nagyelméjű férfiú vagy, fiam. Én - bal tenyerét a szívére helyezte, kissé meghajolt ültében -, *én* nem kívánok beleülni az istenek székébe, fiam. *Én* - megint egy kis meghajlás - tudom, nem vagyok rá méltó, én szerényen megvallom képességeim csekély voltát. Isteni nagyatyád mellett megálltam ugyan a helyemet, de könnyű dolgom volt, mert az ő nagysága... az ő tudása... az ő tapintattal párosult erélye... Igen, nagyatyádnak bizalmasa voltam, ezenkívül Ámun első prófétája, megtanultam az óvatos kormányzás csínját-bínját, de Őistensége, az én mostohafiam és vőm halála után mégis meg kell hátrálnom, félre kell vonulnom, át kell adnom a helyemet nálam erélyesebbek, gyorsabbak, bátrabbak számára... Kitépném ezt a szívet - kiáltotta szenvedélyesen, s megmarkolta asszonyos mellét -, igen, kitépném gyökerestül, ha a nagyravágyásnak csak egy szikráját is találnám benne! De hát - folytatta megnyugodva -, ki tegye a fejére a kettős tiarát? Nefertiti? Ó, Nefertiti okos, tanult, szép, nemes... Nefertiti drágakő az egész világ asszonyai között. De elbírná-e az uralkodás roppant terheit? Nem túlságosan fiatal-e még, nem kell-e attól tartanunk, hogy érzelmei elragadják az értelem rovására? Hogy összeroppan a feladatok alatt, amelyek még rátermett férfiúnak is súlyosak? Tán fárasztanak aggódó fejtegetéseim, fiam? - kérdezte hirtelen, némileg bosszúsan.

- Folytasd, kérlek, minden szavadat figyelmesen hallgatom - nyugtatta meg Mósze.

- Nos, akkor hát itt volna a királyi Anya - sóhajtott Eye komoran. - Ő már csaknem igazi uralkodónak tekinthető, hiszen isteni jó nagyatyád életében sok bölcsességgel állt ura mellett. Okossága messze földön híres. Tapasztalatai beláthatatlanok. Önuralma a legkiválóbb férfiaknak is becsületére válnék. Mindenki szereti, nyájas, kedves, szerény, szívében végtelen szeretet lángol az emberek iránt. Mindenkit ismer, mindenkivel tud bánni, mindenkit magához tud láncolni. Valóban, méltó utóda volna a nagy királynőnek, Hacsepszutnak, az ő fején diadalmasan ragyogna a kettős tiara, fiam. Olykor szinte azt hiszem, a csodálatos Hacsepszut őbenne született újjá, mint némely vallások tanítják. Dehát... dehát... - fejét csüggedten lehajtotta, száját összecsucsorította, bal kezével töprengve vakargatta fehér szőrrel borított mellét. - Ő már belefáradt nehéz életébe, fiam. Az is lesújtja, hogy Őistenségén kívül egyetlen fia sincs. Most már nem remélhet fiút, méhe bezárult... ez nagyon elkeseríti. Végezetül, fiam, ahogy én kitépném a szívemet, ha a tiara után kívánkoznék, ugyanúgy ő is, mondhatom, hiszen nincs titka előttem. Hányszor mondja: haj, uram és testvérem, könnyeim patakban omlanak, ha meggondolom, mi lesz szerencsétlen isteni fiam halála után! Én, gyenge öregasszony, csak szomorkodni tudok már a Birodalom sorsán, csak imádkozni és áldozni Aton meg a többi istenek kegyéért, nem tudok egyebet semmit. Fiam új utakon jár, a romlás útjain, követni nem tudom, megállítani képtelen vagyok, a romlás elé magam nem állhatok... Ki tegye fejére a tiarát? Én? Soha. Hát így áll a dolog a királyi Anyánál, fiam.

- Ezen nem tudok segíteni - mondta Mósze csöndesen.

- De igen, tudsz! Tudsz, fiam, ha akarsz... s kötelességed akarni! - kiáltotta Eye, barna szeme ismét Mósze szemébe fúródott. Olyan közel hajolt hozzá, hogy savanykás lehelete megcsapta Mósze orrát. - Éppen erről akarok veled beszélni. Csak te tudsz... azaz *tudunk* mi mindnyájan együtt, akiknek vállára Isten a felelősséget tette a Birodalomért, az egész emberi faj jó sorsáért, boldogságáért. Tudunk segíteni, csak csatlakoznod kell. Csatlakoznod hozzánk.

- Kikhez? - kérdezte egyenesen Mósze.

- Hát hozzám meg a királyi Anyához meg Horemhabhoz.

- És hogyan? - Mósze kérdései rövidek voltak.

- Elmondom. - Még közelebb húzta hozzá székét, suttogott. - Amint Őistensége visszatér a Napba, amint véget ér a keserves gyász, s bemutattuk a néki járó áldozatokat, Horemhab kezébe veszi Alsó-Egyiptom fővezérségét. Te pedig Felső-Egyiptomét. - Fürkészve figyelte Mészét.

- Folytasd, kérlek - unszolta ő nyugodtan, szempillája sem rebbent.

- Ezután Horemhab feleségül kapja...

- Sohasem megy hozzá - intette le Mósze, mert tudta, kiről van szó: a csillogó, hideg gyémántról, Baketatonról.

- Hozzámegy, ezt bízd ránk. Horemhab pedig boldog lesz, *akárhogy* megy hozzá Baketaton - mosolygott ravaszkásan. - A többi már az ő dolga. Te pedig fiam, megkapod a szépséges, okos, bájos, szerencsétlen Nefertitit.

Nem volt nehéz észrevenni, hogy Szetamonnak meg Eyének közös terveik vannak. Ez elvégre nem csodálnivaló, hiszen Eye a thébai palotában duzzogók feje volt, s középpontja mindazon tervek szövevényének, amiket a király közeli halálára alapoztak. És bár Szetamon utálta mostohaapját még abból az időből, mikor ez a thébai Ámun-templom első prófétája s királyi tanácsadó volt, mégsem lehetetlen, hogy fia trónra juttatása érdekében félretette érzéseit. A thébai Fehér Ház tétlenségre kárhoztatott lakói meg Ámun hatalmukat, vagyonukat vesztett előkelőségei bízvást egy úton haladhattak legalább addig, amíg a Gyűlöletes Álmodozó, a Gonosztevő eltakarodik előlük... a többi már későbbi időre tartozik.

Mósze mindent világosan látott. A szerencsétlen királyt előbb-utóbb meg fogják ölni, ha méreggel, tőrrel nem is, hát rábírják orvosait, hogy egészsége érdekében végezzenek rajta koponyalékelést. Aztán örökbe fogadott fiát távolítják el csakhamar, hogy őt, Mószét ültessék a trónra. Eye azonban őt sem fogja sokáig tűrni, gondja lesz rá, hogy mint hébert vagy félhébert törvénytelen uralkodónak minősítsék, s elbánjanak vele. Majd talál az ő hébervoltára elegendő bizonyítékot. Tán a héberek nevében összeesküvést is sző némely ázsiai államokkal, s őt, Mószét mint az új hikszosz-uralom várományosát leplezi le. Ebben az egész ravasz, de átlátszó tervben a szépséges Nefertiti a csalétek. Íme, elfelejtette róla a sokatmondó szót: *szerencsétlen.* Tehát szabadulni szeretne a királyi rózsaágyból, amely csak gyötrelmet, könnyet, meghasonlást hozott számára. Igen, az egyik csábító csalétek a csodálatos szépségű, okos, elbájoló Nefertiti, akinek már neve is csengettyűszó. A másik a kettős tiara. Ha Mósze nem sóvárog a hatalom után, bizonyára kapva kap a világ legszebb asszonyán. Ha pedig olyan hideg szívű, amilyennek mutatja magát, annál elvakultabban tör a hatalomra, a minden szenvedélynél mámorítóbb kielégülésre. A kettőnek együtt lehet-e ellenállni? Mósze is ember. Fiatal férfiú. Ha valóban héber vagy félhéber fattyú, annál fékezhetetlenebb vágy hajtja az érvényesülésre. Hiszen alkirályi székéből csak egy lépés a királyi trón. Miért ne tenné meg ezt a lépést?

Eye tehát föladta Mószénak a leckét. Csak úgy mellékesen, barátilag, reggeli öltözködése közben. Az igazi tárgyalásnak erről kellett lefolynia, ha elérkezik az Eye által már bizonyosan kitűzött pillanat.

Most nem is beszéltek többet. Nyájasan elköszöntek egymástól, s ment ki-ki a maga dolgára. Eyét várták hivatali teendői.

Mósze egyedül járkált a Palotában. Minden folyosó, minden terasz, terem, oszlopgaléria gyermekkora emlékeit rebbentette föl lelkében. Itt volt a kicsiny szoba, melynek csempékből kirakott faliképei olyan varázslatosak voltak, hogy közeledni sem mert hozzájuk, hátha a vadlibák, a karcsú nyakú gémek, a lenge flamingók fölröppennek a sás közül. Itt álltak egykor

az alabástromból faragott lótuszok, amelyekben anyja illatszereit tartotta. Emitt meg, ebben a teremben játszott a két anyával, Szetamonnal meg Jozabéttel a ragyogó padlón, dobálta labdáját, gurigázott elefántcsont golyóival, húzta-vonta játékait. Ott nyílik a fogadóterem, ahonnét nagyatyja, a nyájas, öreg király közéjük lépett királyi díszben, ölébe emelte őt, s akkor egészen közelről látta széles nyakékének napsugarakhoz hasonló díszeit, tiaráján az ágaskodó kígyót, s a király ráncokkal behálózott szelíd, barna szemét. Ekkor tette fejére a tiarát, ami olyan megdöbbenést okozott a jelenlevők között. Lám, itt a kerti tó is, benne talán a régi aranyhalak, csillogó tükrén a régi hattyúk, a régi, némán ringó, hatalmas, fehér meg rózsaszínű lótuszok úsznak. A fák is ugyanazok, a virágok között a régi szellő kotorász. A pompázó pávák is ugyanazok. Mósze összevissza kalandozott a sárga kerti utakon, igyekezett megismerni a hatalmas fákat s a buja díszbokrokat. Lám, amott vitázott mestereinek egyikével a derékszögű háromszög titkairól. A mester hosszú volt, sovány, s már őszült, egyik szemfoga fenyegetően kiállt, mintha vicsorgott volna, pedig maga volt a szelíd nyugalom és türelem. Mósze nagyon szerette ezt a kiálló szemfogat, sokszor rajta felejtette a szemét. Emitt meg az istállók negyede következik, egész kis város, teli a legszebb paripákkal. Mósze ismét érezte a csiklandó izgalmat, amit akkoriban érzett a robogó harcikocsin. Minden-minden a csodálatos gyermekkor emlékeivel volt teli, s a régi Mósze, a csacsogó, a nevető, a kíváncsi, a játékos, a vitázó, a birkózó, a kocsizó, a vívó s a vívódó lépten-nyomon előbukkant a hatalmas palotaváros zegzugaiból. Itt még vidáman lebegett az isteni fényözönben, amibe aztán csak szörnyű megpróbáltatások árán juthatott be ismét.

Fölhágott a várfal egyik lépcsőjén a magasba. Kitárult előtte az óriási város, az egész világ. Men-nofer buja kertjei, széles terei, a templomok zömök, roppant pilonjai, a karcsú, csillogó csúcsú obeliszkek, a kisebb-nagyobb paloták, az utcasorok kanyargó szalagjai s a végtelenbe nyúló, szikrázó, ködbe vesző folyam. Madárfelhők úsztak a vakító égboltozaton. A sötétzöld fák rengetege fölött kék, piros zászlók libegtek, mint virágok fölött lebegő lepkék. Az utcák medreiben szüntelenül folydogált a nép, gyalogosok, ökröskocsik, szamárkaravánok, idegenből jövő tevék hosszú sorai... mint a vér az erekben. És a folyón vitorlák lengedeztek, fehérek, barnák, pirosak... Olyan remegő-lebegő volt az óriási város, a világ legszebb városainak egyike, mint az álom.

Ez volt az ő otthona. De a másik otthon, a nem kevésbé kedves, nem kevésbé szép ott volt Keleten, a folyón túl, a Mokattam-hegyek alján, egy vén fügefa árnyékában. Mósze összehunyorított szemmel bámult a messzibe, át szerette volna fúrni a távolságot, ami közte és a kis héber tanya között tátongott. Hátha látná innen. Hiszen ez a távolság nem is olyan nagy, hányszor megtette gyalog Jozabét vagy Mirjam kezét fogva meg ladikon... s nemrég is megfordult ott, mielőtt elfoglalta alkirályi székét. De szeme előtt reggeli párába burkolózott a messzeség, a Mokattam-hegyek szakadékai vörösbarnán úsztak a távolban. A vén fa s a kis vályogház elbújt a kékségben, a viruló zöldben s a mészkőhegyek vörösében. Mósze mégis tisztán látott mindent, jobban, mintha ott lett volna. Annak a hajdani gyermeknek a szíve dobogott a mellében, aki Jozabét édes tejét szívta, édes szavát hallgatta, édes mosolyát nézte, édes simogatását érezte.

Most megfordult, s fölmeredtek előtte a piramisok, az elképesztő óriások, amiket egy életen át nem lehet megszokni. Mint valami ismeretlen s megismerhetetlen világ jövevényei álltak a sziklaparton, magasan, ahová a világ iszapja-hullámverése nem érhet el, s emelték vörös csúcsukat a vakító Égre. Kufu piramisa mint apa, Kafráé, mint nála valamivel kisebb anya, Menkaréé, mint gyermek. Fehér oldaluk síkosan ragyogott, tüzesen verte vissza a reggeli fényt, messzeszórta a hatalmas betűket, amiket egy óriás kéz festett rá. Menkaréé azonban egészen piros volt. S körülötte a kisebbek s még kisebbek, mintha a másvilági család egyre silányabb utódai lettek volna. Mintha egyre törpülve, isteni eredetüket csak alakjukban

mutatva, a föld lakóinak méreteihez süllyedtek volna. Alsó részük fekete volt. Mósze ismét látta, mint régen annyiszor, a széles csatornákat, amelyeken a hajók egészen a sziklafennsíkig szállították a Mokattamból kivágott kőhasábokat. És megvoltak az ősi töltések is, amik hátukon hordozták az emberek százezreitől vontatott, emelt, feszített, taszított tömböket a csigákhoz és állványokhoz. Föltárult a Holtak Városának rengeteg épülete, oszlopsora, s odafönt, a legnagyobb óriás, a Kufu-piramis közelében Keletre fordította mozdulatlan emberarcát a Hormahu, az oroszlántestű szfinx. A királyi Ember képmása, aki szembenéz a Nappal, az Isten-emberé, aki a Napból szállt le, s a Napba tért vissza. Nyugodtan, rezzenés nélkül tekintett szét a világ terein.

Az óriások mögött pedig a vörös-sárga Sivatag, a Halál birodalma, a szünet nélkül permetező homoké, amely könyökről könyökre lepi el az óriásokat. Még a sárgán, pirosan, kéken csillogó hegyvonulat sem védi őket kellőképp. Nagy ívben magas kőfalakat raktak a régi királyok, hogy föltartóztassák a Sivatag fojtogató ölelését. Mósze látta, hogy most is munkásraj dolgozik ott, mint egy sereg apró hangya, ássa, hányja, takarítja a homokot. Lapátjaik nyomán kis felhőcskék gyúltak ki, mint sok-sok láthatatlan tűz füstje.

Mósze sohasem látta ezt a tájat, ezeket az óriásokat, ezt a várost, a várfalak előtt elterülő pálmaerdőt, a folyam széles síkságát ilyen szépnek. Égőzöld volt a völgy, isteni erdők, ligetek, legelők, szántóföldek, kertek viruló zöldje, amit a Halál birodalmának peremén álló isteni lények őriznek.

Hosszasan járkált, merengett a széles várfalon. De míg megfeledkezett önmagáról, lelke mélyén egy rekedtes, suttogó hang egyre azt mondogatta:

- Menekülj, menekülj innét, herceg. A tenger hullámai összecsapnak e fölött az ország fölött, menj innét a keskeny úton, ne temetkezz a mélybe. Itt mindenki halálos beteg...

Ekkor tisztán, érthetően hallotta a szavakat, s megjelent előtte az uészeti fogadó homályos kis szobája s a részeg orvos eltorzult arca.

14. Hazug urak, gyalázatos asszonyok

Tutu, a vén rabszolga éppen olyan életet élt most, amilyent kívánt. Puha ágyban aludt, meleg vízben fürdött, a nap nagy részében szunyókált, ődöngött, vagy rabszolgák között forgolódott, s csodálatos történetekkel tartotta őket. A góseni utazás keserveit azonban nem feledte el. Ez abban a szemrehányó tekintetben nyilvánult meg, amit Mószéra vetett, ha reggel bevitte aznapi új saruját, ruháit, ékszereit, vagy ha a fürdőjét készítette el, s ott állt a törlőkendőkkel, hogy ura vállára borítsa. Nem szólt, lábujjhegyen járt-kelt körülötte, nesztelenül végezte dolgát, alázatosan ugyan, mégis gőgösen, mintha szabad akaratából szegődött volna ura mellé, félretéve saját hercegi rangját, azonban mégsem feledkezve meg róla.

A men-noferi Palota s a benne folyó királyi élet ínyére volt, de magát Eyét nem állhatta. Még az aketatoni előkelők társaságánál is romlottabbnak tartotta az itteni fényes személyeket, Eyét pedig a romlottak fejének. A Palotában lézengő sokféle rabszolga előtt, kivéve persze azokat, akiket uruk taníttatott, hivatalokkal bízott meg, s akik ennélfogva nem is vegyültek a közönségesek közé, ki is fejtette véleményét.

- Szép palota, szép város, meglátszik rajta, hogy régi nagy királyok építették, gazdagították, de mi nem valók vagyunk ide. A mi helyünk Zo'an, az még sokkal szebb, sokkal gazdagabb, bár valamivel kisebb.

Az istállófiúk, kocsisok, szakácsok röhögtek.

- Mit akarsz Zo'annal! Mi az? Tetűfészek. Mindenféle jöttment népség lakik benne. És olyan kicsi, hogy a fél markommal leboríthatnám. Mi van Zo'anban? Semmi. Valamennyi templomát betolhatnád a mi Ptáh-templomunkba, s még maradna is hely egy jóravaló népünnep számára. Vannak piramisaitok? Van szent Bikátok? Hiszen csupán a szent Bika istállójában elférne a ti alkirályi palotátok!

Tutu kényelmesen ült a földön, sovány, szőrös lábszárát maga alá szedte, kopasz madárfeje kihívóan billegett. Csak legyintett a kezével.

- A piramisok? - kérdezte gúnyosan. - Nálunk meg papírt gyártanak, a világ legfinomabb, legdrágább papírját. Arra írnak a világ összes királyai, főpapjai. Hallottatok már a taniti papírról? Hogy hallottatok volna, hiszen írást még nem is láttatok. Hát ez a papír a mi gyárunkban készül. De hát mi nektek a papír. Kitörlitek vele az ülepeteket, csak ennyi.

- Papírhoz hasonlítja a piramisokat! - ordították az emberek, s térdüket csapkodták jókedvükben.

- Nem hasonlítom piramishoz a papírt, ti hülyék - replikázott dühösen Tutu. - Ilyet csak ti tehetnétek, mert nem tudjátok, mi a papír, s mi a piramis. Hát tudjátok meg, sokkal nagyobb a papír, mint a piramis. A világ minden bölcsességét papírra írták, a szent tudományt, az isteni titkokat, a szebbnél szebb énekeket, imádságokat, történeteket, még a piramisok tervét is papírra tették először, anélkül hozzá sem tudtak volna fogni. Papír nélkül nincs piramis, nincsenek paloták, várak, csatornák, templomok, papír nélkül semmi sincs. De piramis nélkül van papír. Ez az igazság, ti hülyék.

Tutu érvei meghökkentették egy kicsit az embereket, nem röhögtek.

- Ha így áll a dolog, miért vagytok mégis itt? - kérdezte egy fiatal kocsis.

- Itt vagyunk, mert uratok hívott bennünket. Láttam a levelét, olyan ékes, díszes, alázatos levél volt, amilyen csak minket illet. Ha ti előkelők, hatalmasok vagytok, mennyivel előkelőbbek, hatalmasabbak vagyunk mi, hogy ilyen levelet kapunk éppen tőletek! De csak addig maradunk ebben a becstelen városban, amíg akarunk. Mi olyan előkelők vagyunk, hogy még én, a szolga is herceg vagyok. Ha csak annyi tisztesség volna bennetek, mint akármelyik szabad parasztban vagy kőfaragóban, leborulnátok előttem, ahogy igazi herceg előtt illik. De hát mik vagytok ti? Por és szemét a lábunk alatt, szavatok légyzümmögés a fülünknek.

Megint legyintett. Szavai fölháborodást keltettek az ácsorgók csoportjában. Tiltakozó kiáltások hallatszottak, fenyegető szavak, káromlások, gúnyolódás, szidalom. Tutut a lárma nem zavarta. Megmondta, hogy szavuk légyzümmögés a fülének, s úgy is viselkedett. Fennhéjázó gőgje akkor is díszére vált volna, ha nem a földön ül, rabszolgák között maga is rabszolga, hanem a hercegi székben, amit szüntelen emlegetett. Társai őszinte hódolattal nézték. Elvégre akármilyen szokatlan, mégis lehetséges, hogy igazán herceg, a világ forgandóságában néha még egy herceg is kerülhet méltatlan helyzetbe. Még majd kiváltják a rokonai, vagy ura fölszabadítja. Tán már holnap mint szabad előkelőség jelenik meg előttük, s számon kéri csúfolódásukat. Viselkednék-e így, ha közönséges származású volna? Hiszen az íráshoz is ért!

- De miért neveznek Tutunak? - gyanakodott egy tagbaszakadt néger. - Az én nevem M'bava, mindig is az volt, s az is marad. És csakugyan herceg voltam.

Tutu megint legyintgetett, mint akit légyzümmögés bosszant.

- Lehet, hogy te M'bava vagy, és herceg voltál. Néger herceg, fűkunyhóban laktál, meztelenül jártál, tárógyökeret ettél, tehéntrágyával kented a fejedet, parancsaidat tamtam-dobon tudattad a faluddal, amely öt kunyhóból állt, szanaszét az őserdőben. Ünnepnapon hizlalt kutyát ettél, feleségeidet pedig úgy szerezted, hogy bunkóval leütötted őket s hazacipelted. Mindez lehetséges, azonban így egészen mindegy, hogy a régi hercegi neveden szólítanak-e most is, vagy nem a régi neveden.

A társaság most a néger rovására röhögött görnyedezve, térdét csapkodva. M'bava pedig bőszülten bámult Tutura, szemefehérjét forgatta. Tutu rá sem hederített.

- Én azonban - folytatta bütykös kezét a mellére helyezve -, én igazi templomi herceg voltam, első pap, s az volt minden ősöm. Palotában éltem, olyanban, mint ez itt, rabszolgáim, szolgálóim voltak, feleségem négy, s mind ilyen kövérek! - Karjával mutatta, milyen kövérek voltak. - Minden reggel márványmedencében, meleg vízben fürödtem, hajamat valódi saábai balzsammal kenték, testemet a legfinomabb olajjal. Én selyemben jártam, mindennap s a nap minden órájában másféle ékszereket viseltem, csak az ékszereim, amiket rajtam talált, egész életére gazdaggá tették azt a húgyos egyiptomi katonát, aki elfogott. Én babiloni írással írtam parancsaimat agyagtáblákra, s azokat kiégették, hogy örökre megmaradjanak. Én kétszer akkora városban éltem, mint ez a Men-nofer, s nagyobb templom legfelső emeletén áldoztam, mint amekkora a Szokariban álló lépcsős piramis. Mindennap olyan bort ittam, amilyent ti csak szagolhattok, mikor kiürül a pecsétes korsó. Hogy pedig mit ettem, el sem tudom sorolni, mert azoknak az ételeknek a nevét sem hallottátok, még a leghíresebb szakácsok sem. Engem tizenkét hintóvivő vitt gyaloghintón, lábam sohasem tettem a puszta földre, szőnyeget terítettek elém. Nevem pedig, aminek hallatára fejet hajtottak az emberek, Ayu volt, de nem viselem, mert méltatlan helyzetemben nem akarom megszentségteleníteni. Engem az a húgyos katona, aki elfogott, annyi aranyért adott el első gazdámnak, amennyit a testem súlya nyomott. Igen, ha kíváncsiak vagytok rá, elmondom, az adásvétel úgy történt, hogy a mérleg egyik serpenyőjébe én álltam, a másikba meg az aranyat rakták, pedig akkor sokkal kövérebb voltam, mint most. Ebből megtudhatjátok azt is, hogy első gazdám mérhetetlenül gazdag

udvari méltóság volt, én voltam birtokainak felügyelője, csak antilopja volt hétezer meg négyszáz meg ötven meg hat, agara pedig háromszáz meg negyven meg kettő. Valamennyi tökéletesen idomított. Majdnem úgy éltem, mint herceg koromban, de még ezt a jómódot is megalázónak tartottam, s nem használtam igazi nevemet. Hogy miként kerültem mostani uramhoz, a kegyelmes, nagyhatalmú herceghez, akiből király lesz, mihelyt meghal Őistensége, szintén megmondhatom. Gazdám neki ajándékozott, hogy kegyeit megnyerje, s barátságába fogadja. Uram pedig, elhihetitek, azóta is hálás neki értem, az ajándékozás minden évfordulóján díszes köszönőleveleket ír neki, s újra biztosítja hálájáról. Legutóbb is azt írta neki, olvastam ugyanis a levelet, mert én vittem az írnoknak, hogy remekbe lemásolja, azt írta neki - mutatóujját fölemelte, minden szót áhítatosan hangsúlyozott: - Testvérem és barátom, minden szolgálatra kész vagyok Ayuért, azaz Tutuért, akinek ideajándékozásával örökre lekötelezted szívemet. De hát mit tudtok ti, kocsisok, istállófiúk, mosogatók, hintóvivők, mindenfele néger hercegek, hiszen sohasem voltatok egyebek, mint akik most vagytok. Ti csak bámuljátok a piramisokat, de még annyit sem tudtok, hogy abban a kisebbik pirosban Menkaré király nyugszik szőke, gyönyörű feleségével, akinek papucsát messze földről sodorta szobájába a szél, s így szeretett belé. Hű, mekkorák a piramisok, mekkorák a templomok, meg az a Horma-hu is milyen óriási kőoroszlán, de hogy mennyivel nagyobb dolog a mi papírgyárunk, s mit írnak a mi papírunkra az egész világ főpapjai meg királyai, azt nem is sejtitek. Képesek vagytok az ülepeteket törölni egy olyan papírral, amire a legszebb himnuszt írták. Most pedig takarodjatok istállót söpörni, húst vagdalni, padlót fölmosni, kutyát kefélni, engem vár az uram. Sok fontos tennivalónk van még ma. Ti mamlaszok.

Nehézkesen föltápászkodott, s a rabszolgák néma sorfala közt elcammogott.

- Készítsd elő esti parókámat, esti sarumat, esti díszruhámat, ékszereimet, de legelőbb is a fürdőmet - utasította Mósze, mikor Tutu lábujjhegyen belépett a szobájába.

- Parancsodra, herceg - suttogta Tutu, s mélyen meghajolt - Nagy lakoma lesz ma is?

Mósze bólintott. Kedvetlen volt, a szokottnál is szótlanabb. Tutu fél szemmel rásandított, s rögtön tisztában volt vele. Mósze mozdulatlanul ült székében, könyökét a szék karjára támasztotta, fejét tenyerébe nyugtatta, jobb lábát előretolta, a balt hátrahúzta. Így szokott ülni, mikor valami kellemetlen dolgon töprengett. Tutu nagyot sóhajtott.

- Unjuk már ezt a sok lakomázást, herceg - dünnyögte óvatosan. - Örökösen eszünk, iszunk, vigadunk. Nem nekünk való ez a sok éjszakázás.

- Holnap reggel indulunk - mondta Mósze. - Már utasítottam az udvarmestert. Légy te is készen.

Tutut meglepte a váratlan parancs. Nagy orrát fölkapta, kiugró állát fölszegte, nyelvével megnyalta valamikor duzzadt, most ráncosan beesett ajkát, fekete szeme kigyúlt. Olyan volt, mint egy nagy madár, amint éppen repülésre készül.

- Hála legyen Atonnak, valamennyi Baálnak s minden isteneknek! - kiáltotta rekedten, alig tudva illendőre mérsékelni örömét. - Éppen torkig vagyunk ezzel az erkölcstelen élettel. Hiszen ez rosszabb, mint Aketaton. Micsoda hazug urak, milyen gyalázatos asszonyok! Ezek mindenre képesek, még arra is, hogy minket megöljenek. Hidd el, herceg, egy korty vizet sem ihatom nyugodtan, attól félek, megmérgeznek. Álmomban meg mindegyre fölriadok, hátha éppen most szúrnak szíven.

- Tedd, amit mondtam - figyelmeztette a herceg, arca azonban megenyhült.

És Tutu nagy tüsténkedve cammogott a parancs végrehajtására.

15. Nincs semmi hit

A tanácskozás, amire Eye meghívta szeretett rokonát, így folyt le.

Négyszemközt ültek egy kis szobában. Az asztalkán mézes csemege, sokféle kalács, pogácsa, fölszeletelt gyümölcskenyér, továbbá mindenfajta gyümölcs illatozott tálakon, kosárkákban. Volt még hűsítő is fölös mennyiségben: narancslé, mézzel kevert citromlé, hideg kőedényben sör arany szívópipákkal, egy lepecsételt korsóban libanoni, egyben szíriai, egyben pedig krétai bor. Késő délután lévén, az ablakokon kellemesen illatos, hűvös levegő áradt be. A csendet csupán a kert nagy fáinak susogása, egy-egy páva rikoltozása törte meg.

Eye végtelenül nyájas volt, kicsiny, barna szeme azonban komoly, néha csaknem komor. Viselkedése rokonra vallott, arca államférfira. Éreztette Mószéval, hogy szívében őszinte rokoni szeretet él ugyan, de most le kell győznie érzelmeit, s döntő kérdésekről hideg értelemmel ítélnie. Továbbá azt is éreztette - főképp a szék karjára nyugtatott rövid ujjú, puha kezének ökölbe szorításával, asszonyos nyakának hátra-hátraszegésével -, hogy Mósze iránt érzett minden tisztelete sem tudja szándékaitól eltéríteni, ha kell, még rokonságuk, barátságuk árán is megvalósítja terveit. Most ugyanis magáról a Birodalomról van szó, az egész világ sorsáról, s emellett eltörpül minden személyes érdek, indulat, érzelem.

Mósze nyugodtan, előzékenyen ült a helyén. Egy falat gyümölcskenyeret rágcsált, ivott hozzá egy korty bort. Eye szolgálatkészen kínálgatta, a korsó pecsétjét maga törte le, mikor Mósze a libanoni felé nyúlt. Néhány pillanatig hallgattak. Eye is bekapott egy darab mézes süteményt, szaporán majszolta.

Mósze most megértette, mi köti a királyi Anyát évtizedek óta ehhez a férfiúhoz. Nem főpapsága, nem királyi tanácsadó volta, nem óriási vagyona, nem hadseregnyi saját katonasága, nem műveltsége, önfegyelme, ravaszsága. Mindez csak Tiy nagyratörő terveit segíthette, de aligha bűvölhette el a szenvedélyes nőt. Annál inkább lenyűgözte azonban Eye könyörtelensége, a vallási, erkölcsi aggálynak tökéletes hiánya, akaratának korlátlan volta, félelmessége. Az, hogy mindig megvalósította szándékait, tehát az ellen is hiábavaló lett volna védekezni, hogy őt, Tiyt a szeretőjévé tegye, mikor ez a gondolat fölmerült Eyében. Ő volt az egyetlen férfiú, akitől Tiy félt, aki előtt akarata ellenére meg kellett hódolnia. Neki, aki a nagy Hacsepszutot tekintette példaképnek. Kapcsolatuk nem volt zavartalan, boldognak meg éppen nem volt mondható. Tiy néha megpróbált föllázadni. Ilyenkor rövidebb-hosszabb időre szakított vele. Gyűlölte. Mikor azonban megint megtört - s meg kellett törnie, mert Eye hidegen kivárta a megalázkodás pillanatát -, remegve omlott karjaiba, s úgy érezte, ezt a veszélyes kapcsolatot sohasem tépheti szét, ez kell neki, ez a remegés, ez a félelem, ez tudja valóban kielégíteni. Mindig úgy jelent meg lelki szeme előtt a főpap, mint aki romba döntené a Birodalmat, vérfürdőt rendezne legjobb hívei között, még őt vagy a gyermekeit is megölné, ha szükségesnek látná. Sötét varázserő sugárzott Eyéből, bizonyára titkos tudománya folytán. Ez az erő lenyűgözött mindenkit, de elsősorban Tiyt igázta le. Valahányszor meggyűlölte, és szabadulni kívánt tőle, tudta, hiábavaló. Megalázott gőgje, arcul vert hiúsága tombolt, őrjöngött, tajtékzott. De mikor elgyengülve, tehetetlenül, bénán, kiszolgáltatottan megadta magát, s mámorának gyötrő önkívületében lihegett, úgy érezte, csak ennek a férfiúnak érdemes megadnia magát kényre-kedvre, akitől mindenki fél. Tiy a maga módján, ravaszul, ámítón uralkodott a derék Nebmaare fölött, s e réven a Birodalom minden számottevő hatalma a kezében volt, de haj, milyen megalázó volt a gyámoltalan Nebmaarén való uralkodás... Milyen semmiség az ország előkelő családjainak, személyeinek rángatása... Tiy természetesnek tartotta, hogy mindenki féljen tőle, engedjen neki, óhajait lesse, kívánságait

teljesítse, a maga fondorlatos módján fölöttük álljon. Ám Eye nem uralta meg őt, s éppen ez izgatta évtizedeken át, mióta csak megismerte az akkor még fiatal főpapot. Ádáz harc folyt közöttük, bár hangos kitörésre sohasem került sor, mert ha Tiy kiabálni, sikoltozni, átkozódni, zokogni, tombolni kezdett, Eye meghajolt s távozott, rábízva, hogy magányában cafatokra tépje ruháját, véresre karmolja testét, összetörje alabástromedényeit, dühe kielégítéséül megkorbácsoltasson néhány rabszolgát, saját kezével üssön-verjen szolgálókat, akik éppen haragja útjába kerültek. Tiy tehetetlen volt.

Tudta, Eye ravasz, de ő is az volt. Eye fölhasználja céljai érdekében, ő is ezt tette a főpappal. Ismerte hazug voltát, maga is hazug volt. Figyeltette minden lépését, ő is besúgókkal fonta körül Eyét, egyetlen szava, találkozása nem maradt előtte homályban. Számon tartotta szeretőit s a velük töltött éjszakákat. Folyton védekezett ellene, bizalmasait eltávolította, szeretőit eltakarította. Politikai terveit halomra döntötte, ha nem egyeztek az övéivel. Ismerte Eyét keresztül-kasul. Csak egyet nem tudott megismerni s legyőzni: sötét akaratának erejét.

Ahogy Mósze szemközt ült Eyével, mindezt megértette.

Jobbnak látta azonban meghallgatni.

Eye először nyájaskodott, kínálgatózott, bókokat mondott, kedélyeskedett. Gyors pillantásai azonban hidegen fürkészték Mósze arcát. Kezét hol ökölbe szorította, hol kinyitotta, a tenyerébe nézett, mintha a vonalakban fürkészett volna. Végre felöltötte kemény ábrázatát, s a tárgyra tért.

Röviden s tömören összefoglalta a Birodalom helyzetét. Beszélt Ámun egyházának állapotáról, s a módokról, amikkel ez az egyház védekezni kénytelen. Sajnálkozva szólt az erkölcsi romlásról, amibe Aton egyháza süllyedt, mióta hatalomra emelték, s az elkobzott javak egy részét neki adták. Rövidesen kihirdetik a törvényt, amely eltörli az összes egyházakat; bezárják a templomokat, kivéve Ptáh, a teremtő isten templomait s Esziréit, az isteni Anyáét. E sok isten s istennő vagyona mind a királyra száll, de jut belőle megint Atonnak is. Mindez nem segít a bajokon, a királyi kincstár jóformán csődbe került. Ámun volt birtokainak parasztjai, munkásai, mesteremberei nem akarnak dolgozni, ebben részes ugyan az Ámun-papság suttogása is, de még inkább a jogos félelem, hogy Ámun egyszer szörnyű bosszút áll a rajta elkövetett gyalázatért. Az Aton birtokain élő nép meg ezt mondja: „Miféle istent szolgálunk mi? Olyat, aki nincs! Hiszen nem látjuk, nem jelenik meg köztünk. Mit kezdjünk vele gondunkban-bajunkban? Ámunt meg a többi istent látjuk, törődnek velünk, áldozatainkat elfogadják. Ha nem végezzük kötelességünket, megbüntetnek. De Aton nincs, Aton: semmi. Hát akkor miért vannak mégis birtokai, s miért szakadjunk meg a munkában érte? Ha Aton semmi, ne akarjon tőlünk semmit.” Mósze mindezt jól tudja, unalomig hallhatta, láthatta, s ő, Eye, nem is akarja részletezni a dolgot. A Birodalom ázsiai országai pedig, észrevévén a belső bomlást, tehetetlenséget, sorra fölkelnek. Mósze kiváló hadvezér, fegyelmezett, jól gyakorolt, jól felszerelt hadserege elbánt ugyan Saábával, de nem tudta megakadályozni a többi alávetett ország lázadását. Miután Őistensége tervszerűen elsorvasztotta a hadsereget, elkapatták magukat. Most a magára hagyott Horemhab úgy harcol, mint a dühödt oroszlán, még szerencse, hogy Őistensége káros parancsait igyekezett kijátszani. Ebben segítségére volt ő is, Eye, ezt nyíltan meg meri mondani, mert az események őt igazolják. Hanem ez a háború, ilyen nehéz körülmények között, igen költséges, hiszen most kellene talpra állítani azt a hadsereget, amely kézen-közön elsikkadt. Több mint két évtizedes mulasztást egyszerre kéne pótolni, s ez csaknem lehetetlen. Őistensége mindent új városába, Aketatonba ölt, s persze azt akarta, hogy a világ legnagyobb, legszebb, legtökéletesebb fővárosa legyen. Fia, sajnos, nincs. Tehát a leányaival próbál valamit kezdeni, ezekkel a gyenge, csúnya kislányokkal. A legidősebbiket hozzáadja Burnaburiás babiloni királyhoz,

hogy rokonságba kerülvén vele, támasza legyen Hattival, Assurral meg Amuruval szemben. Rá is tudta kényszeríteni Azirut, hogy bűnbánólag Aketatonba menjen, most éppen ott van, s ajándékokkal, szép szavakkal szédíti a szerencsétlen beteg királyt. De azért bevonult az Arantánál fekvő Kádesbe. Kétszínűen magyarázza a hettitáknak, hogy az ő biztonságuk érdekében tette, Őistenségének meg, hogy a mi érdekünkben... Eye tudja, Őistensége boldog, mert íme, Aziruban mégsem csalódott. De aki nem vak, látja, mi lesz ennek a vége. Őistenségét csupa vak veszi körül. Az igazi, uralomra termett, tapasztalt, művelt családokat elriasztotta magától. Azok a kiváló férfiak, akik a Birodalmat kormányozni tudnák, félreálltak, vagy félrelökték őket, mint például Ámun papságának legnagyobbjait. Mindenféle jöttment hízelgők lepték el a Palotát. Közönséges, nemtelen származású emberek, amilyen például Paneheszi is, hogy csak egy nevet említsen, hiszen Mósze maga is jól ismeri őket. Parasztok, asztalosok, hajósok gyermekei. Tudatlan, bárdolatlan törtetők, hízelgők. Mert hát Őistensége szerint nincs különbség ember meg ember között. A helyzet már annyira megromlott, hogy ha gyors változás nem történik, a végső összeomlás elkerülhetetlen. A felelősség azokra hárul, akik mindezt tisztán látják már régóta. Akiket származásuk, múltjuk, műveltségük, tapasztalataik képessé tesznek a roppant munkára. Őistenségének félre kell állnia az útból. Eye mindent megtett a katasztrófa elhárítása végett, megpróbált egyensúlyt teremteni Aton meg Ámun között, vállalta e hálátlan szerepet, mondhatja, föl is őrlődött benne... (Mikor erről beszélt, arca elkomorodott, puha tenyerével megsimította homlokát.) De most már nem lehet az egyensúlyt tartani, határozottan kell cselekedni, még mielőtt az általános fölfordulás kitör. Ez pedig óhatatlan, mihelyt Őistensége megtiltja valamennyi isten tiszteletét Atonén kívül. Őistenségének valójában igaza van, nincs több isten, csak egy, s az az egy: Aton. Csakhogy a bárgyú emberiség ezt nem érti meg. Ezer évnek kell még eltelnie, amíg megérti, s akkor kell újraszületni Eknatonnak, akit ő, Eye, gyermekkora óta csodál és tisztel, de akit fájó szívvel, éppen a Birodalom s az éretlen emberiség érdekében, félre kell állítani az útból...

Hosszan, meg-megállva, a szavakat válogatva beszélt. Olykor bekapott egy-egy darab gyümölcskenyeret, falt egy-egy kalácsot, pogácsát, hörpintett egy korty bort. Hol a mozdulatlanul figyelő Mószéra, hol a tenyerébe vagy a mennyezetre pillantott.

Mósze egy szót sem vetett közbe. Csak mikor elhallgatott, jegyzett meg ennyit:

- Őistenségének ezer évvel *korábban* kellett volna születnie, hogy megértsék.

Eye bosszúsan szippantott húsos orrával, éles pillantást vetett Mószéra, de nem szólt semmit. Ehelyett közelebb hajolt hozzá, s halkan föltette a kérdést:

- Egyetértesz velem s azokkal, akik meg akarják menteni a Birodalmat?

Mósze még nem felelt. Igyekezett az események, az emberek, a terv mögé látni. Az *értelmet* kereste, az isteni értelmet, hogy minden világossá legyen. Döntenie nem kellett, mert már döntött. És most Mósze megtalálta ítéletének helyes indokolását. Lehet, hogy Eknatonnak el kell pusztulnia. Lehet, hogy a Birodalomnak is össze kell omlania. Mégiscsak egy ember, egy uralkodó van a világon ebben a pillanatban, aki Istent látja, szolgálja, egy, aki föl akarja emelni az emberiséget, egy, aki mindenáron, még a Birodalom árán is ragaszkodik Hozzá. Látja Őt. Ez a látás elpusztíthatja. De látás. És vajon nem a végsőkig kell-e süllyednie a világnak, hogy fölébredjen benne a vágy Isten után? Nem a mélyből kell-e fölkiáltania, a mélyből, aminél mélyebb mélység már nincs, ahol a lét merő borzalommá válik?

Eye meg a többiek pedig éppen a királyt akarják eltenni láb alól, az egyetlent, aki világosan lát!

Mósze úgy ült székén, kissé előrehajolva, kezét térdén nyugtatva, szemével a szoba falának egy kis ragyogó kék csempéjére tapadva, mintha teljesen érzéketlenné vált volna. Eye nem

tudta mire vélni viselkedését, bosszúsan billegette ujjait a szék karján, arca komor volt a feszültségtől. Mósze aligha nyerhető meg a szent és nagy ügynek. Szinte hihetetlen: nem nyúl sem a tiara, sem a szép asszony után. Csak ül mozdulatlanul, s mintha távol volna mindentől. Eye érezte a fiatal herceg akaratának keménységét, s ez dühítette. Húsos ajkát rágva máris azon gondolkozott, miképpen tehetné ártalmatlanná.

- Nos, mit határoztál? - kérdezte végül olyan vékony hangon, mint egy öregasszony, s arcára nyájas mosoly terült. Kis, barna szeme igyekezett elkapni Mósze tekintetét s beléfúródni... de csak a semmibe meredt.

- Amit mondtál, igaz - mondta lassan Mósze, s most az ő nagy szeme fúródott Eye tekintetébe. - De amit gondolsz, nem igaz. Ha ez a világ megérett az összeomlásra, omoljék össze mennél gyorsabban. Ha van valaki, aki tisztán áll az összeomlás közepette, s nem lát mást, csak Istent, akkor az az én testvérem és barátom, Eknaton. Kell hogy érezze, tudja, lássa, nincs teljesen egyedül. Én mellette állok.

Eye néhányszor kitátotta száját, mint a hal. Dereka egészén megmerevedett, keze görcsösen markolta a szék karját.

- Hát... hát... így döntöttél - sipította egészen elvékonyult hangon. - Jól megfontoltad?

- Könnyű volt megfontolnom. Régóta tudom.

- És... és... hagyod, hogy mindaz, amit királyaink évezredek során teremtettek, romba dőljön? - kapott most már erőre a királyi főtanácsadó. - Hogy az egész nép, amelynek sorsa a mi kezünkben van letéve, nyomorúságba merüljön? Hogy elveszítsen mindent, ami szent és szép és nagy? Hogy a Birodalom, amelynek hatalmát nehéz küzdelmek, nagy áldozatok árán tolták ki az egész emberi világ széléig, összeroppanjon? Hogy idegen bőrpoklosok s nyomorékok teremtsenek itt barbár uralmat? Hogy kialudjanak Aton oltárának tüzei? Hogy vérfolyam árassza el ezt a földet, tomboljon rajta a bosszú... hogy... hogy...

- Hogy akadályozhatnám meg? - mosolygott Mósze.

- Hiszen éppen azt mondtam el! - kiáltotta Eye a szék karjára csapva. Hirtelen ivott egyet, hogy belső hevét csillapítsa, nagy erővel vágta le a serleget az asztalkára. - Hát nem éppen erről beszéltem? Nem azt magyaráztam, hogy Őistensége halála küszöbön áll, talán már holnap vagy holnapután bekövetkezik... Hát kihez akarsz te akkor hű lenni?

- Úgy tudom, még él - felelte Mósze fölháborító nyugalommal, ami már sértés volt. - Ha pedig meghal, akkor is hűnek kell lennem hozzá, mert ő az Istent szolgálja, s arról nem tehet, hogy az emberek süketen és vakon állnak körülötte.

- Dehát... dehát... ha magad is tudod, hogy az emberek... - kapkodott önuralmát elvesztve Eye. - Akkor miért nem akarsz a helyébe lépni? Hiszen ezt kívánom én, ezt kívánja anyád, ezt kívánja a királyi Anya, Horemhab, az ország minden számottevő embere, rokonaid és idegenek...

- Én nem kívánom - mondta Mósze közönyösen. - Engem azért küldtek, s arra rendeltek, hogy az Istent szolgáljam! Ti azonban valamennyien azt akarnátok, hogy titeket szolgáljalak, akik nem szolgáljátok az Istent, hanem a saját hatalmatokat.

- Őrült! Eszeveszett! - kapkodott a fejéhez Eye csaknem fölugorva székéből. - Nem érted, nem tudod, nem akarod megérteni, hogy mi valamennyien Istent szolgáljuk?

- Ilyen eszközökkel? - kérdezte Mósze.

- Megvetsz minket? Engem, Ámun első prófétáját, királyi főtanácsadót, a királyi titkok ismerőjét? Megveted a királyi Anyát, a megistenült király özvegyét, az *én* feleségemet? Megveted saját anyádat? Megveted az ország legjobbjait?

Ez már vád volt. Mósze érezte, mint áramlik föl szívéből a vér az agyára, mint borul tűzbe az arca, mint reszketnek szempillái, hogyan szorul ökölbe a keze. Alig tudott uralkodni magán. Ajkát beharapta, nyugalmat erőltetett idegeire, igyekezett fékezni a hangját, így szólt:

- Nem gondolhatod, hogy bárkit megvetnék, főképp anyámat, aki fölnevelt. Csupán eszközeiteket tartom rosszaknak. Ha te is meg a királyi Anya is valóban Atont imádjátok, látnotok kell, hogy rosszak. Anyámat pedig elvakítja az anyai szeretet, szeretné, ha annak látna, aminek ő kíván, s ami nem vagyok. Én azonban kétszer születtem, s nem köt többé semmilyen kötelék asszonyhoz.

A figyelmeztetés, hogy Mósze „kétszer született", némileg csillapítólag hatott Eyére. Nyakán viselte ugyan a szívszkarabeusz mellett a füles keresztet - amit Mósze nem tett -, csak kitüntetésképpen jutott hozzá, mint annyi más, akinek rangja e szinte divatossá vált dísz nélkül csonka lett volna. Aztán dühe még jobban fölforrt, sértésnek érezte, hogy Mósze fölébe meri helyezni önmagát... De nem tört ki, csak elsápadt, táblás arcán foltossá lett a bőr, húsos orra elfehéredett, fénylett, mint a papír.

- Ismétlem - folytatta fakó hangon -, hogy mindent a kezedbe adunk. Olyan eszközöket választasz, amilyeneket akarsz. Király leszel, megkapod leányomat, Nefertitit... a *szerencsétlen* Nefertitit... fiaid lesznek... Úgy szolgálhatod Atont, ahogy akarod... s mi is szolgáljuk...

- De hogyan akarjátok a kezembe adni a pásztorbotot meg a korbácsot? - kérdezte Mósze.

- Nos, Őistensége beteg, nagyon beteg - magyarázta életre kapva Eye. - Magad is tudod. Hamarosan meghal. Senki sem nyúl hozzá, nem is kell. Őistensége, ha akarod, téged rendel utódjának. Ez csak törvényes út? Ha már nem tűröd, hogy félreállítsuk. - Igyekezett visszaszívni, amit az imént hangoztatott.

- Nem, nem - rázta a parókáját Mósze. - Ha testvérem és barátom maga hív, saját kezembe teszi a tiarát, még életében megkoronáztat, akkor sem akarom. Értsd meg: nem akarom - ismételte nyomatékosan.

- De hát miért? Miért? - csodálkozott Eye az őrültön.

- Mert ezekkel az emberekkel, ezekkel a papokkal, ezekkel a méltóságokkal, ezekkel a romlott családokkal nem szolgálhatom Istent. Nekem is folytatnom kellene azt, amit Őistensége megkezdett. Az út ugyanoda vezetne. Kikkel folytassam? Hiszen ebben az országban nincs semmi hit.

- Bennünk nincs hit? - képedt el a főtanácsadó. S keserűen nevetett.

- Nincs - mondta Mósze. - Igaza volt annak a részeg orvosnak, akivel egyszer egy fogadóban beszélgettem: mindenki halálos beteg, csak arról lehet szó, hogy nyomorúságos életüket meghosszabbítsuk.

- Tehát... tehát... cserbenhagysz bennünket? - összegezte halkan Eye.

- Sohasem voltam veletek, hát nem is hagylak cserben.

- Elárulod a hazádat?

Hát persze, Mósze szerette a hazáját. Nem véletlen, hol születtünk, mely tájba, mely nép közé helyezett a végzetünk. Minden föld, minden tájék más, a Nap mindenütt másképpen süt, noha

ugyanaz a Nap. Mások és mások a hegyek-völgyek, másfélék a növények, az állatok, mások a folyók, tavak, más a levegő s a csillagok sugara. Az ember ragaszkodik a néphez, melynek nyelvén az örökkévalóság szavai szólnak hozzá. Kenyere, itala, munkája, öröme-nyomorúsága egy szülőföldjével, népéével. Mószénak hazája volt ez a föld, vére együtt lüktetett a Nílus hullámaival, hogy olyan szót mondjunk, amiben minden együtt van. Egyformán volt egyiptomi és héber, de azonosítani tudta magát minden egyéb fajtával is, amely a nagy közösséghez tartozott. Munkájának elsősorban ez a közösség volt a műhelye, itt kellett megállnia a helyét. De nem szabad feledni, hogy Mósze „kétszer született" volt, második születése pedig nem asszonytól történt, hanem a Szellemtől, olyan világba, ahol nincsenek hegyek-völgyek, folyók és tavak, ahol nem ez a Nap süt, nem ezek a fények ragyognak. Második születése szerint nem ennek a világnak a polgára volt. És ha a világból nem szakadt is ki, hiszen neki szánta minden képességét, jóakaratát, legmagasztosabb szándékait, ha felelős volt is érte, mégis fölötte állt. Vándora volt ennek a földnek, biztos cél felé haladt, s igyekezett mindenkit magához vonni, ne vándoroljon egyedül. A magános vándorlás értelmetlen, hiábavaló lett volna. A „haza" szónak tehát egészen más tartalma volt Mósze számára, mint Eye s valamennyi eyék számára.

Nem akart azonban vitatkozni a királyi főtanácsadóval. Előbb meg kellett volna egyezniük legalább a lényeges szavak tartalmában, amilyen az Eye által hangoztatott „anya" meg „kötelesség" meg „romlás" meg „haza" s így tovább. Mindenek fölött azonban az „isten" szóban kellett volna egyetérteniök, s éppen ez volt a legreménytelenebb. Mósze tehát nem szólt, csupán egyetlen hosszú, átható pillantást vetett Eyére, s nyugodtan fölállt.

- De hát nem magad javasoltad Őistenségének - kapott újabb érv után a királyi főtanácsadó, képtelen lévén megérteni, hogy akadjon ember, akit olyan rosszul ismerne -, nem magad kívántad, hogy válogatott férfiakból meg kell teremteni egy leküzdhetetlen hadsereg magvát?... Hiszen itt van Horemhab, vele ezt a tervet megvalósíthatnád... Naggyá, tiszteltté, félelmessé és boldoggá tehetnéd hazádat!

Mósze azonban megrázta a fejét, indulni készült.

Fölállt Eye is, izgatottan szembenézett Mószéval. Ajka remegett, sápadt arcára könyörgő mosolyt erőltetett, kicsiny, barna szemében azonban hideg düh s félelem bujkált.

- Azt mondod, ugyanazt kellene tenned, amit a király tesz? - kiáltotta vékony, fojtott hangon. - De hát miért ne tennéd, amit neki ajánlottál, s amit jónak látsz?

- Kegyelmes uram, kedves rokonom - mondta Mósze nyugodtan -, mi nem érthetjük meg egymást. Mindent tisztán látok. Látom a folytatását is, a végét is annak az útnak, amit olyan kecsegtetően nyitsz meg előttem. Nem lépek rá.

- Látod az utat? - kiáltotta Eye egészen kikelve magából. - Hát ha jól tudsz látni, talán azt a másik utat is látod, amire most léptél!

Ez fenyegetés volt, s Eye maga sem értette, hogyan vetemedett rá. Nem szokott fenyegetőzni. Mint államférfi ezt tartotta a legnagyobb ostobaságnak. Ha valamit meg kell torolni, ha valakit félre kell állítani, tegyük fenyegetés nélkül. Csakhogy ez a beszélgetés egészen kiforgatta valójából. Most látta, milyen siralmasan belebonyolódott önmagába. Emberismerete csúfos kudarcot vallott. Ő, a nagy tárgyaló, az ellenállhatatlan meggyőző, az ellentétek kijátszója: megbukott. Ez annyira sértette hiúságát, hogy szinte izzott a dühtől. Éppen a legértékesebb szövetségest szalasztotta el! A király legjobb támaszát! Ezt a súlyos hibát sohasem teheti jóvá! Most meg ostobán meg is fenyegette. Miután elébe tárta összes terveit, szándékait, módszereit, kiszolgáltatta minden fegyverét, utoljára meg is fenyegette. Miféle gonosz lélek homályosította el így az agyát?

Tehetetlen volt. Kiszolgáltatva magát ennek az átkozott fiatal férfinak, akiről íme kiderült, hogy halálos ellensége, félelem fojtogatta, kábultan kapkodott mentő gondolat után. El kell pusztítania, még mielőtt őt el nem pusztítja ez a félelmes gazember. Aki olyan játszva szedte ki titkait. Olyan könnyedén vetkőztette pucérra, mint egy kölyköt.

Csakhogy ebben a pillanatban mindenáron meg kell őriznie méltóságát, úgy kell viselkednie, mintha nem történt volna semmi. Csupán két rokon beszélgetett a Birodalom súlyos helyzetéről, s nem értett egyet. Majd holnap talán egyetért... Hiszen magas rangú, művelt, jól nevelt férfiak mind a ketten. Ő jóval öregebb, tudhat türelmesen várni, a másik fiatal, merev és tapasztalatlan... Csakhogy mindebből egy szó sem igaz!

Szerencsére az udvariasság tökéletes formái, amikre rangjuk kötelezte őket, átsegítették a gyalázatos helyzeten.

- Nos, hát majd folytatjuk - mondta nyájasan, s Mósze vállára tette húsos, rövid ujjú kezét. - Alkalmasabb időben. Te is gondolkodol még, én is igyekszem jobban megformulázni a dolgot. Majd számot vetsz magaddal, milyen megnyugtatásra van szükséged, mik a saját különös kívánságaid, netán követeléseid. Bízom okosságodban, tanultságodban, legfőképpen a lelkiismeretedben. Senkit sem becsülök annyira, mint téged. És hidd el, sokan osztoznak velem ebben a véleményben. Most bizonyára szeretnél pihenni, gondolkodni... vagy talán kikocsizol?

- Nem, kedves rokon - felelte Mósze. - Hanem intézkedem, hogy holnap hajnalban elutazhassam.

- Ó, csak nem? Ilyen hamar? - kiáltotta Eye megbotránkozva, vékony, őszes szemöldökét foltos homlokára vonta, kitárta karját.

- Egy napot sem tölthetek itt tovább. Sürgős tennivalóim vannak - mondta Mósze.

Eye beharapta ajkát, de nem szólt. Mélyen meghajoltak egymás előtt, kitárták karjukat. Mószét az ajtóig kísérte udvarias rokona.

16. „Héber vagy félhéber fattyú”

Zo’anba visszatérve, Mósze megtette az előkészületeket a költözködésre. Sok gondja, tennivalója közben pedig a következőket tapasztalta:

Az előkelő családok többé egyáltalán nem érintkeztek vele. Ha valakivel elintéznivalója akadt, rideg udvariasságot tapasztalt, egy szó sem esett másról, mint a hivatalos ügyről. Az arcok dermedtek voltak, a szemekből bűntudat villogott. Mósze rendőrségének főnöke naponta jelentette, kinél, hol, miféle bizalmas tanácskozást tartottak, s kik voltak jelen. Mószét e tanácskozásokon Héber Fattyúnak nevezték, titkos értesüléseket terjesztettek róla. Hogy fekete mágia útján teljesen hatalmában tartja a Gyűlöletes Álmodozót, kezdettől fogva ő tanácsolja szörnyűséges intézkedéseit, ő szakította el a királyi Anyától s más rokonaitól, most pedig rá akarja venni, hogy valamennyi isten, istennő templomát bezárassa, vagyonát elkobozza, papjait földönfutóvá tegye. Mindezt azért cselekszi, hogy trónra jusson. Mint kereskedő bejárta az egész kerületet, minden héber háznál megfordult, tanácskozott a héberek Véneivel, s megegyeztek, hogy Mószét, a nagyhatalmú Héber Fattyút használják föl a Birodalom tönkretételére, a hatalom megkaparintására s egy új hikszosz-uralom létrehozására. Ugyancsak a Héber Fattyú csalárd rábeszélése folytán telepíti Koszembe Horemhab, a derék, de ostoba katona a habirukat, ezt a mindenre kapható, hazug, gyűlölködő népséget. Igen, a Héber Fattyú barbár pásztornépet gyűjt, hadsereget szervez belőle, s mihelyt Horemhab valahol vereséget szenved a lázadók részéről, fölkelnek, hatalmukba kerítik a Chetam erődítményeit, elzárják az Ázsiába vezető utat, elvágják a hadsereg utánpótlását, leöldösik az egyiptomiakat egy szálig, elfoglalják a kerületeket, amelyekben héberek laknak, megszállják a Delta városait... eközben pedig a Héber Fattyú trónra kapaszkodik, megkoronáztatja magát... Az egyiptomi előkelőségeknek tehát védekezniük kell. Mozgósítaniuk a felelős férfiakat, idejében meghiúsítaniuk a végromlást.

A rendőrség főnöke hasonló bizalmas tanácskozásokról tett jelentést a papság köréből. Mósze csakugyan észrevette, hogy már nemcsak Ámun kisemmizett papjai tekintenek rá alázatos gyűlölettel, ha a városban járkál, hanem valamennyi isten, istennő papjai is. Nem kereste föl közülük senki, pedig egy-két templom főpapjával baráti viszonyban volt. Eddig sem titkolta ugyan, hogy mint Aton elsőrendű papja, közönnyel tekint az istenekre, áldozataikon nem jelent meg, de emiatt sem gyűlölködés, sem gyanú nem vert tanyát a szívükben. Most azonban érezhetően gyűlölték, féltek tőle, még hivatalos ügyeiket is felügyelői útján, levélben intézték.

Az is különös volt, hogy a Pi-basztba induló szokásos búcsújáráson sokkal többen vettek részt, mint eddig. Igaz, óriási néptömeg indult évről évre Basztet, a macskafejű istennő városába innen is. Pi-baszt városát nemegyszer milliónyi nép szállta meg, énekelve, fuvolázva, táncolva, részegeskedve, zabálva, s a szent város ligeteiben, terein, utcáin orgiát ülve a paráznaság minden módján. Ámde most az előkelőségek is útra keltek gyaloghintókon, hajókon, szamárháton, olyanok, akiket hajlott koruk már távoltartott az efféle fáradalmaktól. Miután pedig Eye személyesen is hódolt a macskafejű istennőnek, könnyű volt kitalálni, miért szállta meg őket ekkora vallási buzgalom. Híre terjedt, hogy az istennő utoljára részesül ünneplésben, s a nép apraja-nagyja, különösen a nők tömege szívesebben zokogott volna a kötelező éjjel-nappali éneklés, kacagás, tánc, mesemondás helyett. Hogy Eye, korábban Ámun első prófétája, most Aton buzgó híve, mit keresett Pi-baszt ünnepein, könnyen ki lehetett találni.

Mósze fölügyelői egyszeriben hanyagokká váltak. Élelemszállítmányok elakadtak, a munkások éheztek, zúgolódtak, fenyegetőztek. Torlódások álltak be a munkáscsapatok

váltásában is. Furcsa tévedések folytán egy helyütt ezrek zsúfolódtak össze, másutt meg nem volt senki, s a munka megállt. Rossz nyelvek ezt arra magyarázták, hogy már az új alkirály is lop, mint elődjei, dolgaival nem törődik, szembefordul a királlyal, halálos szerelemre gyulladt a királyné iránt, komorságba esett, rontás van rajta... kisebb gondja is nagyobb annál, mit esznek, egyáltalában esznek-e a héber munkások, s fölváltják-e őket! Az is előfordult néhányszor, hogy a Horemhab által hazaküldött mindenféle habiruk közé másfajtájúakat kevertek, s olyan helyre telepítették őket, ahol már korábban érkezettek laktak, vagy ahol évszázadok óta zavartalanul éltek hazai héberek. Mikor aztán megjelentek kecskéikkel, juhaikkal, szamaraikkal, féktelen kölykeikkel, siránkozó asszonyaikkal, botrány tört ki. Hontalan családok csavarogtak a tartományban, legeltettek, loptak, raboltak, öklükkel verték a papírt, melyen összecserélték a neveket az írnokok, átkoztak egyiptomit, hébert még az alkirályt is. Véneik Mószéhoz vándoroltak, körülülték a Palotát, erőszakkal vették el az árusok holmiját, hogy ehessenek. Napirenden volt a verekedés, a rendőrök képtelenek voltak megbirkózni a jogaikat követelő elkeseredett idegen férfiakkal. Mósze kénytelen volt élelmet osztani köztük a Palota készletéből s egész napját a tudatlan, izgatott emberek ügyeinek szentelni.

Az egyiptomi munkafelügyelők ismét vérszemet kaptak, a hébergyűlölet jobban lángolt, mint bármikor. A sok zavar őket is dühösítette, haszontalan dolguk megszaporodott, a munka megállt, vagy alig-alig haladt. Dühükben ütötték-verték, szidták, hajszolták a munkásokat, utálatuk elviselhetetlenné vált a héberek, habiruk iránt. Mindig megvetették ezt a konok, idegen népséget, de soha úgy, mint most, mikor egyre hallották, hogy föl akarnak lázadni Őistensége ellen, tönkre akarják tenni az országot, le akarnak mészárolni minden egyiptomit. Gyűlölet és félelem úgy elvette az eszüket, hogy már minden baj forrását a héberekben látták. Szentül meg voltak róla győződve, hogy az alkirály héber, s minden intézkedésében gyanújuk igazolását keresték. És mert keresték, meg is találták. Hovatovább bűnösöknek érezték magukat, hogy szolgálniuk kell ezt az átkozott embert. Igyekeztek hát úgy szolgálni, hogy mentül kevesebb bűn háruljon a fejükre. Ha pedig mégsem bújhattak ki szigorú ellenőrzése alól, annyi kegyetlenséggel tették jóvá, amennyivel csak lehetett.

Mósze érezte, mennyi ellenséges indulat sűrűsödik körülötte. Nem sokat törődött ugyan a rágalmakkal, a gúnyolódásokkal, amikkel személyét beszórták, de észre kellett vennie, milyen konok ellenállásba ütközik minden jószándéka, s hogyan akadnak el legfontosabb rendeletei kézen-közön. Tehetetlensége napról napra nőtt. Csak itt-ott sikerült valamelyik gazembert rajtakapnia, megbüntetnie. Az emberek, mint valami titkos összeesküvés tagjai, szolgálatkész pofát vágtak, hajlongtak, fogadkoztak, szorgosan tevékenykedtek, de mintha összekacsintottak volna a háta mögött... Őt pedig jóformán nem értette meg senki.

Minden pillanatban várta, hogy leszúrják, ételét megmérgezik, vagy éppen nyíltan föllázadnak ellene, megrohanják palotáját, lemészárolják őreit, őt magát fejjel lefelé a falra akasztják, netán darabokra kaszabolják, hullájának részeit a folyóba dobják halak, krokodilok étkéül. Nem félt tőlük, még korántsem végezte el a művet, amiért a világra született, így hát semmilyen óvóintézkedést nem tett a maga védelmére, azonban mégsem vonhatta ki magát a folytonos fenyegetettség hatása alól. A feléje sugárzó gyűlölet lassanként izzóvá tette az ő lelkét is.

Teljesen társtalan volt. Nem bízhatott senkiben a vén rabszolgán kívül. Felügyelőiben, írnokaiban, titkáraiban, rendőreiben, katonáiban, az előkelő személyekben, mindenféle papban, még a palotabeli alantasabb munkát végző rabszolgákban is halálos ellenségeit vagy ellenségei által fölbérelteket gyanított.

Ha szokásos sétáin valahol lárma, tülekedés támadt, akaratlanul arra kellett gondolnia, hogy egy elvakult fanatikust tettek ártalmatlanná, megszállott félőrültet, akit fekete mágiával uszítottak rá. Soha jobban nem vágyakozott hűséges társa és testvére, Hor után, mint most. Gyakran olyan erősen gondolt rá, hogy Hornak éreznie kellett - de Hor távol volt, Felső-Egyiptomban, a núbiai határon, s ha akart, sem tudott volna jönni. Ezekben a zavaros időkben ő gondoskodott a déli határok biztonságáról. Többi társáról, akit ugyanakkor avattak be, amikor őt, semmit sem tudott. Lelkében jelen voltak, tudta, ernyedetlenül végzik föladatukat, de nem látják szükségét, hogy hozzá siessenek, segítségére legyenek. Hát csak tűrte magánosságát, saját erejére hagyatkozott, s tudta, ez az erő éppen elegendő.

Nagyon szerette volna, ha a király elődei példájára ellátogat a Deltába, fölkeresi városait, személyesen vizsgálja meg az állapotokat, megnyugtatja a háborgó indulatokat. Eknaton azonban sohasem mozdult ki kedves új fővárosából, mintha félt volna kitenni lábát az ellenséges külvilágba. Irtózott a nyomorúság, az elégedetlenség látványától, mindentől, ami nem tökéletesen harmonikus és művészi. Az elhagyatott tájaktól, a folyam fenyegető csendjétől, a mocskos vályogfalvaktól, a nép konok hallgatásától vagy állati üvöltésétől, a bezárt templomok komor kihaltságától, a fenekedő gyűlölettől, ami Aketatonon kívül ólálkodott körülötte. Minden város elvárta volna, hogy ünnepi áldozatot mutasson be annak az istennek, istennőnek a templomában, aki ősidők óta védelmezte, Eknaton azonban más istennek, mint Atonnak, a Napnak, nem áldozott. Sőt minden istent meg akart fosztani áldozataitól, vagyonától. Beteg is volt. Gyötrő fejfájások kínozták, gyakran esett önkívületbe, s utána napokig mozdulni sem tudott. A gondok, háborúk elkeserítették, legszebb álmaiban napról napra csalódnia kellett... Híveiben egyre kevésbé bízott, legodaadóbb emberei meghaltak - mint az öreg Ramósze, a vezír is -, hát bezárkózva gyönyörű városának falai, kertjei, tavai, virágcsodái közé, csak családja gyöngéd szeretetében akart fürödni, megújulni. Nefertiti aggódó figyelemmel vette körül, leánykái rajongva csüngtek rajta. Eknaton teljesen elmerült himnuszainak írásában, imádságai csiszolásában, Aton tiszteletének mennél szebb, mennél magasztosabb kialakításában, új templomok tervezésében, új oltárok fölállításában, a kedves szobrászával, Tutmószéval folytatott tervezgetésben, a maga meg családtagjai sírhelyének építésében. Hallani sem akart háborúról, csapatokról, fegyverekről, erődítésekről, kényszermunkáról, törvénytelenségekről, gyűlöletről, éhségről, rágalmakról, összeesküvésről... mindarról a mocsokról, ami különösen Gósen felől árasztotta dögletes leheletét. Ösztönösen érezte, ami rossz, alantas, fenyegető, gyalázatos e kerek világon, mind ott tombol a távoli Gósenben. Horemhab hadijelentéseit meg sem akarta hallgatni. Rábízta, tegyen, amit tud, a saját lelkiismerete, felelőssége szerint. Ha már hadakozni kellett, Eknaton inkább nem akart tudni róla. A kétségbeesett leveleket, amik ellenségtől szorongatott városokból érkeztek hozzá, el sem olvasta, nem válaszolt rájuk. Beteg volt, mikor a képmutató Aziru megjelent Aketatonban, s trónusa elé borulva hűségéről biztosította. Lám, Aziru sokkal jobb, mint amilyennek mindenkiben kételkedő hívei hitték... Ezzel igen nagy kő esett le a szívéről, s folytathatta háborítatlan életmódját: a zenében, szobrokban, himnuszokban való gyönyörködést, a családja, udvari népe között töltött békés csevegéseket, az Aton-papokkal folytatott vitákat, az emberi faj szépséges jövőjének ábrándos rajzolgatását. Maga is érezte, mennyire elkülönül a világtól, s Aton ügyének győzelme csak látszat. Mindegy, mindent Atonra bízott, görcsösen óvta hitét, s föloldódott a szent betegség rohamainak vakító ragyogásában. Hogy utána fásultan feküdjék a homályos szoba ringató csendjében, mialatt Nefertiti gyöngéd kézzel borította fájó fejére a vizes ruhát, aggódó arccal hajolt fölé, s mosolygott azzal a szépséges, biztató, megnyugtató mosollyal, amiben egyre több volt a keserű lemondás. De a szenvedő király ezt nem látta.

Így hát Mósze magára hagyva tette, amit tennie kellett. Hogy mindez miként végződik, nem tudta, nem is törődött vele. A hatalmat megvetette, úgy élt, mint akármelyik katona. Gyűlölet, bosszúvágy nem bántotta. Igazságot akart, s ha be kellett is látnia, hogy egyre kevesebbet tud megvalósítani belőle, továbbhaladt a megkezdett úton.

17. Maror meg Selomith

Volt egy felügyelő, Maror nevezetű, aki a Zo'an környékén folyó építkezéseknél ellenőrizte a héberek munkáját, s különösképpen teli volt a szíve gyűlölettel irántuk. Gyönyörűségét lelte a hatalomban, mert hazáját szolgálta hatalmával, s úgy vélekedett, ha más állna az ő helyén, ilyen odaadóan nem szolgálná, mint ő. Boldog volt hát, hogy a bőrpoklosok és nyomorékok rettegnek tőle, egy szavára ugranak, fenyegető pillantásától megnémulnak, kívánságait lesik, s bár szívesen belefojtanák a Nílusba, vagy fölakasztanák a saját beleire, mégis bókokat mondanak, ajándékokkal igyekeznek meglágyítani kemény szívét.

Maror nemcsak azért tartotta vissza a munkások élelmét, hogy ő maga gazdagodjék, hanem elsősorban a haza s az istenek buzgó szeretetéből. Minden falat kenyér ugyanis, amit nem héberek esznek meg, az ő fajtáját erősíti, a gyalázatos népséget pedig gyengíti. Inkább zabáljanak az egyiptomi agarak, mint a héber disznók - szokta mondogatni okosan -, mert az agarak hűek gazdájukhoz, ezek a nyomorékok meg elvágnák torkunkat, ha tudnák... Maror tehát céltudatos buzgalomból nehezítette meg munkásai sorsát. Azonban nem elégedett meg a testi gyötréssel. Mint tanult ember, tudta, sokkal hatékonyabb a lelki gyötrés. Minden keserűség, minden elfojtott düh, ki nem fakadó bosszúvágy, minden sóhaj, minden átkozódás vagy keserű reménytelenséggel elsuttogott hiábavaló fohász jobban gyengíti az ellenséges fajtát, mint száz pióca, ami éjjel-nappal szívja a vérét. Maror tudta, hogy a lelki erők megrontása a leghatásosabb módszer ellenségeinek tönkretételére. Még az sem baj, ha a halálra gyötört idegen szembefordul kínzójával, mert akkor le lehet ütni, cimboráit ártalmatlanná tenni. Ha pedig, adják az istenek, föllázad az egész héberség meg a közéje telepített ronda habiru gyülevész, hát majd rájuk szabadítják a katonaságot s a matszaikat, kitakarítják az országnak ezt a piszkos sarkát, végre jóravaló hazai népet telepítenek le, amely nem kacsingat az ázsiai barbárok felé.

Az alkirály rendeleteivel nem sokat törődött Maror. Társaival egyetértett abban, hogy Mósze valójában héber fattyúkölyök, nevelőanyja csak azért fogadta magához, s részesítette hercegi nevelésben, mert egy napon született a királlyal. Mósze elérkezettnek látja az időt, hogy fajtájával szövetkezve aláássa a Birodalmat, saját kezébe kaparintsa a korbácsot-pásztorbotot, gonoszsággal fizessen a kapott jóért. Cinkosa a héberek minden papja és Véne, a habiruk minden nemzetségfője, legfőképpen pedig azok a bőrpoklos elsőszülöttek, akiket Aton papjai neveltek, s szabadítottak a tisztességes emberiségre. Mindent megtett hát, hogy akár ravasz fondorlattal, akár szemtelen erőszakkal meghiúsítsa Mósze szándékait. Maror lelkesedett Eyéért, gyűlölte a „gonosztevő" királyt, hirdette, hogy már nem sokáig tart Egyiptom e legsötétebb korszaka, mert Ámun s a megsértett istenek, istennők egész hada véres tisztogatást végez majd, s mindenki lógni fog, aki ellenük emelte a kezét.

Így hát Maror nem gonosz volt, hanem vallásos hazafi. Szívében dicsőn sugárzott a régi Egyiptom képe, Negyedik Tutmósze diadalmas, gazdag Egyiptomáé. Ahmószéé, aki fölszabadította a hikszosz-uralom alól. Szíriáig kergette, ütötte-verte őket... Maror eszményképe Ahmósze volt meg a nagy katona: Negyedik Tutmósze. De valahányszor a nagy piramisok vidékén megfordult, bámulattal adózott e hatalmas épületek építőinek is, akik már évezredekkel előbb romolhatatlan emlékeket állítottak.

Családja Zo'anban élt csinos kis házban, ápolt kert közepén. Ezt szótlan rabszolgák öntözték, gyomlálták, csinosították, fél szemüket mindig a ház erkélyén tartva, ahonnét uruk rájuk szokott ripakodni, ha csak egy percre is megpihentek. Maror felesége, ijedt, kis, lusta nő, leginkább heverészni szeretett, datolyát majszolni, gyönyörködni az élet szépségében.

Számára ez volt az élet szépsége. Három gyermeke volt eleddig, a legkisebb egy hatéves leányka... de az asszony eldöntötte, hogy többet már nem szül, mert rontaná hízásra hajlamos alakját, márpedig Maror, mint minden egyiptomi úriember, csak a hosszú combú, karcsú nőket szerette. De eléggé fárasztotta a három gyermek is. Mindig kérdezősködtek, fecsegtek, kiabáltak, rendetlenkedtek, zavarták anyjukat a boldog révedezésben, a látogatók fogadásában.

Maror kistermetű, vékony, gyors mozgású, pattogó ember volt, szeme éles, majdnem koromfekete. Naponta tiszta ruhát öltött, mint a királyi család tagjai. Fejét, arcát gondosan borotválta-tta, testét illatos olajjal kenette, szakadt vagy kitaposott sarut senki sem látott még a lábán. Parókája egy hajszálnyival nagyobb volt, mint amekkora rangja szerint megillette, bodorításai pedig vetekedtek akármelyik udvarbéli méltóság parókájának bodraival. Barna csíkos vállkendőjét a legnagyobb hőségben sem hagyta el, s olyan sokféleképpen tudta lengetni, redőzni, hányni-vetni, forgatni, ahány hangulata volt. Erről a kendőről alárendeltjei mindig tudják, mit várhatnak Marortól. Különösen büszke volt a régi szép aranyszkarabeuszra, amit aranyláncon viselt a nyakában. Ez a lánc, ez a talizmán királyi kitüntetésre emlékeztetett, bár maga a kitüntetés majd csak később kerül a nyakába, ha a Gyalázatos Álmodozó, az országot megrontó gonosztevő, a hamis király eltakarodik, s nevét örökre kivakarják az emlékművek föliratain. Maror addig nem várhatta sem méltó polcra való emelkedését, sem a szolgálataiért járó kitüntetést. Igen, igazi, gyönyörű lánc akkor kerül a nyakába, ha Mósze-Uszirszafit fejjel lefelé Zo'an Palotájának falára akasztják, s ebben a hőstettben ő is közreműködik.

Hogy Egyiptom minden nyomorúságának okai a héberek, kevesen látták olyan világosan, mint Maror. Véleménye szerint a hikszoszverő királyoknak nem lett volna szabad ezt az idegen pásztornépet megtűrniük Koszem területén, hanem barbár rokonságával együtt messze kellett volna űzniök, s persze, vágniok-irtaniok, szétszórniok a pusztaságba, ahová való. Csakhogy elámíttatták magukat a héberek ravaszkodásaitól, ajándékaitól, fogadkozásaitól. Ez az alamuszi nép hathatós varázslatokkal rendelkezik, s nem árulja el senkinek. Maror szentül hitte, hogy a héberek évszázadokkal ezelőtt összesúgtak a rokonnépekkel, s megállapodtak velük, hogy mint jámbor pásztorok s földművelők ittmaradnak az ország sarkában, s mindaddig meghunyászkodva várnak, amíg a Birodalom megrontásának ideje el nem érkezik. Az ázsiai barbár vazallusállamok fölkelése lesz a jel. Akkor a héberek előveszik rontó varázslataik leghatásosabbjait, s a Birodalomra belső meghasonlások, polgárháborúk, éhínség, döghalál, mindenféle csapások sorát zúdítják a pusztában lakó gonosz lelkek segítségével. Nos, aki nem vak, láthatja, milyen tökéletesen összevágnak az események! Aki nem tökkelütött hülye, megértheti, mindenben benne van a héber varázslók piszkos keze! Maror arról is tudott, hogy a vén héber *rab kohanim* alattomos társasága rendszeres kapcsolatot tart a Szinájon levő bányák munkásaival, a Deltában épült foinik templomok papjaival, a legfontosabb foinik kikötők fekete mágusaival, a pusztákon legeltető népek fejeivel, a távoli hettita, babiloni, szíriai területeken lappangó átkozott tudósokkal, minden gazfickóval, aki Egyiptom romlására tör. Titkosírással írt könyveik vannak, birkabőr tekercseik, amiket a föld mélyén ládákban őriznek, s csak azoknak mutatják meg, akik mindenféle hátborzongató próbákat kiálltak. E könyvekben sokkal hatásosabb tudományokat őriznek, mint amilyenek az egyiptomiak. Továbbá vannak jósló eszközeik és módszereik is, amik a kérdésekre csalhatatlan választ adnak. És olyan isteneik, akiknek iszonyú áldozatokat mutatnak be Újhold meg Holdtölte éjszakáján: gyermekeket ölnek, vérüket árpadarával keverik, kalácsot sütnek belőle, megetetik azokkal, akiket el akarnak pusztítani. Ölnek hibátlan fiatal férfiakat is, egyiptomiakat, persze. Meglesik, elfogják, megkötözik, lassú kínzással végzik ki, vérükkel megkenik borzalmas istenük képét, meghintik az egész gyülekezetet. Kémeik behálózzák az egész világot, még a királyok udvarában is ott ülnek, rossz tanácsokat adnak, összeesküvéseket sugalmaznak, gyilkosságokat hajtanak végre, leveleket hamisítanak,

rágalmaznak... Az egész világot a markukban tartják, mint a pók a legyet. E hálózatot egy titkos tanács mozgatja, amely tizenkét válogatott Vénből áll, s évenként egyszer a Harma-hegy megközelíthetetlen barlangjában találkozik, Amurru területén, a gyalázatos Aziru védelme alatt. Ott valamennyien Szetnek, a hikszoszok Szutechjének áldoznak, aki megölte, földarabolta magát Uszirét is. Kígyóhúst esznek, sárkánytejet isznak, s megbeszélik Egyiptom elpusztításának módját. Parancsaikat titkos követek viszik a világ minden tája felé, nincs senki, aki meg merné szegni, ki merné játszani. Olyan hathatós átkokkal kísérik a parancsokat, hogy szörnyű halállal pusztul el, aki nem teljesíti, hullája temetetlenül marad, hiénák, sakálok, keselyűk rágják le róla a húst, csontjait szétszórják a szelek.

Maror mindezt tudta, ismerőseinek el is mondta. És sohasem felejtette el a lelkükre kötni: az istenek s a haza iránt való kötelességük úgy védekezni a héberek rontása ellen, ahogy csak lehet. Majd eljön az ideje annak is, hogy ezt a világpusztító népet egy lábig ki fogják irtani, addig úgysem lesz nyugalom a földön, amíg egy él belőle.

De hát miért nem panaszolták be a nyomorgatott héberek Marort meg a többi Marorokat, akik elszaporodtak a nyakukon?

Azért, mert a szolgaságban élő emberek mindig bátortalanok. Bátortalanok, mert félnek. Hiszen, míg panaszuk eljut az igazságtevők füléig, ezerszer is elbánhatnak velük. A felügyelők botja könnyen eléri a hátukat. Szolgáik köztük forgolódnak, kéznél van a rabszíj, mély a tömlöc, nem hallatszik ki a jajszó. Úgy el lehet tűnni a halál torkában, ahogy a néma halacska tűnik el a krokodilében. Hát még hogy megkeserüli a család, ha kiderül, hogy valaki panaszkodott. Gyávaságuk tehát ostobákká tette őket. Hovatovább elhitték, hogy maga Uszirszafi-Mósze is elpártolt tőlük. Mert ha akarná, egy ilyen Maror nem maradhatna a helyén. Egy bot sem csattanhatna a hátukon, megkapnák élelmüket, ruházatukat, dolguk végeztével fölváltanák őket, nem kellene sokkal többet teljesíteniük, mint amennyit megszabtak számukra. Mósze mindenható úr, gondolták, megmutatta uralkodása idején. Miért nem mutatja meg most? Mert hűtlen lett szerencsétlen népéhez. Igen, a szolgaságban vergődő mindig azt hiszi, hogy korlátlan hatalommal rendelkezik, aki maga nem olyan szolga, mint ő.

Maror nem vetette meg az édes élvezeteket, amikhez a félelem juttatta. Így, ha szemrevaló héber nő került elébe, magához rendelte, s abban a csinos faépületben, ahol hivatali ideje alatt tartózkodni szokott, kielégítette vágyait. Sok bája volt ennek. Élvezte a szemérmes nő rettegését. Gyönyörködött zokogásában. Csiklandozta a mindig más meg másféle veszély, amiben forgott. A nők között akadhatott ugyanis olyan vad személy, aki a mámor pillanatában tőrt verhetett Maror bordái közé, vagy italába mérget szórhatott. Örömére szolgált, ha a rimánkodó nőben fölülkerekedett az elszántság, s körömmel, foggal, rúgásokkal védekezett. Maror értette a fogásokat, amikkel ártalmatlanná lehet tenni az ilyen megvadult macskát, győzelme pedig fokozott gyönyörrel jutalmazta. Mikor munkahelyén tétlenül heverészett az árnyékban, eléldelgett a nő sorsának kiszínezésén. Hogyan támolyog haza, hogyan derül ki a dolog, hogyan veri kötéllel az apja vagy a férje, hogyan vádolja engedékenységgel, szidja cédának, szajhának, gyávának, hogyan okolja a bűnért. Hogy esküdözik a nő, hogy tépi a haját, mezteleníti le vállát, szór szemetet a fejére, hogyan kéri a tébolyodott férfiút, ölje meg nyomban. Hogy gyászol az egész család, hogy sírnak a vénasszonyok. Hogyan átkozzák őt, Marort meg az alkirályt, a királyt, valamennyi egyiptomi istent... Röviden: hogyan ássa alá ő, Maror egy héber család békességét, erejét.

Így élt s tevékenykedett Maror, s lett napról napra hatalmasabb az építkezésnél dolgozó kényszermunkások között. Egyiptomi társai tisztelték. Nagyrabecsülték tájékozottságát a héberek titkos ügyeiben, világos látását, amivel Egyiptom állapotát megítélte, következetességét, amivel éjt-napot összetéve gyengítette a bőrpoklosokat s nyomorékokat - a szent buzgalmat,

amivel az isteneket s hazáját szolgálta. Maror tekintélye igen nagy volt. Attól pedig nem tartott, hogy valaki nem ért vele egyet, s följelenti az alkirálynál. Ki fogta volna pártját a bőrpoklosoknak, nyomorékoknak? Ki vállalta volna a vádat, hogy hozzájuk húz, éppenséggel eladta magát nekik? És ki vette volna a lelkére, hogy a héber alkirálynál beáruljon egy vérbeli, igazi, kiváló egyiptomit, aki a héberek gonoszságát keresztül-kasul ismeri, s egyetlen célja az istenek s a haza szolgálata? Maror biztonságban volt.

A munkások között dolgozott egy Dathan nevű nemes héber férfiú is. Időnként meglátogatta szép, fiatal felesége, Selomith. Kedves süteményeit hozta, legjobb falatjait tette félre számára, tiszta ruháról gondoskodott... Pihenő idején félrevonultak egy fa alá, a fűbe telepedtek, az asszony beszámolt otthonáról, munkájáról, gondjairól, férje hallgatta, s gyönyörködött benne. Selomith alig volt több tizenöt évesnél, mosolygó, barna arcából nagy, sötét szempár ragyogott. Buja szűziség, szemérmes kacérság, ártatlan tudás, gyermeki bizalom s odaadás bujkált benne, mint egy vidám tündér, aki mindig más-más alakban tekinget ki a gyönyörű fekete szempillákkal függönyözött ablakokon. Olyan súlyos, fekete haja volt Selomithnak, hogy fejét mindegyre meg kellett hajtania alatta, ezt a mozdulatot karcsú, gömbölyded nyaka öntudatlan végezte. Homloka nem volt magas, de sima, mint a csiszolt elefántcsont, s jó illatok áradtak róla. Orra egy kissé meghajlott, csak alig észrevehetően, éppen hogy izgató legyen s ne hidegen gőgös. Duzzadt száját remekbe metszették: finom volt, íves, felső ajka egy kicsit fölbiggyedt, mintha hetykén kérne valamit, csücske pedig puha arcának két kicsiny, mosolygó redőjébe bújt. Ha beszélt, kicsillantak apró, éles fogai. De jaj, a hangja, némileg mélyzöngésű, gazdag, játékos hangja talán szebb volt arcánál, szeménél, orránál, ajkánál is. Olyan gazdagon, zamatosan, telten folyt, mint fejéről a súlyos, csillogó hajzuhatag. Magas, telt idomú asszony volt Selomith, ha járt, ha ült, ha hevert, a bőséget, a kimeríthetetlen adakozó gazdagságot juttatta mindenki eszébe. Adakozó bőséggel meredt előre duzzadt mellpárja, sötétpiros bimbai elfordultak egymástól, mintha kétfelé akarnák szórni szépségüket, kétfelől vonzani a vágyakat. Egyszerű, egybeszabott vászoninge alatt szemérmesen bújt meg a combja, kereken s hosszan, mint a krétai alabástromváza. Ki-kibukkanó lábikrája izmos és telt volt, egyiptomi fogalmak szerint vaskos, a héberek azonban éppen ezt tartották tökéletesnek, tudták, hogy az ilyen nő odaadó és érzéki.

Gyönyörűen tudott a fűben ülni, félkönyökére támaszkodni, föltekinteni, beszélgetni, mosolyogni, de látnivaló volt, hogy nem szándékosan teszi. Egyszerű, barna csíkos vászonruhája, fehér vállkendője csodálatosan illett alakjához, barna bőréhez, mozdulatainak ártatlan szépségéhez. Ha elővette kerek ezüsttükrét, s hol férje elé tartotta, hol magát nézegette benne, s halkan mondogatni kezdte: „Szép vagy, uram, de én még sokkal szebb vagyok nálad” - Dathan ereiben fölforrott a vér, agya elborult, szeme tűzben égett, s remegve tette kérges kezét felesége gömbölyű térdére. A levegő pattanásig megtelt forró feszültséggel. Olyan illatosak lettek a fűben nyíló vadvirágok, hogy Dathan alig tudta elviselni.

Selomith, Ditri leánya mindössze fél éve ment feleségül Dathanhoz. Szerette ezt a hallgatag, lassú, elgondolkozó, izmos embert, aki olyan volt, mintha sötét keményfából nagyolták volna. Csak hát az volt a baj, hogy Dathannak nem sokkal a lakodalom után munkára kellett bevonulnia. Hogy legalább néha lássák egymást, s ébren tartsák a szívükben lobogó tüzet, Selomith minden alkalommal meglátogatta urát, kedveskedett neki, csevegett, mosolygott, jó falatokkal kínálta, rajta felejtette sokat mondó tekintetét, fölajzotta életkedvét ártatlanul buja mozdulataival, szelíd simogatásaival, kis tükrével, vissza-visszahúzódó magakelletésével. Boldogok voltak az együtt töltött pihenők a Szichor sekély vizének partján bólogató, hűvös fák alatt, puha fűben, virágok között. A héber munkások tisztelték szerelmüket, s távolabb telepedtek le pihenni. De nem tudták megállni, hogy rájuk ne pillanthassanak, kedves szavakat ne kiáltsanak, ne integessenek nekik. Selomith szemérmesen lehajtotta piruló orcáját, s alulról

tekingetett Dathan arcába sűrű, fekete hajfürtjei közül. Ez a mozdulat, ez a pillantás vérig forralta a férfiú vágyát. Munkája közben boldogan idézgette vissza, s úgy érezte, akármilyen keserves a sorsa, mégis ő a leggazdagabb ember a világon.

Ámde nemcsak Dathan vérét forralta föl a bájos fiatalasszony lehajtott, piruló arca, alulról fölfelé vetett, sötét pillantása, hanem Marorét is. Selomith azonnal föltűnt neki, mihelyt először meglátta. Ezúttal azonban nem rontott rá szokott erőszakos módján, hanem keringett körülötte, figyelte, vizsgálta, szinte ízeire szedte. Haj, Szét és minden seregei, ilyen elbűvölő bőrpoklos nőt még sohasem látott... Hogy éppen annak a mocskos nyomoréknak, annak a tuskónak legyen ilyen felesége! És hogy hallgatja, hogy bámul rá, hogy kívánja, szinte kicsordul a szeme. Hát még mikor a nőcske előveszi tükrét, az elé a barom elé tartja, majd maga nézeget bele, forgatja a fejét, mosolyog, ajkát csücsöríti, hajlong, mint hattyú a víztükör fölött. Fekete hattyú! Maror szívébe vadul vájta karmait az irigység, a mohóság, a gyűlölet. Azonnal tudta, övé lesz ez a fiatal héber nő... s ha megelégelte, majd visszalöki a nyomorék baromnak, rágja a maradék csontot, vagy messe el akár a szépséges nő nyakát, akár a magáét.

Egyik társa figyelmeztette a hébert:

- Vigyázz, Dathan testvér, a felügyelő szemet vetett asszonyodra. Még tán nem késő, mondd meg Selomithnak, ne jöjjön ide többé. Jobb, ha odahaza marad.

Dathan elkomorodott, összevonta sűrű, fekete szemöldökét, vaskos homlokát leszegte, majd fölvetette, s megrázta a fejét. Fojtott hangon mondta:

- Selomith inkább széttépeti magát, semhogy idegen férfi hozzányúljon.

Aztán egy kis gondolkozás után hozzátette:

- Jobb, ha eljön, s együtt látja velem az a gyalázatos hiéna. Legalább tudja, mennyire szeretjük egymást. És jól észbe veszi, hogy Selomith olyan férfiúhoz tartozik, akinek ökle is van.

Társai sajnálkozva bólogattak, nem szóltak semmit. Ki tudja, hátha csakugyan jobb, ha Maror együtt látja őket. Tán ezúttal meggondolja, hogy életével fizethet aljasságaiért.

Selomith alakja körül tehát összesűrűsödött mindaz az indulat, ami Maror szívét a héberek iránt eltöltötte. Szinte az volt Selomith rendeltetése, hogy báván áthaladva a világnak ezen a csücskén, érzéseket kavarjon, izzásig hevítsen, bűnre indítson olyanokat, akikben a bűn erény alakjában lappangott. Maror szinte reszketett a vágytól. Selomithban mindent megtalált. A kívánatos, fiatal nőt, az idegent, az ellenséget, az életveszélyt, a lerombolásra kínálkozó, kihívó szépséget. Érezte, ha őt sikerül megkapnia, szinte beláthatatlan kárt okoz a bőrpoklos népségnek, s tetejébe olyan gyönyörben lesz része, amihez foghatót még sohasem ízlelt.

Csak a módját kellett kieszelnie a dolognak. Ugyanis hiába hívatta magához fenyegető ürüggyel, a szép héber nő azt felelte a matszainak: ha a fölügyelő akar valamit, jöjjön ide, s mondja meg az ura jelenlétében. Maror hallgatott, ajkát rágta. Fekete szeme szikrázott. Nem szokott hozzá, hogy egy nyomorék nőszemély ilyen kihívóan üzengessen neki.

Ekkor a férfit, Dathant vette elő. Jaj volt neki! Önkényesen fölemelte a kivetendő téglák számát, a készek közül egész tömeget selejtesnek minősített, mindenki füle hallatára piszkos naplopónak nevezte, szidta anyja-atyja istenit. Lehordta a héber munkavezetőt, botozással, tömlöccel fenyegette meg, Dathannak pedig odavetette, hogy nyomtalanul fog eltűnni, mint egy koszos kutya, ha ismét hanyagul dolgozik. Ugyanakkor mintegy véletlenül zavar támadt az élelmezésben is: az a csoport, amelyben Dathan dolgozott, nem kapott enni.

A munkások zúgolódtak, de haragjuk egy része akarva, akaratlanul Dathan ellen fordult, mert miatta kerültek ilyen gyalázatos helyzetbe. Gyomruk korgása elkeserítette őket, ugyanakkor

félelmük is nőtt. Megmondták ők előre, ne mászkáljon ide Selomith. Átkozott ostobaság! Mit negédeskedett itt? Minek mutogatta magát, miért irult-pirult, tekingetett fölfelé sűrű, fekete hajfürtjei közül? Hiszen éppen ez az, amitől minden egyiptomi megvész, különösen Maror. Talán szándékosan is ugratta, ingerkedett vele, mint gyermek a kutyával, harap-e. Nos, harap, akkor aztán sivalkodhat, nincs menekülés. Ha pedig Dathan nekimegy a sérthetetlen felügyelőnek, valamennyien elkészülhetnek a legrosszabbra.

Selomith maga is meghökkent, de csak azért is eljárt férjéhez. Vigasztalgatta, bátorította. Jó falatokat hordott neki, s kérte, adjon másnak is, ne éhezzen annyira a csoport. Selomith érezte, hogy miatta kell tűrniök, s igyekezett jóvátenni akaratlan hibáját, amennyire tudta.

Most már nem viselkedett olyan ártatlan-kihívóan, vigyázott mozdulataira, arcára rosszkedvet erőltetett, olyan akart lenni, mint egy öregasszony. Elhatározta, megküzd a vadállattal, s példát mutat másoknak is. De hát tehetett róla, hogy a szépséget, az ifjú bájt nem lehet elrejteni? Hogy átüt, átsüt a szándékolt otrombaságon, a megjátszott fásultságon? Hiszen maga ez a titkos harc is tüzelte, ingerelte, szépítette. Óhatatlan volt, hogy szép teste itt-ott ki ne domborodjék az egyszerű ruha alól, hogy kendőjét ne úgy redőzze, ahogy szív alakú arcához illik, s fejét lehajtva sötét hajfürtjei közül ne pillantson alulról fölfelé az urára, bizalmas egyetértéssel. A megszokott kőkockáján üldögélő, s őt figyelő Maror pedig féltékeny dühvel ordított Dathanra, ne henyéljen tovább, a pihenésnek vége, takarodjék munkára... hiszen háromszáz téglával elmaradt! És fölzavarta a többi kilencet is rövid, de velős káromkodással.

Maror elhatározta, hogy nem tűr tovább. Vágyát kielégíti. Mégpedig olyan módon, amilyet ez az elbizakodott, nyelves nőszemély meg fatuskó ura megérdemel. Bosszút áll a kihívó üzenetért. Olyat, hogy sohasem felejti el nemcsak ez a bőrpoklos házaspár, de az egész munkásgyülevész sem.

Amit hagyományaink mondanak, nem szabad szó szerint értenünk. Maror nem Dathan „szeme előtt” becstelenítette meg Selomithot, bár ezt is szívesen megtette volna. Hanem úgy, hogy Dathannak mégis a szeme előtt, *lelki szeme* előtt játszódott le a gyalázat.

Egy héber meg egy egyiptomi ünnep ugyanarra a három napra esett, és a munkások hazatértek otthonukba. A zo’ani építkezések színhelye elnéptelenedett. Ezt az ünnepet tűzte ki Maror tette végrehajtására.

Két matszait vett maga mellé, s fölkereste Dathannak a várostól északra fekvő házát. Csendes kis vályogtanya volt ez, nem messze a Szichor-ág partjától, a termékeny lapály szélén, csekély kis halom tetején, pálmaliget közepette. Eléggé elhagyott hely, de ide látszottak Zo’an templomainak pilonjai, a Palota magas, szürke falai s a hajdani hikszosz erődítmények. A kis ház környékén nem mutatkozott senki, csupán két szarvtalan tehén meg egy borjú legelészett békésen a legelőn. Egy mandulafa árnyékában barna kutya heverészett. Olyan csend volt, hogy hallani lehetett a sás sziszegését, a papír bóbitatengerének hullámzó susogását, a szinte mozdulatlan víz csobbanásait, ha egy-egy hal fölszökkent belőle. Maror izgatott, pattogó lépésekkel haladt a gyalogúton, s széttekintve a reszkető alkonyati fényben, érezte, hogy a pillanat különösen alkalmas terve megvalósítására. Mindenre elkészülve görcsösen markolta botját. Szíve hevesen dobogott, homlokát kiverte a verejték. A két szálas matszai közönyösen beszélgetve lépkedett mögötte.

Minden úgy zajlott le, ahogy Maror elgondolta. Dathan éppen kilépett az ajtón, mikor a házhoz érkeztek. Csaknem mezítelen volt, csupán dereka körül viselt egy kis kötényszerű ruhát egyiptomiasan. Vállas, zömök, barna alakja egy pillanatra megtorpant a három ember láttára, jobb kezét szeme fölé emelte, mintha rosszul látna. Barna, fiatalos szakálla remegett a

szélben vagy az izgalomtól. Aztán fölvetette fejét, nyugodtan, szinte cammogva lépett a felügyelő elé. Mélyen meghajolt, karját széttárta.

- Békesség nektek - köszönt egy kissé rekedten, héberesen, rosszul hangsúlyozva az egyiptomi szavakat. - Minek köszönhetem, hogy silány házamat megtiszteled látogatásoddal?

Maror nem viszonozta a köszöntést, hanem Dathan elé állt, s rövid, pattogó szavakkal így szólt:

- Azonnal menj a városba. Siess. Mozogj.

- Miért? - csodálkozott Dathan, arca elszürkült, ajka rángott. - Hiszen ma... ma... ünnep van... nektek is, nekünk is!

- Ne pofázz! -- figyelmeztette Maror fojtott hangon. - Nem tudod, ki vagyok? Indulj!

- Tedd, amit nagyságos urunk parancsolt - intette komoran az egyik matszai, s Dathanhoz lépett, karon fogta. Marka olyan volt, mint a krokodil állkapcsa, ujjai mélyen benyomódtak Dathan izmaiba. - Fogd, testvér, s gyerünk - szólt a másik matszainak.

Az egy pillanat alatt hozzáugrott, s megragadta Dathan másik karját.

- Ne ellenkezz - sziszegte Maror. - Indulj. Megvizsgáltam munkádat, mocskos bőrpoklos. Engem nem játszol ki. Ismét adós maradtál kétezer téglával. Takarodj, csináld.

- Kétezer... ünnepen... - hörögte Dathan, s igyekezett lerázni magáról a két matszai markát. Tudta, miről van szó. Olyan szürkére sápadt az arca, mint a hamu. Széles állkapcsát összecsikorította, fehér, nagy fogai kimeredtek elhúzott ajkából. Izmai, idegei megfeszültek, bordái kidagadtak, térde csaknem ropogott. Vére hirtelen a fejébe tódult, arca izzott, halántékán szinte kicsattantak az erek.

- Micsoda? Ellenszegülsz? - ripakodott rá Maror. - Lázadsz? Megtagadod urad parancsát? Te senki, te mocskos héber, te bőrpoklos nyomorék? Az én parancsomat?

Két lépést hátrált, hidegen vezényelt: - Vigyétek.

Ekkor megjelent a ház sötét hátterében Selomith. Barna csíkos, bokáig érő vászonruhában, fekete haján fehér kendővel. Fekete szeme vadul villogott, arca fehér volt, fülében, remegő orrcimpájában, csuklóin parázsként ragyogtak egyszerű ékszerei.

- Ne menj! - sikoltotta remegő hangon. - Ne hagyj itt! Öld meg őket! Tépd ki a szívét ennek a gyalázatos hiénának!

- No, nézd csak! - csúfolódott Maror. - Hát így állunk. Te lázítod a hébereidet, te alamuszi szuka. Hát ezért jársz az uradhoz, ezért hordasz ennivalót... hogy alattomosan lázítsd, uszítsd őket... ellenem... Őistensége ellen... az istenek ellen... te nyomorult lázító! Te bujtogatod őket, hogy henyéljenek, rossz téglát vessenek, te nyomorult cinkosa Egyiptom minden ellenségének, te nyomorék, rabszolgaságotok kémje! Ezért számolunk. Most minden kiderült. Mit bámészkodtok itt? - fordult a Dathant markolászó matszaikhoz. - Tán ehhez a lázadó csürhéhez húz a szívetek? Mondtam, fogjátok és vigyétek!

Karjával a város felé mutatott.

Dathan birkózott velük. Hányta-vetette magát, rúgott, könyökével dolgozott, fejével igyekezett a hasuknak menni. A matszaik egyre dühösebbek lettek. Ordítozva, káromkodva, fenyegetőzve védekeztek, egy pillanatra sem eresztették ki áldozatukat kemény fogásukból. Gyakorlottak voltak ebben a munkában. Dathant sikerült elvonszolniok az ajtóból, kissé távolabb gáncsot vetni neki, a földre dobni, karját hátracsavarni... Aztán előkerültek a szíjak, s Dathan hiába vergődött, rúgkapált, hiába feszítette meg minden erejét, a hurkok belevágódtak

húsába, de nem engedtek. Testéről patakokban folyt a veríték. Szemhéja megdagadt, orra vérzett. Ám hamarosan ott feküdt mégis kínzói előtt, tehetetlenül. Sírt dühében, nyála a mellére csurgott.

Selomith szinte önkívületben figyelte a küzdelmet, tüzelte, biztatta, majd sikoltozva szidta az urát. Neki akart menni a rendőröknek, de Maror erélyes mozdulattal visszasöpörte a házba. Selomith újra meg újra kiugrott, körmével támadt Marorra, összeszabdalta annak arcát. Éppen ez kellett Marornak. Ügyes fogással kettéhasította az asszony hosszú ruhájának elejét, s mikor a szemérmes nő önkéntelenül összefogta magán a cafatokat, úgy bependerítette a házba, hogy a földre roskadt s arcát lebomlott hajtömegébe temetve, bénultan zokogott.

Mindez megtörténvén, a két matszai erélyesen lábra állította Dathant, s jól belerúgva, tömlöcben való elrothadással, elevenen való megnyúzással, fejjel lefelé való fölakasztással fenyegetve útnak indította a város felé. Dathan megvetette a lábát, mint a csökönyös bika, de a két hajcsár kifogott rajta. Olyanokat rúgtak bele, lándzsáik nyelével akkorát döftek a vékonyába, hogy nyögött. S mert már úgysem akadályozhatott meg semmit, csak a bajt növelhette, cammogó lépésekkel elindult őrei előtt. Ahogy nőtt a távolság közte meg a ház között, mintha láthatatlan gúzs feszült volna meg, gúzs, amely a szívére hurkolódott, s úgy összeszorította, hogy megbénult tőle. Dathan vaskos lába megtorpant, nyakát hátraszegte, fogát összecsikorította... azt hitte, itt helyben meghal. De hát nem halt meg.

Kínzói a folyó partjára vonszolták, ott megálltak, s egyikük így szólt:

- No, te piszkos héber, lásd, kik vagyunk. Nem vagyunk mi a gonosz Szet fiai. Emberek vagyunk, nem akarjuk sem megszegni, sem mással megszegetni az ünnepet.

Dathan már reményre kapott, hogy eleresztik, de a matszaik röhögtek.

- Ohó - kiáltotta a másik. - Azt nem. Lázadásodért meg feleséged bujtogatásáért egy kicsit bűnhődnöd kell. Ezt csak megérted? No, itt leülünk, s beszélünk avval a kőfejeddel, amit olyan komiszul a hasamba döftél. Ülj le! Hallod? Ülj le!

A meggyalázott Dathan fásultan leült. Hangtalanul zokogott, ide-oda lógázta poros fejét. Tudta, látta, mi történik a házában. Most már nem törődött semmivel, azt sem bánta, ha ezek a hóhérok újra megkínozzák. Arca, szakálla, melle csupa merő vér volt, térde megdagadt, karja, oldala vörös zúzódásokkal teli. Lerogyott a fűbe. Maga elé bámult, mint egy élőhalott.

A két matszai mellétheveredett, s fölváltva ekképpen beszélt:

- Nem viszünk vissza a munkahelyedre, megmondtuk, mert mi vallásos emberek vagyunk. Szívünk is megesett a sorsodon. De hát miért voltál olyan ostoba? A fölügyelő csak kiabált, ijesztgetett, kár volt annyira a szívedre venni.

- Úgy tettünk volna, mintha elvinnénk, aztán mehettél volna a fenébe. Később adhattál volna valamit ennek a derék férfiúnak a szolgálat fejében - bökött a soványabbik a vastagabbik felé.

- Meg ennek a másik jóravaló embernek - mutatott emez a másikra. - Nem vagyunk mi gonosz emberek. Vallásosak vagyunk. A felügyelő kiabál, ugrál, fenyegetőzik, de végül is minden rajtunk áll.

- Neked van atyád, anyád, vannak testvéreid, sőt nagyatyád is van. Tudjuk, hol laknak. A felügyelő őnagysága mindent kinyomoztatott. Ha nem akarod romlásukat, szörnyű halálukat, befogod ám a szád, s egy szó se arról, ami történt. Mert mihelyt panaszkodni mersz, vagy éppenséggel följelentést teszel, olyan keserves kínnal lakolnak, amilyent még nem látott a világ. Megátkozzák az istent is, aki teremtette őket. Hát, ha az életük kedves, egy szót se. Mi jóravaló emberek vagyunk.

- Aztán ne feledd szolgálatainkat, te mocskos nyomorék. Hálád meg itt-ott, ahogy illik. Mert nekünk köszönheted, hogy nem töröd meg az ünnepedet. És hogy sem itt helyben meg nem ölünk, sem tömlöcbe nem hurcolunk a lázadásért. Mondom, ha kedves a feleséged, ipadnapad élete, feleséged testvéreinek élete, apádé, anyádé, testvéreidé, egész pereputtyodé meg a magadé, hát szépen befogod a szád. Értetted?

- Ne tátsd a szád, hanem legalább bólints. Mi emberséges emberek vagyunk, jót akarunk neked is meg az egész rokonságodnak. Munkára sem viszünk, majd pótolod azt a néhány téglát ünnep után, legföljebb kevesebbet alszol, s egyáltalán nem pihensz. Most csak húzd meg magad szépen, és fogd be a szád. Itt elüldögélsz egy kicsit, amíg eláll az orrod vére, s összeszeded magad. Aztán, ha a felügyelő őnagysága visszament a városba, eleresztünk.

- Arról azonban meg ne feledkezz, hogy ezt nekünk köszönheted. Mi a fejünkkel játszunk. De ember vagy te is, ámbár héber, nem tehetsz róla. Hát csak köszönd meg szépen. És hálád meg.

- Adhatsz olykor-olykor egy kis húst, sajtot, de ha gyűrűt adnál, meg más efféle holmit, azt sem vetjük meg. Néha meglátogatunk, megnézzük, nincs-e valami baj...

Így beszélt a két matszai, a soványabbik meg a kövérebbik, fölváltva, megnyugtató hangon, emberséges szívvel, éles, sokatmondó szemük mereven szegeződött Dathan sötét arcára. A Nílus-ág zöldes vize lassan folydogált előttük, egy-egy gallyat, nádszálat, virágot ringatott-úsztatott a tenger felé, meg-megbuktatva láthatatlan örvényeiben.

18. A halott egyiptomi a fűben hevert

Meg van írva: *„Mósze megpillantott egy egyiptomit, amint egy hébert ütlegelt...”* Bölcseink ennek kapcsán megjegyzik: *„Íme, lássátok, a gonosz ösztön! Ő Isten akaratát követte, mégis akaratán kívül hajtotta azt végre.”*

Hogyan történhetett éppen Mószéval, hogy fölülkerekedett benne a gonosz ösztön? Hiszen annyira ismerte önmagát, annyira uralkodott ösztönein, annyira értette még igen burkolt álmait is, hogy aránylag könnyen állta meg a próbák sorozatát, amik elé az élet és mesterei állították. Élet és halál semmi volt számára, a hatalmat könnyen hárította el magától, asszonyi bűbáj nem csábította el, kincs, vagyon közönyösen hagyta, hazugság nem fogott rajta... s mégis fölülkerekedett benne egy pillanatra a gonosz ösztön. Miért? Mert, mint tudjuk, indulatos ember volt. Mindig nagy önuralomra volt szüksége, hogy megfékezhesse föllobbanó haragját.

Mikor Maror - mert ő volt, aki egy hébert ütlegelt - agyba-főbe verte áldozatát, Dathant - mert ő volt a nyomorult héber -, Mósze éppen a hikszosz sáncok mentén végezte alkonyati magános sétáját. Kezét szokása szerint összefogta a farán, lassan lépegetett a magas fűben, merengő tekintete a napszállat csodálatos színeiben gyönyörködött. Teljes nyugalom lebegett a világban s Mósze lelkében, mint valamely végtelen tó tükrén, amit szellő érintése sem fodroz. Mósze annyira elmerült saját belső világának szemléletében, hogy semmit sem tudott a külső világról. Könnyedén lebegett abban a halálon túli létben, aminek sugárzásait villózva tükrözték az égboltozat fényei.

Hirtelen megállt, fölriadt. Mintha ököllel vágták volna arcul, mintha valamely láthatatlan, fekete kéz torkon ragadta, kitépte volna révületéből. Annyira erős volt ez a brutális támadás, hogy megtorpant, vére leszállt agyából, arca elsápadt. Szeme előtt tüzes karikákat hányt a fény, mintha a csapás a szemét érte volna.

De már látott. Látta az építkezések egyik részét, amit a munkások már elhagytak, hogy megegyék estebédjüket, s aludni térjenek, látta a téglák, földkupacok, gerendák, kőrakások tömkelegét. Látta, amint egy egyiptomi keményen ütlegel egy hébert. A bot szaporán csattogott a héber fején, vállán, hátán, még az arcán is, hiába görnyedt meg a szerencsétlen, hiába védekezett karjával, feje forgatásával. A bot zuhogott a kényszermunkásra, mint a jégverés. A héber egy szót sem szólt. Viselkedése nyilván fokozta az egyiptomi dühét, annál vadabbul csépelte, s még kiabált is. Keményen, röviden, pattogva, ahogy a bot dolgozott,

- Védekezel? Eltakarod a pofád? Forogsz a botom elől? Te nyomorék, te bőrpoklos! Nesze! Nesze! Annál többet kapsz!

Marornak ütni-verni kellett Dathant, mert a szegény férfiú, mióta *az* az eset történt, egy szót sem szólt, hanem átkokat rebegett magában Maror s egész Egyiptom ellen. Istenéhez imádkozott, álljon rettenetes bosszút a történtekért. És nem dolgozott, tégláinak száma egyre csökkent, adóssága rohamosan nőtt. Komoran őgyelgett munkahelyén, olyan volt, mint egy vak, mint egy süketnéma. Senkivel, semmivel sem törődött. Társait elkerülte. Ha szótlan, szomorú felesége eledelt hozott neki, némán eddegélt, látszott, csak azért nyeldesi az ízetlen falatokat, hogy jó erőben tartsa magát, s alkalomadtán úgy bánhasson el gonosz ellenségével, mint egy vadállat az áldozatával. Sötét szeme gyakran a messzibe révedt, arca olyan volt, mint a megkínzott oroszláné. Nemcsak ő kerülte az embereket, őt is kerülték. Féltek tőle. És sajnálták, csaknem megszakadt a szívük. Maguk is megfojtották volna a felügyelőt puszta kézzel, ha lehetett volna. Csakhogy egy ilyen egyiptomi úr személye szent volt, beláthatatlan következménnyel járt volna a megölése.

Marort vérig dühítette a nyomorult héber viselkedése. Nem tudta látni az arcát, nem tekinthetett a szemébe anélkül, hogy düh ne öntötte volna el. Talán történt valami, ami *azóta* is Dathan fölényét juttatta eszébe? Egy apró mozzanat, ami örökre megalázta? Selomith mondott vagy tett olyant, amit nem tudott elfelejteni? Tán sikerült bebizonyítania, hogy Maror összes isteneivel, egész Egyiptommal, a Birodalommal, gúlákkal, óriás templomokkal, csatornákkal, hatalommal, csodákkal együtt semmi? Semmi Dathan iránt érzett szerelméhez képest?

Mindegy, az igazság az, hogy Maror dührohamot kapott, valahányszor Dathant látta. Dühét csak fokozta, hogy a héber *azóta* megtépett ruhát viselt, haját-szakállát nem gondozta, testét nem kente, még hamut is szórt magára. Maror tudta, hogy valamelyik héber isten bosszúját akarja kikényszeríteni, s ez tűrhetetlen volt. A többi héber munkás előtt is eleven képe volt valamennyiük nyomorúságának, szolgaságának. Maror attól is félt, hogy Dathan viselkedése előbb-utóbb szemet szúr az alkirály tisztviselőinek. Vagy lázadásra, szigorú vizsgálatra, megtorlásra vezet. Letartóztatni, eltüntetni már nem merte, sokkal többen ismerték Dathant s gyalázatos történetét, semhogy titokban maradhatott volna. Itt, Zo'anban akadtak olyan tisztviselők is, akik Mószéhoz húztak, elsősorban maga a rendőrfőnök. Maror tette jobban sikerült a kelleténél, már ami a megaláztatást illeti, mert a dolog másik része, a Selomithtal töltött szerelmi óra, inkább őt alázta meg.

Mósze, mikor a jelenetet meglátta, egy pillanatig sem habozott. Gyorsan, mint a vágtató bika, rohant a két emberhez. Arca rettenetes volt: izmai rángtak, szeme izzott, ajka lihegett. Tűz borította el, szinte kicsattantak halántéka erei.

Maror éppen csak megfordulhatott, hogy a rárohanó herceget megpillanthassa s megismerhesse. Arca máris halálra vált, botját elejtette. A következő pillanatban lezuhant rá Mósze iszonytató ökle, a kardforgatásban, birkózásban, evezésben, íjazásban, hajításban, mindennapi testgyakorlásban megkeményedett ököl. Lesújtott, mint a tagló, mint a bunkó, mint a terméskő. Az isteni magányból erőszakkal kitépett lélek, a vérforraló jelenettől elkábult agy minden indulata benne volt ebben a barna, csontos, nehéz ökölben. Egy baromnak is össze kellett volna rogynia csapása alatt. Hát még a vékony, elpuhult egyiptominak. Úgy esett össze ott helyben, mint egy halom rongycafat. Bizonyosan nem hallott, nem érzett mást, csak egy fülsiketítő reccsenést, nem látott egyebet, csak egy fölcsapó tűzlángot... s már el is nyelte az örök sötétség.

Mósze lepillantott a hanyatt fekvő hullára, lassan elszíntelenedő arcára, kiforduló szeme fehérjére, a fűbe markoló gyűrűs ujjaira, maga alól elrúgott s még remegő lábára. Néhány mély, hosszú lélegzetet szívott kitáguló orrcimpáin, mindkét karját lecsüggesztette. Még akaratlanul belerúgott a hullába, de ez már csak hirtelen elernyedő izmainak utolsó mozdulata volt. Talán észre sem vette.

Rögtön tudta, mit tett. Azonnal megvilágosodott előtte a történtek következménye. Csak Dathanra kellett tekintenie, hogy mindent lásson. A héber ugyanis leomlott elé, homlokát a földre hajtotta, majd fölemelte dúlt arcát, s hörögve így szólt:

- Já embere! Já követe! Mindnyájunk gyalázatának bosszulója!

- Hallgass - suttogta Mósze riadtan.

- Levetted lelkemről a bűnt - motyogta a héber csaknem eszelősen. - Ha te meg nem ölted volna Já szörnyű erejével, én öltem volna meg.

- Eredj innen - parancsolta Mósze most már nyugodtan. A héber mozdulni sem tudott. Könnyes arcát Mósze lábára fektette, csókolta, szakállával törölte róla a port. Összevissza szabdalt válla, háta vonaglott. Vérvörös kígyók tekeregtek barna bőrén. Rázta a zokogás.

- Hallottad? - kiáltott rá Mósze türelmetlenül. - Eredj innen. - S lehajlott, megragadta a munkás remegő vállát, talpra emelte, ujjaival félrefésülte szemébe omló, hamuval elkevert, kócos haját, majd erélyesen megfordította, s valamivel gyöngédebben ismételte a parancsot: - Eredj azonnal. Menj, és adj hálát Istennek, mert megszabadított a bűntől. Belepusztultál volna egész nemzetségeddel együtt. Menj, fuss.

Dathan tétovázva elindult. Sebhelyes válla parázslott az alkonyatban. Lábát nehezen vonszolta, mintha köveket kötöztek volna rá. Majd egyszer csak futni kezdett, lomhán, ügyetlenül, egyre gyorsabban a lapály felé. Eltűnt a pálmák között. Érces, vontatott kiáltása azonban visszhangzott a néma tájon, mint egy révült imádkozóé. Ezt kiáltozta:

- Nagy vagy, Já, erős a te kezed! Nagy a te hatalmad, Já! Legázolod az egyiptomi bikát, fölemeled a megalázottak fejét! Hallelu-já! Hallják mindenek, Já, Já, Já!

Mósze hosszasan nézett utána. Már látta, amint ez a tébolyodott bejárja egész Gósent, táncol és énekel, Já nevét kiáltozza, lobog, mint egy égő fáklya, éjjel-nappal csak az egyiptomi bika legázolását, megalázottak fölemelését hirdeti, s Já követének, *malaák Já*-nak nevezi őt...

A halott egyiptomi pedig ott hevert a fűben. Lassan-lassan merevedett a hűvös alkonyatban. Fagyott szeme fehéren bámult az Égre s az Ég ragyogó fényeire. De máris egy sereg zöld hasú légy érkezett a holttestre, s ellepte a homályos szemet. Ugyancsak előlebbent a távolból egy keselyű is, lomhán keringett, kopasz nyakát kinyújtotta, karmait kimeresztette s rikácsolt. Látván a remélt lakoma színhelyén az alkalmatlan élőt, aki talán tőrbe kívánja csalni, egy távoli vén mandulafa ágára lebbent.

Mi történt, s mi fog ezután történni? Mósze megértette, hogy nemcsak egy hatalmával visszaélő egyiptomi urat ütött le dühében, hanem sokkal-sokkal többet. Egész Egyiptomot semmisítette meg a saját lelkében. Egyetlen mozdulattal eltépett minden köteléket, ami ehhez a földhöz kötötte. Szakított gyermekkorával, anyjával, kevés barátjával, sok ellenségével, mindennel szakított, ami eddig lelkének egyik felét elfoglalta. S végképp ahhoz a másik néphez csatlakozott, amely egy szegény asszony tejével táplálta.

Mit tegyen most? A hullát hiába kaparná el a földben. Jól tudta, ez nem olyan holttest, amit el lehet takarni, amiről meg lehet feledkezni, ami nyomtalanul oszlik föl. Nemcsak egy jó nevű, jó származású nemes egyiptomi úr holtteste, hanem sokkal több, nagyobb annál: Egyiptom hullája ez. Az egész egyiptomi világé, évezredeké, egy meddő életformáé. Nem lehet hát eltemetni. Ez a holttest kiált.

Nem igaz, hogy Mósze félt tettének következményeitől. Mósze sohasem félt semmitől. Nem lapult meg gyáván a gondolattól, hogy a király, az ő testvére és barátja elé kell állnia, s ezt mondania: „Gyilkos, gyilkos vagyok, indulatomban megöltem Maror munkafelügyelőt, mert egy héber munkást ütlegelt." Mósze megtette volna ezt, noha a király bizonyosan szent betegsége rohamába esett, tán bele is pusztult volna... Viselte volna tette minden következményét: Eye és társai vádjait, rázúduló rágalmait, követelőzéseit, valamennyi előkelőség megvetését, Men-hotep diadalmas visszatérését a kormányzói székbe... még saját gyalázatos halálát is. Csakhogy nem erről volt szó. Hanem arról, hogy megölte önmagában Egyiptomot, királyostul, Eyéstül, minden hamis istenével, hazug igazságával, gőgjével, üres, istentelen hatalmával, egyházaival, papjaival, templomaival együtt... Ezek után semmi keresnivalója nem volt többé a királynál. S ugyanakkor tettével örökre hozzákapcsolta sorsát a héberek sorsához. Csakhogy éppen ez volt az a kérdés, amire nem tudott felelni. A *hogyan kérdése.*

Ebben a pillanatban törvényszegő, gyilkos egyiptomi, trónjafosztott alkirály, Aton elsőrendbéli papja, aki megölt egy egyiptomi nemest. Semmi több. Csak bujkálhatna Gósenben, házról házra futva s üldözőitől rettegve... Semmit sem tehetne a héberekért.

Valóban nem tehet mást, mint hogy itthagyja a holttestet a keselyűknek, a legyeknek s a hiénáknak. Vagy annak az egyiptominak, aki megtalálja s eltemetteti. Ő pedig úgy, ahogy van, egy szál ruhában, önként letéve méltóságát s lelépve trónusáról, földönfutó legyen. Hontalan vándor. Ezt nem fogadta különösebb keserűséggel. Egy kicsit fájt ugyan, hogy el kell hagynia a műhelyt, amit tevékenysége színhelyéül jelölt ki a sorsa, de érzéseit leküzdötte. Igaza volt hát Eyének, mikor hazája iránt közönyösséggel vádolta Mószét? Nem volt igaza. Mósze másként értette a „haza" szót, mint Eye - hiszen ha úgy értette volna, hasonlítania kellett volna Eyéhez, még Marorhoz is. Ámde aki kétszer született, félig-meddig idegen minden földön, többé-kevésbé hontalan mindenütt.

Mósze tehát nem sokat habozott, hanem megindult a város felé. A Nap izzó korongja éppen elérte a látóhatár peremét, mikor a Palotába érkezett. Nem hederítve senkire, nem törődve semmivel, lakosztályába sietett.

Amint szobájába lépett, nyomban megjelent Tutu. Mélyen meghajolva ura előtt, parancsai iránt érdeklődött.

- Semmi dolgod - jelentette ki Mósze halkan. - Sőt egyáltalán semmi dolgod többé körülöttem. Ebben a pillanatban fölszabadítalak. Adj papírt, írónádat, hogy megírhassam a fölszabadító levelet.

Tutu hol egyik, hol másik fülét fordította a herceg felé, hátha rosszul hall. Száját kitátotta, elképedt arca vonaglott. Mósze látta, hogy nyomban sírva fakad, lába elé veti magát, tehát szigorúan rászólt:

- Papírt, írónádat, festéket. Rosszul hallottál?

Tutu azonban csakugyan leborult ura lábához, s keservesen jajgatott.

- Uram, uram, kegyelmes jó uram! - kiáltotta eszelősen. - Verj meg, taposs el, vess tömlöcbe, csak ezt ne tedd velem! Mivel bántottalak meg? Miért dobsz el magadtól? Hiszen por és szemét vagyok a lábad alatt, leghitványabb hitványságom nem ér fel hozzád, hogy ennyire megharagítsalak, s így büntess!

- Ostoba vagy - intette Mósze meghatottan. - Visszaadom szabadságodat, mehetsz, ahová akarsz, senki sem teheti rád többé a kezét, nem érted? Hazamehetsz Szíriába, herceg lehetsz megint, áldozhatsz hétemeletes templomod csúcsán. Mit akarsz hát? Attól félsz, kilöklek a világba koldulni? Ne aggódj. Kapsz tőlem annyi aranyat, drágakövet, amennyivel új életet kezdhetsz.

De Tutu minden szóra hangosabban jajveszékelt.

- Inkább verj arcul, korbácsolj meg saját kezeddel! Uram, mesterem, inkább nevezz koszos kutyának, gonosz vadszamárnak, falánk sakálnak, lusta krokodilnak, Szet ivadékának, akárminek, úgyis tudom, hogy nem vagyok az. Csak ne lökj el magadtól, ne add ki az utamat! Emlékezz, uram, ki volt melletted a kusita hadjáratban? Én voltam. Ki készítette el fürdődet, ki tartotta a törlőkendőt? Én, uram. Ki tett eléd ételt-italt, ki ízlelte meg, mielőtt ettél, ittál, hogy nem mérgezték-e meg? Én, kegyelmes uram. Ki volt az egyetlen tisztességes ember körülötted Aketatonban a sok erkölcstelen asszony, hazug férfiú között? Én, kegyelmes uram. Ki adta lábadra a sarut, ki tette fejedre a parókát? Ki tudta, milyen alkalomra, milyen ruhát akarsz ölteni? Én, én, ó, csodálatos Mester! Ki vigyázott még álmaidra is? Ki feküdt

melletted, mikor bejártuk ezt a gyalázatos tartományt, ki vigasztalt a barbár munkások között? Ki óvott minden bajtól? Én, én, uram! És most el akarsz kergetni?

Mósze bosszankodott is, csodálkozott is. Szándékát azonban nem másította meg. Türelmetlenül fölemelte a földről a zokogó vénembert, megrázta, könnytől lucskos arcába kiáltott:

- Ide hallgass, te gyámoltalan. Nem vagyok többé alkirály, nem vagyok többé Őistensége testvére és barátja. Senki és semmi vagyok, még csak hazám sincs, mint neked valahol a messzi Szíriában. Engem nem vár senki, mint téged. Még ebben a percben útnak indulok, azt sem tudom, hová. Nincs hol lehajtanom a fejemet, lehetséges, hogy a király már néhány nap múlva utánam küldi valamelyik főemberét, hogy elfogasson, mihelyt megkapja a galambpostát. Így hát egy percig sem tartózkodhatom tovább ebben a városban, ebben a házban. Téged azonban nem vihetlek magammal, egyedül kell mennem. Hát fölszabadítalak, utadra bocsátalak. Megértetted?

Nem, Tutu nem értette meg. Szomorú madárfejét ide-oda forgatta, hol egyik, hol másik fülével hallgatta Mószét, hol egyik, hol másik szemével pislogott rá. Nem tudta, Mósze őrült-e meg vagy ő maga. Ilyen képtelenséget lehetetlen volt fölmérni ésszel. Csakhogy ura arcán akkora keménységet, s olyan szomorúsággal vegyes nyugalmat látott, hogy bele kellett nyugodnia határozatába. Elvégre ebben a pillanatban még a rabszolgája volt, engedelmeskednie kellett. Ó, ez volt az utolsó parancs, amit tőle kapott. Az utolsó alkalom, hogy mint rabszolga engedelmeskedett és zúgolódott egyszerre.

Lomhán elcammogott az ajtóig, megállt, s körülményesen megszólalt:

- Uram, ne hívjak titkárt? Csak nem írsz a saját kezeddel?

- Tedd végre, amit mondtam! - kiáltotta Mósze türelmetlenül. - Nem hallottad, hogy indulnom kell?

Most már elsietett Tutu, s hozta az írószereket. Olyan buzgón tüsténkedett ura körül, mint még soha. Eközben egyre szipogott, szőrös öklével törülgette a szemét, vékony ajka rángott, válla remegett, egyszer-másszor félre kellett fordulnia, hogy ura ne lássa rángó ábrázatát, kicsorduló könnyeit. Vagy hogy őneki ne kelljen látnia a karszékben ülő Mószét, amint a papír fölé hajlik, tenyerével kisimítja az írótáblán, gondosan megmártja, megvizsgálja vékony ecsetjét, majd szaporán veti a girbegörbe jeleket. Tutut annyira megrendítette ez a pillanat, hogy ura mögé kellett állnia, nehogy megszakadjon a szíve. Ekkor aztán előtte imbolygott a herceg borotvált koponyája, paróka nélkül, gömbölyűen, mint egy drága, öblös alabástrom, s Tutu kinyújtotta fölé remegő karját, mintha meg akarná áldani. Meg sem mozdult, még csorgó könnyeit sem törölte le, amíg Mósze be nem végezte az írást, s nagy pecsétgyűrűjével rá nem nyomta nevét s méltóságának jeleit.

Ekkor rábocsátotta csontos kezét Tutu a gazdája fejére s megsimogatta. Mósze meglepetten fordult hátra.

- Mit teszel? - kérdezte szigorúan.

- Most már nem tilthatod meg - vigyorgott Tutu alázatosan. - Most már nem vagyok többé szolgád. Azt teszem, mit akarok. Nem vagyok Tutu, Ayu vagyok, szabad szíriai nemes. És ha kívánom, megsimogathatom a fejedet, a vénség jogán. Tutu nincs, Ayu áll előtted, az öreg szíriai szabad nemes, akinek úgy tetszett, hogy megsimogassa a fejedet. Legalább egyszer életében, először és utoljára. Mósze mosolygott, Tutu vállára tette a kezét.

- Hát akkor szabad vagy. Köszönöm szolgálataidat. Sokat tűrtél, fáradtál, virrasztottál mellettem. Bocsásd meg bántásaimat. Adjon neked Isten békességet és örömet. Feledd el a rosszat, emlékezz a jóra.

Tutu ezeket a siralmas szavakat, mint mondta, nem bírta elviselni. Zokogott. Mósze azonban megkeményítette szívét, s egy zacskó aranygyűrűt meg apró drágakövet nyomva az öregember kezébe, az ajtó felé tuszkolta.

- Eredj, eredj békével!

De Tutu megmakacsolta magát, s öklével törölgetve könnyeit, a zacskót pedig széles bőrövébe gyömöszölve, reszketeg hangon szólt:

- Mondd meg, milyen ruhákat készítsek számodra. Melyik sarut, melyik parókát. És mire van szükséged. Mit csomagoljak útra. Kell-e gyaloghintó. Ne tiltakozz! - kiáltotta ijedten, s föltartotta a kezét. - Szabad ember vagyok, Ayu, szíriai nemes. Nincs fölöttem hatalmad! Nem vagyok rabszolgád! Nincs jogod megtiltani, hogy kiszolgáljalak.

Mósze belenyugodott, csak hogy átessék végre a huzavonán. Tutu, azaz Ayu előhozta Mósze legegyszerűbb vászonruháját, saruját, segített is az öltözésnél. Mósze a parókát, persze, elhárította. Ehelyett egyszerű vászonkendőt terített a fejére. Azt a közönséges bőrövet csatolta a derekára, amit mint utazó kereskedő használt. Gondosan beletette a füles aranykeresztet, amit az utolsó beavatáskor kapott, meg a kis papírtekercset, amivel atyja, Amram ajándékozta meg. Ékszereit mind leszedte, csupán fülbe való karikáit s a nyakában függő szkarabeuszt tartotta meg. Mindent itt kellett hagynia az említett csekély értékű tárgyakon kívül, azokat héber szüleitől kapta még gyermekkorában. A szkarabeuszt pedig még Szetamon akasztotta a nyakába. Tarisznyát, élelmet sem akart, úgy kívánt nekivágni a világnak, ahogy igazi, hontalan vándorhoz illik, aki teljesen Istenre és sorsára bízza magát. Tutu hiába akart ráerőszakolni legalább egy darab kenyeret, némi szárított datolyát, Mósze csak a fejét rázta: nem, nem, semmi sem kell!

Aztán körülpillantva még egyszer a kis szobában, szilárdan elindult az ajtó felé. Tutu most újra megeresztette könnyeinek zsilipjét. Hangosan jajgatott. Mindkét karját fölemelte, ahogy a sirató asszonyok szokták temetésen. Ó, micsoda szörnyűség! Haj, milyen iszonytató! A királyi Család sarja hazátlan földönfutó. A dúsgazdag herceg egy falat kenyér nélkül kóborol, mint a koldusok! Ó, jaj, nincs hol lehajtania a fejét, aki trónon ült, most a puszta földön fog pihenni, vadállatok ólálkodnak körülötte, keselyűk lesik útját, még egy rabszolga sincs, aki őrködjék élete s kényelme fölött. Ó, jaj, jaj, katonái, rendőrei, szolgái voltak, s most egyedül jár, mint egy apátlan-anyátlan árva. És aki drágaságokban dúskált, most éhséget fog szenvedni, mint a világ legnyomorultabbjai! Ó, milyen keserűség, milyen bánat, milyen elszomorító látvány! Milyen tanulsága a bölcsnek, hogy aki ma még felülkerekedik, kevélykedik a dicsőségben, holnap alul vánszorog a porban. Ó, jaj, haragvó istenek, enyhüljetek meg ennyi szomorúság láttán! Ó, gonosz istenek, elégeljétek meg a bosszút!

Így jajgatott, siránkozott Tutu. Mósze azonban búcsút intett neki, s kisietett a Palotából.

Már este volt, mikor kívül került a városon. A homály hirtelen szakadt a világra, amint Nyugaton kialudt a vörös lángolás. Kigyúltak a csillagok, olyan ragyogó tömegben, mintha egy isteni kéz tüzes parázzsal hintette volna be az Eget. Előragyogott a mélységből az egy-harmados Hold is, ráterítette halvány ezüstfátylát a tájra, a Szichor, azaz Hor Vize nesztelenül sikló fodraira. Mósze a folyó mentén haladt, egyenletesen, nyugodtan, de gyorsan.

19. A révész gondolkodott

Hajnalig gyalogolt a folyamág mentén. Mikor az Ég szürkülni kezdett, alkalmas helyet keresett pihenésre. A szelíden lankás síkságon pálmák, mandulafák, terebélyes fügefák, akácok csoportosultak lépten-nyomon, fekete koronájukat a hideg Ég hátterére nyomva. Az utas egy vén szikomorfa alá telepedett. Lábszárait maga alá húzta a hideg, lucskos fűben, mellén összevonta a kendőt. Hátát a fa vastag törzsének támasztotta. Így nézett Kelet felé, figyelte, hogy az Ég alja hogy válik el boltozatától, hogyan dereng föl előbb egy keskeny, fehér csík, majd egy halvány, rózsaszínű, s hogyan halványulnak el a csillagok. Magasan egy pálma koronája fölött a Hajnalcsillag fénylett, de a Nap közeledtére egyre jobban sápadt... míg végre bekövetkezett a csodálatos pillanat, a Nap szikrázó pereme előbukkant a föld sötét szélén, tejszerű párákba öltözve áttört a fölszakadozó éjszakán, s vérvörös sugarai felküllőztek a hideg kékségbe. Igen, ez volt a sorsdöntő pillanat, amelyben a Hajnalcsillag megremegve, diadalától megfosztva lezuhant a mélységbe.

Mósze imádkozott. Karját fölemelte, hangos, éneklő szóval mondta a dicséretet, amit Eknaton költött a fölkelő Naphoz. Végigénekelte, érces hangon messzire zengett a néma tájban. Mikor elvégezte, leborult, s így maradt sokáig.

Újra visszaérve a mámoros lebegésből a földre, kényelmesen elhelyezkedett, s behunyta szemét. A Nap sugarai melegen simogatták, s ő mélyen, nyugodtan aludt.

Kipihenvén magát, lassan tovább mendegélt. A mezőkön dolgoztak. Lomha ökrök vonták a vaskos faekét, kiáltások hallatszottak, a jármok nyikorogtak. Egy távoli, kanyargós úton málhás szamarak ügettek. Máshol a pálmák törzsein meztelen, fiatal parasztok kapaszkodtak fölfelé, hogy elvégezzék a mesterséges beporzást. Élt, lélegzett, ragyogott a Föld körös-körül.

Mósze betért egy kis vályogházba a folyamág mellett. Ősz hajú öregasszony fogadta, abbahagyva a búza törését s nehézkesen föltápászkodva a földről. Kezét homlokához emelte, hogy jobban lásson. Szíveskedve hajlongott, kenyérrel, sajttal, tejjel kínálta Mószét. Szolgálatkészen, de némán állt mellette, csak fogatlan szája mozgott, mintha alig tudta volna fékezni a nyelvét. Vendége azonban nem beszélt, bár nyájasan tekintett a vénasszonyra. Ő pedig nem mert kérdezősködni, hiszen a különös férfiún látszott, hogy nem közönséges ember, nem valami felláh, hanem úr... s a jó Ég tudja, mit keres itt, hová igyekszik.

Végre is, hogy szóra bírja, maga kezdett beszélni azon a rekedtes, nyekergő hangon, ahogy tehetetlen vénasszonyok szoktak, s ami annyira hasonlít a döcögő kocsi tengelyének panaszos nyikorgásához. A különös idegen azonban alig hederített rá, hanem, befejezve falatozását, köszönetet mondott, s útnak indult megint.

Folytatta útját egyre Észak felé. Most már tudta, hová kell igyekeznie. Olyan világos volt előtte minden, hogy csak mennie kellett, gondolkozás, habozás nélkül. És Mósze ment nyugodtan, egyenletesen, mint aki parancsot kapott, s azt teljesíti.

A déli forró órákban megint megpihent egy alkalmas helyen. Ismét egy terebélyes fügefa alatt ült, fény és árnyék játszott körülötte, s ő, mintha magasan lebegett volna a világ fölött, imbolygó képekben látta ennek a földnek a sorsát. Tudta, a szegény rajongó király éppen most énekel a Naphoz a Palota egyik erkélyén, tetőtől talpig meztelenül a vakító fényben, karját magasra emeli, ékszerei szikráznak, szeme mámorban ragyog. Ugyanakkor az aketatoni nagy Aton-templom oltára előtt a fiatal Meryre szintén harsányan zengi a jóságos Nap dicséretét, s tömjént, illatos fát éget. Szerte a Birodalomban ugyanaz a himnusz zeng a kisebb-nagyobb

Aton-templomok udvarán... mintha csakugyan hatalma és dicsősége csúcsán állana Aton vallása. De Mósze látta ezt a hatalmas, gazdag egyházat lezuhanni a mélységbe, éppen mert hatalmas és gazdag lett. S látta a másikat, Ámunét ismét fölemelkedni a hatalom csúcsára, miután elszenvedte a megaláztatást, és osztályrésze lett a tökéletes szegénység. Látnia kellett azt is, hogy a nyomorult héberséget még gyalázatosabban gyötrik, s nincs hová menekülnie, mert nem látja Istent. Még mást is látott Mósze. Marornak, a felügyelőnek megmerevült hulláját a fűben, s a keselyűket, amelyek lomhán táncolnak körülötte, vijjogva marakodnak a zsákmányon, s mohón tépik a húsát. Men-hotepet is látta, izgatottan diktálta írnokának a királyhoz küldendő levelet az ő szörnyű tettéről, s eltűnéséről, írnokainak felügyelője már kiválasztotta a galambot, amely ezt a levelet Aketatonba fogja vinni. Eye a men-noferi tanács-kozóteremben ül, elégültségét megdöbbenéssel álcázza, vékony hangjában fölháborodottság reszket, ápolt kezét ökölbe szorítja. Boldog, mert megszabadult legfélelmetesebb ellenségétől. Parancsok futnak szerteszét Mósze elfogatására, most már nem az a hatalmas úr, akit érinteni sem szabad... A király bizonyosan jóváhagyja Eye intézkedéseit, aztán félrevonul szobájába és sír... Ő pedig, Mósze, szabad, könnyedén eléri a tengerpartot, hajóra száll, s elindul messze. Hogy miképpen száll hajóra üres kézzel, nem tudta. Mégis látta magát a foinik hajó fedélzetén. Észak felé haladt a hajó a tenger torlódó, zöld hullámain, Mitanni felé.

Mikor ismét hűvösebb lett, Mósze újra elindult. Sötét este érkezett a Delta legkeletibb ágának átkelőjéhez. Az óriási fák sötétben suhogtak az egyre hidegebbé váló szélben, borzongott a magas, fekete fű, jobbról-balról zúgva hullámzott a papírkáka. Széles volt itt a folyó, nád közé vágott, keskeny csatorna nyílott a szabad vízre, ezen jár ki s be a révész csónakja. Olyan volt a halványan derengő csonka Hold s a vadul égő csillagok fényében, mint egy alvilági út, amely a halálba vezet. Távolabb a széles víz csillogott-villogott, fekete tuskók lebegtek rajta, de lehet, hogy lustálkodó krokodilok. Távolról, nagyon távolról sakálüvöltés vonított, mint vad imádság a Holdhoz. Annyira elhagyott volt a táj, hogy Mósze megborzongott a magánytól.

Fáradtan töprengett, mit tegyen. Csónak nélkül lehetetlen volt átkerülnie a túlsó partra. Okvetlenül áldozatul esett volna a krokodiloknak. Viszont reggelig sem várhatott, mennél gyorsabban el kellett hagynia ezt a vidéket, már csak azért is, mert érezte, hajó vár rá a silány kikötőben, s ha el nem éri, talán heteket veszít. Márpedig csak el, el ebből az országból...

A papír végtelen tengerében vad csörtetés támadt. Vízilovak törték a bozótot. Ami a híres papírgyárat táplálja. Mósze elmosolyodott. Mennyi hazugságot írnak arra a finom papírra, ami az ő gyárából kerül ki.

A Hold felé fordult, fölemelte karjait, s hangosan énekelt. Dicsőítette Atont, a naponta lenyugvót és fölkelőt, zengő hangon mondta el, hogyan alusznak az emberek házuk békéjében, arcukra húzott köpönyegük alatt, hogyan dugják szárnyuk alá fejüket a madarak, hogy kóborol az oroszlán, a sakál, a hiéna az éjszaka sötétjében, s lappang áldozata után a párduc. Hangja messze elszállt a végtelen csendben. Ezután leborult, s elmondta azt az imádságot, aminek nem voltak szavai. Ezután tökéletesen frissnek, pihentnek, biztosnak érezte magát megint. Egészen a vízig lépdelt, tölcsért formált tenyeréből, s belekiáltott a homályba:

- Hoj! Hoooj! Ho-hoooj!

Csend. Majd fölhangzott a túlsó partról az erőteljes válasz:

- Hoj! Ho-hoooj!

Mósze leült a fűbe. Csakhamar csónak locsogása, evező csobogása ütötte meg a fülét. Mósze ismerte annyira a folyami életet, hogy rögtön megismerje a révész csónakjának, egy szál evezőjének hangjait. A csobogás-locsogás közeledett, már föl is bukkant a ladik az ezüstös

fényben. Egyenesen nekivágott a nádasban nyíló csatornának, suhant a magas nád között, csillogott-villogott körülötte a víz. Most még egyet nyomott a csónak farán álló sötét, mezítelen emberalak, s máris csikorgott a partra sikló csónak orra.

Kissé távolabb állt meg egy hordaléknyelven, a folyam partja ugyanis mocsaras, süppedékes volt. Évezredek korhadt nádmaradványa tette kotússá.

A révész letette evezőjét, a vízbe lépett, kicammogott Mószéhoz. Sötét bőrű, kopasz fejű, széles arcú, tagbaszakadt ember volt. Egyszerűen hajolt meg Mósze előtt, minden különösebb csodálkozás nélkül. Csak az lepte meg egy kicsit, hogy magános embert talál itt, kísérő, rabszolga nélkül, nyoma sincs tarisznyának, még csak botot sem tart a kezében. Olyan, mintha valahonnan a szomszédból sétált volna ide, de hát hol van itt szomszéd? A folyamnak ezen a vidékén igen távol esnek egymástól az emberi lakóhelyek, s ha utasok megfordulnak is errefelé, nem ilyen késő este. De hát az ő dolga nem az, hogy az emberek zegzugos útjait firtassa, ez Uszirére tartozik, a szívek vizsgálójára, s majd csak a halál után következik el. Addig át kell vinnie ezt az embert a túlsó partra, menjen útjára, akár jó, akár gonosz az az út.

- Jöjj, uram, majd a csónakba viszlek - mondta a révész, s hátat fordított Mószénak, meghajolt, odakínálta a hátát, mint egy idomított állat. Arcát visszafordítva várta, hogy utasa rákapaszkodjék, s pillanatot sem vesztegelve, induljanak.

Mozdulata olyan természetes volt, hogy Mósze nem tétovázott. Karjával átkarolta a révész nyakát, lábát fölhúzta, s a termetes férfiú máris megindult a csónak felé, olyan könnyedén, mintha egy gyermeket vitt volna.

- Megállj! Megállj! - szólt Mósze, s a révész várakozón megállt. - Semmit sem tudok adni neked, amiért átviszel. Semmim sincs. Hacsak a fülkarikámat oda nem adom.

A révész gondolkodott egy csöppet, majd megrázta a fejét.

- Ha már átjöttem érted, s a hátamra is vettelek, nem hagylak itt - dörmögte jóakaratúlag. - Rólam ne mondják az ítélő istenek, hogy nem vittem át a vízen, aki át akart menni. Fülkarikáidat meg csak nem fogadom el.

S folytatta útját az iszapos, süppedő sárban. Könnyedén tette utasát a csónakba. Ladikját vízre lökte, belehágott, megragadta evezőjét, s ügyesen, fürgén nyomakodott kifelé a keskeny csatorna hajladozó nádbugái között. Mikor kiértek a folyóra, így beszélt egy-egy evezőnyomás között:

Mert az ember gondolja meg jól, mit tesz. Ha itt hagylak, mert nem tudsz fizetni, bűnt követek el. Szívem a mérleg serpenyőjében magasra emelkedik, én meg mélyre süllyedek a másvilági létben. Ha pedig átviszlek ugyan, de elfogadom fülkarikáidat, tán vakká, süketté teszlek, nem lévén, ami védje szemedet, füledet a rontástól. Így aztán még annál is nagyobb bűnt követnék el, mintha itt hagytalak volna.

Mósze mozdulatlanul ült a csónak végében, s a vizet nézte. Kitárult előttük, két vége mintha a végtelenbe nyúlna, az Égből folyna elő, s az Égbe torkollna. Síkos hullámain úgy csúszott a ladik, mint az olajon. Átható halszag terjengett, a partokról növények illata vegyült bele. Borzongató szellő járt, s hol közelebb hozta, hol távolsodorta az éjszaka kóbor állatainak hangját. A vízen lebegő sötét foltok némelyikéről kiderült, hogy valóban fatörzs, némelyike azonban lomhán mozdult el a csónak közeléből, dülledt szeme az utasokra meredt. Egyenletes ütemben csobogott a révész evezője, folyékony ezüstöt csorgatott a vízbe.

Mósze elnézte a barna testű, meztelen férfiút. Egy másik világba viszi ladikján, s még csak arra sem kíváncsi, ki az utasa, hogy került ide, hová igyekszik. Mindegy neki, gonosztevő-e

vagy szent papja valamelyik istennek. Nem kérdi, hol az otthona, van-e családja, miért nem visz magával még egy darab kenyeret sem... s ha már utazik, miért nem látta el magát legalább néhány rézutennel. Éppen ennek az embernek kellett itt várnia őt, hogy átsegítse a nagy akadályon. Mósze ugyan sohasem csodálkozott, ha efféle véletlennek látszó segítségre bukkant, tudta, a dolgok rendje az örökkévalóságban gyökerezik, most mégis elgondolkozott a révész csodálatos viselkedésén. Milyen természetes módon vette a hátára. Milyen könnyedén vitte vállán, milyen sima a barna bőre, milyen jó olajszag áradt róla, miközben karjával átfogva tartotta kemény nyakát, s arca kopasz fejéhez simult. Hogy folytatta vigyázva az útját, mikor megmondta, hogy nem tud fizetni. S milyen ügyesen, majdnem gyöngéden tette a csónakba. Mósze szíve megtelt hálával s csodálattal az egyszerű ember iránt. Íme, ez a tanulatlan révész ismeri az igazi bölcsesség titkát. És anélkül hogy gondolna rá, egy beavatottat hordoz az örvények között.

A túlsó parton, kissé távol a víztől, egy dombocskán, cölöpökre aggatott hálók között állt a révész háza. Partra szállva, a révész meghívta Mószét éjszakára. Ezt is olyan egyszerűen tette, mintha dolgához tartozott volna. Mósze tehát itt töltötte éjszakáját. Fiatalos asszony parázson halat sütött, két nagyobbacska, fekete szemű, csaknem mezítelen kamasz fiú segített neki. A hal húsa olyan volt, mint a lemezekre hasadt üveg, illata, íze ínycsiklandó. Az asszony, lassú, álmatag, vaskos héber nő, nyájasan kínálgatta a vendéget. A fából épült kis ház olyan volt, mint egy meleg, sötét kis fészek, fekete gerendáiban szú percegett, falait a tűzhely lángja s egy durva kis agyagmécses világította meg. A nyitott ajtón be-bezúdult a hűvös szellő s a folyó illata.

A házigazda nehézkes szóval elmondta, milyen nagy események híre kering a vidéken. Zo'anból errefelé utazó kereskedők mondták, hogy Uszirszafi-Mósze, a kerület királya nyomtalanul eltűnt. Rabszolgáit fölszabadította, aztán a héberek közé szökött. Az a terve, hogy lázadást szít, maga áll a lázadók élére, s megdönti a király hatalmát. De a király el akarja fogatni, ki akarja végeztetni. Borzasztó időket élünk csóválta vaskos fejét a révész -, nem várhat senki semmi jót. Mondják, hogy a csillagok nagy pusztulást jeleznek, vért, tűzvészt, tengerrengést, éhínséget... A világ vége közeledik.

Az asszony meg a két fiú tágra nyitott, égő, fekete szemmel hallgatta az apa komoly szavait.

- Megromlottak az emberek, megromlik az egész világ is - sóhajtotta az asszony, összekulcsolva munkától kérges kezét az ölében.

Mósze jól nevelt vendéghez illően nem szólt, de a család tagjai olyan tisztelettel néztek rá, mint aki mindent tud, titkait azonban nem mondhatja el senkinek.

Másnap hajnalban Mósze elvégezte tisztálkodását, testgyakorlatait, imádságát, s útra készülődött. A révész felesége még szégyenkezve tejjel, kenyérrel kínálta meg, a férfi pedig megparancsolta nagyobbik fiának, kísérje el a vendéget félnapi járásra. Mósze szabadkozott, ám végül engednie kellett. Ekkor megmondta, hogy a folyamág torkolatánál fekvő Anbu kikötőbe igyekszik, nem is tér vissza. A fiú tehát szolgálatkészen vele tartott.

Innen éppen félnapi járásra volt a kikötő. Délben föltűnt a halovány tenger csillogó csíkja, magasan a látóhatár fölött, mintha lebegne, a távolból könnyű füst szállongott a forró, kék Égre. Mósze megköszönte a fiú szolgálatait, s azon töprengett, mit adhatna neki. A gyűrűjét? Még bajt hozhat új birtokosára a királyi gyűrű. Végzetes bajt. Fülkarikáit a révész már visszautasította, ha odaadná, nem lenne nyugtuk. Igen, de a nyakában függő szkarabeuszt odaadhatná. Jaj, de azt meg anyja, Szetamon akasztotta a nyakába még gyermekkorában. Némi habozás után mégis úgy döntött, hogy nekiadja. Levette tehát a nyakából, s a fiúéba

akasztotta. A gyönyörű talizmán láttán a kamasz lélegzete is elakadt, leborult Mósze elé, dadogó szóval rebegett köszönetet.

- Viseld szerencsével, béke kísérjen mindnyájatokat - mondta Mósze fölemelve s megölelve a fiút. - Utolsó emlékem erről a földről a jóság és a szeretet. Mondd el ezt otthon.

Azzal megfordult, s egyre gyorsabb léptekkel haladt lefelé a domboldalon a silány kis Anbu kikötője felé. Mögötte a buján termékeny, ligetes-csalitos tartomány, Koszem vagy héberesen Gósen, az ő hazája, előtte a lapos-homokos tengerpart, a szinte névtelen kis vályogfalu s a tenger, a végtelen tenger. Az Égtől csak éles, kardszerű fénycsík választja el, szinte az Égre lehet szállni, a korlátlan szabadság birodalma. Mószénak ebben a sötét öbölben kellett találnia azt a hajót, amely őrá vár, hogy idegen földre vigye, Mitanniba. Vajon várakozik-e az a hajó? Mósze bizonyos volt benne, hogy igen. A forró Nap vakító sugárzásában egy sereg halászhajó imbolygott, de állt ott egy nagyobb foinik vitorlás gálya meg két kisebb tengerjáró hajó is, távolabb a parttól a mélyebb vízen. A nagy gálya meg a part között két csónak jött-ment, bizonyára árut rakodva. Ez lesz az - gondolta Mósze, s nekivágott a kikötőnek.

A „város” afféle csempésztanya volt. Halászok éltek itt, a környék teli volt cölöpökre akasztott hálókkal. A gyéren elszórt házak előtt a déli órákban lustálkodó asszonyok, heverő férfiak tereferéltek, aludtak, kockáztak. Ásítozó kutyák, lézengő kecskék hadakoztak a legyekkel. Meztelen, barna testű gyerekek fogócskáztak, mit sem törődve a déli forrósággal. A homokos parton pedig úgy lubickoltak a tengerben, mint a delfinek.

Itt is, mint az egész Delta alsó részén, a *kaft*-nak nevezett foinik eredetű nép lakott már ősidők óta. Ennek a földnek első telepesei. Hitük szerint a vízisten ivadékai, a víz, a tenger, a hajók szerelmesei, mintha örökké visszavágytak volna a tengerbe, ahonnét származtak. Különös hajóik orra s tatja magasra ágaskodott, nem hasonlított semmiféle más hajókéhoz. A *kaftim* arra termettek, hogy már gyermekkorukban egész napjukat a vízben s a vizen töltsék, ússzanak, lubickoljanak, barátságot kössenek a vidám delfinekkel, meglovagolják őket. Mikor pedig fölnőttek, együtt halásztak velük, füttyszavukra bekerítették a vonuló halsereget, s a zsákmányból nekik is igazságosan adtak. Főistenüket, Dagant is halfarokkal ábrázolták. Még kőeszközöket használt az emberiség, mikor ők már bejárták a távoli partokat az óceánig, a Vörös-tenger vidéke pedig már akkor szűk otthonuk volt. Mósze mindenkinél jobban tudta, hogy a *kaftim* népe született csempész. Hiszen a saját rendőrsége is tehetetlen volt vele szemben. Nem volt olyan rendőrparancsnok, akit rövid idő alatt meg ne vesztegettek, üzleteikbe be ne vontak volna. Minden foinik fogadóban, lebujban, még a templomokban is üzletről alkudoztak: gyapjú itt meg itt, ennyi meg ennyi, ára ez meg ez, bőr, elefántcsont, rabszolga ilyen meg olyan minőségű, arany, mindenféle illatszer, füstölő kőolaj, festék, gyöngy, drágakő, tajték, ón, ólom, réz... Mindez, persze, a törvényes vám megfizetése nélkül, ha lehetséges. Titkon, dugva, letagadva, ha már fizetni muszáj. A nagy kereskedőházak hajói, a tekintélyes bankok karaván jai természetesen számot vetettek a vámokkal, fizették is, de ők sem idegenkedtek a saját szakállukra kereskedő hajóskapitányok dugott üzleteitől, s miközben gőgösen hivalkodtak cégük jó hírnevével, törvénytiszteletével, a legtöbb hasznot mégis a kis csempészek útján húzták. Maguk az egyiptomiak idegenkedtek a tengertől, saját hajóikon is foinikok szolgáltak, a tekintélyes vállalatokban pedig sehol sem hiányoztak a foinikok. Föl Felső-Egyiptomig minden boltban, kocsmában, rakparton ott szorgoskodtak, kezük kinyúlt egészen Babilonig, Mitanniig, belső Szíriáig, Puntig, föl Szardíniáig, ki az óceánig, sőt ebben az időben Afrika nyugati partjain is hajóztak. Abban sincs semmi csodálatos, hogy az egykori Aztlán-tengerbe merült földségei fölött elhajóztak olyan világokba, amikről senki sem tudott.

Mósze a néptelen parton megpillantott egy sötétbarna, sovány, viharvert képű, szigorú tekintetű férfiút, aki egy pálma törzsének dőlve a két jövő-menő csónakot s a négy, bálákat

cipelő, lusta rabszolgát figyelte. Azonnal tudta, hogy a nagy gálya kapitánya. Mélyen meghajolt előtte, kitárta karját, s megkérdezte, vajon nem övé-e az a gyönyörű, hatalmas, ritka szép hajó. A sovány férfiú bételt rágcsált, hosszan kiköpött, fél szemmel végignézett az idegenen, s büszkén mondta:

- Az.

Mósze mindjárt gondolta. Mert soha még hajó és kapitány ennyire nem illett egymáshoz. Igazán vaknak kellett volna lennie, ha első pillantásra észre nem veszi. Őt, Mószét kedvelik az istenek, mert Mitanniba kíván utazni, s íme, megtalálta azt a kívánt hajóst, aki hajóján oda fogja vinni.

A kapitány ismét köpött, majd pofája másik oldalára nyomta a bételt, újra megvizsgálta a szép szavú utast, de most már tetőtől talpig, fekete szemöldökét fölvontaráncos homlokán.

- Hányan vagytok? - kérdezte a tárgyra térve.

Mósze megvallotta, hogy egyedül van, szolgák, áru nélkül. Most a kapitány harmadszor is végigméregette. Szíjas arcán, okos, fekete pillantásán látszott, hogy mindent tudni vél. Ez a szép szál egyiptomi fickó valami előkelő család ivadéka, alkalmasint ujjat húzott egy bosszúálló méltósággal, forró lett talpa alatt a föld, de nem mer a karavánúton nekivágni a világnak, mert a határőrség lefülelné, s akkor tán fejjel lefelé akasztanák a Napra száradni. Efféle esetek nem tartoztak a ritkaságok közé. Hogy pedig Mósze igen-igen nagy úr és tanult férfiú lehetett, arra nemcsak finom modora, nyájas udvariassága vallott, hanem szokatlanul nagy, sötét, ragyogó szeme s arca lenyűgöző volta is. A kapitány töprengett.

- Mit fizetsz? Ugyanis holnap hajnalban Ugaritba indulok, de útközben van egy kis dolgom Aszduduban meg Gubalban is, hát ne gondold, hogy egyenesen Ugaritba hajózok sebbel-lobbal. Ha nem volna ez az átkozott háború, kikötnék Szurruban meg Szidunnuban is, de ott most az a kurafi Aziru az úr. Mit fizetsz, kérdem.

Mósze habozás nélkül elővette övéből szép, nehéz pecsétgyűrűjét, s fölmutatta a kapitánynak. Az fölcsillanó szemmel, de közönyt tettetve nyúlt utána, megforgatta, meglatolgatta s hümmögött. Az egyiptomi írás egyik fajtáját sem ismerte, de a gyűrű kidolgozásából azonnal látta, hogy ritka kincsről van szó, s aki előtte áll, előkelő személy. Újra meg újra az utas szeme közé nézett, mintha onnan akarta volna kiolvasni, milyen bűn nyomja a lelkét, miért kell olyan messzire távoznia. Végre döntött.

- Jól van. Nem kérdezek semmit. Hozd a málhádat, s a hajóra mehetsz. Hajnalban indulunk. - És kényelmesen leakasztott övéről egy bőrzacskót, belehullatta a gyűrűt, pofája másik oldalára tolta a bételt, hosszút, vöröset köpött, karját kinyújtotta a hajó felé.

- Málhám nincs, ahogy vagyok, úgy megyek - mondta Mósze, s meghajolt a kapitány előtt.

Ez harsányan odaordított az éppen indulóban levő csónakhoz, hogy vigye magával ezt a nagyságos úriembert, az ő testvérét és barátját, izét...

- Uszirszafi kereskedőt - segítette ki Mósze előzékenyen.

- ... Uszirszafit, s helyezzék el a hajón, kínálják meg étellel-itallal, gondoskodjanak kényel-méről... - Ugyanis nem lehet tudni - gondolta a kapitány -, ki ez a kereskedő voltaképpen, nem tér-e vissza Egyiptomba nagy hadsereg élén, előkelő udvar közepette. De az sem lehetetlen, hogy éppen Mitanniban kívánja megalapozni hatalmát, nos, ott is jó lesz az ilyen barátság. Az egér is tehet szolgálatot a megkötözött oroszlánnak... ez pedig igazi oroszlánnak látszik. A rendőrségtől a kapitány nem tartott, régóta ismerték egymást, közös üzleteket bonyolítottak le valamennyiök javára.

Mósze a csónakba lépett, s hamarosan fölkapaszkodott a hajó oldalán.

Másnap hajnalban pedig, mikor a Nap aranyfénnyel öntötte el a tengert s a viruló, zöld partokat, az istenek és istennők egész sorának, de elsősorban a tenger istenének bemutatott áldozatok, buzgón elzengett imádságok után a kapitány bunkójával megütött egy gongot, s jelt adott az indulásra. Jól megválasztotta az alkalmas napot, minden jel kecsegtető volt. A hosszú evezők fölemelkedtek s lecsapódtak. A hajó lassan megmozdult. Fürge, meztelen foinik matrózok kapaszkodtak az árbocra, kibontották a hatalmas vitorlát. Mint a majmok, kúsztak-másztak a köteleken, a vitorlarúdon énekeltek, kiabáltak, röhögtek, szájukba dugott ujjukon sivítottak, szitkozódtak, parancsokat kiáltoztak. A könnyű hajnali szél belekapaszkodott a vitorlába, megduzzasztotta, csikorogtak, recsegtek, pattogtak a kötelek, sziszegtek és susogtak a szélben, egyenletesen gördülő, hosszú hullámok ringatták a hajót. A part sárga vonala, a vályogházak, a pálmák, a zöld dombhajlatok, a cölöpökre akasztott hálók sora, a ruháikat mosó asszonyok, a hullámokon bukdácsoló csónakok elmaradoztak. Már csak a két kisebb hajó árboca látszott, majd ez is eltűnt. Kint voltak a nyílt tengeren.

Mósze a hajó oldalánál állt, könyökével a széles peremre támaszkodott, szemét az eltűnő partra függesztette. Nem volt érzelgős ember, a múltat azonban mindig tudatában tartotta. Most egész Egyiptom a szeme előtt lebegett. A Nílus hosszú, kanyargós óriáskígyója, ez a zöld völgyben heverő kobra, amely széles taraját kifeszítve a tengerből iszik. A láthatatlan városok, az óriási templomok, az égig érő gúlák, a lassan forgó öntözőkerekek, a cammogó ökrök, a felláhok vályogfalvai, a megalázott, földönfutóvá tett papok s a góseni kényszermunkások és szomorú, szép nők... a vendéglők, a szíriai zenekarok, a gőgösek, a hatalmasok, a gazdagok... Az egész világ, amelyben született és felnőtt. Mósze egy kicsit elszomorodott. De boldogan, szabadon föl is lélegzett. Csak most tudta, mekkora terhet cipelt idáig, mikor nem volt semmije a ruháján kívül, ami Egyiptomból, ebből a ragyogó, gazdag, kétségektől gyötört országból elkísérte volna magános útján. Tiarája, hatalmi jelvényei jó helyen voltak Zo'anban, nem vágyódott utánuk, sohasem kívánta, nem szerette őket. Ékszereit ugyancsak otthagyta a rézzel kivert ládákban. Rabszolgáját fölszabadította. A szkarabeuszt, ami gyermekkora óta a nyakában függött, elajándékozta a derék révésznek. Gyűrűjét, amelybe a neve s a rangja volt vésve, útiköltségül adta a hajósnak, az nem fél ettől a ritka tárgytól, tudja, milyen hazugságokat költsön hozzá, s értékét a kelleténél magasabbra verje. Mije volt hát Mószénak ebben a pillanatban? Emlékei, csupán emlékei a földről, ami egyre jobban távolodik, süllyed a káprázta tó vízfelület domború tükre fölött. És olyan megkönnyebbülést érzett, mint a sirály, midőn szabadon leng-csapong a hullámok fölött, s életörömét vad rikácsolásban kiáltja ki. Igen, sirálynak érezte magát, kedve lett volna kitárni karját, a magasba emelkedni, megfürödni a reggeli napfényben, elsuhanni a hajó körül torlódó hullámok fölött, s rikoltani, rikoltani egy hálaimádságot az Égre, ahol a hatalmas Nap aranysörénye lobog.

De lám, mégis volt valamije Mószénak, amiről megfeledkezett. Pedig amióta Amram megajándékozta vele, mindig magánál hordta. A kis papírszelet. Itt volt most is az övében, s melyik pillanat volna alkalmasabb az olvasására, a fölötte való elmélkedésre, mint ez, mikor a hajó ropogó-csattogó vitorlával törtet az új élet felé?

Övébe nyúlt, elővette a kis tekercset, lassan kibontotta, orrához emelte. Édes, távoli illat lengte körül arcát, mint egy szelíden simogató, puha, gyöngéd, ápolt női kéz. A fekete betűk formásan sorakoztak egymás mellé, meglepő rövidítések, vonalkapcsolások árulták el írójuk műveltségét, tökéletes szellemét. Mósze halkan olvasta a sorokat:

Terád gondolok, szerelmem, kínban és örömben égve,
távol vagy tőlem e súlyos, e sorsdöntő órán,
mégis mellettem állasz, boldogan fogom a kezed.
Magamban ölellek, mint mikor fiadat fogantam,
sikoltok most is, mint akkor, a kerti lugasban.
De akkor a kéj kínjától, most a kín gyönyörétől.
Akkor, mert méhembe zártam a Fiút, most, mert átadom neked,
ki messze vagy tőlem e súlyos, e sorsdöntő órán,
s tán halálod kínjában rágod az idegen földet,
mint én harapom s tépem az itthonit, életadómat.
Ha meghalok, együtt járunk Aaru Mezején, együtt
a gyönyör Ligetében, ó, szerelmem, távoli kedves...

A költemény megszakadt, pedig láthatóan folytatni kívánta az ismeretlen kéz. Miért hagyta abba? Megzavarták? Meghalt? Vagy börtönben sínylődik most is? Ki volt, ki volt, aki írta? Kié volt a tökéletes kéz, a királyi illatszer, aminek illata most is itt szállong a távolból? Eszit istenasszony éneke ez fiának, Hornak a születéséről, amit valamely magas rangú, művelt papnő dalolt? Honnan, hogyan került Amramhoz, ki volt a héber öregasszony, aki hozzá vitte, hogyan jutott a birtokába?

Mósze elmerengett, s rózsalugast látott, holdfényes kerti utat, csillogó tavat illatozó, sötét fák között, s egy szépséges, szerelemtől remegő leánykát, aki kedvesét várja. Látta a puszta földön feküdni a vajúdás kínjában, eltorzuló arccal, de boldogan, büszkén gondolva a távoli, tán halott kedvesre. Szetamon alakja jelent meg Mósze előtt úgy, ahogy gyermekkorában látta: gyöngéd arca kipirult, nagy, zöld szeme sugárzik, leányos alakján halványzöld fátyolruha, fülében, nyakán, csuklóin csillogó ékszerek. Szetamon itt lebegett előtte a tenger zölden szikrázó hullámain, a napsütésben. S ugyanakkor nyájasan, szelíden fölbukkant mellette a másik anya is, a barna arcú, barna szemű héber asszony, akinek tejét szopta.

A hajó nyikorgó oldala mellett tajtékosan hömpölyögtek a hullámok, a közelben jókedvű delfinek lökték ki apró vízsugaraik szökőkútját, sirályok rikácsoltak az ingó-lengő árboc körül, a hajó belsejében kiabálás, lépések dobogása, vidám terefere, dal hangzott, de Mósze csak a két asszonyalakot nézte mozdulatlan szemmel, aki elkísérte őt az idegen világba, rámosolygott tenger és Nap fényözönében.

Mozdulatlanul állt a hajó peremén, erős kezével megmarkolta a gerendát s mosolygott.

20. Midián, azaz Mitanni

Ellent kell mondanunk annak a már elfogadott föltevésnek, hogy Mósze az egyiptomi felügyelő megölése után a Szináj-félszigetre menekült valami úgynevezett „madianita-kenita" arab törzshöz. Holott az Írás meg a talmudi hagyományok egyetlenegy szava sem utal a Szinájra, hanem határozottan mondja: Mósze Midiánba menekült. A fölöttébb problematikus „madiu" népet a kiváló tudós, Lévi is csak „alighanem azonos"-nak mondja a midianitákkal. De azonosítják a kenitákkal is. Ez csupa zűrzavar. De eltűnik, ha Mitannira gondolunk. Nos, hol volt Midián, vagyis Mitanni?

Az Aranta, görögösen Orontész torkolatvidékén, a kisázsiai tengerpart hóna alatt, s Keleten elhúzódott a Purattu, azaz Eufrát folyóig, sőt annak mentén Dél felé is. Hát ha ősi hagyományaink azt mondják, hogy Mósze Mitanniba ment - miért ment volna mégis a Szinájra?

Minden oka megvolt, hogy azt az országot válassza. Mitanni hosszú idő óta afféle protektorátusa volt Egyiptomnak, s a legnehezebb körülmények között is hű akart maradni hozzá. Családi kapcsolatok is alakultak ki Mitanni meg Egyiptom királyi udvara között. Harmadik Amenhotep, mármint a gyámoltalan Nebmaare, utolsó mellékfelesége, Kirgipa, mitanni királyleány volt. Ugyancsak mitanni királyi házból került Thébába Eknaton első felesége is. Csaknem bizonyos, hogy a királyi Anya, Tiy szülei szintén szoros rokonságban voltak Mitanni uralkodójával. Az ottani városokban egyiptomi helyőrség állomásozott, egyiptomi istenek templomaiban áldoztak nemcsak a Fehér Ház tisztjei, főrangú tisztviselői, a kereskedelem egyiptomi képviselői, hanem a barátság jeleként maguk a Mitanni-beli előkelőségek is. Jobb viszonyt hódító és meghódított között el sem lehetett volna képzelni, mint amilyen Mitanni meg Egyiptom között fennállt. Még mikor a kétszínű Aziru lerohant az Aranta menti Kádesbe, ezt a vakmerő lépést a szomszédos Hatti uralkodója előtt azzal indokolván, hogy az ő érdekében el akarja vágni az egyiptomi csapatokat északi bázisaiktól, Egyiptomban pedig azzal, hogy Hatti terjeszkedését kívánja megakadályozni Dél felé, a derék öreg Dusratta a végsőkig ellenállt, s kétségbeesett levelekben rimánkodott Eknatonnál segítő csapatokért. Azt is tudjuk, hogy a Fehér Házban következtében működött egy bizonyos Jetro nevű pap, akinek méltóságneve, hasonlóan Jákóbéhoz, Ábraháméhoz: *Reguél* volt, szemita istennév, a bolygóistenek egyike. Hát miért ne ment volna Mósze Mitanniba, miért futott volna a Szináj-félszigetre? Hiszen Mitanniban nagyobb biztonságban lehetett, mint a Szináj vándortörzsei között, amelyeket Horemhab keresztül-kasul vonuló csapatai folyton zaklattak. S Mitanniban még az egyiptomi hatóságoktól sem kellett tartania, ártalmatlanná tételükről gondoskodott Aziru, az amorita herceg.

Hogy miként került Mósze a Szinájon állítólagos midianita törzsek közé, azt a körmönfont egyháztörténeti gondolkodás erőltetett elméletekkel próbálja támogatni. Azt mondja ugyanis, hogy Midián nem állam s nem nép volt, hanem vallási közösség. E közösség nem korlátozódott magára Mitannira, hanem hozzátartoztak mindenféle távoli, elszórt töredékek, így olyanok is, amelyek a Szinájon legeltették nyájaikat. Ezt az erőltetett elméletet azonban semmiféle bizonyítékkal nem lehet elfogadhatóvá tenni. Én csupán egyszerű, gondolkodó rabbi vagyok, fiam és tanítványom, tehát nem koholok elméleteket olyan nehézségek elhárítására, amiket a fondorlatosan gondolkodók eszelnek ki. Hanem azt mondom: írva vagyon, hogy Mósze Midiánba, azaz Mitanniba ment, tehát oda ment. Oda és nem máshová. Nemcsak ő ment oda, mások is. Részint hogy a szorongatott Dusrattának segítségére legyenek, részint, hogy Egyiptomból szabaduljanak.

Vannak továbbá betűrágók, fiam és tanítványom, akik ragaszkodnak az Írás szó szerint való értelmezéséhez olyankor, amikor értelmetlenség sül ki belőle. Ilyen szolgai értelmezés az, hogy Mósze negyvenéves volt, mikor Mitanniba ment, negyven évig maradt ott, majd negyven évig vezette népét a pusztaságban. Így szépen együtt van a háromszor negyven év s Mósze életkora, a százhúsz esztendő. Nos, csak földhözragadt agyvelők kereshetnek a negyvenes számban akár naptári Nap-évet, akár akkoriban használt Hold-évet. Ez a szám ugyanis a szent Négyes, a tetraktys meg a szent kör, azaz a szférikus tér, a teljes istenség jele. A Négyes a látható világ négy dimenziója, a kör, a Nulla pedig a legfelsőbb isteni szféra. A kettő együtt azt mondja, hogy Mósze a látható világ s az isteni szféra összekapcsolásának pillanatában hagyta el Egyiptomot, ugyanakkor érkezett onnan vissza a héberekéhez, s e világi-isteni idő teljességéig vezette népét, amikor is a háromszor negyven, a végső szent periódus végére érkezvén, meghalt. E számoknak azonban semmi naturalisztikus értelmük sincsen. Mondjuk a kört, a Nullát Tíznek is, az isteni teljesség számának, s akkor a negyvenes értelme és igaz tartalma még világosabb lesz. Mósze három negyvenéves életszakaszát tehát bízvást mellőzhetjük, életkorával együtt.

Csakugyan, mikor akaratlanul, rossz ösztönét követve leütötte Marort, maga is érezte, hogy az a világ véget ért számára. Nem habozott teljesen szakítani vele, lelépvén trónusáról, letévén hatalmi jelvényeit, levetvén fejedelmi ruházatát, félretévén minőségükben s alakjukban jelképes ékszereit, elbocsátván egyetlen rabszolgáját - mert a többi nem volt sajátja -, s elindulván gyalog kifelé abból a világból, amihez nem volt többé semmi köze, a saját isteni útjára lépett. Utolsó tárgyait, amik még ahhoz az élethez kötötték, elajándékozta. A szkarabeuszt a révésznek, aki, mint Heraklész a gyermek Dionüzoszt, vagy a későbbi legendás szent Krisztoforosz a kisded Jézust hátán vitte át a vízen, majd fiával elkísértette a kikötőig. Az értékes gyűrűt meg a foinik hajósnak adta viteldíjul, ahogy a halott adja utolsó pénzét az alvilági hajósnak, aki egy új, egészen más világba szállítja át. A Négyes és a Tízes vagy Nullás összekapcsolása tehát tökéletes volt.

Mósze tehát Észak felé hajózott a hosszan gördülő, sötétkék meg üvegzöld hullámokon, barna vitorla csattogó szárnya alatt, az orránál-tatjánál merészen fölmagasodó hajó fedélzetén, egyre a part vonalát követve, mégis távol attól, kint a tágas, szabad tengeren. A kapitány, miután kirakta értékes rakományát a hitvány kis kikötő homokjára, most egyelőre Aszduduba, vagyis Aszdódba iparkodott, ahol gyanús árucikkeket akart fedélzetére szedni, hogy Gubalba, vagyis a szíriai Bybloszba vigye. Onnét ismét más rejtelmes értékekkel kívánt továbbhajózni Ugaritba, a foinik gyarmatvárosba, amely Mitanni tengeri kereskedelmét a kezében tartotta, s valóságos kis Foinikia volt az országban. A kapitány szünet nélkül szidalmazta Azirut, sakálnak, hiénának, tetves kutyának, Astaróth meggyalázójának, az emberi nem szégyenének nevezte, mert megkaparintotta a két fontos kikötővárost: Szidunnut, meg Szurrut, s oda most Egyiptomba járó hajónak nem tanácsos betérnie. Emiatt a kapitány mogorvább volt, mint amennyire kapitányi voltához illett. Még ügyetlenkedő vagy hanyag hajósait is hitvány amorita kutyáknak nevezgette, s azt a sorsot jósolta nekik, amiben majd Aziru részesül. Szívvel-lélekkel egyiptomi párti volt, lelkesedett Horemhabért, a világ legnagyobb hadvezérének s egyben legokosabb emberének tartotta, bízott benne, hogy Aziru éppúgy elveszi méltó büntetését, ahogy a habiruk elvették, meg Lapaya, Azirunak ikertestvére a gyalázatban. Ellenben ő is Gyűlöletes Álmodozónak s gonosztevőnek szidta a királyt. Azzal vádolta, hogy tönkreteszi a Birodalmat, szétzülleszti a kereskedelmet, márpedig kereskedelem nélkül az emberiség állati szintre süllyed.

- Mi különbözteti meg az embert az állattól? - kérdezte Mószét a kapitány, hátát az ingó-lengő árbocnak vetve, bételdióját rágva s időnként ügyesen átköpve a hajókorláton a tengerbe. - Az, nagyságos uram és barátom, hogy kereskedik. Te, Uszirszafi, szintén kereskedő vagy, ámbár

nem látom áruidat, szolgáidat, hajódról, karavánodról sem tudok, még egy ökölnyi zacskó sem duzzad az öveden. Mindegy, kereskedő vagy, ennélfogva tanult, bölcs, világlátott ember. De még te sem tudsz mondani olyan állatot, amely kereskedne.

Győztesen pillantott Mószéra. Mósze ugyanis nem tudott olyan állatról.

- Hát látod - folytatta a kapitány. - Senki sem tud. Hé, te ott a tatbaloldalon, mit ölelgeted a vitorlafát? - ordította föl a magasba egy meztelen matróznak. - Tán a szeretődnek nézed? Állj rá, te libanoni medve, mert utánad megyek, s lerúglak onnét, hogy Kittimbe repülsz! Hát van olyan állat, amely kereskedik? Nincs. Hallottál már elefántról, aki eladta agyarát egy vízilónak? Medvéről, aki áruba bocsátotta bundáját? Meztelen csigáról, aki házat vett a kagylótól? Fűrészfogú cápáról, aki fűrészét elcserélte volna a delfin tejéért? Mondhatom, uram és barátom, mi hajósnép és kereskedőnép vagyunk, sok földet bejártunk, de ilyen állatokkal még nem találkoztunk. Vannak némely mérhetetlen őserdők, ahol emberhez hasonló óriási majmok élnek. Éppen olyanok, mint az ember. De még ők, még ők sem kereskednek, uram és barátom!

Ez lévén a véleménye, a kapitány minden királyt gyűlölt, aki akadályozta a kereskedést. Mód nélkül haragudott a vámokra is, persze. Minden vámőrséget, vámszedőt meg tudott volna fojtani. A háborút annyira utálta, hogy belesápadt a gondolatába is. Bezárják a kikötőket, veszélyeztetik a karavánokat, földúlják a városokat, lerombolják a derék, jóravaló kereskedők házait, raktárait, elrabolják az árukat, hadifoglyok sokaságával rontják a rabszolgaárakat, általában visszasüllyesztik az emberiséget az állat színvonalára. Horemhabot ellenben tisztelte, mert tőle várta a lázadó királyok és királykák gyors leverését, a kereskedés biztonságának helyreállítását. Eknaton iránt érzett gyűlöletét még azzal indokolta, hogy Atont vagy a Napot akarja rákényszeríteni minden népre, holott miért ne kereskednének a világ istenei és istennői egymással békésen, Baál Hadad Ámunnal, Baál Mot Horral, Baál Aleyan Ptáhval, Istár Eszittel s így tovább.

A kapitány vallásosságát is kereskedelmi törvényekre alapította. Erről is beszélt Mószénak, az egyetlen igazi művelt úriembernek, akivel a jóságos istenek e hosszú, unalmas úton megörvendeztetik lelkét, s akit barátjának merészel nevezni:

- Lásd, ha pontosan áldozom a tenger istenének, megadom neki, amit kíván, úgy veszi hátára hajómat, mint anya a gyermekét. Ugyanúgy állunk a szelekkel is. Mi adunk, az istenek vesznek. Az istenek adnak, mi veszünk.

Ilyenformán a kereskedelem magasztos isteni és égi tevékenységgé, világalakító elvvé dicsőült a kapitány gondolkodásában. Ehhez képest a vallásos, művelt, előkelő úriember életcélját is így határozta meg:

- Az ember célja, uram és barátom az, hogy jól egyék, jól igyék, szépen ruházkodjék, szép lakásban lakjon. Mert mit tesz az állat? Mindent megzabál, amit a gyomra bevesz, csak hogy éhségét elverje. Megissza a pocsolya vizét is, ha más nincsen, sört, libanoni bort nem iszik. Olyan ruhát visel, amit ő maga bőréből növeszt, válogatás nélkül, neki minden ruha jó, ha megvédi a Nap hevétől, az éjszaka hidegétől, ellenségei harapásától... nem igaz? No, és milyen lakásban élnek az állatok? Nem tagadom, van néhány szép csigaház, kagyló, madárfészek, méhsonkoly, de még az is mindig egyforma, mindig ugyanaz. Semmi változatosság, uram és barátom. A legtöbb állat meg éppenséggel büdös, sötét, nedves lyukban, odúban, barlangban lakik, dísztelen vackokban, uram és barátom, siralom nézni is. Oszlopokról, mozaikpadlóról, ízléses faráccsal zárható ablakokról, faragott, bronzzal, éppenséggel arannyal kivert cédrusgerendákról, kapukról szó sincs. És lám, az igazi, művelt, vallásos ember mindent megkap az istenektől, ha maga is megad nekik mindent. Hoj, hahooj,

vak vagy te odafönn? - üvöltött az árbockosárban lebzselő matrózsuhancra teljes dühvel. - Alszol? Hajó a tatbaloldalon! Vitorlát félbalra! Orrvitorlát föl! Vitorlamester a helyén, mindenki a köteleknél! A többiek csáklyát elő! Lobogójelzés: ki vagy, honnan jössz, hová mégy!

A meztelen, barna fickók összevissza futkostak a hajón, akik lent voltak a mélységben, fölmásztak, akik az árbocon dolgoztak, lefelé igyekeztek, csupán a vitorlamester meg a kötelek kezelői maradtak a helyükön. És persze a kormányos magasra ágaskodó helyén. A kapitány a fedélzet közepén állt, szétvetett lábbal, hadonászva és ordítozva. Az árbockosárban meglendült a piros-sárga, keskeny zászló. Jeleket adott, kérdéseket intézett a szemközt balról közeledő hajóhoz.

Már az első pillanatban kitűnt, hogy csáklyára, kardra, bunkóra s más efféle gyilkoló szerszámra nincs szükség. A dagadó, barna vitorlával közeledő nagy, lomha tengerjáró hajó Kittimből, azaz Ciprusról igyekezett Egyiptom felé, a legbarátibb szándékok vezérelték, nem tartozott az Aziruhoz pártolt városok egyikéhez sem. Kapitánya kagylótölcsért illesztett ajkához, s mikor a két tengeri vándor egymás közelébe jutott, foinik-egyiptomi nyelven kiabált áldó szavakat, jókívánságokat az ugyancsak vidáman üvöltő kartársnak. Mindkét hajó legénysége hasonló módon örvendezett. Integettek, csípős megjegyzéseket kiabáltak, istenek és istennők neveit emlegették gyönyörű áldások közepette. Üzeneteket küldtek távoli rokonoknak, ismerősöknek, még halálos ellenségeknek is, összevissza zajongva, egymást túlordítva. Mindenki vadul vetette magát a váratlan meglepetésbe, mint valami ünnepbe.

Mikor az idegen hajó ellibegett a messzeségben, a kapitány először is keményen lehordta az árbockosárban üldögélő fickót, akinek hanyagságából éppúgy származhatott volna baj, hiszen az Aziruhoz pártolt városok hajói buzgón kalózkodtak az egyiptomi vagy másféle hajókra, aztán a külön üldögélő, hallgatag Uszirszafi kereskedőhöz fordulva magyarázta:

- Ismerem a vén tengeri lovat, régi barátom, sokat hajóztunk együtt, sok várost bejártunk. Cédrust szállít Egyiptomba, de fulladjak meg egy tál vízben, ha nincs a hajóján egyéb is. Lásd, uram és barátom, az istenek kedvelnek, mert mindig megadom nekik, ami jár. Hiszen éppúgy lehetett volna ez a hajó szidunnui is, akkor aztán elő a csáklyát, kardot, bunkót, s bizonyosan vér folyt volna. Ha a kereskedés megakad, mindig vérnek kell folynia, uram és barátom.

Mósze türelmesen hallgatta a kapitány rajongását a kereskedelemért. Amilyen rátarti és szűkszavú volt ez a férfiú hajózási dolgokban, olyan bőbeszédű, ha kereskedésről esett szó. És mindig esett, mert mintha meg akarta volna győzni hallgatag utasát valami súlyos tévedésről, minden alkalmat megragadott bölcseletének előadására. Szerinte a tökéletes világ imigyen festett volna: a magasságos istenek és istennők adnak-vesznek, csereberélnek, az emberek világa ugyanazt műveli az égi rend tükörképeként. Vámok nincsenek, ki-ki oda viszi áruját, ahová akarja, s úgy adja el, ahogy neki tetszik. A kereskedés isteni voltát a mértékek szent összekapcsolódása bizonyítja. Mert, íme, a hosszúságok, az űrtartalmak, súlyok, az idő, a csillagistenek mozgása, a hangok, a fények mind ugyanaz alá a szent törvény alá rendeltettek, pontosan egybevágnak, s kiegészítik egymást. Vannak azonban, sajnos, rosszindulatú, békétlen istenek meg istennők, akik nem férnek meg a többi istenekkel, ilyen például Anath, a véres kezű. Ők minduntalan zavart okoznak, háborút szítanak az Égben is, a Földön is. De majd elkövetkezik az az idő, mikor ezeket a nyughatatlan isteneket a többiek lelökik az Égből, a földön pedig bilincsbe verik hadakozó szolgáikat. Akkor elérkezik az örök békesség édeni kora, mindenki boldogan kereskedik, a városok megnőnek, meggazdagodnak, az utak biztonságosak lesznek, a tengeren nem kóborolnak gyalázatos kalózok, akik fegyverrel, ingyen ragadozzák el a becsületes kereskedők drága áruit, hajóikat pedig elsüllyesztik. Akkor távoli országok finom fátyla akadálytalanul eljut akárhová, opobalzsammal kenheti magát minden

asszony, aranyban dúskálhatnak még a juhnyájaikat legeltető arabok is, a legfinomabb gyapjú olyan közönséges lesz, mint most a kóc. Ez lesz az istenektől származó emberi faj igazi boldog állapota.

Utazásairól is gyakran beszélt a kapitány. Meséiből kivilággott, hogy milyen kiváló, vakmerő, egyben hidegvérű hajós ő, meg hogy honnét, milyen ritka kincseket szállított, s mekkora tiszteletben részesült a királyok részéről. Miután az utazás díjában, az értékes gyűrűben benne volt az étkezés is, a kapitány naponta háromszor vendégül látta Mószét asztalánál, amikor is a tagbaszakadt, bátortalan vitorlamester meg a vézna, mindig töprengő kormányos hódoló társaságában veszedelmes hajózásairól számolt be. E hajózások mind sikerrel végződtek. A kapitány egy-egy szorongatott helyzet ismertetésekor elhallgatott, szúrós, fekete szemét hallgatóságára vetette, s így szólt: „Igaz, kormányos? Így volt, vitorlamester?" - ők hevesen bólogattak, mert szájuk tömve volt kenyérrel, sajttal, datolyával, hallal. Mósze pedig hallgatott. Udvariasan, figyelmesen, bólogatva, itt-ott mosolyogva... s éppen ez kellett a kapitánynak. Utasától el volt ragadtatva. Egyre jobban meggyőződött róla, hogy nem kereskedő, tán nem is Uszirszafi, hanem a vitorlamesternek van igaza. A kapitány ugyanis bizalmasan megmutatta neki a viteldíjul kapott gyűrűt, mint az egyiptomi írásban járatos, művelt férfiúnak, s gondos megszemlélés után azt a felvilágosítást kapta, hogy a gyűrűbe vésett jelek szerint a különös utas Ámun első prófétája, bizonyosan azért szökik Midiánba, hogy hadsereget gyűjtsön, leverje a királyt, visszahódítsa Ámun összes vagyonát, a királyi trónusra üljön, s halomra gyilkoltasson mindenkit, aki Ámun ellen emelte a kezét. A kapitány ezek után jónak látta még erősebben meggyőzni utasát a kereskedelem tökéletes szabadságának isteni rendeltetéséről.

Hébe-hóba másról is beszélt, hogy bemutassa sokoldalú tudását, így például mikor Gáza magasságában jártak, a távoli part sárga csíkjára mutatva elmondta, hogy ott épített kunyhót az az egyiptomi erkölcsös nőszemély, akit férje ártatlanul elűzött a sógor vádaskodása következtében. Igen, ott élt egyedül, s páratlan jóstehetségével segített a hozzá folyamodókon. Ugyancsak Gáza egyik templomában állott az az oszlop, amelybe mint koporsóba zárták Usziré istent, s a templom mennyezetének megtámasztására használták. Ez nagyon régen történt, azóta Usziré váratlanul kibújt a fatörzsből s hazament. De az oszlop ma is csodálat tárgya.

Az úton egyébként nem történt semmi különös. A kapitány nemhiába áldozott naponta háromszor a hajó orrán levő oltárnál, az istenek kegyesek voltak. Jó délnyugati szél járt, az égboltozat csaknem felhőtlen volt, a tenger nyugodt. A hajón rend uralkodott, ki-ki tudta a dolgát, nem is lehetett másként az *Aranylótusz* kapitánya alatt. Mósze napjai szemlélődésben, imádkozásban s a kapitány társalkodásának figyelmes hallgatásában teltek. Naponta elvégezte tisztálkodását, testgyakorlatait, csak éppen nem borotválkozott, mióta elhagyta a Palotát. Szakálla kezdett bodrosodni, bajusza máris ráborult ajka csücskére. Napról napra jobban hasonlított az itteni népek külsejéhez. Mire Mitanniba érkezik, éppen olyan tiszteletre méltó szakálla lesz, mint akármelyik előkelőségnek. Ahogy a szakálla nőtt, arca is öregebbnek mutatkozott egy évtizeddel. Már-már alig látszott egyiptominak.

Aszduduba, vagyis Aszdodba, a peleset kikötőbe érkezve, a kapitány rábeszélte utasát, maradjon szépen a hajón, hátha baj éri. Mósze nem is kívánkozott a városba, nem volt semmi keresnivalója Dagon isten székhelyén. A kapitány tehát vízre parancsolta két csónakját, négy rabszolgáját, s egész nap rejtelmes bálákat, hordókat cipeltetett a partra, a partról a hajóba. Ő maga hol eltűnt a városban, hol megjelent három-négy szakállas, vadul hadonászó férfiú társaságában. Megrakott szamarak új meg új bálákat, hordókat cipeltek a rakpartra, s a kapitány ordítozott, káromkodott, köpködött. De ha kellett, úgy viselkedett, mint egy földre szállt isten:

szótlanul, méltóságosan. A legényeket nem eresztette partra, félt, hogy eltűnnek a bor meg a templomi szajhák városában, vagy megszöknek az Aziruhoz pártolt városok valamelyikébe.

Aszduduból ragyogó reggel elindulván, egyre jobban közeledtek a veszélyes kikötőkhöz: Szurruhoz, vagyis Tyroszhoz meg Szidunnuhoz, vagyis Szidonhoz. A kapitány átkozódott, mert nem köthetett ki ebben a két nagy kikötőben, amit minden más kikötőnél jobban kedvelt. Gyalázat is volt, meg kell hagyni: foinik létére el kellett kerülnie a két legjobb, leggazdagabb foinik kikötőt, csupán mert az a tetves hiéna, az amorita Aziru magához pártoltatta s megszállta őket. Pedig micsoda üzletek kínálkoztak ott! Hajójára szedhetett volna egész tömeg olyan árut, amiért Egyiptomban nehéz aranyat fizetnek. Mind a két város tele volt jó ismerőseivel, híres kereskedőkkel. Most tán reszketve ülnek vagyonuk romjain vagy elmenekültek. A kapitány szíve majd meghasadt a dühtől és a bánattól, de nem tehetett mást, óvatosan ki kellett hajózni a messzi, nyílt tengerre. Elszánta magát, hogy éjjel is vitorlázik. Az éjszakai utazást a hajósok akkoriban nem szerették. Alkonyatkor ki szoktak kötni, elhagyták a hajót, nagy tüzet raktak, himnuszokat énekeltek, meséket mondtak, kalandjaikat beszélték, így várták meg a hajnalt. Ez a kapitány meg éjjel is hajózott, pláne nem a part közelében, hanem messze kint, s inkább találkozott a tengerek minden rémével, mint Aziru kalózaival. Inkább kockáztatta valamennyiök életét, lelki üdvösségét, mintsem áruit. Elvégre bizton érezhette magát: egyetlenegy áldozatot sem mulasztott el, megadta az isteneknek, ami járt nekik, elvárhatta hát cserébe a védelmet.

Lassan, óvatosan haladtak a villódzó tengeren. A hullámok fényesen gördültek elő a végtelenből, s rohantak tovább a végtelenbe. A hajón kioltottak minden világosságot, csupán az oltár parazsa pislákolt, azt is hamuba takarták. Az Ég teli volt csillaggal, s az Újhold keskeny sarlója is világított valamelyest. A kapitány le s föl járt a fedélzeten, ellenőrzött minden embert, szünet nélkül figyelte a látóhatárt. Utasításait fojtott hangon adta ki, még a káromkodások is suttogva hagyták el ajkát. A szokottnál gyorsabban rágta bételjét, s hosszabbakat köpött a tengerbe. Gyakran fölment a kormányos magas polcára is, tanácskozott a csillagok állásáról, a szélről, a hajó sebességéről, az út várható meglepetéseiről. Készenlétben tartott csáklyát, kardot, pajzsot, bunkót meg szurokba mártott csóvát is, hogy azonnal meggyújthassák a szent tűzön, s a gaz ellenség hajójára vethessék, ha netán a közelbe merészkednék. Néha-néha fölkereste a hajó orrában mozdulatlanul üldögélő Uszirszafit s megnyugtatta:

- Ne félj, nagyságos uram és barátom. Jártam ennél veszélyesebb vizeken is. Az én kezem alatt a legborzasztóbb viharban sem veszett el még egy kötéldarab sem, nemhogy áru. A jelek kedvezők, az esti áldozat füstje szépen fölszállt, akár egy oszlop. No, én is tudok valamit. Nemcsak ilyen pocsolyában hajóztam, megkerültem Lebu-föld nyugati részét, messze elhatoltam Délre, vissza is jöttem épségben, amint uram és barátom látja. Bízd csak rám, nyugodtan alhatol.

Baj valóban nem történt. Napkeltekor hálaadó áldozatot mutattak be a hajó ágaskodó orrán, bár még vigyázva haladtak egész nap. Néhány távoli vitorla föltűnt ugyan a látóhatáron, de ellenség nem mutatkozott. A hajók Kittimből igyekeztek Dél felé, ezt a kapitány sastekintete azonnal fölismerte a vitorlák alakjáról és színéről.

Alkonyat tájt szépen behajóztak Gubalba, azaz Byblosba. Itt az Egyiptomhoz hű vén Ribaddi, egy bátor, kemény katona volt az úr, s a jól őrzött, nagy kikötő baráti keblére fogadta az *Aranylótusz*-t.

Most azonban a kapitány nem tilthatta meg utasának, hogy partra szálljon, s meglátogassa a vastag, időtlen falakkal kerített városban testvérének és tanulótársának atyját, a híres

fejedelem-katonát. Szavát adta az izgatott kapitánynak, hogy hajnalban visszatér, s nekivágott a szép, zsúfolt városnak. Meglátszott, hogy háború dühöng, a környékből menekült lakosság pukkadásig megtöltötte a várost. Az utcákon seregestül tanyáztak családok, láthatólag az éjszakát is fedél nélkül töltötték. Síró gyermekek ennivalóért rimánkodtak, komor, szakállas férfiak, hallgatag, béketűrő asszonyok bíztatták őket, hogy holnap majd lesz. Állig fölfegyverzett katonák lépdeltek néma csapatokban, menekült előlük mindenki figyelmeztetés nélkül. Egyiptomiak is voltak köztük, kedvetlen, sovány fickók, tisztjeik azonban ékesen-fényesen lépkedtek, mint egy táncvigalomban. A legtöbb hadfi azonban idevalósi volt, úgy szedték össze, ahogy lehetett. Mósze egy utcasarkon tanúja volt két csapat találkozásának: egyik sem akart kitérni a másik elől, dühös szitkok, átkok csattantak föl mindkét részről, lándzsák, szekercék emelkedtek, többen pajzsukon dörömböltek a lándzsájuk nyelével vagy ököllel a meztelen mellükön. A tisztek foinik-egyiptomi keveréknyelven, a katonák meg a maguk szír szavaival vitáztak. Úgy látszott, a két csapat nyomban csatát vív a körülzárt városban. Ez a kép híven mutatta az állapotokat.

A fellegvár kapujában álló marcona őrök semmiképp sem akarták bebocsátani Ribaddi őkegyelmességéhez, de végül engedtek. Altisztjük kíséretében piszkos udvarokon, szűk kapukon haladt át, terméskőből rakott, vaskos tornyok, falak mentén botorkált, hajítógépek gerendái között bujkált. Ácsorgó katonák, szénával, gabonászsákokkal, hordókkal rakott szekerek állták el az utat, kérődző ökrök hevertek a ganéjjal borított földön. A legnagyobb rendetlenség uralkodott mindenütt, ahogy már ilyenkor szokott. Mószét még nyolcszor igazoltatták az őrség tisztjei, sehogy sem értvén, hogy Ribaddival kíván találkozni. Őkegyelmessége nem ér rá. Őkegyelmessége négy éjjel nem aludt, most pihen, kettévágat mindenkit, aki háborgatni merészeli. Őkegyelmessége vezéreivel tanácskozik, Őkegyelmessége éppen levelet diktál titkárának a király Őistenségéhez. Őkegyelmessége kémeket hallgat ki. Végül is kiderült, hogy Őkegyelmessége egy szűk, sötét szobában lámpavilágnál vacsorázott. Aranytálon egy darab sajt, egy marék olajbogyó meg egy kerek, inkább sárnak, mint kenyérnek látszó lepény feküdt előtte. Mikor Mószét bevezették, ráncos, vén szemét összehunyorította, szakállas arcán düh és kíváncsiság kergetőzött, széles orrát fölemelte, mint a harci ló, hatalmas, szőrös öklét türelmetlenül csapta a durván ácsolt asztalra.

- Hát még enni sem hagytok? - hörrent a belépőkre vastag hangon.

Az altiszt jelentette, hogy egy Uszirszafi nevű kereskedő kíván beszélni Őkegyelmességével, s annyira erősködött, hogy nem merték elutasítani. Az altiszt szíriai nyelven beszélt, a vén tábornok úgy hallgatta, mint egy gyilkost, aki védekezését adja elő. Őszbe vegyült szakálla remegett, vékony ajkát kinyitotta, kivillogtak nagy, sárga fogai.

De mikor Mószéra pillantott, s tekintete kardként átjárta az idegent, arca megenyhült, s valamivel udvariasabb hangon, egyiptomi nyelven mondta:

- Békesség neked, békesség. Mit kívánsz? - Az altisztre pedig ráripakodott: - Takarodj, ne tátsd itt a szád. Legyen rá gondotok, hogy legalább a vacsorámat megehessem. Az altiszt mélyen meghajolt, s riadtan eltávozott.

- Vacsora! - lökte odébb a gyönyörű aranytálat az öreg katona megvetéssel. - Ebből láthatod, hogyan él ez a város. Mit kívánsz? Ülj le. Kereskedő vagy? Tán gabonát hoztál, lisztet, olajat, húst, mi? Ha meg nem, akkor miért vagy itt? De hiszen nem is vagy te kereskedő - bökte ki bosszúsan, hátradőlt vaskos, durva székén, kinyújtotta otromba saruba bújtatott lábát, szíjakkal körültekert, szőrös lábszárát, arca megvonaglott, bizonyára hasogatott a térde. Jól megmarkolta a szék karját, merőn figyelte Mószét, vigyorgott, mint egy farkas. - Karóba húzatom magamat, ha te kereskedő vagy, barátom. No, hát ki vele. Mondd meg a nevedet s a

méltóságodat. Meg hogy ki küldött. Milyen ügyben, mit akartok tőlem megint kicsikarni... mert azt értitek. Adni nem ad senki semmit.

Nehezen lélegzett, arca el-eltorzult, szúrós, barna szeme hol Mószét firtatta, hol fenyegető pillantást vetett saját térdére. Mósze nyugodtan ült vele szemközt egy támlátlan, alacsony széken. Mozdulatlan szeme fölszívta az öreg katona alakját. Látta, hogy ez a tömör, vállas, alacsony ember teli van betegségekkel: tüdeje, szíve rossz, ízületei dagadtak, s bizonyára hasogatnak, rossz alvó, külső-belső zaklatottságában pillanatnyi nyugta nincs, folytonos elkeseredésben él, s tehetetlennek érzi magát az elé ágaskodó akadályokkal szemben, de nem adja meg magát. Mint egy tollatépett, fáradt sas, ült fészkében, készen, hogy utolsó leheletéig vág, karmol, csapkod, amíg ízekre nem tépik. Horgas szeme olyan gyanakvón meredt Mószéra, mintha halálos ellenségét sejtette volna benne. Mósze megsajnálta az öreget. Ám nem azért jött, hogy vigasztalja, vagy tanácsot adjon neki, hanem volt tanulótársa hollétéről, tevékenységéről akart tudakozódni.

Udvariasan leleplezte önmagát. Azt sem titkolta, hogy megölt egy egyiptomi felügyelőt, s ez a bűn ráébresztette, hogy semmi dolga többé Egyiptomban. A vén sas figyelmesen hallgatta, előrehajolt székében, s önfeledten nyomogatta fájó térdét. Mikor Mósze elhallgatott, egy ideig még némi gyanakvással fúrta tekintetét Mósze arcába, aztán megnyugodott, hátradőlt, s rekedten mondta:

- Hát akkor semmit sem hoztál. Mindjárt láttam, hogy egyiptomi vagy, s már azt hittem, végre hozol valamit, levelet, segítséget, legalább egy zsák lisztet a katonáimnak. De hát semmit - őszes szakállát csavargatta bal keze ujjaival, jobb keze a térdét simogatta. Nyögött, zihált. A szokatlan egyiptomi szavak nehézkesen hagyták el ajkát. - No mindegy, legalább itt vagy, s igaz híreket hozol abból a nyomorúságos országból. Te nem vagy afféle piperkőc, aki csak a parókájával törődik. Parókád nincs, de van fejed. Hát mondj el mindent.

Mósze azonban csak néhány szót tudott mondani, mert Ribaddit azonnal keserű düh öntötte el. Kívánta az igazságot, de képtelen volt meghallgatni. Zihálva, meg-megakadva, szavakat keresgélve, öklével az asztalt csapkodva, föl-fölszisszenve fájdalmaitól, égő szemmel tálalta ki a magáét. Szidta a királyt, átkozott álmodozónak nevezte. Szidta Horemhabot, hogy a habirukkal vesződik, ide-oda rohangál a sivatag homokján, nagy port ver, őt meg itt hagyja a veszedelemben. Vagy tetves kis kánaáni városkákkal, királyocskákkal bíbelődik, ahelyett hogy fölszabadítaná őt, biztosítaná kiváló kikötőjét, majd innen délre kanyarodva, a tengerpart mentén, kifüstölné Azirut a két legfontosabb, legnagyobb kikötőből, azok birtokában csapatokat hozna, élelmet, fegyvereket, harcikocsikat, s aztán vele, Ribaddival együtt indítana támadást a szárazföld belseje felé. Északról meg elvágná Aziruékat Mitannitól, s óriási kerítőhálót alakítva, a két szárnyát bezárná, s az utolsó szál emberig megsemmisítené az Egyiptom-ellenes szövetség hadait. Végezetül dühödten fenyegetőzött, hogy átvágja magát az ostromzáron, Aketatonba megy, rátör a királyra, s megmondja neki a véleményét. Kész karóba húzatni önmagát - kiabálta -, ha nem hoz magával számottevő csapatokat, élelmet, fölszerelést, mindent, ami kell, s ha Horemhabot nem kényszeríti hathatós tervei elfogadására. Saját becsületes kezével ott a trónon fojtja meg Őistenségét, mint egy macskát. Igen, elmegy, és rendet teremt. A Palotában meg az egész Birodalomban.

Mósze nem vitázott vele. Látta, Ribaddi is, mint minden katona, rendületlenül hisz a csapatok, a fegyverek, a haditervek s a csaták egyedül hathatós voltában, arra pedig nem is gondol, mi a Birodalom igazi baja. Ribaddi bizonyára semmit sem tudott arról, hogy a Tavaszpont már évszázadok óta a Kos jegyében áll, s míg a világ lassan új korszakba fordult, Egyiptom megrögzött intézményei, egyházai, gondolkodásmódja makacsul megmerevedtek a Bikában. Papjai már régóta kosszarvakat viseltek, a városokban kosfejű szfinxek hirdették az új

korszakot, mikor még a szent Hápi-bikát reszkető tisztelettel övezte az egész ország. S a Bika-korszak jelképeihez, formáihoz, törvényeihez ragaszkodott. Atonról s egyháza romlásáról Mósze nem kívánt volna beszélni, ezt aztán a derék katona végképp nem érte volna föl ésszel. Azt sem mondhatta meg neki, hogy mindent, a szó szoros értelmében *mindent* elölről kell kezdeni, újraalakítani, rendezni, új, eddig nem járt úton kell elindulni. Mert milyen hatalom kényszeríthette volna akár Ribaddit, akár Horemhabot új útra? Őket, akik csak azt látták, hogy régen jobb volt.

Mikor a vén sas megnyugodott, s figyelmét megint fájó térdére tudta fordítani, Mósze megkérdezte, hol jár az ifjú Ribaddi, kedves tanulótársa, testvére és barátja. Ezzel azonban megint fájó pontján érintette az öreget. Arca eltorzult, fújt egy nagyot, ujjaival a szakállába túrt. Igen, a haszontalan fiú cserbenhagyta apját. Nem törődik vele. Valahol Szíriában jár, vagy Gázában, vagy éppenséggel Babilonban, nem lehet tudni. Nem lépett apja nyomdokaiba, meddőnek, haszontalannak látja a kemény harcokat, amiket vén apja vív gyalázatos körülmények között, magára hagyva, jóformán fegyverek és élelem nélkül. Hogy a fiú mennyire megtagadja atyját! Fia még egyre tanul valahol, ennél többet nem tud mondani. Azt hitte, jobb keze lesz a nehéz időkben s íme... Haj, nagyon elfordultak tőle az istenek...

Két nagy könnyet törölt ki szeméből szőrös keze fejével. Majd hirtelen észbe kapott, buzgón kínálgatni kezdte Mószét az alig megkezdett vacsora maradékával. Mósze nem utasította vissza. Ketten eszegették a sajtot, tördelték a kemény, savanyú kenyeret, szemezték az olajbogyót. Egy rossz kőedényben zavaros sör sárgállt a sarokban, Ribaddi azzal is megkínálta vendégét. Csak egy szipka volt az asztalon, így fölváltva használták. Evés, ivás közben a vén tábornok nyelve nyugodtabban mozgott. Mindenről beszámolt, ami eszébe jutott: az ostromzár erejéről, a kikötő állapotáról, pontosan részletezte, mennyi liszt, hús, olaj s más efféle van a raktárakban s így tovább. Mószénak szokása volt beszéltetni az embereket, míg ő figyelmesen hallgatott. Így haladtak be az éjszakába.

Lefekvés előtt Ribaddi elkísértette magát vendégével ellenőrző körútjára. Bejárták a falakat, az udvarokat, a kapukat, a kazamatákat, a laktanyákat, a raktárakat. Egy katona lámpát vitt előttük, s Ribaddi mindent apróra megvizsgált. Megtekintették a közeli alacsony hegyeken pislogó ellenséges őrtüzek karéját is, a bicegő öreg katona a sötétbe mutogatva magyarázta, hol, milyen csapatok táboroznak, honnét fenyegeti a várost veszély. Eközben kegyetlenül szitkozódott, fenyegetőzött. A fellegvár katonái rémülten álltak előtte, aki tudott, elbújt.

Végre éjféltájban magára hagyta Mószét egy szűk, kis, dohos szobában, ahol durván ácsolt faágy, egy korsó víz meg egy, a kőpadlóra helyezett agyagmécses várta. Mósze imádkozott, s pihenőre tért. De még a vastag falakon is áthatolt a várba hajigált kövek dübörgése, mert a gyalázatos szíriaiak az éjszakát sem tartották szentnek.

Másnap hajnalban a vén katona megölelgette, s dühösen rikácsolva kérte, írjon Őistenségének, ismertesse a város és az ő siralmas helyzetét... mert Mószében, mondta, olyan erő lakik, ami még azt az átkozott Gyűlöletes Álmodozót is megindítja. Ribaddi már a szalmaszálba is kapaszkodott.

21. Ugariti csillagok

Ugaritot nem szállta meg az ellenség. Kadesnél egyelőre nem mozdult tovább. Nem is mozdulhatott, mert Horemhab egyik serege körülzárta, s keményen ostromolta. Ugarit azonban, a majdnem tisztára foinik lakosságú város, mit sem törődött a szomszédságában folyó háborúval. Igazi, vérbeli foinik gyarmat volt, semmi sem érdekelte, csak a kereskedés. Annak pedig módját lehet ejteni a legsanyarúbb körülmények között is. Sőt az *Aranylótusz* kapitányának elméletét meg is hazudtolta: a kereskedés némely ágának még kedvezett is a háború. A kereskedők értették a módját, hogyan jussanak ritka árukhoz olcsón, s hogyan adják el ötszörös-hatszoros áron. A kikötőben egyiptomi, foinik, szíriai, kittimi hajók sorakoztak, akár a legszebb békében. A hajók meg a rakpart között csónakok nyüzsögtek, mint fürge vízibogarak serege. A rakparton hosszú összevisszaságban raktárházak, bálahegyek, hordóormok meredeztek. Rabszolgák mindenféle fajtája cipekedett, gurított, vonszolt, emelt, rakott, számlált, nyitott-bontott és kötözött munkavezetők ordítozása közben, csónakból ki, csónakba be, szamár, teve hátára, nyikorgó taligára, korongkerekű szekérre szünet, megállás, pihenő nélkül. Itt egyhangúan énekeltek, ott röhögtek, amott kiabáltak, emitt veszekedtek, káromkodtak, fohászkodtak... A délutáni fényes napsütésben égett, feszült, zsongott, kavargott a forgalmas kikötő, már talán ezer év óta szünet nélkül, mint a szív lüktetése.

Mószétól derék kapitánya érzékenyen elbúcsúzott. Ötször is meghajolt előtte, s egyiptomi módon széttárta karjait. Lelkére kötötte, a jövőben is csak az *Aranylótusz*-t vegye igénybe, reméli, őkegyelmessége tetszését megnyerte ez a rozoga, ám egyébként szilárd hajó s a rajta uralkodó rend, tisztaság, fegyelem... Mósze megígérte. Ha szüksége lesz rá, okvetlenül üzen Benribnak, barátjának, hiszen bizonyosan mindenki ismeri kiválósága s becsületessége révén, nemcsak itt, hanem a messze Nyugat partjain is. Elváltak, s Mósze megindult a város közepén gyanított templom felé.

Zegzugos, szűk utcákon haladt, tolongó nép, baktató tevék, szamarak között. Rövidesen csakugyan egy fallal kerített, több épületből álló templomhoz érkezett. A templom tágas udvar mélyén állt: Mósze egyiptomi épületekhez szokott szeme kicsinynek látta. Olyan volt, mint minden foinik templom: lépcsős teraszon állt, homlokzatát két oszlopon nyugvó háromszögorom zárta, közepén az arany ötágú csillaggal. Mósze ismerte az effajta épületeket, volt elég a Deltában. Egyenesen átvágott a tágasabb külső, a szűkebb belső udvaron, s elhaladva a főépület mellett, a papi lakások felé tartott. Szent szajhák üldögéltek egy oszlopsor alatt, fecsegtek, nevetgéltek, ajkukat festették, szemöldöküket igazgatták, ékszereiket villogtatták, kellették magukat a férfiú láttán. Mósze azonban a kövezetet söprögető szakállas paptól a főpap iránt érdeklődött, s az készséggel vezette egy hátsó épületbe, fölkísérte a lépcsőkön, s átadta Mószét egy magasabb rangú papnak, kérve, jelentse be Őszentségénél.

Néhány perc múlva a főpap szobájában ült, öblös, díszes székben. A magas, szikár, vöröses szakállú férfiú aranytálon narancsot, fügét, kalácsot kínálva vendégének, szótlan figyelemmel hallgatta. Uszirszafi kereskedő aziránt érdeklődött, vajon Dusratta, az öreg király hol tartózkodik, s miképpen juthatna vele kapcsolatba. A főpap olyan óriási üzletet gyanított Uszirszafi látogatásában, hogy mindenképpen le akarta beszélni a királlyal való találkozásról. Az idők, sajnos, éppen most nem alkalmasak erre. A király tartózkodási helyét titkolják, az sem lehetetlen, hogy a hittiták elfogták, vagy Aziru egyik vezére túszként magával hurcolta Kadesbe, s most az egyiptomi sereg úgy bezárta, hogy még a madár sem közelítheti meg. Ámde ő, El-Melek, a papok feje, a pásztorok feje, rab kohanim, ennek a városnak szinte korlátlan hatalmú fejedelme, mindenben rendelkezésére áll Uszirszafinak, az előkelő egyiptomi kereskedőnek,

Őistensége, Eknaton király testvérének és barátjának. Nem kételkedik benne ugyanis, hogy Őistenségének bizalmasa, és fontos ügyben utazott ilyen veszélyes időkben Mitanniba. Tehát kéri Uszirszafi őkegyelmességét, tárja föl szívét teljes bizalommal, ő, El-Melek, Aleyan Baál alázatos főpapja, Őistenségének s Uszirszafinak szolgája, mindenben teljesíti parancsait.

Mósze jól megnézte a főpapot. Persze, korántsem látszott ostoba fickónak, hiszen főpap volt, sokat tanult, szigorú nevelésben részesült, jó néhány kemény próbát kellett megállnia, hogy ebbe a magas méltóságba jusson. Merész sasorra, egyenesen tekintő, éles, fekete szeme tiszteletet parancsolt. Nyugtalan foinik vérmérséklete csak néha törte át kerek, nyugodt mozdulatait. Sovány testét egyenesen tartotta, kék bíborruhája, fehér kendője gyönyörű redőkben omlott róla, ékszerei finomak voltak, homlokát aranyszalag övezte, derekán remekművű, zománcos aranycsat fogta össze hosszú, ingszerű öltözékét. Sötétbarna, csontos melle szabad volt, illatos olajtól csillogott. Hangja úgy csengett, mint a gong. Jobb kezét az asztalon pihentette, ujjai hosszúak, egyenesek voltak, pillantása olykor-olykor tetszelegve állt meg rajtuk.

Részletesen és rendszeresen föltárta Mósze előtt a legfontosabb tudnivalókat. Hangsúlyozta, hogy Ugarit népe békés nép, egyetlen vágya, hogy szabadon kereskedhessék. Sajnálkozott a kereskedést gátló eseményeken. Az élet egyre szűkül, nem lehet tudni, meddig járhatnak a világ hajói a Fehér Kikötőbe, Ugarit gyönyörű kapujába, akár a hittiták, akár az amoriták egyik napról a másikra bezárhatják ezt a kaput. Egyiptomból hiába várnak segítséget, Horemhab meg Kadesnél tétlenkedik. Bizony, nagyon megnehezült az idők járása Ugarit s egész Mitanni fölött. A kereskedelem összezsugorodott, pedig Ugarit nemrégen föl Hattiba, el Babilonig, lefelé Szíriába, Nyugaton Krétába, Ciprusba, a távoli szigetekre, nemkülönben Afrika partjaiig küldte kereskedőit. Most meg már alig lélegzik. Elsorolta, hányféle nép él itt együtt a legnagyobb békességben: foinikok, kurriták, szubartuk (ezeket szokták mitanniaknak nevezni), ciprusiak, mykéneiek, akkádok... gyönyörű bizonyítékául, hogy a kereskedelem miként békíti össze a legkülönbözőbb fajtákat az istenek dicsőségére. Most éppen templomot építenek Baál Szefonnak, a templom ékesítésére Egyiptomból is kaptak egy nagy művészettel faragott domborművet, amely Őistenségét, Eknatont ábrázolta Baál Szefon társaságában, csakhogy mikor kerül még ez a remekmű, Egyiptom barátságának e fölbecsülhetetlen bizonyítéka az őt megillető helyre? Kérte Uszirszafit, ha visszatér hazájába, szóljon erről a szomorú körülményről Őistenségének. És mondja meg, ha nem fordítja Mitanni, de elsősorban Ugarit felé isteni ábrázatát, a dombormű sohasem kerül a helyére. Ismételten hangoztatta, hogy a Fehér Kikötő biztosítása életbevágó érdeke Egyiptomnak meg az égi istenek ügyének is. Arca elsötétült, mikor megemlítette, hogy Hatti irgalmatlan katonái egyre sűrűbben zaklatják Mitanni határait, hol itt, hol ott törnek be, házakat rombolnak le, tüzeket támasztanak, elrabolják a lakosság élelmét, elhajtják csordáit, nyájait, megerőszakolják a nőket, rabszolgaságba hurcolják a fiatal lányokat, aztán udvariasan bocsánatot kérnek, ígérgetik a bűnösök megbüntetését. Aziruról s amoritáiról nem is kívánt szólni, attól félt, epeömlést kap, márpedig előkelő vendégét meg akarta kímélni ettől a látványtól. Ekkor a saját szemét is eltakarta gyűrűs kezével, jelezvén, hogy Aziru s amoritái még itt és most is annyira kísértik, mintha valósággal látná őket.

Elbeszélése közben az udvariasság határain belül erősen figyelte Mószét. Volt annyira művelt ember, hogy ne csupán közönséges kereskedőt lásson benne, hanem a beavatottság valamelyik magasabb fokán álló férfiút, tán első rendbéli papot, valamelyik isten első prófétáját. Előzékenysége egyre nőtt. Mihamar tapsolt, s egy rabszolgával friss ételeket hozatott, meghívta Mószét, lakjék nála, fölajánlotta valamelyik papját állandó kíséretül, gyaloghintót, szolgákat akart rendelni számára. Este, az áldozat elvégzése után, fölvezette vendégét a tetőteraszra, ahol hűsítő italok mellett kényelmes székben elnézegették Ugarit környékét, a zsúfolt várost, a messzi villogó tengert, a zöld dombokat, az egész gazdag vidéket, amelyen

békés, szorgos nép keze nyoma látszott: kertek, vetések, szőlők... Az égboltozaton pedig Mószénak szokatlan nehéz felhők hömpölyögtek, el-elborították a sápadtan guruló félholdat, s váratlan pásztás eső ezüstfátylát borították a tájra.

El-Melek főpap ezt az időt találta legalkalmasabbnak, hogy vendégét beavassa szellemi tevékenységébe. Évek óta egy nagy művön dolgozott, amely az istenek és istennők tetteit foglalta szépen zengő versekbe. A szöveget foinik nyelven, de babiloni ékírással véste agyagtáblákra, azonban elejétől végig könyv nélkül tudta, s gonghoz hasonló hangján méltóságteljesen görgette Mósze elé. Vendége csak nehezen értette meg a héberhez hasonló, gyakran mégis fölismerhetetlen szavakat. Házigazdája azonban türelmesen megmagyarázta egyiptomi nyelven, amit nem értett, bár ő meg így beszélt nehezen. Mindegy, az órák szép egyetértésben folytak, a teraszon halvány holdfény derengett, a nagy vázákba ültetett díszfák beszórták őket balzsamos illatukkal, egy asztalkán aranykancsóban narancslé, mézes citromlé állt, a távolból pedig ide látszott a tenger ezüstös fénye, a kikötőben sorakozó hajók tüskés árbocerdeje, a dombokon égő pásztortüzek csillogása. Sós tengeri levegő vegyült a buja növényzettel borított Aranta-völgy édes illatával, hűvös volt, s ők jólesően burkolóztak köpönyegükbe. El-Melek áhítatosan elmondott néhány sort, aztán fejtegették.

Met és Sar csendesen ülnek,
kezükben a meddőség botja,
kezükben az özvegység botja...

Két isteni asszony ez vagy egynek a kettős ábrázolása? El-Melek amellett érvelt, hogy két asszony, két csillagistennő, Mósze meg azt bizonygatta, hogy egyetlen csillagistennő két alakja. Mert íme, a következő versek, amiket kiváló barátja oly tökéletesen kicsiszolt, ezt mondják az isten szerelmi öleléséről:

Asszonya lehanyatlik, asszonya fölmagasztosul,
Asszonya sikolt: „Atyám! Atyám!”
Asszonya liheg: „Anyám! Anyám!”

De mintha El-Melek érve győzne, mert a következő versek két leányról szólnak s Istennek irántuk érzett határtalan szerelméről. A Hold-isten leányai, feleségei és szeretői ők, mint Lóth is feleségeivé tette két leányát a szörnyű pusztulás után. Most bő alkalma nyílt a két tudós papnak - noha Mósze változatlanul ragaszkodott kereskedő voltához -, hogy párhuzamot vonjon Lóth és leányainak, valamint a foinik istenszerelemnek története között. El-Melek zengő hangon, szinte révült lelkesedéssel mondta:

Isten szerelme hasonló a tengerhez,
Isten szerelme hasonló az áradathoz!

S máris szavalta a mérhetetlen, túláradó, minden emberi fogalmat meghaladó isteni szerelem eksztatikus jelzőit, a kozmikus mámor lobogásának viharát, a vakító tűzijátékot, amiből a csillagistenek serege született. S a frenetikus, időtlen ölelés után:

Isten vesszeje lehanyatlik,
Isten szerelmének botja elgyengül...

Majd megint két istennő szava szólalt meg El-Melek csiszolt verseiben:

Mikor Él mindkét asszonyt szerelemmel ölelte,
s botja lehanyatlott, botja elgyengült,
így jajongtak ők, az isteni asszonyok:
„Ó, férjem! Ó, uram! Vessző lehanyatlott!
Szerelmed botja elgyengült, már tehetetlen!”

Mert:

Él leányai, Él mind a két leánya
leánya volt Élnek s egyben forró szeretője...

És szépen mondták a verssorok:

Foganás a csókban,
termékenység az ölelésben:
áldott állapotba jutottak,
és szülték Sahart meg Sálemet.

- Hát látod, tudós barátom, Uszirszafi - fordult fegyelmezett diadallal a főpap Mószéhoz a homályban. - Két isteni asszony és két szülés legalább egyelőre, mert figyelmen kívül hagyjuk a többi csillagistenek nemzésének dolgát. Sahar született az egyik, Sálem a másik istenanyától, a gonosz, harcias, véres hajnali meg a szelíd, odaadó, alázatos alkonyati csillagisten. Hogyan érvelsz most, tudós barátom, Lóth két leányának ismeretében? Halljam bölcs szavaidat.

Mósze azzal érvelt, hogy Sahar meg Sálem, a két csillagisten valójában egy, csak a tulajdonságaik miatt válnak kettővé. Ez a válás már annyira kialakult némely népek elméjében, például éppen a fenchiuéban, hogy a Hajnalcsillagot nőnek tekintik, az Esticsillagot pedig férfiúnak; sőt újabb kapcsolatokat keresnek közöttük. Aki azonban jártas a csillagászat tudományában, mint bizonyára a tudós El-Melek is, Mósze páratlanul művelt barátja, tudja, hogy e két istenalak ugyanannak az egy csillagnak a képe. El-Melek azonban nem rendelkezett olyan csillagászati ismeretekkel, mint Mósze, s erősen gondolkodóba esett barátja érve fölött. Későbbre halasztotta tehát a választ, s felsőtestét finoman ringatva, szemét behunyva tovább mondta a mennyei költeményt. Íme, itt megint egy istennőről van szó, az istenanyáról, sok-sok csillagisten Anyjáról, Asiratról. Ez a név megint ismerős volt Mószénak, hiszen a góseni héberek egy része imádta Asiratot.

Kiáltok a kegyes és a gonosz istenekhez,
Jom fiaihoz,
akik Asirat anyai emlejét szopják...

Elmondta azután más istenek születését is, majd kegyetlen harcaikat, gyűlölködéseiket, Aleyan Baál halálát, Anat istennő, a kegyetlen szűz vérengzését, félelmes szavakkal jellemezte a vad gyönyört, amivel térdig gázol a vérben, vállára, mellére locsolja, kéjeleg benne... Ez már megint a véres Hajnalcsillag volt, amint bíborosan fürdik az Eget elborító vérben. Mósze figyelmesen hallgatta, s igen udvariasan csak annyit jegyzett meg, hogy ugyanazoknak az isteneknek és istennőknek több neve, többféle megfogalmazása keveredik tudós barátja költeményében, bizonyára az egész ősi isteni hagyományt össze kívánta foglalni egyetlen csodálatos egészben, valamennyi nép hagyományát az égi ismeretekről, amelyek valaha együtt, egy helyen éltek. El-Melek hálásan megköszönte Uszirszafi éleselméjű szavait, s megígérte, hogy mérlegelni fogja.

Így beszélgettek, vitáztak hajnalig, egymás tudását folyton magasztalva, míg csak föl nem ragyogott Anat vagy Sahar csillaga a keleti égbolton, fürödve és kéjelegve a vérben. Csakugyan fürödhetett és kéjeleghetett, locsolhatta szűzi keblére, sima vállára, megmoshatta benne bűvölő arcát, kerek kis hasára önthette, mert arra, Keleten, egyiptomi meg szíriai harcikocsik száguldoztak, emberek nyögtek a lópaták alatt, kifordult beleiket vonszolgatták nyerítő paripák, míg össze nem rogytak, utolsót hörögve kínjukban az Égre.

Miközben a két tudós leballagott a háztetőről, El-Melek átkarolta új barátja vállát, s némi aggodalommal mondta:

- Hoj, kiváló barátom, nem vagy te kereskedő. Félelmes a te tudásod, és ismereteid tárháza az enyémhez képest beláthatatlan. Nem a legmagasabb beavatásban részesültél?

Mósze szerényen mosolygott, s ujjával megadta a jelt, amit a legfelső fokon beavatottak szoktak cserélni egymással, ha személyesen még nem ismerték egymást. El-Melek azonban nem ismert a jelre, nem válaszolt rá.

A *teremtő dialektika* ugariti csillagmítosza ékírásos foinik szövegében máig fennmaradt.

22. Fehér szamáron Jethróhoz

Mósze megtudta, hogy Jethro, Mitanni egykori követe a Fehér Házban, él, egészséges, de visszavonult, elhagyta a királyi udvart, s már vagy tíz év óta az ország keleti részén, közel az Eufráteshez, főpapi tisztét tölti be. El-Melektől Mósze pontos útmutatásokat kapott, hogyan mehetne oda nagyobb életveszély nélkül. Elfogadott egy jól nevelt fehér szamarat is, de már a kíséretet elhárította magától. Így vágott neki az útnak, hogy megkeresse Jethrót, aki gyermekkorában ismerte őt, s akire emlékezve bizonyosan tudta, hogy menedéket ad neki. Nála akart letelepedni, s békés csendben, ismeretlenül élni napjait, egyszerű munka, imádság és tanulás között.

El-Melek nagy aggodalommal bocsátotta útnak. Ünnepélyesen megáldotta, tanácsokkal halmozta el, milyen irányban haladjon, mely falukat ejtsen útba s így tovább, a legnagyobb részletességgel. Megfogadtatta vele, hogy visszautaztában ismét betér hozzá.

Mósze tehát kiügetett a városból, elhagyta a kora reggeli fényben csillogó-villogó tengeröblöt. Megnyílt előtte a dimbes-dombos, buja tájék, a pattogva érő gabonaföldek, a narancsligetek, a mandulások, a vén fügefák illatozó világa, csobogó patakoké, a szálló fellegeké, a sávokban rohanó esőké.

Nem kell lépésről lépésre követnünk. Csak annyit említek meg, hogy az éjszakát egy csendes kurrita parasztcsalád tanyáján töltötte, szíves vendéglátó házban. Kapott friss tejet, ízes búzakenyeret, fügét, narancsot s kényelmes fekvőhelyet a lakószoba egyik sarkában. Tisztálkodását, imádságait egy csermely partján végezte el, s miközben fehér szamara mohón legelte a térdig érő füvet, Mósze még testgyakorlatait sem hanyagolta el. A fölkelő Napot egy kis dombon üdvözölte, messze zengő énekkel, kitárt karral. Gyorsan rendbe hozta szamarát, hálás köszönetet mondott házigazdáinak, s folytatta útját Keletnek. Itt-ott utasokkal találkozott, akik szamárháton kocogtak Ugarit felé, nyájasan fejet hajtottak a magános Mósze előtt, kérdeztek tőle valamit, de nyelvüket nem értette. A nép errefelé szokatlanul fehér bőrű, igen finom, csaknem törékeny testalkatú s nagyon szelíd, nyájas, a végtelenségig udvarias volt. A nők kék szeme megható bájjal pihent az idegenen, mint az ártatlan gyermekeké. Tudjuk azonban, hogy ez a nép már a kipusztulás útján haladt, mert iszonyodott a szenvedéstől. Asszonyaik egy, legföljebb két gyermeket hoztak világra, úgy rettegtek a szülés fájdalmaitól, a gyermekek gondozásának kényelmetlenségeitől. Meg a jövő bizonytalanságától is. Ahány szubartu tanyán, faluban Mósze hosszú útján megszállt, mindenütt kevés gyermeket látott. Az is föltűnt neki, hogy a nők milyen korlátlanul uralkodnak a férfiakon. Mósze ugyan megszokta, hogy az egyiptomi meg a héber nő „a ház úrnője”, s a „szépség pálmája”, egyenlő jogokat élvez a férfiúval, anyagi javainak korlátlan ura, éppúgy örököl, mint a férfi, gyermekeit nemritkán az ő családi nevén nevezik, szabadon elválhat, akár a férfi, neve a szerződéseken teljes értékű, bíróság előtt ugyanannyit nyom a szava, mint a férfié, viselheti akár a királyi jelvényeket is, de amit a szubartuk között tapasztalt, meghökkentette. Míg kicsiny volt a fiúgyermek, nyalták-falták, becézték az asszonyok, különösen a vének, mikor pedig férfiúvá érett, gyámoltalan puhaságában már önálló gondolatra sem mert vetemedni. Akkor aztán teljesen a nők uralma alá került. Az is meglepte Mószét, hogy sokkal több a leányka, mint a kisfiú. Ezek a fehér bőrű, kék szemű, világosbarna hajú, tömzsi kislányok máris olyan természetes felsőbbséggel viselkedtek, mint egy uralkodó osztály öntudatos tagjai. Óhajuk parancs volt, nyűgös panaszkodásuk riadalmat keltett a házban. Minden tettüket, szavukat dicsérték, szépségüktől el voltak ragadtatva. Mósze mihamar megtanult néhány gyakran hallott szót, s az csupa „virágom”, „kedvesem”, „édesem”, „csillagom”,

„gyönyörűm”, „szemem fénye” volt, csupa szépelgés, hízelgés, cirógatás, rajongás. Mint mindenütt, ahol kevés a gyermek, körülöttük forgott az egész élet. Még azt is határtalan szeretetükkel indokolták, hogy olyan kevés a gyermekük: aki szereti gyermekét, nem szül mellé testvért, hiszen ezáltal megrövidítené - mondták a nők.

Szerettek szépen öltözködni, bíborban, patyolatban jártak, az ugariti nagy bíborfesték-gyárak elsősorban a szubartu nők szemét káprázták ragyogó pirosukkal, kékjükkel. A férfiak teleaggatták asszonyaikat csilingelő ékszerekkel. Házaikban szebbnél szebb edényeket látott Mósze, az ugariti foinik kerámiaműhelyek remekeit. És amilyen szépek voltak ők maguk, amilyen szépen öltözködtek, laktak, úgy is viselkedtek. Nyájasan, mosolygósan, udvariasan, mintha az egész ország merő királyi-hercegi udvar lett volna. Minthogy kevés volt a férfi, s elpuhultságában nem tudta megművelni a földet, az asszonyok pedig féltették szépségüket a mezei munkától, minden házban volt egy-két rabszolga. Így hát mennél jobban fogyott a nép, annál inkább szaporodtak a rabszolgák. Gazdag földjük lehetővé tette rabszolgák tartását. Viszont ezekkel, szegényekkel, úgy bántak, mint a kutyákkal. Nem is vették emberszámba. És éppen ez árulta el, hogy olyan mélyre süllyedtek, amihez foghatót Mósze eddig el sem tudott volna képzelni. Pedig buzgón imádkoztak, áldoztak, lépten-nyomon isteneikhez fohászkodtak, rettegtek büntetéseiktől. A szép szavak, a szép ruhák leprát takartak, a tiszta, gazdag házakban förtelem lakott, az árnyas falvakban a pusztulás előkelő csendje tanyázott, a tökéletes udvariasság sápadt félelmet leplezett, s a méltóságos gőg alatt reszkető gyávaság szűkölt, az élet legcsekélyebb megpróbáltatásával, fáradalmával, szenvedésével szemben. Ha híre terjedt, hogy valahol amoriták vagy hittiták jelentek meg, s földúltak egy-két falut, rémülten bújtak össze, fogvacogva imádkoztak, varázslatokat műveltek, elásták gabonájukat, ékszereiket, s azt latolgatták, hogyan lágyíthatnák meg az ellenség szívét. Ahelyett hogy kardot, lándzsát ragadtak volna otthonaik védelmére. Sőt a nők még meg is tiltották a férfiaknak, hogy ilyesmire gondoljanak, ha netán gondoltak volna. A férfiak bezzeg nem mutogatták nemiszervüket az ellenségnek, hogy nosza, öljék csak a gyerekeket, majd nemzenek újakat!

Mósze útja során látta, hogy a szubartu falvak láncolatát megszakították, a határokat széthasogatták másféle népek települései. Voltak faluk, amelyek mint elárasztással fenyegetett szigetek fuldokoltak idegen fajtájú és nyelvű népek között. Az egyik faluban még a legtisztább szubartu beszédet hallotta, a következőkben már foinik, arám, akkád, babili, arab, szír beszéd pergett, s egészen más világ tárult ki az utazó előtt. Harsogó lárma, kergetőző gyerekek, nagy szakállú, hallgatag férfiak, pergő szavú, loncsos asszonyok, bőgő tevék, ordító szamarak, tolongó tehéncsorda, kodácsoló tyúkok, dühös kutyák világa. Az asszonyok hátukon cipelték porontyukat, a másik a ruhájukba kapaszkodott, a harmadik a mellükön csüngött, a negyediket a méhükben hordozták... A szántóföldek dolgozó, éneklő, fecsegő, nevetgélő fehérnéptől hemzsegtek. Majd megint következett egy szép, tiszta, árnyas, néma falu, kék szemű, bíborruhás emberek, lézengő gyermekek, nyájas öregek, mogorva rabszolgák dermedt világa. Mósze megmerevedett, hazug országot hagyott el, s még hazugabb országba jutott. Könnyű volt elgondolni, hogy Mitanni eredeti népe mihamar elsüllyed a múltban, dülledező léte csak addig tart, amíg ellenségeinek tetszik. A hittiták csak be-beütnek az országba, s félszemmel figyelik, hogyan viselkedik a babiloni Burraburjáh, az egyiptomi király veje, meddig tűr Eknaton, mikor hal meg, vagy mikor takarítják el a trónról. De a kellő pillanatban megindulnak a hittita harcikocsik, az országot elözönlik a csúcsos süvegű, hosszú kabátos, kunkori csizmában járó, vaskarddal, vaslándzsával hadakozó, könyörtelen hittita katonák, lesöprik gazdag földjeikről a gyáva, gyermektelen szubartukat, helyüket idegenek foglalják el, bátrak, a szenvedést vállalók, a szótlan tűrők, a jóra-rosszra egyként igent mondók, a teljes életet élők. Gazdáik birtokát ellepik a mai rabszolgák, akik nem öltöznek ugariti bíborba, nem tudnak gyönyörködni az ugariti kerámiában sem, mégis talpuk alá tapossák rabtartóikat.

Beülnek házaikba, ágyukba kényszerítik a kék szemű, finnyás szépségeket, s harsányan zengik himnuszaikat.

Mósze úgy haladt ezen a rettegő, finom és szép földön, mintha mocsáron lábolt volna át. Jobbról az amoritáktól megszállt Kades meg Tunip áradata torlódott, s kergette hullámait fölfelé, balról Hatti rohamra kész hadai fenyegettek. Szerencsére az öreg Jethro a Burattu folyó vidékén, Raszappa táján lakott, mint El-Melek magyarázta. Itt valamiféle héber nép élt, legalábbis azzal rokon. Mósze csaknem úgy érezte magát, mintha váratlanul visszakerült volna Gósenbe.

Fehér szamarán türelmesen kocogva, egy-egy patak virágos partján megpihenve, elmélkedve, tapasztalatain gondolkodva, imádkozva, majd meg ismét jól idomított, szívós csacsijára ülve, így közeledett Mósze útjának céljához. Esténként vagy egy kiválasztott szép fa tövében heveredett álomra, vagy valamely útba eső faluban, magános tanyán kért bebocsátást, egy falat kenyeret, egy marék datolyát, egy kancsó tejet. Övében nem volt egyetlen rézuten, egy parányi drágakő, egy darabka arany, egy gyűrű sem, semmi, amivel fizethetett volna. Nem kísérte szolga, nem őrködött mellette katona. Gyakran olyan egyedül volt szamarával a zöld pusztaságon, a szálló felhőkkel ékes vagy tökéletesen tiszta Ég alatt, mintha kihalt volna az egész emberi faj, s az életet csupán a néma fák, a cirpelő szöcskék, a fölröppenő sáskák, a zsákmányra leső sasok, keselyűk tartották volna fönn. De Mósze félelem, nyugtalanság nélkül haladt útján, azzal a türelemmel, ami létformának tekinti az utazást, s nem kergetteti magát az idővel. Mósze tudta - s nemcsak ő, hanem az akkori világ nagyobbik része is -, hogy az embert készen várják az utak, mindenkinek azt kell bejárnia, amelyik elébe tárul, sorról sorra érintenie kell az állomásokat, tehát mindennek megvan a maga megszabott ideje, sem korán, sem későn nem érkezhetünk sehová. Ahogy egyetlen lélegzettel sem vehetünk többet vagy kevesebbet, mint amennyit életünk tartama megszab. Miért nyugtalankodott volna? Semmiféle lárma nem nyomta el belső csendjének szavát. Veszély nem fenyegette, hiszen semmije sem volt. Gyilkosok éppúgy nem foszthatták meg életétől, mint kincseitől sem, mert élete nem a magáé volt, hanem Istené. Éhséget, fáradalmat, hideget-forróságot tűrni derekasan megtanult, elég volt egy-egy marék datolya, füge, egy-két narancs, és máris erősnek érezte magát. Tudta a módját, hogyan kell fizikai erőkkel erősíteni lelkét, lelki erőkkel szívóssá tenni testét. Útmutatóra sem volt szüksége, hiszen könnyedén olvasott a csillagokból, az árnyékból, s valami benső biztonság is biztatta, hogy helyes irányban utazik. Ha meg emberlakta helyre érkezett, valahogy, gondosan válogatott héber szavakkal, meg tudta kérdezni, hol van, s merre forduljon. A Burattu a világ minden táján Burattu, Purattu vagy Prat volt, Arazikot legföljebb Éragizával tévesztették össze néhol, Raszappát Rezephnek mondták, de némi értelemmel mégis könnyű volt tájékozódni. Aztán meg útjának vége felé már a Burattu folyását követte, s majd csak a végső szakaszon kanyarodott Nyugatnak.

Mióta elhagyta palotáját, haja, szakálla megnőtt. Arcát göndör, fényes, tiszteletre méltó, sötétbarna szakáll díszítette. Barna bőrét előbb a sós tengeri levegő, a visszavert napfény s a szél cserzette meg, majd a szárazföldi út forró, kemény napsütése, az éjszakák hidege, a váratlanul meg-megeredő eső paskolása, a verejték csípős sava égette sötétre. Ha nem viselt volna még most is egyiptomi ruhát, beduinnak nézhették volna. Nagy, sötét szeme még szilárdabban tekintett a világba, mint Egyiptomban. Itt semmi sem zaklatta, mint otthon. Bármilyen kemény nevelésben részesült, bárhogyan uralkodott is érzésein, akármilyen következetességgel végezte is lelki meg testi gyakorlatait, Egyiptomban folyton védekeznie kellett az undor, a harag, a szánalom, a megvetés romboló indulatai ellen. Ez még az ő kemény arcára is rányomta bélyegét. Most a ráncok, kemény vonások eltűntek. Maga is érezte, mennyi mocskot mosott le magáról. Hangulata derűs volt, ajkán bizakodó mosoly lebegett, mozgása lassú és kimért, mégis fölszabadult. Hogy pedig mekkora erő sugárzott arcáról-szeméből,

tapasztalhatta, valahányszor emberek közé került. Önkéntelenül meghajoltak előtte, nyájasan tekintettek rá, ügyetlen, akadozó szavait feszülten figyelték, fölajánlották fedelüket, ágyukat, élelmüket, a nők pedig némán sereglettek köré, s áhítattal nézték.

Így utazott és érkezett meg Mósze Jethróhoz.

23. A különös bot

A történet most következő része teli van jelképekkel s a jelképekkel összefonódó eseményekkel. Meg kell próbálnunk a jelképeket elválasztanunk az eseményektől, az eseményeket pedig úgy elmondanunk, hogy jelképi értelmüket láthassuk. Itt még ez a feladat meglehetősen könnyű. De majd elérkezünk a történet olyan szakaszaihoz is, ahol az események szinte kivétel nélkül jelképekké válnak, s akkor elő kell vennünk azt a képességünket, hogy a közönséges, egyszerű dolgokban fölismerjük az alattuk szivárványló második, harmadik, netán a negyedik értelmet.

Jethrót réges-régen láttuk, mikor Mitanni megbízott követe volt a Fehér Házban. Egy vita során, amely a góseni héberek megalázása fölött folyt, nagyon tisztességesen viselkedett. Látván, milyen rossz irányban haladnak a dolgok Egyiptomban, úgy érezte, semmi keresnivalója ott többé, s visszatért Mitanniba. Bölcs ember lévén, megértette, hogy a világ a maga teljes egészében romlott, visszavonult tehát, s birtokán telepedett le, Raszappában, közel a Burattuhoz, s a babiloni határhoz. Voltak földjei, pálmaligetei, legelői, nyájai, tevéi és szamarai, rabszolgákkal dolgoztatott. Egy ideig még főpapként működött hét kis gyülekezet fejeként. Mert meg van írva, hogy hét leánya volt Jethrónak, azonban már itt tudnunk kell, hogy nem hét valóságos leányról van szó, hanem hét vallási gyülekezetről, olyanról, amit ma is gyakran mondunk „leányegyháznak". Erre vall maga a szent hetes szám. A hét vallási gyülekezet úgy övezte hát Jethro alakját, mint lámpa, mint a hét bolygó. Jethro a hét kis ragyogó mécses fényével világított az általános sötétségben. Persze voltak valóságos leányai is, de hogy éppen heten lettek volna, nagyon kétséges. Lehet, hogy hatan, lehet, hogy nyolcan vagy akár tízen. A hetes szám éppen arra figyelmeztet, hogy nem test, hanem lélek és szellem szerint való „leányokról" van szó. Fia azonban nem volt, annak ellenére, hogy hosszú élete során többször házasodott, ez időben csak egy leányt találunk otthonában, a tizenöt éves Szefórát, akit később Cippora, azaz Madárka néven becézett az ura. Harmadik feleségének gyermeke volt ez a leányka, a harmadiké s egyben utolsóé. Sajnos, a gyermek anyja nem sokkal Szefóra-Cippora születése után meghalt. Jethro többi lánya már régen férjhez ment, kit erre, kit arra röpített ki sorsa, egyik-másik bizonyára a hét gyülekezet valamelyikében élt, de sem személyükről, sem sorsukról, sem ivadékaikról nem szól a hagyomány. Mit is mondhatna? Olyanok voltak, mint más asszonyok: szorgalmasan dolgoztak, gyermekeket szültek, rendben tartották házukat, alázatosan szolgálták urukat, nem váltak jelentős személyekké, nem magasodtak jelképivé. Semmi dolgunk tehát velük.

Jethro afféle sejk volt, félig-meddig nemzetségfő, félig-meddig fejedelem és főpap. Hasonlított az ősatyákhoz, Ábrahámhoz, Jiszhakhoz, Jákóbhoz s sok más nép főpap-fejedelméhez, sejkjéhez. Tanultsága, bölcsessége, személyes jótulajdonságai révén messze földön tekintélyre tett szert. Imádkozott, dolgozott, tanácsokat adott, igazságot szolgáltatott, s mindeme szolgálatai közben nem folyamodott erőszakhoz. Kis gyülekezetei boldogok voltak, mikor a tekintélyes férfiú végleg közöttük telepedett meg, hátat fordítva a királyi udvarnak s a külföldi megbízatásoknak. Olyan öregember volt, aki nem ragaszkodott konokul címei és hatalmi jelvényei hívságos díszéhez, sem a vagyonát nem akarta növelni, sem a hatalom nem vonzotta. Olyan korban, mikor hetven-nyolcvanéves vénségek megnyert csatákról, megfélemlített népekről, ravasz fondorlatokról, mindenünnen összekapart kincsekről, a világ folyásának ilyen-olyan megváltoztatásáról álmodoztak, ő visszavonult a sarokba, hét gyülekezetének szelíden világló mécsesei közé, s nyájasan, türelmesen, a heves ifjúság tévedéseit megmosolyogva, a zsugori, mohó öregeket szerénységre intve kormányozta nyáját.

Azazhogy hét nyájat, mert mindegyik fölé pásztort állított tanítványai közül, ő meg arra ügyelt, hogy kellőképp legeltessék, az Igazság kútjainál bőven megitassák, vadállatoktól bátran védelmezzék juhaikat.

Jethro másik neve, Reguél, mutatja, hogy ki volt az az Isten, akinek nevében a nyájas öreg pásztorkodott. Reguél nevével Hénochnál találkozunk, a talmudi hagyományok egy-két helye pedig mint a héber nép védőangyalát említi. (A Szentséges ugyanis, áldott legyen a neve, minden népnek védőangyalt rendelt.) Másféle sémi kiejtéssel Rejajélnek is emlegetik, és semmi kétség, hogy a két név ugyanazt az isteni személyt vagy csillagistent jelöli. Melyik csillagisten volt ez? Tulajdonságait mérlegelve bizonyára a Vénusz, mert Reguél vagy Rejajél a szeretet titkainak hordozója s kiárasztója. Nem a hajnali Vénusz azonban, nem a harcias, kegyetlen, véres csillag, a nővé változott Istár vagy Anat, hanem a szelíd, kedves, nyájas alkonyati, a béke, a nyugalom, a közös asztal s a hálaadó áldozat férfiistene. Nem Káin, hanem Ábel, akinek áldozati füstje az Égre száll. Az emberek közé ereszkedő, szerető isten. Ezt az istent szolgálta Jethro teljes odaadással és buzgalommal.

Ama ritka férfiak közé tartozott, akik nemzedékről nemzedékre vették s továbbadták az ősi istenismeretet, s képekben, bálványokban való ábrázolását elutasították. Jethróról följegyzi az Írás, hogy nem imádott bálványokat, sőt következetesen tanította, hogy Isten szellem, s ábrázolása nem egyéb káromlásnál. Miután pedig népe - mint minden nép! - konokul vonzódott istenének bálványban való ábrázolásához, a főpap éjjel-nappal résen volt, konoksággal konokságot szegezett szembe, még az ellen is kikelt, ha szavakkal kísérelték meg istenük megformálását. Ősei ráhagyományozták Ábrahám történetét, aki azért vándorolt ki Szineárból, azaz a Hold földjéről, mert teráhita rokonai a Holdat imádták. Jól észben tartotta, gyakran magyarázta is ezt a történetet. Ha lehetett volna, bizonyára ő is kivándorol vala az országból, de azok az idők elmúltak, amikor egy-egy jámbor főpap-fejedelem összegyűjthette népét, nyájait, s olyan tartományba telepedhetett, amilyent éppen kiválasztott magának. Így hát Jethro s hét gyülekezete megelégedett azzal, amit a körülmények nyújtottak: a karavánutaktól félreeső, füves, ligetes, termékeny Raszappa vidékén óvta népecskéjét vagy népcsoportját a környező világ erőszakosságától s a mindenfelé virágzó bálványimádástól. A szomszédságban Babilon terült el gazdagon és tiszteletet parancsolón, óriási toronytemploma s a borszippai kegyhelyek fénye messze földre sugárzott, tudománya elkápráztatta a népeket. Északon Hatti gyürkőzött a hatalomnak, s népesítette be földjét istenek és istennők ábrázolásaival. Nyugaton a foinikok templomai emelkedtek, bennük az ötféle meg hétféle nemes anyagból készített Baálokkal. Hatásuk vetélkedett Babilonéval, mert a gazdag Ugarit mindenfelé kinyújtotta kereskedelmének csápjait, bíborral, kerámiával, bútorokkal, ékszerekkel vakítván a népeket, a kereskedelem nyomában pedig az istenek is ott lépegettek. Ugyancsak a közelben terült el a dús földű Szíria az istenek és istennők seregeivel, köztük a népszerű Atargattal. S még Kánaán sokféle népe sem hagyható ki a fölsorolásból, végezetül az arabok, a beduinok, az amoriták... De hagyjuk. Csak Egyiptomot említsem még itt, hatása a távolban is vetekedett Babilonéval.

A Burattu vidékén egyre-másra emelkedtek az ősi lépcsős templomok, cikurratok, egyik Samasé, másik Sziné, a harmadik Istáré, a negyedik Nikkalé vagy Ningalé, az ötödik Marduké... Mind-mind az építészet megrendítő csodái, óriási istenhegyek, kékek, zöldek, pirosak, sárgák, feketék s a csúcson a roppant emeletek koronája: az Aranyház. E templomhegyeken viruló függőkertek, pálmák, narancsfák, virágok. Körülöttük egész templomvárosok. Papok, főpapok, tudósok ezrei. Gazdag könyvtárak, csillagvizsgálók. Az ünnepeken messze földről zarándokló százezrek, zászlók, díszes öltözékek, himnuszok, tömjénfüst, mirhaillat. S mindez csaknem szóról szóra ugyanígy a még közelebb fekvő Assurban, a bontakozó nagyvárosban: Ninuában s körös-körül az egész keleti földön. Nem

messze Raszappa vidékétől is állt egy ilyen „hegyház”, lépcsős templom a folyó partján, kisebb, szerényebb az igazi híreseknél, de az egyszerű nép szívében mégis rettegő tisztelet tárgya. Sokan vettek részt „megszokásból” az ünnepeken, bámulták a körmenetet, a zenekarok, énekkarok zengedezésében gyönyörködtek, mint „nézők” ott voltak az áldozatokon, ettek a húsból, ittak a borból, lerészegedtek, szent szajhákkal ölelkeztek, s titkolt emlékekkel tértek haza szegényesnek látszó körülményeik közé. Ilyen erőkkel viaskodott Jethro. Nemegyszer úgy érezte, hogy munkája hiábavaló, de mégsem volt az, mert népecskéjében sikerült ébren tartania a világ valóságának tudatát bálványok nélkül is.

Minthogy pedig a közeli csillogó lépcsős templom Szinnek, a Holdistennek lakóhelye volt, nevezték ezt a földet Szinájnak vagy Sinajnak is, hasonlóképpen Ábrahám lakóhelyéhez, Szineárhoz, meg a Szináj-félsziget nevéhez. Az ősidők óta vándorló semita népek mindenütt elszórták isteneik, így Szin vagy Sin emlékeit is a nevekkel, amikkel településüket megszentelték.

Így élt Jethro, a volt királyi főtanácsadó és egyiptomi követ, az olykor-máskor Reguélnek, Rehuélnek, Rejajélnek is nevezett főpap, ahogy atyját, nagyatyját, dédatyját, régi-régi őseit is nevezték, mint Jiszraélt az Él után, akinek főpapja volt, vagy Dániel egész törzsét Dán-élről.

Nagy kőházban lakott leányával, rabszolgáival, szolgálóival, elég távol minden várostól. Mintegy kétnapi járás körzetében feküdtek a kis gyülekezetek csendes falvai. A főpap rendszeresen látogatta őket, vigyázott tanítványaira s pásztoraira, táplálta a láthatatlan isten tüzét, hirdette a szeretet igéit, korholta a tévelygőket, a megalkuvókat, a földhöztapadtakat, meg azokat a kevélyelméjűeket, akik Babilon tudományából kézen-közön fölkaptak valamit, s máris csalhatatlanságukkal hivalkodtak. Mint afféle keleti ember, képes volt estétől hajnalig vitatkozni velük, de roppant tudása csak azokat ragadta el még jobban, akik úgyis hittek Reguélban, ellenfeleit pedig még vaskosabb konokságba, tüzesebb gyűlölködésbe kergette. Nagyon szomorkodott ezen, élete alkonyán bele is fáradt. Mikor Mósze megismerkedett vele, már letette főpapi tisztét, s miután fia nem volt, teljesen a gyülekezetek pásztoraira hagyatkozott. Már nem járta a környéket izmos szamarán, otthon ült, gazdaságával bíbelődött, bemutatta a háziáldozatot, elénekelte régi-régi himnuszait azon az avult nyelven, amit már csak ő értett tökéletesen, s amin még Ábrahám beszélhetett. Voltak birkabőrre írt szövegei, szent tekercsek, kopottak, elhomályosultak az időtlen használattól. Patyolatba burkolta, aranyzsinórral kötötte körül őket, kézmosás nélkül sohasem nyúlt hozzájuk, áhítattal megcsókolta kibontás, becsavarás előtt és után, s ha elmélyedt olvasásukba, senkinek sem volt szabad megzavarnia. Vaskos, meglehetősen kövér testét előre-hátra himbálva suttogta a szavakat, de olykor hallották, hogy hangosan beszél. Leányát s szolgáit isteni félelem szállta meg ilyenkor, úgy vélték, a főpap magával Reguéllal vitázik szemtől szemben. Az isten szavát nem hallották, de az öregember szenvedélyes szavait igen. Lábujjhegyen osontak el szobája közeléből, s némán végezték dolgukat.

Jethro önmagát vádolta sikertelenségeiért, viszont sikereiért Reguélnek adott hálát. Jól tudta, nem áll a tudomány olyan magas fokán, amilyennel istene megelégedhet, noha az emberekhez mérve tudománya nagy volt. Ámde egy gondolat egész életében gyötörte: vajon Reguél, összezsugorodott népének istene, nem volt-e valaha minden népé? Az „elsőszülött népé”, amely olyan siralmasan szétszóródott, s láthatólag tökéletesen elfelejtette istenét? Reguél csak egy csillag. Igaz, isten, de mégis hasonló a babilóniaiak Mardukjához, Nergáljához, Istárjához, Nabujához... Jethro hite nem volt egészen biztos és vitathatatlan. Igen, kellett lennie egy kornak, amikor az emberek egy mindenek fölött álló Istent ismertek, s ha jól megvizsgálta önmagát - márpedig enélkül nem múlt el nap -, meg kellett látnia, hogy Reguél mögött egy olyan istent keres, akinek a csillagistenek gyermekei és szolgái. Jó, jó, a Teremtő minden

néphez rendelt egy isteni lényt, egy Vigyázót, akihez forduljon, s aki törődjék vele... De ki az az Isten, aki őket rendelte? Akinek parancsait teljesítik, akinek jelentést tesznek, aki előtt felelősek? Láthatod, fiam és tanítványom, Jethro nem jutott el a meg nem nyilvánuló Isten tudatáig, de sóvárgott utána, kereste, üldözte, s mert kisiklott elméjének karmai közül, elégedetlen volt önnönmaga gyengeségével.

A talmudi hagyomány egy botról beszél, drágakőből, cédrusfából faragott, gyönyörű botról, amibe egy nevet véstek valaha, de e név jeleit senki sem tudta elolvasni. Maga Jethro sem. Az a legenda járta róla, hogy Ábrahámé volt, mikor elhagyta Úr városát, Szineár földjét, s a Holdisten híres templomának környékéről a messze Hauranba távozott. Ez a bot volt vele, mikor feleségével, Száraival Egyiptomba ment. Ezt a botot hagyományozta fiára, Jiszhakra, majd Jiszhak továbbörökítette Jákóbra. Sok utat megtett a bot Jákóbbal, mígnem ismét Egyiptomba került, mint Jákób legkedvesebb fiának, Józifnak tulajdona. Jákób ugyanis, mikor fiát megajándékozta a Ráchel halála után rámaradt gyönyörű palásttal, egyben neki ajándékozta az Ábrahámtól örökölt botot, főpapi jelvényét is, jeléül, hogy ráörökíti a főpapságot. Mikor pedig gyűlölködő testvérei elvették tőle az irigyelt palástot, s egy gödölye vérébe keverték, a botot meghagyták nála, nem értvén annak jelentőségét, vagy még inkább félvén tőle. Ezzel a bottal került Józif az izmaelita kereskedőkhöz. Józif halála, mumifikáltatása és ünnepélyes eltemetése után a régi, nemes anyagból készült bot a hikszosz király birtokába került kedves emlékként, ő pedig kincstárába helyezte fővárosában, Havaruban. Így maradt a bot Egyiptomban más emlékekkel együtt, amiket a hikszosz királyok hagytak elveszett fővárosuk falai között. A reászállott emlékek s legendák közt Jethro hallott valamit Ábrahám csodálatos botjáról is. Mikor a kincstárban megpillantotta, azonnal tudta, hogy csak ez lehet. Íme, rajta volt az ismeretlen név is, az Isten ismeretlen neve, a feledésbe merült szent Név, amit a bot jogos tulajdonosán kívül senki sem tudhatott, s nem mondhatott ki. Jethro elkérte a botot, s leköszönvén követi méltóságáról, magával vitte Mitanniba. Így a bot nemzedékek múltán csodálatosképpen visszakerült újra a földre, ahonnét hosszú vándorútjára elindult. Vagy ha nem is pontosan oda, Úr városának közelébe, de mégis Északra, Babilon határa mellé, ahhoz az öreg főpap-fejedelemhez, aki megvetette a bálványimádást, egy szellemi isten létét hirdette, s egész életében gyötrő vággyal törekedett igazi ismeretére. A botba vésett jeleket sok tudósnak megmutatta, babilóniainak is, foiniknak is, ám egyik sem tudta megfejteni. Ez pedig arra vall, hogy az egy igaz Isten nevét egyikük sem ismerte. Elveszett az az atyákkal, akik sohasem mondták senkinek, csak évenként egyszer ejtették ki, suttogva, egyedül, titkos helyen, elzárkózva avatatlan fülektől. Józif nem hagyta senkire, ő már egészen elegyiptomiasodott, nem volt népe, amelynek fejéül valamelyik fiát és tanítványát állíthatta volna. Jákób pedig, miután a Nevet kimondta Józif előtt a köpönyeg s a bot átadásakor (a beavatáskor), többé senki előtt sem ejthette ki. Gondolhatjuk, mily rettenetes keserűség mardosta az öreg főpap szívét, mikor Józif halálát hírül hozták neki. Nemcsak legkedvesebb fiát, tanítványát, hanem a szent Név örökösét is elvesztette. Joggal mondhatta könnyek között: *„Sírva megyek fiamhoz az Alvilágba...”* Mert nem volt senki, aki a Nevet továbbörökíthette volna.

Ilyen nemzedékről nemzedékre szálló hagyomány s mély értelmű legenda fűződött a bothoz. És valóban, nincs benne semmi lehetetlen. Ha meggondoljuk, hány szép, értékes ékszer meg egyéb tárgy öröklődött apáról fiúra évszázadokon át, s milyen karizmatikus erők tapadnak hozzájuk, nem csodálkozhatunk a bot történetén. Figyeld meg, fiam, némely ritka gyémántok sorsát és útját. Gondolj gyűrűkre, amelyek szerencsét vagy szerencsétlenséget hoznak tulajdonosaikra. Emlékezz fejedelmi csatokra, násfákra, kardokra, kürtökre, emlékezz koronákra, jogarokra, palástokra, amelyek ugyanolyan végzetszerű sorsot revelálnak, mint ez a bot. S ugyanolyan mágikus-karizmatikus sugárzás árad belőlük, mint Jethro botjából. Hány ilyen

csodálatos holmi kerül elő régi sumer, egyiptomi, kelta sírokból, akár véletlenül, akár ásatások folytán! Ábrahám botjának legendás történetében nincs tehát semmi elfogadhatatlan. Különösen ha megfontoljuk, hogy Keleten vagyunk, a talizmánok és mágikus tárgyak világában, egy még tisztán mágikus korban.

Hogy Jethro ezt a botot kertjében leszúrta, s onnét senki sem tudta kihúzni, már vérbeli jelkép. Értelmezése könnyű: azé lesz a bot s vele együtt a feledésbe merült Név ismerete a vele járó főpapi méltósággal s hatalommal együtt, aki ki tudja húzni a földből. Más szóval: aki el tudja olvasni a rejtelmes betűket. Semmi kétség, ez csak olyan ember lehet, aki beavatást nyert az ősi titokba, aki tehát jogos örököse s továbbörökítője a Név igazi értelmének. Mert a bot lelkét, hogy így mondjam, csakugyan magába zárta az anyagi világ, szilárdan tartotta bilincseiben, mint egy fává varázsolt királyleányt, s csak az tehette ismét élővé, királyivá, aki a varázsigét tudta.

Az öreg Jethro egyre vénült, közeledett távozásának napja. Hosszú haja, szépen fésült, olajjal kent, gyöngyökkel díszített szakálla napról napra fehérebb lett. Nagy, domború homlokán szaporodtak a haránti ráncok, mélyültek a függőleges árkok. Szemöldöke sűrű, ősz bozótja egyre mélyebbre bocsátkozott gyengülő, fekete szeme fölé, pillantása egyre távolabbi dolgokra irányult, nem a körülötte levőkre. Egykor izmos, karcsú teste elvastagodott, elnehezedett, bár még le tudott ülni, föl tudott kelni segítség nélkül. Éjszakái megrövidültek, két-három részletben aludt hajnalig, nappalai pedig meghosszabbodtak, mert a csendes révedezés időtlenné tette őket. A jelen elhomályosult, a múlt egyre fényesebben támadt föl körülötte. Szavai megfogyatkoztak, sok haszontalanságot meg sem hallott, hanem egyre tisztábban hallotta belső hangjait, s amit mondott, súlyban növekedett. Már olyan egyszerűen beszélt, hogy az egyszerűnek mondott emberek, miután mindent összezavarnak, és körmönfonttá tesznek, alig értették. Izzadság gyöngyözött homlokukon, mikor szólt hozzájuk, s csüggedt fáradtság lepte meg őket a fokozott figyelemtől. Tanítványai, a hét gyülekezet pásztorai, nemegyszer a fejüket rázták s összenéztek, mikor távoztak tőle. Mit mondott a mester? Isten sohasem nyilvánul meg, aki pedig megnyilvánul, nem Isten, hanem az istenek egyike? És ha azt mondjuk, Isten örökkévaló vagy kegyelmes, vagy igazságos, káromlást követünk el? Érthetetlen. Akkor hát hagyjunk mindent, bízzuk sorsára a világot, üljünk le tétlenül, ne is együnk, ne is igyunk, ne kérjük dolgainkra Reguél segítségét... hiszen Reguél nem az Isten, csupán az istenek egyike...

Szefóra, a leány nem kérdezősködött, nem csodálkozott, és nem töprengett. Amit a férfiak nem tudtak megérteni értelmükkel, ő megértette ösztöneivel. Hiszen olyan egyszerű volt minden! Az ember szívében él az Isten, engedelmesen hagyni kell, hogy ő éljen s ne én, az ember. Hogy ki, mi, milyen ez az Isten, azon hiábavalóság töprengeni, én magam, az én életem, egész mivoltom mutatja, ki, mi s milyen. Rá kell bíznom magamat aggodalom, vívódás, ellenállás nélkül, alázatosan, szelíden. Örülök az életnek, enmagamnak, mert ez jó. Szeretem az embereket, mert ez jó. Végzem a munkámat, mert ez így jó. Gondoskodom a házról, a kertről, a rabszolgákról, az állatokról, mert ez nagyon jó. Gondoskodom enmagamról, mert jó és szép vagyok, s ez igen-igen jó és szép. Lábujjhegyen osonok el atyám mellett, ha szent tekercseibe merül vagy révedez, mert ez elképzelhetetlenül jó és szép, hiszen Reguéllel, az istennel társalog. Elfogadom a jégesőt, a veszedelmet, a gondokat, még a halált is, mert ha tudom, hogy jó, javamra válik. Nem úgy válik javamra, ahogy az emberek képzelik, hanem úgy, ahogy az Isten akarja. Szívesen élek ezen a tanyán, ebben a régi kőházban, hiszen itt születtem, s mindez jó. És énekelek, imádkozom, táncolok, virágot tűzök a hajamba, ez jó, jó és csodálatosan szép. Addig maradok itt, ameddig végzetem akarja, ha pedig eljön az a férfiú, aki „ki tudja húzni” a földből a csodálatos botot, felesége leszek, szolgálom, örömét keresem, fiúkat s leányokat szülök néki, utódot és tanítványt, kinek a botot

átadhatja, s ez gyönyörűségesen szép s olyan magasztosan jó, hogy az ember szíve megpattan az örömtől. Mert ez a férfiú méltó lesz a botra, nagy tudós lesz, és csodatevő erő lakozik benne, igen, maga lesz az erő és a hatalom. Öröm lesz térdre omlani előtte, átadnom magam neki, hiszen ez a rendelés, ez a törvény, ez a jó, ez a szép. Megmosnom a lábát, olajjal kennem, ételét és italát elébe tennem, ruháját megvarrnom, nyugalmát akarnom, fekvőhelyét elkészítenem, őt magát simogatással, csókkal üdítenem... Szamarát fölszerszámoznom, tarisznyáját megtöltenem kenyérrel, fügével, sajttal. Szamarát lenyergelnem, megsimogatnom, őt magát megölelnem, friss vízzel, zamatos borral kínálnom, válláról köpenyét levennem, saruját megoldanom... Vele szépen megvénülnöm, fáradt szemét utoljára lezárnom, kihűlt testét megmosnom, vászonba csavarnom, örök pihenőre helyeznem... Szefóra tudta, hogy az utolsó szolgálatot is neki kell majd elvégeznie, hiszen azért nő, hogy szolgáljon. S mikor mindent megtett, gyermekeit útjukra bocsátotta, ő is békességgel tér majd vissza az atyákhoz, mert ez is jó, ez is szép, mindennél jobb és szebb. Az Alvilágtól nem rettegett: nincs a világmindenségnek olyan rejtett zuga, ahol Isten ne volna. Majd visszatér onnan egy új, egy más világba, az pedig még jobb, még szebb lesz ennél is. A szeretett férfiúval ismét találkozik, a szent bot megint az övé lesz, de még jobban ismeri majd a titkát... Ó, élni-halni egyaránt jó és szép, s ezt Szefóra már gyermekkora óta tudta.

Milyen fajtájú leány volt? Hagyományaink hol midianitának, hol kusitának mondják, Az Írás meg egy helyütt kenitának. Lehetett kurrita is, nem kevésbé kusita - a kenitákról még lesz szó. Azon ne akadj fönn, fiam és tanítványom, hogy hiszen a kusiták Egyiptom déli határain éltek, meg Arábiának azon a szegélyén, amely szomszédos Etiópiával. S hogy Mósze éppenséggel kusitákkal harcolt Szanáában, meg hogy kusita volt a királyleány, aki fölajánlotta magát az ostromlott várral együtt. Mert nemcsak ott laktak kusiták, hanem magában Gósenben is, őslakói voltak, róluk nevezték a kerületet Koszemnek, fővárosát Pa-kusznak vagy Pi-kusznak. De messze Északon, Mitanni meg Hatti s Babilónia határának mentén, sőt határain belül is éltek kusiták. Ha nem tévesztjük szem elől a csaknem mérhetetlen távolságokat, amiket e vándorló népek olykor együtt, olykor különválva megtettek a történetelőtti időkben, sohasem feledve a közös ősatyát, aki végső soron, a kezdet kezdetén mindig maga az Isten volt, semmi különöset nem találunk e távolságokban s összetartozásokban. Sokkal nagyobb messzeségben élnek ma is testvérnépek egymástól, s rokoni összetartozásuk mégis bizonyos.

Külsejére Szefóra inkább kusita anyja vonásait örökölte, kissé vaskos volt, ebben atyjára fajzott, de a haja világosbarna, a szeme pedig sötétkék. Olyan kék, mint a csiszolt lazúrkő. Némi zöldes fény szivárványlott benne, ám ez csak kékebbé tette. Nagy volt a szeme, nagyobb, mint e nagy szemű nép akármelyik lányáé, nem csoda hát, ha gyönyörűnek tartották - s az is volt. Arca kerekded, csaknem fehér, de piros is, ahol pirosnak kellett lennie. Nyaka szép hosszú, egyenes, nem büszke, nem is szolgai módon hajlott, csupán alázatos, alázatosságában diadalmas. Még arcánál, nyakánál is fehérebb volt párnás, sima bőre ott, ahol a napfény kevéssé érte, s olyan szeplőtelen, mint azoké a nőké, akikben nincsenek bősz indulatok. Foltot, szemölcsöt, pláne szőrös bibircsókot nem fog találni rajta az ura, mikor teljes meztelenségében megismeri. Húsa izmosságában is lágy volt, vagy inkább a lágyság képzetét ébresztette a szemlélőben, mert korántsem volt puha leány, kitartóan tudott járni, lépései gyorsak, mégis kényelmesek voltak, ütemesek, mint a tánc. Akár egész nap, fáradtság nélkül, énekelve törte a búzát, könnyedén kuporogva a földön, s izmos, de puha karjával mozgatva a morzsolókövet, mintha súrolna. Kerek fara szemérmetes bájjal ingott-ringott ilyenkor, mintha íjnak való fából készültek volna a csontjai, inai pedig íjhúrhoz hasonlóan feszülnének-ernyednének. Kicsiny keze gyermeki lélekre vallott, tenyerének kevés vonala egyszerű, egyenes sorsot és természetet mutatott. Hüvelykujjának vánkosa azonban dús volt és duzzadó, nagy életerő, gazdag szerelmi tűz feszült benne. Amit pedig megfogott, az meg volt

fogva. Tudott szorítani, tudott engedni, ahogy a munkája kívánta. Mozdulata gyors volt és biztos. Ha narancsot hámozott, úgy futkostak-röpködtek ujjai a gyümölcsön, mint a motolla, a héj pillanatok alatt levált, s virággá formálódva feküdt a tenyerén.

Szeretett énekelni. Zengőn, lágyan, kissé búgva. Mély volt a hangja, mint a lant negyedik húrjáé. Hangosan mégsem énekelt, mint akik hivalkodnak hangjuk erejével, hanem halkan, önmagának, befelé, szinte oda sem gondolva a dalra. És hogyan beszélt? A legtisztább, legtökéletesebb kusita nyelven. Anyja szigorúan tanította kicsiny korában, olykor-máskor szájon is legyintette gyengéd anyai kézzel, ha hibásan mondott valamit, vagy rossz szórendet használt. Nos, amennyire valaki szépen beszélheti anyanyelvét, Szefóra szépen beszélte, kellő rendben, könnyedén, dallamosan, a hangsúlyokra és melódiára finom füllel vigyázva - mert ez is jó volt s igen-igen szép. Mintha mezei virágokat hullatott volna duzzadt, ívelt ajkáról, nézni-hallani gyönyörűség volt. A keleti ember ma is el tud bűvölődni a szép beszédtől, hát még akkor, mikor a beszéd inkább zene és dal volt, mint ma.

A tudományokhoz hogyan is értett volna ez a vidám, merengő, daloló, szorgos leány? Tudott fonni-szőni, megvarrt mindenféle ruhát. Főzött-sütött, mert volt szíve, szerette, ha a háznép jóízűen eszik. Rendben tartotta a házat kívül-belül, miután akiben rend van, rendet teremt maga körül is. Nem tartozott azok közé a nők közé, akik semmire sem érnek rá, mert tudta, mihez mennyi idő kell. Vannak nők, akik körül siralmasan összetorlódik minden, roskadoznak a fáradtságtól. Szefóra nem ilyen volt. Egyenletesen, gyorsan dolgozott, szinte játszva, mert kedvelte munkáját, megtanulta, hogy nincsenek kicsi meg nagy feladatok, a mérték Istennél van, ő tudja, mi kicsi s mi nagy, megszabott helye szerint. Értett a jószág gondozásához, tudta, mi kell a tevének, mi a szarvasmarhának, mi a juhnak, melyiknek milyen a természete. A rabszolgákat szemmel tartotta, ügyelt, melyik legelőre milyen állatokat hajtsanak, hogyan bánjanak a betegekkel, a terhesekkel, a szoptatókkal s a szopósokkal. Ismerte a varázslatokat, amelyek távoltartják a dögöt, a meddőséget, a ragadozókat. Persze, a szántás-vetés férfiak dolga volt, de a palántázás, a főzelékfélék elvetése a Hold állása szerint, a virágok gondozása, kapálás, gyomlálás, ritkítás, a len- meg a kenderföldön adódó munka, majd a tilolás, gerebenezés, a fonál megfestése őrá tekintett, s a szolgálókkal végezte is derekasan, dalolva, nevetve-bosszankodva, tréfálkozva, ahogy illett. Ő főzte a gyógyszereket is embernek, állatnak. Húsok, gyümölcsök szárítását szintén ügyesen végezte, sohasem feledkezve meg a munkához illő fohászok elmondásáról, mágikus formulák gondos végrehajtásáról. Tudta azt is, milyen helyzetben hogyan kell járni, fejet hajtani, kezet használni, ülni, állni, kuporogni, térdelni, hajolni. Mondhatnám, Szefóra minden mozdulatát jelentéssel bíró eszmei rendszer zárta be, mint borostyán a méhet. És mégis tökéletesen szabad volt ebben a szép rendszerben - amit a bezárt rovarról nem mondhatunk.

Minden nő, sőt minden ember így élt akkor, de senki sem tudta olyan tökéletesen a szépség szépségét, a jóság jóságát, mint ő. Elgondolom, fiam, ha mai nőink között megjelenne, milyen bámulattal néznénk.

Tudott minden imádságot, amit nőnek tudnia kellett. Tudott minden éneket, minden szerelmi dalt, minden munkadalt, ismerte a táncokat, tudta a lépések, forgások, mozdulatok értelmét. Ha ő énekelt, az egész világ énekelt, ha ő táncolt, a csillagok táncoltak. És mert a nő legfőbb, legnehezebb tudománya a szerelem, s mindaz, ami a szerelemhez tartozik, megtanulta a tudnivalókat ezen a téren is. Nem tapasztalatból, persze, hiszen szűz volt, mint egy virágszál, amit méhek sem érintettek még, hanem gondos oktatásokból. Minden asszony erre tanította a leányokat, minden leány erre oktatta társát. A test ápolására, kenetek, olajok, illatszerek természetére és hatásaira, ruhák anyagára, színére, viseletére, a haj mosására, göndörítésére, fésülésére. Az ölelés, a csók tudományára. A foganás biztos módjára, az áldott állapot elvisel-

ésére, a magzat szépségének biztosítására, a szülésre, a szoptatásra, a gyermek ápolására, nevelésének ezer fogására... és a sok-sok örömre, szépségre, jóságra, ami ezekből a tudományokból a nőkre háramlik. Szefóra testestül-lelkestül a nő igazi hivatására termett. Ha ma élne, fiam, nem álmodna szorongató vizsgákról, bukástól reszketve, nem botlana el váratlan akadályban, s nem ébredne riadtan, vadul dobogó szívéhez kapva s fölsóhajtva: hiszen csak álom volt. Tudta, hogy nem vár rá olyan vizsga, amin elbukhatnék, nem mered elébe olyan akadály, amiben elbotlanék, nem menekül bősz bika elől szívszakadva, nem néz rá halott anyja vádlón. Boldog nyugalommal várta a férfiút, aki feleségül veszi. Az Ég küldötte lesz, valamikor, korábbi világkorszakokban és életekben együtt voltak már, s együtt fognak maradni mindörökké, újabb világkorszakokon és életeken át, az időtlenségben. Ki lesz az a férfiú? Pásztor, mesterember, földműves, tudós, pap, katona, fejedelem? Szefóra ezen nem törte a fejét. Az Ég küldötte lesz, ez bizonyos. A nagy világnak ebben a kis sarkában, Jethro népecskéjében nem méltósággal, vagyonnal, foglalkozással mérték az embert, nem ennyi meg ennyi iga földet, annyi meg annyi nyájat, csordát adtak egymáshoz házastársul, hanem leányt meg legényt, az örökkévalóság törvényei szerint. A férfiak nemzeni akartak, a nők szülni - s ezt Szefóra meg is teszi, mert mindenképpen alkalmas rá. Melle kicsi, de formás és kemény, bőségesen fogja táplálni gyermekeit. Csípője jól formált, majd szül ő könnyen. Lelke derűs, bizakodó, szilárd, majd megküzd a nehézségekkel.

Szép volt Szefóra? Fiatal volt, egészséges, kedves, örömmel teli és okos. Zene áradt belőle, zene és ritmus. A csendje is zene volt. A hallgatása is ritmus. Ha este szótlanul ült a mécses mellett, összekulcsolt kezét könnyedén az ölében tartotta, nagy, kék szeme atyján pihent, aki esti elmélkedésébe merülve lassan ringatta testét előre-hátra, ujja pedig ősz szakállában babrált, a ház megtelt zenével. A leány szeméből elégedett jóság sugárzott, elefántcsonthoz hasonló arca szelíd volt, mint az alkonyati csillag, ajkán néma dal lebegett, keze önfeledten simogatta az ölében doromboló nagy, szürke macskát, mezítelen lába a hűvös téglákon pihent. A nyitott ajtóban pedig két barna szőrű, nagy kutya hevert előrenyújtott lábbal, szemük megmegvillant a fényben. Halk, lassú esti zene volt ez.

24. Éragiza isten hegye

A közelben fekvő Éragiza városa nem volt nagy, de erős fal övezte. Védte ugyanis a Burattu átkelőhelyét, az erre vonuló karavánutat a Tigris felső folyása, Ninua-Ninive s Ugarit között. Ezért a babiloniak jól megrakták katonasággal e zavaros időkben, mikor ugrásra készen állt Hatti, s az egyiptomi csapatok Kadest rohamozták, Tunipban pedig Aziru hadai tanyáztak. Az élet azonban ennek ellenére úgy folyt, mint évezredekkel azelőtt, kerek, vesszőből font komphajók jöttek-mentek a Burattu két partja között, révészek hajóztak, utasok kiabáltak, lovak, tevék, szamarak tolongtak, hajcsárok futkostak, vámszedők veszekedtek, árusok kiáltoztak, halászok árulták halaikat bő kosarakban, gyaloghintók előtt üvöltöttek az útcsinálók, katonák meneteltek, fegyver csörgött, rabszolgák gerendát, zsákot cipeltek, ökrök taligát vonszoltak... A város négy kapujában meg ott ültek a bírák, kérdezgették a tanúkat, a vádlók mellüket verték, a vádlottak siránkoztak, a szájtáti nép unottan hallgatta a tárgyalást. Mikor Mósze a városba érkezett, gyalog, mert szép, fehér szamarát ellopták egy felhős éjjel, míg aludt - semmi meglepőt, szokatlant nem talált benne.

Ám annál meglepőbb, szokatlanabb volt számára a városon kívül emelkedő lépcsős templom. Egy sereg, ugyancsak fallal körülvett épület között meredezett büszkén és riasztóan, mint egy hegycsúcs. Mósze piramisokhoz szokott szeme nem a nagyságát bámulta meg - hiszen látott ennél sokkalta nagyobb épületeket -, hanem az alakját, színét, függőkertjeit. Hét emelete volt a templomnak, mindegyik más-más színű, villogó cseréppel burkolva. A legalsó fekete volt, a következő vörös, a harmadik narancsvörös, a negyedik zöld, az ötödik kék, a hatodik ezüstfehér, a hetedik arany. Ezek a bolygóistenek színei. Úgy ragyogtak, szikráztak az alkonyati napsütésben, mint egy hatalmas szivárvány. Vakított, mint egy drágakövekből összerakott tükör. Mósze lenyűgözve állt a füves síkságon, s hosszasan bámulta az építményt.

Kanyargó út vezetett föl az oromig, az aranyból alkotott kis templomig, az utat pálmák, fügefák szegélyezték, bizonyára üregekbe töltött földbe ültették őket. Sötétzöld lombcsíkok s színes virágok választották el egymástól a ragyogó emeleteket. Ámde középen egy másik, egy széles kőlépcső is meredt a magasba a csúcsig. Éppen most, mikor a Nap aranyfényben búcsúzott a látóhatáron, kék füst szállt föl az aranykápolnából, bizonyára az esti áldozás füstje. Álomszerű látvány volt.

Mósze visszatérvén a városkapuhoz addig üldögélt türelmesen, amíg besötétedett. A bírák fölcihelődtek nagy kockaköveikről, a pörösködők szétoszlottak, a jövő-menő népség, a teherhordó állatok eltisztultak, s lassanként csend szitált a városra. Ekkor egy fekete szakállas, kopott öltözetű férfiú udvariasan meghajolt az üldögélő Mósze előtt, homlokához emelte jobb kezét, s érthetetlen nyelven kérdezett valamit. Könnyű volt kitalálni, mit kérdez: van-e a tiszteletre méltó idegennek éjszakai szállása? Mósze bólintott - ebben az országban a bólintás tagadást jelentett, s a fejrázás igent -, mire a magas, sovány ember nyájasan intett, hogy kövesse. Mósze követte.

Szoros, zegzugos, durva kövekkel kirakott utcákon haladtak összevissza, emeletes házak között. Járókelő már alig mutatkozott, de a kutyák hozzáfogtak az éjszakai takarításhoz. Rá sem hederítettek a kongó léptű férfiakra. Míg Mósze meg vezetője a ház felé tartott, ahol éjszakai pihenő várja őket, kézzel, arccal jelzett kérdésére kiderült, hogy a fekete szakállas férfit Jáhubidnak hívják. Ez a név azonnal megütötte Mósze érzékeny fülét. Benne volt a Jáhu név, Mósze pedig mindent várt volna, csak azt nem, hogy a Burattu mentén, egy távoli, idegen városban Jáhu nevével találkozzék.

Sajnos azonban a beszélgetés csaknem reménytelen volt. Mósze alig értett valamit a gyakori torokhangokkal, szippantásokkal tarkított nyelvből, ő pedig hiába tagolta többféleképpen a góseni héber tájszólásokat meg a ráragadt foinik szavakat, társa nem értette meg. Léptennyomon megálltak, egymásra mosolyogtak a szürkületben, hadonásztak, mutogattak, figyelték egymás ajkát, arckifejezését, töprengtek, ismételtek, másként próbálkoztak, más szavakat kerestek - hiába. Végre Jáhubid legyintett, tehetetlenül elmosolyodott, s megindult vendége előtt. Úgy látszik, letett róla, hogy az estét társalgással töltsék el, híreket hallva a világ távoli részéből, ahonnét az idegen jött.

Keskeny, rozoga, emeletes ház meredek lépcsőjén kapaszkodtak föl. A lépcsőt agyagmécses világította meg a földszinten, egy magas kövön. Libegő, halvány fényében szűk udvart, dúcokkal megtámogatott tornácot lehetett gyanítani.

Följutván az emeletre, a férfi belökött egy deszkaajtót, udvariasan előrebocsátotta vendégét. Szűk, piszkos szobába léptek. Durván ácsolt asztalon olcsó mécses égett. Az asztalon, három alacsony széken meg két összecsavart s a sarokba támasztott gyékényszőnyegen kívül semmi sem volt a szobácskában.

Jáhubid mélyen meghajolt Mósze előtt, hellyel kínálta. Sűrű, fekete szakállal körített, barna arca, sötét szeme ragyogott. Öröm, szívesség, szerény szolgálatkészség sugárzott róla. A nyitott ajtóban állva erősen tapsolt. Csakhamar lépések csoszogtak a lépcsőn, öreg rabszolganő jelent meg a világosságban. Ráncos képe szintén ragyogó mosolyt sugároztatott a gazdára, aztán Mószéra. Hadarva beszélt. Ezután elcammogott, majd ismét megjelent egy kopott cserépedénnyel, egy bögre olajjal meg egy törlőkendővel. Jáhubid bizonyára figyelmeztette, hogy a vendég nem tud a nyelvükön, mert a vízzel telt edényt Mósze elé téve mutogatta, hogy lábát akarja megmosni. Kiabált is, mint valami süketnek. Majd lekuporodott Mósze elé, mint egy vadmadár, szaporán megmosta, megtörölgette, olajjal kente meg a lábát, eközben egyre vigyorgott, ahogy magatehetetlen kölyökre vigyorog az értelmes asszonynép. Biztatón, elnézőn, egy kicsit sajnálkozón.

Jáhubid lábát is megmosta, megkente, s boldogan elügetett. De csakhamar megjelent ismét, tálcán halat, kenyeret, datolyát hozott, az asztalra helyezte, s megállt félrebillentett fejjel, duzzadt hasán összefonott kézzel, mint aki gyönyörködni akar kedvencei étvágyában. Míg ettek, folyton karattyolt. Bizonyosan a ház életéről számolt be urának.

Evés, imádkozás után ketten maradva, szemközt ültek egymással a mécses mellett s mosolyogtak. Mósze bizonyosan tetszett Jáhubidnak, mert többször hevesen rázta a fejét, hosszú, barna kezét a szívére helyezte, s meghajlást jelzett. Ő meg Mószénak tetszett, Mósze is hasonlóképpen mosolygott, rázta a fejét, simogatta rövid szakállát, kezét a szívére nyomta s meghajolt. Így ültek hosszasan, mint két néma, aki hosszú távollét után találkozott.

A házban beszélgetés, nevetgélés, gyermeksírás-csacsogás, zörgés hallatszott. Mósze a zaj irányába, majd házigazdája szívére mutogatott. Válaszul Jáhubid olyan hevesen rázta a fejét, mintha darazsak elől kapkodná. Arcán még jobban sugárzott a mosoly, szeme büszkén ragyogott. Fölmutatta mind az öt ujját, nemzőszerve felé intett: öt gyermeke van. Mósze szívére tette a kezét s meghajolt.

Egyikük sem akart lefeküdni. Remélték, hogy csoda történik: megértik egymást, kérdéseket tehetnek, válaszokat adhatnak bőségesen és részletesen. Az egyik újabb meg újabb héber, habiru, foinik szavakat írt ujjával az asztalra, a másik mentegetőzve mosolygott: nem értette az írást. Ezt nem. Ő meg babiloni ékjeleket nyomkodott ujjával az asztalra. Mósze ismerte az ékírást, a nemzetközi levelezés már régen ezzel az írással folyt az egész világon, így levelezett Eknaton is. Hosszas és türelmes asztalnyomkodással, mozdulatokkal, arcjátékkal, ötször-

hatszor ismételve a szavakat, közelebb kerültek egymáshoz. Mósze megtudta, hogy házigazdája sarukészítő; mégpedig saját büszke kijelentése szerint „igen nagy". Készítményeit csomóba kötve háztól házra cipeli a hátán, s a vásárlók bizonyára az utcán próbálják lábukra. De vannak állandó vevői is, akikhez rendszeresen eljár, összeszedi a szakadt lábbelit, s itthon megjavítja. Mesterségét igen nagyra tartotta. Teljes joggal, mert jó saru nélkül nehéz végigjárni a földi vándorutat. Ha valakinek töri a lábát a saru, dühében még ölésre is vetemedhetik, életét is megunhatja. Tehát a rossz saru egyenesen bűnbe viszi az embert. Viszont a jó saru szárnyakat ad, jóvá, elégedetté teszi a szívet, vándorlásunkat örömmel végezzük, áldjuk az isteneket, szeretjük az embereket, imádságunk tiszta, pihenésünk üdítő. Az istenek áldása lebeg rajtunk. Jáhubid olyan lábbeliket készített, amiken láthatatlan szárnyak voltak, akár Nabu is viselhette volna. Miközben ezt magyarázta, ide-oda járt a szobában, hol cammogva, vonszolódva, hol táncosan, arca pedig királyi büszkeségtől ragyogott. Majd Mósze elé térdelt, lábát a kezébe vette, vizsgálta, tapogatta, megnézte saruját is. Jó egyiptomi munka volt, ezt erős fejrázással ismerte el, azonban mégis ajánlkozott, hogy csinál neki újat, pontos mértékre, s abban nem járni, hanem repülni fog.

Mószét az érdekelte inkább, hogy miért nevezik vendéglátóját Jáhubidnak? Sikerült is megértetni a kérdést. A hosszú, sovány, fekete férfiú kiegyenesedett, s átszellemült arccal olyasmit magyarázott, hogy ő Jáhunak egyenes ivadéka, ősei a Holdról ereszkedtek a Földre ezt atyái, nagyatyái, legrégebb ősei mind tudták, s nevükhöz hozzátették a Jáhu nevet. Nagyujjával ékjeleket nyomkodva az asztalra, a mellét ütögetve, szívére, homlokára mutogatva, az Ég felé tekintve, a mennyezetre emelve karját, majd meg buzgón hajlongva magyarázta, hogy őseit egyenesen a Holdig tudja visszavezetni, az első, a romlatlan, az egyedül tökéletes emberfajhoz tartozik. Három fia nevében is benne van Jáhu szent neve, elsőszülöttjét Bidjáhunak nevezik. Nemzetsége, rokonsága megszámlálhatatlan. Szin és Babbar templomát, amit Mósze csodálattal szemlélt, szemétrakásnak, sőt ennél is rosszabbnak nevezte, a rondaság jelét nyomkodva az asztalra, s kidomborított ülepét veregetve. Sovány arca bősz volt, fekete szeme szikrázott, szakálla reszketett. Háromszor kiköpött maga mögé, sarkával kapart, mint a kutya. Ezután ismét magasztos arckifejezést öltött, karját kitárva s maga körül forogva magyarázta, hogy az igazi nép sokasága Dél felé ellepi az egész földet, a Nagy Tengerig terjed, erős és hatalmas, fegyverei győzhetetlenek, egykor majd uralkodni fog az egész világon.

De ekkor észbe kapott, kiszaladt a tornácra, s az Égre tekintett. A Hold félkaréja már fönn lebegett a világoskék Égen. Jáhubid egy másik szobába nyitott, fején fehér kendővel lépett ki ismét, a Hold felé indult, magasra emelte karját, énekelve imádkozott. Holdfénytől megvilágított arca másvilági boldogságban úszott, szemét behunyta. Ugyanakkor az egész városban mindenfelől, közel meg távol fölhangzott a Holdat imádó ének. Messziről vontatott kürtszó zengett, mintha az Egekből szólna egy másvilági lény. Mószénak könnyű volt kitalálnia, hogy a cikurrat csúcsáról hirdetik Szin papjai a Hold dicsőségét a világ négy tája felé. És íme, Jáhubid pontosan a cikurrat irányába fordulva énekelte himnuszát.

Abban nem szabad különös véletlent látnunk, fiam, hogy Jáhubid a város kapujában megszólította, s éjjeli szállásra hívta Mószét. Szokás volt a városkapuban üldögélő szállástalanokat meghívni éjszakára, akik valamely okból nem ütöttek tanyát a fogadók egyikében - nem volt pénzük, nem ismerték a járást, vagy bennrekedtek a városban kapuzárás után, és senkit sem ismertek. - Ilyen megszólításra várt Mósze is, jóllehet a barbár városok szokásait nem ismerte. Jobb híján eltöltötte volna az éjszakát a kapuboltozat védelmében is, köpönyegébe burkolózva, karját feje alá téve. A derék Jáhubid azonban fölszedte, s házába vezette őt.

Csakhamar a földre terítette gyékényszőnyegeit a nyájas házigazda, valahonnét, bizonyosan a felesége szobájából, két kecskeszőrrel tömött kis vánkost is hozott, meg két vastag, meleg pokrócot, s alvásra biztatta vendégét. Mósze tehát a gyékényre borult, imádkozott. Majd fölállt, s karját fölemelve hangosan énekelt. Végül ismét leborult, s elrebegte Aton öt alaptörvényét. Jáhubid mindezt moccanás nélkül, áhítattal szemlélte, bár némi engedékeny sajnálat mutatkozott az arcán. Ő már belecsavarta magát takarójába.

A lámpa egész éjjel égett, jeléül a lélek világosságának s a csillagok szellemfényének, aminek kialudnia sohasem szabad. Csend volt, csak egy-egy légy sírt a pókhálóban. A két férfi nyugodtan aludt.

25. Jethro leányai a kútnál

Korán reggel fölkelt, a sovány, ráncos, kis rabnő behozta az ütött-vert cserépedényt mosakodáshoz, majd sűrű hajlongás, elragadtatott mosolygás közepette egy köcsög tejet, lapos kenyeret tett az asztalra. Megint az ajtó mellé állt, összefonta puffadt hasán száraz, csaknem fekete kezét, durva vászonkendőbe burkolt fejét meghatottan félrebillentette, s olyan szaporán karattyolt, mint egy madár. Megreggeliztek. Az egész házat zsivaj verte fel, gyerekek hancúroztak a lépcsőn, vágtattak végig-hosszat a tornácon, attól lehetett félni, leszakad a rozoga építmény. Az asszonyi fecsegés, csengő ének zengett a kéményszerű udvar visszhangzó falai között. De nem tudta elnyomni az ébredő város zsivaját, emberek, állatok kiáltozását. A kapun egy-egy utcai árus éneklő hangja üvöltött be.

Mósze többször szótagolva ismételte Jethro nevét, s Jáhubid arca fölragyogott. Nagyujjával ékjeleket nyomkodott az asztalra. Kiderült, hogy hallotta hírét, nagy ember, előkelő, bölcs férfiú, csak éppen tévelygő. Nem ismeri az igaz istent. Főpapja egy hamis istennek, igaz, csak egészen kicsi főpap, alig van népe, néhány szegény falu, ostoba emberek... Már nem is főpap, csak volt, szétzüllik az egész gyülekezet. Jáhubid majd megmutatja, merre menjen Mósze, elkíséri a déli kapuig. Raszappa nincs messze, de még sokkal közelebb lenne, ha a kiváló vendég, neki, Jáhubidnak testvére és barátja, választana remekbe készült sarui között. Éppen a Hegyház egyik főpapja számára készített egy párt, kiváló vendégét azonban annyira megszerette - s tenyerét szívére helyezve mélyen meghajolt -, hogy a főpap várhat még néhány napig. Igazán ingyen adná testvérének és barátjának, de nem teheti, sajnos, mert az istenek nem engedik, hogy szegénységét növelje. Azonban olcsón számítja, mélyen saját ára alatt.

Mósze azonban kifelé fordított tenyérrel, széttárt karral mutatta, hogy semmije sincs, saruja pedig még használható. Erre ingyen akarta rátukmálni, vagy úgy, hogy majd egyszer megfizeti, ha erre jár. Mósze nem fogadta el. Jáhubid tehát összekötözte egy halomba a széthordásra váró mindenféle sarukat és lábbeliket, vállára dobta, s megindultak. Mósze hajlongva mondott köszönetet a vendéglátásért, s megáldotta az egész házat az útra induló rokonok búcsúszavával.

Végighaladtak a szűk utcák hajnali pezsgésében a városon. Jáhubid elkísérte Mószét a kapun kívül is egy darabon. A folyó partján erős falak sötét karéja mögül színesen, hatalmasan ragyogott a cikurrat. Jáhubid köpött feléje hármat, hátat fordított a szivárványos épületnek, s kapart a lábával. Ezek után hajlongva végleg elköszöntek egymástól. Mósze útnak indult déli irányban, Jáhubid magas, vékony alakját pedig elnyelte a zömök fal keskeny kapunyílása.

Most az Írás meg a hagyományok olyan eseményekről számolnak be, amiket vigyázva kell értelmeznünk.

Esténként Jethro „midianita” pásztorai itatóra hajtották nyájaikat - mondja az Írás. Elsőnek szoktak érkezni a kúthoz. Más „midianita” pásztorok, gonoszak s irigyek, szintén megjelentek az itatónál, s erőszakosan elverték onnét Jethro leányait, akik nyájaikat a kútra terelték. Ebből a gyalázatos versengésből egyre nagyobb gyűlölködés fakadt, s az idegen nyájak pásztorai napról napra gonoszabbak lettek.

Egy alkalommal, itatás után, e gonosz pásztorok el akarták rabolni a lányokat. És, mert ellenálltak, egy szakadékba akarták őket dobni. Mósze pedig éppen akkor érkezett oda hosszú útján, látta a fölháborító eseményt s a szakadékot is, amibe a leányokat vetni akarták. Egyedül valamennyi támadóval szemben, fölvette a harcot, megvédelmezte a leányokat az erőszaktól.

Igazi keleti kép, igazi keleti történet. A széles, gazdag legelőkön vonuló nyájak, kemény, marcona pásztorok s egy öreg főpap hét leánya, aki nyájakat terelget. Alkonyat, vörösen lehajló Nap, tolongó-bégető juhok szürke tömege. Széles kőkávába foglalt kút, amelybe meneteles út vezet, odalent a mélyben sötéten csillogó víz... fent pedig vályúk egész rendszere, hosszan és párhuzamosan, mint megannyi csatorna. Egymás mellett sorakozó ágas fák, rajtuk le- s följáró gémek, vékony ostorfák, kővel egyensúlyozott egyszerű vízhúzó szerkezet. Csikorogva járnak le s föl, emelik a vizet, döntik a vályúkba. Barna, félmeztelen ifjú férfiak állnak a széles verem káváján, szétvetett lábbal, fütyörészve, kiabálva, röhögve nyomják-húzzák az ostorfákat, a víz ezüstösen zuhog, a juhok vadul törtetnek, mohón szürcsölnek. És hét szép, sudár, izmos leány, akik juhaikkal szintén a kúthoz igyekeznek, de a gonosz pusztai legények elkergetik őket, sőt buján erőszakoskodnak velük, s mert nem hajlandók megerőszakoltatni magukat a pásztorok szeme láttára s a juhok százainak ártatlan tekintete előtt, szakadékba akarják vetni a sikoltozó, foggal-körömmel védekező szüzeket.

De lám, a régi Mesterek finom talmudi megjegyzése figyelmeztet, hogy nem efféle alkonyati itatásról van szó! Nem közönséges pásztorokról, nem valóságos leányokról s nem szakadékba való vetésről megdühödött, mohó férfiak által. Mert a talmudi megjegyzés ezt mondja: *„Íme, Isten törvényének vize, amely később Izraél fiainak szomját eloltotta, megitatta a világ maradékát."* Tehát a Törvény vize. Tehát az a víz, amit később Izraél fiai ittak. Tehát itt és most Mósze ugyanazzal a vízzel oltotta a „világ maradékának", azaz Isten kis, jámbor népének szomját is, a világ romlásának közepette megmaradt tisztákét. Hogyan történt ez?

Raszappa városán kívül - kisváros volt, bár fallal kerítve, mint minden város ezekkel a támadásokkal, koncolásokkal, rablásokkal vemhes időkben - tágas dombtető emelkedett, afféle szent hely, ahol a lakosság alkonyatkor s hajnalban összegyűlt ünnepek tartására, imádságok, áldozatok végzésére, himnuszok éneklésére, szent táncok s egyéb cselekmények bemutatására, valamint az áldozati hús közös elköltésére. Hatalmas oltár állt itt faragatlan kövekből, rajta égették el a leölt állatok húsát-zsírját, amit isteneiknek szántak. Más, kisebb oltárok az illatszerek elfüstölésére szolgáltak. Bálvány állt itt, Atargat istenképe. Nem díszítették olyan gonddal, mint a nagyvárosok templomainak szentélyében lakozó isteneket, hanem jobb híján csak a szabad Ég alatt telepítették le valaha, régi időkben, ünnepélyes szertartások között. E szent helyen szokták megülni azokat a buja termékenységi ünnepeket, amikor minden férfi minden nővel párosodhatott, akivel akart, ha lefizette adományát. Itt folytak le a több napos részegeskedések, paráználkodások, vad táncok, kurjongató játékok, amikben minden különbség föloldódott ember és ember között, s egyetlen tömeggé, szinte egyetlen testté-lélekké forrt össze az egyének ezre.

Ha meggondoljuk, hogy az Írás „paráználkodásnak" mondja a bálványimádást, s a próféták „parázna nőnek" szidalmazzák Izraélt bálványok, Baálok imádása, áldozati húsuk elfogyasztása miatt, nyomban világos előttünk, mire akarták kényszeríteni azon az alkonyaton Jethro bálványimádástól iszonyodó „leányait". E leányok éppúgy a közös imádkozóhelyre terelték „nyájaikat", mint az idegen „pásztorok" a magukéit. Éppúgy megitatták a juhokat üdítő vízzel, mint amazok a sajátjukat. A víz ugyanabból a föld alatti tengerből fakadt, ezeknek is, azoknak is a Törvény vize volt, azé a Törvényé, hogy az ember, mert ember, nem élhet Isten nélkül. Naponta innia kell a Szellem újjászülő vizéből, az Élet Vizéből. Ezt a vizet issza a világ valamennyi népe, amióta emberi faj létezik, s ez a víz mindig ugyanaz, akármikor isszák akármilyen módon, akármilyen itatónál, bármilyen edényből. De lám, Jethro „leányai" jogot formáltak arra, hogy elsőnek jelenjenek meg az itatónál, mert úgy érezték, első kézből, romlatlanul, egyszerűen kapták az italt Istentől. Bizonyosan az volt az alkonyati imádságok rendje, hogy elsőnek Jethro gyülekezetei vonultak a közös térre, s a bálványtól távol, maguk között, a maguk módján imádkoztak. Mi csodálnivaló van abban, hogy a gőgös különválás, az

elsőség jogának hangoztatása ingerelte mind a városban lakó amurru meg akkád népséget, mind a sivatagban kóborló, oázisokon tanyázó nomád arám, szuttu, s egyéb beduin törzseket. Az Amoriták nem felejtették el, mert nemzedékről nemzedékre hagyományozták, milyen előkelő szerepet játszottak ők évszázadokkal ezelőtt a nagy Hammurápi, a világnak törvényt adó uralkodó dicsőséges korszakában, amikor is legmegbízhatóbb támaszai voltak birodalomszervező munkájának, előkelő hivatalokban ültek, s még legegyszerűbb katonáik is dédelgetett kedvencei voltak a félisteni főpap-királynak. Most meg Aziru dicsőségében fürödtek, s máris egy új, egy amorita világbirodalom tagjainak érezték magukat. Az akkádok, kassuk s egyéb nemzetiségiek meg az egykor hatalmas babiloni birodalom kultúrájának hordozói voltak, nyelvük hivatalos nyelv, büszkén vallották, hogy a sumer isteni tudomány örökösei s letéteményesei. Hát hogyan tűrhették, hogy ilyen maroknyi, homályos eredetű nép, mint a félig-meddig kurrita, félig-meddig kusita, elsőnek tartsa magát? Egy Reguél-hitű gyülevész? A kisváros harmad-negyedrendű papjai, akik főpapoknak tituláltatták magukat, meg a nomádok sejkjei, pap-fejedelmei, nemzetségfői sohasem vették a begyükbe ezt a gőgöt, ezt az elkülönülést. Még egymás közt is örökös villongás folyt az istentiszteleti hely (az „itatókút") használata miatt, hát még Jethro kis gyülekezetei ellen mekkora gyűlöletet éreztek! Hiszen megvetették a bálványokat, nem ettek az áldozat húsából, egyszóval igazi szentségtörők, lázadók voltak, semmibe sem vették az istenek haragját. Istentiszteleteiket, ünnepeiket „paráznaságnak" bélyegezték. Hát hogyne fogtak volna össze mindnyájan, ha e - szerintük - gyalázatos, istentagadó népség derekas kitanításáról volt szó!

Ismeretes, hogy sokan úgy vélik elmélyítendőnek vallásos érzületüket, ha a másvallásúakat, másként imádkozókat, más szertartásnak hódolókat megvetik, üldözik, sanyargatják, minden adódó alkalommal megalázzák. Ha a zsidó szájába disznóhúst meg szalonnát tömnek, a mohamedánt borral itatják, a katolikus oltáriszentséget kutyával etetik meg, a hindu tehenét levágják, az indián Nagy Szellemét ördögnek csúfolják, a néger fétistiszteletét kiröhögik. Éppen így volt ez akkoriban is világszerte.

Jethro leányait tehát azon az alkonyaton, mikor Mósze gyalog, egyedül, még csak botot sem tartva kezében a város mellett elterülő áldozati helyre érkezett, éppen ilyen gyalázatosságra kényszerítették. Nagy tumultusnak volt szemtanúja. Mindenféle papok, atyák, nemzetségfők, sejkek és fejedelmecskék lármáztak, fenyegetőztek, rázták öklüket, botjukat, verték a mellüket, szakállukat tépve átkokat szórtak... a nép kavargott és üvöltözött. Majd verekedésre került a sor. Mósze látta, hogy a többség megrohanja a gyenge kisebbséget, öregeket, asszonyokat vonszolnak izmos férfiak a bálvány körébe, térdre kényszerítik őket, földre teperik, rugdalják, szidalmazzák, ruhájukat tépik, arcukat leköpdösik. A kisebbség férfiai dühödten védekeznek, ütnek-rúgnak, méltatlankodnak, bizonykodnak, átkozódnak, harci kiáltást üvöltöznek. Sorsuk azonban nem kétséges. A nagy tömeg hamarosan legázolja őket, s valamennyit kényszeríti, hogy a bálvány előtt hódoljanak, a nők átengedjék magukat a becstelenségnek vagy elmeneküljenek. Hiába lobog bennük hitük szent tüze, a nagyobb erővel képtelenek megbirkózni.

Az indulatos Mósze egy pillanatig sem nézhette tétlenül ezt a gyalázatot. Ő, aki egyetlen csapással agyonütötte az egyiptomi felügyelőt, máris lángoló arccal, égő szemmel, fölemelt ököllel rontott a kavarodás közepébe. Csapásokat osztott jobbra-balra, biztos, kemény csapásokat. A fölmeredő, suhogó fütykösöket meg sem látta. Itt egy markolással szálas papot hajított félre, ott egy fenyegető csuklót ragadott meg, s csavart hátra, emitt vállon csapott egy férfit, s az elterült a földön, amott kettőt-hármat sodort félre karja lendületével, mint a kévét. Egy földre taszított, sikoltozó asszony elé ugrott, támadóját fejbe sújtotta, majd meg a tigris gyorsaságával szökött egy vállas, széles mellű, nagy szakállú férfinak, s átkapva derekát, ellódította, hogy a gyöpre terült. Egy szót sem szólt, még csak nem is lihegett. Száját össze-

szorítva, fogát összecsikorítva küzdött, halántékán ujjnyira kidagadtak az erek, forró teste gőzölgött. Olyan volt, mint Adad vagy Rammán, a vihar istene.

Egyszer csak nagy csend támadt, s Mósze leeresztette karját. Tüdejét mélyen teleszívta, megrázta fejét s körültekintett. Némán álltak előtte a támadók s a megtámadottak. Sápadtan, véresen, fejüket, karjukat, oldalukat tapogatva, lábukat emelgetve, szakadt ruhájukat huzigálva, hajukat-szakállukat fésülgetve reszkető ujjaikkal, véres nyálat köpködve bámulták az idegent, aki ilyen váratlanul termett köztük, s oly rútul elgyalázta őket. Az idegen pedig szétvetett lábbal állt, s lobogó, sötét tekintetét körülhordozta rajtuk. Arca vonaglott, szakálla reszketett. Övig mezítelen volt, mert köpönyegét lesodorták válláról, vagy maga dobta le a küzdelem kezdetén egy önkéntelen mozdulattal. Barna, olajos bőre alatt vonaglottak kígyózó izmai. Boltozatos melle szent haragtól zihált. Karja megrándult, mintha ütni akarna, noha már semmi célja.

Megtámadottak és támadók egyformán csodálkozva s lenyűgözve nézték. Az erő, a bátorság tisztelete hódolásra kényszerítette őket. Hogyne! Ők, a nomádok, a harcias idők férfiai, a puszták fiai, a személyes bátorság neveltjei ne hajoltak volna meg a bátorság és erő e hatalmas jelensége előtt? A férfiú előtt, aki habozás nélkül vetette magát a küzdelembe, társ nélkül, félig meztelenül, tisztára a szívében izzó tűztől hajtva s annak engedelmeskedve? Ők, az arcok ismerői, a szemek kutatói, a szívek értői, a csontok, az izmok és inak megbecsülői, a helytállás bámulói ne értették volna meg, hogy itt egy talpig férfi áll előttük, akinek istene erős, és aki mágikus hatalom hordozója? A „pásztorok" gonoszok voltak, mert erőszakkal akarták meggyalázni egy kis nép vallásos hitét, valóban a „szakadékba", a bálvány s a véres oltár színhelyére akarták taszítani. De tárgyilagosan elismerték a bátorságot és az erőt. Annyira mégsem voltak gonoszok, hogy meg ne hajoltak volna a nagyság előtt. Annyira nem vetették meg mások isteneit, hogy istenvoltukat el ne ismerték volna. Itt pedig egy isten működött, látták és érezték ökle súlyát, szemüket lesütötték szolgájának szigorú tekintete, arcukat lehajtották félelmes arca előtt.

A tömegben hátrább állók közül még kiabáltak, fenyegetőztek néhányan, de az emberek szótlanul rést nyitottak, hogy azok is lássák a félelmes idegent, s akkor elnémultak ők is. Csend volt, a szél suhogása is hallatszott.

- Most ki-ki menjen békességgel a dolgára - szólalt meg Mósze nyugodtan, tört akkád nyelven, amibe héber meg foinik szót is vegyített. És karját kinyújtva a szabad mezőség felé mutatott.

A támadók szótlanul, mintha katonák volnának, engedelmeskedtek. A nép nagy része csatlakozott az áldozóhelyen közönyösen várakozó asszonyokhoz, öregekhez és gyermekekhez. Semmi sem volt természetesebb, mint hogy a győzőnek engedelmeskedniök kellett. A megtámadottak pedig gyorsan lépkedtek a maguk helyére, fölszedték a rémült nőket, csitították a síró-rívó gyerekeket, támogatták a zokogó véneket. Mindez rendben, hangos szó nélkül ment végbe.

Ezután Mósze a kis csoporthoz ment, letelepítette a földre, s fejét befedve kendőjével, karját az Ég felé tárva énekelt. Énekelt és imádkozott. A nyugovóra térő Aton egyik himnuszát énekelte a vörös fényben állva, a tüzes napkorongba tekintve, zengőn és hatalmasan. Hangja messze szállt, elhullámzott a síkságon a végtelenbe. Akkádul mondta Eknaton szavait, héberrel, foinikkal keverte. A nép csodálkozva, lenyűgözve, sugárzó arccal hallgatta. A soksok szemből könnyek peregtek. Ma este csodának voltak részesei. Egy ismeretlen férfiú, isten küldötte, szinte az Égből szállt alá, megvédelmezte őket, becsületre tanította ellenségeiket a puszta öklével, majd a legüdítőbb forrásvízzel itatja a szegény, lenézett, megalázott juhokat.

Igen, isten küldötte ő, Reguélé, védelmezőjüké. Szívük csordultig megtelt hálával, magasztos áhítattal és szeretettel.

Ha lenyugszol a nyugati Ég peremén,
sötétbe merül a világ, mintha meghalt volna.
Alszanak az emberek szobácskáikban,
fejüket takaróikba takarják.
Eldugják orrukat, nem látják egymást,
mindenüket ellophatnák fejük alól,
anélkül, hogy tudnának róla.
Barlangjából előlopakodik az oroszlán,
tekeregnek a kígyók.

Sötétség uralma ez, hallgat a világ,
mert, aki mindeneket alkotott,
elpihent az égboltozat peremén...

Így énekelt Mósze hosszan, minden szót azonnal megtalálva s a maga helyére téve, jól tagolva, szépen megformálva, karját kitárta, ujjait lazán lebegtette, mintha a Nap sugarait fogta volna föl, fonta-szőtte volna varázslatos módon.

Mikor pedig a fölkelő Nap dicséretét zengte, a nép tétován, el-elmaradozva már vele énekelt. A dallam idegen volt fülének, de ez a romlatlan fül azonnal magáénak érezte a szavakkal együtt. Ezután Mósze egy-két pillanatig úgy maradt némán, kitárt karral, mozdulatlanul, s a nép annyira elrévült, hogy nem is hallotta a bálvány karéjában zengő éneket s az imádság mormolását.

Most térdre omlott Mósze, aztán egészen leborult a földre, homlokával érintette, karját ráfektette, némán imádkozott. És lám, a népet nem kellett noszogatni, figyelmeztetni, leborult mindenki teljes alázattal és odaadással, s elmerült szótlan imádságába, az Istennel való boldog egyesülésbe.

Boldogan, újjászületve emelkedett föl azután, meghatottan a magasztos pillanat szépségétől. Egymásra mosolyogtak, szemük, arcuk könnyben úszott. Íme az idegen jövevény nemcsak védelmezte őket az erőszaktételtől, nemcsak megmentette őket a szakadékba való vettetéstől, hanem meg is itatta bőven az Élet Vizével.

Mósze ezt az éjszakát valóban egy pásztor sátrában töltötte. Mindnyájan hívták, tisztelje meg házukat, egyék náluk, de ő találomra egy csendes, szótlanul mosolygó pásztorra mutatott. Koromfekete, fényes haja, szakálla, bársonyos, sötét szeme volt az embernek, s annyi nyájasság sugárzott arcáról, hogy Mósze nem tudta, miért, szívből megsajnálta. Vállára téve karját, vele tartott a legelőjére, betért a sátrába.

Ez a fiatal férfiú tanítványa volt Jethrónak, s az egyik gyülekezet feje.

Szefóra is ott volt a tömegben. Kezét szívére nyomva, hol elszoruló torokkal, hol ujjongva nézte végig az eseményeket. Az ének alatt nem tudta levenni sötétkék, zöldesen erezett szemét az idegenről. Szíve kitárult, könnyei kigördültek, az áhítat révületében is látta a sugárzó férfiarcot, az elviselhetetlen tűzben ragyogó, sötét szempárt. Soha így meg nem telt magasztos érzésekkel, mint ezen a csodálatos alkonyaton. Mintha égi fény áramlott volna az idegenre, mintha a fény kiáradt volna az egész népre, őrá is. Táncolni szeretett volna boldogságában, futni és énekelni, tapsolni, kacagni, megölelni mindenkit, azokat a gonoszokat is, akik olyan durván bántak velük, s gyalázatosságra akarták kényszeríteni... Mert nélkülük nem történt volna, ami történt, ez a férfiú nem mutatta volna meg hatalmát, s nem fürdette volna meg őket

az égi ragyogás sugaraiban. Énekelni, táncolni, kacagni, tapsolni, mindenkit megölelni... vagy elbújni a szobája sarkában, leborulni a földre, és sírni, sírni boldogan.

Még ott álldogált a tömegben, hogy mennél tovább lehessen az idegen férfiú közelében - no, meg a nép sem mozdult. Sok asszony szerette volna megsimogatni az ismeretlen ruháját, néhány állapotos nő merőn bámulta, mások ölbeli gyermeküket emelték magasra, hogy ő is lássa. Szefóra minden szóra figyelt. Hallotta a fekete pásztor kérdését, amit az idegenhez intézett:

- Ki vagy, és honnan jöttél, uram?

- Egyiptomi vagyok - felelte az idegen igen halkan. - De most menjünk.

Elindultak, sokan kísérték őket. Szefóra utánuk nézett, sóhajtott, majd két szolgája s néhány nő kíséretében szamárra ült, ő is hazafelé indult. Végtelenül sajnálta, hogy nem az ő fedelük alatt pihen meg az egyiptomi, nem ő teszi elébe a kenyeret, a gyümölcsöt meg a sört. Legutóbb különösen kitűnő sört főzött, igen szép narancsokat válogatott. Elképzelte, hogyan ülne az egyiptomi a lámpa fényében, hogyan tördelné erős, barna ujjaival a kenyeret, enné a húst - mert levágatna egy gödölyét a kedvéért! -, s ő, Szefóra adná a kezébe a hámozott narancsot. Azt is látta képzeletében, milyen nyájas, csendes szóval beszélgetne atyjával az idegen, azokkal a meghatóan gyámoltalan, mégis oly eleven szavakkal, amiket zengőn énekelt ma este. S hogy simogatná rövid, puha szakállát, hogy pihentetné nagy, különös szemét hol egyikükön, hol másikukon, s mosolyogna szelíden... pedig oly vad és félelmes volt, hogy Szefóra egész teste megborzongott bele.

A két szolga lelkesen részletezte az egyiptomi viselkedését a küzdelemben. Meg-megálltak, mutogatták fogásait, ütéseit, hajladozásait. Ölre kapták egymást, vitatkoztak. Az asszonyok lassanként elváltak tőlük, másfelé, más tanyákra vezetett az útjuk, végül Szefóra mellett csak a két hangos szolga meg az öregasszony maradt, aki a házban félig cseléd, félig zsarnok módjára éldegélt Szefóra mellett. A néni elmerengett, két ujjával gyakran megfogtaráncos ajkát, széles arca gyermeki mosolyban fürdött. Szefóra el-elmaradozott tőlük, bámulta a látóhatár peremén vörösen kelő Holdat. Vajon az egyiptomi is a Holdat nézi? Talán megint énekel és imádkozik, mint napnyugtakor? Kinek a képét hordozza szívében? Kit hagyott Egyiptomban? Miért jött ide, hová megy? Ó, már érett férfiú, régóta házas, tán öt-hat asszonya is van... És Szefóra szíve úgy elfacsarodott erre a gondolatra, hogy alig tudott lélegzeni.

26. Jethro megcsókolja Uszirszafit

Az eseménynek azonnal híre futott az egész környéken. Akik jelen voltak - márpedig sokan voltak -, egyébről sem beszéltek, mint az egyiptomi idegenről, aki ellenállhatatlan erővel védelmezte meg a maroknyi kis nép jogait. De a rendreutasítottak is elismeréssel szóltak róla, mondván: „Hogyan is szálltunk volna szembe vele, hiszen isteni erő lakik a szívében!" Egyszersmind tisztelet támadt bennük a megvetett Reguél-nép iránt, tisztelet meg irigység is, hogy éppen az ő oldalán avatkozott be a rettenthetetlen férfiú, s nem a dicsőséges Atargat fiait tüntette ki pártfogásával. Hanem azért mégsem nehezteltek rá, inkább azon töprengtek, miként hódíthatnák meg a maguk számára. A főpap, Atargat papjainak feje, maga is úgy nyilatkozott, hogy az idegen nagy nyeresége volna a városnak, tán *rabiánunak,* azaz polgármesternek is megválasztanák, ha pedig *nimgir,* azaz várnagy lehetne belőle, a lehető legjobb kapcsolatot teremthetnék e révén a babili királyi Palotával mindnyájuk hasznára. De ezek álmok voltak, a „jó lenne" jegyében fogantak, az idegenről egyelőre nem tudtak semmit, csak amit láttak: egyiptomi öltözetét, félelmes erejét, s hogy szabad ember, tán éppen előkelő egyiptomi. Nagy tudományára csak következtettek: nem lehet valaki ilyen hatalmas, ha nem rendelkezik nagy tudománnyal.

Jethrónak a két szolga azonnal beszámolt, majd Seriktu, az öregasszony, végül maga Szefóra is. De ő csak akkor, mikor atyja már mindent megtudott a három zavarosan beszélő, előadását lelkes felkiáltásokkal s fohászokkal tarkító személytől. Szefóra nem szokott beszélni, ha atyja nem kérdezte, mégis meglepő volt, hogy ilyen fontos eseményről hallgat. Atyja lábánál ülve a tarka babiloni szőnyegen, olykor föl-fölpillantva rá, akadozva, szűkszavúan mondta el, hogyan támadtak rájuk a bálványisten imádói, hogyan hurcolták erőszakkal bálványaik elé az asszonyokat, öregeket - bizonyosan rá is sor került volna, mert saját férfiaik gyengéknek bizonyultak a védekezésben -, s hogyan termett köztük az idegen, mintha az Égből szállt volna alá. Néhány kurta szóval jellemezte bátorságát s erejét, de énekéről, imádságáról egyáltalán nem szólt. Csak lehajtotta a fejét, atyja térdét simogatta, torka elszorult. Jethro hiába várta az elbeszélés folytatását, ujjával megfogta a leány állát, arcát maga felé fordította, s hosszan a nagy, tág, kék szempárba nézett.

- Megitatta az idegen a nyájat az Élet Vizével? - kérdezte csöndesen.

Szefóra bólintott. Szemét elöntötte a könny. Szemérmesen lehajtotta fejét, s megint hallgatott. Mikor azonban munkájába fogott, hallgatásával szemben feltűnő volt a szokottnál is vidámabb éneke. Azt az altatódalt énekelte többször is, amit dajkája - s az anyja is - énekelt fölötte gyermekkorában. A dajka nem volt más, mint Seriktu, vagyis Ajándék, az öregasszony, akit Jethro ajándékba kapott Dusratta királytól, mikor még előkelő hivatalt töltött be palotájában. Az öregasszony reszelős hangon énekelt a leánnyal együtt. Gyakran énekeltek így munka közben, ha különösen emelkedett hangulatban volt az öreg dajka is.

Aznap, vagyis a Mósze megjelenését követő napon, Jethrót éppen fölkeresték tanítványai és „pásztorai", hogy beszámoljanak a történtekről, s tanácsait meghallgassák. Az ilyen megbeszélések ünnepélyesen szoktak lefolyni. Jethro felöltötte legszebb ruháját, saruját, fejére fehér kendőt borított, homlokát ezüstzsinórral kötötte körül. Szakállába néhány nagy szemű gyöngyöt font. Nyakába akasztotta vékony aranyláncon függő pecséthengerét, amit két ágaskodó kecskebak s középütt az Élet Fájának finoman cizellált képe díszített, ujjaira gyűrűket húzott. Fülét két nagy aranykarika ékesítette. Legszebb, legméltóságosabb azonban a babiloni köpönyeg volt, bíborkék, bíborvörös, arany-, ezüstszövéssel, nehéz brokátból. Ezt a drága, ritka köpönyeget is királyától kapta Jethro, ebben díszelgett az egyiptomi palotában is mint

követ. Az öreg, ősz Jethro olyan volt, mint egy fejedelem. Háza előtt ült szépen faragott székében, egy vén fügefa alatt, mert a bölcsek és a királyok szívesen ültek az élet s a szellemi termékenység e gyönyörű jelképének árnyékában.

Tanítványai a fűbe telepedtek körülötte, maguk alá húzták lábszárukat, térdüket átkulcsolták, s türelemmel vártak sorukra, mikor életkoruk vagy a kérdezés rendjében szólhattak. Voltak köztük finoman öltözöttek meg szegényesek, fiatalok meg élemedettek, fekete- meg barna-szakállúak, soványak meg vaskosak. Ott ült Dugazida, Ur-Szammu fia is, a koromfekete, sovány pásztor, aki vendégül látta sátrában Mószét.

Sorra elmondták tapasztalataikat, véleményüket. Mindnyájan megegyeztek abban, hogy az idegen sokat kockáztatott, mert emberhalál is eshetett volna, s azt a törvény kegyetlenül bünteti. Isten, szerencsére, megóvta az idegent ettől, de a maga ügyessége is, mert úgy küzdött, hogy senkinek sem tört ki még a foga sem, az ütések nyomai pedig néhány nap múlva eltűnnek. Ezután előadták, hogyan s mit énekelt az idegen, s mennyire megragadta az egész népet az eddig sohasem hallott ének. Bizony, szem nem maradt szárazon. Többen pedig azt is látták, hogy a nemes férfiú szinte ujjaival ragadta meg, gyűjtötte össze a Nap sugarait, s árasztotta szét az egész gyülekezetre. Ezt leginkább a nők, az öregek meg a gyermekek látták saját szemükkel, azonban nincs benne semmi lehetetlen, hiszen az idegen varázserejében s tudományában nem lehet kételkedni. Már az maga, hogy teljesen egyedül, gyalog, fegyvertelenül járja be a világot, mutatja, senkitől, semmitől sem kell félnie, még az oroszlán is meghátrál előle.

Miután mindezt megbeszélték, Dugazidára került sor. Halk beszédű, nyájas, zengő szavú ember volt a pásztor. Jól megformálta mondatait, nem szólt semmi fölöslegeset. Az idegen, mondta, megtisztelte silány sátorát látogatásával. Nála evett, mégpedig juhsajtot, datolyát. Tejet ivott rá. Ő le akart vágni egy bárányt, hogy felesége elkészítse a vendég számára, de Uszirszafi nem engedte. Uszirszafinak hívják ugyanis az egyiptomit. Elmondta, hogy megfordult Ugaritban, társalkodott El-Melek főpappal, a kiváló tudóssal, útjának célja pedig olyan békés helyet találni e világban, ahol csendesen meghúzódva tökéletesítheti magát Isten ismeretében, hasznára lehet embertársainak, munkájával megszolgálhatja élelmét. Azt is mondta az idegen, hogy Jethro őnagyságáról hallott már régebben mint ifjú legényke otthon, Egyiptomban. Az iránta táplált tisztelet sohasem hunyt ki szívében, éppen ezért igyekezett oda, ahol a Mester igazsága és bölcsessége öntözi a földet e sivár, egyre jobban kiszikkadó, egyre meddőbbé váló korban. Élete legfőbb vágya, hogy személyesen is leborulhasson a tiszteletre méltó Mester előtt, bemutathassa hódolatát, sőt, ha megengedné, lábához ülve hallgassa tanításait, mint tanítványai közt a legszerényebb. Ámde, mondotta Uszirszafi, nem kíván tolakodni, inkább a sorsra s Isten akaratára bízza a találkozást. A Mester saját akaratából szólítsa őt, ha kívánja, de fiúi alázattal megnyugszik abban is, ha nem fordítja felé orcáját, mert akkor az úgy lesz jó. Étkezés után az idegen távolabb ment a sátortól, s egy dombocskán kitárt karral, énekelve imádkozott. Majd a földre borult, s olyan volt, mintha meghalt volna. Végezvén ájtatosságával, lefeküdtek. Ő, Dugazida restellte, hogy csak egy gyékényszőnyeget meg egy durva takarót adhatott neki éjszakára - egyáltalán restellte rossz bőrből tákolt sátrát és szegényes berendezését -, Uszirszafi azonban mosolygott, békén lefeküdt, s egész éjjel mozdulatlanul aludt. Hajnalban különös testgyakorlatokat végzett: karját-lábát a legmeglepőbb hajlékonysággal mozgatta, áthajlította a feje fölött, míg lábujjai a talajt érintették, előrehajolt ültében, s homlokával érintette a lábát, meg más efféléket művelt. Még a feje tetejére is állt, magasra nyújtva összetett lábait. De nem mondhat el mindent részletesen, mert összekeverné. Csak azt említi még meg, hogy maga alá szedve lábszárát, hosszan, egyenletesen szívta be, s bocsátotta ki orrán a levegőt, bizonyára mágikus erőkkel töltekezett. Fürdött is, mikor a nyájat legelőre terelték - mert szívesen segített neki, Dugazidának, noha

tiltakozott, s megint nagyon restellte magát. Olyan nyájas volt, hogy még a feleségével is szóba állt, a hitvány asszonnyal, kikérdezte minden elképzelhető módon, a gyerekeket maga elé állította, megsimogatta, sajnálta, hogy nem adhat semmit. Ugyanis, hogy el ne feledje, szó szoros értelmében semmije, még egy pecséthengere sincs, a legolcsóbb fajtából. Így jár a világban...

Dugazida elbeszélését egy szó, egy pisszenés nélkül hallgatták. Jethro előrehajolva figyelt, szemét be-behunyta, gyűrűs ujjai gyöngyöktől ékes, ősz szakállában játszottak. Nemcsak testi fülével figyelt Dugazida szavaira, hanem a lelkivel is. És mikor behunyta a szemét, lelki szemével akarta látni a különös férfiút, mégpedig a szívét, a máját, a veséjét.

A ház küszöbén Szefóra ült, magasra húzott térddel, lábszárára vont ruhában. Félrehajtotta fejét, szemét ő is behunyta, keze ölében pihent. Mellette a vén cseléd és dajka: Seriktu állt terjedelmesen, összefonva kezét a hasán, ahogy illett. A nők nem vehettek részt a férfiak megbeszélésein, de azt nem tilthatta meg nekik senki, hogy távolabbról hallgassák őket, némi tudományt böngésszenek össze, ami éppen a kezük ügyébe akadt. Úgyis elmennek dolgukra, ha unják, mert nem értik.

Ezt azonban, amiről most szó volt, értették, s nagyon is nem unták. A leány szíve repesve kitárult, mikor hallotta, hogy az idegen kívánkozik atyja társasága után, tanítványává szeretne szegődni. Ujjongott örömében, mikor Dugazida arról beszélt, milyen nyájas, jámbor, szíves ember az idegen, szóba állt az asszonnyal is, pedig Szefóra ismerte azt az asszonyt, tudta, milyen plengyuha, rendetlen, lompos nő s milyen tűrhetetlenül ostoba. Az is megragadta Szefóra figyelmét, hogy Uszirszafi segített Dugazidának a nyáj terelésében. Hát még mikor hallotta, hogy ifjúkora óta tisztelettel gondol atyjára, éppen a világnak ebben a zugában szeretne élni! Hoj, hiszen akkor itt akar lenni mindörökre! Nem vágyik sem magas hivatalba, sem hadvezéri céljai nincsenek, vagyont sem hajhász... Az Ég küldötte ő, azonnal látta, fölismerte! Most már atyjától függ minden. Hiszen Dugazida egy szót sem szólt olyasmiről, hogy Uszirszafinak már van felesége, családja. Sőt nyomatékosan hangoztatta teljes magánosságát.

Ekkor Jethro kiegyenesedett székén, kezét levette szakálláról, szemét körülhordozta a férfiakon, s némileg csodálkozva kérdezte:

- De hát miért nem hívtátok azonnal ide? Dugazida, Ur-Szummu fia, még ma vezesd hozzám.

Szefóra csaknem hangosan fölkiáltott. Mindkét kezét a szívére nyomta, fölugrott a küszöbről, s gyorsan szobájába menekült. Ott ágyára vetette magát, nevetett és sírt, anyját emlegette suttogó szóval, majd hirtelen megragadta a nyakában függő Labartu-érmet, e gonosz démon agyagba vésett s kiégetett képét, megcsókolta, ujja hegyével simogatta, hangosan fohászkodott:

- Légy kegyes, el ne rontsd! Légy kegyes, drága, kedves, jóságos Labartu, el ne rontsd! Naponta háromszor megcsókollak, reggel, délben meg este, szeretettel gondolok rád, csak el ne rontsd. Ugye, nem rontod el? - újra meg újra ajkához emelte az érmet.

Mikor megnyugodott, lázasan fogott munkájához. Kecskegödölyét öletett. Gerincét, fejét mártásban készítette el. Narancsot, datolyát válogatott egy szépen font kosárba, fügelevelekkel ékesítette. Almás lepényt sütött, meg édes mézes pépet datolya, szárított szőlő, mandula, méz, tejszín keverékéből. Sört merített a ház legszebb edényébe, gondosan megszűrte. Ezüstből való szívópipákat vett elő, ragyogóra fényesítette. Minden edényt, tálat, serleget kiválogatott, amire szükség lesz az első vendégeléskor, olyanokat, amiket anyja halála óta nehéz ládákban őriztek mint családi kincseket. Szolgákkal, szolgálókkal szigorú takarítást rendezett, tekintetét nem kerülte el egyetlen pókháló sem. A pókokat ujja közé fogva kivitte a szabadba. A

legszebb, legdrágább babiloni szőnyegeket terítette le, a falakat is teleaggatta velük. Régi arany- meg alabástrom-vázákat helyezett el a szobákban. Elkészítette a vendég szobáját is, ágyát megvetette, szép szőnyeggel letakarta. Az asztalra virágot tett, mellé vizeskorsót s egy aranytálacskát csemegék számára, ha éjszaka megkívánná az idegen. Végezetül ruhái között válogatott nagy gonddal. Ékszereit bírálta. De aztán úgy döntött vakmerően és izgatottan, hogy egészen egyszerű, piros csíkos, hosszú ruháját ölti magára, ezüstövvel övezi, az ékszerek közül pedig megelégszik egy-egy kettős fülkarikával, egy karkötővel meg egy bokapereccel. Világosbarna haját azonban megmosta esővízben nátronszappannal, s vadonatúj sárga sarut emelt ki a cipők és szandálok közül.

Jethro mindezt elégedetten látta. Maga is nagyra becsülte ismeretlen vendégét, s úgy akarta fogadni, ahogy ilyen rendkívüli férfiút illik. Szokatlanul nyugtalan volt ő is. Minduntalan megkérdezte leányát, rendben van-e minden. Még arra is parancsot adott, hogy egy korsó lepecsételt bort hozzanak a pincéből, ő maga többször elővette legrégibb, legféltettebb tekercseit, rakosgatta őket, s azon töprengett, milyen tárgyakat válasszon a beszélgetésre, hogy mennél hamarabb a lényeges kérdésekhez jussanak.

Alkonyat felé aztán megjelent a távolban egy szamárháton léptető férfiú, fehér kendővel a fején meg a vállán. Maga Dugazida haladt mellette gyalog, bottal a kezében, mintha szolgája lett volna. Uszirszafi egyenesen, könnyedén ült a jól megtermett, szürke szamár farán, kendője lobogott a szellőben, arca nyájasan, de komolyan tekintett a ház felé. Semmisem volt nála, még egy vessző sem, amivel uralkodhatott volna a puszták állatán, pedig baráti viszonyt tart fönn a gonosz lelkekkel.

Ekkor ünnepélyes jelenet következett: a vendég fogadásának jelenete. Nem azért véződött feledhetetlenül mindnyájuk lelkébe, mintha nem mindig így történt volna ősidők óta. Hanem mert vannak apró események, amiknek jelentősége egyszeriben megnő, jelképessé válik. A vörös alkonyatban, az ütött-vert, de előkelő ház udvarán, a vén szikomorfa alatt történelmi súlya volt minden mozzanatnak. Először a két nagy kutya rohant nagy csaholással az idegen felé, nyúlánk, sárga szőrű kutyák, a fajtájukat nem tudom megmondani, hasonlítottak a mi angol vizslánkhoz, bár erősebbek voltak. Bátran törtek a betolakodóra, mert ismerték határaikat. A szamár megállt, előrebillentette figyelmező, hosszú fülét, s a kutyák felé fújt. Ekkor azok megismerték őt meg a gazdáját, Dugazidát is, az ugatást tehát abbahagyták.

- Ej, ti kutya kutyák, nem szégyenlitek magatokat? - dorgálta a két házőrzőt Dugazida.

Ő pedig, a vendég, leszállt a szamárról, hogy gyalog közeledjék a házhoz, ahogy illik. Ugyanekkor Jethro méltóságteljesen kilépett a ház ajtaján, s öt lépést tett a jövevény felé. Ugyancsak ötlépésnyire közelítette meg őt Uszirszafi is, akkor egyiptomi módon mélyen meghajolt, kitárta mindkét karját. Ilyen helyzetben maradt, míg Jethro is meghajolt előtte, nem kitárt karral ugyan, hanem itteni szokás szerint, jobbjával érintve mellét, ajkát és homlokát. Most az idegen is megtette ezt a három szép mozdulatot, s nehézkes akkád-héber-foinik keveréknyelven így szólt:

- Tisztelettel és alázattal közeledik hozzád a Fiú, mint atyjához, akinek nevét már gyermekkorában ismerte, s azóta őrizte szívében.

- Jöjj, testvérem és barátom - mondta kedvesen az öreg. - Házam a házad, kenyerem a kenyered, italom az italod. Hallottam, milyen bátorsággal védelmezted leányaimat s nyájaimat, s hogy itattad meg az Élet Vizével.

Megölelte, kétfelől megcsókolta Uszirszafit.

Mikor ez a jelenet történt, a tágas udvaron körben álltak a ház bizalmas szolgái, elsősorban egy udvarmesterféle, testes, öreg, tiszteletre méltó férfi, a gazdaság vezetésével megbízott fiatal, nyúlánk ember meg a pásztorok felügyelője s számoltatója. De mások is. Az ajtóban szerényen meghúzódott a leány, Szefóra s az öregasszony, Seriktu. Nem lehet tudni, melyikük volt kíváncsibb, bizonyos azonban, hogy Szefóra végtelen boldogságot érzett, mikor teljesülni látta titkos óhaját, méghozzá ilyen hamar. A vendég érkezése szinte másvilágian hihetetlennek, álomszerűnek tetszett: az alkonyati Ég hátterén fölmagasodó férfiú fehér kendőinek fényében s a vörös sugarak ragyogásában, mellette Dugazida sovány, fekete alakja, ugyancsak fehér kendővel a fején, térdig érő, barna pásztorruhában, kezében hosszú botjával. A fényben fürdő szamár, a farkukat csóváló, de gyanakvó kutyák... Majd Uszirszafi egyszerű, biztos mozdulatai, tökéletes viselkedése, szépen zengő, bár hibás beszéde... s végezetül a díszes szövésű babiloni köpönyegben lépkedő atya méltóságteljes nyájassága. S ki hinné, megöleli, s meg is csókolja a jövevényt! Szefóra lélegzete elakadt. Úgy érezte, el van veszve, noha éppen most találta meg önmagát.

Nem illett, hogy ő is a jövevény elé álljon, szóba ereszkedjék vele, szemérmetlenül mutogassa magát. Csupán az ajtóból nézhette, s jó volt így, mert aligha tudott volna uralkodni lángoló csodálatán, pirulásán, szívének boldog dobogásán. Az ő dolga az volt, hogy minden tökéletes rendben, szertartásosan folyjék le ezután. Dugazida váltott néhány szót Mesterével, elköszönt tőle meg az idegentől. Ezután az örvendező kutyák kíséretében szamarához ment, s elindult, mert hosszú út állt előtte. Jethro s a vendég pedig a házba lépett. Szefóra az ajtó résén figyelte, hogyan áll meg a lámpa fényében, tekint körül, s csodálkozik a szoba szépségén, a vázákban illatozó virágokon. Arca milyen nyugodt, milyen kedves, milyen bűvölő nagy, sötét szeme, milyen tökéletesek a mozdulatai. Seriktu lábmosóvizet, kendőt, olajat vitt a szobába, s a jövevény elé térdelve olyan remegő kézzel mosta meg a lábát, olyan gyöngéden kente meg olajjal nemcsak a lábát, hanem a vállát-mellét-hátát is, mintha az élete függött volna minden mozdulatától. Az idegen nyájasan megköszönte a buzgó szolgálatot, Seriktu pedig mélyen meghajolt, s úgy hátrált ki a szobából, mint egy alvajáró. Szefóra visszafojtott lélegzettel leste, vajon nem követ-e el valami ügyetlenséget. Mert királyi személyt látott a jövevényben. Szerette volna, ha a kedves, régi ház egy csapásra fényes palotává bővülne, márványos, mozaikos, oszlopos, emeletes palotává, vízvezetékkel, rácsos ablakokkal, a kapu két oldalán szárnyas, emberarcú, bikatestű kerubokkal. Vajon Uszirszafi jól fogja-e magát érezni ebben az egyszerű házban?

Jól érezte magát, ezt a leány megnyugvással látta. Nem is látta, mert olyan tanult, jól nevelt, fegyelmezett férfi, mint Uszirszafi, egy ajakrándítással sem árulta volna el kelletlenségét, hanem érezte. Nyugalom, elégedettség sugárzott a vendégből még a falakon keresztül is. Az egész ház megtelt jelenlétének megnyugtató örömével. Mintha valaki hazaérkezett volna, aki mindig a házhoz tartozott.

A leány izgatottan rendelkezett. Míg a konyha nyitott tűzhelyénél szigorúan állt őrt az ételek mellett, dirigálta a szolgálókat - négyen voltak -, ízlelt meg mindent, s helyezett gondosan tálra, Seriktu kézmosóvizet vitt, leste, mikor végeznek a férfiak imádságukkal, telepednek asztal mellé a szőnyegre. Mikor átestek az első kérdéseken, feleleteken, amiket a szertartás megkíván, apró sózott halat vitt első fogásként, majd tojást savanykás lében, utána a gyönyörűen sütött, mártással leöntött báránygerincet-fejet ajánlotta föl, de mint Egyiptomban járt ember, tartózkodott attól, hogy a bárányszemeket, az itteni csemegét, odanyújtsa neki a tenyerén. (Ettől az egyiptomiak iszonyodtak.) Rendben folyt le tehát minden. A vendég jóízűen, bár keveset evett, ujjait úgy használta, hogy alig lettek zsírosak, szakállára egy morzsát sem ejtett. Némi bort is ivott. Inkább sörrel oltotta szomjúságát. Az ezüstpipát nem úgy dugta a tálba, hogy előbb elkavarta volna a sör felületét, tudta, ebben a házban gondosan

megszűrik a sört. Ellenben annál buzgóbban fogyasztotta Szefóra remekét, az almás lepényt meg a *mirszut,* a tejszínes gyümölcspépet, majd az ugyancsak Szefóra által hámozott narancsot. A sárga, illatos héj mint virágszirom övezte a gyümölcsöt, s ez szemlátomást tetszett a vendégnek. Szefóra a konyhán részletesen kikérdezte dajkáját mindenről, s az öregasszony mondta is kérdezés nélkül, suttogva, ajkát ujjaival törölgetve. Még arról is beszámolt, hogy a vendég udvariasan, de halkan böfögött, jelezvén, mennyire kedvére volt a lakoma.

A Hold a széles látóhatár fölött lebegett. Sakálüvöltés, bagolyvijjogás hallatszott a tájon. A ház téres udvarán terefere, vitatkozás, kutyaugatás közben érkeztek a megrakott szamarak, tevék, a raktáros számba vette a beszállított gyapjút, húst, datolyát, fügét, mindenféle terméket. Jethro meg Uszirszafi pedig a háztetőre ment, hogy élvezze az esti hűvös levegőt s a Hold szépségét. Ekkor már megjelenhetett a leány is a vendég előtt. Uszirszafi a holdfényben egy nem magas, könnyed mozgású, izmos nőalakot látott, lábikráig csíkos ruhával fedett, hajlékony leányt, akinek arca különösen ragyogott a Hold fényében, szeme pedig feketének látszott, s úgy égett, mint a parázs. Lebontott haját ezüstszalag kötötte körül, fülében kettős kis aranykarikák rezegtek, csuklóján, bokáján egy-egy karkötő csillogott, lábán könnyű sarut viselt. Némán hajolt meg a leány a vendég előtt csaknem a földig, mélyebben, mint szokás, mindkét kezét keresztbe tette domború mellén, majd szerényen félrevonult a tető egyik sarkába, s ruháját a lábára húzva figyelmesen üldögélt. A férfiak előtt sörösedény állt, körülöttük néhány nagy cserépbe ültetett fiatal pálma meg virágtő illatozott. A Hold felhőfoszlányok körül bujkált, hol erős ezüstfénybe borította Jethro s a leány arcát, hol homályba vonta. Öröm, békesség, elégedettség lebegett az egész házon.

Jethro meg vendége túl voltak az első fontos kérdéseken. Étkezés után a házigazda már futólag megmutatta néhány értékes tekercsét, gyöngéden emelve ki a ládából, bontva ki burkolatukból, megcsókolva, majd lecsavarva az ezüstpálcáról, ami a rongálódástól óvta őket. Persze, szó sem lehetett róla, hogy most rögtön tanulmányozásukba bocsátkozzanak, ez majd az elkövetkező napok, hónapok élvezete lesz. De Jethro máris jelezte, hogy egyiptomi tartózkodásának hosszú évei során nem egy kiváló tudóssal, beavatott pappal kötött barátságot. Különös tisztelettel szólt az egyiptomi tudományról, főképp a matematikáról, aritmetikáról, orvostudományról, csillagászatról. Megértette s viszonozta Mósze titkos jelét, amivel beavatottsága foka után érdeklődött, s áthajolt az asztalon, melegen megölelte a fiatal férfiút, most már valóságos és igazi testvérének nevezte a Szellemben fogant, meghamisíthatatlan, örökké tartó testvériség jegyében. Keze, ajka remegett, torka elszorult. Meghatottan mondogatta, sok jót várt Uszirszafitól a hallottak s történtek alapján, de, hogy éppen az, aki, álmodni sem merte.

- Tudom, testvérem és barátom - mondta fojtott hangon -, hogy útjaidat, tetteidet nem magad szabod meg, s nem a saját kedved szerint, hanem a feladatok, amire küldettél. Belenyugszom, ha holnap vagy akár ma este elbúcsúzol tőlem. Mert úgy kell lennie, ahogy jónak látod. Mégis örülnék, ha otthonodnak tekintenéd szegényes házamat, s mindig itt maradnál. Hallottam, szeretnél elvonulni a világ nyomorúságai, gonoszságai elől ebben a csendes sarokban, s csak Isten s az istenek ismeretével foglalkozni. Ha ez a kis zug alkalmas neked, maradj itt, amíg jólesik.

Ezeket a szavakat a szótlanul álldogáló Seriktu elmondta Szefórának, többször is elmondta, nehogy félreértés legyen. Hogy miért nevezte Jethro igazi és valódi testvérének, miért hajolt át az asztalkán, s ölelte meg vendégét, miért lett hirtelen olyan zavart, meghatott és alázatos, azt persze, nem mondhatta meg. És a leány sem tudhatta. Ám azt tudta, miért ad ő maga mélyről

fakadt fohásszal hálát Reguélnak, a szeretet istenének, s miért simogatja, csókolgatja meg többször is a nyakában függő Labartu-érmet.

Késő éjszakáig ült a tetőn, hallgatta a férfiak beszélgetését, bámulta az illendőség határain belül az idegent. Mint égi tűz járta át egész testét-lelkét Uszirszafi egy-egy nyugodt pillantása, a sötét szempár lenyűgöző, mégis megnyugtató ereje. Hogy miről beszélgettek, Szefóra alig hallotta. Egyiptom katonai, gazdasági helyzetéről, Horemhab hadműveleteiről, Aziru terveiről, Hattiról meg Babilonról, Eknaton szomorú kudarcairól, betegségéről, Eyéről s a királyi Anyáról... Uszirszafi önmagáról nem mondott semmit. Sem arról, kik az atyái, milyen hivatalt töltött be Egyiptomban, miért hagyta el hazáját, mik a tervei. Szefórát bántotta is, hogy atyja semmit sem kérdez, viszont jólesett neki a vendég szerénysége. De, bár semmit sem tudott meg személyéről, azt bizonyosan tudta, hogy egyetlen intésére akárhová követné egy szál ruhában, ahogy most van, habozás, aggodalom nélkül. És végtelenül hálás volt atyja, sorsa, istene iránt, hogy mindeddig nem adták férjhez, pedig előkelő férfiak kérték már, s kitűnő szerződéseket ajánlottak. Nem, neki várnia kellett erre a mai napra... s ha vágyai nem teljesülhetnének, úgy is jó volna, hiszen testestül-lelkestül az övé, az Ég küldöttéé. Tudta azonban, hogy teljesülni fognak.

Késő este boldogan aludt el szobájában, mert egy másik szobában Uszirszafi alszik a szép kis bronzlámpa fényében, mellette *mirszu* illatozik aranytányéron, s egy kancsó narancslé, ha megkívánná. Ő készítette, s dajkája szerint különösen ízlett neki. Szefóra hunyt szemmel álmodozott az utóbbi két nap eseményeiről, kereste bennük a sors ujjmutatásait, újra meg újra maga elé idézte a vendég alakját, s így aludt el, észre sem véve a különbséget valóság meg álom között.

A sötétszürke macska a könyöke puha hajtásában feküdt és dorombolt.

27. „Szeretném veled eltörni a korsót”

Mi az ünnep?

Amikor az anyagi világ sűrű szövevénye megnyílik, s átragyog rajta a másvilág fénye, mint felhők közül a Nap. Gondoljunk a hajnalra. Még ködös szürkületben pihen a táj, a fák mozdulatlanok, a harmatos fű borzong, ember-állat nem mutatkozik, kihaltnak látszik az élet. De már várakozás feszül a levegőben. Hangtalan zengés jelzi az elkövetkező eseményt. Hosszú, keskeny felhők úsznak a látóhatár fölött, acélszürkék, halottak, de már sejteni lehet peremükön a közelgő fény érintését. Akkor piros sugárzás tűnik föl a távolban, a felhők lebegővé válnak, a fák kinyújtóztatják dermedt ágaikat, leveleik remegnek. Mikor pedig föl-bukkan a Nap óriási korongja, s forogva száll föl a sötét föld peremén, ragyogása egyszerre elönti az egész természetet, a felhők átlátszó piros fátyolokként szakadoznak szét. Majd a hosszan zengő, vörös sugarak egyre élesednek, tisztulnak, vörösarannyá válnak, később, szinte pillanatok alatt, vakító arannyá, aztán megzendül a fény minden ereje, a ragyogás teljessé lesz - ez ünnepi pillanat. A világ kibontakozik ólomszerű anyagiságából, s vakító, sugárzó fénnyé változik.

Ünnep, mikor a lenyugvó Nap utoljára pillant végig a földön, sugarait szétküllőzi az égboltozat közepéig, vörösbe, aranyba, zöldbe, sötétviolába meríti a felhőket, fényének zengése egyre halkul, egyre szelídül, míg egyszer csak elnémul teljesen, s az esti szürkületben fölcsillannak az első csillagok.

Ünnep, mikor egy bezárt szobában a földi kín jajgatása elhallgat, s fölsír az újszülött gyermek első szava. Ünnep, mikor az anya, túl lévén a szenvedéseken, révült boldogságban emeli keblére a csecsemőt, arca gyönyörűségtől sugárzik, ujja gyengéden simítja meg a kopasz kis fejet, aráncos arcocskát, miközben a gyámoltalan kis lény a szopás első cuppogó mozdulatait végzi. Ünnep, mikor két egymást szerető ember, legény meg leány, először öleli, csókolja meg egymást. Amikor legszebb ruhájába öltözve örök hűséget esküszik egymásnak. Amikor, elszakadva az emberektől s a mindennapok gondjától, a fiatal asszony először oldja meg ruháit, mint aki bűvölő fürdőbe lép, hogy újjászülessen benne, s más emberként szálljon ki belőle. Ünnep, mikor az ember búcsút int fáradt szeme pillantásával az életnek, s örökre behunyja, ágya szélén pedig egy asszony ül, fogja hidegülő kezét, pillantása megrendülten pihen a távozó arcán, biztatja is, siratja is, majd gyengéden lezárja a kialvó szemet, amilyen gyöngéden újszülött gyermekét simogatta. Ünnep, mikor a sír szélén utolsó köszöntést mondunk a lassan lemerülő koporsó után, s fölhangzik a monoton imádság, a komor ének.

Ünnep, mikor a paraszt a kaszáját első ízben vágja a zizegő gabonába. Mikor az érett szőlő első fürtjét metszi le a gazda az őszi fényben fürdő hegyoldalon. Mikor az első új kenyér, az első korsó bor megjelenik a fehérrel terített asztalon. Mikor az első vadat ejti el a vadász az esztendőben. Mikor váratlanul megérkezik a régen látott jó barát, rokon, házastárs. Mikor a zenekar befejezi a hangszerek hangolását, csend támad, s fölzendül egy Istenben elmerült lélek szava. Mikor a templomban megcsendülnek a csengettyűk, megkondulnak a harangok, s a tömeg felujjong: „Föltámadt Krisztus e napon!” Mikor zászlók, kürtök és riadó „éljenek” köszöntenek egy győzelmet, ami megmentette a várost az ellenség pusztításától. Mikor a rab, hosszú sanyargattatás után, először lép ki a szabadba. Mikor a fogságba hurcolt katona ismét átlépi hazája határát, faluja templomtornyát megpillantja, megzörgeti az ablakot, s mint a figyelő vad, füleli az ajtóhoz siető lépéseket. Mikor a hajó megérkezik a kikötőbe, s az utas előtt egyszerre kibontakozik a város, amit először lát életében. Mikor a hajó elszakad a parttól, életünk egy része a semmibe merül, s csobogva siklunk a végtelenségbe valami új, valami

rejtelmes felé. Mikor egy rég óhajtott könyvet a kezünkbe veszünk, kinyitjuk, megtapogatjuk, meg is szagoljuk, s mohó szemünk kapásból fogdossa össze az első magasztos szavakat...

És még mi minden ünnep!

Valaha, a paradicsomi létben, ünnep volt az ember minden napja, minden perce, hiszen az örökkévalóságban élt, együtt az Istennel. Ahogy süllyedt az ember, váltak ünnepei egyre ritkábbakká, egyre üresebbekké.

Mert az ünnep: kiemelkedés, fölszárnyalás az alantasból, a térből és az időből, az életből - a létbe. Abbahagyása minden tevékenységnek, magunkba fordulás, megtisztulás, szellemivé válás. Az ünnep: a szabadság. Megszabadulás minden nyűgtől. S ha ebből szabadulunk, éppen az az ünnep. Nem vigasság, zabálás, ivás, tombolás az ünnep, nem csinnadratta, nem. Hiszen ha így volna, nem volnának komor, szomorú, de mégis fölemelő ünnepek. Az ünnep: csend. Megállás. Elmerülés az időtlenségben. Hangtalan ujjongás, néma zokogás. Mosoly a könnyek között. Könny a mosolyban. Ahogy a fölkelő, a lenyugvó Nap ragyog át a felhők résén. Az ünnep az a pillanat, mikor álomnak érezzük a valóságot. És valóságnak azt, ami láthatatlan, megfoghatatlan.

Ilyenféle ünnep volt az az este, mikor Mósze-Uszirszafi megérkezett Jethro-Reguél házába, először evett asztalánál, először aludt a födele alatt. S mert mindnyájan készek s képesek voltak ünnepelni, az élet mozzanataiban a lét ragyogását látni, mert nyitott volt a szívük és tiszta, s mindig kitárva várta az anyagin átsugárzó Nap fényét, ünnepük teljes volt. Kiáradt az egész házra, az egész környékre. Bizonyosak lehetünk benne, hogy a régi ház megújult, a háznép szebben járt, könnyebben végezte dolgát, nyájasabban mosolygott, a szemek tisztábban ragyogtak. Még az állatok, a fák is teljesebben éltek, a virágok is illatozóbbak voltak, az Ég tágasabb, a Hold s a csillagok fényesebbek.

Jethro is ünnepnek érezte Uszirszafi megjelenését. Nemcsak mert minden vendég Isten küldötte, hanem mert ez a vendég különös, rendkívüli követ volt, valóságos angyal emberi alakban. Már a fölbukkanása is ezt mutatta. És vaknak kellett volna lennie, ha nem látja meg az idegen minden mozdulatában, pillantásában, szavában a legmagasabb fokú beavatottság jeleit. Mikor aztán Mósze később elmondta, hogy kicsoda, egyáltalában nem lepődött meg. Most már emlékezett arra a régi eseményre, mikor egy kisfiú nagyatyjának, a királynak karján ülve önfeledten játszott az aranynyakékkel, majd ártatlan mozdulattal fejére tette a kettős tiarát. Igen, emlékezett a gyermekre, hogyan süllyedt füléig a kettős korona, hogyan tekintett körül büszkén, s hogy omlottak térdre a nők rémületükben. Arra is emlékezett, milyen gonosz jóslatokat mondtak az udvari méltóságok, hogy megölessék a gyermeket. Minderre tisztán emlékezett, fiatal férfi volt még akkor, jól elmélébe vésett mindent, ez a jelenet pedig különösen ünnepi volt. Feledhetetlen. Gyakran eszébe jutott azóta is, és elgondolkozott, vajon mi lett az akkori ártatlanul vakmerő, szép kisfiúból.

Most a házában tartózkodott mint meglett, erős férfiú, mint tudós és beavatott, mint hazátlan szegény, akinek semmije sincs. Mint királyi személy, aki egy szál ruhában, kitaposott saruban gyalog járja a világot, s ide is egy pásztor szamarán érkezett, mert amit ajándékba kapott, azt is ellopták tőle a puszta kóbor zsiványai.

Ünnepelte az idegent Seriktu, az öreg dajka is mindennap újra meg újra. Minden alkalommal bámulta a férfiú szépségét, s aztán rajongva beszélt róla Szefórának. Úgy mosta meg a lábát, kente meg olajjal, mintha egy istent ápolna. Mintha papnő volna, s Uszirszafi bálvány. Úgy is szolgálta ki az asztalnál. Figyelte a pillantását, a szeméből olvasott. Így viselkedtek a többi szolgák, szolgálók is. A kutyák nyomon követték, a macska az ölébe telepedett s dorombolt.

Igen, a macska, egyiptomi szerzemény volt, Jethro hozta az őseit ajándékba, el is szaporodtak, ez a nagy, szürke kancamacska volt Szefóra kedvence.

A mindennapok rendje azonban helyreállt hamar. Uszirszafi sem ült tétlenül. Anélkül hogy megbeszélték volna, már másnap reggel szamárra ült, s nekivágott a szétszórt kis gyülekezetek meglátogatásának. Jethro bátran rábízta „leányait" és „nyájait", vajon kire bízhatta volna bátrabban. A puszták legeltető népe, a sátrak jámbor, de kemény fiai hódolattal s örömmel fogadták. Köréje gyülekeztek, kérdezték és hallgatták. Büszke volt, akit megtisztelt látogatásával. Az asszonyok elébe hordták gyermekeiket, hogy dicsekedjenek velük, s rájuk tegye a kezét. Betegek tódultak hozzá, gyógyulást reméltek még ruhája érintésétől is. A férfiak mindenről megfeledkezve ültek körülötte, szakállukat simogatták, figyelték minden szavát. Vitáikban, peres ügyeikben ítéletét kérték, döntésében megnyugodtak. Vallási hagyományaikat vele értelmeztették, végeérhetetlen ősi verseket mondtak, kifejtették kétségeiket. Csillagászati tudományukat vele gyarapíttatták. Emlékezetből citálták a törvényeket, amiket még az isteni Hammurápi vett az istenektől, s terjesztett el a földkerekségen. Istenek, istennők tevékenységét, természetét boncoltatták vele. Megható volt, hogyan törték konok fejüket azon a fogas kérdésen, vajon a Nap, a Hold meg a többi csillagok maguk az istenek-e vagy csupán megnyilvánulásaik. A fiatalok a bátorságát, erejét csodálták - már egész legendák keringtek az emlékezetes harc nagyságáról s Uszirszafi elképesztő küzdelméről! -, az öregek pedig, akik már túl voltak életük harcain, csalódásain, veszteségein, s napról napra, a nap minden órájában távolodtak az élettől, elméjének átható élességét bámulták, a finom és biztos megkülönböztetéseket, amikkel összekevert fogalmakat el tudott választani, szavak rejtett értelmét ki tudta hüvelyezni, a magvat föl tudta mutatni. Mindnyájan csodálták orvostudományát, nem gyógyszereinek tulajdonították a gyógyulást, hanem hathatós szavainak, az isteni erők ismeretének. És valljuk meg, igazuk is volt. Hiszen nem rejtett erők lappanganak-e a növényekben, ásványokban, nem azokat szabadítja-e föl az orvos? Ugyanakkor pedig nem a lélek titkos erőit is, hogy együttműködjenek a gyógyszerekével?

Így járt szamarával sátorról sátorra, nyájtól nyájra Uszirszafi, s tanított, amennyit e kíváncsi embereknek taníthatott, amennyit elméjük és rátermettségük megbírt. Amennyit javukra fordíthattak a tulajdon káruk nélkül. Óvatos volt és szűkszavú, ismerte a határokat, sohasem mondott semmit, amivel a maga hiúságát szolgálta volna. Nem, nem kérkedett. Kicsi akart lenni a kicsik között, s éppen ezért ismerték el nagyságát. Ezért bíztak benne.

Járt harmatos hajnalon, tikkasztó délben, hűvös alkonyaton. Aludt rossz bőrből készült sátrakban, ahol a nőket s gyermekeket csak egy szakadozott ponyva választotta el a férfiaktól, gyereksírás, kutyaugatás, sakálüvöltés, hollókárogás zavarta a csendet, a szél maró füstöt fújt a tető alá. A takarókban, gyékényekben bolha, tetű hemzsegett. Utazott szélviharban, mikor fellegekben szállt a fölkavart homok, s csikorgott a fogai közt, köpönyegét tépte a szél, szamara megvetette a lábát, s nem akart továbbmenni. Verte eső a téli évszakban, s le kellett szállnia szamaráról, hogy el ne kínozza a szegény állatot. Néha didergett a hidegtől - hiszen nem messze innen még a hó sem volt ismeretlen! -, máskor szédelgett a hőségtől, a Nap égő lávát zúdított rá. Táplálkozott juhsajttal, tejjel, rossz kenyérrel, hagymával - ennél többel-jobbal nem tudtak szolgálni a puszták gyermekei. Ivott zavaros sört, poshadt vizet. Gyakran beérte egy marék datolyával, néhány naranccsal. Végezte dolgát: ha csak egy hajszálnyira is, de föl akarta emelni az embereket földhözragadt állapotukból. Hiszen úgy vágytak erre, olyan áhítozva nyitották szemüket a magasabb valóságokra... s olyan nehéz volt elszakadniok a test makacs követelményeitől.

Mindig nyugodt volt, mindig ráért, mindig mosolygott. Mégis féltek tőle. Szeméből erő sugárzott, arca parancsoló volt, noha nem szokott parancsolni. Engedelmeskedtek parancs nélkül. Amit ő akart, kívánt: isteni szó volt, ő csak kimondta.

Így vándorolt, utazott néha napokig anélkül, hogy Jethro házában mutatkozott volna. Ám azért a jelenlétét mégis folyton érezték. Mikor pedig hazavetődött, s a lámpa fényében együtt üldögélt Jethróval, vagy a háztetőn hűsöltek csendes beszélgetés közben, mintha teljes lett volna a család. Szefóra is ott üldögélt a sarokban, lábára húzva ruháját, nagy, kék szemét meg-megpihentetve hol atyján, hol Uszirszafin. Éjjel-nappal el tudott volna üldögélni így merengve, el-elkapva a férfiak beszélgetéséből egy-két szót s beleszőve saját gondolataiba. Nemhogy megunta volna ezeket a csendes, szótlan merengéseket, hanem egyre csodálatosabbaknak érezte. Már úgy hozzá tartoztak életéhez, hogy csodálkozott: volt idő, mikor Uszirszafi nem élt köztük, mikor nem várta haza, nem gondoskodott ételéről, italáról, kényelméről... Hiszen mintha mindig a szívében hordta volna alakját, hangját, szemének ragyogását, járását-kelését, szokásait, onnan lépett volna ki, mint egy mindig volt kapcsolat megvalósulása. Igaz, a tudományát nem értette, de érezte. S ha valamitől rettegett, az az volt, hogy egy nap fölébred, s Uszirszafi nem lesz itt többé. Hogy egy nap leszáll az este, s Uszirszafi nem jön haza. Ez a félelem néha úgy a szívébe szorult, hogy zsibbadni érezte minden tagját, szeme előtt sötétbe borult a világ. Olykor fölriadt legmélyebb éjszakai álmából, s szinte megdermedt: Uszirszafi elment. Nincs a házban. Üres a szobája, érintetlen az ágya, érintetlen a mézes sütemény, a narancslé. Eltűnt, ahogy jött, semmit sem vive magával, hiszen semmije sem volt. Máskor, ha útravalót tarisznyázott neki, s Uszirszafi udvariasan megköszönve szamarára ült, elgondolta, hogy utoljára látja, elnyeli a pusztaság. Vagy valamelyik fényes város: Szippara, Babili, hiszen ott volna méltó helyen, a nagy tudósok, előkelő férfiak között. Lehetetlennek tartotta, hogy Uszirszafi nem vágyik el a régi házból, a tekercseit böngésző, magyarázó öregember s a tudatlan leány társaságából. Lehetetlennek, hogy akármelyik király ne fogadná szívesen udvarában, s ne bízna rá magas hivatalt. Ne ajándékozná meg a legszebb ruhákkal, ékszerekkel, s ne ültetné asztalához. Aztán mikor ismét megjött fáradtan, esőtől verve, homokkal borítva, szamarát a fügefa alá kormányozva, s leszállt, meghajolt, mintha hercegnő elé lépett volna, szívére futott a vér, majd arcába csapott, elöntötte a hőség, torka elfulladt. Mert ilyenkor újra megismétlődött az első este gyönyörű ünnepe, mikor Uszirszafi még idegen volt itt. Szefóra tudta, olyan ember ő, aki mindig úton van, hazája a széles, kerek föld, s éppen ezért nincs hazája. Nem köti semmi, senki.

Talán közönyös volt Uszirszafi Szefóra iránt? Ó, ha közönyös lett volna! A közöny ellen küzdeni lehet. A közönyt le lehet győzni. Uszirszafi azonban nem volt közönyös. Nagyon is kedves, nyájas, tapintatos, udvarias volt, olyan udvarias, ahogy nők iránt nem szoktak viseltetni a férfiak, hacsak nem magas rangú hölgyről van szó. Úgy bánt vele, mint egy hercegnővel. És úgy, mint a testvérével. Jaj, de nem úgy tekintette testvérének, ahogy Ábrahám Szárait, az egyiptomi király a feleségét, ahogy általában testvérüknek nevezik a férfiak asszonyukat. Uszirszafi testvéri érzéseiben nyomát sem lehetett találni a férfiúi vágynak. Szeme nyugodtan, szelíden pihent meg Szefórán, a vér tüze sohasem lobbant föl benne. Arcának, mozdulatának, hangjának egyetlen jelével sem árulta el, hogy „meg akarja ismerni” Szefórát. Legbiztosabb együttlétük alatt is volt benne valami távoli, valami megközelíthetetlen, mintha egy kissé mindig a saját élete fölött lebegne, s akármikor el tudna szakadni mindentől. Pedig nagyon is valóságosan élt köztük, s végezte pásztori munkáját. Nem, ezt a testvéri jelenlétet s ezt a távolságot nem lehet legyőzni.

Seriktu, az egykori dajka és házizsarnok gyakran korholta Széfórát:

- Miért nem fordulsz tanácsért Raszappa valamelyik papjához? Miért nem kérsz tőle bűvölőszert, italt vagy amulétet? Nincs abban semmi. Sokan megteszik. Csak fizess érte, szívesen segítenek rajtad. Hiszen látom én, hogy akár mezítláb, térden csúszva is követnéd Uszirszafit. Nem csodálom, gyermek, de akkor hódítsd meg! Lehetetlen, hogy ha egy nő igazán akar valamit, el ne érje. Mi lett volna belőlem, ha mindent a férfiakra bíztam volna? Kicsi hija, hogy papnő nem lettem Ninuában, amilyen szép voltam, ahogy én tudtam táncolni, énekelni, forogni. De akkor nem szülhettem volna, ezt jól meggondoltam, így meg itt-ott mégis világra hoztam egy-egy gyermeket, csupa fiút, s nagy becsben álltam a gazdáimnál. Akarod, hogy én magam törjem meg a csodálatos ember hidegségét? Gondolhatod, mi mindent tudok, Szefórám. Ismerek néhány hathatós bűvöletet, szavakat meg ételt, italt, módszert... Akarod?

Szefóra csak rázta a fejét, visszautasította Seriktu segítségét. Ha akarta volna, neki is voltak bűvölő szavai, ételei-italai, módszerei, mindent felszedett a tudománynak ezen a tág terén az asszonyok, leányok között, hiszen másról alig is folyt szó, mint a férfiak meghódításáról, megtartásáról, szerelmük fölszításáról. Szefóra azonban, Isten tudja, miért, nem akarta, nem merte, nem tudta alkalmazni egyiket sem. Mi lenne, ha Uszirszafi megtudná, milyen praktikákkal igyekezett meghódítani a szívét? Ó, hogy szégyellné magát, mennyire semmivé válna... Teljesen Isten akaratára kell bíznia a dolgát. Ha ők ketten, Uszirszafi meg ő, már az idők kezdete óta ismerik egymást, s az idők végezetéig egy az útjuk - márpedig ebben bizonyos volt -, ő is a maga helyére kerül a maga idején... mert az a hely, az az idő megvan az idők kezdete óta, csak meg kell várni türelmesen, amíg megvalósul.

De aztán csendes, magányos éjszakán, a pislogó olajmécses fényében, a macskát simogatva, szemét a mécses lángjába meresztve, megint érezte Uszirszafi társtalanságát, távoliságát, a félelmet, hogy talán nincs is már a házban. S maga elé idézve sugárzó, sötét szemét, mosolygó ajkát, puha szakállal körített, barna arcát, így beszélt hozzá hangtalanul:

- Messze születtél tőlem, ismeretlen apától-anyától, nem is tudom, ki vagy. Délről jöttél, s én Északról vártalak, ismeretlenül. Tengeren jöttél, a tenger választott el minket, te legyőzted a végtelen tengert. Mégis oly távol vagy tőlem, mintha a tenger volna köztünk. Egy nap megint elvisz a tenger, és sohasem látlak többé. Én pedig itt maradok, ezen a parton, hiába nézek utánad, hiába kiáltok, nem jössz vissza. Nem is integetsz. Ki vagy? Mi az anyanyelved? Mi az istened neve? Mi a titkod? Mit keresel, hová tartasz? Egyedül akarsz menni vagy társsal? Miért nem velem? Miért nem viszel magaddal a tengerre, miért nem tudod, hogy mi együtt hajóztunk már születésünk előtt, s együtt fogunk hajózni halálunk után az öröklét tengerén? Lásd, csak néhány lépés, néhány fal választ el bennünket egymástól. Az ajtók nincsenek zárva. Miért nem teszed meg azt a néhány lépést, miért nem nyitod ki az ajtókat? Én nem mehetek hozzád, leány vagyok, várnom kell türelmesen, reménykedve... és várlak. Ha csak egyet intenél, ha csak egyet szólnál, nem, ha csak a szemeddel kívánnád, lebontanám a ruhámat, lábad elé borulnék, uramnak vallanálak, szolgálnálak téged és istenedet.

És figyelt, hallgatózott. Elképzelte, hogy Uszirszafi csendesen belép a szobájába, megáll előtte, nem szól, csak ránéz azzal a sugárzó, rettenetes erejű, mégis szelíd szemével, s ő, igen... ő elébe omlik, lecsúsztatja magáról a ruhát, térdét átöleli, arcát a lábára fekteti. De csend volt, csak a kutyák ugattak, a távolból sakálok felelgettek nekik, a macska pedig halkan dorombolt a karján.

Uszirszafi ezekről az álmodozásokról nem tudott semmit, Jethróval szemközt ülve, olykor-olykor kortyintgatva egy kis sört, szokása szerint gondosan keresve a szavakat, egyenletesen vitázott a volt főpappal. Mindig hamar átestek a nyájak s a pásztorok állapotának meg-

beszélésén, a tennivalók megvitatásán, aztán folytatták ott, ahol legutóbb abbahagyták. Sok olyan kérdés is szóba került, ami érdekelte Szefórát. Így az, hogy a Gan Édennek, e másvilági állapotnak volt-e földi tükörképe, azaz: a földön is volt-e Paradicsom? Uszirszafi úgy vélekedett, hogy akkor, ha egyáltalában beszélhetünk *akkorról,* tehát időről, nem volt föld, nem volt világ, mert minden együtt volt Istenben, a meg nem nyilvánultban. Így hát földi Paradicsom sem lehetett. Jethro azonban nem tudott a földtől, a világtól, az időtől elvonatkozva gondolkodni. Hangoztatta, ha emberről beszélünk, noha nem a földi emberről, ahogy ma ismerjük, már megnyilvánulásról van szó, tehát különbözőségről, ezért már világról, földről is szólnunk kell. Ha pedig szólunk, akkor az Édenkertnek is helye és ideje kellett hogy legyen. Elfogadta azt a hagyományt, hogy az Éden itt volt a Purattu vagy Práth mellett, a tartományban, amit ma is Bit Aidinnek, tehát az Éden Házának neveznek akkádul. Még a folyó nevét is keresgélte, melyik az a négy, ami átfolyt az Édenen. Ábrahám éppen azért élt ezen a tájon, mert az Éden közelében akart maradni, mikor pedig távoznia kellett, mindig ide vágyott vissza még Egyiptomból is. Az volt a kívánsága, hogy ivadékai ide térjenek vissza, az Édenbe, ezt a földet ígérte meg neki Isten. Uszirszafi viszont azt fejtegette, hogy az Éden sohasem volt földi kert, lakói nem voltak földi emberek, hiszen csak kiűzetésük után öltöztette őket Isten „bőrruhába", azaz emberi alakba. Az emberek csak az eredeti állapot emlékét örökítették meg a földi Éden elképzelésében. Ábrahám nem ide akart visszatérni, nem ide akarta visszaküldeni ivadékait, hanem a valóságos Édenbe, az Istennel való egységbe. Oda kell visszatérnie az egész emberi fajnak s vele együtt magának a világnak.

Türelmesen boncolgatta a kérdést, Szefóra pedig visszafojtott lélegzettel figyelt. Szerette volna, ha Uszirszafi ezt a földet, Bit Aidint tekintette volna a földi Édennek, s itt akart volna élni, vele együtt megteremteni az igazi Édenkertet, őt pedig, Szefórát, eljövendő édeni nemzedékek ősanyjává avatni. De ha úgy véli, hogy a földön sohasem volt Éden, akkor nem is kíván itt maradni, nem kívánja őt ősanyává tenni, az édeni élet munkálásában társául fogadni. Szefóra szíve összefacsarodott, szemét behunyta. Érezte, hogy zsibbad el minden tagja, hogy hull a semmibe. Aztán hirtelen arra gondolt, hogy akárhová követheti Uszirszafit, hiszen az Édennek nincs földi helye, állapot az, s mindenütt megteremthető! Ábrahám csak jelképesen választotta ezt a helyet! Akkor van remény, hogy Uszirszafi nem hagyja el... Jaj, de csak akkor, ha az lesz a kívánsága, hogy kövesse, akárhová megy vándorútján!

Majd meg az édenkerti emberpár került szóba. Mi volt a bűn? Jethro szerint az, hogy tudásra vágyakoztak, ismerni akarták a megismerhetetlen Istent. Uszirszafi másként vélekedett. Abban kívántak hasonlók lenni Istenhez, hogy ők is nemzeni és szülni akartak. Isten, a Nap és Isten, a Hold isteni szerelemmel, határtalan egyszeri ölelkezéssel nemzették fiaikat, a csillagisteneket. Ezt nem volt szabad utánozni az embereknek. A nemzés, a teremtés Istennek volt fenntartva, ez az ő át nem léphető köre, ezt őrzik lángfegyvereikkel a Szefirotok. Szent számukat nem akarja megmondani Uszirszafi, ez titok, csak annyit hangsúlyoz, hogy az első emberpár, Ádám meg Hevah nem ölelkeztek, nem nemzettek és nem szültek mindaddig, amíg hasonlók nem akartak lenni Istenhez s az ő hármasságához, az Anyához, az Atyához, s a Gyermekhez. Rettenetes bűnük az volt, hogy áttörték a soha át nem léphető kört, megismerték egymást, ahogy csak az istennek szabad önmagát ismernie, nemzettek és teremtettek, megszegték a tilalmat. Egyáltalán, Uszirszafi igyekezett mindent kivonni a látható világ köréből, s az időtlenségbe emelni. Szefóra szédült. Elképzelte az isteni szerelemnek azt a mérhetetlen forróságát, lobogó kiáradását, amivel a Nap meg a Hold, az Istenanya meg az Atya egymásba olvadtak, s a csillagistenek seregeit nemzették. Szívszorító, hogy az ember számára ezt tilosnak mondotta Uszirszafi. Az egész emberi faj ősbűnének a tilalom megszegését. Szeretett volna közbeszólni: hát nem azt mondta-e Isten az első emberpárnak, hogy szaporodjék, sokasodjék, hajtsa uralma alá a földet? Ezt mindenki tudja, még a nők is, a

szubartuk iszonyú bűne pedig éppen az, hogy nem szaporodnak, nem sokasodnak, nem kívánják uralmuk alá hajtani, csupán élvezni a földet. Ám a nőnek hallgatnia kell a férfiak társaságában, főképp ha tudományos vitát folytatnak. Hát hallgatott, puha ajkát rágcsálva, égő szemét rátapasztva a félelmes Uszirszafira. S lám, már felelt is az ő titkos közbekiáltására: Isten a szaporodás parancsát csak az Édenből való kiűzetés *után* adta az embernek, mintha azt mondta volna, jó, legyetek hasonlók hozzám, ölelkezzetek, szüljetek, tágítsátok, szaporítsátok a világot s tinnenmagatokat, de éppen ezért meg kell halnotok. Létetek új meg új alakban, testben, fiakban és unokákban folytatódhat csak tovább, egyre többen lesztek, s egyre jobban elvész rajtatok az egyetlen, az Istenarc.

Tehát mi már kivettettünk az Édenből, s akárhogy törekszünk is vissza, szaporodnunk és sokasodnunk kell, meg is kell halnunk, hogy a halálokon átlépve tartsuk meg a létet - gondolta Szefóra ismét fellélegezve. Uszirszafi pedig mintha rámosolygott volna.

Így beszélgettek, vitatkoztak, elmélkedtek a férfiak esténként a háztetőn vagy esős időben a szőnyegekkel borított szobában, lámpa meg sör mellett, gyakran hajnalig. Így ült mellettük szerényen, ruháját a lábára húzva, macskáját simogatva, figyelő, kék szemét a beszélgetők kedves arcára fordítva, hol sápadtan, hol kigyúló arccal a leány. Így hallgatta bánkódva, hogy az első emberpár, ha már megszegte a tilalmat, nem ízlelte meg az Élet Fájának gyümölcsét is, hogy örökké éljen.

Adódtak alkalmak, amikor Uszirszafi meg Szefóra kettesben volt. Például mikor Jethro szamárra ült, s elutazott Éraziga városába valamelyik tudós barátjához, aki a Hold Házában működött. Vagy a forró déli órákban, mikor az öreg hűvös szobájában szundított, Mósze azonban bírta a hőséget, s a fügefa alatt szerszámnyelet faragott, saruját javította, vagy csak ült az árnyékban s elmélkedett. Szeme ilyenkor megakadt a leányon. De, hogy pontosabb legyek: megakadt már az első pillantásra, mikor Dugazida kíséretében ideérkezett, Szefóra pedig az ajtóban állt, könnyedén nekidőlt az ajtófélfának, bal kezével rátámaszkodott, jobbját arcához emelte, jobb lábát pedig keresztben tartva a bal előtt, mintha egy éppen bevégzett vagy kezdő táncoló lépést tenne ebben a szép, könnyed helyzetben. Aztán pedig gyakran szemébe tűnt egy szép, megadó, élettel és érzéssel teli mozdulata. Ha odanyújtotta neki a megrakott tarisznyát indulásakor, vagy félrevonulva ült színes ruhájában, fejét félrehajtva figyelt, csak sötétkék szeme, meg-megrebbenő mosolya, ölében nyugvó keze beszélt. Mozdulataiban nem volt semmi kiszámítottság, belülről formálódtak azok a hangulata, lelkiállapota szerint, s éppen ezért voltak olyan meghatóan szépek. Gyakran szíven ütötték vagy halkan érintették Szefóra dalai, nevetése, nyugodt, telt szavai is. Csakhogy nem adta jelét érdeklődésének. Hónapok múltak el anélkül, hogy Szefóra észrevette volna Uszirszafi vonzalmát. Annál meglepőbb volt hát, mikor hosszan, egyenesen Szefóra arcába nézett, leeresztette azt a tárgyat, amit éppen nagy gonddal faragott, s csak nézte, nézte Szefórát, amíg annak elefántcsonthoz hasonló, sima arca kigyúlt, forróság öntötte el a homlokáig. Fejét lehajtotta, fülében kedvesen megrezdültek az aranykarikák. Ujjai önkéntelenül a nyakában függő Labartu-érmet simogatták. Gyenge szomorúság volt a testtartásában, ahogy a földön ült, kék csíkos ruhája alá húzta lábát, egy pillanatra megszakítva az árpa morzsolását a lapos kövön. Talán úgy érezte, hogy Uszirszafi éppen hamaros távozásáról akar szólni, azért néz rá olyan különösen és hosszan? Amit a férfi faragcsált, ivóedény volt, kemény fabütyökből formálta, csillagokkal ékesítette, simára csiszolta... holott volt a házban elegendő, aranyból, ezüstből meg cserépből való... miért faragta volna, ha nem akar elmenni, nem akar más forrásokból inni?

Uszirszafi halkan megszólalt. Nem távozásáról beszélt, hanem egészen másról. Ezt mondta gyengéden, de határozottan:

- Húgom, szeretném eltörni veled a korsót, ha te is akarnád.

A leány első pillanatra nem értette, mégis elsápadt, még mélyebben hajtotta le a fejét, keze remegett. Aztán eszébe jutott, hogy a férfiak házasságot értenek a korsó eltörésén, s most megint elöntötte a pír, egész teste föllobbant, mint a fáklya. Fölemelte sötétkék szemét, Uszirszafira pillantott. Ekkor látta a férfi, hogy mennyire hasonlít a leány szeme anyjának, Szetamonnak tiszta, zöld szeméhez, de másik anyjának, Jozabétnek sötét szeméhez is. Ahogy a földön ült, olyan volt, mint Jozabét, s mert valami különös révület sugárzott egész lényéből, olyan is, mint Mirjam.

Hosszan hallgattak mind a ketten. Végre Uszirszafi megszólalt. Olyan nyugodt volt a hangja, mint mindig, de sokkal melegebb:

- Szefóra testvérem, hát nem felelsz?

Mély lélegzetet vett a leány, kiegyenesedett ültében, ruhája alatt megfeszült telt, duzzadó melle. Piros arca visszanyerte természetes színét, szeme odaadóan pillantott Uszirszafi szemébe. Ajkához emelte az amulétet s megcsókolta.

- Testvérem - mondta olyan halkan, hogy alig lehetett hallani. - Megértettem, amit mondtál. Alázatosan meghajtom előtted fejemet, Reguél áldjon meg azért, amit mondtál. Ha velem akarod eltörni a korsót, ahogy hazádban szokás, testvéred, asszonyod, gyermekeid anyja s társad leszek, Isten akaratából együtt vénülök meg veled... szolgállak téged, s szolgálom Istenedet, ahogy te szolgálod őt. - Egy kicsit megpihent, mintha futott volna, megint Uszirszafira pillantott. - De atyám csak annak ad, aki ki tudja húzni a kertjében levő különös fát. Menj hozzá azért, s mondd meg neki kívánságodat. Én tudom, hogy te megteszed, amit senki sem tud megtenni.

Ekkor egyetlen mozdulattal, mint egykor Jozabét, fölkelt, s lassan a házba ment. Tudta, hogy a férfi utánanéz, figyeli mozdulatait, járását, s ez megint tűzbe borította. Mégsem sietett.

28. Hála legyen a név viselőjének!

Este Jethro előhozta a régi botot, amiről már említést tettem. Mielőtt Uszirszafinak nyújtotta volna, köntöse szegélyével gondosan végigtörülgette, kezével is megsimogatta, hosszú pillantást vetett rá, majd így szólt:

- Itt a bot, ami a hagyomány szerint Ábrahámtól, az igaz népek ősatyjától származik, s kézről kézre került Jiszhakhoz, Jákóbhoz, majd Józif halála után az egyiptomi király kincsesházába helyezték, mikor pedig végleg elhagytam a Fehér Házat, ezt a botot kértem a királytól emlékül. Ismertem ugyanis a bot történetét, fiam, hallottam nagyanyámtól, atyámtól, s íme, most hallod te is tőlem. - Fölemelte a botot, megragyogtatta a lámpafényben, meghatottan beszélt: - Ez a bot, fiam, bejárta Szineár földjét, vagy Ur-Kasdimét, mint akkád nyelven mondjuk, végighaladt Kánaánon, eljutott Egyiptomba, amíg meg nem pihent a királyi kincstárban. De lám, onnét megint elindult eredeti hazájába, most Bit Aidin földjén van, az én birtokomban, bár, sajnos, méltatlan örököse vagyok, mert nem tudom már, mi az a szent Név, amit készítője rávésett, s amit viselői tudtak, de nem mondtak. Ábrahám, Jiszhak, Jákób és Józif istenének neve, Jákób-él meg Józif-él igazi, titkos neve ez, fiam, azé, akit némely népek Él Saddájnak mondanak, így Gósenben is. És vallom, mert a szent hagyományhoz tartozik, hogy ez a bot az Élet Fája, ebből árad ki minden termékenység és minden tudás, mert annak a Neve van rajta, Aki a látható s a láthatatlan világot teremtette. Néha öreges fővel úgy gondolom, fiam, ez maga az a fa, amely az Édenben állott. S ha a szó közönséges értelmében nincs is igazam, igazam van jelképi értelmében, mert a Név a dolgok lényege, a Név, ami valósággá teszi őket.

Átnyújtotta a botot, s Uszirszafi megilletődve vette a kezébe. Cédrusfából készült, felső része malachitból, a fogója pedig zafírból. Sötétbarna, zöld, piros fények játszottak rajta. Nem volt könnyű bot, a nemes keményfa s a faragott kő súlyossá tette, s földre állítva Uszirszafinak éppen a feje búbjáig ért, jó erős fogás esett rajta. És lám, rajta volt a Név, négy jel mindössze, a négy közül kettő azonos. A zafírba süllyesztve simán, finoman kidomborodott a négy jel, nem éppen pontos sorban, inkább egy kissé ügyetlenül. Hosszában sorakoztak a betűk, ha valaki helyesen fogta a botot, négy ujja éppen egy-egy betűt takart.

- Meg tudod fejteni a jelek értelmét? - kérdezte izgatottan Jethro. Ujjai remegve babráltak a szakállában, sötét szeme szorongva pihent Uszirszafi arcán. - Aggódom is, meg reménykedem is, fiam. Nézd meg jól, magyarázd meg, ketten vagyunk, nem hallja senki. Én sokat töprengtem rajta, a jeleket talán ismerem, hiszen sokféle írást láttam, s megkérdeztem nagy tudósokat is, egyiptomiakat, kaftiakat meg ittenieket, akik Éraziga templomában élnek, de csak a fejüket csóválták, s nem válaszoltak. Olvasd el, magyarázd meg te, fiam! - kérte meghatóan. - És legyen feleséged az én együgyű, silány, de szívemnek oly kedves leányom, légy te igazi fiam, akit eddig megtagadott tőlem az Ég.

Uszirszafi nem szólt. A szőnyegre telepedett, az asztalka sarkára húzta a lámpát, s elmerült a betűk tanulmányozásába. Már az első pillantásra könnyű volt felismernie őket. Az első jel olyan volt, mint egy hátradőlt zegzug, egy kicsi szárral a felső ága alatt. Hangértéke: *jó* vagy *já*. A második háromfogú fésűhöz hasonlított, fogai balra néztek, s ugyancsak balra dőlt egy kissé. Kiejtve: *há* vagy *hé*. A harmadik jel hasonlított egy kitárt karú emberkéhez, akinek nincs feje, testét-lábát is csak egy vonalka jelzi. Avagy a kinyitott mutató- meg középsőujj alakjához. Hangban kimondva: *vé* vagy *vav*. És a negyedik jel megint ugyanaz, ami a második.

Jethro türelmetlenül magyarázni kezdett:

- A jelek mivoltát még csak ki lehet találni, fiam, de az értelmüket...

Elhallgatott, mert Uszirszafi intett az ujjával, ne zavarja. A jelekre hajolva, szemét összehúzva, alsó ajkát beharapva vizsgálta az írást, még a lélegzetét is visszafojtotta, majd meg nagyokat sóhajtott. Jethro is visszafojtotta lélegzetét, ő is sóhajtott, mint Uszirszafi. Olyan feszült volt a csend, amilyen vihar előtt szokott lenni, ha villámcsapás dördült volna, az sem lett volna meglepő.

Uszirszafi azonban föltekintett a botról, s halkan megszólalt:

- A jeleket ismerem és értem. Hadd ássam ki a múltból, a föld alól, ahová évszázadok során süllyedt. Hadd fújjam le róluk a múlt porát, atyám. Az első jel az Égi Férfi jele, az örökkévalóé, akinek nincs alakja, csupán erő és szellem. Férfiú ő, de nem földi értelemben, hanem mint végtelen, kiáradó erő, hatalom és tett. A másik három jel az Égi Nő, de nem földi értelemben, hanem mint végtelen befogadó erő, termékeny, teremtő hatalom és nyugalom. Az örök, a végtelen isteni Anya, a szűz és a szerető... Atyám, ha két fénysugarat képzelsz el, nevezd az egyiket Jának, a másikat Hevahnak, nevezd az egyiket Hevahnak, a másikat Jának, nevezd az egyiket Napnak, a másikat Holdnak, nevezd az egyiket Holdnak, a másikat Napnak, nevezd az egyiket Cselekvőnek, a másikat Nyugalomnak... nevezd a kettőt együtt *teljes* nevén... mert a két név adja az Egyet...

Föltekintett, sötét szeme kitágult, a botot ölébe eresztette, mozdulatlanul ült, arca sápadt volt.

- Nem, nem mondhatom ki - suttogta. - Ha ezt a nevet kimondom, a világ teremtőjének nevét mondanám ki. És ehhez az ő engedelme nélkül nincs jogom. Csak ő maga hatalmazhat föl rá, atyám, mert ez a név rettenetes, ez a név mérhetetlenül hatalmas, ez a név halálra sújt, vagy a Mennyekbe emel, ez a név teremt és megsemmisít...

- A világok Urának neve? - hebegte Jethro remegő ajakkal.

Uszirszafi bólintott.

- A világoké, igen. A világok teremtőjéé. Azé, akinek *van* neve. Az első fényé, az első kettősségé, ha bölcs elmével meg tudod érteni, amit zavaros szavaim mondanak. Ha kívánod, megmagyarázom neked a jelek titkos számait s e számok értelmét is, kezedbe adom a kulcsokat, amikkel a Név titkát megnyithatod, atyám. De ki nem mondhatom. Ezt a nevet ő maga mondta Ábrahámnak, Ábrahám Jiszhaknak, Jiszhak Jákóbnak, Jákób Józifnak, Józif pedig nem mondta meg senkinek. Ő akarta így, a Név. Ő rejtőzött el az emberek elől... hadd legyen rejtve mindaddig, amíg ő maga ismét meg nem mondja valakinek, akit kiválaszt.

- De hátha te vagy a kiválasztott? - kiáltott föl Jethro szinte lázasan. - Vajon nem azért jöttél-e ide, mert Ő küldött? Nem azért adtam-e kezedbe ezt a botot, mert Ő szerelmet ébresztett szívedben leányom iránt s leányomében teirántad? Nem azért kellett-e így történnie mindennek, mert te vagy a kiválasztott, aki a Nevet kimondhatod? Hiszen hogy tudod a Név értelmét, elegendő bizonyság!

Izgalmában fölkelt a szőnyegről, néhányszor végigmérte a szobát puha saruiban, majd megállt Uszirszafi előtt, letekintett rá, kinyújtotta remegő kezét.

- Mondd meg! Mondd meg, kérlek!

- Én nem mondhatom meg neked - rázta a fejét Uszirszafi. - Ha te meg tudtad volna mondani nekem, továbbadhatnám fiamnak, vagy akit fiamnak nevezhetnék. Ahogy Ábrahámok, Jiszhakok, Jákóbok adták tovább nemzedékről nemzedékre fiaiknak, tanítványaiknak mindaddig,

amíg Józsiffal a sor meg nem szakadt. Most az új választottnak csak Ő, a szentséges Név mondhatja ki a nevet, az, aki mindig lesz... mindig megvalósul, megnyilvánul, kibontakozik... S azután mondhatja ki egyszer a kiválasztott az előtt, akit fiának tekint.

Jethro elgondolkozott. Állát tenyerébe támasztotta, könyökét keresztbe font karjára, szemét behunyta, mozdulatlan volt.

- Te igazi férfiú vagy, fiam - kezdte azután csendesen, s barna szeme úgy belefúródott Uszirszafi állhatatos szemébe, hogy a szívéig hatolt. - Te Aton legfőbb rendjének titkaiba nyertél beavattatást, s én, tudatlan öregember, valóban nem kívánhatom tőled, hogy olyant tégy, ami tilos. Ahogy nem mondod ki Usziré titkos, igazi nevét, éppúgy nem mondhatod ki ezt sem. De megnyugszom, mert bizonyos vagyok igazadban, fiam. Te a jelek értelmét tudod, kihúztad a földből a fát, letörölted róla évszázadok porát, legyen a bot a tiéd. Titkába nem avathattalak be, sajnos, annál sokkal tudatlanabb vagyok. A titkot ismered nélkülem is, hála legyen a Név viselőjének, aki értelmedet oly vakító fénnyel megvilágosította. Legyen tiéd a bot, mert azt illeti, aki ismeri a Nevet, legyen tiéd a leányom, mert azt illeti, akié a bot.

Úgy mondta ezeket a szavakat, mint egy kinyilatkoztatást. Lassan, méltóságosan, komoly, mozdulatlan arccal, atyai-fejedelmi tekintettel. Valóban főpap volt, díszes babiloni köpenyében, ünnepi sarujában, hosszú haján ezüstkötővel, szakállában gyöngyökkel, nyakában a pecséttel, ujján szép, nehéz gyűrűkkel...

Mert erre a szép alkalomra, mikor elővette a botot, teljes díszbe öltözött. Uszirszafi is megilletődve térdelt előtte, kezében a bottal, s lehajtotta fejét, mikor Jethro atyai kezét ráhelyezte.

- Fiam vagy, fiamnak éreztelek, mióta nálam vagy. Öreg szememben boldog könnyek remegnek, fiam, szívem dagadoz, májam és vesém reszket. Nem győzöm beszívni az életadó levegőt, Isten kegyelme árad el bennem. Nagyobb vagy te nálam, tudom, kiválasztott vagy, az az isten, akinek neve a botra van vésve, neked fogja kinyilatkoztatni magát. Te azért jöttél erre a földre, fiam, hogy kivond magad a világ gyalázatosságaiból, mert odáig süllyedt az emberiség, hogy fegyverrel, álnoksággal, vesztegetéssel, árulással, alattomos méreggel, hízelgéssel, rettegtetéssel, minden elképzelhető móddal és eszközzel hajszolja a hatalmat, részekre, csoportokra szakadozik... mint a vadállatok, még a vadállatoknál is borzasztóbban... te pedig itt akartál megvonulni, fiam, ahol négy hatalom tartja szemmel egymást, Bit Aidiben, e csendes zugban, az én kis népem között, csupán csak Istent keresvén... És lám, éppen itt találkoztál a Névvel. Abban bizonyos vagyok immár, hogy a Név neked, éppen neked fog megnyilatkozni, az pedig parancs lesz számodra: eredj, és add tovább a titkot. Boldog az atya, mikor látja, hogy a fiú nagyobb nála! Boldog vagyok én is, mert nagyobb vagy nálam, és a fiam vagy! Nem vér szerint, mert én ama Reguél fia vagyok, akit Ézsau egyik felesége, Boszmáh szült, mikor pedig Ézsau népei Edomban telepedtek meg, az én népem, Reguél népe, itt maradt származása ősi helyén. Te pedig a még távolabbi Egyiptom szülötte vagy. De éppen az bizonyítja fiúságodat a Szellem szerint, hogy ide kellett jönnöd, s meg kellett kapnod a botot és a leányt. Vedd hát mind a kettőt, és hadd öleljelek meg mint fiamat.

Fölemelte Mószét térdeltéből, mellére ölelte, megcsókolta kétfelől, szeméből könnyek peregtek szakállára, s együtt csillogtak a gyöngyökkel.

Uszirszafi-Mósze szintén megölelte Jethrót, megcsókolta jobbról-balról. Nem szólt, nem talált szavakat érzéseire, s a csodára, ami vele történt. Hiszen csodálatos is, hogy bár indulatában elkövette a gyilkosság bűnét, ennek folyományaként megtalálta Jethrót, rálelt a botra s a jelképben a teljes Névre, amit már senki sem adott tovább senkinek, megismerte a leányt is, akit élettársnak jelölt ki számára az Isten, s most megkapta őt is, a botot is, Ábrahámnak s

Ábrahám utódainak szent jelvényét. Íme, így változott a bűn Isten eszközévé, a gonosz indulat így nemzett áldásos eredményeket.

Megrendülve a sors ilyetén fordulatán s az események meglepő láncolatán, Uszirszafi szótlanul ült a szőnyegen, térdén tartva a botot. Figyelmesen hallgatta Jethro elbeszélését származásáról, őseiről, vándorlásairól, a nevek sorát, amelyekről mind a ketten tudták, hogy nem egyes személyeket, hanem néptörzseket, fajtákat, isteneket és beavatási formákat jelölnek. Jethro lépten-nyomon elérzékenyült örömében, szinte remegett a csodálatos események súlya alatt, újra meg újra megerősítette, hogy Uszirszafi-Mósze kiválasztott, neki kell továbbadnia a Nevet. Az öreg szem a messzi jövőbe látott, s megdöbbent a látványtól. Új népet pillantott meg, az új népben új meg új férfiakat, akik, mint Uszirszafi, Isten eszközei, s egyre továbbadják a Nevet az idők végezetéig. E nagy események során pedig ott volt ő is, mint kicsiny láncszem, összekötő kapocs a régmúlt s a jövendő között, igénytelen láncszem ugyan, mégis eltéphetetlen. Tudva-tudatlanul ő tartotta meg a Nevet.

A leányról, Szefóráról s atyjáról-anyjáról, származásáról is beszélt Jethro. Abból a hajdan nagy népből eredt, amely a hikszosz birodalom magvát alkotta, s fajtájára nézvést idegen volt, nyelve is merőben elütő a környező népek nyelvétől. Istenei, istennői más nevűek. De magához tudta vonzani a népeket, s lehatolva a Nílus deltájáig, fél évezreden át uralkodott egy világbirodalom népein. Ma már a nagy múltnak csupán emlékei maradtak, töredékek, cserepek, amilyen töredék, cserép maga a mitanni nép is, birodalmának ebben a csekély maradványában. Romló, süllyedő, széthulló nép csupán, emlékezni sem szeret egykori nagyságára, hiszen minden emléke maró vád. Szefóra külsejére nézvést, mint Uszirszafi láthatja, mitanni fajta, ám ereiben anyai nagyatyja révén kusita vér is csörgedez, márpedig Kus népe nemcsak itt, Északon ismeretes erejéről, hanem erős országot tart fönn Egyiptom déli határánál s a Vörös-tenger keleti partjain is, beékelve az arabok közé...

Így beszélt Jethro. Eközben azonban tapsolt, és Seriktu behozta a kézmosóvizet, majd az ételt is asztalra helyezte. Bár Mósze az öreg minden szavára figyelt, mégis csak egy gondolat parázslott a lelke mélyén. Az, hogy kiválasztott. Ezt mondta Mirjam is, ezzel búcsúzott el tőle. Most meg Jethro hangoztatja, s egy világot járt, tanult, nem közönséges öreg férfiú szava, aki főpap is, nem játék. Nem hízelgés, nem szóvirág. Mósze tudta, Jethro akár az életét tenné meggyőződésére. A jelek is meggondolandók. És mégsem, mégsem tudta elhinni. Igaz, elnyerte a beavatottság legmagasabb fokát, átlépett a Halál Kapuján, de éppen ezért látszott hihetetlennek, amit Jethro mondott. Érezte, milyen szegény, esendő, gyenge ember ő, milyen gyámoltalanul, szinte tudatlanul botorkál bizonytalan útjain. Még ő is, a beavatott, hányszor követ el ballépést, hányszor tapogat sötétben. Megtanult, megismert mindent, ami tudható, ismerhető. De milyen keveset lehet tudni! Alázatosan és szerényen csak azt mondogatta magában: nem, nem, amit Mirjam mondott, s amit ez az öregember mond, lehetetlen. Miért én? Miért éppen én? Hát ki vagyok, mi vagyok én, apátlan-anyátlan árva, aki még a saját származásomat sem ismerem, aki éppúgy voltam királyi személy, mint egy sanyargatott, megvetett, bőrpoklosnak, nyomoréknak nevezett nép fia, hazátlan és hajléktalan senki, én, én, ki vagyok én, hogy választottnak tekintsem magam? A fejét rázogatta, nevetnie kellett e vakmerő, gyermekes gondolatra. Isten, Aton, a Sötét Isten, a Nevetlen, a Kimondhatatlan nem szól senkinek. Őhozzá sem. Első megnyilvánulása, első tevékenysége, az Egy, akinek neve van, akitől értelmünkkel fogalmat alkothattunk, miért éppen Mószét választaná a Hang, az Ige hordozójául?

Elgondolkozott, ugyan kívánná-e. Nem kívánta. Szeretett volna élete végéig megmaradni Uszirszafinak, a ház egyszerű lakójának, tanácsadójának, szolgájának, Szefóra férjének, gyermekek atyjának, beavatottnak, aki tudja, milyen kicsiny.

Megkérte Jethrót, hogy a botot zárja ismét ládájába, ahol egyéb értékeit őrzi. Csak annak van joga hozzá, aki fölhatalmazással kapja, méltóságának jeléül hordozza. Ő pedig ebben a pillanatban pásztor a pásztorok között, hazátlan férfi, most lett otthona mint Jethro fiának. És megmosva kezét a Seriktu által elébe tartott tálban, elmondva étkezés után szokásos imádságát, föllépdelt a háztetőre Jethróval együtt.

Újhold volt éppen, a tájék homályban úszott, kora nyári felhők lebegtek a sötét égboltozaton, a csillagok nagyok voltak, mint a drágakövek. Szefóra nem mutatkozott. Úgy illett, hogy visszavonuljon, ha a kezét kérik. Majd csak atyja hívására kerülhet elő, s akkor meghallhatja a döntést. Dolgait végezte a házban, azután szobájába vonult, úgy viselkedett, mintha sorsában nem készülne változás. De alig bírt a szívével. Ha szólt, hangja megcsuklott, ha nyúlt valamiért, keze reszketett. Nagy, kék szeme sohasem égett még ilyen izzón. Hol elrévedezett, s elfutották a ragyogó könnyek, hol ijedten hunyta be, s karját lebocsátva olyannak látszott, mint aki elájul. Egy falatot sem tudott enni, hiába erőltette Seriktu. Kérdezni sem merte öreg dajkáját, mit hallott a férfiaknál, miről beszélnek, hátha rossz hírt hall, rossz jelekről számol be Seriktu. Csakhogy az öregasszony beszélt kérdezés nélkül is. A főpap egy botot mutogat, magyaráz, Uszirszafi a szőnyegen ül, alig szól, a botot nézegeti. A főpap őseiről meg Szefóra származásáról beszél... Jó ez vagy rossz? Uszirszafi csak hallgat, hallgat. Szefóra félelme elviselhetetlenné vált. Nem tudta megfejteni a bot titkát? Ó, ez lehetetlen! Hát akkor mi történhetett? Miért nem hívja már az atyja? Jaj, most hívja! De nem, nem hívta. Seriktu pergő nyelvvel, ajkát két ujja közé fogva, suttogó hangon mégis beszámolt valami biztatóról: a főpap kiválasztottnak nevezte Uszirszafit, de az csak a fejét rázogatta. Ó, Reguél meg Labartu, segítsetek. Ez már elviselhetetlen. Hiszen akkor mégis Uszirszafi felesége lesz... Háttal a falnak támaszkodott, leeresztette mindkét karját - éppen narancsot hámozott -, szemét behunyta, térde megrogyott. Hamar, hamar, hiszen akármelyik pillanatban hívhatják! Kezében a naranccsal meg a késsel a hajához kapott, tapogatta a homlokát övező ezüstszalagot, nem kócos, nem rendetlen-e... Végignézett magán, piros csíkos ruháján, sárga cipőjén, övén, tiszta-e, csinos-e, szerény s mégis finom-e... Lélegzete elakadt, szíve megállt, aztán olyan vadul vert, hogy a torkában érezte. Elgondolta hamarjában, hogyan megy be, hogyan áll meg, hogyan néznek rá, szólnak hozzá... s akkor ő mit mondjon. Hogy viselkedjék? Bárcsak élne az anyja, idegentől ilyent nem lehet megtanulni. És átölelve Seriktu húsos vállát, könnyekre fakadt.

- Te bolond leány - szidta Seriktu bosszúsan. - Hiszen olyan vagy, mint akit vesztőhelyre hurcolnak! Nem szégyelled magad? Elfordul tőled, aki rád néz!

Szefóra összeszedte magát, mosolygott, meg szipogott is. Karjával a könnyeit törölgette. A négy szolgáló hangosan nevetett rajta, viháncoló megjegyzéseket kiabált. No hiszen! Csak engem kívánna meg Uszirszafi! Bezzeg táncolnék, nevetnék! Már ruha sem volna rajtam. Megmutatnám, hogyan kell összesimulni térdtől szájig! Nem felejtené el a drágaságom, Istár adná! Úrnőnk meg fél? Nem akarja?

Olyan lárma volt a konyhában, hogy Szefóra pirosra gyúlva kiszaladt, s a szobájába vonult. Oda vitte a híreket Seriktu: Uszirszafi a főpap előtt térdel, ő meg a fejére tette a kezét, fiának nevezte... könnyezett. Hát most már csakugyan hívják, készen kell lenni mindenre, nyugodtan várni, lassan lépegetni, szótlanul mosolyogni... kibírhatatlan! Egyszerre hideg rémület fagyasztotta meg a szívét: eszébe jutott, hogy a szerződésbe nem foglalhatnak vételárat, hiszen Uszirszafinak semmije sincsen... még hazája sem... Ez a gondolat olyan rémületes volt, hogy Szefóra ágyára vetette magát, s arcát tenyerébe rejtve vak sötétségbe zuhant. De aztán lassan-lassan reménység gyulladt ki megint a sötétségben: hisz ők ketten az idők kezdete óta számtalan életen át együtt voltak már, s együtt is kell lenniök az idők végezetéig, ez örök törvény, atyja meg Uszirszafi megtalálják a módját, hogy olyan szerződést írjanak, amilyent

kell. Mi egy szerződés az örökkévalósághoz képest?! Hirtelen fölült, megtörölgette szemét, ostobának nevezte magát, szégyenében nevetett.

Azonban elmúlt az este, hallotta, amint a férfiak a háztetőről levonulnak, csend lett a házban. Seriktu bejött Szefóra szobájába, s a szőnyegre telepedve beszélt, beszélt, hogy elterelje a leány gondolatait kínzó kérdéseiről. Elmondta, milyen világszép leány volt ő, milyen gyönyörűen táncolt, énekelt, hárfázott, papnő lehetett volna. Szefóra ismerte az öregasszony hányatott életét, elmesélte már ezerszer, hát alig hallgatott oda. Csak ült az ágyán fásultan, reménytelenül, Labartu-érmét simogatta-csókolgatta, fohászokat mondott valamennyi istenhez, istennőhöz, akinek nevét valaha hallotta. Macskája hiába törleszkedett hozzá, hiába dorombolt, Szefóra rá sem hederített. Seriktu aztán el-elbóbiskolt ültében, végre hortyogni kezdett, szája lefittyedt, öreg arcának vonásai elpetyhüdtek. Föl-fölkapta a fejét, úgy tett, mintha gondolkodott volna. Az asztalkán sercegve égett a lámpa, libegett-pislogott, fanyar illatot árasztott a szűk szobában. Szefóra betegnek érezte magát, szeretett volna meghalni.

Odafönt, a hűvös háztetőn a két férfi megint egymással szemközt ült a sörösedény mellett, s a szívópipát meg-megmerítette a sörben... Hallgatott, meg megint beszélt. Miről vitáztak ebben a késői órában, mi volt olyan fontos és halaszthatatlan, amit éppen most kellett megbeszélniök? Tán a házassági szerződés pontozatait, a lakodalom napját, a levágandó borjak, bárányok számát, a vásárolandó bor mennyiségét, a meghívandó vendégek sorát, a zenekar nagyságát vitatták meg?

Nem. Arról volt szó, hogy nyolcszáz esztendő óta a Kos korszakában forog a világ, a Kossal szemközt áll a Mérleg - s kinyújtott karral mutogatták a ragyogó csillagokat -, a Mérleg a Törvény jele. Törvényt vár az emberiség. Törvények vannak is már, Hammurápi hatalmas törvényei, a hittita törvények, Assur törvényei... De mindezek híjával vannak valaminek: nem tükrözik híven ember és világegyetem szoros kapcsolatát. Vagyis: inkább a romlott hagyományok s a mindennapi érdekek szüleményei, mint isteni sugallat és akarat eredményei. Jethro nagy törvénytudó volt, pontosan idézte mind a babiloni, mind a hittita, mind pedig az assuri törvényeket. Annyira belemerültek a beszélgetésbe, hogy csak a hajnal derengésére kaptak észbe. Ekkor lementek a háztetőről s elváltak.

Jethro leánya szobájába sietett. Az ajtóban megállt, fülelt. Csend volt. Az atya halkan belépett. S íme, ott feküdt a leány az ágyon, felöltözve, összekuporodva, kezébe rejtett arccal s aludt. Mellette a macska. A sarokban Seriktu ült a falnak támaszkodva, állát leejtve horkolt. Az asztalkán meg vastagon füstölt a lámpa, olaja kifogyott. Teli volt a szoba keserűséggel.

Jethro vigyázva az alvó leányhoz lépett, hosszasan nézegette. Nagyon hasonlított az anyjához. Nyugodt, kerek arcát körülfolyta hosszú, világosbarna haja, szép nyakán finoman lüktetett egy ér, duzzadt, kerek emlői lassan emelkedtek-süllyedtek az alvás hosszú lélegzetére. Csípője kidomborodott, egyik lábszára térdig kilátszott a ruha alól. Cipője leesett. Jethro meghatottan állt előtte, s a leány anyjára gondolt, aki csak ezt a gyermeket hozta a világra, aztán meghalt fiatalon. Vajon milyen sors vár rá Uszirszafi mellett? Haj, nehéz, sokkal nehezebb, mint testvérei sorsa, akik erre-arra derék férfiakhoz mentek feleségül, derék, de mindennapi férfiakhoz... Ő meg egy átkozott ember felesége lesz. Mert átkozott, akit Isten kiválaszt, átkozott és áldott. Követni tudja-e nyaktörő útjain? Ha nem tudja, egyedül marad, amilyen egyedül sohasem volt még asszony a földön.

Elfújta a mécses kapkodó lángocskáját, ujjával elnyomta a vastag kanócot. És a szürkületben éppen olyan halkan, ahogy jött, kiment a szobából.

29. Mósze úgy érezte, gyökeret vert

Uszirszafi-Mósze meg Szefóra férj-feleség lettek annak rendje-módja szerint. A lakodalomra összegyűlt a környék minden ismerőse, megjelent Szefóra testvérnénjei közül is néhány, mindenki hozott nászajándékot, volt bor elegendő. Vágtak juhot, borjat, sütöttek *katát*, ami tyúkféle madár, nagyobb a mi foglyunknál, s igen ízletes a húsa. Volt almás lepény, tejszínes gyümölcspép s mindenféle gyümölcs rogyásig. Fuvolásokat, citerásokat, dobosokat pedig Raszappából fogadtak. Éppen egy hétig tartott a lagzi. Mindenki derekasan lerészegedett, hiszen azzal az elhatározott szándékkal jött, hogy az első naptól az utolsóig nem lesz józan. Bőven kaptak sört a rabszolgák meg a szolgálók is, mert Jethro házában az enyhébb hittita törvények voltak érvényben - mármint a rabszolgák iránt enyhébbek, mert egyébként kíméletlenül kemények voltak. Sikongtak a sípok, zengtek a citerák, dobogtak a dobok, rengett a föld a táncolók lába alatt egész éjjel. Nappal ugyanis aludtak.

A házassági szerződésben benne volt, hogy Uszirszafi-Mósze teljes jogú férfiú Jethro teljes jogú férfiúnak mint atyának kifizette Szefóra leányzóért az egész vételárat, viszont ennyi meg ennyi hozományt kapott, s válás esetében tartozik teljes egészében azonnal visszaszolgáltatni. Tanúk ezek meg ezek. De hát ki gondolt válásra? A férfiú meg a leány ott álltak díszes ruhájukban az óriási, virágokból font korona alatt, ami jelképezte, hogy ebben a pillanatban király az egyik, királynő a másik, ha azután rabszolgái lesznek is a mindennapok kényszereinek. Uszirszafi ez alkalommal először öltözött tetőtől talpig mitanni ruhába, vállán gyönyörű babiloni köpönyeg ékeskedett, csupa piros, kék, zöld, arany- és ezüsthímzés, csupa zsinór meg paszománt. Szemkápráztató volt. Szefóra anyja esküvői ruháját viselte. Szép volt és királynőien méltóságos. Majd végigcsinálták az összes szokásokat, amik a boldog házasság, a gyermekáldás, a jó egészség, a hosszú élet biztosításához szükségesek, megannyi mágikus szertartást és formulát. Végre magukra hagyták őket a virágokkal díszített szobában, s csakugyan hasonlatosak voltak a csillagistenekhez, mert szerelmi ölelkezéseik megnyitották az egek boltozatát. A férfi teljes buzgalommal örömet kívánt szerezni a kedves nőnek, a nő szíve egész buzgalmával a szeretett férfiúnak, így mind a ketten tökéletes gyönyörben részesültek. Tudták, most olyan ünnepet ülnek, ami halálukig tart, s erősen megfogadták magukban, hogy ünneppé teszik egymás számára az életet. Uszirszafi először érintett nőt, s ha avatásakor átlépett a Halál Kapuján, most az Éden Kapuján lépett át. Szefóra szűz volt, s mikor megmerült a szerelem hullámos tengerében, mint új lény bukkant föl, beavatást nyert valamibe, ami testét-lelkét megváltoztatta.

És mikor a hejehuja, lakodalom bevégződött, a vendégek szamárra, tevére ültek, szolgáik nagy kurjongatással útnak indították állataikat, a zenészek fölmálházták szolgálataikért kapott jutalmukat, a ház elcsendesedett, a tágas udvar kiürült, akkor köszöntött be az igazi, áldott ünnep: két ember, egy férfi meg egy nő csendes, meghitt, bizalmas együttlétének csodálatos ünnepe. Szefóra apránként elmondta egész életét, beszélt egykori kedves kutyáiról, macskáiról is, akik azóta búcsút intettek a világnak. Beszélt arról is, hogy kilenc hónap múlva okvetlenül megszüli urának az első fiút, olyan lesz, mint Uszirszafi. Egy ideig még így nevezte, csak később szokott rá a Mósze névre, mikor férje halk, nyugodt, tömör szavakkal szintén elmondta élete történetét az éjszaka csendjében. A pislákoló lámpa világánál, Szefóra kócos fejét válla mélyedésébe fektetve, vállát átkarolva, meleg, puha, szerelemtől sugárzó, illatos testét magához szorítva. Az asszonyka lélegzetfojtva hallgatta, nagy, sötét szeme az elbeszélő arcán pihent, hol csodálat, hol rémület, hol öröm csillogott benne, ha pedig olyasmit mesélt Mósze, amit nehéz volt elviselnie, megcsókolta arcát lágy érintéssel, ahogy az anya nyugtatja

meg riadozó gyermekét. Mósze ugyan nem riadozott, ugyanolyan egyszerűen mondta el az egyiptomi felügyelő agyonverését is, ahogy gyermekkora boldog játékairól, a men-noferi Palota hattyúiról, Amram szegényes házának sok apró kedvességéről beszélt, mégis érezte, milyen csodálatos, ha egy nő nemcsak felesége, szeretője, hanem testvére, sőt anyja is az embernek. Meghatottan nevetett, mikor Szefóra pontosan megmutattatta magának Mósze vállán, hátán a helyeket, ahol egy munkafelügyelő botütései érték góseni kóborlásai alatt. És aztán sorra megcsókolgatta az ütések régmúlt nyomait.

Szefórában volt valami kedves madárszerűség. Fejét félrebillentve hallgatta Mószét, fürgén jött-ment, kis, erős keze úgy repesett munka közben, mint a madár szárnya. Madárszerű volt a hangja, a nevetése, az éneke is. Tükrében nézegetve magát ide-oda forgatta, hajtogatta a fejét, féloldalt tekintett saját képére, mint a madár, ha az edény peremén ülve iszik. Abban is madárhoz hasonlított, hogy nem gondolt a holnappal, mindig elégedett volt a mával, szinte szállt a létbe, mint madár a felhők között, a napsugárban. Könnyű volt, vidám, bizakodó, bármelyik pillanatban röppenésre kész. Ha Mósze azt mondta volna: gyere, induljunk rögtön, így, ahogy vagyunk - Szefóra nem kérdezte volna, hová, nem futott volna a házba másik ruháért, saruért, hanem rámosolygott volna urára, s azonnal indult volna. Mósze nem beszélt ugyan feleségének ezekről a vonásairól, de elnevezte Cipporának. Madárkának, héber nyelven. S ebbe a becéző névbe sűrítette mindazt a gyöngédséget, amit Szefóra iránt érzett.

Most, ha útjairól hazaérkezett, Cippora boldogan röppent elé, szamara kantárját fogta, meg sem várta, míg ura leszáll, hanem fölágaskodott, megölelte félkarjával, megcsókolta előbb az arcát kétfelől, majd a száját is. Egyetlen mindenlátó pillantással megtudta, fáradt-e az ura, nehéz útja-dolga volt-e, nem érte-e baj. Aztán megölelte a szamarat is, megveregette a vastag pofáját. Maga hozott lábmosóvizet, ura elé kuporodott, lábát gyöngéden megmosta, fejét, vállát, hátát olajjal kente, tiszta ruhát készített neki. Ételét-italát elébe tette, maga meg leült kissé távolabb, figyelte evését, hallgatta szűkszavú elbeszélését. Sohasem engedte meg, hogy Seriktu szolgálja ki. A mellőzött öregasszony dohogott is ezért, de Cippora megölelte, s azzal vigasztalta, hogy majd neki kell kiszolgálnia Mószét, ha ő gyermekágyban fekszik, még a kisfiút is megfürdetheti, elringathatja olykor.

Mósze úgy érezte, gyökeret vert ezen a földön. Ha odahaza volt, gyöngéd szeretet gondoskodott róla, vidámság, figyelem, alázatos, mégis öntudatos szerelem ragyogta be forrón sugárzó, egyenletes fényével. Cippora valóságos tulajdona volt testestül-lelkestül, nem is akart más lenni, boldog volt ebben az állapotban, csodálkozott volna, ha valaki megkérdi: nincs-e valami saját vágya, kívánsága, akarata, célja... Mi volna? Vágya, kívánsága, akarata és célja: Mósze tulajdonának lenni. Az ő vágyait, akaratát, kívánságát, célját megvalósítani. Szolgálni Mószét, hogy Mósze tökéletesen szolgálhassa Istent.

Mikor a téli évszakban Jethróval a lámpa mellett ültek, Cippora ott pihent, s figyelmesen hallgatta beszélgetésüket. Ruháját lábára húzva, fejét kissé féloldalra hajtva nézte apját s Mószét, míg ujjai fürgén forgatták az orsót, mintha madárka kergetőzött volna az orsó körül. Ha Mósze valami erős érvet mondott, s atyja elismerően bólintott, Cippora lelkes pillantást vetett Mószéra s mosolygott. Ha az öreg Jethro gondolkoztatta meg Mószét, Cippora előrehajolt izgalmában, ujjai megálltak, együtt töprengett az urával. De az illedelmet sohasem hágta át: nem szólt bele a férfiak beszélgetésébe, ha valamit nem értett, megkérdezte Mószét, mikor ketten voltak a csendben, s egymást átölelve beszélgettek.

Mósze olykor három-négy napig is elmaradt. Cippora ugyanúgy végezte dolgát, mint máskor, énekelt is, de gondolatai nyomon követték a távoli barangolót, együtt utazott vele, tudta, igen, *tudta,* hol jár, melyik sátorban ül a tűz mellett, hogyan beszél, imádkozik, énekel, hogy ítél vitás ügyekben. Látta Mószét, igen, *látta,* mikor a pusztán süvöltő északkeleti szél esőt vagy

homokot szórt arcába, tépte-cibálta ruháját, megállásra kényszerítette a szamarat. Érezte, igen, *érezte,* mikor a nyári évszak lángoló Napja elborította hevével, a száraz fűből sáskák raja röppent, keselyű keringett a feje fölött, s az eltikkadt csacsi keservesen elbődült a szomjúságtól. Ha Cippora szíve hirtelen megállt, keze lehanyatlott, szava megszakadt, tudta, látta, hogy veszély ólálkodik az ura körül: rabló pásztornép vonul át az útján, fegyveres férfiak fojtott hangon rajtaütés terveit tárgyalják, határok, telepek, falvak nevét emlegetik, s jaj, hátha rosszat terveznek az ő ura ellen is, ha másként nem, hát hogy meg ne akadályozza szándékukat. És íme, mikor Mósze hazaérkezett, kiderült, hogy csakugyan rendeztek afféle mulatságot ezek vagy azok a beduinok, csetepaté volt, ám Mósze csak a hírét hallotta, nem akadt össze velük. Cippora oldalvást, gyanakodva nézte őt, s igaza is volt, ugyanis Mósze irányította a védelmet a parasztok között.

Valaha az egyiptomi király hadserege fölött parancsnokolt, erős várat ostromolt, hadigépeket irányított, rohamot fúvatott, most meg ötven-százfőnyi kis csapat gyermekes, noha vad kis csatáit vezette, juhnyájakat, sikongató asszonyokat, rémült gyermekeket, hitvány házakat védett meg, s a lármás ütközet után birkabőrre ülve tanácskozott támadókkal és megtámadottakkal a békekötésről. Minden hetedik napon összegyűjtötte kis népét, „Jethro leányait" s „pásztorait" a város mellett levő tágas dombon, imádkozott, énekelt, ünnepélyesen meggyújtotta az illatáldozat tüzét a szent edényben hozott parázson, de olyanféle erőszakoskodás, amilyen eddig gyakran háborgatta a jámbor népet, nem történt többé.

Az istentisztelet estéi Szefóra legszebb órái voltak. Szamáron ülve léptetett ünnepi ruhában, haját asszonyosan föltornyozva, ura pedig mellette ballagott, a szamár kantárját fogta. Mindenfelől gyülekezett a nép, szamáron, gyalog, ismerősök, rokonok köszöntötték egymást, csoportok alakultak, Szefórát mindenki tisztelettel üdvözölte mint Uszirszafi asszonyát. Lépten-nyomon emlékek zsongtak Szefóra körül, az *első alkonyat* emlékei. Mert ő az időt attól az alkonyattól számította: az volt az „első" nap. - Lám, éppen ezzel az asszonnyal találkozott akkor. Azzal a két leánnyal egy ismerős férfi házasságáról beszélt. Két szolga éppen olyan hevesen vitatkozik a tömegtől távol, mint az ő két szolgája, mikor hazafelé mentek a nagy esemény után. A felhők is vagy hasonlítottak az „első" est felhőihez, vagy különböztek tőlük, mindegy, ez is arra emlékezteti őt. Még a levegő is, a holdfény, a csillagok ragyogása. No és nem éppúgy ennek a férfinak tulajdona volt-e már akkor életre-halálra, aki most ugyanúgy, mint akkor, fölmagasodik a nép között a dombtetőn, égre tárja karját, arcát a leáldozó Nap fényébe emeli, s messze zengő hangon énekel? Igen, az övé, mindig az övé, mióta a világ világ, csak addig nem tudta... most pedig testébe fogadta a magvát, élet csírázik méhében, parányi lény, akiből erős fiú lesz rövidesen, ha elérkezik az ideje. S akkor... akkor térdére veszi, keblére szorítja, s azt mondja: „Fiút szültem, olyat, amilyen az Isten!" Ahogy az első asszony szólt az első gyermek születésekor.

Így élt Mósze, Szefóra meg a tekercseit böngésző öreg Jethro nagy békességben, nyugalomban, elégedettségben. Messze, körös-körül pedig tombolt a háború, hadak robogtak az országokon át, harcikocsik kavarták föl a puszta homokját, városok égtek, haldoklók hörögtek, sebesültek jajgattak, királyok, hercegek, fejedelmek, sejkek acsarkodtak egymásra, de Bit Aidin tartományában nem törődött ezzel senki.

30. A sólyom a napba szállt

Míg Mósze Mitanniban családot alapított, s felesége, Cippora két fiúgyermekkel ajándékozta meg, míg szorgosan járta a pusztákat, pásztorolta Reguél népét, igazságot és békét vitt a sátrakba, elvitatkozgatott ipával a törvényekről, a csillagokról, a másvilág dolgairól, testvércsillaga, Eknaton rohamosan hanyatlott a végső kilobbanás felé. Egészsége napról napra romlott, ereje gyengült. Trónra lépésének harmincadik évfordulóját - ugyanis már születésekor királynak jelentették ki - nagy fénnyel ünnepelte ugyan, de aki látta sovány alakját, amint görnyedten, lecsüggesztett fejjel, mintha a tiara súlya nyomná, állt fővárosának Aton-temploma előtt, királyi ruhában, ékszeresen, kezében a hatalom jelvényeivel, asszonyos faráról bágyadtan lecsüngő oroszlánfarokkal, örülhetett szánalmas állapotának, gúnyolódhatott korántsem oroszláni megjelenésén - vagy búsulhatott, aggódhatott, szoronghatott a király meg a Birodalom sorsán, ahogy éppen a szíve vagy az érdeke kívánta. Mikor pedig leborult, mint annyiszor, a virágokkal díszített hatalmas oltár előtt, s nem tudott fölkelni, a vak is láthatta, hogy a vég elközelgett. Mint gyermekkorában, koronázásakor, most is gyaloghintójába emelték, s huszonnégy izmos szolga vitte Palotájába, a papok és udvari előkelőségek alig tudták leplezni a zűrzavart.

Bizony volt is oka aggodalomra mindenkinek, aki sorsát az ő uralkodásához kötötte. Amilyen gyenge, szelíd férfi volt, olyan kitartó konoksággal haladt a romlás útján. Még az csak hagyján, hogy megsemmisítette Ámun hatalmát, nevét mindenünnen kitiltotta, papságát kiszórta, vagyonát elvette, Aton egyházát emelte a helyébe, bár tudjuk, ez is vakmerő cselekedet volt. De ugyanígy járt el valamennyi istennel, istennővel, valamennyi templommal s templomi vagyonnal, alapítvánnyal, valamennyi istenség papjával is. Így aztán maga ellen lázította az egész Birodalmat. Nyílt forrongás lángolt mindenütt. Ha nem tört ki általános, véres fölkelés, annak csupán két oka volt: Horemhab kezében tartotta a hadsereget, s a király halála oly közelinek látszott, hogy már nem volt érdemes fölvenni vele a harcot.

Ázsiában a rendcsinálás nehéz műveletét szinte teljesen megbénította a király makacs háborúellenes viselkedése. „Szeretettel és jószándékkal" akarta megtartani és kormányozni népeit, azok pedig fütyültek szeretetre és jóakaratra. Miután szerteszét a városok Aton-templomaiban Eknaton himnuszait és imádságait zengték, a maroknyi egyiptomi helyőrségek fülébe egészen más hangok harsogtak: a fölkelő, lázadó népek katonáinak rivalgása, lerombolt falak dübörgése, amoriták, habiruk csataordítása és röhögése. Az egyiptomiak meg a hozzájuk hű fejedelmek könnyen elképzelhették, mi lesz a sorsuk, ha sikerül mindenütt lerázni az egyiptomi igát. Sürgető, könyörgő, kétségbeesett levelek, üzenetek, követségek rajzottak Aketaton felé, s zaklatták a szegény királyt.

Ribaddinak, Byblosz vén uralkodójának csupán két-háromszáz katonára lett volna szüksége, ennyit igazán könnyűszerrel eljuttathattak volna tengeri úton, de még válaszra sem méltatták. Ekkor betegen kiszökött városából, s útnak indult Egyiptom felé, hogy személyesen győzze meg a királyt a veszedelem nagyságáról. Míg úton volt, fölkelés tört ki ellene. Összeszedve némi segítséget a környékbeli hűséges népekből, visszafordult, ismét hatalmába kerítette a várost, de most aztán végképp bezárták szűk ketrecébe, mozdulni sem tudott. Fia útján még egy utolsó levelet küldött királyának - fia ugyanis segítségére sietett szorongattatásában. Lehetetlen az öreg, hűséges katona levelét meghatottság nélkül olvasnunk, fiam. Így írt: *„Gubal istenei dühösek és bosszúsak reám. Mert vétkeztem az istenek ellen, ezért nem tudok az én uram, a király elé járulni."* Mi volt a bűn, amit szegény Ribaddi az istenek ellen elkövetett? Nyilvánvalóan az, hogy fölvette Aton vallását. Erre a levélre a király nem felelt.

Jebuszban, azaz Jerusálimban a derék Abdchipa tartotta magát vitézül, de az újra meg újra rátámadó habirukkal szemben egyre súlyosabb helyzetben. Levelet írt a királynak, s ezt a levelet is érdemes elolvasnunk: *„A király egész országa, amely háborúskodást indított ellenem, el fog veszni. Lásd, a Szeirtől Karmelig elterülő vidék s annak valamennyi vezére teljesen elveszett, az ellenem föltámadt ellenség túlszárnyalja erőmet... Amíg a hajók a tengeren jártak, erős kéz uralkodott Naharin meg Kás között, most azonban a habiruk megszállták a király városait. Egyetlen fejedelem sem maradt már uram, a király mellett, mindet elűzték... törődjék hát a király az ő országával... küldjön csapatokat... mert ha ebben az esztendőben nem érkezik többé csapat, uram, a király egész területe el fog veszni... Ha ebben az évben nem érkeznek csapatok, küldje el a király tisztjeit, engem és testvéreimet vigyenek el innen, hogy urunkkal, királyunkkal együtt halhassunk meg...”* Érdekes az az utóirat, amit a levél leírója intéz Eknaton titkárához, akit bizonyára személyesen ismert: *„Magyarázd meg ezeket a szavakat világosan uram, a király előtt, mert uram és királyom egész országa a pusztulás felé halad.”* A habiruk által ostromolt kánaáni városok urainak egész sora könyörgött segítségért a királynak: Addudaian - egy júdeai városból -, Dagantalaka egy másikból, Ninur királynő egy harmadikból és így tovább. Mindegyik az egyiptomi ügyek rossz állását panaszolja, mindegyik keservesen siránkozik, milyen áldozatokat kell vállalnia egy királyért, aki alkalmatlan időben, alkalmatlan eszközökkel akar megvalósítani egy magasztos eszmét: *„Városunk zokog, könnyei folynak”* - olvasható az egyik könyörgő levélben. De a sovány, görnyedt fiatal király semmiről sem akart hallani, csak istenségéről. Egész megjelenése, egyszerű ruhái, az ékszerek teljes hiánya: tagadása volt minden harciasságnak, s míg városaiban panaszok, sürgetések, keserű könyörgések áradtak felé, ő Istenéről beszélgetett a hangszerek csilingelése és búgása közben, a béke szavait formulázgatta... A követek pedig reszkettek dühükben. A legjobb katonák, akik a Birodalom dicsőségére még emlékeztek, hiába ostromolták gyakran kemény szavakkal ezt a könyörtelen királyt, aki birodalma könnyeit közönyösen tudta nézni.

Mi minden veszett el Horemhab erőfeszítései ellenére? A ragyogó Libanon, Askalon és Asdod, Tyrusz és Szidon, Szymira és Byblosz, Jerusálim dombvidéke, Kades és a nagy Aranta folyó, a szép Jordán, Tunip, Aleppo, a távoli Eufrát-part... Mit lehetett e súlyos veszteségekkel szembeszögezni? Istent? Az igazságot? Az egyetlen isten az volt, aki Egyiptom seregeit csatákról csatákra vezette, az egyetlen igazság a kard igazsága, amely Szíriában sok-sok éven át uralkodott. Kinek volt igaza? Eknatonnak-e, aki új szellemi korszakot akart nyitni az emberiség számára, vagy a katonáknak, akik a világbirodalom nyomorúságai, összeomlása fölött keseregtek?

A király maga is látta, megértette a dolgok ilyetén állapotát. Ám inkább vesszen a világi hatalom, akár az egész Birodalom, mondta, mintsem meghazudtolja Atonról vallott hitét. Semmivé tegye az Igazság, a Szeretet szent kötelességeit. Romba döntse a fölállított oltárokat, elnémítsa a himnuszokat és imádságokat, kioltsa az illatozó áldozatok tüzét, az emberiségre szabadítsa a harcias, véres isteneket, tűzbe-vérbe borítsa Aton gyermekeit. Annál jobban ragaszkodott megtalált, megölelt istenéhez, mennél vészesebb ábrázatot mutatott az élet. És mennél gyöngébb lett testi állapota, annál hatalmasabban nőttek lelki erői. Csapás is érte: meghalt egyik kedves leánykája. Reményei szétfoszlottak: Nefertiti nem szült fiút. A király előbb örökbe fogadta Szekarét, majd mikor látta, milyen nyegle, erőszakos, hivalkodó fiatalemberre pazarolja szeretetét, a szelíd, beteges Tutanchatont. Egyre többet törődött sírhelyével, terveket készíttetett, építőmestereket, szobrászokat, iparművészeket mozgósított, siessenek, dolgozzanak, hogy esendő testét készen várja a sír. Szemközt a sivataggal, amelynek finoman szitáló homokját egészen a fényes fővárosig hordta a forró szél, egy hegyoldal szikláiba vágatta a folyosókat és kamrákat, odahallatszott a sakálok és hiénák

üvöltése, a pusztaság vigasztalan üzenete. Pénze pedig nem volt. Az istenek és istennők kincseskamrái bezáródtak, a kincsek a föld alá bújtak, varázslat, furfang, eskü, bosszúvágy s titkos robbantószer őrizte őket.

Álmatlan éjszakáin, mikor a gyötrő gondok, csalódások nem hagyták aludni, bizonyosan nemegyszer eszébe jutott Mósze, igazi testvére és barátja. Bizonyosan keserű bánattal gondolt rá, aki elhagyta, s méghozzá ilyen rútul: megölt egy felügyelőt, s utána nyoma veszett. A gyöngéd, finom, okos Nefertiti, a történelem legszebb asszonyainak egyike, sem tudta már megvigasztalni. Anyja mereven elzárkózott a thébai Palotába. Testvérei a maguk gőgös életét élték, nem érintkeztek vele. Udvari előkelői, akiket többször alacsony sorból emelt magához, hízelegtek ugyan, de szemükben félelem bujkált, tudta, ha meghal, szertefutnak a saját érdekeik után. Hűséges, goromba főparancsnoka, Horemhab csak lármázni, követelőzni, vádaskodni, fenyegetőzni s végül sajnálkozni tudott, majd el is kerülte, vesződött a szíriai háborúval, amire a király nem akart, de nem is tudott pénzt adni. Eknatont egyre gyakrabban lepték meg szent rohamai, s már napokig fölkelni sem tudott egy-egy roham után. Nagyképű, alattomos orvosok állták körül, kotyvalékokkal traktálták, fürdették, borogatták, tanakodtak, nem kéne-e a koponyáját meglékelni. A szegény fiatalember irtózott tőlük, nem hagyta, hogy meggyőzzék. Az az orvos meg, az a részeges, mindig nőügyekbe bonyolódó Szinuhe valahol Ázsiában kóborolt mint Horemhab tábori orvosa. Ezek itt mind gyilkosok voltak! Megparancsolta, azonnal hívják haza Szinuhét.

Ám annál buzgóbban, forróbban ragaszkodott Istenéhez, a jóságoshoz, az éltetőhöz, a mindent és mindenkit egyaránt szeretőhöz. Ha járni nem tudott, gyaloghintón vitette magát templomába, leborult oltára előtt, gyenge hangon énekelte himnuszát.

Mósze is gyakran gondolt testvérére és barátjára, csillagtársára, mikor magányos útjait járta szamarán. Boldog ember volt, szerető, kedves asszony, két vaskos, erős kisfiú s nyájas, bölcs após meleg szíve sugározta be életét. A háborúról csak elvétve hallott, véres borzalmai nem hatottak otthonáig, bár füstjét-pernyéjét elhordta ide is a szél. Szíve nemegyszer elfacsarodott a gondolatra, vajon él-e, hal-e a király, a testvér, aki himnuszait szavalta neki, s karját a vállára téve kísérte az ajtóig. Szerette volna látni, szerette volna titkait ismerni. A végtelen pusztaság magányában előtte lebegett a fiatal, szenvedő arc, a sugárzó, nagy szempár. Mikor pedig felesége mellett feküdt az éjszaka meleg csendjében, s alvó kisfiai szuszogását hallgatta, Cipporának el-elsuttogta emlékeit a királyról. Hajnalonként, mikor Cippora a kisebbik gyermeket szoptatta - ez az az óra, mondja a Talmud, mikor az asszonyok urukkal csevegnek, és Isten minden kívánságot meghallgat, még a rosszat is -, erős vágyat érzett, hogy útnak induljon Aketaton felé, egyedül, keresztül a háborgó világon, ellenséges csapatokon, kémeken és őrökön... hadd lássa egy órára, egy percre csak a rajongó királyt, a Gyűlöletes Álmodozót, a gonosztevőt, s megfogva a kezét, sugárzó, lázas szemébe nézzen, s így szóljon: én értelek, én szeretlek, amit tettél, szenvedtél, gondoltál, akartál, nem volt hiábavaló.

Egy év múlt el így megint.

Mósze egy alkalommal bement Raszappa városába. Az adó ügyében kellett intézkednie, mert az éragizai adófelügyelő levelet intézett Jethróhoz, s ezt írta: *„Négy hónap múlt el, de te nem küldted meg a gyapjút, amivel tartozol. Miért késlekedel? Ne várj tovább, hanem azonnal küldd a gyapjút!”* Nos, a gyapjút Raszappába kellett szállítani, s Mósze az adófelügyelő hivatalnokával alkudni akart egyhónapi haladékért.

Amint szamarán a városfalon kívül levő fogadóhoz közeledett, két gyalogos utast pillantott meg, amint bottal a kezükben, viharvert ruházatban ballagtak vele egyirányban. Mind a kettő ismerősnek látszott. Az egyik testes volt, lomhán mozgott, a másik sovány, nyurga rabszolga.

Mósze szíve megdobbant. Mikor elhaladt az utasok mellett, hátrafordult nyergében... de ekkor már a testes úriember fölkiáltott:

- Hohohóój! Megállj! Mósze herceg! Szinuhe volt, meg régi rabszolgája, Kaptah.

Mósze megfordította szamarát, leugrott, az orvoshoz sietett. Az tárt karral várta, ámde nem feledkezett meg az udvari illendőségről, öt lépésre tőle térdig meghajolt.

- Üdvözöllek, herceg! Béke, béke, mint itt mondják! Hát csakugyan te vagy s nem afféle bolygó lélek? Most már hadd öleljelek meg.

Összeölelkeztek. A rabszolga leborult, s csaknem sírva fakadt örömében. Úgy tartották egymást átölelve sokáig.

- Hogy kerülsz ide? - csodálkozott Szinuhe.

- Hol jársz, hová mégy? - bámuldozott Mósze.

Az orvos azonban nem helyeselte, hogy a forró ég alatt ácsorogva számoljanak be sorsukról. Javasolta tehát, térjenek be a fogadóba, igyanak egy korty sört - abból a csodálatos papi italból, amit együtt ittak Thébában, itt, sajnos, sehol sem hörpinthetnek, pedig az volna ám az igazi. Betértek hát a fogadóba, s a füstös kemence oldalánál sör mellé telepedtek Csak kevesen ődöngtek a szobában, néhány pásztor, egy kereskedőféle, akinek állatai odakinn ácsorogtak az udvaron, meg vagy öt rabszolga. A nyitott tűzön nyársra húzott birkahús pirult, ők pedig szívták a langyos, zavaros sört, s szótlanul nézték egymást. Kaptah, a rabszolga szintén velük iddogált, mióta ugyanis Szinuhéval ebben a zűrzavaros országban vándoroltak, az orvos megszüntetett minden különbséget maga meg a rabszolgája között.

- Okosan tetted, hercegem, hogy hallgattál a tanácsomra, s elmentél a keskeny úton, mielőtt a tenger hullámai összecsaptak - kezdte az orvos, mikor kifújta magát. Naptól cserzett arca elszomorodott, elmerült tenyere vizsgálatába, aztán legyintett, sóhajtott, ivott egy kortyot. - Szegény Nafururia a Napba szállt, Uszirévé lett, ahogy mondani szokták.

Legalább annyi sajnálkozó gúnyt megengedett magának, hogy babilóniaiasan Nafururiának nevezte Nefer-hepru-Rát, azaz Eknatont a családi nevén. Mósze nem értette meg azonnal.

- Elmondhatom, herceg, hogy a karjaim közt halt meg, igen, utoljára még ebben a megtiszteltetésben részesített. A koponyalékelés szerencsére elmaradt, pedig orvosai és tanácsadói nyomós érvekkel igyekeztek meggyőzni szegényt, bizonyára félvén, hogy atyja, Aton új erőt önt belé, s megint lábra áll. Pedig hiszen éppen ezelől menekültem békésebb viszonyok közé, a csatatérre, mint tudod. Elég az hozzá, hogy üzent értem, azonnal térjek vissza a Palotába. Harcikocsira, majd tevére, aztán hajóra ültem, az ember siessen, ha valamelyik halálos betege hívja, bár a halált csak halogatni lehet, ez régi meggyőződésem. A Palotában már ott találtam Horemhabot, neki is üzent, de úgy tudom, mások már korábban értesítették Őistensége állapotáról.

Elhallgatott, s Mósze sem szólt. Fejét lehajtva, némán gyászolta testvérét és barátját. Föltámadt benne egy emlék: a beteg király mellett ült, s három ragyogó égitestet látott. Az egyik magasan lobogott, a másik fölemelkedőben volt, s közeledett hozzá, a harmadik előbb lassan, majd egyre gyorsabb zuhanással lehanyatlott a sötétségbe. Mósze szemébe könnyek szöktek. A Csillag lezuhant a mélységbe. Így ültek elgondolkozva, a fogadóban jövő-menők zaját, az udvaron kiáltozó hajcsárok lármáját, a tevék, szamarak bőgését nem is hallották.

- Uram - szólalt meg a rabszolga. - Ezen már nem segíthetünk. Megígérted, hogy a legközelebbi fogadóban annyit eszünk, amennyi belénk fér. Éppen ez a legközelebbi fogadó. Úgy látom, a birkacomb meg is pirult a nyárson.

- Hallgass, te disznó - förmedt rá az orvos. - Még ilyenkor is a hasadra gondolsz?

- Nem nevezhetsz disznónak, nem vagy gazdám. Szabad ember vagyok, útitársad, gondozód, nélkülem már elvesztél volna - vágott vissza a rabszolga. - A fölszabadító levelet ugyan nem adtad ki még, de azt mondtad, ezután egyenlők vagyunk, ne tekintsem magam a szolgádnak. Igaz, megígérted a vacsorát is a legközelebbi fogadóban, s azt sem tartod meg.

Szinuhe legyintett, majd szólt a fogadósnak, tegyen egy darabot a birkahúsból Kaptah elé. És miközben a rabszolga elmerülten falt, ő folytatta elbeszélését.

- Képzelheted, a királyi Anyát mennyire lesújtotta fia halála. Három napig a besúgóit sem fogadta. Eye már hosszabb ideje az uészeti Fehér Házban tartózkodott, s mikor bekövetkezett a szomorú vég, nyomban Aketatonban termett. Szerencsére voltak vigasztalói. Az utolsó időben mindig mellette tartózkodott Ámun első prófétája meg más istenek első prófétái is, ők készítették elő a csapásra, s megvallom, emberül ki is bírta. A királynét is lesújtotta a haláleset, kénytelen volt egészen másként öltözködni, másként festeni magát, másféle ékszerekről gondoskodni, s úgy viselkedni, ahogy özvegyhez illik. A szegény halott Álmodozó testvérei is porig sújtva gyászolnak, Mezemmut törpéit olyan gyászos ábrákkal mázoltatta be, amilyet otthon viseltek őserdeikben, Baketaton meg, az a szép szajha, akit még sohasem érintett férfi, bánatában elhatározta, hogy feleségül megy Horemhabhoz. Azzal vigasztalódik, hogy hátha király lesz Horemhabból, hiszen kezében a hadsereg. Mit mondjak még az általános gyászról? Én nem vártam meg Őistensége temetését, most aztán igazán nem ott a helyem. Fogadott fia, mármint egyik fia, uralkodótársa, a szép reményekkel teljes Szekaré már a halál pillanatában kiadta a parancsot Eknaton híveinek üldözésére. Így hát mikor szegény Álmodozó holttestét a lúgos medencébe vitték, azonnal elbúcsúztam a Palotától, a lesújtott családtól, a zokogó hívektől, és visszatértem Ázsiába. Hidd el, itt sokkal nyugalmasabb az élet.

- Hát senki sem siratta meg szívből? - kiáltotta Mósze keserűen.

- Dehogynem, herceg - nevetett az orvos fogcsikorgatva, arcán minden vonás összehúzódott és rángott, mintha kőbe harapott volna. - Sokan megsiratták, és siratják azóta is. Zokogva gyászolják azok, akiket a semmiből emelt magasra, most félnek, hogy fejjel lefelé fognak fennakadni. Azok, akik az istenek elkobzott vagyonából meggazdagodtak, s most mindent vissza kell adniok. Azok, akik keresztet hordtak a nyakukban, s megkívánták, hogy mindenki utat engedjen nekik az utcán. Egyszóval mindenki, aki vele együtt ragyogott, s most vele együtt merült sötétbe. Akadt azonban három ember, aki másért is megsiratta. Horemhab, noha mindig gorombáskodott vele, te, noha elhagytad őt, s én, noha kezdettől fogva menthetetlennek láttam.

- Hát a nép? Hogyan viselkedett a nép? - kérdezte Mósze bizakodva.

- A nép, hercegem? Hát hogyan viselkedhetnék a nép? Boldog, ha királyt koronáznak, boldog, ha királyt temetnek. Régóta tudjuk. Most meg különösen boldog, mert visszatérhet Ámunhoz, földjei visszakerültek Ámun birtokába, a parasztot tehát nem a király vagy Aton felügyelői, adótisztviselői, írnokai és rendőrei nyúzzák, hanem Ámuné meg a többi istené. Hát nem elég ok ez a boldogságra? Van aztán ennél nagyobb boldogsága is a népnek, herceg. Elérkezett az ő ideje. Vallási buzgalomból üldözhet mindenkit, akit csak akar. Rabolhat, rombolhat, gyilkolhat kedvére Ámunért, Ptáhért, Konszuért meg a többiért. Gyilkolhat, herceg, s van-e annál magasztosabb öröm, mint istenünk nevében, az ő érdekében gyilkolni? Mondom, ez az ő ideje. Ihat-ehet, ordítozhat, erőszakoskodhat, s mindezek ellenére, sőt mindezek által lehet vallásos. Merem mondani, hercegem, soha még halál ekkora boldogságot nem támasztott, mióta emberi faj van a világon. Pedig sok halált láttam.

- Jobb is volt otthagyni őket, uram - szólt közbe a rabszolga a birkahús fölött. - Nem szeretem a zavaros időket.

Mósze komoran meredt a sörösedényre. A zavaros lé gyűrűző tükrében iszonyú képek kavarogtak: tülekedő emberek, menekülők, hullák, falra akasztott, fejjel lefelé rángatódzó testek, Aton-papok, akik kereszteket taposnak a porba, égő házak, hullákat zabáló krokodilok, üvöltő, karddal, bunkóval rohanó csőcselék, arany kosszarvval ékesített papok, vörös hullámok hátán vörös lángok, vörös arcok, vörös kezek... A képek nesztelenül siklottak egymásba, Mósze mégis hallotta a hangokat is, valóságos hangorkán tombolt benne.

Örült, mikor az orvos gúnnyal leplezett szomorúsággal folyatta:

Még ott voltam a Fehér Házban, mikor a királyi Anya meg Eye, a főtanácsadó, zokogó szívvel megfogalmazta az Uszirévé lett király koporsójának feliratát. Bizonyosan rá is vésték, miután elkészültek a balzsamozással, az aranyművesek pedig a múmiát tartalmazó burkokra remekelték mindazt a sok szent alakot meg szöveget, ami a halott örök békességét biztosítja. Az írás szórul szóra így szól. - És irodalmias hangon, fojtottan, méltósággal szavalta:

- „A szép herceg, Ré egyetlen választottja, Alsó- meg Felső-Egyiptom királya, az igazságban élő mindkét ország ura, Eknaton, az élő Aton szép gyermeke, akinek neve mindig és örökké éljen."

- Ezt mondja az írás. Jellemző, hercegem, hogy még ebben a szövegben sem használták az „igazság" szó kifejezésére Maat istennő nevének jelét, annyira tisztelték elveit. Vagy annyira féltek visszajáró, bosszúálló lelkétől? Mégis csodálkoznunk kellene, herceg, az emberek szívének megváltozásán, ha a temetés után azonnal el nem rendelték volna nevének minden szoborról, templomföliratról, minden domborműről, kőről, fáról, aranyról, rézről való kivakarását, eltüntetését, lefaragását... Hiszen ez csak természetes! - Farkasmosollyal tekintett a néma, mozdulatlan Mószéra. - Hát szerencsés volt s még sokáig szerencsés lesz Egyiptomban minden kőfaragó. Végre van munkája rogyásig. Házról házra járnak szerszámaikkal, s kérdezgetik, nincs-e eltávolítandó név a házban. De hát sokan óvatosak. Inkább maguk vakarják le az átkozott nevet, semhogy gyanúba keveredjenek mint a Gyűlöletes Álmodozó hívei vagy Aton imádói. Még jó, hogy a sírokba nem törnek be, s ott is le nem vakarják Eknaton meg Aton neveit, jeleit. De hát az átkokkal lepecsételt köveket mégsem merik kinyitni. Mert mégsem bizonyos, hátha, hátha...

- Mi történik Aton oltáraival? - kérdezte megint Mósze.

- Gondolhatod, herceg, hogy ugyanolyan sorsra jutottak most, amilyenre Ámun meg a többi isten oltárai annak idején - legyintett Szinuhe. - A fiatal Meryre eltűnt, valahol biztonságba helyezte magát. A többi papok is igyekeztek megfoghatatlanná válni, ebben a papoknak, mindenféle papoknak nagy gyakorlatuk s régi módszerük van. Persze, önmagukkal együtt mentik, ami menthető. Nekik is vannak föld alatti kamráik, hathatós varázslataik, veszedelmes robbantószereik, nyithatatlan záraik, mióta anyagi javakkal oly bőven ellátta őket a király. Aton ide, Aton oda: nem vetik meg a régi jó mágiákat, ha rászorulnak. Annyi azonban igaz, hogy Aton virágkoszorúi elhervadtak, illatos füstjei nem szállnak az Égre, himnuszai, imádságai elnémultak, hívei... nos, hívei cserbenhagyták őt, az Egyetlent. Hanem, herceg, hiába vakarják ki, törlik le, semmisítik meg az átkozott jeleket. Eknaton neve élni fog, Aton eszméje megmarad, amíg a hattyú fekete, a holló fehér nem lesz, amíg a hegyek lábra nem állnak és járnak, amíg a tenger a folyókba nem árad, ahogy mondani szokás.

Sóhajtott, mereven babrált ivópipájával. Kaptah befejezte az evést, s jót húzott a sörből.

- Enni sincs kedvem - dünnyögte Szinuhe szomorúan. - Pedig már kezdett visszatérni az étvágyam, kezdtem túltenni magamat a történteken. De most, hogy röviden beszámoltam neked, herceg, az eseményekről, fölfordult a gyomrom megint, s a szívem, májam és vesém összefacsarodott.

Nem szóltak a dologról többet. Mósze hívta az orvost, látogassa meg, pihenjen nála, Szinuhe azonban a fejét rázta. Sürgős az útja, Babiliba igyekszik. Elbeszélgetett még apró-cseprő ügyekről, de kedvetlenül. Szinuhe végre fölkerekedett, hogy a révnél átkeljen a folyón, vagy hajón utazzék Babilonba, ahogy éppen adódik. Fölcihelődtek tehát, melegen megölelték egymást. És elváltak.

Mósze sokáig nézett utána, amíg el nem tűnt egykedvűen baktató rabszolgájával a város kapujában. Még azután is önfeledten álldogált. Lelkében fölmerültek az emlékek: Eknaton, Szetamon, Eye, Hor, Ramósze, Huya... a Palota lakói... Az esték, amiket beszélgetésben töltött Eknatonnal, himnuszainak magasztos szavai, rajongó szeme, gyermekes mosolya... És látta a zűrzavarba merült, ellentétektől, gyűlöletektől, érdekektől, hatalmi törekvésektől tépett országot is, mint az imént, töredezett képekben szétfolyó-egybeomló jelenetek kavargásában.

Aztán nyugalmat parancsolt szívének, s dolgára indult.

31. A lélek nyugtalan

Ugyanúgy folytak napjai, ugyanúgy járta útjait, végezte dolgát, mint eddig. Ugyanolyan nyugodt volt, nyájas, kedves, szelíd. Apósával szokott tárgyilagos módján beszélte meg a bekövetkezett vagy várható eseményeket, s röviden végezve velük, szokott beszédtárgyaikhoz tért vissza. Feleségéhez még gyöngédebb lett, kisfiát többször ültette térdére, örült, ha a gyermek egy-egy szót tisztábban mondott ki, mint előző nap, új szót is tanult, vagy valami kedves furcsaságot művelt. Többször is hosszasabban simogatta meg buksi fejecskéjét, mikor kezével a szakállát cibálgatta és visongott. A kisebbiket is gyakrabban emelte karjára, arcán pedig egy kis borongó bánat felhőzött, ha hajnalonként Cippora az ágyon ülve szoptatta a gyermeket, s asszonyi szokás szerint csevegett hallgatag urának. Kint már kukorékoltak a kakasok, idebent égett a lámpa, a nagyobbik fiú, Gersom, mélyen aludt, lerúgva takaróját s kövér, barna lábszárát szétvetve. A csendes szoba falán árnyékképeket kergetett a libegő lámpafény, s Cippora olyan szép volt, olyan dúsak voltak tejjel teli emlői, olyan álmosan s mégis vidáman ült vékony ingében, hogy Mósze magához ölelte a csecsemővel együtt, s megcsókolta előbb az asszony, majd a kicsi arcát. Ő pedig, Cippora, ráhajtotta kócos fejét ura vállára, így maradt szótlanul néhány pillanatig. Egyek voltak ők négyen, csontjuk, húsuk, lelkük egy, s jó volt ez így, távol az életre-halálra küzdő istenektől s az emberektől, akik az ő nevüket üvöltözve törtek egymásra.

Voltak azonban különös álmai, amiket nemcsak megfejteni nem tudott, de emlékezetéből is elmosódtak reggelre. Homályos, zavaros képek villantak fel olykor-olykor, csakhogy nem alakultak képekké. Szorongó hangulatok lepték meg, de hiába kutatta a gyökerüket, nem tudta föltépni őket. Gyakran teljesen a hatalmukba kerítették, majd meg úgy elfeledkezett róluk, hogy szinte könnyebbnek érezte magát. Megszokta s megtanulta, hogyan kell kiemelnie valamit lelke sötét mélyéből s megmagyarázni, de mióta Szinuhéval találkozott, csak mint alaktalan felhők kóválygottak az álmai, s nyugtalanították a legváratlanabb pillanatban. Végül is elhatározta: vár, míg fölbukkan s világossá válik egyszer valamennyi egyben, s akkor tudni fogja, mit kíván tőle, mire készíti elő, mire noszogatja a lelkében működő isteni hatalom.

Mindig szeretett egyedül lenni. Szívesen barangolt szamáron a pusztaságban, megfeledkezve forró napfényről, füvet borzongató szélről, nem véve észre sem a magasban kerengő sasokat, sem a szamara előtt fölröppenő sáskarajokat. Izmai feszültségét elernyesztve, alig fogta a kantárt, útja irányát is állatára bízva, baktatott az óriási Ég alatt az óriási Földön. Sem közel, sem távol egyetlenegy ember sem mutatkozott. Az idővel sem törődött, benne állt az időtlenségben, ahogy a végtelen térben. Úgy érezte, rejtett életet él, mintha a világmindenségnek az a korszaka következett volna el, amikor megszűnik minden terjeszkedés, bomlás, tágulás, részekre oszlás, minden tevékenység elpihen, az élet titkossá válik, álommá, a hetedik Nap tétlen szunnyadásává.

Szép volt, jó volt az ünnep, amiben évek óta élt, de érezte, nagy erők forrnak lelke mélyén, intések, unszolások neszeznek benne, mint föld alatti vizek keresik az utat, ahol kitörhetnének, zúgó áradatuk medret vájhatna magának. Nem töprengett a saját életén, csak emlékezett, merengett. A pusztában járt nemcsak testileg, hanem lelkileg is, szamarán a föld elhagyatottságában, belül pedig a lélek mérhetetlen sivatagában. Beavatott volt, tudta, ha el akarunk érni végső célunkhoz, pusztán kell kóborolnunk, magányosan a némaságban, az ürességben. De még nem volt próféta, mondják bölcseink, így nem tudta, nem is kívánta megmondani, hogyan, hova fog megérkezni.

Persze, minthogy itt a lélek állapotáról van szó, aminek csak jelképe a „puszta”, Mósze akkor is egyedül barangolt úttalan útjain, mikor a feladatait végezte, vagy éppen odahaza volt szerettei között. Hívei észrevették, milyen merengő a tekintete. Sugárzó szeme néha meg-megakad valami apró tárgyon, vagy a tűzbe bámul, s mintha nem tudná ilyenkor, hol van. Szava is elnémul, mintha nyelve fölmondaná a szolgálatot. Nagy csend támadt, az emberek nem zavarták merengésében. Jó emberismerők voltak, tudták, milyen mélységei tárulnak fel néha a léleknek. Azt mondták, ilyenkor Isten szól szótlanul a szívben. Amilyen tevékeny, vad férfiak voltak, annyira hajlottak ők is a révedezésre. Semmit sem tartottak szentebb állapotnak a révületnél. Vártak hát szótlanul, türelmesen, ahogy a puszták fiai tudnak várni, míg Uszirszafi ismét megszólalt, s folytatta mondanivalóját. Amit ilyenkor mondott, nemcsak ellenvetés, vonakodás nélkül elfogadták, hanem mint sugalmazott igazságot, ítéletet, döntést, szórul szóra adták tovább, s jobban emlékeztek rá, mintha kőbe vésték volna.

Jethro, mint különösen bölcs ember, hamarosan megértette, hogy Mósze lelkét valami titkos erő feszegeti, s ha beszélgetéseik közben észrevette szemében az elrévedezés jeleit (mintha Mósze valahol messze járna, s abból, ami körülötte történik, semmit sem venne észre), elhallgatott, mozdulatlanul várt. Azt is megtette néha, hogy lábujjhegyen kiment a házból, olyan halkan téve be az ajtót, mint a szellő lebbenése. Ábrahám, az ősatya szelleme lebeg a fia fölött, gondolta, az az áldás árad ki reá, ami Ábrahámra áradt, hagyni kell, legyen egyedül, hogy az áldás tovább áradhasson belőle az emberekre, az egész világra. Cipporával találkozva ujját ajkához emelte. És a ház elcsendesedett. Cippora abbahagyta a dalolást vagy a gyermekekkel való zsörtölődést, nesztelenül járt, csendet parancsolt a szolgáknak, szolgálóknak is. Seriktu úgy járt-kelt, mintha tojásokon lépkedne. Ha ajtót nyitott vagy csukott, nyelve hegyét fogai közé harapta, mintha bizony így nem csikorogtak volna az ajtósarkok. Ha egy tehén, szamár, teve elbődült, kirohant, s lehordta a szolgát, miért nem ügyel jobban. A kutyákat is elnémította szigorú magyarázatokkal.

Mószét nem faggatta-kérdezgette senki. Nem firtatták, mire gondol, mit tervez, miről ábrándozik, mi bántja, mi a kívánsága. Ez különösen Cipporának esett nehezére. Félt ura meg-megismétlődő révedezésétől, nem értette, miért oly távoli a tekintete, hol jár még akkor is, amikor beszélget, vagy gyermekeivel játszik. Figyelte az arcát, s szíve megállt, ha *azt* a vonást fölfedezte rajta. Leste a mozdulatait, s megrémült, ha ura keze tétlenül pihent a térdén, vagy mozdulat közben megállt egy pillanatra, s úgy maradt mozdulatlanul. Olyan megdöbbentő volt ez, mintha egy lehulló falevél megállt volna estében. Leste az ura álmát is. Fölébredt éjszaka, s a lámpa világosságában figyelte, hogyan emelkedik, süllyed bozontos melle, hogyan rándul meg nyugodt arcán egy vonás, hogyan húzza le szemöldökét, mintha valamin töprengene, hogyan szorítja össze ajkát. A kedves alvó fölé hajolva, dús haját ráhullatva, puha mellét távol tartva arcától, nehogy érintse, így nézte-figyelte urát, olvasni szeretett volna álmaiban, amikben Mósze maga sem tudott olvasni, hiszen ébredéskor szertefoszlottak, csak különös hangulatokat hagytak hátra, mint valami illatot. Cippora attól félt, hogy Mósze elvágyik innen, vissza hazájába, amiről Cipporának a hallott elbeszélések nyomán csodálatos elképzelései voltak. Gyanakodott, hogy Mósze már nem vonzódik hozzá úgy, ahogy eleinte. Pedig erre rácáfolt gyengédsége, türelme, szelíd mosolya, szenvedélyes ölelése. Arra is gondolt, hogy terhére vált a folytonos egyhangú bolyongás sátorról sátorra, az apró ügyek fárasztó tömege. Olyan hevesen tudnak vitatkozni a bolond férfiak egy-egy szó jelentésén, mintha életre-halálra szólna. Csakhogy Mósze közönynek, untságnak, türelmetlenségnek nyomát sem mutatta. Ugyanolyan buzgalommal ügetett el útjaira, ugyanúgy törődött kis népével, mint kezdetben. Még az is megfordult Cippora töprengő asszonyi fejecskéjében, hogy a gyermekek lármája fárasztja Mószét, holott ez igazán ostoba gyanú volt, mert Mósze kedvtelve lovagoltatta kicsinyeit a térdén, hordozta a vállán, talált ki játékokat, amikben a kicsi gyermekujjak voltak

a szereplők, este pedig megáldotta őket, s hosszan elgyönyörködött pufók arcukban. Ilyenkor olyan meghatóan nyájas volt, hogy Cippora szemébe könny szökött, átölelte ura vállát, hozzásimult, ajkával érintette szakállas arcát, mint egy pilleszárny. Avagy talán Mósze el-elcsatangol a városba, megakad a szeme a kapukban várakozó szajhák valamelyikén? Ó, ez rettenetes volna, de el kéne viselnie zokszó nélkül, asszonysors, a férfi szabad, ki vonhatná felelősségre. A hibát önmagában kellene kutatnia. De hát Seriktu ostobának nevezte, s csakugyan nevetnie kellett. Volt-e asszony a kerek földön, akit úgy szerettek volna, mint őt?

S az alaktalan félelem mégsem hagyott nyugtot Cipporának. Azonban várt és hallgatott. Az ő jó, erős ura egyszer majd mindent elmond, mikor elérkezettnek látja az időt. Akkor mellé kuporodik, válla mélyedésébe fekteti fejét, s valami csodálatosat hall.

Cipporát egyébként megnyugtatta egy kis esemény.

Dugazida egyre gyakrabban fordult meg Raszappa városában. Megesett, hogy Mósze két-három napig is hiába várt rá sátorában, a sovány, fekete pásztor nem mutatkozott. Sem felesége, sem rokonai, ismerősei nem tudták megmagyarázni ezt a gyakori távollétet. Hivatali ügyei voltak? Szajhák után járt? Üzleteket kötött? Vagy éppenséggel valamiféle rablótámadásban sántikált nagy titokban, ő, a csendes férfiú, aki sohasem csatlakozott a pásztorságnak efféle vállalkozásaihoz? Akiben nyoma sem volt a szinte örök gyűlöletnek, amit a puszta népe érzett a földmívesek s a városlakók iránt? Nem, minderről szó sem volt.

Mósze egyszer sarokba szorította Dugazidát, s testvérének, barátjának nevezve unszolta, mondja el titkait. Dugazida szófukar ember volt, fekete szemöldökét összevonva hosszasan bámult a földre, konokul hallgatott. Végre óvatosan körülnézett, majd suttogva megszólalt:

- Az igazság az, hogy... - Elakadt, nyelt egyet, majd elszánta magát, s csaknem kiáltotta: - Istent keresek magamnak!

Mósze nem háborodott föl, meg sem lepődött. Istent keresni nemcsak szabad, de kell is. Jól megfontolta, amit hallott. Azután nyugodt hangon biztatni kezdte Dugazidát, miért keresi éppen Raszappában az Istent, mikor itt van helyben, itt a szívében, eddig is követte parancsait. Csakhogy a dolog nem volt ilyen egyszerű. A fekete pásztor megvallotta, hogy már hosszabb ideje nyugtalan. Mintha tikkasztó szomjúság gyötörné. Hiába figyelte Uszirszafi fejtegetéseit, hiába helyeselte magyarázatait, hiába vett részt buzgón az istentiszteleteken, hiába tevékenykedett gyülekezetében is, egy szép napon nem tudott tovább hazudni önmagának. Meg kellett vallani, hogy Reguél nem az Isten, hanem az isteneknek csupán egyike. Ez neki nem elég. A nagyobbat, a legnagyobbat, az egyetlen Istent akarja, őt keresi, őt akarja megismerni. Ha pedig ez lehetetlen, inkább haljon meg, haljon meg akár örökre. De hazudni nem tud, nem is akar.

Teljesen földúlva ült Mósze előtt, körmével a birkabőrt kaparta, ajka rángott, fejét hol leszegte, hol fölkapta, s olyan sötéten nézte Mószét, mintha kész volna azonnal megölni.

Mósze azonban nem korholta. Megkérdezte, miért jár éppen Raszappába. Talán ott lakik az a legfőbb isten, akit keres? Hát ott lakik, igen, felelte Dugazida mereven Mósze szeme közé nézve. Ha nem is éppen ő, de a szolgái. Valóságos háza Éragizában van, akárki láthatja, ott lakik az Éghez közel, ragyogó aranyházában... De még ez a gyönyörű ház is kicsiség ahhoz képest, ami Babiliban áll, s csillogó-villogó oldalai messze ragyognak. Marduk háza méltó Mardukhoz, mert ő az egyetlen, a legfőbb Isten, a többi istenek és istennők csak szolgái. Most már megoldódott Dugazida nyelve, s mindent elmondott folyamatosan, hevesen, rajongva, ami hosszú időn át gyötörte.

Hát Marduk. Marduk, azaz Mulu babbar, a mi Jupiterünk, akit fölkeltekor Sulpá'é, két kettős óra magasságban Szagmagar, ha pedig az Ég közepén áll: Nébiru néven tisztelnek. Hanem akár így áll, akár úgy, akár emígy nevezik, akár amúgy, éppúgy nem az egyetlen Isten, mint Dilbat, Jethro népének Reguélja vagy akármelyik Bibbu, azaz bolygócsillag. Mindegyik csak fia és követe a Megnevezhetetlennek, a Sötétnek, az Ismeretlennek. Dugazida Reguélt akarja fölcserélni Mardukkal? Hát azt hiszi, hogy benne megtalálja az igazit, akit Egynek sem mondhatunk, mert nincs neve?

Hosszasan hallgatott. Szemében fölborongott a távoli fény, arcára a jelen nem levés Dugazida által is jól ismert révülete. Ez megnyugtató volt, hiszen Dugazida is tudta, hogy Uszirszafi ilyenkor a lelke mélyén szótlanul jelentkező Isten szavára figyel. Amit most mond, megmásíthatatlan.

Uszirszafi pedig föleszmélt merengéséből, sötét szemét Dugazidára szegezte, s így szólt:

- Testvérem és barátom, a nyugtalanság, ami téged Raszappába, Marduk szolgáihoz hajt, ami arra ösztönöz, hogy eredj még Babiliba is, és ismerd meg Mardukot, engem is gyötör. Te úgy véled, hogy az a legfőbb és legnagyobb isten, akinek a legszebb, legnagyobb házat építik. Téged elkápráztattak ezek az emberkéz alkotta, ragyogó hegyek, az óriási ünnepek, a tömeges áldozatok, a tömjén, a mirha illata, a virágok, zászlók pompája, százezernyi nép éneke, zenekarok zengése, válogatott leányok tánca... De hát én hazámban éppen ilyen nagy, bár másféle templomokat, még szebb istenképeket, még nagyobb körmeneteket láttam, még zengőbb zenét hallottam, s mégis azt mondom, mindez hiúság, cifraság, üres pompa, szemkápráztató káromlás, semmi egyéb. Mert mihelyt kimondod a nevét, már nem az igazi Isten! Mihelyt házat építesz neki, nem ő... Csak más nevet, más templomot, más alakot kapsz, de nem őt. Mert ő megnevezhetetlen. Kimondhatatlan. Megfoghatatlan. Ábrázolhatatlan. Elgondolhatatlan. S éppen ezért gyötör engem is nyugtalanság, mint mondtam.

- Hiszen ilyenformán Reguél sem az igazi isten? - szögezte szembe Dugazida.

- Nem, testvérem - bólintott Uszirszafi. - Igazad van ebben. Reguél egy az istenek közül. Ennek a népnek a védelmezője, gyámolítója. De maga is szolga és követ. A nagyobbak szolgája és követe, mint a többi. A legnagyobbnak nincs neve. Őt azonban nem tudjuk megközelíteni, testvérem és barátom, mert sohasem nyilatkozik meg. Ő *van*, maga a létezés, de bennefoglaltatik a nemlétezés is. Mihelyt megnyilatkoznék, már alakja volna. Mihelyt alakja volna, tulajdonságai volnának. Ha pedig tulajdonságai volnának, nem volna a Semmi és a Minden. Korlátozott Isten volna. Az egyetlen, a végső Isten: korlátozhatatlan.

- Mit tegyek hát? - kérdezte csüggedten Dugazida. Valóban sajnálni való volt, görnyedten ült, barna arcán sápadtság ömlött el, szeme égett, mintha láz hevítette volna, teste szinte borzongott. - Hiszen te is hazudsz, mert hirdeted Reguélt.

- Nem hazudok - tiltakozott Mósze szokatlanul hevesen. - Hogyan hirdessem azt, akit nem tudok megnevezni? Akit nem tudok szavakba foglalni? Aki megfoghatatlan, elképzelhetetlen? Aki sohasem nyilvánul meg? Őt hirdetem tehát, Reguélt, de hogy szívem vágyakozása mégis a legfőbbhöz száll, annak az a jele, hogy nem állítok neki képet. Nem ábrázolom, nem írom le, nem foglalom szavakba sem. Megelégszem az illatáldozattal, hogy mint a jószagú füst, szálljanak imáink hozzá, Reguélhoz, ő pedig terjessze tovább, még följebb, ahhoz, akihez nem tudunk fölemelkedni... mert túl van minden időn s minden tereken, túl az örökkévalóságokon, túl minden életen és halálon, túl a léten és a nemléten. Hogyan hirdessem azt, aki a világ számára nincs, mégis belőle árad ki a világ, s őbelé tér vissza? Titkait nem mondhatom el, mert ha elmondhatnám, nem lennének titkok. Hirdetem hát Reguélt, a jóságosat, a védelmezőt, a szeretet forrását, hirdetem benne a megközelíthetőt s a megnevezhetőt. Ha

Mardukot meg a többit is így hirdetnék, nem bánnám, testvérem, eredj hozzá. Hiszen az igazi bölcsek így is gondolják. De bálványképeket állítanak nekik, hozzájuk kötözik az ember érzékeit... s ez hitvány ostobaság, káromlás.

Így magyarázta Dugazidának, amit megmagyarázhatott, s a pásztor kezdett megérteni annyit, hogy valami végtelenbe nyúló lépcsőzetről van szó, amelynek alsóbb fokait látjuk, föl-hághatunk rájuk, de a felsőbbeket s a legfelsőbbet nem tudjuk megközelíteni sem értelemmel, sem érzékkel. Reguél vagy Dilbat, Sulpa'é vagy Bibbu, Marduk, Szin vagy Samas: mind csak alsó lépcsőfokok, megközelíthetők, megnevezhetők. De egyikük sem a végső Isten, miután „végső" Isten nem is lehetséges. Mósze csaknem gyermekesen beszélt a pásztorhoz. Nem tárhatta föl előtte matematikai, csillagászati s egyéb tudományát, ez tilos volt, beláthatatlan károkat okozott volna. Hiszen Dugazida még az olyan egyszerű dolgokat sem tudta volna megérteni, hogy a bolygók a Nap körül keringenek, a csillagok gömb alakúak. Hogy rendszerek, örvények, úgynevezett „kerekek", külön-külön világok vannak a világon belül is. Vagy hogy az emberi tudat azonos a világtudattal, együtt tágul-szűkül a világgal... meg hogy a csillagok meg világok mind az ember lelkében vannak... Ez a szegény ember bele van zárva érzékeibe, s amit nem tud érzékeivel megközelíteni, számára nincs is. Úgy szólt hát hozzá, mint egy gyámoltalan gyermekhez, s miután az úgynevezett „egyszerű ember" éppen az, aki az egyszerű igazságokat képtelen megérteni, sőt mindent összevissza komplikál, mert gondol-kodását szüntelen félelem bénítja meg, neki is zavarosnak, homályosnak kellett lennie. Annyit azonban mégis elért, hogy némi sejtelmet ébresztett benne a lehetetlenről, vagyis arról a világról, ami érzékelhetetlen s változatlan. Ez elég is volt. Dugazida gondolkodóba esett, végül megnyugodott, s nagyot sóhajtva így szólt:

- Uram és Mesterem, amit te mondasz, bizonyosan Isten vagy valamelyik isten sugalmazására mondod. Nem tudom ugyan megérteni, hogyan van az, ami nincs, s hogyan nincs az, ami van, de alázatosan meghajtom előtted fejemet, s Reguélra bízom magam, emeljen fel odáig, ahová a magam erejéből nem tudok fölemelkedni. Most már én is nevetségesnek tartom, hogy olyan istenek után fussak, akik semmivel sem nagyobbak Reguélnál, sőt rosszabbak is, mert nincs szeretet és jóság bennük, hanem némelyik éppenséggel iszonytató. Ha pedig meggondolom, milyen utálatos ostobaság bálványt állítani azoknak, akik alaktalanok, s mennyire szörnyűséges ábrázolni azt, aki minden alakot magában foglal alaktalanságában, szégyenlem magam. Por és szemét vagyok a lábad alatt, uram, kicsivé lettem szánalmas elvakultságomban, rosszabb a féregnél, amely földet eszik, földben él, földben hal, mert ő földből való, én azonban ember volnék, s magasra kéne tekintenem. Bocsásd meg ostobaságomat, uram, engedd, hogy tanítványod maradhassak, s őrizhessem a nyájat, amit Mesterünk, Jethro rám bízott.

Háromszor meghajolt ültében, homlokával a földet érintette, szakállára peregtek könnyei, de mosolygott, mint egy gyermek.

Ez a kis esemény nagyon megnyugtatta Cipporát, mint mondtam. Mósze ugyanis néhány rövid szóval elmondta, hogyan kóborolt el nyájától a bárány, s hogyan ment utána, hogy visszahozza. Cippora nem sokat értett Mósze szűk szavaiból, nem is érthetett, hiszen sohasem jutott eszébe, hogy „istent keressen magának", mint Dugazida - ez egyébként sem természetük az asszonyoknak -, azt azonban nagyon is látta s értette, milyen szerető gonddal törődik ura az emberekkel. Márpedig nem kell féltenünk, aki másokkal törődik.

És mégis, mégis... Mószét nyugtalanította valami. Egy-egy pillanatra Cippora szívét meg-dermesztette a félelem. Ostobának nevezte magát, nevetett. Mégis félt, hogy ösztöne végül nem csalja-e meg.

32. Eheje, áser, eheje!

Mósze nemsokára ezután a pusztaságban kocogott szamarán. A Nap eleven tűzzel öntötte el a világot, s Mósze arcán verejték csurgott. Szamara lusta volt, bizonyosan szomjas is, mert száját időnként kitátotta, fogait kimeresztette, nyakát előrenyújtotta, így akart szabadulni a szomjúság okozta görcstől, ami állkapcsát kínozta. Az égen egyetlen felhőcske sem volt, tikkasztó délnyugati szél fújt, nem erős, inkább alattomos, fojtogató. A látóhatár fölött úgy remegett a levegő, mint egy ezüstös fátyol. A szamár patái előtt sáskák, kabócák keltek szárnyra, de néhány lépésnyire ismét leszálltak a száraz fűbe. Közel s távol egyetlen fa sem mutatkozott. Óriási legelő volt ez, most teljesen kisült, a nyájakat a folyó közelébe hajtották, ahol még lehetett némi friss füvet találni.

Azt sem mondhatjuk, hogy Mószét csak az árnyéka követte, mert árnyéka nem volt. Az állatok is elbújtak, Isten tudja, hová: föld alá, bozótok árnyékába. Mószénak azonban egy távoli sátorfaluban volt dolga, alkonyatkor ott akart lenni. Ha akadt volna is árnyékos hely a közelben, nem szakíthatta meg útját.

Nem gondolkodott, az állat lassú ringása félig-meddig kábult állapotba merítette. Mintha forró hullámok sodorták volna lassan, kéjesen, testetlenül. Egy-egy homályos kép vonult át tudatán, mint távoli felhő: arcok, alakok, tájak, hangulatok. Nem nyúlt utánuk, nem állította meg őket, hagyta. Érzékei azért mégsem tompultak el, sőt sokkalta finomabbak voltak, mint máskor. Látott, hallott mindent, érezte az izzadó szamár kesernyés illatát is meg a saját fejkendőjének szagát. Szomjas volt tűrhetetlenül.

Egyszer csak a látóhatár peremén ködbe vesző hegyet pillantott meg. Hirtelenében nem is furcsállotta. Éragiza lépcsős templomára gondolt, bizonyosan az merült föl a messziség remegő fényében. Aztán jobban megnézte. Csakugyan olyan volt, látszottak egyre kisebbedő emeletei s rajtuk a tükröző színsávok: fekete, vörös, narancsszín, zöld, kék, ezüst, arany... Mind a hét, akár a szivárvány. Mintha az aranyból sugárzottak volna szét, akár egy óriási legyező. És remegtek, vibráltak, villogtak, el-eltűntek a fényfátyolok mögött. A tünemény nagyon szép volt, olyan, mint egy drágakövekből épült, mégis súlytalan hegy.

Mósze csodálkozva nézte. Micsoda káprázat játszik vele? Ilyen, a pusztában, forró déli időben, nem ritkaság az ilyen káprázat. Csakhogy ez a ragyogó hegy hamarosan közeledett, nagyobb gyorsasággal, mintsem várni lehetett volna. Mósze visszafogta szamarát, hogy lássa, mi történik. Ha káprázat, akkor most is közelednie kell, mint az imént. Csakhogy lám, nem közeledett, hanem megállt. Szilárdan ragyogott, kéken-zölden, vörösen-sárgán, ezüstösen-aranyosan. Szikrázott, csillogott-villogott. Mósze megütötte botja végével a szamarat, ismét haladt egy darabot. A hegy pedig közeledett megint. Egyre tisztábban látszott, egyre nagyobbra nőtt. Mósze megállt. Megállt a hegy is. Állt hatalmasan, szélesen és csúcsosan, színesen, szikrázón, mint egy drágakőből rakott, súlytalan építmény. Ez már valóban csodálatos volt.

Ha feléje haladt, a hegy is közeledett. Ha megállt, a hegy is megállt. A gránitból, zafírból, türkizből, malachitból, ezüstből, aranyból való hegy.

Mósze megállt a roppant hegy lábánál, s a hegy is megállt. Ebben a pillanatban bokrot pillantott meg. A bokor kigyúlt, lángba borult, égett, lobogott, de csodák csodája, akárhogy égett is, sértetlen maradt. Mósze leszállt szamaráról, s az égő bokor felé sietett.

Mósze ebben a pillanatban még nem volt próféta. Nem értette meg a bokor lángolásának értelmét. Látni akarta, megfigyelni közelről ezt a különös tüzet a csodálatos hegy lábánál. Úgy lobogott, izzott a hegy legalsó rétegének fekete hátterén, hogy a szeme belekáprázott. Megdöbbenve, remegő térddel lépett egyet-egyet, s mikor megközelítette, a lángok heve oly forrón csapott arcába, hogy először a kezét tapasztotta rá, majd még a fejkendőjét is maga elé vonta. Hanem eltakart, behunyt szeme is látta a tüzet, tenyerén, kendőjén is áthatolt, sőt vakítóbban ragyogott, hevesebben sütött, mint az imént. Mósze térdre rogyott, leborult, még jobban arcára húzta kendőjét... s ekkor olyan közelről lobogott a tűz, hogy elborította az egész világot. Óriási máglya volt, égig érő, az egész égboltozatot eltakaró, mérhetetlen őstűz, nesztelen lobogás. Vörös meg aranysárga lángok kígyózó tébolya, áradó izzás, amelyben szédítő szakadékok nyíltak. Hullámzó tűzörvény, amelynek sötét redői is vakítók voltak. Feneketlen tölcsérek tátogása, amelyek mélyéből lángokat okádott a telhetetlenül feszengő, izzó erő. Őrült forgása, kiáradása, tomboló féktelensége, hánytorgása, forrongása valami korlátlan adakozásnak, pazar szétszórása mérhetetlen erőknek, ölelkezése iszonyú vágyaknak. Most már Mósze tudta, hogy nem holmi tűzről van szó. Szédült. Moccanni sem tudott. Kétségbeesetten igyekezett a földön elrejteni arcát, úgy betakarni egész fejét, olyan szorosan behunyni a szemét, ahogy csak lehetett. Érezte, egy pillanat alatt megsemmisül, mint a lángba repülő lepke, ha csak egy résen is megcsapja az élő tűz.

Így feküdt tehetetlenül és mozdulatlanul, megbénulva a rémülettől, nem tudva: hol, nem tudva: meddig.

A nesztelenül lángoló tűzből ekkor néma szó sugárzott felé:

- Mósze! Mósze!

Olyan volt a hang, mint a szellőben susogó falevelek zizegése, mégis úgy betöltötte Mósze egész valóját, mint az orkán zúgása, mint százezer ember kiáltása.

- Íme, itt vagyok - rebegte Mósze, de nem érezte, hogy ajka mozgott volna. Mert egész lelkével mondta ezt, hang, szó nélkül. - Mit akar az én atyám? - Atyámat mondott, maga sem tudta, miért, hiszen a tűznek nem volt neme, sem atyai, sem anyai alakja. Talán emlékei szólaltak meg ebben az „atyám”-ban? S úgy érezte, szemtől szembe beszél valakivel, akinek nincs arca, mégis egy arc képét kell használnia hasonlatul?

- Ne jöjj közel - sugárzott a Hang. - Oldd le sarudat, mert szent ez a hely.

Mósze pedig, bár feküdt, és tehetetlen volt, mégis mintha levetette volna saruit... Lelkében oldotta le... És hogyan is közelített volna, mikor tudta, hogy az a tűz megközelíthetetlen? De eltávozni sem lehet tőle, benne ég az egész világban, az ő lelkében is. Benne ég az egész világ, ő is testestül-lelkestül.

A Hang folytatta:

- Látván láttam népemnek nyomorúságát, és meghallgattam sanyargatóik miatt támadt kiáltásukat. Ismerem szenvedéseiket. Le is szállok, hogy megszabadítsam arról a földről. Most eredj, elküldelek téged, hozd ki az én népemet a nyomorúság földjéről. És vezesd be abba az országba, amit atyáiknak ígértem volt.

Mindent inkább várt volna Mósze, mint ezeket a szavakat. Szívében kételkedés támadt: jól értette-e. Ellenkezés is: miért ő, éppen ő... Hol az a nép, hogyan vezesse ki, hová vezesse, hogy menjen ellenségei közé, hogyan forduljon vissza az úton, amin elindult, s amin haladni akart...

Még meg sem szólalt, s máris fölsírt lelkéből a szűkölő félelem: hogyan, hogyan? Kicsoda vagyok én? Mi vagyok én? Egyetlen pillanat alatt megértette, hogy amit eddig akart, kívánt, tett, amiben eddig örömét lelte, ami eddig szükséges vagy szép és kedves volt életében, elveszett. Megsemmisült. Akkora kétségbeesés szállta meg, hogy üvöltött kínjában. Csak ezt ne! Irgalom, kegyelem, csak ki ne jelölj, ki ne válassz, el ne hívj, meg ne áldj, meg ne átkozz...

- Én veled leszek - suttogott a Hang a lángokból. - Én, az atyák Istene...

Mósze már hallotta is a neveket, ahogy őt nevezték ősi időktől fogva itt és máshol, de a nevek csupán jelzők voltak, s nem a Név.

- Nevem számtalan - felelte a Hang Mósze gondolatára. - Amikor erőmet árasztom ki, nevem Zebaoth. Mikor türelmemet, nevem Saddáj, mikor igazságomat, nevem Élohim. Mikor megbocsátó kegyelmemet, nevem Adonáj.

- Ki vagy hát? Mi a neved? Mit mondjak, ha a nevedet kérdik? - sürgette Mósze, miután egy reménysége volt csupán a pusztulás ellen: a Név, a hatalmas, varázslatos Név, amelynek birtokában akár kikényszerítheti segítségét, támogatását. Amíg valaminek nincs neve: *nincsen.* Amikor valakinek neve van: attól fogva *van.*

Egyszerre olyan feszültség támadt, mintha az egész világmindenség szét akart volna robbanni. Mósze azonban ezúttal csodálatosképpen nem félt. Inkább magasztos várakozást érzett: most megtud valamit, amit senki sem mondhat ki, csak maga az Örökkévaló. De még szorosabbra vonta arca előtt a kendőt mélységes hódolatában és semmiségében. A nesztelen Hang pedig így szólt:

- Tudni akarod a Nevet, amit az ősöknek mondtam. De lásd a botot s azt a négy jelet, amit belevéstem a zafírba, azok tartalmazzák valamennyi nevemet s valamennyi hatalmamat. - S héberül hangzottak az isteni szavak:

- Eheje, áser, eheje!

Ez pedig annyit tesz: *„Én leszek, aki leszek.”* Pontosan értelmezve: *„Én megvalósulok, és azzá leszek, aki leszek.”* Időtlenségben létezik, mindig megvalósul, s mindig az marad, aki.

- Ha kérdik, ki küldött, mondd: a Jáhevah küldött. A „leszek, aki leszek” küldött - mondta a Hang olyan erővel, hogy Mósze lihegett a súlya alatt. - Tedd, hogy az én népem jöjjön hegyemhez, és ismerjen meg engem.

Mósze azonban, birtokában lévén a Névnek, ismét vonakodott a parancs elfogadásától. Gyámoltalanságában konokul ragaszkodott emberi elképzeléseihez, vágyaihoz, békességéhez, családjához, biztonságához. Szívéből gyermeki siránkozás fakadt, s ekképpen formálódott szavakba:

- Én, a te szolgád, tétován engedelmeskedem, hogyan engedelmeskedne énnekem más? Nyelvem béna, ajkam dadogó. Hogy találhatnám meg a szavakat, amikkel szólhatnék?

Félelmes nyugalommal felelt a Hang:

- Tudott-e beszélni Ádám, mikor nevet adott a föld minden állatának? Ki tette őt beszélővé? Megnyitom a szemüket azoknak, akik látnak. És bezárom azoknak a szemét, akik semmiképp sem látnak. Fület adok azoknak, akik hallanak, akik pedig nem hallanak, elveszem a fülüket. Szájat alkotok annak, aki szavakat alkot. Beszélni fogsz, ha az én szavam lesz a te szádban.

Ezzel Mósze nem tudott szembeszögezni semmit. Konok vágyában, hogy szabaduljon a küldetéstől, a kiválasztottságtól s annak minden szörnyűségétől, mégis alázatosan így vitázott tovább:

- Te megesküdtél atyáiknak, hogy megszabadítod fiaikat, most pedig azt akarod, hogy én szabadítsam meg őket! Lóth megmentésére, aki csupán ember volt, angyalt küldtél. Hágár megmentésére, aki csupán asszony volt, angyalt küldtél. Jiszhak megmentésére, aki csupán gyermek volt, angyalt küldtél. És engem, aki csak ember vagyok, gyámoltalanabb az asszonynál, a gyermeknél, engem akarsz elküldeni, hogy megmentsek egy népet? Szabadítsd meg, Uram, te magad, vagy küldj angyalt, vagy ha embert kívánsz, küldd el Szabadítódat, a béke és az igazság Masiakhját!

A Hang felelt:

- Ez csak akkor jön el, amikor mindennek vége. Te az ő kezdete vagy. Bizony, te fogod megszabadítani népemet égi kocsim négy kerekén. Te vagy, akit várnak, te vagy, akit várok. Az ügy a te kezedben van, ha nem teszed meg, sohasem lesz megtéve. Akarom, hogy akard. De nem erőltetlek: kell, hogy az ember Istennel munkálkodjék, hogy Isten műve megvalósuljon.

- Uram, Uram - makacskodott Mósze keserűen -, hát méltók ők a te dicsőségedre?

- Dugd kezedet a kebeledbe - parancsolta a Hang. Mósze kebelébe dugta a kezét.

- Vond ki most.

Mósze kihúzta, s íme, borítva volt a bőrpoklosság jeleivel.

- Dugd ismét vissza - utasította a Hang. - És húzd ki megint.

Mósze visszadugta s kivonta, s lám, keze tiszta volt. A Hang pedig újra megszólalt:

- Ahogy kezedet meg tudtam tisztítani a leprától, ugyanúgy meg tudom tisztítani az ő lelküket a bűnöktől is.

A jelkép e világos értelmezése után Mósze már alig mondhatott valamit. Csakhogy mibe kapaszkodik az ember, ha Isten művét kellene végeznie? Íme, Mószénak is súlyos aggodalma támadt, s ahogy a nehézségekre gondolt, azonnal szavakba is formálódott. Így szabadkozott:

- De hogyan tápláljam őket a hozzád vezető hosszú úton? Hol találok egy egész népnek ennimeg innivalót? Nincs egyebük, csak nyomorúság és könnyek, a hozzád vezető út pedig pusztaságon vezet át.

- Volt-e táplálék, mikor a Föld még nem volt? Mikor még Ég sem volt, fakadt-e valahol víz? Aki a földet s az egeket kihozta a semmiből, ki tudja hozni a vizet s a kenyeret a pusztából is.

Mószének egy szava sem maradt többé. Tehetetlenül feküdt a lobogó tűz előtt, arcát tenyerébe s kendőjébe rejtve. Megadta magát a Hang akaratának.

Történetünk ama pontjában, hogy Mósze eltakarta arcát, nagy tekintély, Rabbi Josué ben Karcha meg Rabbi Hoseah nem ért egyet. Az előbbi azt mondja:

„Mósze rosszul tette, hogy eltakarta arcát, mert ha nem takarta volna el, Isten ott a mezőn megmutatta volna neki, ami a magasságban s a mélységben van, ami volt, s ami lesz." Az utóbbi pedig így vélekedik: *„Mósze jól tette, hogy eltakarta arcát, mert Isten így gondolkodott: miután arcodat eltakarva hallgattál rám, életemre s a te minden életedre megérdemled, hogy szemtül szembe szóljak hozzád."* És valóban, míg más prófétáihoz fátyolon át és tükrök útján szólt bizonyos órákban, ettől az órától fogva Mószéval maradt minden pillanatban, és szemtül szembe szólt hozzá.

Mósze sokáig feküdt a kiszáradt fűben, míg a lobogó lángok kialudtak, a hangtalan hangok vitázása elcsitult. Ekkor, mintha eszméletlenségből révedezne, fölemelte arcát, keze lehanyat-

lott. Kendőjét könnyű, forró szél lobogtatta. Így térdelt a földön kábultan, káprázó szemmel, s nem látott mást, csak a végtelen, fátlan, üres pusztaságot meg a hőségtől eltikkadt szamarat, amint mozdulatlanul állt, a semmibe bámult, fülét billegette a legyek zaklatásai miatt, s farkával legyintett egyet-egyet. Sem a lángoló csipkebokor, sem a hatalmas, ragyogó hegy nem volt sehol. Csupán a messzeség fátyolos, remegő fényhullámaiban lebegett valami hegyszerű folt, bizonyára Éragiza lépcsős templomának halovány képe.

Mósze föláll, körülnéz. Támolyog, mint egy részeg. Sehol senki, semmi. Körös-körül csak a déli Nap heves ragyogása. Mégis olyan különös minden. Mintha álom volna, lebegő, fátyolos, megfoghatatlan, elfolyó. Az imént még verejték csorgott Mósze homlokán, s nyelve a szájpadlásához tapadt a szomjúságtól, most meg mintha hűvös volna. Pedig a szél iránya sem változott, a Nap is ugyanazon a helyen áll, mintha egy ujjnyit sem haladt volna tovább. És a szamár sötétszürke oldalán, combján is sötét csíkokat vág a verejték. Mi történt? Ha itt valóban csipkebokor lett volna, a szamár letépdeste volna a leveleit. Ha tűz, láng, tomboló fényesség lett volna, a szamár megvadulva vágtatott volna el, s most kereshetné. Ami történt, csak ő látta, ő hallotta, ő érezte. A szamár nem.

Annyira lesújtotta s fölemelte az esemény, hogy tétován állt egyhelyben. Nem tudta, mit tegyen, arról is elfeledkezett, hova indult, mi volt útjának a célja. Még most is szinte látta a hatalmas tűz vakító fényét, hallotta a Hangot, minden szó úgy égett a lelkében, mintha lángokkal írták volna bele. Úgy hallatszott, mintha most is szólna hozzá, nem tűnt, nem némult volna el. Levált róla, külön életté lett, személlyé, akinek nincs teste, nincs semminemű alakja, nincs hangja. Ott volt benne, mégis különváló, magával viszi, szól éjjel és nappal, nem is ő viszi, hanem az őt, eluralkodott rajta, nincs többé szabadulás, menekülés, nyugalom, nincs saját élete már... Mennie kell habozás, késlekedés nélkül tüstént, azonnal, nyomban...

S mégis olyan fölemelő ez a teher, ez a föltétlen szolgaság, hogy Mósze kitárja karját az Ég felé, mélyet sóhajt, arcát megfürdeti a Nap most szinte hűvös sugaraiban. Szavakat keres e magasztos pillanatban mámoros érzéseinek, de akaratlanul is csak azt kiáltja, amit Mennoferben, Ptáh templomában hallott gyermekkorában: „Egyetlen nem teremtett teremtője Égnek és földnek, Isten, ki önmagától lett istenné, s önmagától létezik!” És tehetetlen kapkodásában, mert nem talált olyan szavakat, amik az övé, egyedül az övé volnának, így kiált még a néma pusztaságba, teljes erejéből, egy Atont dicsőítő himnusz szavaival: „Ó, te egyetlen Isten, aki mellett nincsen más Isten!” Hangja széthullámzik a messziségben, csak ő maga hallja, meg az a róla levált, külön személyiséggé alakult valaki, aki Jahvehnek nevezte magát, s akinek nevében együtt van a férfiúi teremtő erő s a női odaadás, a tevékeny tűz s a befogadó hév, a pazarló kiáradás és az ölelő szeretet. A titkos Nevet, amit értelmével ismert, most teljes szívvel, harsányan belekiáltja a világ ürességébe, háromszor, mert szabad kimondania már:

„Jahevah, Jahevah! Jahevah!”

Ezután buzgó erőre kapva szamarához lépett, hátára ült, megfordította az állat lomha fejét, s akárhogy csodálkozott is, visszafelé indította, ahonnét jött. Olykor türelmetlenségében botjával ütögette az izzadó állatot, olykor meg gondolataiba merülve s elfeledkezve magáról, hagyta, cammogjon. Csakhogy a szamár is megértette, hogy hazafelé igyekeznek, s szorgalmasabban ügetett, mint ahogy várni lehetett volna tőle.

Alkonyatkor érkezett haza. Éppen lebukott a Nap, az öreg fügefa levelei aranyban fürödtek. Mintha arannyá vált volna még a régi ház is. Cippora, karján a kisebbik fiúval, Eleázárral - Mósze héber neveket adott gyermekeinek - meglepetten lépett ki a házból. Nem várta még haza. Mint minden asszony, először ő is megijedt, csak azután öntötte el kedves arcát a

váratlan viszontlátás öröme. Másik fia, Gersom ugrálva futott apja elé. Az volt a legnagyobb öröme, ha apja a szamárra ültette, s megfuttatta egy kicsit. Most is nyújtotta már a karját, hogy Mósze a jámbor állat hátára emelje. Cippora a kantárt fogta, fölágaskodott, megcsókolta urát, majd hozzá emelte a gyermeket is.

Azonban Mósze arcán különös, sohasem látott vonást vett észre. A mindig oly vidáman komoly arc komor volt, mégis sugárzó. Szelíd, mégis félelmes. Szeme mintha megpihent volna felesége, gyermekei alakján, de mégis túlnézett rajtuk. Karja magához ölelte az asszonyt, szakállát odatartotta a kisgyermek maszatos ajkához, mégis mintha álmában ölelt, csókolt volna. Cippora rémülten látta, hogy amit eddig sejtett, ami eddig csak lappangott az urában, most megjelent, itt van, nem lehet többé tudatlanba venni. Mintha az alakja is megnőtt volna. Cippora ehhez a férfiúhoz ment feleségül, ezt szerette, ennek a vállába fúrta a fejét éjszaka, ennek szülte két gyermekét, ezt várta haza, ezt gondozta, ennek álmát figyelte... s mégis más volt, merőben más, csaknem idegen. Az asszony csüggedten s megsemmisülten állt a kedves férfi s a szamár mellett, gyermekével a karján, a másikat védelmezőn magához vonva s a fejét simogatva. Szeme tágra nyílt, aztán megtelt könnyel. Lám, Mósze ezúttal nem vette észre elcsüggedését, ijedelmét, szemébe szökő könnyeit, hanem egyenesen a házba ment.

Jethro éppen szemközt jött, hogy megtudja, miért érkezett haza Mósze ilyen váratlanul. Egyszerű mitanni köpenyében, otthoni sarujában, fehér fejkendőjével olyan volt, mint akármelyik vidéki apa, aki a nap forró óráit heveréssel, szundikálással, elmélkedéssel töltötte, majd megivott egy serleg narancslevet, s fölüdülve, öreges érdeklődéssel siet megtudni, mi történt a házban. Elég volt azonban egy pillantást vetnie fia arcára, hogy tapasztalt elméje valami különösre következtessen. Nem az a férfi érkezett haza, aki reggel elindult! A változás ugyanúgy megdöbbentette, mint Cipporát, de ő már tudta, hogy nem e világról való erő változtatta meg, hanem isteni hatalom, tán angyal vagy valamiféle csoda. Mósze arcáról, szeméről, egész alakjáról mintha különös fény sugárzott volna, amit szemmel nem lehet ugyan látni, de a lélek annál inkább észreveszi, ha nem egészen tompa.

- Mi történt, fiam? - kérdezte halkan.

- Atyám - mondta Mósze valamivel gyorsabban, mint ahogy beszélni szokott. Még a szokásos, tiszteletteljes meghajlásról, üdvözlésről is megfeledkezett. - Atyám - ismételte hevesen, szilárdan. - Jöjj, fontos dolgot szeretnék mondani.

Jethro megfordult, s ő is szokatlanul gyors léptekkel indult a házba. Mósze követte.

A már csaknem sötét szobában szembefordultak egymással. Hallgattak egy pillanatig.

- Szólj, fiam - biztatta az öreg.

Mósze most már teljesen nyugodt volt. Jóvátette mulasztását, mélyen meghajolt ipa előtt háromszor is, majd így szólt:

- Atyám, kérlek, add ide a botot.

Ebben a néhány szóban minden benne volt. Ha Mósze sötét szeme nem ragyogott volna olyan hatalmasan, ha arcán nem ömlött volna el fölmagasztosult komolyság, ha hangjában nem lett volna annyi elhatározott, biztos nyugalom, Jethro akkor is megértette volna, hogy döntő esemény történt. Az Isten, akinek neve a régi bot zafírmarkolatán ékeskedik érthetetlen jelekben, megnyilatkozott, kimondta Nevét, s most már Mószénak joga volt a bothoz, hordhatja mint kiválasztottságának jelvényét.

Szótlanul megfordult, kinyitotta rézveretes, nagy ládáját, kiemelte belőle a botot. Elgondolkozva simította végig, megcsókolta, odaadta Mószénak.

Ő elvette, szintén végigsimította, fölemelte, alázatosan megcsókolta zafírmarkolatát, majd óvatosan többször is rátámaszkodott. Rajongó mosollyal nézte Jethrót. Szólni akart, torka azonban elszorult. Lihegett. Végül két nagy könnycsepp buggyant ki szeméből, szántotta végig barna arcát, pergett le a szakállán.

Leült a szőnyegre, intett, hogy ipa is üljön mellé. A botot keresztbe tette térdén, sokáig hallgatott. Kereste a szavakat. Jethro türelmesen várt, míg sikerül megszólalnia. Meg is szólalt rekedten, halkan és nyugodtan:

- Atyám, azonnal el kell indulnom. Még ma este.

- Hová? - csodálkozott Jethro.

- Vissza, a hazámba - suttogta Mósze. Némi várakozás után folytatta: - Találkoztam az Úrral, kimondta a Nevet. Eddig is tudtam, hogy ő az egyetlen nem teremtett teremtője Égnek és Földnek, Isten, ki önmagától lett istenné, s önnönmagától létezik... de most, atyám, találkoztam vele szemtül szembe, és eltakartam előtte arcomat. Hallottam a szavát, s nem tudom nem hallani többé. Ó, te egyetlen Isten, aki mellett nincsen más Isten! Eddig is mondtam, énekeltem ezt, de most találkoztam vele, s nem vagyok többé én, csak Ő. Parancsolja, hogy szabadítsam meg népét, vezessem hozzá a pusztaságban, a hegy alá, amelyen lejön s megnyilatkozik. Atyám, nem várhatok egy pillanatot sem. Indulnom kell.

- Éjjel akarsz utazni? - figyelmeztette Jethro.

- Éjjel és nappal, esőben és napsütésben, viharban és nyugalomban. Mindig és megállás nélkül. Eddig is tudtam, hogy a dolgom elvezetni az embereket Istenhez, visszatéríteni oda, ahonnét jöttek. De most már azt is tudom, hol keressem, hogyan vezessem haza, ősi otthonukba. Mennem kell.

- Hát itthagyod ezt a népet? Ezt a szegény kis népet? Miért nem ezt akarod tovább vezetni, ahogy eddig tetted?

- Atyám - felelte szilárdan Mósze. - Ez a nép a te néped, - békén, nyugalomban, szabadságban él. Mióta itt vagyok, csupán eggyel találkoztam, aki érezte nyomorúságát, tehetetlen szegénységét. Nekem azt a népet kell megszabadítanom, amely nyomorúságban, sötét szolgaságban, bűnben, gyalázatban senyved, s Istenhez kiált nagy bajában. Az a nép süllyedt legmélyebbre. Az sóvárog hasztalanul ősei Istene után, az vágyik legjobban régi, boldog hazájába, a tejjel-mézzel folyó országba, ahol valaha az élet tejét s a halál mézét ízlelte. Hozzá kell mennem. Ott ittam az élet tejét, ott ettem a halál mézét én is. Az én népem. Atyám, ne tartóztass, elmegyek.

- Nem tartóztatlak - intett gyűrűs kezével Jethro. - Menj, ahová Isten küld. Én, atyád, csak a világ érveivel tudnálak tartóztatni, ezt pedig nem akarom.

Mósze sóhajtott.

- Kérlek hát, hadd vigyem magammal feleségemet, Cipporát s gyermekeimet, Gersomot meg Eleázárt - folytatta Mósze most már teljesen tárgyilagosan. - Csupán két szamarat kérek tőled, azt, amin útjaimat szoktam járni, s azt, amelyiken Cippora szokott menni a közös áldozatokra. Gyermekeinket ölünkbe ültetjük.

- Hoj, fiam - tiltakozott szelíden Jethro. - Miért vinnéd őket? Az út hosszú, nehéz és veszedelmes. Ha tengeren utaztok, vihar pusztítja el hajótokat, kalózok támadhatnak rátok. Ha szárazföldön, akkor meg idegen városokban kellene megfordulnotok, éhséget, szomjúságot, éjszakai hideget, nappali forróságot tűrnötök, rablók fenekednének utatokon. De meg miért szaporítanád a rabszolgák számát még három gyámoltalannal? Gondold meg, fiam, hallgass a

tanácsomra. Eredj egyedül. Isten téged küld, menj magad. Feleségedre, gyermekeidre vigyázok, amíg küldetésedet végre nem hajtottad. Amíg biztonságban nem leszel. Akkor üzenj, magam viszem el őket hozzád szolgáim védelme alatt.

Ez bölcs tanács volt, erkölcsös is. Úgy illett valóban, hogy Mósze egyedül vállalja küldetését, asszony, gyermek ne akadályozza semmiben. Mósze lehajtotta fejét, halkan, nagyon halkan, szomorúan mondta:

- Jól van, atyám... egyedül fogok menni.

Hogy Cippora milyen aggodalmakat állt ki, míg ura az apjával bezárkózva beszélgetett, milyen rettegve-örvendezve tekintett rá, hogy csüggesztette le alázatos fejét, hallván a megmásíthatatlan döntés szavait, hogy nyelte vissza könnyeit, hogy igyekezett mosolyogni, hogy biztatta urát, adott neki tanácsokat az útra, hogy készített útravalót, hogy ölelte-csókolta meg utoljára, s búcsúztatta el gyermekeit is... Nem, nem, ne szóljunk erről. A férfiak azt teszik, amit akarnak. Hol üzlet, harc, játék, asszony, bosszú, hol Isten kergeti őket végeérhetetlen útjaikra, bírálni, korholni nem szabad őket. Sírni is csak akkor lehet, mikor a sötétség elnyelte már a szamarán ügető, kedves alakot, utolsót integettek egymásnak, s akik elkísérték, visszafordulnak szótlanul, elhagyottan. Akkor lehet sírni, mikor a gyermek megkérdezi: atyánk mikor jön haza? Mikor a lámpa gyenge fényében csendesen alszanak, s álmukban atyjuk nevét motyogják. Mikor a falat kifordul az asszony szájából, arcát leszegi, torka ég a fájdalom fojtogatásától. Mikor csend van, éjszaka, a hű kutyák megnyugtatóan ugatnak a ház körül, valahol egy tehén, egy teve bőg, csillagokkal teli az égboltozat, Hold nincs, az a férfi pedig, aki magával vitte az asszony szívét, de a magáét teljesen Istenének adta, magányosan utazik a pusztaságban, sakálok, hiénák üvöltése, kóbor lelkek árnyai kísérik, senki sem tudja, visszatér-e valaha, nem hever-e holtteste valamely szakadékban temetetlenül, nem kísért-e a lelke máris zokogva az elhagyott, kedves ház körül!

Mószét Jethro ünnepélyes áldása, felesége sóhajtásai, óvó bűvöletei kísérték útján. Úgy ment el, ahogy jött: váratlanul, egy szál ruhában, fegyver, kincsek nélkül. Csupán ellopott fehér szamara helyett kapott egy derék szürkét.

Mert, fiam és tanítványom, ahogy nem hiszek azokban az állítólagos madianitákban, akik a Szináj-félszigeten kóboroltak, s akik között éppen Jethrónál ismerkedett meg Mósze Jahveh nevével és lényével, abban sem hiszek, hogy Mósze - a gyilkos - nagy kísérettel menekült Jethróhoz, Reguél főpapjához, ugyancsak díszes kísérettel tért vissza szülőföldjére, s ebből a kíséretből lett volna a Lévi-törzs. Nem, nem, fiam, Mósze egyedül ment, és egyedül jött, Jahveh ismeretét sem kapta a Reguél-imádó főpaptól, Mitanni egykori követétől a Palotában. Egyedül ment, mint mindenki, aki Isten szavát követi, az ő művének megvalósítására övezi föl derekát. Így illett hozzá, így illik minden szolgájához. Csak magára az Istenre hagyatkozva, a pusztában, sakálok, hiénák üvöltése, kóbor lelkek árnyékalakjai között, fegyvertelenül, egy darab kenyérrel, sajttal, egy marék datolyával tarisznyájában, szürke, kitartó szamár hátán, szeretteinek áldásától kísérve, az ő szomorú arcukra, fájdalmas könnyeikre emlékezve...

S annak a népnek nyomorúságaira, könnyeire gondolva, amely várja, vagy nem is várja talán, oly reménytelenül belesüllyedt szolgaságába.

33. A király szolgaságából az isten szabadságába

Vége a nyárnak, fiam, hideg már a Nap fénye is, ha pedig lenyugszik, dermesztő lehelet árad a földből. Elköltöztek a fecskék, elnémultak az őszikék, avarillatú a levegő, kinyíltak a temető virágai, a krizantémumok. Szőlőnk leve hordókban forr a pincében, a gyümölcs mind megérett. Nem tehetünk róla, hogy az emberek nem kapnak rajta... Nappal a világoskék égen kiáltozó vadludak vonulnak, mint egy-egy óriási ostor, végigkanyarodva a messzeségen, s eltűnnek a tó felé. Este meg, ha a csillagok kihunyorognak a tépett felhők közül, úgy kiáltoznak a láthatatlan vadludak, hogy megfájdul a szívünk. Északról vonulnak Délre, s mintha nekünk kiáltanának, menjünk velük jobb hazába. Mert bizony néha már didergünk, csak a bor vigasztal, ami lent zümmög a hordóban.

Pihenjünk meg egy kicsit, fiam és tanítványom, gyújtsuk meg a lámpát, tegyünk be ajtót-ablakot. Itt, a könyvek között némileg biztonságban érezhetjük magunkat. Bár tudjuk, ez csak ábránd. Sem a négy fal, sem a bezárt ajtó nem véd meg bennünket a rettenetes világ fenyegetéseitől. Védelmünket csak úgy kereshetjük, ha kiemelkedünk a világból, s olyan világba helyezkedünk át, amely sohasem változik. Ha, mint a vadludak, fölkerekedünk, s egymást hívogatva elszárnyalunk a hideg északi szelek, a karmait mutogató tél, az ínség, a sötét felhők elől oda, ahol mindig ragyog a Nap.

Mert az ember szívében ott él az igazi haza emléke. Oda vágyik vissza egész életében, oda akarja vezetni testvéreit, ellenségeit, barátait, egész népét. Mindenkit, aki csak él a Földön. Folyton kiáltozunk, hívjuk egymást, lám még itt is, a szobánkban. És milyen fájdalmas, ha hívásunkra nem felel senki. Ha egyedül szállunk, társtalanul a sötét egek alatt.

Látod, Mósze is fölkerekedett, visszatért népéhez, sok-sok mérföldet utazva idegen földön, pusztaságban, hegyek között, völgyek mélyén, folyók, patakok mentén, hogy kiáltson a rabságban sínylődő nyomorultaknak, szárnyra kapassa őket, az igazi hazába vezesse. Éjszaka didergett, nappal verejtékezett. Tömör falakkal körülvett városokon haladt át, ahol tegnap ilyen, ma olyan fejedelmecskék, királykák, hercegecskék uralkodtak nagy garral, tegnap még ilyen, ma olyan, holnap amolyan hatalmasságokkal szövetkeztek, hízelegtek és fenyegetőztek... Tegnap még Eknatonnak írtak rimánkodó leveleket, s biztosították rendíthetetlen hűségükről, ma meg Amurru, Hatti, Assur vagy Babilon nagysága előtt borultak le ugyanolyan őszintén. Tegnap még így lelkendeztek a Gyűlöletes Álmodozó előtt: a király kutyája vagyok... a nagyúr lóvakarója... lábaid zsámolya... por a lábad alatt... az én uram, királyom lábához borulok, aki Nap az égboltozaton... hétszer s megint hétszer vetem magam előtte hasra és hanyatt... Ma meg Aziru orcáját nevezik ragyogónak, a Naphoz hasonlónak. A városok egyik kapuján bement, a másikon ki, hallott amurru, jebuszi, foinik, kánaáni, habiru, mitanni, árja, arab, beduin, kenita, edomi s más efféle beszédet, látott fehér, fekete, barna, vörös, szakállas meg szakálltalan arcot, díszes ruhát, koszlott köpönyeget, aranycsatos sarut, meztelen, kérges lábat, gyaloghintót, teve hátán ringó, kényelmes nyerget, szamárra vetett, durva pokrócot. Látott bénákat, sántákat, bőrpoklosokat, szembajosokat, s látott délceg istenfiakat, akik fényes fegyvert csörtettek. Ha megéhezett, szedett egy marék datolyát, ha megszomjazott, azzal a kis ivócsanakkal merített vizet, amit Jethro fügefája alatt faragott azon a nevezetes napon. Nem törődött sem a városokkal, sem a pusztasággal, áthaladt az emberek sokaságán, életük sokféle formáján, ment, ment egyre Dél felé, hogy megtalálja népét, s magával hívja a szolgaság földjéről az örök Nap szabadságába.

Sietett, mert nem volt nyugta. Az idő sürgette. Csillagászati tudománya révén nem maradt előtte rejtve a közeljövő. Tudta, hogy a szerencsétlen Eknaton halála után hosszú zűrzavar, tehetetlenség következik, amíg csak föl nem kel Horemhab csillaga, s egy időre megnyugszanak a háborgó hatalmak. Azután megint erős uralom tartja kezében a fegyvereket, a Delta-beli Ramesszida-család uralma, Ramósze, az egykori vezír családjának sarjáé. Ez volt a keskeny út, amin a rabságban sínylődő nép kimenekülhetett a háborgó hullámok közül. Ezt az időt kellett javukra fordítania. Most hát mennél hamarabb oda, közéjük, azután el-el a Szolgaság Házából a szabadságba. Az őshaza édeni nyugalmába, tisztaságába, fényébe. Hogy hol van ez az őshaza, Mósze nem tudta még. Helyesebben: tudta, de nem mondhatta volna meg. A szíve mélyén sugárzott, nem a földön. Az az Isten, aki elküldte a munka végrehajtására, megnyitja országának kapuját a kellő pillanatban. Mósze nem töprengett, nem habozott, nem tétovázott. Minden ellentmondását a Név elé tárta már, többé egy szava sem volt. Kitartóan igyekezett célja felé. A magány s a bot, rajta a négy jel, megóvta minden bajtól.

Egyszer majd fölkerekednek valamennyien, ő meg a népe, s mint a mi vadludaink, egymást hívogatva, egymásnak kiáltozva elindulnak a Nap országa felé.

Harmadik könyv

1. Meribat Kades

Menthot, az utolsó ismert beavatott egyiptomi főpap - hierogrammata -, aki Krisztus előtt a harmadik században élt és írt Memphisben, érdekes, bár eléggé zavaros történetet beszél el művének egyik részében. Sajnos, csak töredékekben maradt ránk Josephus Flavius római zsidó írónak Contra Apionem című művében. Hogy ez az ügyes, élénk, művelt író, maga is negyedik rendbéli zsidó pap, mit hagyott ki, mit változtatott meg Menthot történelmi művének idevágó részében, nem tudhatjuk. De a töredék, ha megértjük különös jelzőit, így is igen fontos.

Hadd olvassam föl neked, tanítványom, az eredetileg görögül írt szöveget.

„Amenophis (Eknaton) kívánta Istent látni, mint egyik trónelődje, Horus, s közölte ebbéli vágyát bizonyos Amenophis nevű férfiúval, Paapis fiával, ki bölcsessége és a jövendő ismerete folytán az isteni természet részesének tartatott. Ez azt mondá neki, hogy az Istent csak akkor láthatja, ha az egész országot megtisztítja a bőrpoklosoktól és a többi tisztátalanoktól. Örömében a király Egyiptomban minden külsőleg hibás embert, számra nézve mintegy nyolcvanezret, összegyűjtött, s őket a Nílustól keletre fekvő kőbányákba vetteté, hogy ott a kiutasított egyiptomiakkal egyetemben dolgozzanak. Köztük azonban tanult papok is valának, akik bőrpoklosságban szenvedtek. Ama bölcs és jövendőmondó férfiú mind magát, mind a királyt féltette az istenek haragjától, ha azokat nyílt erőszakkal bántanák, annál is inkább, mert bizonyos idegenek segítséget nyújtottak volna a tisztátalanoknak, és Egyiptomot tizenhárom évig hatalmukba kerítették volna. Eme véleményét, miután szóval nem merte a királlyal közölni, írásba foglalta, azután pedig önmagát kivégezte, s így a királyt teljes határozatlanságban hagyta."

„A kőbányára ítéltek vezért választottak maguknak, egy heliopolisi pap személyében, kinek neve Osarsyphos vala, s kinek mindnyájan esküvel fogadták engedelmességüket. Ez főparancsként meghagyta nekik, hogy se az isteneket ne imádják, se az Egyiptomban tisztelt szent állatok húsától ne tartózkodjanak, és hogy az összeesküvőkön kívül mással ne társalkodjanak. Miután efféle s ezekhez hasonló törvényeket hozott, amik az egyiptomiakkal egyenes ellentétben vannak, társaival együtt harcra készült Amenophis ellen. Ő akkor öt éves fiát egyik barátjánál elhelyezte, de háromszázezer emberből álló nagy hadserege ellenére sem mert a fölkelők ellen hadakozni, mert azt vélte, hogy Isten ellen hadakoznék, hanem Memphis várába vonult vissza. Végre mégis kitört fiával, Sethosszal egyetemben, s a bőrpoklosokkal és tisztátalanokkal találkozván, őket megverte, és közülük sokat megölve, Szíria határáig üldözte. Azt mondják azonban, hogy az a törvényhozó, ki államukat szervezte, származására nézve heliopolisi volt és Osarsyphosnak hívaték, azonkívül még a Mósze nevet is viselte."

Ezekben a sorokban első pillantásra felismerheted a történeti magvat, fiam. Igaz, Eknatonnak nem volt Szeth nevű fia, s arról sem tudunk, hogy Men-nofer várába zárkózott volna a „tisztátalanok és bőrpoklosok" elől, de a többi helytáll. Néhány jeles író szeretné az említett eseményeket a jóval későbbi Merneptah király idejébe helyezni, azonban Merneptaht sohasem nevezték Amenhotepnek. Annál inkább Eknatont. Merneptahnak nem volt Széti nevű fia, de Horemhab utóda Széti volt. A nyolcvanezres szám is jobban megközelíti a valóságot, noha az meg képtelenség, hogy a király négyszerte nagyobb, képzett, jól felszerelt haderejével ne merte volna megtámadni ezt a maroknyi népet, ami nyilván nem csupa férfiakból állott, s nem is volt katonailag kiképezve. Azon meg ne csudálkozz, hogy megverte, és Szíriáig üldözte Oszarszif népét, mikor végre hosszú rostokolás után elszánta magát a várból való kitörésre, hiszen az egyiptomi s egyéb királyok története sok világra szóló győzelmet vésett türelmes

kövekre, amik a valóságban egészen másként festettek. A meztelen tény csak annyi, hogy zűrzavar, üldözés, csetepaté volt, s a „bőrpoklosok” eltávoztak Egyiptom határai közül. Minden lényeges adat helytáll.

Mósze tehát a Szináj-félszigeten levő egyiptomi bányavidékre igyekezett. Útja egyenesen Meribat Kadesen vezetett keresztül. Ezt, a másként Zuinak is nevezett, nagykiterjedésű oázist egy kissé bővebben kell jellemeznem.

A „kades” szó „szent”-et jelent. Kútjait, forrásait jelképesen a „jog forrásainak” nevezték, tehát az egész pusztaság vándorló, legeltető népeinek afféle időnként megismétlődő találkozásai, istentiszteletei, tárgyalásai folytak le ott. Népszövetségszerű semleges terület volt hát, rokonnépek, szövetségesek, perlekedők agórája, üzleti megbeszélések, vallási és politikai súrlódások, pörök fóruma. Oda küldték képviselőiket, főpapjaikat, véneiket, sejkjeiket az egész félszigetről, Palesztina déli részeiről, még Kánaánból is a sátorozó népek: keniták, arabok, beduinok, habiruk, izraéliták. Ott találkoztak a Kánaánban visszamaradt Jákób-fiak, akik nem vándoroltak Egyiptomba, hanem vagy a termékeny völgyekben sátoroztak, vagy fallal körülvett városkákban éltek. Így elsősorban az említett Izraél-töredék, azután a Józsiftörzs maradéka meg a Lea-utódok némelyike, így Jehuda-Simeon, Zabulon. A Zilpa-fiak közül Áser s Gileád-Gád némely nemzetségei. Kánaánitákkal keveredett, csökevény népek, annyifelé istent imádtak, ahányan voltak, de Jákób-él emlékét makacs ragaszkodással őrizték, s egymást testvéreknek tartották. Valaha, ősidőkben, mind együtt voltak Mezopotámia pusztaságain, s a Terahtól származott Ábrahámot tekintették ősatyjuknak. Már említettem, hogy a leszármazás nem vérségi, hanem szellemi-vallási elvek alapján történt, fajta szerint voltak arám, elámi, kenita, foinik, akkád, ammonita, moabita, edomita s mindenféle egyéb eredetűek, noha a nyelvük ugyanarról a tőről fakadt.

Ezek között a népcsoportok, törzsek, nemzetségek, nyelvek, vallások, szokások, életformák és érdekek között a Lévi-Lavju-törzs vállalta az összekötő kapocs nehéz, nagy körültekintést, tárgyilagosságot és tekintélyt kívánó feladatát. Egyik töredéke csatlakozott a Koszembe települő törzsekhez, a nép zöme azonban Kadesben élt, a szent jogok forrásainál. Mikor pedig az efráimiták Já isten buzdítására fölkerekedtek, hogy kivándoroljanak, a szétvert nép egy része szintén Kadesbe került, s ott éldegélt a Lavju-törzs székhelyén. Ez annál érthetőbb, mert az itteni Lévi-nép istene is Já volt, a féltékeny, szigorú, bosszúálló szövetségi isten, az ő nevében és védelme alatt történtek az összejövetelek, folytak a tanácskozások, dőltek el a viták, az ő bálványa, ládája - mert itt is készítettek ládát, természetesen -, az ő urimja és tummimja mondta ki a föllebbezhetetlen ítéletet, az ő törvényei szabták meg a népek kapcsolatait. Általában már évszázadok óta Hammurápi törvényei voltak érvényesek Palesztinában.

Hát ezen, a hegyekkel körülvett, forrásokkal gazdagon öntözött, pálmaligetekkel, dús mezőkkel megáldott helyen bukkant föl Uszirszafi egy alkonyaton, s kért szállást a környéken tanyázó kis kenita-arab nép egyik sátorában. Házigazdája s vendéglátója, Kaleb tekintélyes férfiú volt: nemzetségének feje, sejkje vagy „hak”-ja. Egész sereg sátor sorakozott hatalmas sátra körül, rengeteg asszony, nagy tömeg zsivajgó gyermek, cölöpökhöz kötött teve meg szamár népesítette be lakóhelyét. Kint a legelőkön pedig juhok, kecskék nyájai, tevecsordák legelésztek pásztorok felügyelete alatt.

Mószét egy fekete, gyulladt szemű, sovány legényke vezette Kaleb sátrához. Olyan marconán, mégis udvariasan viselkedett - igazi férfi módjára össze tudta már egyeztetni a hajthatatlan keménységet az udvariassággal -, mint egy nagy felelősséget hordozó katona. Igaz, fegyvere is volt: lándzsája meg hosszú, görbe bronzkése. Kaleb előtt mélyen meghajolt, és jelentette,

hogy vendéget hozott. Az „atya” szótlanul intett a fiúnak, élesen összehúzta sötét szemét, s végigmérte a jövevényt.

Ő pedig szívéhez, ajkához, homlokához emelte kezét, meghajolt, békességet kívánt. Kaleb, Jefutmé fia, nagy termetű, barna arcú, éles tekintetű, szigorú ember volt. A mozdulataival takarékoskodott. Meghajolt vendége előtt hosszú, barna köpönyegében, s megigazította a fejkendőjét. Arany karperecei megcsörrentek, gyűrűi megvillantak, kendőjének lebegő szárnyai alól kibújtak hatalmas, nehéz fülkarikái. Megfogta a nyakában függő amulétot, bizonyára gonoszelhárító igéket suttogott magában. Szívesen fogadta a vendéget. Sátrába vezette. Maga mellé ültette egy szép, piros szőnyegre. Rabszolgáló jött, nagy edényben főtt bárányhúst, kosárban kenyeret, hatalmas, puffadt korsóban kecsketejet hordott elébük. Most, hogy a házigazda étellel-itallal kínálta vendégét, már nem érhette őt semmiféle baj, bántódás, még akkor sem, ha történetesen ellenség lett volna.

De hát Uszirszafi nem volt ellenség, bár Kaleb gyanakodva nézegette. Azonban udvarias volt, nem firtatta, miért utazik kísérő nélkül a szamarán, miért nincs nála fegyver, még ékszereket sem visel. Majd elmondja, amit akar, ha elérkezik az ideje. Az nem nyugtatta meg, hogy a vendég áhítatosan imádkozott, a mosakodás műveletét a legfinomabb módon végezte, előzékenységet tanúsított még a hitvány rabszolgáló iránt is, hát még Kaleb iránt! Hiszen ettől még lehetett a legnagyobb gazember, aki éppen egyszerűségével, magányosságával, fegyvertelenségével akarja elámítani az embereket. Valamelyik ellenséges nép alattomos kémje. Vagy orgyilkos, aki valakit rejtett tőrrel, méreggel akar eltenni láb alól. Tudnivaló, hogy a gazemberek éppúgy imádkoznak, s éppolyan udvariasak, mint a becsületesek.

Vacsora után, mikor ismét megmosták kezüket, Uszirszafi elérkezettnek látta az időt, hogy néhány szót mondjon magáról és útjáról. Közölte nevét, atyjául Jethrót nevezte meg, a főpapot. Kaleb tisztelettel bólintott, sűrű, barna szakálla között megjelent az első mosoly. Ezután a botot mutatta meg Kalebnek, mert észrevette, hogy szemet szúrt neki már az első pillanatra. Megmagyarázta, hogy a bot zafírmarkolatán annak az istennek a neve látható, aki elküldte őt, hogy menjen népéhez, és szabadítsa meg a szolgaságból. Kaleb figyelmesen szemlélte a botot a tűz fényében, arca mély áhítatba borult, szemét behunyta, ültében háromszor meghajolt Uszirszafi előtt. Úgy adta vissza, mintha égette volna a kezét.

- Testvérem és barátom - mondta öreges tisztelettel, ámbár fiatal volt még, homlokán, szeme körül nem mutatkoztak ráncok, hajában, szakállában sem ezüstös szálak. - Áldott ez a nap, amelyen hozzám jöttél. Házam a házad, kenyerem a kenyered, edd a békesség tiszta sójával. Istenedet nem ismerem, nevének vonásait sem értem, s bár népemmel együtt írást ismerek, tudatlan vagyok, ne vess meg érte. De ha az Isten ilyen hosszú útra küldött, méghozzá egyedül, rábízva magad az ő segítségére, s ha ekkora hivatást vállaltál az ő nevében, nagy Isten lehet.

A távolban sűrű füstoszlop emelkedett a sötét Égre, mintha kigyulladt volna egy város. Ugyanekkor fölbukkant a Hold vörös korongja. A füstfelleget lángoló piros tűz s szende, halvány holdfény világította meg. Most, mintha égzengés támadt volna, kürtök harsogtak a távolban, körös-körül más kürtök felelgettek rá. A kürtszót rettentő kiáltás követte. Mintha a föld nyílt volna meg, hogy elnyelje az emberek ezreit mindenestül. S mintha vad mámorban örvendeztek volna saját elnyeletésüknek, üvöltött a kiáltás:

- Já! Já! Já!

Ismét a kürtök riadása s utána a kiáltás, talán még hatalmasabban, mint az imént:

- Já! Já! Já!

Majd zümmögő ének lengedezett feléjük a hideg, esti szellőben.

Mósze hallott már ilyen Já-kiáltásokat Gósenben az efráimiták között. Ugyanilyen vadul, mámorosan, követelően, alázatosan, rémülten és boldogan hangzott az is, de mennyivel gyengébben. Itt a kiáltás hatalmas volt, Mósze ereiben megdermedt a vér. Mintha nem emberek, hanem vadállatok vagy kóbor lelkek - sze'irim - ordítottak volna.

Most már tudta, mi történik ott. Szinte látta az óriási oltárt, a lobogó máglyát s rajta az áldozati állatot s tevékenykedő papokat, az Égnek meredő kagylókürtöket, a leboruló néptömeget. És látta az őrjöngő arcokat, az ordító szájakat, a remegve kitárt karokat.

- Engedd meg, hogy elvégezzem esti ájtatosságomat - mondta megrendülten Kalebnek.

Ő persze nemcsak megengedte, hanem maga is félrevonult egy kissé sátrától, hogy imádkozzék. Mósze pedig egy kis dombra távozott, s elmerült ájtatosságába.

Az egész környék, az egész pusztaság viharzott a Já-kiáltásoktól, a sötétkék füst mint vörös fénytől megvilágított, óriási pálma nyúlt fölfelé.

Elhatározta, hogy néhány hetet itt tölt, mert amit látott, hallott, nyilván bizonyította Istene rendelését: ide kellett jönnie, mielőtt hozzáfog a nagy műhöz, mert itt nyeri el a szükséges útmutatásokat.

2. Hobáb és Já-Hevah

Kaleb kíséretében már másnap reggel elgyalogolt a közös áldozati helyre. Nagy pálmaligetben állt a szürke, faragatlan kövekből rakott, valóban hatalmas oltár, éppen egy forrás csörgedező vizének fejénél, feketén a ráfröcskölt alvadt vértől, tűz lobogott rajta. A tisztáson néhány tágas sátor állt, bizonyára a főpap s a papok lakóhelyei. De kimagaslott közülük egy hatalmas sátorépítmény, az efráimiták Ohel Moedjéhez hasonló. Négyfelől út vezetett a tisztásra. A magas, érintetlen, tökéletesen egyforma pálmák olyanok voltak, mint egy egyiptomi templom oszloprengetege. Emberek jöttek-mentek, juhot, kecskét vezettek, volt, aki tinót. Félmeztelen, fejkendős papok sürögtek-forogtak, vizsgálták az állatokat, vajon hibátlanok-e. Vitatkoztak, kiabáltak, vagy éppenséggel vidáman nevettek. Kalebet már messziről tiszteletteljes szálemekkel üdvözölték, egy fiatal papocska elébe sietett, megkérdezte, miben lehet szolgálatára a tiszteletre méltó férfiúnak. Kaleb láthatóan büszke volt, hogy vendége előtt ilyen tekintélyes embernek bizonyul. Arca mosolytól ragyogott. Hamarosan egész csoport vette körül őket. Kíváncsi, szúrós tekintetű, beretvált ajkú férfiak; némelyek hosszú, színes köntösben, mások egyiptomias szoknyában, kendővel a vállukon. Néhányan lándzsára támaszkodtak, de botja mindeniknek volt. Érdeklődve nézegették az idegent, kérdő szemet vetettek Kalebre. Tartózkodók voltak, nem firtatták a jövevény kilétét. Különösen a botja ragadta meg figyelmüket. Látszott, hogy szeretnék megnézni, a történetét hallani. Minden szokatlan tárgy fölkeltette kíváncsiságukat, erős érzékük volt a tárgyak lelke iránt. A bot pedig viselője méltóságának jele volt.

Ekkor a csoport egy magas, karcsú, finom csontú férfiúnak nyitott utat. Mindenki fejet hajtott előtte. Kaleb is. Ő szintén udvariasan köszöntötte őket, lehetetlen volt föl nem ismerni rajta az egyiptomi nevelést. Hol látta már Mósze ezt a csapott homlokú, feltűnően hosszú fejű férfit? Fülében azonnal lágy hárfapengés, bársonyosan szárnyaló ének meleg hangjai zendültek meg. És máris meglepetten fölkiáltott:

- Pinehasz, testvérem!

A hosszú, sovány férfi egy pillanatra rámeredt, majd fény áradt szét barna arcán, karját kitárta, s örömmel kiáltotta:

- Mósze, testvérem!

Megölelték, megcsókolták egymást. A váratlan találkozás tanúi szintén örvendeztek, fürkésző tekintetük egy csapásra barátságosan ragyogott. Rögtön tudták, hogy a „testvér” szónak mélyebb értelme van, hiszen a két férfiú semmiképpen sem hasonlított egymáshoz. A találkozásban tehát valamelyik jótékony isten művét látták, fontos esemény megnyilatkozó mozzanatát, s azonnal keresni kezdték a jeleket is, amikből az eseményekre következtetni tudnának. Valóban, jobb felől egy sas repült át az égboltozaton. Összenéztek, s elégedetten bólintottak.

Mósze pedig meg Pinehasz nem győzték nézegetni egymást. Nagyon megváltoztak mind a ketten, mióta utoljára találkoztak az anui templomban. Különösen Mósze. Most szakállt viselt, még a bajuszát sem borotválta, s egyszerű mitanni ruházatában is olyan volt, mint egy eufrát-vidéki nagyváros szukallja. Egész megjelenésén nyugodt méltóság ömlött el. Arca barnább, vihartól, napfénytől edzettebb, mint régen. Viselkedése, minden mozdulata fejedelmi. Érett, uralkodó férfiú volt. Még a szemében is ragyogott az új erő, amit Pinehasz eddig nem ismert, noha csodálkozva látta, hogy eddig is benne volt, igaz, nem ilyen lenyűgöző mértékben.

Pinehasz hegyesre nyírt szakállt viselt, ajkát borotválta, mint az ázsiaiak, olyan volt, mint egy félig-meddig egyiptomi módon öltözött habiru. De könnyed finomsága, kedves mosolya, fekete szemében égő gyermeki kíváncsisága semmit sem változott.

Azonnal karon fogta Mószét, s el akarta vinni a saját sátrába. Csakhogy Kaleb most már semmiképpen sem nyugodott bele. Uszirszafi szamarát az Isten az ő sátra felé irányította, hát ragaszkodott hozzá, hogy nála lakjék. Ebben igazat adtak neki a többiek is. Vita indult meg, Uszirszafi azonban úgy döntött, hogy Kalebnél marad, ám olyan gyakran találkozik Pinehasszal, amilyen gyakran csak lehet.

Ebben mindenki megnyugodott.

Találkozásuk csakugyan sorsdöntő volt. Ez kiderült, mihelyt együtt ültek Pinehasz sátorában, s beszámoltak életük folyásáról. Pinehasz beavattatása után egy ideig Gósenben tartózkodott, segített letelepíteni azokat a szerencsétlen kánaáni csoportokat, amelyeket a habiruk elkergettek lakóhelyeikről, elrabolva nyájaikat, fölgyújtva falvaikat, kicsi városaikat. A sziklás, terméketlen hegyekbe szorultak, míg végül az éhínség kicsalta őket onnan is, hogy Horemhab elé járulva, menedékért könyörögjenek. Hát ezekkel a szegény kifosztott, éhező emberekkel bíbelődött Pinehasz. Csakhogy, mint mondta, álmában intést kapott, menjen Meribat Kadesbe, s miután a menekültek dolgait mások is ugyanúgy el tudták intézni, mint ő, habozás nélkül útnak indult. Itt, Kadesben sem visel tisztséget. Afféle egyszerűbb papi teendőket végez, még inkább tanácsokat ad vitás kérdésekben, mielőtt a Szövetség bírái elé bocsátanák azokat. Így sok súlyos esetben sikerült elintéznie a pöröket csendesen, nyomtalanul. Nem házasodott meg, jobbnak látja így egyedül. Nem találta meg azt a leányt, akiről tudná, hogy örök idő óta testvére, s az is marad mindörökké. Egyetlen rabszolgája egy fiatal kusita legény, őt sem tekinti rabszolgájának, inkább tanítványának. Mósze az egyszerű sátorban ülve s kenyeret, datolyát eddegélve látta is ezt a legényt: kedves, szolgálatkész, csendes fiú volt, büszkén mozgott, barna szeme odaadóan csüggött gazdáján.

Mósze is beszámolt életéről attól a pillanattól fogva, hogy a felügyelőt leütötte. Szűkszavúan beszélte el, hogyan utazott egy csempészhajón Ugaritba, onnét szamáron-gyalog Raszappa mellé, Jethróhoz, az egykori követhez. Elmondta, hogy feleségül vette Jethro legkisebbik leányát, az fiút szült neki, most otthon élnek atyjánál. Míg beszélt, a sátor megtelt Cippora s a két gyermek édes, simogató, meleg jelenlétével, néma hangjaikkal, lépéseik neszével, mintha elbűvölő árnyékok suhannának el a sátor hűvös mélyén. Egy pillanatra csend támadt, mind a ketten hallgattak. Mósze tenyerével végigtörölte arcát, aztán a pusztai jelenést mondta el olyan röviden, ahogyan csak tudta. Végül felemelte botját.

- Most már joggal az enyém - mondta csaknem komoran. - Ábrahámé volt. Ábrahámtól Jiszhakhoz, tőle Jákóbhoz, tőle megint Józsifhoz került, ő azonban nem adta egyik fiának sem, halála után a királyi kincstárban hevert, míg Jethro az öreg Nebmaarétól el nem kérte. Most azé, akinek a Név szemtől szembe kijelentette magát. Az enyém.

Pinehasz hosszasan forgatta, szemlélte a botot. A jelek értelmén eltűnődött. Mikor megértette, elsápadt, ajkát összeszorította, kezével elhárító mozdulatot tett. Visszaadta a botot Mószénak.

- Sohasem mondom ki ezeket a jeleket - mondta halkan, megsimogatta hegyes szakállát, s háromszor meghajolt álltában.

Naponta találkoztak, s egyre jobban elmélyedtek beszélgetéseikben. Pinehasz a bot megtekintése óta úgy tisztelte Mószét, mintha királya lett volna. Igaz, ő csak harmadfokú beavatott volt, míg Mósze viselhette a keresztet - de nem viselte -, így engedelmességgel tartozott neki, ám ez az engedelmesség a testvéri viszony határai között maradt. Mind a ketten ugyanannak a nagy műnek részesei voltak, a mű összekapcsolta őket. De mióta Mósze elmondta, hogyan

jelent meg előtte tűzben-lángban a Név, mióta megmutatta különös botját, a tisztelet átalakult hódolattá, sőt félelemmé. Megdöbbent a tudattól, hogy akit ő mint herceget ismert, akivel együtt tanult Anuban, aki a kormányzói székben ült, majd elment világgá, egyszerre úgy jelenik meg előtte, mint az Egyetlen kiválasztottja. Ez az ember, akit olyan jól ismert, s mint barátját szeretett, abban a szörnyűséges kegyelemben részesült, hogy láthatta a Tüzet, hallhatta a Hangot, kimondhatta a Nevet, minden emberi törvényen kívül és felül áll, semmit sem tesz, mond, akar a saját akaratából, minden szava egyenest felülről jön... S most itt ül a sátrában, beszélget vele, barátjának és testvérének nevezi. Jár-kel a pálmák alatt, Kaleb sátrában alszik, ugyanolyan a ruhája, mint akármelyik egyszerű Mitanni-belié... Egy kis, szürke szamáron halad célja felé... Célja pedig távolibb és hatalmasabb minden célnál, amit eddig ember el akart érni: megszabadítani a szolgaságban szenvedőket, s az Ígéret Földjére vezetni.

Félelem és rajongás szállta meg Pinehaszt. Ez az ember, az ő testvére és barátja, szemtől szemben állt az Egyetlennel, az Elsővel, s el bírta viselni a rettenetes találkozás súlyát. Egyenesen, nyugodtan hordja küldetését, a szörnyű titkot. Otthagyta családját, egyedül vágott neki az útnak... Vajon tudja-e, mi vár rá? Bizonyosan tudja, hiszen mindent tud.

Ettől kezdve a nagy feladatról tanácskoztak. A részletek egyre világosabban bontakoztak ki előttük. Először is újra meg újra megvizsgálták s megfontolták a csillagok állását. Egyiptom számára hosszú zűrzavart, bizonytalanságot mutattak a csillagok. Horemhab születésének csillagai királyságot jósoltak, de addig, amíg ez el nem következik, Egyiptom tovább rohan a pusztulás útján, birtokai fölbomlanak, a leigázott népek fölszabadulása tovább folyik. Horemhab után megint visszazuhan a Birodalom a züllés állapotába, hogy azután ismét megszilárduljon, s egy új király győzelmes hadai járják be Ázsiát. Babilon csillagai arra vallottak, hogy ezt az egyre gyengülő országot elnyeli egy másik, Assur. Ugyancsak fölkelőben volt Chatti csillaga is, meg a vele szövetkezett Amurrué. Mitanni csillaga azonban örökre lehanyatlott. Ez a nemrég még olyan tekintélyes ország máris elvesztette önállóságát, követeket nem küldhetett, egyéni úton nem járhatott... Az egymás ellen torlódó, kibontakozó erők között megnyílt hát a keskeny út, amelyen a Szolgaság Házából ki lehet menekülni.

A kisebb részleteket is meghányták-vetették éjszakába nyúló beszélgetéseik során. Pinehasz sok fontos felvilágosítással szolgált, mert Kadesben évenként egyszer összegyűltek a Szövetségbe tartozó népek képviselői, s a világ minden részéből bőséges híreket hoztak. Tanácskozásaikból pontos kép bontakozott ki egymáshoz s a nagyobb hatalmakhoz fűződő kapcsolataikról, életviszonyaikról, érdekeikről. Erejük, gyengeségük egyaránt tisztán állott Mósze előtt. Mikor pedig Mósze a Jordán mentén Kánaánon áthaladt, olyan rokon népcsoportokkal találkozott, amelyek elevenen őrizték Jákóbról és Izraélről szóló hagyományaikat. Másfelől meg olyan habiruk fészkelték meg magukat néhány városban, így például Jerichóban, Szichemben, Baásánban, Jerusálim közvetlen környékén is, akik nem tagadják rokonságukat az Egyiptomban élőkkel, meg a Szinájon vándorló törzsek némelyikével, Áserrel, Zabulonnal. Még egy fontos eredményük volt a habiru támadásoknak: Palesztinában, tehát Kánaán déli részén, ahol a hegyek a pusztasággal érintkeznek: a szövetséges Jehuda-Simeon habiru törzsnek sikerült megvetnie a lábát, s Gázába is bevonulnia. Az egyiptomi hatalom a világ e részén összeomlott, s miután a majd trónöröklő Horemhabnak is csak a belső rend helyreállítása fog sikerülni - erre vallottak a csillagok -, a feltételek kedvezőek voltak. Valóban, az Isten, aki kijelentette nevét Mószénak, csalhatatlanul mutatta az utat.

Mósze pedig nem tudta, hol is hát az Ígéret Földje, ahova népét vezetnie kell. Ez a föld valóban nem létezett, az édeni állapot szimbolikus kifejezése volt, minden lét értelme és célja, minden küzdelem jutalma, az élet rabságából való szabadulás diadala. Nem is holmi evilági tartományba, országba akarta vezetni népét, hanem ki a világból, ki önnönmagából. A világ s

önmaga fölé akarta emelni. De tevékeny férfiú lévén kereste a földön a helyet, ahol népe szabadon, a maga és Isten kívánsága szerint alakíthatná ki életét, az emberiség példájául megvalósíthatná az édeni állapot tisztaságát. Gondolt az Eufrát mindkét partján elterülő Bit Aidinra. Erre apósa is figyelmeztette. Gondolt az Eufrát-Tigris között levő Harranra, mert ott élt Ábrahám népe. Még magára Gósenre is gondolt, vagyis arra, hogy népét nem vezeti ki onnét, hanem szabaddá teszi mostani lakóhelyén, s ott valósítja meg Isten Országát. Ábrahám-Jebse is ott élt valahol. Hiszen a föltételek elsősorban szellemiek-lelkiek. Csakhogy hamarosan megértette a terv képtelenségét. Annak a népnek el kell szakadnia otthonától, földjétől, egész mostani életétől, egyiptomi rokonaitól, barátaitól, egyiptomi szokásaitól, törvényeitől… mindentől, amit megszokott, amibe beleülepedett. Ki kell mennie a szabadba, a pusztaságba, az egyedüllétbe, a megpróbáltatásba. Le kell vetkeznie mindent, ami hozzátapadt. S íme, napnál fényesebben kínálkozott Kánaán. Ábrahámnak, Jiszhaknak és Izraélnek ugyancsak lakóhelye. Az ivadékok egy-egy csoportja ma is ott él. Újabb rokonok vonultak be fegyverrel s hatalommal. Készen várta a megszabadítás népét, új élettel, új ajándékokkal, s ősi hagyományokkal az Istenről, akinek nevét valamikor tudta.

Mit kell hát tenni?

Mint minden dolog a világon, ez is egyszerű volt, magától adódott. Meg kell ismertetni velük Istent. Minden egyéb isten tiszteletét, imádását, bálványképét, törvényeit el kell törölni. Ki kell hozni a szinái bányák méhéből a „bőrpoklos” népet, igen, a méhéből, mert újjá kell születnie ennek a népnek. Ki kell nyújtóznia a napfényben, teleszívni tüdejét az élet levegőjével, világosságra kell lépnie, fölemelnie fejét, kiáltania, énekelnie, imádkoznia boldogan. Először az Alvilág rabságának kell véget vetni, azoknak adni meg a szabadságot, akik legmélyebbre süllyedtek. Majd Gósenre kerülhet a sor. Az eggyé vált nép aztán visszanyeri bátorságát, félelem nélkül tekint elnyomói szemébe, nem panaszkodik többé, hanem vállalja a szenvedést, nekivág a pusztának, diadalmasan és boldogan tör előre... Mert megtalálta Istenét, Istene megtalálta őt, Isten lesz a király fölötte...

- Az én népem Isten népe lesz. Ezt akarom. Ezt akarja az, aki kiválasztott engem - mondta Mósze halkan, rendíthetetlenül. - Szövetséget Istennel s szövetséget azokkal, akik elfogadják őt.

Pinehasz szótlanul nézte. Lelkében kirajzolódott a megnyilvánult Eggyel szövetséges nép képe. Merőben más nép volt az, mint amit megszokott. Körös-körül a királyok mind istenek voltak, s a népek ezeknek az isteneknek rabszolgái. Övék volt testük-lelkük, minden vagyonuk, övék a rongyaik is. *„Te vagy a Nap, fölkelsz, és éltetsz minket, neked köszönhetjük életünket!”* - zengték a népek a világ minden táján. Az új nép azonban mindenestül Istené lesz. Gyermekei a kicsik és nagyok.

Íme, itt ül Mósze, kimondta, amit még senki sem mondott ki. Hatalmas, nyugodt, erős, rettenthetetlen. Pinehasz mégis aggódott érte. Sohasem féltett még annyira senkit, mint Mószét ebben a pillanatban. Tudta, milyen törékeny a vállalt feladat súlyához képest, milyen kevés kell, hogy összeroppanjon, s akkor veszendőbe megy minden. Szinte remegett, hogy ő is csak ember, baj, betegség, halál érheti... Lelke elveszítheti egyensúlyát. Másfelől bizakodással tölthette el a gondolat, hogy az Isten nem jelölte volna ki, ha gyenge embervoltában is nem volna valami összetörhetetlen.

- Szolgállak téged, és szolgálom istenedet - mondta ünnepélyesen.

Elvezette a főpaphoz, Hobábhoz.

Hobáb úgy szerepel a Szentírásban, mint Mósze kenita apósa. Így hát három apósnevünk van már: a „midianita” Jethro, aztán Reguél - más változatában Rehaél - s végül a kenita Hobáb. Ha nem választjuk szét gondosan a személyeket, akiket a nevek jelölnek, méltán csodálkozhatunk a Szentírás vagy a hagyomány pontatlanságán. Azonban ilyesmiről ezúttal szó sincs. Hobáb valóban kenita volt, s miután a Szövetség főpapnak választotta, joggal tekinthető Mósze „atyjának” abban az értelemben, ahogy a lelki vezetőt atyának nevezik. Vagy az öregembert, akinek tekintélye s tudása irányadó a fiatalok számára.

Hobáb az Ohel Moed hatalmas sátra mellett lakott, egy meglepően szerény, kis kecskebőr sátorban. Ez viszont igen csinos volt, nemcsak Hobáb házanépe tartotta rendben, hanem a fiatal papok is. A nagy, pontosan földbe vert szögeken hibátlan kötelek feszültek, a fedél sima és feszes volt, a legvadabb szélroham sem téphette föl. A környéken semmiféle állat nem járt, csak egy fölnyergelt fehér szamár álldogált cölöphöz kötve, hogy a főpap bármikor használhassa. A ganét azonnal eltakarították mellőle, ha szemetelt.

A nyílás Kelet felé nézett, a fölkelő Nap első sugarai besütöttek a sátor szőnyeges, párnákkal, rézveretes ládákkal ékeskedő belsejébe. És mert Hobáb feleségei, szolgálói más sátrakban laktak, az öreg főpap teljesen egyedül volt, elmélkedéseiben, tanácskozásaiban nem zavarta, nem is merte volna zavarni senki.

Nagyon öreg volt, de szemmel láthatóan ép és egészséges. Azonban látogatói fogadására csak nehezen tudott volna fölkelni vánkosáról, ezért Pinehasz gyöngéden marasztotta:

- Ne mozdulj, atya! Íme, elvezettem hozzád testvéremet és barátomat, Uszirszafit, Jethro főpap fiát. Most leborul előtted, s tiszteletét lábad elé helyezi az enyémmel együtt. Béke veled!

Mind a ketten leborultak a szőnyegre. Hobáb nyájasan tekintett rájuk, megrázta kék zsinórral átkötött kendős fejét, jobbjával szívét, ajkát, homlokát érintette, s meghajolt ültében. Óriási termetű ember volt, válla széles, csupasz, barna melle boltozatos. Nyírott, fehér szakáll lengett sötétbarna arca körül, mint az ezüst. Fekete szeme úgy ragyogott, mint egy ifjúé. Elégedett, vidám embernek látszott, aki sohasem gondol a halálra.

- Köszöntelek, fiaim. Békesség lebegjen rajtatok - dörmögte vastag hangon.

Ekkor gyengén tapsolt. Fiatal pap futott elő, mintha a földből bújt volna ki egy nagy varázsló intésére. Pillanatok múlva egy korsó savanyú kecsketejjel, kenyérrel tért vissza.

Először átestek az udvariasság által megkívánt kérdéseken, érdeklődtek egymás egészsége, dolgai iránt. Ezután Mósze röviden bemutatkozott, vázolta életkörülményeit. A főpap sűrűn bólogatott, vagy a fejét rázta, finom mozdulattal töltött tejet egy nagy aranyserlegbe, kínálta őket. De nem szólt, figyelmesen hallgatott. Fürge szemét ide-oda jártatta rajtuk.

- Most pedig mondd meg, testvérem és fiam, miért jöttél ide, ki küldött, mit kívánsz, mi az, ami a szívedet dobogtatja - biztatta végül Mószét, s várakozóan nézett rá.

Ekkor Mósze nagyon halkan, minden szót gondosan megválogatva elmondta, kinek a nevében jött, mi a küldetése. A pusztai jelenésről éppen csak annyit közölt, hogy Isten, a világ Ura szemtől szembe szólt hozzá, kijelentette nevét, s azóta is szól csendes magányában, elmélkedései során. Hobábot láthatóan nagyon érdekelte, szemét összecsípve figyelte Mósze arcát, tekintetét, de közben mintegy magába süllyedt, saját belső hangjaival egyeztette össze a hallottakat. Mozdulatlan volt, még azt a legyet sem hajtotta el, ami széles homlokára szállt. Aztán is sokáig ült magába merülve, mozdulatlanul, mikor Mósze befejezte szavait.

- Mutasd a botodat - mondta végül röviden.

Mósze odaadta a botját. Hobáb figyelmesen nézte, forgatta, a rávésett jeleket tanulmányozta. Arca olyan volt, mintha kőből faragták volna. Áhítatos és szigorú, mint egy szoboré.

- A jeleket nem ismerem - szólt végül. - De annyit látok, hogy szent bot ez, még az ősöké lehetett, talán nem is emberi kéz műve. Kimondanád a nevet?

Feszült csend támadt. Hobáb is, Pinehasz is előrehajolt. Mósze habozott. Szemét behunyta, arca eltorzult, keze reszketőn fogta a botot. Hosszú percekig tartott, míg összeszedte magát és döntött. Ekkor azonban kisimult, fölragyogott az arca, szeme égett. Kiegyenesedett ültében, mintha megnőtt volna, egész testét belső tűz járta át. Suttogva szólt:

- Nem kerülhetem el, atyám, tehát kimondom. Miután Ő kimondta előttem, én is kimondhatom, ha szükséges. Az Ő neve... Já-hevah... - tagolta halkan, s mélyen meghajolt, homlokával érintette a szőnyeget. - Áldott legyen mindörökre!

Ismét csend lett. Csak a jövő-menő emberek lépései csikorogtak a homokban. Mindez azonban olyan távolian hangzott, mintha a sátor magasan a föld fölött lebegett volna.

- Kimondtad hát - dörmögte a főpap megilletődve. Öregségtől bütykös, nagy ujjai ezüstszakállát morzsolgatták, szemét behunyta, meg megint kinyitotta. - Ezt a Nevet nem ismerem, fiam. De ismerem a Név első részét, ismeri népem is. Hatalmas és erős isten, félelmetes mindenki előtt, bosszújától remegnek a hegyek sziklái, hangja megreszketteti a földet, s lángja az Egekig csap, viharban száguld és üvölt... Szövetségünk Istene. De a név másik részét nem ismerem. Magyarázd meg, fiam, hallgatlak.

Ekkor Mósze halkan, tömören megmagyarázta a Név második részét: a befogadó, a szerető, az ölelő, a tűrő, a megbocsátó, a szerelmes Isten értelmét, Hevahét, az Égi Asszonyét. Majd a két Név együttes értelmét tárta a főpap elé. Végezetül a Név egyéb értelmére is világosságot vetett: az időtlenül létező, időben megvalósuló, sohasem változó Isten misztériumára. A jelek számértékeit is megmondta, s kifejtette, hogy e számok az át nem léphető Kör szellemi őreinek titkos számai, fogadalma azonban tiltja, hogy többet is mondjon.

Mondanivalóit azzal zárta, hogy ez az Isten az Egy, az első megnyilvánulás, minden létező tőle származik, az Ő teremtménye, az istenek és istennők seregei is, akárcsak az örökkévalóságok, a „kerekek", amiken a teremtés száguld. Hozzá képest minden hiúság és semmiség. Láthatatlan, megfoghatatlan, érzékelhetetlen. A szavak meddők, ha Őt akarják leírni. Sem érzékkel, sem értelemmel meg nem közelíthető, csak megélhető. Ahogy ő élte meg a puszta magányában, mikor érzékeit eltompította a déli Nap forrósága, értelme pedig szunnyadt.

Amit mondott, sem Hobáb, sem Pinehasz számára nem volt érthetetlen. Hobáb maga is tapasztalt már ilyen, bár halványabb pillanatokat, hiszen arra törekedett egész életében, hogy magányos meditációi a legmagasztosabb lelkiállapotba emeljék. Pinehasz pedig anui tanulmányai során megtanulta azokat a testi-lelki gyakorlatokat, amiknek révén ez az állapot elérhető. De persze, egyikük sem jutott el oda, ahova Uszirszafi, a kiválasztott. Tudták, ilyen ember évszázadok alatt ha egy születik.

Azonban a főpap, bármilyen bölcs, tapasztalt, nagy tudományú ember volt, mégis a puszták fia. Hitt az istenekben, istennőkben, gonosz lelkekben, láthatatlan erőkben, de csak ha jelét adták létezésüknek. Mósze istenében sem kételkedett, azonban mégis, mégis valami szokatlan, csodálatos jelét kívánta látni. Legalább annyit, hogy Uszirszafi a természet valami akármilyen csekély részén uralkodik istene segítségével. Vagyis ha mágikus erővel rendelkezik. Hiszen az ő istenénél alsóbb hatalmak kell hogy engedelmeskedjenek, s kell, hogy Uszirszafi a Névvel uralkodjék rajtuk!

- Fiam - mondta -, nálad kisebbek is meg tudják tenni, hogy a halott madár ismét életre keljen és repüljön, vagy hogy valamely talizmán segítségével megöljenek valakit, aki távol van. Te mit tudsz mutatni nekem? Legalább annyit tégy meg, hogy botodat változtasd kígyóvá. Ez nem nagy dolog, sokan megteszik itt is.

Mósze megdöbbent az öreg kenita szavaitól. Megdöbbent és elcsüggedt. Hát miért beszélt ő Istenéről, ha utálatos varázslást kíván tőle? Silány bűvölést, amilyet szerte a világon művelnek, Egyiptomban is, szemfényvesztők, kóklerek, csudamutogatók a szájtáti nép, az alamuszi papok, a tudatlan királyok bámulatára? Hát oda süllyessze Istent, ahol a botokból varázsolt kígyók fetrengenek?

Hobáb észrevette s megértette az Uszirszafi keblében dúló harag jeleit. De egy vonás sem rezzent meg barna, nyugodt arcán, nehézkes ujjai zavartalanul játszottak ezüstszakállában.

- Fiam - mondta nyájasan. - Jól tudom, hogy amit kívánok, nem méltó sem Istenedhez, sem hozzád, sem hozzám. Mégis érts meg. - Ujjával kimutatott a térségre. - Ott olyan emberek járnak-kelnek, akik a te Istenedet nem ismerik. Szegény, mindig rettegő emberek. Számba veszik a kedvező meg a kedvezőtlen napokat, figyelik a madarak repülését, s ha valamiért vissza kell fordulniuk, inkább nem mennek sehova, úgyis szerencsétlenség érné őket. Ha szamaruk, tevéjük lába megbotlik, elhárító fohászt suttognak. Amulétet akasztanak újszülöttjeik nyakába, még az állatokéba is. Hiszen te is tudod, így van ez mindenütt. Mit szólsz tehát, ha követelik, mutasd meg Istened hatalmát a gonosz erők fölött? Magyarázol nekik, mint nekem, tevékeny meg befogadó erőkről, tűzről, és vízről, férfiúi teremtésről, női befogadásról, első Fényről? Kijelented, hogy nem nyilvánul meg a te Istened, azonban mégis megvalósul? Hogy nem az időben létezik, s mégis létezik? Ó, fiam, akkor vagy félve elkerülnek mint megszállottat, mint szent őrültet, vagy agyonvernek mint csalót. És istened sohasem valósítja meg azt, aminek megvalósítására elhívott.

Mósze azonban nem hallgatott a bölcs atyára. Arca lángolt, szeme fénylett, homlokán kiduzzadtak az erek. Érezte, olyan düh ragadja el, amilyen a felügyelő agyonütésekor.

Fölpattant üléből, mintha el akart volna rohanni. De megállt, földhöz vágta botját, s megvető hangon kiáltotta:

- Hát legyen úgy, ahogy akarod!

Nem egészen úgy értette, ahogy mondta. Vad indulatában oda akart vágni mindent, a bottal együtt. Ha Jáhveh ilyen feladatra szemelte ki, ha nem tudja mással, mint varázslattal, bűvöléssel szolgálni őt, ha le akarja süllyeszteni a bálványimádók, a mágusok, a szemfényvesztők, a kóklerek meg a szájtáti nép színvonalára, ha meg akarja alázni, ő egy lépést sem tesz. A „legyen, ahogy akarod" tehát nem Hobábnak, hanem Jáhvehnak szólt. Válasszon mást, küldjön el mást, tegyen, amit akar. Ő nem hordja tovább a botot. Hanem visszafordul, hazaüget szamarán Cipporához, gyermekeihez, Jethróhoz s nyájaihoz. És miután földhöz vágta a botot, valóban ki akart sietni a sátorból.

De mi történt?

A bot abban a szempillantásban tekergőző, fejét fölpeckelő, sziszegő kígyóvá változott. Mósze kővé meredve bámulta, Pinehasz fölugrott, hogy kitérjen a kígyó elől, ijedtében halkan elkiáltotta magát. Csak Hobáb maradt nyugodt és mozdulatlan. Szemrebbenés nélkül figyelte a kígyót.

- Emeld föl a farkánál fogva, s változtasd vissza bottá - mondta Hobáb.

Mósze most már alázatosan lehajolt, gőgje elszállt, mint a füst, csupán zokogó alázat maradt benne. Könnyei a torkát fojtogatták. Nem szólt, nem is szólhatott, hanem megragadta a kígyó farkát s fölemelte. Íme, bottá változott vissza.

- Nos, fiam, ennyi elég - mosolygott Hobáb. - Tartsd meg a botot, és járj vele békén Istened útjain. Amit Istened a te száddal kíván, megteszem. A kígyó igazi kígyó volt, a Tudás Kígyója. Já jelképe, s a bot igazi bot megint. Istened neve hatalmas.

Fölemelte mindkét karját, szemét behunyta.

Mósze tudta, milyen hatalommal rendelkezik. Az esemény mégis megdöbbentette. Hát valóban megtehet mindent, amit akar? Más valamit tudni, s más tapasztalni! Most tapasztalta, hogy úgy játszhat a természet erőivel, ahogy akar. Ám érezte ennek veszélyeit is. Ha nem vigyáz, s a maga érdekében használja ezt az erőt, elveszett ember. Ha csak egyszer is letér a tökéletes önzetlenség útjáról, ha csak egyszer is uralkodik rajta saját dicsősége, ha csak egy embert is a saját szolgálatára akar kényszeríteni, méltatlanná válik a Név kimondására. Ahogy Isten megnyilatkozott előtte, ugyanúgy el is zárkózik. Lehet, hogy csodákat akkor is tud tenni a Név birtokában, az emberek bámulatát, hódolatát, engedelmességét, félelmét ki tudja csikarni, de ha mindez hiúsággá válik, a vége pusztulás. Kezében a bottal, amely akármikor kígyóvá változhat, ha akarja, sőt egyéb, sokkal csodálatosabb csodákat is tehet, éppúgy eltávolíthatja az embereket Istentől, mint ahogy hozzá vezetheti. Tudok bűvölni - állapította meg Mósze. - De hát erre való-e a Név? Nem tudnak-e mások is ilyen vagy olyan név segítségével, és mégis gonoszok? Nem, nem, soha hiába ki nem ejtem a Nevet! Csak végső esetben, csak az ő dicsőségére!

Ezután Hobáb nyájasan elbocsátotta őket.

Ámde Mósze csodájának egykettőre híre futott egész Kadesben. Mószét mindenki alázatosan köszöntötte, fejet hajtott előtte. Meghívták a tanácskozásokra, véleményét tisztelettel hallgatták, magyarázatait sűrű szakállsimogatások között elfogadták. Tetszett nekik, hogy olyan szerény, szűkszavú, tiszteletteljes. Tanultsága lenyűgözte őket. Éles ítélőképességét, rendíthetetlen igazságosságát bámulták. Uszirszafi-Mósze afféle magányos bölcs lett közöttük, Isten Embere, aki nem visel tisztséget, mégis uralkodik a puszta szavával. Ha megjelent szerény öltözetében, utat nyitottak neki, mintha egy sereg fullajtár futott volna előtte. Járását, arcát figyelték. Étkezéskor neki adták a bárány fejét, de még a szemét is.

Kaleb, Hobáb egyenesen kijelentették, hogy szívesen hozzáadnák valamelyik lányukat, akit éppen választ. A sátrak mögül vagy vízért menet fekete, villogó szemű, délceg járású lányok pillantottak felé. Mósze megtisztelőnek tartotta az ajánlatot, de ragaszkodott magányához. Mit is kezdhetett volna ezekkel a bolondos-buta kis leányokkal? Cippora visszavárta őt, Cippora volt az egyetlen, aki az idők kezdete óta társul szegődött hozzá az idők végezetéig, s még őt is el kellett hagynia Istenéért. Sem teste, sem lelke nem kívánta a szerelem játékait.

Régi szokása szerint el-elbarangolt a környéken, egyedül. Most is szerette a sürgő-forgó nép nyüzsgését. Csilingelő tevék, szamarak érkeztek, indultak, karaván haladtak át az oázison, s pihentek meg egy-két napra. A pusztaságból különös emberek jöttek. Sokféle nyelv pergett a pálmák alatt: arab, foinik, amalekita, edomi, kenita, kánaáni, egyiptomi, kusita, arám... És ahányféle nyelv, annyiféle szakáll: fekete, vörösre festett, kékre festett, ezüstös. Nagy, bozontos mezopotámiai, hegyesre nyírt habiru. Bajuszos meg borotvált ajkak. Meg csupasz arcok is, mint az egyiptomiaké.

Meribat Kades olyanféle hely volt, mint az arabok Mekkája. És ahogy az ottani kultusz-helyeket, a Kaába-követ, a Zem-zem forrást, a bálványokat, maccébákat és épületeket egy nemzetség birtokolta; ugyanúgy itt a Lévi-törzs volt a birtokos. Nem jogilag ugyan, ahogy

manapság értjük ezt a fogalmat, hanem az ősiség hagyományai alapján. Nem volt a lévitáknak sátraikon, ruháikon, használati tárgyaikon kívül semmijük, éppen ezért tölthették be a közvetítő szerepét a népek között. Ők tartották fenn a Szövetség Sátrát, ezt a hatalmas, két részből álló bíbor-, vászon- és bőrépítményt, amely a világot ábrázolta szféráival, csillagaival, csillagjárásaival együtt. A négyszínű bíborfüggöny mögött ott állt remekbe készült állványán Já hétféle anyagból alkotott képe. Ott őrizték a jóslóeszközöket meg az ugyancsak jövendőmondásra szolgáló kis istenalakokat, a teráfokat. Ugyancsak ott voltak a régi szent edények: aranytálak, serlegek, füstölők s az istentiszteleti ruhák. A léviták abból éltek, hogy szolgálták istenüket, áldozatokat mutattak be, ünnepeket rendeztek, őrizték a Szövetség népeinek írásait, kalauzolták az idegeneket, sátrakat látogattak, tanácsot adtak, gyógyítottak, imádkoztak, amulétokat készítettek, olajba, vízbe nézve rejtett dolgokat, eseményeket láttak s közöltek, röviden: Já mindenesei voltak. Bebarangolták a pusztaságot is, híreket vittek-hoztak, üzeneteket adtak át. Abból az áldozati húsból, gyümölcsből, kenyérből, olajból éltek, abba a vászonba, bőrbe öltözködhettek, amit maguknak megtarthattak szolgálatuk szerint, vagy amit az önkéntes adományokból maguk közt szétoszthattak. Senki sem gyanúsította őket azzal, hogy a szívük ide vagy oda húz, ennek vagy annak az érdekében tesznek vagy nem tesznek valamit, hogy megvesztegethetők. A Lévi-törzs tagja akkor is Já szolgája volt, ha nem tevékenykedett az Ohel Moed vagy az oltár körül, hanem nyájat legeltetett a hegyekben, mesterséget folytatott, vagy éppen nem csinált semmit. Fiai Jákób s Lea fiainak vallották magukat s egész sor más nép rokonainak, testvéreinek. Éppen azért nevezték őket Lavjuknak, azaz csatlakozóknak, mert külön törzsi érdekeik, törekvéseik nem voltak.

Milyen törvények uralkodtak ezen a különös helyen?

Elsősorban időtlen vallási törvények, amiket még maguk az istenek nyilatkoztattak ki az embereknek. E törvények annyira mélyen gyökereztek a legkülönbözőbb törzsek tudatában, s olyan változhatatlanok voltak, hogy nem kellett bőrre, papírra írni, kőbe vésni őket. Így például mindnyájan az anyakecske tejében főzték meg a gödölyét, kövön morzsolt árpából sütöttek áldozati kenyeret a nagy tavaszi ünnepen, Niszan hó holdtöltekor bárányt ettek vörös boros, csípős mártásban, keserű füvet hozzá s kovásztalan kenyeret, ahogy valamikor, még a kőkorszakban táplálkozott az ember. Ugyancsak kőkéssel ölték meg az áldozati állatot. Istentiszteleten, ünnepen tiszta, fehér vászonba öltöztek, emlékezvén a korra, amikor még nem használtak festékeket. Áldozataikat a szabad Ég alatt, leginkább dombon vagy hegyen mutatták be. Körtáncot jártak az év némely éjszakáin. Tisztelték a vendégjogot: amíg valaki sátrukban, táboruk területén tartózkodott, biztonságban érezhette magát, akár barát volt, akár ellenség. A vándornak okvetlenül adtak szállást, az éhezőnek ételt, a szomjazónak italt. Széltében-hosszában hódoltak a vérbosszú törvényének negyed-, sőt hetedíziglen, de vigyáztak a kutak tisztaságára, képtelenség lett volna valamely ellenséges nép kútjait betömni, bemocskolni. A halottat, döglött állatot elföldelték, akárhol akadt útjukba. Tisztelték egymás isteneit, legföljebb elhurcolták őket győzelem esetén, de hát így volt rendjén, az isteneknek is el kellett ismerniök vereségüket. Ha a maguk választotta bírák valamely ügyet eldöntöttek, mindnyájan megnyugodtak benne. Vad, barbár, szegény, nehéz életű emberek voltak, de életüket szigorú szokások irányították.

Évszázadok óta ismeretesek voltak itt is Hammurápi, az istenkirály törvényei. A nagy uralkodó mindenütt érvényre juttatta csodálatos törvényrendszerét, s ez akkor sem ment veszendőbe, mikor óriás birodalma összeomlott, a meghódított országok és népek pedig leszakadoztak róla. A törvények élete igen szívós, akkor is ragaszkodnak hozzájuk, ha közvetítőjük évszázadok óta porlad, az istenek pedig, akik diktálták őket, visszavonultak szűkebb határaik közé.

Csodálkozzunk hát, hogy a Mószénak tulajdonított törvények gyakran meglepően hasonlítanak Hammurápi törvényeihez? Hiszen egész Kánaán, le a pusztákig, az ő uralma alá tartozott valaha, valóban a „négy égtáj” korlátlan királya olt.

Elég azonban annyi, hogy Mósze Meribat Kadesban nemcsak megismerkedett népének rokonaival, barátaival, ellenségeivel, hanem otthonra is talált köztük, részt vett életükben... Istenének hatalmát elfogadtatta velük; bár magát az Istent nem, hiszen még nem volt itt az ideje megismertetésének. Őt tisztelték, féltek tőle. Tervét elfogadták. Ez a terv pedig nem volt más, mint az Egyiptomból kihozandó nép eggyékovácsolása és felvétetése a Szövetségbe.

Mikor elbúcsúzott Kadestől, szívbéli barátokat s munkatársakat hagyott maga mögött. Hobábot fehér szamarára ültették, s Pinehasz, Kaleb meg mások társaságában elkísérte egy darabon. Majd megölelték, megcsókolták egymást, áldást mondtak a távozóra, jószerencsét kívántak neki, lelkére kötötték, hogy szolgáljon híradással. Ezt egyébként nem is kellett volna mondaniok, mert a hírek hihetetlenül gyorsan terjedtek a puszták fiai között. Karavánok, jövő-menő utasok, lógós katonák, szökött szolgák, kereskedők számoltak be a világ eseményeiről az esti tűz mellett. Így Uszirszafi is aligha cselekedhetett olyasmit, amiről egy-két nap alatt hírt ne szereztek volna.

Pinehasz szerette volna elkísérni Mószét a bányákba, majd Gósenbe is, de ő jobbnak vélte, ha marad. Minden eshetőségre, még az áruláséra is gondolnia kellett. Pinehasz pedig, mint egykori tanulótársa s szintén beavatott pap, testvére volt, benne tökéletesen megbízhatott.

3. Két király, hét csapás

Egyiptomban ekkor a két fogadott fiú, Szekaré meg Tutanchaton uralkodott. Már ha uralkodásnak lehet nevezni szánalmas kapkodásukat, torzsalkodásukat, gyámoltalanságukat. Horemhabnak elég munkát adott a belső rend megszilárdítása és fönntartása. Csapatait ki kellett vonnia Ázsiából, még a Szinájon levő bányákból is.

A nemrégiben még hatalmas birodalom tehát összeroppant. A leigázott népek, vazallus országok most ugyanolyan szemtelenül gúnyolódtak rajta, amilyen alázatos hódolattal fetrengtek egykor Őistensége trónusa előtt. Adót már régóta nem küldtek. Fejüket magasra emelték, világbirodalomról álmodoztak, gazdagságról, fényről. A kiskirályok, hercegek, városfejedelmek mindenike világhódítónak tekintette magát. Egymással s egymás ellen szövetkeztek, hadjáratokat folytattak, városokat ostromoltak, és romboltak le, népeket tettek földönfutókká, gabonaföldeket égettek föl, nyájakat raboltak el... Aton gyermekei lelkes szabadságvágyukban pokollá változtatták a világnak e részét.

Egyiptom tovább süllyedt a nyomorúság útján. Az elűzött istenek s papjaik csúfos bosszút álltak elűzőiken. Mindent vissza! Vissza a birtokokat, vállalatokat, falvakat, bányákat Ámunnak. Vissza az elkobzott kincseket, alapítványokat és jogokat Ptáhnak, Hathornak, Eszitnek, Konszunak s a többieknek. Vissza az adókat, a szolgáltatásokat. Vesszen Aton egyháza, pusztuljon minden „keresztes". Végig az egész Nílus mentén harci kiáltás, bosszúlihegés, jajszó viharzott. Akik kosszarvat viseltek, halálra keresték a kereszt viselőit. Az eddig mellőzöttek kárpótolták magukat. De ezt már ismerjük.

Tutanchaton, a beteges, félénk gyermekifjú áthelyezte székhelyét Thébába, Eknaton gyönyörű új fővárosa kiürült. Kertjeit, tavait finom homokkal hordta be a sivatagi szél, oszlopai ledőltek, tetőzetei berogytak, köveit, gerendáit, mozaikcserepeit széthordták a parasztok. Erődítményei rablók, tolvajok, gyilkosok, csavargók, üldözöttek búvóhelyeivé váltak. A romba dőlt utcákon sakálok meg hiénák kóbor kutyákkal verekedtek, dögkeselyűk szállták meg a paloták romjait, denevérek ütöttek szállást szeméttel megtelt termeiben. Pusztulását a thébai Fehér Ház meg a sértett istenek papsága csak siettette. Hiszen az átkozott gonosztevő, a Gyűlölt Álmodozó, a hamis király székhelye volt, bűnök, csúfságok, istenkáromló élet fészke, pusztuljon hát mennél gyorsabban. És pusztuljanak vele mindazok családostul, nemzetségestül, akik hívei voltak. Mindenki, aki valaha támogatta a gyalázatos hazudozót romlásba vezető útján. Mindenki, aki megtagadta Ámunt vagy a többi isteneket. El velük, a Birodalom tönkretevőivel.

Míg Tutanchaton nevét megváltoztatva Tutanchámunra - hányan változtatták meg a nevüket ekkor nagy sebtiben! - Thébában székelt, uralkodótársa és „testvére", Szekaré vagy Szmenchkaré Zo'anba helyezte át székhelyét. Félő volt ugyanis, hogy akár Amurru és szövetségesei, akár Chatti, netán e kettő együttesen, rátámad a Deltára, föltámasztja a néhai hikszosz-birodalmat, s végképp tönkreteszi Egyiptomot. A határon ugyan ott álltak Horemhab csapatai, de ki bízhatott mostanában bennük? Új veszély is bukkant föl a partvidéken: peleset, azaz filiszteus beszivárgás fenyegette az egész Deltavidéket. Ez a nép, szigeteiről elindulva, itt csendesen, ott erőszakkal megvetette lábát a kikötők sorában, föl a foinik vidékekig. Szekaré pedig hősiesen elhatározta, hogy rendet teremt, az utolsó órában megmenti a Birodalmat a barbárok mindenféle fegyverkező hordáitól.

Fiatal, nyegle, konok férfiú volt Szekaré, éppen ellentéte a beteges, félénk, visszahúzódó Tutanchámunnak. Termetre arányos, arca csinos. Végtelenül tudott gyönyörködni önmagában,

tükörbe nézegetni, forgolódni. Hidegen, uralkodóian mosolyogni, pattogni, rendelkezni, büntetéseket osztogatni, embereket fölemelni s váratlanul lesújtani. Eknaton olyan egyszerűen öltözködött, mint egy közkatona. Szekaré bíborban, patyolatban járt, arannyal borított, piros cipőt viselt. Eknaton megvetette az ékszereket, gyötrelem volt számára, ha csillogó-villogó királyi díszben kellett mutatkoznia. Szekaré rogyásig rakta magát ékszerekkel. Személyesen kutatta fel a kincstárak régi remekeit, s hosszas válogatás után akasztotta magára. Csillogott-villogott rajta a nyakék, karperec, fülönfüggő, bokaabroncs, gyűrű, lánc, násfa, övcsat. Ahová csak ékszert akaszthat, húzhat, köthet az ember, mindent elborított aranyaival, drágaköveivel. Szemét, arcát, körmeit festette. Amilyen nyomorúságos volt a Birodalom, olyan ékes-fényes volt ő.

Érdekes párhuzamosság figyelhető meg, fiam, az elmúlt állapotok s a mostaniak, az akkori személyek s a most szereplők között. Thébában Tutanchámun, Zo'anban Szekaré, mint annak idején Eknaton meg Mósze. Az egyik szelíd, visszavonuló, tehetetlen, a másik erőszakos, mozgékony. Az egyik víz, a másik tűz. De mégis mekkora különbség a hasonlóságban! Mintha ezek az emberek, ezek az állapotok torz tükröződései volnának amazoknak! Aton, a Nap lehanyatlott (bár mint magát a Napot megsemmisíteni nem lehetett), az árnyékok megnyúltak, a világ elborult, s megtelt a sötétség lopakodó, gonosz, kiszámíthatatlan démonaival. Amekkora a különbség Eknaton meg Tutanchámun, Mósze meg Szekaré között, Eknaton s Mósze viszonya meg az övék között, akkora volt a szakadék, amibe Egyiptom zuhant.

De hát miért nem avatkoztak az események folyásába olyan nagy egyéniségek, mint Tiy, a királyi Anya, Eye, a királyi főtanácsadó, Horemhab, a fővezér?

Nos, a királyi Anya is, a főtanácsadó férj is részesek voltak abban, hogy a világbirodalomnak világbirodalmi istene legyen. Gőgjükben, telhetetlenségükben segítettek egy mozgalmat, aminek le kellett volna győznie a hazai meg az idegen istenek egész seregét. Hogy amint egy úr van a földön, egy úr legyen a Mennyekben is. Igaz, ezt nem odaadó hittel cselekedték, ám annál gonoszabb. Eknaton így imádkozott: *„Belélegzem az édes leheletet, ami a Te szádból árad. Szemlélem a Te szépségedet mindennap. Az a kívánságom, hogy szép hangodat halljam, mint az északi szélét, amely élettel ifjítja meg csontjaimat, így ifjítson meg a Hozzád kapcsoló szeretet. Nyújtsd ki kezeidet felém, amelyek a Te szellemedet hordozzák, hogy elvehessem, és általa éljek. Nevezz a nevemen mindörökké, s életem sohasem szűnik meg."* Mert ő hitt, rendíthetetlenül hitt a csontjait megifjító életben, az örökkévaló szeretetben, abban, Aki nevén nevezi, s mindörökké élteti őt. De Tiynek is, Eyének is csupán érdek diktálta forma volt, hasznos eszköz a hatalom kieszközlésére. Igaz, mikor Eknaton komolyan vette, amit ők csak politikának szántak, szakítottak vele, igyekeztek annyi akadályt gördíteni útjába, amennyit csak tudtak, s titokban paktáltak az elkergetett istenek papjaival. Nagy részük volt benne, hogy a szerencsétlen fiatal király minden reménye összeomlott, s oly sok testi-lelki gyötrelem közben, Istenéhez az utolsó pillanatig ragaszkodva, az örök életbe vetett hittel, de keserű búcsúval az ajkán, idő előtt halt meg. Hát egyelőre jobbnak látták kerülni a nyílt beavatkozást a két árnyékkirály dolgaiba.

Tutanchámun nem sok vizet zavart, napjai gyermekes játékok és semmittevés közben teltek. Fiatal felesége, Anchsenpaaton, Eknaton vézna kis leánya, ugyanolyan gyermekes, ártatlanul ostobácska volt, mint ő. Egyikük sem kívánt mást, mint szép ruhákat, ékszereket, játékot, táncot, zenét, nyájas arcokat, kedves, engedelmes szolgákat, szép ünnepeket. Szekaré meg csak hadd tetszelegjen a nagy királyok pózában, legalább elvégzi a mocskos munkát, amiben sem a királyi Anya, sem Eye nem óhajtott részt venni. Ők csak éveken át gyűjtött kém-jelentéseiket bocsátották rendelkezésére hallgatag Ámun-papok útján, s tétettek el az útból

mindenkit, akit fölöslegesnek ítéltek. Igen, legyen csak az ő keze véres, vájkáljon a szemétben, rontsa el még jobban, ami már úgyis elromlott, tegye magát alkalmatlanná, átkozottá - s aztán pusztuljon mennél hamarabb.

Horemhab? Ő bizony sohasem gondolt rá, hogy király legyen. Birkózott a felszabadult romboló erőkkel, ahol s ahogy csak tudott. Igyekezett fegyelmet tartani züllő seregében, fegyvereit Ámun föltámadt hatalmának megszilárdítására használta. Atonnal s egyéb istenekkel ugyan nem sokat törődött, akár barátja, a részeges orvos, de csak egy módot látott az ország állapotainak rendezésére: Ámun uralmának támogatását.

Ha azonban ő nem törődött is a tiarával, gondoltak rá mások. Egy szép napon a királyi Anya Eye társaságában fogadta, s érdemeinek elismeréséül fölajánlotta Baketaton kezét. Az öregedő katona szinte szédült a meglepetéstől. Hát lehetséges? Megkaphatja végül az elbűvölő hercegnőt, aki sok-sok éven át hidegen uralkodott a szívén, s aki miatt nem házasodott meg, bár népes családja lehetne, ami a korát illeti? Aki, mint egy távoli, gonosz csillag, ragyogott előtte, s betöltötte gyötrő sugaraival? Hiszen végül már nem is szerelem volt ez, hanem saját akaratának próbatétele, üldöző rögeszme, sértett hiúság, eltéphetetlen lánca a gyűlöletnek! Csaknem lehetetlen feladatokkal birkózott meg, hogy sarokba szorítsa a szép hercegnőt, s igent kelljen mondania. Tűrte Eye aljasságait, hízelgett, szövetségese volt, s naponta okádott e szövetség miatt. Kötéltáncot járt a szívének oly kedves király meg az oly utálatos Eye érdekei között. Elviselte a királyi Anya alattomos kémkedéseit és fondorlatait. Ó, nemcsak a Birodalomért! Ha őszinte akar lenni - s ő aztán őszinte volt! -, meg kellett vallania, hogy Baketatonért is. Most pedig elérkezett a pillanat, amikor az Anya s a mostohaapa együtt kínálják neki Baketatont!

De hátha a hercegnő tudtán, akaratán kívül? Hátha csak kecsegtető tét valami olyan cél érdekében, amit az ő ostoba elméje nem lát tisztán?

Csakhogy ezúttal nem így volt. Azaz így volt, de a hercegnő csodák csodájára nem tiltakozott. Feleségül ment Horemhabhoz. Már öregedett bizony, de azért szép volt, fürdők, dögönyözők, ruhatervezők, ékszerészek, festék- meg kenőcskészítők gondoskodtak szépségéről, nem hagyva említés nélkül, hogy maga is mindent megtett, s értett is hozzá. Hiszen egyéb célja nem volt az életben, mint szépnek lenni, szépnek maradni, hódolatot kelteni, uralkodni megközelíthetetlen, szinte már nem is földi testiségével. Gyermekkora óta erre használta minden képességét. Szép volt hát még most is. És a „szajha, akit még nem érintett férfiú”, mint a koponyalékelő nevezte, életében először boldoggá tett valakit. Igaz, csak a nászéjszakáig tartott a boldogság, mert úgy összerugdalta, karmolta, úgy leköpdöste, gyalázó szavakkal, káromlásokkal úgy elhalmozta, vad sikoltozásaival úgy megszégyenítette a boldog katonát, hogy azonnal Szakkarába, állandó főhadiszállására utazott. De hát a házasság megtörtént. A korsót eltörték, a lakodalmi ünnepet megtartották, s ő a szépséges hercegnő férjének mondhatta magát. Megalázottságában nem is tudta, hogy a trónhoz vezető lépcső legmagasabbjára már fellépett. Tiy meg Eye nagy szeretettel vejüknek, fiuknak nevezték.

Ha csak futólag elemezzük is ezt a kort, föltűnik, milyen elasszonyosodás ment végbe Egyiptomban. Már Nebmaarén is a felesége uralkodott. Tiy példaképe Hacsepszut királyné volt, de bizony Nebmaare nem volt Tutmósze. Egyetlen fia, Eknaton nőiesen passzív, álmodozó, a szépségért rajongó, költői, művészi érzékkel megáldott érzelmi ember, külsejében sem mutatott sok férfiasságot. Nagy, lobogó szeme, húsos, finom ajka, széles csípője, vaskos lábszára, gyengéd, finom keze inkább nőre vallott, mint férfira, csupán lelógó, nagy álla volt férfiasan makacs. Apósa és mostohaapja vénasszonyhoz hasonlított. Ilyen volt a jelleme is: ravasz, korlátolt, erőszakos, alattomos, kapzsi, állhatatlan. Egyik utóda, Tutanchámun inkább leánynak látszott, mint ifjú férfinak. Ártatlan, nagy szeme gyermeki, szája puha, ívelt, arca

finom, hangja gyenge, egy kissé mindig kérlelő. Szekaré meg csak hasonlítani akart igazi férfihoz. Karcsú, hetyke, pattogó mozgású, pergő szavú, erőszakos alakja torzképe a valódi férfinak. Húsos arcán, vékony ajkán egy férfivá varázsolt nő vonásai lappangtak, ahogy a fává varázsolt mesebeli leány megmutatkozik a fa alakjában. Szeme hidegen zöld, mint egy ékszer. Álla kerekded, érzelmes, de álnok. És olyan nagy volt a fara, akár egy eunuché vagy pederasztáé, noha nem lehetett annak tekinteni, hiszen felesége, Eknaton leánya, Meritaton mellett még vagy ötven válogatott nőt tartott háremében, s azokat is újakkal csereberélte, ha rájuk unt; vagy éppen azért? Könnyű belelátni olyan egyszerű, bár sokoldalúnak mutatkozó ember lelkébe, amilyen Szekaré volt.

Persze gyűlölte mostohatestvérét és sógorát, Tutanchámunt, csupán, mert volt. Mert élt. Mert a király örökbe fogadta, méghozzá előbb, mint őt. Bezzeg ha őt választotta volna elsőnek, nem került volna sor másodikra. Az a hülye, vízfejű kölyök: első! És ő, ő, az igazi, uralkodásra termett férfiú, második! Csak akkor vette elő Aton nyavalyás őrültje, mikor maga is belátta, hogy rosszul választott. Igen, Tutanchámun még neki sem volt jó. Mit akar hát Thébában? Miért nem rugdalják le a trónról? Miért viseli a tiarát az a tökfej, mire való a kezében a korbács meg a pásztorbot? Hiszen csak játék a számára. Ilyen súlyos időkben, ennyi, ekkora gondban, mikor erős kézre, gyors, éles, határozott értelemre, akaratra volna szükség, ott tétlenkedik egy taknyos kölyök, egy vízfejű, nyafogó, nyűgös senki. Ő pedig, Szekaré... Hát igen, csodálta, hogy Eknaton intézkedéseit még ma is tiszteletben tartják, nem teszik félre a kölyköt... Mire valók az orvosok? Hiszen a fiú nem is egészséges. Felesége bizonyosan még ma is szűz. Miért tartják a koponyalékelőket? Miért rendelkeznek a papok akkora hatalommal? Ilyen senkit eltüntetni annyi, akár egy békát. Jó, szépen el is temethetik, elsirathatják, gyönyörű halotti lakásba helyezhetik, egy-két nap múlva senki sem emlékszik rá. De hát, úgy látszik, őrá akarják bízni ezt a mocskos ügyet. Mint a többit is. Hát Szethre s minden seregére mondja, meg is teszi. Nem hátrál meg, félrerúgja azt a hullát, vagy átlép rajta, ha másképp nem lehet első és egyetlen Igazi király. Akire az országnak szüksége van. Aki a nagy Tutmószékhoz méltón ismét világhatalommá teszi Egyiptomot.

Az első pillanattól fogva szorgosan készítette útját a saját kizárólagos uralmához. Emberek százait, ezreit vetette börtönbe, ítélte halálra egyetlen kézlegyintéssel. Míg eddig a helyi bíróságoknak is vagy hat fokozatuk volt, ő előkelő személyek ügyében is maga döntött. Kihallgatásokkal, tanúkkal, jegyzőkönyvekkel, jogtanácsosokkal, eskükkel, próbákkal nem vesződött. Férfi volt, a határozottság embere, vállalta a felelősséget. Birtokokat kobzott el, falukat kergetett széjjel. Tízezreket küldött bányákba. Az isteneket elhalmozta ajándékokkal, javadalmakkal, alapítványokkal. A thébai Ámun-templomnak Szíriában elveszett kilenc faluja helyett kétszer annyit adott a Nílus mentén. Zo'ani palotájában olyan fényűzést fejtett ki, olyan dáridókat, dorbézolásokat rendezett, hogy róluk beszélt az egész ország. Visszaadta a királyi udvar régi fényét, mint mondta. Nem utolsósorban azért, hogy elhomályosítsa a thébai udvarét.

Míg ilyeténképpen folytak a dolgok, a sok bajhoz újabbak is járultak. Hiszen a baj sohasem jár egyedül, gyökerei egy tőbe torkollnak a mélyben. A baj valójában mindig csak egy, de megnyilvánulásai sokfélék. Ahogy a bőrpoklosság ütközik ki a test minden részén.

Először is marhavész tört ki a Deltában. Hiábavalónak bizonyult áldozás, füstölés, tűzzel való tisztítás, gyógyító füvek etetése, főzetek itatása, a leghathatósabb módszerek is csődöt mondtak. Rövidesen úgy kipusztult a szarvasmarha az egész Delta-vidéken, hogy mutatóban sem maradt. A csapás elterjedt a Nílus mentén is csaknem az első kataraktáig. Amilyen boldogok voltak a parasztok meg a birtokosok az új uralom kezdetén, annyira elkomorodtak

most. Alkalmasint a megsértett Aton bosszúja volt ez, vagy a halott Eknaton lelkéé, akinek nevét kivakarták minden emlékből.

A haragos Isten - mert ilyennek látták a tudatlanok - eztán újabb figyelmeztetést intézett Egyiptomhoz. A Nílus vizének megvörösödése, azaz „vérré válása”, mint a nép mondta, ami csak a nyár kellős közepén szokott bekövetkezni, most váratlanul, éppen tél végén köszöntött be. A víz ilyenkor előbb zöldes lesz a darfuri mocsarak poshadt vizétől, ihatatlanná, sőt károssá válik, majd megtisztul, s megint iható. Ezután tíz-tizenkét nappal válik olyan vörössé, mintha vérfolyam hömpölyögne partjai között. Ijesztő látvány ez, érthető, hogy a lakosság félelemmel nézi. A folyamágyból csatornák ezreinek hálózata lepi el az egész országot, mintha az emberi faj minden vérét belecsapolták volna. Ez már nem ártalmas, sőt egészséges, de képzeld el, fiam, az egyiptomiak borzalmát, mikor ilyen szokatlan időben, ilyen váratlanul történt a megszokott esemény. A legöregebb emberek, a legrégibb írások sem tudtak ilyesmiről. Vajon nem iszonytató csapások bekövetkezését jelzi-e a vérré változott folyó? Nem egy hamarosan elkövetkező vérfürdő hírnöke-e? Ó, hatalmas istenek, könyörüljetek! Mindnyájunknak meg kell halnunk, még az ártatlan csecsszopóknak is? Aton, irgalmazz, Ámun, segíts, Szeth, kegyelmezz! Élni akarunk, élni! Gyönyörködni a Nap fényében! Nem akarjuk a Halottak Országának Napját látni!

Ha reménykedtek, hogy a marhák pusztulása s a vérözön jelei után végre elkövetkezik a megnyugvás, a bocsánat és a virágzás ideje, nagyon csalódtak. A vérré vált vízzel egyidejűleg úgy ellepték Egyiptomot a békák, hogy még a házakba is beugráltak, az ágyakba is betelepedtek, az ételekbe is bemásztak. Estétől hajnalig fülsiketítő, észbontó, elviselhetetlen brekegés, ungatás, rityegés, nyekergés kardala zúgott, átkozott kardal, alvilági vizek s mocsarak lakóinak rettenetes zúgása. Ahová az ember lépett, ahová nyúlt, ahol leült, békák, békák tömege hemzsegett. Kicsiké, mint a babszem, nagyoké, mint egy-egy kő. Ennek persze így kellett lennie, ha már ilyen váratlan időben változott vérré a Nílus.

Továbbá mindezekből az is önként következik, hogy a szúnyogok s mindenféle mocsári rovarok tűrhetetlenül elszaporodtak. Azt lehet mondani, fellegekben rajzottak mindenütt. Ahogy a zöld, majd a vörös áradat békapeték s -porontyok milliárdjait sodorta a Deltáig, úgy szállította a szúnyoglárvák mérhetetlen tömegeit is. Érthető, hogy ahol sok a pocsolya, sok a szúnyog. És ahol sok a szúnyog, sok a béka. De hát hogyan? Máskor nem volt ez így, évezredeken át? Nem, mert most a télvég aránylag hűvösebb időjárásakor a vörös áradás kezdődött, békáknak, szúnyogoknak kedvező körülmények között. Volt hát annyi szúnyog, hogy az élőket halálra, a haldoklókat életre csípték. Behatoltak az ember orrába, fülébe, szemébe. A szegény, kis gyámoltalan gyermekek teste olyan volt, mint a bőrpoklosoké. Mindenki álmatlanul fetrengett ágyán, az éjszaka csendje (már a békabrekegés gyalázatos kórusa csendnek mondható) megtelt a kegyetlen vérszívók zümmögésével, az emberek már úgy érezték, mintha az agyuk zúgna. A szerencsétlen barmok pedig bőgve rohantak világgá gyötrelmeik miatt, amiket az orrukba, szemükbe telepedő szúnyogok, a zúgó bögölyök és legyek kínzásaitól szenvedtek. Hogy a szúnyogok meg a pőcsikek mennyire meg tudják vadítani az állatot, mindenki tapasztalta már. Még a szelíd marha is világgá képes futni, hát még az érzékeny ló, az indulatos szamár, a dühös teve! Mint szüntelenül suhogó korbács hajszolta Egyiptom állatait ez az ellenállhatatlan invázió. Lesoványodtak, tönkrementek tőle, még meg is döglöttek. A kolumbácsi légy csapása semmiség ahhoz képest, ami Egyiptomban történt. Ember-állat élete pokollá vált, nem is válhatott mássá, hiszen ember és állat léte szorosan összetartozik.

Föltámadt ezek után a délkeleti szél, s előidézte azt a sötétséget, ami a Szentírás meg a hagyományok szerint három napig takarta gyászos leplébe Egyiptomot. Chamszinnak nevezik

ezt a szelet az arabok, március-május között szokott uralkodni mintegy ötven napig, de persze nem mindig egyforma hevességgel. A sivatagból fölkavart lisztes porral úgy megtelíti a levegőt, hogy piszkosbarnává vagy violaszínűvé válik. A forró, száraz levegő aztán úgy elpárologtat s fölszív minden nedvességet, hogy a tömlők kiszáradnak, a saruk, bőrövek összetekerednek, az ember bőre ég a forróságtól, mintha parázson perzselnék. A homály pedig egyre nő, nő, végül alig lehet néhány lépésnyire látni. Jaj annak, akit ez a forró szél úton talál! Egész karaván ok, katonai csapatok merültek el már a sűrű homokködben, a finom por szemfödele alatt örökre. Gondolj csak Kambyszesznek az Ammon-oázis lakói ellen küldött hadseregére, amely a Chibis-oázis, jelenleg el-Chargeh és az Ammon-oázis, jelenleg Szivah között nyom nélkül eltűnt, mint Hérodotosz írja. (Csak nemrég fedte fel e nyomokat a magyar Almásy s a német von Esch.) Így veszett el a múlt század közepén egy harmincezer muzulmánból álló zarándok csapat nagy része is. Jól jellemzi a Szentírás ezt a sötétséget, mikor ezt mondja*: „Oly sűrű vala, hogy megtapintható."*

Még normális körülmények között is úgy szitál a sivatagi homok Egyiptomban, hogy az utakat folyton söpörni, sőt kotróekékkel is tisztogatni kell. Az épületeket védőfalakkal övezik, de még így is el-elmerül benne a húsz méter magas Szfinx. Hogy mi minden szunnyad a homoktenger mélyén, arról sejtelmünk sincs. Egy egész Atlantisz! Hát még a chamszin porfellege micsoda csapás. Behatol a házakba, mindent elfed. Nincs olyan finom rés, amin be ne szűrődnék. Nincs olyan szorosan záródó ajtó, ablak, amin a konokul sivító szél be ne fújna. Ember-állat zihál. Az utcák kihalnak. A tevék a földre fekszenek, nyakukat elnyújtják s bőgnek. A sötétséget markolni lehet. S a kihalt, lihegő világ fölött vörösen gurul a Nap el-eltűnő korongja.

Ekkor aztán kiszáradtak a vékonyabb csatornák, eltűntek a szúnyogok meg a legyek, elnémultak a békák... Egyik csapás megszüntette a másikat. Csakhogy újat is hozott. Sáskajárást. És amit megkíméltek a homokfelhők, azt letarolta a sáska.

Nézd ezt a barnás-zöldes, hártyásszárnyú állatot. A rovarok világa rettenetes, hiányzik belőle minden emberi vonás. Más rendszer, pontosan szólva: más téridő-görbület. De a sáska még ebben a riasztó, kegyetlen, hideg rovarvilágban is iszonytató. Feje, mint a paripáé, csakhogy nincs benne tűz, mint azében, hideg, mint a jégkristály. Óriási állkapcsa rág, rág, szüntelenül rág, mindent, ami megrágható. Izmos, acélos combjai erős ugrással dobják a levegőbe, aztán a szélre bízza magát. Sok milliós seregben vándorol, mégis egyik sáskának a másikhoz semmi köze. Tökéletesen a saját egyéni életét éli, igaz, hogy nincs köztük semmi különbség. Nincsenek vezéreik, őreik, nem élnek családban, a közösségnek semmi nyoma. És mégis együtt járnak be óriási távolságokat, tarolnak le mezőt, rétet, erdőt, kertet, nem hagyva mást, mint puszta torzsot, csupasz ágat, földig tarolt pusztaságot.

Egyiptomban a sáska nem ritkaság, bár pusztításai nem voltak gyakoriak. Így első Amenemhet, a tizenkettedik dinasztia megalapítója fiához, első Uszerteszenhez intézett Intelmeiben ama csapások között, amelyek Egyiptomot meg szokták látogatni, a sáskákat is megemlíti, s pusztításukat a forradalméhoz vagy a Nílus áradásának elmaradásához hasonlítja.

Együtt volt hát minden: az ázsiai országok elvesztek, s velük a gazdag adók is. Belső háborúság, egyenetlenség, zűrzavar marcangolta a társadalmat. Rendetlenné vált a Nílus szintjének mérése, elmaradtak a pontos jelentések, a följegyzéseket csak úgy-ahogy tartották nyilván, a korai zöld, majd a vörös áradat váratlanul érte a csatornák felügyelőit. (De meg mással foglalkoztak ők most: árulkodással, besúgással, bosszújuk betöltésével, irigységük jóllakatásával vagy a saját bőrük, kenyerük mentésével.) A korai áradás meghozta a szúnyogokat, legyeket,

békákat. A tavaszi napéjegyenlőség forró vihara a sötétséget s a porfellegeket. Meg a sáskákat. Ezzel aztán teljes is volt a szörnyű csokor.

Nem volt teljes, nem is lehetett. A Talmud azt mondja, hogy Isten elküldte pusztító angyalainak milliárdjait, hogy öljenek meg Egyiptomban minden élőt. Persze, ezek az angyalok olyanok voltak, amilyen a művük. Pestisjárvány támadt előbb a Felső-Birodalomban, azután szerte az egész országban. Ahol annyi a szúnyog, a légy, ahol olyan nagy az ínség, mint ekkortájt Egyiptomban volt, csoda, ha pestisjárvány nem üti fel a fejét. A halál angyalai láthatatlanul, a forró levegőben szállva, megérintették az embereket, s azok dideregve, izzadva, elkékülő ajakkal, szederjes arccal összeestek. Ki utcán, ki hajón, ki házban, mezőn vagy halászat, madarászat közben a Nílus nádasában. Nem válogattak szegények és gazdagok, nemesek és rabszolgák, papok és katonák, csecsemők és vének, férfiak és nők, négerek és igazi egyiptomiak között. Besurrantak a paloták pompás hálószobáiba, s a szerető karjában elaléló fiatalasszony egyenesen a halálba hanyatlott. Átlebegtek a hűvös teraszokon zenét hallgató, bort iddogáló előkelők társaságán, s míg egy úr vidáman nevetett, szomszédja lezuhant a padlóra, serlegét kiejtette görcsös ujjai közül, szürke arcán eltorzult a mosoly. Elsuhantak a Nílus fölött, s a halász kifordult csónakjából, várta már a krokodilok tátott állkapcsa. Besurrantak a parasztházba, nyálkás ujjaikkal megérintették az anya emlőjét szopó gyermeket, és a csecsemő tátott szájjal, szeme fehérjét kifordítva, utolsó nyögéssel hullott le az életadó mellről. Anyja ráborult, zokogott - s meghalt ő is. A halál angyalai megölték a szálas, fiatal férfit, miközben ökreire jármot tett, hogy a mezőre induljon - s ott esett össze a bámuló jószág mellett. Terhét cipelte a meztelen rabszolga, egy intés, a teher lezuhant, maga is mellé borult, gazdája hiába várta, szidta, amíg ő is el nem némult örökre, s hasonló nem lett rabszolgájához a halál egyenlőségében.

Rettenetes siralom ez, elviselhetetlen szörnyűség. Sem a zo'ani, sem a thébai Palotát nem lehetett elzárni a kegyetlen „angyalok" elől. Behatoltak oda is a festett oszlopok közé, végiglengtek a folyosókon, teraszokon, galériákon, szobákon anélkül, hogy a tükörfényes padlókat érintették volna. Áthatoltak az illatos füstön is, amivel az isteni család védekezett ellenük. Semmibe vették az áldozatokat s az amulétokat. Nevettek a varázslatokon. Itt is, ott is összerogyott az előkelőség, egy szép asszony, egy őrt álló katona, egy rabszolgáló, válogatás nélkül. Rettenet és pánik uralkodott mindenütt.

Ha sorozatos szerencsétlenségek sújtanak egy országot, az emberek szüntelen azt kutatják-firtatják, ki, mi lehet az okuk. Az emberi természet pedig olyan, hogy a csapások okát nem önmagában, hanem másokban keresi. Azokban, akiket gyűlöl, akiket irigyel, akiktől fél. Mondogatták, majd kiáltozták Egyiptomban is, hogy minden bajt az idegeneknek, a dögvészeseknek, a bőrpoklosoknak köszönhetnek. Az ő átkozott isteneik előbb megnyomorítják Egyiptomot, azután kipusztítják, hogy végül bevonulhassanak a Kettős Birodalomba, s megalapíthassák a maguk uralmát. Gonosz mágusok szivárogtak Egyiptomba, elsősorban Koszembe, barbár ázsiaiak, iszonytató varázstudományuk előtt meg kell hátrálnia Egyiptom minden tudományának. Áldozatok, istenek, papság, tudósok, orvosok, bölcsek, talizmánok, imádkozások, füstölések, ráolvasások: haszontalanok. A puszták és sivatagok, a kopár, idegen hegyek varázslói fölemelték pálcájukat Egyiptomra, ráküldték pusztító démonaik seregét, s most mindenkinek meg kell halnia. Nem Aton és nem Eknaton sértett lelke nehezedik a népre, ők csupán tétlenek. Hanem az idegenek fekete lelkeinek, a föld alatti lakóknak csontkeze. Mindnyájan elvesznek! Nincs többé remény, nincs öröm, nincs vigasság. Vesszenek a héberek, a habiruk, a góseniek, vesszen minden idegen! Föl kell koncolni apraját-nagyját, karóra, fára, falra velük! Tapossák ki a beleiket, ne irgalmazzanak az anyaméhben sarjadó magzatnak sem, a tehetetlen véneknek, a szüzeknek s a nagyanyáknak sem! Mindenki az ő cinkosuk, aki nem igazvérű egyiptomi. Meg kell vizsgálni, kik a körülmetéletlenek s

pusztuljanak! Még házaikat is le kell égetni, a jószágaikat is megölni, a gyümölcsfáikat is kitépni, a vetéseiket is kitiporni. Vagy ők, vagy mi, nincs más választás!

Mindez érthető és természetes volt. Különösen mert híre terjedt, hogy Gósen lakosai között nem dühöng a döghalál. Valóban nem is dühöngött. Ez csoda lett volna, ha ott is annyi lett volna a légy meg a szúnyog, mint máshol. Nem fenyegette a sivatagi homok halálos ölelése sem. A pusztulás angyalai is elkerülték tehát.

Egy pillanatig se tulajdonítsd e rettentő csapásokat Mószének, Aharonnak vagy Jahvehnak, az ő istenüknek, fiam. Vakmerő rágalom s káromlás lenne ez. Jahveh minden ember istene, minden létező az Ő teremtménye, mindenki az ő édes gyermeke. Micsoda gyalázatosan emberi elképzelés, hogy Jahveh egyfelől csapásokkal sújtja Egyiptomot, csak hogy eleressze szolgáit, a hébereket, másfelől megkeményíti a király szívét, hogy ne engedjen, s újabb csapásokat vonjon a maga ártatlan alattvalói fejére. Hogy míg egyik népét biztatja, simogatja, a másikat kegyetlen talpa alá tapossa. Jahveh a héberek megszabadítását rábízta kiválasztottjára, Mószéra, ő pedig semmit sem tett, ami Jahveh lényével ellenkeznék. Ami Egyiptomban történt, nem volt csoda, hanem az emberi lelkek állapotának, ember és természet kapcsolatának egyenes következménye. Mósze megvetette a csodát, mint mindenki, aki Isten Emberének nevezheti magát. Irtózott a varázslatoktól is. Olyan szellemi Istennel találkozott, aki nem ábrázolható képben, szóban, írásban, aki nem fogható meg emberi módon. Hát elképzelhető, hogy midőn a legsüllyedtebb s legárvább népet vissza akarta vezetni az Ígéret Földjére, vörös áradattal, békákkal, szúnyogokkal, marhavésszel, homokviharral, sötétséggel, sáskajárással, pestissel gyötörjön egy másik népet egy silány király megtörése végett? Hogy mikor e király szíve végre meglágyul, Jahveh ismét megkeményítse azt - a saját dicsőségére? Fiam, kedves tanítványom, soha, soha Mósze ilyen istent nem szolgált volna. Leköpte, kinevette volna ezt az istent. Jobb isteneket is megtagadott, semminek nyilvánított. Elképzelhető, hogy ilyen eszközökkel szolgálta volna Jahveht? Ó, nem, nem, százszor is nem! Hazug, álnok és hitvány minden magyarázat, ami ilyen világításba helyezi Mósze Jahvehját, Jahveh Mószéját.

Az meg nevetséges ostobaság, hogy Aharon kinyújtotta botját, s íme, sorra bekövetkeztek a csodálatos, siralmas események. Aharonnak csak olyan botja volt, mint akárki másnak. Atyjától örökölte. Aharon szelíd, csendes, kissé nehézkes, igen jóindulatú ember volt, hogyan is vetemedett volna ilyen szörnyűségre. Hogyan merte, tudta volna megtagadni testvérét, Mószét? Nemcsak őt. Hanem atyját, Amramot, a főpapot is?

Vessük hát el ezeket a hitvány koholmányokat mindörökre, fiam.

Országának állapota miatt Szekaré hol tomboló kétségbeesésbe, dührohamokba, hol fásultságba, csüggedésbe, majd tevékenységi lázba zuhant. Tanácsadói ellentétes véleményeket mondogattak, csalóka reményeket hangoztattak, hízelgésekkel nyugtatták, mert féltek tőle. Hazudtak vagy hallgattak.

4. A nép istené

Most pedig fordítsuk el figyelmünket Egyiptomról.

Hagyományaink szépen mondják el, hogy míg az Örökkévaló Mószéhoz szólt az égő csipkebokorból, hangja két hanggá különült. Az egyik ezt mondta Mószénak*: „Eredj, és szabadítsd meg népemet!”* A másik így szólt Gósenben, a szolgaság földjén Aharonnak ugyanakkor: *„Kelj föl, s menj ki a pusztába!”* Aharon pedig így is tett.

Elbúcsúzott feleségétől, két fiától, anyjától, nénjétől s elindult. Az ismerősöktől, rokonoktól nem köszönt el, mert titkon indult. Valljuk meg: szökött! Éppen torkig volt már azzal az élettel, amit neki, a főpap fiának, a szabad embernek kényszermunkában kellett töltenie. Ebben az időben pedig, mikor Zo'anban székelt Szekaré, az állapotok tűrhetetlenekké váltak. Aharonnak ismét Patumba kellett vonulnia téglát vetni, agyagot taposni. Amennyit könnyített Mósze a héberek sorsán, annyit nehezített rajta az új király.

S Aharon a szívében unszoló Hangra hallgatva, fölkerekedett, a Szináj-félszigetre menekült.

Mind a ketten elindultak hát: Mósze Kadesből, Aharon Gósenből. Találkozniuk kellett az úton, ezért van írva: *„Szeretet és igazság találkoznak, jog és béke ölelkeznek.”* Mert Mósze lett az igazság, Aharon a szeretet, Mósze a jog, Aharon a béke!

Fárán sziklahegyei között találkoztak, a három bánya egyikének közelében. Mósze egyenesen oda indult, Aharon pedig ott keresett búvóhelyet a sok bányamunkára hurcolt héber s mindenféle egyéb „bőrpoklos” népség között. Egyiptomi katonaság már hírből sem volt itt, de a bányákban azért dolgoztak, dolgozniok kellett. A felügyelők nagy része ugyanis nem tért vissza Egyiptomba. Oly görcsösen ragaszkodott a hivatalához, hogy bánya meg rabszolgák nélkül élni sem tudott volna. Úgy-ahogy folytatta hát a munkát a saját szakállára, a kibányászott malachitot, zafírt, rezet s egyéb értékes termékeket Edomba, Arábiába, Foinikiába adta el. Mindenüvé, ahova lehetett. Kereskedők jöttek a világ minden tájáról, megrakták tevéiket, arannyal, ezüsttel fizettek. Amit pedig nem lehetett eladni, raktárakban várta Egyiptom hatalmának, vele együtt a király csapatainak, felügyelőinek, kincstárnokainak, írnokainak visszatérését. Ők meg, a hűséges tisztviselők, a dicséretet, a kitüntető aranyláncot s magasabb hivatalt várták. No meg sokan úgy vélekedtek, hogy miért ne csikarjanak ki a föld mélyéből mennél többet, amíg lehet, a maguk zsebére. Jó üzlet volt ez, jobb, mint odahaza tűrni a bajokat s a két tehetetlen uralkodó szeszélyeit. Ha jól megszedték magukat, gondolták, majd kinéznek valami békés helyet, például egy kikötővárost, ahol úri módon lehet élni, s a szerzett tőkét gyümölcsöző vállalatba fektetni.

Így jóformán kisajátították a bányákat. A kényszermunkásokat szökött katonák, afféle zsoldoskülönítmények segítségével tartották kordában. Kezdetben a három nagy bányavidék külön-külön dolgozott egymás mellett és egymás ellen. Átkos versengés fejlődött ki ebből: leverték az árakat, a bányatulajdonossá előlépett felügyelők minden elképzelhető módszerrel igyekeztek kitörni egymás nyakát. Ám végre is megértették, hogy ez a helyzet tarthatatlan. Ezért aztán tanácskozásra ültek össze, s megesküdvén minden istenekre, szörnyű átkokat mondva arra, aki a megállapodást netán megszegné, megegyeztek a közös munkában. A három bánya élére egy félhéber-félegyiptomi felügyelőt választottak, elkülönítették a malachit, a zafír meg az egyéb drágakövek értékesítését a rézétől, ónétól, megszabták az árakat, közösen gondoskodtak a katonák fizetéséről, a munkások élelmezéséről... Így aztán a bányászat tovább virágzott a zavaros időkben is.

A fáráni bányákba menekült hát Aharon, s beállt munkásnak. Könnyen megtehette. Mióta elapadt a király által küldött kényszermunkások áradata, a rabszolgák ára siralmasan emelkedett. Hát nem válogattak az emberekben. Aki jött, nem kérdezték, honnan, miért hordta el az irháját, kicsoda-micsoda, hanem beírták, s munkára alkalmazták. Jobb helyet kaptak persze, mint a rabszolgák meg a büntetésből ide küldött kényszermunkások, ellátásuk is jobb volt. De könyörtelenül ledolgoztatták a vállalt esztendőket, ha pedig valaki odább akart állni, zsoldosaikkal kézre kerítették, s most aztán mehetett a föld gyomrába, mint akármelyik rabszolga.

Így álltak az ügyek, mikor Mósze a munkások lakótelepén megjelent. Magas, sziklás, kopasz hegyek közé ékelt falu volt, csupa egyforma, háttal összeépített kis ház, hogy megtakarítsanak egy-egy falat. A házak keskeny, nyílegyenes utcákra nyíltak, amelyek úgy keresztezték egymást, mint a sakktábla kockái. Minden házacska előtt tenyérnyi udvar, egy-két silány pálma vagy még az sem. Folyton mekegő kecskék árválkodtak az udvarokon, rágták a tikkadt gazt, falevelet, fakérget, görhesek voltak, mint azok a meztelen gyermekek, akik a porban csúsztak-másztak, meg az utcákon kergetőztek fülrepesztő zsivajjal. Rettentő lárma volt itt hajnaltól késő estig. A kecskék bőgtek, a gyerekek ordítoztak, sírtak, az asszonyok veszekedtek, átkozódtak, gyermekeiket verték. Héber, egyiptomi meg mindenféle habiru szavak keveredtek össze, s alakultak önálló nyelvvé, a bányatelepek zagyva népének közös nyelvévé.

Reménytelen világ volt ez. Mégis akiknek családját ötven-hatvan évvel ezelőtt hurcolták ide, amolyan arisztokrata réteget alkottak, úgy viselkedtek, mint az előkelőségek, lenézték a később jötteket, szigorú szokásaikból nem engedtek. Maguk választották csoportvezetőiket, ez a szabadság illúzióját táplálta szívükben. Ősi vallási törvényeikhez ragaszkodtak, istentiszteleteket tartottak, áldoztak, ünnepeiket a nagy egyiptomi ünnepeken ülték meg. Néhány lévita család itt is hagyományos összekötő kapocs hivatását töltötte be, akár Kadesben vagy Gósenben.

Asszonyok, gyerekek csoportosultak Mósze körül, mikor szamarán megérkezett, s bámulták, mint valami Égből szállott csodalényt. Silány életük végtelen unalmában nagy esemény volt az idegen fölbukkanása s méghozzá szamáron. Ni, milyen furcsa ember, szakálla nyíratlan s bajusza is borotválatlan. Milyen idegenes a ruhája. Milyen ékes botot tart a kezében. S milyen büszkén ül szamarán, milyen szép az arca, elbűvölő a tekintete. Láttatok már ekkora szemet? És ilyen ragyogó sötétet? Ugyan ki lehet, mit akarhat itt? Csak nem valami elűzött király? Egyiptomból menekült herceg, aki álruhában, elváltoztatott képpel bolyong a világban? Ki vagy, tiszteletre méltó idegen, honnét jössz, kit keresel itt?

A szamár megállt, félénk, kíváncsi kérdések zúdultak Mószéra. Ő a nép Vénei után érdeklődött, vagy olyan elöljáró iránt, akivel fontos ügyben beszélhet. Az asszonyok rögtön, egymást túlkiabálva ajánlkoztak, hogy elvezetik egy Téti nevű férfiúhoz, az mindent megmond, ismeri a távoli bányák elöljáróit és Véneit is. Mindenkit ismer, még írni, olvasni, számolni is tud! Mósze kiválasztott egy rongyos, kócos fiatalasszonyt, vezesse hát a megnevezett Téti házához. Elindultak, egész sereg nő meg gyermek követte őket, izgatottan.

Téti egyiptomi nevet viselt ugyan, de héber volt. A tömeg lármája kicsalta düledező vályogházából. Csodálkozva nézte az idegent, ujjaival ijedten vakarta bozontos, ősz szakállát, mellét. Majd a jövevény elé ballagott, egyiptomiasan mélyen meghajolt, s kitárta karját. Öregember volt, ruhája mindössze egy kötény, az is piszkos, szakadozott. Egyiptomi módra hajadonfőtt járt, vágott haja kócos volt s teli szeméttel. Mintha éppen gyászolt volna.

Mögötte egész sereg kíváncsi fej tolongott az ajtóban. Asszonyok, gyerekek ősz meg fekete feje. Vörös, csipás szemek meredtek Mószéra olyan rémülettel, mint az üldözött vadállatoké.

Mósze leszállt szamaráról, meghajolt Téti előtt, kérte, fogadja őt házában, hogy fontos üzenetet adhasson át neki. Bementek tehát a sötét házba. A lármás kíséret azonban nem tágított. Az udvaron szorongott, várt, várt valami csodát. Sőt végig az utcán egyre újabb meg újabb kíváncsiak loholtak Téti háza felé. Mintha tűzvész támadt volna.

Az öreg Téti fejedelmien intett, s a háznép kitakarodott az egyetlen szobából. Ketten maradtak. Nézték egymást. Az öregember tétován, alig uralkodva félelmén, Mósze pedig nyugodtan, szerényen.

- Mit kívánsz tőlem, uram? - hebegte tétován Téti.

Mósze körülnézett. Az alacsony, szűk vályogház sarkában kormos tűzhelyen trágyával táplált, vékony kis tűz lobogott, maró füstje betöltötte a szobát. Két másik sarokban egy-egy foszlott, piszkos gyékényszőnyeg hevert, bizonyosan az egész család fekvőhelyei. A fal mellett három nagy cserépkorsó. Semmi egyéb. Még egy rozoga asztal, egy silány szék sem. A mennyezet fekete volt a füsttől. Az agyagpadló göcsörtös, szemetes. Olyan nehéz, áporodott levegő feküdte meg a szobát, hogy Mósze csak az ajtó felé fordulva tudott lélegzeni. Ó, ez nem Amram szegényes kis házának tiszta, üdítő levegője volt.

- Isten így szólt hozzám: kelj fel, és szabadítsd meg népemet a Szolgaság Házából - mondta Mósze halkan. Szemét az öregre tapasztotta, mint a parazsat. - Mert az én népem kiáltása elért hozzám, s nem hallgathatom tovább.

- Uram, uram - hebegte Téti, s a lábát váltogatta. Széles, fekete, mocskos volt a lába, mint a vadlúdé.

- Szolgaságtoknak vége - folytatta Mósze emelt hangon, hogy odakinn is elhallgattak, s lesték szavait. - Mondd meg ezt a munkafelügyelőnek, minden csoportvezetőnek. Vigyék hírül a föld mélyébe és szerte a föld színén is. Mondd, hogy az Úr elküldte szolgáját, jöjjenek ki a föld alól, tegyék le a kalapácsot, ne rakják meg többé a kosarakat. Aki fönt van, ne szálljon le a mélybe, aki lenn van, azonnal szálljon föl.

- De uram... - dadogta Téti rémülten. - Hiszen ha én azt mondom... megkötöznek, tömlöcbe vetnek, agyonkorbácsolnak... egész családomat... Nem, nem... ilyet nem kívánhatsz tőlem! Ki vagy te? Mi a neved? Honnét jössz, kinek a nevében?

- Engem Az küldött, Aki lesz. Nevem Uszirszafi, de nevezhetsz Mószénak is, mert Fiú vagyok, Annak fia, Aki küldött. Eredj hát azonnal, ne félj, kiáltsd hangos szóval: vége a szolgaságnak, ezt mondja az Úr! És azonnal gyűjtsd össze a nép Véneit. Szólni akarok hozzájuk.

- Nem... nem merem, uram... - zokogott Téti, nyírott szakállát tépte, kihúzgálta belőle a szemetet, s öntudatlanul leszórta. Odakint az udvaron döbbent némaság lett úrrá az egyre növekedő sokaságon. Csak egy kecske bőgött, egy kisgyermek sírt.

Mósze felemelte botját, nem fenyegetőleg, csak intésül. Hatalma, tekintélye jelképét. Arca megkeményedett, szeme izzott. S ettől a tekintettől lángra gyúlt Téti szíve, érezte, egy pillanatig sem habozhat, ennek a parancsnak engednie kell még mindnyájuk pusztulása árán is. Igen nagy hatalma lehet annak, aki ilyen botot hordoz, királyi botot, egyetlen bothoz sem hasonlót. Királyi erő sugárzik ebből a szempárból, olyan férfié, aki hozzászokott, hogy minden óhaját azonnal teljesítsék habozás, szemrebbenés nélkül. Ha ez az ember azt kívánná, hogy azonnal hordják el a Szináj-félsziget összes hegységeit, azt sem lehetne megtagadni.

Lehajtotta a fejét, majd a térde is megcsuklott. A földre omlott, úgy hebegte sírva:

- Uram, uram, megteszem, amit parancsolsz. De ha bántódásom esnék, vagy a családomra zúdulna valami csapás, ne hagyj el, kérj segítséget attól, aki küldött.

- Itt fogok lakni nálad - jelentette ki Mósze. - Most hívd be házad népét, s eredj, tedd, amit mondtam.

Téti ismét intett, s a háznép, egy sovány, fogatlan, nehezen totyogó vénasszony, két fiatalabb nő, egy növendéklány meg hat kisebb-nagyobb gyermek, beóvakodott a házba. Mósze egy gyékényre ült, Téti pedig térdig hajolt Mósze előtt, kihátrált az ajtón.

- Szamaram a tiétek, adjátok el, vegyetek az árán ennivalót - utasította Mósze a ház riadt népét.

Hoj, hoj, még ilyet! Hogy valaki, utasember, odaajándékozza szamarát az első házban, ahová a lábát beteszi! És parancsolgat Tétinek, a munkások egyik elöljárójának, Manasszé házából származó tekintélyes férfiúnak, aki az írást is ismeri, számolni is tud! Ő pedig megy, azonnal megy, végrehajtja érthetetlen kívánságát... Jól hallották-e? Nem azt mondta az idegen, hogy azonnal hagyják abba a munkát? Aki fent van, ne szálljon le, aki lent van, szálljon föl, tegye le a kalapácsot, ne töltse meg a kosarakat, vége a szolgaságnak? Ezt izeni az Úr, aki őt küldötte? Melyik úr? Milyen úr? Talán Őistensége, a király? Az ő követe-e? De hiszen akkor gyaloghintóval érkezett volna, fényes ruhában, ékszeresen, nagy kísérettel! Nem szamáron, szakállasan, szegényesen! Hogyan üzenhet a király, hisz olyan távol van, katonái is elmentek már régen... Vagy Eknaton támadt föl, született újjá, akit megátkoztak, s bosszút áll?

Riadtan, szótlanul nézegették a gyékényen ülő Mószét. Szívük reszketett a rémülettől. A legkisebb gyermek, egy ótvaros, gyulladt szemű, kis, karon ülő fiú sem mert nyikkanni.

Végre a vénasszony megemberelte magát. Fekete árpakenyeret meg egy marok datolyát helyezett Mósze elé a gyékényre. Szégyenkezve kínálta:

- Nincs egyebünk, uram. Fogadd el. Egyél. Majd a szamarad árából méltóbb eledelt készítünk. Ne vess meg minket szegénységünkért... Anat irgalmazzon mindnyájunknak.

A különös idegen meghajolt ültében, s evett néhány falatot a savanyú kenyérből, egy-két szemet a silány szárított datolyából. Erre valamennyien megkönnyebbültek. Egy nagy szemű, fekete kislány, akinek napégette, sovány testét mindössze egy piszkos kötényke takarta, közelebb bátorkodott hozzá, s botjára mutatva megszólalt:

- Milyen szép botod van!

Mósze elmosolyodott, s ekkor mindnyájan mosolyogtak. A vénasszony beszélni kezdett azon a nyekergő hangon, amin a szegény asszonyok beszélnek, talán azért, hogy a mindenütt jelenlevő, mindig lesben álló gonosz lelkeket meghassa, nehogy még több bajt okozzanak, mint amennyit úgyis okoznak. Bizony, a kenyerük rossz, de a liszt javát, főképp a búzalisztet, a bányák urai, a felügyelők meg az írnokok kapják. És a matszaik, mert az ő kezükben van a fegyver. De hát aki felül van, mindennek a színét kapja, aki meg alul, az a seprűjét. Ilyen az élet, ilyen a világ, ez a törvény. Ezt láthatólag azért nyöszörögte el, hogy szólásra bírja az idegent. Az idegen azonban hallgatott. Mire az öregasszony másfelől kerülte meg. Puffadt hasán összefonta fekete ujjait, fejét előrebillentette, s áhítatosan felsóhajtott:

- De hát még azért is hálát kell adnunk Baál Motnak, áldott legyen a neve mindörökké, mert mégis táplál minket ajándékaival, szegény, semmirevaló embereket. Mik vagyunk mi, uram? Aljanép, söpredék. Szemét, amit akármikor fölkaphat a szél, s oda sodorhat, ahová akar. Az istenek is csak annyit törődnek velünk, hogy éhen ne haljunk. Nincs helyünk még a

másvilágon sem, másvilág sincs a mi számunkra... Mert ha meghalunk, az Alvilág feneketlenségébe kerülünk, és nem támadunk föl soha.

- Ugyan, nagyanyám, mit untatod a tiszteletre méltó vendéget - szólt rá bosszúsan az egyik fiatalasszony. - Még azt hiheti, elégedetlenek vagyunk... lázadozunk...

Mósze figyelmesen hallgatta őket, nagyon is belelátott a szívükbe. De azért egyre kifelé, a távolba figyelt, mintha olyan eseményeket követne, amiket senki sem láthat, csak ő. És valóban egyre hangosabb lárma hallatszott. Nemcsak a telep bolydult föl, hanem távolabb is megszólaltak a hegyek. Mintha vihar közelednék, mintha sziklák szabadulnának el a kopár, vörös napfényben égő hegyoldalakon, s gördülnének tompa morajjal a mélybe. Mintha várostrom kezdődnék, hajítógépek fognának romboló munkába. Mintha nagy tűz lobogna és huhogna valahol a hegyek katlanában. Idekint pedig, a keskeny, piszkos, áporodott utcán lótás-futás, kiabálás támadt, mint mikor ellenség tör be egy városba, s a nép összevissza rohangál, kiabál rémületében.

Az idegen arca azonban nyugodt, mozdulatlan s komoly maradt, csupán a szeme ragyogott föl, mintha arra gondolt tolna, hogy: no már kezdődik!

A házban levők azonban elsápadtak. - Hoj, Anat, irgalmazz, kegyelmezz! - kiáltotta fojtott hangon a vénasszony, s felemelte száraz kezét. Az ótvaros kisfiú anyjához bújt, arcát kötényébe rejtette. Csak a fiatal leány arcán ragyogott föl vad öröm.

Ebben a pillanatban sebbel-lobbal érkezett egy nehézkes járású, nagytermetű férfi. Derekán egyiptomiasan körülcsavart szoknya, vállán lobogó kendő. Szakállas, barna arcán szinte őrült öröm és rémült ijedtség. Megtorpant a küszöbön, szemét körüljártatta a házban.

- Hát igaz! Hát csakugyan te vagy! - kiáltotta vastag, zengő hangon, s kitárta izmos karjait, Mószéhoz lépett, megállt előtte szétvetett lábbal, szemében könny csillogott. - Mósze! Öcsém!

Mósze gyorsan talpra állt, elmosolyodott, megölelte Aharont. Mert ő volt, Aharon, a kedves testvér, a gyermekkori játszótárs. Ugyanaz tetőtől talpig, szinte semmit sem változott. Csak hatalmas termetű férfiúvá fejlődött, vállas, széles mellű, súlyos, izmos férfiúvá. Csak az arca lett barnább, sötétebb, kemény árkokkal barázdált, csak széles homlokát szántották végig hosszú redők. Csak a hangja lett vastagabb és zengőbb. Egyébként nehézkes mozgása, lelkes szeme, a szavak hangsúlya ugyanaz maradt.

Percekig álltak összeölelkezve. Aharon zokogott. Megcsókolták egymást jobbról, balról. És kissé hátrább lépve, tetőtől talpig ki-ki jól megnézte a másikat.

Aharon alig jutott szóhoz izgalmában, örömében, csodálkozásában. Kapkodva összevissza kiabált, nevetett és sírt. A kérdések úgy torlódtak ki ajkán, mint nyitott zsilipen az áradat. Hogy kerülsz; ide? Hol voltál, honnét jössz? Miért vagy itt, mit akarsz? Mi történt veled? A kérdések közé egy-egy gyors jelentést is lökött, mintha az áradat köveket zúdított volna magával. Atyánk meghalt, anyánk maga maradt Mirjammal. Megszöktem a kényszermunkából egy másik kényszermunkába. Nem nézhettem már a nép nyomorúságát, most itt még nagyobb nyomorúságot kell néznem. Uszirszafi, Uszirszafi, mikor ezt a nevet hallottam... Téti fut, mint egy megszállott s kiabál: az Én Leszek, az Én Vagyok küldött, tegyétek le a kalapácsot, ne töltsétek meg a kosarakat... aki a mélyben van, szálljon föl, aki fönt van, ne szálljon le... itt a szabadulás ideje... Rögtön tudtam, csak te lehetsz! Uszirszafi csak egy van, s aki így beszél, az is csak egy!

Mósze visszaült a gyékényre, tovább eszegette a savanyú kenyeret, a silány datolyát. Aharon azonban nem ült mellé, bár némileg megnyugodott már, hanem testvére előtt topogott, mint

egy forgolódó bika, szinte alig fért a szűk házban Az asszonyok, gyermekek még jobban megriadtak az újabb eseménytől, aminek szemtanúi voltak. Mind egy csoportba húzódtak a tűzhely mellett, hangosan sóhajtoztak, bárcsak jönne már az atya, a nagyatya, Téti, ki mindent tud, mindent megmagyaráz, s megnyugtatja a rémült kis nyájat.

Míg Mósze Aharonnal beszélgetett, helyesebben míg Aharon összevissza torlódó szavait hallgatta, s egy-egy rövid megjegyzést, kérdést tett, az egész bánya fenekestül fölfordult. Téti, mint az égő fáklya lobogott végig a lakótelepen, ki a bányába vezető, tekervényes, köves úton, s hangját visszaverték a kopár hegyek, megsokszorozta, tovább-tovább adta a visszhang. Először tétován, majd nekibátorodva, végül mintegy kétségbeesett vadsággal üvöltözte az idegen szavait: „Azonnal tegyétek le a kalapácsot, mondja az Úr! Ne töltsétek meg a kosarakat, mondja az Úr! Aki fent van, ne szálljon le, aki a mélyben van, szálljon föl, mondja az Úr!" Ezeket a szavakat kiáltozta a berekedésig, ezekhez ragaszkodott görcsösen, mert így nem volt felelős semmiért. Végül egészen elkábult, már úgy érezte, mintha álmodnék, csak futott, futott lihegve, ahogy öreg, köszvényes lába futni bírt. Kövekbe botlott, nem törődött vele, kaptatón igyekezett föl, meredeken ereszkedett alá, szédelgett a hőségtől, nem tudta, mit tesz, csak ment, ment, lihegett, szemébe folyt a verejték. S kiabált: „Azonnal tegyétek le a kalapácsot, azt mondja az Úr!" És hozzátette, mint egy lázító vers ismétlődő zárósorát: „Elérkezett a szabadulás napja, mondja az Úr!"

Az emberek megálltak, figyeltek, s továbbadták a lobogó szavakat. Mit kiabál Téti? Elérkezett a szabadulás napja? Tegyük le a kalapácsot? Ne szálljunk le? Ezt mondja az Úr? Miféle úr? Ó, jaj, nagy események történnek most, talán föltámadt Eknaton, talán fölszabadít minket a rabságból, megyünk haza mindnyájan...

Némelyek látták a szamaras idegent, s azonnal az ő személyével kötötték össze Téti rettenetes szép szavait. Megszállta valaki Tétit, valamelyik Isten, akinek a szamaras ember a követe...

És akik a kibányászott köveket cipelték, eleresztették a kosár fülét, megtörölték izzadt homlokukat, kiköpték a fogaik között csikorgó keserű homokot, s mentek vaktában, amerre láttak, ahol embereket tudtak. S kiabálták ők is: „Elérkezett a szabadulás napja! Aki fent van, ne szálljon le, aki a mélyben van, szálljon föl, mondja az Úr! Mondja az Úr! Hallottátok? Itt a szabadulás napja! Téti kiabálja, megszállta valamelyik isten!" A megrakott kosarak pedig ott maradtak az úton. Akik terhelt szamarakat tereltek a raktárak felé, otthagyták állataikat, s Téti szavait kiabálva szétfutottak. Akik a csigákon járó kosarakat húzták föl a bánya mélyéből, eleresztették a köteleket, kiabáltak, csodálkoztak, arcukon felragyogott a remény sugara, szemük kigyúlt, s futottak szerteszét. A vakmerő parancs gyorsan lehatolt a mélybe is, ahol a tárnákban, mécsek pislogó fényénél törték a köveket a mezítelen rabszolgák. Összenéztek, fölüvöltöttek, odavágták a fejtőkalapácsot, s tülekedve másztak a lengedező létrákon fölfelé. Vaksi emberek százai léptek ki az aknákból, arcukat a fénybe merítették, szemüket dörzsölték, kinyújtózkodtak, mélyen szívták tüdejükbe a szabad levegőt, a forró szelet. Köhögtek, ordítoztak, még sírtak is. Aztán nekivágtak a hegyeknek-völgyeknek, mint a megszállottak ordították Téti üzenetét tovább, tovább... Akinek családja volt, hazarohant, hogy elmondja a nagy hírt. Akinek nem volt, összeölelkezett hasonló elárvultakkal. Egymás vállára borulva táncoltak, énekeltek, sírtak és kiáltoztak: „Itt a szabadulás napja, mondja az Úr! Aki fenn van, ne szálljon le, aki a mélyben van, szálljon föl! Ezt mondja az Úr!" Hogy ki az az Úr, aki ezt mondja, nem tudta senki. De azt tudta, hogy az ő szívükben élő vágy öltött szavakat, az ő lelkükben parázsló tűz kapott lángra... s akárki legyen az az úr, igazat mond, parancsa igaz parancs, nem szabad, nem lehet megtagadni. A raktárakban futkosó, számoló, a mérlegek körül vitatkozó írnokok és felügyelők arca pedig elsápadt, a munka megállt. Kosarak kirakatlan maradtak, zsákok megtöltetlen, az elhagyott szamarak ordítottak terhük alatt, a

letérdeltetett tevék bőgtek. Így hát az írnokok és felügyelők is odacsapták lajstromaikat, s elhagyták a mérlegeket, tárva-nyitva felejtették a raktárajtókat, s mentek jelentést tenni főnökeiknek, vagy egyenesen haza, a családjukhoz, hogy mindnyájan együtt legyenek, ha valami szörnyűséges dolog történik.

Akik pedig szívükön viselték gazdájuk vagy a maguk hasznát, hiába futkostak, veszekedtek, könyörögtek, hiába rázták korbácsukat, emelgették botjukat. Az emberek a képükbe röhögtek, néhol megverték őket, a földre lökték, beléjük rugdaltak, némelyeket meg is ölték ott helyben, puszta ököllel, kővel, ahogy éppen lehetett. Sok-sok év, sok-sok keserűség, sérelem, nyomorúság állt most bosszút még ártatlanokon is. Mósze egyszerű szavainak hatása gyors és rettentő volt. Alkonyatkor már kavargó darázsfészekké vált az egész bánya, s a vörös napsugárban lángoló hegyek a szabadság vad, fenyegető dalaitól harsogtak. Mósze olyan szilárd, ellentmondást nem tűrő hangon beszélt, ahogy csak Isten küldöttje beszélhet. Önmagában nem kételkedett, mert nem kételkedett Istenében. Nem félt, mitől is félt volna! Ő már átlépett a Halál Kapuján, másodszor is megszületett, s mindezek után szemtől szembe szólt hozzá az Úr! Szava tehát olyan volt, mint a kard. Tudta, mindennek így kell lennie, ez a törvény. Szerte a világon megszokták az emberek, hogy halálukig az istenkirály szolgái, a magas rangúak csakúgy, mint a rabszolgák. Életük, testük-lelkük, minden vagyonuk, még szegénységük is a király. Mósze azonban kimondta, hogy senki sem szolgája senkinek, hanem valamennyien Istennek. Az ő nevében beszélt, neki engedelmeskedett maga is. Tudta, hogy aki keresi Istent, azt az Isten keresi, aki hívja Istent, azt az Isten hívja, aki feléje fut, a felé az Isten fut, aki látja Őt, azt az Isten látja. Lángra lobbantotta a tüzet, ami szívük mélyén parázslott. S e sok parázsló tűz egyszerre felcsapott, s megemésztett mindent, ami eddig szilárdnak látszott.

Istené a nép, Isten szabadsága a népé. Ez volt az eddig ki nem mondott vakmerő igazság. Erre kelt föl minden rabszolga a bányában.

Mindenki látni akarta Uszirszafit, a jövevényt! Ezrek tolongtak a szűk utcában még késő éjszaka is. Ő pedig az ajtóhoz lépett, s megmutatta magát egy pillanatra. Mindkét kezét felemelte, magasra tartotta a botot. Most először nézett szembe a néptömeggel, a lázadó szörnyeteggel. Először látta az állati örömtől eltorzult arcokat, a lángoló szemeket, a fölemelt kezek hullámzó erdejét, az eggyéolvadt vörös, fekete, barna testek kavargó örvényét, hallotta a félelmes tombolást, égzengéshez hasonló üvöltést. Mozdulatlanul állt a homályban, nem nézett senkire, bár mindenkit látott, hanem messze el, a magasba, a sötétedő Égre. A körös-körül meredező sötét hegyormokra. Aztán lassú, megfontolt szóval ezt mondta:

- Vigyétek el a hírt mindenüvé, ezt mondja az Úr: elérkezett a szabadulás napja. Népem panasza elhatott hozzám. Eredj, és vezesd ki népemet a Szolgaság Házából. Aki fenn van, ne szálljon le, aki a mélyben van, szálljon föl, mondja az Úr!

S visszafordult a házba. Aharonhoz lépett a füstölő mécses világában. Karon fogta, a sarokba vezette, maga mellé ültette a gyékényre. Suttogva szólt:

- Testvérem, már most mindent tudsz, amit egyelőre tudnod kell. Elmondtam annyit, amennyit szabad volt mondanom. Küldetésemet ismered. De így szólt hozzám az Úr a tűzből: ajkad dadogó, nyelved béna, állítsd magad mellé testvéredet, Aharont, hogy szószólód legyen, ahogy te szószólóm vagy nekem. Aharon testvér, tudod, engem két nyelven neveltek. Anyánk nyelvét nem beszélem tökéletesen. Aztán megismerkedtem még más nyelvekkel is, jól-rosszul, ahogy lehetett. Így szavaim közé egyiptomi, habiru, kaft, akkád, arab meg sokféle más szavakat keverek. Hogyan szóljon az Úr nevében az, aki nem beszél tisztán? Ezután tehát te fogsz szólni helyettem.

Aharon fejet hajtott testvére előtt. Most már visszanyerte szokott nyugalmát. Ismerte Mósze legközelebbi terveit, föltette rájuk életét. Tudta, hogy amit Mósze akar, úgy kell lennie, s az fog történni, amit ő akar. Miután pedig Mósze rettenet nélkül pillantott a jövőbe, ő sem félt.

Még azon az éjszakán elfutott az események híre a másik két bányavidékre is. Emberek százai indultak el gyalog, vágtak neki az útnak szamárháton, tevén, s vitték a hírt, mint lobogó fáklyák, kiáltozták Uszirszafi súlyos szavait változtatás nélkül eredeti keménységükben és élességükben. A bányák közül Serbat Khadim volt legtávolabb Fárántól. De hajnalra már ott is megállt a munka, aki fönt volt, nem szállt le, aki a mélyben volt, fölkapaszkodott a létrákon. A szomszédos Nakb Rukineh-bánya már egyidőben kelt föl Serbat Khadimmal. A lázadás teljes volt.

A bányák közös igazgatósága, a volt egyiptomi királyi felügyelők társasága nem tudta, mihez kezdjen. Először ki-ki saját szakállára a fegyveres őrséghez folyamodott segítségért, de a szökött katonákból toborzott zsoldostársaság parancsnokai nyomban tudták, hogy elérkezett az ő idejük: most úgy zsarolhatják sarokba szorított uraikat, ahogy akarják. Igaz, eddig is ők élvezték a fehér kenyeret, a húst, a szárított halat, a datolya javát, még sört, olykor bort is ittak, zsoldjukat nem ezüstben, hanem aranyban kapták, mégis miért ne szorítsanak ki többet, ha lehet? Miért ne álljanak bosszút némely felügyelőn, aki valóságos vagy vélt jogaikban megrövidítette őket, netán személyes viselkedésével szolgált rá a gyűlöletre? Avagy puszta irigységből, mert a szerencsések, vakmerők, az aljasok, mohók, a csalók, a hazugok, a képmutatók mérhetetlen vagyont harácsoltak állati sorban tartott munkásaik verejtékéből nekik pedig, az őröknek, csak odalöknek valamit, amit éppen muszáj. Így hát azt mondták, bizony nem szállunk szembe a lázadókkal egyelőre, nem kockáztatjuk a bőrünket ennyi zsoldért, ilyen ellátásért. Meg az embereink is megbízhatatlanok, csupa szökött rabló, tolvaj, gyilkos... követelőznek, aranyat, bort akarnak, ruhát is, sarut is... Hát tessék előbb meggondolni, mit hajlandók lepöngetni a nyereségből.

Ezután a három bányaigazgató tanácskozásra futott össze a fő főigazgatóval. Félelemtől rettegve, sápadtan, dühtől lángolva, öklükkel hadonászva, isteneket, istennőket emlegetve tanakodtak. A helyzet iszonytatónak látszott. Mert valaki kimondta a gyalázatos szót, hogy elérkezett a szabadulás napja! Ki ez a valaki? A vakmerő gazember? Honnét szerezte hatalmát? - hogy a bányák népe egy szóra követi! Atótinak, a fáráni bányák volt felügyelőjének, aki újabban tulajdonosa lett a bányának a maga akaratából, kellett volna ezt megmondani. Az ő telepén tört ki ugyanis a váratlan lázadás. De Atóti nem tudott semmit. Még a lázító nevét sem. Csak annyit hebegett, hogy egy idegen érkezett Téti, a lakótelep egyik elöljárója házába, kiadta a parancsot a lázadásra, az őrült Téti beszaladgálta az egész környéket, s egy állítólagos ismeretlen úr nevében mindenkit a munka abbahagyására izgatott. Ő az első pillanatban semmibe vette a dolgot, de csakhamar katonasághoz kellett folyamodnia. És a katonaság, a katonaság, nem nyúlt fegyverhez. Ez a disznócsürhe csak nyugalom esetén használható. Mikor pedig baj van, vonogatja a vállát, vigyorog s követelőzik. Követelései szörnyűségesek, elviselhetetlenek... de mit tehetünk? Teljesítenünk kell, ha belepusztulunk, ha tönkremegyünk is. Vagy legalább ígérnünk kell, aztán, ha a veszély elmúlt, visszavonhatjuk lassanként. Atóti egyébként nem sokat tárgyalhatott, szamárra kapott, s ide futott Khadimba, hogy hírt hozzon a történtekről. S mert azt hitte, itt nyugalom uralkodik. Most látja, hogy a lázadás megelőzte őt itt is...

Társai bőszen rákiabáltak, ne azt mondja, amit ők is látnak, hanem hogy ki a lázító. Meg kell fogni, agyon kell verni. Ki kell tépni a lázadás gyökerét, könyörtelenül meg kell büntetni a részeseket. Hol van? Hogy hívják? Kik a cinkostársai?

Ordítoztak, vitáztak, tanakodtak, szidták egymást. Nevetséges vádakat szórtak egymás fejére, például olyasmit is, hogy valamelyikük szintén összejátszik a lázadókkal, ki akarja semmizni társait. Nem bízott senki senkiben. Emiatt megsértődtek. Féltek is, hogy életükkel, egész családjuk életével fizetnek most eddigi hatalmukért. Tudták, hogy mi a bosszú, s hogy negyed- meg hetedíziglen szokták végrehajtani, menekülni előle nem lehet. Mégis, miután visszanyerték egy kicsit a józanságukat, intézkedésekben állapodtak meg. Elsősorban teljesítik az őrség követeléseit, azután elfogatják a lázítót s minden kolomposát...

Ekkor már a főigazgató házából, ahol a megbeszélés folyt, látták a fölgyújtott felügyelői, írnoki, munkavezetői házak égre gomolygó füstjét. A hegyek vad ordítozást visszhangoztak körös-körül.

Mósze meg Aharon eközben nem mozdult ki Téti házából. A nyomorult viskó főhadiszállássá alakult át. A házbeliek közül csak az egyik fiatalasszony maradt ott, hogy gondoskodjék a férfiakról, a többit szétküldték a rokonokhoz, ismerősökhöz, szomszédokhoz, ne legyenek láb alatt a szűk házban. Megjelentek a nép Vénei, a hagyományok, tudományok vallási törvények őrzői a legkülönbözőbb fajtából, törzsekből, nemzetségekből. Éppen olyan szegény, rongyos, piszkos kényszermunkások, mint a többi, de méltóságosan viselkedtek, s igyekeztek okosak lenni a váratlan helyzetben. Először is azt kívánták, Mósze igazolja küldetésének isteni voltát, számoljon be önmagáról. Ez megtörtént. Kézről kézre adta botját, megmutatta a rávésett jeleket. Majd röviden elmondatta Aharonnal - ő maga nem beszélt -, kicsoda, micsoda, honnét jött, milyen csoda történt vele a pusztában: az Úr szemtől szembe szólt vele, megparancsolta, hogy szabadítsa ki népét a Szolgaság Házából. A Vének bólogattak, ámuldoztak, szakállukban turkáltak, gondolkodtak. Majd a nevét kívánták hallani annak az Úrnak, aki Uszirszafit küldte, Mósze azonban csak annyit mondott:

- A Név ott van a boton. Nem mondhatom ki. De azt mondta az Úr: ha kérdik, ki küldött, mondd, hogy az Én Vagyok, Aki Leszek küldött. Eheje, áser, eheje. Az Ő szolgája vagyok én.

Erre a Vének sorra fölkeltek a földről, Mósze elé léptek, mélyen meghajoltak előtte. Ünnepélyes pillanat volt ez. A házban a legyek zümmögését is hallani lehetett.

- Úgy szolgálunk téged, ahogy te szolgálod istenedet - mondták egyszerre, s visszatelepedtek megint, hogy utasításait hallgassák. Egyikük, a legvénebb sírva fakadt.

- Engem még akkor hoztak ide bányamunkára, amikor te még gyermek voltál, fiam - zokogta. - Egész életemet itt töltöttem, ezen az átkozott helyen. Egyik fiam itt pusztult el a föld gyomrában, sziklát döntöttek rá a gonosz lelkek, s meghalt. A másik fiamat nyomorékká korbácsolták, aztán elvitték máshová, sohasem kaptam róla hírt. Itt temettem el a feleségemet, itt nyugosznak három unokám csontjai. Naponta vártam már a halált, mert nem hittem, hogy valaha is hallom még a csodálatos szavakat: itt a szabadulás napja! Népemet elsirattam, szülőföldemet elfeledtem... De lám, most népem ismét él, föltámadt, mint Mót, áldott legyen a neve, kilépett a föld alól, ifjú megint, és virágzik a kedve... szülőföldem emléke visszatér, mintha ott járnék az egykor szabad földön, ahol nyájak, csordák legelésznek, mandulafák virulnak, szőlő érik... Hoj, fiam, áldott legyen az Úr, a te istened, áldott légy te, az ő szolgája, áldott legyen mindenki, aki a szabadság igéit kiáltja...

Így siránkozott, örvendezett sűrű könnyhullatások között. Leborult Mósze előtt, megölelte, megcsókolta, majd Aharont is ölelésével, csókjaival fogadta fiává, miközben önmagát halálig szolgájuknak nevezte. Szavai bátorsággal töltötték el azoknak a szívét, akik félelemtől remegtek.

Ezután tanácskozás kezdődött, mit hogyan s mikor cselekedjenek. Mósze maga csak néhány szót szólt, a többit Aharon mondta el. Legelőbb is véget kell vetni a bosszúnak, rablásoknak, gyújtogatásoknak. „Enyém a bosszú, én megfizetek!” - mondja az Úr!

Ennek kijelentésére nagy szükség volt, mert az egész bányavidéket ellepte a fölgyújtott házak sűrű füstje, a megdühödött emberek bútort, ruhafélét, ládákat, zsákokat, hordókat hurcoltak a raktárakból meg a tisztviselők házaiból, az utakon hullák hevertek, sikoltozó nők, síró gyermekek, üvöltő férfiak kerestek menedéket sziklaodúkban, szakadékokban.

A fölkelés célja azonban nem az volt, hogy mindenki kedve szerint raboljon, öljön, égessen, tobzódjék telhetetlen bosszújában, kielégíthetetlen vágyaiban. Hanem hogy Istenhez térítse azokat, akik eddig sötétségben tengődtek. Mósze tehát istene nevében megparancsolta, hogy a nép válasszon vezetőket, foglalja el a raktárakat, igazságosan részesüljön kenyérben, húsban, olajban, ruhában s amiben eddig szükséget látott. És dicsérje Istent, aki hatalmasabb minden isteneknél. Ugyanezt a parancsot küldte a két másik bányavidékre is.

Most már a katonaság félteni kezdte még az eddig kapott zsoldot, jó ellátást is, de késő volt. A lázadást nem lehetett leverni. Itt-ott némely parancsnok szembeszállt a néppel, de elszigetelt csoportjaikat csúfosan szétverték fejtőkalapáccsal, dorongokkal, kövekkel. A halottakat temetetlenül hagyták, az elfogottakat pedig a bányákba hurcolták, rájuk torlaszolták az aknát. Ott, az Alvilágban, tehettek, amit akartak. Az okosabb parancsnokok azonban egy százados javaslatára csatlakoztak a fölkeléshez, elfogadták Uszirszafi Istenét istenüknek... miért ne tették volna? Hiszen ugyanolyan üldözöttek és szökevények voltak ők is, mint a munkások. Sokan az ő lányaik közül választottak feleséget vagy szeretőt. Sokféle fajtából verődtek össze ők is: egyiptomiakból, héberekből, kaftokból, habirukból, arámokból, szíriaiakból.

Csak az látszik hihetetlennek, hogy Mósze előtt szinte első szóra meghajolt nemcsak apósa, nemcsak Kades főpapja és sok törzsfője, sejkje, papja, hanem - ami még különösebb - a bányák rabszolga népének minden vezetője is. Mi volt ennek az oka?

Mósze egyéniségének lenyűgöző ereje. A megjelenése, a szeme, a hangja, a rendíthetetlen biztossága. Isten nevében jött, az Ő nevében szólt, cselekedett. Merte volna-e ajkára venni Isten nevét, mert volna-e parancsolni, ha Isten nem szólt volna hozzá? Akadt volna-e olyan vakmerő, aki jog és alap nélkül hivatkozni mer akármelyik istenre? Nem rettegett volna bosszújától? Nem ölte volna-e meg azon nyomban saját félelme? Még kisebb rangú istenek, még kóbor lelkek neveit sem merték kimondani abban az időben, nemhogy olyasmit hirdettek volna, mint Mósze... Hogy szemtől szembe szólt hozzá Isten, a legfőbb, a leghatalmasabb, ezt meg ezt parancsolta neki! Mósze szavaiban nem kételkedett senki.

Ott volt aztán a botja, a libanoni cédrusból, malachitból, zafírból faragott, rubinttal ékesített, ősrégi bot, rajta a titokzatos Név jelei. Hát hogyan merészelt volna ezzel a bottal mutatkozni, ha nem lett volna hozzá Istentől kapott, megmásíthatatlan joga? Még egy felügyelő, egy adóvégrehajtó, egy munkavezető botját, egy katonai parancsnok korbácsát sem merte volna a kezébe venni senki. Közönséges utasember botjához sem nyúltak akkoriban a kerek világon. A bot, a korbács a személyiség jelképe. Benne rejlik a személyiség varázsa, varázs a szó szoros értelmében. Bűvölő erő, rontást hozhat arra, aki jogtalanul eltulajdonítja. Sok bot kegyeletesen szállt apáról fiúra, fiúról unokára. Rajta volt a tulajdonos jegye, neve, jelképeinek dísze. A keze fogása, melege, megtett útjainak bélyege. Hát még a királyi pálca, pásztorbot, korbács! Milyen lebírhatatlan veszélyes erők zsúfolódtak abban?! És a bírói pálca! Szinte maga a megmásíthatatlan törvény, az igazság. Mósze botjáról a vak is láthatta, hogy minden más bottól különbözik. Erősebb, varázslatosabb a királyi botnál, a bírói pálcánál, minden jelvénynél a világon. Ilyen csak egy van, s csak azé lehet, aki méltó rá. Akinek Isten adja hatalmi jelvényül.

5. Hajnalban Egyiptom földjén

A bányák művelése megszűnt, a nép egy része elszéledt, csatlakozott a pusztában kóborló rokonaihoz, visszatért Gósenbe, ahonnét elhurcolták. A katonák letették fegyverüket vagy elvándoroltak, zsoldba álltak máshol. A felügyelők, írnokok megszöktek. Azok az urak pedig, akik a bányatelepeket mint a sajátjukat igazgatták, vagyis beleültek az egyiptomi király tulajdonába, összeszedtek annyi kincset, amennyit lehetett, s a békésebb kikötővárosokba tették át üzleti tevékenységük színhelyét.

Levi, az ismert aggadista mond erről megszívlelendő dolgokat.

A lakosság többsége azonban ott maradt. Mégpedig azért, mert Mósze elrendelte, hogy mindenki, aki elfogadta Jahveht s az ő szavára hallgat, maradjon a helyén, s várja meg Aharon meg Mósze visszatérését. A nagy többség tehát maradt. Most már a boldog várakozás reményében, urai könyörtelen igájától fölszabadultan, a raktárak készleteiből élve utált, de megszokott helyén. Pihent, lézengett, ünnepelt, tanítói köré sereglett, s hallgatta biztató szavaikat, az örök dolgokról szóló bölcs magyarázataikat s a szívdobogtató híreket, amik gyors szárnyon röpültek ide Egyiptomból s a világ minden tájáról.

Mósze pedig Aharonnal, az öreg Tétivel s néhány válogatott társával elindult Koszem, azaz Gósen felé.

A Vörös-tenger mentén haladtak. Útközben a mindenfelé szétszórt héber néptöredékek, hallván Isten Emberének tűzként terjedő hírét s a bányák fölkelésének csodálatos sikerét, előjöttek a hegyek szurdokaiból, a tágas legelőkről, ahol a pásztorok között maguk is pásztorokként éltek, oázisok, kutak környékéről. Mintha a földből bújtak volna elő. Sok góseni menekült volt köztük, akik inkább vállalták a hontalanságot, a családtalanságot, az éhezést, de kemény nyakukat nem tudták beletörni a téglavetés megalázó szolgálatába. Napokig tanyáztak a part menti karavánúton, s várták a Szabadítót. Uszirszafinak ugyanis mát ez volt a neve.

Mikor pedig fölbukkant a csoport s legelöl Uszirszafi, elébe futottak, leborultak, ujjongtak, sírtak és nevettek. Kezüket az Égre emelték, ordítoztak: „Szabadító! Isten Embere! Is Elóhim! Is Já! Áldott, aki az Úr nevében jött! Já! Já! Adonáj! Körülvették, kosarakban datolyát, kenyeret hordtak elé, könyörögtek, hallassa szavát. Mósze pedig megáldotta őket, fölemelte botját, s így szólt:

- Az Úr küldött engem. Eredj, mondta az Úr, vezesd ki népemet a Szolgaság Házából. Mert népem jajszava elhatott hozzám. Ha pedig kérdik, ki az, aki küldött, mondd: az Én Vagyok, Aki Leszek küldött. Eheje, áser, eheje - kiáltotta Uszirszafi. Várjatok türelemmel, amíg visszatérek. Mindent, amit tudnotok kell, megmond testvérem, Aharon, az én szószólóm. Mert nyelvem dadogó, ajkam béna, nem tudok olyan tisztán beszélni, ahogy az Örökkévalóhoz méltó. Aharon szava pedig tiszta és hibátlan.

Aharon azután meghagyta, válasszanak vezetőket, s várjanak békén, türelemmel, amíg a Szabadító visszatér. S ők elégedetten letelepedtek a karavánút mentén, szívük csordultig volt örömmel, reménységgel, hittel. Így történt ez egészen a góseni erődítményekig mindenütt.

Elimben, tehát épp az út felén, Horral találkozott Mósze. Ott volt a várakozó csoportban. Külsőre éppen olyan, mim a többi szegény héber csavargó. Szakállt növesztett, finom egyiptomi ruházatát a pusztai beduinokéval cserélte fel, ékszereket nem viselt, haja hosszú volt, a hátát verte. Mikor Eknaton meghalt, s elkezdődött hívei üldözése, megszökött hazájából, maradék aranyát, drágaköveit egy arab családnak ajándékozta, s ezzel örök időre jogot nyert,

hogy mint családtag éljen köztük, sőt a tekintélyes atya még olyan terveket is forgatott a fejében, hogy Horhoz adja egyik leányát feleségül. Hor nem kapott rajta, az atya sem erőltette, úgy vélte, meg kell várni az Egyiptomban folyó események végét, vajon mi lesz még ebből az előkelő szökevényből.

Hor szökése óta mindig várt valami csodálatos fordulatot életében. Álmai is erről beszéltek. Tudta, igen, tudta, hogy amint ő vár és virraszt, ugyanúgy virraszt valaki más is valahol, egy örökké éber férfi, akinek szemét nem takarja fátyol. Egy férfi, akinek a nevét nem tudja. Azt sem, hol él, honnan jön. De azt igen, hogy hamarosan. Nem kell rá sokáig várnia. És találkozik vele.

Mikor aztán híre futamodott, hogy mi történt a bányavidéken, nagy izgalom szállta meg. Egy hang ezt súgta neki: „Ez ő!" Lázasan adták szájról szájra a nevét: Uszirszafi. Meg a másik, újabb nevét, amivel a nép ruházta föl: Szabadító. Hor szíve megdobbant. Érezte, futnia, futnia kell Uszirszafihoz. Mégis várt. Valami kényszerítette, hogy várjon. Jobb, ha nem rohan ellenségei karmaiba, hanem itt marad, Uszirszafi el fog jönni, csak ki kell várnia az idejét.

Mert mindennek ideje van.

És valóban eljött. Szakállasan, egyszerű öltözékben. Egy vállas, nagy termetű, kissé lomha, nyírott szakállú férfi meg egy görnyedt, ősz öregember között lépdelt. Kezében szép, régi bot, fején fehér kendő. Mögötte fáradt, poros emberek csaknem komor csoportja, de sötét szemük ég, mint megannyi gyújtó üszök. Hor nagyon ismerősnek látta Uszirszafit. Mohón kutatott emlékezetében, hol látta már. Mert valamikor sűrűn látta, mellette élt...

Hirtelen észbe kapott. Arca kigyúlt. Harsányan elkiáltotta magát:

- Mósze!

A Szabadító meglepetten fordult felé. Ki tudja itt az ő egykori nevét? Hor azonban már kivált a tömegből, futott felé, kitárt karral. Mósze is megismerte. Összeölelkeztek, megcsókolták egymást. Hor zokogott, Mósze mosolygott.

Nem váltak el többé.

Elimtől már csak mintegy ötnapi távolságra volt Gósen határa, ezt az utat azonban egy hét alatt sem tudták megtenni a tengerpart hosszában várakozó nép miatt. Itt is, ott is újabb csoportok verődtek össze, a pusztából folyton szivárogtak a menekültek, szökevények, csavargók, rokontörzsek, nemzetségek fiai, akik ősidők óta egy homályos álmot melengettek a szívükben Ígéret Földjéről, igazságról, békéről, jólétről rég halott ősapák jóslatai szerint. Mószénak s kíséretének mindenütt meg kellett állnia, szólnia a néphez. Aharon meg Hor utasításokat, intézkedéseket közvetített, az öreg Téti pedig szünet nélkül törölgette szakállára folyó könnyeit, hangoztatta boldogságát, jósolgatta az elkövetkező idők sorsfordító eseményeit. Egyébként ő szolgálta ki Mószét meg Aharont, önkéntes rabszolgájuk lett. Ruhájukat mosta, szárítgatta, fejüket olajjal kente, ételüket, italukat elébük helyezte, álmuk felett vigyázott. Minden szükségessel bőven ellátta valamennyiüket a nép. Hoztak bárányt, tejet, sajtot, fügét, datolyát, olajat, vásznat, sarut, övet. Hogy ne kelljen gyalogolniok, szamarakat, sőt tevéket tukmáltak rájuk. Mósze tevén utazott Elimtől kezdve, a többiek szamáron. És mert senki sem akarta visszavinni, amit hozott - a visszautasítás súlyos sértés lett volna -, volt már néhány felesleges tevéjük meg szamaruk is. Azokat Téti utasítására a busásan kapott adományokkal rakták meg. Csodálatos volt e szegény, gyakran éhező, olykormáskor rablásra is vetemedő nép áldozatkészsége. Mindenét odaadta volna jószívvel. Éjszakára sátraikba hívták Mószét meg kíséretét, a legjobb falatokkal vendégelték meg. Követelték, beszéljen Istenéről, aki szemtől szembe szólt hozzá. Sokan fölkerekedtek,

otthagyták nyájaikat, családjukat, követték. Az asszonyok bűvös talizmánokat akasztottak az állatok nyakába, nyerget, kantárt apró csengettyűkkel díszítettek, hogy hangjuk elriassza a gonosz lelkeket. Amulétokat akasztottak Mósze kíséretének a nyakába, amiknek varázserejét már nemzedékek tapasztalták. Titkos ráolvasó, elhárító igéket súgtak nekik, tenyerükből nagy sikert, rettentő hatalmat, hosszú életet, erőt, sok gyermeket, számtalan unokát, rengeteg nyájat-csordát, roppant tömegű aranyat, drágakövet jósoltak. Ruhájukat simogatták, testvérnek, fiúnak nevezték őket, szemük fényének, reménységüknek, oroszlánoknak. Tüzeik ott égtek Mósze meg legközelebbi társainak sátrai előtt, egész éjjel virrasztottak, suttogva beszéltek, hogy álmukat ne zavarják. És folyton, újra meg újra, telhetetlenül hallani akarták saját szájából ugyanazokat a szavakat: eljött a szabadulás napja, aki fenn van, ne szálljon le a mélybe, aki lenn van, szálljon föl, ezt akarja az Úr, az Örökkévaló, az *Eheje Áser Eheje,* aki tűzből való, tűzből szólt a Szabadítóhoz. E szavakat hangoztatták, forgatták, fejtegették, magyarázták.

Ha pedig Mósze vagy Aharon reggel megjelent a sátor ajtajában, leborultak, üdvrivalgásuk megreszkettette a levegőt: „Áldott légy! Szabadító! Szabadító! Oroszlán! Áldott, aki az Úr nevében jött!”

Útjuk diadalmenet volt. Mire megkerülték a Vörös-tenger iszapos, nádas csücskét, s az egyiptomi parton fölmeredt Baál Szafon régi foinik szentélye a meredek hegycsúcson, már egész kis hadsereggé szaporodtak. Tevék, szamarak sora cuppogott az iszapban, törte a végtelen nádtengert. Kezüket kardjuk markolatán tartó férfiak védték Uszirszafi s Aharon féltett személyét. A sereg szótlanul, éberen vonult - csaknem nyolcszáz ember. Ennyire duzzadt a halálig követők száma Fárán óta.

Ott keltek át a határon, ahol a dagálytól, a déli szél hullámtorlasztó erejétől hajszolt tenger gyakran el-elöntötte a síkságot, s visszahagyta süppedékeny iszapját beláthatatlan nád- meg sástenger kövér ágyául. A határt itt alig ellenőrizték, hiszen a karavánút jóval távolabb torkollott Egyiptomba, erődtornyok, sorompók, őrházak között. Néhány magányos szökevényre a határőrség nem vetett ügyet, meg kinek jutott volna eszébe, hogy százasával, seregestül, megrakott állatokkal kerüljön a mocsarak felé? Ki bolond kockáztatni jószágát, rakományát? Nos, hát Mósze meg Hor ilyen bolondok voltak. Habozás nélkül nekivágtak a Sástengernek, ahogy ezt a limányos területet nevezték, biztosan és nyugodtan vezették rajta csapatukat, semmi baj nem történt, még egy szamár sem süllyedt el. Uszirszafi annak idején bejárta, s jól megnézte ezt a vidéket is, maga sem tudta még, miért. Emlékezett a porongos helyekre. Aharon góseni volt, megfordult itt, mikor csatornaépítéshez hajtották társaival. Hor katona volt, ismerte ezt a terepet, mint a tenyerét. A kíséret tagjai közül meg sokan csatangoltak erre szökésük idején. Olyanok is voltak, akik egykor itt legeltették nyájaikat. Mósze útja tehát nem volt olyan veszélyes, mint ahogy a tengertől, mocsártól irtózó egyiptomiak képzelték.

Éjjel vonultak át, holdtölte idején, jól megválasztva az időt, amikor a tenger dagálya nem fenyeget, és déli szél sem fúj. Ha valaki távolról hallotta volna őket, azt vélte volna, hatalmas vízilósereg töri a nádat. A csengettyűket leszedték, a szamarak száját bekötötték, hogy ne ordítsanak. A teve meg szótlan állat, ha egyszer megindult, csak megy, megy gőgösen, magasra tartott fejjel, s különösebb ok nélkül nem bőg. Ha egyik-másik bőgne, ugyan ki törődnék vele? Senki sem kél fel mély álmából, hogy kiszaladjon a kísértetekkel teli éjszakába, sárban, nádban törtessen, csak hogy megnézzen egy bőgő tevét.

Hajnalban Egyiptom, Kem vagy Micraim földjén álltak. Héber, habira területen. Egy kis falu mellett, Eliszmánál, bő legelőn, kertek alatt, csendes, lankás vidéken. Az igazi munka küszöbén.

Hor megparancsolta, széledjenek el a falu meg a szomszédos falvak házaiban egyesével-kettesével, köszöntsék a lakót az Úr nevében s a béke szavával, adják nekik szamaraik, tevéik minden rakományát, hadd örüljenek szegénységükben. Arról azonban, hogy kik, s mit akarnak, egy szót se, mert ő, Hor, saját kezével öli meg, akinek eljár a szája. Ha egyiptomival találkoznak, vagy olyannal, aki rossz szemmel tekint rájuk, ne fenyegetőzzenek, ne kezdjenek vitát, ne csúfolódjanak, főképp ne verekedjenek. Aki hatalmaskodik, meghal.

Szükségtelen volt Hornak ilyen kemény intelmeket intéznie a szürke hajnali égbolt alatt némán várakozó férfiakhoz. Mindenki tudta, hogy rajta fordul meg az Örökkévaló ügye, akinek nevét nem szabad kimondani. Ők sem hallották, de egyszer bizonyára hallják s megismerik. A sivatag szülöttei tudtak hallgatni. Nem egy szövetkezés, veszélyes vállalkozás titkát tartották meg sihederkoruk óta. Aztán meg többé-kevésbé mindnyájan rokonok, testvérek voltak, egy valaha nagy család elszéledt tagjai. Hazájuk a sivatag, mindnyájukat ugyanazok a gonosz lelkek fenyegették, emberek, vadállatok, megpróbáltatások edzették.

6. Uszirszafi híre Gósenben

Másnap továbbvonultak a Krokodil-tó mentén Északnak, Pa-Tummal szemben.

Mit érzett Mósze, mikor csaknem tíz év után ismét Egyiptom s Gósen földjén állt? Ismét szívta különös levegőjét, legelőinek, kertjeinek illatát, fölé borult gyermekkora égboltja, látta az akkori csillagokat odafönt s a kis vályogházakat idelent? S belépett egy Manasszé-törzsbeli házba, mély meghajlással köszöntötte Osziélt, a házigazdát, s kimondta a „békesség" szavát? Mikor megpillantotta a hazai arcokat, tapasztalta a régi szívességet, szép szokásokat, ette a kenyeret, itta a kecsketejet, s hallgatagon körülnézett a hajnali világosságban?

Nagyon is megtanulta már, hogy hátra ne tekintsen, hanem csak előre. Ha a múltban elmélyedt, sohasem azért tette, mert visszakívánta, sajnálta elmúlásukat, nem éldelgett emlékein s hangulatain, hanem hogy önmagát jobban megítélhesse. De ezen a hajnalon még ő sem tudott szabadulni a szomorú örömtől, ami akkor fogja el az embert, ha sorsa ifjúkora színhelyére veti. S méghozzá olyan hosszú távollét után, a messzi idegenből. Hát Mósze is megilletődötten ült Osziél asztalánál, álomszerűnek látta a történteket, álomszerűnek azt is, ami ezután történni fog. Ő, a mindig éber, átengedte magát egy kicsit emlékeinek, fájdalmas hangulatainak, a boldog álomszerűségnek s a biztonság érzésének, amit csak otthonában érez az ember. Lehet, hogy a hosszú út is kifárasztotta, a teve szokatlan döcögő rázása, a sokféle levegő, a nappali forróság s az éjszakai hideg, a köréje sereglő új meg új emberek társasága. Hátradőlt székén, abbahagyta az evést, keze mozdulatlanul feküdt az asztalon, s fogta a tejesedényt, szemét behunyta. Így ült percekig, nem is tudta, meddig, mert az idő megállt fölötte. Ült mozdulatlanul elmerülve önmagába, mint a búvár, mikor gyöngykagylóért száll a tenger fenekére. A házbeliek pedig, látván elrévedését, s hogy Téti, akit rabszolgájának gondoltak, lábujjhegyen félrevonul a ház sarkába, összenéztek, s halkan kimentek a házból. Csodálatosnak látták az idegent, tisztelték, de féltek is tőle.

A tökéletes magány mint zsongó tenger ölelte magába Mószét. Az a tökéletes magány, amiben az ember egy a földdel, az emberekkel, a múlttal és a jövővel, egy az egész világgal. Amikor magával a léttel teremt benső kapcsolatot, mint az anyaméhben lebegő magzat.

Lassan szállt föl ebből a mélységből, s először is annak a különös költeménynek a szavai kezdtek zengeni a lelkében, amit atyjától, Amramtól kapott keskeny, finom papírra festve könnyed, népies írással. Ahogy ezt az éneket vagy imádságot olvasta a hajón, mikor Észak felé vitték a ropogó vitorlák a dagadó-süllyedő, egyenletesen lélegző tengeren, most is mintha vitorlák csattogtak volna fölötte füllel nem hallható módon, s szemmel nem látható tenger emelkedett-süllyedt volna a végtelenben.

Terád gondolok, szerelmem, kínban és örömben égve,
távol vagy tőlem e súlyos, e sorsdöntő órán,
mégis mellettem állasz, boldogan fogom a kezed...

Úgy zsongott, susogott a költemény hangja, mint egy megfoghatatlan asszony, mint egy meztelen, jóságos árnyék, aki akkor is ott van az ember mellett, amikor nem gondol rá. Lépten-nyomon követi. Elhallgat, ha az élet a maga biztos medrében hömpölyög, de megszólal, amikor sorsdöntő események kezdődnek. Mószénak eszébe jutott a kedves, szépséges kis hercegnő, akit anyámnak szólított, s a szelíd, adakozó héber asszony, aki tejével táplálta. A két asszony alakjával együtt megjelent Cippora is, fölé hajolt, s megcsókolta a homlokát. Él-e, hal-e a hercegnő? Megvan-e még Jozabét a tiszta kis házban? Hiszen Aharon már régen eljött onnét, azóta meg is halhatott. Sír-e utána Cippora, a kedves, alázatos,

szorgos, mindig daloló feleség? Vajon teljesül-e valaha Jozabét vágya, hogy Mósze feleségének ajándékozza a királyi ékszereket?

Még egy mozdulat, egy mély lélegzetvétel, s Mósze itt volt megint a szegényes házban, az asztal mellett. Kinyitotta szemét s körülnézett. A Nap vakítón tűzött be a tárt ajtón, arany lemezzel borította be a szürke falat, szikrázott a tejeskancsó oldalán. Az egyszerű, szegényes bútorok, a szakadozott gyékénygöngyölegek a sarokban, a fal mellett sorakozó kőedények kigyúltak a fényben. A sarokból pedig a mozdulatlanul üldögélő öreg Téti ragyogó arca fordult felé. Nyomban elmosolyodott, amint Mósze kinyitotta szemét s rápillantott.

- Feküdj le, uram, és aludj egy keveset - unszolta gyengéden, mint egy apa. - Elfáradtál.

- Nem, nem - szabadkozott Mósze egészen frissen. - Ennyi elég volt. Kipihentem magam.

Most már nem törődött sem a múlttal, sem a költeménnyel, sem Szetamonnal, Jozabéttel, sem Cipporával. Csak azt nézte, mi a legközelebbi, a legfontosabb tennivaló. Az a hatalom, akivel tűzben-lángban találkozott, egy pillanatra sem engedte ki öleléséből. Tenni kellett, tenni, végezni az Ő művét.

Aharon s Hor lépett a szobába. Aharon lassan és nehézkesen, mint egy engedelmes, óriási gyermek, Hor fürgén, fiatalosan és frissen, mintha jeges vízben fürdött volna meg, s most tűzben égne a teste. Máris teli volt lázas katonai tervekkel.

Mind a ketten Mósze mellé telepedtek.

Hor azonnal magyarázni kezdte, hogy most meg kell valósítani a régi gondolatot: válogatott, hivő férfiakból olyan fegyveres csapatot kovácsolni, amely kész meghalni az utolsó lábig Istenért. Mert a király nem fog szó nélkül beletörődni sok-sok ezer szolgájának elvesztésébe. Lehetséges, hogy egész Gósent le kell szakítani a Delta területéről, s amíg a népet a kivonulásra szervezik, védekezni kell. A védekezés nem reménytelen, ha meggondoljuk, milyen állapotban van Egyiptom s milyen megbízhatatlanok rosszul fizetett, gyengén ellátott csapatai. A kerületek alkirályai is bizonyosan takarékoskodnak haderejükkel, egymás ellen tartogatják, mert rövidesen el kell következnie a végső leszámolás idejének. Két hitvány király áll szemben egymással.

Aharon idegenkedett az erőszaktól. Nem szerette a fegyvert, a hadsereget, a harcot. Erősen hitte, hogy mindent meg lehet valósítani szép szóval, tárgyalással, jóakarattal. Aggódott a népért, de különösen a családjáért. Mindent el lehet veszíteni, ha fegyveres erőt toborzunk, mondta, hiszen szinte kihívjuk a gyűlölködő királyt, magunkra zúdítjuk gonosz tanácsadóit, hadi sikerekre vágyó katonáit, akik annyi kudarc után szeretnének dicsekedő feliratot vésetni sírjuk kamaráiba. Jó ürügy lenne ez, hogy kiirtsák, nyíltan is rabszolgává tegyék, szétkergessék, kifosszák Gósen lakosságát. Kitöltsék rajta dühüket, megitassák a vérszomjas egyiptomiakat, akik minden bajukért a hébereket teszik meg bűnbakká. Aharon óvatos ember volt, mint a nagytermetűek többnyire, de ezt, persze, nem tudta, el sem hitte volna, ha ráolvassa valaki. Leghősibb cselekedete az volt, hogy megszökött a kényszermunkából, s élete kockáztatásával átmenekült a határon. Ez a tette mindig igazolta őt.

Mósze szótlanul hallgatta a vitát. Hagyta, mondja el mindenik a magáét. Ő azonban már tudta, mit kell tenni. Mindig is tudta, ha önmagába tekintett! Mintha egyetlen magból bomlott volna ki az események ága-boga, virágja s végül az érett gyümölcsök leszedése.

- Meg kell keresni Szakkait s Hofnit - fordult Horhoz nyugodtan. - Ide kell hívni őket. Ez a legsürgősebb teendő. Együtt kell lennünk mindnyájan az Úr művének elvégzésében. Őket itt várjuk meg. Azután össze kell gyűjteni az egész nép Véneit és vezetőit, hogy megismertessük velük az Úr akaratát. Meg fogjuk győzni őket, ők pedig meggyőzik népüket. Ha ez megtörtént,

szállásunkat áthelyezzük az ország belsejébe, közel Zo'anhoz. A városok lakói között sok a héber, némelyikben ők vannak többen. Egy egyiptomi ház mellett egy héber ház áll, egy egyiptomi család mellett egy héber család él. Sokan egyiptomi nevet viselnek, egyiptomi módon élnek, hivatalt vállaltak, kereskednek, vállalataik vannak, birtokaik, hajóik. De azért héberek. Ha olykor, titokban is, de héberek. Mellettük, közöttük kell lennünk. Mindenkit meg kell mentenünk, ki kell vezetnünk, akármilyen mélyre süllyedtek is. A királlyal tárgyalnunk kell, igazunk tudatában és érdekében. Mindent meg kell tennünk, hogy békén távozhasson a nép a Szolgaság Házából. Az Úr nevében megyünk, az Ő akaratát adjuk a király tudtára. Bizonyos azonban, hogy nem fog engedni sem az Úr akaratának, sem a mi érveinknek, sem az igazságnak. Hiszen, értsétek meg jól, testvéreim, nem engedheti ki hatalma alól a népet, amely kényre-kedvre kénytelen szolgálni őt, ő pedig egy darab kenyérrel, egy rossz ruhával, egy ital vízzel sem tartozik. Országa csak örül, ha gyötri ezt a népet, mert ki nem gyűlöl minket Egyiptomban. Azt se feledjétek, testvéreim, hogy nincsenek a királynak még új hadifoglyai, rabszolgákhoz nem jut, a munka meg sok és sürgős. Ázsia támadásától rettegnek a királyok Egyiptomban, s ez be is következhet, ha szövetségre lép Chatti, Babilu meg Amurru s a többi kisebb-nagyobb fejedelmek. Én tudom, hogy nem következik be, de nem tudják ők. Tehát az iga csak súlyosodni fog, puszta félelemből is. Hor alakítson hát jó fegyveres erőt, nem nagyot, mert nem akarom az egész népet egyetlen hadsereggé tenni. Csak akkorát, hogy Egyiptom is, a mi népünk is érezze erőnket. Egy hadvezér van Egyiptomban, testvéreim, aki összetörhet minket, Horemhab. Ő azonban nem fog ilyesmire vetemedni, már okosságból sem. Miért erősítené meg a két hitvány király uralmát? Miért szerezne nekik győzelmet, hírnevet, zsákmányt? Horemhab barátja volt Eknatonnak. Hűségesen szolgálta haláláig, gyakran titkon, a király akarata ellenére. Sem Szekarét, sem Tutanchámunt nem fogja szolgálni.

- Majd kényszerítik rá - vetette közbe Aharon. - A király parancsa isteni parancs, mondják ők.

- Nem kényszeríthetik, mert övé az egyetlen erős hadsereg. S mert egyik királyt sem tartja isteninek. Horemhab semmiben sem hisz, csak a fegyverben és önmagában. Eknatonban sem hitt, tanúja vagyok ennek, tanúja Hor testvérem is, de szolgálta, mert szerette - magyarázta Mósze.

Egyiptomi nyelven beszélt. Szavai tökéletesen megnyugtatták Hort is, Aharont is. Hor kívánsága teljesült: erős, válogatott sereget alakíthatott. Aharon is elégedett volt: igazsággal, tárgyalással fogják rábírni a királyt, hogy engedje el a gósenieket. Horemhab pedig, az egyetlen igazi katona, nem fogja megtámadni őket, hogy olcsó szolgálatot tegyen Szekarénak.

Téti a sarokban ült, s olyan rajongó arccal figyelte a tanácskozást, legfőképpen Mószét, mintha nem emberek, hanem égi lények társaságában ült volna. Mit bánta ő a családját, nyomorúságos otthonát, a fáradalmakat, a veszélyeket! Öregember volt, semmi sem kötötte már a hiú világhoz. Gyermekei, unokái majd boldogulnak nélküle. A szolgaságnak vége. Sohasem hitte volna, hogy megéri, de lám, megérte, most már nem kívánt mást, mint Isten Emberének közelében lenni, látni, hallani, szolgálni, vigyázni rá... Ugyan mit is veszíthet már ő? Az életét? Hát vegyék, öreg már, legalább szépen hal meg, az Úr szolgálatában. Tetemét tisztességesen eltemetik, emlékét megőrzik, nevét azok között emlegetik, akik a Szabadító barátai, a nagy mű megvalósítói, az Úr akaratának végrehajtói voltak.

Míg Mósze Osziél házában tanácskozott, s ette a szegény juhpásztor savanyú kenyerét, itta a tejet, aludt egy hitvány gyékényszőnyegen a házigazda meg serdülő gyermekei között - négy felnőtt fiát kényszermunkára vitték Patumba -, s beszélgetett velük mindennapi gondjaikról, álmaikról, azalatt Aharon kezébe vette vándorbotját, hogy sorra járja s gyűlésre hívja a nép Véneit, főpapjait, vezetőit. Hor pedig hozzáfogott kicsi, de erős seregének szervezéséhez. Minthogy a határon átjött férfiak szerteszóródtak a falvakba, sok lótás-futásba került ez a

munka. Egyenként kellett megismerkednie mindegyikük jó meg rossz tulajdonságaival, képességeivel, kiválasztani a tizedeseknek, ötvenedeseknek, századosoknak alkalmas férfiakat. Húzódoztak a gondolattól, hogy ezután engedelmeskedniök kell a kiválasztott tiszteknek, mert egyenlő rangúaknak tartották magukat, nyakasok voltak, vigyáztak önérzetükre, könnyen megsértődtek. Uszirszafit akarták szolgálni, senki mást. Aharon vagy Hor sem uralkodhatott rajtuk, ha nem akarták. Miután azonban Hor rendelkezései Uszirszafitól származtak, ő pedig az Úr nevében parancsolt, belenyugodtak az új rendbe.

Gósenben gyorsan elterjedt Uszirszafi visszatérésének híre. Sokan emlékeztek rá abból az időből, amikor mint kereskedő járta be a tartományt, majd hirtelen „király" lett Zo'anban, s könnyített terheiken. Egyszerre hirdetni kezdték, hogy ő a Szabadító. Mirjam régi jóslata szárnyra kelt, bejárta az egész vidéket. Ő az a férfiú, aki nagyobb minden hébernél, s akinek neve élni fog, amíg a világ világ! Az Úr nevében jött. Mert nagy események következnek, az Úr hívja az ő népét... Legyetek készen, mondja az Úr! Ezt suttogták, mondták, kiáltozták szerte egész Gósenben. Hallottátok? Talán láttátok is? Nagy sereggel jön, válogatott férfiak élén, Já nevében bosszút áll értünk és apáinkért. Minden megaláztatásunkért, szenvedésünkért, elrabolt szabadságunkért, ünnepeinkért. Szüzeinkért, elhurcolt gyermekeinkért, nyájainkért, egész megtaposott életünkért... Ezt mondták, és ökölbe szorult a kezük. Keletre néztek, ahonnét a Szabadítónak jönnie kell. Híre futamodott, hogy itt van, ott van. Látták a katonáit is, karddal, bárddal, parittyával, lándzsával nyargalnak szamaraikon, fényes sisakot viselnek, mindegyiknek nyakában az Úr rettentő talizmánja, sérthetetlenek, győzhetetlenek! Mind tudja a Nevet. Já titkos nevét, a viharzóét, aki szél szárnyán repül, hangja iszonyú üvöltés, kezében olthatatlan fáklya, remegnek tőle a népek...

Elsőnek a habiruk kapták föl a fejüket. Egy részük hadifogolyként került ide. Ők harcoltak Jebusz, azaz Jerusálim, Gezer, Szichem, Gabaon, Gáza alatt az egyiptomiak ellen, s nem felejtették el, hogy ugyanaz a Mósze vagy Uszirszafi, aki most mint Szabadító tért vissza, telepítette le őket ezen a földön. Más részük meg Horemhab s a kegyes Eknaton jóvoltából nyert békés otthont, mikor Sze'ir hegyeiből az éhség élőcsalta, s bebocsáttatást kért vagy csupán egy darab kenyeret, egy marék sót. Ők meg ezt nem felejtették el, csak annál jobban fájt, hogy szolgaságba jutottak. Megcsaltaknak érezték magukat. A régóta itt lakó héberek pedig felcsillanó szemmel reménykedtek, hogy végre szabadulnak a kemény munka igájából, s visszatérhetnek ősi, szabad életmódjukhoz, a legeltetéshez, szántás-vetéshez, szőlőműveléshez. Mert arra nem gondolt senki, hogy ki kell mennie a pusztába, ahonnét valaha Ábrahám jött az éhínség elől, s Jákób is, mikor az aszály miatt egy szem gabonája sem volt.

Néhány nap alatt elterjedt a Szabadító megérkezésének híre mindenütt, elhatolt a városokba is. Rokonok, jó barátok, ellenségek adták tovább szájról szájra. Bazárokban, piactereken, utakon, vendégfogadókban csak róla beszéltek.

Mósze itthon volt, s tudta, hogy a következő Niszan hava nagy tavaszi ünnepén ki fog vonulni a nép, hogy többé vissza ne térjen.

7. Bölcsesség és rémület

De Gósenben mégsem robbant ki oly hevesen a fölszabadulás, mint a bányavidéken. Minden nyomorúság ellenére a góseniek nem süllyedtek olyan mélyre, mint a bányák föld alá kényszerített rabszolgái. Itt még voltak szabad földek, szőlők kertek, legelők. A szabad földön többé-kevésbé szabad emberek. És voltak, akik egészen egyiptomiasan éltek: városban laktak, egyiptomiakkal barátkoztak, egyiptomi ruhát s nevet viseltek, egyiptomi nyelven beszéltek. Üzleteik, vállalataik voltak, vagy részt vállaltak egyiptomiakkal együtt. Összeházasodtak, bonyolult rokonságba keveredtek egymással. A Delta sokféle keveréknépe között arcuk jellegzetes vonásai sem voltak annyira föltűnőek. Sokan hivatalban ültek nemzedékek óta, sokan meg annyira meggazdagodtak, hogy palotáik, háztartásuk, hangos ünnepeik vetekedtek az egyiptomiakéval. Ki-ki igyekezett könnyíteni életén: kivonta magát népe sorsa alól, megtagadta származását, istenét, szokásait, hagyományait, igyekezett mennél jobban hasonlítani az uralkodó néphez, egyiptomibb lett maguknál az egyiptomiaknál, ahogy ez már lenni szokott. Megtetézték az ő szidalmaikat, jobban fölháborodtak, keményebb rendszabályokat kívántak, mint azok. Csakis azért, hogy ne tartsák őket az üldözött nép fiainak. Hallani sem akartak Szabadítóról. Nevettek rajta. A kósza híreket kézlegyintéssel tették hallatlanná, vagy a nyugtalan ostobák meséinek tekintették. Ki az az „Úr", akinek nevében a Szabadító jön? Ismertek minden istent, istennőt, műveltek voltak, tudták, olyan isten nincs. A nép lázong, mert lusta, irtózik a rendszeres munkától. Majd egy szép napon kiderül, hogy a Szabadító csak ábránd, akkor megnyugszik megint.

Sokan megdöbbentek azonban, mert szemtanúktól hallották, hogy egy Uszirszafi nevű férfiú, aki valamikor bejárta Gósent, fegyveres csapattal tért vissza idegenből, s valóban föl akarja szabadítani a szolgaságra vetett népet. És társaságában van két elvetemedett, tanult egyiptomi is: Hor, Eknaton volt magas rangú katonája meg Hofni, egy szökevény pap. Továbbá egy Szakkai nevű héber, akit a másik kettővel együtt a Fehér Ház neveltetett, mert egy napon születtek Eknatonnal, a gonosztevővel. Hát tessék, így táplált az isteni Család kígyókat a saját kebelén. Mondták, hogy Uszirszafi is így került az isteni Családba, kitett héber gyerek volt, elsőszülött, akit az anui papoknak kellett volna adni, de éppen akkor találta meg egy hercegnő, amikor Eknaton született, s magához vette, fiává fogadta. Nem lett volna jobb valamennyit ott hagyni, ahol volt, a szegénységben, a tudatlanságban? Izgatottan vitáztak, mozgósították előkelő barátaikat, hogy serkentsék a királyt (mind a kettőt) erélyes intézkedésre. Ők csak azokat az érveket hangoztatták, amikre az egyiptomiak is fogékonyak voltak: a héberek szövetkeznek, vagy már titkon szövetkeztek is törzsrokonaikkal, el akarják foglalni Egyiptomot, ki akarnak irtani minden előkelő családot, véres bosszút akarnak állni valóságos, de még inkább vélt sérelmeikért, a veszély nagy, máris itt van, sürgősen tenni kell ellene. A gyalázatos lázítók így szeretnének hatalomra jutni. Előbb fölgyújtják az elégedetlenkedő Gósent, azután az egész Deltát, végül magát az országot, egészen a Négerföldig. Végképp el akarják taposni Kem ősi műveltségét, isteneit, hatalmát.

Valójában magukat féltették a végveszélyt kiáltó héber előkelőségek. Mert olyan hírek is keringtek a városokban, hogy a Szabadító és serege elsősorban az árulónak, hitehagyottnak tekintendő gazdag hébereket fogja kiirtani, mégpedig a vérbosszú törvénye szerint. Negyedíziglen és hetedíziglen. Nevüket lajstromba vette, családtagjaikat számon tartja, még az újszülött csecsemőket is. Az egyiptomiak héber ágyasait pedig meztelenül fogják végigkergetni a piacokon, aztán a folyóba dobják őket. Egyre sűrűbben megtörtént, hogy a bazárok, piacok alantas népe alkudozás közben öklét rázva kiabálta:

- Majd megennéd még ezt a halat! Majd torkodon akad még a szálka! Majd örülnél, ha egy fej hagymát kaphatnál. Jön már a Szabadító, futni és nyüszíteni fogtok előtte, mint a nyulak! És tekeregni a talpa alatt, mint az eltaposott kígyók!

A Zo'anban székelő király rendőrei letartóztattak mindenkit, aki a Szabadító nevében fenyegetőzött, az ő jövetelét hirdette, dicsőítette. Azonban a matszai rendőrökben sem bízott: ők sem voltak egyiptomiak. Az egész Delta lakossága csak „söpredék"-ből állott; kaftokból, hikszoszok ivadékaiból, újabban pelesetekből, kerititákból, pelegikből, nem szólván a héberek s habiruk nagy tömegeiről. Tiszta egyiptomi katonákat követelt Horemhabtól. Horemhab azonban meg sem jelent Őistensége előtt, Thébában tartózkodott a másik udvarnál, s ezt Szekaré még csak bűnéül sem róhatta fel. Horemhab viselkedése pimasz volt, de tökéletesen jogszerű. Pláne mióta feleségül vette Baketatont, nem lehetett felelősségre vonni.

Mósze tevékenysége elé tehát sok akadály gördült, de tisztában volt velük. Tudta, a nép melyik rétegei, törzsei, nemzetségei fognak először tüzet, s melyek gyúlnak ki nehezebben. Sem ő, sem munkatársai nem vesztegették az időt. Szakkai tanácskozásra hívta össze a Véneket, az istenek főpapjait, Uszirszafi pedig személyesen mondta el a legfontosabb tennivalókat, s hívta fel őket az Úrhoz való csatlakozásra. A Vének között is voltak, persze, akik vonakodtak az Úr parancsainak követésétől, de a két Józif-törzs: Efráim meg Manasszé Vénei, élükön Já ifjú Jehósuahjával meg a harcias benjáminiták vezetői azonnal leborultak Mósze előtt, s megfogadták, hogy Istene mellé állnak, követik az ő szolgáját halálukig. A töredék léviták feje Aharon volt, éppen Uszirszafi testvére, a próféta Mirjam öccse, s ez megingatta a bizonytalanokat. Csak egy Vén, a Dán-törzs főpapja ellenkezett makacsul. Megtépte ruháját és szakállát, port hintett a fejére, kétségbeesetten kiáltozta: - Zúdítsuk magunkra Kem királyainak még nagyobb dühét? Nehezítsük meg még jobban népünk terheit? Lépjünk a pusztulás útjára, amin Efráim indult el annak idején? Emlékezünk még rá - üvöltötte keserűen -, hogy kivonult a pusztába, s csaknem az utolsó lábig elveszett! Csontjaik ott száradnak a sivatag homokjában, ellenségeik leöldösték őket, mint a vadakat! Csúfosan tért vissza, aki megmaradt, alig tudta összeszedni magát máig. Egy részük meg eltűnt, elkallódott, fölszívta a forró homok, idegen népek közé vegyültek, elvesztették, elhagyták istenüket... Nem, nem akarunk Efráim sorsára jutni!

- Láttam őket Meribat Kadesben - szólt Uszirszafi csendesen. Úgy ült a földön, botját a térdére fektetve, mint egy kőszobor. Arca nem moccant, de a szeme égett.

- Lehet, hogy láttad az elfajzottakat - fakadt ki a Vén, de már elvesztette biztosságát, mert a jelenlevők ujjongtak örömükben.

- Nem fajzottak el - jelentette ki Mósze. - Nyájakat legeltetnek a környéken, és bemutatják áldozataikat, megtartják ünnepeiket. Most pedig testvéreiket várják.

- Lehet, hogy várják, de emlékezzetek, tiszteletre méltó férfiak, hogy elpusztult Já szent képe! Újat kellett készíteni!

- Meribat Kadesben láttam Já hatalmas képét - mondta Mósze.

- Hát az Ohel Moed? Nem törték-e össze, nem szaggatták-e darabokra ellenségeitek a pusztában? Nem újat kellett-e állítanotok?

- Láttam az Ohel Moedet Meribat Kadesben, jártam benne - szólt ismét Mósze. - Hatalmas oltár áll előtte faragatlan kövekből. A Sátorban pedig ég minden lámpa, s a Kenyerek naponta megújulnak az aranyasztalon.

Erre a Vén már nem tudott mit mondani. Könnyekre fakadt, leült a földre, s jóslatokat mondott a nép pusztulásáról. Gyökerestül irtanak ki bennünket, a magzatot sem kímélik anyja

méhében. Mikor azonban Aharon lassú, megfontolt szóval elmondta, hogy az Úr akaratából Uszirszafi Kadesben hagyta testvérét, Pinehaszt, hogy megállapodott Hobáb főpappal, megegyezett Kalebbel s a kalebitákkal, akik pedig a hatalmas Jehudához tartoznak, hogy Áser meg Zabulon szintén csatlakozik Uszirszafi Istenéhez, a Jehudával szövetségi Simeon pedig máris készen áll az Ígéret Földjére való vonulásra, s hogy amint valamennyi góseni törzs elfogadja az Urat kivonul, egyesül a bányák népével, az Úr ki fogja jelenteni magát, szavát hallatja, s a népet fölveszik a Szövetségbe, valamennyien meghajoltak Mósze előtt s kijelentették:

- Ahogy szolgáltuk eddigi istenünket, Jákób, Jiszhak és Ábrahám Istenét, úgy szolgáljuk a te Istenedet is.

A megmásíthatatlan formulát tehát kimondták. S most már a tennivalókról tanácskoztak napokig. Aharon áldozatot mutatott be egy nagy kövön Él Saddájnak, ezen mindnyájan részt vettek, azok is, akik Baál Szafont, Baál Mótot, Baál Adadot, Baál Anatot, Aseratot vagy Dánélt, a bika képében ábrázolt Holdistent tisztelték. Ez már jelentős lépés volt az Egy imádásának helyreállítása felé.

Mindez egy félreeső pálmaligetben történt, tiszta forrás mellett, biztonságos helyen, szigorú titoktartással. Utána ki-ki elszéledt lakóhelyére. Hor is elment, hogy férfiakat toborozzon, válogasson. Aharon azonban Mósze mellett maradt Osziél házában.

Zavaros eseményekről, kapkodásról, ellentétekről, reménységről, félelemről, hősiességről, riadt gyávaságról, hitről és kételkedésről számolok be, fiam és tanítványom, magam is zavarosan, kapkodva, vázlatosan. Mint az álló, poshadó vizet, úgy kavarta föl Mósze botjával a góseni népet. És persze, fölszínre került a mocsok is.

Hanem akármilyen titokban, lépésről lépésre folyt Mósze tevékenysége, csaknem minden kiszivárgott az igazán szent titkok kivételével. Hiszen amit hárman tudnak, mindenki tudja. Mósze terveit, szavait, működését pedig nem hárman tudták, hanem sok százan, hamarosan sok ezren. Így azt is megtudta valaki, hogy Uszirszafi azonos azzal a Mószéval, aki Maror felügyelőt agyonütötte, majd eltűnt. Ez a valaki nem volt más, mint Dathan, a Dán-törzsbeli Pallu fia, Selomith Dibri leánya férje, akinek súlyos gyalázata miatt történt a gyilkosság.

Különös ám az emberi lélek. Dathan szép, fiatal feleségén erőszakot követett el a hatalmaskodó felügyelő. Őt magát rendőreivel megverette, fogva tartotta, amíg a parázna merénylet történt. Majd, ki tudja, miért, elkeseredetten üldözte, gyötörte, a sarkában volt. Végül megverte saját kezűleg - s ez volt az utolsó erőszak, amit életében elkövetett. Dathan akkor leborult az alkirály előtt, hálát rebegett, áldotta vélt istenét, mert megtorolta a rajta esett sérelmet. Idők folyamán mégis mi történt ebben a megtaposott, megbosszult lélekben?

Selomith könnyen meggyőzte arról, hogy közte és Maror között nem történt semmi, éppen ezért a kudarcért üldözte tovább férjét olyan dühösen. A házaspár valóban szépen élt együtt, gyermekeik születtek, a régi sebek begyógyultak - hisz valójában sebek nem is voltak. Dathan azonban egyre félt, rettegett, hogy a felügyelő halála miatt előbb-utóbb ő kerül halálos veszedelembe. Bűnösnek érezte magát a halálában. Ha Selomith valóban áldozatul esett volna vágyainak, bizonyosan nem lett volna benne bűntudat. Csakhogy amint teltek-múltak a hónapok, Dathanban eloszlott a kitöltött édes bosszú öröme, s gondolkozni kezdett. Talán mégsem kellett volna Marornak meghalnia... Tisztelte az egyiptomiakat. Fölnézett rájuk, csodálta erőszakosságukat, tudásukat, ruháikat, ékszereiket, városaikat, palotáikat, templomaikat, gúláikat, királyaikat, isteneiket, mágiájukat... Megrögzött szolga volt ő, erős, tagbaszakadt, lázongó és zúgolódó, szabadságról, bosszúról álmodozó szolga. De a felelősségtől irtózott. Megerősödött benne a meggyőződés, hogy Marornak nem is kellett volna meghalnia, egy-két

botütést kibír ő, a fontos mégiscsak az, hogy békesség legyen, ne mondjanak rá semmit, lelkét ne terhelje gonosztett... az ember legyen óvatos, húzza be a nyakát, a Marorok jönnek és mennek, lám, utóda nem olyan kegyetlen, csak ritkán ver, inkább ordítozik, olykor egy-egy kis könnyítést is enged. Selomith pedig? Nos, Selomithtal nem történt semmi. Bánta hát a gyilkosságot nagyon, magát okolta érte, jóvá is tette volna, ha tudja, mi ennek a módja.

Mikor aztán híre terjedt, hogy Uszirszafi Gósenben tartózkodik, megdobbant a szíve. Olyan izgalom szállta meg, hogy alig bírt magával. Mennie, mennie kellett, elmondani, amit tud. Sem éjjele, sem nappala nem volt. Selomithnak nem szólt semmit. Azonban annyit emlegette a felügyelő előtt, hogy fontos mondanivalói volnának a király számára, addig bizonygatta ezt, addig könyörgött, követelődzött, amíg a felügyelő legyintett, s azt mondta, menjen hát Zo'anba, jelentkezzék a Palotában kihallgatásra.

A főudvarmester előtt is olyan szívósan bizonygatta fontos mondanivalóit, amíg egyhetes ácsorgás, kitartó magyarázkodások után csakugyan a király elé bocsátották. Hasra esett a trón előtt, káprázó szeme alig látta a terem szépségét, az udvari előkelőségeket, a néger szolgákat, a matszai testőröket s magát a királyt. Elfúló lélegzettel, zavarosan, szégyenkezve, önmagát semminek érezve, a nagy feladatban mégis fölmagasztosulva beszélt, amikor megkapta az engedélyt:

- Isteni uram, por és szemét vagyok a lábad alatt, de szavam ezúttal ne legyen légyzümmögés a füledben... Az az ember, aki Gósenbe jött, föl akarja szabadítani szolgáidat.

- Tudom, csak hadd próbálja meg - felelte a király recsegő hangon, mintha a torkát szorították volna. - Azért jöttél, hogy ezzel untass?

Az előkelők tisztelettel nevettek a trón körül.

- Megcsúfolja jogarodat, meggyalázza tiarádat! - kiáltotta Dathan. - Szövetkezett ellenségeiddel, megtámadja, ledönti trónodat!

- Csak hadd próbálja meg - recsegte gúnyosan a király.

Dathan kétségbeesett. Úgy érezte, rögtön megragadják, vesztőhelyre hurcolják... s ez lesz az ő büntetése Maror haláláért. Íme, maga rohant a végzete elé. Sírva fakadt, mint egy gyermek, s vadul kiáltotta:

- Az az ember, Uszirszafi nem más, mint Mósze, Maror felügyelő úr gyilkosa! A volt alkirály, a Gyűlöletes Álmodozó testvére és barátja... aki megszökött Maror megölése után! Holttestét gyalázatosan otthagyta keselyűk s hiénák étkéül. Mósze, Mósze ő, senki más! De nem a hercegnő fia, hanem egy héber asszonyé, aki kitette a folyóparton a sás közé... A hercegnő nem anyja, hanem az a héber asszony!

Összevissza beszélt, maga sem tudta, mit. Szavaira azonban nagy csend támadt. A király előrehajolt trónusán, megvetéssel, de kíváncsian nézte a térdeplő, remegő héber szolgát.

- Mósze? Mósze az alávaló lázító? - Zöld szemében világosság gyúlt, kövérkés arca elvörösödött. - Jól van - mondta rekedtesen. - Jól van. Jól tetted, hogy megmondtad. Most eredj innen.

Dathan csak annyit hallott, hogy mehet, nem fogják megölni. Föltápászkodott a síkos padlóról, hajlongott, hátrált, megfordult, megint visszafordult, ismét hajlongott, kiszédelgett a teremből. Egy testőr karon fogta, úgy vezette ki. Boldog volt, de kínzó szégyenérzés is gyötörte.

Mikor Mósze meghallotta Dathan árulását - mert mindenről tudott, önkéntes kémek tájékoztatták az egész Deltából -, így szólt:

- Most látom, hogy e nép szolgaságánál is nagyobb elvetemültsége!

- Hogyan szabadíthatsz meg minket, uram? - kérdezte csüggedten Osziél. - Bűneink iszonytatóak. Nem könyörülhet meg rajtunk az Örökkévaló, áldassék a Neve mindörökké. Hiszen el kell fordítania arcát rólunk, hitványokról!

- Törvénye tisztára fog mosni benneteket - vigasztalta Mósze.

Tudta, hogy a király mindenáron meg akarja öletni. Nem félt. Mosolygott Aharon aggodalmán, Hor szigorú biztonsági intézkedésein. Hor ugyanis válogatott testőrökkel vétette körül, a ház ajtaja előtt éjjel-nappal két fegyveres állt, még akkor sem hagyta őrizet nélkül, mikor szokásos alkonyati sétájára indult a környéken, vagy reggel, este egy kis dombon imádkozott. Mósze tiltakozott ez ellen, Hor azonban nem engedett. Legfeljebb távolról követték az őrök, bokrok, fák mögé rejtőztek, hogy ne zavarják. Az öreg Téti pedig minden ételt, italt titkon megízlelt, s csak akkor adta urának, ha meggyőződött róla, hogy nem tettek bele mérget. Mósze erről nem is tudott.

Dathan a szolgaságba süllyedt nép igazi, jellegzetes alakja volt, egyesült benne minden meghunyászkodás, ami egy népet lealjasíthat. A másik jellemző alak Korach, a városi, magas rangú, gazdag héber megtestesítője. A hagyományok halhatatlanná tették a nevét, akár Dathanét. Még a Koránba is bekerült Karun néven mérhetetlen gazdasága és fösvénysége révén. A Misnában se szeri, se száma azoknak a helyeknek, amelyek kincseit emlegetik, márványoszlopai Eszter Könyvében is szerepelnek.

Korach Izkar fia Kohat nemzetségéből, okos viselkedéssel, nagy önuralommal, jó házassággal, vesztegetéssel, hízelgéssel, üzleti tehetséggel s nem mindennapi életkedvvel egyik hivatalból a másikba emelkedett. Mikor pedig Szekaré elfoglalta a trónt, azaz mindjárt Eknaton halála után kincstárossá nevezte ki. Forrásaink görögül „katholikosz”-nak nevezik, ez olyanféle rang, amilyent Józif viselt Apapi hikszosz király idején. Felügyelete alá tartoztak nemcsak a királyi család összes kincstárai, hanem a Szináj bányái is. Mióta e bányák aranya, drágakövei, reze, ónja a király számára elveszett, ez a bányafelügyelői méltóság inkább dísz volt csupán, mint valóságos hatalom. De a méltósághoz tartoztak a bányák „kulcsai”, azaz titkos tervrajzuk, a lelőhelyek, erek ismerete, a föld alatti raktárak tartalmáról, értékéről szóló feljegyzések, tehát minden, ami ilyen értékes nagyüzemek igazgatásához, értékesítéséhez szükséges.

Mindezt együttvéve a kincstárak „kulcsainak” nevezték, s azok is voltak. Hogy e kulcsok közül melyik s hány került a bányákat kisajátító s a maguk szakállára művelő felügyelők birtokába, nem lehetett tudni. De hogy valamennyi Korach kezében volt, az bizonyos.

Persze tudta a módját, hogyan kell a királyi kincseket, évezredek csodálatos drágaköveit, aranyát, ékszereit, gyöngyét úgy gondoznia, hogy a maga kezéhez is ragadjon egy s más. Sem a nyilvántartásban, sem az elszámolásban nem volt ezért semmi hiba. Korach valójában nem abból gazdagodott meg, amit lopott - s ezt javára kell említeni -, hanem üzleti vállalkozásaiból, amikbe a kezéhez tapadó értékeket befektette. Miután értesülései jók voltak, s már akkor tudomására jutottak, amikor még senki sem tudott róluk, nem egy fontos gazdasági intézkedést, törvényt maga javasolt a királynak, vagy fölhatalmazása révén maga adott ki saját felelősségére. Így a vele való üzleti kapcsolat nagyon értékes volt. Meg is fizették az egész ország üzletemberei, vállalkozói, különösen a Delta élelmes foinikjai, héberei, pelesetjei. Így közvetve még akkor is behálózták érdekszálai az ázsiai kikötőket, amikor Egyiptom csapatait kivonták onnét. Sőt azt sem lehet mondani, hogy Szináj bányáihoz

ne lett volna már semmi köze. Sok rejtett útja volt az aranynak, a drágakőnek, a réznek, ónnak már akkor is, és Korach tudta, melyek ezek az utak, amelyeken a kincsek csörgedeznek.

Korach hol Men-noferben, hol Thébában, hol Zo'anban, hol meg Pathumban lakott. Mindenütt volt palotája, udvartartása. Földbirtokai, falvai végigsorakoztak az egész Nílus mentén. Hajói nemcsak a folyamot járták, hanem a tengert is. Hát még mennyi hajó volt, ami látszólag nem tartozott a vagyonához, mégis ő rendelkezett vele mint a vállalat titkos részese! Ha Korach tizenkét négertől vitt gyaloghintója megjelent, a nép köréje csődült, kísérte, bámulta fényes öltözékét, csillogó ékszereit, közönyös arcát, díszbe öltözött fegyveres kíséretét. Inkább bámulta, mint kedvelte. Hagyományaink feljegyzik, hogy míg Józifhoz odafutottak az emberek, Korachnak még az utcai gyerekek is hátat fordítottak s kiköptek, mert soha senkinek nem adott semmit.

Ismerte Mószét. Csakhogy ő még alacsonyabb rangú tisztviselő volt, mikor Mósze az egyiptomi előkelőségek között forgott. Hajlongott előtte, nyájasan mosolygott rá, szolgálatait ajánlotta neki, de ismerte az udvari intrikákat, erőviszonyokat, hát nem kereste Mósze társaságát a kelleténél jobban. Mószéból sohasem lesz király - gondolta, s ebben igaza volt. Látta, Mósze mennyire alárendeli magát a Gyűlöletes Álmodozónak, méghozzá nemcsak érdekből, mint ő, az okos üzletember, mindig a háttérben maradva, hanem hittel, szeretetből. Mószéra tehát nem várt fényes jövő Eknaton halála után. Így kapcsolatuk nem hágta át a szokásos illendő, futólagos szóváltások határát.

Mikor aztán Mósze fölbukkant Gósenben, Korach gondolkodóba esett. Ismerte annyira Mószét, hogy tudja, amire fölteszi életét, meg is valósítja. Ha ki akarja szabadítani a hébereket Gósenből, hát kiszabadítja bármi áron. Azt is tudta, hogy Mósze istene, akinek nevében beszél, valóságos, hatalmas isten, nem afféle szédelgés. Igyekezett Mósze szavairól, tetteiről annyi értesülést szerezni, amennyit csak lehetett. És sokat lehetett. Hiszen volt tekintélye, vagyona, voltak besúgói, rendőrei, bizalmas tisztviselők. Amit elébe hordtak, meggondolandó volt. Mósze, a királyi hercegnő fia, a negyedik rendbéli beavatott pap, Eknaton testvére és barátja, a volt hadvezér és alkirály nem tett csodákat, nem kápráztatta el az embereket. Hanem következetesen hivatkozott istenére, akinek titkos Nevét a botjára vésve hordozta. Botja ősrégi, hír szerint még Ábrahámé volt, a mesebeli ősapáé. Állítólag magától attól a sohasem hallott istentől kapta, akinek nevében beszél. Korach mindent tudott Mószéról. Pontos értesüléseket nyert a bányában történtekről is. Nem volt tehát semmi kétsége aziránt, hogy mi következik Gósenben.

Ilyen pontos értesülések birtokában azt hihetné az ember, azonnal a királyhoz sietett, föltárta előtte a valóságot, s rendszabályokat tanácsolt neki. Korach azonban nem ezt tette. Hanem így gondolkozott: az az ember így is, úgy is véghez viszi szándékát. Istene hatalmas isten, talán valóban hatalmasabb minden más isteneknél. Az egyiptomiaknál bizonyosan, hiszen ezek még a nyomorúságoktól sem tudták megóvni Egyiptomot! Hogy az az ember különb akár Szekarénál, a kevély, ostoba, hányaveti, hazug fickónál, akár Tutanchámunnál, a játszadozó, beteges kölyöknél, abban semmi kétség. Bizonyosan máris szövetkezett a pusztai népekkel, talán a kánaánitákkal is. Nem lehetetlen, hogy Amurruval is van valami közössége. Másként hogyan vállalkoznék ekkora föladatra? Hogyan merészelne ujjat húzni Egyiptom királyával? A hátát bizonyosan biztosította. Távolabbi tervei világosak: új népet szervezni, hadsereget teremteni, aztán betörni Egyiptomba, meghódítani a Deltát, elkergetni az ostoba Szekarét, háborút, lázadást indítani Théba ellen... Új dinasztiát, új Birodalmat teremteni, amely a kataraktától s a sivatagtól az Eufrátig terjedjen. Ha pedig mindez lehetséges, sőt bizonyos, miért támogassa ő Szekarét? Miért kockáztassa életét, családja jövőjét, vagyonát, tekintélyét? Ha Mósze fölülkerekedik, bizonyosan kiirtja minden ellenségét. Kár lenne hát ellenséges

viszonyba kerülni vele. Ha most semlegesen viselkedik, a kellő pillanatban pedig csatlakozik hozzá, mindent megtarthat, sőt még nyerhet. Elvégre ő is héber, ha egyiptomi módon él is. Igaz, Mósze Birodalma barbár birodalom lesz, de annál jobb. Barbárok között művelt egyiptominak lenni nem utolsó dolog. Ajnározni fogják, megbecsülik, tejben-vajban fürösztik, méltósággal, hatalommal, kitüntetésekkel halmozzák el. Egyike lehet az eljövendő Birodalom megalapítóinak. Míg ha kitart Szekaré meg Tutanchámun roskadozó kettős trónusa mellett, csak veszthet...

Így gondolkozott az okos, előrelátó Korach. És hallgatott a király előtt, akár a többi méltóságok, tanácsadók, akik hajlongtak, hallgattak vagy hazudtak.

Mikor később találkozásra került a sor Mósze, Aharon meg Szekaré között, Korach tanácsolta a királynak legbuzgóbban, hogy fogadja a két lázítót. Ő ellenzett leghevesebben minden erőszakos lépést. Ő bizonyítgatta legszívósabban, hogy Mósze nem akar mást, mint a népet megnyerni új istenének, s ünnepi áldozat bemutatására háromnapi járóföldre távozni, de valójában maradjon minden a régiben. Csakhogy ne szaladjunk nagyon előre!

Mert a találkozásra s a királlyal való vitákra csak akkor került sor, mikor a hébereket, habirukat Mósze munkatársaival már az új Isten híveivé tette, s mindenkit meggyőzött arról, hogy a szabadság napja elérkezett.

Ez kora tavasszal történt, mikor a szokatlan áradás vértengerré változtatta Egyiptomot, s az idegengyűlölő nép a héberek Istenének szörnyű bosszújától rettegett.

Külsejére nézvést Korach igen rokonszenves ember volt. Jól túl az ötvenedik évén, egy kicsit eltestesedett, nem túlságosan, csak illően. Így közepes termete is tekintélyt mutatott. Ám azért fürgén mozgott, ha kellett, a lassúságot csak azóta erőltette magára, mióta magas méltóságra emelkedett. Széles arcán legfeltűnőbb a szája volt. Igazán nem csúfolódásképpen mondom, de hasonlított a békáéhoz: széles, nagy száj volt, csupa nyájasságból többnyire nyitva is szokta tartani, ha valakinek a szavait hallgatta, jelezvén, mily odaadóan figyel. Kis barna szemét összehúzta, mintha a szemével is mosolyogna. Orra hajlott volt ugyan, de a cimpái szélesek, mint a jó vérű lóé. Ez életerőre vallott. Persze, arcát egyiptomiasan borotváltatta, hivatali tényked\u00e9sei alatt azonban kis, merev, szögletes, fekete álszakállt viselt. Meg dúsan göndörített parókát. Mindig remegő, kérő hangon beszélt, roppant szívesen, kedveskedve, szinte bizalmasan. Olyan volt a hangja, mint a makrancos lóval bánó kocsisoké vagy az állatszelídítőké, akik a Fehér Ház meg az előkelő paloták számára oroszlánokat nevelnek. Páratlan vendéglátó volt, ebben rejlett sikereinek egyik titka. Ötven-hatvan, olykor száz vendég ült asztalánál, s micsoda ételeket ettek, italokat ittak! Korach konyhája egyike volt a leghíresebb konyháknak. Felesége sem vette volna a lelkére, ha valamelyik vendég nem ette volna magát félholtra. Csodálatosképpen neki is olyan széles szája volt, mint férjének, ez a jellegzetes száj öröklődött két lányára s a fiára is. Különösen a kisebbik lánya volt nagy szájú.

Korach és egész családja abban a szent meggyőződésben élt, hogy az úriember életének célja a jó evés, ivás, szép ruha, kényelmes lakás. Már mondtam, fiam, hányan éltek akkortájt ebben a szilárd meggyőződésben. Ha még most is nehéz próbáknak, beavatási vizsgáknak vetették volna alá a tisztviselőket, s csak beavatási fokozatuk szerint juthattak volna hivatalukba, Korach sohasem lett volna királyi kincstáros, legfeljebb írnok egy raktárban, miután írni, számolni tudott. Főképpen számolni. Leveleit, jelentéseit ugyanis titkárai fogalmazták, Korach sohasem ismerte ki magát az egyiptomi nyelv bonyolult törvényeiben, az előkelő, finom, ilyen meg olyan időbeli stílust pedig megvetette. Feleségéből is kitűnő szakácsnő lett volna akármelyik előkelő udvarban, nagyobbik lányából, aki egy tiszta vérű egyiptomi kereskedőhöz ment feleségül, kellemesen csevegő komorna, a kisebbikből meg, hát a

kisebbikből afféle konyhaleány, aki hagymát vág, mosogat, libát töm, s komoran zúgolódik egész nap, mert csak aludni szeretne, folyvást aludni. Ez a leány volt az egész család titkolt keserűsége. Még szépen öltözködni sem tudott, társaságban pedig úgy viselkedett, mint akinek minden mindegy, minden csak untatja. Ha már keserűségről van szó, hát Korach meg a felesége eléggé aggódott a fiú miatt is. Mintegy harmincéves, jól megtermett, vidám fickó volt, atyja vállalataiban segédkezett, azonban semmi jelét sem árulta el a gazdagság tiszteletének. Felőle ugyan elajándékozhatta volna atyja minden vagyonát, akár belehajigálhatta volna kincseit a Nílusba, azzal sem törődött volna. Ha egy hajószállítmány késett, a fiú nem verte a fejét öklével, nem futott le s föl a szobában, nem ácsorgott a rakparton, nem kérdezősködött fűtől-fától, nem küldött postagalambokat, hanem csak nevetett és várt. Atyja hiába hajszolta munkára - elve az volt, hogy a tisztességes ember szüntelenül dolgozzék -, ő inkább tekergett, csónakázott, vadászott, nők körül forgolódott. Ahelyett hogy megnősült volna, hol itt, hol ott hagyott el egy fattyúgyereket, ebből aztán botrányok, követelőzések, pörök támadtak. Ám hagyjuk Korach családját. Igen nagy megbecsülésnek örvendett egész Egyiptomban. Sok héber büszke volt rá, mint aki megmutatta, hogyan lehet okosan, becsületes szorgalommal, tehetséggel érvényesülni a Szolgaság Házában is.

Mikor a Nílus vize „vérré vált", Korach azonnal gondolkodóba esett. S mert nemcsak az egyiptomiak tulajdonították a héber mágia gonoszságának ezt az első csapást, hanem maguk a héberek is hirdették, hogy Já bosszúja, Korach tisztában volt mindennel. S azonnal a fenyegető ismeretlen Isten felé fordult. Korach vallásos volt. Részt vett minden hivatalos ünnepen, elöl lépkedett a körmeneteken, amikor a papok roskadozva vitték valamelyik isten, istennő kicsiny szobrát, áhítattal lengette a füstölőt, gazdag áldozatokat küldött az oltároknak, alapítványokat tett, papokkal barátkozott, etette-itatta őket. Házában, helyesebben: palotájában minden igazi vallásos lelkületre vallott. De tudta, hogy a drága fából meg márványból faragott istenképek tehetetlenek, drága ruháik, ékszereik csak úgy díszítik őket, mint a bábokat, a port le kell törölgetni róluk, maguk még erre sem képesek. Persze, attól tartózkodott, hogy efféle véleményének hangot adjon.

Mire elkövetkezett a második csapás, majd a harmadik, a negyedik, az ötödik s így tovább a pestisjárvány, amely a héberektől évtizedeken át elvett elsőszülött fiúkért válogatás nélkül szedte cserébe az egyiptomiakat, Korach izgalma, rémülete, aggodalma elviselhetetlenné vált. Úgy keringett zo'ani palotájában, mint egy rettegő vadállat. Mindig nyájasan mosolygó arca komor volt és sötét. Étvágya elveszett, testes alakja lefogyott. Felesége még rémültebb volt, mint ő. Kora reggeltől késő estig újabb meg újabb rémhírekkel hozakodott elő. Borzalmas jövőt, teljes pusztulást jósolgatott. Fia feléje sem nézett a vállalatok ügyeinek, többször kereken kimondta, hogy a héberek új istenéhez kell csatlakozniok, mégpedig azonnal, ha mindenük rámegy is. Korach nem idegenkedett ettől az istentől, annál inkább vagyona elvesztésétől. Ha ő csatlakozik, hát éppen vagyona megmentése végett csatlakozik, hiszen az új isten nem fukarkodhatik a jutalommal. Kisebbik leánya gyászos képpel járt-kelt, vagy tétlenül üldögélt, s vörösre sírta a szemét. Ő mindig, mindentől félt. A munkától, a tudománytól, az istenektől, a férfiaktól, az állatoktól, a csillagoktól... rettenetes leány volt. Korach dühében véresre rágta ajkát.

Szekaré, a király meghasonlásba esett. Akárhogy szépítette a dolgot, látnia kellett. Az adók elmaradtak. Az ok: az országos marhavész. A sáskák. A betegség, az ijesztő halálozás. Tegnap még trónusa előtt hajlongott valaki, ma már halott. Tegnap lakoma volt a Palotában, zene, tánc, akrobaták, s a vendégek közül ketten estek össze az utcán, kibuktak gyaloghintójukból, mint a zsák. A thébai udvarban meghalt egy fiatal hölgy meg egy kisfiú. Galambpostán rémült levelek érkeztek, amiket Szekaré titkárai nem titkolhattak el. És a sötétség? A sűrű, áthatolhatatlan sötétség három napig szünet, enyhület nélkül? A Nap

vörösen, sejtelmesen gördült a sötét ködben, a város megürült, az állatok bőgtek, a madarak elnémultak, s eltűntek. Még a Palota ajtónálló testőrei is reszkettek félelmükben. Ki lehetett-e ezt bírnia még olyan embernek is, mint Szekaré? Amilyen nyegle, hányaveti férfiú volt, annyira összeroppant most.

Belebetegedett a félelembe. Úgy érezte, a Halál lelkei settenkednek körülötte. Torka égett, szeme beragadt, minden tagja fájt, s olyan nehéz volt, mintha ólomba dermesztették volna. Feje zúgott. Szédült. Homlokán verejték ütött ki. Az álom elkerülte, rémképeket látott. Városokat romokban, hullák ezreit, belükre akasztott embereket, anyákat, akiknek hasát fölmetszették, égő házakat, őrült menekülőket. Látta önmagát is, amint szobáról szobára fut, asszonyait az ablakon hányják ki... És mindenütt nyírott szakállú, hosszú köntösű emberek. Kezükben görbe kés, kard, dorong, sarló, égő fáklya. Tudta, hogy mindezt az átkozott héberek, a sunyi kutyák, az alattomos sakálok, a könyörtelen hiénák okozzák. Az ő varázslatuk ez. Élükön egy áruló ordít, magasra emelt botjával pusztulást küld az egész világra, átkokat mond az országra, szörnyű, szörnyű... És nem tudja elfogatni, megöletni, megsemmisíteni! Senki sem nyúl hozzá. Mindenki gyáva, gyáva...

Hagyományaink elmondják, hogy a király „bőrpoklosságba” esett, azonban, miután nem a lelkét gyógyította elsősorban, hanem a testét, nem szabadulhatott a rettentő betegségtől mindaddig, amíg a hébereket ki nem engedte a szolgaságból. Szekaré, persze, nem esett bőrpoklosságba, de hogy viszonzásul bőrpoklosnak nevezték azok, akiket az egyiptomiak általában bőrpoklosoknak, dögvészeseknek szoktak nevezni, nem csoda. Állapota, helyzete sem volt jobb, mint a bőrpoklosoké. Az pedig mély igazság, hogy a lelkét kellett volna gyógyítania. Mert a lelke beteg volt, halálosan beteg, olyan beteg, mint maga az ország.

Megérett tehát a helyzet, elkövetkezett az idő, amikor Szekarénak tárgyalnia kellett Mószéval meg Aharonnal. Most már nemcsak Korach unszolta erre, hanem udvari méltóságainak többsége is. Voltak ugyan, akik erőszak alkalmazását javasolták: katonaság küldését Gósenbe, házak fölgyújtását, marhák, juhok elhajtását, minden gyanús ember letartóztatását, kivégzését, az egész lakosság széttelepítését, nők, férfiak gyermekek rabszolgaságra vetését, úgyis kevés a rabszolga, az árak megfizethetetlenek... De a higgadtabbak a titokzatos isten még súlyosabb megtorlásától tartottak, s így végül győzött a félelem, azaz más szóval: az okosság.

8. Övezzük fel magunkat

Ebben az időben Mósze már Pathum közelében tartózkodott Aharonnal. Megérkezett Szakkai is, őt nyomban továbbküldte a Szináj bányáiba a szükséges utasításokkal. Hor szertejárt a kerületben, nem lehetett tudni, hogy hol, mert ugyanabban a házban két éjjel nem aludt.

A lázadás rohamosan terjedt.

A Hercegfal építését abbahagyták. A kényszermunkások letették a szerszámot, csak a kalapácsokat tartották meg s elszéledtek. A pathumi raktárépületek állványai megürültek, csak néhány bányamunkás lézengett itt-ott, meg akik minden gyalázatos állapotot meg tudtak szokni. A felügyelők előbb ordítoztak, bottal kergették a munkásokat munkahelyeikre, de hiába. Majd rendőrökhöz folyamodtak: fogdossák össze az összeesküvőket. Ám a rendőrök ugyanúgy féltek a héberek istenétől s a rejtelmes Uszirszafi meg Aharon csodatevő botjától, mint az egész Delta-vidék, hát a kisujjukat sem mozdították. Sőt figyelmeztették a hébereket, hogy mások netán nem lesznek olyan megértők, mint ők, tehát legyenek óvatosak. Azután katonaságot követeltek a felügyelők. Horemhab azonban Thébában tartózkodott, mindenki tudta, miért. A király tekintélye tehát összeomlott, s a felügyelők, írnokok jobbnak látták, ha nem emésztik magukat olyan ügyért, amiből még rájuk is kár származhatik.

A csatornák tisztogatása, a víz bevezetése, lebocsátása megszűnt. Minek vesződjenek vele, hiszen úgyis elmennek innét hamarosan. Mire pedig visszajönnek, más világ lesz itt, szabad világ, dicsőséges világ, az új Isten birodalma. És hát ha a Nílus felügyelői nem törődnek a dolgokkal, jelentések nem érkeznek a vízállásról, utasításokat nem ad senki, miért törjék magukat itt a kis öntözőcsatornák őrei?

Zo'an, Pathum, Pi-baszt s a többi városok bazáraiban, piacterein, utcáin izgatott néptömegek kavarogtak. Szekaré palotáját egész tábor vette körül. A nép viselkedése fenyegető volt. Az egyiptomiak követelték, hogy a király őistensége vessen véget a nyomorúságoknak, mentse meg országát a pusztulástól. A héberek, habiruk meg egyéb rokonfajtájúak pedig bíztató híreket vártak, fenyegetőleg vagy gúnyosan nézegették az ismert egyiptomiakat, de hallgattak. Szinte senki sem ment a bazárokba, piacokra, hogy eladjon, senki sem, hogy vásároljon. Alig is volt mit vásárolni, legfeljebb halat a közönyös kaft halászoktól. A héberek sem bárányt, sem marhát, sem vajat, sajtot, sem lisztet, sem főzeléket, sem egyéb ennivalót nem szállítottak a városba. A Delta előkelői megpróbálták, ezúttal első ízben, hogy mi a hiány érzése. Főzeléket, gyümölcsöt nem tarthattak raktáraikban, sem friss húst. Ó, jaj, azt kellett enniök, amit a saját birtokaik szolgáltattak! A birtokok pedig messzi voltak, gyakran Felső-Egyiptomban. A szolgáltatások is elmaradoztak a sok nyomorúság miatt.

Ekkor Mósze kijelentette:

- Övezzük fel magunkat, testvéreim, s menjünk a királyhoz. Elérkezett a szabadulás ideje. Isten nevében megyünk, s azt mondjuk, azt tesszük, amit Ő parancsol.

Imádkoztak, felövezték magukat az útra. Megragadták botjukat, elköszöntek a házbeliektől, s Zo'anba indultak. Csak ketten akartak menni, de nem akadályozhatták meg, hogy sokan csatlakozzanak hozzájuk. Részint féltették Isten Embereit, részint ott akartak lenni, ahol a jövendő forr. Indulás előtt azonban Mósze még megparancsolta, hogy „tisztuljanak meg", vagyis metélkedjenek körül, mint az egyiptomiak, vagy a Lévi-törzs fiai. Sok meggondolás juttatta Mószét erre az intézkedés re. Fülét nem kerülte el ugyanis a fenyegető hír, hogy az egyiptomiak el akarnak fogni minden körülmetéletlen férfit. Továbbá arra is gondolt, hogy a

szolgaságban önérzetét vesztett népet egyenlővé tegye a gyűlölt, de csodált egyiptomiakkal. Végül el akarta különíteni népét a pusztaság körülmetéletlen népeitől, nehogy elkeveredjék köztük, fölszívódjék, isteneiket, szokásaikat fölvegye. Talán az is késztette, hogy míg ők a királlyal dűlőre jutnak, a nép szenvedést vegyen magára, forrjon össze a fájdalomban, a lemondásban. Mire elérkezik a nagy nap, mindnyájan meggyógyulnak.

Utasítását szájról szájra adták mindenütt, úgyhogy mikor ő Aharonnal s a csatlakozottak csoportjával Zo'anba érkezett, a körülmetélkedést végrehajtotta mindenki a gyermekeken is, aki Mósze Istenének hívéül, szolgájául, katonájául szegődött.

De körülmetélkedtek még azok is, akik idegenkedtek az új Istentől, vagy nem sokat törődtek vele, mert a maguké vagy egyiptomiaké jóságosnak bizonyult. Az istenek élete szívós. Évezredekkel ezelőtt az asszonyok Istárnak, Astarténak Nap, Hold meg csillag alakú apró süteményeket készítettek áldozatul, s nem ilyen süteményeket készítenek-e ma is nagy ünnepeken? Ősi időkben emberáldozatokat mutattak be, s nem ezt az áldozatot jelképezi-e még ma is a fonott kalács? Így a héber férfiak körülmetélkedtek hát, ám a régi isten azért tovább élt, Astarténak tovább készültek az áldozati sütemények, az istenek és istennők bálványai előtt tovább füstöltek a jó illatok, zengtek az énekek.

Mósze tehát meg Aharon Zo'an felé haladtak kísérőikkel. Csak az első napi utat tették meg gyalog. Másnap már a ház népe, amelynél az éjszakát töltötték, két szamarat erőszakolt rájuk, s hogy meg ne sértsék a jó embereket, kénytelenek voltak elfogadni. Szamáron kocogtak hát, a többiek meg gyalog haladtak mellettük. Amerre mentek, a nép kitódult elébük, leborult, ujjongott, áldotta a Szabadító Istent, aki küldte. Újabb meg újabb önkéntes kísérők csatlakoztak hozzájuk. Ellátták őket minden jóval, ami szegénységüktől kitelt. Öltek galambot, libát, bárányt, gödölyét. Kenyeret sütöttek lánglisztből. Legszebb kosarukban tették vendégeik elé a datolyát, fügét. Legszebb edényeikben a kecsketejet. Házukat gondosan kitakarították, hátha éppen náluk száll meg a Szabadító. Ünnepi ruhát öltöttek, előszedték ékszereiket. A gyermekeket megmosdatták, illő viselkedésre intették. Fölsöpörték az udvarokat, elhordták a szemetet. Mert az Úr parancsa ez volt: „Legyetek tiszták, ti az Én népem vagytok!" S egyébként is, hogy állhattak volna meg szégyenszemre a Szabadító előtt mocskosan, loncsosan, aki egyenesen a király elé megy, fegyvertelenül, Istene és igazsága nevében?

Ha városon haladtak át, a nép csőstül rohant utánuk, ordítozott, magasra emelte a kezét, táncolt, sírt. Mozogni sem lehetett az utcán, amerre mentek.

Ahogy lelkesedett a héber nép, úgy kesergett, átkozódott és rettegett az egyiptomi. Igen, egy nép volt megszületőben, s amely nép hordta, most keserves kínban vajúdott. Ki kellett löknie magából, szabad útjára engednie. Ha szül, a ringyó is úgy jajgat, csikorgatja a fogát, hányja-veti magát, mint az ártatlan feleség, aki égi szerelemben foganta magzatát.

Zo'an határába érkeztek, az elpusztult hikszosz erődítmények elé, a tavaszi virágpompában úszó, gazdag legelőkre, rétekre, szántóföldekre. A pálmaligetek közé, a Hor Vize nevezetű Nílus-ág vidékére. A vörös alkonyati égre kirajzolódtak a város templomainak hasáb alakú pilonjai, a királyi Palota dombon álló épületei. Keskeny, kék-piros zászlók röpködtek a szélben, mint a lángok, s a zászlók között fehér galambok raja keringett, el-eltűnve, majd meg élesen fölragyogva a fényben. A város felé vezető úton tevekaraván lépdelt zajtalanul, egyenletesen, mint sötét árnyék. Csengői csilingelése, hajcsárai kiabálása nem hatolt el idáig. A régi kép, a régi hangulat éppen olyan, mint mikor Mósze, az alkirály errefelé ballagott magányos, alkonyati sétáin. És mikor a felügyelő agyba-főbe verte Dathant, ő pedig megölte a felügyelőt. Azóta nem látott egyiptomi pilonokat, zászlókat, azóta nem suttogott fülébe a papírkáka hullámzó tengere.

Mósze azonban nem állt meg, hogy egy pillanatot szenteljen emlékeinek. Minthogy pedig hallgatag ember volt, sem a mellette kocogó Aharonnak, sem a mögöttük haladó férfiaknak nem tűnt föl a szótlansága. Pedig hányféle érzés, mennyi emlék kavarodott föl szívében, mikor ismét azon a földön járt, ahol ifjonti ragyogásának ideje eltelt. Lám, a város képe semmit sem változott, ismer minden kimagasló épületet, minden utcát. Tudja, hol áll egy-egy régi szfinx, amit a hikszoszok faragtak egyiptomi mintára esetlenül. Hol a bazár, a piactér, hol a rév, ahol át lehet kelni a Hor Vize túlsó partjára. A barna arcok, a villogó, sötét szemek, a sovány, karcsú, inas vagy zömök alakok egytől egyig ismerősök. Ugyanazok a fejkendők, ágyékkötő ruhák, övek, saruk, ugyanaz a kiáltozás, nevetés, csúfolódás, káromkodás, tülekedés. Ugyanazok a fekete hajú, fekete szemű, sima arcú leányok,ráncos képű vénasszonyok. Ugyanazok a halaskosarak, gúlába rakott cserépedények. Ugyanaz a szemét, bűz és illat.

Aharon szintén keveset beszélt, mióta Mószéval találkozott. Most azonban, mintegy magában, korholni kezdte Mószét, miért nem látogatták meg legelőször is anyjukat s nénjüket. Ez lett volna az első kötelességük. A szegény öregasszony búslakodik két fia után, azt sem tudja, élnek-e, halnak-e, élete nyomorúságos, semmi öröme, vigasza a világon. Aharon újra meg újra kitért erre a gondjára, mióta Gósen földjén jártak. Mósze eleinte mintha maga is Jozabét s Mirjam meglátogatását tartotta volna első dolgának, de ahogy teltek a napok, egyre ritkábban említette. Keményszívűnek, közönyösnek, hálátlannak lehetett volna gondolni, ha nem hagyta volna el a családját is azonnal, mihelyt az isteni parancsot megkapta. Aharon megértette, most egy mindennél nagyobb s nehezebb ügyről van szó, annak kell alárendelniök magukat, az Úr műve nem tűr mást. Azért mégsem volt nap, hogy ne figyelmeztette volna Mószét kötelességükre. Aharon jó fiú volt, szíve lágy, érzelmes. Gyöngéden csüggött anyján, nénjén, a kis házon, a helyen, ahol élete nagy része eltelt. Ugyancsak vágyott felesége, két fia után is. Emésztette az aggodalom, nincs-e valami bajuk. Talán halál is esett azóta, hogy ő elment... Ahogy beljebb hatoltak a tartományba, türelmetlensége nőtt. Sokat sóhajtozott, maga elé képzelte őket. Egyre konokabbul unszolta Mószét, menjenek már, hiszen csak néhány napi kitérés, nem kell hosszabb időt tölteni otthon. Mósze azonban szemrehányóan tekintett Aharonra. Pillantására Aharon, a nagy darab, szakállas férfiú, gyermekként lehajtotta fejét s elkomorodott, mint mikor Mósze vezér, ő meg alvezér volt a játszótársai között. Csak magában zúgolódott, évődött, szomorkodott.

- Ki tudja, milyen sors elébe megyünk, testvéreim - kezdte aztán távolról. - Talán még be sem jutunk a Palotába, s máris elfognak, s börtönbe vetnek, megkínoznak, megölnek bennünket. Holttestünket a falra akasztják, el sem temetik.

Mósze megrántotta szamarának kantárját. Egyenesen nézett előre, a város felé. Talán nem is hallotta Aharon szavait s a mellettük, mögöttük gyalogló férfiak hangos beszélgetését.

- Meg tudjuk-e győzni a királyt? Sok hazug, képmutató, gonosz tanácsosát, ádáz ellenségeinket?

Mósze összevonta szemöldökét, oldalvást pillantott Aharonra. De ő sarkával megütötte szamara csánkját, Mósze mellé kormányozta egészen szorosan, úgyhogy a combjuk összeért. És keserű szavakra fakadt.

- Legalább anyánkat, nénénket láthattuk volna előbb! Legalább a feleségemet, fiamat megölelhettem volna, megmutathattam volna neked! Legalább tudnám, élnek-e, halnak-e van-e betevő falatjuk. Legalább valami ajándékot vihettünk volna nekik?!

Ekkor azonban Mósze indulatosan megszólalt:

- Ha fölszabadul a nép, benne fölszabadulnak ők is! Ahogy az Úrnak gondja volt egész népére, gondja lesz rájuk is. Te pedig hallgass. Addig nem lesz látogatás, találkozás, ölelkezés, amíg az Úr azt nem mondja: mással is törődhettek most már. Ezért hát hallgass, testvérem, s ne bosszants értelmetlen szavaiddal. Mindennek megvan a maga ideje.

- De ha féltem őket! - kiáltotta keserű indulattal Aharon. Botjával, az atyjától örökölt bottal rácsapott szamarára. Az nehézkesen megugrott. Aharon keményen visszafogta.

- Aki valóban hisz, nem fél - mondta röviden Mósze.

- Én hiszek - kiáltotta Aharon erősködve. - Ha nem hinnék, nem volnék melletted ezen az úton, amely talán utolsó utunk.

- Aki hisz, tudja, hogy a félelmek oktalan gyerekességek csupán. Valóságnak vélsz olyan fenyegetéseket, amik csak látszatok. Ki, mi árthat neked, ha veled az Úr?

- Aharon beharapta szakállát, fejét leszegte és hallgatott. Alig tudott uralkodni magán, hogy vissza ne fordítsa szamarát, s ha csak egy pillanatra, mégis lássa anyját, nénjét, családját. Aztán készséggel követi Mószét, akár a kínos halálba is. Nem, nem félt semmitől, legalább nem tudott róla. Bár a világ, bizony, valóságos, fenyegető világ, nem látszat, mint Mósze mondja. És gyötrelmes gondolat volt számára, hogy a kis házban élők valamelyike talán betegségben sínylődik, talán halálán van, talán zaklatják, üldözik őket, a házukból is kikergették, ő pedig, a fiú, a testvér, a férj s apa, feléjük sem néz, nem segít rajtuk. Mit szólna Amram, ha élne?

Azonban kénytelen volt meghajolni öccse előtt. Komoran ügetett mellette tovább. Érzéseit csak az árulta el, hogy szamarát kissé visszafogta, s elfaroltatta Mószétól. Ő azonban mit sem törődött vele. Egyenesen, nyugodtan léptetett, mint aki bizonyos magában, s tudja, hogy Aharon szavai nem jelentenek semmit.

Zo'anban azonnal nagy tömeg verődött össze körülöttük, alig tudtak a ház elé tülekedni, ahol az éjszakát kellett tölteniök. Valaki vagy valakik elrendeztek már mindent. Puthiél, egy egyiptomi nevű héber háza készen várta a vendégeket, tisztán, pálmaágakkal ékesítve, a házigazdától a leghitványabb rabszolgáloig kimosdva, illatosan, ünnepi ruhában. A szűk udvaron pedig nagy tűz lobogott Uszirszafi kísérete számára, s buzgó rabszolgák két bárányt pirítottak nyárson, hordtak elő korsókat, szárított fügenyalábokat, hagymát.

Egyiptomi módra kis asztalkákon terítettek, megrakták mindennel, ami megvásárolható, kölcsönkérhető, kamrából kihordható volt. Puthiél hajlongott, pornak, szemétnek nevezte magát Uszirszafi meg Aharon lába alatt, szavait légyzümmögésnek a fülükben. Az ősz hajú háziasszony irult-pirult, hebegett, kínálgatózott. A rabszolga a legszebb tálban hozott lábmosóvizet, a legszebb alabástromkancsóban illatos kenetet. Ki tudja, hátha utolsó pihenőhelyük e ház az Úr szolgáinak? Hátha az utolsó falatot eszik életükben? S hátha, jaj, nekik is utolsó vendégeskedésük ez, mert utána elkövetkezik a számonkérés, a bosszú, a halál? Nem voltak gazdagok, de mégis életüket adták volna. Csak legyen mennél ünnepélyesebb, díszesebb ez a vendéglátás.

Hallgatagon csodálták Mószét, lesték fukar szavait, pillantását, mosolyát, mozdulatait. Aharon nyíltabb, beszédesebb volt, ő mondta el, hogy holnap a király elé járulnak, s előterjesztik az Úr kívánságait. Jaj, lehetetlen volt gyötrő izgalom nélkül hallgatni ezeket a kívánságokat! Az idős Puthiél meg sovány, ősz hajú felesége mindegyre ijedten tekingettek körül, mintha a falak is hallgatóznának. Rettenetes, csodálatos, magasztos kívánságok! Engedje el a király békésen az egész népet, mindenkit, aki menni akar, azonnal. Vége a szolgaságnak. Hát lehetséges ez? Szemük, arcuk kigyúlt, lélegzetük elakadt, kezüket a szívükre nyomták, könnyeztek. A család

fiatalabb tagjai, legények, leányok ujjongtak. A gyermekek bámultak. Hanem azért a félelem annál jobban szorongatta torkukat, varázsigéket suttogtak, talizmánjaikat simogatták. Ekkora örömre csak borzasztó csapás következhet.

Mósze nyugodtan ült közöttük, keveset evett, sem bort, sem sört nem ivott, csupán narancslevet. Aharon szívesebben evett, szerette a jó falatokat, szokása is volt egyszerre több fogásból enni, egy kis mártásos húst, egy kis salátát, egy kis kenyeret, közbe-közbe fügét, datolyát, majd megint sült libát, halat. Olykor azonban megállt a keze valamely tál fölött, vagy letette a szájához emelt italt, arca elsötétült, szemét behunyta. Nem félelem tört rá orvul, nem nem, Amram főpap fia tanítványa nem félhetett! Hiszen élete kockáztatásával szökött át a határon, a Krokodil-tó nádasának útvesztőiben, menekült a bányába, s vállalta nehéz sorsát. Csak szívébe szúrt a fájdalom: hátha csakugyan ez az utolsó estéjük, s ő annyit sem tett meg, hogy fölkereste volna anyját, nénjét, feleségét, fiait. Majd a vele szemben ülő Mószéra tekintett, s keserűen látta, milyen nyugodt, milyen biztos. Úgy ült az asztalnál, mint egy király a testőrei között, akit semmi bántódás nem érhet. Hát nincs ennek az embernek szíve?

Néha-néha csend lett a szobában, a házbeliek elsápadtak, figyeltek. De csak az utcán összesereglett nép zúgása hallatszott meg az udvaron evő-ivó emberek hangos beszélgetése. Nem, a király vagy nem akarja, vagy nem meri, vagy nem tudja elfogatni őket. A beszélgetés, edénycsörgés ismét folytatódott. A szolgák égő lámpásokat hoztak, s elhelyezték tartóikon. Az est ünnepibbé vált. Nem zavarta senki, semmi.

És utoljára tértek nyugovóra kijelölt szobájukban az Úr követei a nagy nap előtt. Puthiél meg szorongó felesége pedig virrasztott álmuk fölött reggelig.

9. A Kos meg a Mérleg értelme

Azon az éjszakán Szekaré ilyen álmot látott.

Tróntermében trónusán ült teljes királyi díszben. Udvari méltóságai körülötte. Azonnal szemébe ötlött egyik kormányzójának, Bekenptahnak meghökkentően gúnyos, szemtelen, némiképpen rejtelmes arca. Úgy nézett reá, mint aki mindent tud, de semmit sem mond. Szekaré csodálkozott ezen az arckifejezésen, mert egyébként Bekenptah igen komoly, gúnyolódásra korántsem hajlamos férfiú volt. Szekaré azonban nemcsak meglepődött, hanem dühös is lett. Szerette volna saját kezével megpofozni az idős, szemtelen urat, kikergetni a teremből, még jól bele is rúgni. Ám ilyesmire nem kerülhetett sor, mert neki trónusán kellett maradnia, s királyi arcot öltve várni valami izgalmas eseményt, aminek okvetlenül be kellett következni, s amit valamennyien izgatottan vártak.

Egyszer csak nyílt a szemben levő ajtó, s ősz öregember lépett be rajta. Magas, vállas, méltóságteljes alak volt, sarkig érő, cifra ázsiai köntös díszelgett rajta, igazi drága babiloni köpönyeg. Lábán piros cipő, mint némely főpapoknak. Fehér haja a vállára omlott, hófehér szakálla elborította mellét. Kezében mérleget tartott. Mindnyájan kíváncsian fordultak felé, Bekenptah arca pedig rejtelmesebbé, még gúnyosabbá vált.

Az ősz öreg nem köszönt, nem hajolt meg Szekaré előtt, hanem, mint aki egy pillanatot sem késlekedhet, fölakasztotta a mérleget a mennyezetre. Hogy hogyan akasztotta föl, azt a király nem értette, mert a mennyezeten nem volt kampó, azon kívül olyan magas is volt - *valóságosan* olyan magas! -, hogy nem lehetett elérni. Az ősz öreg mégis elérte, fölakasztotta, kiegyengette a serpenyők összecsavarodott tartóláncait. Ekkor hátralépett és intett.

Erre az összes udvari méltóságok, legelöl a kormányzó, sorra a mérlegre másztak. Hogy hogyan fértek el a mérleg serpenyőjén, azt Szekaré meg sem kérdezte önmagától, nem is csodálkozott, mert ott voltak mind, ki állt, ki ült, s a lábát lógatta, ki meg térdelt. Nagyon komolyak voltak, mint akik fontos ügyben buzgólkodnak, csupán az átkozott Bekenptah mosolygott csúfondárosan.

Mikor valamennyien együtt voltak, honnét, honnét nem, az öreg, ősz ember egy bárányt emelt a mérleg másik serpenyőjébe. Szelíden, engedelmesen, ártatlanul feküdt a bárány a mérlegen, ahogy a bárány szokott, ha szereti a gazdáját. És íme, most csodálatos dolog történt. A bárány egymaga lehúzta a serpenyőt a földig, a méltóságok, előkelők, tanácsadók pedig fölszálltak a mennyezetig. Az ősz öregember semmit sem szólt, csak megint hátralépett, meghajolt, kinyújtott karjával a mérleg fölemelkedett serpenyőjére mutatott. Aztán a padlózatig süllyedtre, melyben a bárány feküdt.

Majd levette a bárányt, mire az eltűnt, az emberekkel megrakott serpenyő pedig megint leszállt a földig. A méltóságok, előkelők és tanácsadók sorra leléptek róla, s a trón köré sereglettek, mint akik elvégezték fontos feladatukat. Ellenben Bekenptah, a kormányzó olyan csúfondárosan tekintett a királyra, mintha azt mondta volna: „Hát íme, most tudsz mindent, egy szavam sincs az egészhez!” Csakugyan, mintha Szekaré mindent tudott volna, amit tudnia kellett. De mégsem mondhatta ki. Mert nem lehetett kimondani. Olyan gyötrő érzés volt ez, hogy a király torka elfulladt, kezével a nyakához kapott, egészen előrehajolt trónusán, s várta, várta, hogy az ősz öregember kimondja, amit ő is tud, de nem foglalhat szavakba. Hiába kapkodott ugyanis szavak után, erre semmilyen szó sem illett. Az ősz öreg meg nem szólt semmit, leakasztotta a mérleget, hóna alá fogta, megfordult, s a legilletlenebb módon, köszönés nélkül távozott. Viselkedésén nem csodálkozott senki, még az ajtónálló őrség sem.

Ekkor Szekaré rettegve, izzadtan, összetörten fölserkent, s mintha még látta volna az ősz öregember köpönyegének lebbenését, amint az ajtón kiment. Éjszaka volt még, de már hajnalra járt az idő a király hálószobájában álló vízióra szerint. Két lámpa égett az asztalkán. A Palotában csend volt.

Szekaré nem tudott elaludni többé. Olyan magánosnak, olyan világtól elhagyottnak érezte magát, mintha végeláthatatlan sivatag kellős közepén feküdne. Torka égett, nyelve a szájpadlásához tapadt, szájában keserű nyál gyűlt össze. Kiköpött a padlóra, mint egy hajcsár, ivott néhány korty narancslevet, az aranypohár reszketett a kezében. Szédelegve gondolt álmára: olyan elevenen élt benne, mintha valóságosan megtörtént volna. Az a különös érzés pedig, hogy érti, tudja, mit jelent, most is kínozta, s annál jobban, mennél konokabbul igyekezett szavakba foglalni. Elveszett embernek látta magát, nem tudta, miért? Noha verejtékezett, mégis fázott. Sivár társtalanságában arra gondolt, fölkeresi egyik ágyasát, azt, amelyik legjobban el tudta érzékeit kábítani. De keserűen legyintett. Tudta, ezen a magánosságon még ő sem segíthet.

Letört, fásult, ingerlékeny hangulatban rendelte maga elé álomfejtőit és csillagtudósait, mikor végre megvirradt. A Palotában lakó álomfejtők s asztrológusok szolgálatkészen jelentek meg a nagyobbik lakószobában, mert az udvarmester ábrázatáról leolvasták, hogy Őistensége a szokottnál is veszélyesebb. A király komoran, izgatottan mondta el álmát, s ők gondolkoztak. Kérdezősködtek is némely mellékes részlet felől, például, voltak-e gyöngyök az ősz öregember szakállában, milyen ábrák díszítették selyemköntösét, s milyen volt annak a színe? Végül is azon szálltak vitába, hogy a mérleg Usziré mérlegének tekinthető-e, de Usziré sohasem ábrázoltatik ősz öregember alakjában, pláne ázsiai barbárában. Az ítélő isteneknek negyvenketten kellene lenniök, az álomban megjelentek pedig vagy többen, vagy kevesebben voltak, de nem pontosan annyian, akárhogy számítjuk is. Ami még meggondolandóbb: nem volt majomfejük. A királyi főasztrológus, egy hosszú, sovány, rejtelmesen mosolygó, szűkszavú pap azt dünnyögte, hogy a bárány s a mérleg adja meg az álom kulcsát, a Bárány, azaz a Kos égi képe meg a vele szemben levő Mérlegé. Többet azonban nem mondott, ez a nap ugyanis kedvezőtlen nap volt, semmiben sem volt szabad dönteni. Szekaré érezte, hogy a Kos meg a Mérleg jelképében kell kutatni az értelmet, tudta is, átkozottul tudta, csak kimondani volt képtelen. A tudósok meg féltek, hátha mégis kimondja. Mert ők értették az álmot. Pusztulást jelentett, szinte ordított az értelme. Csakhogy, mint mindig, most is éppen az nem tudta szavakba foglalni, aki álmodta.

Szekaré elkergette tudósait, akik egy hajszállal sem segítették az álom megfejtésében. Csak később, mikor országos ügyeit intézte, magyarázta meg neki éppen Bekenptah, az álomban gúnyosan mosolygó kormányzó a maga módján, ravaszul, de komoly képpel:

- Álmod azt jelenti, isteni Uram, hogy mi, gyarló tanácsadóid és szolgáid, semmit sem érünk. Mert egy birka is lehúzza a mérleg serpenyőjét, mi pedig a magasba lendülünk könnyűségünk, hitványságunk miatt. Por és szemét vagyunk isteni lábad alatt, szavunk légyzümmögés a füledben, de legyen is az, hallgass saját mérhetetlen bölcsességedre a koszemi lázadó rabszolgák, ama bőrpoklosok és nyomorékok ügyében, akiknek feje, Uszirszafi, ma elébed borul.

Ez a ravasz magyarázat eléggé elfogadható volt, s a király érezte, Bekenptah rátapintott a lényegre. Némileg megnyugodva adatta magára királyi díszeit, s foglalta el helyét a trónteremben. Méltóságai körülállták. Ott volt Korach is, a királyi kincstartó. Mind várakozással tekintettek a koszemiek kihallgatása elé. Mindnyájan helyesnek tartották már, ha Őistensége elengedi azt a gyalázatos népet, amelynek istene annyi súlyos csapással látogatja az országot, s végül teljesen tönkreteszi. Az eddig következetesen konokak sem javasoltak már katonaságot, megtorlást, kiirtást s egyéb erőszakos módszereket, csupán ahhoz ragaszkodtak, hogy

Őistensége háromnapi járóföldre engedje el a hébereket, ha már annyira ragaszkodnak új istenük imádásához. Nyilván Meribat Kadesbe akarnak menni, a pusztában kódorgó barbárok régi szent helyére. Hát menjenek. Majd ha visszatértek, könnyebben el lehet bánni velük. Istenük is leveszi rólunk sújtoló kezét.

Uszirszafi meg Aharon előtt tehát föltárult az ajtó, a két góseni belépett.

- Aperek! Aperek! - kiáltotta kétszer a főudvarmester és tapsolt. Azaz: „hajtsátok meg fejeteket!" Úgy kiáltotta, mint a hajcsár a tevének, mikor térdre parancsolja. S ahogy a fullajtárok kiáltoznak, mikor valamely előkelőség gyaloghintaja előtt utat nyitnak a tömegben.

A kiáltás elhangzott, a két góseni meghajtotta fejét, de nem térdelt le a trón előtt. Szerényen, nyugodtan, biztosan álltak. Így állt valamikor tán ugyanitt, ha nem is ezek között a falak között Ábrahám, Józif, azután Jákób. Majd alázatos, ajándékokkal kedveskedő vén héberek következtek, ők leborultak a király előtt könyörgő szolgákként. Ismét hosszú idő telt el, s most megint népének vezetője állt az isteni király előtt s - nem borult le. Nem borult térdre testvére sem. Mind a ketten álltak és vártak.

Visszatért tehát Mósze abba a Palotába, ahol maga is uralkodó volt. Lába azokat a lépcsőket taposta, azokat a fényes mozaikpadlókat, amiket akkoriban. Ugyanazokon a folyosókon haladt végig, azokon a termeken és csatornákon. Hitte-e volna akkor, hogy váratlanul, egyik óráról a másikra, egy szál ruhában, üres kézzel, egyetlen rabszolgáját is szélnek bocsátva, titkon megy el innét? Mikor pedig elment, s a révész a hátán vitte a csónakba, majd a csempészhajón nézte az eltűnő hazai partokat, gondolhatta volna-e, hogy egyszer még visszatér ugyanebbe a Palotába, s viszontlátja árkádjait, teraszait, díszes falait, cifra oszlopait, szálas, mozdulatlan testőreit? Uramfia, hátha valamelyik folyosó szögleténél rábukkan öreg rabszolgájára is? Olyan különös, olyan megfoghatatlan s mégis olyan természetes, valóságos, törvényszerű volt minden, hogy Mósze nem csodálkozott. Hanem ment egyenesen, biztosan, mint aki otthon van. Szilárd nyugalma rendíthetetlenné tette a csodálkozásra hajlamos Aharont is.

Nem beszélt: Aharonra, szószólójára bízta, mondja el az Úr kívánságait. Aharon pedig megköszörülte torkát, megsimogatta szakállát, mint néhai atyja szokta, s a király recsegő kérdésére, mit akarnak, nyugodtan mondta:

- Kérünk a nép nevében, engedd el, hogy imádhassa istenünket, s áldozhasson neki.

A nép nevében? Ez megdöbbentően hangzott. Sohasem vett addig a szájára ilyen szót senki. Beszéltek a király nevében meg ilyen-olyan isten nevében, beszéltek istenkirály nevében az egész világon. Istenek meg istenkirályok egymás közt intézték ügyeiket, békéjüket, háborúikat, házasságaikat, rablásaikat, kereskedelmüket, zsarolásaikat... De a *nép*! Ki törődött a néppel? Ki szólt a nevében? Követeléseket előterjeszteni? Igen, a legyőzött, a meghódoltatott nép Vénei leborultak a nagy urak előtt, sírtak és könyörögtek, kegyes szívükre hivatkoztak, fogadkoztak, hogy híven szolgálják utolsó csepp vérükig, isteneiket a magukénak tekintik... Zsákokat öltöttek, kötéllel a nyakukban fetrengtek a porban, ajándékokkal kedveskedtek... De hogy a nép nevében, a *nép* kívánságát vágta volna valaki a király elé? Ilyen még nem történt. Minden emberi s isteni törvény megtiprása ez. Lázadás, kihívó bűn, gyalázat... nincs is rá szó!

A király előredőlt trónusán, ajka rángott, szeme tüzelt, kezében remegett a korbács meg a kampós pásztorbot. Jól megnézte az előtte álló két férfiút, mintha nem akarna hinni érzékeinek. A méltóságok is megdöbbentek, ilyen viselkedésre gondolni sem mertek volna. Halk zúgás morajlott végig rajtuk. Még Korach is csóválta a fejét.

- Miféle nép? Mit akar az a nép? Hogy mer követelőzni a nép? Nem az én szolgám-e minden nép, amely az országban él? Nem az én pásztorbotom alatt legel-e, nem az én korbácsom bünteti?

Hangja rikácsolt, arca elvörösödött, zöld szeme villogott.

- A nép nem a tied, ó, király, hanem Istené! - felelte Aharon elszánt nyugalommal. - Isten szolgája minden ember és minden nép. Mi is Isten szolgái vagyunk. Istenünk pedig azt mondja: menjetek a király elé, mondjátok, engedje el az én népemet a szolgaságból, hogy imádhasson engem a pusztában.

- Kik vagytok? Kik vagytok? - rikácsolta Szekaré, mert a torka úgy elszorult, mintha fojtogatnák. És nem tudott, nem tudott szabadulni nehéz álmától. - Rólad már hallottam - fordult dühös gúnnyal a mozdulatlan Mószéhoz. - Te Uszirszafi vagy, igazi neved Mósze. Alkirály voltál ebben a Palotában, Koszem ura és parancsolója a hamis király uralkodása idején. Betolakodtál az isteni Családba, királyi nevelést kaptál, pedig héber vagy, egy ismeretlen szolgáló fattya! Kitettek a folyóba, ott szedett föl Szetamon. - Csaknem fölemelkedett ültéből, így kiáltotta elcsukló hangon Mósze arcába: - Gyilkos vagy! Megöltél egy nemesembert, egy felügyelőt, egy királyi szolgát! Nem félsz, hogy elfogatlak, fejjel lefelé a falra akasztalak?

Világos, zöld szeme Mósze nagy, sötét szemébe fúródott. Gúny, düh, fenyegetés volt a tekintetében. Olyan ember szeme volt, aki tudja, hogy rettegnek tőle, azt tehet, amit akar, nem vonhatja felelősségre senki. Aki megszokta, hogy mindenki leborul előtte, s csak akkor szólal meg, ha kegyesen megengedi. Aki reggeltől estig hallja a legelőkelőbbek szájából a dicsőítő szavakat: te vagy a legnagyobb, a világ ura vagy, isten! S a maguk semmiségének bizonygatását: por és szemét vagyunk a lábad alatt, szavunk légyzümmögés a füledben, hason és hanyatt fetrengünk előtted, mint a kutyák. Aki, ha kinyújtja kezét, mindent megkaphat: földet, kincset, asszonyt, s még boldogan mosolyognak is hozzá. És mégis, mégis, ebben a pillanatban, életében először, a magáénál nagyobb akarattal találkozik, nem akarja hinni, hogy lehetséges, kicsinyli ezt az akaratot, hetyke gőggel száll vele szembe, csúfondáros és dühös... Agyában pedig ott kavarog az éjszakai álom, az ősz öregember alakja, a fölakasztott mérleg s a bárány a mérleg leszálló serpenyőjében.

Előtte pediglen két idegen férfiú áll, az egyik tagbaszakadt, szálas barbár, a másik közepes termetű, karcsú, de szilárd és megingathatatlan. Nagy, sötét szemét nyugodtan emeli a királyéhoz, meg sem rebben, nincs benne sem harag, sem kihívás, sem gúny, sem félelem... A beavatottak egyenes, sugárzó szeme ez, akik mindent tudnak, túl vannak a halálon, éppen ezért megölhetetlenek. Szekaré szeretné lesütni a szemét, szinte ellenállhatatlan ez a vágya, nehéznek érzi pilláit, mint a köveket. Ám újra meg újra arra gondol, hogy miféle jogon mer ez az ember előtte *állni* egy nép, a saját szolgái nevében, s egy ismeretlen isten nevében követelőzni, sőt ő maga nem is beszél, rábízza a társára, mintha minden szava törvény volna, csak akkor szabad kimondani, amikor istene megengedi vagy megparancsolja. Nyomorult héber fattyú, egy hercegnő szeszélye emelte magasra, egy átkozott, hamis király tette hatalmassá... Gyilkos, megölt egy előkelő nemest, mert kezet emelt valamelyik szemtelen szolgájára... És itt áll, szembenéz vele nyugodtan, emelt fővel, szótlanul.

A teremben olyan nagy volt a csend, hogy hallani lehetett a trónus mellett álló szolgák ütemesen lengetett pávafarok-legyezőinek halk suhogását.

Nem bírt uralkodni magán, keserűen fölnevetett, s gúnyosan kiáltotta:

- Mióta van istenük a rabszolgáknak? Ki az az isten?

- Jáhveh - mondta halkan Mósze. Ez volt az egyetlen szó, amit eddig kimondott. S mozdulatlanul, egyenesen nézett tovább a királyra.

Nem ismerem ezt az istent - fitymálkodott megvetően Szekaré. Húsos ajkát lebiggyesztette, ahogy a pajtásával vetélkedő kölyök szokta, ha a másik atyja erejére, hatalmára hivatkozik. Nyeglén körülnézett az előkelőségek karéján, mint aki másoktól várja saját igazának megerősítését. - Nos, ismertek ti olyan istent, akit Jáhvehnak hívnak?

Természetesen az történt, amit várt és kívánt. A méltóságok és előkelőségek egymásra tekingettek, majd buzgón rázták a fejüket.

- Nem, isteni király - szólt mindnyájuk nevében Bekenptah. - Forgattuk az írásokat, tanulmányoztuk minden nép minden nyelven írt följegyzéseit, nem egy közülünk a Szent Iratok Ismerőjének címét viseli, de ilyen istenről nem tudunk. Jáhveh nem isten.

- Hallottad? - kiáltotta dühös diadallal a király.

- Ti a halottak között keresgéltetek - válaszolt Mósze csendesen. - A mi Istenünk él. A mi Istenünk örökkévaló.

- Hány esztendős? - firtatta a király nyeglén. - Mióta uralkodik? Miféle városokat foglalt el? Mely országokat hódított meg?

- A világ kezdete előtt volt, a világ vége után lesz. Ő mindig van, s mindig megvalósul - felelte Mósze olyan rendületlenül, mintha egy kölyköt oktatna.

- Rabszolgák! - tört ki erre ismét a király. - Istent támasztottatok magatoknak, hogy kimentsen a szolgaságból? Majd megtanítalak benneteket, hogy Égnek és Földnek istene kicsoda! Én vagyok!

Kinyújtotta korbácsát, dühtől vörösen rikoltotta:

- Takarodjatok! Majd megtudjátok, hogyan döntöttem rólatok!

Mósze meg Aharon fejet hajtottak, s kihátráltak az ajtón. Dermedt némaság kísérte őket, mintha kővé vált volna a trónterem levegője.

10. Ahogy az ember viselkedik, úgy viselkedik Isten is

Szállásukra tértek nagy tömeg kíséretében. Az összeverődött nép ugyanis a Palota kapuja előtt tanyázott türelmesen üldögélve a földön, kenyeret, datolyát majszolva és csevegve, Uszirszafi s Aharon dolgában biztosan. A kapuőrök közt kilépő két férfiú arcáról igyekeztek leolvasni, milyen eredménnyel jártak a királynál. Örvendezni akartak, csakhogy Mósze meg Aharon arca nem árult el semmit. Nagy csend támadt hát, a nép szótlanul vonult utánuk Puthiél házáig, s ott megint letelepedett szoros karéjban, hogy mozogni sem lehetett a szűk utcán.

A Palotában mindenki érezte, hogy a király nem viselkedett bölcsen. Elragadta az indulat, kiabált, gúnyolódott, fenyegetőzött, végül teljesen elveszítette türelmét. Igaz, ez érthető, hiszen Uszirszafi meg a társa olyan isten nevében terjesztette elő kívánságait, aki nincs, eddig legalább sohasem volt. S egy nép nevében, amely ugyanolyan szolgája a királynak, mint a többi. Kívánsága törvénytelen. Vakmerő fölforgatása, megtiprása minden isteni és emberi jognak. Ha nem volna annyira vérlázító, őrültségnek lehetne mondani. És mégis az ő legyőzhetetlen mágiájuk zúdít annyi bajt, nyomorúságot Egyiptomra, ezt maguk a héberek is vallják, vállalják. Mi következik most?

Az következett, hogy Szekaré tovább haladt a tehetetlen düh útján. Azonnal kiadta a parancsot, hogy a héberek mától fogva kétszer annyi téglát vessenek, mint eddig, a rendőrök erőszakkal kötelesek munkára kényszeríteni őket, aki pedig ellenáll vagy vonakodik, kihallgatás, ítélkezés nélkül nyomban megölendő. Mószét meg Aharont pedig el kell fogni. Milyen kár, hogy ott a trónteremben nem fogatta le őket testőreivel! Dühében kapkodott. Uralkodnia kellett volna magán!

Korach, Izkár fia még jobban megrettent a következményektől, mint a többi méltóság. Ő nem vette olyan félvállról a héberek új istenét, különösen mióta látta Uszirszafit meg Aharont, s tanúja volt a király előtt lejátszódott jelenetnek. Sohasem találkozott olyan szemmel, amilyen Uszirszafié volt, mikor a király szemébe nézett. Lenyűgöző, félelmes, Korach csaknem remegett. Hol vette Mósze ezt a pillantást? Ismerte régebben, bár csak futólag. Már akkor is nyugodt, fölényes, szilárd fiatal férfi volt. Szerény, csendes. A szeme előtt meg kellett hajolni. Most pedig? Most ijesztő, rettenthetetlen, mintha nem emberi, hanem isteni szem volna. Mikor kimondta Jáhveh nevét, Mósze arca sugárzott, szeme világított. Annak az istennek neve van, ha pedig neve van, akkor él.

Egész nap tanácskozott. Új híreket kapott galambpostán az ország minden részéből. Sötét kép tárult elé, nem titkolta, nem is titkolhatta, mert előkelő barátai ugyancsak kaptak galambpostákat, némelyikhez küldöttek is érkeztek. Panasz, könyörgés mindenünnen. Meg kell hát győzni Őistenségét, engedjen a kívánságnak. Úgyis engednie *kell*. Ezt mindenki tudja, aki jelen volt Mósze meg Aharon kihallgatásán, s látta viselkedésüket, hallotta szavaikat meg a királyét is.

A rendőrök, persze, nem hajtották végre a parancsot. Még hogy elevenen elrothadjanak, családostul elvesszenek a héberek pusztító angyalainak bosszújától? A kényszermunkások pedig rá sem hederítettek többé a kétszer annyi téglára, a halálos fenyegetésre. Még az olyan Dathan-féle emberek is hiába károgtak: „Majd meglátjátok, hogyan szabadít meg titeket Mósze! Mert Mósze ő, közönséges gyilkos, szökevény, hitehagyott! Mondjátok meg neki, hogy nem akartok elmenni!” Hogyan, hogyan sem, talán családi fecsegések útján, híre terjedt, hogy a dúsgazdag, hatalmas Korach is Uszirszafi pártján áll. Sokan mondták ekkor: „Ha Korach is megy, mi inkább maradunk! Ha ő pártolja a mi ügyünket, inkább vesszen az egész!”

De sem az egyik, sem a másik morgolódás nem rendítette meg a nép zömét. Az hitt, bízott, várt, készült tovább.

Aharon csodálkozva látta, hogy Mósze kora reggel éppen úgy elvégzi szokott testgyakorlatait, mint mióta találkoztak. Életének rendjén semmit sem változtat. Nyugodt, hallgatag, nyájas. Félelemnek, szorongásnak, türelmetlenségnek nyomát sem mutatja. Keveset, de jóízűen eszik, éjjel mozdulatlanul alszik, lélegzése hosszú és mély. Aharon nyugtalan volt, nem tudott aludni, figyelte Mószét. Még bosszankodott is ezen a nyugalmon. Ha legalább néhány napra meglátogathatták volna anyjukat, nénjüket, ha láthatta volna feleségét, fiait, ő is nyugodtabban viselné el ezeknek a napoknak minden terhét!

Nem látott azonban Mósze lelkébe. Mert bizony, mikor visszavonult szobájukba, hogy egyedül maradva leboruljon egy kis szőnyegre, s átadta magát az Istenével való néma társalkodásnak, így sóhajtott:

- Ó, jaj, Uram! Azt mondtad, hogy te türelmes és kegyelmes Isten vagy, és általam teljesíted be az atyáknak tett ígéretedet. Jaj, hiába mondtam ki Nevedet a király előtt! Csak nagyobb nyomorúságot zúdítottam a te népedre.

Révületében nem tudott semmiről. Nem tudta, hol van, reggel van-e vagy éjszaka. A hangtalan Hang azonban tisztán, kedvesen, szelíden, noha egy kissé korholón szólalt meg benne, mint távolról, mélyről zizegő suttogás:

- Jaj, Mósze, ők, az atyák, mikor szolgálni akartak engem, nem kérdezősködtek a nevem felől. Mikor azt mondtam Ábrahámnak: neked adom ezt az országot, s ő el akarta temetni feleségét, Szárait, földet vásárolt a sír számára. De nem sóhajtozott utánam. Mikor ezt mondtam Jiszhaknak: neked adom ezt az országot, s ő egy korty vizet akart inni a forrásból, de rátámadtak Gélyar pásztorai, nem nyöszörgött utánam. Mikor azt mondtam Jákóbnak: neked adom ezt az országot, s neki menekülnie kellett Ésau elől, nem siránkozott utánam. Te pedig, akinek megmondtam a Nevemet, amely hatalmamat foglalja magában, már az első megpróbáltatáskor panaszkodol? Ha csak igazságos volnék, megbüntetnélek. De kegyelmes vagyok, megbocsátok. Menj hát. Ismét elküldelek a királyhoz, hogy kívánságomat elébe tárd. Akármilyen megátalkodott, tiszteld benne a királyt. És megint elküldelek a néphez, szabadítsd meg csodálatos módon az én Nevemben. Akármilyen bűnös, becsüld benne a népet. Ne ítéld el, ha bűnei megsemmisíteni látszanak erényeit.

Másnap aztán reggeli imádságukat, tisztálkodásukat elvégezve s magukhoz véve néhány falat sajtot, egy ital tejet a remélve-rettegő Puthiél-család körében, így szólt Mósze Aharonhoz:

- Menjünk a Palotába a király elé, ne várjuk meg, amíg hív. Megátalkodott ő királyi gőgjében, s noha ártani nem tud, mert nincs miképp, mégsem szánja el magát, hogy hívjon.

Némi vita kerekedett. Aharon vonakodott. Meg kell várni, mit tesz a király. Ha mégis el akarná, el merné fogatni őket, várják meg azt is. Bizonyosan hírt kapnak róla s elmenekülhetnek. Puthiél meg a felesége Mósze kívánságát pártolta. Mósze azonban nem sok szót vesztegetett Aharon meggyőzésére, hanem fölkelt, derekára csatolta bőrövét, megszorította saruja szíját, s így szólt:

- Menjünk!

Aharon követte.

A nép egész éjjel kitartott a ház előtt. Tüzet raktak, beszélgettek, énekeltek, mókáztak, hátukat falnak vetve szundikáltak, vagy köpönyegükbe burkolózva a földre feküdtek. Őrizték Isten Embereit. Mikor ők kiléptek a kapun, nyomban fölkerekedtek, s ronthatatlan bizakodással

követték a Palota katonáktól, oroszlánoktól őrzött főkapujáig. Útközben sokan csatlakoztak még hozzájuk. Férfiak, nők, gyerekek.

A kapuőrség beeresztette Mószét meg Aharont. A szorongva lépkedő, szakállát markolászgató Aharon hallotta, amint öccse így suttog magában: „Kapuk, nyíljatok meg az Úr kívánsága előtt... Oszlopok, ne álljatok elénk, bocsássatok bennünket... Márványfalak és szobrok, ne akadályozzatok minket, az Úr kívánságát visszük... Be kell töltenünk akaratát...” Akadály nélkül jutottak a főudvarmesterig, s ő sem erőszakoskodott. Sőt inkább félénk tisztelettel hajolt meg előttük, s nyomban a trónterembe sietett, elhárítván útjából a várakozókat, ügyes-bajosokat, akik mellé sündörögtek, és suttogva kérték, írja a nevüket előrébb, igen fontos ügyben várnak Őistensége szavára.

Szekaré még rosszabb éjszakát kínlódott végig álmatlanul, szinte halálos betegen, mint előbb. Hol az álom különös jelképei forogtak elméjében, hol a saját tegnapi viselkedésétől tudott volna felordítani, hol azon töprengett, mit tegyen. Tanácsadói, tisztviselői telezúgták a fejét alattomos hírekkel, aggodalmaikkal, komor jóslataikkal. Mikor Korachnak a szemébe kiáltotta: de hát honnét vegyek rabszolgákat, ha ezt a csürhét eleresztem? - a kincstáros bőséges szavakkal így felelt: „Isteni uram, ha elbocsátod ezeket a lázadó szolgákat, megszűnik a nyomorúság, elmúlik a sok csapás, életben maradnak többi szolgáid. Ismét nyugalom, virágzás köszönt országodra. Termékeny évek, bő áradások, szaporodó nyájak és gulyák, békesség, bizakodás következnek azután. És te, isteni uram, ismét háborúba vezetheted hadaidat, mint Tutmósze, a Nagy. Visszanyerheted, amit most vesztesz, sőt sokkal többet. Jogarod alatt meghajolnak a népek, határaidat kiterjesztheted a Purattuig, letöröd Chati, Assur, Amurru szarvát, adófizetőddé teszed Babilit. És ismét annyi adó áramlik országodba, isteni uram, mint hajdan. Dicsőséged elhomályosítja Tutmósze s Amenhotep dicsőségét, leronthatatlan emlékek hirdetik nagyságodat az idők végezetéig. Akkor, isteni uram, annyi rabszolgád s hadifoglyod lesz, amennyit kívánsz. Engedd hát legalább háromnapi járóföldre ezt a hitvány népet, hadd imádja istenét a pusztában. És a csapások meg fognak szűnni.”

A király hajlott a tanácsokra, bár gőgje konokságra unszolta. Nehéz volt beletörődnie, hogy akarata ne teljesüljön korlátlanul. De bár titkolták előtte, mégis sejtette, hogy a kényszer-munkások ma sem dolgoznak, holnap sem fognak dolgozni, a rendőrök, akár egész Egyiptom, reszketnek a héberek istenének hatalmától. Abban nem bízhatott, hogy Horemhab visszatér Thébából, s katonáit segítségére hozza. Érezte, hogy válik tehetetlenné, hogy bénul meg ő, az „Ég és a Föld ura”, ő, az Isten. Királyi trónusán ül, tiarája a fején, drága ékszerei nyakában, kezén-lábán, korbácsa, pásztorbotja a kezében, parancsolgat, rettegteti környezetét, a föld pedig inog alatta. Ha azt parancsolná, hogy akár Bekenptaht, akár Korachot, akár valamelyik tisztviselőjét vessék börtönbe, végrehajtanák. De ha héberek ellen ad ki parancsot, nincs foganatja.

Ezenkívül meg-megjelent képzeletében a szakállas, ősz öregember is, mintegy figyelmeztetésül, hogy úgyis annak kell történnie, amit ő jelez, s a király a lelke mélyén tud, de nem képes szavakba formálni.

Megengedte hát, hogy a két héber ismét elébe járuljon.

Mósze meg Aharon ezúttal sokkal hódolatosabban üdvözölte a királyt, mint először. Térdig hajoltak előtte, kitárták karjukat, s így maradtak, amíg el nem hangzott a főudvarmester kiáltása és tapsa, hogy fölegyenesedhetnek.

- No, hát meggondoltátok magatokat? - kérdezte Szekaré különös, fojtott, rikácsoló hangján, mintha összeszorult volna a torka. - Változtatott istenetek az akaratán? - tette hozzá gúnyosan, látva a két héber tisztességes viselkedését.

- Az Úr, az Örökkévaló ezt üzeni a mi szánkkal: járuljatok a király elé, mondjátok, bocsássa el népemet, hogy imádhasson engem a pusztában - felelte Aharon bátran. Látta ugyanis, hogy a király tehetetlen velük szemben.

Szekaré hátradőlt trónusán, behunyta a szemét. Nyegle, puha arca, jól táplált, asszonyos teste szinte elomlott. Nagyon fáradtnak, fásultnak látszott ebben a pillanatban. Nem csoda. A gyötrő álmatlanság, a tehetetlen düh, a félelem, az újra meg újra fölbukkanó gondolat, hogy annak kell történnie, amit az álombeli öregember mutatott, elfárasztotta. Udvari méltóságai aggódva figyelték. Még a legyezőket lengető két szálas néger is mozdulatlanná vált. Bizonyosan megkönnyebbült volna mindenki, ha Őistenségét is elérte volna a héberek pusztító angyalának egyike, s holtan bukott volna le trónusáról.

Hanem a király ismét megemberelte magát, a héberekre tekintett, halkan szólt:

- Ha elbocsátom a szolganépet, vajon leveszi rólam istenetek a kezét?

- Ahogy az ember viselkedik, ó, kegyelmes király, úgy viselkedik Isten is - mondta Aharon méltóságosan, s megmarkolta szakállát.

Szekaré elgondolkozott az egyszerű mondáson, ám képtelen volt a mélyére hatolni. Világéletében irtózott az egyszerű igazságoktól, írásokat nem forgatott, a régi bölcseket, például a nagy Imhotepet nem tanulmányozta, hiszen arra valók a papok, mindenféle tudós emberek, hogy helyette is gondolkozzanak. Legfőbb törekvése az volt, hogy igazi, férfias férfi legyen, hát többre becsülte a vadászatot, az ivást, a nőkkel való foglalatosságot, mint a tudományt. Ajkát lebiggyesztette, azonban ravasz akart lenni. Így szólt hát:

- Imádkoztok-e, hogy múljék el országomról ez a sok keserves baj?

- Imádkozunk, de imádságunk hasztalan, ha magad is nem imádkozol, ó, király - válaszolta Aharon még méltóságosabban.

- Hát jó - egyezett bele a király látszólag engedékenyen. - Elbocsátom a népet háromnapi járóföldre, imádkozzék, ahogy akar. De nem hiszek nektek. Ezért az asszonyokat, gyermekeket túszként visszatartom. Hogy bizonyosan imádkozzanak értem is és visszatérjetek.

Bölcseink megjegyzik, hogy a király úgy viselkedett, mint a gonoszok, akik az Örökkévaló után kiáltanak, mikor csapás sújtja őket, de nyomban megkeményednek, ha irgalmát tapasztalják. Szekaré is meg akarta keményíteni szívét, mihelyt a héberek istenének kegyelmét tapasztalta, akiben nem hitt.

- Jöjjetek vissza néhány nap múlva - mondta ki határozatát. - Látni akarom imádságaitok eredményét, s akkor döntök. Ha elengedlek is a pusztába, asszonyaitok, gyermekeitek itt maradnak. Most távozzatok.

Mósze meg Aharon ismét térdig hajoltak, s kitárták karjukat. A legtökéletesebb illendőséggel hátráltak az ajtó felé.

Szekaré tehát elégedett volt önmagával: nem indulatoskodott, ravasz is volt, ígéretet tett a kívánság teljesítésére, meg vissza is vonhatta. A túszok visszatartása pedig olyan gondolat volt, ami csak a legnagyobb királyoknak juthatott eszébe. Nos, kiderül hamarosan, vajon a héber isten elfogadja-e az alkut.

Nem fogadta el. A most következő napok meghozták mind azt a rettenetet, amiről már szóltam. Jaj, panasz, átok, hasztalan áldozatok és imádságok országszerte. Szekaré olyan nyomorultnak érezte magát, mint egy rabszolga sem a kerek világon. Nyomorúsága annál elviselhetetlenebbé vált, mert hiszen az ő hatalmát, az ő akaratát látszólag nem korlátozta senki, semmi. Trónusán ült, tiara volt a fején, szolgák sürögtek körülötte, előkelő méltóságok

lesték a szavát. Mindene megvolt, amit csak kívánt: paloták termei, kertjei, ruhák és ékszerek, válogatott ételek-italok, asszonyok, zene, tánc, akrobaták, arannyal kivert kocsik, mesterien idomított paripák, vadászok és gyors agarak, hajók, gyaloghintók, illatszerek, kenőcsök fürdők... Mégis tehetetlen volt, mint egy béna. A falat nem ment le a torkán, erőltetve ivott a pihentető kábulatért, csömörrel gondolt a nőkre. Ébren vagy kábító félálomban szenvedte át az éjszakákat. Beteg volt, arca sápadt, szeme beesett, karikás. Tagjai nehezek. Minden pillanatban várta a szörnyűséges halált, a pusztító héber angyalok fojtó szorítását.

Körülötte mosolygó hajlongás, hízelgés... Most először látta meg az arcokon az álarcot. Először hallotta meg a hangokban a hamisat. Először pillantotta meg a szavak mögött nyelvét nyújtogató hazugságot. Ez volt a legborzasztóbb. Senkinek sem hihetett, még a gyermekes, kis, csúnya feleségének sem.

Sivár magányossága elviselhetetlen volt. Sírni szeretett volna, mint egy gyermek, csakhogy nem tudott sírni.

Mikor Korach ismét tanácsolta, bocsássa el hébereit, s vessen véget a nyomorúságnak, dühösen a térdére csapott, s így rikácsolt:

- Egyiptomiak vagytok-e vagy héberek? Válassz! Honnét származnak ezek a csapások? A ti testvéreitektől. Vagy megszűnnek, vagy titeket is elkergetlek velük együtt.

Korach elsápadt. Ő is bizonyítékokat várt még, hogy nagyratörő terveiben döntsön. Bizonyos akart lenni a dolgában. Otthon csak haszontalan fia erősködött a kivándorlás mellett, ezt a támogatást nem köszönte meg. Felesége azonban zokogott, férjes lánya erélyesen egyiptominak vallotta magát, kisebbik leánya meg, az ostoba liba, félt, rettegett a távozás gondolatától is. Toporzékolt, kiabált: ő nem akar elpusztulni a sivatagban ronda, büdös barbárok között! Korach tehát lényegében ugyanúgy tétovázott, mint a király. Megeshetik azonban, hogy Őistensége azon tölti ki dühét, aki legközelebb áll hozzá. S micsoda örömmel hajtanák végre a parancsát rajta, a gazdag Korachon! Hogy ünnepelné az átkozott, irigy nép az ő bukását!

Az egyiptomiak között egyre több hang egyre sűrűbben hangoztatta: „Nagyok ezek a héberek! Egy isten van velük.” Kétszeres buzgalommal hirdették ezt, akik egyiptomi módon éltek, de szívükben héberek maradtak. Ezt hallotta Korach is üzletfelei, ismerősei, barátai között. A király kifakadása is veszélyre figyelmeztette. Kockázatos lépéseken törte a fejét, például hogy álruhában fölkeresi Mószét, okos ajánlatot tesz, megegyezik vele, azaz „minden fordulatra lefedezi magát”, mint üzleti nyelven mondta. Csakhogy világéletében irtózott a kockázatos lépésektől. Mérhetetlen vagyonát, magas méltóságát éppen annak köszönhette, hogy nem szeretett kockáztatni.

Még néhány nap múlt el egyre türelmetlenebb bizonytalanságban. Egyiptomban temettek. Lépten-nyomon találkozni lehetett halottat vivő szánokkal - ősi módon szánra tették a halottat, emlékezésül arra az időre, mikor még kereket nem használtak, akár az indiánok -, jajveszékelő siratóasszonyokkal, gyászoló rokonokkal, zeneszóval, énekelő papokkal. És akik halottakat kísérték, nem tudták, holnap nem őket siratják-e el. A „parazitáknak”, vagyis a holttesteket kikészítő embereknek nem volt pihenésük. A tetemeket lúgozó medencék tömve voltak. Úriemberek, akiket díszes sír illetett volna meg, kénytelenek voltak megelégedni egyszerű, deszkával bélelt sírral, mert nyugvóhelyük építése közben váratlanul haltak meg. A szegények, rabszolgák hullái napokig hevertek temetetlen.

Sürgősen tenni kellett hát valamit, hogy a világ rendje ismét helyreálljon, s ne pusztuljon ki az egész ország.

Ilyen körülmények között, gőg ide, konokság, hiúság oda, a király kénytelen volt beletörődni héber szolgáinak elbocsátásába.

11. Elbocsátlak titeket!

Mielőtt Mósze Aharonnal utoljára ment a Palotába, megüzente Hornak, hogy a kivonulás Niszán hó tizenötödik napján kezdődik, mindössze egy hét telik el addig, mindenki csomagoljon, készüljön. Az indulás Pathum polgári külvárosából történik, a Deltában élő héberek tehát ott gyülekezzenek a jól megerősített, falakkal körülvett városrészben. Röviden: szállják meg ezt az erős várost, melyben évtizedek óta kényszermunkások voltak, az építkezések görnyedő rabjai. Érezzék most magukat ugyanott szabadoknak, győzteseknek. Azt is elrendelte továbbá, hogy az indulás estéjén öljenek bárányt, süssék meg parázson, egyék keserű salátával és vörös mártással, de a csontját ne törjék össze. Mósze ezzel az intézkedéssel az itt-ott meglevő gyermekáldozatot kívánta állattal helyettesíteni. Tudván tudta ugyanis, hogy az ősi szokásaihoz ragaszkodó népet ilyen döntő lépés megtétele előtt képtelen volna véres áldozataitól visszatartani, a bárányt tehát a gyermek jelképéül, de a Kos-korszak jelképéül is szánta.

Mósze rendelkezését azonnal kihirdették a héberek s habiruk között, de nem vagyok benne bizonyos, fiam és tanítványom, hogy azért itt-ott nem öltek-e meg néhány gyermeket, különösen a Já-imádó efráimiták meg Manasszé-beliek oltárain. S nem gyermekvérrel kentek-e meg az oltárok köveit. Tudjuk, ez a szokás még évszázadokkal később Kánaánban is föl-fölbukkant.

Ekkor már a nép átesett a körülmetélkedésen, s testben-lélekben megváltozva, megtisztulva, az új Isten hívéül avatottan, vele mintegy eljegyezve várta sorsának eldőlését. Mikor Lévi fiai házról házra járva vagy kikiáltók útján hírré tették az Úr legújabb parancsolatát, forró izgalom láza söpört végig az egész tartományon. Mósze intézkedéséből újra kitetszett, Isten Embere valóban felsőbb parancsot közvetít: Niszan tizenötödik napja a szokásos nagy Tavaszünnepre esett, amikor egy héten át tartó bőséges áldozatokkal kedveskedtek Jákób-élnek, de külön-külön törzsisteneiknek is, galambok, bárányok, kosok, tömegével, hatalmas közös táncokkal, énekekkel, zenével, itallal a telihold ezüstös fényében a szabad ég alatt. Most ennek a tavaszi ünnepnek még jobban megnőtt a jelentősége: valóban újjászületést, szabadságot, az életerő teljét látták és értették meg benne. Minden eddiginél nagyobb táncra, ujjongóbb dalra készültek: a Szolgaság Házából való dicsőséges kivonulásra.

Mósze pedig, Aharon oldalán lépdelve, ismét elsuttogta szavait a Palota kapuihoz, lépcseihez, oszlopaihoz, falaihoz és szobraihoz, azok ugyanúgy megnyíltak, félreálltak előttük, mint legutóbb.

Szekaré igyekezett ugyanolyan nyegle királynak látszani, mint eddig, azonban még a felületes megfigyelő is észrevehette, milyen elgyalázott állapotban ül trónusán. Arca petyhüdt volt s hamuszürke, szeme vörös, beesett, szeme alja kék. A festékek sem tudták kellőképpen kendőzni beteges állapotát, lelki megtörtségét, sőt még rikítóbban kiemelték. Tiarája, ékszerei, pompás ruhája mintha bálványon hivalkodtak volna, a megüresedett, halott bálványok egyikén, amelyek egy lépést sem tudnak tenni saját akaratukból, még a port, a légyköpéseket is másoknak kell isteni arcukról letörölniök.

Ezen a mai éjszakán Szekaré ugyanis egyáltalában nem aludt, hanem a halálát várta. Mintha a világmindenségből egyetlen néma szózat áramlott volna felé az éjszaka csendjében, s ettől meglazultak a csontjai is. Egyedül, gyámol nélkül az éjszakában, föltápászkodott ágyából, térde remegett, teste borzongott, keze tétován tapogatózott a homályban. Támolyogva ölelt át egy porfíroszlopot, hogy össze ne essék. A halál borzalma reszketett körülötte az egész

országban. Rémképeket látott: feleségét, ágyasait, gyermekeit holtan a fényes padlón, megfeketedve, ahol éppen összeestek vagy félig lecsüngve ágyukról. De arra nem volt elegendő ereje, hogy bejárja a Palotát, s megnézze mi a valóság.

Reggelre kelve nagy néptömeg verődött össze a Palota előtt. Csakhogy most nem a héberek, hanem az egyiptomiak gyűltek a főkapu elé. Nem is elégedtek meg a néma várakozással, mint azok, hanem elsodorták az őröket, nem törődtek az oroszlánokkal, bezúdultak a kertbe, betódultak a folyosókra, elárasztották az oszlopos árkádokat. Anyák voltak itt karon ülő gyermekeikkel, emlőiken csüngő csecsemőikkel, apák fiaikkal és leányaikkal, öregek unokáikkal. Jómódúak, finom öltözékűek, ékszeresek vegyültek szegényekkel, félig meztelenekkel, akiknek csak a fülükben fityegett egy-egy olcsó ékszer vakság ellen, nyakukban silány cseréptalizmán vagy szkarabeusz. És akik büdösek voltak az izzadságtól meg a tisztátalan munkájuktól. De ki törődött most ruhával, ékszerrel, jó illattal, finom modorral, mikor egy félelem, egy gyötrelem, egy kívánság uralkodott mindnyájukon! Mikor csak egyet kiáltozott mindenki reszketve, rikácsolva, zokogva, dühösen, kétségbeesve, hogy csak úgy visszhangzottak a gyönyörű falak:

- Ereszd el őket, vagy mindnyájan meghalunk!

A sokaság karja fölemelkedett, mint egy erdő, botok és kardok meredeztek a tömegből, nem hogy fenyegessenek s öljenek, hanem hogy könyörögjenek. Ám ez a sokaság csak egy része volt annak, amely a folyó mentén, az utcákon, a kertekben, a bazárokban, a piactereken zúgott, hullámzott, siránkozott és reszketett. Botok és kardok ezrei meredeztek mindenütt az Égre, a szájak tízezre ordította, jajgatta:

- Ereszd el őket, vagy mindnyájan meghalunk!

A sűrű tömeg itt is, ott is utat nyitott egy-egy halotti szánnak, a siratók csoportjának, a zenekarnak s a papoknak. Újabb meg újabb halottak utaztak a Halottak Városa felé.

Ők ketten pedig, Mósze meg Aharon, a Fény felé lépkedtek nyugodtan, biztosan, emelt fővel a körülöttük kavargó hullámzás közepette.

Azonnal a király elé bocsátották őket.

Szekaré gúnyos arcot erőltetett magára, de látszott, hogy nem talál az archoz illő szavakat. Csak néz, néz előrehajolva, hol a két szerényen álló héberre, hol a nagy teremben sereglő méltóságokra. Kezével tétován a torkához nyúl, majd a szemét dörzsöli keze fejével, olyan lazán fogva a korbácsot, hogy csaknem kihull ujjai közül. Végre halkan, rekedten megszólal:

- Hát valóban meg akarjátok ölni Kem minden fiát?

Gúny helyett panasz, vád, riadt könyörgés remegett hangjában.

Aharon megcsóválta a fejét. Mósze pedig megszólalt halkan nyugodtan:

- Uram, a mi istenünk nem ölni akar, hanem éltetni. Azt mondja az Úr: ember, aki meg akarod szabadítani népemet a szolgaságból, szabadíts meg minden népet és minden szolgát. Mert nemcsak a te népedet akarom megszabadítani, hanem Egyiptomot is.

A királyt láthatóan meglepték ezek a szavak. Gyulladt szemét tágra nyitotta, ajka megrándult, keze akaratlanul megemelte egy kissé a pásztorbotot.

- Hogyan? Hogyan gondolja ezt a ti istenetek? - kérdezte élénken.

- Mondd azt, ó, király: ti héberek és habiruk, legyetek szabadok. Szolgáim voltatok eddig, legyetek szolgái ezután Istennek. És mondd ezt, ó, király: ti, Kem fiai, legyetek szabadok. Szolgáim voltatok eddig, legyetek szolgái ezután az Örökkévalónak. És mondd ezt, ó, király:

eddig én, a ti uralkodótok, nem voltam szolgája senkinek. Szolgája leszek ezután az Örökkévalónak.

- Minden nyomorúságod elmúlik, ó, király - folytatta Mósze szavait lelkesen Aharon -, s elmúlik az emberek minden nyomorúsága a kerek világon, ha nem szolgálnak többé a népek téged, hanem az Örökkévalót, s te magad is Őt szolgálod, ahelyett hogy uralkodnál a szolgák millióin. Így áll ismét helyre a tökéletes egység az Örökkévaló és az ember, az ember és a világ között. Így gyógyul meg a te lelked.

Szekaré e szavakban ismét talált olyasmit, ami kevély önérzetét sértette. Hogy ő, az isteni király ne uralkodjék többé népein, hanem legyen szolga? Méghozzá annak az Örökkévalónak a szolgája, akinek nevében ezek a barbárok szólnak! Forgassa fel a világ egész rendjét? Ismét dühroham fogta el, homloka elvörösödött, nyakán kidagadtak az erek. Keményen megmarkolta korbácsát. Ki akart törni. De a csendben félelmesen hallatszott a Palotába zúduló néptömeg kiáltozása, mint sziklákat ostromló hullámverés:

- Ereszd el őket, vagy mindnyájan meghalunk!

S agyában vadul kavarogtak az ijesztő képek, amik éjszakákon át gyötörték: halott feleségének, szép ágyasainak, az élet, az öröm és a kéj e remekművű edényeinek borzasztó hullái, a szótlan, ősz öregember szakállas alakja, a magány, a tehetetlenség árnyai, a lámpa fényében imbolygó félelmek, a riasztóan ingadozó oszlopok... és a halottakat hurcoló temetési szánok, amiken naponta újabb meg újabb néma tetemek utaznak a Holtak Városa felé. Feje tele volt a nép zúgásával, panaszával, siralmaival, papok gyászénekeivel, sípok, citerák zengésével-pengésével... Hallgatott.

Mondd ki, ó, uram, amit ki kell mondanod - kérlelte Mósze lenyűgöző tekintetét a király vörös foltos, sápadt arcára tapasztva. - Mondd ki, hogy meggyógyulj és élj. Mondd, hogy ti, héberek, legyetek szabadok. Szolgáim voltatok eddig, legyetek ezután szolgái az Örökkévalónak.

Szekaré arca ebben a pillanatban furcsamód meztelennek látszott. Mintha lehullottak volna királyvoltának, gőgjének, félelmének, nyegleségének összes álarcai. Sápadt, mozdulatlan, elernyedt, gyámoltalan volt az arca, mint egy szenvedő gyermeké, aki szeretne anyja ölébe bújni, de anyja halott már, mozdulatlanul pihen képekkel, írásokkal díszített sziklasírjában, a bejárat zárókövét pedig pusztító átkok s kitárt karú védőszellemek állják el örökre. Szembenézett hát Mószéval mintha, még utoljára irgalmat kérne, majd a mozdulatlanul figyelő udvari előkelőségeken pillantott végig. De mintha azok is csak egy szót várnának, ugyanazt, amit Mósze.

Fejét lehajtotta, tiarája a homlokára csúszott. Halkan, rekedten, elfulladva mondta ki az első szavakat:

- Héberek és habiruk fiai... - azután kiáltva a többit: Elbocsátalak titeket!

Hátradőlt trónusán, behunyta a szemét, mindkét kezét térdére bocsátotta. Nyitott ajkakkal lihegett. Azt hitték, holtan fordul le azonnal. De nem. Kiegyenesedett, szürke arcán kínos rángás futott végig, félig dühös, félig csúfondáros, félig gyermekes grimasz, s így kiáltott föl erőszakos hangon:

- Szolgáim voltatok eddig, legyetek szabadok. Szolgáljátok ezután Isteneteket!

Mintha láthatatlan, irtózatos súlyú kőtömbök tűntek volna el a teremből, az egész Palotáról, az egész világról. Egy óriási piramis mérhetetlen kőhalmaza. Mindenki föllélegzett, kiáltások törtek elő a méltóságok és előkelőségek ajkán, s ezúttal őszinték, igazak, szívből szakadtak:

- Őistensége szólt! Ó, isteni bölcsesség! Ó, páratlan bölcsesség! Te szóltál, s mindenki él!

Leborultak a trónus előtt.

Csak Mósze meg Aharon nem borult le. A király pedig kinyújtotta korbácsot tartó kezét, és sürgetően kiáltotta:

- Menjetek! Menjetek! Nem akarom többé látni arcotokat!

- Nem fogod többé látni az arcunkat - felelte Mósze.

Meghajoltak, kihátráltak a teremből.

Odakint utat nyitottak nekik, s ők mentek nyugodtan, biztosan, alázatosan lehajtott fejjel az ujjongó sokaságban, mint akik tudták, mi fog történni, s mégis csodálják az Örökkévaló útjainak tökéletes pontosságát. Mert lám, szabad akaratából szólt és cselekedett mindenki, mégis az történt, aminek történnie kellett.

Alig tudtak utat törni. Önkéntes kísérőik és őreik erőszakkal tolták félre az embereket. Héber asszonyok simogatták ruháikat és sírtak. Egyiptomi anyák emelték magasra gyermekeiket és nevettek. Héber férfiak tették vállukra a kezüket, s érthetetlen szavakat kiabáltak. Egyiptomi férfiak ujjongtak körülöttük, botjukat, kardjukat rázták. De a düh, a gyűlölet, a bosszúvágy hangjai is fölcsattantak a népből. Sokan szívesen agyonverték volna őket s minden hébert a rémület napjaiért, halott kedveseikért olcsó elégtételül. Mind a ketten fegyvertelenek voltak, ízekre téphették volna őket, de híveik védő karja s az Úrtól való iszonyú félelem visszatartotta a gyűlölködőket a gyilkosságtól.

Az ezután következő napok kavargó zűrzavarban teltek. Zúgott az egész Delta-vidék, pozsgott egész Gósen. A szabadság első mámora után mohón csomagoltak, búcsúzkodtak a távozni készülők. Álmatlanul töprengtek a bizonytalankodók. Veszekedtek a meghasonlott családtagok: feleség került szembe urával, fiú apjával, testvér a testvérrel. Rokonok, régi jó barátok, évtizedeken át közös nyomorúságban szenvedők szakadtak el egymástól örökre. Sokan úgy vélekedtek, ha már úgyis szabadok, miért mennének el. Miért hagynák itt földjüket, állataikat, házukat? Hiszen visszatérhetnek régi békés foglalkozásukhoz, nem kényszeríti ezután őket senki robotmunkára. Mások azért vonakodtak, mert üzleti érdekeik kötötték őket. Sokan mentek volna szívesen, de várni kívántak, míg egyik-másik fontos ügyük eldől. Ismét mások riadoztak a bizonytalan pusztai élettől, megemlékeztek az őseiket sújtó éhínségről. Emlegették Efráim kudarcát: a sivatagban porladó csontokat, az elkallódott nemzetségeket. Já képének pusztulását. Sokakat egyiptomi rokonságuk tartóztatott. A leányt egyiptomi szeretője, a legényt egyiptomi jegyese. Aztán meg hogyan lehessen hat nap alatt mindent összeszedni, kiválogatni a szükségest, félretenni a fölöslegest, mikor ilyen esetben minden olyan kedves és nélkülözhetetlen? Hát a megszokott, jól ismert tájékoktól, az árnyas pálmaligetektől, mandulásoktól, fügeerdőktől hogyan lehessen ilyen röviden elszakadni? Igaz, sok szenvedés jutott osztályrészükül ezeken a tájakon, de ide köti-e az emberi szívet a szenvedés is a helyhez, ahol ősei szíve dobogott, ahol atyái, gyermekei szíve porlad?

Hiába, választaniuk kellett: maradnak-e hát, lehúzza-e őket a múlt s a mindennapi élet ezer súlya, vagy kitépik gyökereiket, s elindulnak az Ígéret Földje felé a pusztaságba, vállalva a homokvihart, éhséget, ellenséges támadásokat, fáradalmakat, ismeretlen megpróbáltatásokat.

Mósze a döntés után azonnal magához rendelte Hort meg a törzsek Véneit. Ki szamáron, ki gyalog, ki csónakon igyekezett nagy sietséggel Puthiél házába. Harmadnapra ott nyüzsögtek mindnyájan a szűk szobában. Hor vidáman, fürgén, mint a hal, ha elemébe bocsátják, a Vének komolyan, szótlanul, szakállukat simogatva, hümmögve, mint olyan bölcs férfiak, akik uralkodnak érzéseiken ebben a sorsdöntő órában is. A Házban nagy volt a fölfordulás,

rendetlenség. Puthiélék is csomagoltak. Rabszolgák jöttek-mentek, cipeltek ládákat, zsákokat, batyukat. Az udvaron eladásra hozott szamarak ordítoztak.

Mósze meg Aharon előbb Horral beszélték meg a kivonulás rendjét, a nemzetségek és családok számát, a biztonsági intézkedéseket, a határerődök parancsnokainak küldendő utasításokat, a királyi hivatalokból megszerzendő parancsok továbbítását, mindazt a sok kérdést, ügyet, amit ekkora művelet gondos és pontos végrehajtása támaszt. Hor nem sokat időzött Puthiél házában, reggel érkezett, egész nap tanácskozott, este indult, eközben alig falt egy harapás kenyeret, alig ivott egy korty tejet. Ám éppen így érezte jól magát. Ismét vezérkari főnöke, teljhatalmú katonai megbízottja lehetett Mószénak, akivel oly nehéz és dicső napokat élt meg Szanáában.

Ezután a Vénekre került a sor. A nagy ebédlőteremben gyűltek össze tanácskozásra. Terem? Hát ez túlzás! Csak ebben a szerény házban mondták teremnek. A hetven férfi számára szűknek bizonyult. Szőnyegen, székeken, ládákon ültek, vagy éppen álldogáltak. Sok fontos kérdést kellett eldönteniök. Kényszeríteni a vonakodókat, tétovázókat, gyámoltalanokat, hogy készüljenek, menjenek. Véget vetni minden siránkozásnak, aggódásnak, az emlékek bolygatásának. Evégből hangoztatni kell, hogy az ősatya, Jákób Kánaán földjén alussza örök álmát, s utolsó akarata szerint ott akar pihenni Józif is. Végrendeletét, mármint egy legendás végrendeletet Efráim Jehósuahja őrizte, nemzedékről nemzedékre szállt, s egy szó sem veszett el belőle. Így hangzott, amint a fiatal Jehósuah minden szót kellőképp hangsúlyozva, hunyt szemmel, szakállát fogva elmondta a moccanás nélkül figyelőknek: *„Tudom, elkövetkezik az az idő, mikor az egyiptomiak, elbizakodottságukban szolgaságra vetnek titeket. De az Örökkévaló, Jákób-él, Józif-él és Jiszra-él és Ábrahám-él, akinek keze hatalmas, és karja segítésre kész, kivezet titeket atyáink földjére. Akkor emeljetek föl és vigyetek engemet koporsómban, hogy abban az egyetlen országban pihenjenek csontjaim, ahol a halottak meglátják Istent!”*

Komor méltósággal csengtek a régi szavak, mindnyájan megrendülten hallgatták. Aharon mint Amram főpap utóda s a Léviek vezetője megmagyarázta e szavak rejtett értelmét a legmélyebbig s a legmagasabbig, azután egyhangúan eldöntötték, hogy Józif koporsóját kiemelik a Nílus medréből, ahová annak idején elsüllyesztették, nehogy áldozati hellyé váljék. A koporsó kiemelését és az útra való elkészítését Jehósuah vállalta mint a Józif-házhoz tartozó efráimiták feje. Ugyancsak eldöntötték, hogy Aharon népének férfiai, miután eddig is efféle munkát végeztek, gondoskodjanak az egész nép áldozatainak, imádságainak, ünnepeinek megtartásáról, nehogy szétszóródjanak a pusztaságban, külön-külön áldozván s ünnepelvén. A léviták hajtották végre Mósze parancsát a körülmetélkedésre is. Mósze joggal hivatkozott Meribat Kades lévitáira, a szolgálatokra, amiket a gyakran szemben álló törzsek közös érdekeiért végeznek.

Most hát Niszan hó tizenötödik napjának előestéjén minden családfő öljön bárányt, csontjait ne törje meg, egyék keserű salátával, kovásztalan kenyérrel, ahogy ősidőkben ették az áldozatot, mikor az ember még nem használt kovászt. Vérével pedig kenjék meg az ajtók szemöldökfáit a pusztító angyaloknak figyelmeztetőül, hogy ebben a házban meghozták már az engesztelés áldozatát mindnyájukért, odaadtak egyet a család tagjai közül, bár csak jelképesen, bárány alakjában. Ez is időtlen idők mágikus cselekménye volt, s Mósze nem tilthatta meg. Arra gondolt ugyanis, hogy még az utolsó pillanatban Egyiptom fölgerjedt népe mészárlást rendez a héberek között. Az ajtók szemöldökfájára kent vér riassza vissza őket, a héber mágiától rettegőket.

Aztán kiürült a ház, s most Aharon újra kezdte nógatásait és unszolásait, menjenek végre Jozabéthez és Aharon feleségéhez. Ki tudja, milyen állapotban vannak, hogyan gondolkoznak

a sorsdöntő eseményekről, milyen félelmetes hírek, mendemondák, kósza fecsegések riasztják őket? Segít-e nekik valaki, van-e tehenük, kecskéjük, juhuk, amiről gondoskodni kell, ád-e valaki szekeret, igavonót, szamarat, hogy rendben otthagyhassák régi otthonukat? Ennyi gondoskodást igazán joggal elvárhatnak fiuktól, férjüktől! Aharon a szakállát markolgatva nyugtalanul járt le s föl a házban, meg-megállva Mósze előtt s vastag hangon zúdítva rá érveit. Mósze türelmesen hallgatta, s ez már végképp kilendítette sodrából Aharont. Hát csakugyan nincs ennek szíve? Nem érez semmi kötelességet anyja, nénje, rokonai iránt? Ő bizony nem bánja, elmegy maga, látnia kell őket, gondoskodnia róluk. Az indulás napjára majd ott lesz Thekuban, azaz Szukkóthban, ahogy a héberek nevezték. S már döngő lépésekkel indult az ajtó felé, hogy fölkerekedjék. Ki ölje meg náluk a bárányt, ki kenje meg vérrel a szemöldökfát, ha ő nincs otthon?

Mósze fölemelkedett székéből, s megállította Aharont:

- Bátyám, fordulj vissza. - S mikor az reménykedőn visszafordult, keményen, bár halkan folytatta: - Milyen zűrzavaros érvekkel akarod előttem leplezni aggodalmadat s gyámoltalan érzéseidet? Férfiú vagy, az Úr szolgája s az én szószólóm! Tedd a dolgodat! Avagy csakugyan attól félsz, hogy Mirjam, a látó nem tudja, mit kell tenniök? Hogy Jozabét, aki tejével táplált minket, nem tudja, hogyan kell értenie az én parancsaimat? És hogy Lévi fiai, akik atyánkban főpapjukat tisztelték, hitványul cserbenhagyják özvegyét, a mi anyánkat, a mi családunkat? Végezetül kételkedsz abban, hogy az Úr, midőn engem elküldött népének megszabadítására, téged pedig az én szószólómul, veszni engedi Jozabétet, Mirjamot, feleségedet, fiaidat? Az-e a mi gondunk, hogy családi dolgainkkal bíbelődjünk, amikor az Úr művét kell szolgálnunk? Hoj, milyen könnyen itt maradnál te is, még te is, ha családod könnyeit látnád, panaszait hallanád!

Aharon lecsüggesztette fejét s hallgatott. Még mondani akart volna valamit fiúi, férji, apai kötelességeiről, a gondról, amit rábízott az Úr, de nem tudott szólni. Mósze csaknem megsajnálta. Ismerte jól, tudta, hogy kell vele bánnia. Nem vesztegetett hát reá több dorgáló szót, hanem így folytatta:

A Palota titkári hivatalába kell menned, Aharon. Gondoskodnod kell a határőrség parancsnokának küldendő utasításokról. A király pecsétjével ellátott rendelkezéseket még ma gyorspostán el kell küldeni, ha nem küldték volna el. Nehogy a király, megbánván engedékenységét, késlekedjék, vagy akár valamelyik tisztviselője rosszindulatból hátráltassa a kivonulást. Mert lehetnek, akik így gondolkodnak: hadd kerekedjen föl a bőrpoklosok és nyomorékok átkozott népe, hadd vonuljon a Migdolig, mi majd lezárjuk a határt, zavaros intézkedésekre hivatkozunk, a rendőrök, katonák meg eltapossák a sokaságot, hátulról utánanyomulnak, megszállják elhagyott házaikat, s akkor se ki, se be. Olyan rendben kell történnie mindennek, testvérem, mint egy hadgyakorlaton. Ami a mi rendünket illeti, azért felel Hor. De ami az egyiptomiakét illeti, azért nekünk kell felelnünk.

Aharon megadta magát, ámbár hallgatott, s nem mozdult. A szakállát rángatta.

- Míg te családunknál mindent elvégeznél, s végre megnyugodva térnél vissza Thekuba, a határon összevissza zilálnának mindent a király tisztviselői. Nem szörnyedsz el a gondolatra, hogy családunk szép rendben, ökröskocsin vagy szamarakon a legnagyobb biztonságban érkeznék a határig, s ott pusztulna el százezerrel együtt? Indulj hát, s végezd a dolgodat. Ne tekingess mindig hátra! Ez az Úr parancsa!

Ekkor Aharon mélyen meghajolt Mósze előtt, s még most sem szólva semmit, lassan kiment az ajtón.

Az utolsó napokról nincs sok mondanivalónk. Könnyen képzelheted, fiam, azt az izgalmat, sürgés-forgást, tanácskozást, búcsúzkodást, sírást, örvendezést, bátor tervezgetést, haszontalan kapkodást, ami akkor uralkodott egész Gósenben. Sokan már két-három nappal előbb megérkeztek Thekuba, mert mindig vannak, akik nem akarnak elkésni. Ott aztán hajléktalanul tanyáztak a tereken, utcákon, kapuk környékén családostul, szamarastul, kecskéstül. Lézengtek a városban, rettegtek az egyiptomiaktól, s nem tudták, hol öljék meg az áldozati bárányt, hogy kenjék meg az ajtó szemöldökfáját. Ebből sok baj keletkezett, még halálos végű verekedés is a dühös egyiptomiakkal. A kapuőrök könyörtelenül bezárták a kapukat az újabb érkezők előtt. A rendőrök utcáról utcára kergették a bennszorult ostobákat, arra hivatkoztak, hogy nem érkezett el még a parancsban megszabott nap. Ők meg itt keseregtek, vádaskodtak halálos rémületben, mert hol egyék meg a bárányt keserű salátával, vörös mártással, kovásztalan kenyérrel, hogy hárítsák el a pusztítás angyalait a bárány vére által? Máris holtaknak érezték magukat.

Mindegy, így szokott ez már lenni. Vannak sietők, s vannak késlekedők.

Niszan hó tizenötödik napjának előestéjén a nép zöme mégis otthonában ült útra készen. Batyukkal a vállukon, bottal a kezükben ették az emberek a sült bárányt vörös mártással, keserű fűvel, kovásztalan kenyérrel, s kenték meg az ajtók szemöldökfáit a bárány vérével. Kapkodva ettek, alig rágva meg a falatot, reszkető izgalommal, alig szólva egy-egy szót s folyton kifelé figyelve a nyitott ajtón a fölmálházott szekér, a bőgő ökrök, tehenek, bégető juhok, mekegő kecskék, ugató kutyák irányában. Fényes, holdvilágos este volt, a megszokott, kedves fák ezüstösen remegtek a hűvös szellőben. Messze nyújtóztak a mezők, rétek, ligetek, domboldalak a lebegő ragyogásban, s az Ég olyan magas és tág volt, hogy a végtelenig lehetett látni. Mindenfelől készülődés zaja hallatszott: szamarak, tevék, szarvasmarhák bőgése, nyugtalan kutyák vonítása. Néhol énekeltek, mint a méhzümmögés, így erősítve szívüket a szinte kibírhatatlan feszültségben. Másfelől meg víg gyermekkacagás, kiabálás hangzott. A gyermekeknek minden szokatlan esemény kimondhatatlan öröm forrása.

És bekapva néhány falatot, a maradékot pedig az asztalon hagyva, nyolcvan-százezer ember indult neki a bizonytalan jövőnek bizakodó kedvvel. Szekerek hosszú sorai zörögtek-nyikorogtak Theku felé ormótlan, korong alakú kerekeiken, a rakomány tetején gyermekek ültek, köztük egy-egy nagyanya, nagyapa, aki már nem tudott gyalogolni. Megrakott szamarak baktattak szorgosan, ahogy ez az állat mindenbe bölcsen beletörődik, s csak tennivalóját nézi. Tevék himbálták báláikat, utasaikat gőgösen föltartott fejjel, bele-belebőgve a holdfényes éjszakába. Majd meg szegény gyalogos családok bukkantak föl a karaván mellett, vállukon cipelték motyójukat, hátukon a járni nem tudó kisdedet. Szótlan családapák ballagtak mellettük bottal, rossz saruban vagy éppenséggel mezítláb. A kocsin kuporgók lekiabáltak hozzájuk, magukhoz vették az öregeket, a gyengéket, a kicsinyeket. Néhány erősebb szamárra, tevére még föl lehetett rakni egyet s mást, könnyítettek hát a cipelők terhén. Régi ismerősök találkoztak, örvendezve ölelték meg egymást, röviden elmondták, ki halt meg, ki ment férjhez, kinek született gyermeke utolsó találkozásuk óta, s aztán megfogadták, hogy sohasem válnak el többé. Haragosok kibékültek ezen az éjszakán, s csodálkoztak, milyen semmiségért gyűlölködtek évekig. Fiatal legény fogta kézen azt a leányt, akit eddig tiltottak tőle, s haladtak most együtt Kelet felé. Igen, Kelet felé, Kelet felé vonult a nép tízezre, többször tízezre, most Theku irányában s onnan megint tovább, egyre Keletnek, ahol a hatalmas Hold fölkelt, s ahol a még hatalmasabb Nap fog fölkelni hajnalban, lövellő sugarakkal. A Fény felé mentek fáradhatatlanul, ernyedetlenül, megállás nélkül.

Akik pedig képtelenek voltak elszakadni otthonuktól, egyiptomi érdekeltségeiktől, rokonaiktól, emlékeiktől, szüleiktől, gyermekeiktől vagy sírjaiktól, némán tekintettek az

elvonulók után. Szemükből könnyet töröltek ki, sóhajtottak, szótlanul zárták be az ajtót, s dőltek álmatlan nyugovóra. Sokan kétségbeestek a hirtelen rájuk szakadó magányban. Sokan egymást vádolták, okolták a maradásért. Sokan pedig vad kétségbeeséssel kapkodták össze a legszükségesebbet, s rohantak kiáltozva, zokogva a távozók után. És miután nem törődtek sem a Vének, sem a léviták, sem Hor önkéntes katonáinak rendelkezéseivel, meg bárányt sem öltek, vérével sem kenték be az ajtó szemöldökfáját, nem tudták, mit tegyenek. Céltalanul bolyongó csoportok lézengtek még napokig az egész tartományban. Utat vesztettek, el is késtek, hát leültek egy-egy fa alá, tehetetlenül bámulták a vékony csatornák csörgedező vizét, és hangtalanul sírtak.

Sokan ottmaradtak Gósenben. Héberek is, habiruk is. Bíztak a szabadságban, remélték, hogy hajdani foglalkozásukban békén megmaradhatnak. Azonban hamar ráébredtek keserű csalódásukra. Még súlyosabb kényszermunkára kergették őket s most már nem volt védelem, elment Isten Embere, a Szabadító. Újabb habiru kóborlók telepedtek közéjük, azok is szolgákká lettek. A régi világra csak a városok héberesített nevei, falvak, dűlők, csatornák, mocsarak és tavak, összeomlott kőoltárok, magános kőszálak, besüppedt sírok, egy-egy helyhez, fához, forráshoz fűződő hagyományok emlékeztettek. Az emberek sokáig néztek még olykor-máskor Kelet felé, amerre a többiek elmentek.

Pathum Theku nevű városrésze a gyülekezés napján valóban olyan volt, mint egy elfoglalt erődítmény. A pukkadásig zsúfolt utcákon-tereken mozogni sem lehetett. Mindenütt bizakodó emberek, éneklő asszonyok, sivalkodó, hancúrozó gyerekek. Kérődző barmok, tülekedő szamarak, rakott kocsik, a kocsikról ugató kutyák, térdelő tevék. Itt falatoztak egy család tagjai, ott ivóvízzel rohangáltak fiúk-lányok, emitt öregek tanácskoztak, amott Hor fegyveresei kiabáltak. Máshol meg Lévi fiai hordtak utasításokat, biztattak, vigasztaltak, adtak tanácsokat. A város környéke ostromállapotra vallott. Tízezrek táboroztak a mezőségben. Mindenfelé lobogó tűz füstoszlopai kanyarogtak az Égre.

S mikor felharsantak Hor tisztjeinek riadókürtjei, elhangzottak a vezényszavak, rendben fölkerekedett, s megindult a nép. Égnek emelt kézzel, énekelve indult, nagy hatalommal, mint az Írás mondja. Legelöl Mósze meg Aharon haladt szamárháton Horral s néhány válogatott fegyveressel, mögöttük egy csapat jól fölfegyverzett pusztai férfi ugyancsak szamáron, tevén, majd rendre az egyes törzsek nemzetségei és családjai szamáron, szekéren, tevén, gyalog. Efráim háza nyomban Mószéék mögött haladt a Józif-nemzetséghez való tartozás jogán. E jog körül szívós vita folyt Manasszéval, az is Józif-törzsbeli volt, s nem akarta átengedni az elsőséget. Igen ám, de Efráim Jehósuahja hivatkozott a múltra: ők próbálkoztak elsőnek az Egyiptomból való kivonulással még a szolgaság kezdetén, ők vállalták a vakmerő lépés első kockázatát, viselték súlyos következményeit. Végezetül ők hordozták gyönyörű ládájában Já hétféle anyagból készült képét, jóslási eszközeit - az urimot meg a tummimot -, s övék volt az Ohel Moed is, a hajdani, szétbomlott szövetség Sátra. Aztán meg ők vitték külön szekerén hat pár ökörrel vontatva Józifnak a Nílus medréből kiemelt szarkofágját is, hogy majd a Kánaánban élő Józif-töredékek színhelyén eltemessék. Mindez elsőszülöttségi joga Manasszéval szemben. A folytonos vitába bele-beleavatkozott a Benjámin-törzs is. Ez hajdanában, különösen éhínség idején rablással foglalkozott, s nehezen mondott le összeférhetetlen harciasságáról. Férfiai mindig készek voltak a verekedésre, nemzedékeken át számon tartották sérelmeiket, a vérbosszú köztük virult legerősebben. Asszonyaik szerettek csúfolódni, veszekedni, rágalmazni. Meg lopni. Benjámin még évszázadokkal később is rabolgatott, ha lehetett.

Nyomukban békésebb népek következtek. Baj nem is történt. Mósze keményen szemmel tartotta a vetélkedőket, Aharon fáradhatatlanul beszélt a szívükre, Hor emberei pedig kíméletlenül őrködtek a fegyelmen.

Északkeletnek tartottak, a Birke Ballah tó s a Timszah tó között haladtak át az erődfalon Etham irányában. Itt egy-egy idegen erős őrtorony állt, megrakva katonasággal, a most vonulók keserves munkájának emléke. Ó, hányan dolgoztak itt étlen-szomjan, tűrték a felügyelők szidalmait, botütéseit! Hányszor kellett legörnyedniök, míg a sarat taposták, vetették, hordták, szárították! Falakká rakták! Hány könnycseppt?l lettek sósak ezek a téglák, ezek a falak! Ha most az a sok könny kibuggyanna, könnyáradat folyna a tornyokból... míg építőjük fiai és azok fiai, maguk is nemrégen még reménytelen kényszermunkások, itt vonulnak szekerek, szamarak, tevék ezrein, sóhajtva pillantanak föl a komor falakra, aztán nevetnek, ujjonganak, égre emelik karjukat. Ránevetnek s rákiabálnak a katonákra, nem félnek többé, búcsút intenek nekik. Mert a parancsnok kezében királyi pecséttel ellátott parancs: meg kell nyittatnia a sorompókat, félre kell állítania útjukból a katonákat... Hatalmas Úr kényszerítette ki ezt a pecsétet a királytól: az Örökkévaló, az ő Istenük. Áldassék a Neve mindörökké.

Hová mennek most, miután maguk mögött hagyták a falakat és tornyokat, az egész Sósnak, Marnak nevezett - most oly édes! - vidéket, az otthont, a rabságot, a piramisok országát! Talán Meribat Kadesbe? Ott akarja őket közös ünnepre s áldozásra gyűjteni Uszirszafi, a Szabadító?

12. A közös Szent Tűz

Ethamtól Meribat Kades éppen háromnapi járóföldnyire feküdt. Csaknem egyenes karavánút vezet oda a pusztaságon át. Bizonyos, hogy Mósze oda akarta vezetni népét a laza szövetségben élő pásztornépek szent helyére, hogy csatlakozzék a szövetséghez, amelynek ősi gyökereit a közös atyától, bár nem mindig közös anyától való származottság hagyományai őrizték. Bizonyos, hogy ebben a tudatban indultak el a héberek Gósenből, bár voltak, akik azt hitték, hogy az Örökkévaló megünneplése után ismét visszatérnek Egyiptomba, most már szabadságuk birtokában. E tévhitnek azonban az lehetett az oka, hogy Mósze mindig csak a legközelebbi feladatokat tűzte ki a nép elé, mint folyton megvalósuló Istenének éppen időszerű parancsát. A végső célt csak ebben jelölte meg: eljutni az Ígéret Földjére, amit most már Kánaánban látott.

Az Exodus megjegyzi, hogy Isten *„nem vivé a népet a filiszteusok földje felé, noha közel vala az, mert mondá az Isten: netalán mást gondol a nép, ha harcot lát, s visszatér Egyiptomba”.* Igen, a tengerpart mentén sűrűn használt, mondhatnám: kényelmes hadi és karavánút vezetett Északnak, azon érhették volna el legkönnyebben Kánaánt. Hogy mégsem azon mentek, annak az említett okon kívül más, súlyos oka is volt. Mósze nem hagyhatta magára a föllázított és fölszabadított bányavidék lakosságát, továbbá össze akarta szedni a Vörös-tenger mentén összegyűlt néptöredékeket is, így Asert, Zabulont, a Palesztina déli részein legeltető Simeon-Jehuda-nemzetségeket s egyéb népeket is. Nem kell tehát törnünk a fejünket a mondva csinált problémán, miért nem haladt Mósze egyenesen Keletnek Kades felé, vagy miért nem használta a régi hadiutat egyenesen Északnak.

Most egyelőre Ethamban táboroztak, kívül a Hercegfal erődítményövén. A nép boldog volt. Megnyílt előtte a szabadság végtelen, gazdag távlata, s nem tudott betelni örömmel. Az asszonyok elővették kovásztalan pogácsáikat, a sajtot, datolyát, szárított fügét, a földre telepedtek, gondoskodtak éhes gyermekeikről. A férfiak is faltak egy-két harapást, jószágaikat legeltették, kocsit, nyerget javítottak. A fiatal leányok-legények egy kis pihenő után máris táncra kerekedtek, előkerült a síp, dob, a citera. Messze az egész környéken énekszó, vigalom zengett. Az öregek szava megeredt, könnyezve mesélték az ősatyák vándorlásait.

Ekkor végre találkozhatott Mósze meg Aharon a családjával. A Léviek csapatához siettek, s megtalálták Jozabétet, Mirjamot meg Aharon feleségét s fiait egyik volt szomszédjuk ökröskocsija mellett a fűben ülve s csendesen eddegélve, tanakodva az ismerősök között. De vajon ez az öreg, fáradt arcú asszony volna Jozabét? Ő tudott volna valamikor egyetlen mozdulattal fölkelni a földről, mint egy szarvas? És mellette a fehér ruhás nő, akinek kendője alól kibomlottak őszülő hajfürtjei, Mirjam? Hiszen mintha csak tegnap játszott, nevetgélt volna Mószéval meg Aharonnal, miközben szaporán őrölte az árpát, fejte a tehenet! Ó, Mósze csak most látta, mennyi idő telt el azóta!

Egy szép, barna arcú, magas fiatal nő is ült köztük, csodálkozó tisztelettel emelte fekete szemét a közeledő Mószéra, öröm sugárzott végig egész alakján, mikor Aharont is megpillantotta. Eliseba, Aminadab leánya, Aharon felesége. A pillanat egy tört részéig nem ismerte meg azonnal, hiszen Aharon szakállt eresztett, ruházata is szokatlan volt. Mikor kiderült, hogy ő az évekkel ezelőtt elmenekült férj, gyermekei atyja, halk sikoltás hagyta el érett ajkát, gyorsan fölkelt, s elébe sietve mélyen meghajolt előtte. Ezután zavartan Mósze előtt hajolt meg egyiptomiasan, kitárta karját, de nem szólt, bizonyára nem tudta, hogyan szólítsa meg sógorát, a hatalmas férfiút. Két karcsú, fekete sihederfia vad kiáltozással rohant Aharon elé, de Mósze előtt megtorpantak, s mélyen meghajoltak ők is.

Jozabét meg Mirjam szintén az érkezők elé siettek. Az első pillanatban ők is boldogan megölelték, megcsókolták volna a két fiút, ám úrrá lett rajtuk az alázat, s mélyen meghajoltak. Csak Mirjam viselkedett szabadabban. Ő a meghajlás után azonnal megölelte Mószét, Aharont egyelőre feleségének s fiainak engedve át.

- Mósze! Fiam! Aharon! Fiaim! - sóhajtott Jozabét. Mosolygott, eleredt könnyei végigperegtek öreg, fáradt arcán. Aztán hangtalanul mosolygott és zokogott, ráborult Mósze vállára. - Fiam! Hoj, hogy látlak! Hogy szemem megpihenhet rajtad ismét! Miért nem érhette meg atyátok is ezt a pillanatot...

Mósze meghatottan csókolta meg a kedves arcot, simogatta az ősz fejet, ölelte magához a zokogástól reszkető vállat. Sokáig álltak összeölelkezve, míg végül Jozabét magához tért, s nevetve mondogatta:

- Hoj, én vén bolond! Összelucskolom ruhádat a könnyeimmel! De csodálhatod-e, fiam? Hiszen oly régóta nem láttalak, azt hittem, meg is haltál azóta... És most itt vagy, karomban tartalak, mint mikor még az otthoni kis házba jöttél! De mennyire megváltoztál! Vajon szólhatok-e hozzád most is mint anyád? Isten Embere, Isten Embere, Szabadító, akivel az Örökkévaló szemtül szembe beszélt, hát igazán én tápláltalak tejemmel, az én zöldség-levesemet etted? Szólni sem merek hozzád, a nevedet sem merem kimondani. Mirjamnak igaza lett... Hoj, miért nem érhette meg ezt atyátok! Ő másként, méltó módon tudna szólni hozzád, én ostoba öregasszony csak sírni tudok s fecsegni összevissza...

Így fecsegett, sírt, nevetett a könnyein keresztül, barna, munkától cserzett ujjai gyöngéden simogatták Mósze arcát, keresve a régi kisfiú, majd a délceg egyiptomi herceg vonásait, szemébe nézett hosszan, s a régi, meleg ragaszkodás fényét kutatta benne.

Ezután Mirjamra került a sor. A prófétalány arca megkeményedett, ajka megvékonyult, nagy, sötét szemében különös, olykor az eszelősséghez hasonló fények játszottak, de vidámsága, mosolya, egy-egy mozdulata a régi szarvasünőre emlékeztette Mószét. A leány diadalmasan lendítette körbe kinyújtott jobbját, s így kiáltott:

- Látod, mindezt megmondtam már akkor, amikor még bölcsőben ringtál.

Mindnyájan a földre telepedtek. Aharon boldogan atyáskodott fiain, vágyó pillantásokat váltott feleségével, jóízűen ette a kovásztalan pogácsát meg a szárított fügét, nevetgélt, az elmúlt évek eseményei után kérdezősködött, ismerősök felől érdeklődött. Mindent rendben találván, tökéletesen megnyugodott. Mósze hallgatagon eddegélt, szemét ide-oda jártatta a kedves arcokon, olykor egy-egy bólintással, fejrázással felelt a kérdésekre, de a gondolatai mintha máshol jártak volna. Jozabét meg is kérdezte:

- Fiam, ugye, arra gondolsz, hogy nincs köztünk a te feleséged, az én ismeretlen leányom is fiacskáival? És én nem ékesíthetem az ékszerekkel, amiket számára eltettem, mikor még kisfiú voltál.

Mósze azonban nem szólt, csak elmerengett. Észre is vettek rajta valami idegenséget. Mintha csak testben lett volna köztük, lélekben azonban messze, tán a Purattu vidékén vagy máshol. A beszélgetés lassanként el is apadt. Mirjam különös tekintettel figyelte Mószét, aztán a botjára mutatott:

- Ez az a csodálatos bot, amiről beszélnek?

Mósze fölvette, s oda akarta adni, nézze meg jobban. Hanem Mirjam is, a többiek is elhúzódtak tőle, nem merték megérinteni, csak nézték kitágult szemmel, félig-meddig ijedten. Míg Aharon fiai eljátszadoztak apjuk botjával, Mószééra alig mertek rápillantani. Ijesztő volt

az a gondolat, hogy ezt a botot maga Isten ajándékozta Ábrahámnak, évezredeken át nemzedékről nemzedékre szállt, s olyan jelek vannak belevésve, amikben a világ minden hatalma és ereje egyesül.

A találkozás ünnepi pillanatát tisztelték az ismerősök meg a Mószét kíváncsian figyelő idegenek, mégis mihamar népes kör alakult körülöttük, egyre sűrűbbé, tömöttebbé vált, s egyre szorosabbra zárult. Az emberek hallgattak, de megbűvölten bámulták Mószét. Majd szerényen előlépett egy-egy férfi, s kenyeret, sajtot, fügét, datolyát helyezett eléjük. Itt volt azonban az ideje, hogy Mósze fontos dolgai után lásson. Elmondta a hálaadó imádságot, megnyugtatólag kijelentette, hogy most már együtt maradnak valamennyien, elköszönt s elment.

A táborozás alatt néhány jelentős esemény történt. Hol is kezdjem elmondásukat? Tán a legközelebb eső dolgokon.

A pusztai népek életmódjának ismeretében nem csodálkozhatunk azon, hogy a tüzet magukkal kellett vinniök, ha pedig kialudt a féltve őrzött zsarátnok, amit a családanyák gondoztak egy erre a célra szolgáló cserépedényben, a közös tűzről kellett parazsat kérni. Ez a közös tűz a nép istenének oltári tüze volt, Szent Tűz, annak a származéka, amit ősidőkben maga Isten adott az embereknek. A közös szent tűz eddig Gósenben minden törzs vagy nemzetség áldozati oltárán égett. Most azonban az oltárok ottmaradtak az elhagyott hazában. A tűzről parazsat vettek az oltár őrzői, aztán ünnepélyesen kioltották az oltáron égőt. Most közös oltárok nem voltak. De a tűz, szent tűz nélkül hogyan lehetett nép a nép? Mósze tehát öblös bronzserpenyőt készíttetett, abban táplálták éjjel-nappal a tűz őrzésével megbízott léviták. Kirendelt férfiak gondja lett ezt a serpenyőt a vándorlás idején vinni, alkalmas helyen letenni, őrizni, táplálni, a tüzért folyamodóknak zsarátnokot adni, a reggeli meg estéli áldozáskor a lángokat lobogó máglyává szítani. Ez a közös, hordozható tűz bocsátott távolról látható füstoszlopot nappal, ez vetett lobogó fényt az Égre éjszaka. Ez a szent füstoszlop meg tűzoszlop vezette az egész népet a pusztaságban hosszú éveken át. A külön-külön oltárok tüzei pedig örökre kialudtak.

Az oltárok elhagyásával, a tüzek kioltásával egyidejűleg Mósze megparancsolta, hogy minden bálványt, istenképet pusztítsanak el. Itt a boldog szabadulás első táborhelyén lehetett csak ilyen parancsot kiadni és végrehajtani. Korábban véres lázadás, istenek harca támadt volna ebből. Most azonban az egyetlen Örökkévaló, akinek nevében Uszirszafi rendelkezett, hatalmasan bebizonyította erejét nemcsak az egyiptomi istenek beláthatatlan seregével, hanem a héberek isteneivel szemben is. A régi istenek, istennők léte tehát semmissé vált. Bálványaik egyszerre megüresedtek. E döntő pillanatban a léviták, eddig is a láthatatlan, megfoghatatlan, ábrázolhatatlan Él Saddáj eszméjének őrzői, aránylag könnyen el tudták szakítani a népet Asirattól, a mindenféle Baáloktól. Bátran kifordították őket szekrényeikből, ruhájukat, ékességeiket letépték, összetaposták, a lemeztelenített szobrokat a szent tűzbe vetették. Sokan mégis rettenetes katasztrófa bekövetkezésétől rettegtek: Égből lecsapó tűztől, a föld meghasadásától, rögtönös haláltól... de nem történt semmi. Az öregek Égnek emelték karjukat, sírtak, kiáltoztak... nem történt semmi. Anyák keblükre szorították gyermekeiket, hogy megóvják a kínos haláltól... és nem történt semmi.

Efráim meg Manasszé férfiai azonban bőszen a fegyverükre csaptak, s kijelentették, hogy Jájukat nem hagyják, inkább megöletik magukat egy szálig. A Léviek hasztalan igyekeztek őket meggyőzni viselkedésük ostobaságáról. Hor katonái erőszakkal akarták kiborítani ékes ládájából Ját, erre fenyegetőleg körülfogták őket, csatára készen.

A katonák haboztak: sorra öldössék-e testvéreiket, akikkel csak nemrég forrtak össze, vagy megszegjék Uszirszafi, tehát az Úr parancsát?

Aharon a zúgó, háborgó nép közé sietett, szórul szóra megismételte az Úr parancsát: ne legyenek előttem isteneid! Az emberek ordítoztak, a nők lemeztelenítették vállukat s keblüket, lebontották hajukat, földet szórtak a fejükre. A vének megtépték szakállukat, könnyek nélkül zokogtak, rettentő átkokat kiabáltak Aharonra.

Mósze lassan, rettenthetetlenül közeledett. A nép utat nyitott előtte. Nagy csend támadt, a sötét szemek villogtak, a kardok, botok markolatát görcsösebben fogták a barna kezek. Mósze megállt. Fölemelte botját, körülnézett a sokaságon. Mintha acsarkodó farkasok sereglették volna körül. Egy pillanat, - s rárontanak!

- Hiába mondom nékik, hogy az Úr nem akar látni más isteneket - panaszolta dühösen Aharon. - És hiába magyarázom, hogy ez az isten, akárcsak a többi, arra sem képes, hogy letörölje arcáról a port meg a légyköpéseket, s egy lépést sem tud tenni a maga akaratából, vinni kell, mint egy követ, mint egy tuskót! Nem hallgatnak rám!

- Férfiak, az Örökkévaló fiai! Nők, az Örökkévaló leányai! - szólalt meg Mósze messze hangzó hangon. Arca kemény volt, lenyűgöző tekintete nem rebbent, szakálla nem moccant. Botját fölemelve tartotta, lássa mindenki. - Enyéim vagytok ti, mondja az Úr! Kihoztalak a Szolgaság Házából, mondja az Úr! Én tehát lerontom ezt az istent a szemetek láttára!

Egyenesen Já ládájához lépdelt, megragadta, fölemelte a tetejét, kifordította Ját a földre. Rettenetes, kétségbeesett ordítás csapott föl a népből, mint a láng. Néhány férfi Mósze elé ugrott. Ám itt sem történt semmi. Já ott hevert a porban gyámolatlanul, tehetetlenül, csiszolt kristályszeme bárgyún nézett az égre, mint egy halotté, faarca meg sem moccant, dárdát s fáklyát tartó keze fölmeredt. Drága öltözéke alól szánalmasan csillogtak ki rézből, ónból, ezüstből, elektronból, fából készült tagjai. Combjáról levált az aranyborítás. A nép iszonyodva nézte, mint egy szörnyeteget.

A fiatal Jehósuah fölemelte a kezét, s így kiáltott a dermedt csendben:

- Haljon meg, úgysem él!

Úgy állt a nép előtt a magas, karcsú, szép, fekete hajú fiatalember, bátran fölvetett fejjel, villogó szemét, fekete szemöldökét a sokaságra szögezve, mint egy angyal. Barna csíkos fejkendője körüllebegte sovány, finom arcát, melle mezítelen volt, jobbjában a pálcáját emelte. Mószénak hevesen megdobbant a szíve. Ebben a pillanatban tudta, hogy ez a férfi lesz az utóda, ez áll hozzá legközelebb. Ez mondja ki az igazságot, amit senki sem mer kimondani.

Saruja orrával meglökte a földön heverő bálványt, s így szólt:

- Azonnal vigyétek a tűzre, és égessétek meg! Ezt mondta az Úr, az Örökkévaló!

Az emberek ellenállása megtört. Ámde még tétováztak, Jehósuah azonban nem habozott. Fölemelte a megcsúfolt istenképet, elindult vele a közös szent tűz felé. Sokan követték. Így égett meg Já képe is, a többivel együtt. Istenekkel, istennőkkel, bikaképmásokkal s kisebb-nagyobb teráfokkal. Bika is volt tudniillik, a Holdistennek Dán fiai által tisztelt képmása.

A fölkavart izgalmak csak lassan-lassan csillapodtak le. Nehéz, nyomott hangulat feküdt meg az imént még oly gondtalanul vidám táboron. Nyíltan azonban senki sem mert szembeszállni Uszirszafi parancsával. Sokan sírdogáltak, sokan csendesen zúgolódtak, sokan meg sötét jóslatokat mondogattak. Olyanok is akadtak, akik fölhánytorgatták, hogy Uszirszafi Anuban Aton papjai között nevelkedett, s valójában nem akar mást, mint az egyiptomiak láthatatlan Atonját ültetni a nép nyakára. Azt az Atont, akit a jóságos, de őrült Eknaton imádott, s aki

miatt Egyiptom régi hatalma elveszett. Hiába, zavarosan gondolkodott a nép - vagy inkább nem gondolkodott. Természetesnek vélte, hogy az egyiptomi istenek üres bábok, ugyanakkor pedig hatalmas istenek az ő bálványai.

Annál inkább, mert ezt az istentelen képrombolást ijesztő események követték. A nép büntetést látott bennük. Jóvátehetetlen zűrzavar, tán általános vérfürdő támadt volna, ha a léviták meg Hor fegyveresei nem álltak volna rendületlenül a talpukon. Mósze ugyanis parancsot adott, hogy a nép szedelőzködjék fel, de ne Keletnek folytassa útját, hanem forduljon Dél felé, majd a Timszah-tó s a nagy Sástenger északi sarka között vonuljon ismét Gósen földjére.

Hogy ezt a meglepő intézkedést megértsük, látnunk kell, mit tett Szekaré, a király.

Mikor elbocsátotta a szolganépet, nyomban nagy megkönnyebbülést érzett. Mázsás súlyok hullottak le szívéről, szabadon lélegzett, túl volt végre egy átkozott ügyön, ami valósággal beteggé tette. Hamar erőre kapott tehát, s amint erőre kapott, gondolkodóba esett. Ekkor aztán kijátszottnak, becsapottnak, elámítottnak érezte magát, Gyalázatosan szégyenkezett. Hogyan? Hát őt, az isteni királyt, Égnek, földnek korlátlan urát kényszerítette meghajlásra két héber jöttment, két hitvány lázító? Egy közönséges gyilkos, meg egy afféle héber „főpap" kényszermunkából szökött fia? Hogyan volt lehetséges? Csak úgy, hogy szívét elgyengítették az országra zúduló csapások s a héber mágia gyalázatos praktikái. Gyáva tanácsadói is megtették a magukét. Hát ilyen férfiú ő, ilyen isten! Elég volt a vizek szokatlan áradása és vörössé válása, elég a szúnyogok, legyek, békák zümmögése s brekegése, elég egy sáskajárás, néhány napi sötétség, s ő máris tehetetlenné vált. Elég néhány halotti menet, siratóénekek, zenekarok jajongása, a mindig rémüldöző nép óbégatása, s akarata máris megsemmisült. Elég egy alig értelmezett álom, egy-két nehéz éjszaka, s máris kiejtette kezéből a korbácsot, pásztorbotot. Elbocsátotta a szolganépet, ezer meg ezer munkást vesztett. Ám ennél is tűrhetetlenebb a tudat, hogy gyengének bizonyult. Nem volt igazi férfi!

Dührohamokat kapott. A ruháját tépte. Ordítozva szidta megdöbbent udvari méltóságait, hazugsággal, hízelgéssel, gyávasággal vádolta őket, meg azzal, hogy összejátszottak a héberekkel az ő elvesztésére... Mind, mind összeesküvők, a Palota falaira akasztatja őket fejjel lefelé! S miközben ilyesmit ordítozott, le s föl rohangált a trónteremben, öklével a homlokát verte, önmagát is vádolta:

- Hogy lehettem ilyen ostoba? Most az egész világ rajtam nevet! Kem isteni királya, én, a hatalmas, meghátráltam legyek, szúnyogok, békák, sáskák előtt! Én, a férfi, nem bírtam hallgatni a siratóénekeket, a fuvolákat, a dobokat. Én, Égnek és földnek ura, meghunyászkodtam egy idegen isten neve előtt, aki nincs is! Akit a lázadók találtak ki maguknak!

S korbácsával csapkodva üvöltötte:

- Utánuk! Katonákat rájuk! Azonnal! Most kimozdultak fészkükből, könnyű eltaposni őket! Eltaposom, eltiprom valamennyit, az egész barbár csürhét asszonyostul, kölyköstül, nem irgalmazok nekik!

Ebben volt is egy szikrányi értelem. A gyalogosan, szamáron, ökröskocsin vonuló népet valóban könnyű lett volna néhány száz vagy ezer jól fölfegyverzett, gyakorlott katonával, egy-két tucat harcikocsival pocsékká gázolni, a puszta felől bekeríteni. Ha a sokaságot nekiszorítják az erődöknek, senki sem marad életben. Akkor nézheti ismeretlen istenük, mire megy a hatalmával. A csapások most már úgyis megszűnnek! A gonosz pusztai varázslók kívánsága teljesült, szabadok, szabadok... de lássák, mi lesz a szabadságnak a vége.

Amint a határőrség parancsnoka jelentette, hogy az elbocsátott héberek rendben áthaladtak az erődövön, s Etham síkságán tábort ütöttek, Szekaré nyomban kiadta a parancsot:

- Két zászlóalj kerítse be őket. A harmadik állja el az utat a Timszahnál. Holnapután hajnalban indítsák meg a támadást. És még ugyanaznap alkonyatkor jelentést várok az utolsó héber rabszolga agyonveréséről.

Azt gondolhatná az ember, hogy Szekaré parancsát ezúttal éppúgy semmibe vették, mint eddig. Nos, ha nem is lelkesen, mégis kivonult Zo'an helyőrsége a testőrök parancsnoksága alatt, s a héberek után vetették magukat. Mert az egyiptomiak úgy gondolták, hogy a héber Isten kivonult már az országból, nincs hát okuk félni. Ismét magasra csapott bennük az idegengyűlölet lángja, no meg a könnyű préda is lelkesítette őket. Elindultak hát a héberek után.

Ugyanekkor a gazdag Korach is megértette, hogy itt a cselekvés ideje. A héberek fölkoncolása után ők következnek, egyiptomi héberek, hiába bizonyították be annyiszor hűségüket a király iránt. A héberek fölkoncolása? Hát ez nem olyan bizonyos! Korach ismerte Mósze meg Hor katonai képességeit, abban sem kételkedett, hogy a hurokba szorított nép férfiai úgy küzdenek majd, mint a kölykeiket védő oroszlánok, még a nők sem hagyják magukat. Szekaré reményei tehát könnyen összeomolhatnak... akkor pedig az újabb vereség kudarcát is rajtuk bosszulja meg, héber származásúakon. Országos vérfürdő lesz, elgondolni is iszonytató. Korach csapdába esett vadállatnak érezte magát. Ő, a jámbor, vallásos, hűséges, okos, kockázattól idegenkedő férfiú, aki mindig legelöl haladt a körmenetekben, s áhítatosan lengette a füstölőt... ő fizessen rá?!

Nem szabadulhat másként, mint hogy fölszedi családját, s lóhalálában a héberek után ered. Csatlakozik hozzájuk. Rendelkezésükre bocsátja tapasztalatait, üzleti képességeit. Aztán visszatér majd egyszer Egyiptomba az ázsiai népek szövetségének élén, győzhetetlen haddal, s elfoglalja az őt megillető méltóságot. Ahogy mindjárt először gondolta.

Csakhogy családja nem lelkesedett a vakmerő tervért. A nők, különösen kisebbik leánya, akkora sírást, jajveszékelést, kiabálást csaptak, hogy Korach csaknem megsiketült. Nagy békaszáját fülig tátotta, fejét félrebillentette, elővette állatszelidítő fogásainak leghatásosabbjait. Feleségét egyetlen szerelmének nevezte, idősebb leányát az okosság példaképének, a kisebbiket aranyos kedvencének, hiába. Csak azt hajtották, rikácsolták, zokogták félőrülten, hogy nem hagyják el ezt a házat, sem a többit, nem akarnak a pusztában szamárháton vándorolni, büdös barbárok között kovásztalan pogácsát enni, a Napon izzadni, földön hálni, jöttment rabszolgák leányaival táncolni, kóbor rablók elől menekülni... Semmi közük hozzájuk, Istenükre, a világ minden istenére fütyülnek.

Korach végül a fiát akarta a maga igaza mellé állítani. De hiába üzengetett érte, a fiatalembert nem tudták előkeríteni. Végül a palota udvarmestere kinyögte, hogy őkegyelmessége, a fiatal gazda korán reggel eltávozott a házból. Gyalog ment el, semmit sem vitt magával. Búcsúzóul azt mondta az udvarmesternek, ő a testvérei után ment, atyja vagyonából nem kíván semmit, üljenek mindnyájan kincseik halmazának tetejére s legyenek boldogok ebben a gyalázatos országban a maguk módján.

Korach összeroppant. Felesége zokogott, idősebbik leánya egyiptomi férjével együtt elment, bevágta az ajtót, csak úgy rengtek a falak. A kisebbik meg velőt rázó rikoltozással vágta magát földhöz, rugdalózott, a haját tépte, s egyre azt sikoltozta rekedt hangon:

- Nem megyek! Inkább meghalok, de nem megyek!

Mit lehetett tenni ilyen aggasztó körülmények között. Korach tátott szájjal meredt a padlón fetrengő zömök leányra, a zokogó feleségre. De a nyájas állatszelídítőből kibújt az erőszakos törtető, aki célját mindig elérte. Megparancsolta udvarmesterének, kötöztesse meg az asszonyt s a leányt, burkolja kendőbe, s tegye szekérre. Azonnal készülődjenek, az indulás pillanata elérkezett, holnap már késő lesz. Valamennyi szolga velük megy, minden kocsit meg kell rakni, minden szamarat megterhelni. Ami értékes holmi akad a palotában, egy kettős órán belül összecsomagolandó. A kamrákból minden liszt, só, olaj, szárított hús, hal, füge, datolya, bor, sör zsákokba, hordókba rakandó. Összeszedendő minden ruha, vászon, selyem. Hogy az ékszerek, drágakövek is ládákba teendők, azt Korach nem mondta, mert maga látott hozzá két titkárával.

Estére a kocsik púpozva sorakoztak a kertben. A szamarak rogyásig megrakva rázták csengőiket. Lótó-futó szolgák nyargaltak a lépcsőkön, folyosókon, házba be, házból ki, nyögtek zsákok, hordók, ládák terhe alatt. A kisírt szemű úrasszony, a „délceg pálma", a „ház korlátlan úrnője" meg inkább beletörődött zsarnok férje, az utálatos krokodil parancsába, semhogy világ csúfjára megkötöztesse magát. Inkább ő is munkához látott, azaz kihányta a ruhákat a szobák közepére, s szolgálóival bálákba kötöztette. Ám a kisebbik leányt valóban meg kellett kötözni. Ő a végsőkig feszítette okos, vallásos, gyöngéd atyja türelmét. Még így, remek mívű szíjakba csavarva is hányta-vetette magát, ordított s bőgött, mint egy vadállat. Senki sem hitte volna, hogy aki alig mukkant, egyszeriben ennyi hatásos szót talál indulatainak kifejezésére s ilyen fáradhatatlanul.

Korach még mást is művelt. Öt rabszolga, egy megbízható írnok s két szamár kíséretében alkonyatban fölkereste Zo'an egyik régi hikszosz obeliszkjét. Ó, nem az emlékmű szépségétől kívánt elbúcsúzni. Nem sokat törődött az épületek, emlékművek szépségével. Az obeliszk sem volt szép, afféle utánzat abból a korból, amikor a hikszosz királyok hamisítatlan, művelt egyiptomiaknak képzelték magukat, s nyakra-főre faragtattak emberarcú oroszlánokat, cifra oszlopokat, királyszobrokat, obeliszkeket. Korach szemében mégis sokat ért. Elhagyott helyen állt, magas fűben, bozót mögött. Oda igyekezett.

„Kulcsai", azaz titkos följegyzései és rajzai szerint ez alá rejtették el a legendás Józif kincseit. Hogy valóban az első híres Józifnak a kincsei voltak-e, vagy a hagyomány említette így, nem tudható. Lehetséges, hogy a Deltából kivert utolsó hikszosz király rejtette el a visszatérés reményében. Tény, hogy Korach az öt izmos rabszolgával ledöntette a nem nagy obeliszket, talapzatának köveit kibontotta - s íme, csakugyan ott volt a mély üreg s benne az ékszerek, drágakövek halmaza, ahogy a „kulcs" jelezte. Korach maga szállt a mélybe, s adogatta ki a kincseket. Volt itt még aranypor is zacskóban. A héber hagyományok szerint annyi volt a drágaság a mély üregben, hogy kilencven líbiai szamarat raktak meg vele. Korach nem bírta egymaga az adogatást, még két rabszolga bújt hát be utána és segített. Odakinn meg egyik szamár ment, a másik jött. Miért éppen *líbiai szamarak?* Mert a líbiai szamár afféle eráris jószág volt, katonai állat, terhe pedig szabványteher. Korach szamarai lehettek más fajtájúak is, terhük mindenképpen líbiai szamárnyi volt.

Gyorsan, szótlanul dolgoztak. Igazi, holdfényes, kincskereső este volt. Sikerült is az üreget egykettőre kitakarítaniok, s az utolsó aranyporos zacskókat, az apróbb fajta gyöngyöket, gyémántokat, rubinokat tartalmazó bőrtömlőket is szamárra rakniok. Ekkor kimásztak a lyukból, az obeliszk talpköveit visszahelyezték, de magát a kőszálat már nem. Ugyan ki törődött egy ledőlt hikszoszi emlékkel?

Visszasiettek a városba, a palotába. S mindent elrendezvén még, ahogy kellett, a kocsik, szamarak, szolgák kivonultak a palota főkapuján. A leányka még ordított volna tovább, ha száját egy ékes kendővel be nem kötik. Korach megtiltotta, hogy hozzányúljanak. Majd a

pusztaságban ordíthat. Nefer-nefernek, azaz Szépek Szépének, Százszorszépnek nevezték a leányt.

Semmi sem volt könnyebb, mint Korachnak igazoló írásokat szerkeszteni önmaga számára. Nemcsak baj nélkül jutott ki a határon egész rakományával, szolgáival, hanem az őrség parancsnoka még térdig is hajolt előtte, s szolgálatkészen megkérdezte, nincs-e szüksége kísérőcsapatra.

Mósze Korachtól értesült a király dühéről és szándékairól. Azonnal megparancsolta, hogy változtassanak irányt, így került sor tehát arra az erőltetett menetre a Sástenger ingoványai között, amit említettem, s ami annyira megzavarja a kivonuló nép útjának kutatóit. Nem ejthette magát s a csaknem százezerre rúgó sokaságot csapdába. Inkább arra gondolt, hogy ő ejti csapdába az egyiptomiakat. Persze, ez a vakmerő mozdulat csaknem kétségbeejtő volt. A nép először megzavarodott, azután megdöbbent. Hát hiábavaló minden, az átkozott föld visszaköveteli őket? Kinyújtja utánuk polipkarjait, hogy magába ölelje, elpusztítsa? Hiába hittek az Örökkévalóban, hiába a Szabadítóban? Hiába készülődtek, imádkoztak, hiába győzték le önnönmagukat, szabadulni lehetetlen? Vajon Uszirszafi és társai ostobán becsapatták magukat, mint a gyermekek? Vagy ez a megsemmisített istenek bosszúja? Azt mondják az istenek: meggyaláztatok, elégettetek minket, most ám lássátok, hová vezet Uszirszafi istene.

A boldog reménykedés után csüggedés szállta meg őket. És elkeseredett düh. Itt kell veszniök az utolsó csecsemőig. A nők sikoltoztak és zokogtak, a férfiak öklüket rázták, szitkozódtak. Ők nem mennek egy tapodtat sem!

Az Úr parancsa, a léviták fáradhatatlan megnyugtatásai, Hor fegyveres férfiainak szigora azonban győzött. Győzött a Mósze botjára vésett Név. Aki annak a Névnek birtokában van, rendelkezik a hatalommal is. Ajkukat összeszorítva, némán engedelmeskedtek. És a törzsek, nemzetségek, családok csoportjai rendben vonultak a Sástenger nyugati széle mentén tovább és tovább, sorsukat arra a férfiúra bízva, aki szemmel láthatólag nem kételkedett sem Istenében, sem önmagában, s tudta a módját a kelepcéből való kijutásnak is.

13. Lovak, harcikocsik a Sástengerben

Mai mértékkel mérve mintegy hetven-hetvenöt kilométert tettek meg, hol homokos, laza porongokon, hol gyepes dombhátakon, hol sűrű, nádas bozótban, hol süppedékeny mocsarakon keresztül-kasul, erőltetett menetben. A szekerek, talyigák magas korongkerekei nemegyszer megsüllyedtek a sárban, a derék ökröknek jól bele kellett dőlniök a nyikorgó járomba. Csüdig gázolták a szamarak, tevék a cuppogó mocsarat. Majd meg sikerült száraz talajra vergődniük, s gyorsabban haladhattak. A hosszan elnyúló menet néhol elkeskenyedett, néhol megint szétterült, mint a pávafarok. Legelöl vitték a léviták a közös tüzet, de bizony nemegyszer oly távol, hogy a füstjét nem látták. Mindegy, most már benne voltak, s lassanként megértették, hogy a váratlan helyzetben okosabbat tenni nem lehet. Hor katonái még örömüket is lelték ebben a merész mozdulatban. A sivatag gyermekei számtalan csetepaté, rablóhadjárat neveltjei voltak, szilaj életkedvük csak úgy izzott, mikor megkapták a parancsot, s hozzá a figyelmeztetést, hogy a király csapatait kell kijátszaniok. Ez igen! Ez már nekik való mulatság volt! Orránál fogva vezetni az álnok király seregét, játszani vele, belecsalni a mocsárba, kikezdeni, szétszórni, csúffá tenni, kirabolni... Hor vitézei között egy sem akadt, aki ne lett volna mestere a nyilazásnak, parittyázásnak, verekedésnek, egy sem, aki ne hitt volna Uszirszafi Istenében, a Név győzhetetlen hatalmában.

Nappal mentek, estére baj nélkül megérkeztek Phekeheret városába. A kis helyőrség nem tudta, mitévő legyen. Hagyta hát, hogy a nép egy része bevonuljon a kapun, a többi meg tábort verjen a városkán kívül. Itt töltötték az éjszakát. A jószág legelt és pihent.

Hajnalban Hor megfúvatta a kürtöket, s a nép ismét megindult. Alkonyatra sikerült eljutni a Sástenger déli csücskéhez, ugyanoda, ahol Mósze Aharonnal, Horral meg a hozzájuk csatlakozott férfiakkal Gósenbe hatolt. Ismét megpihentek.

A következő hajnalon aztán megkezdték az átvonulást a Sástenger ingoványain. Apály volt, szél sem fújt, csaknem száraz lábbal kerültek a túlsó partra. Alkonyodott, az Égen káprázatos tűz ragyogott, a majdnem szemközt fölmeredő hegy sötét violafényben égett. Mósze Aharonnal, Horral és néhány fegyveres férfival a part egyik dombjáról nézte a hosszasan elnyúlt sorban vonuló sokaságot: nyikorgó szekerek, cammogó szamarak, lomhán imbolygó tevék, vállukon batyut meg gyermeket cipelő gyalogosok ezreit, Isten népét, amely ezúttal örökre búcsút mondott a Szolgaság Házának. A merész mozdulat sikerült.

Mikor mindnyájan szárazra vergődtek, s a nép csoportonként, ahogy érkezett, letáborozott a füvön, éppen fölkelt a Hold. Már nem volt tökéletesen kerek, s később is bukkant elő a látóhatár pereméről, de itt, a pusztában, ahol semmi sem korlátozza a látást Kelet felé, olyan hatalmas, olyan aranyos-vörös, olyan fenséges volt, amilyennek Gósen lakói sohasem látták. Körös-körül fölzendült az elnyújtott imádság énekszava.

Mósze azonban nem Kelet felé nézett, hanem a Sástenger mély völgye felé. Nyugodtnak látszott, nem is szólt, de az őt régóta jól ismerő Hor a szívébe látott, s tudta, valami nagy esemény bekövetkezését várja. Hol az Égre tekintett, hol a távolban csillogó-villogó tenger síkjára. Orrcimpája kitágult, füle távoli hangokra figyelt. De csak a hatalmas táborból szállt feléjük halk zsongás, egy-egy állat bőgése, kutyaugatás, énekszó, citerapengés. Néma, kihalt volt a pusztaság és a tenger. Odaát, a túlsó part hegycsúcsán villogó tűz gyúlt ki: Baál Szafon régi foinik templomában mutatták be az esti áldozatot.

Aharon lent volt a táborban, imádkozásra adott parancsot lévitái útján. Mósze mellett nem tartózkodott más, csak Hor, meg öt-hat testőr.

Álmatagon, lassan múlt az idő. A Hold ezüstfénye lebegett földön és vízen.

De íme, egyszer csak finom szellő lebbent Dél felől. Mósze fölkapta a fejét, a levegőbe szimatolt. Majd ismét az Égre tekintett.

- Most kezdődik! - suttogta, s Horhoz fordult:

- Most kell megérkezniük a Sástenger partjaira - mondta figyelmeztetőleg.

- Híreink megbízhatók - felelte Hor csendesen. - Erőltetett menetben közelednek. Ha jól számítom, most kell megérkezniök. Mi lesz azután? El tudod képzelni dühüket, mikor megtudják, hogy elszöktünk, s éppen ezt a szokatlan utat választottuk?

Hor vidáman nevetett, tenyerével hangosan rácsapott a térdére.

- De most? Mi következik most?

- Hallod? Én már hallom - figyelmeztette halkan Mósze.

A világos, csillagos éjszakában távoli dübörgés kelt. Ugyanakkor a megerősödött szél Mósze meg Hor fejkendőjét, köpönyegét lobogtatta. A dagály és a déli szél!

Egyre magasabb hullámok gördültek elő a távolból, futottak széles karéjban a sekély partra, s nyúltak el a fövenyen. Újak meg újak érkeztek már tajtékosan, hánytorogva, síkosan, mint a zöld olaj, még messzebb nyúltak ki a szárazföldre - s elfeküdtek, ottmaradtak ők is. Aztán újabbak meg újabbak. Egyre torlódóbbak, egyre tajtékosabbak, egyre nyugtalanabbak, erőszakosabbak. És marták, falták a partot, elöntötték messze be, a lapos teknőbe. Már víz csillogott jobb felé is, a tenger fáradhatatlanul nyelte a földet. A morajló dörgés olyan volt, mintha hatalmas kőtömböket zúdítanának le egy hegyoldalon.

A szél zúgott. Tépte, cibálta a férfiak ruháit.

Így ültek, s vártak még mozdulatlanul. Egyszer csak vad kürtriogás, ordítozás támadt közel és távol. A környék megtelt kísérteties alvilági hangokkal. Vadállati hörgéssel, tébolyult ordítással, borzongató nyerítéssel, recsegéssel-ropogással, kürtök, tülkök rivalgásával. Most már teljes hatalommal dörgött a dagály, süvöltött, zúgott a szél. E vad hangörvénylés felett pedig olyan hideg nyugalommal lebegett a fényes Hold, mintha semmihez sem volna semmi köze.

Katonák, lovak, harci kocsik százai, ezrei vesztek el akkor a Sástenger mocsarában. A tenger, a szél elvégezte romboló művét. Zúgó hullámok csaptak át a völgyön, fölnyomultak a szárazföld belsejébe, összekötötték a sekély tavakat, mocsarakat, rátörtek a végtelenbe nyúló sásvilágra, elöntötték a vidéket, föl, föl, az erődítmények faláig, az őrtornyokig. De nemcsak felülről, hanem alulról is áradt a víz. A tenger irtóztató nyomása fölfakasztotta a vizeket. Felül, alul egyszerre ölelte Szekaré szerencsétlen csapatait a halál.

Mósze, Hor meg a többiek némán hallgatták a pusztulás borzalmát.

Egy őr szamárra kapott, a tábor felé vágtatott. Már messziről ordította:

- Erős az Úr! Megalázza, eltaposса ellenségeit. Jöjjetek! Jöjjetek!

A nép fölrettent álmából. Csakugyan, mi ez a különös zúgás, dübörgés, mi ez a félelmes lárma, rikoltozás, ordítozás, jajgatás, nyerítés? Mi történt? Futott, áradt a sokaság a tenger partjára, ott megtorpant a világos éjszakában. Odalent, közel és távol, tombolt a halál. A szél süvöltésén, a hullámok dörgésén is áthallatszott a pusztulók kétségbeesett ordítozása. Mintha nem víz, hanem tűz dörömbölt, lobogott, harsogott volna, s a tűzben elevenen égő ezrek üvöltése.

A tenger, a tenger összecsapott, ahogy Szinuhe mondta valaha régen egy thébai fogadó szobájában, holtrészegen. Mósze szinte hallotta a hangját, amint rekedten, torz nevetéssel mondja:

- Menekülj, menekülj, herceg, a keskeny úton! Még mielőtt összecsapnak a tenger hullámai!

Most összecsaptak. Ő pedig, Mósze, átmenekült népével a keskeny úton éppen az utolsó pillanatban.

Nem is hallotta a nép diadalmas ordítozását, eszelős nevetését, kárörvendő csúfolódását, átkait, szidalmait. Csak a tenger dörgését, a szél süvöltését, a fuldoklók borzalmas lármáját hallotta, s egy részeg hangot, amint mondja:

- Össze fog csapni a tenger, minden elmerül benne. Te azonban menekülj, herceg, menekülj a keskeny úton!

Tudta, látta, mi történik odalent. Valóságnál élesebben kavarogtak előtte az egymásba gabalyodott kocsik, az egymásra ágaskodó lovak, a legázolt, küszködő, hullámokkal s egymással viaskodó katonák. Szíjak szakadtak, kerekek törtek. Paták vágódtak az Ég felé. Tisztek fújták reménytelenül kürtjüket, menekülők gázoltak embert, állatot, nádat, mocskos áradatban fetrengtek levegő után kapkodva a fuldoklók... Mindezt tisztán látta Mósze. A király válogatott ékes-fényes seregét a csúfos halálban.

Ekkor már az egész tábor tudta, mi történt. Ember ember hátán szorongott a parton. Diadalordítás harsogott a halállal küszködők felé. Zengett a puszta.

De kik jönnek amott seregestül, ünnepi ruhában, dobokkal, citerákkal, sípokkal? Ki az a peregve táncoló, lobogó ruhás nő, aki magasra emelve dobját vad ütemben veri, s énekel mámorosan?

„Mirjam a prófétaasszony, Aharonnak nénje dobot vőn kezébe, és kimenének mind utána az asszonyok dobokkal és táncolva." Itt is kiütközik az ősszöveg: csak „Aharon nénje" s nem Mószéé is!

Mirjam így énekelt:

Énekeljetek az Úrnak,
mert hatalmas ő,
lovat lovasával tengerbe merített!

Ezt énekelte Mirjam vadul ujjongva, forogva és lobogva, vervén hozzá a kézidobot. Ezt énekelték utána a nők mind, táncolva, lobogva, forogva, s verték a dobokat, a citerákat. Ezren meg ezren, áradó menetben, ahogy nagy győzelem után szokás. Csak néhány szó volt az ének, újra meg újra ismételték, nem tudtak betelni vele. Részegek voltak a diadaltól, az Úr szavától, hatalmától, a legrészegebb: Mirjam.

Halálhörgés, tengerzúgás, szélsüvítés gyászzenéje a mélységben, víg tánc, tomboló forgás, pattogó, ujjongó diadalének föntt a parton.

Aki tudja, mikor dagasztja meg a tenger árját a Hold, s mikor támad föl a déli szél, Mósze, ott állt a tenger fölött, s némán nézte a pusztulást. Így állt reggelig Horral, Aharonnal, Jozabéttel s másokkal, akik ellepték a magaslatot. Mikor a Nap sugarai az Égre nyilalltak, elé tárult a pusztulás teljes képe. A tengerár visszavonult, a szél elült, odalent pedig, a Sástenger iszapos ölében mozdulatlan hullák, lódögök, iszappal, hínárral lepett harcikocsik hevertek... S a fellegekben érkező hollók, a nehézkesen lebbenő keselyűk máris megkezdték rajtuk lakomájukat. Egy-egy fényes tiszti sisakon napfény szikrázott. A legázolt nád között lovak kivicsorgó fogsorai fehérlettek. A tenger visszavonult, nyugodtan lélegzett a hajnali napsugárban. Rikácsoló sirályok csapongtak fölötte.

A síkságon, az óriási tábor kellős közepén magasra szállt a közös tűz kék füstje.

14. A számok értelme

Ezúttal a számoknak is kell szentelnünk néhány pillanatot. Némely tudós ragaszkodik ahhoz a föltevéshez, hogy ezek az események jóval később, Merneptah idejében történtek. Azt mondják, hogy a hébereket elnyomó király Második Ramesszu volt, mert a Pitom s Rameszesz városok helyén végzett ásatások során éppen olyan sással készült téglák kerültek elő, amilyeneket a héberek vetettek. A téglákon az említett király neve is látható. Továbbá azt is mondják, hogy Mószénak kortársa volt az ugyancsak a Szentírásban említett Bileam ben Peor edomi próféta, akivel az edomi királylista nevei kezdődnek. Mósze tevékenységének ideje tehát szerintük csaknem pontosan megállapítható, s éppen Merneptah uralkodására esik. Végezetül rámutatnak Merneptah úgynevezett Izraél-sztéléjére is, amely Izraélt is megemlíti a megfenyített népek között. Ez a fölirat pontosan ezerkétszázhúszból származik Krisztus előtt.

Először is ezt a néhány fontos bizonyítékot kell röviden megvizsgálnunk.

Pitom meg Rameszesz neve az Exodusban szerepel. Pitom helye megállapítható, Rameszeszé nem. Csak találgatások folynak. Véleményem szerint Rameszesz neve csak később került a Szentírás szövegébe, hiszen a babiloni fogság után gyűjtötték össze, vetették alá rostálásnak, s állapították meg véglegesen A kivonulás városait tehát jóval későbbi viszonyok alapján rögzítették, *hogy a kortárs tudja,* hol történtek a sorsdöntő események. Ugyanúgy, ahogy Józsefet is olyan egyiptomi méltóság nevével ruházták fel, ami József korában még nem volt ismeretes. A bélyeges téglák pedig? Nos, miért ne építtethetett volna Második Ramesszu héber meg habiru kényszermunkásokkal, mikor Mószéék kivonulása után is maradtak elegen, s érkeztek hozzájuk újabb bevándorlók is?

Ami az edomi királylistát illeti: Edom királyai nem öröklés útján jutottak trónra, uralkodásuk időtartama bizonytalan. Csak hozzávetőleges számítások lehetségesek, például föl kell tennünk, hogy egy-egy király átlag húsz évig uralkodott. Bileám meg Baálám pedig több is lehetett. Számtalan példa van arra, hogy azonos nevű uralkodókat egynek tekintenek. Az említett Bileam nevét könnyen összekeverhették valamelyik Baáláméval, ez pedig nem személynév, hanem méltóság. Ahogy a „fáraó” nem név, mint a Szentírás gondolja, hanem a „per-ó”, azaz „nagy ház” elferdítése.

Végül Merneptah sztéléje éppen azt bizonyítja, hogy az ő korában Mósze népe nem a Szinájon kóborolt, hanem Kánaánban élt már ebben az időben. Mert kánaáni népek sorrendjében szerepel.

Egy kiváló tudós, Dusseaud úr pedig fölveti azt az érdekes gondolatot, hogy a kivonulás a hikszoszok kiszorításával egyidőben történt. Így az egész fontos esemény jóval korábbra teendő. Valóban, az események leírásában sok a hikszoszi vonás. Ha író volnék, s nem egyszerű rabbi, aki óvakodik képzelőerejének eloldozásától, kedvem volna Mószét hikszosz környezetbe állítani. Ám ez távol legyen tőlem! A források mérlegélése, az emlékek tanúsága visszatart ettől a merészségtől.

Számítják a kivonulás évét a salamoni templom építésétől visszafelé is. Ennek az építkezésnek ideje ugyanis ismeretes. Igen ám, de napéveket számítanak, s nem holdéveket, ahogy akkoriban számoltak. Újabban korrigálták ezt a tévedést, és lám, az eredmény összevág Eknaton korával. Az akkori történelmi helyzet tökéletesen igazolja elbeszélésemet, ha Menthot feljegyzései nem igazolnák.

Meddig tartózkodtak a héberek Egyiptomban? A felelet látszólag egyszerű: négyszázharminc évig, ahogy a Szentírás mondja. Igen ám, de mind a zsidó, mind az ókeresztény források más meg más kiindulási pontot választanak. Az első komoly összefoglaló egy tanna, a Széder Ólám szerzője, Rabbi Józse ben Chalafta. Adatait a világ teremtésétől a babiloni fogságig a Szentírásból meríti, s így folyamatos adatok állnak rendelkezésére. De Azarja dei Rossi - Philo, Josephus Flavius és az Egyházatyák jó ismerője - kimutatta, hogy a Széder Ólám szerzője egy igen érdekes elvet érvényesít művében: azt, hogy a nagyobb számok „fölfalják a kisebb számokat". Ez az elv érvényesül a Talmud Jerusalmiban is. Így hát pontos számításokat tőle nem remélhetünk. De nyerünk mást! A számok egymás által való elnyeletésének elve megvilágítja azt a jelképes jelenetet, amikor Mósze meg Aharon a király előtt földre vetik botjukat, s azok kígyókká válván elnyelik az egyiptomi mágusok kígyókká változtatott botjait. Nem egyéb ez, mint Mósze meg Aharon matematikai tudományának győzelme a varázslásig süllyedt tudomány fölött. Mósze meg Aharon nagyobb számai elnyelik a mágusok kisebb számait. A kígyó az értelmi *tudás* jelképe. Mósze botja a bevésett Név révén az ember isteni tudásának jele, Aharoné pedig, amit atyjától örökölt, csekélyebb mértékben ugyanaz.

Josephus a saját forrásai, hagyományai alapján azt mondja, hogy Ábrahámnak Harranból való távozása s Mósze egyiptomi kivonulása között telt el négyszázharminc esztendő. Hadaszi meg Izsák születésétől a kivonulásig négyszáz évet számít. Ismét mások máshonnét indulnak ki, s más eredményre jutnak. A Karaitáknak a Bibliával megegyező számításai ugyancsak Ábrahám Kánaánba való érkezésétől indulnak el, s jutnak a négyszázharminc esztendőre.

Az Egyházatyák számait ne is említsük, ezek mind ilyen vagy olyan zsidó hagyományokon alapulnak, fölsorolásuk is meddő volna.

Hanem toljuk félre a számokat s a számoknak Napévet vagy Holdévet jelentő értelmezéseit, s nézzük őket misztikus jelentésükben, ahogy ősidőkben nézték.

A négyszázharminc év Istennek Ábrahámmal kötött szövetségétől számítandó, ahogy az Exodus is mondja, tehát egy misztikus eseménytől. Ez megadja az értelmezés kulcsát. Bontsuk hát föl a számot részeire: négyesre, hármasra és tízesre, azaz zéróra. A négyes a látható világ száma: hosszúság+szélesség+magasság+idő vagy mozgás. A hármas a legfelsőbb hierarchiáé, az Egy, vagyis az Isten hármas megnyilvánulásáé. A tízes vagy zéró pedig a teljesség: látható világ és isteni hierarchiák teljessége. Az Isten száma! Ide rajzolom, fiam és tanítványom, a sorozatot: Δ ⊙. Ebből láthatod, hogy a héberek Ábrahám misztikus szövetségkötésétől addig tartózkodtak a Szolgaság Házában, amíg a látható világ teljes ismeretétől az isteni hierarchiák ismeretéig s végül az Isten ismeretéig el nem jutottak. Csak ekkor szabadultak ki a Szolgaság Házából.

Mint ahogy „a Thorában a sorrend független az időrendtől", ugyanúgy a történelmi események időrendje mellékes a misztikus, az isteni valóság értelmével szemben. Ne bíbelődjünk mi sem a zsidó forrásokkal, a Széder Ólámmal, a Karaitákkal, de a keresztény Kincses Barlang, a Méh, a Névtelen Szíriai Krónika, a Második Névtelen Krónika s a többi végeláthatatlan forrás adataival sem. Maradjunk a jelképi értelemnél.

A számokat hagyjuk, forduljunk megint Mószéhoz.

Vajon amint ott állt a tengerpart kiemelkedő fokán, szemben Baál Szafon hegyen épült templomával, s a hajnali napfényben a szerte heverő hullákat, összetört kocsikat, elszórt sisakokat, pajzsokat, fegyvereket nézte, eszébe jutott-e az a régi „Mósze", aki sok-sok évezreddel előtte élt, s az áthatolhatatlan múlt távlatában kivezetett már egy népet, egy emberfajtát az összecsapó tengerek között a keskeny úton? Amikor a Földközi-tenger medencéjében még

eleven városok, falvak, gyümölcsösök, gabonaföldek virultak, boldog népek daloltak, munkálkodtak, szültek és temettek, ott, ahol most a tenger hullámzik? Amikor még a Vörös-tenger helyén síkság terült el, karaván ok jártak keresztül-kasul, s szállították az akkori idők kincseit: kőeszközöket, gyümölcsöt, vásznat, bőrárut, s varázserejű követ? Amikor még nem hasadt le az Arab Tábla rettentő földrengések, tűz, hamu, lávaömlések közepette, s a Jordán mély völgye nem repedt ketté, a Holt-tenger s az Arab Árok mélysége sem szakadt be? Amikor szemiták, chamiták s jáfetiták, barna, vörös, fekete emberek fajtái még nem különültek el, nem kellett egyiknek ide, másiknak oda, harmadiknak amoda vándorolnia a roppant kiterjedésű ősföldekről? Gondolt-e arra a hajdani férfiúra, aki a földrengések, tüzek, hamuesők, tengerzúdulások bekövetkeztekor ugyanúgy törődött népével, ahogy ő? S akinek éppen úgy nem volt valóságos személyneve, mint neki, a Fiúnak vagy Uszirszafinak, hiszen mind a két nevét a véletlennek köszönheti?

Mósze nagyságát, tudásának méreteit csak sejtjük, elképzelni alig tudjuk. De én, az egyszerű rabbi, az ismeretlen Jochanan ben Geula ki merem mondani: Mósze ezt is tudta. Az a különös, rejtett történelem, amelynek szájról szájra adott hagyományait, régi kövekre, papiruszokra írt eseményeit gyermekkora óta tanulta, aminek ismeretébe gondosan beavatták, s aminek mélyen hézagos szakaszait, töredékeit most kezdi föltárni a lélek mélyéből kiemelt tudomány, Mószénak birtokában volt. S többé-kevésbé nemcsak neki, hanem Aharonnak, a népek más Véneinek, prófétáinak, tudósainak, főpapjainak is. Mikor Mósze letekintett a Sástenger iszapos hulláira, akarva-akaratlanul a hajdani képre gondolt, tengerek áradására, pusztulásra, népek halálára, menekülésre, szétválásra. A mostaninál sokkal borzalmasabb katasztrófára, ami megváltoztatta a világ képét. Tengereket támasztott, ahol szárazföld volt, szárazföldeket emelt föl a mélyből, míg végre megnyugodott, s a halál képeit örökre elmosta az idők hullámverése. Látta az eseményeket, amiknek a mostaniak megismétlődő analogonjai voltak. Mósze és kora analógiákban gondolkodott, helyesebben: *látott!* S jaj volt annak, aki nem gondolkodott, nem látott így! Jaj volt Szekarénak, mert elvesztette a történelem láncolatának egységét, röviden: kiesett az időből. Mósze *látta* azt a régi Mószét is, aki akkor élére állt népének, a sokfelé, sokféle ágra szakadozott sémi népnek. Sőt Mósze még abban is bizonyos volt, hogy ő ugyanaz az Ős-Mósze. Az született benne újjá, hogy tudjon és lásson, cselekedjék. Azt hívta, küldte az Úr, hogy, mint akkor, most is vezesse népét.

Mósze pillantása átfogta az emberi faj egész sorsát, a teljes emberi tudást. Tízezer éveket kötött össze, mint a hátgerinc a tagok, izmok és inak, a külső-belső szervek rendszerét, s koronázza meg az agyvelővel.

Mósze nevét a Szentírástól a talmudi hagyományokig héberül is próbálták értelmezni. Azt mondták, ez a név Vízből Kihúzottat jelent, mert viselőjét a hercegnő a vízből húzta ki. Ezt az értelmezést a tudomány „népetimológiának" gondolja. És merőben tévesnek. Nem „kihúzott", hanem „kihúzó" az igazi értelem a héber nyelv szabályai szerint. Marad hát az egyiptomi eredet: Mósze, azaz Fiú.

Igen, marad. Tökéletesen helytálló. Nem „kihúzott", hanem „kihúzó".

Csakhogy... csakhogy, fiam és tanítványom, nem az Első Mószét azonosítja-e a népek makacs emlékezete a Másodikkal? Nem azt akarja-e mondani, hogy volt egy Vízből Kihúzó is meg egy Vízből Kihúzott, s a kettő azonos? Csupán testi alakjuk s működésük kora különbözik? Röviden: hogy a hajdani Vízből Kihúzó született újjá a Vízből Kihúzottban? Ha a régi kor emberének módján gondolkodunk, nem csodálkozhatunk ezen az azonosításon, nem tekinthetjük Mósze nevének „elferdített" értelmezését naiv népetimológiának. Hanem láthatatlan, titkos történelmi vastörvények érvényesülésének. Itt, ezen a helyen, megtapinthatjuk az emberi

faj történetének rejtett bordázatát. Ez a jelenség mindjárt nem látszik olyan fantasztikusnak, mint amilyennek a földhözragadt gondolkodású, kicsinyes, atomizált ember véli.

A partfokon álló Mósze tehát látta, ami már egyszer sokkalta nagyobb mértékben történt. Látta azt a Vízből Kihúzót is, aki *akkor* népe élén állott. Látta a két tenger irtózatos összecsapását, egybeomlását, a Boszporusz átszakadását, a Vörös-tenger medrének megnyílását, kontinensek tábláinak széthasadását, földek elmerülését, hegyek föltorlódását. Látta egy hosszú-hosszú történelmi szakasz bezáródását, egy új kitárulását. A kettő között, mint egy vízválasztón, azt az Első Mószét. Aki maga volt. Aki ugyanígy szemtől szembe megélte az Örökkévaló jelenlétét, mint ő, ugyanúgy hallotta a Hangot, ismerte a Nevet. Ezt a látást Mósze nem vélte sem különösnek, sem szokatlannak. Sőt ez volt számára az egyedül lehetséges, törvényszerű látás. A síkságon táborozó, örvendező, ünneplő, bosszúvágyában megelégült népet tekintette vaknak.

De azért még a szegény, szolgaságban, tudatlanságban, apró-cseprő gondokban, félelmekben elnyomorodott nép sem volt vak. Mert lám, Mósze alakját évszázadok során mitikus fénnyel árasztotta el. Megnövesztette, kozmikussá tette. Hogyan? Talán később, fokról fokra rakta rá a mitikus vonásokat? Nem, éppen ellenkezőleg. Az emberi, a jól ismert Mószét fosztotta meg esendő, esetleges vonásaitól, s azonosította azzal az elfeledett, valóban mitikus Vízből Kihúzóval, aki az ős fajtát új életre vezette az új földön, új Égbolt alatt. Ennek az azonosításnak eredménye a történeti Mósze mitikus alakja. Mert ő már nem volt mitikus ember. Nem élt a mitikus korban. Egy fokkal alacsonyabban élt ő már, mint névtelen elődje, azaz első alakja: a mágikus korban. De ki akart menekülni a süllyedt mágikusból, s ki akarta emelni népét teljes egészében. Ezt kívánta tőle Istene, ezt kívánta ő a néptől. Ezért vezette ki a pusztaságba, ezért akart belőle új népet formálni.

Hogy milyen eredménnyel? Majd kitűnik, vagy már ki is tűnt. Kibékíthetetlen az ellentét Já, a viharisten, a vér, a tűz, a bosszú, a féktelenség mágikus istene s Já-Hevah, a teljes, az Egy, a változatlan, a kimondhatatlan, a mindig megvalósuló Azonosság Istene között. Mósze, az Egy szolgája és ismerője tudta ezt. És miközben a mélységbe s a pusztulásba nézett, látta az elkövetkezőket is: a pusztaságban megteendő hosszú út nehézségeit s a végső célt, az Istenhez való boldog megérkezést. Ő már ott volt. Népének is ott kellett lennie, szabadon, megtisztulva, testben-lélekben tökéletesen, boldogan.

Ha pillantása meg-megpihent a messze kiterjedő táboron, máris mélységes hálát érzett az Örökkévaló iránt. A lehetetlennek látszó feladat sikerült. A nép kiszabadult a Szolgaság Házából. Maradtak ugyan gyávák, lomhák, közönyösek, a silányságba beleszokottak, érdekeikbe belecsontosodottak, hitetlenek Gósenben, ennek így kellett lennie. Ők elmaradtak, elhullottak, elvesztek. Isten csak azokért nyújtja ki hatalmas kezét, akik kinyújtják kezüket Istenhez. Mert a kéz, amely megragadja az ember kezét a mélységben, ugyanaz, amely megragadja Isten kezét a magasságban.

A bátrak, a bizakodók itt vannak mind. Őket kell most továbbvezetnie.

És előtte voltak a várakozók, akik szintén kivágták magukat a mélyből: a bányák rabszolgái. Meg a puszta népei közül azok, amelyek hírét hallották Jahvehnek s az Ő szolgájának, s gyülekeztek az úton, hogy hozzá csatlakozzanak.

Más nagy események is történtek: sikerült megsemmisítenie a bálványokat. Oltáraik tüze örökre kialudt. Őket magukat elemésztette a közös tűz. Egy helyen ég már csak, bocsátja füstjét nappal, fényét éjszaka az Égre. Egy tűzben egyesültek a tüzek. Most még gondoskodni kell, persze, közös áldozatokról, míg elkövetkezik az az idő is, amikor senki sem áldoz többé, mert fölöslegessé válnak az áldozatok. Az ember maga, teljes egészében, mindenestül Istené

lesz, benne születik, él, hal, elenyészik közte és Isten között minden távolság, minden közvetítő eszköz és módszer. Akkor megszűnnek a véres és vértelen áldozatok, nem öldösnek többé halomra tinót, bárányt, kecskét, galambot - sőt titokban gyermeket, szűz leányt is! -, mintha bizony Isten szomjazná a vért, éhezne a tűzön sercegő zsírra s az égő hús bűzére. És nem füstölnek illatszereket, mintha bizony Istennek orra volna, s gyönyörűséggel szívná be az illatokat. Mindez a múlté lesz. Az ember kiemelkedik süllyedtségéből, nem a föld, s nem a világ gyermeke lesz azután, hanem Istené. Valóra válik Imhotep, a régi bölcs igazsága: *„Az Isten: világosság, a világosság: Isten, az ember: világosság, minden: világosság!”* Akkor az idő megáll, minden visszájára fordul, az ember a világmindenséggel együtt visszatér oda, ahonnét kiszakadt: az Egybe.

Így állt Mósze a partfokon, s látta a múltat, a jelent, a jövőt. Aztán leborult, s nem látott semmit. Csak Istent látta olyan révületben, hogy társai eltávoztak tőle, magára hagyták, hogy még szótlan jelenlétük se zavarja.

15. A nép áldozni akar

A nép azonban, túl lévén első megpróbáltatásain, fölszabadulva a félelmek s a rabság nyűgeiből, szintén az isteni Forrás vizére szomjazott. Az első boldog nap eltelt tánccal, vígsággal, a kielégült bosszú mámorával. De aztán elhagyott oltáraikra, elpusztult isteneikre gondoltak s elcsüggedtek. Hoj, igen, ilyenkor, alkonyat idején szoktak áldozni, alkonyatkor meg hajnalban, s most hogyan, hol, mit áldozzanak? Szívük sajogni kezdett, szavuk elnémult. Csak ültek, ültek a szabad Ég alatt, nem kívántak enni kovásztalan pogácsáikból, inni a környék forrásaiból. Üres tekintettel bámultak maguk elé. És arra gondoltak, röviddel ezelőtt még megvoltak az isteneik, most pedig egyedül vannak, nincs kiknek áldozniok.

Ugyanúgy szomjaztak, mint Jethro „nyájai", s a „pásztorok", azaz a megsemmisült istenek szolgái ugyanúgy vízre akarták volna vezetni a szomjas nyájakat, mint Jethro pásztorai. De nem voltak többé kutak, ahol ihattak volna. Régi, megszokott, kedves kútjaikat, ahol évszázadokon át ittak s megelégültek, Uszirszafi betömte, lerombolta. Eltiltotta őket a vizüktől. Hol, hogyan igyanak hát?

A Vének komoran siettek Aharonhoz.

Aharon családja körében ült, s élvezte az együttlét boldogságát. Gyönyörködött feleségében, okos, eleven fiaiban, hallgatta anyja csendes szavait, Mirjam diadalmas, csaknem versekben ömlő terveit a jövőről. Pogácsát rágicsálva, szárított fügét majszolva hevert a hűvös fűben. S elnézegette a tábor nyüzsgését. Ebből a békés heverészésből riasztották föl a Vének.

- Jöjj, Aharon, tanácskoznunk kell veled!

Aharon fölemelkedett, s félrevonult a Vénekkel egy forrás mellett díszlő pálmaligetbe. Még le sem ültek, ahogy a szokás kívánta, a Vének máris összevissza kiáltoztak, korukhoz és méltóságukhoz korántsem illő izgalommal.

- Mit akartok? A nép áldozni kíván, s nincs hol! Oltárainkat elhagytuk, isteneink képeit összetörtük, elégettük. Asirat nincs többé és Baál Mot sincs többé, és Já sincs többé… Még csak szent fáink, köveink sincsenek, ahol áldozhatnánk! Mit tegyünk? Hogyan áldozzunk a láthatatlan Örökkévalónak? Mit tettetek velünk? A nép szomjazik, s mi nem tudjuk megitatni! Így térjen nyugovóra, szomjan?

Aharon tehetetlenül állt közöttük. A lenyugvó Nap utolsó sugarai pirosra festették komor, izgatott arcukat, nyírott szakállukat. Szemük aggodalmasan, csaknem fenyegetően villogott.

- Legalább Já képét meghagyhattátok volna - kiáltotta egy Manasszé-beli keserűen. - Most elkészülhetünk bosszújára!

- Hogy Isten láthatatlan, azt megértem - szólt csendesen a fiatal Jehósuah. - Ezért könnyen beleegyeztem Já képének elpusztításába. De hogyan áldozzunk a láthatatlan Istennek? Hogyan élvezze áldozatunk kövérét s illatát, ha láthatatlan? Hogyan fecskendjük oltárára a vért, ha nincs oltára?

Aharon zavartan hallgatott. Nemcsak zavartan, sértetten is. A baj komolyságára vallott illetlen viselkedésük: nem tisztelték benne Amram főpap fiát és utódját, sem azt, hogy Mószénak, Isten Emberének testvére, sem hősi tettét, hogy elmenekült a szolgaságból, mégpedig élete kockáztatásával, s vissza is tért. Összevissza kiabálnak, felelősségre vonják, követelőznek, még csak le sem ülnek, ahogy szokás.

Mégis elnyelte felháborodását, s arról kezdett beszélni, hogy lám, Él Saddájnak nincs, nem is volt soha képe, Lévi fiai mégis áldoznak illatos füsttel. Miért ne áldozhatna az egész nép ugyanígy az Örökkévalónak? Hiszen nem más, mint Él Saddáj, áldott legyen a neve mindörökké!

Szavai váratlan vihart támasztottak. Bősz kiáltások csattantak fel a Vének csoportjából, kezek emelkedtek a megbotránkozás jeléül, mintegy felnyúlva a Magasságbeliekhez, bocsássák meg ezt a beszédet.

Micsoda? Te, a Léviek főpapja ránk akarod erőszakolni a saját törvényeidet? Kik azok a Léviek? Hozzánk csapódtatok, mert magatok gyöngék voltatok! Hol vannak testvéreitek? Meribat Kadesben. Még ők is elhagytak benneteket. Tiszteltük áldozataitokat, de azt már nem tűrjük, hogy minket is arra kényszeríts. Bezzeg most megnőtt a szarvatok, mert Uszirszafi a te öcséd (legalább így mondjátok!), s ő az Úr parancsát hajtatja végre. Lóttok-futtok, rendelkeztek, ellenőriztek, parancsolgattok, mintha más dolgotok nem is volna. Mi nem vagyunk éppen olyan jók, sőt jobbak? Efráim, Manasszé, Józif gyermekei. Ők viszik atyjuk csontjait. Dán hatalmas, Dánnak olyan istene volt, akit ismernek a tengertől az arab pusztáig. Miért nem Efráim Jája, Dán Élje parancsolgat nekünk, miért a te Él Saddájod? Benjamin, igaz, nem nagy nép, de fegyvereitől rettegtek a pusztában, mióta csak a világon van. Miért nem az ő Anatja parancsolgat nekünk?

Így kiabálták ki sorra s összevissza egymás nagyságát, erejét, kiválóságát és istenét, csupa merő fitymálásból s irigységből Lévi iránt. Lám, a bálványok megsemmisültek, de milyen szomjasan követelték áldozataikat! S hogy kikeltek magukból a Vének, mikor tehetetlenül látták, hogy a látszólag megsemmisült isteneket nem tudják kielégíteni. Féltek. A tábor felől pedig egyre hangosabb zúgás hallatszott: a nép türelmetlensége nőtt. Mint a darazsak, egyre dühödtebben zúgtak.

- A nép áldozni akar, s nincs kinek! - kiáltotta egy kis öregember. - Nem kívánhatjátok, hogy úgy áldozzák mindenki, mint ti, léviták!

- Eddig jó volt úgy, ahogy volt, most miért nem jó? - tetézte meg egy másik dühösen. - A ti Istenetek láthatatlan s megfoghatatlan. Miért nem tűri hát, hogy a láthatóknak s megfoghatóknak áldozzunk?

- Csak azért pusztítottátok el a nép isteneit, hogy ti, Léviek uralkodhassatok rajtunk! - mondta ki egy fölháborodott hang a vélemények summáját.

- Hol van Uszirszafi? Hívjátok ide! Gyerünk érte! Feleljen ő! Lássuk, mit mond! - kiáltozták összevissza.

- Nem megyünk érte, menjen a testvére, Aharon. Aharon menj, hívd magad. Egy lépést sem teszünk.

Valóban ez volt a leghelyesebb. Aharon nyomban el is indult, hogy megkeresse Mószét. Ekkor valamennyien leültek a pálmák alá, a csörgedező patak mellé, s komoran hallgattak. Az alkonyat leszállt, olyan volt az Ég, mintha rézből öntötték volna, s a patak vize, mint a vér. Elszánták magukat, hogy akár erőszakkal is, megakadályozzák a Lévi-törzs uralmát maguk fölött. Nemcsak a Léviét - egyikét sem tűrik. Mindnyájan egyenlő testvérek, akár kicsik, akár nagyok. Ugyanannak az atyának fiai, noha anyjuk nem volt ugyanaz. Még Efráim meg Manasszé hatalmát sem tűrték, pedig ők viszik Józif csontjait, s övék az Ohel Moed. Hát akkor Léviét! A jöttmentét, amelynek egy része ide csatlakozik, a másik oda, de itt is, ott is uralkodni akar!

Mogorván ültek, s vártak mindenre készen. Ha Uszirszafi azt mondja, hogy az ő istene kőszikla, akkor mondja meg, hogyan áldozzanak a kősziklának. A nép szomjas. A kivonulás, a mocsarak közt való menekülés alatt elmaradtak az áldozatok. Akkor a puszta életről volt szó, azt kellett megmenteni. Most végre győztek. Ellenségeik csúfosan elpusztultak. Hát a nép áldozni akar. Hálát adni a menekülésért, az ellenség pusztulásáért... Íme, karját az Égre emelve kiáltoz, sír, követelődzik! Inni akar! Jöjjön hát Uszirszafi, nyissa meg az Örökkévaló szikláját, amely mellett hitvány haszontalanságok gyönge, tehetetlen bábok az istenek. Nyisson forrást a sziklából, fakasszon üdítő, életadó vizet, itassa meg mindnyájukat. De Lévi uralmát nem tűrik. Mi jogon emeli fejét föléjük Lévi? Mert neki nem volt látható istene, mint nekik?

Míg így tusakodtak, töprengtek, emésztődtek a patak mellett, Aharon megkereste Mószét. Jó időbe tellett, mert öccse a táboron kívül járt, szokása szerint egyedül, elmerengve önmagában. Csak távolról követte Hor két katonája, de Mósze nem is tudott róluk.

Aharon a magános kóborló vállára tette kezét, s ő megfordult. Révült tekintettel bámult rá, mintha sohasem találkoztak volna. Szemöldökét összevonta, erősen gondolkozott, ki ez az ismerős arcú férfi, honnét jött, mit akar. Valóságos ember-e, vagy a saját lelkéből lépett ki. Aztán megismerte, s kelletlenül szólt:

- Mért háborgatsz, mit kívánsz?

Aharon izgatottan rebegte el, milyen kíméletlen szavakkal szorították sarokba a Vének. A nép áldozni akar, zúg, panaszkodik, követelődzik. De miután isteneit elvetette, elpusztította, s oltárai sincsenek, nem tudja, hogyan áldozzék. A Vének azt kívánják, nyomban menjen közéjük, s mondja meg, hogyan fakasszanak éltető vizet a kősziklából, azaz a láthatatlan, megfoghatatlan Örökkévalóból, akinek nincs szája, hogy az áldozati húsból egyék, nincs orra, hogy az égő zsír, a füstölő illatszerek szagát beszívja s élvezze.

Mósze úgy hallgatta Aharon jelentését, mintha egy gyermek zavaros fecsegését kellene tűrnie, miközben magasztos gondolatok foglalják el elméjét. Arca haragos volt. Kezét türelmetlenül emelte föl, hogy véget vessen az izgatott szóáradatnak.

De nem szólt, csak megfordult, s a pálmaliget felé indult. Lépései ezúttal gyorsak voltak. Válla úgy rángott, mintha súlyos köveket akarna lerázni magáról.

Ahogy közeledett, s szokatlanul szapora lépéseit, türelmetlen mozdulatait, haragos arcát látták, mind fölálltak, s meghajoltak előtte.

Megállt köztük, körülnézett.

- Mit akartok tőlem? - kérdezte halkan.

Csak egy beszélt, egy tiszteletre méltó aggszakáll, a többiek égő tekintettel nézték.

- A kérdés egyenes, Mester - kezdte az öregember éles hangon, ősz szakálla reszketett. - Vajon miért hoztál bennünket a pusztaságba, hogy elégessük isteneinket, s áldozatok híján mind egy lábig elvesszünk?

Ez valóban egyenes kérdés volt. Olyan, hogy Mósze mintha nem is értette volna. Egyikről a másikra hordozta tekintetét, majd a kissé hátrább, oldalt álló Aharonra pillantott.

- A nép áldozni akar - magyarázta Aharon. - De nem tudja, hol, hogyan és kinek. Isten rendíthetetlen kőszál. A nép szomjazik, napok óta nem áldozhatott. Mondd meg, hogyan itassuk meg a népet?!

- Igen, a kérdés egyenes - szólalt meg ismét a reszkető szakállú öregember. - Arról van szó, hogy nyakunkra ültessük-e Lévi fiait, avagy ne? Mert mi sohasem szóltunk bele, hogyan áldozzon Lévi. De most, hogy isteneinket összetörtük...

- Szóljunk nyíltan - emelte föl a szavát egy másik megtöpörödött öreg. - Láttuk az egyiptomiak pusztulását. Miért ne mehetnénk vissza Gósenbe? Miért ne élhetnénk úgy, mint eddig? Csak most már szabadon. Többé senki sem kényszeríthet bennünket munkára. Hogy ezt megérhessük, ott kellett hagyni otthonunkat. De miért kellett isteneinket is elpusztítanunk? Kioltanunk oltáraink tüzet? Itt táboroznunk a pusztában? Forduljunk vissza! Vezesd haza a népet! És engedd, hogy úgy áldozzék, mint eddig.

- Abirámnak igaza van - szólaltak meg mások is.

Mószét csaknem leküzdhetetlen dühroham szállta meg. Arca eltorzult, szeme villogott, melle úgy hullámzott, mintha szét akart volna robbanni. Fölemelte botját, félelmes hangon kiáltotta:

- Gyalázat, amit mondotok! Tegnapelőtt még csókolgattátok bálványaitokat, tegnap elpusztítottátok őket, ma pedig ismét nekik akartok áldozni? Tegnapelőtt otthagytátok Gósent, tegnap örvendeztetek az egyiptomiak pusztulásán, ma meg vissza akartok menni? Tegnapelőtt eljegyeztétek magatokat az Örökkévalóval, mint menyasszony a vőlegényével, tegnap énekelve, táncolva ünnepeltétek diadalát, ma meg meg akarjátok tagadni? Tegnapelőtt valamennyien az ő gyermekeinek vallottátok magatokat, tegnap reszkettetek, hogy mindnyájan együtt fogtok elveszni, s ma, mikor megmenekültetek, pedig nem vagytok jobbak ellenségeiteknél, vetélkedtek?

- Mester, mindennek az az oka, hogy a nép szomjazik, s nem tudja, hogyan oltsa szomját - jegyezte meg csendesen Jehósuah, s mosolygott.

De Mósze mintha nem hallotta volna kedves tanítványának hangját. Rettentő hangon kiáltotta:

- Nem látjátok többé Egyiptomot! Nem fordulhattok többé vissza! A tenger nemcsak a király csapatait öntötte el, hanem az utat is, ami visszafelé vezet. Utatokat örökre elzárta! Azt akarom, hogy Isten népe legyetek, s az is lesztek, vagy összetörtök az utolsó csontig, elvesztek mind egy szálig, de veletek együtt összetörik és elvész az ember minden reménye.

E szörnyű szavakra némelyek elsápadtak, mások azonban, a hátrább állók, köveket szedtek a földről, hogy Mószéhoz vágják.

Mósze mindezt mintha észre sem vette volna. Düh és utálat viaskodott arcán, mint mikor az egyiptomi felügyelő verte Dathant. Botját is úgy emelte magasra, mint akkor az öklét. Egy pillanat még, s lesújt rájuk a szent bottal, amelynek markolatán a Név jelei tündökölnek, a Névvel magával veri őket agyba-főbe, amíg lélegzeni s mozdulni tudnak. De az is bizonyos, hogy ezek a férfiak nem tűrik az erőszakot szó nélkül, csak az első kőnek kell elszabadulnia, csak az első vércseppnek kibuggyannia Mósze homlokán, s többé nem menti meg senki, semmi a megköveztetéstől.

Aharon rémülten húzódott még hátrább, mindkét kezét fölemelte, tenyerét kifelé fordította, mintegy elhárítva magától a felé irányuló pusztító erőket. Jehósuah meg Mósze mellé ugrott, szorosan az oldalához, hogy saját testével védelmezze. A hátrább állók előretódultak, az elöl állók helyet adtak nekik. Távol pedig zúgott a nagy tábor, mint a tenger dagálya, mikor rázúdul a part szikláira, s pezsgő hánytorgással elönti, elnyeli őket, magasra csap fölöttük.

Ebben a pillanatban fehér alak futott, lobogott sebesen a pálmaliget felé a síkságon át. Mindkét karját magasra emelte, Lába mintha alig érte volna a füvet. Kendője, ruhája lengett a szélben, mint fehér lángok kavargása.

- Várjatok! Várjatok! - kiáltozta erős hangon.

Mirjam volt.

Lihegve érkezett a pálmák alá, mindkét kezét a szívére nyomta, támolygott a megerőltetéstől. Mindnyájan felé fordultak.

- Mi történik itt? - kérdezte elfulladva. - Hát megőrültetek? Én ismerem ezt az embert - mutatott Mószéra -, ismerem, mióta először fektették bölcsőbe. Mit mondtam akkor? Azt, hogy ő lesz a Szabadító. - Lihegett, alig tudott beszélni. - Neve nagy lesz, mint senkié sem közöttetek. Most pedig azt mondom, férfiak: ő megnyitja számotokra a sziklát is, hogy ihassatok, s ihasson az egész nép.

Nos, ha a férfiak Mószéval mint férfival álltak szemben, s éppen ezért csak hajszál híja volt megölésének, Mirjam nő volt, prófétanő, hozzá nem nyúlhattak, szava előtt meg kellett hajolniuk. Mószéra kezet emelhettek, Mirjamra nem. Mószéval vitázhattak, Mirjammal nem! Aki csak egy ujjal is hozzányúlt volna, bizonyosan meghal abban a pillanatban. Társai agyonverték volna.

Az ő megjelenése, néhány bátor szava elegendő volt indulataik lecsillapítására. Persze egyikük sem hitte, hogy Mósze forrást tud fakasztani akármelyik sziklából, s annyi vizet ajándékoz csoda útján, amennyivel az egész tábor elolthatja szomját, de Mirjam hitt benne, hite ott ragyogott kipirult arcán, égő, sötét szemében, ott lobogott kiáltó hangjában. És ez az egyetlen hit lenyűgözte őket. Még azon sem gondolkoztak, hogy amit ők jelképesen értettek - s Sziklát s a szomjúságot meg a vizet -, ez az idősecske, ősz hajú leány szórul szóra érti, úgy, ahogy hallotta. S igazán követeli, mutassanak egy sziklát, akármilyent, akárhol, Mósze bizonyosan vizet fakaszt belőle. Csak botjával kell érintenie, s forrás fakad a kőből gazdagon, tisztán, üdítőn.

Jól mondják bölcseink, hogy az Örökkévaló Mirjamért, Mirjam rendületlen hitéért fakasztott vizet a sziklából. Mert ha ő nem fut oda lélekszakadva, nem igázza le a vad férfiak indulatát, nem mondja ki bátran mindnyájuk hallatára, hogy igenis, hisz ebben az emberben, akit ő helyezett bölcsőjébe valaha, sohasem került volna sor a nép megitatására. Ha ennek az öregedő, szegény szűznek nem lett volna hite, az egész nagy mű már az első stációnál kárba veszett volna. Egy nőnek kellett ezt megakadályoznia. Egy naiv, nem vitázó, nem tétovázó nőnek, olyannak, aki nem kérdi: miért követelnek itt vizet, mikor a lábuknál folydogál frissen és bőven, miért beszélnek szikláról, amit meg kell nyitni, miért kavarnak az ügybe bálványokat, Örökkévalót, törzsek közti ádáz versengést, Egyiptomba való visszatérést, egyáltalán: hogyan nőhetett az egyszerű kérdés ilyen iszonytatóan naggyá, halálossá. Nem, Mirjam nem kérdezett, nem töprengett, nem keresett burkolt értelmet. Ő csak hallotta, hogy vizet akarnak, hogy a Kőszálat akarják megnyitni, s e lehetetlen kívánságukban meg akarják ölni Mószét. Mutassanak hát egy sziklát akárhol, s Mósze teljesíti kívánságukat! Hitte, teljesíti! Tudta, teljesíti! S ezt egyszerűen és bátran megmondta nekik.

Ekkora hit mélyen meghatotta Mószét is. A leányhoz fordult, botját leeresztette, arca ellágyult. Csak most látta, milyen szakadék mélysége fölött tántorogtak-viaskodtak az imént.

- Üljetek le, férfiak - mondta csendesen. - Ülj mellém, Aharon, s ülj le te is, Mirjam. Ti pedig, férfiak, Vének, a nép tiszteletre méltó vezetői, nézzétek el, hogy ezúttal egy nő is itt ül veletek. Bizony az ő hitéért nyitja meg éltető forrását az Örökkévaló, az ő kedvéért nyílik meg a Kőszál, s itat meg bennünket és az egész népet.

Szótlanul letelepedtek mindnyájan a pálmák alatt, a vörösen csillogó patak mellett. Aharon boldogan ült Mósze oldalán, Mirjam pedig úgy, mint akinek ott a helye. Az imént még bősz arcok nyájassá váltak, az ujjak elgondolkozva babráltak a nyírott szakállakon. Abiram behunyta szemét, Jehósuah olyan gyermekien mosolygott, mintha álmodnék, azok pedig, akik köveket ragadtak, igyekeztek észrevétlenül elejteni, mintha semmi közük sem volna ahhoz, aki ölni akart.

Mósze némi várakozás után körülhordozta megbékélt szemét az emberek szégyenkező, figyelő arcán, s halkan beszélni kezdett. Nem arról szólt, hogy miért akarnak visszatérni Gósenbe, arról sem, miért kívánják vissza régi oltáraikat s elpusztított isteneiket, arról sem, miért vetélkednek egymással. Nem. Hanem arról, hogy az Örökkévalót nem lehet emberi vonásokkal fölruházni, ilyennek vagy olyannak képzelni, akár könyörgések, akár áldozatok útján bármire rábírni, megvesztegetni, kegyeinek kiárasztására unszolni.

- Ember vagyok-e én? - mondja az Úr - avagy Isten vagyok? Az ember sebet ejt késével, s meggyógyítja balzsammal a sebet. Én azonban - mondja az Úr - ugyanazzal a kézzel ölök, s ugyanazzal támasztok föl, s amikor sebet ejtek, magával a sebbel gyógyítok is. Én vagyok az igen és a nem, én vagyok az élet és a halál, én vagyok a megsemmisülés és az állandóság, mondja az Úr. Mindez egyszerre vagyok. Hogyan akarjátok tehát elválasztani egymástól tulajdonságaimat? Nekem nincsenek tulajdonságaim!

Ilyesmit mondott Mósze nagy áhítattal, s mindnyájan csudálták a válogatott ellentétek egyensúlyát, a vakmerő ellentmondások harmóniáját. Mikor fölmutatta botját, s megmagyarázta, hogy minden elképzelhető ellentét s az ellentétek minden ellentéte tökéletes egységben mutatkozik a Név jeleiben, már nem tudták, hol vannak, s mennyi idő telt el. Moccanás nélkül ültek az egyre sűrűbb homályban, hallgattak, csupán mámorosan sóhajtottak néha. Már fölkelt a fogyatkozó Hold, mikor Mósze elhallgatott, s mintegy révületből ébredve, így szólt:

- Menjetek most, és tanítsátok a népet mindarra, amire engem tanít az Úr ismerete, s amire én tanítalak titeket. A nép azonban nem érti meg az élet és halál, fehér és fekete, világos és sötét, igen és nem azonosságát az Örökkévalóban, annyit mondjatok hát, amennyit ki-ki megért. Nektek azonban innotok kell a forrásból, s meg kell itatnotok a szomjazókat mindennap. Vagy megküzdötök tehát a lehetetlennel, vagy nem lesztek Isten méltó népe. Úgy kell hinnetek a lehetetlenben, ahogy ez az asszony hisz a sziklából fakadó vízben. Hinnetek kell a lehetetlen valóságában, mert a lehetetlen maga az Isten. Most hagyjatok magamra.

Mielőtt némán szétoszlottak volna, Jehósuah így szólt:

- Mester, a nép azonban áldozni kíván. Addig is, amíg megérti az érthetetlent, amíg hinni nem tud a lehetetlen valóságában, s hogy csakugyan a soha nem változó Kősziklából fakad az éltető forrás kinek-kinek a maga hite szerint, áldozni akar, s kétségbeesik, ha nem áldozhat. Gyengítsük-e erőit a megpróbáltatások között?

Jehósuahnak nem kellett soká magyaráznia, Mósze megértette. Türelmesen figyelte a fekete szempár ártatlan csillogását a halvány holdfényben, ahogy az apa gyönyörködik fiában. Igen, a nép gondolkozik, hogy adnia kell Istennek, adnia a magáéból, a válogatottból, a kedvesből, az értékesből, hogy Isten azután megsokasítva adja vissza. Erősíteni kell az Istent táplálékkal, hogy ő is erősíthesse a népet. Rá kell sugároznia gyengéd, odaadó ragaszkodását, hogy sokszoros gyengédséget s oltalmat kapjon vissza Istenétől. Meg kell lágyítania Isten szívét, hogy bosszújával ne sújtsa bűneiért. Ha a nép ezt nem teheti meg, kétségbeesik, meghasonlik, elveszti bátorságát, kiszolgáltatja magát mardosó bűntudatának s megbénul.

De hát hiába, még a válogatott Vének sem láthattak tisztán, hát akkor a tudatlan, anyaghoz tapadó nép?

Mósze töprengett, a férfiak szótlanul álltak körülötte. Mirjam elment már. A táborból egyre nyugtalanítóbb lárma hangzott. Mindnyájan zendüléstől tartottak, ha nem sikerül lecsillapítani a zavaros követeléseket.

- Hirdessék ki, hogy minden törzs, minden nemzetség s minden család egy-egy bárányt vagy gödölyét, egy kenyeret, egy mérték bort áldozzon az Örökkévaló oltárán a mindig égő tűzön. Aharon testvérem, te mutasd be az áldozatot az egész nép bűneiért. Siess hát, a Hold fölkelt már.

Csüggesztő látvány volt, ahogy a Vének arca fölragyogott, s mindnyájan megkönnyebbülten sóhajtottak. Amint ugyanis Mósze magyarázatai elmúltak, ismét betört közéjük a világ ezer hangja, követelődzése, félelme, fenyegetése. A tábor zúgását eddig nem hallották, most annál szorongatóbb lett. Hát hogy is térhettek volna vissza szinte üres kézzel? A volt földművesek, szőlősgazdák, pásztorok, mesteremberek, kényszermunkások, a tudatlan asszonyok, a vad fiatalok hogy is elégedhettek volna meg élet és halál, igen és nem, fehér és fekete, fény és sötétség, lét és nemlét egyensúlyával, az érthetetlen Istennel, a mozdulatlan Kőszállal? Ők áldozni akartak. Hát áldozzanak!

Aharon buzgón látott tisztének ellátásához, a Vének már nem morgolódtak, s nem irigykedtek rá. Mósze pedig ott maradt egyedül a kis pálmaligetben, a patak mellett. Már nem véres volt a csörgedező víz, hanem ezüstös a holdfényben. Ezüstösek a pálmák hosszú, bőrszerű levelei is. A csendet csak a víz csörgése törte meg. Mósze mozdulatlanul ült a fűben, bámulta a vizet, hallgatta csacsogását, csörgedezését, locsogását. Az egész világ megtelt ezekkel a folyton fecsegő finom hangokkal, s Mósze figyelni kezdett különös szavaira.

- Lásd, Uram, ezt csinálják a te prófétádból - mondták az apró vízfodrok panaszosan. - Sanyarúságuk nagyobb, mint a lelkük. Ha követni akarom szavadat, hogy őket tehozzád vezessem, gyilkosságra vezetem őket.

A locsogó-fecsegő vízfodrok kedvesen csilingeltek tovább:

- Ők aszerint cselekszenek, amilyenek, én pedig aszerint, amilyen én vagyok. Ha megnyitom nekik az én forrásaimat, ők vizet követelnek, s ha megismertetem velük igazi valómat, kenyeret kívánnak tőlem. Majd hullatok nekik igazi kenyeret a Harmadik Égből, de mit tesznek akkor? Íme, a világ népei csodálkozva mondják: Isten mennyei ajándékban részesíti népét, ők pedig azt fogják nézni, milyen a liszt, s eláll-e a kenyér, de hogy angyalaim készítették a lisztet, észre sem veszik.

- Meddig fognak kételkedni az Örökkévalóban? - csacsogta, mondikálta a víz hangja tovább. És betöltötte az egész világot. - Ó, jaj, Isten, Te örömöt készítesz nekik, s ők semmibe sem veszik! Hogyan végzik el hát a törvény munkáit? Hogyan érkeznek el az Ígéret Földjére? És az eljövendő világba? Hogyan munkálják akkor a világ minden népének üdvösségét?

- Ha az ember visszaesik embervoltába, én elfordulok tőle...

- Ne fordulj el, ne fordulj el! - csengtek a vízfodrok könyörgő hangon. S ugyanakkor Mósze behunyta a szemét, mert két nehéz könnycsepp buggyant ki belőle, gördült végig mozdulatlan arcán, nyíratlan szakállán. Önmaga előtt is titkolni akarta könnyeit, ezért hunyta be a szemét.

Ebben a pillanatban már csak a víz csörgését hallotta ismét, ahogy a lassan folydogáló csermely szokott csörgedezni a tiszta kavicsokon a magány csendjében. A szavak elvegyültek a vízfodrok zajában. A fájdalmas vitázás megszűnt. Mósze ismét körülnézett, látta a pálmák karcsú, fekete törzseit, a mozdulatlan, ezüstös leveleket s a halvány Holdat a tájék fölött. Hallotta a tábor zúgását is. De most nem hasonlított a darazsak dühös, türelmetlen zúgásához, inkább a vidám méhekéhez. Tudta, hogy Aharon lévita rokonaival most mutatja be a

megengedett áldozatot az egész nép nevében, s minden törzs, minden nemzetség feje hibátlan bárányt, gödölyét vezet a közös tűzhöz. Valóban, a fényesség elsötétült, majd annál nagyobb erővel csapott föl az Égre.

Nekik áldozat kellett. Olyanok voltak, mint a gyermekek. Inkább megölték volna Szabadítójukat, de az áldozás valamilyen módjához ragaszkodtak. Mósze csak azzal vigasztalódott, hogy nem bálványaik előtt áldoznak, hanem a közös nagy tűznél, s annak az Örökkévalónak, akit elfogadtak ugyan, de megérteni nem tudnak.

16. Kígyók földje

Másnap hajnalban, mialatt Mósze reggeli imádságát végezte a táboron kívül, s Aharon új áldozatot mutatott be, a nép megnyugodott, bizakodását visszanyerte, kész volt nekivágni az útnak zúgolódás nélkül. Hor az áldozat után meg is fúvatta a kürtöket, s a tábor fölszedelőzködött. Nagy sürgés-forgás támadt, a pihent ökrök nyakába jármot tettek, a szamarakat, tevéket fölmálházták, az asszonyok szekerekre ültették gyermekeiket, a lányok vidáman énekeltek. És az egész nép a Hor által megszabott rendben elindult a tenger mentén Dél felé.

Hor azonban nem volt olyan vidám, mint a nép. Komoran faroltatta szamarát Mószéé mellé, s dühösen kifakadt:

- Ha nénéd csodálatosképpen oda nem siet tegnap este, megköveztek, agyonvertek volna! És én nem őriztettelek, hiszen gondolhattam-e, hogy éppen a legbölcsebbek, a nép Vénei vetemednek ilyen aljasságra. Hoj, átkozottak, gyalázatosak, hazugok! Ezekkel akarod te Istenhez vezetni a népet?

Mósze csak megrázta a fejét, s nem szólt. Hor azonban eléggé ismerte már, hogy tudja, mit gondol. El is találta.

- Persze, úgy véled, tökéletes biztonságban vagy. Amíg küldetésedet be nem végezted, nem ölhetnek meg. Eléggé erősnek is érzed magad, hogy lesújts nem egy csapat öregemberre, hanem ötször annyi ifjúra. Vagy csak fölemeled botodat, s holtan esnek össze előtted. Én azonban ismerem a gonoszságot, herceg, s tudom, olyan nagy az, hogy téged is el tud pusztítani. Mert ha Isten ezt a fölgerjedő gonoszságot látja, így vélekedik: kezükbe adom szolgámat, Mószét, öljék meg, s lássák, hogy vesznek el nélküle! Nem érdemli meg ez a nép, hogy törődjem vele, eltaszítom hát magamtól, kóboroljon ezután, nem érdemel mást. És te, testvérem, abban a pillanatban meghalsz. Igaz, hogy Isten magához ölel, megcsókol, megvigasztal, s azt mondja: hűséges szolgám voltál mindvégig, nem tántorodtál el tőlem, inkább a halált választottad... De itt marad a nép! S mihez kezdjünk akkor nélküled?

- Ne zúgolódj, testvérem - intette Mósze csendesen. - Olyanok ők, mint a gyermekek. Ragaszkodnak játékaikhoz. Megengedtem nekik, hogy még játsszanak egy ideig. De elkövetkezik a pillanat, amikor mindentől el kell szakadniok, s mindenestül oda kell adni magukat az Örökkévalónak. Addig vezessük úgy, ahogy lehet. Engedjünk itt-ott, amíg aztán egyszer csak nem engedhetünk tovább. Ne feledd el, hogy még nagyon is a régi életüket élik, a régi terheket hurcolják. Majd fokonként megszabadulnak tőlük.

Valóban, nem is lehetett kívánni, hogy egyik napról a másikra elfeledjék múltjukat. Nagy lépést tettek máris. Mósze a reggeli fényben ismét bizakodó volt. Szeme büszkén tekintett végig a vonuló seregen, a bátran haladó szekerek, szamarak, tevék, gyalogosok ezrein, füle boldogan itta be az óriási tömeg vidám hangjait.

A nép napról napra erősödött. Sorra csatlakoztak hozzá a pusztából szivárgó, csoportokban gyülekező, türelmesen várakozó népek. Gyalog, tevén, szamáron tódultak a testvérek hatalmas táborához, mint a patakok, folytak bele az óriási népfolyamba a boldog találkozás mámorával. Harsányan rikoltoztak, istenük nevét kiáltották, magasra dobálták s el-elkapdosták botjukat, lándzsájukat, kardjukat, fehér fogsoruk villogott, szemük égett, vad rikoltásuk fölverte a pusztaságot. Fellegekben szállt a fölkavart homok, mint a füst, olyan volt a tájék, mintha vad csata folynék körös-körül. Vidám, ujjongó csata volt, az ellenfelek kacagtak, összeölelkeztek,

összecsókolóztak, egybevegyültek. A jövevények fejei Uszirszafit, a legendás hírű vezért keresték, leborultak előtte, lábához rakták ajándékaikat.

Mósze Aharon meg Hor társaságában testőrei között fogadta őket.

Ünnepélyesen csatlakoztak az új istenhez, megfogadták, hogy elhagyják a régit, bálványaikat összetörték, a közös tűzbe vetették, majd együtt áldoztak valamennyien, s ezzel elszakadhatatlan részévé váltak Jahveh népének.

Mósze ezekben a napokban alig látta anyját, nénjét. Egy-egy pillanatra fordult csak meg náluk, érdeklődött hogylétük iránt, s már ment is, hívták, intézkednie kellett. A csatlakozók többé-kevésbé rokonnépek voltak, egymás nyelvét mégis nehezen értették, s voltak különös törvényeik, szokásaik is, amik nem egyeztek a góseniakkal. Hogy a viták súrlódássá, majd véres összeütközéssé ne fajuljanak, Mószénak kellett igazságot tennie. Amilyen vadul tudtak lelkesedni és örvendezni, olyan vadul kaptak fegyverre is. A pusztai élet örökös gyanakvásra nevelte őket, fegyverük mindig kéznél volt, gyorsan kaptak hozzá. Vezetőik, sejkjeik hiába tettek ünnepélyes fogadalmat, hiába esküdtek, hiába ettek kenyeret, ittak bort Mószéval és társaival, egy-egy törzs, család könnyen túltehette magát adott szón, akár eskün is, mégpedig semmiségért. Vélt sérelmekért, mellőztetésért, egy gúnyos vagy gúnyosnak tetsző szóért is. Mindig résen kellett hát lenni, törvényeiket tiszteletben kellett tartani, addig okvetlenül, amíg Isten az ő végleges törvényeit tudtukra nem adja, s a Szövetség mindenkire egyaránt érvényessé nem lesz. A legnagyobb gond tehát a régiek meg az újak békés együtt tartása volt.

A góseniek között szép számmal akadtak olyanok, akik idegenkedve, fitymálva nézték új testvéreiket. Irigykedtek is rájuk, mert hát mi jogon csatlakoznak ők is az Örökkévaló kedves népéhez, s részesednek a várható jótéteményekben. Mit szenvedtek ők? Tűrték-e az egyiptomi felügyelők, rendőrök gyötréseit, roskadoztak-e kényszermunkában, verejtékük összevegyült-e az agyaggal, amiből ők és apáik téglát vetettek a gonosz király építkezéseinél? Elrabolták-e elsőszülött fiaikat, hogy idegen istenek számára neveljenek belőlük papokat, tisztviselőket? Hurcoltak-e közülük egész családokat bányába? Csattogott-e hátukon a korbács? Mivel érdemelték meg hát mégis, hogy Isten népéhez csatlakozzanak, egyenlők legyenek a kivonulás hőseivel?

Idegenkedtek a ruhájuktól, a szokásaiktól, a beszédüktől, szaguktól. Féltek is tőlük, vad barbároknak tartották őket. Nem bíztak bennük. Szóbeszéd keringett az esti tábortüzeknél, ez is, az is mondogatta, hogy a pusztaiak le akarják őket öldösni, ki akarják rabolni. A férfiak féltették feleségüket, a szüzek érintetlenségüket, hiszen mindenki tudja, milyen szívesen rabolnak nőket, erőszakoskodnak velük.

A góseniek gyanakvását elsősorban Korach meg Dathan élesztgették. Korach ugyanis csalódott. Mindeddig nem sikerült bizalmas tanácskozást tartania Mószéval, elébe tárnia terveit, fölajánlania szolgálatait és vagyonát. Majd holnap, majd holnap - ezt a választ kapta Hortól is, Aharontól is, valahányszor sürgette a találkozást. Mószét meglátogatta ugyan egy alkalommal, de ez csak udvariassági forma volt, előkészítője a fontos megbeszélésnek, ahogy Egyiptomban nevelkedett úriemberekhez illik. A tisztelgő látogatás nem sikerült úgy, ahogy kellett volna, minduntalan zavarták őket, hol ez, hol az jött, végül el is hívták Mószét. Korach ezt a megalázó bánásmódot nem tűrte volna el Egyiptomban, de hát itt nyelnie kellett, sőt annál nyájasabb ábrázatot mutatnia, mennél többet nyelt. Reménykedett a hamaros megbeszélésekben. Hiszen lehetetlen, hogy Mósze, aki „mégis” Egyiptomban, sőt a királyi udvarban nevelkedett, ne kapjon olyan férfiún, amilyen ő, ne becsülje kincseit csakúgy, mint politikai tapasztalatait? Ámde - sajna - látnia kellett, hogy Mósze körül afféle „klikk” alakult máris. Aharon, Hor meg a többiek, a Léviek kisajátították Mószét, s a maguk hatalmi tervei

érdekében „hasznosítják”. Ravaszul kieszelték ezt már jókor: Aharon és lévitái a vallási életet kaparintották a kezükbe, Hor pedig, az áruló katonatiszt mint a herceg régi bajtársa fegyveres erőt szervezett, karddal uralkodik a népen. Nincs más hátra, meg kell őket vesztegetni.

Most ezt a tervet vitatta meg naponta a családjával, de ugyanannyi bosszúság közepette, akár a héberekhez való csatlakozás ügyét. Felesége teljesen közönyös volt, azt is lehetne mondani: életunt. Lánya, Nefer-nefer, a Szépek-szépe abbahagyta már őrült tiltakozását, de ki sem mozdult a fényes sátorból, amit Korach a pusztai vándorlásra hozott. Csak ült, ült tétlenül puha vánkosain, mogorván, mint egy vadmacska, ruhájával, hajával, ékszereivel annyit sem törődött, mint eddig. Ha megszólalt, nyekergő, kapkodó szavakkal vádolta atyját, anyját, bátyját, még Egyiptomban maradt nénjét is, ők okozták ugyanis ezt a kibírhatatlan, ezt a szörnyűséges, ezt az utálatos állapotot. Éjjel ágya sarkában kuporgott állig magára húzott takarók alatt, s erkölcstelen támadástól rettegett, aminek ártatlansága áldozatul fog esni. Nappal meg aludt, vagy félig alvó állapotban lődörgött. De hát ezek nők voltak, Korach túltette magát rajtuk. A fia azonban, Meti végképpen elkeserítette. Beállt Hor fegyveresei közé, mint monda: hadd vegyék valami hasznát vadászatokon, versenyeken, birkózásokban szerzett fegyverforgató tudományának, erre van most leginkább szükség. Szerzett egy valódi arab kardot, azzal büszkélkedett. Atyja szamarai közül kiválasztott egy erős szürke líbiai állatot, azon nyargalászott, odahaza alig látták. Atyja terveivel mit sem törődött, gúnyosan mondogatta, csak cipelje kincseit végig az egész Szinájon, vonuljon be velük az Ígéret Földjére, vagy ossza szét, neki mindegy. Úgy viselkedett csakugyan, mint egy született barbár. Nyers szokásokat vett föl, például nem várta meg, amíg az udvarmester ünnepélyesen asztalra helyezi az ételt, hanem beletúrt, evett, aztán elment. Mikor az egyik szolga a gyönyörű parókát a fejére akarta helyezni, Meti kitépte a kezéből, fejéhez vágta, s megparancsolta, hogy efféle ostobasággal ne zavarja többé. Majd olyan vad hahotában tört ki, úgy csapkodta térdét, úgy görnyedezett, hogy atyja azt hitte, megőrült. Lábbal taposta egy igazi előkelő egyiptomi ház legszebb szokásait. Elvadult. Szegény Korach mit kezdhetett hát ilyen családdal? Megint magára hagyták, s éppen azok, akiknek boldogságáért egész életében éjt nappallá téve fáradozott.

Voltak azért szövetségesei a táborban. Így Dathan, Abiram meg egy férfi: On, Péleth fia. Korach kénytelen volt rájuk alapítani terveit. Dathan afféle ügynöke, emisszáriusa, jobb keze, mindenese volt. Isten tudja, miért. Félelemből csatlakozott a kivonuló héberekhez, felesége, Selomith sem volt hajlandó Gósenben maradni. Másfelől azonban folyton zúgolódott, fitymálkodott, bizalmatlankodott. Hát pedig igazán megbékélhetett volna már! Selomith, efelől bizonyos volt, nem esett áldozatul a felügyelő erőszakosságának. Azóta három fiút is szült, s mind a három erősen hasonlított az elsőhöz. Dathan igyekezett úgy szeretni első fiát, mint a többi hármat.

Abiram, a Vének egyike okos, előrelátó, óvatos öregember volt, Korach éppen ezért becsülte. On a Léviek közé tartozott, már Gósenben az oltár körül szolgált. S Korach mindig nagyra becsülte a papféle embereket, mert az Isten orcája előtt lengetik füstölőjüket, afféle közbenjárók az emberek és Isten között, bizalmasai istennek-istennőnek, jó tehát barátságban lenni velük.

Így hát Korach helyzete kényelmetlen volt ugyan, de nem reménytelen. Tudta, csak várnia kell, minden üzlet megérik. Az igazán jó üzlet magától hull az ember ölébe, mint a gyümölcs. Várni kell hát, s Korach tudott várni. Csak az esett nehezére, hogy Mósze és társai nem fogadták kitörő lelkesedéssel, ahogy remélte s megkívánta. A díszebéd s a díszebédek sorozata, amivel a Szabadítót, Aharont, Hort el akarta kápráztatni, napról napra halasztódott. Így meg kellett elégednie Abiram, Dathan meg On s némely más jelentéktelenebb férfiak

gyakori vendégelésével. „Ilyen emberek után futsz? - fitymálkodott a felesége, Olla. - Te, aki csaknem naponta a király asztalánál ettél? A király kocsijában ültél? Szép kis fölemelkedés!” Korach kitátotta széles száját, bosszankodva rázta a fejét, kezével végigsimogatta olcsó övét, amiben legértékesebb drágaköveit tartotta, s amit éppen ezért éjszakára sem oldott le. Arckifejezése azt mondta: „Hoj, hát ilyen méltatlan állapotok közt mit tehetnék mást? Mindent elölről kell kezdeni, úgy látszik, de csak várj...”

S mert nem tudott elfoglaltság nélkül élni, személyesen ügyelt a sátrak szétbontásánál, a szekerek, állatok megrakásánál, dirigálta szolgáit, futkosott, számon tartott, lajstromokat vezetett, intézkedett, parancsolgatott. És korholta feleségét, fiát, lányát, mert nem törődnek semmivel. Ha egy-egy újabb nép vagy csoport csatlakozott a táborhoz, izgatottan loholt, jelen akart lenni fogadásuknál, az eskütételnél. Mintha nélküle nem történhetnék semmi. Fontosnak érezte, hogy lássák.

Beleszólt a tábor életébe is. Véleményeket hangoztatott, okos tanácsokat adott. Foglalkoztatni akarta a népet. Borzasztó volt számára, hogy ilyen rengeteg ember semmiféle hasznos munkát nem végez. Napok, hetek múlnak, mennyi vásznat lehetne ezalatt szőni, mennyi sarut, övet, nyerget készíteni, mennyi csatornát ásni, téglát vetni, házat építeni, földet megművelni... S ez a sok-sok dolgos kéz tétlen. Fájt, elviselhetetlenül fájt ez Korachnak, a szorgalom példaképének. Óriási gondolat született meg agyában, el is mondta mindenkinek, terjesztette, népszerűsítette, kiszínezte, s adandó alkalommal meg akarta nyerni a számára Mószét is. Mi volt ez a nagyszerű gondolat? Az, hogy meg kell szállni a bányákat, holmi államfélét szervezni, újra kezdeni a réz, a malachit, a zafír meg más értékes kövek fejtését, eladni a világ minden tájára, s jól meggazdagodván, a Szinájt megtenni egy hatalmas szövetséges állam magjává. Néhány év múltán ez az erős, gazdag államszövetség aztán visszafordulhatna Egyiptom felé, meghódíthatná előbb a Deltát, majd az egész Nílus-völgyet, s uralkodnék az egész világon. Hiszen sok ezer bányász bizonyosan éppen úgy nem dolgozik semmit, mint ez a vonuló tábor. Munkaviszonyaik megjavításával s némi erőszakkal ismét föld alá lehetne küldeni őket. A népből is sok-sok ezer használható férfit. Soha nem sejtett virágzás indulna ebből. Persze, ő is ismerte Mósze parancsát: „Aki a mélyben van, szálljon föl, aki fönt van, ne szálljon le!” Ám ez a parancs jó volt akkor, de nem jó ezután. A népet kényszeríteni kell a hasznos munkára a saját érdekében. Ha Mósze parancsa örök időre szólna, megszűnnék minden bányászat. S az emberiség elveszítene sok olyan értéket, ami nélkül az élet lehetetlen. Erről is tanácskozni akart Mószéval, de hát nem adódott rá alkalom.

Eközben Sur földjére érkeztek. Másképpen a Kígyók Földjének is nevezték. Nem mintha itt ezerszám hemzsegtek volna a kígyók. Kígyó itt is éppen annyi volt, mint másutt, semmivel sem több vagy kevesebb, s éppen olyanok, mint mindenütt. Számukat éppenséggel nem lehetett volna a békákéhoz hasonlítani, amik oly mérhetetlen tömegben lepték el Egyiptomot a zöld meg a vörös áradat idején. Nem csúsztak be a sátrakba, nem bújtak az ágyakba, nem másztak be az alvó csecsemők száján, s ha az ember történetesen rájuk nem lépett, közéjük nem ült óvatlanul, nem is martak. A Kígyók Földje a környéken legeltető kenita arabok istenétől kapta a nevét. Istenüket ők is Jának nevezték, mint annyian mások, de kígyó alakban ábrázolták. Rézből öntötték ki, ágas fára szögezték, lépten-nyomon fölállították, amerre jártak: oázisokban, forrásoknál, dombokon, szakadékok szélén. Sőt szerették magát az élő kígyót is karóra szögezni. Ősi jelkép volt a kígyó. Évről évre való vedlése az ember újjászületését ábrázolta. Csúszó-mászó volta az anyaghoz való kötöttséget. Okossága - hiszen a kígyó zeneértő, sípszóra táncol is - a rejtett isteni tudást, a titkos tudományokat, a láthatatlan világ ismeretét példázta. Sok-sok nép hitt a Kígyóban, az isteni értelem állatában, akár a sárkány három vagy hét fejének emberfeletti tudásában is. A világ rejtett számainak ismeretét is neki tulajdonították. Tény, hogy a keniták imádták a kígyót, nem verték agyon. Mint szent állatot,

mint Já képmását felszögezték, rézből öntött képe előtt áldozatokat mutattak be. Leggyakoribb varázslatuk az volt, hogy botjukat a földre vetve kígyóvá változtatták, parancsolgattak neki, majd farkánál fogva fölemelve ismét bottá változtatták vissza. Ehhez a bűvészmutatványhoz természetesen Já titkos számainak ismerete volt szükséges, és aki meg tudta tenni, bebizonyította, hogy az ismereteknek birtokában van.

Amint Mósze és népe Sur pusztáira érkezett, a keniták vezetői ünnepélyesen elébe járultak, lábához tették gazdag ajándékaikat, s megfogadták, hogy engedelmeskedni fognak neki és Istenének. Minden éppen úgy rendben lett volna, mint az eddig csatlakozottak esetében. Uszirszafi kijelölte táborhelyüket, megáldotta őket az Örökkévaló nevében, megszabta, hogy a közös áldozathoz mivel járuljanak hozzá, s a szövetséget megkötötték. A kenita előkelőségek elégedetten tértek vissza népükhöz, s a nép elfoglalta helyét a törzsek között. Fölvonultak a tevék, a szamarak. Az asszonyok serényen sátorveréshez láttak, a férfiak ismerkedtek, barátkoztak, közösen ettek kenyeret, sót, ittak egy-egy korty bort, a gyermekek összevegyültek...

Igen ám, de amint a tábort elkészítették, felállították rézzel öntött hatalmas kígyójukat is a tábor közepén, kövekből oltárt hordtak össze, s amint bealkonyodott, tüzet gerjesztettek az oltáron, tinót öltek, s a Kígyónak áldozatot mutattak be hangos imádsággal, énekszóval, tánccal. Végül az oltáron megsütött húsból valamennyien közösen ettek.

Ezt az első alkalommal Uszirszafi eltűrte ugyan, de áldozat végeztével nyomban a kenita táborba sietett Aharon, Hor, vagy száz fegyveres férfi társaságában, s kihirdette a Vének előtt az Úr parancsolatát: össze kell törni a rézkígyót, a közös tűzben be kell olvasztani, továbbá ezután soha, soha nem szabad botot kígyóvá, kígyót bottá varázsolni.

Hogy a keniták miképpen fogadták ezt a szigorú, szentségtörő parancsot, elképzelhető. Já titkos számainak ismerete magas fokon állott náluk, ebben rejlett igazi erejük. Ismeretébe gondosan beavattak minden rátermett, alkalmas, kiváló képességekkel rendelkező férfiút. Istenük képe, a szent Kígyó időtlen idők óta érinthetetlen volt. Egyetlen igaz és lehetséges ábrázolása az Égi Kígyónak, aki a látható világot hatalmas számaival fölépítette, s akinek gyermeke minden értelemmel bíró ember. Kígyóvarázslataik és bűvöléseik félelmet, hódolatot keltettek a népek között. A kenita inkább meghalt, de kígyót nem ölt, főként pedig nem evett volna. Kígyóbálványának elpusztítása tehát egyet jelentett Já titkos tudományától, a világteremtő Isten atyaságától való elszakadással. Az élet és a lét alapjainak megtagadásával.

Elsápadtak, megdermedtek. Aztán nagy csend lett. A hosszú csendet csak egy szó törte meg. Valamennyien, akik ott álltak Mósze és társai előtt, egyszerre mondták:

- Soha!

- Akkor hát megtagadjátok a szövetséget, megszegitek a fogadalmat, az esküt? - kérdezte Mósze félelmesen.

- Nem tagadjuk meg a szövetséget, nem törjük meg a fogadalmat, nem szegjük meg az esküt - mondta a legtekintélyesebb Vén, az egész nép feje nyugodtan. - Csupán szembeszegülünk parancsodnak, Uszirszafi, s inkább mind meghalunk, de a Kígyót nem pusztítjuk el.

Ez egyenes beszéd volt. Egyenes és félelmes. Kétség nem fért hozzá, hogy a Vén az egész nép nevében mondta, amit mondott, s valóban inkább megöletik magukat az utolsó kisdedig, de szavukat állják.

Mósze ezt ugyanúgy tudta, mint Aharon vagy Hor, s arcuk elkomorodott. A fegyveresek szorosan köréjük zárkóztak, hallgattak ők is. Ki láthatott a szívükbe? Hátha a Kígyó iránt érzett tiszteletük olyan nagy, hogy megtagadják az engedelmességet, sőt a Szabadító ellen fordulnak, megölik társaival együtt? Ne feledjük ám, hogy őket nem kellett felszabadítaniok,

ők nem éltek a Szolgaság Házában, rajtuk akkor sem uralkodtak az egyiptomiak, mikor még nekik hódolt az egész világ, mert megfizették ugyan az adót úgy-ahogy, de minden kényelmetlenség alól kibújtak. Rajtuk csak Já uralkodott eddig s a Kígyó. Ha csatlakoztak a Szabadítóhoz és Istenéhez, a maguk szabad akaratából tették. Elismerték az Örökkévalót, de nem hagyták Jájukat. Ki tudja, nem értik-e meg ezt túlon-túl Hor katonái is? Hiszen ugyanolyan fiai a pusztának, mint a keniták.

Aharon ebben a forró pillanatban a nyakas lázadók értelméhez folyamodott. Előrelépett, s szépen zengő hangon így szólt:

- Tiszteletre méltó férfiak, bölcs Vének! Látjátok, minden nép és minden törzs kioltotta oltárai tüzét, összetörte, elégette isteneit. Mert tudván tudja, hogy az Örökkévaló egy, s kívüle nincs más isten. Azt is megértették mindnyájan, hogy bálványaik mind tehetetlen bábok, sem felöltözni, sem levetkezni nem tudnak a maguk erejéből, még a port, a légyköpést sem tudják arcukról letörölni. Hiszen azok az istenek, bár drága bíborruhát, aranyláncot, ékkövet aggattak rájuk, még lépni sem tudtak, vinni kellett őket, akár az egyiptomi istenek, istennők seregét is a körmeneteken! Mit akartok hát a ti Kígyótokkal? Vajon ennek a rézből formált állatnak a fejében csakugyan ott székel az isteni tudomány? Ismeri ő az isteni számok titkát? Vagy, akár a földön csúszó kígyók tudnak valamit arról, hogy az *egy* az Isten, a *kettő* az anyag, a *három* a láthatatlan erők, a *négy* a világ, s együtt valamennyi az egész Világegyetem száma, vagyis *tíz*? Nosza, kérdezzétek meg Kígyótokat vagy akár valamely eleven kígyót, mit tud erről. De nem folytatom tovább. Ennyi is elegendő, hogy bölcsen megértsétek az igazságot. Ne vonakodjatok hát, vegyétek le a Kígyót, törjétek össze, vessétek a közös tűzbe, oltsátok ki oltárának lángját, áldozatait szüntessétek meg. Így emésztődik meg minden, ami véges és hamis az Örökkévaló tüzében, férfiak!

De hány megcáfolhatatlan érv hangzott el addig is, azóta is a világban eredmény nélkül! Já kígyójának imádói sem voltak hajlandók gondolkozni, bár az isteni értelem fiainak vallották magukat. Hanem ismét fölhangzott a tiltakozó „soha!”, még ércesebben, még elszántabban, mint az imént, sőt most már dühösen.

Ebben a pillanatban vetett lángot az első igazi, pusztító lázadás Mósze táborában, s mintegy háromezer ember esett áldozatul.

Mósze ugyanis nem tehetett mást, mint megismételte az Örökkévaló parancsát: pusztítsátok el a Kígyót, oltsátok ki oltárainak tüzét, áldozatot csak az Örökkévaló tüzénél mutassatok be. Ők meg konokul ragaszkodtak istenük otromba képéhez. Hor tehát elrendelte, hogy a fegyveresek erőszakkal tépjék le, törjék össze a Kígyót. A kenita férfiak erre körülállták bálványukat, kardot vontak, pajzsukon dörömböltek, s elkiáltották félelmes harci kiáltásukat: Já! Já! Já! A keniták táborában azonnal félelmes zúgás, kavargás támadt. Aki csak a karját mozdíthatta, fegyveréhez kapott, s rohant a tábor közepe felé, útközben rángatva karjára a pajzs szíjhurkait, csetelve-botolva kötötte meg saruját, csatolta föl övét. Mindenki ordított, mindenki teljes erővel döngette pajzsát. Egy pillanat alatt érvénybe léptek a hadiállapot törvényei és szokásai: az asszonyok meg a gyermekek a sátrak lebontásához láttak, az állatokat fölmálházták, a tüzeket kioltották, mindnyájan egy csoportba verődtek, ha menekülni kell, indulhassanak. Még nem tudták, mi történt, de váratlan támadásokban eddig is volt részük elégszer. Csak azt nem értették, miért történik mindez alkonyatkor, mikor már-már fölragyogott a Béke csillaga, a tisztességes, Istenben hivő nép ilyenkor nem kezd harcot.

Hor katonáinak le kellett volna dönteniök, össze kellett volna törniök az ágas fára szögezett kígyót, s a közös tűzbe hurcolniok. Ámde csak egy részük vállalkozott a föladat végrehajtására. Más részük azonban félrevonult, elsomfordált, cserbenhagyta parancsnokát s a Szabadítót.

Persze, könnyen vitézkedtek, amíg góseni bálványok elpusztításáról volt szó. De most a tisztelt keniták Kígyójával kellett volna elbánniok, s ezt már nem tették szívesen.

A héberek táborából is rohanvást érkeztek az elszánt fegyveres férfiak, amint híre futamodott, hogy veszélyben a Szabadító, föllázadt az erős kenita nép. Ők is vadul verték pajzsukat, üvöltötték csatakiáltásukat, forgatták kardjukat, bunkójukat, szekercéjüket. Valójában vártak is effélét. Íme, a pusztai népek levetették álarcukat, meg akarják ölni Mószét, Aharont, Hort, majd a héberek Véneit, uralmuk alá akarják hajtani a góseni törzseket meg a hozzájuk csatlakozott gyengébb népeket, s a Kígyót akarják tenni egyetlen istenné fölöttük. Hát pedig nem azért vonultak ki Egyiptomból, hogy most egy barbár nép szolgaságába görnyedjenek!

- Uszirszafi! Uszirszafi! - üvöltötték, hogy bátorítsák vezérüket, s hírül adják jövetelüket.

Ezután már senki sem ismerhette volna ki magát az eseményekben. Egyre új meg új elvadult fegyveres férfi vetette magát a küzdelembe, ahol a legsűrűbb volt. Csattogtak a kardok, zuhogtak a bunkók, suhogtak a szekercék. Ordítozás, átok, imádság, röhögés és hörgés, döngő pajzsok, beszakadó koponyák recsegése, dobogó lábak, ropogó izmok zűrzavara árasztotta el az egész tábort, mint lobogó, pattogó tűzvész. Az összeverődött asszonyok esztelen rikoltásai egyre vadabb harcra tüzelték a férfiakat. A gyermekek sírtak, a tehetetlen öregek imádkoztak. Nevek hangzottak a lármában, amiket nem hallott senki. Parancsok, amikkel senki sem törődött.

Mósze a harc örvényének kellős közepén állt, botját magasra emelte. Nem szólt, nyugodt volt, arca mozdulatlan. Hor egy csapatot vezetett rohamra, a küzdők elsodorták. Aharon hasztalanul kiabált, könyörgött nyugalomért, eltaszigálták a verekedők, végül azon vette magát észre, hogy megtépett ruhában, kócosan, porosan és ziláltan kimaradt a tumultusból, s egyedül áll egy magános pálma alatt.

Mindez igen gyorsan történt. Aharon azonban rémülten gondolt egy még nagyobb veszélyre: a harc elharapódzik, a csak mostanában csatlakozott népek szintén föllázadnak, a kenitákhoz pártolnak, egyesült erővel támadnak a góseniekre, s akkor vége mindennek. Ebben a tébolyult kavargásban senki sem kérdi, mi történt, miért történt, az értelmen úrrá válik az elvakult szenvedély...

Szerencsére ez nem következett be. Aharon egyszer csak a fiatal Jehósuaht, röviden Jósuaht pillantotta meg, amint a héberek tábora felől a keniták felé futott.

- Rettenetes, mindnyájan elveszünk, vége mindennek! - kiáltotta Aharon kétségbeesve. - Mósze talán már nem is él. A megsemmisített istenek bosszúja ez!

Jósuah lihegve megállt a pálma alatt. Csak a futástól lihegett, izgalom csodálatosképpen nem látszott mindig nyugodt, mindig nyájas, mosolygó, ifjú arcán. Sötét szemének egyetlen, mindent látó pillantásával végigmérte Aharont, tudomásul vette zilált állapotát, de nem hökkent meg tőle.

- Vér, vér folyik, az elmék elborultak - panaszolta Aharon, remegve babrált a szakállában, arcán könny futott végig. - A puszta minden gonosz lelke föltámadt, hogy elpusztítsa Isten művét! Mósze talán már nem is él?

- Oda megyek, s meglátom magam - mondta Jósuah higgadtan.

- Hiszen fegyver sincs nálad! - figyelmeztette Aharon.

Jósuah nevetett. Olyan szép, olyan fiatal és ártatlan volt, mint egy angyal. S máris továbbindult, ahonnét a harci zaj szívszorongató lármája hangzott.

- A mieink nem lázadtak föl? - kiáltotta utána Aharon.

- Nem, nem - integetett megnyugtatólag futtában Jehósuah. - Csak Hor katonáinak egy része tagadta meg a segítséget. Azok is leültek, letették kardjukat, s azt mondják, döntsön az Örökkévaló maga ebben a vitában. Ők nem avatkoznak bele. Félnek!

Szavai már elvesztek a távolban, csak az utolsó, a „félnek" hangzott tisztán.

Aharon nem tudta, mit tegyen. És azt sem, meddig állt ott a fánál. Lelkében nagy zűrzavar uralkodott, hol vissza akart sietni a harc színhelyére, hol a Léviek táborába indult volna, hol meg a családjához. Végre ráeszmélt, hogy a nap lenyugodott már, itt az esti áldozás ideje. Ez eldöntötte kétségeit. Sietve megindult a tábor belseje felé, hogy a közös tűznél bemutassa az áldozatot.

Jósuah pedig a harc színhelyére sietett. Halottakon lépett át, sebesülteken szeretett volna segíteni, de most erre nem volt idő. Angyali ártatlansággal tört át fegyvertelenül az elvakult férfiak csoportjain, könyökével taszigálta félre az ádáz küzdőket, s hogyan, hogyan nem, sikerült egészen Mószéig hatolnia. Megjelenése különös hatással volt a küzdőkre. Amerre elhaladt, lebocsátották kardjukat, bunkójukat, rábámultak, mint egy jelenésre. Szelíd, nyugodt mosolya elképesztette őket. Akik ismerték, elszégyellték magukat, akik pedig nem tudták kicsoda, a szelídségnek és szeretetnek olyan bűvkörébe estek, hogy önkéntelenül meghódoltak előtte.

- Mesterem! Férfiak! - kiáltotta ifjonti, csengő hangon, fölemelte a kezét. - Isten ügyét ne döntsük el karddal! Lám, ott ragyog már a Béke csillaga! - S a Csillagra mutatott. Egyétek meg a békesség kenyerét, sózzátok meg a megértés sójával, igyátok az élet borát!

Szavai, mint olajcseppek a hullámokon, úgy úsztak szét a kavargásban. És lám, a Csillagra való hivatkozás hatott. Fokonként elült az indulatok kavargása, elcsitult az ádáz üvöltözés, a tépett, csapzott, véres férfiak mintha részegségből ébredtek volna, sorra a Csillagra tekintettek, leeresztették fegyverüket, megtörölték lucskos arcukat, köptek, mintha saját tettüket köpték volna le.

Mósze is leeresztette magasra emelt botját, s Jósuahhoz fordult.

- Fiam, jókor hoztad a béke szavát - mondta meghatottan. Megölelte, megcsókolta a fiatal tanítványt. - Áldott legyen az Úr, aki küldött.

Így végződött ez a véres, veszedelmes lázadás. Ebben csak az volt a különös, hogy a keniták egy pillanatig sem akarták megszegni a szövetséget, megtörni az esküt. És mégis mintegy háromezer férfi halt meg az összecsapásban, nem említve a sebesültek megszámlálhatatlan tömegét.

A józan ész felülkerekedvén, a keniták vezetői meg Mósze, Jósuah és Hor a közös tűzhöz mentek, s részt vettek Aharon áldozatán. Majd letelepedtek, s elköltötték a béke vacsoráját: megsózott kenyeret, egy kupa bort. A hatalmas tábor csendes zümmögését fájó szívvel hallgatták, mert a halottakra gondoltak, akiket a kenita tábor jajgatva siratott. A most megindult tanácskozásokon igen fontos kérdéseket kellett eldönteni. Először is azt, hogy el kell-e pusztítani a rézkígyó bálványát, másodszor meg, hogy miképpen lehetne gátat vetni az óhatatlanul meginduló vérbosszú-sorozatoknak. Mert sem a kenita halottak hozzátartozói, sem a megölt góseniaké nem mondtak le a megtorlásról negyed- vagy éppen hetedíziglen. Mósze nyomatékosan hangoztatta az Úr parancsát: „Enyém a bosszú, én mindenkinek megfizetek." S a keniták is megértették, hogy a friss szövetség gyorsan szét fog bomlani, ha a bosszúnak útját nem vágják.

Jósuah azt tanácsolta, ne nyúljanak a Kígyóhoz, viszont a keniták temessék el bosszújukkal együtt halottaikat is, és bízzanak mindent az Örökkévalóra. Mósze nem örvendett a megalkuvásnak, de a békességet mindennél előbbre valónak ítélte. Így a javaslatot elfogadta azzal a fenntartással, hogy ha az Örökkévaló mást kíván, például a Kígyó elpusztítását, akkor azt csalhatatlan módon mindnyájuknak tudtul fogja adni, s többé nem ellenkezik senki. A keniták ebben megnyugodtak. Csupán azt kötötték ki, hogy törvényeik ezután is érvényben maradjanak. Miután olyan végleges törvények még nem voltak, amiket az Örökkévaló az egész népre kötelezőnek jelentett volna ki (eltekintve a minden emberi közösségben egyaránt érvényesülő törvényektől), Mósze ezt a kívánságot elfogadta.

Az ember csodálkozik ezen a kompromisszumon, ha arra gondol, hogy a kenitákkal szemben nagy többségben levő góseniek s rokonaik könnyen kiirthatták volna őket az utolsó emberig, az asszonyokat, gyermekeket szolgáikká tehették vagy kiűzhették volna a pusztaságba. Csakhogy ez nem volt olyan könnyű. Hor katonáinak egy része kivonta magát a harcból, a csatlakozott népek egyike-másika a kenitákhoz állhatott volna, a góseni törzsek közt pedig lángra lobbanhatott volna a féltékenység, a versengés. Hiszen a Jószif-törzsek csak azért tűrték a léviták vezető szerepét az áldozatokon, mert kárpótlásul megvolt az Ohel Moedjük, Já-ládájuk, s ők vitték Jószif csontjait. A harcias Benjámin meg olyan kicsiny volt a többiek között, hogy nem gondolhatott nyílt erőszakosságra. Mósze tekintélye is elnyomta a különkülön érdekeket. De az általános zűrzavar borzasztó következményeire még csak gondolni is rettentő. Különösen ha Mószét is megölik a csetepatéban.

Tény, hogy a kenita elesettek temetésén ott voltak a góseniek, a góseni halottakén a keniták, ezzel a vérbosszú parazsát sikerült eltaposni. A ledöntött rézkígyót is fölállították újra, hogy *„aki rátekint, ne haljon meg, hanem éljen”*. Meg is maradt évszázadokon át, amíg Józsiás király a deuteronomista mozgalom során össze nem törette.

17. Egyiptomba nincs többé út

Korach az elmondott események idején rémülten ült sátrában, s nem tudta, mit kívánjon inkább: Mósze megölését, a keniták győzelmét vagy az ellenkezőjét? Ha Mósze elbukik, talán megnyílik végre az út az ő tervei előtt. Hatalmánál - hiszen királyi kincstáros volt még nemrég, s ez előtt okvetlenül meg kell hajolniok a barbároknak! - s vagyonánál fogva - ez meg fölöttébb tisztelt dolog a világ minden népe s minden embere előtt! - bizonyára őt ismernék el az egész nép fejének. S akkor csodát művelhetne. Ámde korántsem bizonyos, hogy a dolog ekként fordulna, mert az is megeshetik, hogy a barbárok egyszerűen megölnék őt, feleségét s leányát pedig rabszolgává lennék, vagyonát elkoboznák, aztán elszélednének a pusztában nyomtalanul. Korach gyötrődött. Homlokát kiverte a verejték, térde remegett, már csak azért is ülnie kellett. Folyton ócska övét tapogatta, arra gondolván, hogy szükség esetén megszökik, s legértékesebb drágakövei árán új életet kezdhet akár valamelyik foinik kikötővárosban, akár magában Egyiptomban, ha Szekaré meghal. Talán szerencséje lesz, s a cserbenhagyott ostoba, nyegle uralkodót hamarosan megölik.

Felesége, Olla lustán hevert dagadó selyempárnáin, s csak fitymálta Korach gondjait. Leánya pedig, a divatos nevű Nefer-nefer szinte holttá vált a rémülettől. Rekedten zokogott, csapzott haját tépte, s mindegyre fölkapta a fejét, hallgatózott... Most jönnek a barbárok, most ölik meg apját, most erőszakolják meg őt, hogy aztán hajánál fogva vonszolják a porban, s röhögjenek rajta. Rikácsolva vádolta apját, miért hozta ide erőszakkal, ő vissza akar menni Egyiptomba, de nem a Deltába, hanem Thébába. Mikor pedig a fenyegető zaj elült, s a rettentő barbár férfiak nem jöttek, takarójába ásta magát, és fásult egykedvűségbe süllyedt. A fiú meg, az átkozott Meti? Kardot, pajzsot ragadott, hogy Mósze oldalán vérét áldozza egy ügyért, amelynek kimenetele fölöttébb bizonytalan volt. Korach a fiú elé állt, s egész atyai szigorával ordított, Meti azonban megvetőleg elnevette magát, s csak ennyit mondott:

- Jöjj te is velem, szórd szét drágaköveidet, s meglásd, azonnal abbahagyják a küzdelmet.

- Egy hitehagyott egyiptomi fattyúért! Egy gyilkosért! Egy szökevényért! - üvöltötte Korach égnek emelt kézzel. - Egy Istenért, akit nem látott senki! Egy kígyó miatt, amilyent akárki önthet, ha van hozzá reze! Egy országért, ahová senki sem teheti be a lábát! Ne menj! Parancsolom! Megtiltom! Kitagadlak! Várd meg a végét, te ostoba!

De hasztalan! Az átkozott fiú csak hadarintott a karjával s elfutott. Így ültek hárman fényes, gazdag sátrukban, s várták sorsuk beteljesedését. Olyanok voltak, mint három lomha krokodil. Nagy szájuk zihálva szedte a lélegzetet.

Hála Istennek, isteneknek - vagy sajnos? -, a harci zaj elcsitult, létrejött a megegyezés. Mószét nem verték agyon, a kenitákat sem irtották ki, Korach tehát ismét elővette terveit, s elküldte szolgáit, hívják meg Abiramot, Dathant meg Ont, hogy a helyzetet megvitassa velük. És olyan vacsorát készíttetett a számukra, amilyent még őnála sem ettek soha. A lepecsételt királyi borokból saját kezűleg bontott néhány korsót.

Azt valamennyien megállapították, hogy a nehézségek egyre szaporodnak, s Mósze hatalmát sem Hor fegyveresei, sem Aharon s a léviták áldozatai, sem a varázserejű bot nem képesek tartósan biztosítani. Ennek pedig egyedül az az oka, hogy Mósze különös gőgtől elkapatva nem hallgatja meg az ő terveit, mármint Korachét, nem kíváncsi tanácsaira, konokul halad a maga veszedelmes útján. Holott, hát igen... minden józan ember igyekeznék őt, Korachot szövetségesévé tenni, neki korlátlan hatáskört adni, rábízni, építse ki újra terjedelmes kereskedői hálózatát, kösse a héberséghez a foinik városok érdekeltségeit, s így tovább.

Micsoda államot lehetne itt teremteni, erős, gazdag államot! S néhány év leforgása után el lehetne bánni a roskadozó Egyiptommal!

Korach terveivel azonban Mósze mit sem törődött. Más gondjai voltak. A nép megindult, s mint a kőgörgeteg mozdította meg s ragadta magával a kóborló pásztornépeket. Így nőve, szaporodva haladt oázistól oázisig, víztől vízig lefelé, Elimtől már kanyarogva, hol szorosan a tenger partján, hol beljebb kerülve a völgyeken, száraz folyómedreken, szakadékok között a fáráni bánya felé. Ezt az óriási tömeget együtt kellett tartania, táplálni, itatni, s mindezek hegyibe a kőgörgeteg részei folyton súrlódtak, ütköztek egymáshoz, korántsem tapadtak össze. Az élelmezés csaknem lehetetlenné vált. Igaz ugyan, hogy voltak barmaik, de azokat nem ölhették le az utolsóig. Az is igaz, hogy a tenger mentén könnyen jutottak halhoz, a nép hazulról is hozott valami élelmet: lisztet, szárított fügét-datolyát, sajtot, hagymát, s a csatlakozók magukkal terelték nyájaikat, tömlőkben hordozták a datolyát, szárított húst, de mi volt az ennyi embernek! Ennyi éhes szájnak, mikor a dolgos kezek ezrei tétlenek voltak. Aztán a jószágot is legeltetni kellett. A világ e legforróbb, legaszályosabb vidékén pedig csak homok, homok meg kő volt, ameddig a szem ellátott, a kisebb-nagyobb oázisok füvét a sok állat hamar lelegelte. A jó reménység s az Úr akarata nem sokáig lakatta jól a mégoly szerényeket sem. Hovatovább előbb az asszonyok, majd a férfiak is egyre dühösebben emlegették Egyiptom húsosfazekait, mert a szolgaságot már elfeledték, csak a bőséges legelők s az ízletes húsételek jártak az eszükben. Nyáluk megcsordult vélt illatukra, a gyermekek rimánkodása elviselhetetlen volt fülüknek. Eleinte még megnyugtathatták a kicsinyeik miatt tépelődő asszonyokat: majd gondoskodik népéről az Úr, majd segít Uszirszafi, majd hamarosan megérkezünk az Ígéret Földjére, s dúskálhatunk minden jóban, amit az Úr készített számunkra... De napok, hetek teltek-múltak, a forróság elviselhetetlenné vált, az éhségtől elgyengült emberek dühe ki-kicsapott, s egyre sűrűbben hangzott a kiáltás:

- Ezért hagytuk ott Gósent? Ezért hoztál ki minket, Uszirszafi? Ezt kaptuk cserébe a szolgaságért? Vissza! Forduljunk vissza! Elég volt!

És köveket ragadtak, hogy agyonkövezzék.

Mósze látta az éhségtől szikrázó szemeket, hallotta a dühös kifakadásokat és vádakat, de rendíthetetlenül csak ezt mondta:

- Nem fordulhattok vissza! Egyiptomba nincs többé út!

Ettől azonban nem laktak jól. Elrendelte hát, hogy szorgalmasan szedjék egy bizonyos növény, a tamariscus mannifera mézgáját, ezt a fehér hópehelyhez hasonló anyagot, amit Egyiptomban gyógyszerül használtak, s némely istentiszteletnél fontos kellékül szolgált. Az egyiptomiak mannunak nevezték, jelzője pedig „het” volt, azaz *világos*, vagyis fehér. A góseniek alig ismerték, de Mósze annál inkább. És ismerték a Szináj lakói is. Hát ezt a mézgát gyűjtötték, kenyeret, süteményt készítettek belőle. Jobb híján el lehetett rajta éldegélni a szűkös liszt, sajt, gyümölcs mellett. Szerencsére olyan tömegben találták, hogy mindig volt belőle elegendő.

A nép egy kissé lecsillapult.

Bíráskodnia, ítélkeznie is kellett Mószénak mindennap. Alig aludt néhány órát, kora hajnalban kelt, tisztálkodott, elvégezte testgyakorlatait s imádkozott. Mikor anyja vagy nénje elébe tette silány reggelijét: egy darab mannakenyeret, némi datolyát, már ott volt Hor, s beszámolt a tábor állapotáról, a nép hangulatáról, az élelmezésről, a vízellátásról, az egészségi viszonyokról. Mint annak idején a szanáai háborúban, Mósze meg Hor most is szigorú intézkedéseket tett a tisztaság érdekében. Ha víz nem volt elegendő, legalább homokkal, ahogy a sivatagi népek szokták, mindenkinek tetőtől talpig meg kellett tisztálkodnia. A Szinájon csatlakozott

népek ezt eddig is megtették. A góseniek azonban idegenkedtek a száraz mosakodás e fajtájától, s bizony keményen rá kellett szorítani őket. „Légy tiszta, légy szent, te az Úr népe vagy!” - hangzott a parancs. És teljesíteni kellett. Ugyancsak a tisztasághoz tartozott a bőrpoklosok, a nemibajosok s a tisztulásos nők elkülönítése is. Ezt nem kellett magyarázni, az egész nép amúgy is megtette. Ám a betegek érthetően igyekeztek kivonni magukat az elkülönítés szomorú állapota alól, s titkolták bajukat. Mósze kihirdette, hogy aki a bőrpoklosság, a nemibetegség jeleit észleli magán, azonnal jelentkezzék Aharonnál vagy a léviták valamelyikénél, hagyja el a tábort, s addig be ne tegye a lábát, amíg meg nem tisztult, mert meghal. Hornak néhány szerencsétlent ki is kellett végeztetnie. Mósze irgalmatlan volt. Kijelentette, hogy aki lélekben nem tiszta, nem lehet tiszta testben sem, állítsa tehát helyre kapcsolatát az Örökkévalóval, hogy meggyógyuljon. Ugyanakkor, mint orvos, gyógyító módszereket is rendelt. Mindezekről az ügyekről Hor reggelente gondos jelentést tett Mószénak.

Azután a bíráskodás ideje következett. Valamely nagy fa vagy kőszál árnyékában sorra Mósze elé járultak a panaszosok, a folyamodók, a pereskedők, s előadták ügyüket. Mósze ítélt, titkára jegyzőkönyvbe vette az ítéletet. Gyakran alkonyatig vége-hossza nem volt a panaszoknak, vádbeszédeknek, tanúkihallgatásoknak. Mósze enni sem ért rá. Arról meg szó sem lehetett, hogy a nap forró óráit árnyékban heverésszе át. Itt egy asszony jött, s elsírta, hogy erőszakot követtek el rajta. Ott egy öregember saruinak ellopásával vádolta meg a szomszédját. Emitt verekedés miatt állítottak elé egy férfit a katonák, amott valaki a sebeit mutogatta, amiket verekedés során ejtettek rajta. Férjek el akartak válni, mert feleségük nem szült fiút. Feleségek kegyetlen bánásmóddal vádolták férjüket. Majd valaki jóslás miatt került ítélet alá, ismét más titokban bálványt tartott, s háznépével áldozatot mutatott be előtte. Mások elhajtott vagy elcsatangolt jószágukat keresték. Megint mások dühükben kifakadtak az Örökkévaló ellen, s azért kerültek Mósze elé. Volt sírás, jajgatás, fogadkozás, könyörgés, térden csúszás, fenyegetőzés, vita, ilyen meg olyan törvények feszegetése. Mósze pedig rendületlenül ült egy kövön, s mindent meghallgatott. Kimondta a döntő szót az Örökkévaló nevében. De hát egységes törvények nem voltak, másként kellett ítélnie a góseniek, másként a Zabulon vagy Áser törzséhez tartozók, megint másként a keniták ügyében. Pusztai törzstörvények keveredtek össze Hammurápi, hettita, mitanni, sőt assuri törvényekkel. Ha ezeket Mósze olykor megkerülte is a tiszta igazság érdekében, szembe nem fordulhatott velük, lábbal nem taposhatta őket. Népe keveréknép volt, némely része egészen új.

Este ismét megjelent a közös áldozatnál. De maga sohasem áldozott. Egyetlenegy áldozatáról sem tud a hagyomány.

A családdal együtt evett valamit, azután kiment a táborból, s régi szokásához híven egyedül járkált a környéken. Barangolt a pusztában farán összekulcsolt kézzel, fejét hol leszegte, hol a csillagok vagy a Hold szemlélésébe merült. Messze elkóborolt ilyenkor, s mintha nem is a földön járna, lassan, egyenletesen s könnyedén lépdelt, egy-egy követ félrelökve saruja orrával az útból, olykor önkéntelenül meg-megállva s körültekintve a kopár hegyormokon. Fegyver sohasem volt nála, botját összekulcsolt kezében a háta mögött tartotta. Az őrzésére Hor által rendelt fegyveres férfiak kellő távolságban követték, nehogy zavarják. De talán akkor sem látta volna őket, ha mellette mennek vala, annyira más világban járt. Az emberek azt mondták, ilyenkor az Örökkévalóval társalog, s ebben igazuk is volt.

- Hoj, Uram - mondta magában Mósze -, lásd, az emberek már elfelejtették, hogy nemrég szolgák voltak még, most pedig a szabadság kenyerét eszik. És hogy ez a kenyér Tőled származik, a Te kezedből veszik el, s nem az enyémből. Mikor szomjaztak, Te itattad meg őket, s nem én, mikor éheztek, Te adtad nekik a mannát, s nem én.

- De követelőznek s lázadoznak, még meg is akarnak engem kövezni.

- Ők olyanok, amilyenek az emberek lenni szoktak, én pedig olyan vagyok, amilyen Én vagyok - felelte a hangtalan Hang Mósze lelkében. - És te olyan vagy, amilyennek lenned kell, hogy engem szolgálj.

- Ó, Uram, amit tettem és teszek, az én kezemmel, de a Te akaratoddal teszem. Amit mondok, az én számmal, de a Te akaratodból mondom. Csakhogy túlságosan nagy vagyok én nekik, nem értenek. Azt akarod, Uram, hogy méltó legyek Hozzád, s ezért magam fölé kell nőnöm. Az emberek azonban még hozzám sem tudnak felnőni!

- Tedd a dolgodat, szolgálj engem, vezesd a népet, a többi nem a te gondod.

- Hoj, Uram, látod, köveket ragadnak, hogy agyonkövezzenek... Meg fognak ölni!

- Félsz tőlük, fiam? Félsz a haláltól?

- Nem félek, Uram. Átléptem a Halál Kapuján, tudom, hogy a lét örökkévaló, mert Te vagy a lét. Azonban ki szóljon hozzájuk a Te nevedben, ha megölnek? Hogyan hallják a Te szavadat, ha kitépik s elvetik a nyelvet, amely szavaidat mondja?

- Panaszkodol, Mósze, ismét panaszkodol - korholta szelíden a Hang. - Mondtam már, hogy ők olyanok, amilyenek, vagyis emberek. A mélységből jönnek felém, rajtuk a mélység minden átka, sötétsége. Mit akarsz hát? Büntessem meg őket?

- Nem, Uram, ne büntesd meg őket. Látom nyomorúságukat, magam is ember vagyok, éppen olyan nyomorult, mint ők. Ne fordulj el tőlük, ne vesd el őket Magadtól. De kérlek, ne hagyd, hogy kitépjék szavadat a számból, a Te nyelvedet, amely a Te szavadat mondja!

- Nyugodj meg, Mósze - biztatta a Hang. - Ha te haragszol a népre, én megenyhülök iránta, s visszatartom haragodat, le ne sújtson rá. Ha pedig én haragszom meg erre a népre, s el akarom vetni haragomban, mert eltávolodik tőlem, légy te, aki könyörögsz érte, s visszatartod karomat, le ne sújtson. Mert szabad szolgám vagy te, szembe kell szállanod haragommal, hogy bosszút ne álljak. Én pedig szabad urad vagyok neked, aki visszatart, hogy le ne sújts az én népemre.

Mósze e hosszú kóborlásokból mindig olyan nyájas, mosolygó arccal tért vissza a táborba, hogy legnagyobb haragosai is kitértek előle, lesütötték szemüket, fejet hajtottak, még térdre is borultak nemegyszer, s alázatosan megvallották, hogy életére törtek. Mósze csodálatos türelemmel tekintett rájuk, mosolya olyan volt, mint a jó baráté vagy a jó testvéré, aki megérti testvéreit, s azt mondja: „Ami benned jó, Istentől származik, ami pedig rossz, tőled magadtól, de én nem ezt nézem, hanem az Istentől származót."

Majd aztán, ha megint nehézségek támadtak, indulatuk fölkelt Mósze ellen, keserűen szidalmazták, követelőztek, számon kérték rajta a gondokat, s átkozták, mért nem tud segíteni. Sőt újra meg újra köveket ragadtak vitáik hevében, s valóságos csoda volt, hogy még agyon nem verték. Ilyenkor elvakultak, nem látták Mószében Isten szolgáját, mert nem látták Isten ábrázatát. Emberek voltak, lezuhantak a türelem, a bizakodás magas fényköréből a sötét mélységbe, s csak gyomruk korgását hallották, szomjúságtól tikkadt nyelvük keserűségét érezték, s ölni szerettek volna.

Így múltak a napok, s haladt a nép lassan, lassan egyre beljebb a szakadékos hegyek közé. A világ, amely körülvette, egyre kopárabb, sivárabb, zordonabb lett. Az élet egyre nehezebb. Szaporodtak az élelmezés, a vízhiány nehézségei. Mósze esti kóborlásai után egyre többször hallotta a tábor dühös zúgását, egyre ritkábban a méhdöngéshez hasonló megnyugtató zümmögést. Sokasodtak a viták, a pörök, a vádaskodások, a szidalmak. És fogytak a dalok. Majd elterjedt a hír, hogy ha a bányák népével egyesülnek, megrakodhatnak kincsekkel, a

raktárak élelmével, s aztán... aztán fölfelé haladnak ismét, Meribat Kades felé, ahol tágas legelők, gulyák és nyájak, a békesség, a rend, a jólét vidékei várják őket, s onnét egyenesen bevonulnak az Ígéret Földjére.

Mósze ugyanis ezt a tervet tárta Aharon meg Hor elé, s a Vének hetvenes gyülekezetében ezt tűzte ki célul. Így aztán nyílt lázadásra mégsem került sor. Továbbá azt is megmondta Mósze, hogy Szin-Horeb hegyénél hatalmas események fognak történni, az Örökkévaló megmutatja hatalmát, s tudtára adja a népnek azokat a törvényeket, amik mindenkire kötelezők és érvényesek lesznek, mert az egész emberi faj egyetemes törvényei, mindig voltak, mindig lenniök kell, ha az emberek tudatában elhomályosultak is már.

Szin vagy Horeb hegycsoportja emberemlékezet óta szent volt. Miért? Miért szent némely hegy? Talán valaha tűzhányó volt, s ennek emléke lappang a szentség alatt. Mint emberfölötti erők félelmes székhelye, eget-földet rengető hatalmak fészke. Talán a százmérföldekre lobogó tűz, a százmérföldekre hömpölygő láva, a hegyeket megrendítő, tengert tornyozó hánytorgások soha nem feledhető képei rögződtek meg a szentségben. Talán a hegyek alakja szimbolizál valamit, ami szentté teszi őket. Vagy mindez együtt. A Szináj déli csücskén vadul egymás hegyére-hátára hányt hegyormok igen régen okádtak tüzet, igen régen hánytak izzó köveket, sűrű füstöt, szórtak hamut, löktek ki lávafolyamot, kavarták a tenger hullámait, de azért még borzalommal vegyes tisztelet övezte őket. Alakjuk is különös. Három hegyorom egymás mellett, mint három piramis. Egy óriás, egy kisebb és egy még kisebb. A legnagyobb meglepően hasonlít valamely babiloni vagy sumer lépcsős templomhoz, még a fölvezető teraszos út is éppen olyan. Naphegynek is lehetne mondani, s igazán csodálatos, miért nem emelkedik a csúcsán aranyból épített kis Napház. A másik, a kisebbik Holdhegynek volna nevezhető - a Szin csakugyan Holdat jelent -, a legkisebbik pedig a Nap-Hold házaspár fiának, Fiúnak, Hajnalcsillagnak.

A félsziget nomádjai nagyon jól ismerték ezeket a hegyeket, számtalan borzalmas, csodálatos történetet tudtak róluk.

Mikor tehát híre terjedt, hogy Uszirszafi, az Úr Embere nagy eseményeket vár ennél a hegycsoportnál, senki sem kételkedett. Ahogy közeledtek a Szin-Horebhoz, várakozó izgalmuk egyre nőtt. Mi fog történni ott, a szent hegynél? Micsoda hatalmas, feledhetetlen, talán borzasztó esemény? Hátha megjelenik maga a Láthatatlan, az Örökkévaló? Ugyanúgy, ahogy a szóbeszéd szerint Uszirszafi szemtül szembe látta. Leszáll a hegyre a Nap egész dicsőségében, elviselhetetlen nagyságában, vakító fényében, lángoló forróságában? A Hold meg a maga hegyére? Anat vagy Sahar a harmadikra? És a három Csillagisten együtt, a maga hármas egységében, teljességében mutatkozik meg mindenkinek, hogy azután ne kételkedjék benne senki?

Vége-hossza nem volt a találgatásnak, a türelmetlen faggatózásnak. Most már sem az ennivaló, sem az ivóvíz, sem a legelő, sem a törzsek, nemzetségek között szokásos torzsalkodás nem érdekelte őket. Még a totyogó kisgyermekek is ilyen kérdésekkel nyűgösködtek atyjuk-anyjuk térdén:

- Mikor látjuk Istent? Milyen lesz? Igaz, hogy a Nap, a Hold meg Sahar leszáll a hegyekre? Meg is lehet őket fogni?

Ilyen várakozó feszültségben közeledtek Fárán bányáihoz. Egyszer csak idegen embercsoportok jelentek meg a táborban; Uszirszafit keresték. Abban a sátorban, amit Mósze a kenitáktól kapott ajándékba, tanácskozásra gyűlt össze Aharon, Hor meg két idegen férfiú. Ám ezek sem voltak idegenek. Egyikük Szakkai volt, másikuk Hofni. Emlékszel, fiam, mind

a kettőt Mósze küldte Gósenből a bányákba, hogy rendet tartson a föllázadt nép között, s előkészítse a kivonulók fogadására, a hozzájuk való csatlakozásra.

Két fegyveres őr állt a sátor előtt, más fegyveresek távoltartottak a környéken mindenkit. Téti, a Mósze szolgálatára önként jelentkező öreg elöljáró most roppant fontos személyiségnek érezte magát ismét. Eddig észre sem vette senki, csaknem eltűnt a sok-sok névtelen között. Ura körül alig volt tennivalója, bár éjjel-nappal résen állt, miben lehetne segítségére. Kitisztogatta saruját, mosta, javítgatta ruháit, meleg vízzel, ennivalóval szolgált, de mióta ura ismét találkozott a családjával, még ezektől az apró, neki oly kedves munkáktól is megfosztotta Jozabét. Szerényen tiltakozott ugyan, de az öregasszony ámulva tekintett rá s megkérdezte: „Nem én vagyok-e az anyja uradnak? Nem én tápláltam-e tejemmel, nem tőlem tanulta-e az első szavakat, amiket most az Örökkévaló mondat ki vele? És nem volna-e szégyen, ha nem én gondoskodnék róla, hanem te?" Ez bizony igaz volt, Téti nem szólhatott semmit. Csak fájdalmasan sóhajtott, s várta az időt, mikor megint szükség lesz rá. Boldogan érezte, hogy ez az idő közeledik. S ahogy a bányavidék környékére érkeztek, már bizonyosan tudta, nem kell sokáig várnia. Hiszen ő volt, aki először mondta ki a világfordító szavakat: „Aki fönt van, ne szálljon a mélybe, aki lent van, jöjjön fel, ezt parancsolja az Úr!" Bizonyosan megint ilyen vagy ehhez hasonló szavakat kell mondania a volt kényszermunkásoknak, s ő lesz az, akire hallgatnak. Téti tehát méltóságos szerénységgel jött-ment a sátorban, előkészítette a kenyeret meg a sót egy aranytálcán, öblös aranykupában bort is mellé, továbbá néhány kosár fügéről, datolyáról, narancsról is gondoskodott. Nesztelenül, szorgosan járt ki-be, egy szót sem szólt, a kíváncsi őrök kérdéseit leintette, mint aki minden fontos titokba beavatást nyert, azonban tilos szólnia. Csak annyit jegyzett meg, hogy nagy dolgok vannak készülőben, ő nemsokára láthatja szabad, boldog családját, s azután akár meg is halhat.

Mósze egy vén fügefa alatt bíráskodott, mikor Hor jelentette, hogy itt van a két testvér. Az ítélkezést azonnal félbeszakította, elbocsátotta a pörösködőket, s elsietett Horral. A két férfiú már föltűnt a tábor szélén, szamáron poroszkáltak, tíz-tizenkét fegyveres kísérte őket. A találkozás a legszigorúbb udvariassági szabályok szerint történt. Amint megpillantották Mószét, leszálltak szamarukról, s gyalog közeledtek. Öt-hat lépésnyire megálltak, mélyen meghajoltak, kitárták karjukat egyiptomi módon, de azután szívüket, ajkukat, homlokukat is érintették jobbjukkal, ahogy a nomádok szokták. Mósze meg Hor hasonlóképpen meghajolt, míg Aharon sietve jött a tábor belseje felől, s hajlongott is, nevetett is örömében. Még két ízben hajlongtak egymás előtt, aztán Mósze elé érve leborultak, mint egy király előtt. Ámde Mósze gyorsan lehajolt, egymás után fölemelte, megölelte, megcsókolta őket. Általános ölelkezés, csókolódzás következett. Most már valamennyien boldogan nevettek, egymás vállára tették karjukat, egymás egészsége iránt érdeklődtek. Majd Mósze a sátorba vezette őket, s mindnyájan leültek a Téti által leteregetett szép szőnyegekre, vánkosokra. A találkozás kimondhatatlan öröme sugárzott arcukon.

Téti asztalkát helyezett közéjük, behordta a tálcát, a kosarakat, a serleget. Öreg keze szinte remegett a boldogságtól. Mikor mindent elvégzett, nem állhatta meg, hogy kérdést ne intézzen Hofnihoz meg Szakkaihoz a saját családja felől. Megnyugtatták, nincs semmi baj, van élelmük, ruhájuk bőven, jut a raktárakból, ami pedig fogytán van, bőven megvásárolhatják a közös kincsekből a környékbeli népeknél. Azt is megmondták neki, hogy türelmetlenül várják, mert az ő visszatérésében látják az új világ bizonyságát.

Így hát Téti ragyogó ábrázattal mosolygott, s egy könnyet törölt ki vén szeméből.

A tanácskozás megkezdődött. Mósze közölte az Úr akaratát: szent hegyéhez vezetni a népet s előkészíteni a Törvény fogadására. Sok apró intézkedéssel jár ez. Például meg kell akadályozni, hogy az érkezők nekiessenek a raktáraknak, az erősebbek sokat harácsoljanak, a

gyengébbek, gyámoltalanabbak pedig üres kézzel szűkölködjenek. Minden a közösségé, először az öregeknek, asszonyoknak, gyermekeknek osszanak, azután a többieknek, igazságosan, a szükséglet szerint. A táborozó helyet is gondosan elő kell készíteni. A bányamunkások maradjanak házaikban, telepeiken, a többiek törzsek, nemzetségek szerint táborozzanak. Ki kell jelölni a legelőket is, már ami kevés akad ezen a vidéken a völgyekben, nehogy az egyik törzs megszállja a jókat, s fegyverrel zavarja el a másik nyájait. Gondoskodni kell a vízellátásról. Meg kell hát jelölni a sorrendet, amiben mindnyájan vízhez juthatnak, s a helyeket, ahol vizet meríthetnek. Ügyelni kell a tisztaságra. Most fölszerelhetnek mindenkit egy-egy kis lapáttal, hogy mikor szükségét végzi, gödröt ásson s betemethesse. A szanáai hadjárat tapasztalatait végre alkalmazhatják.

A hallgatag, most azonban szokatlanul gyakran mosolygó Hofni beszámolt a Nakb Rakineh bányavidékének állapotáról, a nép helyzetéről, hangulatáról. Ugyanezt tette Szakkai is, a sovány, sápadt, szerény kis férfiú a Serat Khadiméról. Kiderült, hogy mindenütt teljes a rend, az emberek bizakodva tekintenek a jövő elé. A bányák művelése abbamaradt, csakugyan senki sem száll a mélybe, de azért nem tétlenek. Többet foglalkoznak házuk, családjuk rendben tartásával, tisztálkodással, a jövőről vitatkoznak, naponta háromszor imádkoznak, buzgón énekelnek, vidámság uralkodik mindenütt. Találgatják, mikor tér vissza a Szabadító az egész néppel, mely népek csatlakoznak majd hozzá, mikor indulhatnak el mindnyájan Meribat Kadesba, s mikor foglalhatják el az Ígéret Földjét. Az egyiptomiak pusztulásának gyorsan híre terjedt, mind a két bányavidék örömünnepet ült. Az emberek táncoltak, énekeltek, lakomát csaptak, ölelkeztek-csókolóztak, úgy viselkedtek, mint a gyermekek.

- Igen, mint a gyermekek, akik nem tudják, hogy amazok is gyermekei az Örökkévalónak - dünnyögte szomorú mosollyal Szakkai.

- Majd megnőnek - nyugtatta meg Hofni.

Nem mondta, de hallgatag, mosolygó arcán észre lehetett venni a ki nem mondott kérdést: mikor foglalkozhatom ismét csak matematikával? Meddig kell még ilyen haszontalanságokkal bíbelődnöm, mint rend, élelmezés, tisztaság, egészségügy, raktárak őrzése, készletek lajstromozása a végtelenségig? Mósze hosszan nyugtatta rajta átható tekintetét, kezét a vállára tette, s biztatón mosolygott. Majd elkövetkezik az az idő is, amikor Hofninak nem lesz más tennivalója, mint az égitestek mozgásának kiszámítása. Pillantását akár sohase vesse akkor a földre. Majd nagy sajnálkozással nézte Szakkai sápadt, sovány arcát, beesett, sötét szemét, görnyedt alakját, mert jól tudta, hogy ez a lelkes kis férfiú nem sokáig bírja a nem neki való éghajlatot s fáradságokat. Mint orvos gyógyító étkezést, vértisztító főzeteket akart javasolni s pihenést, pihenést mindenekelőtt. De hát most ilyesmire nem kerülhetett sor. Minden tanult, megbízható testvérére szükség volt, az Úr műve nem tűrt halasztást. Majd később. Majd Kadesben. Addig élnie, dolgoznia kell Szakkainak, még halottaiból is föl kellene támadnia.

Másnap Hofni meg Szakkai ismét szamarukra ültek, s kísérőikkel együtt eltávoztak a hegyek közé. Öt nap múlva az egész tábor felkerekedett, s megindult a már megszokott rendben. Elöl Mósze, Aharon meg Hor, azután a Józif-ház két törzse az ősatya koporsójával, a tevékre rakott Ohel Moeddal s a Ládával, utánuk a Léviek, szintén még a nép elején. A közös tűz óriási serpenyőjének hordozására kijelölt férfiak egy-egy rúdon négyesével fölváltva vitték a magasan füstölgő tüzet. Azután a góseni törzsek következtek, majd a csatlakozottak. A sort az erős kenita törzs zárta be, mint legfrissebb, a hátvéd feladatát vállalva. Ők a hosszú ágas fára szögezett nagy rézkígyót vitték, az egyetlen bálványt, amit Mósze megtűrt. Büszkék is voltak kiváltságos helyzetükre, már-már úgy viselkedtek, mint akik legyőzték az egész népet, s az események sorrendjét ők diktálnák. Összetűzésre azonban nem került sor, mert Hor fegyveresei résen voltak. Egyébként minden törzset szigorúan megszabott távolság választott

el egymástól, ebben a közben csak Hor emberei tartózkodtak, megakadályozták az egymáshoz való oktalan járkálást, igazoltatták a jövő-menőket, s ezzel elejét vették az olyan szomorú események megismétlődésének, amilyenek Elimben történtek.

Ugyancsak ügyeltek arra is, hogy a hetedik napot, a Szabbatot, mindenki megtartsa. A Hetedik Nap értelme a hetes világciklusokban rejlik. Hat teremtési, kitágulási szakasz után egy hetedik, lappangó, szunnyadó, tétlen szakasz következik, amikor a világba kiáradt erők mind visszatérnek az Egybe, s tökéletes nyugalomba merülnek. Ez történik a világokban mérhetetlen idők, „örökkévalóságok" során át, s ez tükröződik a világ minden nagyobb-kisebb részletében, így az ember életében is. A teremtéssel való tökéletes harmónia fölbomlására, tehát halálos bűnre vezetne a hetedik nap, a hetedik év, a hétszer hetedik év megülésének elmaradása. A népnek elég volt tudnia a Szabbat jelentőségét a maga kicsiny életkörében, kozmikus értelmét csak vezetői tudták. Könnyű volt hát megünnepeltetni, hiszen ősi szokás volt csaknem mindenütt. Különösebb ellenőrzésre alig volt szükség. A Hetedik Napon ünnepi csend honolt az egész táborban. Ember, állat pihent. Az asszonyok nem főztek, nem mostak, nem őröltek, nem varrtak. A férfiak nem készültek útra, s távolabb egyáltalában nem is mentek. Nem terelték más legelőre jószágaikat, éppen hogy őrizték, de még kutyáiknak sem adtak a szükségesnél több parancsot. Épületes beszélgetést folytattak családtagjaikkal, tanítgatták a gyermekeket, régi-régi imádságokat énekeltek, üldögéltek ünnepi ruháikban, megtisztálkodva, megfésülködve. Szünetelt a bíráskodás is. Amíg a Csillag föl nem ragyogott, még vizet sem hordtak a patakokból, elvégezték az előtte való napon. És a csendben, tétlenségben, a magasztos dolgokkal való foglalkozásban lepergett róluk a tevékeny napok sara, mocska, sötét indulata, aggodalma, ledobták lelkükről a sok-sok terhet, ami a földi világba húzta s kötötte őket.

Ám Szabbat után újult erővel kerekedtek föl, s vonultak tovább. És végül mintegy ötnapi lassú vándorlás után megérkeztek Fáránba, a bányák legdélibb vidékére.

Körös-körül a hegyeken őrtüzek lobogtak-füstöltek. Jelezték az érkezők élcsapatainak közeledtét. Mindenfelől csoportokban ereszkedtek alá a völgyekben, kiáltoztak, Égnek emelték karjukat, leborultak, fölpattantak, mámorosan ölelkeztek az első csapatokkal. A nép egyre szaporodott. Mint a patakok áradtak, ömlöttek, futottak a nagy folyamba boldog ujjongással, dobokkal, tánccal, koszorúsan. Az öregek sírtak, a fiatalok rivalgása visszhangot vert a kopár hegyeken. Fáklyákat gyújtottak. Szamarakon nyargaltak. Fejtőkalapácsot, szekercét, dárdát forgattak. S aztán áradt a sokaság. Sípok sivalkodtak, citerák zengtek, dobok peregtek. Az egykori rabszolgák forró napsütéstől barnán, fényben ragyogva, megmosdva, fölékszerezve vonultak Mósze s testvéreik elé. Mind a három bánya népe itt volt, mind az ezrek, akik éveket, évtizedeket töltöttek el a hegyek sötét gyomrában, s nem láttak más fényt, mint apró mécseseik pislákoló lángocskáját, más arcot, csak egymását s a felügyelőktől rettegő munkavezetőkét, nem hallottak egyéb hangot, mint a kalapácsok csattogását, a kosarak kötelékeinek nyikorgását, a tárnákban huhogó káromkodásokat, a teher alatt nyögők sóhajtásait. Itt voltak mindnyájan a lefelé hajló Nap fényében, fölöttük magas, kék égbolt, körülöttük a hegyormok és sziklagerincek pirosban, rozsdabarnában, kékben játszó ragyogása. Szabadság, szabadság! Szabadok voltak attól a naptól fogva, hogy először hallották a hatalmas szózatot, de szabadságuk elképzelhetetlenül megnőtt, mikor szabad testvéreikkel találkoztak.

Bár köznap volt, mégis ünnepet ültek. A bányák raktárai megnyíltak. Hofni meg Szakkai élelmet engedélyezett a közös lakomára. A szekerek mélyéből is előkerültek a végső esetre őrzött szegényes kenyerek, pogácsák, szárított gyümölcsök, boroskorsók. Száz meg ezer tűz lobogott a tágas völgyben. Egy magaslaton körtáncra gyűltek össze a fiatalok. Egy másikon Aharon rakatott oltárt összehordott kövekből, hatalmas oltárt, amilyent eddig sohasem raktak.

A serpenyőben őrzött tüzet buzgón hordott hulladékfával növelték óriási máglyává. Minden törzs, minden nemzetség feje áhítatosan vezette áldozati kosát, bakját, bárányát. Ugyancsak nagy áldozatra készültek a keniták táborában is a Kígyó előtt állított oltáron.

Hogy milyen volt a sötét szolgaság feneketlen mélységeiből szabadult két nép találkozásának ünnepe, nem akarom részletezni, fiam. Hogy mi mindenről beszélgettek, min sírtak-nevettek, hogyan találtak rég elfelejtett rokonokra, s hogyan dörzsölgették meg újra s újra a szemüket, igaz-e hát, ami velük történik, lehetetlen is elmondani. Rád bízom, hogy örvendezz velük tiszta szívből, a magad elképzelése szerint.

18. A nyakék lánc is

Három bánya lakossága zsúfolódott össze a fáráni munkástelepen. Közülük Nakb Rakineh mai mértékre átszámítva mintegy ötven kilométernyire feküdt Fárántól, a kettő között levő Serbat el Khadim pedig húsz kilométernyire Nakb Rakinehtől. De hegyek, szakadékok, száraz folyóvölgyek, úgynevezett vádik választották el őket, s így a távolságok valójában sokkal nagyobbak voltak. A nép azonban mit sem törődött távolságokkal, hegyekkel, hőséggel, hideg éjszakákkal, hanem amint hírét hallotta a Szabadító és népe közeledtének, csoportonként elindult Fárán telepe felé. Nagy mozgalom volt, és felkavarta az egész Szináj-félsziget lakosságát, róla beszéltek széltében-hosszában, s csodálom is, hogy a történészek nem szentelnek neki nagyobb figyelmet. Mintha bizony Mósze tevékenysége, a népek vándorlása valami légüres térben zajlott volna le! Pedig az elv, amit kimondott, vakmerően merész volt: a nép és Isten közvetlen kapcsolata a királyok és istenek közvetlen kapcsolata helyett! Érthető hát, ha a népek izgatottan ütötték föl rá a fejüket, s évtizedeken át másról sem beszéltek, vitatkoztak, mint erről. És az is érthető, ha a szabadságukra olyannyira féltékeny pusztai nomádok seregestül csatlakoztak hozzá. Hiszen az Örökkévalóhoz kapcsolódtak, s ezen a szövetségen belül egyenlők maradtak, senki előtt sem kellett meghajolniuk.

Nohát, együtt voltak már valamennyien. A bányák fölszabadult rabszolgái beszállásolták magukat Fárán kis nyomorúságos munkásfalvaiba, vagy éppen a szabad ég alatt tanyáztak, míg a Gósenből érkezők sátrak, szekerek oltalmában húzták meg magukat. Óriási zsúfoltság támadt, de a kényelemre nem néztek, sokkal nagyobb volt az örömük, elszántságuk, sokkal nagyobb dolgok forogtak itt szóban.

A találkozás ünnepei, vigasságai, a rend megteremtése, az élelmezés, a vízellátás, a tisztálkodás gondjai közepette múlt el néhány hét. A nép vezetői a bányaraktárakból ruhát, élelmet osztottak szét a rászorulók között. Igazságtalanság nem történt. Ezúttal Korach is szerephez jutott, nála lévén valamennyi bánya tervrajza. Hor személyesen kereste fel pompás sátrában, s hosszasan tanácskozott vele. Korach elkápráztatta Hort vendégszeretetével, gazdag lakomát rendelt, valódi libanoni bort bontott, szolgái úgy jöttek-mentek némán, nesztelen léptekkel, a legfinomabb modorban, mintha nem a Szináj hegyei között, egy Korach szerint „nyomorúságos pásztorkunyhóban” folyt volna le ez az ebéd - nem is ebéd, csupán egyszerű kínálgatózás -, hanem a királyi kincstáros valamelyik egyiptomi palotájában. Az esemény Olla asszonyt is fölpezsdítette, úgy viselkedett, ahogy valódi egyiptomi nőhöz illett. Gyönyörű parókát, drága ruhát, csodálatos ékszereket viselt, igazi ritka arábiai balzsam illatfellegét árasztotta. Okos kérdésekkel bájolta el Hort, például megkérdezte, nem fárasztó-e kora hajnaltól késő estig lótni-futni a hatalmas táborban, nem fél-e, hogy valamelyik tudatlan barbár megöli. Nefer-nefer, a Százszorszép azonban az egész ügyet még annyira sem tartotta fontosnak, hogy tisztességesen megfésülködött, felöltözött volna. Mikor pedig Hor néhány kedves szót intézett hozzá, csak valami érthetetlen, rekedt, indulatos dünnyögéssel válaszolt. Szerencsére a két nő evés után eltávozott a saját sátrába, s magukra hagyta a férfiakat.

Korach úgy érezte, végre sikerült a megdicsőülés első lépcsőfokára hágnia. Igen körülményesen, nyájasan tekergette ki tekercseit, s vaskos ujjaival mutogatta a föld alatti világ ábrázatát. Kiderült, hogy sohasem sejtett titkos raktárak vannak a hegyek gyomrában, befalazott, sziklákkal álcázott tárnák, üregek, pincék, barlangok s mind színig töltve arannyal, drágakővel. Például Mósze sátra alatt éppen egy halom válogatott zafír lappang, meg rubin, malachit is fölös mennyiségben. Innen származik, fiam és tanítványom, az a Rabbi Chanin által megfogalmazott hagyomány, hogy: *„Isten drágakövek és gyöngyök halmazát támasztotta*

egy sátor alatt, s ettől gazdagodott meg Mósze” És egy párhuzamos Tanna ama kijelentése, hogy: *„A törvénytáblák zafírja Mószéé volt.”*

Korach olyan adakozón számolt be a hegyek kincseiről, mintha ő maga ajándékozná meg Mószét, de ez a tette igazán csekélység volna. Nagy száját diadalmasan eltátotta, legyintett: „Szót sem érdemel, szívesen szolgálom a Szabadítót abban a reményben, hogy kedvességet találok előtte!”

Nos, a kincsek helyének pontos megállapítása után Hor köszönetet mondott a szíves látásért s a szolgálatért, kijelentette, hogy mindent tevékre, szamarakra rakat, s magukkal viszik Meribat Kadesbe. Korach ezt helyeselte, hiszen a kincsek örök időkre megalapozhatták egy erős állam pénztárát. Érdemei jutalmául végre bizonyos volt benne, hogy előkelő állást kap az új államalakulatban, s akkor mégsem távozott hiába Egyiptomból. Hajlongva, ragyogó ábrázattal kísérte ki Hort a sátorból s még jó darabon odakint is. Olla titkon leselkedett utánuk ajtófüggönye mögül, s Korach szívét örömmel töltötte el feleségének kíváncsisága. Mert ebből látta, hogy az asszony visszanyerte életkedvét s reményeit.

Míg tehát a nép Fáránban tartózkodott, a kincsek föltárására önként vállalkozó bányamunkások nagy lelkesedéssel vetették magukat munkába. Ismét nyikorogtak a bányakosarak csigái, kigyulladtak az apró mécslángok, s a visszhangos tárnák örömujjongást, kacagást bömböltek. Csattogtak a fejtőkalapácsok, szikrázott a szétfreccsenő kő, akár a tréfák, amiket a munkások egymásnak kiáltoztak. Ezúttal övék volt a bánya s nem kegyetlen bot hajtotta őket munkára, hanem a saját jókedvük. Lássuk csak, kibontjuk az egyiptomi királyok gyomrát, mi van benne? Hát szemkápráztató kincsek voltak a mély gyomorban. Tömlőkbe varrt aranypor, téglákba olvasztott színarany, amiket alig tudtak megemelni, válogatott zafírtáblák, malachittömbök, csiszolatlan rubintömegek, szem-száj elállt a látásuktól. Buzgón hordták kosarakba, s szállították felszínre mind. Kétszerte szorgalmasabban dolgoztak, mint mikor hajcsáraik kényszerítették őket. Gondoltak-e vajon az Úr parancsára, ami egyszerre megváltoztatta sorsukat: „Aki fönn van, ne szálljon le a mélybe!” Bizonyosan gondoltak, de mégsem vonakodtak, sőt önként mentek, boldogan, versengve. Hiszen csodálatos módon egyikük sem érezte, hogy a mélyben van.

A bányák titkos raktárait tehát gondosan kitakarították, s a kincseket a föld felszínén összehordták. Hor férfiakat jelölt ki őrzésükre, akik majd állatokra rakják, ha továbbmennek, s leszedik, ha megpihennek. Írnokokat is rendelt egyiptomi módra, hogy lajstrom és súly szerint számon tartsák, s Hor személyes rendelkezésére kiadják, ha szükséges.

Az Exodus harmincharmadik fejezetének hatodik versét tehát pontos értelme szerint így kell fordítanunk: *„Így fosztogatták ki Jiszraél fiai az ő (az egyiptomiak) kincseit Hore hegyénél innen.”*

Mósze eközben fáradhatatlanul végezte mindennapi dolgát. Alkonyatkor azonban elhagyta a tábort, s messze kint kóborolt a fenyegető hegyek között. Botját kezében szorongatta, kezét a farán összekulcsolva lépegetett magányos útjain, s míg füle érzékenyen figyelte a tábor békés zümmögését, szeme a fényben fürdő különös sziklákon merengett. Mégsem hallott, mégsem látott semmit. A belső Hangra fordította lelkét, kérdezgetett, s a Hang felelt. Mikor érkezik el a Törvény kihirdetésének napja? Mikor lesz méltó a nép, hogy a Törvényt elfogadja? Mikor tisztul meg teljesen minden földi mocsoktól?

- Az én Törvényem a lelkében hibátlan - susogta a Hang - Vajon az én népem is hibátlan a testében? Lám, vannak benne némák és süketek, vakok és bénák. Adhatom-e törvényemet olyanoknak, akik képtelenek a látásra, a hallásra, akik nem tudnak sem énekelni, sem táncolni?

Mósze elismerte, hogy vannak a népben némák, süketek, vakok, bénák. De lám, nem teheti-e az Úr hallókká a süketeket, nem adhat-e szemet a vakoknak, nem gyógyíthatja-e meg a bénák elsorvadt lábát? Nem kell-e eljönnie az időnek, amikor a süketek hallanak, a vakok látnak, a bénák és a némák táncolnak, énekelnek az Örökkévaló előtt? Nem oda, nem Hozzá tart-e az egész emberi faj? És ha az Örökkévaló meg akarja várni, amíg nem lesznek többé sem vakok, sem süketek, sem némák, sem bénák, hogy méltó kezekbe adja Törvényeit, nem kell-e mindörökké várnia? Hiszen az ember képtelen maga szemet, fület, nyelvet, táncoló ép lábat adni önmagának! Istentől kell mindent kérnie, s ha Ő megadta neki, adhatja akkor a Törvényt is! De kéri-e a nép mindegyik tagja? Igen, ha kéri, meg is fogja kapni. Megkapja a Törvényt is. El akarja-e fogadni vajon? Mert a Törvény: korona, de a korona bilincs is. A Törvény: nyakék, de a nyakék lánc is. Isten a föld minden népének kinyilatkoztatta, senki sem mondhatja hát: „Ha ismertük volna, megtartottuk volna!" Az első embernek, Ádámnak még csupán egy törvényt szabott: „Ne egyél ennek a fának gyümölcséből!" Ádám evett belőle. Hogyan tartják meg ivadékai a Törvény mind a hatszáztizenhárom parancsát? (E számjegyek összege ugyanis tíz, vagyis az Isten száma, s Mósze tudta, hogy Isten a teljesség szent számába foglalja parancsait.) Noah hét parancsot kapott az Örökkévalótól. Ivadékai építették Babilon tornyát, a gőg építményét. Hogyan tarthatják meg hát most mind a hatszáztizenhárom parancsot?

Az ősatyák kilenc parancsolatot kaptak Istentől. Ivadékaik belesüllyedtek az egyiptomi szolgaságba. Hogyan tartják meg mind a hatszáztizenhárom parancsot?

Íme, az első ember egy parancsot kapott, s mégis elvesztette az Édent!

Akik hatszáztizenhármat kapnak, vissza tudják-e nyerni? Mennél távolabb van az ember Istentől, annál több a törvény. Ádám pedig Istennel és Istenben élt, mégsem tartotta meg az egyetlenegyet.

De azért Mósze mégis könyörgött a Hangnak, adja oda törvényét, ne nézze a süketeket, a vakokat, a némákat és a bénákat, nézze a békességet, ami közöttük uralkodik, mert ez a békesség megtisztítja őket, s méltókká válnak a Törvényre. Egyesítse az Eget a földdel, mert a Törvény: egység az Ég s a föld között.

Így vitázott Mósze magányos útjain a Hanggal, s bármily reménytelennek tartotta is az ember állapotát, bármily sok érvet tudott is ellene, újra meg újra az Örökkévaló szerető kegyelmére apellált. Érvek nélkül, bizonyítékok nélkül, tehetetlenül. Pusztán a szeretetre hivatkozva, amit népe iránt érzett, a szeretetre, ami az Örökkévalóhoz fűzte, a szeretetre, amivel Isten elküldte őt a nyomorult szolganéphez. És bízott benne - nem, nem, *tudta!* -, hogy közeleg a nap, amikor Isten az ő keze, az ő szája által kinyilatkoztatja Törvényét mégis.

19. Szináj, rólad hirdetem ki a törvényt

Hagyományaink meghatóan beszélik el a hegyek versengését Isten előtt. Mindegyik kiáltozott, hogy rajta állva hirdesse ki a törvényt Mósze, a Közvetítő. *„Világnak Ura, Világnak Ura! Énrám helyezd a közvetítőt, hogy részem legyen a Törvény kihirdetésében.”*

- Válassz engem - mondta a Hermon. - Nem én vagyok-e a legnagyobb a hegyek között? Az én homlokom még a vízözön hullámaiból is kiemelkedett!

- Engem válassz - kiáltotta a Karmel. - Nem én vagyok-e a legszebb minden kertek között? Plántáld el rajtam törvényed kertjét, hogy szebb legyen, mint az Édenkert!

- Engem válassz, engem válassz! - könyörgött a Libanon. Nem én vagyok-e a dalok szépe? Nem az én cédrusaim zengik legszebben a Te nagyságodat? Énekeld rajtam a Törvény énekét, amely énekre fakasztja az embert a Te dicsőségedre!

Isten azonban hallván a versengést, így szólt:

- Szináj, terád helyezem közvetítőmet, rólad hirdetem ki a Törvényt. Mert te olyan egyedül vagy a pusztában, mint az én népem a népek pusztaságában, mint én magam, én, az Isten, a világegyetem pusztáin.

A hegyek e naiv versengése nagy igazságot hirdet, fiam. Azt, hogy a látható világ minden része a maga módján a Törvényt akarja hirdetni, de csak akkor képes erre, ha Isten kiválasztja, szinte magához emeli, s reá helyezi közvetítőjét. Az embert!

A nép időközben újra fölkerekedett, s lassú vonulással megtett vagy negyven-ötven kilométert mai mérték szerint, a hegyormok között. Széles, táborozásra alkalmas katlanba jutott, s Hor parancsot adott a letelepedésre. Mintegy tizenöt kilométernyire terült el e sziklás gerincekkel övezett katlan a Szináj hármas hegycsúcsaitól, északra, szűk, mély völgyek torkolltak bele, mint száraz folyók egy száraz medencébe. Szivan havában történt ez, a szémi népek számítása szerint az év harmadik hónapjában. Mósze úgy érezte - nem, nem, *tudta*! -, hogy ez a harmadik hónap lesz a döntő események ideje. Miért? Mert a hármas számnak megvan a maga isteni értelme. Szivan havában kellett hát megtörténnie annak az eseménynek, ami összeköti az Embert az Istennel, a földet az Éggel.

Ha egy kissé járatosak vagyunk a jelképekben, nem mosolygunk azon a talmudi tanításon - az emberiség ősi tanításán -, hogy Ádám „harmadik fia”, Szeth volt az emberiség őse. Azaz Szeth volt az emberiség harmadik fájának gyökere. Ugyancsak harmadik „fia” volt Noahnak Szem. Három pátriárka, Ábrahám, Jiszhak s Jákób volt méltó a kiválasztott nép dicsőségére. S a kiválasztott népnek is harmadik törzse, Lévi, hogy kiformálja méhében Mószét, Jozabétnek ugyancsak harmadik gyermekét. Figyeljük csak meg, milyen szép fokozatosan száll le a szent Hármas az emberiség kezdeti gyökérfajától a fajtákon, a beavatási módokon, a törzseken át az egyes személyekig, Mószéig. S a Hármas isteni értelme hogyan szűkül egyre szűkebb körre az általánosból a személyesig, hogy ismét kisugározódjék, az egyetemesbe.

A Törvény nyilván önként kínálkozott más népeknek is. Szem utódai, a szemiták mindenike kinyújthatta volna érte a kezét, megragadhatta volna, helyreállítva az eredeti kapcsolatot Isten és ember, Ég és föld között. „Akarjátok-e a Törvényt?” - mondta Isten Ésau ivadékainak. „Mit kíván a Törvény?” - kérdezték ők. „Ne ölj!” - hangzott a Törvény. - „Hogyan? Hát megfeledkezzünk Ésau, a mi atyánk szavairól: a kard által fogtok élni? - szóltak ők. - Nem akarjuk a Törvényt!” Fölajánlkozott a Törvény Ammon és Moab népének is. Ők megkérdezték: „Mit

rendel a Törvény?" A felelet ez volt: „Ne paráználkodjál!" Ők elgondolkoztak, s így szóltak: „Paráználkodásból születtünk, nem akarjuk hát a Törvényt!" És kínálkozott a Törvény az izmaelitáknak is. Mit kívánt tőlük? „Ne lopj!" De így gondolkoztak: „Miből teremtsük elő akkor az ennivalót meg az italt?" És ők sem akarták a Törvényt. Így történt ez tovább minden népnél, de ők mind így feleltek: „Nekünk megvannak a saját törvényeink, legyen a törvény Izraélé. Izraél szabad, nincs törvénye." És ez igaz is volt. Az a nép, amely később egy hajdani ősapáról s egy Kánaán-béli néptöredékről Jiszraélnek nevezte magát, még szabad volt, ekkor volt megszületőben. Ugyanúgy nyúlhatott volna más népek törvényeihez, vagyis csatlakozhatott volna kész formulációkhoz, fölszívódhatott volna bennük ugyanúgy, ahogy elutasított minden részlettörvényt. Magát a Törvényt ragadta meg, az eredetit, minden elképzelhető törvények gyökerét. Ha nem lett volna szabad, nem tehette volna meg... Ha nem tette volna meg, sohasem válhatott volna néppé, Isten művének hordozójává, az egész emberiség sorsának alakítójává. Nem lett volna sem hivatása, sem küldetése.

Mikor tehát Mósze ünnepélyesen megkérdezte a Vének gyülekezetét:

- Akarjátok-e, elfogadjátok-e a Törvényt?

- Akarjuk, elfogadjuk, megtartjuk - zúgta rá a gyülekezet egyhangúlag, egy szívvel.

- Csakhogy - vetette föl Mósze az újabb kérdést, mert szeretett mindennek a végére járni - mi a biztosítéka ennek a döntésnek?

Arca szigorú volt, feneketlen sötét szemét körülhordozta a férfiakon, mind a hetvenen, egy-két pillanatra minden arcon fürkésző leg megállt, botját önkéntelenül fölállítva tartotta maga előtt ültében, mintha el akarná plántálni, hogy kihajtson, ágakat, lombot, virágot neveljen, fává terebélyesedjék.

A férfiak elgondolkoztak. Egyikük végre megszólalt. Vastagon zengett a hangja, mint egy esküé, szakállát megfogta jobbjával.

- Őseinket idézzük, legyenek ők kezesei fogadalmunknak.

- Úgy van! Úgy van! Őseink álljanak őrt elhatározásunk mellett! - zúgtak a Vének.

- Őseitek halottak - vetette ellenük Mósze konokul. - Hogyan lehetnének ők a ti elhatározástok őrei?

Ismét csend támadt. Majd egy másik Vén megszólalt:

- Legyenek hát az atyák, Ábrahám, Jiszhak, Jákób, Jószif.

- Ők is meghaltak! - mondta ki Mósze vakmerőn.

- A próféták! A próféták! - kiáltották most már többen egyszerre. Belátták ugyanis, hogy a pátriárkák visszatértek az Örökkévalóhoz, miután dolgukat elvégezték, s többé nem öltenek testet a földön... A prófétákra hivatkoztak tehát, mert nyilván mindig lesznek olyan férfiak, akik Isten szavát hirdetik az embereknek.

- A próféták még nem születtek meg - torkolta le őket Mósze könyörtelenül.

- A gyermekeink! Gyermekeink gyermekei! Ők legyenek kezesei elhatározásunknak! - kiáltották ekkor a Vének. Hiszen gyermekeik s gyermekeik gyermekei itt voltak a táborban, nagy számmal, vígan, erősen és egészségesen, ők kell hogy vállukra vegyék a jövendőt. - Isten átadja a Törvényt neked, te átadod az atyáknak, az atyák továbbadják gyermekeiknek, a gyermekek az ő gyermekeiknek és így tovább.

Mósze tapsolt. Téti szolgálatkészen igyekezett hozzá a közelből.

- Hívj ide néhány gyermeket - parancsolta néki.

A tágas körön kívül, amit a tanácskozók köré vontak az őrök, a terebélyes, vén fügefa alatt, kíváncsi népség ácsorgott. Téti azonnal kiragadott néhány gyereket, s Mósze elé állította a gyülekezet közepébe.

Mósze mosolyogva nézett végig rajtuk. Szelíden megkérdezte őket:

- Az Örökkévaló, atyáitok s minden népek Istene törvényt kíván adni mindnyájatoknak. Elfogadjátok-e? Kezeskedtek-e azért, hogy a Törvényt megtartjátok ti is, majd gyermekeitek is?

A gyerekek úgy viselkedtek, mintha bölcs öregek lettek volna. Érezték, nagy dologba vonta be őket a Szabadító. Először félénken bámultak a hatalmas férfiú komoly arcába, mély, sugárzó, sötét szemébe, híres botját is áhítattal nézegették, hiszen sok csodálatos szóbeszédet hallottak róla, de ilyen közelről még nem láthatták. Aztán a komoly méltósággal üldögélő Véneken néztek végig. Ismerős, tekintélyes bácsikat láttak körös-körül. Némelyikük nyájasan mosolygott, mások biztatóan integettek, íme, őket, éppen őket hívta ide a Mester, hogy döntsenek egy fontos kérdésben, amit maguk a tiszteletre méltó Vének sem tudnak. A fiúk komoly arca sugárzott a büszkeségtől.

- Kezesek lesztek az Örökkévaló előtt? - hangzott ismét a súlyos kérdés.

- Azok leszünk, kezesek! - jelentették ki azonnal. Egyik halkan, megilletődve, másik hangosan, buzgón. Valamennyien hevesen bólogattak. És nem váltogatták meztelen lábukat türelmetlenül, hanem megálltak szilárdan mind a két talpukon, s büszkén néztek a félelmes Szabadítóra.

A Vének pedig boldogan kiáltották:

- Gyermekeink a kezesek! Mindazt, amit az Örökkévaló rendel, meghallgatjuk s megtartjuk. Mutassa meg nekünk arcát, ahogy megmutatta annak, aki most hozzánk beszél!

Ekkor Mósze elbocsátotta a megilletődött gyermekeket, s némi szünet után, miközben behunyta a szemét, s arca mozdulatlanná vált, a tőle szokott lassú, gondosan tagolt szóval ezt mondta:

- Az Úrnak parancsa, hogy két napig minden férfiú tartsa meg magát asszonyától. Hogy megtisztuljon az Úr szavának fogadására. Tisztálkodjék meg mindenki gondosan, és öltözzék ünneplőbe. A harmadik napon látni és hallani fognak engem, mondja az Úr. De senki közületek ne hágjon a hegyre, maradjon tőle távol, mert aki a hegyre teszi a lábát, meghal.

Így rendelkezett Mósze az Úr nevében, s miután imádkozott, szétoszlottak valamennyien. És maguk is, meg kikiáltók útján is hírül adták az egész népnek a parancsokat.

Könnyű elképzelni a nép várakozó izgalmát, feszült kíváncsiságát, megrendültségét, büszkeségét, sugárzó bizakodását, egész csodálatos, sohasem érzett ünnepi hangulatát. Könnyű elképzelni azt is, milyen buzgón készült a három nap múlva bekövetkező csodálatos eseményre. Senki sem tudta, hogy megy majd végbe, mit látnak, hallanak akkor. Talán elviselhetetlen fényt, hangot, amit sohasem hallottak, elképzelni sem tudnak, hiába is találgatnák. A férfiak elfordultak az asszonyoktól, böjtöt tartottak, magányosan vagy kettesével-hármasával üldögéltek az árnyékban, járkáltak, ődöngtek, bűnös tulajdonságaikon elmélkedtek, töprengtek, vajon méltók-e ekkora dicsőségre. Bizony, alázatosan megvallották, hogy nem méltók az Örökkévaló kimondhatatlan, érthetetlen jóságára, végtelen kegyelme választotta ki őket, méltatlanokat a Vele való találkozásra, a Törvények elfogadására. A nők lázas igyekezettel mosták, fésülték gyermekeiket, aggódva figyelmeztették őket minden pillanatban, be ne

mocskolják magukat, szépen játsszanak, ne verekedjenek, ne kiáltozzanak durva szavakat. Időnként lehajoltak, magukhoz ölelték, könnyes szemmel megcsókolták, megsimogatták őket. A nagy napra már előre kenyeret sütöttek, meg sokféle apró süteményt: Napocskákat, Holdacskákat, csillagokat, ahogy ősidők óta szokás. Mert a nagy napnak előestéjén kioltanak minden tüzet, csak a nagy Közös Tűz fog égni, mint mindig, amelynek füstje nappal, fénye éjjel vezette őket vándorlásukban. Új tüzeket majd csak azután gyújtanak ismét, a közösről hozott parázzsal. Az új tűzzel aztán új életnek, új sorsnak, új világnak kell kezdődnie.

Szinte látjuk az óriásira, több százezerre duzzadt népet a tágas völgykatlanban s szétszórva a környező hegyoldalakon, dombtetőkön, napfényben szikrázó sziklagerincek között, sátrak, szekerek oltalmában vagy a szabad Ég alatt, törzsek, nemzetségek szerint rendben, ünnepi csendben. A tábor zümmögése most csakugyan olyan volt, mint egy óriási szorgos kaptáré, melynek lakói sejtről sejtre járva töltögetik a mézet, gyúrják a virágport, építik világukat Isten szellemének mindent átható melegében. Az Ég szinte fehér volt a déli órák idején, s a nagy kaptár csaknem teljesen elnémult. A sok-sok ezer tűz füstje kéken szállongott fölfelé, szelíden terült el a katlan fölött, fátyolként úszott a sziklákon. Ahogy közeledett az alkonyat, úgy vált az Ég egyre sötétebb kékké, s a füst oly fehér lett, mint az ezüst. Majd magasra lobogott a közös áldozat fölszított tüze, vörösbe vonta a hegyormokat, s fölzengett a nép hatalmas esti énekének harsogása. Mint megannyi óriási hangszer, zengett a hegyek visszhangja is, mintha az emberekkel együtt ujjongott, imádkozott volna az egész világ.

Voltak azért, akik nem hitték, hogy Mószéval csakugyan szemtől szemben szól az Isten. S voltak, akik úgy vélekedtek, hogy a néphez sem maga az Örökkévaló fog beszélni, hanem Mósze. Mindig vannak, akik Isten Emberét olyan közelről látják, hogy képtelenek elhinni: valóban Isten Embere. Nem ismerte-e Korach Mószét már fiatal hadvezér korában? Nem látta-e a Palota előkelőinek társaságában beszélgetni, étkezni, nevetni, énekelni? Nem a hamis király jó barátja volt-e? Nem róla suttogták-e, hogy a hercegnő fattyúgyereke, meg hogy igazában nem is egyiptomi, hanem bőrpoklos héber? Nem ő akarta-e Hor társaságában szárított hallal, hússal, olajjal, liszttel, himnuszokkal legyőzni a lázadó kusitákat, s nem ő szenvedte-e bárgyú kísérletének kudarcát? Most meg egy új állam s a saját nagyratörő vágyai érdekében azt hirdeti, hogy Isten - nem tudható, milyen Isten! - szemtől szemben szól hozzá, parancsait, törvényeit általa közvetíti a néphez. Hát hogy okosan dolgozik tervein, az bizonyos. De lám, Korach talál benne hibát is elegendőt, s nem sok jót jövendöl neki, ha továbbra is mellőzi az ő, Korach tapasztalatait, világra szóló összeköttetéseit.

Ugyancsak közelről látta, ismerte Mószét Dathan is, Uziél fia, a szép Selomith férje. Mégpedig olyan pillanatban, ami nem válik Mószénak becsületére. Igen, a Szabadító: gyilkos. Aztán elmenekült, tehát gyáva is, áruló is. A komisz felügyelő nem érte el célját, miért kellett hát megölni? Otthagyni holttestét a vadállatok zsákmányául? Maror lelke azóta is hazátlanul kóborol, s keresi bosszúja kitöltésének módját. Lehet-e ilyen ember Isten szószólója? Nem káromlás-e még csak elgondolni is, hogy őt válassza az Örökkévaló? Nem, nem, Dathan annál makacsabbul hangoztatta, mennél többen hirdették az ellenkezőjét: nem Isten szól a néphez, hanem Mósze vagy Uszirszafi, az igazi nevét nem tudja senki, maga sem. A Törvény sem Istentől származik, hanem tőle, Mószétól.

A Vének között Abiram kételkedett Mósze igazában. Ő csendes ember volt, keveset szólt, inkább csak a fejét rázogatta, a szakállát tépegette, mikor lelkesen magyarázták neki a Szabadító tetteit s a csodálatos eseményeket. Mósze? Uszirszafi? Igen, nagy varázsló, valóban van egy csodálatos botja, ismer néhány titkos számot, tud istennevet, amivel a másvilági hatalmak egyikét-másikát szolgálatára kényszeríti. Amit eddig tett, nem közönséges dolog. De hát azért ne túlozzon. Egyiptom királya ostoba volt s tetejében gyáva. Országának állapota

siralmas. A társuralkodó vízfejű gyerek, beteg is. Hát ilyen körülmények között nem volt nehéz kiszabadítani a népet Gósenből. Bezzeg ha Horemhab a sarkára állt volna, nem volnának ma itt, ebben a szakadékos, forró, terméketlen völgyben. Ha pedig itt vannak, hát olyan nagy öröm ez? Nincs hazájuk, még csak állandó otthonuk, valami silány házacskájuk sincs. Kertjük, szőlőjük, legelőik, szántóföldjük? Abiram csüggedten legyintett. Aj-haj, bizony nincs semmijük. Csak éppen szabadok! Istenük van vagy lesz, lesznek törvényeik is, de majd meglátjuk, mire megyünk azzal az Istennel, azzal a Törvénnyel a sivatagban. Nem lesz mannu sem. A barmok bőgnek az éhségtől, s még a legyeket sem lesz erejük elzavarni oldalukról. A nép elzüllik a tétlenségben. A gyermekek? Úgy nőnek föl, mint a vadállatok. Hoj, hol van még Meribat Kades, mily ellenséges népeken kell odáig áttörni s hogyan! Hol van az Ígéret Földje? Abiram nem vak, tudja, nem lehet ám oda csak úgy besétálni énekszóval, zászlókkal, koszorúsan. Abiram sokkal okosabbnak vélné, ha az eggyékovácsolt nép visszafordulna Egyiptomba, elfoglalná Gósent, s most már szabadon, hatalmasan, mint az egyiptomiakkal egyenlő jogú nép rendezné be boldog, gazdag életét. Abiram tökéletesen egyetértett Korachhal. Csakhogy sokkal szerényebb volt nála. Nem kívánt világbirodalmat alapítani, még kevésbé magas pozíciót foglalni el benne. Az volt ő, akit manapság „kisember" vagy „egyszerű ember" jelzővel szokás megjelölni, az „ember az utcáról". Nem akart mást, csak békességet, egészségét, hosszú életet, s hogy ezt elérje, mindent megtett, amivel Isten vagy az istenek jóindulatát megnyerhette. Hogy ki, mi az isten, kik, mik az istenek, azon sohasem mert gondolkozni. Azon sem, vajon elegendő-e, ha az ember szorgalmasan elvégzi munkáját, eltartja önmagát és családját, ugyanerre a föladatra neveli gyermekeit, s megvénülvén meghal, az Alvilágba száll, szunnyad az örökkévalóságon át. Abiram egyáltalában irtózott a gondolkodástól, minden felelősség iszonyú volt számára. „Egyszerű ember" volt, annyira sokrétűnek, beláthatatlannak, ijesztően körmönfontnak látta tehát az életet s a lét kérdéseit, hogy maga is zavaros körmönfontságba esett, valahányszor meg kellett valamit magyarázni a fiainak. Csak természetes, hogy iszonyodott attól a felelősségtől is, ami a pusztába vonult népre várt. Azt a közönséges tényt sem volt képes megérteni, hogy vannak emberek, akik a legmagasabb egyszerűségek ismeretére jutnak, s bátran, biztosan forgolódnak a világ zűrzavaros dolgai között. Így nem hihette, hogy Uszirszafi szemtől szemben látta Istent, s hogy az ő sugallatait követi. Abiram némileg hasonlított az ökörhöz, amely némán tűri a jármot, örül, ha legelészhet, s este békés megszokással ballag jászolához. Így szeretett volna ő hazaballagni a góseni kis házhoz a jól ismert tájakon. Ezért nézte Uszirszafi tényked éseit éppen olyan aggodalmasan, mint a nagyravágyó Korach.

Hogyan lett Abiram mégis egyike a nép Véneinek? Úgy, hogy ifjú korában megtanult mindent, amit atyja tudott. Igaz, semmit sem értett belőle, de nem is akart érteni, hiszen ez, meggyőződése szerint úgyis lehetetlen. Tanulni viszont kell, mert ez a szokás. És mert így szerez magának az ember megbecsülést. Ezenfelül tisztességes volt, nem lopott, nem hazudott, nem csalt, igyekezett segíteni a bajban levőkön, ugyan csak azért, mert így szokás, és mert így lehet elnyerni az Isten kegyét. Így jut az ember mindennapi kenyérhez, egészséges, hosszú élethez. Így háríthatja felelősségét önmagáért, sorsáért a másvilág hatalmaira.

A Vének gyülekezetében Abiram sohasem ellenkezett, soha sem mondott különvéleményt. Méltóságosan üldögélt a vitázó férfiak között, szakállát simogatta, bólogatott, és okosan hallgatott. De ha a gyülekezeten kívül beszélgetett valakivel a dolgok folyásáról, jelentőségteljesen hümmögött, rázta a fejét, óvatosan célozgatott kételyeire. A legegyszerűbb mégis az lenne, ha szépen megerősödve visszatérnének Egyiptomba. Hiszen most már nem kell vályogot vetni, a bányák héber munkásai is fölszabadultak, nincs hát semmi baj. Nem ezt kívánta az Örökkévaló? Nem az-e az Ígéret Földje, ahol az ember békességben, szorgos munkában tisztességesen él, eltartja családját, nyugalomban meghal, ha beteltek napjai?

Minek éhséget, fáradalmakat, hideget-hőséget tűrni, harcolni is talán egy olyan földért, ahol ugyanúgy kell élni, mint azelőtt? És amit tűzzel-vassal védenek majd a lakói?

Voltak hát, akik ilyen vagy olyan okból kétellyel nézték Mósze tetteit, s nem bíztak benne.

20. Én vagyok Jahveh!

No de hát leszállt az éj, az utolsó, rövid éjszaka, s a nép mélyen aludt a tágas völgykatlanban, amely a hármas ormú Szináj hegyekhez vezetett, s a hegycsoport előtt kitárult, mint egy hatalmas tölcsér.

Csend volt, csak az éji madarak s a tábor körül kódorgó hiénák kiáltoztak a holdfényes szendergésben. Szivan havának ötödik éjszakája, hatodik hajnala volt.

Mószét harmadik napja nem látták már. Kiadva utolsó utasításait legszűkebb köre tagjainak: Aharonnak, Hornak, Hofninak, Szakkainak, Jósuahnak - akik úgy csoportosultak köréje, mint egy ötágú csillag csúcsai -, elbúcsúzott anyjától, nénjétől, Aharon családjától, mint aki hosszú útra indul, ahonnét talán sohasem térhet vissza. Hor hegyére ment, a lépcsős templomok feljárójához annyira hasonló úton, eltűnt a rozsdavörös sziklák között. Két nap s három éjszaka egyedül akart lenni az Örökkévalóval.

Hogy mit művelt a kopár hegyormon? Miután életét születésétől kezdve idáig fáradhatatlan buzgalommal nyomon követtük, nem nehéz megmondani. Megtisztálkodva, ünneplőbe öltözve, sem ételt, sem italt magához nem véve, a tökéletes magányban minden erejéből megismételte az Istennel való találkozást, amiben egyszer a pusztán akaratlanul részesült. Ifjúkora óta folytatott lelkigyakorlatai révén az imádság olyan tökéletes és mély állapotába merült, hogy szinte halottként feküdt a földön. Egy sziklatömb árnyékában, arccal a földre borulva, teljesen megszüntette a világgal való kapcsolatát, olyan egységben Istennel, amire csak a tökéletes tétlenség ád módot. Semmivé vált, nem volt sem Mósze, sem Uszirszafi. Nem gondolkozott, nem kavarogtak benne indulatok, nem érzett, nem hallott, nem látott, nem volt súlya, nem voltak tagjai. Lelke mozdulatlan, sima tóvá lett, s ő maga leszállt a feneketlen mélységbe, ringott, lebegett benne, körülvette a végtelen óceán, a világegyetem óceánja. Semmit sem akart. Teljesen és tökéletesen *nem akart!*

Ám azért ne hidd, fiam és tanítványom, hogy elvesztette tudatát. Ellenkezőleg: olyan éles, vakító volt a tudata, amit mi, mai emberek el sem képzelhetünk. Kitágult a tudata, mint a világegyetem, mint az örökkévalóság, mint maga a lét. S összeszűkült a tudata, mint a világegyetem erőinek középpontja, kisebb a tű hegyénél, élesebb a fénysugár tűző nyilánál. Az emberi lélek legcsudálatosabb, egyben legegyszerűbb tevékenysége folyt le benne, s vált időtlen állapottá: minden lett az Egyben, egy a Mindenben.

Hogy a létnek e vakító időtlenségében milyen fénytenger hullámzott körülötte, milyen csodás boldogságban lebegett, a forró szeretet milyen áradása borította el, s ölelte magába, csak az tudhatja, aki életében legalább egyszer igazán imádkozott. És csak az tudja, fiam és tanítványom, azt is, hogy Isten létének vagy nemlétének minden érve hiábavaló. Csak aki a végtelen szeretet, a határtalan fény, a teljes szabadság e ritka pillanataiból egy töredéket is megélt, tudja minden bizonyíték nélkül is. Viszont minden érv hiábavaló annak, aki sohasem élte meg. Hasztalan is fogalmaznám Mósze állapotát ilyen vagy olyan szavakkal, fiam, mind csak jelkép, eszköz, hasonlat, homályos tükröződés volna. A végtelen és határtalan szeretet súlytalan állapotát vagy tapasztalja valaki, vagy minden meddő. Nem ábrázolja sem zene, sem kép, sem épület, sem bölcseleti mű, sem matematikai egyenlet. Mindez csak „hamuba írt jelkép" annak a valósága mellett, amit röviden úgy mondunk, hogy: szeretet.

A harmadik hajnalon, még ragyogtak a csillagok, de az Égen már gyémántporhoz hasonló könnyű fény szóródott szét, Mósze fölserkent révületéből. Érezte a hajnal didergető hűvösségét, hallotta a pusztaság tétova hangját s a mélyben halkan zümmögő tábor lélegzését.

Lassan körülnézett, mintha nem tudná, hol van. Mintha nem értené, hogyan került a hegycsúcsra, mozdulatlan, komor sziklák, hegygerincek, sötét szakadékok világába. Mintha most szállt volna le a láthatatlan, igazi, valóságos világból a kísérteties káprázatok, sötét árnyékok, rejtelmesen hunyorgó csillagok, vijjogó baglyok, vonyító sakálok, hiénák világába. Akaratlanul körültapogatta a földet, a köveket, egyet föl is emelt, latolgatta a tenyerén, azután elhajította. A kő szikláról sziklára szökve kemény robajjal gördült le a hegyoldalon.

Majd fölállt, kitárta karját, s boldogan sóhajtott.

Éppen hasadt a hajnal, megszólaltak a tábor kürtjei és tülkei. Kagylókürtök, szarvtülkök, zengő harsonák. A hegység figyelő csendjét riadó visszhang verte föl. A kikiáltók minden törzs, minden népcsoport, minden nemzetség táborhelyén teljes erővel ordították:

- Kelj föl, Jiszraél népe! Űzd el az álmot! Kelj föl!

Ekkor nevezték először a pusztában táborozó népet Jiszraélnek. Ekkor született meg, s lett néppé. Nevét az „Éllel küzdő" ősatyától nyerte.

Sohasem törölte ki szeméből az álom édes ittasságát gyorsabban ez a nevén először nevezett nép, mint most. Nagy sürgés-forgás támadt. Az emberek lázasan készülődtek, az asszonyok reszketve öltöztek, csinosították magukat, fésülték, igazgatták gyermekeiket. Innen is, onnan is csoportok érkeztek a Közös Tűz felé. De léviták rohangáltak a táborban szerteszét, figyelmeztettek mindenkit, hogy ma nem lesz áldozat, közös imádság, ének és tánc, ma ennek semmi értelme, mert maga az Örökkévaló fog megjelenni. Ő maga szól a néphez. Siralmasan szegény volna tehát az áldozat.

A nép a hideg szürkületben a hegycsoporthoz vezető tágas, mély sziklamederbe indult. Teljes rendben, csaknem némán, várakozástól és félelemtől elszoruló torokkal. Sokan egymás kezét fogva, széles, hömpölygő áradatban, mintha hullámok töltötték volna meg hirtelen a száraz vádit. A sok-sok ezer láb súlyosan morajlott a köveken. Mögöttük a sátrak, szekerek között nyugtalanul ugattak a kutyák, bőgtek a marhák, ordítottak a szamarak. A hajnal sápadt képe lassan-lassan elhomályosította Sahar csillagát, a Nap készült letaszítani a mélységbe.

Hosszan, sokáig áradt a nép. Fegyveresek tartották a rendet, azonban szükség nem volt rájuk. Léviták loholtak ide-oda, újra meg újra figyelmeztetve mindenkit, hogy ne merészkedjék közel a hegyhez, mert meghal. Rájuk sem volt szükség, tudta mindenki.

A Nap első sugarai szétlövelltek a megvilágosodó Égen, eltűntek a csillagok, vörös fény ragyogott a komor sziklák tömbjein. Mintha rézből öntötte volna őket egy isteni kéz egyetlen iszonytató loccsintással, s azon nyomban megdermedtek volna. A gyér pálmák, tüskés bokrok fázósan borzongtak a szellőben.

S mikor a népáradat szétterült a mély völgy torkolatában, éppen a három hegycsúcs előtt, vakító, égig törő fény vágott föl a legmagasabb oromról. Villám, de elképzelhetetlenül több, nagyobb, káprázatóbb minden villámnál. Ragyogása megvilágosította a három hegyet, körös-körül az egész hosszú szakadék öblét, a messzeségben emelkedő hegyek oldalait. Kigyúltak a sziklák, szikráztak, mint megannyi szemkáprázató gyémánt. A fák mintha lángot vetettek volna. Fénybe borult a nép, az arcok ragyogtak, a szemek villogtak.

A tömeg egyetlen mozdulattal csapta arcára tenyereit, s borult a földre, mintha láthatatlan sarló vágta volna le. A rémület ordítása szakadt fel a torkokból.

Ugyanekkor tompa, borzasztó dörgés harsant a hegyormon, s mint óriási állat ugrált, hempergett, hömpölygött tovább a hegyoldalakon, mintha ki akarta volna tépni a mozdíthatatlan sziklákat tövestől, romba akarta volna dönteni az időtlen szakadékok falait, el akart volna

söpörni mindent. De nemcsak akart: - söpört, tépett-szaggatott. Sziklatömbök röpültek a magasba, kövek süvöltöttek, szakadt, recsegett, zengett a hegycsúcs.

A talaj pedig megrendült, mintha kínjában vonaglott volna.

Az első dördülést, az első fölvillanást, az első rengést újabb, majd még újabb követte. Mintha azok az időtlen idők tértek volna vissza, amikor ez a hegycsoport még lángot hányt, tüzet okádott, köveket, hamut szórt, völgyeket hasított, gerinceket és csúcsokat támasztott, tengert kavart, folyónak vágott ágyat, tengeröblöknek medret. Mintha a hajdan eleven erők fölébredtek volna szunnyadásukból, s munkához látnának pihenten, százezeréves álom után. A rég elfelejtett, de ködösen lappangó emlék borzalma támadt föl a lelkekben, tízezrek lelkében egyszerre, egyetlen pillanat alatt.

A lángoló, meredő, süvöltő hegyről harsonák zengtek, kürtök rivalltak. És a földre borult nép, mint a Szentírás pontosan és merészen mondja, „látta a hangokat". Látomásában fehéret, vöröset, kéket *hallott,* a mennynek zengését *látta.* Nem merte felemelni fejét, nem tudta letépni arcára tapasztott tenyerét. E megrendítő pillanatokban újra meg újra fölkiáltott, mint a vihar, s csak egy szót, egy nevet, egy ismert varázsigét tudott kilökni szorongó torkából:

- Já! Já! Já!

Mi volt ehhez képest minden elképzelés, várakozás? Silány gyermekjáték. Haszontalan, halvány, erőtlen ostobaság. A hegy lángokat lövellt, fényt árasztott, dörgött-csattogott, a föld remegett. Émelyítő szag szállongott a völgytorok mélyében, sárga, nehéz füst lepte el a hegyeket, megült a szakadékokban, tovalebbent lomhán a dombok között, hempergett, szakadozott a gerinceken, megakadt a reszkető pálmák ágain, lecsüngött a bokrokról. Majd reggeli szél támadt, elhömpölyögtette a füst nehéz gomolyagait, s kiragyogott a felséges Nap aranyosan az ormokon... s elcsendesült minden.

A nyugalom e fenyegető pillanatában pedig megszólalt a Hang, zengőn, áradon, nyugodtan. A hegyek visszadörögték:

- Én vagyok Jáhveh, én vagyok a te Istened, aki kihoztalak téged Egyiptomnak földjéről, a Szolgaság Házából. Ne legyenek neked idegen isteneid énmellettem. Ne csinálj magadnak faragott képeket, és semmi hasonlót azokhoz, amelyek fenn az Égben vagy amelyek lent a földön, vagy amelyek a vizekben a föld alatt vannak...

Így harsogott a Hang, s a nép, a hegyek, a völgyek, a fák, a kövek visszatartott lélegzettel figyeltek. A szavak mindenekhez szóltak, az egész világhoz. Ismerős szavak voltak, ám a világ már elfelejtette őket. Most újra a szívébe kellett vésnie, hogy ismét helyreálljon az egység, a szövetség, megújuljon az ember s vele együtt a világ.

Amint a Hang harsonák és kürtök zengése közben mondta a Törvényt, a nép reszkető félelemben, leborulva, mozdulatlanul hallgatott. De mikor ismét beállt a teljes csend, és többé nem következett semmi, lassan-lassan föleszűdött révületéből, fölemelte fejét, s pillantását a hegyre merészelte fordítani. S a megdöbbent szemek látták, amint Mósze a hegyormon bemegy a füstbe, majd ismét kijön, végül szokott hosszú, egyenletes lépéseivel leszáll a meneteles úton.

Mikor odalent volt munkatársai csoportjában, hozzá rohantak az emberek, s könyörögve kiáltozták:

- Ne szóljon hozzánk többé az Úr! Te szólj hozzánk! Te mondd meg, mit kíván!

Annyira féltek ugyanis, hogy az esemény megismétlődhet, talán még borzasztóbb módon, még pusztítóbb alakban, mint a gyermekek, ha váratlan erővel szemben érzik semmiségüket. A világteremtő, világromboló Demiurgosz rettenetes látomása olyan iszonyattal töltötte el őket, amit másodszor, többször nem tudtak volna elviselni.

De hát valójában mi történt Szin-Hor hegyénél?

A jelenségek, amelyek kitörölhetetlenül belevésődtek a nép emlékezetébe, tűzhányó működésére vallanak. Füst, földrengés, lángoló tűz, repülő sziklák, zengések - mindez olyan, mintha az ősidők óta alvó hegy ismét tevékenykedett volna. Ezért keresik a törvényadás helyét a tudósok ebben vagy abban a hegységben, s hordanak össze érveket igazuk mellett. Azonban munkájuk sajnálatosan gyámoltalan, a kérdéseket megoldani nem tudják. Mohó lokalizálási vágyukban tehetetlenül topognak, egymásra néznek, egymást cáfolják, s végre is csüggedten lebocsátják tollukat. Semmi nyoma annak, hogy a történeti időkben, különösképpen ebben a tüzetesen ismert korszakban vulkanikus tevékenység folyt volna a Szinájon. Nem tudtak ilyesmiről sem az ott, sem a távolabbi környéken élt vagy élő népek hagyományai sem. Nos, mondják némely kutatók, akkor mégsem itt történt a sorsdöntő esemény, hanem talán Moab földjén, az Arab Öböl túlsó oldalán. Csakhogy ott sem mutatkoznak vulkáni események nyomai.

Nem is voltak ilyenek akkoriban sem a Szinájon, sem Kades környékén, sem Moabban. Sokkal egyszerűbb magyarázatra kell gondolnunk, hacsak abba a súlyos tévedésbe nem esünk, hogy Isten maga rendezte ezt a tűzijátékot, ezt a szívdermesztő mutatványt - mintha bizony Isten ilyen eszközökre szorulna, lármára, tűzre, füstre, sziklák dobálására, báva emberek rémítgetésére! Mintha holmi ijesztő varázsló módjára így kellett volna az emberek szívébe, agyába, emlékezetébe vésnie szavait! Szégyenletes gondolat, fiam és tanítványom, el ne csábíttasd magad azoktól, akik Istennek efféle vásári csodákat tulajdonítanak.

Vagy Mósze, az ő hatalmas erejű botja támasztotta a borzalmat? Ő akarta, éppen Isten Törvényének megtartása érdekében, hogy a hegy lángot vessen, a föld megrendüljön, harsonák zengjenek, sziklák röpüljenek, kövek hulljanak, füstbe burkolózzék a világ? Talán ő látta mágiába süllyedt népét annyira gyermekesnek, hogy éppen Jáhveh ügyének sikeréért Egyiptom módszereihez folyamodjék? Ő szállt le kénytelen-kelletlen saját korának és népének színvonalára, hogy így emeljen rajta egy arasznyit? A néphez oly közel álló, rettentő haragos, tűzokádó, vihar szárnyán szálló, hatalmával fenyegető Ját kívánta fölhasználni a nép eggyékovácsolására, hogy azután Jáhveh birodalmába, az Ígéret Földjére vezesse? S mikor majd megérkeznek Jáhveh közelébe, föltárja előtte az ő teljességének fényét?

Talán igaza van Dacqué úrnak, midőn kijelenti, hogy „a jáhvizmus egyistenhivő pogányság". Szellemes megjegyzés csakugyan, de azzal a kiigazítással, hogy a jáhizmus nem a jáhvizmus! Sajnos, a jáhizmus monotheista pogányságából évezredek során a legnagyobb próféták, Mósze Jáhvehjának alázatos hívei is csak alig-alig s igen nehezen tudták a népet kiemelni. Így „jáhizmus" és „jáhvizmus" azonossá lett - ma sem tesznek köztük különbséget.

Mósze birtokában volt az egyiptomi tudomány minden titkának. Így nemcsak azokat a szemkápráztató csodákat ismerte, amiket az Ámun-papok ünnepélyes alkalmakkor, törvényhirdetésekkor s más fontos esetekben a lelkek megrendítésére használtak, hanem a féltve őrzött pusztító anyagokat is, amikkel akár egész hegyoldalakat lehetett fölrobbantani. Ezeket az anyagokat ők valójában szellemi erők hordozóinak tekintették, készítésük gondosan alkalmazott mágikus szertartásokkal, kultikus cselekményekkel történt. Titkukat évezredeken át megőrizték, a beavatottaknak nemzedékről nemzedékre továbbadták, de a gyakorlati életben nem használták. Mégis egyike volt megrendíthetetlen hatalmuk alapköveinek.

Templomi szertartásaikban itt-ott alkalmazták, hogy félelmet keltsenek. Ahogy a kínaiak is csak látványos játéknak tekintették puskaporukat, s emberölésre, pusztításra csak romlott időkben kezdték használni, ugyanúgy az egyiptomi papok sem fordították közönséges munka végrehajtására, sziklák kifejtésére, csatornamedrek vágására, háborúban városok lerombolására - tiltotta a felelősség, amit az emberi faj iránt éreztek.

Mósze talán a legendás hírű „vril" készítését ismerte, talán valami másét? Talán birtokában volt a színtelen kristály, ami erős ütésre iszonyú erővel robban? Talán értette a módját, hogy ezt az anyagot finom földdel összegyúrva, gyújtózsinór segítségével detonációra kényszerítse? Ha számba vesszük Mósze roppant tudását mind a matematika, mind a csillagászat, az orvostudomány, a történelem terén, nem szólván olyan tisztára gyakorlati ismeretekről, mint a hadászat, az építészet, egy pillanatig sem kételkedhetünk mágikus-vegyészeti ismereteiben sem.

Mósze tehát csalt? Ne mondj ilyen bárgyúságot, fiam! Mósze Istenhez akarta vezetni népét, tehát elsősorban *népre* volt szüksége. Nem széthulló, torzsalkodó, szanaszét huzakodó, silány bálványokat imádó, tétova, gyáva hordára, nem névtelen gyülevészre, nem a tudatlanságában vágyainak, ösztöneinek, indulatainak, mohó érdekeinek kiszolgáltatott csürhére. Nem olyan ideig-óráig szövetkezett hordalékra, amit fegyverrel, kényszerrel, büntetésekkel, könyörtelenséggel lehet csak összetartani, egy cél felé irányítani. És aminek neve sincs, tehát igazában nem is létezik. Hanem szilárdan összeforrt népre, amely egy test, Istenét a szívében hordja, szeretet köti össze, s céljáért, az Istennel való egyesülésért nemcsak minden vagyonát, de életét is kész áldozatul vetni. Hogy ilyen népet teremtsen, ahhoz valóban szokatlan eszközök kellettek. Tűz és sziklák, fény és harsonazengés, füst és kövek hullása... Mert csak az így összeforrasztott népet lehet aztán megtölteni Isten ismeretével, mint a bronzból tűzben öntött, eltörhetetlen edénybe.

Mósze nem csalt, fiam. Mósze *alkalmazta* azokat az erőket, amiket tanulmányai során megismert. Alkalmazta Istenért, a Törvényért, a népért, eljövendő nemzedékek boldogságáért - az Igazságért! Használta rendíthetetlen önuralommal, alázattal, felelősséggel. Egy pillanatra sem gondolt a maga hatalmára. Sőt inkább azt akarta népe elméjébe vésni, hogy csak egy az Úr: Jáhveh, csak egyet kell szolgálnia teljes erejéből: Jáhveht. Hogyan magyarázhatta volna ezt meg másként, mint Jáhveh szolgálatába állított tudásával? Tünemények és jelenségek támasztásával, amik önmagukért beszéltek?! Fölidézésével félelmes katasztrófáknak, amik a sötét múltból villódzó lángjaikkal bevilágították az emberi faj hosszú, tekervényes, szakadékos útját?

Ez annyira sikerült neki, hogy még ma, háromezer és háromszáz esztendő múltán is sokan úgy beszélnek a törvényadás napjáról, mintha maga az Isten rázta volna a hegyet, okádta volna a lángot, hajigálta volna a sziklákat, fújta volna a füstöt, harsogtatta volna a harsonát. Nem pedig szolgája, Mósze, akit elhívott, és elküldött művének végrehajtására.

Ezeknél a gyámoltalan tudósoknál sokkal közelebb járt az igazsághoz - nem az isteni, hanem a szánalmas emberi igazsághoz - Dathan, Uziél fia, mert már akkor vakmerő gúnnyal mondogatta, hogy nem az Örökkévaló szólt a hegyről, hanem Mósze, nem Jáhveh harsonái zengtek, hanem Mószéé, a tüzet, mennydörgést, füstöt pedig botjával idézte elő, mint egy, az eddig ismerteknél nagyobb varázsló.

Jobban megközelítette a valóságot - a szegényes földi valóságot! - Abiram is. A Vének gyülekezetében bölcsen hallgatott, bólogatott, még megrendültnek is látszott, de baráti beszélgetések során nyugtalanul babrálta a szakállát, rázta a fejét, búsan mosolygott, mint aki semmi jót sem vár olyan eseménytől, amit Mósze félelmes varázserejével művel. Arra célzott,

hogy ami történt, Mósze és baráti köre, valamint a léviták hatalmának érdekében történt. Abiram ugyanis benjáminita volt.

Végül Korachtól sem szabad megfeledkeznünk. Ő ugyan nem vádolta Mószét varázslattal, nem állította, hogy a félelmes tűz, fény, földrengés, hang, harsona Mószéé volt. Lehet, hogy gondolta, ám okosan hallgatott róla. Csupán azt az aggódó vélekedést kockáztatta meg, hogy Mósze Egyiptomban szerzett titkos tudománya segítségével valamely hatalmas szellemet kényszerített szolgálatába, csalárdul hirdetvén, hogy maga az Örökkévaló adja a Törvényt. Mindez lehet jó, helyes, ha hozzájárul az egyéb népekkel való szövetség megalapozásához, egy erős katonai hatalom megteremtéséhez, Egyiptom legyőzéséhez. Azonban, sajnos, nem járul hozzá. Mósze vakmerő, bukásba vezető úton jár. Kudarca elkerülhetetlen. Egyrészt ugyanis éppen szétválasztja a népeket, mikor saját népének ilyen különös bánásmódot tulajdonít Isten részéről, másrészt megfeledkezik arról, hogy a népek legbiztosabb összekötő kapcsa a közös érdek, a kereskedés, az anyagi jólét. „Nem lehet fölülről építkezni csupán alulról, az alapokról - magyarázta. - Az alap pedig a szép lakóház, a kényelem, a finom ruházat, a bőséges, jó eledel, kitűnő ital. Ezt kell megadni a népnek. Ennek pedig egy módja van csak: érintkezésbe lépni a gazdag városokkal, kereskedni, megszüntetni a vámokat, őrizni a karavánokat, hajókat indítani a világ minden tengerére, építkezni, bányászni, csatornát ásni...” Világos szavait sokan helyeselték, mire kitátotta nagy száját, s folytatta: „De mire megyünk a pusztában? Meddig bírjuk a nélkülözést? Hova jutunk így? Bizony, barátaim, ha még néhány évig kell kóborolnunk a pusztában, elvész létünk minden alapja. Kincseinket feléljük, ahelyett hogy egy új állam céljaira fordítanánk, befektetnénk, kamatoztatnánk. S végül nem is sokára itt állunk hazátlanul, rongyosan, soványan, még kevés marhánk, juhunk is a gyomrunkba vándorol, rá fogunk fanyalodni a tevék húsára, megesszük a szamarakat is... de nemcsak azt! A kutyákat, a saruink bőrét, övünk szíját, mindent, ami megrágható! Igaza van Abiramnak, mikor gyermekeink elvadulása miatt aggódik. De hát Mósze vagy Uszirszafi, nem is tudom, hogy hívják igazán, kerül engem, nem kíváncsi tanácsaimra. Hát majd meglátjuk, mi lesz a vége! Csontjaink úgy fehérlenek nemsokára a puszták homokján, mint Efráimról mondják. S akik túlélik a pusztulást, kénytelenek lesznek visszakullogni Gósenbe, ahogy az efráimiták tették, s még nagyobb szolgaságba estek, de akkor már önként...”

Tudott ezekről a suttogásokról, vitákról, aggodalmakról, vádakról Mósze? Bizonyosan tudott, noha nem járt utánuk. Tájékoztatták a léviták, Hor emberei s azok a vének is, akik szívesen mondtak másokról rosszat, hogy maguk annál jobbnak mutatkozzanak. Miközben este a lámpa fényénél diktált írnokának, Szakkainak - maga mellé vette a betegségéről tudni nem akaró Szakkait, hogy kényelmesebb munkája legyen -, meg-megállt lassú járkálásai közepette. Sóhajtott.

Szakkai szomorúan tekintett rá, de nem szólt. Mósze pedig kezét összekulcsolva farán, folytatta sétáját a sátorban, s jól tagolt szavait ejtegette, mint egy-egy csiszolt drágakövet. Szakkai keze alatt suhogott a papír a térdére támasztott táblán, vékony ujjai szaporán vetették a betűk kacskaringóit. Olykor-olykor várakozón megállt, sápadt arcát, égő, fekete szemét Mesterére emelte, s csöndben várt, amíg a következő szavak megformálódtak. Tudta, ez a fontos, nem amit az ostobák fecsegnek.

Mósze maga sem törődött velük. Ment a saját útján, Istenének útján új erővel, hittel, bizalommal, mint aki sohasem fordulhat már vissza. De nem is akar, mert tudja, hogy célhoz fog érni!

21. A hetedik égben

Negyven napig táboroztak az izraéliták azon a helyen - nevezzük most már mi is így őket. Ez alatt az idő alatt Mósze gyakran fölment a hegyre, ott tudott legjobban elmélkedni. A hagyomány szerint sötét felhő szállt le, s ő belépett a felhőbe, ott beszélgetett Istennel, s ragadtatott föl Általa az Egek szféráiba. Ezt a „sötét felhőt", amibe időről időre belépett, s ami eltakarta őt a világ szemei elől, persze, egy pillanatig sem szabad naturálisan értened, fiam és tanítványom, ahogy sok bibliamagyarázó teszi, hanem jelképesen. A „felhő" sötét volt, mint a révület, amiben Mósze élt, áthatolhatatlan az ember számára. Eltakarta őt előlük, ahogy Mósze elől is eltakarta a világot. Gondolj a német *Rauch*: „füst", *Rausch:* „mámor", „részegség" szavak hasonlóságára, gondolj a mi „ködös mámor" s a „réül-rejt-rejtez" kifejezésünkre, hogy világos legyen előtted ez a jelkép. S amikor Mósze elragadtatásáról hallasz az Egekbe, gondolj a lélek szféráira, hogy megértsd az Egek jelképét. Nemcsak Mószéról beszélünk ezen a mitikus nyelven, így szóltak azokról a próféták is, így beszél Hénoch és János Apostol.

Érdemes volna egyszer tanulmányozni a léleknek emez állapotait s e jelképrendszer törvényeit. Mestered azonban, aki ezt a történetet elmondja neked, nem vállalkozhatik rá, hiszen csak az esemény vázlatos elmondására van ideje. Forduljunk tehát a hagyományhoz.

Először az első Égbe szállt, s kapukat látott, amiket két-két angyal őrzött a dialektika törvényei szerint. Az imádság meg az átok, az öröm meg a kétségbeesés, a vezeklés meg a megnyugvás, a háború meg a békesség, a nemzés meg a születés, a gonoszság meg a szentség, a halál meg az élet kapui voltak azok.

Majd Nuriél angyal angyalainak ötven milliomával a második Égbe ragadta őt. Ezek kormányozták a szeleket és a felhőket, a virágzást és a hervadást.

A harmadik Ég olyan palota volt, amelynek oszlopai vörös tűzből formáltattak, zöld tűzből az ívek, kék tűzből a mennyezete, fala pediglen fehér tűzből. Itt parancsoltak az angyalok a Napnak, a Holdnak s a csillagok minden seregének.

Kémuél angyal vitte a negyedik Égbe tizenkét millió angyalával. Ezek romboló angyalok voltak. Kémuél rettentő hangon kiáltott Mószéra, s megkérdezte tőle:

- Ember, aki asszonytól tisztátalanságban születtél, mit keresel te itt, a Legnagyobb szentjei között?

Mósze pedig elmondta, hogy kicsoda-micsoda, de Kémuél megragadta a kezét lángoló kezével, kitaszította ebből az Égből. Mósze ekkor egy újabb angyal, Hadarniél elé került, s annak panaszolta el, hogy tisztátalanságban született, ezért kitiltották a negyedik Égből. Könnyek lepték el orcáját, lelke elcsüggedt a jóvátehetetlen bánatban. Ám ekkor az Úr az isteni Hangot egy szépséges, sugárból alkotott leányban testesítette meg, s így szólt hozzá: „A világ első órájától fogva az angyalok, akiket alkottam, a pártoskodás rendezői voltak. Mikor Ádámot akartam teremteni, elébem álltak, s vádaskodtak: mire való ez, hiszen csalódni fogsz benne! De én elnémítottam őket, hogy megalkossam a szeretet művét. Mert, ha nem teremtettem volna embert, a világ zűrzavar lett volna, s ha nem adtam volna az embernek a Törvényt, a világ visszahullott volna a zűrzavarba."

A Leány szava által közvetített Hang így védelmezte Mószét a versengő angyalok ellenséges indulatától, s Szandalfon angyal segítségével az ötödik Égbe került. Itt az égi Állatokat látta, vagyis az Állatöv formációit a távoli mindenség mérhetetlen tereiben. Mikor Mósze meg-

pillantotta Szandalfont s az univerzum tereiben ragyogó Állatok sorát, ismét sírva fakadt, s lelkét vigasztalan bánat borította el. A végtelen égi Haza olyan hatalmas, olyan lenyűgöző, olyan fenséges és néma volt, hogy Mószénak sírnia kellett. Áldott legyen, aki áldja az Urat - kiáltotta magában megrendülve. És a szentélyre gondolt, amely fehér, ibolya, kék meg vörös bíborral ábrázolja az angyalok szárnyát, mind a sok szentélyre, akár Egyiptomban, akár foinik földön, Babilonban vagy Kadesban álltak, s a lángokra, amelyek a csillagokat jelképezik. De ugyanakkor fölmerült szívében a kétely is: vajon nem mondják-e egyszer az emberek, hogy a Törvény ugyanúgy emberi alkotás, mint a szentélyek bíbora s a végtelen csillagokat ábrázoló lámpák? Mikor azonban ez a fájdalmas kérdés fölmerült benne, maga az isteni Hang szólalt meg szelíden, s ezt mondta:

- Mósze, fiam, ülj bízvást az angyalok lábainál. Én, én magam adtam a Törvényt.

Majd a hatodik Égben Mósze a Vezeklés Folyamát pillantotta meg. A csendesen áradó folyó partján pedig magát Ádámot. A folyam sötét hullámai a világkorszakig tartó bűnhődésbe hömpölygették mindazokat a hitetleneket és bűnösöket, akik a világ teremtése óta az idők végezetéig születtek, éltek és megholtak, mert az idők kezdeténél volt e folyam forrása, s az idők végezetébe torkollt. A büntetésük felé sodródók pedig kikiáltottak a parton mozdulatlanul ülő Ádámnak: „Miért nem jössz velünk te is, hogy levezekeld bűnödet? Nem te vagy-e a szerzője valamennyiőnk minden bűnének?" Ő azonban, Ádám, így felelt, s hangja végigkongott az ürességben: „Én csak egy bűnt kivettem el. A ti bűneitek a tiétek!"

A folyammal párhuzamosan, de vele ellenkező irányban egy másik folyó hullámai hömpölyögtek. Csillogtak-villogtak a hullámok, tiszta fény ragyogott fölöttük, ez a folyó ugyanis az Üdvözülők Folyama volt. Hullámai boldog lelkeket ringattak az idők kezdete felé, mert ez a víz oda áramlott, ahol a másik kiindult. És az Éden Kertje felé siklók kikiáltottak a vízből a parton ülő Ádámnak, ezer, százezer, millió meg millió hang kérdezte csodálkozva: „Neked csak egy bűnöd van, nekünk számtalan volt, miért nem jössz hát velünk?" De Ádám megrázta vállát verő hajfürtjeit, s így felelt: „Az én egyetlen vétkem magában foglalja a tiéteket valamennyit. Mindaddig, amíg a bűn maga meg nem hal, én nem tarthatok veletek. Addig vezekelnem kell."

Mószét Naszargiél, a bűnhődés angyala magával vitte a bűnhődés három helyére is, ahova a Vezeklők Folyója sodorta őket. E helyek egyikének neve Alukah, a másiké Titha-Yaven, a harmadiké pedig Abadnu. Mind a három helyen szüntelen jajgatás, szívfacsaró könyörgés viharzott a feneketlen sötétségben, mintha nemcsak valaha volt emberek billiói, hanem minden egykori kő, fa, állat is jajgatott volna végtelen, áradó jajgatással: „Halált! Halált! Adjátok meg a halált!" Mósze térdre esett a sötétségben, s így kiáltott föl a láthatatlan Istennek:

- Világnak Ura! Őrizz meg engem, őrizd meg Izraélt ettől a helytől!

A Hang így felelt:

- Az Örökkévaló nem ismer kivételt sem a te számodra, sem Izraél számára. Aki elszakad tőlem, ide hull, aki hozzám törekszik, az Édenbe száll.

De lám, Mósze máris fölragadtatott a hetedik Égbe, az Édenbe, Samsiél, az Éden angyalának segítségével. Itt ragyogó fényben állt az Éden hetven viruló fája, a hetven eszenciáé, amik a látható világ formáit áthatják. És körös-körül itt lebegtek, éltek örökké változatlanul a világ minden füvei, fái, gyümölcsei az Ég aranyboltozata alatt. A csodák világa volt ez, még inkább, mint amiket Mósze eddig látott, mert itt minden olyan volt, mint odalent a világban, csakhogy minden tökéletes, változhatatlan, teljes alakban, fényesen, tisztán, megfoghatatlanul, alaktalanul, anyagtalanul. Négy folyó kristálytiszta hullámai hömpölyögtek itt: a tej folyója, a mézé,

a boré és a nárdusé. Az angyal megmutatta azokat a magasan lebegő trónusokat is, amelyek Ábrahámé, Jiszhaké és Jákóbé voltak. Mósze számára láthatatlanul ültek bennük az Atyák, csak örvendő hangjukat hallotta:

- Áldott legyen, Aki betöltette velünk hivatásunkat!

Ebben az időtlen, örök jelenlétben Mósze szívét is csak egy mámoros érzés töltötte be: „Áldott legyen! Áldott legyen!" S mint átható, zengő ének, mint mámorító zene, ez hangzott a határtalan Tér minden részéből, ez töltötte be magát a jelenlétet: „Áldott legyen! Áldott legyen!"

Mikor végül Mósze a Messiás, a Szabadító elé lépett, a Szabadító fején hét arany diadémot pillantott meg. Alakja a legtisztább fényből „formálódott", mert egy pillanatra sem volt végleges alakja. És mégis ember alakú volt, mindazokból a formákból, amiket az ember, mióta van, s mindaddig, amíg csak lesz, magára öltött és ölt. Ő volt a különböző csillagvilágok embere, s ő a föld őskoráé, amikor még csak ázalagok, kagylók, csigák éltek a forró iszapban. Ő volt az Éden emberének alakja, s azé a távoli koré, amiben az ember már egyikhez sem hasonlít. Az egész világegyetem embere volt ő, az az isteni lény, akinek lakóhelye a Mindenség. Az Első Ember s az Utolsó Ember alakjában ült trónusán, arcáról mindaz a szépség, jóság, szeretet, tisztaság, alázat, bölcsesség sugárzott, ami valaha megszületett az emberben, s meg fog születni a világ végéig.

Isten volt a Szabadító, az egy Istennek egyik megnyilvánulása a három közül.

- Itt kezdődik, íme, a te munkád - mondta a Hang, mintegy rámutatva a Szabadítóra, ha lehet, ezt a szót használom. - Be akarod végezni? Te megszabadítottad Izraélt Egyiptom szolgaságából, ő megszabadítja a gonosz szolgaságából. Te vizet és mannut adtál Izraélnek, ő békét és igazságot ad az emberiségnek. Te átadtad neki a Törvényt, ő az Ígéret Földjére vezeti. Ő megteremtette a Törvény világát, te megteremtetted a látható világban a Törvény földjét. Ő szádba adta a leheletet, te nyelveddel megformálod az ő szavait. És az időtlenség örök reménysége lesz minden idők reménysége a te munkád által. Akarod az ő akaratát?

Mósze arcán könnyek csorogtak, szíve csaknem megszakadt az őt átjáró mérhetetlen örömtől! Teljes erejéből így kiáltott:

- Szívem egész örömével elfogadok minden szenvedést, hogy senki el ne vesszen Izraélből, senki el ne vesszen Izraélen kívül sem, és hogy mindenki segítsen magán az én segítő kezem által. Nemcsak azok, akik napjaimban élnek, hanem azok is, akik elrejtőztek már a földben. Nemcsak azok, akik napjaimban fognak meghalni, hanem azok is, akik az első naptól fogva máig meghaltak. Nemcsak azok, akik meghaltak, miután éltek, hanem azok is, akik születésük pillanatában haltak meg, vagy fognak meghalni ezután. És azok is, akiknek megteremtésére gondoltál, de akiket még nem teremtettél meg egyáltalán. Ádám minden gyermeke, Ádám maga is szabaduljon meg általam, Uram, az én reménységem legyen mindenki reménysége. Akarom, akarom teljes szívemmel.

És ez volt a legfelsőbb Ég, a hetedik, ahova Mósze fölragadtatott, ahová az Ember fölemelkedhetik, mert ami ezen túl van, az már az „át nem léphető kör" tere, maga a soha meg nem nyilvánuló Isten, akinek ezt a nevet, mint sok mást is, csupán emberi nyomorúságunk kényszere adja, hogy megjelöljük azt, aki Névtelen.

Mósze étlen-szomjan feküdt a hegycsúcson ama sziklatömb alatt, ahol első ízben vállalta az Istenhez való tudatos, akart és kívánt fölemelkedést. Vagy ült, hátát a sziklafalnak vetve, lábát összehajtva, kezét térdére csüggesztve, nyitott, mozdulatlan szemmel, végtelenbe ható, égő tekintettel, mosolyban sugárzó arccal, mint az a híres, gyönyörű egyiptomi szobor, akit

„írnok”-nak nevez a műtörténet, noha nem írnok, hanem szent elragadtatásában égi titkokat szemlélő, égi hangok sugallására figyelő beavatott, amint írásra készen tartja a nádat, de diktáló ura nem valamely felügyelő, nem kormányzó, nem is a isteni király, hanem maga a Világ Ura.

Lehetséges, hogy Mószét ebben az állapotában megleste egy izraélita pásztor vagy egy gyökereket keresgélő asszony. Tán többen is, hiszen most már nem volt tilos a hegyre menni. Bizonyára látták őt a földre borulva, mint egy halottat, a közelébe is osonkodtak, figyelték, s ő erről mit sem tudott. Csak feküdt arcára borulva, fejét köpönyegébe takarva a vándorló Nap elől, botja mellette hevert a földön, megérinteni senki sem merte. Hozzá, a révülthöz sem merészeltek nyúlni, hanem megrettentek, és elfutottak. Nem kiáltották világgá, hogy Uszirszafi meghalt, Isten Emberétől még holtnak vélt állapotában is féltek, csak otthon suttogták el titoktartás terhe alatt, hogy látták a hegyen, merev és hideg, a szíve nem dobog már. Aztán továbbadták a hírt ugyancsak szigorú titoktartás terhe alatt másoknak, és a suttogás elterjedt a nép között, mint a szivárgó, lappangó talajvíz. Hol itt, hol ott buggyant fölszínre, míg végül észre sem vették, s máris bokáig gázoltak benne. A felelősséget áthárították Aharonra, Horra s társaikra, menjenek ők, nézzék meg, emeljék fel, szállítsák alá a hegyről, kiáltassák ki a halál hírét, temessék el úgy, ahogy ilyen félelmes hatalmú embert el szokás temetni: zárják kőpiramisba lelkének rettentő erőit... vagy mély sziklabarlangba.

Míg aztán Mósze ismét megjelent köztük, arca félelmesen ragyogott, tekintete pedig olyan feneketlen és lenyűgöző volt, hogy rá sem mertek pillantani. Isten valóban rávetette saját dicsőségének láthatatlan palástját, mint a legenda mondja, az aurát, amit az emberek szeme nem láthatott, de amit némely tiszta lélek, elsősorban gyermek és ártatlan leány érez - no meg a mindent látó kutyák, mert ők első pillantásra megismerik az emberben lakó erőket.

22. A zafírtáblák

Egy alkalommal Mósze ismét hosszú ideig nem mutatkozott. Ezúttal azonban nem is látták a hegyen sem pásztorok, sem gyökeret turkáló asszonyok - egy lélek sem látta. Elannyira nem tudtak róla, hogy még Aharon s legközelebbi munkatársai is aggódtak érte. De nem szóltak, nehogy zavar támadjon a népben. Csak Mirjam hirdette rendületlenül, a prófétaasszony, távolba merült szemmel, réveteg mosollyal:

- A Szabadító él, s vissza fog jönni! Ne higgyetek a halálában!

Csakhogy még anyját, Jozabétet sem tudta megvigasztalni. Még ő is jelképesen magyarázta Mirjam szavait: igen él, de nem itt a földön... Igen, vissza fog jönni egyszer, de talán évszázadok múlva, s nem ebben a testben... Igen, ő halhatatlan, de sohasem látom többé, nem ékesíthetem feleségét a drága ékszerekkel, amiket hosszú idő óta őrzök a számára... - És kendőjét levéve fejéről, vállát megmeztelenítve a porba ült, lebontott, ősz haját homokkal hintette be - gyászolt.

A nyugtalanság egyre nőtt. A Vének csoportokba gyűltek, tanácskoztak, kérdésekkel zaklatták Aharont, Hort, Hofnit, Szakkait, Tétit, s ők csak a fejüket rázták komoran, nem tudtak felelni. Ugyancsak tanácskoztak Korach sátrában is gazdag ételek, jó italok mellett. Korach szolgái roskadoztak a hatalmas ezüsttálcák súlya alatt, az udvarmester szeme szigorú intésével kormányozta őket. Mósze nem tért vissza - magyarázta Korach szomorúan -, az erős férfi kötelessége e súlyos helyzetben a nép sorsáról gondoskodni, elnyomva a szív fájdalmát, fölülkerekedve még a kétségbeesésen is. Dehát ki legyen a nép vezére? Ő maga nem merné kimondani, ám a nép között egyre többen emlegetik az ő nevét... A jelenlevők ekkor versengve kiáltották, hogy Korach, Korach, a Lévi-törzs hercege! Korach megrendülten mosolygott, felesége pedig tapsolt örömében a függöny mögött, ahol hallgatózott, mert érezte, itt az idő, amikor ő maga is kiemelkedhetik sanyarú helyzetéből.

Mósze eközben a legmagasabb hegy egyik ismeretlen odvában nagy munkába merült. Két gondosan kiválasztott, remekbe metszett zafírtáblára finom vésővel a Törvény szavait írta. A drága táblákon lassan alakult ki a betűk formája, igazi ihletettséggel osztotta őket mezőkbe és sorokba, hogy a szemnek is tetszetősek legyenek, méltóan ahhoz, aki a Törvényt adta. Nem egyiptomi rejtett képírással írt, nem is folyamatos közírással, hanem a foinik betűket használta, mégpedig régi formájukban, ahogy Isten az első szemitákat tanította meg írni. A gyönyörű, sima táblákat mind a két oldalukon beírta, s maga is gyönyörködött művében. Mert a zafírtáblák nagysága, súlya, tökéletes kékeszöld színe, tisztasága példátlanul állt a világ legszebb darabjai között, értéke ki sem volt mondható. Az írás is szépen sikerült. Mósze olyan odaadóan dolgozott a nehéz művön, hogy ételről-italról teljesen megfeledkezett, hidegről, hőségről mit sem tudott, az időt is csak akkor érzékelte, amikor már sötét volt, nem lehetett látni, s a finom véső kiesett görcsös kezéből. Amíg dolgozott, szüntelenül Istennel társalkodott, a Hanggal, aki lelkében s az egész világban beszélt. Valóban el lehetett mondani, hogy ezeket a betűket, „maga Isten” rótta a csodálatos táblákra. Mósze egyetlen szót sem felejtett ki, s tökéletesen jelölt minden kellő hangot, mert nem akarta, hogy az emberi faj s elsősorban az izraélita nép emlékezetéből akár egy vonás is elvesszék.

Boldog fáradságában megpihenve sokáig nézegette művét, s elgondolta, milyen kincs - a legnagyobb kincs! - lesz ez népe számára. Elképzelte, milyen ujjongva fogadják majd, hogy csodálják! Leborulnak előtte, óvják és védik, halálba mennek érte, ha kell. Szórul szóra

megtanítják gyermekeiknek, s azt mondják: nem Mósze írta ezt, hanem maga az Örökkévaló, Mósze érdeme csak annyi, hogy az ő tökéletes eszköze volt. Véső és kalapács Isten kezében...

Mósze keblére szorította a táblákat, s mosolyogva indult lefelé a hegyről.

Félúton Jósuahhal találkozott. A fiatal tanítvány, a Józif törzsek feje aggódva kereste őt, mert nem tudott belenyugodni, hogy Mesterét soha ne lássa többé élve, de talán holtan se. Lépései lázasan izgatottak voltak, szép arca szomorúan, kíváncsian fordult minden kőtömb, minden bokor, minden hasadék, odú felé. Mikor Mószét megpillantotta, megállt, arca örömtől sugárzott.

Aztán boldogan elkiáltotta magát, Mesteréhez futott, leborult előtte, átkarolta a térdét.

Mósze fölemelte, megcsókolta, majd megmutatta a táblákat. A fiatal férfi ámulva csodálta. Sokáig nem tudott szólni, lélegzete elakadt. Azután jobb keze középső ujját a hüvelykjével érintette, áhítatosan megcsókolta a szent táblák helyett, félre fordította a fejét, előbb az egyik, majd a másik szemét hunyorította össze, úgy nézte a gyönyörűen csillogó, ritka nagy táblákat, amiken a finoman vésett betűk gyémántként szikráztak az alkonyati fényben.

Némán útnak indultak ezután, isteni örömben ragyogott az arcuk. Olykor-olykor egymásra tekintettek, könny szökött a szemükbe.

Mikor azonban a hegy lábához közeledtek, Mósze megállt, figyelt. Zavaros, ujjongó, vad lárma verődött hozzájuk a táborból.

- Miféle zaj ez? - kérdezte Mósze tanítványát.

- Harci kavarodást hallok - felelte Jósuah tétován.

- Ó, te harcok embere! - kiáltotta Mósze keserűen. - Nem győzők és legyőzöttek lármája ez, hanem rivalgás a bálvány előtt!

Ekkor a megdöbbent Jósuah fiatal lábával gyorsan futott lefelé szikláról sziklára szökve, mint a hegyikecske, s messze megelőzte Mesterét.

Mósze meg földbe gyökerezve állt. Megbénult. A táblákat oly szorosan ölelte mellére, mintha félt volna, hogy megdöbbenésében elejti. Vagy mintha görcsös ragaszkodással belőlük akarna erőt meríteni ebben a halálos rémületben. Botját a hóna alatt szorongatta.

- Szállj le, Mósze - suttogott akkor benne a Hang. - A te néped eltaszított engem!

- Miért mondod, hogy az *én* népem? - kiáltotta szótlanul Mósze. - Nem mondtad-e, hogy menj, szabadítsd meg az *én* népemet Egyiptomból? A *Te* népednek nevezted akkor!

Némi szünet után még hevesebben folytatta:

- Igen, akkor ezt mondtam: ez a nép elsüllyedt a bűnben. S te így szóltál: ki fogom emelni a bűnből. Most pedig, mikor a *Te* fiaid ellened fordultak, az *én* fiaimnak mondod őket? Miért?

- Az én fiaim, ha hűségesek. Ha nem hűségesek, nem az én fiaim.

- Hanem az enyémek, ugye? Vajon hol nevelted őket - lázadozott Mósze keserű indulattal -, hogy tiszták maradhattak volna? A bálványimádás földjén tetted őket naggyá! Most pedig azt akarod, hogy Téged imádjanak?

- Csakhogy nem szabadítottam-e ki őket Egyiptomból? Nem vezettem-e át őket a tengeren?

- Mióta? Mióta? Tegnap még rabszolgák voltak, s ma azt akarod, hogy emberek legyenek?

- Azt mondtam: a bálványimádásnak el kell vesznie. És bizony el fog veszni - suttogta a Hang. Mószénak többé egy szava sem lehetett.

Hanem hatalmas lépésekkel ismét megindult a hegyről lefelé Szeme, arca rettenetes volt. Nyíratlan szakálla, hosszú vállkendője lobogott. Egész alakja az alkonyat véres fényében ragyogott. A mellére ölelt zafírtáblák vakítóan fénylettek. Súlyos lépései alatt csikorogtak a kövek.

Mikor a táborba ért, megpillantotta a bálványt. Aranyból öntött nagy bika volt, az a Bika, amit sumer földön, Babilonban, Assurban s szerteszét másutt is imádtak, a Holdisten képe s az Égi Bikáé. Az a Bika, amelynek képe Keret király előtt is megjelent, amikor Él arra biztatta, hogy keressen új feleséget Edomban.

Persze, Dán törzse állította, valamennyi törzs között az egyetlen, amely bika képében imádta Élt, noha olykor, főképp később, Jának is nevezte ezt a bikát. Az aranybika előtt ugyancsak aranyból kovácsolt oltár állott, az oltár előtt pedig maga Aharon, a Léviek főpapja, bíborkék köpönyegben, homlokán aranyabronccsal. A nép vadul tombolt körös-körül abban a vad pogány részegségben és révületben, aminek látásától Mósze gyermekkora óta annyira irtózott. És torkaszakadtából énekelt a részeg nép, karját Égre emelve forgott, táncolt, pörgött, szökellt széles körben.

- Íme a mi istenünk, aki vissza fog vinni bennünket Egyiptomba! Íme a mi istenünk, aki vissza fog vinni bennünket Egyiptomba!

Ezt üvöltözték, rikongatták, zengték, dalolták vég nélkül.

Mósze irtóztatót kiáltott. Nem volt e kiáltásnak semmi értelme. Nem szó volt, csak hang, egyetlen rettentő hang, félig jajkiáltás, félig vadállati düh kitörése. Arca, szeme lángolt. Feje fölé emelte a villogó táblákat, Aharon felé rohant. Botja a földre esett.

- Hogy engedhettél meg ilyen gyalázatosságot? - ordította testvére halálsápadt arcába.

- Nem jöttél vissza, testvérem - dadogta Aharon lesújtva, még a karját sem emelte védekezőn maga fölé. - És a Gonosz azt súgta az emberek fülébe, hogy sohasem jössz már, testvérem.

Mósze azonban nem hallotta Aharon mentegetőző dadogását. Talán nem is látta viaszsárga arcát, halálos rémületben kitáguló szemét, a bíborkék palást alatt reszkető alakját. A szent köpönyeg szélére varrt háromszázhatvanöt aranycsengő jajgatva csilingelt, ahogy Aharon megrogyó térddel a földre akart borulni Mósze előtt, de félelmében megdermedt, mintha érezte volna, hogy többé sohasem kel föl onnét. Ekkor az aranycsengők csilingelésébe más csilingelő, recsegő hang is vegyült. Mósze ugyanis dühében földhöz vágta a zafírtáblákat, s a széthasadó szilánkok csengve-pengve fröccsentek szerte a köveken.

Süket csend támadt ezután, de csak egy pillanatra. Mósze fölragadta a kalapácsot, amivel az oltárt illesztették össze, s ott hevert még a földön, két kézre markolta, s lesújtott a Bikára. Mindaz az erő, amit ifjúkora óta rendszeres testgyakorlattal gyűjtött, a karjába zúdult. Mindaz az erő, amit ifjúkora óta türelmes lelkigyakorlattal növelt, a szemében égett. Szája, tüdeje zihált. Egy-egy ütésnél vadul beharapta alsóajkát úgy, hogy a vér kiserkedt belőle, bemocskolta szakállát, ráfolyt vállkendője csücskére, bemaszatolta mezítelen mellét. A kalapács fölemelkedett, csattanva lesújtott a gyönyörű, emberarcú, szárnyas Bikára. Zúgott és süvöltött a kalapács, csattogott, döngött, recsegett a bálvány, szinte nyögött a csapások alatt. Mósze fáradhatatlan volt. Magasra emelte a kalapácsot, lesújtott. Ismét fölemelte, ismét lesújtott. A bika megroskadt. Letört darabjai szerteszökelltek, mintha menekülnének. Mósze saruja rájuk taposott, vadul rugdalta, taszigálta az aranydarabokat meg a zafírtáblák csillogó szilánkjait. Foga pedig újra az ajkába mart, a vér vékony patakokban csurgott belőle.

A nép félelemmel vonult hátrább, szótlanul nézte a borzalmas jelenetet. Iszonyú volt Mósze dühe, iszonyú csapásainak ereje, iszonyú a bálvány pusztulása, még iszonyúbb, hogy a bűntudat zsibbasztó félelmében valami világra szóló pusztulást vártak. Mi következik még ezután?

Mósze egy pillanatig sem ernyedt, amíg a Bikát pozdorjává nem zúzta. Akkor ismét a remegő Aharon felé fordult, s új haragra gyúlva, megint ráemelte a kalapácsot. Már úgy látszott, senki és semmi meg nem menti Aharont a gyalázatos haláltól. Egy mozdulat, s koponyája széthull, agyveleje, vére összevegyül a bálvány roncsaival s a Törvény szilánkjaival. Ekkor azonban Mósze karja megállt a levegőben. Szívéből végre értelmes szavak fakadtak, a düh megformálódott... Aharon nem halt meg.

- Hogyan történt ez a gyalázat? - kérdezte Mósze rekedten.

- A nép előbb a Vénekhez ment - suttogta Aharon. Lehajtotta fejét, arcán, szakállán könnyek gördültek le. - A Vének nem vállalták. Ha Mósze nem tér vissza, mondták az emberek, nincs többé istenünk. Adjátok vissza régi istenünket! Ők féltek, de nem tettek semmit. Ekkor hozzám jöttek... hozzám... És én nem tudtam mit mondani nekik, féltem... Te pedig nem jöttél vissza. Úgy éreztem, Istenünk csakugyan elhagyott veled együtt. Akkor, hogy időt nyerjek...

- Hogy időt nyerj? - hörögte Mósze.

- Hogy időt nyerjek, azt mondtam, minden asszony adja ide az ékszereit... Gondoltam, az asszonyok ragaszkodnak ékszereikhez, s nem lesz miből bálványt önteni. De a férfiak rájuk parancsoltak, s ők is kiszedték fülükből, lehúzták ujjukról a karikákat, gemmákat, nyakukból a láncokat...

Így dadogott, hebegett Aharon meg-megcsukló hangon, hol fölemelte, hol lesütötte szemét, ujjával a szakállába turkált, lábát váltogatta, mellét, vállát meg-megrázta a zokogás. Töredékes elbeszéléséből kiderült minden. Aharon hol így, hol úgy akart időt nyerni, hátha visszatér Mósze, de hiába. Végül kiöntötte a bálványt, oltárt is készített, az első áldozatot éppen akkor mutatták be, mikor Mósze leszállt a hegyről.

Mósze elhajította a kalapácsot, véres nyálat köpött maga elé, aztán körülnézett. A nép még most is bámulva állt körös-körül. Sokan sírtak. A gyermekek rémülten bújtak anyjukhoz.

- Nem láttuk az Istent - panaszolta egy öregember védekezőn. - Honnan tudhassuk, hogy van Istenünk, ha nem látjuk?

- Isten megígérte a te száddal - bátorodott neki egy másik férfi is. - Megígérte, hogy köztünk lesz mindig, s láthatjuk arcát. De nem volt köztünk, arcát pedig nem láttuk... Miért ígérte, hogy köztünk lesz, ha mégsem látjuk? - fakadt ki keserűen.

Mósze azonban látva, milyen görcsösen ragaszkodik a láthatóhoz a megvadult nép, s milyen vakon tagadja a Láthatatlant, mit sem törődött az itt-ott fölhangzó kiáltásokkal, hanem a tábor kijáratához indult, ott megállt, s harsányan így kiáltott:

- Aki az Úré, ide mellém!

Magasra emelte botját. Az emberek pedig, elsősorban Lévi fiai, rohanvást futottak hozzá, s körülvették mindenre készen. Odasietett Hofni, a tudós, Hor, a katona, Szakkai, az írnok, nehéz, de buzgó igyekezettel Aharon is. A kürtök megszólaltak, kardjukat szorongatva érkeztek a fegyveresek. Mikor már több ezren szorongtak a tábor bejáratánál, Mósze rettenetes arccal ismét kiáltott:

- Ragadjatok mind kardot, menjetek sátorról sátorra, családról családra, s öljetek meg mindenkit, aki ebben a gyalázatosságban részes. Még rokonaitokat is!

Iszonyú ordítás hallatszott. Megkezdődött a vérfürdő. A fegyveres férfiak sátorról sátorra, családról családra mentek, s irgalmatlanul megöltek mindenkit, aki az aranybika imádásában részes volt. Jajongás, könyörgés, vad rémület, elkeseredett szitkozódás verte föl ezen a komor alkonyaton az egész tábort. Nem volt könyörület. Apa nem irgalmazott a fiúnak, a fiú az apjának, testvér a testvérnek.

Miközben a véres megtorlás folyt, Mósze összeszedette az aranybika töredékeit, porrá törette, az aranyport vízbe kavartatta, s kényszerítette az egész népet, hogy válogatás nélkül igyék belőle. Megtörten járult a nép az aranyporos vizet tartalmazó edényekhez, s úgy ivott belőle, mintha vért inna, merő embervért. Volt, aki kiköpte a kortyot. Kényszerítették, hogy újabbat hörpintsen s lenyelje. Ha a bálványnak áldozott állatok húsából kívántak enni, itt van, egyék magát a bálványt.

Mósze azonban ismét kiment a táborból, föl a hegyre, mert ami történt, nem hagyta pihenni. Botjára támaszkodva lépdelt föl a meredeken. Bokrok sűrűjében tört át, sziklákra hágott, mintha menekülne. A táborból egyre hangzott a halálos lárma, mintha gonosz lelkek tömege kavarogna a homályban. S mintha az egész Szináj zokogott volna körös-körül. Sírtak a sziklák, sírtak a szélben borzongó bokrok, sírtak a magános pálmák. Egyenként tünedeztek elő az Égen a csillagok, s azok is sírtak, fénykönnyeket csorgatva a sötétbe merült világra. Aztán az öldöklés lármája lassanként elhalt, csak a hegy sírt tovább, csak a sziklák, a csillagok zokogtak még keservesebben.

Mósze egyedül volt a hegyormon. Egyedül a sötét, csillagos éjszakában, egyedül a helyen, ahol oly magafeledt gyönyörűséggel véste zafírba a Törvény szavait. Jaj, hová lett a Törvény? Hová a páratlan, szép, drága, csillogó-villogó táblák? Hová a boldog érzés, hogy nemzedékek sorának lesz az ő remekműve mindennapi fölemelő erő? Ragyogó tükör, amelyben az ember saját isteni arcának szépségét szemlélheti?

Halálos fáradtan rogyott a földre, tenyerébe tette arcát, keservesen sírt. Érezte ajkán saját vérének sós ízét, orrát megcsavarta a vér fanyar illata.

- Emlékezzél, Uram, világnak Ura, Mar keserű mocsaraira - jajgatott Mósze, s nem tudta, hang nélkül beszél-e, vagy talán nincs is eszméletén. - Te akkor édessé tetted azokat a sós vizeket. Ne tedd most keserűvé az édeset! Leromboltam a bálványt, kiirtottam a bálványozást, kell-e, hogy háromezer bűnös miatt elvesszen az egész nép?

- Azok, akik nem imádtak bálványt - felelte a Hang -, nem borultak le az aranybika előtt, amíg te nem jöttél, imádták, amint megérkeztél. Abban a pillanatban, mikor feljöttél a hegyre, s ők megesküdtek nekem, hogy rajtam kívül nem imádnak más istent, szívükben már imádták.

Ez szörnyű felismerés volt Mósze számára. Lesújtva rimánkodott:

- Világnak Ura! Nem kérek Tőled mást, csak amit Ábrahám kért Szodoma pusztulásának idején! Ha találsz tíz igazat köztük, bocsáss meg nekik!

- Hol az a tíz? - kérdezte a Hang könyörtelenül.

Mósze gondolkodott. Emberről emberre, névről névre szálltak gondolatai, ám nem tudtak megpihenni senkinél. Újra meg újra Aharon neve ötlött eszébe, de habozott. Nem saját kezével akarta-e megölni a testvérét? Él Saddáj főpapját, a Lévi-törzs fejét, mert éppen ő egyezett bele a bálványimádásba, ő öntötte az aranybikát, állította az oltárt? És ha töredelmesen el nem mondja, miképpen akart időt nyerni az ő visszatértéig, bizony agyonverte

volna. Aharon bűne nagy, sohasem volt igaz, kemény ember. Hanem az is igaz, hogy félt a lázadástól, a belső háborútól, a bálványozók hatalomra jutásától, a nép jobbik részének pusztulásától... Így hát Mósze dadogva felelt a Hangnak:

- Aharon... Aharon... Jósuah, Hofni, Hor, Szakkai... Pinehasz meg Kaleb Kadesben... Aharon... Jósuah... Hofni, Szakkai... - s újra eldadogta a névsort, de nem jutott többre. Nagy alázatában, végtelen fájdalmában önmagára nem is gondolt.

- Ez mindössze csak hét - állapította meg a Hang hűvösen.

- De nincs-e föltámadás, Világnak Ura? - kapott egy új gondolaton Mósze.

- Igen, hiszen megmutattam neked a Gan Édenben, hogy a holtak föltámadnak - helyeselt a Hang.

- Hát akkor ehhez a héthez tégy még hozzá hármat a föltámadottak közül - kiáltotta Mósze mohón. - Ha pedig azok mind méltók a kárhozatra, jusson eszedbe Jákób, aki Lábánhoz menekült a Te nevedért. Ha ő is méltó a kardra, jusson eszedbe Jiszhak, aki Éretted áldozatra adta magát Ábrahámnak. Ha pedig ő is méltó a tűzre, jusson eszedbe Ábrahám, aki éretted Nimrud kemencéjébe vetette magát. Ha ő sem, mit mondanak a Pátriárkák, akiknek az Ígéret Földjét ajánlottad jutalmul, ha hűségesek lesznek Hozzád? És nem ígérted-e irgalmadat a nemzedékek százezreinek, ha szolgálnak Téged? Rombold le az Eget és a földet, ha szavadat nem tartod meg, Világnak Ura!

E vakmerő szavakat egész testében reszketve kiáltotta Mósze. Föl, az Égig kiáltotta teljes erejéből, vállalva minden következményt, az örök kárhozatot is. Szeméből égő könnyek patakzottak, s elvegyültek az ajkából csepegő vérrel.

A Hang egy végtelenig hallgatott. Mósze érezte, hogy Isten lényének gyökeréig hatottak szavai, s ez a hallgatás a megrendültség szótlansága.

- Megállítom Izraél pusztulásának sorát - susogta aztán a Hang gyöngéden. - És egy angyalt adok a népnek, hogy vezesse.

- Minden népet egy-egy angyal vezet - vitázott erőre kapva Mósze. - Uram, de egyedül az a nép halhatatlan, amelyet az Örökkévaló vezet. Így hát Izraél éppen úgy meghal, mint más népek.

- Nem megmondtam-e, hogy a bálványimádó elvész? - csattant fel a Hang türelmetlenül. - És nem éppúgy bálványimádó-e Izraél, mint a többi népek?

- Nem, nem! - tiltakozott Mósze hevesen. - Izraél a Te néped lesz, Világnak Ura. Ha az ő Istene vezeti, ha Istenével jár, ahova Istene akarja!

A Hang nem felelt többé. Csend volt kívül és belül. Mósze fölemelte fejét a némán csillogó csillagok felé. Hagyta, hogy az Űrből sugárzó porszerű fény elöntse arcát, megtöltse szemét. Egyedül volt a kietlen magasságban, fülébe csak a pusztai szellő susogott. Szíve lassan-lassan megtelt bizalommal, kegyetlen fájdalma enyhült. De arra egy pillanatig sem gondolt, hogy fölkeljen, s leszálljon a hegyről a táborba. Iszonyodott az emberektől, bár a Hang kemény ítéletével szembeszállt a szerencsétlen nép megmentéséért. Istennel szemben visszanyerte nyugalmát, hanem az emberek még nagyon is sok keserűséggel töltötték el. Várnia kellett, amíg az isteni nyugalom annyira gyökeret ver szívében, hogy az embereknek s önmagának is meg tud bocsátani.

23. Most csak gránittáblán olvashatjátok

Aharon két fiával: Eleázárral meg Ithamárral, aztán Hofni, Hor, Jósuah, Szakkai meg a Vének mindennap szorongva keresték Mószét. Szívük megtelt aggodalommal s fájdalommal. Mi lesz, ha többé soha elő nem kerül? Ha megtagadva népét, örökre eltaszítja magától, elvonul a mérhetetlen sivatagban, egyedül morzsolja le életének napjait, feloldhatatlan undorban, kiábrándultságban, fásultságban? Ha visszautasítja az Örökkévaló kívánságát, s nem közvetíti többé szavait a néphez? Ha vele együtt visszavonul az Isten is e törvénytagadó nemzetségtől, sorsára bízza, s a nép visszahull bálványai közé, törzsek törzsek ellen kapnak fegyverre, elnyomják, kiirtják az Örökkévaló híveit, aztán szétszóródnak, vagy visszatérnek Egyiptomba, s önként vetik a nyakukat örök járomba?

Kérőn, sürgetőn, félve-reménykedve kiáltozták mindenfelé, amerre megfordultak:

- Mósze, Mósze, térj vissza közénk! Add vissza a Törvényt! Add vissza Istent!

Kiáltozásuk fölverte a vidéket. De csak a visszhang felelt.

Mósze hallotta kiáltozásukat, fájt a szíve, mégis ökölbe facsarta kezét, égő szemeit a messzibe meresztette, s nem mozdult. Ha az Úr segíteni akar rajtuk, segítsen. Ő többé nem vési a Törvényt drágakőbe, nem tanítja őket tovább, nem tölti napjait ítélkezéssel. Nem mocskolja vérrel a kezét, nem marja véresre ajkát keserű dühében.

Ekkor a Hang ismét megszólalt benne, halkan, szelíden, unszolón.

- Eredj közéjük, Mósze... Mire mennének nélkülem? Mi történne velük nélküled? Nem mondtam-e, hogy mikor az én orcám irgalmatlan, legyen a tiéd kegyelmes?

- Hogyan? - vitázott ismét Mósze. - Én, aki csupán ember vagyok, legyek könyörületesebb Nálad? Aki Isten vagy? Inkább álljak bűneik pártján, mint Isten? Ha a korsó eltörik, a korsó-e ebben a hibás? Vagy inkább a fazekast kell vádolni? Gonosz ösztöneik félrevezették őket, de ki alkotta meg az ösztönüket? Ők vagy Te, Uram?

- Fiam, Mósze, negyvenkilenc kapu megnyílt előtted, de az ötvenedik zárva van - dorgálta a Hang. - Hogy miért alkottattak az ember gonosz ösztönei, azt te még nem tudhatod.

- De Te, Uram, nem ismered-e hibáikat, még mielőtt lettek volna? Mikor a Törvényt adtad, arcod szomorú volt, mert máris láttad, miképp szegik meg. Nem lett volna lehetséges, hogy egyáltalában ne szegjék meg a Törvényt?

- Hogy miképp tud az Isten előre mindent, s az ember mégis miképp marad szabad, ember nem értheti meg, fiam - intette a Hang.

- Hogyan tudják hát, hogy mikor vétkeznek, s mikor nem? Nem a Te kocsid útjára léptek-e a héberek, mikor a Szináj-hegyhez vonultak? A Te kocsid pedig a Sas meg az Oroszlán, az Ember meg a Bika képei között halad. És imádván ezeket a képeket, a Te hatalmad e részeit, nem hihetik-e, hogy Téged magadat imádnak e képekben? Minthogy Te mindenütt jelen vagy, minthogy Te mindentudó vagy, minthogy Te mindenható vagy, tedd meg az ember kedvéért, oszd föl a világegyetemet! Mondd, hogy a Nap bálvány, a Hold pedig Te vagy magad. Hogy a pára bálvány, a szél Te vagy magad. Hogy a mag bálvány, de Te magad vagy a gyümölcs. Hogy a testek sokasága: bálvány, a Szellem pedig Te vagy.

- Fiam, Mósze, hát folyton káromolsz? - suttogta a Hang szelíden. - Tudod jól, hogy a bálvány: semmi!

- Hát ha a bálvány semmi - csapott le Mósze vadul - miért lázítasz engem mégis ellene? Ha pedig a Te gyermekeid a semmit imádják, miért lázítasz engem ellenük?

E szavakra Mósze úgy érezte, mintha az Örökkévaló láthatatlan arca mosolygott volna. Mikor pedig érezte ezt a mosolyt, nyomban tudta, hogy teljesen és tökéletesen megbocsátott. A Rabbik szerint írva van: *„Mósze a hegyen ült. És amint ott ült, befedve köpönyegével, az Isten ezt mondta neki: Megesküdtem, hogy nem vezetem többé Izraélt, azt akartam, hogy Izraél haljon meg. Most visszavonom kijelentésemet, visszavonom szándékomat. Mósze pedig így szólt az Örökkévalóhoz: Akkor nincs többé fogadalom, és nincs többé akarat!"*

Neki nem lehetett hát többé szándéka vagy akarata, ismét teljes szívével-lelkével az Úr szolgája lett, s tökéletesen megbocsátott a népnek, amelynek életét az Örökkévaló előtt haragjában is védte. Nem volt benne többé ellentmondás, elcsitultak az indulatok háborgásai.

Fölkelt hát, s megindult lefelé a hangok irányában, amelyek az ő nevét kiáltották. És csakhamar találkozott Aharonnal, Horral, Jósuahhal s a többiekkel, megölelte, megcsókolta őket, s ők sírtak örömükben és bánatukban. Megtudta tőlük, hogy az egész nép mélységes bűnbánatban gyászolja eltűnését s az Örökkévaló haragját, az emberek mind lebontották fejükről a kendőt, porba ültek, fejükre homokot szórtak, az asszonyok pedig lemeztelenítették vállukat s mellüket, hajukat szétszórták, hamut hintettek rá és sírtak. Azt is megtudta, hogy az egész nép szigorú böjtöt tartott megtisztulásáért, a bálványozók halálát igazságosnak tartja.

Mósze ezeket hallván, nem tért vissza azonnal a táborba, hanem megbízta Aharont, szerezzen két szép, hibátlan gránittáblát, s hozza el neki, mert azokra akarja ismét ráírni a Törvény szavait. Megkönnyebbülve tértek vissza Aharonék, Mósze csakhamar megkapta a két gránittáblát, s visszavonulva arra a helyre, ahol első ízben metszette remekbe a Törvényt, ismét munkához látott. Gondosan kimérte a szavak helyét és terjedelmét, beosztotta, s legjobb tudása és képessége szerint véste a jeleket. De haj, ez már nem zafír volt, hanem közönséges gránit, nem tiszta, varázserejű, égi kő, hanem nehéz, durva földi. És akármekkora buzgósággal merült is munkájába, azt a magáról való megfeledkezést nem érezte többé, amit először. Mert míg első ízben szünet nélkül az Örökkévalóval társalgott, most akarva-akaratlanul arra gondolt, hátha újabb bálványt öntenek odalenn, s mikor a Törvény tábláit megint leviszi nekik, újabb csalódás várja. És éppenséggel a gránittáblákat is földhöz kell vágnia dühében. Ez a gondolat annyira gyötörte, hogy nem tudott elmerülni művében teljes örömmel. Az emlékek is kínozták. Látta a kavargó táncban tomboló népet, hallotta a meg-megismétlődő ének szavait: „Íme, a mi istenünk, aki visszavezet minket Egyiptomba!" Az a borzasztó indulat, ami akkor kalapácsot adott a kezébe, s megölette a vétkeseket, újra elborította úgy, hogy le kellett tennie a vésőt, s mély lélegzettel szívnia tele tüdejét, mert elrontotta volna az írást. A fájdalom is elöntötte olykor, mikor fejét hátrahajtva az írást vizsgálta. Nem, nem, ez nem az igazi! Az első volt az, a zafír tábla, a szinte önkívületben vésett szöveg. Akkor arra figyelt, amit Isten maga mondott neki, most csupán arra, amit akkor az emlékezetébe fogadott! Csaknem azt kellett gondolnia, hogy most kontármunkát végez, míg az első tiszta, isteni művészet volt. Ez munka, az gyönyör. S milyen silány az anyaga is. Hogy szikrázott, villogott keze alatt a tűzben tisztított zafír, hogy játszott a fénye, hogy pattogott vésője alatt a pora, hogy fölvillantak a betűk, amikor gyöngéden ráfújt... Olyan táblákat soha többé nem vehet a kezébe, olyanok nincsenek sehol. Örökre elvesztek! Saját talpával gázolta össze, miután saját kezével vágta földhöz.

Most nem is dolgozott étlen-szomjan. Téti naponként fölment hozzá, kenyeret, datolyát, vizet vitt, némán letette mellé az árnyékba, egy-két percig elnézte, hogyan dolgozik, aztán szó nélkül elosont. Lábujjhegyen, hogy ne háborgassa. Járhatott volna zajosan is, némának sem kellett volna lennie; hiszen *már most* nem zavarta Mószét. Mi volt ez a mű ahhoz képest, amit

először készített? Azok a táblák az égi világ jelei voltak, ezek azoknak a másolatai. Ezt már Mósze a maga kezével készítette, azt Isten remekelte az ő alázatos kezével.

Mindegy, így kellett lennie, s Mósze becsülettel befejezte munkáját. A csiszolt gránittáblákat gondosan teleírta mind a két oldalukon, s mikor elkészült, olyan fáradtnak érezte magát, mintha kényszermunkát végzett volna. Örült, hogy túljutott rajta. Nagyjából jónak látta mint pontos másolatot, de igazi örömet nem érzett. Az a sugárzó boldogság, az a könnyű, boldog lebegés, az a végtelen öröm, hogy olyant ad az embereknek, amit ember nem adhat, távol volt tőle. Csak fájón emlékezett rá.

Letette szerszámait, pihent. Elrágicsált egy darab kenyeret, néhány szem datolyát, ivott egy korty vizet, aztán csak üldögélt. Szeme a hegyeken kalandozott, füle a tábor felé figyelt. Igen, igen, jól hallotta az egyenletes zümmögést, a békés méhkas megnyugtató zúgását. Semmi üvöltözés, semmi rivalgás, semmi vad düh. Talán végre mégis észre tértek, ezt a második táblapárt nem kell földhöz vágnia, nem kell újabb bálványt összetörnie, nem kell ismét vért ontania. Ha az első, drága műre nem voltak is méltók, a másodikra, a silányra méltók lesznek. A csodálatos, a nagy ünnepet, amiben egy nép egyszer részesülhet csupán évezredek alatt, örökre meggyalázták. A zafírtáblák összetörésének, az aranybika elpusztításának napja mindig a bánat napja marad.

Jóvátenni, ami történt, immár nem lehet soha.

Fölszedelőzködött, s a táblákat hóna alá véve lement a hegyről. Ezúttal nem szorította őket a mellére forró, boldog öleléssel, mint az elsőket. És az arca sem sugárzott földöntúli fényben. Úgy vitte, ahogy afféle holmit vinni szokás, vigyázva mégis, nehogy lehulljanak, összetörjenek.

A tábor bejáratánál Aharon, Hor, Hofni fogadták. Megölelték, megcsókolták Mesterüket, de nem szóltak. Később a Vének közül többen csatlakoztak hozzá, majd a népből is csoportok verődtek össze. Így kísérték a közös tűzhöz. A léviták megfújták kürtjeiket, Aharon bíborkék palástjába öltözött, homlokára illesztette aranyabroncsát, s a Tűz elé állva, lévitatársainak ünnepélyes karéja előtt fölmutatta a táblákat. A nép leborult. Hangosan megesküdött újra, hogy e Törvények minden szavát, minden betűjét megtartja, továbbadja fiainak és azok fiainak, a táblákat gondosan megőrzi, nehogy egy vonás is elvesszen az Írásból. Ezután a két táblát abba a ládába zárták, ami ezelőtt Já bálványának lakóhelye volt. A ládát pedig az Efráim birtokában levő Ohel Moed sátrában őrizték, de nem az Efráim-fiak, nem is Manasszé fiai, nehogy törzsi bálvány legyen már most a gránittáblákból is, hanem a léviták erre a szolgálatra kijelölt férfiai. Így a léviták már majdnem minden vallási szertartást a kezükbe vettek, csupán a sátor szétszedését, fölállítását, gondozását, őrzését végezték még a Józif-ház tagjai, emlékéül annak, hogy ez a sátor valaha a Józif-törzsek szövetségének jelképe volt.

Ezek az események Tisri havában történtek, azaz a tizedik hónapban. Mósze az Úr akaratából elrendelte, hogy ez a nap, az új táblák átadásának napja, az engesztelés ünnepe legyen nemzedékről nemzedékre egész Izraélben. A nap, amin nyugszik a világ, a nap, amely továbbfejleszti a világot a másik világba, mikor e világ napjai mind leperegtek.

- Ha nem imádtátok volna az aranybikát - mondta Mósze keserűen -, a Törvényt a zafírtáblákon tanulmányozhattátok volna. De mert vétkeztetek, s meggyaláztátok az Örökkévalónak tett eskütöket, most csak gránittáblákon olvashatjátok, csupán erre vagytok méltók. A zafírtáblákat nem érdemeltétek meg.

Ők pedig lehajtott fejjel hallgatták a súlyos szavakat. Nem tiltakoztak. Az igazi, az égi, a tiszta műre méltatlanok voltak, alázatosan be kellett érniök a közönségessel.

24. Király vagy főpap lehetett volna

A Színáj-hegységből ismét útnak induló nép most már valóban nép volt: Jiszraél megkapta Törvényét, amihez ezután minden külön törzsi, nemzetiségi törvénynek, jogszokásnak, hagyománynak okvetlenül igazodnia kellett, noha most is és ezután is még sokáig sok olyan törvény maradt életben, ami a Törvénynek merőben ellentmondott. Sok pedig eltűnt ugyan, de később, mikor az izraélita törzsek Kánaán földjén ismét a maguk elkülönült életét kezdték élni, újra fölbukkant, életre kapott, s nagy ellentéteknek vált okává. Mindez azonban későbbi idők történetéhez tartozik, s a tudósok dolga lett, hogy akár erőszakosan csűrve-csavarva, sokszor a szavakat eredeti értelmükből kiforgatva összeegyeztessék az ellentmondásokat, mint ahogy a teológia, az Intézményesített Isten bürokráciája sikeresen gyúrta össze Élt Jáhvehval s Jáhveht Jával.

Az Amalekkel vívott harc első ízben bizonyította be, hogy Jiszraél: nép, megvan a hite, az ereje, hogy nép maradjon, s biztosítsa helyét a világban, ahol feladatait el kell végeznie. Célja most Meribat Kades volt, oda törekedett, s miután Amalek közbeékelődött a Fáránból Kadesbe vezető területen, fegyverrel vágta magát rajta keresztül. A harc nehéz volt, olykor már-már az ellenség kerekedett fölül. Minden erejével meg akarta akadályozni az izraéliták eljutását Kadesba. De napnyugtakor izraélita győzelemmel végződött.

Miért akarták útját vágni Izraélnek? Bizonyára azért, mert nem tartoztak a kadesi laza szentszövetségbe - vagy mert ellentétbe kerültek vele. Lehetséges továbbá, hogy féltek az izraélitáknak a szövetségbe való felvételétől, nem akarták eltűrni, hogy netán ez az új nép kerüljön a szövetség élére, s nekik alájuk kelljen vetni magukat. Talán ők akarták ráerőszakolni magukat, terveiket, céljaikat a szövetségre. Az is lehet, hogy legelőiket, kútjaikat védték. Mindegy, akár így volt, akár másként, abban a reményben, hogy a Gósenből kivándorolt egykori rabszolgákat s a hozzájuk csatlakozott kisebb népcsoportokat, töredékeket szét tudják szórni, jól megmarkolták fegyvereiket, s csaknem sikerült is megverniök az izraélitákat. Mind a két részen nagyok voltak a veszteségek. A pipogya gyülevésznek képzelt új nép azonban nem hátrált.

A Nap már alkonyodóra hanyatlott, de Hor vitézei, a *gibborim*, új meg új rohamra indultak, a síkságot viharzó „Já! Já!' üvöltések, a sebesültek jajgatásai, a küzdők dühordításai verték föl, a csapatok ezer meg ezer lába akkora porfelhőt kavart, hogy gyakran semmit sem lehetett látni. E gyilkos forgatagban magasra emelkedett a Szabadító alakja egy dombon, s a fölemelt bot, amely az Örökkévaló nevét viselte. Mósze karja azonban elfásult, még az ő edzett izmai sem voltak képesek egész nap tartani a látszólag könnyű botot. Mázsás súlyúvá nőtt. Mósze lihegett, arca eltorzult az erőfeszítéstől. Mégis lehanyatlott volna végül, ha egyfelől Aharon, másfelől Hor nem segítenek a karját tartani. Így támogatták fölváltva, amíg este a Nap le nem nyugodott, a harci lárma el nem csitult, s a megvert Amalek, sebesültjeit, halottait összeszedve, vissza nem vonult a pusztába.

Ezt az eseményt a hagyomány s némely együgyű tudós hajlandó csodának tekinteni. A botból, a Névből áradt új meg új erő a kimerült izraélita harcosokba, mondják. Azért győztek, mert látták a botot. Mósze azonban nem akarta, nem is akarhatta, hogy az elpusztult bálványok helyébe ezúttal a botját s a Nevet állítsák új bálványul. Ő csak azt akarta, hogy tudják: amint ő egész napon át minden erejét megfeszítve tartja a vezéri botot, úgy szorítsák ők a fegyvert, fáradhatatlanul, szilárdan, bízva a győzelemben. Amint ő nem rogyott össze egész nap, ne roskadjanak ők se. És ahogy ő emeli magasra a Nevet, a harcosok is maguk fölé emeljék, lássák, pillanatra se feledjék. A dombon álló, botját magasra emelő Mósze jelképe volt a

Nevet maga fölött látó, céljaihoz ragaszkodó, Isteneéhez hű népnek, s a nép megértette ezt a jelképet. Ennyi szerepe volt a botnak a győzelem kivívásában, ennyi és nem több - de többet talán kívánni sem lehet.

Az izraélita nép számára létkérdés volt a Kadesba való szerencsés eljutás. Ezért harcolt olyan szívósan. Tovább már nem maradhatott a Szináj szakadékos, kopár hegyei között, hiszen sem embernek, sem állatnak nem talált elegendő élelmet. Ez a sivár katlan nem lehetett otthona, hazája. Nem rostokolhatott az idők végezetéig ott. A cél Meribat Kades volt. Oda kellett eljutni mindenáron, s el is jutott.

Mósze útjában azután már nem állott semmi. Eltemetve, megsiratva az elesetteket, gyógyítás alá véve a sebesülteket, bemutatva a hálaadó áldozatot, a nép továbbvonult Ain Kaszeime irányában, a bőséges, tiszta források és patakok, a pálmaligetek, a viruló legelők, a termékeny domboldalak felé, amiktől Amalek szerette volna elzárni. Most már biztonságban volt. Erejének tudatára ébredt, a győzelem bizakodóvá tette. A víz: élet. Birtokába került az életnek. A nagy csata híre pedig rohamosan elterjedt a népek között, tiszteletet keltett bennük. Most már nem fitymálta senki. Nem legyintett, ha Jiszraél nevét hallotta. Olyan megbecsültté vált ez a név, hogy keresni kezdték a barátságát, erejétől tartottak. Nem is az ő erejét tisztelték, hanem Istenét, aki legyőzhetetlen erejével árasztotta el harcosait. A források, kutak, patakok vidékén tanyázó nomádok sietve elkotródtak a közelből, vagy nyájasan Mósze elé járultak, biztosították hűségükről, jóindulatukat gazdag ajándék képében rakták lába elé. Megcsappant, lesoványodott gulyái, nyájai számára bő legelőt engedtek át, maguk meg összébb szorultak, silányabbra vonultak. Mindent tudtak az izraélitákról, mindent! Hogy miképpen édesítette meg Istenük Mar keserű mocsarait, miként fakasztott Uszirszafi az Örökkévaló kimondhatatlan nevét viselő bottal üdítő vizet a sziklából, miként hullott könyörgésére égi manna táplálásukra, miként küldött nekik milliószámra fürjet, mikor a Szináj-hegységről Kades felé vonulva húsra vágytak. De legfőképp és mindenekelőtt tudtak a törvényadás eget-földet rázó eseményeiről, a lángot okádó hegy zengéséről, a sziklák zúgásáról s a Hangról, mely a félelmes füstoszlopból szólt hozzájuk. Hogyan merhetnének bármit megtagadni az Isten népétől, amely előtt reszketnek a sziklák, meghajolnak a hegyek, leborulnak a népek?

Így aztán Kadesben békesség várt az izraélitákra. Bő vizek mellett, dús legelőkön, termékeny szántóföldeken, gazdagon megáldott pálmaligetekben, tisztelő népekkel, szomszédokkal körülvéve, amelyek mind Isten Népét látták benne, az izraéliták tekintélye tehát hatalmasan megnőtt.

Hogy némileg tiszta képet nyerhess Meribat Kadesről, fiam és tanítványom, úgy kell elképzelni, mint egy óriási, kör alakú krátert vagy katlant. Mintha időtlen idők előtt hatalmas meteor zuhant volna a tájra, kör alakú mélyedést vájt volna benne, hasonlót a Holdon látható, úgynevezett kráterekhez. Ha az ember Meribat Kades térképét szemléli, lehetetlen arra nem gondolni, hogy ez a hely valami hasonló kozmikus esemény emlékének köszönhette hírnevét. A tüzes égi Követ hegykoszorút túrt maga köré, forrásokat nyitott, völgyeket vágott, megtermékenyítette a földet, s eltűnt, ahogy már szokása.

E széles, tágas katlanban gyűltek össze a környékbeli népek fejei, követei, bírái, főpapjai. Ide igyekezett Mósze is népével, itt akarta végleg összeforrasztani más népekkel, kiformálni arculatát, képessé tenni a helytállásra minden ellenséges erővel szemben, hogy aztán nekivághasson Kánaán elfoglalásának, Isten Országa földi megvalósításának. Annyira igaz ez, hogy nem egy tudós magát a törvényadást is itt véli megtörténtnek. Nos, ha nem történt is itt, a Tízparancsolat köré lerakódott részlettörvények sokasága valóban Kadesben kristályosodott ki, itt vetették meg a későbbi társadalom alapjait.

Mószét és társait már szívrepesve várta Pinehasz. Eddig csak közvetve, vándorok, utasok, kóborló kereskedők útján adtak hírt egymásnak, a puszták szájról szájra terjedő postája tájékoztatta őket a történtekről. De azért volt mit elmondani, megbeszélni. Mósze már tudta, hogy Hobáb, a vén Já-főpap meghalt, de halálának körülményeiről csak most értesült. Hobáb úgy halt meg, mint a pátriárkák. Már napokkal korábban megmondta, hogy életútjának végére érkezett. Ágyán fekve gondosan elrendezte evilági dolgát, magához hívatta a Szövetség fejeit, kezüket a dereka alá dugatta, s megfogadtatta velük, hogy hódolattal fogják a Szabadítót, Uszirszafit fogadni, hűséget esküsznek neki és Istenének. Szavát pedig követik, még jobban, mint az övét, mert ő csak szerény, méltatlan előkészítője volt művének, s miután dolgát becsülettel elvégezte, most atyáihoz távozik. Mindezek ünnepélyesen megtörténvén, Hobáb csendesen elszenderült. Holttestét illatos gyantával hintették be, s nagy tisztelettel eltemették egy barlangban. Azt is elmondta Pinehasz, hogy Hobábnak sikerült rávennie a két nagy szövetséges törzs, Jehuda meg Simeon vezetőit a Mószéhoz való csatlakozásra, bár ez az erős nép nagyon elbizakodott, s csak fanyalogva állt rá a tervre. Nagy része volt ebben a szintén Jehuda-rokon kalebiták fejének. Ez az okos férfiú ugyanis megmagyarázta, hogy az izraéliták már most is igen erősek, új istenük csodálatos körülmények között választotta ki őket, s adott nekik törvényt, ha pedig Kadesbe érkeznek, az itt legeltető Efráim-töredékek s a léviták csak még jobban megnövelik hatalmukat. De az óvatos Juda-Simeon végleges fogadalomra csak akkor volt hajlandó, ha az izraéliták megérkeznek, s vezetőik biztosítják különállását, törvényei tiszteletét, Já érintetlenségét. Ravaszul látni akarták, hogyan dől el a harc Izraél s Amalek között. Mikor aztán eldőlt, már nem vonakodhattak tovább. Ők Kadestől északra, Horma vidékén tanyáztak, itt-ott Kánaán déli hegyéig, sőt a tenger irányában a peleset, azaz filiszteus telepekig. Csak velük együtt vagy rajtuk keresztülhaladva lehetett Kánaánt megközelíteni.

Érdekes, hogy ez az edomi eredetű habiru nép már akkor féltékenyen őrizte függetlenségét az általa lenézett góseni s egyéb keveréktörzsekkel szemben. Kétséges, hogy Kaleb szívós tevékenysége nélkül egyáltalában létrejött volna-e vele a szövetség.

Együtt lévén most már valamennyi törzs, a Vének előbb közös áldozatot tartottak a Szövetség Sátra előtt, majd összeültek tanácskozni. A Szövetség Sátra éppen ilyen tanácskozások céljára készült. A belső részektől nehéz függönyökkel elválasztott részében szőnyegeken ültek, s méltóságos rend szerint szólaltak meg. Egyhangú elhatározással elismerték Mósze főségét maguk és népeik fölött, hűséget esküdtek neki. Esküjük nyomatékossá tétele végett kenyeret ettek sóval, bort ittak egy hatalmas aranyserlegből, s kimondták:

- Ahogy te szolgálod Istenedet, úgy szolgáljuk Őt mi is, és úgy szolgálunk téged.

Mósze ebben a pillanatban király lehetett volna vagy főpap. Egyik sem akart lenni. Királyi trónust, tiarát, jogart, palástot nem kívánt. Még most is abban a silány ruházatban járt, amiben útnak indult Jethro házából. Ezt mosta, javítgatta először Téti, majd Jozabét. Más, új, díszesebb öltözékről hallani sem akart. Mit jelenthetett volna hát számára a királyi méltóság drága jelképe, ezek a rengeteg játékszerek? Megelégedett azzal, ha testben-lélekben tisztának érezhette magát. Főpap sem akart lenni, talán mert nem volt héber eredetű, talán mert egyiptomi rendfokozata szerint amúgy is főpap volt, vagyis „próféta”, mint Egyiptomban nevezték. Még inkább, mert az áldozatokat elvetette. Hozzá így szólt az Úr: „Áldozzatok nekem reggel egy bárányt meg este egy bárányt, a húsát egyétek meg, mert nem az áldozat kell nekem, hanem az áldozatos szív!” Mósze szerint az embereknek önmagukat kell felajánlaniuk Istennek az imádság állapotában, s mindig, éjjel-nappal, szünet nélkül teljes egységben élniök Istennel. Mint ahogy a mi magyar „imádni” szavunk is eredetileg „kínálni”-t jelentett, s Istent „megimádni” annyi, mint Istent magunkkal megkínálni. Azt akarta, hogy az ember, az egész

nép, *minden nép* odakínálja magát Istennek. És mint ahogy Isten nem a csontunkat-húsunkat, bőrünket-vérünket akarja, hanem magát az embert mindenestül, egész világával, szellemével együtt, mit sem ér számára a megölt állatok húsa, vére, ha hekatombákat halmoznak is elé. Mósze ezenkívül irtózott mindenfajta mágiától. Üldözte a varázslatokat, a jókat éppúgy, mint a gonoszokat. Nem tett különbséget „fehér" meg „fekete" mágia között. Éppoly szigorúan tiltotta, hogy az egyszerű asszonyok pörkölt árpával, kenyérdarabokkal, amulétokkal, bűvölő igékkel varázsoljanak, amily kegyetlenül büntetett minden más, magasabb rendű mágiát. Márpedig a főpap aligha bújhat ki a mágia ilyen vagy olyan kényszere alól. Nem akart hát főpap lenni. Amit ő akart, a világ legegyszerűbb dolga: tökéletes harmóniában élni Istennel s a Világmindenséggel. Arról egyelőre le kellett mondania, hogy az egész népet erre a tökéletességre emelje, de fokról fokra mégis fölemelhette. Bálványok most már nem voltak. A Törvény még összekeverte Já meg Jáhveh alakját, de a lényeges parancsok s főképp tilalmak a teljes Jáhveh s nem a csonka démonisten, Já akaratát tükrözték.

Mikor tehát a tanácskozáson szóba került, hogy ő lépjen Hobáb helyébe, elutasította. Főpapnak Aharont jelölte ki, s kente föl olajjal, mert Aharon erre a szolgálatra alkalmas volt. Azonban mellette és fölötte ott állt ő, rang, dísz, jelvény nélkül, mint egyszerű Tolmács, mint rettenthetetlen hangoztatója az Úr szavának még Aharonnal szemben is.

A Szövetség Sátrának legbelsőbb rejtekében álló Já-bálványt irgalmatlanul kihozatta, összetörette, a közös tűzön elégette. Akárhogy ragaszkodtak is hozzá főképp a Jehuda-Simeon törzs tagjai, akármilyen szörnyű következményektől rettegtek is, nem hátrált meg. De miután Jáhveh nevét közönséges alkalmakkor kimondani nem volt szabad, s Aharon, a főpap is csak egyszer mondhatta ki évente, a Sátor legbelső rejtekében, a nép nem jáhvista része Élohimot mondott helyette, a jáhvista pedig Ját mint holmi „rövidítést", noha nem volt az. Így említette a személynevekben is.

Alku volt ez, egyszerű alku, de el kellett fogadni a Já-mágia kellős közepébe merült nép kedvéért.

Létrejövén a végleges szövetség, elfogadtatván az Örökkévaló, a Jáhveh egyedülvaló Istensége, Mósze most már társaival az új államalakulat rendjének kidolgozásához látott. A szerény kis Ohel Moedet, a Józif-törzsek szövetségének sátrát az egész nép aprajának-nagyjának szeme láttára elégettette. Így a góseni múlt e hagyományos emléke eltűnt. Gondolhatjuk, hányan fordultak el könnyezve, hánynak facsarodott el a szíve, hány nehéz sóhaj szakadt föl a keblekből, mikor a megszentelt emlékeket, évszázadokba nyúló életük e kedves részét a lángokban látták. Mily szomorúan hallgatták a Sátor rúdjainak pattogását, a bíborszövetek suhogását, hogy tekintettek a sűrű, sötét füstbe a fölszálló szikrák után. És hány öregember keze szorult ökölbe, mikor törzsének kiváltságos volta a tűzben emésztődött. Mindegy, Mósze akarata, az Úr parancsa ellen mit sem tehettek. Még ha akartak volna is. Ott voltak az állig fölfegyverzett léviták, ott voltak Hor régi harcosai, a *gibborim*, s az az idő elmúlt már, amikor félre lehetett vonulni a döntés elől.

A szerény kis Ohel Moed után ugyanilyen sors várt a kadesi Szövetség Sátrára is. Mósze megparancsolta, hogy a Sátor gondozói és őrei szedjék részeire, rakják az egészet halomra, majd a kitűzött napon, ugyancsak mindenek szeme láttára, el kell égetni.

Ez már nagyobb tömeg szívbéli érzéseit, hagyományait érintette. A léviták is vonakodva kérdezgették: „Miért égessük el? Nem ebben kötöttük-e meg a Szövetséget testvéreinkkel s Istenünkkel? Nem itt találkoztak-e Véneink azoknak a Véneivel, akiket a Sors elszakított tőlünk? Nem itt székelt-e Já?"

Ámde hiába vonakodtak, hiába morgolódtak, aggodalmaskodtak és sajnálkoztak. A hatalmas sátornak is áldozatul kellett esnie. Azon a tetemes kőoltáron, amelyen eddig a Szövetséghez tartozó törzsek áldozataikat bemutatták, a nagy darab marhaoldalakat, combokat, a juhokat, kecskéket elégették, lobogott a tűzbe vetett Sátor sok-sok gyönyörű gerendája, oszlopa, léce, rúdja is. Ott füstöltek az izzó bíborszövetek, messze árasztva a pusztulás orrfacsaró bűzét. A füst sötéten terjengett a világos Égen, lehúzódott a síkságra, szétfoszladozott az érintetlen pálmaerdő törzsei között, elterült, megfeküdt a hegyoldalakon. És akik a Szináj hármas hegyorma alatt látták a tüzet, a füstöt, a szikrákat, most elszoruló szívvel emlékeztek az emésztő Tűz borzalmára.

Mikor a Sátor utolsó darabja is megüszkösödött, Mósze kíméletlen emberei magának az oltárnak estek. Először leszórták a rengeteg hamut, széthintették az egész környéken. Gázoltak benne. Aztán kalapácsokkal, feszítőrudakkal támadtak az oltár kövei ellen. Fárán, Serbat Khadim, Nakb Rakineh volt bányászai értették a módját, hogyan kell elbánni efféle kőhalommal. Szívük egyetlen íze sem borzongott a pusztító munkától. Közönyösen dolgoztak, mintha a hegy mélyében szorgoskodnának. Semmi közük sem volt a puszták nomád fiainak e szent emlékéhez. Csak nehéz kövekből összerakott halmazt láttak benne, koromtól megfeketült, alvadt vérrel bemocskolt, ragadós, ostoba, súlyos kőtömeget. Gyorsan dolgoztak, a nép komoran, visszafojtott lélegzettel bámulta őket. Sokan azonban nézni sem tudták. Önkínzó fájdalommal elfordították fejüket, ám azért mégis ott maradtak, mintha csodát várnának. Já bosszújának valami elképzelhetetlen, pusztító kitörését. Vakító, emésztő tüzet az Égből, amely halálra sújt, elhamvaszt mindent. Zúgó vihart, amely elsodorja a sátrakat, tövestől csavarja ki az öreg pálmákat, homokáradatba temeti az egész népet, válogatás nélkül, hisz nemcsak azok bűnösök, akik ezt a munkát elrendelték, s elvégzik, hanem azok is, akik tétlenül szemlélik, ahelyett hogy kardot, bunkót, köveket ragadnának, s megakadályoznák a rombolást.

Nem történt semmi. Az Ég fehéren, forrón világított, egyetlen felhő sem mutatkozott. Szellő sem mozdította a pálmák leveleit. Égi tűznek semmi jele. Földrengés? Mozdulatlan, csendes, közönyös volt a világ.

Az oltár eltűnt. Köveit széthordták, eldobálták. Majd csakhamar új köveket fejtettek egy hegyoldalból, a régi oltár helyére hordták, s lázasan új, még nagyobb oltárt építettek. Négy sarkán hatalmas kosszarvakat formáltak ugyancsak kőből, s megaranyozták. E szarvaknak kellett hirdetniök, hogy a világ a Kosban forog, vagyis Isten új alakban, új eszmékben nyilatkoztatja ki magát. És a Bikához visszatérni többé nem lehet. Aki csökönyös maradiságból, gyávaságból, megdermedtségből, puszta megszokottságból mégis ragaszkodik hozzá: meghal! Aki él, s élni akar, a Kosban kell élnie. Így rendelte Mósze.

Itt most meg kell jegyeznem, fiam és tanítványom, milyen erőltetett módon igyekeznek az esztétikusok megmagyarázni Michelangelo Mózes-szobrának szarvait. Nos, ezek a Kos szarvai. E csodálatos művész tudta, hogy Mósze a csillagok mozgásának, a világkorszakok változásának ismerője. Tudta azt is, hogy a lehanyatló Bika erői már rombolók, hátráltatók, gonoszak - ahogy később a Halak beköszöntésével ördöggé vált a Kos-korszak szellemiségének jelképe. A lehanyatló istenalakok ördögökké lesznek. Így nyert az „ördög” szarvakat s csülköt, így vált az akadályozó, a romboló, a káros erők jelképévé. Mósze idejében a Bika volt ilyen kárhozatos jelkép.

De lássuk, mit tett még ez a csodálatos ember!

Új, hatalmas Sátort tervezett az elégetett régi helyébe. Mikor hozzáfogott, reszketett a szíve, ahogy a följegyzések mondják. Őmaga ellensége volt minden templomnak, imaháznak, isten-

háznak, s ha olyan népe lett volna, amilyet kívánt, semmilyen hajlékot nem emel vala Istennek. Az embert belehelyezte a világba meztelenül, szabadon, teljes egységben Istennel, mint olyan lényt, aki magában foglalja a Kozmoszt, s nincs szüksége sem ruhára, sem hajlékra, sem ékszerre, sem istenházra, úgy tökéletes, ahogy van. De hát erről *most még és most már* szó sem lehetett. „Profanizáljam a Legszentebbet emberi kéz alkotásával?" - kérdezte Mósze önmagától. Aztán így gondolkodott az Úr nevében: „Nem tudod-e, Mósze, hogy én ennenmagamat burkoltam Éva méhébe? Hogy az első asszony megszülhesse az első embert?" És ebben a gondolatban megnyugodott.

Kihirdette hát, hogy ki-ki adakozzék az új Sátor fölszerelésére bíborszövetet, aranyat, drágakövet, mindenféle értékes és szükséges fémet, hogy része legyen a Hajlék, a Miskán fölépítésében. És az emberek a lába elé hordták, amijük csak volt. A nők még kedves tükreiket is nekiajándékozták, mert úgy gondolkodtak, hogy amint ők nézegették magukat tükrükben, úgy nézegesse benne magát az Úr. A tábor egész szegényes gazdagsága fölhalmozódott Mósze előtt. Ő pedig a nép áldozatkészségéből még inkább megértette, hogy Hajlékot kell építenie a nép kedvéért.

De hogyan építse? Az Örökkévaló ezt sugallta kérdéseire:

- Nem mutattam-e meg neked az Eget? Mindaz, ami odafönt van, legyen odalent is. Készítsd a Hajlékot úgy, hogy ábrázolja a fennlevőket!

Mósze már megbízta Bezaleélt, egy tanult, az építésben, a számok arányában, a mértékek jelentésében járatos férfiút, hogy rajzolja meg a terveket. Bezaleél mellé pedig odarendelte Oholiábot, aki az ötvösmunkákban, aranyöntésben volt művész. Az előbbi Juda törzséből származott, az utóbbi Dánéból.

A nép most már meg volt győződve róla, hogy az Örökkévaló a Hajlékba fog költözni, s ott lakik szünet nélkül, személyesen, mint egy emberi lény. Mósze azonban tudta, hogy Isten jelenléte sohasem ereszkedik teljesen az anyag mélységébe, aminthogy a földi sohasem tud fölemelkedni a tökéletes Magasságba.

A Sátor most már nem a közös tanácskozások céljára szolgált, mint a régi, amiben csupán egy elrekesztett zug volt Já lakóhelye, hanem a Világegyetemet tükrözte és ábrázolta. Szentély volt minden ízében, ahogy szentély maga a Kozmosz. Mértékei a világ alapjának számrendszerét ábrázolták kicsinyített arányban, oszlopai a népeket, lámpái a csillagokat, hétkarú aranylámpája külön is a világban s az emberben levő hét szférát, az anyagitól a szellemiig, az isteniig.

Beosztása hasonlított az egyiptomi templomokéhoz. Egy tágas udvar a külső, profán világot jelképezte. A Sátor nagyobbik része, mintegy csarnoka, az Isten közelében élők helye volt. Legbelső, elfüggönyözött, csak a beavatottak által megközelíthető négyzet alakú, sötét fülkéje pedig, ahol a pogány templomokban az istenkép szokott állni, a Szentek Szentje, maga a Tér, a Semmi, ahol a láthatatlan Isten lakik.

De mi történt a ládával, amelyben valamikor Já képe feküdt? Mi történt azzal a másik ládával, ami itt, Kadesben volt Já képének őrzőhelye?

Mósze végül és utoljára ezeket is elégettette, s vadonatújat készíttetett tökéletes méretek szerint. Ennek a ládának ugyanis éppúgy magát a megfoghatatlan Teret, a világegyetemet kellett ábrázolnia, mint a Szentek Szentjének. Némely rabbik, például Rabbi Chanina meg Reb Lakis szerint e láda többféle anyagból készült, s valójában három ládából állt, amiket egymásba helyeztek: aranyból, cédrusfából meg akácból. Korántsem lehetetlen. Ha így volt, akkor nagyon emlékeztet némely mongol, hun fejedelmek hármas koporsójára, például

Attiláéra - s ez nem véletlen. Ugyancsak emlékeztet azokra a kínai meg japán golyókra, amiket ki lehet nyitni, s új meg új, kisebb, más-más színű golyókat tartalmaznak játékos jelképéül a Világegyetem szféráinak. A már említett kiváló tudós, Dacqué viszont olyasmit pedzeget, hogy a nagy egyiptomi beavatott ládája igazában valami akkumulátor volt, a légköri elektromosság összegyűjtője. Erre vall ugyanis, hogy ha valaki vigyázatlanul, nem a kellő helyen érintette, halálos ütéstől összerogyott. Ha így volt, a Törvénytáblák védelmére szolgált.

A Ládát két kerub, babiloni nyelven *kheribbu* díszítette, két szárnyas égi lény, az Állatöv két legfontosabb alakjának jelképe. Az is bizonyos, hogy Mósze ebbe a ládába helyezte a Törvény két gránittábláját, a féltve őrzött kincset. Ha a nép táborozott, a táblákat a ládára állították, hogy mindig a főpap szeme előtt legyenek.

E sok és sokféle, igen nagy gondot kívánó munka mellett Mósze még bíráskodott is. Most a Sátor előtt, az érintetlen pálmaligetben ült, s ítélkezett a panaszosok, bűnösök ügyében. Csupán a nap forró óráiban tért sátrába, evett egy-két falatot, pihent, elmélkedett. De még ez a pihenése sem volt zavartalan. Sürgős ügyben hol ez, hol az lépett be hozzá. Ha nem lett volna olyan erős szervezetű, testi-lelki gyakorlatokban megedzett férfiú, aligha bírta volna ki ezt az életmódot. Magános sétái, éjszakai meditálásai során azonban megmerítkezett az Élő Forrásban, s új erőt merített belőle. Az Élet Vizének forrása volt ez, a hangtalan, a tiszta, a ringató, amiben a népmesék megölt, földarabolt hőse újjászületik, és szebb lesz, mint volt. A Szellem végtelen vize, aminek jelképe minden víz, minden forrás, minden tenger. Így maradt Mósze rengeteg gondja, tennivalója, fájdalmai, virrasztása között is mindig erős, nyugodt, biztos ítéletű.

25. Az örökkévaló jelenléte

Bezaleél meg Oholiáb és tudós munkásaik műve mégsem volt egészen tökéletes. A munka lassan haladt. Izraél fiai megint morgolódni kezdtek hát a Szabadító ellen. Hogy a morgolódás kiktől indult ki, s a nép mely körében gyűrűzött, már tudjuk.

Mósze háta mögött ilyesféle hangok zúgtak:

- Nézzétek csak Amram fiát! Milyen fennhéjázó! És csak ezt tudta létrehozni! Pedig a gabona javát megtartotta magának, amikor minket mannuval etetett!

Mikor pedig Mósze szerényen, alázatosan viselkedett, azt dörmögték a háta mögött:

- Nézzétek Amram fiát, hogy lehorgasztja a fejét! Bizonyosan telizabálta magát mannuval, s most sem asszony, sem a Nap maga nem tudja fölébreszteni!

Mikor Mósze körüljárt a sokaságban, s megszemlélte a tábor állapotát, így dünnyögtek mögötte:

- Nézzétek Amram fiát, hogy sétálgat közöttünk! Csak azért, hogy magasztaljuk őt!

Mikor aztán Mósze egyedül járkált a táboron kívül, amint szokása volt, így zúgolódtak, a távolból rámutogatva ujjukkal:

- Nézzétek Amram fiát, hogy elkerül minket, hogy elkülönözi magát a tábortól! Hadd lássuk, mennyivel nagyobb nálunk!

Rabbi Chama szerint Dathan, Abiram meg más csúfolódók elégedetlenek, irigyek, gyanakodók folyton nyomon követték Mószét, figyelték, lesték, aztán a nép között így beszéltek:

- Ti hozzá cipeltétek ezüstötöket, aranyotokat, gyűrűiteket, drágaköveiteket, hogy beolvassza, vajon elszámoltatok-e vele? Megmértetek-e mindent? Ez az álmodozó nem volt gazdag a Miskán készítése előtt, de bizony szegény sem lesz a Miskán elkészülése után!

Az emberek pedig egyre követelőbben kiabálták:

- Számoljon el! Számoljon el!

Mószénak, persze, fülébe jutottak ezek a gonosz hangok. Fölszólította hát a népet, hogy ki-ki mondja meg, milyen súlyú ékszert adott a Szentély céljára. A Vének tanácsában pedig megparancsolta, számítsák ki, mennyit kell nyomnia az egész kincsnek, a szent edényeknek, tálaknak, serlegeknek, füstölőknek, lámpatartóknak, arany- meg ezüstburkolatoknak. A gazdag Korach gyorsabban tudott számolni valamennyiőjüknél, s egykettőre kivágta, hogy az összes kincsnek hétszázhetvenöt sékel súlyúnak kell lennie. Ezután Bezaleél meg Oholiáb bemutatták a megmunkálásra kapott értékek listáit, s íme kiderült, hogy a számok pontosan egyeznek. Mósze semmit sem szólt, de Abiram meg Korach szégyenkezve eltávozott a gyűlésből.

Ahogy azonban ilyenkor már lenni szokott, a vádaskodók, rágalmazók, csúfolódók nem vallották be tévedésüket, még kevésbé bűnös indulataikat, hanem szégyenükben még inkább meggyűlölték a Szabadítót. A nép más része azonban még jobban lelkesedett érte. Napról napra nagy tömeg tolongott Bezaleél meg Oholiáb és munkásai körül, a műhelyeket szinte elözönlötték a türelmetlen kíváncsiak. Ők meg úgy vélték, hogy a két nagyszerű ember lustán

dolgozik, henyél, lopja az időt, talán, mert nem kap fizetést a munkájáért. Türelmetlenül sürgették a munkásokat:

- Miért henyéltek? Miért tétlenkedtek? Dolgozzatok, hogy mennél előbb álljon a Miskán, az Úr leszálljon közénk, s nálunk lakjék.

Bezaleél meg Oholiáb valóban kedvetlenül dolgozott. Vérig sértették őket a gyanúsítások, bántották a rút vádak, munkakedvüket tönkretette az aljas gúnyolódás. A munka csakugyan nem haladt úgy, ahogy kellett volna. A türelmetlenek mindenütt a két mester sarkában voltak, s kiáltoztak:

- Miért nem siettek a munkával? Miért henyéltek? Dolgozzatok gyorsabban, hogy Isten leszállhasson közénk a Miskánba!

Miután pedig sem Bezaleél, sem Oholiáb nem voltak hajlandók gyorsabban dolgozni, végül Mósze elé csoportosultak, s egyre hangosabban lármáztak:

- Megparancsoltad nekünk, hogy hozzunk válogatott fát, állatbőrt, bíborszövetet, drágakövet, beolvasztásra való aranyat, ezüstöt. Mire kell az neked, ha most nem dolgoznak a Miskán fölépítésén? Azt mondtad: Isten leszáll közénk. Hát hazudtál? Nem ígért neked ilyesmit az Isten? Miért vetted el tőlünk mégis mindezt? Az ő számára vagy a magad számára kellettek?

Haj, így történt mindig, valahányszor Isten dicsőségére építettek valamit az emberek. Mósze most már megértette, hogy siettetnie kell a Sátor építését, a szent eszközök, edények, lámpák öntését, csiszolását, vésését, mert a nép ragaszkodik hozzá, hogy Isten leszálljon, s közte lakozzék. Akárhogy idegenkedett tehát a Szentély fölállításától, mégis sürgette.

És csakhamar elérkezett a nap, mikor a hatalmas, új Sátor dicsőségesen ott emelkedett a kéklő Ég alatt a tüzes napsütésben. Hibát bizonyosan lehetett találni rajta, hiszen emberi kéz műve volt, méltatlan ahhoz, Akinek lakóhelyéül készült. De állt, szép volt s hatalmas. Sudáran sorakoztak a faragott oszlopok, a világ valamennyi népének szimbólumai, némán, méltóságosan lebegett a négyféle színben készült hatalmas bíbor függöny a beáramló szellőben, mint valamely főangyal négy szárnya. A tető alatt hagyott szellőzőrések kapcsokkal összeillesztett könnyű gerendáin vidám fecskék csicseregtek, s betöltötték a tágas Szentélyt hangos fecsegésükkel. Némán libegtek az oszlopokra erősített lámpák lángocskái, s mint egyetlen, különálló piros csillag szikrázott az örökkön égő lámpa a Szentek Szentje előtt. Hosszú, színarany láncon függött, a lánc minden szeme remekmű volt. Ugyancsak állott már a kenyerek asztala is nehéz aranyból gyönyörűen öntve, kalapálva, a váltakozó örök világok jelképeivel díszítve. Minden megvolt, készen volt, az ötvösök elvégezték utolsó simításaikat, megtették az utolsó kalapácsütéseket a finom edényeken...

Kint pedig, a Sátor körül állt az oszlopokra szerelt kerítés. A homokot gondosan fölgereblyézték, söpörték, enni lehetett volna az udvar talajáról.

A léviták ugyanúgy gondozták, őrizték, mint a régi sátrat, mindegyikük tudta a maga dolgát. Az egyik csak ezeket a rudakat, a másik csak azokat a gerendákat, a harmadik csak emezeket a függönyöket, a negyedik csak amazokat a burkoló-bőröket vette gondjaiba s így tovább. Mindenki csak a maga megszabott feladatával törődött. Így egy-két óra alatt az egész építményt rendben le tudták bontani, föl tudták állítani.

Mindez Kislev havában történt.

Elkészülvén a Miskán, most már föl lehetett szentelni. Ez nagy ünnepség közepette meg is történt. Ne vesztegessünk rá sok szót, fiam és tanítványom. Úgy folyt le, ahogy kellett. Az emberek elfeledték minden gondjukat-bajukat, nem emlékeztek már vádaskodásaikra,

gúnyolódásukra, erőszakosságukra... Leborultak az oltár előtt, imádkoztak, énekeltek, a kürtök harsogását zengve verték vissza a hegyoldalak. A fehérbe öltözött virágkoszorús lányok úgy táncoltak, mint megannyi csillag a Nap körül. De táncoltak a Vének is méltóságos buzgalommal, szent áhítattal, arcukon az elragadtatás boldog könnyei peregtek.

E soha nem látott ünnepen néhányan mégis kérdezgették, látva Aharont arany csengőkkel szegett bíborpalástjában, homlokán az aranyabronccsal, amint az illatozó aranyfüstölőt lengette papjai közt:

- Miért Aharon a főpap? Miért nem én? Miért nem ez vagy az? Ebből vagy abból a törzsből? Mert testvére Mószénak? Mert lévita? És miért nem maga Mósze? Mert így több hatalmat kíván biztosítani saját nemzetségének?

De hát ez is így szokott lenni. Remélhetőleg az Örökkévaló ugyanúgy megbocsátotta, mint az aranybika imádását, s leszáll a nép közé, ahogy megígérte volt.

Azonban semmi csodálatos dolog nem történt. Semmi jel sem mutatta, hogy az Úr leszállt, s elfoglalta volna helyét a Hajlékban. Holott mindenki valami megrendítő eseményt várt: vakító fényességet, hatalmas mennydörgést, földrengést, olyant, amilyent a hegyen tapasztalt. Mert a nép már ilyen, fiam. Nemrég még könyörgött Mószénak, hogy őáltala szóljon Isten, olyan borzalmat ne kelljen ismét elviselnie, amilyent akkor élt meg. „Ne szóljon hozzánk az Örökkévaló, te szólj hozzánk!” rimánkodott akkor, most meg csalódott. Ragaszkodott démoni Jájához, a pusztító istenhez, aki rémületet kelt az emberi szívben. Csodálkozol ezen? Hát vajon nem él-e az a könyörtelen mágikus isten még a keresztény templomokban is?

Abiram, az óvatos vén, látva, hogy a Szentély áll, a nagy avatási ünnep lefolyt, Isten jelenlétének azonban nyoma sem mutatkozik, s hogy maga a nép is kételkedik a Próféta igazmondásában, merészen hangot adott kételyeinek. Ha a régi istenek elvesztették hatalmukat, az új pedig nem mutatja meg hatalmát, mitől féljen? Legalább annyi történt volna, amennyi az egyiptomi templomokban szokott történni. Nagy füst, vakító fény, dörgő szózat s más efféle különös jelenség! Nem olyan szörnyű, mint a hegyen, mert az csakugyan borzalmas volt, de valami, valami, ami Mószét igazolta volna!

Abiram tehát így beszélt barátai, ismerősei s a köré csoportosult nép előtt:

- A Hajlék elkészült, ám hol az Isten? Megígérte jelenlétét, de látjátok valahol? Mert én nem látom!

Meg azokra a szóbeszédekre is célzott, amik a Szentély építői révén terjedeztek. Noha szigorú titoktartásra kötelezték őket, mégsem maradhatott titok, hogy a Szentek Szentje, vagyis a súlyos függönyökkel elválasztott rész nem egyéb sötét, üres fülkénél, s a Ládán meg a két kőtáblán kívül nincs benne semmi.

Mószénak fülébe jutván Abiram keserű megjegyzése, így felelt a türelmetlen népnek:

- Hogy az örökkévaló, áldott legyen, leszálljon közétek, meg kell tisztítanotok magatokat.

Úgy értette, hogy Isten minden földi, emberi elképzelésétől kell megtisztulniok, lemosniuk magukról minden anyagiasságot, s akkor szívükben megtalálják az Istent.

Ők azonban nem értették, s így kérdezősködtek tovább:

- Hogyan lehetünk tiszták?

Mósze hiába magyarázta volna, miként lehet az ember tiszta, tehát olyan intézkedéseket tett, amelyek gyakorlatilag tanítják meg a népet a tisztaságra. Elrendelte Izraél minden huszadik évét betöltött fiának megszámlálását, kivéve Lévi törzséét, mert ennek kivételes helyzetet

biztosított. Megparancsolta, hogy mindegyikük fizessen a Miskán számára fél sékelt lelke váltságául. Miért tette ezt? Mert az egész keveréknépből ki akart választani egy kiváltságost, egy elitet, mint ma mondanánk, amely semmi egyébnek ne szentelje magát, csak Isten szolgálatának s a nép vezetésének, tanításának, nevelésének. Hiszen Mósze nem élhetett örökké, tán nem is sokára távoznia kellett ebből a világból, s bizonyára tudta, mikor következik be ez a pillanat. Olyan kiváltságos, testben-lélekben ép, tiszta, erős törzset, olyan szellemileg felsőbb rendű vezetőréteget akart tehát kialakítani, amely független mindenkitől, nem lót-fut mindennapi kenyere után, nem keresi saját érdekét s következésképp mások tetszését, hanem csak az igazságot. És a megtalált igazságot meg tudja, meg is akarja védeni.

Abban mégsem hiszek, hogy az egész népet megszámlálta volna. Az állítólagos népszámlálás merőben elfogadhatatlan végösszege is jóval későbbi hagyomány. A régi ember nem tűrte, hogy megszámlálják, lajstromozzák, gonosz cselekedetet látott benne. Isten ugyanis megmondta: *„Megsokasítalak, mint a tenger homokját, mint az Ég csillagait!”*, s ez untig elegendő volt. Még jóval később is pusztító csapás zúdult Izraélre, mikor Dávid népszámlálást rendelt el, pedig nagy s tisztelt király volt. Az állítólagos népszámlálás eredménye pedig, a hatszázezer fő, vakmerő túlzás.

Még a Léviek megszámlálása s a többi közül való kiemelése is nagy felzúdulást keltett. Már megint a Léviek! Már megint a saját törzse, rokonai! Hiába intézkedett úgy, hogy Lévi törzsének ne legyen vagyona, éljen abból, amit ki-ki a Miskánnak fizet, s ami az áldozati állatok húsából, a kenyerekből megilleti, az irigység parazsa ismét lángot vetett. Különösen mikor kiderült, hogy Lévi törzsének minden elsőszülöttje legyen az Úré, tehát papi szolgálatot kell vállalnia. A fölháborodott Abiram meg is mondta a véleményét:

- Micsoda? Lévi elsőszülöttjei inkább láthatják Istent, mint mi?

Amikor Mósze végleg megerősítette Aharont a főpapságban, s fiait, ivadékait úgy jelölte meg, mint e főpapi méltóság örököseit, Abiram vakmerősége már határt nem ismert, így kiáltott:

- Most két Mószét is látunk, de egyetlen Istent sem!

Mósze azonban rendületlenül tovább haladt a nép megtisztításának útján. Persze, nem szabad arra gondolnunk, hogy a törvényeknek, tilalmaknak, szabályoknak az az óriási, gyakran zavaros, ellentmondó tömege, amit később mózesi törvényeknek neveztek, az ő alkotása. Évszázadok lerakódott rétegei ezek, számtalan csatlakozott, beolvadt, fölszívódott nép hagyományainak jól-rosszul összetákolt konglomerátuma. Vannak közte igen-igen régiek. Ilyen például az, hogy: „Ne főzd meg a gödölyét anyja tejében!” Ez szórul szóra kenita törvény, s tökéletesen ellenkezik más népek, például a foinikok ama törvényével, hogy: „Főzd a gödölyét anyja tejében!” A tiszta és nem tiszta állatok megkülönböztetése semmiképp sem mózesi eredetű, ő ilyen kicsinyes dolgokra nem nézett. A nem tiszta állatok olyan elsüllyedt istenek szimbólumai, akik - a szarvaspatás ördögünkhöz hasonlóan - a dialektika törvénye szerint gonoszakká váltak. Viszont okvetlen Mószétól s közeli munkatársaitól származik a mágiának meg a teremtett, anyagi, érzékelhető dolgok imádásának szigorú tilalma. A halhatatlan Já törvényeinek semmi közük Mószéhoz, de nagyon is az ő szívére, elméjére, hatalmas tudására vallanak Jáhveh, a szellemi, a megfoghatatlan egy Isten bátor megvallásának szavai, az áldozatok elvetése és az a messzehangzó, minden néphez szóló kijelentés, hogy: *„Halljad, Jiszraél, a mi Istenünk, az Örökkévaló egy!”* A nyomatékos figyelmeztetések, hogy ez az Egy *minden népnek* szerető atyja. Ugyancsak tőle származik a törvények szelleme. Ezt egy-két apró történet világítja meg. Egy alkalommal Korach, a király volt kincstárosa így szólt a tanácsban - mert előkelő lévita származása, rengeteg vagyona révén a Vének Tanácsának tagja lett:

- Vajon igazságos érdekeinket is alárendeljük az özvegyek, az árvák, a szegények érdekeinek?

Mósze szigorúan rászögezte lenyűgöző tekintetét Korachra, s nyomatékosan így felelt:

- A Törvény az özvegyek, az árvák s a szegények Törvénye. A gazdagoknak, a hatalmasoknak megvannak a maguk törvényei: erőszak és képmutatás. Ha nem adsz a szegénynek, annyi, mintha elvennéd tőle, ami az övé. Ha adsz, annyi, mint ha megadnád neki, ami megilleti. A Törvény: szeretet!

Új formában akarta tehát népe szívébe vésni az Örökkévaló folytonos jelenlétét. Ahogy ő lépett be a „sötét felhőbe", ahogy ő borult le a Szentek Szentjének üres, néma, homályos fülkéjében, s adta át magát az Istennel való tökéletes egyesülés révületének, azt akarta, hogy népe s majd az egész emberi faj ugyanúgy merüljön el Istenben. Sajnos azonban még maga Aharon sem volt képes az imádságnak ezt az állapotát elérni. Mósze gyakran oktatta, hogyan-miként adhatja át magát teljesen Istennek, ámde fájdalommal kellett tapasztalnia a buzgó testvér süketségét s vakságát.

- Az Örökkévaló megáld téged, és őrizetébe vesz - mondta neki gyöngéden. - Az Örökkévaló megvilágosítja a te arcodat, testvérem, s kedves leszel Előtte. Az Örökkévaló feléd fordítja orcáját, s békét ad neked!

Aharon pedig, látva testvérét a titkos fülkében révült szemmel, sugárzó arccal, másvilági mosollyal ajkán, szinte élettelenül feküdni, meghatóan elkeseredett. Így fakadt ki egyszer Mósze előtt, mikor kifelé mentek a Sátorból:

- Miért én vagyok a főpap? Miért nem te? Miért engem választott ki az Úr erre a méltóságra, amire méltatlan vagyok?

Mósze pedig mosolygott rajta, mint egy gyermeken, de nem szólt semmit.

Ugyanekkor két előkelő lévita ifjú, Nadab meg Abihu, éppen a Szentélyben tartózkodott, s hallotta Aharon fájdalmas kifakadását.

- Mikor leszünk mi Izraél népének fejei? - mondta Nadab.

- Mikor hal meg végre ez a két vénember? - mondta keserűen Abihu.

Ebben a pillanatban mégis történt valami mágikus. Mert a két fiatalember azon nyomban összeesett, és meghalt. Ha nem a templomőrök egyike szúrta le őket nesztelenül.

Ennek az esetnek tárgyalása alkalmával megkérdik Rabbijaink: miért kellett az Örökkévaló szentélyében meggyújtani a lámpákat? Íme a magyarázat. Egy látó ember lámpával halad, egy vak társaságában az úton. Mikor pihenőhelyhez érkeznek, a látó így szól a vakhoz: „Gyújtsd meg számomra megint a lámpát, hogy majd tovább mehessünk." Szüksége van a vaknak a lámpára? Egyáltalában nincs! De nem akarja, hogy azt mondják róla, lám, a vak kedvéért a látó lemond a lámpáról. És hogy a vak semmit sem tesz a látó kedvéért. Isten a látó, Izraél a vak. De Isten azt akarja, hogy a népek így szóljanak Izraélről: „Lám, Izraél világít az Örökkévalónak!" A két fiatal férfiú vak volt, nem látta a Szentély ragyogó lámpáit, nem tudta, hogy azok az egész világ üdvössége számára égnek. Önzésükben, törtetésükben azt hitték, hogy Mószénak s Aharonnak szolgálnak, az ő dicsőségükre. Türelmetlenül kívánták, bár az övékre szolgálnának már. Ezért kellett meghalniuk.

26. A Törvény magyarázata

A Sátor fölépítése óta Mószéhoz is új módon szólt az Úr. Eddig gyakran úgy beszélt hozzá, mint a kürt félelmes hangja, mint egy hatalmas harsona, parancsolólag, feddőleg, lenyűgöző erővel. Ha Mósze vakmerően vitázott vele, rendre utasította vagy elnémult. Mósze arca lángolt, miközben a Hangot hallotta, s azután is sokáig olyan félelmes volt, hogy az emberek nem tudtak a szemébe pillantani, leszegték arcukat, elkerülték, vagy térdre omoltak előtte. Most azonban a Sátor legbelső rejtekében, a homályos kis fülke magányában, a nehéz bíborfüggöny mögött oly szelíd, oly halk, oly bensőséges volt a Hang, ahogy sem ember, sem angyal nem tud szólni. Annyi szeretettel árasztotta el Mószét, hogy arca kimondhatatlan nyájassággal égett, szeme, ajka, egész valója mosolygott, járása lebegővé vált, mozdulatai csendesekké, megnyugtatókká.

Így szólt a Hang:

- Ó, jaj, eddig ridegség uralkodott köztem és a nép között, harag és gyűlölködés. Most azonban barátság, béke, szeretet köti hozzám.

Mósze így felelt:

- Világnak Ura, miután a szövetség létrejött Közted és néped között, miután örök jelenléted nyilvánvalóvá lett a Te dicsőséged felhőiben, űzd ki szívünkből a gonosz démonokat, tépd ki minden népből a gonoszság csíráit. Akkor az én küldetésem is bevégződik.

- Nem, fiam, ha ez megtörténik, akkor sem végződik be. Nem kell-e maradandóvá tenni az én szeretetem művét? Nem kell-e törvényemet alkalmazni a mindennapi életben? Minthogy elvetted kezemből s népemnek továbbadtad a Törvényt, magyaráznod is kell, hogy megszilárduljon s fennmaradjon a szeretet műve.

Ettől kezdve Mósze rendszeresen magyarázta, s fejtegette a Törvényt Izraél fiai előtt. Ettől kezdve mondták őt Mesternek.

„Ha hárman esznek egy asztalnál, s eközben a Törvényről beszélgetnek, az annyi, mintha hárman ülnének, és ennének az Úr asztalánál” - mondja a Babiloni Talmud. - Keresni kell a Törvényt, kutatni értelmét - mondja Mósze -, mert a törvény nem keres meg senkit. Fiatalon kell keresni, mert vénségben már késő. Ha pedig találtatok benne valamit, ne írjátok föl a magatok érdeméül, hiszen Isten a Törvényért teremtett titeket.

Ilyen s hasonló intelmeket intézett az izraélita nép ifjú férfiaihoz, így buzdította őket tanulásra. Szelíden, gyöngéden tette, mint atyjuk, mint jóságos tanítójuk, mint szerető barátjuk, idősebb testvérük. És a legkiválóbbakat maga köré gyűjtve a pálmaligetben alkonyatkor, a törvénykezés fárasztó munkájának végeztével, az első parancsolattól a tizedikig kifejtette a Törvény értelmét, célját, nyílt vagy rejtett tartalmát. Például ekképpen:

- Az első parancsolat így szól: *„Én, az Örökkévaló vagyok a te Istened”*, a hatodik pedig így: *„Soha ne ölj!”* Miért? Mert minden ember Isten képmása, az ő Szelleme fénylik rajta, s összetöröd a tükröt, amiben az Örökkévaló képmása tükröződik, ha megölöd. A második azt mondja: *„Ne imádj más isteneket”*, viszont a hetedik: *„Ne paráználkodjál”*, mert a bálványimádás hűtlenség, s a paráználkodás szintén az. Isten népe az ő jegyese, hűnek kell Hozzá maradnia, nem szabad meggyaláznia, nem szabad más felé fordulnia, mással kacérkodnia, másnak adnia magát. E gyalázatos hűtlenség következménye az, hogy amely pillanatban elfordul az Örökkévalótól, abban a pillanatban elfordul tőle Ő is. Elvet téged, saját utadra

enged s te eltávolodván Tőle, kétségbeesésbe, meghasonlásba, pusztulásba süllyedsz. A harmadik ezt mondja: *„Ne említsd az Úr nevét hiábavaló módon!”*, viszont a kilencedik így szól: *„Ne lopj soha!”* Mert a káromlás Isten meglopása, az ő nevének hatalmát lopod meg hívságos célra, de a lopás is káromlásra vezet. *„Ne tanúskodj felebarátod ellen hamisan”* és: *„Megemlékezzél a Szabbatról, szenteld meg azt”*, ugyancsak összetartozik, fiam, mert aki megszegi a Szabbatot, megfeledkezvén róla, hogy az Úr hat örökkévalóságon át teremtette a világot, s megnyugodott a hetedikben, hamis tanúságot tesz Istenről.

És így magyarázta tovább a Törvényt, szembeállítva egymással a parancsolatokat és tilalmakat, s kimutatva a kapcsolatot égi és földi között. Ilyenekre figyelmeztette őket: *„Rombold le házadat, ha bőrpoklosság ütötte fel benne a fejét.”* Ekkor nemcsak a testi betegségre gondolt, sőt elsősorban nem arra, hanem a lélek tisztátalanságára. Meg hogy*: „Ne főzd meg a gödölyét az anyja tejében!”* Ezzel szívükbe véste az anyaság tiszteletét még az állatoknál is. Ha már húst kell enned, mert rákényszerít az élet, legalább azt ne tedd, hogy az anyaállat tejében főzd meg a gödölyét, abban a tejben, amivel táplálta. Ilyet is nyomatékosan hangoztatott: *„Ne feledkezz meg testvéreid létérdekeiről... alkonyatkor engedd, hogy a szegények lenyugodjanak, kipihenjék a nap fáradalmait.”* Szigorúan óvta őket a bosszúállástól. Tiltotta a rabszolgaságot, mert, mondta, te is rabszolga voltál Egyiptomban, népem, az Örökkévaló szabadított meg, ezt ne feledd. Meg ilyen csodálatos és meglepő tilalmat is hangoztatott: *„Ne fogj ekéd vagy szekered elé ökröt a szamárral együtt!”* Miért? Mert más-más a természetük, az egyik gyorsabb, a másik lassúbb, az egyik gyengébb a húzásra, a másik erősebb, így egymást fárasztják ugyanabban a munkában. Azt is mondta, hogy *„Ne kösd be ökröd száját, ha gabonát nyomtatsz!”*, meg azt is, hogy: *„Ha földedről hazamégy munka után, s eszedbe jut, hogy a köpönyegedet ott felejtetted, ne fordulj vissza érte, hadd maradjon az idegeneknek, az árváknak és az özvegyeknek, mert az Örökkévaló, a ti Istenetek, a Törvényt az árváknak, az özvegyeknek, a szegényeknek alkotta, s nem vonja meg szeretetét az idegenektől, szeresd hát te is őket.”* Hiszen Izraél is árva, özvegy, szegény és idegen volt Egyiptomban.

Magyarázatait sohasem volt szabad szó szerint érteniük. Mósze szívből megvetett minden földhözragadtságot, minden naturalizmust. Arra buzdította hallgatóit, hogy a mindennapi eseményekben, példázatokban a lényeget keressék, a múlóban az állandót, az időben az időtlent. De hát erre akkoriban nem is kellett figyelmeztetni az embereket... Sok példázat, bölcs mondás és okos szabály közmondássá vált, s megmaradt évezredeken át szinte napjainkig. Ő ezeket a mondásokat, példázatokat, bölcs szabályokat fölfrissítette, értelmüket megújította, tartalmukat elmélyítette. Szikrázó drágaköveket csiszolt belőlük, s ezek megteltek a másvilági lét örök tüzével.

Ebből a vázlatos jellemzésből is láthatod, fiam és tanítványom, hogy Mósze életének igen nyugalmas korszaka volt a kadesi tartózkodás. Ugyancsak nyugalmas az egész népnek. Mintegy harminc-negyven kilométeres sugarú félkörben tanyáztak az izraéliták Meribat Kades szent ligete körül, föl Hormáig s még azon túl is, ahol a Jehuda-Simeon törzsek éltek. Lassan mozogtak előre-hátra, mint afféle legeltető nép. Sorra megszállták a hegyek lankáit, a völgyekben némi földművelésbe is fogtak. Ezért helytelen a Tízparancsolat s a mózesi törvények némely részének hitelét azzal a mértékkel mérni, hogy *„... a pusztában vándorló nép nem ismerhette sem a házat, sem a földművelést, sem a letelepült élet egyéb velejáróit”*. Jiszraél éveket töltött Kadesben. A nép góseni része, igenis, építhetett házakat a hegyek fáiból, alkalmas helyeken visszatérhetett a földműveléshez, míg ugyanakkor a pusztai eredetű csoportok változatlanul sátorban laktak, legeltetéssel foglalkoztak.

A félig-meddig megállapodott, letelepült, nyugalmas életet megkoronázta Jethro és Cippora megérkezése.

Talán levelet írt Mósze apósának, hogy jöhet már, küldetésének nagyobb és veszélyesebb részét betöltötte, a munka nagyját elvégezte? Hírvivőket indított a távoli országba, az Eufrát vidékére? Vagy jövő-menő utasok, kereskedők, karaván ok révén jutott el a jó hír Jethróhoz? Az is lehetséges, hogy Jethro mindezek mellett még érzései sugallatára is hallgatott, tán a csillagok ismerete is hozzájárult Mósze s az izraéliták helyzetének fölismeréséhez. Azt meg bizonyosnak vehetjük, hogy a fiatalasszonyt már türelmetlen sóvárgása indította útnak.

Ha szem előtt tartjuk azt a forró közösséget, az azonos sorsnak azt a megbonthatatlan egységét, ami Cipporát urához s gyermekeihez kötötte, egy pillanatig sem csodálkozhatunk ezen. Volt-e az elhagyott ifjú asszonynak egyetlen pillanata, amit külön élt volna távollevő férjétől? Tudott-e úgy dolgozni, énekelni, enni, pihenni, még aludni is, hogy ne gondolt volna Mószéra? Hogy ne érezte volna jelenlétét? Kérdezhetett-e valamit fiaitól, válaszolhatott-e kérdéseikre úgy, hogy a lélekben mindig jelenlevő Mósze is ne hallotta volna? Nem küldte-e el minden örömét, bánatát, szorongását Mósze után? Este, ha ágyába feküdt, nem úgy fésülködött-e, hogy Mósze tetszését megnyerje, nem úgy hajtotta-e fejét álomra, mintha Mósze vállának ismerős gödrében nyugodna? Nem vele ölelkezett, csókolódzott, beszélgetett-e álmában, nem őt látta-e, amint szamarán hazaérkezik, megöleli őt és a gyermekeket, odaadja a kötőféket, nyugodtan lépdel a vén fa árnyékában a ház felé. Nem kínálta-e kedves ételeivel, nem figyelte-e barna, komoly, szakállas arcának vonásait? Nem kísérte-e végig hosszú útján, mikor idegenek hírt hoztak a távoli eseményekről? Nem szorongott-e, mikor híre terjedt az amalekitákkal vívott csatának? Nem tartotta-e ő is Mósze fölemelt karját ott a dombon, hogy a botot minden izraélita láthassa? Arról ne is szóljak, mennyire megrendült a Szináj-hegy eget-földet rázó eseményeinek hírére, hogy suttogta százszor is: lehetetlen, lehetetlen, Mósze nem lehetett az Úr közelében... de ugyanakkor bámuló csodálattal tudta, igenis, *tudta,* hogy ott volt! Mósze nagysága megdöbbentette, azonban mégis ahhoz a férfiúhoz ragaszkodott, aki egyszer olyan gyönyörűen imádkozott napnyugtakor.

Minderről azonban ezúttal ne essék több szó. Csak arról, hogy mikor az öreg Jethro kitűzte az indulás idejét, Cippora szíve megállt egy pillanatra, mindkét kezét a mellére nyomta, az ajtófélnek dőlt, szemét behunyta, s két nehéz könnycsepp gördült le lágy arcán. Ehhez fogható boldog pillanata sohasem volt még. Ekkor értette meg, mennyi idő múlt el egyedül, s milyen messze van az ura.

Majd hevesen megrázta fejét, futásnak eredt, s a ház előtt messzecsengő hangon hívta fiait. A két nagyocska, izmos, barna fiú nyomban hozzáfutott. Cippora azonban egyelőre szólni sem tudott, csak megölelte, forrón megcsókolgatta fiait, hosszasan simogatta fürtös fejüket. Végül ennyit suttogott nevetve-sírva:

- Megyünk atyátokhoz.

Az öreg Seriktu nagy sebten előcammogott, könnyekre fakadt ő is. Egy pillanatig sem kételkedett benne, hogy ő is megy. Csak nem hagyja el kedves Cipporáját, akit kicsiny kora óta táplált, nevelt, akinek anyja helyett anyja volt? És hogy ő, éppen ő ne menjen Uszirszafihoz, csodás ifjabb gazdájához? A világ legnagyobb emberéhez? Ilyesmi senkinek sem juthat eszébe. Ha pedig eszébe jutna, ha meg akarná tiltani, hát Seriktu először életében föllázadna: zokogva tiltakoznék, még tán földhöz is verné magát. Ha mégis itthagynák, gyalog indulna az elvonulók után, követné őket hegyen-völgyön, pusztákon át, éjjel és nappal, nem riadva vissza sem vadállatoktól, sem rablóktól, sem nagyvárosok forgatagától, menne megállás nélkül, élelmét úgy koldulná össze. Vagy lopná!

De hát erről szó sem volt. Jethro úgy rendelkezett, hogy gazdaságának gondjait az udvarmester vegye vállára, nyájaiét pedig tanítványa, Dugazida, Ur-Szumma fia. Jethro nem először utazott idegenbe, tudta, mit, hogyan kell intézni. Igaz, már öreg volt, nehezére esett az utazás, de mégsem riadt vissza.

Kiválogatták a tevéket, szamarakat, kijelölték a kísérő szolgákat, s a készülődés azonnal megkezdődött. Élelmet, ruhát csomagoltak. Nem öltöztek gazdagon, ékszert sem vittek többet a szükségesnél, nehogy magukra vonják az útonállók figyelmét. Egyébként ebben az időben eléggé nyugalmas volt a világ. Mégsem akartak a kelleténél nagyobb feltűnést támasztani. Szolgát is csak tizenkettőt vittek magukkal, ennyi kellett az állatok ellátására s netán szükséges védekezésre, meg aztán ez „kerek szám" volt, azaz: négyszer három.

Mindnyájan végtelenül boldogok voltak. Cippora nagyon is érezte, milyen jó, ha a szeretett férfiú nemcsak lélekben, hanem testben is mellette van. A gyerekek életrevaló kis sihederek voltak, szűknek tartották már világukat, mámorosan törtek hát ki belőle. Mind a kettőnek volt szép kis kardja, arannyal díszített tőre, s olyan takaros útiruhája, hogy nem győztek anyjuk tükrébe nézegetni. Büszkék voltak atyjukra, méltók akartak lenni hozzá, fogadkoztak, hogy így meg úgy, megvédik anyjukat, nagyapjukat meg Seriktu nénit a legvadabb támadóktól is. Szünet nélkül járt a szájuk, arcuk piros volt, szemük villogott. Az utolsó éjszaka nem akartak aludni.

Aztán elindultak Damasz felé, majd onnan tovább Szichem irányában, s Jerichónál átkelve a Jordánon, Ammon s Edom területén haladtak végig. Mindenütt megkapták az átvonulás engedélyét, hiszen Jethro nem volt ellenséges férfiú, sőt inkább békés, tudós, tisztelt öreg. Nem egy város uralkodója meghívta asztalához, a hegyi törzsek sejkjei pedig sátrukba szállásolták, s fogas bölcseleti kérdések megoldását bízták rá. A Holt-tenger déli csücskénél átvágtak egy hosszú vádiba, s Horma irányába tartottak. Onnét már egynapi kényelmes, lassú utazással elérkezhettek Kades kellős közepébe.

Az út hosszú volt, fáradságos is, de nem annyira nehéz, ahogy ma képzeljük. Menetrend nem volt, úgy indultak, haladtak, pihentek, ahogy a körülmények megszabták. A sokféle nyelv nem okozott nehézséget. Jethro világlátott ember volt, nyelvek egész seregét tudta. Szolgái sem tartoztak ugyanahhoz a néphez, ki ezt, ki azt a nyelvet beszélte, ki erre, ki arra volt járatos. Nem egy sokfelé megfordult hányatott élete során, sokféle nyelv ragadt rá úgy-ahogy. Valamennyiük szívét pedig buzdította az öröm, hogy új néphez igyekeznek, új világba, a Kiválasztott Nép fejéhez, a nagy hírű, csodálatos férfiúhoz, aki előtt leborultak a Szináj összes népei.

Nemcsak Mósze várta őket türelmetlenül, hanem Jozabét, Mirjam, a sógorasszonya s maga Aharon s fiai is. Nemkülönben Hor, Hofni, Pinehasz, Szakkai meg Kaleb. Mind-mind kíváncsi volt Mesterének családjára. Az asszonyra, akit méltónak tartott, hogy örök társául maga mellé emelje. Az öreg főpapra, akinek nyájait gondozta, s akitől megkapta a szent botot.

Jozabét könnyekre fakadt, ha elgondolta, hogy keblére ölelheti menyét, földíszítheti a királyi ékszerekkel. Láthatja unokáit. Hiába, akikkel kezdettől fogva együtt volt, nem álltak olyan közel a szívéhez, mint ezek a távoliak, ismeretlenek. Hányszor elképzelte őket, hányszor hallotta a hangjukat, hányszor készített számukra süteményt, mert úgy érezte, bizonyosan megérkeznek már! Abban is bizonyos volt, hogy megérkezvén, most már Mósze is gyakrabban tartózkodik családja körében! Együtt lesznek mindnyájan, s többé nem választja el őket semmi, senki. Ő is úgy képzelte a boldogságot, mint a legtöbb jámbor öregasszony: a család minden tagja mindig együtt üldögél a tűz körül, jóízűen eszik, csendesen beszélget, a gyerekek vígan játszanak, okosan kérdezősködnek, senki sem akar semmit... s így tart ez

örökké. Jozabét már tudta, hogy soha sem teszi lábát az Ígéret Földjére, de nem is vágyakozott utána. Majd a gyermekek... a fiúk... az unokák... Ő beéri annyival, hogy látja őket, velük éldegél, aztán csendesen meghal, testét tisztességgel eltemetik a pusztaságban, emlékét szeretettel megőrzik.

Izgatott volt Eliseba, Aharon felesége is. Féltékenyen várta sógornőjét. Vajon mivel nyerte meg a szívét Mószénak? Szépségével? Okosságával? Ékszereivel? Vagy valami hatékony bűvölettel? Alig tudta türtőztetni türelmetlenségét. Fájt neki, hogy mindenki úgy várja, mint egy királynét, míg őt, a főpap feleségét mintha semmibe sem vennék.

A férfiak elsősorban Jethróra voltak kíváncsiak. Mitanni egykori követére a Fehér Házban, a tudósra és bölcsre. Alig várták a mélyenjáró beszélgetéseket, a tűhegyű vitákat, a világ rejtelmeinek, Isten titkainak, a Törvény értelmének boldog megbeszéléseit. Milyen a férfiú, akinek leányát a Szabadító maga mellé emelte?

Mósze tudta, hogy családja úton van Kades felé. Ő is tiszta örömet érzett. Azonban a legjobb megfigyelő sem láthatott rajta mást, mint szelíd nyugalmat, bölcs mértékletességet, okos tartózkodást, sohasem lankadó buzgalmat. Csak mintha a tekintete járt volna néha körül a hegyen, vajon nem érkezik-e egy kis idegen csoport, amely neki olyan ismerős és kedves...

27. Cippora

Egy alkonyaton azután csakugyan fölbukkant a négy tevéből s tizenöt szamárból álló kisded utastársaság Horma irányából. Ugyanekkor egy fegyveres őr jelentette Mószénak, hogy a Raszappából való Jethro főpap leányával s két unokájával, tizenkét szolgájával négy tevén, tizenöt szamáron közeledik. Ha nem jelentette volna, Mósze akkor is tudta volna, mert a szíve egy kicsit megdobbant. Arcát pedig elöntötte az öröm.

Egy másik őr arrafelé kalauzolta őket, ahol Mósze bíráskodni szokott. Társaságában volt Pinehasz, Szakkai meg Kaleb. Mósze éppen elbocsátott egy panaszost, napi munkáját befejezte. Fölkelt a kőről, s hosszú, nyugodt lépésekkel ment a pálmaliget szélére. A jövevények távolabb megálltak. A vörös alkonyati Ég alatt egyszerre élesen bontakoztak ki a hosszú árnyékokból a térségre eső napfényben: az egyik letérdelő tevéről nehézkes mozdulatokkal kászálódott le az öreg Jethro, selymes szakálla lebegett a szellőben. Egy másik csengettyűs tevén fiatalasszony várakozott türelmetlenül, hogy lesegítsék. Fejét vörös kendő burkolta, kerek arca, húsos, puha ajka izgalomtól mosolygott, nagy szeme sürgetően tekingetett körül, majd megállt Mósze alakján. Ekkor kinyújtotta felé egyik karját, csuklóján megvillant az aranykarika. A másik két tevéről egy-egy surján fiú ugrott le, egyikük az asszonyhoz sietett, gondosan lesegítette.

Most az érkezőknek négy-öt lépést kellett tenniök Mósze felé, megállniok s meghajolniuk, kezükkel szívüket, ajkukat, homlokukat érintve. S ugyanígy illett cselekedni Mószénak is. De Cippora az első tétova lépések után futásnak eredt, s az illedelem szigorú törvényeit megszegve, Mósze felé repült. Térdre omlott ura lába előtt, fejét mélyen meghajtotta, majd fölemelte sugárzó arcát. Kék szeme teli volt alázattal, mámoros örömmel. Testét-lelkét, egész valóját, egész életét odaadta urának ebben a révült, sugárzó mosolyban. Nem is lehet mosolynak mondani, mert csaknem fájdalmas volt az arca. Az elviselhetetlen boldogság fájdalma lángolt rajta.

Majd ismét lehajtotta fejét, megragadta Mósze jobbját, s hosszú, égő csókot csókolt rá. Teljes, önkéntes megsemmisülése volt ebben a csókban.

Mósze megrendülten lehajolt, gyöngéden magához emelte, erős mellére szorította, átkarolta, megcsókolta könnyben úszó, meleg orcáját, hosszú pillájú, nagy szemét, s érezte, hogy simul hozzá hangtalan zokogásban az asszony, hogy ver a szíve a ruháján keresztül, hogy feszül meg telt, rugalmas melle.

De ekkor már vadul rohantak felé a fiúk is. Szerettek volna ők is a várva várt atyai mellre borulni. Nagyatyjuk dorgálón rájuk szólt:

- Ej, fiaim, hogy viselkedtek ti? A férfiú nem rohan ész nélkül, akármennyire teli is a szíve érzelemmel.

Erre megálltak, mint férfiakhoz illik, mélyen meghajoltak, s elvégezték az üdvözlés szertartásait. Csak azután járultak atyjukhoz, s ölelkeztek össze vele. Mind a hárman ott pihentek erős karja védelmében, anya s a fiúk. Jethro türelmes mosolyával várt sorára kissé hátrább, körös-körül pedig a szolgák álltak, lesve a pillanatot, mikor meghajolhatnak Uszirszafi, a nagy férfiú előtt. Ott állt még Pinehasz, Hofni meg Kaleb is. Meghatottságukban mosolyogtak.

Mikor aztán a szerető karok szétbontakoztak, férj, feleség és gyermekek egy kissé jobban meg is nézhették egymást. E döntő pillanat után ölelkezett össze Jethro is Mószéval, s váltott rokoni csókot.

Cippora könnyein át látta, hogy ura csaknem olyan ugyan, mint mikor elváltak, mégis egészen más. Ez a „más” nem a külsején mutatkozott, hanem belülről áradt. Ugyanaz a komoly, nyugodt, barna arc, ugyanaz a selymes szakáll, ugyanaz a feneketlen, lenyűgöző s mégis nyájas szempár, sőt ugyanaz a ruha is, de szinte félelmes szilárdság, rendíthetetlen nyugalom. Cipporának azonnal a kőszikla jutott eszébe. Mósze alakja sem lett magasabb, persze, egy ujjnyival sem, Cippora mégis meglepően magasnak látta most. Szinte úgy tekintett föl rá, mint egy óriásra. Ez fájdalmas volt, mert közelebb érezte magához azt a Mószét, akit Raszappában ismert meg. Igaz, föltekintett arra is, kiválóbbnak látta mindenkinél, de magához mégis illőbbnek.

Ne feledkezzünk meg azonban Serikturól sem. Szamáron utazott, s míg mindez lejátszódott, keservesen cihelődött le az állatáról. Végre egy szolga megszánta, segített neki. Akkor a legillendőbb szertartások közepette lépkedett Uszirszafi felé, jó távol megállt, a földre borult, s reszkető hangon kiáltotta:

- Por és szemét vagyok az én uram lába alatt! Fogadja kegyesen az én uram szegény, haszontalan szolgálóját!

Mósze akkor mit tett? Jól figyelj, kedves fiam és tanítványom! Jól figyeltek azok is, akik a találkozás e nagy eseményének tanúi voltak, jól figyeltek és álmélkodtak. Mert bár Seriktu ruházatán és viselkedésén látszott, hogy csupán rabszolga, Mósze mégis odalépdelt hozzá, lehajolt, fölemelte, megölelte, megcsókolta az arcát kétfelől. Seriktu pedig átölelte Mósze vállát, és sírva fakadt, íme, most láthatták mindenek, hogy a Törvény valóban a szegényeké, az özvegyeké, az árváké és az idegeneké, mert Seriktu mindez volt egy személyben. Mósze, a rendíthetetlenül szilárd férfi, életnek-halálnak ura százezrek fölött, a félelmes, aki az Örökkévalóval szokott társalkodni mindennap, habozás nélkül magához emelte, megölelte, megcsókolta az öreg rabszolgálót.

De nem időzhetünk az idilleknél, fiam!

Mósze előbb saját sátrába kísérte Jethrót, Cipporát s gyerekeit. Megvendégelte őket. Ezután külön sátrat állíttatott apósának, ugyancsak egyet Cipporának s egyet a két fiúnak. Úgy intézkedett, hogy Jethro sátra körül szolgáinak sátrai helyezkedjenek el, s a közelben legeljenek szamarai és tevéi. Így az öreg főpap a saját úri környezetében érezhette magát, s minden rendelkezésére állott, amit a nyugalom és kényelem megkívánt.

Az esti áldozaton mindnyájan részt vettek, majd Mósze elvezette családját anyjához, Jozabéthez. Most együtt voltak valamennyien. Aharon nem lehetett eddig együtt a társaságukkal, mert főpapi teendői elfoglalták, az áldozat bemutatása után azonban ő is megjelent nyájasan, kíváncsian, méltóságosan és hatalmasan. A fogadtatás kedves volt, sőt Jozabét részéről megrendítő. Percekig szorongatta, csókolgatta menyét, a fiúkat, nézegette őket, szólni sem tudott, mindegyre sírva fakadt és sóhajtozott. Amit először el tudott dadogni, ez volt:

- Haj, bárcsak atyátok is megérhette volna!

Mikor pedig megnyugodott egy kissé, azonnal előkotorta a ládából féltve őrzött kincseit, a láncot, a karpereceket, a fülönfüggőket, s szertartásosan földíszítette velük piruló, meghatott menyét. Mikor ez megtörtént, a tűz fényébe állította, s így kiáltott:

- Királyné vagy, lányom, a Nap, a Hold s a csillagok ragyognak rajtad és fejed körül. Én már öreg vagyok, nem megyek be az Ígéret Földjére, te azonban bemégy, leányom, s dicsőség lesz az osztályrészed. Áldjon meg az Örökkévaló, áldja meg ivadékaidat is. Járjanak ők is, mint te, Isten fényes orcája előtt.

Eliseba, Aharon felesége hallgatott. Nagy szívességgel ölelte, csókolta meg ő is Cipporát, de szólni nemigen tudott hozzá. Cippora csak hibásan beszélte férje nyelvét, Eliseba pedig nem tudta elviselni, ha valaki nem beszélt hibátlanul. Ő maga más nyelven nem tudott, eltekintve némi egyiptomitól. Hát csak ült, s mosolygott, hallgatott, figyelte Cipporát, nézegette a két eleven, fecsegő fiút, s összehasonlította őket a sajátjaival.

Eleázár meg Ithamár csak jó későn érkeztek a szolgálatból, tökéletes udvariassággal viselkedtek, de csak keveset szóltak. Az idősebbik, a karcsú, izmos, nyírott szakállú Eleázár a főpap utódjának érezte magát, s ehhez képest nagyon méltóságteljes, szűkszavú fiatalember volt. Mind a ketten inkább Mósze fiaival beszélgettek.

Mirjam távolba néző szemmel figyelte Cipporát.

Együtt vacsoráztak. Jethro nagyjából beszámolt az otthoni eseményekről, a fejedelmekről, akik útközben asztalukhoz hívták, Edom öregjeiről, akik bölcseleti kérdések megoldására kérték. Cippora Jozabét mellett ült gyönyörű ékszereinek díszében. Kissé vaskosabb lett, mióta Mósze elbúcsúzott tőle, igazi, fiatal anya, szerény, hallgatag, mosolygó, el-elpiruló asszony. Sugárzott belőle a vágy. Kék szemében zöldes cirmok játszottak, tekintete meg-megpihent férje nyugodt arcán, aztán elfordította szemérmesen. Olykor felemelte kövérkés kezét, megvillogtatta új gyűrűjét a tűz fényében, s boldogan sóhajtott.

Eliseba pillantását egyetlen mozdulata, mosolya, hangja, szemének egyetlen fölvillanása sem kerülte el. Túlságosan egyszerű, buta kis nőnek tartotta Cipporát, afféle háremnőnek. Olyannak, aki csak a szerelemért él-hal. Ő maga büszke anya volt: négy fiú anyja, mert ekkor már mester elé járt a két kisebb is, Nádáb meg Abihu.

Jó késő volt már, mikor Mósze fölkelt, sátrába kísérte apósát a csillagos, hűvös éjszakában. Ezután Cippora a két fiút Seriktura bízta, bár eszükben sem volt lefeküdni, akár reggelig mesélték volna kalandjaikat, mutogatták volna fegyvereiket apjuknak. Mósze azonban nem szentelhetett ilyesmire több időt. Cipporát megölelve, elköszönt. Vágyott már a magányra, az imádság mindennél csodálatosabb állapotára. És elindult, ahogy szokott, farán összefogott kézzel, botját a hóna alá fogva, a csillagok felé fordított arccal.

Cippora körülnézett a sátorban. Alacsony asztalkán lámpa pislákolt, fényénél látta, hogy bizony nagyon egyszerű sátor ez. Az ajtó mellett nagy vizeskorsó állott, a hátsó falnál alacsony, igen közönséges ágy, teveszőr pokrócokkal letakarva. Még egy nagyocska láda is volt a másik fal mellett, tenyérnyi bronzlakat lógott rajta, bizonyára ebben tartja Uszirszafi az ékszereit. Egy másik alacsony asztalkán egy kosár szárított fügét meg datolyát látott Cippora. Egyéb semmi. Igaz, szép szőnyegek függtek körös-körül, s a földet is szőnyegek borították, de sem ruha, sem fegyver sehol. Cippora szíve elszorult. Milyen szegényesen él az ő édes, hatalmas ura! Elszomorodva ült az ágyra, összekulcsolt kezét térde közé szorította, s a lámpába bámult. Várt és virrasztott. Szeme könnybe lábadt. Bizony, nem így képzelte el az első estéjét. De azért nem lázadozott, tudta, urának fontos dolga lehet, hogy magára hagyta. Ura sokkal, sokkal nagyobb, mint gondolta, ő pedig nagyon-nagyon kicsiny, nem kívánhat semmit.

Még a hosszú, bő redőjű, vörös kendőt sem oldotta le fejéről, egy mozdulatot sem tett, hogy levetkőzzék. Ha Uszirszafi megérkezik, hadd lássa, hogy alázatosan, türelmesen virrasztva várta, s ha tetszik neki, oldozza le ő a kendőjét, kapcsolja le övét, ha meg nem, hát akkor visszavonul majd a saját sátrába, s ott tér nyugovóra. Pedig fáradt volt, a hosszú út a rázós tevén s a forróság megviselte. Még inkább az izgalom, a viszontlátás szinte kibírhatatlan öröme, az első forró ölelés elképzelése annyi várakozás után. Szeme égett, agyában vadul

forogtak a tájak, az emberek, a hangok, a sok idegen, váratlan, szokatlan élmény, amiben részesült.

Halk neszek szűrődtek be az éjszakából. Távoli kutyaugatás, pusztai sakálok elnyújtott vonítása, vadászó baglyok rikoltásai. A hegyek közt tanyázó tábor zsongása, citeraszó, elmosódó ének. Majd meg az őrök tülkeinek búgása. Mindez azonban csak azt éreztette vele, milyen egyedül van. Még őr sem állt a sátor előtt, hogy legalább a lépéseit, köhögését, fegyvercsörgését hallotta volna. Istenem, akárki beléphetne, leszúrhatná, elvehetné gyönyörű, új ékszereit. Ezeket az egyiptomi, királyi ékszereket.

Miután azonban nem jött senki, megnyugodott, s gondolatban sorra elvonultatta maga előtt a ma megismert embereket, Jozabét iránt azonnal teljes bizalmat érzett, de a sudár, erős Eliseba figyelő szemétől, összenőtt, fekete szemöldökétől félt. Mirjam révedező, sötét szeme, álmatag mosolya, szótlansága zavarba ejtette. Aharont jóindulatú, kissé nehézkes, vidámságra hajló férfiúnak látta, olyannak, aki könnyen meghajol a nála erősebb akarat előtt. Két fia, Eleázár meg Ithamár tetszett neki. Nyugodt, okos, szilárd legényeknek látszottak, csinosak is voltak, a viselkedésük előkelő. Cipporát nagyon meghatotta, milyen kedvesen társalogtak az ő gyermekeivel. Még Horra, Pinehaszra, Szakkaira is gondolt Cippora, s ekkor vette észre, hogy miért. Védelmezőt keresett, s mindegyik arcnál, ami elsuhant képzelete előtt, fölvetette a kérdést: vajon megbízható-e, vajon erős-e, meg tud-e védeni? Már nem titkolhatta: félt.

S ekkor gondolatai megálltak Mósze alakján, nem is mozdultak tovább. Égő szemét a lámpába meresztve tökéletesen maga elé képzelte. Igyekezett behatolni a lényébe. Más volt, mint régen, más, mint amilyennek odahaza annyiszor elképzelte, ijesztően nagy volt, és olyan nyugodt, olyan biztos, olyan szelíd, hogy szinte félt tőle. Sötét szeme még lenyűgözőbb volt, mint bármikor azelőtt. Hogy a hatalma mekkora, azt megfigyelhette mások viselkedésén. Minden mozdulatát, minden pillantását lesték. Volt valami megnyugtató s egyben mélyen megható ellentét a belőle sugárzó nyugodt hatalom s az egyszerű ruha között, amit viselt. Egyben ez a jól ismert régi ruha csökkentette idegenszerűségét, a ruha, aminek Cippora a szagát is olyan jól ismerte. Mósze: király. Tiara, jogar, aranyos-ezüstös selyempalást, drága ruha illetné meg, s mégis úgy öltözik, úgy él, mint az az egyszerű pásztor, aki Raszappában szamáron járta a kis gyülekezeteket.

De hátha azért ilyen egyszerű, szinte szegényes, mert nem akarja fölkelteni ellenségei figyelmét? Cippora szíve elszorult. Hirtelen megérezte, milyen gyűlölet, mennyi irigység leselkedik az urára. Előre-hátra himbálta testét az ágyon gyötrelmében, kimondhatatlanul szeretett volna egy meghitt arcot látni, atyjáét, Seriktuét, Jozabétét, Horét, Szakkaiét. A hangjukat hallani. Elmondani, mennyire retteg. De sem atyját, sem Seriktut, sem a fiait nem akarta felzavarni álmukból. Hát csak kétségbeesve kapkodta a szemét hol ide, hol oda, alig bírt magával. Miért nem jön? Hol marad el? Hát nem tudja, hogy itt virraszt a sátorban egyedül, le sem vetkőzött? És várja, várja az ölelését, a csókját? Hogy hozzábújhasson, megnyugodhasson, boldogan megsemmisüljön erős karjaiban, ne érezze ezt a borzasztó félelmet, ami hol megállítja, hol vad dobogásra hajszolja a szívét?

Eszébe jutott, hogy sohasem szeretett Mósze tenyerébe tekinteni. Ha véletlenül megesett, borzongva hunyta be a szemét, s Mósze kezét hirtelen becsukta. Mert mind a két tenyerének három fővonala egy szögbe futott össze, az pedig biztos jele az erőszakos halálnak. Cippora behunyta a szemét, egészen összeszorította, hogy képzeletében se lássa a kemény, barna tenyereket, s bennük a három összefutó vonalat. De hiába, látta, látta így is, jobban, mintha nyitva lett volna a szeme. Kinyitotta, s megint a lámpába bámult, hátha a fény elnyelné a borzasztó látványt. És istenéhez fohászkodott, hazudtolja meg a tenyér jeleit, tegyen csodát, óvja urának életét hosszú-hosszú ideig, hogy unokáinak seregét is láthassa.

Így ült előrehajolva, dermedten a borzalomtól s elalélva a buzgó könyörgésben. Az idő megállt. Jaj, megállt, nem sodorta tovább a reszkető képeket: rohanó, ordító emberek tömegét, kavargást, iszonyatot, öldöklést, halált...

Hirtelen fölriadt: Mósze jelent meg az ajtónyílásban. Mosolygott, lassú mozdulattal lebocsátotta a függönyt, Cipporához sietett. Két ujjával megfogta kerek állát, arcát fölfelé fordította. Sötét pillantása sütött. Cippora remegve emelte rá arcát, szemét tágra nyitotta, mosolygott ő is. Elhagyta minden ereje.

Mósze mellé ült az ágyra, erős kezét gyöngéden Cippora mellére helyezte. Ő pedig ráborult, könnyei kicsordultak, lázas ajka félig megnyílt, szeme mámorosan ragyogott. Fölcsillantak benne a parányi zöldes cirmok, mint a csiszolt lazúrkőben.

28. Félelmes világ

Az élet látszólag nyugodtan, békésen folyt. Ki-ki végezte dolgát. Csak Cippora nem tudott nyugodni. Mindegyre az járt az eszében, hogy föl kéne kerekedni atyjával, urával, gyermekeivel, szolgáikkal, s visszatérni Raszappába. Magukkal vinni Jozabétet meg talán Mirjamot is, ha Uszirszafi nagyon akarja, de ez nem olyan bizonyos. El, el innét, mennél hamarabb. Miért? Nem tudta. Csak érezte, halálos nagy veszély fenyegeti az urát s vele mindnyájukat.

Talán az forgatta ki a mindig vidám fiatalasszony nyugalmát, hogy itt alig volt dolga. Csakugyan úgy élt, mint egy háremhölgy. Seriktu fürdette, illatos kenetekkel, olajokkal kente, fésülte, öltöztette, ékszerezte - aztán nem történt semmi. Mósze napkeltekor elvégezte testgyakorlatait, magános sétáját, aztán kezdődtek a tanácskozások a Vénekkel, Horral, Hofnival, majd a bíráskodás a pálmaligetben a végtelenségig. Mósze a kövön ült, hosszú sorban járultak elé s vitatkoztak, veszekedtek, bizonykodtak, fogadkoztak a panaszosok meg a vádlottak. Délután elcsendesedett a Sátor környéke, de akkor meg tanítványai s vitázó társai fogták körül Mószét, s a Törvényt fejtegették. Napnyugtakor rengeteg ember gyűlt össze a Sátor előtt, szóltak a kürtök, Aharon főpapi díszben áldozott. Báránybégetés, gödölyék síró mekegése, a nép hatalmasan zúgó éneke, a leányok dobszóra, citerára járt tánca verte föl az egész völgyet s zengett vissza a hegyek koszorújáról. Hanem ezután sem volt Mósze szabad. Szokásos esti sétájára indult, bejárta a tábor egyik-másik részét, szóba ereszkedett az emberekkel, még inkább azok beszéltek, ő hallgatott. Végül kiballagott a táborból lassú lépésekkel, kezét a farán összekulcsolva, botját a hóna alatt fogva haladt fölfelé a hegyen, s eltűnt a szem elől. Cippora félt, hogy ilyenkor döfi le valaki, vagy üti agyon. Szólni azonban nem mert, csak Hornak panaszolta el aggodalmait. A széles arcú, magas homlokú, mosolygó tekintetű, izmos férfi összefonta mellén a karját, korbácsát lelógatta, lábát szétvetette, úgy hallgatta a rebegő szavú asszonyt. Aztán elnevette magát, s megnyugtatta: vigyáz ő, vigyáznak a válogatott *gibborim*, a Mester egy lépést sem tehet gondos őrizet nélkül, csak nem tud róla. Nem is törődik vele. Cippora meg is nyugodott egy időre, míg aztán aggodalmai ismét föl nem támadtak.

Ugyancsak elpanaszolta félelmeit Szakkainak, a titkárnak is. Szakkai a délelőttöket ura sátrában töltötte, a földön ült, tábláját a térdére fektetve írt. A nehéz lakattal zárt ládában nem ékszerek voltak, hanem papírtekercsek, égetett agyagtáblák, finoman kidolgozott bőrlapok. Cippora olykor-olykor egy pillantást vetett Szakkai írásaiba, látta, különös jelekkel, ákombákomokkal, keresztekkel, körökkel, négyszögekkel, apró állatfejekkel, zegzugos vonalakkal s egyéb ábrákkal teleírt bőrtekercsek értelmét foglalja másféle írásba. Egyszer megkérdezte a titkárt, miféle írások ezek. Szakkai csendes mosollyal pillantott föl asszonyára, gazellaszeme okosan csillogott. Megnyalogatta mindig cserepes ajkát, s rekedtesen magyarázta:

- Ebben a ládában együtt van az emberi faj egész tudása. Minden, ami ezer meg ezer év óta öröklődik, az egész titkos tudomány. Csak azok értik, akik ezekbe a jelekbe beavatást nyertek. A Mester tanítja a tanulásra alkalmasokat, az ő számukra írom le a kijelölt helyeket.

Még mást is írt Szakkai. Mósze ugyanis sokszor késő éjszakáig járt le s föl sátrában, s megmegállva, lassú szóval diktált, míg felesége az ágyon összekuporodva szundikált. A titkár ezeket a szövegeket szapora írásmóddal papírra vetette, s másnap, mielőtt a bíráskodásra ment volna, hogy jegyzőkönyveket írjon, gondosan lemásolta. Így félálomban, félfüllel hallott Cippora az amalekitákkal vívott véres ütközetről is. Szállongó hírekből már tudott róla, hogyan tartották Uszirszafi fáradt karját, hogy a harcoló nép folyton lássa a botot, most aztán hitelesen is hallotta. És szemét tágra nyitva tekintett le s föl járkáló urára, szinte érezve saját

karjában a fájó fáradtságot, amit ő érzett akkor. Szerette volna csókjaival végigsimogatni azt a megfáradt kart.

De törvényeket, tilalmakat, rendelkezéseket is diktált Mósze a titkárnak, s Cippora ezeket nagyon unta. Nem is tudta megérteni, miért bíbelődnek a férfiak efféle haszontalanságokkal, holott az élet minden fontos dolga olyan egyszerű.

Félelme még inkább föltámadt, valahányszor a táborban járt. Előfordult ugyanis, hogy csintalan, módfölött kíváncsi fiai elcsatangoltak a közelből, s halálosan nyugtalanították anyjukat. A kéznél levő szolgákat utánuk futtatta ugyan, de maga is keresésükre indult. Kényszerítette magát az idegen környezet megszokására. Amit látott, tapasztalt, elszorította a szívét. Vad, fekete férfiak, barna arcok, villogó szemek, félmeztelen legények, rikongás, harsány nevetés, birok, tüzes, pattogó dalok, zengő citerák, dobok, fenekedő kutyák, ordító szamarak, harapós tevék, vad, pusztai marhák... Veszekedés, átok, szemét, ganaj. Itt éppen főztek a sátor előtt lobogó tűzön, ott gyanús, alattomos tekintetű öregek hevertek, emitt egy asszony fenekelte ordító gyermekét, amott összevigyorgott Cippora láttán két nyírott szakállú legény. Látott Cippora mindenféle szakállakat és hajviseleteket. Orrokban fityegő karikát, tetves szegényt, csonka kart, lábat, bizonyára a híres csata emlékeit. Látott félelmes beduinokat, akik úgy tudnak varázsolni, hogy senkinek sem biztos az élete. Béklyójáról elszabadult szamár vágtatott el mellette, nyomában az üldözők szamáron, gyalog, kutyákkal, ordítva és kurjongatva. Látott kivénhedt, sok utat megjárt szekereket s rajtuk ótvaros, csipás gyerekeket, álmos, rossz képű, fogatlan öregasszonyokat. Látott rozzant, így-úgy összetákolt kis házakat, inkább siralmas ólaknak látszottak, mint emberi lakóhelyeknek. Itt szültek, ott gyászoltak. Majd meg hallgatag, szikár, barna testű, büszke férfiak közé került, mintha mindegyikük valami előkelő fejedelem lett volna. Pillantásra sem méltatták Cipporát. Még a hegyek barlangjaiban is népes családok tanyáztak. Cippora ugyan nem ismerhette meg mind a százezreket, a százezrek minden nyomorúságát, gazdagságát, vidámságát, gyanakvását, csúfondárosságát, panaszát és örömét, de abból is eleget látott, ami a kadesi szent liget közelében mutatkozott. És a szíve egyre jobban megtelt félelemmel, keserűséggel.

Megszokta a raszappai vén ház meleg fészkét, a csendet s a magányt, az imádságra gyülekező ismerősöket, az otthoni szolgákat, szolgálókat, szamarakat, tevéket, teheneket s a két hűséges házőrző kutyát, a hízelgő-doromboló macskákat. Otthon minden olyan nyugalmas, olyan biztos volt. A vén fa a ház előtt szelíden susogott, jó volt terebélyes árnyékában dalolva őrölni a gabonát, gerebenezni a lent, pörgetni az orsót, hallgatni a szolgálók viháncolását, dalát, meséit, Seriktu dohogását. Gondoskodni az egész házról, atyjának kedves ételeit készíteni, elnézni este, amint a lámpa fényében tudós tekercseit olvasgatja. Itt pedig minden olyan fenyegető, vad, idegen volt, s még csak nem is dolgozhatott, mert nem volt mit. Uszirszafi sátrát egy vénember, Téti hozta rendbe, s a főpap nem mozgott több vigyázattal a Szövetség Sátrának szentélyében, ahogy ő jött-ment, tett-vett ura sátrában. Cippora látta, halálosan megsértené, ha maga akarná elvégezni ezt a munkát, hát ráhagyta. Téti legalább érdekes eseményekről mesélt: hogyan jelent meg a bányatelepen egy szamaras ember, hogyan adta ki első parancsait, hogy lázadtak föl a kényszermunkások... És újra meg újra büszkén emlegette, hogy ő, Téti azonnal fölismerte Isten Emberét, s habozás nélkül elhagyta a családját érte. Most itt az egész család, de ő nem tud már hozzá visszamenni, haláláig a Szabadító mellett marad.

Zúgolódott Seriktu is. Miféle élet ez itt? Soha semmi dolga. Otthon meg szanaszét húznak mindent, a józsággal nem törődnek, tán a házat is elvitte már a vihar. Milyen nép ez? Ahány, annyiféle. Nincs egy tisztességes ház az egész környéken, nincs egy jóravaló gazdaság. Mit akar Uszirszafi ezzel a néppel? Inkább hagyná, s keresne más országot. Hiszen még csak egy szép körmenetet sem lát itt az ember, mint Éragizában vagy Szipparban! A zenéjük, énekük is

olyan, mintha mindig csatába akarnának rohanni. Seriktu napról napra elégedetlenebb volt. Könyörgött Cipporának, beszélje rá urát a visszatérésre.

Cippora azonban nem szólt. Gondolni sem mert volna rá, hogy akár egy szempillantással, egy könnyel, egy szóval is beleavatkozzék hatalmas ura ügyeibe. Hiábavaló is lenne. A férfiaknak megvannak a maguk fontos dolgai. Nincs nyugtuk sem éjjel, sem nappal. Hogyan szólhatna ebbe egy asszony? Különösen olyan, mint ő, a kis semmi félelmes ura mellett? Majd bölcs atyja, Jethro a kellő időben, a kellő alkalommal megmondja, mit határoztak. Mert a hallgatag Uszirszafi még azt sem mondja meg.

Nagy magányában eljárogatott anyósához. Ott meg Eliseba nyugtalanította. Érezte, hogy ez a jól megtermett asszony lenézi őt. Gyakran szeretett volna ráborulni Jozabét vállára, elsírni szomorúságát, aggodalmait, de mit szólt volna éppen Eliseba?

Így éldegélt, szomorkodott Cippora. Boldog volt, ha csintalan fiai előkerültek, s anyjuknak is juttattak kegyesen egy-két vidám pillanatot.

Megismerkedett Cippora Korach nejével, Olla úrhölggyel és leányával, Nefer-neferrel is.

Olla úrhölgy végre megértette, hogy cselekednie kell. Vagy-vagy, mint mondta. Szilárdan meg van győződve ura ostobaságáról, s hogy Egyiptomban nem jutott volna semmire, ha ő nem „irányította" volna. - Ugyanígy semmire sem jut, ha ismét „mellé nem áll". Felhagyott hát a keserű tétlenséggel, s számba vette, mit lehetne tenni a mostani szerencsétlen viszonyok között. Mert hát itt nehezebb az érvényesülés, mint Egyiptomban. Ott elegendő, ha valaki gazdag, tiszteli az illendőség törvényeit, jól tud forgolódni a társaságban, ismeri az üzletkötés fortélyait, s káprázta tó lakomákkal, ünnepélyekkel el tudja szédíteni az embereket. Az sem baj, ha buta. Itt azonban fogasabb volt a helyzet. Igaz, ezek az emberek is tisztelték a vagyont, az előkelő származást, a rangot, de olyan férfiú volt a vezérük, legközelebbi munkatársai is olyanok voltak, hogy mindezt semmibe sem vették, sőt intézkedéseikkel, viselkedésükkel szembefordultak az efféle hívságoknak. Életmódjuk szerény volt, nem lehetett őket elkápráztatni. Sátraik, öltözetük, élelmük alig jobb, mint a szegényeké. Ezt csodálatos közönnyel tűrték. Olla asszony nem is értette, hogy lehet így élni. Korach mérhetetlen nagy kincseit elfogadták, egy külön nagy sátorban őriztették, pontos lajstromokat vezettek róluk, de csak annyit használtak belőlük, amennyi éppen kellett élelemre, fegyvervásárlásra. Még a Szövetség Sátrát is a nép önkéntes adományaiból építették és szerelték föl. Ami pedig az ostobaságot illeti, ezzel, sajnos, nem sokra lehetett menni. Azt is csak nehezen érte el, hogy a Vének közé válasszák mint előkelő lévitát s gazdag embert. Mószéval való kapcsolata külszínre udvarias volt, igazában azonban üres, semmitmondó. Korach pontosan megjelent a tanácskozásokon, az áldozattal soha el nem maradt, ott állt legelöl, buzgón hirdette az Örökkévaló egyetlenegy istenségét. Lelkesen sürgölődött Mósze körül, áhítatosan hallgatta fejtegetéseit, kérdéseket intézett hozzá, a vitákba beleszólt - de hát mindez egy lépéssel sem vitte közelebb valódi célja felé.

Olla asszony tehát ugyanúgy kezdte szidalmazni, piszkálni, korholni, uszítani férjét, ahogy Egyiptomban, hatalmuk virágzása idején szokta. Annál hevesebben, mennél tűrhetetlenebbé vált számára a pusztai élet. Minthogy a kadesi tartózkodás reménytelenül megnyúlt, Olla asszony elérkezettnek látta az időt, hogy férje s az egész család sorsán fordítson. Különös keserűségére szolgált leánya s fia. Hofni, a tudós egyszer azt mondta: „Mósze mindenkit oda állított, ahova való." Ollát vérig sértette ez a - szerinte - komisz megjegyzés. Hát oda való Korach, ahol van? A király kincstárnoka? Oda való ő, Olla, ahol van? Sátorba, megfosztva legelemibb kényelmétől, társaságától? Oda való ez a szerencsétlen leány, ahol most gyötrődik? Mint akármelyik piszkos beduin leánya? Vizet hordani, hagymát vágni? Tétlenül

heverészni és bánkódni igazi otthona után? Oda való a fiú is a vad, fegyveres férfiak közé? Még az Amalekkel vívott csatában is részt vett a szerencsétlen. Hiszen teljesen elzüllik. Atyja tekintélyét semmibe veszi, vagyonán csak röhög, régi szép életükre legyint.

Ollának messze tekintő céljai voltak. Éppen ezért kapóra érkezett Cippora. Már néhány nap múlva szolgákat küldött hozzá, s meghívta szerény házába. Cippora nem sietett, azonban végül is elhatározta, hogy felkeresi a „szerény házat". Seriktu s egy szolga kíséretében elment Korach és feleségének sátrába. Nagyon gondosan öltözött, gyönyörű egyiptomi ékszereit is magára vette, szépnek, fiatalnak, előkelőnek érezte magát.

Volt aztán mit megcsodálnia Olla hatalmas, pazarul fölszerelt sátrában. Szebbnél szebb szőnyegek, egyiptomi párnák, alabástrom edények, vázák, mozaikos asztalkák, művészi lámpák s olyan illat, de olyan, mint egy buja, virágzó réte. Az úrasszony rézvörös, hatalmas parókával a fején, fölékszerezve, finom, könnyű egyiptomi ruhában, aranyos saruban fogadta. Ki is volt festve, mint egy istenkép, s szédítő illatot árasztott. Életkorát nem lehetett tudni. Kifogástalanul hajolt meg Cippora előtt, olyan nyájas és szerény volt, hogy a fiatalasszony elpirult restelkedésében. Százszorszépet is gazdagon fölpiperézték, de parókát nem viselt, őt már izraélita módi szerint fésülték. Ügyetlenül hajolt meg a vendégei előtt, aztán rögtön a sarokba vonult, elhelyezkedett a vánkosokon, s rosszkedvűen bámulta Cipporát.

Volt mindenféle sütemény, hideg hús, gyümölcs, bor, sör. A szolgák nesztelenül hordták a széles ezüsttálcákat, korsókat, aranyserlegeket. Öreg, vállas, parókás udvarmester ügyelt rájuk, mint egy méltóságteljes hadvezér. Cippora ámult-bámult, nem hitte volna, hogy itt ilyesmi is lehetséges.

Mit hallott Cippora új barátnőjétől? Sok-sok bánatosan elrebegett történetet egyiptomi életük nagyszerűségéről, előkelő ismeretségükről, feledhetetlen lakomáikról, a királyi udvar fényéről, Korach kiváltságos helyzetéről, Egyiptomban maradt leánya gazdagságáról, szépségéről, okosságáról. („Ő bizony nem vállalta ezt a sok lemondást, megpróbáltatást, kedvesem!") Pontos adatokat egyiptomi palotáik nagyságáról, berendezéséről, szolgáik, parasztjaik, mesterembereik, írnokaik, felügyelőik számáról. Áradozó dicséreteket fia műveltségéről, az Amalekkel vívott ütközetben tanúsított hősiességéről, áldott jó szívéről, nyíltságáról. Rengeteg elbájoló történetet arról, hogy mikor, hogyan tüntette ki barátságával Korachot a király. Eknaton is, Szekaré is hogyan invitálta kocsijába, mikor az utcán találkozott vele, mi mindennel traktálta asztalánál, hányszor részesítette dicséretben, milyen aranyláncokat ajándékozott neki, miképp szólította magához még éjszaka is, hogy tanácsait meghallgassa. Azt is megtudta Cippora, hogy Korach tárta fel s hozta el Józsif kincseit, kilencven líbiai szamár terhét, meg hogy az ő útmutatásai alapján nyitották meg a Szinájon levő bányák titkos kincstárait. Enyhe bánattal elsóhajtott panaszokat is hallhatott Cippora e kiváló férfiú méltatlan mellőzése miatt, de hát az emberek irigyek, még a legkiválóbbak is. Végezetül hallhatta Cippora az ő urának, Mószénak lelkes dicséretét. Hogy milyen nagy. Milyen bölcs. Milyen igazságos. Milyen céltudatos. Milyen hivő. Milyen alázatos és szerény. Mennyire törődik a szegényekkel. Olla úrhölgy összetette finom kezét csodálkozásában, majd meg fölemelte, mintha imádkoznék. Arca szüntelen elragadtatásban úszott. Mikor pedig nem talált méltó szavakat Mósze magasztalására, megrázta rézvörös parókája fürtjeit, mint aki már tehetetlen. Sor került, persze, Cippora anyósának, Aharon feleségének, a jóstehetségű Mirjamnak, majd magának Aharonnak a dicséretére is. Olla azt sem titkolta, hogy szeretne olyan két fiút, amilyen Eleázár meg Gersom, aztán mohón könyörgött Cipporának, mutassa be neki két fiát is, azokat az édes, okos, virgonc gyerekeket, hiszen annyi szépet hall róluk.

Közbe-közbe tapintatos kérdéseket is felvetett Olla úrhölgy, szerette volna beszéltetni ezt a butácska idegen asszonyt. Egy-egy gyors pillantással fölmérte vendége külsejét, ruházatát, ékszereit, mozdulatait, igyekezett belelátni. Cippora azonban csak keveset beszélt. Nagyon kedves volt, illedelmes, de tartózkodó. Bizalmatlanság lopakodott a szívébe, gyanakodva hallgatta Olla dicséreteit, nem tetszett neki egyiptomi viselete, óriási parókája, hideg szeme, nagy szája. Cipporát arra oktatták, hogy „semmit se vigyünk ki a házból, semmit se hozzunk be", s ehhez tartotta magát. Hallgatagságát rossz nyelvtudásával mentegette. Olla azonban úgy látta, butaságból nem mer beszélni. Akár az ő leánya.

A látogatás végén maga Korach is megjelent néhány percre. Alázatosan hajlongott Cippora előtt, nyájasan megcsókolta feleségét, leányát. Cippora hogyléte után érdeklődött. Méltóságos asszonynak szólította. Haj, itt bizony nehéz az élet. Sokat kell tűrni, mindenről le kell mondani. Ha nem indulnak mennél előbb Kánaánba, szétzüllik, lerongyolódik az egész nép. De hát a bölcs Mósze, Isten Embere tudja, mit mikor kell tennie. Ő látja azt is, hogy még néhány év ezen a nyomorúságos helyen, s mindenki elveszti a létalapját. Ezután ő is magasztalva csodálta Mósze nagyságát, s csaknem könnyezve tett hitet az Örökkévaló mellett.

Mikor hazafelé tartottak szamaraikon, Seriktu így szólt:

- Nézd, kedvesem, mennyi sátor, mennyi szolga... s mi minden van még odabent! Mintha egy darab Egyiptomot hordtak volna ide. A cselédek sátrában is több pompa, drágaság, kényelem, mint a mi urunkéban. S micsoda ételek, aranyom. - Az öreg Seriktu összecsapta a kezét, egy pillanatra eleresztve a kantárszárat is, amivel a makrancos szamarat nógatta. - Tudod, hogy borjúhúst adtak meg mézes süteményeket? Honnét van ezeknek még itt is mézük? Fél év óta nem láttam mézet, leánykám. Aztán sört is adtak, erőset, most is kóválygog tőle a fejem. Ez a fickó is annyit ivott - intett a fejével a vigyorgó szolga felé. - No és kedvesek voltak?

- Nagyon is kedvesek - válaszolta finoman Cippora.

- Hát, persze - sóhajtotta az öregasszony. - Vén bolond vagyok. Milyenek lehettek volna? Hiszen azért hívtak. - Szaporán fecsegett, egy kicsit fejébe szállt az ital. - Az úr még a cselédsátorban is megfordult egy pillanatra, nem engedte, hogy leboruljak előtte, hanem megkérdezte, kaptam-e jól enni-inni, nem kívánok-e valamit. Hoj, micsoda szívesség, micsoda bőkezűség! Hallottam, mennyit adakozott az úr a ti Istenetek számára is.

- Nagyon elbűvöltek téged, Seriktu - mosolygott Cippora.

- Hiszen éppen azt magyarázom, te oktalan leány, hogy milyen utálatosak, milyen képmutatók, milyen hazugok! - kiáltotta Seriktu mérgesen, kerek, barna képén összefutottak a ráncok. - Hát nem láttad, milyen a szája mindegyiknek?

- Most meg a szájukat csúfolod?

- Én még ilyen nagy szájú embereket nem láttam - csodálkozott Seriktu. - Fültől fülig ér, s ha mosolyognak, nyájaskodnak, félrebillentik a fejüket, megborzad tőlük az ember. Jól meg kell jegyezni az ilyen szájat, leánykám. Mert én sokfelé jártam, sokféle embert láttam, azt az egyet megtanultam, hogy a száj formája meg a kézé sohasem hazudik. Hazudhat a szem, az arc, a hang, hazudhat az egész test, de a száj formája soha. Ezt jegyezd meg jól. Meg a kézé. Mikor a szavak hazudnak, figyeld csak a kezet. Az elárulja a szívet, azon nem lehet uralkodni.

- Neked mit árultak el ezek a szájak? - kíváncsiskodott Cippora.

- Hát... hát... azt mondták a szájak, leánykám, miközben mosolyogtak, ettek, beszéltek, s a szavak egészen mást akartak bizonyítgatni: ostobák vagyunk és mohók, mindenünk a hasunk, a gazdagságunk, a hasznunk... Nyájas szavakat formálunk, beszélünk hitről, igazságról,

szeretetről és barátságról, de csak azt lessük, ki elől lehet elkapni valamit, s magunkba gyömöszölni. Rágcsálni, majszolni, szopogatni szeretünk mi, nyálazni és nyalogatni szeretünk, mondjon a nyelv akármit. Olyanok vagyunk mi, mint a zsákok, mindig nyitva, mindig várva, leselkedve... az ám! Ronda szájak vagyunk mi, nem titkolhatjuk, akármit mondanak a szavak. - Seriktu halkan nevetett, aztán megfordult, s a sarka mögé köpött. - Ha tehetném, leánykám, leszállnék, s visszafelé néznék a térdem között. Mert onnan csak gond, baj, keserűség, talán csapás is fenyeget minket. Jó lesz vigyázni urunkra - fejezte be csaknem komoran.

A fiatalasszony hol mosolyogva, hol nevetve, hol meg elgondolkozva hallgatta a vénasszonyt. Maga is jól megfigyelte azokat a nagy szájakat. Olla széles, vörösre festett száját, a leány vastag, bágyadt, többnyire nyitott, mogorva száját, Korach látszólag gyermetegül mosolygó, ártatlannak látszó, hatalmas száját... Most látta csak, milyen félelmes, fenyegető szájak egytől egyig. S mennyire másról vallanak, mint amit mondanak. Összehasonlította őket Mósze nem nagy, erőteljes, szorosan záródó, rebbenően mosolygó, komoly szájával, Jethro nyugalmas és bölcs férfias ajkaival, az okos jóindulat és türelem forrásával. Seriktu mozgékony, ráncos, vértelen, de finom szájával. A fiaiéval, ezekkel a friss, ártatlan, vidám-komoly szájacskákkal. Végül a magáéval is. Tudta, hogy formás a szája. Nyomban azután Horéra, Hofniéra, Pinehaszéra gondolt, majd Jósuah gyönyörűen ívelt, szoros, végül Szakkai cserepes, sápadt, szomorúan mosolygó szájára, amin annyi megbocsátás, annyi búcsúzó kedvesség szokott lebegni. Seriktunak igaza van. Ilyen ijesztő szájakat, mint az a három, amit ma megfigyelt, nem látott sehol.

Ekkor megint félni kezdett, maga sem tudta, mitől. Saruja sarkával gyorsabb járásra nógatta szamarát, szeretett volna már otthon lenni. Mintha váratlan baj fenyegetné, mintha jóvátehetetlen csapás kóválygna az egyszerű kis sátor fölött.

Seriktu meg a szolga kissé hátrább ügetett utána. Cippora megfordult, jól megnézte a szolga száját. Vékony, vidám száj volt, egyik pillanatról a másikra nevetésre húzódott, nyoma sem volt rajta álnokságnak. Cippora megkönnyebbült.

Boldogan pillantott megint előre a pálmaliget, a fölmagasodó Szentély s a közelben kuporgó három kis sátor felé. Az egyik Mószéé, a másik az övé, a harmadik a fiúké meg Seriktué. Cölöphöz kötött szamarak álldogáltak előttük. Távolabb Jethro sátra állt. Csendes, békés volt minden.

29. A mester

Szívesen időznék Madárkánál, a szívemnek oly kedves fiatalasszonynál, az ő örömeinél, bánatainál, félelmeinél, bizakodásainál, de az idő sürget, fiam. Ebben a történetben nem róla van szó, férfiak története ez, Istent és Hazát kereső férfiaké. Talán egyszer majd kerül valaki, igazi író, költő, s megformálja ennek az asszonynak az alakját méltó módon. Aki csak Madárka volt e zordon időkben.

A hosszú kadesi tartózkodás alatt - tán öt-hat évre is nyúlt, vagy még többre, ne találgassuk, hiszen úgysem a naptári évek a fontosak, hanem mindig az „idők teljessége" - Jethro éppen egy évet töltött Mósze mellett. Eredetileg úgy számította, hogy éppen csak elkíséri leányát s unokáit, körülnéz, aztán visszatér az Eufrát mellé. De egyszer csak észrevette, mennyivel fontosabb dolgok történnek itt. Megragadta Mósze Istenének lénye, ismerkedni akart vele úgy, hogy hovatovább Raszappával már mit sem törődött. Miért sietett volna haza? Mit keresett volna otthon, az elcsendesült házban? Gazdasága már nem érdekelte. Ide húzta a szíve, itt érezte magát jól. Új világ született körülötte, új nép formálódott sok szenvedésben, nyomorúságban, viaskodásban, vitában, buzgalomban, s Mósze volt a formálója. Jethrót szent kívánciság szállta meg, hogy az Istent, akinek botját hosszú éveken át őrizte, ő is megismerje, ismeretét elvigye Raszappába, s hét kis gyülekezetében ő is elterjessze. Jethro egész életében mohón tanult. Vénségében még mohóbban fordult az igazság felé.

Mósze már a kadesi tartózkodás kezdetén életbe léptette a Lévi-törzsnél hagyományos tanítási módszert. Kiválasztotta a legalkalmasabb férfiakat, s apránként beavatta őket az isteni tudomány titkaiba. Ők azután tíz-tíz férfiút választottak ki, s ezeket a csoportokat tanították. A csoportok minden tagja szintén tízet-tízet válogatott s tanított. Így, lépcsőzetesen folydogált alább s alább a tudomány, ahogy a Nílus zuhog sellőkön, kataraktákon egyre lejjebb, válik egyre szélesebbé, s öntözi az emberek millióinak földjét. A forrásnál ott állt Mósze, közvetlen kapcsolatban az Örökkévalóval. Ő adta át az élet vizét legközelebbi munkatársainak s híveinek: Hornak, Pinehasznak, Hofninak, Szakkainak, a testvéreknek, akikkel együtt esett át a beavatások különböző fokozatain. Csatlakozott hozzájuk Jósuah, majd Kaleb is. Mószéval együtt éppen heten voltak tehát. De évek múltak el, amíg Jósuah s Kaleb ugyanúgy részt vehetett a titkos megbeszéléseken, mint az egyiptomi beavatottak. Itt nem alkalmazhatták az egyiptomi szabályokat, nem voltak zárt ajtók, sötét folyosók, föld alatti kamrák s alagutak, lépcsők, festményekkel díszített termek, kőszarkofágok, rejtélyes és jelképes mozzanatok, cselekedetek, halál és föltámadás. Ám annál több a tiszta értelemre, a bátor, elvont gondolkodásra támaszkodó magyarázat. A tudományok egy részét is mellőzni kellett, hiányzottak a szükséges eszközök. Hofni, a matematikus, aritmetikus és csillagász csupán kezdetleges műszereket tudott készíteni a csillagok megfigyelésére, planetáriumra gondolni sem lehetett, amilyen Anuban forgott. Hofni tehát azt tanította, amit Egyiptomban tanult, szemléltető eszközök nélkül. Hiányzottak az orvosi tudomány kellékei is. Ugyancsak igen sok szükséges anyag a vegyi tudomány titkos törvényeinek bizonyítására. Még Hor, a katona volt a legjobb helyzetben. Hadászati és harcászati tudományát egy darabka szén, írónád, papír vagy akár egy vessző segítségével is támogathatta, a homokba rajzolva a hadiállásokat. Szakkai a titkos jelírás rendszerét ugyancsak könnyen taníthatta.

Minden tizedik évét betöltött fiúnak tanulnia kellett a kijelölt mesternél. Lépten-nyomon fiúk, sihederek s legények csoportját lehetett látni az egész táborban, amint körülültek egy szakállas embert valamely nagy fa árnyékában, buzgón figyeltek, illedelmesen kérdezgettek, a mester pedig ujjaival a szakállát birizgálva magyarázott, keze ügyében tartva a vesszőt, amivel a

kölyköket megrendszabályozza. Új dolog volt ez, nem is esett a nép ínyére, eleget csúfolták a lévitákat még Egyiptomban, hogy a fiatalságot haszontalan tudományokra oktatják. Mósze és munkatársai meg Hor fegyveres rendőrei azonban nem tágítottak. Alkonyattól napnyugtáig mindennap tanítani s tanulni kellett. A különösen értelmes, erős akaratú, tisztességes fiúkat azután kiválogatták, s magasabb tudással rendelkező mesterekre bízták. A Törvényt s annak egyszerűbb magyarázatait azonban mindenkinek tudnia kellett.

Mósze szemmel láthatólag egészen új, friss, tudással fölfegyverzett nemzedéket akart nevelni. S nevelt is, keményen, szigorúan, konokul. Nem tűrt kivételt, nem hallgatott sem a panaszokra, sem az olyasféle érvekre, hogy a fiúnak sürgős, fontos, hasznos dolga volna, szökött szamarat keresni, nyájat terelni, házat építeni, sátrat javítani s így tovább. Amivel a földhözragadt, megátalkodott szülők szokták elvonni gyermekeiket a tanulástól, nehogy többet merjenek tudni, mint ők.

Mikor a tanítás folyt, Mósze is maga köré gyűjtötte tanítványait, barátait, a Véneket s kíváncsiakat egy hatalmas szikomorfa alá. A földre telepedve magyarázta a Törvényt. Hallgatta a kérdéseket, vitázott, tanított. Nem olyan magas fokon, mint beavatott „testvérei" között, hanem úgy, hogy a válogatott férfiak megértsék, s egy-egy lépcsővel magasabb fokra hágjanak. Jethro is köztük ült szép babiloni köntösében, őszi szakállát néhány gyöngyszem ékesítette, gyűrűs ujjai révedezve játszottak galambősz fürtjeivel. Hogy képet alkothass magadnak, fiam, ezekről a csendes, bölcs beszélgetésekről, idézem a hagyomány egy följegyzett részletét.

Jethro ezt kérdezte:

- Mósze, Mesterünk, írva van a Törvényben: én féltékeny Isten vagyok, aki megbüntetem az atyák vétkét a gyermekekben harmad- és negyedíziglen. És azt is mondja a Törvény: a gyermekek nem vettetnek halálra szüleik miatt, senki sem vész el, csupán a saját bűnéért. Két törvény van hát a te Törvényedben?

Ez veszettül fogas kérdés ám, mindenki fölkapta a fejét. Mószét figyelte, mit fog felelni! Az ő komoly arcát határtalan derű s nyugalom öntötte el, mindig boldog volt, ha nehéz vagy éppenséggel vakmerő kérdésekkel fordultak hozzá. Szeméből az igazság öröme ragyogott.

- Meg van írva: folytatódik a bűn a gyermekeken, mert Isten azt akarja, hogy az atyák visszarettenjenek bűneik következményeitől, nehogy megterheljék azokkal a gyermekeket. De írva van: senki sem vész el, csupán a saját bűne miatt, mert Isten nem akarja, hogy az ártatlan megégjen azon a máglyán, amit a bűnös hordott össze.

Ha meggondoljuk, hogy Mósze arra a képességre célzott, amivel az ember az utána következő nemzedékek sorsán s a magáén változtathat, csak csodálnunk kell éleslátását. Az emberi faj egységét, az ember létének folyamatosságát deklarálta.

Jósuah, a fiatal tanítvány s törzsének feje angyali mosollyal kérdezte:

- Mósze, Mesterünk, meg van írva a Törvényben, szeresd atyád fiait, mint tennenmagadat. Ugyancsak meg van írva a Törvényben: szemet szemért, fogat fogért. Lehet-e szeretnünk felebarátainkat, s ugyanakkor kivájnunk a szemét, kiütnünk a fogát?

Mósze hosszan, kedvtelve pihentette sötét szemét kedves tanítványán.

Mosolygott, aztán így felelt:

- Meg van írva, fiam: szeresd atyádfiát, mint tennenmagadat. Mert az Úr neve nem más, mint Szeretet. Egyformán s kivétel nélkül szeret mindent és mindenkit. De írva van az is, hogy: szemet szemért, fogat fogért, mert ha a gonoszt rászabadítod a világra, ha hagyod, hogy a

szeretet ellen támadjon, lerombolja a szeretet törvényét. A saját elvei szerint kell tehát elszenvednie a megtorlást.

Ebben a kemény válaszban benne rejlett az az igazság, hogy míg Isten egyforma szeretettel és csak szeretettel fordul teremtményei felé, azok nem fordulnak ugyanígy Isten felé, önmaguk szüntetik meg tehát a szeretet törvényét önmagukban, s ennek következménye csak a „szemet szemért, fogat fogért" lehet.

A figyelmesen, tátott, nagy szájjal hallgató Korach is kérdést intézett Mószéhoz. Az ő gondolatai azonban mindig a szegénység-gazdagság viszonyán jártak, a saját mohó természetét szerette volna mindenáron isteni szentesítésben részesíteni. Egyszer már Mósze megszégyenítette egy kicsit, mikor azt mondta, hogy a Törvény a szegényeké, az árváké, az özvegyeké, s az idegeneké, s a fejére olvasta, hogy a szegénynek adni kell, Korach azonban nem nyugodott bele. Most Jethro előtt akarta igazolni önmagát. Jethrót ugyanis mint gazdag embert, főpapot, volt követet a Fehér Házban igen nagyra becsülte. Megköszörülvén torkát, fejét félrebillentve, hangját igen nyájasra és szerényre fordítva így szólt Mószéhoz:

- Mósze, Mesterünk, írva van a Törvényben: ne szorongasd a szegényt, mert szegény. Ki szorongathatja a szegényt, ha úgy sincs semmije?

Ezúttal ismét hosszasan pihentette lenyűgöző tekintetét Mósze a kérdezőn, de nem azzal az örvendező nyugalommal, nem is azzal a biztató szeretettel, amivel szokta, hanem vesékig, szívig, májig hatoló keménységgel. Arca pedig megrándult, elsötétült, noha ugyanolyan nyugodt, s barnapiros volt, mint máskor. Ujját nyomatékosan fölemelte, hangja egy árnyalattal keményebben csengett, mintha ércpajzsot kondított volna.

- Mondtam már neked, Korach, de nem érted be válaszommal. Most újból s még világosabban mondom: az, amit adsz a szegénynek, megilleti őt, amit pedig nem adsz neki, olyan, mintha elvennéd tőle. Azt hiszem, nem lehet több kételyed.

Korach alázatosan megköszönte a választ, ám arca égett, szemét behunyta, szíve dagadozott a dühtől, veséje szégyentől remegett. De hát csak saját ostobaságát okolhatta, hogy megint előhozakodott a furdaló kérdésekkel s éppen Jethro előtt. Az agg főpap figyelmesen nézte őt, bizonyosan nagyon rossz véleményt alkotott róla. Persze, Mósze apósa, hozzá húz, görbe szemmel tekint mindenkire, akinek Mósze élesen felel.

Hamarosan föl is cihelődött, s mogorván szamarára ült, hogy hazatérjen.

Bölcseink azt mondják, a Törvény tanulmányozása anélkül, hogy a gyakorlatban megvalósíthatnánk, mit sem ér. Isten ismeretére így nem jutunk el. Mószéról már mondottuk, hogy a meditáló s a gyakorlati élet összeegyeztetése volt a legfőbb célja. Naponta, a nap minden órájában a Törvény megvalósításán fáradozott. Százan meg százan fordultak hozzá kérdéseikkel, s ő türelmesen válaszolt, tanácsolt, ítélt, rendelkezett, döntött. A pálmaligetben a kövön ülve fogadta az embereket, s alkalmazta a Törvényt. Fontosabb döntéseit Szakkai följegyezte, aztán bizalmasan megvitatták az Ötök Tanácsában, véglegesen megfogalmazták, s Szakkai bőrtekercsre írta azután. Hovatovább igen sok efféle döntés, szabály, tilalom s parancs született, mintegy füzérként a Törvény kőtáblákra vésett rövid mondatai körül, s mindezt általában Törvénynek, Torahnak nevezték. Persze, ismétlem, ez nem az a kazuista, egymásnak lépten-nyomon ellentmondó, hajszálhasogató tömkeleg volt, amit ma ismerünk, de aránylag könnyen kirostálható ma is az eredeti, kijelentésszerű törvények sokasága. Mósze legbenső társai világosan látták, hogy gyökerében metszi el a mágiát, Jáhvehban sűríti össze a világ minden látható s láthatatlan jelenségének egyetlen okát, s rábízza az ő tetszése szerint való érvényesülését. Mósze legszívósabb tevékenysége éppen a különféle istenek, istennők, démonok, lelkek, természeti s természetfölötti hatalmak tevékenységének megszüntetése volt.

A praktikák kiirtása, amikkel némelyek a maguk kénye-kedvére uralkodni akartak rajtuk. Egyelőre legalább annyit akart elérni, hogy a mágikus világban élő emberek Jáhveh világába emelkedjenek. Nehéz feladat volt ez, fiam! Mert Já lépten-nyomon követte, beleavatkozott szándékaiba, a nép makacsul ragaszkodott hozzá. De Mósze nem fáradt bele a küzdelembe. Mintha súlyos malomkövet cipelt volna a nyakán, úgy húzta őt ez a borzalmas Já. Itt-ott kicsiben engedett neki. A fődolgokban nem. Makacsul hitte, hogy a lesüllyedt népet föl tudja emelni a teljes, az egy Isten, Jáhveh ismeretéig, s akkor lesz a választott nép igazán szabad, tiszta, akkor lesz Isten igazi népe.

Azt is tudták munkatársai, hogy előbb-utóbb örökre meg akar szüntetni minden áldozatot. Ők, a beavatottak, a teljesen szabadok nagyon jól megértették ezt. Mósze előbb egyetlen oltárra, egyetlen tűzre korlátozta az oltárok s tüzek seregét, egyetlen áldozati szertartásra korlátozott minden külön áldozatot. El kellett érkeznie annak az időnek, amikor ezt az egy oltárt is lerombolja, s ezt az egy tüzet is kioltja. Amikor az ember, az egész nép önnönmagát kínálja Istennek, benne és általa él az istenközösség édeni állapotában, szemtől szemben az Örökké-valóval, ahogy ő s munkatársai is élnek, többé-kevésbé tökéletes fokon. Nos, az oltár lerombolásának, a tűz kioltásának, az áldozatok megszüntetésének napja el is érkezett. Mikor és hogyan, majd elmondom. Most csak azokra a prófétákra utalok, akik fenntartották ennek emlékét, maguk is elutasították, Isten nevében kíméletlenül ostorozták az áldozatokat. Például Ámósz, ez a méltatlanul mellőzött nagy próféta. Világosan hirdeti, hogy Mósze nem áldozott, s megvetette az áldozást: *„Hoztatok-e áldozatot és adományt nekem negyven éven át a pusztában, Izraél Háza?”* - mondja. Ő pedig igen régi hagyományt tartott fenn. Ugyancsak idézhetnék más prófétákat is.

Erre törekedett hát Mósze, ezt akarták munkatársai: Hor, Pinehasz, Hofni, Szakkai is. Jósuah meg Kaleb nem ismerték e titkos törekvéseket, nem is értették volna meg még. Ki tudja, megérthették-e valaha?

Mósze meg társai maguk között egyiptomi nyelven beszéltek. Valójában ez volt az anyanyelvük. Nemcsak Mósze bánt nehezen a héber nyelv finomabb, elvontabb kifejezéseivel, hanem társai is. Nemcsak az ő ajka volt dadogó, a nyelve béna. Egyedül Szakkai volt tökéletesen járatos mind az egyiptomiban, mind a héber különböző nyelvjárásaiban.

Aharont nem látjuk ezeken a többnyire Mósze sátrában tartott bizalmas összejöveteleken. Megütközhetnénk ezen, ha nem tudnánk, hogy Aharon csupán szószólója volt Mószénak. Az Úr akaratából bele is törődött. Már gyermekkorában elismerte Mósze fölényét, szinte természetesnek tartotta, hogy második legyen mellette. A beavatottságnak attól a fokától, amiben Mósze, de még alacsonyabb rendű társai is részesültek, messze állt. Ezt maga is tudta, olykor elkeseredett miatta, olykor szerényen bevallotta, olykor még tréfálkozott is önmagán. Mindent megtanult atyjától, Amramtól, maga is sokat töprengett, meditált, igyekezett behatolni az Istennel való egyesülés titkaiba, de ez sohasem sikerült. Éppen a legegyszerűbb dolgok iránt volt érzéketlen. Nem tudta föladni személyiségét, nem tudott megnyílni, odakínálkozni, nem tudott teljesen lemondani önmagáról. Tegyük föl - paradoxon ugyan, de tegyük föl -, hogy sikerül. Ő még erre is büszke lett volna! Mint amilyen büszkén viselte főpapi méltóságát, s a hatalmas termetéről elbűvölően leomló bíborkék palástot, vastag derekán az aranyos övet, széles mellén a tizenkét drágakőből összeillesztett táblát, rajta a tizenkét égi jelet, Jiszraél tizenkét szövetséges törzsének nevét, magas homlokán az aranyabroncsot s az „Úr szentje” fölírást. Nem igaz teljesen, hogy „gyakorlat teszi a mestert”. Mester teszi a gyakorlatot. A mester már a gyermekben elárulja magát, gyakorlatra csak később tesz szert. Aharon mestere volt a főpapságnak, s idők folyamán bámulatos gyakorlatra jutott benne. Tökéletesen tudta továbbítani a néptömeg irányában, amit Mósze a szájába adott.

S mert olyan példás főpap volt, a nép szerette. Jobban, mint Mószét. Mószétól félt, Mósze előtt meghajolt. Mószét érthetetlenül nagynak látta. Aharon sokkal közelebb volt a szívéhez, tőle nem kellett félnie, inkább ő félt a néptől.

Mószét néha szerették volna megölni, hogy lerázzák elviselhetetlen, súlyos kezét, aztán megsiratni, visszakívánni, alakját a megfoghatatlanságig fölemelni. Aharont soha. Aharon az övék volt testestül-lelkestül, igazi főpap, akiben gyönyörködtek. De éppen ezért, akárhogy kesergett is néha Aharon, nem tartozhatott a legbelső körbe.

A Mószéval folytatott viták nem mindig az igazság kereséséből támadtak. Sokan szerették volna a Mestert „megfogni", ellentmondásokba keverni, csapdába ejteni, hogy a maguk színvonalára húzzák le, megszabaduljanak nagysága nyomasztó terhétől. Szerették volna tévedéseit kárörömmel terjeszteni, feledékenységen kapni, hazugságon fogni, lopáson érni. Elképzelhetetlen boldogság lett volna ez! Jiszraél népe a vitatkozás népe. Hogy egy székelt nyerjen, szívesen rászán hetvenet is - mondja a Talmud. Kiütötték valakinek kezéből a vita érveit? Keresett, talált újat. Hétről hétre, napról napra sarkában voltak Mószénak, előbb csoportokba verődve a vitatkozók maguk között építették fel a kérdéseket s érveket, azután a Mesterhez mentek, igyekeztek sarokba szorítani. Rajtavesztettek? Újra meg újra kényszerítették Mószét, hogy a Törvény valamelyik mondatát, szavát, hangsúlyát elővegye, s új vita indult újabb hetekig, hónapokig, mint a folyam, hol sisteregve, hol, szétterjedve, ellaposodva, hol megint váratlan bukkanókon zuhogva. Egy szót sem felejtettek el, s igyekeztek váratlanul elővenni, hivatkozni rá, a Mesternek szögezni. Néha még Mósze türelmének is vége szakadt. Így kiáltott:

- Ti nyakas, konok héberek, hát mikor lesz már nyugtotok? Mikor elégedtek már meg? Hogy áldottak legyetek, hogy fölemelkedjetek? Hogy az Örökkévaló fölemeljen s megáldjon benneteket?

Nyomban odavágta valaki:

- Az Örökkévaló megesküdött, hogy megsokasít minket, mint a tenger fövenyét, mint az égi csillagokat! Nem szorultunk rá a te áldásodra. Nincs szükségünk a te igazhitűségedre, a te fölfuvalkodottságodra!

Úgy viselkedtek, mondják Bölcseink, mint a kakas a szárnyasok, a kutya a négylábúak között.

Hajnaltól estig kavargott Mósze körül a lárma, a vitatkozás, a veszekedés. Jethro, látván Mósze örökös zaklatását, figyelmeztette:

- Fiam és Mesterünk, ha így folytatod tovább, nem jutsz messzire utadon. Hallgass rám, kövesd tanácsomat, ha Isten is jóváhagyja. Légy te csak felfogója a nagy kinyilatkoztatásoknak, ismételd meg Jiszraél fiai előtt az Úr szavait, add tovább parancsait, buzdítsd a népet önmaga megszentelésére, imádkozásra, a Szabbat meg az ünnepek megülésére, a házasság megszentelésére, a gyermekek jó nevelésére, a betegek ápolására, a halottak tisztességes eltakarítására, az igazságos ítélkezésre, olykor-máskor inkább az igazság, mint a szeretet rovására is. Ámde válassz bírákat a tisztességes férfiak közül, hatalmazd föl őket, áldd meg, hogy bölcsek legyenek, hitben járjanak, szerényen viselkedjenek, irtsák ki szívükből a gyűlöletet, szítsák forróra a szeretet s az emberség parazsát, legyenek Jiszraél bírái. Te pedig légy az ő bírájuk. Hogy békesség uralkodjék a nép s a bírák, a bírák s teközted.

Ez a tanács megragadta Mószét. Imádsága során azonnal Isten elé terjesztette. Az Örökkévaló pedig azt akarta, hogy a tanács megvalósuljon, s hogy Jethro, a jövevény tisztelt legyen a többiek között, neki, a prozelitának is része legyen a Törvény alkalmazásában. Így történt, hogy Mósze, noha elrejthette volna a bölcs tanácsadó szerepét, szerénységében egy fejezetet

csatolt a Torah gyűjteményéhez, hangsúlyozva a prozelita tanácsának fontosságát s bölcs voltát.

Összegyűjtötte hát a nép öregebb férfiait a Sátor előtt levő hatalmas téren. A Hirdetőkőre állva így szólt hozzájuk:

- Válasszatok bírákat, s a férfiak közül, akiket kiválasztotok, majd én fogok választani. Ők ítélnek ezután, én pedig őket ítélem.

Csend volt, sokáig haboztak. Így gondolkoztak ugyanis szívükben: Mósze ki akarja választani az ezrek fejeit, a százakét és a tízekét. Ha én nem kerülök is közéjük, odakerülhet talán a fiam, az unokám vagy a kisöcsém, netán a húgom férje vagy az ő húgának a férje, vagy a barátom, a barátom barátja vagy az ő barátjának barátja. Ha pedig így lesz, akkor az ő igazságának egy része is az oldalamra hajlik.

Mósze a szívükbe látott, de mellőzte gondolataikat. Tisztában volt vele, hogy egyetlen rossz ítélet is rossz irányba billenti a jelenvaló világ mérlegét, egyetlen igaz ítélet is megjobbítja a világot. Azonban semmit sem lehet tökéletesen megvalósítani. Ez a világ nem a tökéletességek világa. Nem tudva tehát tökéleteseket választani, a lehető legjobbakat választotta, és így szólt:

- Legyetek áldottak ti, akik méltóknak ítéltettetek, hogy ítéljetek Ábrahám, Jiszhak s Jákób népén, amint maga Isten nevezte az ő gyermekeit. Tekintsetek a főpapra. Ahogy ő apró lépésekkel közeledik az oltárhoz, úgy közelítsetek ti is apró lépésekkel az igazsághoz. De ahogy az oltár nem maga Isten, hanem út Istenhez, a Törvény sem maga az igazság, csak út az igazsághoz. Ha egy gazdag meg egy szegény áll majd előttetek, ne mondjátok: a szegénynek semmije sincs, miért sanyargassam szegényt? Ha pedig egy erős meg egy gyönge áll előttetek, s a jog a gyenge oldalán van, ne mondjátok: miért ölessem meg magam az erős által? És ha a jog az erős oldalán van, ne mondjátok: miért hagyjam, hogy az erős megölje a gyengét? Mert ahogy a pálma datolyát meg tüskét nevel, az ítélet fölment s elmarasztal. Ha nincsen tövise, nem tud büntetni sem, elmarasztalni sem. Így aztán semmiképp sem tarthatja meg a világot a békesség árnyékában.

Megáldotta őket, kiárasztotta rájuk lelkének erejét anélkül, hogy a maga erejéből veszített volna, s a nép szétoszlott. A megválasztott bírák pedig ítélkeztek ezután a nép minden ügyében-bajában.

Ekkor Jethro, a jövevény már egy év óta tartózkodott Mószénál, tanulmányozva a szeretet törvényét, tanácsokat adva megvalósítására s élvezve az Örökkévaló jóságát. A hibákat, a bajokat-gondokat, a nehézségeket tisztán látta, de meggyőződött róla, hogy itt Isten műve épül. Éppen ezért nagyon nehéz volt megválnia Kadestől. Végre mégis elhatározta, most már hazamegy, kötelességek várják, alkonyodóra hajló életéből már egy napot sem vesztegethet mellékes dolgaira. Végre, végre elérte, amit oly soká, oly kitartóan keresett: megismerte az igazságot. Megismerte Jáhveht, az Egyet, az Oszthatatlant. Mit kellett már most tennie? Hazatérvén hirdetni őt, tanítani az embereket, a Törvény útjára vezetni őket, arcukat az Éden fényessége felé fordítva s megmutatva nekik is az Ígéret Földjét. Élete hátralevő esztendeit ennek a feladatnak kívánta szentelni.

Jethro hát így szólt Mószéhoz:

- Mósze, fiam és Mesterem, hadd menjek vissza hazámba s atyáim hazájába.

De Mósze nem akarta elengedni. Elszomorodva kérte:

- Jethro, atyám és Mesterem, miért nem maradsz köztünk? Bizonyosan nem akarsz részt kapni a földön, ami a miénk lesz. Idegennek tartod magad, azt hiszed, Isten nem akarja, hogy az ő országában élj. Pedig ivadékaid s azok ivadékai tökéletesen olyanok lesznek, mint a mi ivadékaink. Ha elhagysz minket, mit mondanak majd a népek? Azt, hogy Izraél irigyen őrzi istenét az idegenektől, ki akarja sajátítani, magának akarja megtartani. Maradj hát, világosítsd meg, amit Isten megvalósít, segítsd velem együtt megvilágosítani a Törvényt Izraél fiai között.

Szép szavak voltak, Jethrót meg is hatották, vén szeme könnybe lábadt. De szándékától nem tért el. Már tudta, mi a hivatása a saját hazájában. Hosszas gondolkozás után így felelt:

- A mécses világíthat az éjszakában, de nem tudja megvilágítani a Napot. Te vagy a Nap, aki megvilágosítod Jiszraélt. Hadd menjek hát én a népek éjszakájába, elvivén Jiszraél fényét oda, ahol a Nap nem ragyog.

Ekkor Mósze megértette őt, nem szólt semmit, csak megölelte öreg apósát.

Ő pedig fölmálházkodott szamaraira és tevéire, de mellőzte Cippora kedves tevéjét s a szelíd szamarat, amit odahaza is használt. Kitűzte az indulás hajnalát. Aztán búcsúlátogatást tett új ismerőseinél s barátainál. Elköszönt Jozabéttól, Mirjamtól, Elisebától s fiaitól, el Kaleb családjától. Megáldotta őket Az utolsó estét Mósze sátrában töltötte csendes beszélgetésben vele, Aharonnal, Horral, Pinehasszal, Hofnival, Szakkaival, Jósuahhal s Kalebbel. Mind együtt voltak, s Jethro olyan boldogan tekintett rájuk, mint aki megtalálta ismeretlen fiait. Őket is megáldotta válogatott szavakkal, keze remegett, mikor kiterjesztette felettük. Végül Cipporához ment be, magához ölelte, megsimogatta, megcsókolgatta zokogó leányát, megáldotta őt is, a nagyapjukhoz simuló fiúkat is. És nyugovóra tért.

Kora reggel a szolgák letérdeltették a csilingelő tevét, hogy fölsegítsék urukat. Ekkor még a síró Seriktu igyekezett hozzá, leborult előtte, áldásaival kísérte útján. Végre csakugyan sikerült nyeregbe szállnia, s a teve prüszkölve fölállt. A szolgák meghúzkodták szamaruk üstökét, megcsókolták az amulétokat, s szintén fölkerekedtek. Mósze, Aharon meg a többiek félkörben várták az indulás pillanatát. Mikor elhangzott az „Isten nevében”, elindultak ők is a csengős állatok mellett, ki gyalog, ki szamárháton, hogy elkísérjék az öreg főpapot a tábor határáig.

Csak Cippora, Seriktu meg a két fiú maradt itt. Búcsúzó szavakat kiáltottak a kis csoport után, integettek, sírtak... A kora reggeli Nap csakhamar fényébe ölelte a távozókat, s eltűntek a messzeségben.

Messze-messze utazott Jethro, idegen népek között, idegen földön, végtelen szeretettel a szívében. Mert Mósze, a Mester társaságában megjárta a Magasságok Iskoláját, megismerte a Törvényt, megértette hosszú élete küzdéseit, tévedéseit, tudta már, minek mi volt az értelme, s mi a dolga még ezen a világon.

Szép, maradandó emléket hagyott maga mögött, öreg, bölcs alakja mindig abban a fényben fog ragyogni, amiben a hegyek között eltűnt. Vitte a kicsiny mécsest az éjszakába, amit Izraél tüzénél gyújtott meg. Tudta, hogy ez a kis mécses sem hiábavaló.

30. Mósze már nem a miénk

Többé-kevésbé mindenki tudja, ha nem tudja, hát érzi, hogy az út Istenhez mindig pusztaságokon át vezet. Kérdés, ki vállalja a pusztaságot, ki mer nekivágni, ki nem csügged el benne. Ezt jó tudni. Aki Isten megígért Országát egyik pillanatról a másikra elérhetőnek véli, súlyosan téved. Így van ez az egyénekkel csakúgy, mint egész népekkel.

Izraél népe bátran nekivágott a pusztaságnak, nem riadt vissza, mert mindennél forróbban kívánta a szabadságot s az Ígéret Földjét. De mikor ott kellett élnie évekig a pusztaságban, ülnie Kadesben, tudnia, hogy a vágyva vágyott Föld ott terül el a szomszédságában, mégsem kerekedhet föl, hogy belépjen, türelmetlenné vált. Egyre nyíltabban hangoztatta, Mósze csak gyötri őt, hogy uralkodjék rajta, valójában maga sem tudja, mit tegyen. Törvénykezéssel, tanítással, az ifjúság nevelésével tölti az időt, miközben ígéreteiből nem valósít meg semmit. Lám, azt is megmondta, hogy az Örökkévaló a népek között fog lakni - s mit látnak ebből? Semmit. A nép hangulata olykor már fenyegető volt.

- Hol az Örökkévaló? - kiabálták nyíltan Mószénak.

- Azért szabadítottál meg minket Egyiptom szolgaságából, hogy még súlyosabb jármot tégy a nyakunkra? Hiszen te nagyobb zsarnok vagy még Egyiptom királyainál is.

- Nézz ránk! - kiáltották mások keserűen. - Megöregszünk, hajunk, szakállunk őszbe csavarodik, így vesztegetjük el életünket, ígéreteidből pedig nem látunk semmit! Nézd a hegyeket! Teli vannak a megholtak sírjaival. Hát csak azért hoztál ide, hogy a pusztaságban eltemetkezzünk?

Korach, Dathan, Abiram s más gyalázkodók viselkedése csak példázta az állapotot. Korach hiába várt, évek múltak, öregedett már, s terveiből nem valósíthatott meg semmit. Ahogy teltek-múltak az esztendők, nem türelmesebb, hanem mohóbb lett. Látta álmait a semmibe foszlani, s görcsösen kapott utánuk. Egész élete értelme elvész, ha nem lehet korlátlan úr Egyiptomban, az új birodalom feje! Ha gyümölcsözetlenül hevernek kincsei, s nem hozzák meg a harminc-negyven, éppenséggel a száz százalékot! Naponta s a nap minden órájában kiszámította, mennyit veszít. Dühös volt Mószéra, mert ábrándjait megcsalta. Már nem vitatkozott vele, nem hallgatta áhítatosan kitátott szájjal fejtegetéseit, nem szólította Mesterünknek. Felesége, Olla úrhölgy is türelmetlenül szidalmazta. Mi lesz még? Meddig nyomorgunk ezzel a csőcselékkel együtt? Hát ezért lettem a feleséged? Ezért áldoztam neked gyönyörű ifjúságomat? És gyermekeink sorsa? Egyik lányom Egyiptomban, sohasem láthatom, a másik itt sorvad méltatlan környezetben, nem hozzá illő életmódban, kihez adjam feleségül? Ezekhez a barbárokhoz? Fiam elzüllik, már haza sem jön, feleségül vett egy kenita szukát, látni sem bírom, látni sem akarom. Hát ilyen férfi vagy te? Nem sül ki a szemed szégyenedben?

Korachnak kisült a szeme szégyenében, egy nyugodt perce sem volt, folyton csak önmagát marcangolta. Vissza nem mehetett Egyiptomba. Itt a szegénység. Készletei elfogytak, elúszott a létalapja. Élt, mint a többi... Szörnyű élet volt.

Dathan meg már ölni tudott volna. Mikor Mósze megszámláltatta az elsőszülötteket, s kiváltságos helyzetbe juttatta őket, Dathan legidősebb fiát nem vették lajstromba. Miért? Mert a Vének úgy vélekedtek, hogy nem Dathan az apja, hanem az egyiptomi Maror. A fiú külseje csakugyan egyiptomi vonásokat mutatott - de hát nem volt-e más is félig-meddig egyiptomi külsejű? Dathan nem kételkedett Selomith állításában, sőt konokul ragaszkodott hozzá. A

tövis tehát elviselhetetlenül mélyre fúródott a szívében. Komoran, magányosan, dühösen birkózott vele. Nem tudta kitépni. Azt azonban mégsem engedte, hogy Selomith vallatóvizet igyék az oltár előtt... Fiát túlzottan is magáénak vallotta, úgy bánt vele, mint elsőszülöttel. Az elsőszülöttség mindig kiváltságos jogokat, megbecsülést biztosított a héberek között. És éppen az övét fosztották meg különös jogaitól, az övé nem tartozhatott az Úrnak ajánlottak közé, az övét nem vették lajstromba! Dathan úgy érezte, szörnyű bosszút kell állnia ezért. Olykor alig tudta fékezni magát, hogy puszta kézzel Mószénak ne rohanjon, agyon ne verje ököllel, ahogy ő verte agyon a felügyelőt. Ez a közönséges gyilkosság bélyegezte meg a fiát, a feleségét, őt magát is. Haljon meg!

Abiram kiesett a Vének közül, s már nem suttogva, fejcsóválva, célozgatva nyilvánította kételyeit, hanem hangosan, érthető szavakkal. Lelke mélyéből irtózott az ilyen hazátlan életmódtól, a nélkülözésektől, a sokféle rendetlenségtől. Azonban nem erről beszélt, a kérdés gyökerére vetette magát. Hol az Örökkévaló? Látjátok? Halljátok? Én nem látom semmi nyomát. Bizonyosan meg sem ígérte Uszirszafinak, hogy leszáll közénk. Évek óta áll a Sátor, az ő lakása, de máig sem költözött bele. Talán még most sem vagyunk eléggé tiszták? Meddig tisztálkodjunk? Majd Uszirszafi mondja meg, ugye, az Úr kiválasztott tolmácsa? Hiszen várhatunk akkor, amíg neki tisztának méltóztatik tartani bennünket!

A népben sokféle ellentét támadt. Először is itt volt a nagyjában kétféle csoport: a gósenieké s a pusztaiaké. A góseniek tartották magukat az igazi Választott Népnek. Az ő könyörgéseiket, panaszaikat hallgatta meg az Örökkévaló, őket szabadította ki a Szolgaság Házából. Ők a szent mag, az emberi faj színe-java, a többiek csak csatlakoztak hozzájuk. Ők szenvedtek hosszú időn át, ők vetették a király tégláit, taposták a sarat, ásták az árkokat, építették a falakat, ők éheztek, ők tűrték a felügyelők botütéseit. Hozzájuk csak a bányák kényszermunkásai foghatók. De a pusztaiak? Mit szenvedtek azok? Szabadon terelgették nyájaikat, raboltak, zenéltek és táncoltak, hőstetteiket énekelték esti tüzeik mellett, akár most is. Ők ugyan nem választott nép! Csak jövevények.

Nos, a pusztai rokonok meg gőgös öntudattal nézték a gósenieket, ahogy a nomádok szokták a letelepülteket, a földművelőket, a kertészeket és szőlősgazdákat, a házban lakókat. Mélységesen romlottaknak tartották őket. Nem is fért a fejükbe, hogy ezt a silány népet, amely nemzedékeken át tűrte a szolgaságot, még hason is csúszott a király előtt, választotta ki az Örökkévaló a maga népének. Hiába magyarázta Mósze, hiába hirdették társai, hogy *éppen mert oly mélyre* süllyedt a szolgaságba, s oly mélyről kiáltott Hozzá, választotta ki, csak hümmögtek, vakargatták a szakállukat, nem hittek egy szót sem.

A törzsszövetség tagjai gyűlölködtek. A Józif-törzs két tagja különbnek tekintette magát a többinél, ők Ráchel fiai voltak. Hogy mi minden táplálta önhittségüket, ne részletezzük. Ott volt aztán a két szövetséges törzs: Jehuda és Simeon. Ők most is megtartották különállásukat, a maguk útján igyekeztek járni, s ez akkor okozott nagy bajt, mikor elhatározták, hogy Efráim s a kalebiták-keniták társaságában megtámadják Kánaánt, dél felől igyekezvén oda behatolni.

De valamennyien egyforma irigységgel nézték Lévit. Ez a törzs a legközelebb állt az Úrhoz: sátrát gondozta, a szolgálatokat végezte, válogatta az áldozati állatokat, illatszereket, fújta a kürtöket, szükség esetén hordozta a Ládát, tanított, rendeleteket kiáltott ki. Ő adta a főpapot, s adja az idők végeztéig. Miért? Hiszen Lévinek semmije sem volt! Ha Mósze nem rendelt volna számára élelmet, ruhát az Úréból, éhenhalt volna. De hát aki közel áll az oltárhoz, az oltárról eszik! Mósze lévitának számított, ezért kedvezett nekik. Ezt a gyanút még az sem némította el, hogy Mósze idősebb fia, Gersom éppúgy nem szerepelt a kiváltságos elsőszülöttek listáján, mint Dathané, mert az atya egyiptomi eredetű volt, az anya pedig kusita. Az

sem keltett különösebb tiszteletet, hogy a Szabadító nem tett kivételt a saját fiával sem a törvények rovására.

Voltak aztán más ellentétek is. A nép egyik része, elsősorban az öreg góseniek, szerettek volna visszamenni Egyiptomba. Csalódtak, akár Korach, s elfelejtették a szolgaság szenvedéseit. A régi élet egyre szívfacsaróbb szépségben lebegett előttük. Csak szép emlékeikre gondoltak, a kedves tájakra, ahol szerelmesen jártak, énekeltek, dolgoztak, táncoltak. A sírokra, ahol szeretteik nyugodtak. Emlékeik évek folyamán egyre tündöklőbbek lettek, sóhajtva kérdezgették maguktól s egymástól: miért kell itt meghalnunk, a földön, amihez semmi közünk? És akár hiszed, fiam, akár nem, sokan fölkerekedtek és visszaindultak, mint mondták: „hazamentek" Gósenbe. Ravasz módon megszökdöstek a táborból. Egyenként, családostul, még csoportokban is.

Mások, mint Jehuda, Simeon, Kaleb, Efráim törzsei s egyéb kisebb-nagyobb nemzetségek, egyenesen neki akartak vágni Kánaánnak. Ismét mások azt mondták: maradjunk itt, ne kockáztassunk semmit, majd csak kiderül, mit akar tenni velünk az Úr.

Az ellentétek hovatovább annyira kiéleződtek, hogy két próféta, Eldad és Medad nagy néptömeg karéjában forogva, táncolva, tajtékos szájjal, kifordult szemmel kiáltozta:

- Mósze, a mi Mesterünk meg fog halni! És Jósuah, Nun fia, az ő tanítványa követi a vezérségben, ő vezet minket az Ígéret Földjére! - ezt Eldad ordította.

Medad pedig így üvöltött, vad pörgés után a földre zuhanva:

- Jiszraél meghal, Jiszraél föltámad! És bevezeti az egész világot az Ígéret Földjére!

Olyan próféták voltak ők, amilyenek még ma is akadnak Keleten. Mint a táncoló dervisek. Amilyenek a samánok voltak. Vagy amint a gyerekek szoktak, „szédibabát" játszani, s táncolják a gyermekjátékká süllyedt ősi samántáncot. Forogtak-pörögtek maguk körül, karjukat széttárva, lobogó hajjal-szakállal, csaknem meztelenül, s mikor elvesztették öntudatukat, lezuhantak, a földön fetrengtek, dadogó ajkukról a Lélek kiabált.

Gersom, Mósze nagyobbik fia, mintegy tizennyolc-húszéves legény ekkoriban, akiről mondtam, hogy származása miatt sem a bírák, sem a papok, sem a nép egyéb vezetői között nem tevékenykedett, rémülten futott atyjához, s már távolról így kiáltott:

- Atyánk, Mesterünk, tudod-e, mit prófétálnak a te Véneid? Hogy te meghalsz, hogy Izraél meghal.

Ugyanekkor Jósuah, Nun fia is izgatottan sietett Mószéhoz. Ekkor mintegy harmincéves, karcsú, izmos férfi, de ugyanolyan angyalian tiszta, mint ifjúkorában volt. Ő is fölháborodva kiáltotta:

- Mósze, Mósze, Mesterünk, azt mondják, hogy a tanítvány s nem a Mester teljesíti a Mester ígéreteit.

Mind a ketten azt várták volna, hogy a Szabadító azonnal elfogatja a két prófétát, hiszen megtiltotta a mágikus praktikákat. Ő azonban nem lobbant haragra, hanem elgondolkozott. Bizonyára megértette, hogy ezúttal nem mágiáról van szó, hanem valami másról. A nép szavát hallotta ki a két pergő-forgó férfiú dadogásából és üvöltéséből, s ezt a hangot nem akarta, nem tudta elfojtani. Bölcsességében látta, hogy próféták mindig voltak, mindig lesznek, s jaj a népnek, ha nincsenek többé prófétái.

Elmosolyodott, s egy pillantást vetve Jósuah zaklatottan égő szemébe, így szólt:

- Jósuah, fiam, kedves tanítványom, azt hiszed, mestered meg akar téged fosztani a tanítvány dicsőségétől?

Majd Gersomhoz fordult, hosszan rátekintett, s így folytatta:

- Gersom fiam, aki nem vagy a tanítványom, miért akarod elnémítani prófétáimat? Bárcsak Izraél minden fia Isten prófétája lehetne.

Eldad és Medad habzó ajkáról olyanformán tört ki a nép titkos sejtelme, félelme, vágya, mint mélyről fakadó szökőkút. Ez annál figyelemre méltóbb volt, mert az öreg Mirjam, Mósze nénje már évek óta nem prófétált. Túl a hatvanötödik évén Mirjam mogorva, olykor hangtalanul vigyorgó, éles tekintetű, félelmes vénasszonnyá lett. Néha hetekig nem távozott el a sátor környékéről, tett-vett, piszmogott, dúdolgatott, nevetgélt magában, gondozta elaggott édesanyját, a nyolcvanadik évén is túl levő Jozabétet. Máskor meg elkóborolt, bejárta a hegyeket, itt is látták, ott is látták, amint tetőtől talpig fehérben még most is, fején gallyakból font koszorúval, kezében bottal történetett a meredélyeken, bujkált a szakadékok fenekén, álldogált a magaslatok valamelyikén, s bámult a messzibe, Észak felé, sötét szemét a távolba meresztve s még tenyerével sem árnyékolva káprázó pillantását. Vajon mit keresett, mi után futott, mi üldözte, mit akart látni? Az emberek elkerülték, féltek a pillantásától.

Mirjam egyébként mit sem törődött már Mószével, soha egy szót sem kérdezett tőle. Sógorasszonyát, a rossz nyelvű Elisebát meg sem látta. Csak akkor vágott felé éles tekintettel, mint egy vén csóka, ha Cippora segíteni akart a munkában, s Eliseba csípősen leintette: nálunk nem így szokás, mi nem így fogjuk, nem így vágjuk, nem így szitáljuk... sohasem tanulod meg, halálodig idegen maradsz közöttünk! Mirjam nem szerette Elisebát, de nem szerette Cipporát sem, nem lehetett tudni, Mószét féltette-e tőle, vagy őt Mószétól. Érzéseivel bizonyosan ő sem volt tisztában.

Mikor azonban megtudta, mit kiabál mindenfelé Eldad s Medad, eltűnt, és sokáig nem került elő. Jozabét már el is siratta. Mikor újra megjelent friss lombkoszorúval a fején, tehetetlen anyja ölébe borult, vállára hajtotta a fejét, és keservesen sírt.

- Mósze többé már nem a mienk - suttogta eszelősen.

Jozabét nem értett a szavaiból semmit. Csak könnyezni kezdett ő is, megnyugtatóan simogatta öreg leánya kócos, ősz haját és sóhajtott.

A két próféta viselkedése eléggé súlyos tünet volt hát, hiszen a nép olyan embereknek tekintette őket, akiket megszállott valamilyen Szellem, tán éppen maga a rettenetes Já, s az ő szájukkal figyelmeztet hamarosan bekövetkező sorsdöntő eseményekre. Ám ekkoriban még egy, talán sokkal súlyosabb esemény adódott elő.

Egy Szabbaton rajtakapták Zelofehadot, a Manasszé-törzsbeli Héfer fiát, amint egy pálma gyümölcsét szedte. Nem is kellett nagyon rajtakapni: egy cseppet sem titkolódzott. Derekára hurkot vetve fönn támaszkodott a fa koronáján, s mind a két kezével dolgozott. A datolyát a nyakába akasztott kosárba rakta, közben evett is, úgy viselkedett, mint aki szorgosan dolgozik a családjáért, teljes lelki nyugalomban, akár hétköznap. Többen elrémülve figyelmeztették, de rájuk sem hederített. Egy lévitát hívtak oda, keményen fölkiabált hozzá, figyelmeztette a Törvényre, ám Zelofehad mérgesen felelt:

- Talán a Törvény ad nekünk enni? Vagy Uszirszafi? Tudjuk már jól, mit ad, ha éhezünk. Mannut. Csak tömje vele a hasát ő maga.

És minden rábeszélésnek, fenyegetésnek, ijedezésnek és ijesztgetésnek fittyet hányva szedte a gyümölcsöt tovább. Nagy embercsoport verődött össze a fa alatt. Előkerült egy fegyveres

férfiú is Hor katonái közül, csendre intette a kiabálókat, ő maga pedig leült a fa tövében s várt. Zelofehad csakugyan nem maradhatott örökké a fán, egyszer le kellett szállnia. Le is szállt a tele kosár datolyával. Ekkor már megszeppent, ő is tanulta a Törvényt, tudta, a Szabbat megszegéséért halál jár. A katona a vállára tette kezét, s ő, hogy ijedelmét palástolja, még jobban erőszakoskodott. Szukafiúnak nevezte a katonát, fenyegetőzött, el akart futni. Megkötözték.

Ugyanekkor ott volt a csődületben Jahir is, Selomith fia. Míg a nép szidalmazta Zelofehadot, ő fenekedő haragra lobbant, s vadul kiáltozta:

- Miért hurcoljátok ezt az embert ítéletre? Ki az az Isten, aki a Szabbatot rendelte? Látjuk valahol? Halljuk a szavát? Tesz valamit értünk? Még ha volna, akkor sem törődne vele, mikor szedjük a datolyát!

Jahir összeférhetetlen, nyugtalan fiatalember volt, nem is csoda. Hiába nevelte Dathan úgy, mint saját elsőszülöttjét, hiába bizonykodott anyja, Selomith, hogy az egyiptomi Maror nem tudott hozzáférni, a törzs csak anyja nevén emlegette a fiút, s nem tekintette teljes jogú hébernek. Olyan sérelem volt ez Jahir lelkén, ami nemhogy begyógyult volna évek folyamán, hanem egyre jobban égett. Sérelme ezúttal ilyen borzasztó szavakba tört ki. Mószét, persze, éppúgy gyűlölte, mint apja. Közönséges gyilkosnak tartotta, aki ok nélkül ölt meg egy egyiptomit. Miután pedig gyűlölte Mószét, semmibe vette Istenét is. Fölháborította, hogy ez az ember, ez az Isten szab törvényeket, ennek a Szabbatját kell megszentelni, emiatt kell meghalnia egy családos, tisztességes férfinak.

A nép még jobban megrémült, a katona pedig vállon fogta Jahirt is. Nem tiltakozott ellene. Sőt büszkén fölvetette a fejét, meg sem kellett kötni, ment magától hetykén, kihívón, mint aki mindennel leszámolt, az igazságot kimondja élete árán is.

Mósze a kövön ülve hosszasan nézte a két bűnöst. Csend volt, a körülötte álló Vének, panaszosok, tanúk, katonák komoran hallgattak. Csak a pálmák levelei susogtak a meleg szélben. Játszottak Mósze őszülő hajfürtjeivel, amelyek kiomlottak magas fejéke alól, deres szakállával, lecsüngő, ezüstös bajuszával. Mósze arca mozdulatlan volt, mint mindig. De a figyelmes szemlélők, akik arca, szeme, keze minden moccanását ismerték, tudták, hogy mélyen magába merül, s az elé állított bűnösöket talán nem is látja.

Valóban, szíve legmélyén mentséget keresett számukra. De hát van-e mentség, ha valaki megszegi a Szabbatot, méghozzá nyíltan, tudva és akarva, kihívó módon? Van-e mentség a káromlásra? A Szabadító mégis megkérdezte önmagától: „Elveszítsem ezt a két embert? Mondjam ki, hogy a nép szeme láttára öljék meg őket? Kövezzék agyon?”

- Büntesd meg őket magad, ó, Uram! - sóhajtotta Mósze! - Büntesd meg te magad a Szabbat törvényének megszegőjét s a káromlót. De engem, engem ne utasíts büntetésre!

Így imádkozott a próféta, s egész lelke borzongott. Teste remegett. Íme, első ízben kellett halált mondania két, név szerint is ismert férfira. Amikor a rézkígyó lázadása kitört, ki-ki ölte, vágta, verte, akit ért, nem volt ítélet, nem volt bíráskodás. Ő maga senkire sem mutatott rá, ezt öljétek meg, azt vágjátok. Egyiket sem gyűlölte. Egyiknek a halálát sem kívánta. Harc volt, s a harc áldozattal járt. Akkor sem bíráskodott, nem ítélt, mikor az aranybika imádóit megölette. A harc ideje volt az, elvégre őt is, híveit is, az Örökkévaló embereit is megölhették volna. Ki-ki maga hajtotta végre az Úr parancsát, s irtotta ki a bálványozókat. Nem történt más, mint ami az Amalekkel vívott csatában. Lázadás volt, megtámadása az egész nép érdekeinek. Utat kellett törni fegyverrel, vérrel, halállal-élettel. Hogy a túlsó oldalon bálványozók álltak-e vagy amalekiták, valójában mindegy volt.

Most azonban, jaj, most két szegény ember állt előtte, s neki rájuk kellett kimondani a halált.

- Téged jelöltelek ki a törvény megvalósítására - mondotta a Hang, s Mósze reszketett. - Mi lesz a Törvényből, ha őrizője nem őrzi? Hát azt akarod-e, hogy visszavegyem a világtól a te hibádból, s a világ visszazuhanjon oda, ahol volt?

Behunyta a szemét, barna arcát gyenge sápadtság öntötte el. Keze görcsösen markolta a botot. Szinte megkövült ültében. Aztán újra a két vádlottra vetette sötét, feneketlen pillantását, végignézett rajtuk tetőtől talpig, s látta, hogy az egyik fogvacogva reszket, térde szinte összecsuklik, ijedt, barna szemét gyámoltalanul veti rá, a másik meg konokul, de hamuszürke arccal húzza ki magát, fekete szeme keményen fúródik az övébe. A csend olyan nehéz volt, hogy szinte fojtott.

Végre halkan megszólalt Mósze:

- Megszegték a Törvényt, vesszenek el.

A két halálraítéltet azonnal elhurcolták, s az egész nép jelenlétében meg kellett halniok.

Mósze azonban nem tanácskozott, s nem ítélkezett tovább, fölkelt a kőről, szótlan intéssel elbocsátotta a bírákat, és sátrába vonult. Ott is hallotta azonban a nép zúgását, dühös kiáltozását, futkosását s a lázongó kifakadásokat:

- Mit tettünk? Mit tettünk? Miért fogadtuk el a Törvényt? Örömöt ígért nekünk, s átkot hozott ránk. Mósze! Mósze! Uszirszafi! Mester! Vond vissza a Törvényt! Vond vissza! Add vissza az Örökkévalónak, mert mindnyájunkat kipusztít. Mi az élet Törvényét akarjuk, s nem a halálét!

A sátorban ágyán ült Mósze, könyökét térdére, fejét keze közé támasztotta, szemét behunyta, maga elé bámult a szőnyeg cirádáira. Hallgatta a zúgást, mely tengerként hullámzott körülötte, a sátráig csapott. Fülébe rikoltottak a szavak, amint a zúgásból kiverődtek, élesen, mint a kövek. Így ült mozdulatlanul sokáig. Majd lassan fölkelt, fogta a botját, kilépett a sátorból, s az Ohel Moed felé ballagott. Csikorgó lépésekkel haladt át a gondosan söpört, gereblyézett udvaron, megkerülte a füstölgő oltárt, belépett a Szentélybe. De nem látta az égő lámpákat, a kenyerek aranyasztalát, a rézzel, arannyal, ezüsttel díszített faragott oszlopokat, nem hallotta a széles szellőzőrések peremén csicsergő fecskéket. Szétválasztotta a bíborfüggönyt, belépett a Szentek Szentjének homályába. Leborult a földre, egy pillantást vetett a Láda tetején meredező szárnyas alakokra s a közéjük állított kőtáblákra. Ő maga véste ezeket a táblákat. Miért véste rájuk a rendben sorakozó jeleket? Mert azt akarta, hogy az idők végezetéig az emberek szeme előtt álljanak, nemzedékről nemzedékre elmoshatatlanul hirdessék az Egy, az Örökkévaló, a teljes Jáhveh akaratát.

Révületébe merülve pedig így panaszkodott a lelke mélyén:

- Uram, Uram, miért helyezted rám ennek a népnek a terhét? Hogy tudjam elhordozni? Oldozz fel hivatásom és küldetésem alól, Uram, add meg nekem a pihentető halált!

Úgy feküdt a földön, kitárt karral, homlokára borulva, mint egy halott. Szíve, lelke némán zokogott, könnyáradat folyt öregedő szeméből. Nem tudott róla. Csak azt tudta, hogy egyedül, irtózatosan egyedül van az egész világon, egyedül Istennel. S a vállára rakott szörnyű terhet nem képes tovább elviselni.

A Hang hosszas várakozás után nesztelenül így susogott a csendben:

- Mióta kételkedsz tennenmagadban, fiam? Akit én kiválasztok, mindig eléggé erős a terhek hordozására. Hanem ha alázatosságod segítséget keres, hívd a Véneket. És azt a hatalmat,

amit én adtam neked, helyezd rájuk, ontsd át beléjük. Alkoss Tanácsot, amely kimondja az élet s a halál döntését, ítél ezekben a dolgokban is Izraélért.

A Hang elnémult, s nem is szólalt meg ezután. Mósze még sokáig feküdt a homályos fülkében, míg lassan-lassan megnyugodott. Valóban ezt kell tennie! Élet és halál kérdésében döntsön egy Tanács, döntsön az egész nép nevében. Ha valakinek el kell vesznie a Törvény megszegése miatt, veszítse el maga a nép, ossza meg a felelősséget a halálért, érezze ki-ki részesnek magát benne. Nyilatkozzék meg az ítéletben Isten akarata, mert azt mondja a Törvény: *„Ne ölj soha!”* Te, az egyén, a személy ne ölj. Én, az egyén, a személy ne öljek. Nincs jogom ítélni senki fölött, mert ma olyan mondja ki a halált embertársa fejére, aki szemtől szemben szól Istenhez, de holnap, holnapután olyanok, akik távol vannak Istentől, s nem tudják, nem is tudhatják, mi az ő akarata. Azok aztán az Örökkévalóra hivatkozva, ám a saját indulataik, érdekeik, hatalmuk, bosszúvágyuk szerint ítélnek és ölnek. Nemcsak az emberölés bűnét veszik tehát magukra, hanem az Úrra is hazugul hivatkoznak. Egy Törvény helyett hármat szegnek meg: az ölés tilalmát, az Úr nevének hiábavételéről szóló tilalmat s a káromlását.

Összehívatta tehát a Véneket, s mint törvényhirdetéskor szokás, kivilágíttatta a Sátor környékét, elrendelte, hogy az egész nép gyújtson lámpákat. Ilyenkor azt mondták: „Az Úr szólni fog!” S miután az ő szava: világosság, nagy kivilágítást rendeztek az egész táborban. A parancs kihirdetése előtt két nappal pedig elrendelték, hogy mindenki tartózkodjék feleségétől, tisztálkodjék meg, öltözzék ünneplőbe, úgy járuljon a Sátor előtt elterülő nagy térre, a törvény meghallgatására.

Eddig senkinek sem jutott eszébe tiltakozni a megtisztulás parancsa ellen. Ezúttal azonban itt is, ott is fölhangzott a zúgolódás. A nép minden adandó alkalommal lázadozott. Miért böjtöljünk? Hát nem koplalunk eleget? Miért tartóztassuk meg magunkat az asszonyoktól? Nem azt mondta-e az Úr, hogy szaporodjatok és sokasodjatok? Megszegi az Úr a saját szavát, tisztátalannak mond bennünket, ha asszonyhoz nyúlunk?

Bezzeg nyolc évvel ezelőtt nem mondogattak ilyesmit, nem lázadoztak, hanem jámborul s buzgón készültek a Törvény kihirdetésére a hármasormú hegy alatt. És szent megrendültségben hallgatták az égzengést, borultak le a vakító fény előtt. Elszemtelenedtek azonban, elméjük hideggé, szívük keménnyé, szavuk gúnyossá vált.

Még a félbolond Mirjam is csúfondárosan mondta, mikor Szefóra megkérdezte tőle, vajon miért lesz kivilágítás.

- Hogy miért? - Fekete szeme oldalvást tekintett az asszonyra, ajkát megnyalta, kócos, ősz haját megrázta s vihogott. - Hát még te sem tudod, Mósze felesége? A Szellem le fog szállni a Vénekre, ennek örülnek az asszonyok, ezért lesz kivilágítás!

Cippora sóhajtott, lehajtotta fejét. Nagyon hallgatag asszony lett belőle az idők folyamán. Nem szívesen ment emberek közé, sátrában üldögélt, a körmét rágcsálta s töprengett. Seriktu meghalt, fiai felnőtt vitézek, alig is látta őket - férfiak! Senki előtt sem önthette hát ki a szívét. Azonban alázatosan fejet hajtott nehéz sorsa előtt, mint most is, mikor a csípős szavakra szomorúan mondta:

- Bárcsak inkább sírnának az asszonyok, valahányszor Uszirszafi a Véneket szólítja! Mert mióta visszatértem hazámból, nem nyúl hozzám, testem nem ismeri az ő testét. Méhem bezárult, megvénülök, meddő az életem. Uram mindig az Isten szellemével van.

Valóban, Cippora őszintén és ártatlanul kimondta, amit a nép csúfolódva, csipkelődve mondogatott már ekkor. Valahányszor Mósze a Véneket szólította, hogy kürtrivalgás, kivilágítás

közepette törvényt hirdessen, a hébereknek két napig nem volt szabad asszonyhoz nyúlniok. Ezúttal azonban még Mószénak is szemébe kiabálták a véleményüket.

- Valahányszor az Úr szólni akar hozzánk, kergessük el az asszonyokat?

Mósze megdöbbenve állt köztük, hideg, kaján szemükbe nézett. Arcát elöntötte a harag pírja, nagy homloka elborult. Majd legyőzte fölháborodását, s a saját példájával igyekezett hatni rájuk.

- Nektek két napig kell megtartóztatnotok magatokat, hogy az Úr egyszer szóljon hozzátok, én azonban mindig megtartóztatom magamat, mert mindig szól hozzám.

Az asszonyok vihogtak, lármáztak, tiltakoztak. Jól mondják azonban a Rabbik, hogy amikor Isten tíz rész szószátyárságot osztott ki, az asszonyok egymaguk kilencet kaptak belőle. Még a prófétanők sem maradtak ki az osztozásból, példa rá maga Mirjam. Említsem meg, hogy mikor komiszkodott Szefórával, a szegény asszony Aharonhoz futott, s megkérdezte tőle, vajon ő is megtartóztatja-e magát feleségétől. Aharon tagadta, pedig, mint mondta, ő is szokott megnyilatkozásokban részesülni Istentől. És Cippora sírva ment haza.

Ilyen volt a nép hangulata. Nem volt nehéz megjósolni, hogy valaminek történnie kell.

31. Ok nélkül sírtok, majd sírtok okkal

Kánaán elfoglalását két irányból lehetett elképzelni. Délről meg Keletről. Mind a kettőnek megvoltak a maga nehézségei. A délpalesztinai Negeb hegyvidékeit, hosszú völgyeit a Négy Város Szövetsége zárta el: Lachisz, Szaarimiz, Hebron, Arad. A kánaániták jól megerősített, ölnyi kőfallal körülvett városai voltak. Az egyiptomi hatalom eltűnésekor hol ezzel, hol azzal a városfejedelemmel szövetkeztek egymás kirablására, végül kezet fogtak, hogy megvédjék magukat és a hátsó területek népét minden Délről jövő támadás ellen. Nemcsak harcikocsijaik voltak, hanem ismerték a vasat is, ezt a bronznál is keményebb fémet, ami a hittitáktól jutott el a peleset, azaz a filiszteus néphez, s tőle vásárolták a kánaániták, ha meg tudták fizetni. A Négy Város Szövetsége megfizette. Fokozta a nehézséget, hogy a megvert amalekiták, kitérve az izraéliták útjából, Kadestől északi irányban helyezkedtek el Negeb pusztáin, s elállták az utat. Először sem volt könnyű legyőzni őket, ezután még nehezebb. Jól kiismerték az izraélitákat, más kisebb-nagyobb csoportokkal szövetkeztek, meg is szaporodtak, s szilárdan elhatározták, hogy többé egy tapodtat sem engednek.

Még súlyosabban esett latba, hogy - ha áttörik is Jáhveh katonái a Szövetség s az amalekiták gyűrűjét - hogyan hatolnak tovább. Az Észak felé vezető belső úton ott állt s uralkodott Jerusálim, ekkoriban csak Sálim, az ősi város, a roppant erődítmény, Salem isten, tehát az alkonyati Csillag hegyre épült városa, egykor Malikizedeknek, a főpap-királynak, Él'éljón Isten prófétájának székhelye, most a jebuszi nép sasfészke. Hiába ostromolták évszázadokon át a legkülönbözőbb népek, maguk a habiruk is, nem tudták elfoglalni. Az egyiptomiak távozása idejében Abdi-chipa uralkodott benne. Olyan erősség volt, hogy, mint mondogatták: „vakok és bénák is meg tudták védelmezni". Igen, de tőle Északra ült a Kánaánban maradt Izraél-törzs: ott volt Szichem, a Józif-ház ősi hazája, s az efráimiták s manasszéiták éppen oda törekedtek Józif hamvaival. Még északabbra pedig Jezreél termékeny síkságai, gazdag legelői, buja domboldalai várták mosolyogva, kitárt öllel a Választott Népet. Csakhogy megközelíteni az említett okokból alig lehetett.

Ha Keletről, a Jordán felől akartak betörni az izraéliták, először át kellett küzdeniök magukat Moab s Ammon ellenséges területein. Végigvonulni a Holt-tenger keleti partján húzódó kopár, sivár sziklahegységeken. E régi karavánutat pedig könnyű volt a hegygerincekről, hegyormokról, barlangokból, mély szakadékokból megvédelmezni. A moabiták hegyi harcokban fölöttébb járatos népe ezt bizonyára nem is mulasztotta volna el.

Mindez szóba került az Ötök Tanácsában, mikor fontolóra vették, vajon eléggé erős, eléggé elszánt, lelkében-testében eléggé tiszta-e már a nép, hogy a két út bármelyikére lépjen, s kiküzdje jogát a megígért Földre. A tanácskozók nem értettek egyet. Hofni, a hallgatag csillagász és tudós várakozást javasolt. Hor, a katona azt bizonygatta, hogy fegyvereseik száma, a felszerelés, a nép képessége alkalmas a támadás megindítására. Szakkai, a sápadt, sovány, mindig köhécselő titkár meg Jósuah vakmerő és gyors hadműveleteket ajánlott. Szakkait a beteg ember mohósága hajtotta: szerette volna az Ígéret Földjén lehunyni a szemét. Érezte, munkáját, hivatását betöltötte, pontosan szolgálta urát, gondosan leírt törvények, történeti események, az isteni Tudás minden lényeges anyaga és adata őrzi emlékét, s ha ott halhatna meg, ahova vágyott, elnyerné legnagyobb jutalmát. Tudta, már nincs sok ideje, menni, menni szeretett volna, akár egyedül is. De egyedül még meghalni sem jó az Ígéret Földjén. És Jehósuah? Ő meg várva várta a boldog pillanatot, amikor népét győztes harcba vezetheti. Ha nem gondolt is rá - sokkal szerényebb volt, sokkal alázatosabb! -, mégis úgy érezte, ő a hivatott vezér, akinek diadalra kell vinnie a szent ügyet.

Megkérdezték Kalebet. A még most is daliás, érett korú férfi szintén a támadás mellett volt. Mégpedig Dél felől.

Ezúttal Aharon véleményére is kíváncsiak voltak. Úgy viselkedett, ahogy igazi főpaphoz illő. Tetőtől talpig főpap volt. Feje csaknem a sátor tetejét verte, széles vállán hol ide, hol oda vetette bő köpönyegét, miközben harsányan beszélt. Kifejtette, hogy a nép testben-lélekben eléggé erős, tiszta, méltó a rá váró feladat elvégzésére, bízni kell az Úrban. De azért óvatosság is szükséges. Menjen elöl Jehuda meg Simeon, ők csatlakoztak legutoljára a szövetséghez, legelöl kell hát járniok a harcban.

Ez ellen a kívánság ellen viszont kikelt Jósuah. Angyali arca mosolygott ugyan, mint mindig, de karcsú teste megfeszült, fekete szeme villogott, mikor beszélt. Nekik, a Józsif-ház törzseinek kell elöl járniok, ez elvitathatatlan joguk. Ha nem nézik is, hogy Józsif koporsóját rájuk bízta az Úr, s hogy Szichem az ő ősi földjük, legalább arra gondoljanak, hogy valaha Efráim indult el Gósenből, ő volt az úttörő. Amit teljes dicsőséggel véghez vitt Mesterük, azt kezdték el ők. Igaz, vállalkozásuk szerencsétlenül végződött, de megmutatták bátorságukat. Most itt az ideje, hogy a csorbát kiköszörüljék.

Végül úgy döntöttek, hogy föl kell készülni a támadásra.

Összehívták a Véneket meg más előkelőket, s Mósze eléjük terjesztette a kérdést.

- Íme, az ország itt van előttetek, tiszteletre méltó férfiak. Töltsétek be hivatásotokat. Hanem gondoljátok meg, ha Isten visszaveszi ezt a földet a kánaánitáktól, amorritáktól, pelesitáktól, hittitáktól és jebuszitáktól, az nem a ti érdemetek lesz, hanem az ő bűnük. Mert parázna módon meggyalázták testüket a bálványok arca előtt minden zöldellő hegyen, lángokba vetik elsőszülöttjeiket a völgyek mélyén. És ha Isten tinektek adja, amit tőlük elvesz, nem a ti érdemeitekért teszi, hanem Ábrahám, Jiszhak s Jákób érdemeiért, atyáitokért, akik kegyelmet találtak az ő szemében.

Ekkor Korach, a volt kincstáros, megkérdezte:

- Ismerjük mi azt a földet? Tudjuk, hová érkezünk majd? Kockáztathatjuk a sikert anélkül, hogy tudnánk, mit vállalunk?

Az öregek a fiatalokkal, a fiatalok az öregekkel kezdtek vitázni összevissza, ahogy már szokás, mikor mindenki okosabb akar lenni a többinél. A Korach háta mögött állók így kiáltoztak:

- Nem akarjuk többé megcsalatni magunkat. Tudni akarjuk, hová megyünk! Rendelj ki férfiakat, akik tájékoztassanak minket!

Azért kiabáltak így, mert kételkedtek Mószében. Ő azonban leküzdötte fölindultságát, ujjait őszülő szakállába törölte, barázdás, nagy homlokát fölemelte, s így szólt:

- Hát nem tájékoztatott titeket az Örökkévaló? Nem mondta-e: „Bevezetlek titeket az öröm és a boldogság hazájába, a gabonáéba és a fügéébe, a gránátalmáéba és az olajéba, a mézébe és a tejébe, a földre, amely szüntelenül az Örökkévaló gyönyörködő szeme alatt virul?” - Körüljártatta feneketlen tekintetét, s emelt hangon folytatta: - Küldtetek-e tudakozókat a pusztába, amikor kivezettelek titeket Egyiptomból? És most, amikor a pusztából akarlak kivezetni, most akarjátok ellenőrizni az Urat? Vizsgálni az Ő bizonyítékait?

- Nem az ő bizonyítékait akarjuk ellenőrizni, hanem a tieidet! - felelte Korach. - Igen nagy a te felelősséged, több szerénységet hát! Én nem az álmok embere vagyok, én ismerem a gyakorlati életet.

Ismét összevissza kiabáltak, vitatkoztak, veszekedtek, amint már szokás, ha mindenki többet akar tudni másoknál.

Mósze kiválasztotta a kémeket. Szerette volna, ha a Vének s a nép egyéb tekintélyes képviselői hisznek az Örökkévaló ígéretében, rábíznák magukat szívvel-lélekkel, s nem kételkednek szószólójában, de teljesítette kívánságukat.

Szivan hó második napján indultak el a kémek Észak felé, köztük Kaleb Jehuda törzse részéről, Jósuah pedig Efráiméról. Kerek negyven napig voltak távol, Ab hó nyolcadikán tértek vissza. Az egész nép ott tülekedett a Sátor tágas térségében, taposta, törte egymást. Férfi férfi hátán, még a liget fái is roskadoztak a mindenáron látni, hallani akarók alatt.

A két első kém vállán hosszú rúdra akasztott szőlőfürt himbálózott, soha nem látott, nem is álmodott, hatalmas szőlőfürt. Négy ember is alig bírta volna el, de kettő cipelte megrogyó térdekkel, izzadva, nyögve. Hát persze, jelkép ez, Isten Országának jelképe, a messiási Birodalomé, ahol sohasem szünetel a szüret, must csorog a domboldalakon, a gabona szára tövig csupa kalász, s míg itt aratnak, amott már vetnek is.

A roppant szőlőfürt, persze, nem volt kézzelfogható gyümölcs, de mindenki látta, valóságos volt, s mint eleven valóság tündökölt az emberek szeme előtt.

Ez volt a szép igazság. Csakhogy volt rút hazugság is elég. Safat, a gyalázkodók egyike, akit kémkedni küldtek, így beszélt:

- Elmentünk a földre, ahová küldtetek. Csakugyan, megéri, hogy lássa az ember. Nézzétek ezt a szőlőfürtöt. Olaj, füge, gránátalma, datolya van ott mérték nélkül. Méz folyik a fákról, tej a dombokról... Ámde...

- Ámde... - kiáltotta Palti, a másik.

- Ámde - vágott közbe Gaddiél, a harmadik - abban az országban nincs ám Nílus. Hogy a föld megázzék, az Égből kell jönnie víznek!

- Mit fogunk tenni, ha nem esik? - vágta oda Korach.

- Hát majd várjuk az esőt - gúnyolódott Abiram.

- Akkor hát több szőlő? Több gránátalma, több füge, olaj, gabona, tej meg méz? Hát ez a megígért föld, ezért hagytuk ott Egyiptomot? - kiáltotta valaki dühösen.

- Továbbá - folytatta most Gaddi, a negyedik kém - pestis, pestis mindenütt, ahol meg-fordultunk. Az a föld megemészti lakóit. Minden városban, ahova betettük a lábunkat, temetés meg temetés...

- Pestis? Pestis? - hüledeztek az emberek rémülten. Majd kiszakadt belőlük a harsány átok: - Pestis Mószéra! Pestis rá!

Jósuah előugrott, fölemelte karját, s így kiáltott:

- Ne higgyetek nekik! Hazudnak! Hazudnak, mert félnek!

- Igen, igen, félnek - vallotta be Sammua meg Gaddi őszintén. - Félnek Énak három fiától, Ahiától, Semsaitól meg Talmaitól, az óriásoktól. Mert ezek az égi angyalok s a vízözön előtt élt asszonyok ivadékai. Fejük az Eget veri, lépésük alatt remegnek a hegyek. Testüknek csak az egyik fele hal meg, a másik, az élő megkettőződik, s újjáteremti az egészet, megölni tehát nem lehet. Ezektől félnek. El is bújtak előlük mind a tizenketten egy gödörben. És nemcsak tőlük félnek - közeledett az igazsághoz Gaddi -, hanem az amalekitáktól is. Énak fiai csak

hárman vannak, de az amalekiták száma mérhetetlen. Ésau, az ő atyjuk, nekünk régi ellenségünk, a határra vezérelte őket, hogy elrekesszék az utat...

Mikor meséiktől, hazugságaiktól idáig érkeztek, a tömeg ordítozni kezdett:

- Amalek fiai! Amalek fiai!

Amalek olyan volt számukra, mint gyermekek számára a mumus. Ha Amalek szóba került, visszaemlékeztek a harcosok nagy tömegére, a véres csatára, a csaknem végzetes napra, mikor harci erejüket a nők is szították táncukkal, mezítelenül, hajukat lebontva és sikoltozva.

- Isten óvjon! Isten óvjon! - ordították. - Elvette tőlünk Egyiptomot, s nekünk akarja adni Amaleket!

- Hát nem vezettelek titeket már Amalek ellen? - kiáltotta Jósuah. - Úgy futottak előttetek, mint a pusztai szél.

- Micsoda? Jósuah mer beszélni? Fogd be a szád!

- Ő a katonák feje, háborút akar!

- Mit neked a mi fiaink! Hiszen neked nincs fiad!

- Akinek nincs fia, nem ember! Akinek nincs fia, semmiházi bitang!

Kaleb lépett elő ekkor. Hatalmas hangon, öklével a levegőbe vagdosva beszélt. Barna arca kipirult, szeme szikrázott, ajkáról nyál fröccsent.

- Ne hallgassátok őket! Gonoszságot okádik a szájuk! Hazudnak! Énrám figyeljetek, énrám hallgassatok. Voltam Macpélában, abban a barlangban, ahol az Ősatyák nyugosznak. Fölkeltek sírjukból, föltámadt Ábrahám, Jiszhak, Jákób, azt mondták, várnak minket. Megesküdtem nekik, hogy elmegyünk. Hát nem erősebbek ők Amaleknél? És Isten nem erősebb az Ősatyáknál is? Megszabadítunk titeket, Ősatyák, a kánaánitáktól, amorritáktól, hittitáktól és hivvitáktól, jebuszitáktól, elküldi az Úr a Földjét őrző angyalokat, hogy elkergessék őket. Mi leszünk az Úr szeme előtt azok az őrző angyalok. Nagyobbak az óriásoknál, erősebbek az amalekitáknál! Mondd meg nekik, Mósze, mondd meg te is... - kiáltotta könyörgő hangon, s Mószéra nézett, botját kinyújtotta felé.

Mósze azonban tenyerébe támasztotta állát, szemét behunyta s hallgatott.

Ő tudta, miért hallgat. A népnek azokat a hangjait figyelte, amiket nem kiáltott ki, s nem szavakban keresett kitörést, hanem jóvátehetetlen tettekben. Az imént hallott dühös kiáltások jelezték, mi történik a mélyben, ahogy a tenger fölszínére vetődő zavaros hullámok jelzik a láthatatlan mélységben kitörő vulkán haragját. „Akinek nincs fia, semmiházi bitang!" Így ítéli meg hát a nép a tudományban, istenkeresésben, önmegtartóztatásban és lemondásban töltött életét. Sem Hot, sem Pinehasz, sem Szakkai, Hofni nem nősültek meg, Jósuah sem házasodott meg még, nem voltak gyermekeik. Ez hát a jutalmuk: semmiházi bitangok. Csak azért kívánják fegyverrel elfoglalni az Ígéret Földjét, mert nincsenek fiaik, akiket féltsenek. Ó, milyen vakság. Sátraikban kívánnak ülni kövér feleségük, szaporodó gyermekeik között lomhán, mint vadbivalyok a mocsárban, vagy visszamenni a szolgaságba, tétlenül bámulni maguk elé, enni, inni, röhögni, jól megválogatott szavakkal imádkozni, áldozni mindig ugyanúgy, zavartalanul, s egy legyintéssel hessenteni el az Ígéret Földjének ragyogó képeit: „Nem vagyunk álmodozók, az élet emberei vagyunk, az Éden csak álom, mi békét akarunk..." Kik teszik életüket erre az álomra?

A lárma csillapult, a nép szétoszlott.

Ám a gyalázkodók, a hazudozók és gúnyolódók mélyen homlokukba húzták fejkendőjük, a *kaffijeh* redőit, s komor vagy kaján arccal jártak a táborban. És így beszéltek:

- Ó, jaj leányainknak, akiket meg fognak gyalázni az amalekiták! Ó, jaj fiainknak, akiket az amalekiták föl fognak koncolni! A városok, amiket láttunk, olyan áthatolhatatlan falakkal vannak körülvéve, mint a fekete éjszaka. Azoknak az embereknek, akiket láttunk, úgy ragyog a szemük, mint a Nap.

Így hazudoztak a Kánaánba küldött kémek, s így kiáltoztak a Mószéval elégedetlenek, mintha ők is maguk szemével látták volna a falakat s a szörnyűséges katonákat.

A nép pedig seregestül kísérgette őket s üvöltözött:

- Ó, jaj! Ó, jaj! Abiram, Dathan, ti legyetek a vezéreink! Vezessetek minket, vigyetek vissza Egyiptomba!

Aztán végsőkig elkeseredve s fölháborodva bezúdultak a Sátor előtt levő térre, ordítoztak, előkerítették Mószét, Aharont, Kalebet, Jósuaht, körülvették őket, hullámzottak, tolongtak, ordítoztak, fenyegetőztek. Egyszer csak elrepült az első kő Mósze felé, elzúgott a feje mellett, s egy pálma törzsének csapódott. Ezután megindult a süvöltő kövek zuhataga.

Elsőnek Aharon menekült az oltár mögé, majd onnét be a Sátorba, a Szentélybe. Aharon sápadt volt, ajka reszketett. Utána azonban az oltár fedezete alatt Mósze, Kaleb, Jósuah is a Sátorba igyekezett. Féltek talán? Ők, a beavatottak? Mósze, aki átlépett a Halál kapuján, Jósuah, az ő legkedvesebb tanítványa, Kaleb, a bátor férfi, nemzetségének büszke feje?

Nevetséges! Két fontos okuk volt, hogy a megkövezés elől hátráljanak. Egyik, hogy még nem töltötték be hivatásukat, nem vezették a népet az Ígéret Földjére, márpedig erről nem mondhattak le, másik, hogy nem akarták Jiszraélt ilyen mérhetetlen bűnbe sodorni, nem akarták csúfos halálukkal terhelni a lelkét nemzedékeken át az idők végezetéig.

Bent voltak hát a Szentélyben, díszes oszlopok, csillogó-lobogó lámpák között, s hallgatták a kint ordítozó nép félelmes lármáját. Az átkokat, a fenyegetéseket, a röhejeket, a gúnykiáltásokat s a kövek zuhogását a Sátor falain. Mert az elvakult néptömeg kövek záporát zúdította a Szentélyre is, mintha magát az Istent akarta volna agyonkövezni, aki ide vezette a pusztaságba, Kánaán határához, hogy elveszítse apraját-nagyját, meggyaláztassa szüzeit az ellenséggel. Komoran, némán állt a négy férfi a *paroket* bíborfüggönye előtt s hallgatott.

Körös-körül pedig a tábor izraélitái, ledobva fejükről a kendőt, lecsupaszítva vállukat, a nők szétszórt hajjal, meztelen kebellel jajgattak, sírtak, zokogtak, kezüket a Nap felé tárták, vagy a porban ültek, s fejükre szórták a szemetet. Senki sem tudta, miért, csak azt érezte mind, hogy valami rettenetes, valami végzetes, valami borzalmas dolog történik, s válogatás nélkül el kell pusztulni mindenkinek, talán az egész világon.

Bölcseink azt mondják, hogy Isten ekkor így szólt: „Ok nélkül sírtok, hát majd adok rá okot, hogy sírjatok!" S ekkor, Ab hó kilencedik éjszakáján hirdette ki, hogy ivadékaik szétszóratnak a földön, amit nem akartak elfoglalni, s romba dől minden templomuk ellenségeik keze alatt, amit majd építenek a megkövezett Sátor helyébe a Ciónon.

Hor fegyveresei s a léviták azon az éjszakán kétezer embert koncoltak föl a Sátor körül. És Izraél azóta is sír - de már nem ok nélkül.

Mósze pedig a függöny mögé lépett, leborult a Szentek Szentélyének hallgatag homályában. Mozdulatlanul feküdt, homlokát a hideg földre nyugtatva. A Hang csendesen megszólalt a ragyogó-villogó felhőben, s ezt mondta:

- Hallgatsz, fiam? Most nem pörlekedsz értük?

- Értük ezután soha többé - mondta Mósze hangtalanul, keményen. - Hanem Teéretted, Uram! Ha Te őket elhagyod, mit szólnak a népek? Hogy nem akartad megtartani népedet, hogy néped nem akart megtartani Téged. Hogy Egyiptom isteneivel szemben eléggé erős voltál, de Kánaán isteneivel szemben rövid a karod. Hogy a pusztában tudtad vezetni népedet, ám a megígért Földre már nem tudtad bevezetni. És ha elveszted Izraélt, mit mond majd a világ? Ezt mondja: nem tud mást ez az Isten, mint rabolni, pusztítani? Elpusztította a vízözön nemzedékét, elpusztította Babili tornyának építőit, elpusztította Szodoma népét, elpusztította Egyiptomot... most pedig elpusztítja Jiszraél gyermekeit! És évszázadok évszázadaira a gyűlölet istene leszel, Te, a szeretet Istene! Én semmi vagyok, a Te hébereid is mind semmi! Nem méltók bocsánatodra. Mégis, mégis bocsáss meg nekik. Ha nem érettük, magukért, hát értem. Ha nem énérettem, hát Éretted, Magadért, Világnak Ura!

Így beszélt szavak nélkül az éjszaka kavargó homályában. Isten válaszolt néki.

Másnap reggel, révületben eltöltött éjszaka után, Mósze összehívatta a törzsek férfiait, nemzetségfőket és családapákat, s a Hirdetőkőre állva, így szólt hozzájuk:

- Férfiak, Jiszraél férfiai! Mikor értitek meg végre az Örökkévalót? Érettetek megnyitotta a tengert, ti pedig száraz lábbal mentetek át rajta. Érettetek levette nyakatokról Egyiptom szolgaságának jármát. Érettetek mannut adott, mikor éheztetek. Érettetek alkotta Szináj hegyét, kiemelve a mélyből időtlen időkkel ezelőtt tűzben és földrengésben. Ti ellenben az aranybika előtt táncoltatok, énekeltetek, paráználkodtatok. Kezembe adta a Törvényt, hogy elétek tegyem, ti pedig ordítoztatok: vedd vissza a Törvényt. Most pedig, mikor elhozott benneteket a megígért föld határáig, ezt kiabáljátok: vedd vissza a földedet s ígéretedet! Azt hiszitek, tetszik neki a ti elpusztításotok fegyveres katonák, óriások s amalekiták által? Az, aki egyetlen igéjével teremtette a világot, egyetlen igéjével semmivé is teheti. És mégis, ennek ellenére sem töröl el titeket soha. Mert íme, mit mond az Örökkévaló? - Fölemelte sápadt homlokát a ragyogó hajnali Égre, fölemelte botját is, ezüstös szakálla lobogott, hosszú haja körüllengte félelmes arcát, bozontos melle barnán csillogott szétnyílt köpönyege fehér szárnyai közül. Hangja zengett, mint a sófár. - Ezt mondja: a tíz hazudozó, aki valótlan hírekkel rémítette meg szíveteket, bűnhődjék bűne szerint. Nyelvük hagyja el szájukat, köldöküket verje, haljanak meg férgekkel borítva, rágalmaik és hazugságaik férgeivel. Jósuah meg Kaleb pedig jutalmul kapják meg azt a részt az Ígéret Földjén, ami őket illette volna. Asszonyaitok bizonyosan belépnek a megígért Országba, mert nem vétkeztek sem a tenger partján, sem a bálvány előtt, sem a Törvény ellen, sem a mannut nem ócsárolták, sem nem gyalázkodtak. Ők csak sírtak vagy énekeltek. De mindazok, akik visszakívánkoztak Egyiptomba, s akik most húszesztendősek, nem látják meg az Örökkévaló Országát. Minden esztendőben Ab hava kilencedik éjszakája előtt számláltassanak meg, s ettől az éjszakától kezdve negyvenedrészük vesszen el a pusztában. Csontjaik a pusztában porladjanak el, mert elutasítván az országot, elutasították az életet is. Megáldom azonban fiaikat, új nemzedéket támasztok belőlük, amely sohasem ismerte Egyiptomot, sem Egyiptom bálványait, s nem is fogja ismerni soha. Ez a nemzedék fogja megvalósítani a Törvényt a földön, s az Országot, amit a Törvény ígér.

Mósze lelépett a kőről s társai: Aharon, Hor, Hofni, Pinehasz, Szakkai s Kaleb társaságában eltávozott. A férfiak tömege pedig ott állt némán, komoran, remegve a megdöbbenéstől, elszoruló szívvel, könnybe lábadt szemmel. Lassan-lassan gondolkodni kezdtek. Suttogva hajoltak egymáshoz, tanakodtak a Szabadító szavain. Egész mélységükben megértették végre, mit jelentenek. Azt, hogy ők maguk, akik itt állnak, sohasem tehetik a lábukat az Ígéret Földjére. Hogy ezután évről évre meg fogják őket rostálni, s a húsz éven felül levők negy-

venedrészét kiközösítik, kikergetik a pusztaságba. Hazátlanok lesznek, kóborlók, száműzöttek halálukig. És így folyik ez évről évre mindaddig, amíg a mai nemzedékből, amely ismerte Egyiptomot, s vétkezett az Örökkévaló ellen, egy is marad, amíg egy teljesen új nép nem támad, Isten s a Törvény népe. Egy új emberfajta. Tudták, végső, megmásíthatatlan ítélet ez, minden szava, minden betűje teljesedni fog rajtuk.

Csüggedten, kábultan, keserűen kérdezgették önmaguktól:

- Mit cselekedtünk? Milyen őrültség szállt meg minket? Nem halmozott-e el csodáival? Miért utasít vissza ma? Nem, nem kóborlunk a pusztába! Követjük az Urat, amíg csak nekünk nem adja Országát. Ha látja megtört szívünket, nekünk fogja adni. Fegyverkezzünk, hágjuk meg a hegyeket, zúduljunk Amalekre! Az Örökkévaló velünk lesz, mi pedig vele leszünk!

Ettől a reménységtől fölbuzdulva küldöttséget választottak, s Mószéhoz menesztették.

A követség alázatosan lépett Mósze szegényes sátrába, leborult a Szabadító lába előtt, homlokával érintette a szőnyeget, s így maradt mozdulatlanul, várva, mikor ad engedélyt a szólásra. Mósze a széken ült, éppen Szakkainak diktált valamit, talán a kihirdetett parancsot. Komor volt, arca kemény és mozdulatlan. Szakkai a szőnyegen ült, térdére fektetett táblján papiruszt simított ki reszkető ujjaival, írónádját a festékbe mártotta, sovány, piros, foltos, sárga arcát Mesterére emelte. A három követtel mit sem törődött.

- Keljetek föl - mondta Mósze egykedvűen. - Mit borultok most le előttem?

Azonban nem álltak föl, hanem térdelve rebegték el a nép üzenetét. Könnyes szemük biztató mosolyt, legalább egy kis enyhülést sóvárgott Mósze arcán. De ő hosszan elgondolkozott, majd megrázta a fejét, s tompa hangon így szólt:

- Már késő! A ti lelketek nem érett meg az Úr szüretjére.

Kezével intett, elbocsátotta őket. Utánuk sem tekintve máris titkára felé fordult, hogy tovább diktáljon.

A küldöttség lehorgasztott fejjel tért vissza megbízóihoz. Igen? Már késő? Erre dacosan vállat vontak, köptek, szitkozódtak, vitáztak, veszekedtek, a fiatalok az öregekkel, az öregek a fiatalokkal szálltak szócsatába összevissza, ahogy szokás, ha mindenki okosabb akar lenni a többinél. Elhatározásuk hamar megszületett. Majd megmutatják ők Mószénak!

- Hát maradjon! - kiáltották egyhangúlag. - Majd győzünk nélküle! Azt hiszed, Mósze, Istennek szüksége van rád, hogy csodát tegyen? Fegyverkezzünk!

És szétfutottak nagy lázban, felbuzdulásban, s fölverték a tábort harci lármájukkal. A Jehuda-Simeon törzs, Kaleb nemzetsége, a keniták meg egy Jerachme'él nevű kis népcsoport, amelynek csak a neve maradt fenn, de még Dávid korában is sokat kellemetlenkedett az amalekitákkal együtt, gyors fegyverkezéshez látott. Kaleb nem tagadhatta meg a népgyűlésen mondott szavait. Jósuah azonban visszavonult. A többi törzs nagy bánatba merülve gyászolta jövőjét, siratta önmagát, kesergett vakságán, bűnein.

Érthető, hogy mikor a felfegyverkezett férfiak serege nagy zűrzavarban, a Láda, Mósze s legjobb vezetői, főpapja s a tizenkét nevet tartalmazó zafírtábla, Józif koporsója, a próféták buzgó bátorítása nélkül támadást kezdett az amalekiták ellen, ki akarva küzdeni az átjárást Kánaán irányában, kudarcot vallott. A hadművelet összeomlott. Mindössze annyit sikerült elérniök véres veszteségek árán, hogy a Jehuda-Simeon törzs följebb nyomta területét Hormán túl, s ott állásait megszilárdította, új legelőket nyitott nyájainak-csordáinak. A vitéz Kaleb pedig megvetette lábát Lachisz-Hebron vonala alatt, néhány csoportja pedig egészen Zifig elhatolt. A Négy Város Szövetségének védelmi övét azonban nem merte megtámadni. A

Jerachme'él csoportját az amalekiták teljesen megverték, s a maga egészében saját oldalukra kényszerítették. Mikor később Jiszraél népe továbbvonult az Arab-öböl s Moab irányában, hogy Keletről hatoljon be Kánaánba, kardja hegyét éppen Jerusálimnak szögezve, sem Jehuda, sem Simeon, sem Kaleb, sem a pillanatnyi haszonért csatlakozott Jerachme'él nem tartott vele.

A többiek szétverve menekültek vissza.

A megígért Föld hatalmas szőlőfürtjéből sohasem ehettek. Esőtől párolgó földjébe nem vethették el a messiási korszak tövig kalászos gabonáját. Tejét, mézét nem ízlelhették. Tudták, évről évre megszámlálják őket, s lassanként elszakadnak a pusztába, csontjaik a homokban porladnak el hontalanul. És elfeledi őket az emberiség.

Kaleb nemzetségéből származott azonban a nagy király, Dávid, az ő Csillaga, a Kutyacsillag, azaz Kaleb ragyogott Izraél történetének égboltján. Siserát pedig egy hős kenita asszony ölte meg, átvervén a fejét szöggel, mikor aludt, ahogy Deborah Énekében olvasható.

32. Hazudtunk! Hazudtunk!

Mósze - vagyis az Úr - ama szörnyű kijelentésének, hogy a népet évenként meg kell rostálni, s a régi nemzedéket ki kell belőle zárni, mert csak egy új nemzedék léphet az Ígéret Földjére, okvetlenül lázadást kellett támasztania. Ki hajlandó tudomásul venni, hogy kirekesztik a népből, s nem érheti el a boldogságot? A boldogságot, amit ki-ki a maga módján képzel el, s akar megvalósítani?

Hát még mikor megtudták, hogy Mósze és társai el akarják törölni az áldozatokat is. És itt, Meribat Kadesben sem lesz sokáig maradásuk, vonulniok kell tovább, Edom felé, ellenséges népek, járhatatlan szakadékok, hegyormok, kopár sziklák közé... s addig is, míg odáig elérkeznek, a sivatagban kell kóborolniuk, évről évre kiközösíteniük a húsz éven felüliek negyvenedrészét. Volt hát okuk a sírásra! Volt okuk az elkeseredésre, a lázadásra. Ha Hor fegyveresei s a mindenre elszánt léviták nem tartották volna szilárdan kezükben a hatalmat, azonnal kitört volna a forradalom. De még a *gibborim* egy része is megingott. Komoran, szótlanul nézegették fegyvereiket, mintha azon töprengenének, vajon ki ellen fordítsák!

A tábor hangulata nyomott volt, a nép kedvetlen. Dalt nem lehetett hallani, táncot nem lehetett látni.

Dathan, ez a széles vállú, széles arcú, izmos, zömök férfi homlokára húzta fejkendőjét, szürke szakállát tépdeste, s rekedten így kiabált a köréje csoportosulóknak:

- Odaadtok évenként néhány ezer öreget Mószénak? Én már a fiamat adtam neki! Meddig tűritek annak a gyilkosnak, szökevénynek, annak a tébolyodott egyiptominak az uralmát? Nem volna jobb egyszerre kockáztatni néhány százat, vagy akár ezret, s megváltoztatni reménytelen sorsunkat? Miért nem szedtük össze magunkat, miért nem gyűjtöttünk bátorságot, hogy egy csapással végezzünk a kánaániakkal, az amorritákkal, a hittitákkal, a jebuszitákkal? Most pedig itt állunk, s tűrünk tétlenül!

- Ugyan már - csúfolódott Abiram, s kajánul simogatta ősz szakállát. - Jiszraél fiai szeretik a bizonyosságot. Jobban irtóznak ők a kétséges győzelemtől, mint a bizonyos haláltól.

- Hát nem látjátok - ordította Dathan -, hogy Mósze megtizedel titeket a saját hatalma érdekében? Negyven évig akartok tekeregni a pusztában, amíg csak mind el nem pusztultok?

- Ők szeretik a sétát - csúfolódott a vén Abiram. - Kedvelik a gyaloglást a forró homokban. Nem szeretnek árnyékban heverni s majszolni a fügét.

A szónak akkoriban nagy súlya volt. Dathan meg Abiram szavait jól emlékezetükbe vésték. Taglalták, továbbadták, gyújtogattak velük széltében-hosszában. Gyúlékony volt a lelkük, mint a száraz nád. Aharon s a léviták hiába locsolgatták az Élet vizével.

Ugyanakkor Korach, a volt kincstáros is elérkezettnek látta a cselekvés idejét. Olla úrhölgy panaszai, szidalmai, uszításai már beteggé tették. Öregedő lánya látásától borzadt. Egy évtized múlt el azóta, hogy nagy céljaiért odahagyta Egyiptomot, mérhetetlen kincsének egy része Hor felügyelete alatt sátorban hevert, a saját vagyona gyümölcsözetlenül herdálódott el, holott eddig már megtízszerezhette volna. Szolgái és lakájai üres tálcákat hordtak az asztalhoz, nem volt már libasült, kacsamáj, mártásos hal, libanoni bor, ó, jaj, régóta nem volt! Éheztek, azt lehet mondani, éheztek, legalábbis úgy kellett élniök az egykor dúslakodóknak, ahogy a csürhe élt. Majd végül sok áldozatáért, a Mósze rendelkezésére bocsátott kincsekért, kirostálják őt is mint öreget, akinek szíve Egyiptomhoz húz, a pusztába kergetik, s

nyomorultul kell elvesznie. Egyedül, mert Olla úrhölgytől, Nefer-nefer leányzótól hiába kívánná, tartsanak vele. Métiről, az elfajzott fiúról pedig ne is szóljunk.

Korach így beszélt:

- Miért Mósze a nép feje? Sokkal gazdagabb vagyok, mint ő! Jobban is tudom, mit kell tenni. Visszatérni szépen Egyiptomba, megegyezni a királlyal, békén, nyugodtan élni, dolgozni, gazdagodni... Akárki legyen most a király, engem, a volt kincstárost kegyesen fogadna. Nekem most is tekintélyem van Egyiptomban. De hát várjuk meg, amíg elvész minden létalapunk?

Olla, a felesége, ugyanolyan nagyra törő, mint Korach, de még nála is vakmerőbb s tehetetlenségében dühöngőbb, pillanatnyi nyugtot sem hagyott neki. Hol sírt, hol kiabált, hol egyszerre sírt és kiabált. A földre vetette magát, parókáját letépte kopasz fejéről, meg akart halni. Nefer-nefer rekedten ordított, fésületlen haját tépte, átkozta anyját-apját, majd anyja mellé rogyott, és zokogva ölelgette. Könnyeik egy tócsába folytak össze a drága szőnyegen.

Olyan asszony volt Olla, akiről joggal mondják: *„Az önző asszony lerombolja házát a saját kezével!”* Mit ér a világ kincse jó asszony nélkül?

Korach egész nap vitázott, hallgatózott, figyelt, szaglászott, lázított, s bölcseket mondott. Nyugtalan volt, kapkodott, nem tudott otthon ülni. Mikor pedig este hazakerült pompás sátrába, Olla úrhölgy csípős megjegyzésekkel kezdte, sírással folytatta, esztelen visongatással, vádakkal, görcsös fetrengéssel végezte. Korach álmatlanul töltött éjszaka után megint elbaktatott hazulról, ne lássa a két nő siralmas ábrázatát, vádaskodó tekintetét. Mósze közelében ólálkodott, minden alkalmat megragadva, hogy szóba ereszkedjék vele, vitába sodorja, ellentmondásokba keverje. Este pedig folytatódott odahaza a pokol. Miféle maskarát csináltak belőled? Nem szégyenled magad? Ilyen köpönyegben jársz, ilyen kendőt viselsz, ilyen a sarud... pfuj! Ugyanakkor nézd meg Aharont, nézd meg Kohat fiait, akik a Szentélyt őrzik. Te azonban eltűrsz mindent, bárgyú voltál egész életedben, nélkülem fölfordultál volna! És el tudod nézni a mai nyomorúságunkat? Csak tátod a szádat, te, te nagy szájú, lomha krokodil... rád nézni sem tudok. Mit csináltál belőlem? Mit a lányodból? Hiszen már egy rongyunk sincs. Hoj, hoj, miért is áldoztam föl neked gyönyörű ifjúságomat, szépségemet, műveltségemet! Senki vagy, semmi vagy... holott nekem olyan férj kell, aki uralkodik!

Korach tehát megesküdött, hogy mindenáron lerombolja Mósze művét, s maga lép a helyébe.

Ettől kezdve összegyűjtötte azokat, akiknek éppúgy nem volt képzelőerejük, mint neki, s éppen ezért nagyon jól megértették. Kiválasztott a tábor szélén egy alkalmatos fát, éppen úgy kőre ült, mint Mósze, s efféle magyarázatot tartott a köréje csoportosulóknak:

- Megszámláltátok már, mibe kerül nektek Mósze, Aharon főpap, mibe kerülnek testőreik? Fullajtárjaik meg a tizedek, amiket folyton követel? Tegyétek föl, van az én szomszédságomban egy özvegy, két leány anyja, s csak egy kis földjük van mindössze. Kimegy dolgozni, de Mósze így szól: „Nem dolgozhatsz úgy, hogy együtt fogod be a szamarat az ökörrel! Az Úr ezt tiltja!” Elmegy vetni, de Mósze így kiált: „Nem vetheted be a földedet kétféle maggal. Az Úr tiltja ezt!” Elmegy aratni, kévéket kötni, Mósze azonban ezt mondja: „Hagyd a kalászokat a tarlón a szegényeknek, feledj a föld sarkában számukra egy kévét! Ezt parancsolja az Úr!” Végül csűrbe viszi a gabonát, akkor meg Mósze így követelődzik: „Add nekem az első tizedet meg a másodikat, ezt parancsolja az Úr!” Mit tesz ekkor az özvegy? Eladja földjét, vásárol két juhot, hogy a bárányukból némi hasznuk, a gyapjújukból legalább ruhájuk legyen. Mikor aztán összegyűjtött egy keveset, jön ám Aharon, s így szól: „Add nekem az első bárányt, add nekem a gyapjú elejét, így parancsolja az Úr, áldott legyen!” Odaadván pedig, amit követel, így töpreng az özvegy: „Nincs már maradásunk ettől az embertől, levágom a juhaimat. Legalább

megesszük!” Mikor aztán megölte őket, ismét jön Aharon: „Add nekem a juhok lapockáját, a gerincét meg a gyomrát, mert így parancsolja az Úr, áldott legyen!” Hogyan? Magam öltem meg, s mégsem tudom megmenteni a kezedből? Legyen hát átkozott ez a birka. Aharon azonban így felel: „Akkor hát az egész az enyém, így rendeli az Úr, áldott legyen!” Elveszi az egészet s távozik. Az özvegy meg ott marad minden nélkül és sír, két leánya vele együtt zokog.

Korach kitátja száját, ráncokkal pókhálózott, apró szemét körülhordozza a sokaságon, vastag ujjú, csapott kezével nyírott szakállában játszik. S a nagy csendben nyomatékosan folytatja:

- Így sírtok ti mindnyájan, mint az a szegény özvegy, ha továbbra is Mószéval meg Aharonnal vezettetitek magatokat az orrotoknál fogva!

Ezután a törzsek vezetőihez fordult, s így beszélt:

- A nép keservesen nyög Mósze járma alatt. Mit tehet azonban mást, mint panaszkodik vagy kiált. Ti is távoltartjátok magatokat panaszaitól és könnyeitől? Mósze királlyá tette magát, s testvéréből, Aharonból főpapot csinált, kisöccseiből, Eleázárból s Ithamárból előkelő papokat, nénjét, Mirjamot minden asszony fölé emelte mint prófétát. Kalebnek, jó barátjának többet ígért Isten Földjéből, mint másnak, Pinehasz, a másik barátja, őre lett a Szentély kapujának, kedves tanítványa, Jósuah, a hadsereg egyik vezére, hogy a többiről ne is szóljak. Csupa rokon, törzsbeli, jó barát, koma, tanítvány! Én magamnak nem kívánok semmit. Lévi-származék vagyok, s ez elég. De igazság-e, hogy Lévi törzse jogokat élvez valamennyi törzs fölött? Miért kapja az összes többitől a tizedet? Miért lévita a főpap? Hát az előkelő férfiú, Juda vagy Benjámin Efráim vagy Manasszé, Reuben vagy Simeon törzséből nem lehetne főpap éppen úgy, mint Aharon?

Érveivel sikerült is őket úgy fölzaklatni, hogy Mósze elé járultak, s megkérdezték, miért a Lévi-törzs részesül ilyen kiváltságokban. Miért kap tizedet valamennyitől? Miért Lévi ad főpapot a népnek? Miért nem lehet főpap valaki más is közülük? Mósze türelmesen megmagyarázta nekik, hogy az Örökkévaló elkülönítette egymástól a népeket, elválasztotta tőlük Izraélt, Izraélben is körülvette Lévit, de azért a fajok, a fajták, a nemzetek mind egyformák az Úr előtt, csupán a föladatuk más és más. Így rendelte hát Lévit arra a helyre, ahol áll, s Aharont arra a méltóságra, amit betölt.

Magyarázatára a törzsek vezetői megnyugodtak, Korach azonban tovább feszegette a kérdést a fa alatt.

- Ha Aharon főpap lehet Lévi törzséből, miért ne lehetne más is ugyancsak Léviből? Hát csak egyetlenegy lévita van?

Ekkor meg a léviták nemeseit, családfőit, előkelőit gyűjtötte maga köré. Bíborkék palástot öltött, derekára kötötte legszebb aranyos övét, s azt a sarut húzta lábára, amiben valaha a király előtt is megjelent. S ezen a gyűlésen így szólt:

- Tegyük le helyéről Aharont! Ha a Lévi-törzs első valamennyi között, s ennek kell főpapot adnia, legyen hát főpap egy lévita. Mi azonban mindnyájan jogosabbak vagyunk erre a méltóságra, egyformán léviták vagyunk, egyformán ismerjük a Törvényt, egyformán magyarázzuk, egyformán munkálkodunk megvalósításán. Elég volt Aharonból! Másnak is joga van a főpapságra!

Úgy gondolta, ha új főpapot választanak, az csak ő lehet. Ha pedig ő lesz, majd alkot ő törvényt, s az ő törvénye lesz a Törvény. Akkor majd az ő kezében lesz a Szentély, a Láda, az oltár, övé lesz a prófétálás joga.

Így nőtt, terjedt a lázadás.

Mósze maga elé rendelte Dathant s Abiramot, hogy felelősségre vonja vakmerő uszításaikért, mert a Törvény úgy rendeli, hogy senkit se ítéljenek el kihallgatása s a tanúk megkérdezése nélkül. A két lázadó azonban megtagadta ezt. - Nem vagyunk már kölykök, hogy Mósze játsszék velünk - mondták. - Elég volt majdnem tíz évig! Amit csak akart, mindent elvett tőlünk. Tőlem még elsőszülött fiamat is - ordította Dathan.

Mósze nem folyamodott erőszakhoz, rábízta az Úrra, tegyen velük, amit akar.

Mikor azonban a következő napok egyikén a Szentély felé haladt, óriási néptömeget pillantott meg. A fenyegetően háborgó nép élén Korach haladt, s jelszavakat kiabált. Mögötte papi tisztséget nem viselő léviták, családfők, mindenfajta nemesek s a közönséges emberekből összeverődött, velük egy húron pendülő, pillanatnyi sikert, hasznot váró, bosszúért lihegő, magát megcsaltnak érző, hatalmas tömeg. Lehettek talán tízezren is. Ez a tízezer torok megszakadásig ordított, üvöltött, szitkozódott. Körös-körül a hegyeken pedig tüzek lobogtak, mintha a nép dühe lángban-füstben tört volna ki Isten ellen.

Mósze megállt, botjára támaszkodott. Redős homlokára húzta kendőjét, arca nyugodt volt, szeme sötét, de biztos. Úgy állt mozdulatlanul, szembenézve a fenyegető lázadással, a feléje hömpölygő néppel, a dühödt arcok ezreivel, a fölemelt husángokkal, mint akit semmiféle hatalom nem tud kimozdítani helyéből. Viselkedése kissé csillapítólag hatott az elöl közeledőkre, a mögöttük tolongók azonban még vadabbul üvöltöztek, mintha érezték volna, hogy elöl megtorpan az elszántság.

Mósze elé érkezve, Korach még előbbre lépett, aztán megállt ő is. Nem tudta, mit tegyen.

- Állj és beszélj - parancsolt rá Mósze nyugodt, félelmes hangon. - Mit akartok? A főpapi tiarát?

Lassan-lassan csend lett. A lárma elhullámzott a tömeg szélei felé, mint a víz, ha szikla zuhan belé, s a partokon végül elsimul a háborgása.

S a morajló csendben zengőn folytatta a félelmes hang:

- Aharon az, aki akarta a főpapságot? Vagy én vagyok, aki adtam neki? Ha én választottam volna, nem inkább a fiamat koronáznám meg vagy ennenmagamat, ahelyett hogy a ti gyűlölködéseteket vonom homlokomra, holott ti irigyelt dicsőséget láttok rajta? Kétszázötvenen vagytok, akik mind magatoknak követelitek a főpapságot. De lehet-e kétszázötven főpap? Egy a Törvény, egy az Isten, az egy Isten pedig Aharont állította a Láda mellé főpapnak a Szentek Szentjében, ahol a Törvényt elhelyeztük. Ha egy királynak úgy tetszik, hogy trónusára ültesse egyik rabszolgáját, a nép lázadása e rabszolga ellen nem maga a király ellen való lázadás-e? Az Örökkévaló kijelölte szolgáját, s aki e szolga ellen fölkel, az Örökkévaló ellen támad!

Korachnak szólnia kellett, mert Mósze szavai veszedelmesek voltak, könnyen oldalára hajlíthatták a lázadókat. S akkor itt helyben felkoncolhatják őt minden hívével együtt. Részint szorongatott helyzetében tehát, részint mert az úgynevezett „egyszerű ember” mindig csak sokadmagával bátor, vakmerően kiabált. A héberek szeretnek kérdésekben vitázni, ő is kérdésekkel támadt Mószéra.

- Te vagy az egyetlen, aki ismered az Örökkévaló akaratát? - rikoltotta gúnyosan, nagy száját kitátva, ahogy csak bírta, kinyújtott karjával lendületesen Mószéra mutatott.

Fölcsattanó kiáltására máris helyeslő zúgás morajlott a tömegben. Korach ettől még nagyobb bátorságot kapott.

- Azt hirdeted magadról, hogy Ő beszél hozzád a magányban, igen, a magányban, ahol senki sem hallja a szavát, senki sem látja az arcát! De nem szólt-e hozzánk is, mindnyájunkhoz, az egész világ szeme láttára? Egyedül voltál a Szináj hegyén, mikor parancsolatát kihirdette? Egyedül voltál, mikor arcát megmutatta lángokban és mennydörgésben? Mindnyájan láttuk, mindnyájan hallottuk. Miért beszélsz tehát most te egyedül az Ő nevében? Ábrahám áldását nem adta másra, csak terád? Nem vagyunk mi mindnyájan Jiszraél gyermekei? Eléggé felnőtt gyermekek, hogy magunk válasszunk magunknak fejet? Vagy ne válasszunk, ha nem akarunk választani?

- Úgy van! - üvöltötte a sokaság. - Mindnyájan egyenlők vagyunk. A szót, amit a Szináj hegyén kaptunk, meghamisítottad! Kisajátítottad! Elraboltad! Elloptad tőlünk Egyiptom örömeit, a húsos fazekakat, a bőséges kenyeret! Becsaptál minket az Ígéret Földjével, hazudtál! Az a föld nincs, nem fogja látni senki! Zsarnokká tetted magad a mi szolgaságunk árán! Megaláztad Jiszraélt, megátkoztad, pedig atyád és anyád! Asszonyaink lelkével kötöztél meg minket! Megrontottad napjaink és éjszakáink örömét, így gyaláztad meg a Szabbatot! Éhséggel, szomjúsággal, pestissel öltél minket a pusztában, meg akarsz ölni negyven éven át! Bemocskoltad az Örökkévaló nevét, mert kényszerítetted, hogy csodákat tegyen ellenünk! Emberi testből csináltál bálványt, tennenmagadból! Káromoltad az Egyistent, mert azt mondtad: Mósze vagyok, a ti istenetek!

Így ordítoztak összevissza, mindenik kiáltásuk olyan volt, mint egy-egy súlyos kő. Az elül állók egyre közelebb törtettek Mószéhoz, a hátul levők előretolongtak. Minden kiáltás után fölrivallt a helyeslés, a szidalom, szájról szájra adták a szavakat.

Mósze mozdulatlanul állt az ezrekkel szemben, arca komor volt, szeme fájdalmas.

Mikor kiordították magukat, megint csend lett, várták a fejleményeket. Mósze pedig így szólt emelt hangon, végtelen keserűséggel:

- Ó, jaj nekem! Király voltam Egyiptomban, tiértetek letettem királyságomat. Pásztor voltam Mitanniban, tiértetek elhagytam a magányt. Vitáztam a királlyal, száraz lábbal vezettelek át titeket a tengeren. Tápláltalak titeket, csoda, hogy éltek, ahogy az anya táplálja önnön tejével gyermekét. Negyven nap és negyven éjjel böjtöltem a hegyen a Törvényért, a ti üdvösségetekért. Összetörtem a Törvényt, hogy magamra vegyem a ti bűneitek súlyát. Negyvenszer néztem szembe a halállal, mikor meg akartatok kövezni. Negyvenszer szálltam szembe az Istennel, könyörögtem, bocsásson meg nektek. Negyvenszer bocsátotta meg átkaitokat, káromlásaitokat, haragotok kiáltásait, mert ő igazságos és türelmes, amit az ember dühében, kétségbeesésében ordít, elereszti a füle mellett. Még ma is megbocsát, ha belátjátok, hogy mások adták szátokba ezeket a szavakat, mások ordítoznak a szátokkal. Nekik azonban nem bocsát meg soha. Mert ők nem dühükben, nem kétségbeesésükben, nem szorongásukban kiáltoznak, hanem irigységből. Irigység van a kiáltásukban, s nagyon jól tudják, mit kiabálnak. A törtetők, a csúfolódók, a gyalázkodók, a gazdagok, a törzsek előkelői, a léviták fejei ők, akik az éjszaka sötétjébe rejtik a Törvényt! Visszavezetik a világot a zűrzavarba, az éjszaka mélységeibe!

Botját magasra emelte, fejét fölvetette, hangja félelmes volt.

- Különüljetek el tőlük! - kiáltotta hatalmasan. - Távolodjatok el tőlük! Lábotok ne is érintse az ő lábuk nyomát! Átok és gyalázat rájuk. Kiűzöm őket Jiszraélből, elkergetem az Úr szeme elől! Pusztuljanak.

Nagy kavarodás támadt. A tömeg több részre hasadt. Sokan tétováztak, hol ide léptek, hol oda. Mósze hatalmának ereje mégis csendet kényszerített rájuk. A csendességben pedig Mósze Korach s előkelő társai: a léviták fejei, a gazdagok s a törtetők felé fordult, a kétszázötven bűnös felé, s ezt mondta:

- Jelenjetek meg holnap a Szentélyben. Ki-ki fogjon egy füstölőt, tegyen tüzet bele, füstöljön. Aharon is veszi az ő füstölőjét, parazsat tesz bele s illatszert. Mindnyájan áldozni fogtok Aharonnal együtt az Örökkévaló előtt. Én nem leszek ott, de Isten ott lesz! És ti, ti magatok tesztek majd csodát, ami bezárja a szemeteket, de kinyitja Jiszraélét!

Ezzel megfordult, s otthagyta őket. A Szentélybe, onnan a Szentek Szentjébe ment. Vissza sem tekintett a kavargó sokaságra.

Azonban nem ült el a lázadás olyan könnyen, ahogyan képzelnénk. Harcra került a sor, a nép fegyverre kapott, s mihelyt az elszántabbak verekedni kezdtek, sorra új meg új csoportok avatkoztak bele. A hegyeken tüzek lángoltak, kísérteties fénybe borították az éjszakába merülő tájat. Ordítozás, halálhörgés, diadalmas ujjongás, csatalárma kavargott hajnalig. Most rajta! Ne hagyd magad! Rázd le az igát! Vesszenek Mósze hívei! Vesszenek Korach hívei! Vesszen Aharon! Az esti közös áldozás elmaradt. A léviták egy része Korach mellett fogott fegyvert, Hor harcosai két pártra szakadtak, de tétlenek voltak. Jósuah ellenben, mint a halál angyala szállt tűzben-füstben katonái élén, megrohamozta a dombot, amin a lázadó léviták foglaltak állást, szikláról sziklára, sátorról sátorra repült, s vele az efráimiták, manasszéiták vad harci ordítással, kardjukat forgatva, bunkóikkal lesújtva, pajzsukkal fogva föl az ellenfél döngő csapásait. Vele harcolt Hor egy kis csoport fegyveres élén. A nők, az aggok és a gyermekek búvóhelyeken szorongtak sírva-imádkozva, hajukat tépve, kezüket tördelve.

Hajnalra leverték a lázadást, de milyen áron! Halottak tömege, sebesültek serege mindenütt. Leégett, felborogatott, szétdúlt sátrak, házikók! Összetört szekerek, agyonvert szamarak, mert aki eszeveszett dühében embert nem tudott ölni, legalább állatot ölt! És mennyi gazdátlanul hagyott szamár, ökör, teve futott világgá rémületében! Bőgésük, ordításuk összevegyült az emberek kiáltozásaival, mintha a pusztaság valamennyi démona föltámadt volna. Valóban, gonosz démonok műve volt ez. Még a gyermekek is pusztultak: elsőszülött kisfiúk, akiket atyjuk ellensége vert át kardjával, sújtott le bunkójával. Mindezek tetejébe félő volt, hogy az amalekiták neszét veszik a lázadásnak, s az izraéliták körül ólálkodó Madiu- meg Jerachme'él-csoportokkal, amelyek úgy kísérgették, mint a hiénák, rátörnek, s végleg eltaposs̀ák. Megbosszulják a vereséget.

Reggel derült ki aztán, mikor Jósuah azon véresen, mocskosan bejárta a tábort, hogy nemcsak jobb-rosszabb, mindennapi férfiak estek el mindkét részen, hanem köztük van a vitéz Hor is, Hofni, a csillagász meg Szakkai, az írnok. Hort egy hegyoldalon lezúduló szikla törte össze, az is lehet, hogy önmaga okozta halálát, mikor rohantában olyan sziklába kapaszkodott, ami nem állt jól a helyén. Hofnit valaki dárdával szúrta halálra a hegytetőn, ahol csillagászati megfigyeléseit végezte. A fegyver a mellén hatolt át, vére belepte a hanyatt fekvő hullát. A szerencsétlen, halk, mindig lemondóan mosolygó, lobogó szemű Szakkait Mósze sátrában ölték meg karddal. Bizonyosan dolgozott a harci zsivajban is, mert ráborult írótáblájára, merev ujjai még szorongatták az írónádat. Vére összefolyt a festékes tégely tartalmával, nagy, barna szeme fennakadt, mintha révületben borult volna le az Úr előtt, s csodálkozva bámult volna az Éden fényébe. Körülötte összetaposott, tépett papírok hevertek a gyűrött szőnyegen.

Jósuah némán állt a három egymás mellé fektetett hulla fölött, finom, sovány arca eltorzult a dühtől. Aztán elfordult, s véres öklével megtörölte a szemét.

De hol volt Mósze?

Ugyanott, a Szentek Szentjének sötét fülkéjében, ahova a lázadás kezdetén ment. Ott töltötte az egész éjszakát. A történtekről mit sem tudott, nem hallotta a lármát, a pusztulás borzasztó zajait, nem látta a kavargást, a tüzeket... Mint egy halott feküdt a Láda előtt, homlokával a földet érintve, nyitott szemmel, mozdulatlanul. Lelkében a saját kiáltásait hallotta csupán, egyhangú nyögést és jajgatást, néma zokogást, reménytelen siralmat. S csak sokára, végtelen idő múlva szólalt meg a Hang szelíden, simogatón:

- Mósze, fiam, mit akarsz tőlem?

- Teremtettél poklot? - kiáltotta Mósze fuldokolva. - Teremtettél kárhozatot, Világnak Ura? Ha igen, nyisd meg a száját, hogy elnyelje őket!

- Hogyan? - suttogta a Hang. - Te, aki mindig irgalmat kértél tőlem, most kárhozatért kiáltsz? Mikor föltámadtak ellenem, te megbocsátottál. Most pedig, mikor ellened támadtak föl, nem irgalmazol? Megmondtam neked: ha az én arcom könyörtelen lesz, a tied legyen irgalmas. Most pedig, íme, irgalmas az enyém, a tied pedig könyörtelen?

- Hogyan teremtsek új nemzedéket, Uram, ha az öregek silánysága már eleve lerombol mindent? - jajdult föl Mósze.

- Negyven év alatt ők mind elhalnak - nyugtatta meg a Hang.

- Ezeknek még ma meg kell halniok, vagy meghal a Te törvényed, ha győznek!

És miközben az Isten hallgatott, fölragyogott a Nap s a Hold, s így kiáltott:

- Uram, a bűnösöket, akiket Mósze megátkozott, nem akarjuk többé látni! Ha ki nem űzöd őket a világból, mi nem világítunk többé a világnak!

- Lázadó lángok! - mondta a Hang. - Ti világoskodtatok a bűnösöknek az özönvízkor, Babili tornyának építésekor, Szodoma virulásakor, noha megátkoztam őket. Most pedig, mikor ember mond rájuk átkot, nem akartok világítani?

- Uram, Uram - folytatta Mósze végtelen idő múltán. - Hát én vagyok, aki kértelek Téged, hogy őket vezethessem? Nem óvtalak-e, nehogy a saját gyengeségemre bízzál? Követtelek Téged, szolgáltalak Téged, magamra vettem a fáradalmakat s a szomorúságokat Éretted. Mi lesz belőlem, mit tegyek, ha a Te ellenségeid győznek? Nem megígérted-e támogatásodat? Ne hagyj el! Légy munkás az én munkámban!

A Hang nem szólt többet.

Másnap Korach s mind a kétszázötvenen ünnepi díszbe öltözve, de vacogó foggal, remegő térddel, némán, sápadtan lépdeltek a Szentély irányába, hogy teljesítsék Mósze parancsát. Aharon már várta őket. Szótlanok voltak mind s halálosan levertek.

Mielőtt azonban elmondanám a borzalmas istentisztelet történetét, egy bájos kis esetre szeretnék kitérni, fiam. Emlékszel, On Péleth fia szintén a zúgolódók, rágalmazók között szerepelt, vendégeskedett Korachnál Dathan s Abiram társaságában, s ezúttal sem fogta be a száját. Péleth is a föllázadt léviták között ordítozott, szeretett volna főpap lenni ő is, akár Mósze bukásának árán. Így hát neki is el kellett volna mennie az áldozatra, mint a többinek. Sötét aggodalmak között húzódott azonban sátrába, s a fegyveres harcoktól távoltartotta magát.

Igaza van a bölcs mondásnak: *„A jó feleség házat épít!”* Mert a jó feleség többet ér a legszebb gyöngynél: gyermekeit boldogan nevelgeti, férjét örömmel árasztja el, vigyáz rá akkor is, ha a férfi vigyázatlan. Meghallván a Mósze által kiadott átkot, ezt tanácsolta a férjének Dinah, a felesége:

- Ne menj holnap illatáldozatot bemutatni a Szentélybe, ó, uram. Mi hasznod belőle, ha elmégy? Ha Mósze győz, te leszel az utóda. Ha Korach győz, szintén te leszel az utóda. Maradj itthon.

- Mósze nagy, hozzá húzok inkább. De Korachnak megesküdtem, nem tagadhatom meg eskümet. Hát már hiába, oda kell mennem - sóhajtotta Péleth.

Mit tett azonban Dinah, a derék asszony? Erős, álmosító italt készített, majd jól megvacsoráztatta férjét eledelek sorával... aztán elmúlt a borzalmas éjszaka, elült a tombolás, On azonban minderről nem tudott semmit. Aludt, mint egy kő. Aludt reggel is, mikor társai áldozni mentek. Így menekült meg On.

A többiek ugyanis mind elpusztultak.

A Szentélyben megjelenvén, mindegyikük egy-egy füstölőt kapott, s az oltár tüzéről parazsat. Aharon sorra illatszert helyezett füstölőikbe. S megkezdődött az illatáldozat. De alig tették meg az első megszabott mozdulatokat s az ünnepélyes lépéseket, mikor csaknem egyszerre megtántorodtak majd összeestek. A Halál úgy ütötte le őket, mint a bunkó. Néhányan az erősebb természetűek közül a Sátor kijárata felé rohantak, de Pinehasz őrei visszautasították őket. Senki sem mehetett ki, senki sem léphetett be. Tántorogva, támolyogva, hamuszürkére vált arccal, kimeredt, hályogos szemmel, levegő után kapkodva, a füstölőket elejtve vagy eldobva, egész testükben remegve ájuldoztak összevissza. Némelyikük még mászni próbált, mások hányták-vetették magukat, megint mások a sátortetőt tartó díszes cölöpökbe kapaszkodtak...És olyan rémület fojtogatta torkukat, szorongatta szívüket, amit semmiféle halálfélelemhez nem tudtak hasonlítani. A kárhozat borzalma volt ez. Csak percek múlhattak el, már elterültek ők is halott társaik mellé, ujjaik kétségbeesve markolták a földet. Orrukból, szájukból, fülükből eleredt a vér, foguk kivicsorodott, nyelvük kifordult. Így vesztek el mind egy lábig. Aharon azonban folytatta szertartásait a függöny előtt, noha az ő keze is remegett, csaknem elejtette a füstölőt. Ajka fehér volt, mint a papír. Igyekezett buzgón elmerülni a szertartásban, hogy ne lásson semmit, ne hallja a haldoklók hörgését. De csaknem összeesett a látványtól.

Így veszett el Korach, a gazdag ember, a király volt kincstárosa, a léviták egyik előkelője, így halt meg Abiram, Dathan, így pusztult egy híján mind a kétszázötven, aki Mósze, Aharon s Jáhveh ellen fölbujtotta a népet. Mire Aharon befejezte az égő illatok áldozatát, mozdulatlanok voltak valamennyien. A lámpák közönyösen csillogtak fölöttük, mint a részvétlen csillagok.

De nemcsak ők, hanem akkori rend szerint elsőszülötteik is. Azokat fegyveres léviták végezték ki, az összeesküvők sátrába lépve, pontosabban azokéba, akiknek hullája a Szentélyben feküdt. Ugyanis, mondják bölcseink, ha lázadás, fölkelés támad, az ártatlanok mindig együtt pusztulnak a bűnösökkel.

Rabbi bar Chama meséli, hogy a pusztában utazott, s egy arab közeledett hozzá. Szóba ereszkedtek. Ezekről az eseményekről beszélgetvén, így szólt az arab:

- Akarod látni a helyet, amely Korachot s társait elnyelte?

Fogott egy darab lenvásznat, vízbe mártotta, rácsavarta lándzsája vasára, azután a talaj felé fordította. Nagy füst támadt, s a füstben egy hang kiáltotta szívremegtetőn:

- Hazudtunk! Hazudtunk! Mósze Istene az Isten, Mósze törvénye a Törvény!

Korach hangja volt!

Miért tette Mósze ezt a szörnyűséget? Megmondta ő maga!

- Hogy most kiformáljam a Törvény nemzedékét.

33. Az ember nem méltó az égi birodalomra, ha nem akarja megvalósítani a földön

Ezután a kikiáltók szétvitték a tábor fölszedésére s az indulásra adott parancsot.

Mindenki nagy buzgalommal látott munkához, bár sokak szíve fájt, hogy el kell hagyni ezt a félig-meddig otthonná vált vidéket, jognak, törvénynek és frissítő víznek ezeket a forrásait, annyi emlék színhelyét. A pálmaligeteket, a legelőket, s a kicsiny földeket, amikbe már ekét akasztottak, amikről csekély gabonájukat aratták. De hát az Úr parancsa ellen hiábavaló lett volna a zúgolódás. Kiközösítették volna a zúgolódókat... még tán el is kellett volna pusztulniok, mint Korachnak és társainak az elsőszülöttekkel együtt. Hallgattak hát s dolgoztak.

Mikor az Ohel Moedet szétbontották, kocsikra rakták, a szent Ládát ünnepélyesen, nagy vigyázattal elhelyezték a számára készített díszes szekéren, s föltették Józif koporsóját is a maga szekerére, s az ökrök megindultak, a nép szép rendben, törzsek, nemzetségek és családok szerint, megrendült szívvel útnak indult. És vonult, vonult hosszú, széles, lassú áradással, előbb Keletnek, majd Délkeletnek, Ain Gasei irányában. A szekerek nehézkes korongkerekei nyikorogtak, a lomha ökrök bőgtek, a szamarak némán baktattak terhük alatt, a tevék pedig gőgösen, lebiggyesztve ajkukat, egyenletes léptekkel mártogatták szétterülő csülküket a homokba. A nép eleje már eltűnt a dombok mögött, mikor a vége még a sátrak bontásával, az asszonyok-gyermekek elhelyezésével foglalkozott. Jósuah fegyveresei - mert ő lépett Hor helyébe teljes katonai hatalommal - szigorú rendet tartottak.

Tizenötezer öreg maradt el tőlük. És sok-sok ezer halott Kades hegyeiben s a sivatag homokjában. Az oltárt Mósze széthányatta, köveit elszóratta... Ezután többé nem lesz áldozás - suttogta a nép, s elszomorodva nézett vissza a pálmaligetre, ahol a Sátor állt, s ahol a hatalmas oltár füstölgött éjjel-nappal.

A távozó nép titkon siratgatta a pusztába űzött öregeket, azok pedig a földre ülve néztek az egyre távolodó porfelleg után. A hagyomány szerint holtan feküdtek nyitott sírjaikban, de ez megint szép jelképes forma, fiam, mert *társadalmilag* voltak halottak, a nyitott sír maga a puszta volt, az ásító, a meddő, a kitátott, hatalmas sír. Egyiptomban születtek, éltek a szolgaságban, látták a király arannyal borított kocsiját, dicsőségét és szorongattatását, ott álltak a tenger partján, mikor hadát elborította az áradat, ott ujjongtak a mocsárban heverő hullák fölött, a szabadság első mámorában. Leborultak a lángban álló Hegy lábánál, hallották a Törvény mennydörgő szavait, táncoltak az aranybika előtt, aztán, hogyan, hogyan sem, folyton mélyebbre süllyedtek a csalódásba, a kiábrándultságba... Lázadások következtek... most pedig itt ültek a homokban, s káprázó szemmel bámultak a távolodó nép, az ő népük után.

Így siránkoztak:

- Jaj nekünk, jaj nekünk! Boldogok, ezerszer boldogok, akik azon a Földön fognak lakni, ahol a Szent lakik. Mi pedig egy fürtöt sem láttunk szőlejéből, egy kortyot sem ittunk tejéből, nyelvünk nem ízlelte meg mézét! Meghalunk anélkül, hogy borát érintettük volna!

Sokan azonban ilyesfélét gondoltak:

Nem tűrtünk, szenvedtünk eleget? Miért veszünk el jutalmazás nélkül? Miért lesznek különbek utódaink, mint amilyenek mi voltunk? Hát ők kapják meg azt, amit nekünk ígértek? Ó, bárcsak vétkeznének az úton, hogy úgy vesznének el ők is, mint mi!

Bölcseink azt mondják, hogy a Törvény kinyilatkoztatása előtt a világ nem volt egyéb, mint pusztaság. A Törvény nélkül a világ nem lenne egyéb, mint pusztaság. Ők megtagadták a Törvényt, *visszakívánkoztak* Egyiptomba, nem akarták vállalni a megpróbáltatásokat, tehát vissza kellett hullaniuk a puszta sírjába.

A nép vonult, vonult a tágas pusztaságban, dombra föl, völgynek le. De most már nem szállt előtte a füstoszlop, a közös tűz füstje, nem villódzott ugyanannak a tűznek a fénye. Ugyancsak egy másik fontos, de nem látható változás is történt. Mirjam, a prófétaasszony nem jövendölt ezután messzibe révedő szemmel, különös mosollyal, dadogó szájjal. Végleg elvesztette prófétáló képességét, a Szellem elhagyta, s ő itt maradt, mint kiürült edény, öregen, kopottan, csúnyán. Duzzogva-dohogva segítette anyját Elisebával együtt a szekérre, puha helyet készített szalmából, takarókból. Ott üldögélt a szekér oldalán a Nap tüze ellen védő ponyvafedél alatt, veszekedett Elisebával, komoran hallgatott, vagy halkan vihogott, mintha időnként a Szellem által elhagyott testet valamely rosszindulatú, kaján lélek - sze'ir - szállta volna meg, s kárörvendő szavakat suttogott volna a fülébe. Majd meg leszállt, s elkóborolt a tömegben. Ahogy egykor buzgón járt-kelt, betegeket, csüggedőket, nyomorultakat látogatott, mosolygott, biztatott, ugyanúgy lődörgött most is, de fekete szeme élesen figyelte az embereket. Ha pedig panaszt hallott, nyomorúságot látott, ezt mondta:

- Eldad s Medad megjósolták, hogy Jiszraél meghal, de föltámad, Mósze meghal, s Jósuah vezet titeket a megígért Földre!

Hát Cippora? Róla, a szegény, magános asszonyról régóta nem szóltam semmit. Így van ez, fiam, mikor a férfiak küzdenek egymással s Istennel, mikor magasztos dolgokra törekszenek, s borzasztó dolgokat visznek véghez, mikor az oltár körül forgolódnak, s egymás vérét ontják: az asszonyokról elfeledkeznek, ők a háttérbe vonulnak, sátrak mélyére, s csak repeső vagy szorongó szívük, csak tapsuk, vagy keserű könnyük kíséri az eseményeket.

Cippora teljesen magára maradt.

Atyjától, szülőföldjétől elszakadt, később megtudta, hogy atyja is megtért Őseihez. Fiai elhagyták: vidáman, lelkesen, villogó-csörgő fegyverekkel borítva tevékenykedtek Jósuah körül. Még atyjukkal is ritkán érintkeztek, hát még anyjukkal. Új gyermekeket Cippora nem szült többé. Pedig szült volna, ó, milyen boldogan, akár tízet-tizenkettőt, milyen buzgón teljesítette volna egyetlen hivatását! Mindig úgy érezte, az élet végtelen forrása ő, teli boldog termékenységgel, az adakozás vágyával s örömével. Semmire sem lett volna büszkébb, mint a gyermekek viruló seregére, azután majd az unokákéra. Nemzedékek sorát látta maga előtt, amelyek mind belőle indulnak el, és sokasodnak meg a földön. Mósze azonban csak azon az éjszakán közeledett hozzá, amikor ideérkezett. Mósze, Mósze mindig az Örökkévalóval társalgott, s Cippora némi bűnös féltékenységgel gondolt rá, milyen másvilági öröm lehet az Örökkévaló társaságában lenni, mennyivel mámorítóbb, hatalmasabb, mint amilyen még az ő ölelése, csókja, szerelme is. A férfi feje azonban az Isten, az asszonyé az ura. Mikor Cippora Uszirszafi felesége lett, nemcsak őt fogadta el föltétel nélkül, hanem istenét is. Ennek az istennek pedig tetszett Uszirszafit magához kötni, szívére ölelni, arcát neki megmutatni, titkaiba beavatni, teljesen magáévá tenni. Cippora tehát megnyugodott Uszirszafi s istene akaratában alázatosan, rábízta sorsát, a jutalmat vagy a kisemmizést, ahogy neki tetszik. De hát mindez nagyon nehéz volt, nagyon nehéz, néha alig bírta elviselni.

Lassanként kialakult az élete. A vén Téti halála óta ő tartotta rendben ura sátrát, holmiját, ő mosta ruháit, tisztította saruját, főzött rá... és féltette. Mindig készen volt a legnagyobb borzalmak fogadására. Hogy Uszirszafi holttestét hozzák véresen, piszkosan, tépett ruhában, a drága testet, amihez oly sok éjszaka odasimult, válla gödrébe hajtva fejét, átkarolva erős

vállát, arcán érezve selymes szakálla gyöngéd simogatását. Vagy a félelmesen üvöltő néptömeg agyonkövezi. A kövek összezúzzák barna arcát, kiverik sötéten ragyogó szemét, betörik bozontos bordáit, kiontják agyát-vérét, mint a sarat... s percek alatt nehéz kődombot raknak föléje, hogy még a lelke se járhasson vissza bosszúért. Vagy lángba borul az egész tábor, férfiak férfiak ellen küzdenek, s a vak düh eltapossa Uszirszafit is. Hányszor voltak gyötrelmes órái, pokoli éjszakái, hányszor hallgatta félájultan a dühöngő lármát, hányszor nézte a tűzvész lobogását! És még csak meg sem védhette, melléje sem állhatott, tanácsaival is hiába ostromolta, Uszirszafi nem viselt fegyvert, farkasszemet nézett ellenségeivel, a tanácsokon pedig csak mosolygott, mint egy gyermek csacsogásán.

Belenyugodott abba is, bármennyire fájt, hogy mindig idegen lesz ebben a népben. A „kusita asszony" - mint némi megvetéssel mondták a gőgös héberek. Sohasem tanulta meg az ura nyelvét tökéletesen. Kiejtése, hangsúlya idegenes maradt. Ezért hallgatott. Ha meglátogatta anyósát, Jozabétet, összeszorított ajakkal, lehajtott fejjel tűrte Eliseba maró megjegyzéseit. Eliseba igazi héber asszony volt. Minden idegent megvetett. Fitymálva beszélt vele. Betolakodott, ostoba nőszemélynek tartotta. Cippora keze a munkához is másképpen állt: nem úgy őrölt, font, szőtt, varrt, mosott, főzött, mint Eliseba. Ha más nem, hát egy kis mozdulata elárulta az idegent. Ruháján is voltak apró, idegenes díszek. Eliseba kegyetlen volt. Halálra irigyelte tőle az ékszereket, amikkel anyósa megajándékozta. Még azt sem bocsátotta volna meg, ha elosztotta volna az ékszereket igazságosan. Maga formált rájuk jogot, Jozabét igazi, vér szerint való fiának felesége, a tiszta vérű héber nő. Mégis Cippora kapta meg, a fogadott fiú kusita felesége.

Nagyon fájlalta Cippora Hor, Hofni s Szakkai halálát. Olyanok voltak szívének, mint a testvérei. Hor marcona, ügyetlenül nyájas katonavoltától félt, Hofni rejtelmes tudományától borzongott, mégis szerette őket. Szakkai azonban, a sápadt, lázrózsás, megbocsátón mosolygó titkár mindenkinél közelebb állott hozzá. Hányszor üldögélt szótlanul ura sátrában az ágyon, s pörgette az orsót, miközben Szakkai a szőnyegen ült, írótábláját térdére fektette, gondosan ejtegette az apró jeleket írónádjával, közbe-közbe megnedvesítette száraz ajkát a nyelve hegyével, félrebillentette fejét, összehunyorította szemét, úgy nézte a papiruszt. A lámpa olaja halkan sercegett, a sátor előtt békésen beszélgettek az őrök, a tábor moraja zúgott, kutyák ugatása, sakálok vonítása hallott az éjben, a Hold pedig bevilágított a nyitott ajtón, széles ezüstlapot vetett a szőnyegre. Csodálatos, békés, nyugodt esték, éjszakák voltak ezek, ő font, Szakkai írt, s olykor néhány szót váltottak pihenésül. Szakkai szerény köhögését mindig hallani fogja, amíg él.

Még a szokatlanul magas, sovány, csapott homlokú, fekete szemű Pinehaszt sem szerette annyira, pedig milyen gyönyörűen tudott énekelni, hárfázni, milyen szép dallamot szerzett a himnuszokra, milyen magasztosan énekeltette a Szentély énekeseit, muzsikáltatta zenészeit! És a páratlanul, csaknem meghökkentően szép Jósuaht sem, pedig olyan volt, mint az igazság angyala: mindig mosolygó, mindig lelkes, mindig harcra kész.

Szakkai halála óta az „első tanítvány", azaz a legkedvesebb valamennyi héber tanítványa között, Jósuah lett Mósze titkára. Szakkait nem kellett beavatni a tudományba, Szakkai beavatott volt. Neki csak diktált vagy megmondta kívánságait, s Szakkai elvégezte a maga szakállára. Jósuaht azonban olykor egész éjjel tanította négyszemközt, munkájára fölügyelt. Cippora nagyon ritkán üldögélhetett ura sátrában, zavarta volna őket. Ha ott volt, Mósze gyöngéden, de szigorúan kiküldte. Nem volt szabad hallania az igazi titkokat. Mint ahogy a mesében van egy legbelső, ötvenedik vagy századik szoba, ahová nem szabad benyitnia senkinek, s meghal, aki benyit, a tudománynak is voltak szobái, amikbe közönséges halandó nem nyithatott halálbüntetés nélkül. Cippora nem is igyekezett Jósuah társaságában lenni,

mint a szelíd, lemondó mosolyú Szakkaiéban. Félt meghökkentő szépségétől: karcsú, arányos alakjától, derűs arcától, fekete szemétől, összeérő, sűrű szemöldökétől, finom, érzékeny ajkától, selymes, göndör szakállától, kedves, behízelgő modorától. Félt egyszerű, természetes bátorságától. Zavarta, hogy ez a meglett férfi most is olyan, mint egy vidám, nyugtalan ifjú, angyali gyermeksége ott sugárzott fekete szemében, mint egy másvilági emlék.

Hogy Mósze éppen ezt a született katonát választotta ki titkainak hordozójául, hogy neki adta át tudományát, reá bízta a fontos írásokat, manapság szokatlan lehet.

Cippora sohasem szeretett elfutkosni hazulról. Nem kódorgott-lődörgött ismerősöknél, nem szomszédolt, nem ütötte bele orrát mások családi életébe, fazekába, de azért olykor mégis meg kellett látogatnia Olla úrhölgyet már csak sajnálatból is.

Szegény Olla úrhölgy egészen összetört, megöregedett. Már nem viselt parókát, haját megnövesztette, s kitűnt, hogy erősen megőszült. Csúnya, keserű, panaszkodó öregasszonnyá lett. Minden reményében csalatkozott, minden álma összedőlt. Korach szerencsétlenségéért, fia, Méti haláláért nem önmagát, hanem az ostoba Korachot okolta. Hiába beszélt neki ugyanis, hiába akart Egyiptomban maradni, majd később visszatérni, Korach csak ment a saját ostoba feje után. Mószét Olla jobban gyűlölte, mint bármikor. Hiszen Korach jót akart! Szabad egy jószándékú, ostoba embert ilyen szörnyűségesen büntetni? És Méti, Méti, a fiú! Miért kellett neki is meghalnia? Hiszen szakított a családjával Mószéért, életét kockáztatta, atyja vagyonát megvetette, külön utakon járt, úgy élt, mint akármelyik pusztai férfi! Olla erről nem beszélt ugyan Mósze felesége előtt, de viselkedéséből, panaszaiból, elejtett célzásaiból Cippora mindent érthetett. A két előkelő hölgy, Olla meg a leánya úgy élt most, mint két hazátlan koldus. Koldus? Hiszen megvoltak fényes sátraik, arany- ezüst-, alabástromholmijaik, pazar ékszereik, drága kincseik, szolgáik, szamaraik és tevéik! Igen - de mégis koldusok voltak. Kifosztottak, kivetettek, üresek! A sok dísz és pompa csak ordítóbbá tette koldusságukat. Az ősz hajú, megvénült, keserű asszony, s a mindig rendetlen, mindig szótlan-tétlen, elhízott, közönyös, rekedt hangjában maró vádakat frecskelő leány: szánalmas koldus volt. Nem szerettek soha senkit, őket sem szerette soha senki.

Cipporának nagy megerőltetésébe került, hogy sátrukba tegye a lábát.

Így élt a magános Madárka.

Mósze a Kadesből való elindulás óta tervszerűen és következetesen háborúra készítette elő népét. Ha egész napi vonulás után a tábor megpihent, kiválasztott egy alkalmas helyet, maga köré gyűjtötte a Véneket, a vezetőket, s tanította őket a harc elveire, erkölcsi indítékaira, a béke áldásaira. Békét mondtam? Nem, nem elszólás! Nagy dolog a béke, mondják a Régiek, mert az örökkévaló a víz és a tűz angyalai közé helyezte a békét az Égben. Ha pedig maguknak az angyaloknak szükségük van a békére, mennyivel inkább az embereknek idelent a Földön!

Mósze így beszélt:

- Mikor harcba fogtok indulni, így szóljatok a néphez: ha valaki házat épít, aztán elmegy, s nincs meggyőződve arról, hogy valaha még vissza fog térni, mert meghalhat a csatában, idegen telepszik házába, s eltulajdonítja azt. Ha valaki szőlőt ültet, aztán el kell mennie, s nem hiszi, hogy valaha megint visszatér, mert eleshet a csatában, távolléte alatt idegen ülhet a szőlőbe, magának kaparinthatja meg, s az igazi tulajdonosa hiába követelődzik aztán. Ha valaki házasságot ígér egy nőnek, s nem veszi feleségül, mert háborúba kell mennie, aztán abban a bizonyos tudatban megy el, hogy sohasem tér vissza többé, egy másik férfi veszi feleségül a menyasszonyt, ő pedig hiába kesereg azután. És ha valakinek félelemtől szorong a szíve, mert háborúba kell mennie, s retteg, hogy ott vész, a félelem miatt fog meghalni,

sohasem tér vissza. Ha tehát csatába kell mennetek, abban a tudatban induljatok, hogy vissza fogtok térni, s úgy harcoljatok, hogy visszatérjetek. Mibe térjetek vissza? A házatokba, a szőlőtökbe, a feleségetek mellé, tehát a békességbe, a békesség legyen harcotok célja. Mielőtt háborúra kerülne sor, mondjátok az ellenségnek: legyen köztünk és köztetek békesség. Csak ha visszautasítja, és fegyverért nyúl, nyúljatok fegyverhez. Akkor azonban azzal a rendíthetetlen hittel, hogy mindnyájan visszatértek a békés életbe.

Buki, Jogli fia ezt kérdezte Mószétól:

- Mósze, Mesterünk, kijelentetted, hogy nagy dolog a béke. Miért kell hát mégis, hogy háború legyen?

Mósze nyomatékosan felelte:

- Azért, hogy még nagyobb legyen a béke!

S miután háborúra készítette őket, így beszélt hozzájuk:

- Amikor beléptek majd a földre, amit Isten ád nektek, osszátok szét a szántóföldet családok szerint. Kinek-kinek legyen meg a mezeje s a szőlője, egyiknek sem több, mint a másiknak. Hat évig szántsatok a mezőn s vessetek, hat évig dolgozzatok és szüreteljetek a szőlőben, de a hetedik évben pihentessétek a földet, tartsatok egész évi Szabbatot az Úrért. Ebben az évben ne nyúljatok a földhöz, azt se arassátok le, ami véletlenül termett az elhullott magvakból. Ne nyúljatok a szőlőhöz, ne messétek, ne kötözzétek, azt se szedjétek le, ami véletlenül termett a vesszőkön. Legyen a jövőmenőké, a rabszolgáké, az idegeneké, élvezzék a madarak, a vadállatok, vegye, aki akarja, akinek szüksége van rá. Te ne arass és ne szüretelj! Azután számlálj hétszer hét évet, az ötvenediket ünnepeld meg, ahogy a Szabbatot szokás. Fújd meg a kürtöket, kiáltasd ki az egész országban, hogy eljött a szabadság éve, mindenki szabad, minden szolga, minden adós, minden rab, minden elítélt. Az öröm éve legyen az válogatás nélkül mindenkinek, mindenki térjen vissza tűzhelyéhez, jusson birtokába javainak. Mert Isten nem akarja, hogy egyetlen szolga legyen is a világon. Ő mindenkit szabaddá tesz, ahogy megszabadítja végül az egész világot, annak legparányibb részecskéjét is a hetedik Örökkévalóságban, mikor a teremtés erői visszaáramlanak az Egybe, s Isten visszafogad mindent, ami eltávolodott tőle. Ezt hirdeti a Szabbat-nap, a Szabbat-év s a Szabbat-évek Szabbat-éve. Ez Isten szava. Isten azt sem akarja, hogy mezőt rakjatok mező mellé, szőlőt szőlő mellé, mert a Föld az enyém, mondja az Úr, s mindenkit egyforma joggal megillet!

Ekkor Kemuél, Siftan fia tisztelettel megkérdezte:

- Mósze, Mesterünk, kijelentetted: a Föld az enyém, mondja az Úr. Miért kell hát mégis, hogy Jiszraélnek földje legyen?

Mósze pedig felelt a nagy csendben:

- Hogy egyszer visszaadjátok az Örökkévalónak az egész világot!

Máskor meg arról beszélt, hogy szeressük Istent, s szeressük az embert. Ne kérdezzük: hogyan szolgálja ez vagy az a nép Istent. Az ő szokásaik, az ő pompájuk istenük kedvéért van. Inkább arra kell törekedni, hogy *megismerjék* a Törvényt valamennyien, s megértsék, hogy a Törvény útja a tisztaság és a szeretet. Ha nem nézegetsz gőgösen hol jobbra, hol balra, hanem a Törvény útján jársz, áldott leszel városaidban, áldott leszel mezeidben - mondta Mósze. - Áldott lesz a nőstény állatok gyümölcse s a termőföldé, áldottak lesznek kosaraitok s hordóitok, áldott a születésetek s a halálotok. Így az Örökkévaló az ősatyák népét formálja belőletek, s egyesít titeket Isten népévé. Ha azonban nem tartjátok meg a szövetséget Istennel, átkozottak lesztek városaitokban és mezeiteken, átkozott lesz nőstény állataitok gyümölcse,

átkozottak kosaraitok, átkozottak a hordók, átkozott születésetek s halálotok. Az Ég súlyossá lesz fejetek felett, s a föld a lábatok alatt szurokká válik. Vaksággal ver meg az Úr, tétován tapogatóztok a fényben, mintha éjszakában járnátok. S mert nem szolgáljátok Istent örömmel, majd szolgáljátok ellenségeiteket éhezve, szomjan, nyomorultan, könnyek között, fogcsikorgatva! Naponta mondjátok majd: lesz-e este még ma? És minden este elsóhajtjátok: lesz-e végre reggel? A nektek adott földet Isten veletek akarja betelepíteni, de ha elutasítjátok, kiűz onnét, és szétszór a világban.

Pedahél, Ammiud fia megkérdezte:

- Mósze, Mesterünk, kijelentetted: Isten mindenható. Ha mindenható, hogyan tudja az ember mégis elűzni a földről?

Mósze ezt a különös feleletet adta, vitatkozhattak rajta hetekig, évekig:

- Mert minden Isten kezében van, még Isten tagadói is.

Paltiél, Azzan fia, nemhiába volt sánta, az esze biztosan fogott. Ezt kérdezte:

- Mósze, Mesterünk, miért kell Istent a földre hoznunk? Nem volna okosabb nekünk magunknak az Égbe emelkednünk?

Mósze arcán fölsugárzott a fogas kérdés fölött érzett öröm, s így szólt:

- Az ember nem méltó az Égi Birodalom elnyerésére, ha nem akarja azt megvalósítani a földön!

Éjszaka Mósze gyakran kiment a pusztaság csendjébe. Kereste, napról napra jobban kereste a magányt, abba a csendbe, egyedüllétbe, pusztaságba akart újra meg újra visszavonulni, ami a lelkében volt. Egy éjjel a barlangban ült, amelyben a hagyomány szerint később Élijáhu próféta szeretett meditálni visszavonultságai idején, s így szólt Istenéhez szótalan szóval:

- Mit ismertem meg belőled, Uram? Mit értettem meg? Láttam trónusodat, de Te vagy-e a Trónus? Láttam arcodat, de Te vagy-e az Arc? Mondtalak hatalmasnak, igazságosnak, irgalmasnak, neveztelek Igazságnak, Békének, Szeretetnek. De nevet adni Neked nem annyi-e, mint lekicsinyíteni Téged? A Te kicsinylésed pedig nem káromlás-e? Nem állasz-e minden emberi hatalom fölött? A hatalom, az igazság, a könyörület, az ítélet, a béke, a szeretet fölött?! A Név, amit Magad jelentettél ki nekem, s aminek értelme: *Vagyok, Aki vagyok,* avagy: *Megvalósulok, Aki megvalósulok,* nem túlságosan kicsiny-e a Te felségedhez, nem vagy-e nagyobb a Létnél is? Az én nyelvemen szóltál hozzám, szólj végre a Magadén! Megnyitottad előttem a tudás negyvenkilenc kapuját, nyisd meg hát az ötvenediket is, Uram! Hogy ismerjelek, értselek, lássalak, ahogy Te Magad látod Tennen Magadat!

A Hang halkan, nyugodtan felelt:

- Maradj bezárva magánosságod barlangjába, s lásd, ahogy elvonulok előtted.

Ekkor a szemmel, amely nem volt testi szem, a szemmel, amely nem volt lelki szem, a próféta látta Őt. De nem látott egyebet, mint egy árnyék árnyékát, ahogy írva van: *„Senki sem látja Istent, hacsak meg nem halt!”*

Mikor magához tért révületéből, azt hitte, már halott. Elhagyta a barlangot, saját sírját, s íme, a külső világ holdfényében, a hallgató pusztaságban messze terültek a halottak sírjai, mindazoké, akik elmaradtak a hosszú úton, a csodák és nyomorúságok útján. Mósze megállt a barlang nyílása előtt, széttekintett az alatta kitáruló messzeségen, s így kiáltott a halottaknak:

- Ó, jaj, ó, jaj! Éveken át legeltettem Jethro nyájait, pásztora voltam juhainak, s egyet sem vesztettem el! Ti pedig, édes testvéreim, fiaim, akiket az Ígéret Földje felé terelgettem a

hosszú úton, ti mindnyájan elvesztetek. Isten kijelentette a Törvényt... a Törvény ellenére ti mit sem tanultatok. Csodálatos módon védett titeket... csodái ellenére mit sem nyertetek. Fiaitok követnek engem... de hol fogom őket is elveszíteni? Élnek-e a Törvényért, s a Törvény által vagy a Törvény miatt halnak meg? Az Örökkévaló akar-e még csodákat tenni értünk? Uram, Uram, új nemzedéket formálok a Törvényben, jaj, ne legyen olyan, mint a régi! Hogy éljenek, hogy éljenek ezek az új fiak, Világnak Ura! Te megteheted a csodákat érettük, a csodát, hogy meghallgassanak Téged és kövessenek csodák nélkül!

Ahogy végignézett a pusztaságon, s látta a nyitott sírokat, a sírok kitárultak, a halottak fölelevenedtek. Szemfedőik nem foszlottak szét, testük nem vált porrá, sem a föld nyirkossága, sem az ég forrósága nem érintette a hullákat. Fegyvereiket markolták. Arcukba visszatért a vér pirossága, csontjaikba élet költözött, szemükben fény ragyogott. Mósze így szólt hozzájuk - persze anélkül hogy hang hagyta volna el mozdulatlan ajkát:

- Hogyan, testvéreim, fiaim, rothadást jósoltam csontjaitokra, Isten mégis elevenen tartotta meg őket a halálban? Hát nem káromoltátok az Örökkévaló Nevét?

A halottak hatalmasan felelték a csodálkozó kérdésre:

- De énekelve mentünk át a szétválasztott tenger medrén!

- Nem adtátok oda aranyotokat a Bika készítéséhez? - ámuldozott tovább Mósze.

- De odaadtuk akkor is, mikor a Szentélyt építetted! - kiáltották a halottak.

- Nem utasítottátok el a megígért Földet? - kiáltotta Mósze.

- De kerestük, kerestük, ahogy te is keresed még. Emlékezzél, Mósze, ha megtaláltad: minket is oda vezetsz, még a halálunk után is!

Mósze akkor megrendülten, megsemmisülten, zokogva kiáltott az Égre:

- Uram, Uram, senki sem ismer Téged, senki sem fog ismerni! Hiszen azok, akik közönyben vagy bálványozásban születtek, eléggé ismernek, hogy sírjukban is Téged várjanak, akár azok, akik fényben születtek, s ismernek, hogy oda menjenek, ahova Te mégy!

34. Öltözz atyád ruháiba

A távolság az Arab Völgyben levő Ain Veibehig, ahonnét egyenesen Észak felé akartak vonulni Edom hegyein át a Holt-tenger mentén, nem nagy, mindössze kilencven-száz kilométer mai mértékben. Meg is tették volna néhány nap alatt. Csakhogy ez nem egyenletes, folyamatos vonulás volt, hanem mozgó táborozás, legeltetés, szüntelen késlekedés, így aztán alig haladtak. Mósze célja azonban nem az volt, hogy akár békésen, akár erőszakkal áttörjön Edomon, majd Ammonon, s azonnal megtámadja Kánaánt, hanem hogy új nemzedéket formáljon, s majd az hódítsa meg a megígért Földet.

Hogy a nép eközben hol szomjazott, hol éhezett, s ezért ma vizet, holnap húst követelt Mószétól, csak természetes. Mindig oázisok, kutak környékén ütöttek tanyát, de húst a források nem adtak. A *mannut* megunták, megutálták. Fürjeket vertek agyon, de bár seregestül vonultak ezek az apró madarak, annyi nem volt belőlük, amennyi ekkora tömeget eltarthatott volna. Juhaikból, marháikból vágtak ugyan egyet-egyet, azonban nem élhették föl egész jószágállományukat. Napirenden voltak az éhséglázadások. Megtörtént, hogy ismét köveket ragadtak, s agyon akarták verni. Mósze a Sátorba menekült, a Szentek Szentjében leborulva könyörgött az Urnak, segítsen rajta. A nép, mert Mósze nem tett csodát, így ordítozott:

- Vizet! Vizet! Húst! Húst! Tudtál fakasztani tengernyi vért, s nem tudsz egy korty vizet! Nem vagy próféta! Nem vagy Szabadító!

Mósze úgy érezte, ez a nép sohasem fogadja szívébe Istent, konokabb a sziklánál, hiába veri, kérleli, a hitnek egy csöppje sem fakad belőle. A keserű düh *elvakította,* szíve elfacsarodott. Hiábavalónak látott mindent. Mikor aztán a Szentek Szentjében révületbe merült, így zokogott az Úr előtt:

- Uram, Uram, vétkeztem, a düh elvette hitemet! Nem bíztam a népben, nem bíztam abban, hogy Te megtartod, s Országodba vezeted ezt a kőkemény, nyakas tömeget!

- Miért ne tenném? - suttogta a Hang szinte mosolyogva.

- Éveken, évtizedeken át hirdettelek Téged - sóhajtotta Mósze -, azt hittem, már csodák nélkül is hisznek Benned!

- Hát te, te magad, hittél-e bennem csoda nélkül? Nem azért műveltél-e csodákat, mert a nép ugyanaz, ami te vagy? Megmondtam neked Egyiptom szolgaságában: *tiszteld a népet.* Mert nagy a nép, téged küldöttelek hozzá én magam, s főpapot jelöltem ki Szentélyem, szent Ládám s Tüzem őrzésére, hogy áldott legyen a nép!

- Igen, vétkeztem, Uram - vallotta meg Mósze töredelmesen. - Megbocsátasz-e?

Sokáig, nagyon sokáig hallgatott a Hang, csend volt, elviselhetetlen üresség. Aztán halkan megszólalt végre:

- Menj és vezesd!

Hát ment és vezette. *„Vizet fakasztott a kősziklákból!”* - azaz mindennap, a nap minden órájában új s új hitet a nép kőkemény szívéből. Hogy milyen nehéz volt ez, el sem tudjuk képzelni. Mósze pedig maga nehezítette meg azáltal, hogy a véres áldozatokat megszüntette.

Mióta Kadesből elindultak, nem volt szabad többé áldozati bárányt, gödölyét, még egy-egy pár galambot sem vinni az oltárhoz. Hát még tinót, ökröt! Ennek a tilalomnak súlyos következményei voltak. Először is a nép nem tudta bűntudatát az áldozat alakjában föloldani.

Az állatok föláldozása az emberáldozatok helyébe lépett, azt jelképezte, s szerte az egész világon általános szokássá vált. (Sok helyütt azért megmaradt az emberáldozat is!) Azután: a nép nem ehetett többé az áldozati húsból. A „próféták" például, akik többnyire az oltár körül táncoltak, pörögtek, keringtek az összerogyásig, arcukat késsel szabdalták, karjukat a fogukkal marcangolták véresre, azután kábult révületben, habzó szájjal hevertek a földön, s zavaros szavakat gagyogtak, az esti áldozáskor megkövetelték a közös húst. Még a jámbor, egyszerű emberek is úgy érezték, az életet magát ütötték ki kezükből azáltal, hogy nem fogyaszthatták el a közös áldozati ételt. Hát a papok, a léviták! Ők bizony elvesztették mindazt a jót, amit az áldozás nekik nyújtott. Minden állat lapockáját, gerincét és belső részeit. A húsok óriási tömegét. Pedig ebből éltek elsősorban! Kiváltságos jogaikat is rútul megnyirbálta a tilalom. Fontos tevékenységük nagy részétől elestek. Hát el lehet képzelni, mekkora keserűség, düh, méltatlankodás töltötte el buzgó szívüket? Nem lehet elképzelni, fiam. Sok-sok évezredes hagyományt, érinthetetlen jogokat, áldást hozó műveletet szüntetett meg Mósze... következménye csak az Úr pusztító haragja, átok, dögvész, szerencsétlenség lehet, s mindez elsősorban az ő fejükre zúdul, mert belenyugodtak az intézkedésbe. Belenyugodtak? Ez még kétséges. Ilyesmibe nem lehet belenyugodni!

Már oltár sem volt, csupán egy földhányás, néhány kő, amire a tüzet tartalmazó nagy bronzserpenyőt helyezték. Még ebben sem égett éjszaka tűz. Reggel Mósze kiterjesztette kezét a gondosan elkészített gyujtalékfa, tapló, száraz fű fölé, imádkozott, s íme, a tűz egyszeriben föllobbant. Csoda volt ez, ugyanolyan csoda, amivel később Élijáhu próféta gyújtotta meg Égből jövő sugárral az oltár tüzét a Baál-papokkal folytatott versengésben. A csoda titka Élijáhunál ugyanaz volt, ami Mószénál: egy csiszolt egyiptomi üvegkorong. Ezt tartotta az oltár fölé, ezzel vetítette a Napot a gyujtalékra, s így valóban, a szó szoros értelmében elkövette a csodát: égi tűzzel lobbantotta lángra az oltár fáját. Nem csoda ez? Magyarázza meg valaki az üveglencse titkát, azt, hogy egy parányi pontra vetíti magát a Napot!

Mósze új rendelkezéseinek mély értelmük volt: az Égből lehozott tüzet osztotta szét az egész nép között, az égett minden sátor előtt, minden kőedény alatt. Az éjszaka sötétjében az Égi Tűz szétosztogatott fénye világított minden családnál, az melegítette a pusztaság éji hidegében didergőket.

Az áldozatok megszüntetése egymagában is elég lett volna, hogy új, még borzalmasabb lázadásra indítsa a népet, mint amilyen Koraché volt. Akkor elvégre kicsiny dolgok körül tombolt a harc. Ezúttal azonban az ősi, megszentelt kultusz leglényegesebb részéről volt szó. Az őrjöngő, tomboló, habzó szájú próféták most már üvöltve hirdették jóslatukat:

- Mósze meg fog halni! Jósuah követi! Jósuah vezet minket tovább!

A hagyományban azt olvassuk, hogy Aharon meg Mirjam éppen akkor „bőrpoklosságba" estek. Mikor a szörnyű betegség nyomai mutatkoztak rajtuk - azaz lázadó viselkedésük kiderült -, Mósze maga elé hívta őket, sokáig nézett rájuk megdöbbent, fájdalmas tekintettel, azután fojtottan fölkiáltott:

- Ó, jaj! Néném, testvérem! Miért büntet titeket Isten? Mit tettetek, mit tettetek, hogy magatokra vontátok haragját?

A két bűnös, a két „bőrpoklos" - már tudjuk, mit jelentett akkoriban ez a szó - szemlesütve állott előtte. Aharon hatalmasan, de remegve, mint egy rajtakapott gyermek, Mirjam görnyedten, soványan, eszelős tekintettel. Ujjai fehér kendője csücskét gyúrták, vékony ajkán kihívó mosoly játszadozott, mégsem titkolhatta halálos rémületét. Csend volt, egyikük sem felelt. Mósze sötét pillantása a szívükbe, a májukba-veséjükbe hatolt. Nehéz, nagyon nehéz perc volt

ez. Annyira fájdalmas, jóvátehetetlen, hogy Mósze elfordította róluk arcát, sokáig lélegzeni is alig tudott.

- Bocsáss meg nekünk, Mósze! - dadogott végre vértelen ajakkal Aharon. - Miután te nem ismered többé Szefórát... minthogy te mindig Isten előtt állsz... és mert olyan rendelkezéseket... amik az egész népet fölháborítják... megrágalmaztunk téged. Gondolataink bemocskolták a te tisztességedet...

- Most pedig az Úr mocsokkal és tisztátalansággal vert meg minket! - sikoltotta Mirjam, egyszerre összetört, tenyerébe temette arcát, zokogott.

- Gyógyíts meg! Ments meg! Ellened vétkeztünk. Így csak te menthetsz meg a pusztulástól! - tört ki Aharon is remegve.

Már-már úgy látszott, a lába elé omolnak, átkarolják térdét, a porban csúsznak előtte, ők, a testvérei, boldog gyermekkorának részesei. Mósze hallgatott. Reszketett a fájdalomtól. Arca merev volt és sötét. Szemét behunyta, ne lássa őket ebben az állapotban, csak a régi alakjuk lebegjen a szeme előtt, a fiatal szarvasünő leány, az éneklő, a mesélő, a dolgos, a táncos, a koszorús. Meg a jól megtermett, nehézkes kisfiú, harcaikban alvezére, halászataikban a kedvesen lomha, mindig bolondos pajtás. Agyában azonban ilyen gondolatok kavarogtak: „A testvérem is ellenem van? A néném is ellenem van?" Kezével eltakarta szemét, hogy kicsorduló könnyeit ne lássák. Mozdulatlanul ült egy kövön, kendőjét a homlokára húzta.

Végre feléjük fordult, megint kinyitotta szemét, először Aharonra tekintett. Majd Mirjamra. Aharon ebben a pillanatban eszeveszetten kiáltotta:

- Ki akarod űzni a nénénket a táborból? Ki akarod kergetni a pusztába? Mint a lázadókat, mint a leprásokat? Őt, aki Egyiptomban kiemelt a folyó nádasából? Aki együtt énekelt veled a kettévált tenger partján, aki az Örökkévaló Törvényét hirdette az asszonyoknak? Mi belépünk a megígért Földre, Mirjam pedig nem lép be soha?

Mósze talán nem is hallotta. Behunyt szemmel ült megint, s hosszasan imádkozott. Azok pedig, akik mindig körülöttük ólálkodtak, s lesték minden mozdulatukat, ott ácsorogtak most is néhány szikár pálmafa árnyékában, figyeltek és suttogtak:

- Nem győz imádkozni, nénje pedig nem győz reménykedni! - súgta az egyik.

- Bezzeg hosszúak az imádságai, ha a nénjéért imádkozik, de amiket értünk mond, rövidek! - dünnyögte a másik. Szavait továbbadták, s az egész csoport kajánul vigyorgott.

Mósze végre lassan fölkelt, botjával kört írt a homokban maga körül. S magában így szólt Istenhez: „Ha le nem veszed a bőrpoklosságot Mirjamról, én ebből a körből soha nem lépek ki!" S máris hallotta lelkében az utasítást. Kilépett hát. Mirjamot egy hétre ki kellett zárni a táborból, hogy megtisztuljon, s ezt meg is parancsolta. Aharonról azonban ebben a történetben nincs több szó. Őt elbocsátotta úgy, ahogy volt - ami világosan jelzi, hogy nem testi betegségről volt itt szó. Hanem az első gyónásról, az első vezeklésről a magányban, az első föloldozásról, amiről ilyen kézzelfoghatóan tudunk. Aharon sorsa azonban, a főpapé, szintén beteljesedett.

Mikor megint továbbvonultak, Mósze Aharon s Mirjam között léptetett szamarán. Az állat ütemes ringatása szomorú gondolatokba merítette. Az óriási néptömeg lassan kanyarodott völgyön-hegyen át, a kerekek nyikorogtak, az állatok ődöngve poroszkáltak a forró homokban. Ki-ki a maga helyén tartózkodott: a Sátor gondozói a szekereknél, a Láda őrzői az azt vivő díszes kocsinál, tizenkét hibátlan ökörnél, a Józif koporsóját őrzők a bárkaszerű kocsinál, amin kezdettől fogva vitték, a kincsek felügyelői a megrakott szamaraknál... aztán

végtelen sorban, egymás mellett s mögöttük a családok, a nemzetségek, a törzsek fejei, vezetői, katonái, a léviták itt is, ott is... Valahol, beláthatatlan messzeségben Cippora egyedül egy szekéren, szép, kövér asszony, hasonló az érett dinnyéhez, csupa édes, duzzadó, illatos hús, csorduló zamat, odaadón várja a kést, mely belehasítson, s kiszabaduljanak a belezárt meddő, érett magvak... egyedül üldögél, hunyt szemmel, barna arcát kendőjével árnyékolva, tétlen kis kezét ölében pihentetve. Máshol egy szalmával tömött szekér az öreg Jozabétet döcögteti, hanyatt fekszik vánkosain, kiégett szeme nyitva, az Eget bámulja, s tán a soha el nem érhető Földről álmodozik. Mellette ül a nagy termetű, sűrű szemöldökű Eliseba unottan, de büszkén. Ismét valahol távol Olla úrhölgy s a csúf Nefer-nefer, a Százszorszép, fásultan, keserűen, mindenbe beletörődve, mint a koldusok. Körös-körül pedig barna, villogó tekintetű, fegyveres férfiak, tisztek teveháton, hancúrozó kölykök, vásott sihederek, álmodozó szüzek, kamasz lánykák, akiknek még alig domborodik a melle. És csengettyű, csengettyű minden szamáron, tevén a puszta gonosz démonai ellen. Ennek az óriási emberfolyamnak az élén baktatott szamáron Mósze Aharon s Mirjam között.

- Uram, Uram - sóhajtotta Mósze szomorúan. - Hogyan vezessem ezt a népet, ha rajtam van fülei süketségének átka? Mégpedig Aharon, a főpap által, aki testvérem! Mirjam, a prófétaasszony által, aki néném!?

Ain el Veibehnél, éppen az Arab Völgy teknőjének kellős fenekén sokáig táboroztak. Ekkor derült ki, hogy az edomiták nem hajlandók átengedni őket országukon, még fegyverrel is szembeszállnak, ha megkísérelnék. Hiába volt minden alkudozás, ígérgetés, szép szó, hiába ajánlotta fel Mósze követei útján, hogy Edom területén egy bárányhoz sem nyúl, ételéért, italáért, kenyeréért, minden szükséges holmiért azonnal aranyat fizet. Nem, Ésau ivadékai nem felejtették el s máig sem bocsátották meg, hogy Jákób visszaélt ősatyjuk éhségével, s egy tál lencséért megvásárolta elsőszülöttségi jogát, majd atyjuk áldását csalással csikarta ki. Tudni sem akartak Jákób népéről, Jiszraél fiairól, átvonulásáról, fizetésről, békességről. Menjenek másfelé, ott vannak Dél-Palesztinában Simeon meg Jehuda törzsei, szövetségeseik, hozzájuk pártoltak, új Isten kellett nekik, vonuljanak az ő oldaluk felől Kánaánba. Ott vannak Kaleb népei is, jóféle Jehuda-rokonok, nyissanak Mósze előtt utat ők. Vagy szálljanak Kánaánba szárnyakon, ha olyan csodatevő nagy Isten az ő istenük. Avagy vesszenek a pusztában étlen-szomjan, mi közük hozzá. Nem bolondok, hogy Kánaánba segítsék ősatyjuk csaló testvéreinek népét, ott elszaporodjanak, meggazdagodjanak, s egy szép napon meghódítsák őket, Ésau fiait...

Mósze, Pinehasz és Jósuah választhattak hát: vagy tovább rostokolnak, kóborolnak a pusztában előre-hátra - ez volt Mósze terve, hiszen évről évre ki akarta rostálni a nép elmaradt rétegeit, elsősorban a volt bányamunkásokat, mert azoknak még ma is az egyiptomi életmód volt az eszményük, s az új nemzedékből új népet, új fajtát nevel, méltót a reá váró örökségre -, vagy rátámad Edomra fegyverrel, s kikényszeríti az átvonulást. Az utóbbi véleményt, vagyis a fegyveres támadást a szelíd, finom mosolyú Jósuah hangoztatta. A viták vége az lett, hogy a népet hosszú rostokolás után elindították Dél felé, Élath irányában, mert a jószágnak legelő kellett. Időközben olyan döntés alakult ki, hogy megkerülik Sze'ir hosszú hegyvonulatának déli csücskét, s a túlsó oldalon fordulnak Észak felé.

De hát az Ígéret Földjének közelsége megint fölcsigázta a nép reményeit, így a megtorpanás, a más irányba való fordulás súlyos csalódást okozott. A zúgás megint fenyegetővé kezdett válni. Ismét itt vagyunk Kánaán közelében, s mégsem mehetünk be? Újabb vándorlás, nyomorúság, újabb-újabb tízezrek föláldozása évenként? Még nagyobb szegénység? Mindenki ismerte s vallotta a mondást: *„Aki szegény, olyan, mint a halott!"* A Törvény a szegényeké volt ugyan, de még közülük is a „pusztába űztek" minden évben egy sereg régimódi gondolkodású

embert. S a társadalomból való kiközösítés nem kevésbé halál. Kezdtek reménytelennek látni mindent.

A nép azonban eleven volt, tüzes, akaratos és makacs, nem fásultság, lemondás lett rajta úrrá, hanem düh. Az áldozatok megszüntetése sem emelte magasabb szellemi szférába, ellenkezőleg: még mélyebbre taszította, a mágikusba. Elharapóztak a titkos áldozatok, a családi szertartások, jóslások, a ráolvasások, a bűvölések, s bizony még a lévita papok között is sokan támogatták ezt a már-már Já-imádásba, Dán-él- meg Anat-imádásba fajuló, titkos mesterkedést. A papok ajándékot kaptak, részt a föláldozott állatok húsából, s köpönyegük alá rejtve surrantak sátraikba. Már nem is suttogták, hanem hangosan hirdették - elsősorban Péleth, akit okos felesége oly ravaszul mentett meg a haláltól - s elsőszülött fia, On, aki elkerülte az elsőszülöttek sorsát. Igen, arról beszéltek, hogy Mószétól meg kell szabadulni, Aharont kell a helyébe ültetni, elvégre főpap, az Úr választottja! És Jósuah, Mósze legkedvesebb tanítványának kezébe adni minden katonai hatalmat. Hogy végre megszabaduljanak a Prófétától, akinek keze alatt már-már összeroskadnak. Az őrjöngő, táncoló, habzó szájú próféták pedig napról napra vadabbul kiáltozták, hogy Mósze meghal, utódja a Tanítvány lesz, ő vezeti a népet az Ígéret Földjére.

Ilyenformán, anélkül hogy valaki akarta, szervezte volna, megint afféle lázadás kezdett kialakulni. Most azonban nem volt feje, nem volt irányítója, s éppen ezért minden eddiginél végzetesebbé válhatott.

Sze'ir pusztaságában tanyáztak ekkor, szemközt Hor hegycsúcsával s a hosszan húzódó sziklás, szakadékos, meredek hegygerinccel. A Sze'ir baljóslatú név! A sivatag gonosz démonainak neve...

Mósze, mint mindig, akkoriban is magános utakra indult a táboron kívül. Már csak ott érezte magát igazán otthon, ahol egyedül lehetett, akkor volt igazán önmaga, ha az Örökkévaló színe előtt időtlen révületben élhetett. Hosszú utakat tett meg az éjszakában, a Hold sápadt fényében vagy a csillagok porzó ködében, farán összekulcsolt kézzel, hóna alá szorítva botját. Vagy megmászta a hegyet, szakadékok mélyén barangolt, sziklákra hágott, barlangra bukkant, s bement, azt sem tudta, hol van. Egy ilyen alkalommal a Hang így szólt hozzá:

- Mósze, szolgám, olyan szolgálatra küldelek, ami nagyon a szívemen fekszik.

- Mi az, Uram? - kérdezte borzongva Mósze.

- Aharon, a testvéred vétkezett, akár Mirjam, mikor rágalmazott téged az én orcám előtt. Meg kell halnia, mint a rágalmazók nemzedékének.

Mósze lélegzete elállt. Úgy érezte, halott. Alig értette saját dadogó hangját, mikor így szólt:

- Én, a bűnös ember, én megbocsátottam neki... és Te, Uram, nem bocsátasz meg? Csupán egyetlen bűnt követett el, a Te irgalmad pedig végtelen!

A Hang felelt:

- Nem egyetlen bűn hozta-e a bűnök sokaságát s a halált a világra? És igazságos lenne, ha a főpap szabadon vétkezhetne, mikor tízezer bűnös hullája borítja a pusztát? Hanem ha Aharon nem őrizne rólam titkot, mit sem törődnék vele. Jelentsd neki, hogy meghal, nehogy áruló lehessen. Én magam nem mondhatom meg neki, noha Isten vagyok.

Mósze szíve ekkor teljesen megtört. Könnyek borították el arcát. Így zokogott:

- Uram, Uram, minden teremtmények királya, minden teremtmény akarata a te kezedben nyugszik... De hogyan akarhatom én megmondani testvéremnek, Aharonnak a halálát, aki idősebb is nálam?

Úgy értette ezt, hogy előbb neki kellene meghalnia a természet során. De a Hang könyörtelen volt. Így szólt a sötétben:

- Vezesd a hegyre fiával, Eleázárral együtt. S amit mondanod kell, azt mondod.

Ha Isten maga parancsol a prófétának, ellenkezhet-e a próféta? Másnap délután, mikor össze szokták hívni a törzsfőket, a Véneket, a nemzetségek fejeit, hogy a főpap társaságában beszélgessenek teendőikről, Mósze fölkelt, s így szólt Jósuahhoz:

- Menj, s jelezd a népnek, a Véneknek s az előkelőknek, hogy ma Aharonnál találkozunk, testvéremnél.

Mikor megérkeztek Aharon sátrához, a főpap csodálkozva kérdezte:

- Miért jössz ma hozzám, testvérem? Hát a mai gyülekezés elmarad?

Mósze halovány volt, de nyugodt. A szokottnál is szelídebb.

- Üzenetet hoztam neked Istentől.

- Vajon mit? - csodálkozott Aharon, őszes szemöldökét homlokára vonta, kíváncsian pillantva Mószéra.

- Majd közlöm veled, ha együtt elmegyünk valahová. Öltsd magadra főpapi ruhádat!

Aharon Mószéval a Sátorba ment, ott magára öltötte teljes főpapi díszét. Legidősebb fia, Eleázár segített neki, mint mindig. Ez meglévén, elindultak. A szokás az volt, ahogy Aharon haladt Mósze jobbján, Eleázár a balján, valahányszor a Szentélyen átmentek. E napon azonban Mósze megváltoztatta a rendet: Aharon jobbjára került, Eleázárt balra léptette, így Aharon haladt középen. Látván ezt a szokatlan dolgot, a nép elképedt. Mi ez? Mi történt? Mósze átengedte helyét! Aharon a legnagyobb szent! Aharon lett az első! Örült ennek a nép, s örömében kitárta szívét. Szerették Aharont, olyan szépen tudott átlépkedni a Szentély pitvarán, szépet s jót mondogatni a gyermekeknek, nyájasan szólni a legnagyobb férfiakhoz is, sugározta maga körül a kapcsolatot ember és Isten között. Szerették a közönyösek s a tudósok, szerették a lázongók s a békések, szerette mind, aki Izraél fiait igazgatta, tanította, vigyázta. Elannyira, hogy mikor egy bűnös bűnt akart elkövetni, így töprengett magában: „Ha vétkezem, hogyan kerülhetek pirulás nélkül Aharon szeme elé?” Ez volt az oka, hogy ezen a napon mindenki örvendezett a megváltozott sorrenden.

A Szentély függönye elé érkezve, a főpap be akart lépni.

- Nem, nem - szólt Mósze. - Ezúttal kimegyünk a táborból. Jöjj velem.

Amint a táboron áthaladtak, Aharon sürgetni kezdte Mószét.

- Mit üzen nekem Isten?

- Várj még, majd ha a hegyre érkezünk - csillapította Mósze. Halogatta a rettenetes pillanatot, mikor meg kell mondania: meghalsz! Némán haladt Aharon oldalán, mögöttük a Vének, a nemzetségek fejei rangjuk szerint s a népből is sokan.

Így haladtak a hegy felé. Mély völgy vezetett Keletnek Hor irányában, a magas, sziklás hegyorom komoran piroslott előttük a napfényben. Mósze még most is hallgatott, lépései súlyosak s vontatottak voltak, tekintete a hegycsúcsra meredt. Ó, nagyon jól tudta, mit gondol a mögöttük haladó, vidáman zsongó nép! Azt is, mi dobogtatja Aharon szívét! Hogy Isten

akaratából Aharont állítja a maga helyébe! Ő pedig visszavonul, tán elmegy a pusztába, nem vezeti többé Izraélt. Száját összeszorította, nem nézett sem a teljes díszben méltósággal lépdelő Aharon, sem a nyájas mosollyal nézelődő Eleázár felé. Maga elé nézett csak, szemét azonban el-elborították kibuggyanó könnyei.

Egyre följebb-följebb kapaszkodtak sziklák, bokrok, magános pálmák között. A hegyvidék kitárult, mint egy megdermedt óceán. Az Ég csaknem fehér volt a fénytől. Madarak keringtek a magasban, semmi más élet nem mutatkozott.

A hegy lábánál Mósze megállt, megfordult, s rekedten parancsolta:

- Maradjatok itt. Aharonnal s Eleázárral fölmegyünk a hegyre. Ha meghallgattuk Istent, majd visszatérünk.

A népcsoport tehát engedelmesen megállt, majd letelepedett, s csendes beszélgetés közben békén várakozott.

Amint ők hárman továbbmentek, mendegéltek a hegyen fölfelé, Mósze olyan gondolatot keresgélt szívében, amivel Aharont rávezethetné a halál közelségére. Olyan erősen maga elé képzelte Aharon lelkét, mivoltát, ahogy csak lehetett. Halkan szólalt meg a sziklák csendjében:

- Aharon, testvérem, az Örökkévaló, áldott legyen, nem bízott rád valamit?

- Dehogynem. Rám bízta az oltárt s a táblát, amin Jiszraél tizenkét törzsének neve van -- felelte szokott természetes hangján, némileg büszkén Aharon.

- Egyszer talán számot kell adnod a rád bízottakról - folytatta Mósze szorongva. - Nem bízott rád valami egyebet is? Mondjuk, egy lámpát.

- Nem egyebet, hanem azt a hét lámpát szintén őrizetemre bízta, ami a Szentélyben ragyog.

Mósze pedig, nem tudván a lelkéből beszélni, ezt mondta rá:

- Bizony, helyesen mondott téged az Úr Egyszerűszívűnek!

Miközben így beszélgettek s lépegettek, egy barlang szádja tárult föl előttük. Sötét, rejtelmes, szakadékos volt a nyílás, nyomorúságos növények kapaszkodtak köré kiálló gyökereikkel. Körös-körül pedig a kopár hegyek hallgattak, mint a sír.

- Milyen szép! - kiáltotta Mósze őszintén. Minden barlangot, szurdékot szépnek tartott, hiszen ott volt igazán egyedül, ott élte meg Istennel való találkozásainak csodálatos révületét. - Jöjj, lépjünk be! - Hirtelen reszketni kezdett, foga vacogott, szeme elhomályosult... Végre meg kellett mondania Aharonnak, hogy vesse le főpapi ruháit, s hogy meg kell halnia. - Aharon, testvérem, talán sír van ebben a barlangban! Ezek a hegyek teli vannak ősi sírokkal. Szabad-e belépned ilyen helyre szent ruházatodban?

- Igazad van, Mósze - kapott észbe Aharon. - Majd Eleázár őrizetére bízom, hogy meg ne szentségtelenítsem.

Először tiaráját vette le fejéről, s adta Eleázárnak, majd a táblát a melléről, az efódot, a szoknyaszerű rövid ruhát, az övet, a palástot, a sarut, a homlokkötőt, méltóságának egész jelképes öltözékét, és adta sorra Eleázár kezére. Csakhamar teljesen mezítelen volt, úgy állt a napfényben, magasan a hegyek fölött, ahogy megszületett. Mósze szótlanul, mozdulatlanul, komoran nézte. Ha azt tehette volna, amit kívánt, ráborult volna a meztelen ember vállára, könnyekkel árasztotta volna el. Fölkiáltott volna: „Hadd haljak meg én, s élj te!”

De csak annyit mondhatott Eleázár felé fordulva: „Várj meg itt!” - és a barlanghoz lépett. Bement Aharonnal, a meztelennel.

Odabent egy kőből tákolt fekvőhely, egy asztalnak is használható sima kőtömb meg egy olajmécses állott. Bizonyára olyan barlang volt, amit a hegyilakók olykor-olykor használni szoktak. De az is lehet, hogy kirabolt sírüreg. Aharon körülnézett, s türelmetlenül fordult Mószéhoz:

- Testvérem, miért rejtegeted ilyen sokáig Isten üzenetét? - S elsápadva, halkan hozzátette: - Ha a halálomról szól... hát akkor... készen vagyok.

- De én, én készen vagyok-e, hogy megmondjam neked? - kiáltotta Mósze görcsösen.

Aharon a kőágyra roskadt, dideregve húzta össze meztelen testét, pillantása az olajmécsesre esett. Látta, nincs benne olaj. Ebből mindent megértett. Mikor megszólalt, nyelve nehezen mozgott, mintha megdagadt volna, ajka fehér volt, térdéről bénán csüggött le mind a két vaskos, erős keze.

- Ó, jaj, ha korábban szóltál volna, Mósze, ha előbb még megölelhettem volna anyámat, feleségemet, fiaimat! - És könnyei leperegtek barna arcán, őszülő szakállán, bozontos mellén a porba. Húsos bordái ziháltak. Térde összeverődött.

- Fiad, Eleázár a te ruháidban megy el innen - vigasztalta Mósze halkan. - Újra élsz őbenne. És az idők végtelenségéig Izraél minden főpapja a te fiad, a te fiad fia lesz, Aharon fiai lesznek, mert kivirágzott a te vessződ, testvérem. Az én fiamból azonban mi lesz? Az én nyomomba nem lép senki, egyedül leszek a halálban, ahogy egyedül voltam életemben. Lásd, az angyalok várnak, fiad követ, fiaid követnek!

Aharon nem szólt többet. Ledőlt az ágyra, a kőágyra, merevedő szemét az üres mécses vak kanócára fordította... és úgy maradt mozdulatlanul. Eltávozott a végső csendbe, ahol az angyalok laknak.

Mósze sírva állt meg fölötte, majd lezárta fénytelen szemét, homlokon csókolta, s kilépett a barlangból. Szinte összeroskadt a ránehezedő súly alatt. Aztán mégis megerősítette szívét s körülnézett. Sötét volt a világ, mintha ködbe burkolódzott volna.

- Mósze, Mesterünk! - szólította meg egy férfihang. - Hol az apám?

Eleázár volt. Mósze sápadtan, nyugodtan nézett a szemébe. Különös, nagy, hosszúkás szeme volt Eleázárnak, olyan, mint a gazelláé. Egyiptomi szem, sűrű pillájú, aranybarna és fényes. Pedig tiszta héber apai, anyai ágon. Ki láthat ezekbe a titkokba? Mósze szelíden, szomorúan nézte a ragyogó szempárt, aztán csöndesen így szólt:

- Istennél van!

A fiatal férfi lehajtotta fejét, mozdulatlanul állt, karján a főpapi ruhákkal. Mind a ketten hallgattak, hallgattak az alkonyati fényben ragyogó vörös, sárga hegyek, a mély szakadékok s odalent a végtelenbe táruló táj.

- Öltözz atyád főpapi ruháiba - mondta aztán Mósze.

A fiú engedelmeskedett. Mósze segített neki. Ráadta a bő szoknyát, derekára csatolta az övet, nyakába öltötte az efódot, mellére akasztotta az aranyláncon csüngő táblát, homlokára helyezte az aranyabroncsot, vállára terítette a bíborköpönyeget, fejére helyezte a hármas tiarát. Még le is térdelt, hogy segítsen a saruját megkötni. Mikor elkészültek, megindultak lefelé a hegyről. Mósze jobbján az új főpap lépkedett némán, mereven, kissé hajlottan, mint aki nehéz súlyt cipel. Egyikük sem szólt.

Tudjuk, mit jelentett hajdan a ruhacsere. Valakinek a ruháját felölteni annyi, mint a személyiségét magunkra venni. Dávid ruhát cserélt Jonathánnal, Saul király fiával. Joggal gondolhatta a lelkibeteg király, hogy Dávid ugyanúgy a trónusra vágyik, mint fia, Jonathán. A ruha: a test jelképe. A test: ruha! Mikor Isten kiűzte az első emberpárt az Édenből, *bőrruhába* öltöztette, a Genezis szavai szerint. Testet adott neki. Eleázár ebben a pillanatban már nem ő volt, hanem Aharon. És ez vigasztalta atyja halálán érzett bánatában. Valóban Aharon élt benne tovább, mint Mósze mondta.

Mikor azonban a hegy lábához értek, a várakozó tömeg fölismerte Eleázár arcát s megdöbbent. Azután vad lárma, keserű ordítozás, dühös kiáltozás támadt.

- Mit tettetek vele? Megöltétek, megöltétek! Eleázár akarta a tiarát! Mósze vágyott a dicsőségre! Orgyilkosok! Orgyilkosok! Bitangok, gyilkosok! Orgyilkosok, megöltétek!

S köveket ragadtak fel a földről, hogy agyonverjék őket.

35. Az árnyék árnyéka lehajol

Hogy Mósze megölte Aharont, az bizonyos. Ám az is bizonyos, hogy ez nem volt gyilkosság. Maga Aharon sem gondolt ilyesmire, Eleázárnak eszébe sem jutott. Aharonnak meg kellett halnia, mert „bőrpoklosságba", azaz hűtlenségbe esett. Isten titkait nem lehet gyönge emberek kezében hagyni. Hovatovább avatatlanok birtokába jutottak volna, s Aharon azon az úton volt, hogy a Titkot méltatlannak szájára adja. Hogy Amram fia, Mósze testvére nem volt többé elegendő biztosíték. Lágy, engedékeny természete, a hosszú s kemény nevelés hiánya, tudásának bizonytalansága óhatatlanul terelte a barlangba, ahol meg kellett halnia.

A nép azonban nem így gondolkozott. Mikor este Mósze mégis visszatért Eleázárral a táborba, már teljes volt a kavarodás. A nép zúgott. Tüzek lobogtak a hegyeken. Mindenki a Sátor elé tódult, mindenki kiabált, vitázott, vagy csak futkosott összevissza, s ordított esztelenül. Mósze elszántan közéjük ment, Eleázár azonban a Sátorba sietett, hogy levesse s helyükre tegye ruháit.

Egy pillanatra csend támadt, a Mester megjelenése, félelmetes arca, sötét, lenyűgöző tekintete beléjük fojtotta a szót. Hanem aztán fölhangzottak a kiáltások megint, előbb egyesével, kettesével, majd ezrével, az Égig tornyosulva, mint a vihar:

- Hosszú az út! Nagyon is hosszú! - kezdték.

- Megint majdnem megérkeztünk, most meg megszakítottuk az utat! Meddig csatangoljunk még? Úgy vesszünk el mi is, mint atyáink, a pusztában?

- Egyiptomi király lettél atyáink nyakán, zsarnokibb a királynál! Miért követtek téged? Mi nem követünk tovább! Gyilkos! Gyilkos! Zsarnok! Hazug gonosztevő!

Gileád, Gád, Áser meg Benjámin törzsfői között egy pillanat alatt föllángolt az elhatározás. Eszeveszetten kiáltották:

- Rázzuk le a szolgaságot! Vissza Egyiptomba!

Nyomban utat törtek maguknak a tömegben, hogy talpra állítsák törzseiket, s nekivágjanak az útnak visszafelé. Előbb Kadesbe, onnan Gósenbe. Az egykori bányamunkások közül nagy tömeg csatlakozott hozzájuk eget verő ujjongással. Mit törődjenek tovább Mószéval, Istenével, Törvényével! Mit éhezzenek, szomjazzanak, izzadjanak s dideregjenek tovább hontalanul! Egyiptom kell nekünk, hús, sör, szép ruha, ház, kert, kényelem! Nem vagyunk többé kényszermunkások, mit keresünk hát itt? Szabadságunkat kivívtuk, előttünk a szép élet, Mósze pedig dögöljön meg a sivatagban. Menjen országába egyedül.

A tömeg azonban nem fogyott a távozókkal. Míg azok táborba rohantak, az ittmaradtak meg az újabb idesereglők vadul kiáltoztak:

- Hol az a szőlőfürt, amit Kaleb hozott? Hol vannak a fák, amikről csorog a méz? Hol a tej? Mannu, mindig mannu! Mannu reggel, mannu este, mannu hétköznap, mannu Szabbaton! Meddig etetsz még minket azzal az átkozott mannuval?

Most aztán kiordították legnagyobb fájdalmukat. Mikor húst követeltek mindenáron, Mósze a fejükre olvasta, hogy az ember igazi tápláléka az égi *mannu,* ők pedig hússal akarják megtömni hasukat, mint a vadállatok. Jól megjegyezték ezt.

Minden a fölszínre került ekkor. Mósze szinte süketen, vakon állt a forgatagban, s egyre azért könyörgött magában az Örökkévalóhoz, hogy szóljon, csak egy szót szóljon, egyetlenegyet, mikor fölbomlóban az egész nép, veszendőben a nagy mű, örökre eltűnőben az ország.

Isten azonban hallgatott.

Próbáljunk tisztán látni ebben a zűrzavarban. Gileád, Áser, Benjámin törzsei, közülük származó volt bányamunkásokkal fölcihelődtek, megrakták szekereiket, állataikat, s nyomban indulni akartak vissza, Kades felé. A léviták meg Jósuah fegyveresei azonban ellenálltak. Bekerítették őket. De nemcsak ezek a törzsek lázadtak fel, lázadóban voltak azok is, amelyek nem akartak Egyiptomba visszatérni. Folytatni kívánták az utat, de nem Mósze vezetésével. Aharon halála csaknem mindenkit elkeserített, s megérlelte a vágyat, hogy szabadulni, szabadulni kell ettől a rettenetes Prófétától, ettől a gyilkostól, népének e könyörtelen megtaposójától, megtizedelőjétől, a hazugtól. Egyfelől tehát a távozni akaró törzsekkel folyt a harc, hogy megakadályozzák a Szövetség felbomlását, másfelől Mósze híveivel. Ők nem sokan voltak, mindössze két törzs: Efráim meg Manasszé. S a léviták egy része.

Egész éjjel s egész nap tombolt a harc. Tombolt másnap éjszaka s harmadnap is. A küzdők még az Alkonyati Csillag föltűnésével sem törődtek. A férfiak egy-egy falást ettek futtában, amúgy véresen, rongyosan, mocskosan, megmosták, bekötözték sebeiket, ráordítottak a könyörgő asszonyokra, síró gyerekekre, aztán rohantak vissza máris öldökölni, gyújtogatni, rabolni vagy meghalni. Kiontott belüket a markukban tartogató sebesültek vánszorogtak a sátrak között. Borzalmasan meghasogatott hullák hevertek szanaszét. Elárvult gyermekek kódorogtak sírva ebben a pokolban, fölborogatott szekerek, állatdögök, sátorromok tömkelegében. Mindenki mindenki ellen küzdött. Hogy ki erősebb, ki marad felül, merre billen a mérleg, senki sem tudta.

Mósze ezalatt a Szentek Szentjében feküdt. Pinehasz, a Sátor kapuinak őrzője válogatott vitézekkel vette körül az egész környéket. Félő volt ugyanis, hogy a bősz nép még a Szentélyt, sőt magát a Ládát s a törvénytáblákat sem kíméli.

Ott feküdt Mósze a sötétben, minden ereje elhagyta, valóban halottnak érezte magát. Csak egy vékony, gyermekien síró hang nyöszörgött a lelkében: a világban, a világűr fogvacogtató hidegében magára hagyott gyermeké. Egy gyermeké, aki olyan reménytelenül vén, hogy évei számát sem tudja.

- Lásd, Uram, nagyon vén vagyok már. Túlságosan vén. Százhúsz éves vagyok, kerek ez a szám, benne van látható világod s a láthatatlan is, mindezt megértem, megismertem. Most Jiszraél valamennyi törzse fölkelt Ellened, én tehát fölkelek ellenük. Ma egyetlen száj káromol téged: egész Izraél! És én néma vagyok. Nem tudlak többé védeni, nem tudok megbocsátani, sem Téged kérni, hogy bocsáss meg. Nem tudom többé a Törvényt. Nem tudok többé sírni. Vedd le rólam a terhet, s hagyd, hogy meghaljak.

- Térj vissza a táborba - szólt a Hang. - Ismered, aki utánad következik. Oktasd őt, s ha kioktattad, visszatérhetsz atyáidhoz.

- Istenem, atyáim Istene! Te, ki minden halandó szellemét a kezedben tartod! Adj fiaidnak énutánam méltóbb mestert, mint amilyen én vagyok! Olyant, aki birtokában van minden hatalomnak, minden tudásnak, minden jóságnak, minden igazságnak, minden szeretetnek! Olyant, aki elvezeti őket oda, ahová én nem tudom elvezetni, aki megérkezik oda, ahová én nem tudok megérkezni!

- Fiam - felelte a Hang szelíden -, az a tökéletes ember, akit te kérsz tőlem, nem érkezik meg az idők végezetéig. Minden napnak megvannak a maga teendői, minden teendőnek megvan a maga munkása. Érzem a szíved vágyát. Kívánnád, hogy utánad fiaid legyenek az én szolgáim. Csakhogy nekik nem eléggé kedves a Törvény, ami a tiéd, nem értik a te szellemedet, ami az enyém. Nem ők azok, akik élvezni fogják a fügefa gyümölcseit. Jósuah az, a tanítványod. Ő szolgál és követ téged estétől reggelig, reggeltől estig, övé lesz tehát a jutalom. Amíg szemed még lát, figyeld, hogyan magyarázza a Törvényt a te helyeden, nehogy azt mondják azután: aki semmit sem tudott, amíg Mósze élt, most tudós akar lenni. Ha azután a tanítvány fölér majd a Mesterrel, visszatérhetsz atyáidhoz.

Mósze tehát kilépett a Szentek Szentjéből, s a táborba ment. Helyesebben a tábornak abba a viszonylag csendesebb, háborítatlanabb részébe, amit a Jószif-ház férfiai, Jósuah fegyveresei, Pinehasz őrei meg tudtak óvni az általános rombolástól. Belépett Jósuah sátrába, leült a szegényes ágyra, s várt, mozdulatlanul várt. Odakint távol és közel tombolt a harc. Izraéliták öltek izraélitákat. Mósze szíve nehéz volt, arca mozdulatlan. Csupán a szemében látszott a szomorúság homálya.

Egyszer aztán Jósuah hirtelen belépett sátrába, az ajtóból még parancsokat kiáltott néhány tisztjének. Sápadt volt, fáradt, ruhája mocskos, meztelen combja véres. Bőrpáncélja fölhasadt, észre sem vette. Sisakját lekapta fejéről, megrázta hosszú haját, keze fejével megtörölte izzadságtól csapzott homlokát. Ekkor megfordult, s észrevette Mószét. Szép arca meghökkent, aztán nyájasan földerült rajta az angyali mosoly. Eldobta a sisakot, fölkiáltott:

- Mósze, Mesterem! Hát te itt vagy?

- Itt vagyok, fiam, vártalak - felelte Mósze halkan. - Ülj mellém, s hallgass meg. - Mikor Jósuah mellé ült az ágyra, s figyelmesen pillantott Mószéra, így folytatta: - Fiam, meg kell mondanom, hogy te következel utánam.

Jósuah elcsodálkozott, majd megértette a szavak súlyos értelmét. Szép arca elsötétült, fejét lehajtotta. Aztán hirtelen fölkapta, s kitárta a karjait is.

- Ó, jaj, jaj! - kiáltotta fájdalmasan. - Hát el akarod hagyni a népedet?

S mikor Mósze szótlanul bólintott, tovább jajgatott.

- Ki vezesse akkor? Ki imádkozzék érte? Hogyan etessem, hogyan itassam? Ki ítéli meg igazságosan, ki fogja szeretni? Mit mondanak majd a világ népei? Hogy a férfi, akinek szava győzhetetlen volt, aki ismerte a Név titkát, az Örökkévaló prófétája nem védelmezi többé Jiszraél fiait ellenségeitől és ellenségei istenétől, nem könyörög bűnei bocsánatáért az ősatyák érdemeinek nevében, nem kér az Istentől sem bocsánatot, sem mannut, sem csodát... Amram fia, Amram fia, mi lesz a népedből, ha most minden nép föltámad ellene, s így kiált: takarodjék Jiszraél a földről!

Tenyerébe temette arcát, könnyezett.

- Jósuah, fiam - kérlelte Mósze, megérintve tanítványa vállát ujjával. - Ne kicsinyeld magad. Tudod te, mi voltam én, amikor Isten kiválasztott? Azt hiszed, erőmért, értékes voltomért választott éppen engem? De az ő kegyelme mindent megadott, nélküle semmi sem lettem volna. Én is, ó, én is könnyek között könyörögtem Neki: válassz mást! Küldj mást! Aztán mégis elindultam... te is elindulsz, mint én.

Nem szólt többet, fölkelt az ágyról, lassan kiment a sátorból.

Negyedik nap sikerült a lázadók nagy részét leverni, csak egy csoport tartotta még magát konokul a Sátor mögött levő hegyek között. Kalebtől elszakadt keniták, Jehuda törzséről levált töredékcsoportok, benjáminiták - a Józif-törzsek régi ellenségei - s Aharon halála miatt föllázadt léviták. Ettől eltekintve úgy-ahogy helyreállt a rend, kezdett visszatérni a nyugalom. Az Egyiptomba vágyakozókat is visszaszorították táborukba, bekerítették, s irgalmatlanul tizedelték. Nem karddal-bunkóval ugyan, hanem hogy „kiűzzék őket a pusztába", ahova kívánkoztak.

Eközben Mósze a végső titkokra tanította Jósuaht. Megismertette a Névvel, a Név jelentésével, számainak titkával és erejével, a legfelsőbb hierarchiák rendjével, az Át Nem Léphető Kör rejtelmével, mindazokkal az igazságokkal, amiket élete árán sem volt szabad elárulnia. Jósuah mint Mósze legkedvesebb tanítványa eddig is sokat tudott, buzgón tanulmányozta az Írásokat, hiszen törzse nem azért emelte a vezetők közé, mert szép volt és bátor, hanem mert néhai atyjától s más tudósoktól kemény nevelésben, bőséges oktatásban részesült. De az elvont gondolkodáshoz nem volt akkora érzéke, mint Mószénak. Könnyebb, fölszínesebb, érzelmesebb volt nála. Ám azért Mósze mégis reménykedett: Isten kegyelme mindent megad neki, amire szüksége lesz. Lám, hiszen ő is volt fiatal. Meghatotta Jósuah határtalan szerénysége. Valahányszor maga mellé akarta ültetni, Jósuah tiltakozott: a tanítvány helye a Mester lábánál van! S a földre ült. Ha a nép rámutatott s kiabált: „Itt megy az új Próféta! Gyerünk, hallgassuk!" vagy nyílt ellenkezéssel: „Nem megyünk vele! Jaj az országnak, aminek királya egy kölyök!" - Jósuah könnyekre fakadt. Könnyű volt tűrnie, harcolnia, ölnie, amíg Mószéért tette. Hanem most magáért kellett helytállnia!

Mósze ráadta saját ruháját, így vezette a nép közé. Nem igaz, hogy Jósuah titkon, miközben Mestere aludt, belopódzott a sátrába, elcsente ruháit, s éjszaka elfoglalva Mósze székét a Szentélyben, az ő nevében beszélt. E hagyomány értelme egészen más. Majd kiderül hamarosan.

A tábor megbékélt részében már-már nyugodtan folyt az élet, Eleázár, az új főpap csaknem olyan tökéletesen végezte dolgát, mint Aharon. A Vének megtartották tanácskozásaikat, a bírák ítéltek, a tanítók tanítottak, a Szentélyben délutánonként folyt a Tízek fejeinek viták alakjában való oktatása, a Törvény fejtegetése. A pásztorok állataikat legeltették, az ácsok, a bognárok, a kovácsok, a szíjgyártók szorgosan dolgoztak megint, s hajnalonként föllobbant a Mósze vagy néha már Jósuah által lehozott Égi Tűz, hogy este kioltsák megint.

Ámde mit műveltek a Sze'ir hegyeibe, szurdokaiba sáncolt fölkelők? A harcias Benjámin, amely mindig gyűlölte a Józif-házat jogaiért, a léviták, akik nem tudtak beletörődni Aharon halálába s Eleázár főpapságába, a kenita meg Jehuda-Simeon töredékek, amelyek Mósze zsarnokságát mindhalálig gyűlölték, s hazugnak, a Törvény meghamisítójának mondták őt? Mit műveltek?

Meg kell adni: szigorú rendet tartottak táborukban. Őrjáratok cirkáltak éjjel-nappal. Az élelmet fejenként osztották ki, de vásároltak, raboltak is a hegyilakóktól. Inkább raboltak, Benjámin nem tagadta meg önmagát. Kisebb-nagyobb csoportok indultak portyázásra, juhot, szamarat, kecskét, miegymást ragadoztak el. Még nőket is, legszívesebben nőket: nagy életet éltek! Egyszer rajtaütöttek egy istentiszteleten. A bálvány körül részegen hevertek a nők, férfiak s persze, pucéran, ahogy az ilyen orgiákon szokás. Az izraéliták elhurcolták az egész őrjöngő népséget, köztük néhány előkelő leányt, elvitték a bálványt is magukkal, fölállították a táborban, s ugyanolyan ünnepi orgiákat rendeztek, mint azok. Táncoltak, tomboltak, lerészegedtek, késsel vagdalták arcukat, meztelenül bujálkodtak, saját asszonyaikat is kényszerítették, s miután ellenálltak - Mósze elrabolta a szívüket, hogy így uralkodjék a férfiakon! -, erőszakkal tépték le ruháikat, s kergették őket táncba. Különösen a simeoniták

buzgólkodtak, köztük is Zimri, a csoport feje. Víg hejehuja folyt hát Baál Peor bálványa körül! A hegyilakók csakhamar a kezükre játszottak, hogy kicsalják kincseiket, megrontsák az izraélitákat, legyőzzék istenüket, s ezáltal tönkretegyék őket. Szép nőiket csábítóvá tette, hogy rokonok - s mégis idegenek.

A lázadók zsivaja, tomboló éneke, fülsiketítő zenéje elhatolt a tábor többi részébe is. Nagyon nyugtalanította a népet. A Vének sírtak, a nők borzadva tördelték kezüket, a férfiak azonban nagyrészt vágyakozva tekingettek a hegység felé. Oda vágytak, az „igazi" életbe, Mószét pedig annyi harc s véráldozat árán sem sikerült lerázniuk magukról. Méghozzá az elsáncoltak közül sokan ki-kiálltak a sziklafalakra, s lázító beszédeket intéztek hozzájuk, csúfolták őket.

Ez az állapot nem maradhatott fenn sokáig. Vagy meg kellett őket támadni s eltakarítani, vagy ők törnek ki hegyeik közül, s számolnak le Mószéval s Istenével. Mósze meg Jósuah a támadás mellett voltak. Nem tűrhették ezt az istenkáromló, veszélyes állapotot. Pinehasz várakozást javasolt. Majd megunják, majd visszahozza őket a szívük! Elvégre izraéliták, a Szövetség tagjai. Lehetetlen, hogy nyom nélkül múlt volna el fölöttük oly sok esztendő.

A kérdést maguk a lázadók döntötték el. Egy hajnalon üvöltve, kardjukat, bunkóikat csóválva kirohantak táborukból, s egyenesen a Sátor irányában támadtak. A harc újra föllángolt. Sokan ismét csatlakoztak a lázadókhoz. Ezúttal talán még veszélyesebb volt a helyzet: a támadók elfoglalták az egész tábor szívét, a Sátor környékét. Déltájban mintha győztek volna. A tábort csaknem teljesen sikerült hatalmukba keríteniük. Jósuah meg Pinehasz a hű lévitákkal s a Józif-ház fiaival lassan-lassan kiszorult a pusztaságba.

Ekkor Mósze maga lépett a lázadók elé. Fegyvertelenül, mint mindig, csupán botját emelve magasra, lépdelt nyugodtan, félelmesen Zimri és csapata felé. Talán biztonsága, rettentő arca, lenyűgöző tekintete megtorpanásra készteti őket. Talán fölébred a lelkiismeretük Mesterük láttán. Talán megrendülnek, ha hallják a hangot, amely oly hosszú időn át tanította őket Isten ismeretére.

Valóban, egy pillanatra megtorpantak. Hanem aztán nem a lelkiismeret, nem a bűnbánat, sem a saját esztelenségük tudata ébredt fel forró szívükben, hanem a csalódottság, a bosszú érzése, a szabadulás vágya.

- Majd megmutatom, hogy nagyobb vagyok nálad! - ordította Zimri, s széles, bőrvértes mellére csapott, hogy döngött. Szétvetette zömök lábát, tetőtől talpig végigmérte Mószét. A népség röhögött, majd vizsgáztató hangon kiáltotta, ahogy Mószénak a kérdéseket fel szokták tenni alattomos kérdezői:

- Amram fia, megengedi-e a Törvény, hogy idegen asszonyokkal éljünk?

Újabb röhögés tört ki. Az emberek jobbra-balra dőltek jókedvükben, lekuporodtak, a térdüket csapkodták. Ráértek játszani, győzteseknek érezték magukat.

- Válaszomat ismered - vetette oda Mósze. Várt nyugodtan, hogy azután ő zúdítsa rájuk megsemmisítő szavait.

- Lám csak! Ilyen Törvényt adtál te nekünk! Magadnak egészen mást. Te meg Mitanniba mentél feleségedért, egy kusita szukáért, te egészen másként élsz. Hát azt hiszed, szolgáid vagyunk, mint az egyiptomi királyé? Maradjunk szépen a népünk között, mert te parancsolod? Minden örömöt elrabolsz a néptől? Egy magános és szomorú Istenért, aki csak lemondást kíván, pusztítsuk el a többi isteneket, azokat, akik örömöt hirdetnek? Hogy mindenki tudja, mindenki lássa, ismét kimondom: azok az istenek az én isteneim, az ő örömük az én örömöm! Elég volt a te nyavalyás, lemondást parancsoló istenedből!

Ezt már nem is csúfondáros, nem is oktató, játszi hangon mondta, hanem ordította. S fölkapva egy követ - mert fegyverrel rárohanni mégsem mert - Mószéhoz vágta.

- Úgy van! Vesszen! Haljon meg! Pusztuljon! - üvöltötték a többiek. S a kövek úgy zúgtak Mósze felé, mintha hajítógépek szórták volna.

Mósze sápadtan, de rendületlenül állt. Egy kő a mellén találta. Egy másik a botját verte ki kezéből. Aztán zuhogtak a kövek, s Mósze lehanyatlott. Csodálatosképpen a fejét egy sem érte, mintha a kövezők akaratlanul is kerülték volna. De a mellét, a tagjait sűrűn s keményen verték. Csontja törött, bőre hasadt, vére csordult. Előbb féltérden állva, majd bal karjára támaszkodva s a földön fekve fogadta a csapásokat. Az egész világ megbillent. A hegyek hullámzottak, az Ég leszakadt, majd megint magasra tárult. Mi ez a zűrzavar? Mi ordít, zúg, visong, rikoltoz az egész térben? Mósze előtt fények, vad színek, vakító sugarak kavarogtak. Hullámzás, remegés, hintálás föl-le. Hirtelen megdermedt minden, de már a következő pillanatban fenekestül fordult fölfelé. Lángoló, vérvörös fény, olyan vörös, amilyent emberi szem nem láthat. És különös, távoli susogó szavak:

- Terád gondolok, szerelmem, kínban és örömben égve... távol vagy tőlem e súlyos, e keserves órán... mégis mellettem állsz, boldogan fogom a kezed...

Borzasztó lárma, üvöltenek a sziklák, nyög a föld, bőgnek a folyók... Mósze minden erejét összeszedte, hogy gondolkodni tudjon. Igen, gondolkodni, látni, látni és hallani akart! És fölegyenesedni, megállni, lépni, tenni. Mi ez az idegen, alvilági ordítás?

- Mellettem állasz... boldogan fogom a kezed... - kiáltotta teljes erejéből. - Mit tesznek velem? Őket segíted, Uram? Miközben prófétádat cserben hagyod? - Érezte, sír.

- Találtam másikat - mondta a Hang. - Találtam másikat...

- Ha nem vezethetem őket mint próféta a megígért földre - zokogta Mósze -, hadd lépjek be oda mint egy másik próféta tanítványa!

- Nem lépsz be - suttogta a Hang.

- Hát mint akármelyik közönséges ember! Egy a többiek közül!

- Nem léphetsz be.

- Ha élve nem, akkor lépjek be holtan! Hogy ott pihenjenek a csontjaim! - jajgatta Mósze kétségbeesetten.

- Nem léphetsz be! Megmondtam, hogy a bűnösök nemzedéke nem léphet be az Országba! Nézz körül! Kik haltak el mellőled? Még legjobb testvéreid is: Hor, Hofni, Szakkai... Aharon... s a többiek, az ezrek, a tízezrek! Ahogy ők nem léptek be, te sem, fiam. Úgy halsz meg, mint ők.

- Nem jártam-e a Te szavad után, Uram, napjaim hosszú útján? - bizonykodott Mósze. - Nem tagadtam-e meg magamtól minden örömet, hogy a Tiéd lehessek mindenestül, egyedül a tied? Nem Téged kerestelek, nem futottam-e Utánad minden erőmből, nem a Te ismeretedre vágyakoztam-e mindvégig? Hát mi a bűnöm, hogy kizársz Országodból?

- Keresd a bűnödet - utasította a Hang.

És Mósze zihálva, lihegve, mellén irtózatos súlyokkal, minden erejét összeszedve föl akart emelkedni, hogy keresse bűneit. Ujjaival görcsösen kaparta a kemény földet. Gondolkozott, konokul ragaszkodott önmagához, a tudatához.

- Mikor a lángoló bokor előtt megbíztál, hogy szabadítsam meg Jiszraélt, azt mondtam: küldj mást! Nem, nem, ez a bűn csak kölyke volt egy nagyobbnak... Elutasítottam a csodatételt a népért... Haragomban összetörtem a zafírtáblákat, a Törvények remekét... Ó, ez is csak ivadéka egy nagyobbnak! Uram, uram - kiáltotta Mósze, s Ég felé tárta mindkét karját. - Mi a legnagyobb bűnöm?

A Hang ekkor így szólt:

- Kételkedtél bennem, megbocsátottam. Kételkedtél magadban, megbocsátottam. De te kételkedtél a *népben,* kételkedtél az *emberben,* azért nem teheted lábad a megígért Földre. Izraél rakva van szennyel. De honnan jössz te, ha nem Izraélből? Nem az ő tejét szoptad-e? Az én prófétám az én népem, az én népem az én prófétám.

- Hittem bennük, hiszek bennük, Uram! De a szívem megtört. Amit reméltem, nem tudtam megtenni, nem tudom többé várni sem. - S Mósze feje lehanyatlott.

- Izraél azonban vár. Ezerszer fog csalódni, mégis vár. Vár az idők végezetéig. És mert Izraél az idők végezetéig vár, az emberek vele fognak várni. És mert az emberek együtt fognak várni Izraéllel, Isten az emberekkel együtt szintén vár!

- Uram, Uram, Világnak Ura! Hát nem bocsátod meg a bűnömet? Pedig hányszor kértelek irgalomra bűnös testvéreimért! Kegyelmed, amit annyiszor elnyertem az ő számukra, most nem jut ki nekem, mikor magamnak kérem?

- Mert akkor mindig másokért könyörögtél. Ma azonban tennenmagadért könyörögsz. Nem léphetsz be a megígért Földre!

Mósze lehajtotta a fejét s hallgatott.

Mikor a lázadást végül leverték, holtteste egész kőhegy alatt feküdt. Valóságos piramist hordtak fölé, hogy félelmes ereje, *maná*-ja ki ne szabadulhasson, bosszút ne állhasson gyilkosain. Jósuah meg Pinehasz azonban munkások segítségével kiásták Mesterük testét a kövek alól. Feje, arca még most is sértetlen volt, de széles mellét, rugalmas bordáit, karját, combját összetörték a kövek. Szépen fonódó, kemény izmai kicsüngtek szétrongyolt bőre alól, egész karcsú, sovány testét alvadt vér borította.

A fa alá fektették, ahol mindig szívesen üldögélt, öreg özvegyasszonyok megmosták. Arcát, szemhéjait, ajkát maga Cippora törölgette tisztára gyöngéden. Majd ruháiba öltöztették ismét, fejére helyezték a szögletes fejéket, amit nagy ünnepeken szokott viselni, összetört lábára fölhúzták legszebb, egyiptomi módra szabott saruját. Így vitték ketten hordágyon a hegyek közé, s helyezték nyugovóra egy sziklabarlangban.

Nem kísérte utolsó útjára más, csak a zokogó Cippora. Haját szétzilálta, szeméttel szórta be, vállát lemeztelenítette izraélita szokás szerint.

Valóban, Isten készített Mószénak sírt, mint az Írás mondja, s csakugyan élete teljességében, töretlen erőben halt meg, sem a látása, sem a füle nem tompult el. Százhúsz évig élt, azaz *teljes életkört* futott meg a látható s a láthatatlan világ terein. Sírhelyéről Jósuahon, Pinehaszon s Cipporán kívül senki sem tudott.

És a fiai? Az idősebbik a vérbosszú áldozata lett: megölték mint Mósze elsőszülöttjét. A kisebbik a lázadókkal vívott harcban esett el. Utóda tehát nem maradt.

Halálát harminc napig siratta egész Izraél, porban ülve, fejére hamut szórva, ruháit megtépve, hangos zokogással, keserves jajgatással. Így kellett lennie az élet törvénye szerint: túlságosan nagy volt, semhogy elviselhették volna. Puszta léte könyörtelen figyelmeztetés saját kicsiny-

ségükre, gyávaságukra, tudatlanságukra, ingatag voltukra, hát megölték. Meg kellett ölniük azért is, mert a fiúk megölik atyjukat, s így válnak részeseivé erejének. A megölt atya vére forrasztja össze a gyermekeket. Mósze megölése forrasztotta Izraélt igazi néppé.

A gyilkosságot évszázadokon, évezredeken át titkolták. Nem akartak, nem tudtak róla beszélni! Csakhogy a hagyományból mégsem törölhették ki a szörnyű tett emlékét, s a figyelmes olvasó itt is, ott is nyomára bukkan az Írásokban. Tudtak róla a próféták is, de persze hallgattak. Vagy csak célozgattak rá.

Holtteste Sze'ir hegyeinek valamelyik barlangjában vagy dolmenjében fekszik sok más előkelő férfiú tetemének társaságában. Ősidők óta oda tértek a környékbeli népek királyai, főpapjai, prófétái többnyire erőszakos haláluk után. Később a hagyomány Peor hegyére, Nébóra s máshova is helyezte Mósze halálának színhelyét. Azonban csak annyi bizonyos, hogy Baál Peor egyik áldozati helyének közelében halt meg, ott, ahol az eszüket vesztett izraéliták őrjöngve tomboltak, fajtalankodtak Peor tiszteletére.

Mósze azonban teste összetöretése s eltemetése után sem nyugodott bele a halálba. Egy ideig ott járt-kelt a barlang körül, széttekintett a világban, majd lement a táborba, kóborolt a sátrak, szekerek, az emberek között, s csodálkozott, hogy senki sem látja, szavait senki sem hallja. Belépett a Szentélybe is, megszokott helyére akart ülni, de lám, ott ült Jósuah, és beszélt a Vénekhez. Mósze megállt a tömegben és figyelt. Éjszakánként pedig szokott magános útjaira indult a pusztában. Kezét összefonta farán, botját azonban nem szoríthatta a hóna alá, nem volt többé botja. Ez nagyon bántotta. Hova lett a bot? Összetörték, eltaposták, elkallódott? Nem tudta. Így lépkedett lassan, kimérten, fejét hol lehajtva, hol a csillagos Égre emelve, s azon töprengett, miért kell meghalnia, holott még nem végezte el a dolgát.

- Világnak Ura! - kiáltott a csendbe fájdalmasan. - Ha nem engeded meg, hogy átlépjem a Jordánt, ha nem engeded, hogy legalább lássam a megígért Földet, engedd, ó engedd, hogy legalább éljek! Hogy éljek, Uram, és lássam az emberek világát. Ha pedig nem engeded, hogy mint ember éljek tovább, hadd éljek mint a mezők valamelyik állata! Mint a levegő valamelyik madara. Csak éljek, éljek, ne haljak meg!

Könnyei áradatként borították el arcát. Az Ég azonban és a Föld, az egész Mindenség fölkiáltott borzalmában e könyörgésre:

- Lerombolja-e Isten a Világegyetemet?!

Mósze könyörgése ugyanis úgy hatolt a világ szívébe, mint egy kard. Ha a teremtésnek csak egy kis része is halhatatlan lehetne, összeomlott volna már maga a teremtés. Az Ég kapui tehát bezáródtak e rettentő imádság előtt, s a csend siket volt, mintha bronzból öntötték volna.

Egyszer azonban, míg Mósze holtteste a barlangban pihent, ő maga pedig szertekóborolt népe táborában s a pusztaság oly kedves magányában, Jósuah lépett az üregbe. Leborulva imádkozott, majd gyöngéden leemelte a halott fejéről a szögletes fejéket, leszedte a merev test ruháit, levonta saruját, s maga öltözött beléjük. Korábban olykor Mósze öltöztette ruháiba, most itt volt az ideje, hogy végleg a sajátjává tegye őket, miután Mósze, az ő véleménye szerint, már véglegesen meghalt.

Mósze nem tudott erről, az egész holdfényes éjszakát a hegyek között, szakadékokban, sugárzó sziklacsúcsokon töltötte, makacsul könyörögve a süket Istennek, adjon más testet neki, csak ne kelljen meghalnia. Inkább oroszlán, sakál vagy egy bogár is lett volna, csak éljen, éljen, s csúszva-mászva, üldözve-rettegve, éhesen-szomjasan folytassa útját az Ígéret Földje felé. Meg nem hallgatott könyörgéseitől elcsüggedve tért a táborba.

Éppen hajnalodott, de a Nap még nem bukkant ki a hegyek mögül. Bíborkéken tündökölt az Ég, a csillagok drágakövekként ragyogtak. Legszebben tündökölt Sahar csillaga a keleti Égen. Olyan kék volt a csillag, olyan szikrázó, olyan büszke, mint egyik csillag sem a többiek közül.

Ekkor tartották Jósuah beiktatását Mósze örökébe. S mit látott Mósze, amint a néma tömeghez, a Vének, a törzsfők, a nemzetségfők és előkelők seregéhez csatlakozott? Jósuaht látta. Az ő ruhájában, az ő ünnepi ékével a fején, az ő övével a derekán, az ő sarujában. Önmagát látta Mósze, s első pillantásra nem akart hinni a szemének.

Az a másik Mósze az oltár lobogó tüze előtt állt. Nagy csend volt. Egyszer csak a tömeg egy szájjal, egy szívvel zúgta:

- Ahogy szolgáltuk Mósze Istenét, úgy szolgáljuk a tiédet is!

Ekkor Mósze, mármint az új Mósze, fölemelte kardját, hegyével egyenesen a szikrázó Sahar csillag felé mutatott, s hangos, megrendült szóval megesküdött, hogy az Ígéret Földjére vezeti a népet.

- Já! Já! Já! - üvöltött a nép.

Most főpapi díszben Eleázár lépett az oltárhoz. Várt még egy kicsit, a keleti égboltot figyelte. Mikor a hajnal első sugarai átvillantak az Égen, megkezdte az áldozást. Hibátlan bikákat, tiszta bárányokat, gödölyéket vezettek az oltárhoz... a kések villogtak... folyt a vér...

Mósze ekkor kivált a tömegből, s a hegyek felé indult. Lassan lépkedett szikláról sziklára, egyre följebb, följebb a lángoló hajnali Nap fényében. Sírja elé érkezve leült a bejáratnál, végigtekintett a sugárözönben úszó tájon. Fejét lehajtotta.

- Az irgalom, a kegyelem Istene vagy Te, Uram - suttogta halkan. - Te tudod, hogy a világ minden részecskéje: egy, minden ember: egy. Hogy mindenkinek vissza kell térnie Hozzád, bármilyen messze távolodott is a Világmindenség zugaiba. Így kell lennie. Hogy eljöjjön a Megváltó, s éljen az ember. Hogy éljen Jiszraél... én pedig meghaljak.

- Hát nem félsz már a haláltól, fiam? Nem ragaszkodsz már az élethez? - suttogta a Hang, hosszú idő óta először s olyan szelíden, édesen, mintha egy anya becézgetné bölcsőben ringó gyermekét.

- Nálad vannak az élők, Nálad vannak a holtak. Tiéid a jók, Tiéid a gonoszok. Nem félek már, nem akarok élni. Fogadj vissza, Uram! - adta meg magát teljes szívéből Mósze.

- Tedd keresztbe lábadat, egyiket a másikon át. Tedd keresztbe kezedet, egyiket a másikon át. Hunyd be a szemedet. Gondolod, hogy sírok Izraél népéért, fiam? Sírsz te is Izraélért? Mint ahogy Izraél sirat téged?

- Nem, Uram, én nem sírok többé. Te megszabadítottad szememet a könnyektől - felelte Mósze gyermeki nyugalommal.

- Gondolod-e, hogy elnyel a Pokol torka, hogy a Pokol egyáltalán elnyel valakit?

- Nem, Uram! Te az Ég boldogságát ígérted az egész világnak.

- Menj hát akkor, ahová ezután vezetlek, fiam. Szeretetem áldása legyen rajtad mindörökké.

Ekkor az árnyék Árnyéka ráhajolt, megérintette Mósze ajkát, s a próféta meghalt. Isten csókjában vált meg az élettől s ment át a Létbe.

Többé sohasem látta a sivatagot, a hegyeket, a csillagos Eget, a tábort, az embereket. Hogy a csonka Já, a démon, a viharisten, a lángok, a felhők, a földrengés, a pusztulás, a bosszú, a féltékenység istene hogyan viaskodott azután még évezredeken át Jáhvehval, az Eggyel, a Teljessel, már egészen más történet, fiam és tanítványom.

Csak annyit kell még mondanom, hogy Jósuah, Mósze örökébe lépvén, birtokába vette Mestere hagyatékait is. A nagy, rézveretű Ládát a megtört özvegy s a szomorú Pinehasz jelenlétében nyitotta ki. Írástekercsek voltak benne, bőrre, papiruszra rótt szövegek, részint Mósze kézjegyei, részint Szakkai írása, végül Jósuahé is. Az emberi faj időtlen tudása. Meg följegyzések, a törzsek iratai. Alattuk azonban, a Láda fenekén, még két tárgy hevert. Egy kis füles aranykereszt nehéz egyiptomi láncon s egy vékonyka, finom papiruszdarab. Valami himnusz, egyiptomi írással. Pinehasz el tudta olvasni. Fölegyenesedve, a papírt a világosságba tartva, lassan, szótagolva olvasta:

- Terád gondolok, szerelmem, kínban és örömben égve... távol vagy tőlem e súlyos, e keserves órán... mégis mellettem állsz, boldogan fogom a kezed...

Cippora a szőnyegen ült, tenyerébe rejtette arcát, zokogott. A szavak szomorúan zengtek, hullámzottak a csendben. Jósuah megrendülten hallgatta. Meg sem moccantak.

Ennyi maradt utána, ez volt egész vagyona. Kincsekhez sohasem nyúlt: Izraélé voltak!

Búcsúszó

Elmondtam, fiam, amilyen röviden csak tudtam, Mósze atyánk történetét ifjúságától haláláig. Az egész embert akartam ábrázolni s egész korát. Tudom, csak silányan sikerült, hiszen nem vagyok művész, nem tudok embereket olyan biztonsággal, olyan világossággal rajzolni, ahogy szeretném. Csak egyszerű rabbi vagyok, Rabbi Jochanan ben Geula, magam is szorgalmas tanuló, olvasó s elmélkedő olyan mértékben, ahogy szerény erőim megengedik. De észrevehetted itt-ott őszinte megrendültségemet annak láttán, hogyan teremtett népet egy maroknyi, alig néhány ezernyi gyülevész, züllött keverékseregből ez a nagy férfiú, s hogyan nyitott utat az emberi faj számára.

Látom, meglep, hogy Mósze halálát nem mondtam el abban a szépített, kegyes formában, ahogy az utókor - szörnyű bűnének tudatában - magamentésül kiformálta. Azonban el kell fogadnom nemcsak a kiváló tudós, Sellin érvelését, hanem a hagyományban s néhány próféta írásaiban fennmaradt meggondolkodtató bizonyítékokat is. E többnyire jelképes történeteknek megvan a kulcsuk, s e kulcs birtokában könnyű megnyitni őket. Gondolj csak arra a mozzanatra, hogy míg Mósze „sátrában alszik", Jósuah az éj csendjében elcseni ruháit, magára ölti őket, s Mósze székébe ülve az ő nevében tanít. Vagy arra, hogy Mósze hallgatja az ő ruhájában levő Jósuaht, az pedig nem látja őt. Nem kétséges, hogy Jósuah Második Mósze volt, s mint Mósze vezette tovább a népet.

Láttam, fiam és tanítványom, hogy elbeszélésem alatt szorgosan jegyeztél. Jól tetted. Jegyzeteid alapján még újra meg újra végig kell gondolnod ezt a történetet, mert csak így érted meg igazán. Sok apróság megvilágosodik akkor előtted.

Egyik tanulság: ne csüggedjünk a pusztában, ne lázadozzunk, ne keresgéljünk bálványokat... Haladjunk bátran az Ígéret Földje felé a tudás birtokában, ahogy Mósze haladt, birtokában az emberi faj időtlen tudásának.

(Akarattya, 1953. december 20.)

Négy év telt el azóta, hogy az „Égő csipkebokor” végére pontot tettem.

Amikor most útjára indul Rabbi Jochanan ben Geula elbeszélése Mózesről, arra kell gondolnom, hogy minden új, minden magasabb rendű, minden tisztultabb társadalmi életforma ugyanolyan vajúdásban születik meg, ahogy a héber néptöredékekből alakult a hosszú pusztai vándorlások, harcok, szenvedések, lemondások során az egységes honfoglaló, honalapító, több évezredes kultúrát teremtő zsidó nép. A történelem erőinek ezen a népet-kultúrát formáló tevékenységén még az sem tudott - és ma sem tudott - változtatni, hogy a nép nemegyszer tragikus ellentétbe került vezetőivel.

Akarva-akaratlanul egy nagy tanulsággal bocsátom sorsára és útjára ezt a művet: egyes egyének fölemésztődhetnek a külső világgal és a belső ellentétekkel vívott küzdelemben, erőfeszítésük mégsem haszontalan, mert a nép magába fogadja áldozatukat, megerősödik általuk, s egyre egyenesebben halad egy felsőbb rendű, szocialista életforma felé, amelyet ha valaki tagad, annyi, mintha magát az ember végső céljait tagadná.

És ezt a tanulságot közvetítse ez a mű a népemhez, melyet jól-rosszul, de mindig őszintén igyekeztem a végső nagy cél felé buzdítani.

Akarattya, 1957. augusztus 20.